Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ МАРТ 1 ЧЕТВЕРГ

№ 51 (9127)

Өртээ 2 көп.

Тудугларга дериг-херекселдер

Москваның «Изолятор» деп заводу тоску беш чылда улам калбарган улуг күштүг электри энергиязын дамчыдар ужурлуг шугумнарга янзы-бүрү дериг-херекселдерни кылып үндүрүп турар. Оон продукциязын Совет Эвилелиниң бүгү республикалары болгаш 26 даштыкы чурттар чагып ап турар. Оон кылганы 550 мун, 750 мун, 1 миллион вольтулуг болгаш оон-даа улуг күштүг энергия эрттирер 90 янзы хемирниң изоляторларын чаа тудугларже, энергия белдирлеринче болгаш бүдүрүлге черлеринче чорудуп турар.

Ол заводтуң коллективи беш чылдың бо үшкү чылында планның даалгаларны хуусаазындан эрте күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга кириштинаан. 1972 чылдыңдан 2 муң хөй изоляторларны кылып үндүргеш, 200 мун рубльдиң продукциязын неметтир бээр.

ЧУРУКТА: Москваның «Изолятор» заводунуң лабораториязында. Мында улуг трансформаторларга болгаш өскедээ дериг-херекселдерге ажыглаар изоляторларны шенеп көрүп турар.

В. РУНОВТУҢ фотозу. ИМА.

БИСТИҢ КҮШТЕРИВИСТИҢ ДАЙЫНЧЫ КӨРҮЛДЕЗИ

СЭКП Төп Комитединиң чоокта чаа хүлээп алган докладынга дүүштүр март 1-деш желеп партдокументилерни солуун эгелээр. Ол болза партия организацияларының амыдыралынга чугула үе-чада. Оон-биле кады партия документилерни солуурунуң талазы-биле ажылга далажыр чоруктуг болдурбазын болгаш ону чоорту калбартырын партия Төп Комитеди айтып турар. Ынчангаш бөгүн бистиң республикада Кызыл хоорайның болгаш Барыын-Хемчиктиң партия организацияларының партдокументилерни солуурун эгелээн.

Бистиң партиявыстың үндезилекчиси Владимир Ильич Ленининиң овур-хевирин сиңиктиргеш чаа партбилетти тыпсып бээр хүнүг коммунист бүрүзү сеткил хайыышкыныбыле четтикпейн маңан турар болгаш болуңуг ажыл амыдыралын СЭКП-ниң Уставының негелделерин канчаар күүседип турары-биле шүүштүрүп, ол улуг чугула болуушкунга күжениишкинниг белеткелди чоруткан. Барыын-Хемчиктиң партия организацияларының партдокументилерни солуурунга белеткелдерни СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң май (1972 чыл) Пленумунуң бо талазы-биле айтыышкынынга дүүштүр чорудуп, коллективтерниң коммунистериниң авазыгардыы ролюн, идепкейни бедидеринче база сагылга-чурумун бижыглаарынче, парторганизацияларның бүгү ажыл-чорудулгазын, иштики ажыл-херектерин экижидеринче утландырган.

СЭКП ТК-ниң май Пленумунга партия Төп Комитединиң Чиргине секретары эш Л. И. Брежнев партдокументилерни солуурун чорудары дээрге, бистиң күштеривистиң көрүлдези болур деп тодаратканы. Райопнуң партия организациязы бодунуң дайынчы арга-шинээзин бедидипшаан, организасс-политиктиг бо чугула хемчегни чогум-на бодунуң хүрээлелиниң негелделиг көрүлдези кылдыр чорударынче утландырган. Солуушкунга белеткелдиң эгезинден-не чер-черде партия эгө организацияларында байдалды хандыр сайгарып, оларга бедик негелделиг болуур чоруктуг тургузарын, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарының талазы-биле ажылдарже күштүг моонаазырын СЭКП райкому бодунуң мурнунга чугула сорулга кылдыр салган.

Партия Төп Комитединиң май Пленумунуң соонда бо ажыл-херекке холбаштыр хүлээп алган хемчеглерни болгаш өске-даа организастыг база техниктиг белеткелдерни боттандырыышаан, СЭКП райкому болгаш парткомнар оон чорудулгазын доктаамал контрольга алган. Партдокументилерни солуурунга белеткелдиң болгаш ону эрттирериниң талазы-биле айтыышкынынга СЭКП райкомунуң пленумунга ийи удаа чугаалашкан. «Шекпээр» совхозта ажаа белеткелдиң чорудулгазының дугайында айтырыгны райкомуң бюрозунга дыңнаан. Бо-ла айтырыгга холбаштыр партия организацияларының секретарьларының семинарларын райкомга үш удаа, а ол «Шекпээр», «Барлык», «Доң-Терезин» совхозтарда, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде парткомнарга ону база эрттиргилээп. Райком солуушкунга белеткелдиң талазы-биле чамдык парторганизациялардың ажылының дүржулгазын түңнеп байыткаш, бүгү партия организацияларынче чорудуп берген.

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң парткому белеткелдер үезинде хөй ажылды чоруткан. Ылаңгыя арыглал фабриказында, сеңгелге-техника, транспорт цехтеринде, үлетпүр бүдүрүлге комбинадында партия эгө организациялардың секретарьларының отчёттарын парткомга дыңнаан. Мында коммунистиг белик адыңын дугайында лекцияларды вомчуп, партиның хоочуннары-биле аныяк коммунистерниң үжуражыышкыннарын организастап турар. Ак-Довурак хоорайда, «Барлык», «Шекпээр» совхозтарда аныяк коммунистерниң школалары ажылдап турар.

Солуушкунга белеткелдиң үезинде коммунистерниң партийжи даалгаларынче улут кичээнгей салдыңгап тургап. Идепкейлиг коммунистерге хөй даалгалар бээр, а чамдыктарынга шуут даалга бербес таварылгалар бары мээдэ илерээп. Ынчангаш «Шекпээр», «Доң-Терезин», «Барлык» совхозтарда, «Большевик» колхозта болгаш «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде парткомнар, Ак-Довуракты АТБ-де, № 11 автобаазада болгаш өске-даа партorганизациялар коммунистериниң партийжи даалгаларын, оларның идепкейлиг, ажыл-мергежилин, дүржулгазын барымдаалап бээр талазы-биле сайгарылганы кылган.

Соолгу үеде парторганизацияның болгаш бюроюң хуралдарынга уставчы негелделерни канчаар күүседип турарының дугайында коммунистерниң отчёттарын бисте калбаа-биле дыңнап турар апарган. Хой чүүлдерни оореним ап болуур үлегерлиг будүрүлгени коммунист биле, эш хуузунуң деткимче, дузазы база ажыктыг сүмелер бээрн эргежок чугула аныяк коммунистиң дыңнадыгларын «Барлык» совхозтуң бригада партorганизациязыңа алганы солун болган. «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде парткомга коммунистер Н. Г. Папов, В. Г. Николаенко оларның отчёттарын база-ла ыңалыг янзылыг дыңнаан. Н. Г. Папов эки бригадир, идепкейлиг хойнинтичи, будүрүлгеге ажылдавышаан кежээки техникумну доосхан. Оон бригадазының кежигүннери шуптузу күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коорү дээш демисежип, чаартыкчылар болбушаан. «Беш чылды дөрт чылда» деп шинчээшкинниң эгелекчилери болган. Ынчангаш В. Г. Николаенко тудугда проработап ажылдап турар, ында тургужулар ортузунга кижизидилге ажылы кошкак, лекция, беседалар ховар болуп турар. Бодунуң мергежилин бедитпейн, чаартылганың херээнге кирипшейн турар. Ынчангаш ол бүгүнү дораан эдерни эш-оорү аңаа сүмелээт. Ында иштерниң болгаш аныяк бода маадың чемгерилгезин эки организастаан. Саанчылар Дүктүг Овдар, Кара-Сал Долума, Алдын-кыс Монгуш, Момаа Монгуш, Эртине Овдар

(Уланчызы 2-ги арында).

СЭКП Тыва обкомунда

КЫЗЫЛДЫҢ № 2 ЧҮӨК АТБ-ЗИНИҢ БОЛГАШ «ТИИЛЕЛГЕ» СОВХОЗТУҢ КОЛЛЕКТИВТЕРИНДЕ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫ ЫНДА ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ УДУРТУП ТУРАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында ажылчылардың, ажыл-ишчилерниң ортузунга социалистиг чарышты организастап, ону хүн бүрү удуртуп турар дугайында Кызылдың № 2 чүөк АТБ-зинде партия организациязының секретары эш Комарованың болгаш «Тиилелге» совхозта партком секретары эш Седен-оолдуң идеткелдерин СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунга чугаалажып көрген. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга, ылаңгыя социалистиг чарышты организастаарын экижидеринге бо коллективтер чамдык чогумчалыг түңнелдерни чедип алган деп бюрога демдеглээн. Ол чорук ажылдакчыларның чогаадыкчы база күш-ажылчы идепкейин көдүрериниг, тоску беш чылдың ийиги чылында алган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседиринге ынгыл берген.

«Тиилелге» совхоз 1972 чылда мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүрүнеге садарының планнарын 🔸 ажыр күүсеткен. Кызылдың ийиги АТБ-зинин коллективи чүөк соорту гезининг планың декабрь 12-де-ле күүсеткен. Дыка хөй чүүлүг онаалдага немей сооткан.

Бо ийи коллектив Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан. 1973 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Оларда социалистиг чарыштың негелделерни ажылдап кылган, моральдыг база материалдыг шаңнап-мактаарының хемчеглерни баш удур көрген.

Оон-биле чергелештирип социалистиг чарышты ында партия организацияларының удуртуп турарында четпестерни СЭКП обкомунуң бюрозу айыткан. Көдээ ажыл-агыйның түскай эртемниглериниң болгаш автотранспорттуң инженер-техниктиг ажылдакчыларының социалистиг чарышты организастаарынга харысалгазын бедидер талазы-биле ажылды партия организациялары четпес чорудуп турар. Түскай эртемниглерде база инженер-техниктиг ажылдакчыларда хүүнүң чогаадыкчы план-хүлээлгелери чок болуп турар. Салбырларның, фермаларның, автоколонналарының болгаш бригадаларның аразында чарыштың көскү база неперентей болуру ам-даа чогуур деинделе эвес.

Социалистиг чарышты удуртуп турарында четпестерни чайладыр талазы-биле хемчегларни бир ай хүүсаада ажылдан кылгаш, боттандырарын СЭКП обкомунуң бюрозу № 2 АТБ-ниң болгаш «Тиилелге» совхозтуң партия организацияларына хүлээткен.

Обкомнуң бюрозунуң доктаалын боттандырары-биле партия организацияларының чаржып турарларның куженииишкиннерин пинтилел будүрүлгезинин үре-түңнелдиин база күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринче, күш-ажыл болгаш материал күрлавырларын эңне долуулу-биле ажыглаарынче, продукцияның шынарын экижидеринче база оон бот-үнезин чиигедиринче, планнарны болгаш хүлээлгелерни күүседиринче утландырары эргежок чугула.

Коллектив бүрүзүнүң ажылының түңнелин ханызы-биле анализдээр, чаржып турарларның алган хүлээлгелерин күүседиринге эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны тургузар, чарыштың айтырыгларын партия хуралынга доктаамал чугаалажып турар үжүрлүг.

Чарыштың чоруп турарын доктаамал удур-дедир хынажыр, будүрүлгенин мурнакчыларының дүржулгазын калбаа-биле неперединг, чарыштың түңнелдериниң коскү болур чорууң хандырар, мергежилдер аайы-биле көрүлде-конкурстарны, мурнакчыларның чедиишкиннериниң делгелгезин, будүрүлге күрлавырларының хөй-ниити көрүлдезин организастаар херек.

Социалистиг чарышты организастаарын экижидери болгаш алган социалистиг хүлээлгелерни ылап-ла күүседири дээш профэвилел болгаш комсомол организацияларының харыысалгалын бедидерин бюрониң доктаалында айыткан.

Будүрүлге, организация, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнде социалистиг чарыштың байдалын 1973 чылдың апрель 1-ге чедир тодаргайлап көргеш, чаржып турарларның аразынга керээлерни чарарын база коллектив бүрүзүнге чарыштың түңнелдерин ай санында үндүрерин хандырарын, массаполитиктиг болгаш организакчы ажылдың күштелдирерин СЭКП обкомунуң бюрозу СЭКП Кызыл хоорконга, райкомнарынга болгаш партия эге организацияларынга хүлээткен.

—✦—

Хоочун ажылчын, коммунист М. Ш. Суван-оол Эрзинде амыдырал хандырылга комбинадының мурнакчыларының бирээзи. Ол ай, квартал планын үргүлчү ажыр күүседип келген, хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг чориун көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: Мария Шагдыровна Суван-оол ажыл үезинде.

А. ЧОЛГАННЫҢ фотозу.

—✦—

ЧОГААДЫКЧЫЛАРНЫҢ, ЧААРТЫКЧЫЛАРНЫҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ НИИТИЛЕЛИНИҢ СЪЕЗДИЗИНГЕ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның Бүгү-эвилел ниитилелиниң IV съездизиниң делегаттарынга болгаш силернин ниүүрүнерде коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарынга улуг салыышкынны боттарының сорук киришкинниг күш-ажылы-биле кирип турар бүгү чогаадыкчыларга болгаш чаартыкчыларга түрүктиг ханызындан изиг байыр чедирип тур.

Бодунуң хүрээлелиниде алды миллион ажыг мурнакчы ажылчыныларны, колхозчуларны, эртемденнерни, улус ажыл-агыйының специалистерни хаара тудуп турар Чогаадыкчылардың болгаш чаартыкчыларның Бүгү-эвилел ниитилели ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин бедидер талазы-биле улуг ажылды кылып, эртемниг болгаш техниктиг хөгжүүрүнге, ниитилел будүрүлгезин сайзырангайдырынга, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринге идепкейлиг деткимчеин кылып турар.

Амгы байдалдарда чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның ажыл-чорудулгазының үжүр-дүзазы улам улгадып турар. Ол будүрүлгенің ажыктыын бедидери, эртем-техниктиг депшилгеин дүргедеринде дээш бүгү улустуң демиселинге улам калбаа-биле, идепкейлиг киржир үжүрлүг.

Ниитилелдиң хүлээлгези болза бодунуң хүрээлелиниң идепкейин улам көдүрер, ажылчыныларны, колхозчуларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны, студентилерни, профессионал-техниктиг үчилишелер өөреникчилерни техниктиг чогаадылгаже калбаа-биле хаара тударын боор турар. Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның ажыл-ижин, билин болгаш дүржулгазы улус ажылагыймын бүгү адырларынга будүрүлгенин техниктиг денелиин улам бедидерининг эң чугула айтырыгларын шиитпирлээринче, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн улам улгаттырарынга, продукцияның шынарын экижидиринге, ажык чок чарыгдаалдарны кызырарынга, хол-биле кылыр ажылдарны эвээжедиринге, эң ылаңгыя ында ажылдарны будүрүлгенин дүзаалап черлеринге, чүөк чүдүрүп, дүжүреринге болгаш склад ажылдарынга кызырарынга идиг бээр ажыктыг эргаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны ажылдап кылырынче утланган турар үжүрлүг. Хөй-ниитиниң конструктор болгаш патент бюролары, каттышкан чогаадыкчы бригадалар, чаартыкчылар чөвүлели дээш ышкаш ында чогаадыкчы организацияларның ажылын бүгү хемчет-биле калбартып, идепкейжидер керек. Чогаадылгалавны болгаш чаартыкчы саналдарны будүрүлгеге ажыглап турарын, чогаадыгга талазы-биле хоойлу-дүрүмүг сагырын хөй-ниитиниң талазындан хынаарын күштелдирерин эргежок чугула.

Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның Бүгү-эвилел ниитилели чогаадыкчыларны, чаартыкчыларның техниктиг болгаш экономиктиг билинн бедидерининг дугайында үргүлүг сагыш салыр, оларның ажылының дүржулгазын неперединг ажыжидер, техниктиг чаартылгалар авторларынга чугула дузаламчыны көргүзер, будүрүлге черлеринге дүржүлгага ажылдарын кылырынга болгаш эң кедиинг чогаадылгаларның болгаш чаартыкчы саналдарның ажык-дүзазын хынаарынга тәарымчалыг байдалдарны тургузар дээш идепкейлиг ажыллаар үжүрлүг.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның Бүгү-эвилел ниитилелиниң IV съездизиниң делегаттарының ажылынга улуг-улуг чедиишкиннерни күзевишаан, чогаадыкчылар, чаартыкчылар тоску беш чылдың даалгаларын хуусаазындан эрте күүседири дээш бүгү-эвилел социалистиг чарыжының бирги одуругларынга турүжүр, эртемниң болгаш техниканың депшилгезин шапкынчыдарынга, бистиң улус Төрээн чуртувус—Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаарынга чаа улуг салыышкынны киирериниге, быжыг бүзүрелиг идерелиг турүжүр.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ.

СОРУКТУГ ИШ

Беш чылдың үшкү чылының шалыпчы аялчээнде киргеи СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң шпчилери улам соруктуг ажылдап турар. Мал кыштаглаашкынын экижидер хемчегларын хүн бүрү боттандырып турарындан оон алыр продукция улам албеп турар.

Совхоз бо чылдың бирги кварталында сүттү күрүнеге садар планының 59,0 хуузун февраль 15-те күүсеткен. Ол болза 1972 чылдың баштайгы бүдүн чартык айынга деңнээрге 161 центнерни хойну саткан азы 50,6 хуу өскен.

Ажыл-агыйның Дөргүл сүтбараан фермазы (эргелекчизи коммунист Алдын-кыс Монгуш) бирги кварталда 107 тонна сүт бүдүрер, 80 топпаны күрүнеге садар планныг. Бүдүн чартык айда коллектив 55 топпаны бүдүрүп, 50 ажыг төнналы күрүнеге сатkан.

Фермаңың төрээн 60 инээнин быжаазы шупту бар, доругуп турар. Ында шиектерниң болгаш аныяк бода маадың чемгерилгезин эки организастаан. Саанчылар Дүктүг Овдар, Кара-Сал Долума, Алдын-кыс Монгуш, Момаа Монгуш, Эртине Овдар олар быжыглаан бодук шиектериниң бирозундан-не ам бээп 300—400 кг сүттү саап алган.

Совхозтуң төрүүр хойнуң 40 ажыг хүүсу хураганнапкан. Төрээн 2167 хойнуң хураганнары менди. Шиистер 70 ажыг болган. Ооржак Омчаа ам бээп төрүүр түс хойга онаалтыр 100 хураганны алган.

М. СЕВЕН.

Эрзинниң малчыннарында

Эрзин районнуң колхозтарында шөөр малдың оолдаашкыны массалыг-биле үргүлчүлевишаан. Мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга районнуң малчыннары киржип, оон негелделерин күүседир дээш күженииишкиннг ажылдап турар. Малын эки ажаап, чембиле халдырып кежеңнинг түңнелиилде малдың толу чидириг чок алдыныш турар. Сээлгү хүннерге чедир районда 16740 хой төрөөн. Оон чаа төлү шупту менди.

«Чаа оруқ» колхозтуң хойнулары мал-оолдаашкынынга талазы-биле районда бирги черде. Соян Алдын-оолга үзуртаан № 1 хойжу бригадазында 9 мун ажыг төрүүр хойнуң 8 муну оолдаан, хураганнары менди. Бригаданың малчыннары Даваа Малчынның, Картал Доржуның кодаңнарында хой оолдаашкыны доостур чыгаан.

«Морен» колхозтуң № 1 хойжу бригадазында хойжулар Соян Ширимеевиң, Карти Казактың болгаш Баяп Дамбадың кодаңнарында хой оолдаашкыны организастыг чоруп турар.

А. АРАКЧАА.

Кукурузага делгем шөл

НАЛЬЧИК. (СЭТА-ның корр.). Кабардин-Балкарияның найысылалында эртип турар кукурузачыларның бүгүроссия чөвүлел хуралында ол үнелиг культураны будүрериң болгаш белеткээрин көзүдедир айтырыгны чугаалажып турар. Хуралды РСФСР-ниң көдээ ажыл-агый министри Л. Я. Флорентьев ажыткан.

— Россия чоокку келир үе дургузунда кукурузаның үрезинин чылдың-на 4,3 миллион тонна чедир ажаан адыр кылдыр оон будүрүлгезин көзүдедир үжүрлүг. Ынчангаш ону тарыыр шөлдү 1,2 миллион гектар болгаш ортумак дүжүттү гектардан-на 35 центнер чедирер — деп, БЛКАА-ның академиги М. И. Хаджинов илеткелинге чугаалаан.

Чер ажылының бедик культуразы дээш конкурстуң тиилекчилери

«Чер ажылының бедик культуразының ажыл-агыйы, бригадазы болгаш звенозу» деп ат дээш 1972 чылда республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга чоруткан конкурстуң түңнелдерин республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязы болгаш Көдээ ажыл-агыйның база белеткелдериниң ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының профэвилелиниң область комитединиң президиуму үндүргеи.

Конкурстуң негелделерин күүсетпээн болгаш, бирги черни алган чаңгыс-даа ажыл-агый чок болган. Республика конкурузунга ийиги черни алган Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязынга, Каа-Хемниң «Ленинчи оруқ» колхозунга, ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг болгаш «Өөк» совхозтарга «Чер ажылының бедик культуразының ажыл-агыйы» деп атты тывыспышаан. II чергенин дипломпары-биле кады «Москвич» деп чиик машиналар-биле шаңнаан. Үшкү черни алган, Бии-Хем районда «Кызыл тараачыл», Каа-Хем районда «Тиилелге», «Коммунизмче оруқ» колхозтарга, «Бурунгаар», «Саян» совхозтарга III чергенин дипломнарын тывыспышаан, УЧД-ге баарының 10—10 путёвкаларын-биле шаңнаан.

Республика конкурузунуң негелделин ёзугаар бирги черни алган, ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозтуң № 5 бригадазынга, «Элегес» совхозтуң № 5 бригадазынга, Каа-Хем районда «Ленинчи оруқ» колхозтуң № 2 бригадазынга, «Тиилелге» колхозтуң № 1 бригадазынга, «Коммунизмче оруқ» колхозтуң № 1 бригадазынга «Чер ажылының бедик культуразының бригадазы» деп атты тывыспышаан. I чергенин дипломнары-биле кады «Урал М-63» мотоциклдерин шаңналга берген.

«Өөк» совхозтуң № 1 бригадазынга, «Бурунгаар» совхозтуң № 2 бригадазынга, «Саян» совхозтуң № 1 бригадазынга, «Кызыл тараачын» колхозтуң № 2 бригадазынга II чергенин дипломнарын болгаш бригаданың мурнакчы кижилерин шаңнаары-биле УЧД-ге баарының 3—3 путёвкаларын тывыскан.

Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязының № 4 бригадазынга, «Хадың» колхозтуң № 1 бригадазынга III чергенин дипломнарын болгаш 500—500 рубль түңнүг акша шаңналын бергеи.

Конкурска ийиги черни алган, «Россия» болгаш «Улуг-Хая» совхозтарның ногаа звеноларынга II чергенин дипломнарын болгаш звеноларының мурнакчыларын шаңнаары-биле УЧД-ге баарының 3—3 путёвкаларын бергеи.

Мал ажылы—шалыпчы фронт

Эки уксаалыг мал фермазы

Стародубовоның «Кызыл Октябрь» совхозунда мал фермаңың туткаш, ажыглаалда киргеп. Ол болза симменталь уктуг мыйыстыг бода малды өстүрөр талазы-биле Брянск областа эң баштайгы фермадыр. Ында бирээзинге-де 250 ниек кирер дөрт улут кажаапы, мал эмнелгези — амбулаториязы, силос шыгжаар черлерни кылган. Фермада ажылдың хой кезиин механизациялаашың дузазы-биле кылыр.

«Кызыл Октябрь» совхоз — көдээ ажыл-агый продукциязын дыка хойну туртка берип турар. Ында тараазын, картофельдиң, ногаалларның бедик дүжүдүн үргүлүг ап турар. Мал чемперинин быжыг суурун тургускан. Чижээ, бо чылын совхоз күрүнеге эрткен чылдыңдан үүс тонна хөй — 3900 тонна сүттү, 850 тонна эттин садар сорулгалыг.

Ынчалза-даа ол ажыл-агыйның кол ажылы — эки уксаалыг малды өстүрери боон турар. Ол Брянскиниң база Россияның болгаш Украинаның оске-даа областарының колхозтарынга болгаш совхозтарынга чылдыц-на бедик продуктулуг 500 чедир ниектерни садып турар. Аңаа ол чаа фермаңы туткан соонда эки уксаалыг, хөй продуктулуг мал азырап, садарны ийиден ажыг катап көвүдөр апаар.

— Чаа фермаңың ачызында биктер уксажыдылга ажылын дыка экижидип, ону артемге уделдирер чорударынга дузалаар — деп, совхозтуң директору И. П. Джом СЭТАның корреспондентизинге чугаалаан. — Маңаа совхозтуң сүт-бараан фермазынга төрүттүнгеш, алды-ла ай болган бызааларны хүлээп алыр. Оларны хуважыппар чедир өстүрүп, оске ажыл-агыйларга садар. Моон соңгаар ниектерни чүгле баштай бызаадаан соонда нагадылап паспорт-биле садар сорулга салып турар бис. Дүнгүжүкүн төрөөн ниектерни садар, оон продуктулуун тодарадыр болгаш оске-даа шынарларын шинчилээр, тускай кажаанны база түдер бис. Чижээ, ниек баштай бызаадаан соонда садарга чылдың үш чартык—дөрт муң литр чедир сүт бээр болза, ону садып алыр ажыл-агый нагадылап документ көргөн кады алыр апаар. Ынчангаш ниектер азыраар баштайгы кажаа бедеи болган.

БРЯНСК

ЧОГААДЫКЧЫЛАРНЫҢ БОЛГАШ ЧААРТЫКЧЫЛАРНЫҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ НИИТИЛЕЛИН ЛЕНИН ОРДЕН-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Ажылчы чоннарның техниктиг чогаадылгалын хөгжүдер талазы-биле улуг болгаш үре-түңнедиг ажылы дээш база чогаадылгаларны болгаш чаартыкчы саналдарны будүрүлгеге ажыглаарынга идепкейлиг деткимчени бергени дээш **ЧОГААДЫКЧЫЛАРНЫҢ БОЛГАШ ЧААРТЫКЧЫЛАРНЫҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ НИИТИЛЕЛИН ЛЕНИН** орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1973 чылдың февраль 27.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ—ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында социалистиг чарышты улам-на калбартыылыңар! Социалистиг чарышка эреңгейлээр, ёзу барымдаалаар чорук турбас ужурлуг.

Мурнакчы! Коллективиңде хожудап турарларны бодуңнуң деңнелиңге чедирери—сээң хүлээлгең!

АТБ № 2: МАССАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ИДЕПКЕЙИН КӨДҮРЕР

Кызылдың № 2 автобудурулгезиниң партия организациязы (секретары В. Н. Комарова) СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин ажылынга удуртулга болдуруп, социалистиг чарышты организастаарын экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылганы, будурулгенин ажыл-ишчилериниң чогаадыкчы болгаш күш-ажылчы идепкейин көдүрер арганы, тоску беш чылдың ийиги чылында алган социалистиг хүлээлгелерни чедишкинниг күүседиринге улуг идигни берген.

№ 2 АТБ-ниң коллективи 1972 чылда чүк сөөртулгезиниң хемчээлиниң планын декабрь 12-де күүсеткеш, планга немештир 100 муң тонна улус ажыл-агый чүктерин сөөрткен. Күш-ажылдың будурукчүлүү планнаанындан 13,2 хуу, а 1971 чылдың деннелинден 17,7 хуу өскен. Эрткен чылын 200 муң литр кывар-чаар чүүлдү, 254 комплект автодугуйну камнап алган. Будурулге 324 муң рубльдиң орулгазын алган, оок иштинде 20,5 муң рубльдиң орулгазын пландан ажыр алган. Бо чылдың январьның планын база чедишкинниг күүсеткен.

№ 2 автобудурулге моон мурнунда республикада хожуданчай будурулгелерниң бирээзи турганындан үштунган, амгы үеде мурнакчы коллективтериниң санынче киргеш. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл юбилейинге төлептиг үжуражырымың чарыжында чедип алган чедишкиннери дээш, бо автобудурулгеним коллективи РСФСР-ниң Дээди Совединиң, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң юбилей Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан.

«1973 чылда улус ажыл-агый планын хүүсаа бетинде күүседир дээш үлетпүрүң, тудугнуң болгаш траңспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга холбаштыр ол коллективте партия организациязы организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды элээн күштелдирген.

Автобудурулгеним ажыл-ишчилери бо чылда чүк сөөртүрүнүң планын декабрь 29-ка чедир күүседирин болгаш планга немей 9 муң тонна чүктү сөөртүрүн, плandан ажыр 11 муң рубльдиң орулгазын алырын. 130 литр кывар-чаар материалдарны, 150 комплект авторезинаны камдаган будурулгелерниң бирээзи турганындан үштунган, амгы үеде мурнакчы коллективтериниң санынче киргеш. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл юбилейинге төлептиг үжуражырымың чарыжында чедип алган чедишкиннери дээш, бо автобудурулгеним коллективи РСФСР-ниң Дээди Совединиң, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң юбилей Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан.

«1973 чылда улус ажыл-агый планын хүүсаа бетинде күүседир дээш үлетпүрүң, тудугнуң болгаш траңспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга холбаштыр ол коллективте партия организациязы организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды элээн күштелдирген.

Автобудурулгеним ажыл-ишчилери бо чылда чүк сөөртүрүнүң планын декабрь 29-ка чедир күүседирин болгаш планга немей 9 муң тонна чүктү сөөртүрүн, плandан ажыр 11 муң рубльдиң орулгазын алырын. 130 литр кывар-чаар материалдарны, 150 комплект авторезинаны камнап алырын хүлээнген.

Коллективте коммунистиг күш-ажыл дээш чарышта 273 кижи киржип турар. Олардан 186 ажылчын коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алган. Од ышкаш мында колонналар, чолаачыларның болгаш септекчилерниң бригадаларының аразында чарышты организастаан. Чолаачыларның 10 бригадазынга коммунистиг күш-ажылдың бригадалары деп бедик атты тывыскан. Коммунистер Ң. И. Оспенко, И. В. Трубицын башташ коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының беш чылды дөрт чылда доозар дээн эгелээшкинин партия организациязы деткээн.

Бо чылын 247 кижи хууда бедиткен хүлээлгелерни алган. 31 чолаачы 1974 чылдың үлүүде, а чолаачы эш Селезнев 1975 чылдың үлүүде ажылдап турар. Ол автобудурулгениң ажылында оок өске-даа эки чүүлдер эвээш эвес.

Оок-биле чергелештир, социалистиг чарышты организастаар талазы-биле партийжи удурулгада элээн четпестер бар. Чарыш чорун турарының үезинде болгаш оок түңнелин үндүрүп турар үеде күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын нептередириниң айтырыгларынче, автомобильдерниң ажыглал чокка аваа туруушкунун, куруг маңнадырын болдурбазынче, хол-биле кылыр ажылды эвээжедиринче, будурулгени организастаарын болгаш эргелеп-башкарылганы сайзырааңгайжыдарынче кичээнгей кошкак.

Автомобильдерниң техниктиг белеткелиниң деннели болгаш оларны ажылче үндүрериниң коэффициентизи планнаанындан чавыс, шимчээр составтың техниктиг ажаалдага азы септелгече турарының күүсаазы узун. Машиналарны 49 хонукта септээрин планнаан турда, эрткен чылын чүк сөөртүр автомашина бүрүзүн септелгече 108 хонукта тургузуп келген, дыштанылга болгаш байырлал хүннеринде машиналарның аваа турарын ам-даа кызырбаан, автомобильдерниң үзелгезин ам-даа механизаставаан. Техниктиг хавдырылгада күш-ажылды механизастааны ам-даа кошкак.

Колонналар, бригадалар аразының чарыжынга керээ чарбайн турар. Мурнакчы коллективтериниң болгаш ажылчыннарның арга-дуржулгазын кижи бүрүзүнге чедир нептеретпейн турар. Социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезиниң талазы-биле хуралдарны чамдык бригадаларга ховар эрттирип келген.

Ажыл шагын үзүп турарларның саны 1972 чылда 1971 чылдынган барык ийи катап кызырылза-даа, ажыл шагын үзер чоруктарның түңнелинде, кижи-хүнүнүң чидирими 1178 четкен. Орук шимчээшкиннериниң чурумнарын үрээр, овал-ондак болдурар таварылгалар ам-даа хөй. Ажылга кадрларның солчулгазының коэффициентизи 1972 чылда 42 хуу болган.

Будурулгеде партия организациязы социалистиг чарышты организастаарынга инженер-техниктиг ажылдакчыларның харысалгазын бедидериниң талазы-биле ажылды четпес боттандырып турар. Инженер-техниктиг ажылдакчыларның хууда чогаадыкчы планнары—хүлээлгелери чок.

◆ **Автобудурулгениң ажыл-ишчилери бо чылын планга немей 9 муң тонна чүктү сөөртүрүн, плandан ажыр 11 муң рубльдиң орулгазын алырын хүлээнген.**

◆ **31 чолаачы 1974 чылдың үлүүнде ажылдап турар.**

„ТИЛЕЛГЕ“ СОВХОЗ: ЧАРЫШТЫ НЕПТЕРЕНГЕЙ БОЛДУРАР

«Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан база ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ойынга төлептиг үжуражыр дээш чарышпышаан, 1972 ажыл-агый чылын организастыг дооскан. Күрүнеге тараа садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин 174 хуу, сүттү — 117 хуу, эттии болгаш дүктү — тус-тузунда база-ла 100 хуу күүсеткен.

Совхозтуң ажыл-ишчилери будурулгениң ажыктыын бедидеринче, бар курлавырларны болгаш болдунар аргаларны бүрүн ажыглаарынче күжениишкинин мөөңневшаан. Бүгү-эвилелдиң чарыжынче киришкеннер. Совхозтуң коллективи бодунда бар аргаларын санап көргеш, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында күрүнеге 18.500 тонна тараапы, 1050 тонна сүттү, 557 тонна эттии, 75 тонна дүктү садарын хүлээнген.

«Социалистиг чарышты организастаарын улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир талазы-биле «Тиилелге» совхозтуң парткому, ажылчын комитеди болгаш дирекциязы чамдык ажылдарны кылган. Совхоз 1971 чылдан бээр «Элегесс» совхоз-биле чаржып турар. Ол ийи ажыл-агый чылдың-на чарыштың түңнелдерин үндүрериниң чурумун тодарадып, алган хүлээлгелерин күүседир туралын удурдедир хынажын турар. Удурдедир хынажылга үезинде ажыл-агыйларның толээлекчилери мал болгаш чер ажылында мурнакчы дуржулганы, чаа үүлдү өөренип көрүп, ону бот-боттарындан шиңгээдип ап турар. Чижээ, «Тиилелге» совхоз бызааларны болгаш хураганнарны азырап доруктарының ажыктыг арганы «Элегесс» совхозтуң малчыннарындан өөренип алгаш, ам херек кырында ажыглай берген. Оон ацтыда, тиилелгежилер «Элегестин» үлегериби-ле чаңгыс аай үш хой кажаазын тудуп алган. Бо ийи ажыл-агыйларның фермалары база-ла боттарының аразында чарыштыг.

Көдээ ажыл-агый продукциязын будурерин болгаш белеткээрин ковудедир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын чер болгаш мал ажылының ажылдакчыларының ортузунга калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалдарын күүседири-биле оларны бригадалар, фермалар болгаш салбырлар коллективтериниң хуралдарынга чугаалажып көрген болгаш чарыштың негелдеделерин ажылдап кылган. Материалдыг база моральдыг шаңнаамактарының хемчеглерин ол негелделерде бат удур көрген. Чижээ, чыл түңнелинде чарыштың бирги черин алган мурнакчы хойжуну, инек кадарчызын бүрүн херексеалыг аът-биле, комбайнерни —мотоцикл-биле шаңнаар.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бодупта бедиткен хүлээлге ап турар ажылдакчыларның саны совхозта көвүдээн. Чижээ, 1972 чылда совхозка ниитизи-биле чүгле беш хойлуу төрүүр 100 хойга онааштыр 100 хураганны менди алырын хүлээнген болза, бо чылын ындыг хүлээлгени 13 хойжу алган. Эрткен чылын совхозка саанчыларның алган эң бедик хүлээлгези саар инекке онааштыр 1800 кг турган болза, а ам бөш саанчы бодунга быжыглаан инек бүрүзүнден 2000 кг болгаш оон-даа хөй сүттү саарын хүлээнген.

«Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында 18.500 тонна тараапы, 1050 тонна сүттү, 557 тонна эттии, 75 тонна дүктү садарын хүлээнген.

Бо чылдың баштайгы ийи айларының түңнели-биле алырга, алдыган хүлээлгелер багай эвес күүсеттинин турары илдең. Мурнакчы хойжу Ооржак Санчыттa 150 хой ооллаан, оон 180 хураган менди алдынган. Маадыр Шеригоол төрээн 410 хоюндан 412 хураганны алган. Совхоз эрткен чылдың бо үезинде турганындан 16 тонна сүттү хөйну бүдүргөн азы оон 14 хуу хой, күрүнеге сатканы 38,2 тонна азы эрткен чылдыындан 67 хуу хой. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, бир инектен саттан сүт 11 кг хой болган.

Үстүнде айыткан чамдык чогумчалыг түүлдер-биле чергелештир, чарышты организастаанындан дыка хой четпестер бар болуп турарын айтыр хөрек. Чарышкыг салбырларның, фермаларның, бригадаларның болгаш тус-тус ишчилериң аразынга чарыштың керээзин чарбайн турганы хыналдадан илереэн.

Чарыштың негелделеринде чедип алза чогуур тодаргай көргүзүглер айыттынмаан. Чижээ, чарышка тиилээн хойжуну бүрүн херексеалыг аът-биле шаңнаар дээн, а хойжу кижи ону алырда кандыг көргүзүгнү чедип алырыбилдинмес. Өске-даа категориянның ажылдакчыларының чарыжының негелделеринде ындыг тодаргай эвес үүлдер хөй.

Түңнелдерни деңнештирип көөрде, алдынган болгаш күүсеттинген хүлээлгелерниң күженишкинининң, чарыгдалдарны, продукциянның ботунезин чингедирин, боттуг күш-ажылчы салыышкынны барымдаалавайн болгаш таварылгалар база бар.

Оон ацтыда, чедип алган чедишкиннерни дээш чарыштың тиилекчилеринге шаңналдарны тыпсырын байырладыг байдалга эрттирбейн турар. Чамдыкта выпелдерни болгаш акша шаңналын мурнакчыларга байырлыг хуралдарга, бүгүдеге көскү кылдыр тыпсыр туржук, ол шаңналдарны чорумал кижилерден чорудуптар таварылгалар бо ажыл-агыйга тургулаан.

Ажылдың мурнакчы аргадуржулгазын көөрөнүп, нептередип турары ам-даа четпес. Мурнакчылар боттарының ажылының дуржулгазын солушпайн турар. Маңаа мындыг чижекти көрүп болбур. Хойжу Ооржак Санчыттың хойлары амгы үеде хүр, төрээн 150 хойдан 180 хураган менди доругуп турар, а оон кожазы Мортуй-оол Ажай-ооллуң коданында хойларның 50 хуузу чудаар чыгыы арыпкан, төрээн 220 хойдан 190 хураган аддынган. Ол ийи хойжу аразында аргышпаан болгаш ажылының арга-дуржулгазын солушпаан.

Чарыштыг көскү, нептерең-гей болдурар, хүндүлел болгаш көргүзүг самбыраларын чогуур үезинде чаартыр ажыды совхозтуң партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары четпес чорудуп, күш-ажылчы алдарның түгүн чогуур үезинде көдүрбейн турар. Чаржып турары «Элегесс» совхозтуң көргүзүглери эстинмаан, ажыл-ишчилерге билдинмес.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш шимчээшкин кошкак организастаттынган. Коммунистиг күш-ажылдың коллективтери база шыпчылары деп аттарны чыл бүрүде бадыткавайн турар. Ажылдакчыларның мергежилин бедидеринге шоолуг кичээнгей салбайн келген. Совхозта 172 малчындан үгүле ийи кижиге I класстың мастери, чаңгыс кижиге — II класстың мастери деп атты тывыскан. 132 механизаторның үгүле 34-ту—I болгаш II классты.

Социалистиг чарышты организастаарында бар четпестерни шиитпирлиг чайладыры, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге чогаадыкчы, ажыл-ишчи байдалды тургузары, хожудан турарларны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрери, ыпчапган тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планнаан социалистиг хүлээлгелерни аддарлыы-биле күүседирин чедип алыры— совхозтуң коммунистеринiң чугула соруглазы.

Улусчу контроль

БӨЛҮКТЕРНИҢ ХАЙГААРАЛЫ

«Коммунизмниң хереели» колхоз ыштаглаашкынга организастыг, белеткеэдиг киргениндеи малдың ниити байдалы амгы үеде хүр.

Эрткен чылын сигенни болгаш малдың холумактыг чемнерин 1971 чылга бодаарга хойну белеткеп алганы мал ыштаглаашкынынга база эки салдарны чедирген.

Ажыл-агый эрткен чылын күрүнеге зът, сүт, дүк дужаар планнарын шуптузун ажыр күүсеткен. Тараапы 950 тоннаны дужаар тургаш, 3153 тонна чедирген. Мая бажын өстүрериниң планын инектен ацгыда чүзүн аайы-биле күүсеткен. Колхозта М. Алтай-оол, Б-У. Оюн, Х. Бугалдай олар баштаан шупту ол хойжу 90—109 чедир хураганны камгалап алган. Саанчылардан Елена Чапатаева, Көк-кыс Оюн, Аракчаа Оюн олар саар инектен-не 1900—2038 литр чедир сүттү саап ап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Эрткен чылда чедип алган чедишкиннерин быжыглавышаан, бо чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш демиселге улусчу контролёрлар партия организациязынга, колхоз баштаар черинге бичe эвес дузаны чедирип келген. Олар фермаларга база бригадаларга хыналдаларны доктаамал кылып келген. Амыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи, сагылга-чурум чок чоруктар-биле контролёрлар эптеш чоктар. Көдээ ажыл-агый будурулгезиниң амыштын бедидер дээш демисел база контролёрларның кичээнгейинде туруп турар.

Межегейде, Шанганда колхозтуң сигенин улустуң ийи-чаңгыс хуу малы чип, чамдык чорумал кижилер оорлап, төтчеглеп турганын контролёрлар чогуур ёйүнде эскерген. Бо дугайын колхоз баштаар черинге дыңнаткан соонда сараатгарның чамдыызын ыштагларже сөөрткен, сиген хайгаарааp кижилерни тускайлаан. Мал чемниң сөөртүлгезинде транспортту долу күшбиле амыглавайн, эвээш чүүктер сөөртүп турганын контролёрлар илереткен. Моок уламындан күш-ажылдың будурукчүлүү чавызап, колхозтуң экономиказынга биче эвес каражалыг болган. Ону здериниң хемчеглерин алган.

Малчыннарның иштинде күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, арагалаар, амыглынга харыысалга чок кижилер база бар. Ындыг кижилерни улусчу контроль болүүнүң, колхоз баштаар черининң үнүүшкүннүг хуралдарынга шыңгыы чугаалажып, чогуур хемчегни хүлээдип турар. Чижээ, Шанган фермазында Иван Оюн, Дыңгаа Монгуш олар харыысалга чок ажылдааш, колхозтуң 5 инээн чидирген. Читкен инектерни чоокку үеде эгидерин олардан бөлүктүң хуралы шыңгыы негевишаан, айда алыр шалыңының үштүң бир кезиин тыртар деп торгаан.

Контролёрлар бо чижектиг өске-даа ажылды кылган. Амгы үеде колхозта улусчу контрольдуң 9 бөлүүнде 42 контролёр бантаап турар. Олар чүгле мал ажылында эвес, тудугда, ховуда ажылында, колхоз бүдүрулгезиниң өске-даа адырларында байдалды хайгаарап, четпестерни баш удур чайладыр хемчеглерни ап турар. Контролёрлардан хоймулар Бады Оюн, Бугалдай Оюн, Дестек Монгуш, мал эмчизи Сарыт Оюн, кол зоотехник Валерий Чимит олар хыналдалар чорударынга эң-не идепкейлиглер.

О. ШАРАВИИ,
Таңды районнуң «Коммунизмниң хереели» колхозта улусчу контрольдуң коя бөлүүнүң даргазы.

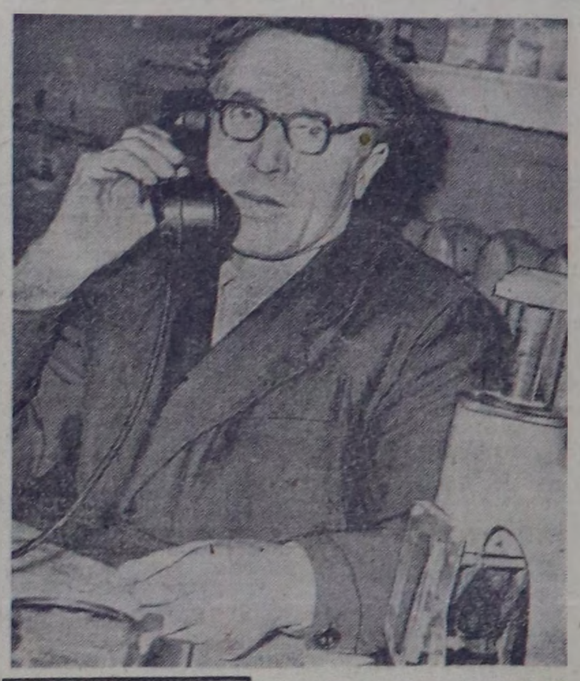

Кызыл хоорайның төп харыызаа белдиринде Тимофей Родионович Власов ол бүдүрулгеде үр чылдарда ажылдаан кижилерниң бирээзи. Ол почтаны хүлээп алырының болгаш чорударының талазы-биле харыысалгалыг ажылды харыылап турар. Почтаның төп белдиринге ажылдап келгениниң чылдарында ол Хүндүлел бижиктерни болгаш өртек-үнелиг белектерни ап, эки ажылдап турары дээш, шаңнал-макталдарга наш удаа кирип келген. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган.

Тимофей Родионович Адачурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

ЧУРУКТА: Т. Р. Власов амыл үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу

Хоойлу-дүрүм дугайында

Бай-Тәйга районда Тээли суурга милиция, суд, прокуратура болгаш эш хуу судтарының, улусчу дружиналар ажылдакчыларының семинар-хуралы болуп эрткен. Оон ажылынга 60 ажыг кижи киришкен. Ацаа СЭКП райкомунуң ийиги секретары Д. Кертик-оол «1972 чылда районнуң административтиг органнарының ажылының түңнелдери болгаш моон соңгаарга сорулгалар», райкүскомнуң иштики хереқтер килдизиниң начальныгы Д. Чондан-оол «Кем-херек» үүлгедиглери-биле демисел», район прокурору Т. Анай-оол «Социалистиг хоойлу-дүрүм камгалалыңга хой-ниити организацияларының ролю», улус шиитекчизи Т. Бадыраа «Хой-ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга эш хуу судтарының ролю» деп плетке лдерни кылганнар.

Семинар-хуралга эш хуу судтарының болгаш улусчу дружиналар ажылдакчылары дүжүлге солушкан. Бистиң корр.

ПАТРИОТТУГ ЭГЕЛЭЭШКИН

Москваның И. А. Лихачев аттыг автозаводунга ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның хуралы бооп эрткен. Ацаа СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болганынга тураскаатткан байырлыг хуралының документилерин чугаалажып көрген.

СЭКП-ниң Пролетар райкомунуң бирги секретары В. В. Ширяев болгаш «Мосавтозил» каттыжышкынының чиңгине директору П. Д. Бородин олар илеткел кылганнар. Олар районнуң партия организациязының, автозавод коллективиниң бөш чыдың үшкү, шиитпирлиг чылында сорулгаларының дугайын чугаалаанnар.

Улустар аразында тайбыңны камгалаарынче болгаш улам быжыглаарынче экономиканың соксаал чок хөгжүлдезинче болгаш чоннуң амыдыралын улам чаагайжыдарынче утланган Коммунистиг партияның ленинчи шугумун ажылчыннар болгаш тускай эртемниглер боттарының саналоналынга чугаалап турганнар. Олар юбилейлиг байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде теоретиктиг түңнелдер болгаш практиктиг сорулгалар күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң, москвачы кижи бүрүзүнүң ажылчорудулгазының үлдезинин болур ужурлуг деп онзалап демделээннер.

Индирде — сураглыг зилчи, шуткукчулар бригадирн М. К. Зименский. Найысылалдың ажылчы чоннары кажан-кезээде күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүг ажылдап, ажылчын ацгының гвардейжилери болбушаан, бедик мергежилиг чоруун көргүзүп турар деп, ол чугаалаан. Владимир Ильич Ленининиң торуттүнген хүнүн күш-ажылчы байырлал-биле демделээрининң кайгамчыктыг чаңчылы биствиң Москвала тургустунган болгаш чыл келген тудум-па улам быжыглып турар. Ынчангаш М. К. Зименский бодунуң бригадазының мурнуплап бо чылын база-ла апрель 21-ни камнап алган материал болгаш электри энергиязы-биле халас ажылдап эрттирердир деп санал киргеп.

Ол саналды дарганнар бригадирн И. Я. Артомонов биле тускай шой корпузунуң начальныгы Е. И. Остров олар изиңбиле деткээп.

Хуралдың киржикчилери — хүрец шойнуң шуткулга корпузунуң толээлекчилери — апрель 21-де коммунистиг субботникти В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнге алдар кылдыр эрттиргеш, ажылдап алган акша-хөрецтини тоску беш чылдың фондузунче шилчидеринче тускай шойнуң шуткулга цегинде ажылдап турар кижилерни кыйгырган.

Үшкү механика-эптелге цегинге хуралга хоюглакчы Б. И. Семенов болгаш слесарь М. М. Богачев олар база-ла ындыг коммунистиг субботникти эрттирер саналды үндүрген.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бежен чылының дугайында» илеткелинде салдынган соруглаларны чедишкиннииг күүседир дээш автозаводтуң ажылишчилери бүгү күжүн болгаш мергежилин бээринге белеткеп хуралдарга хүлээп алган резолюцияларда демделээннер.

(СЭТА).

Биствиң күштеривистиң дайынчы көрүлдези

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыында).

кылган. «Шекпээр» совхозта Куулар Бег-оол машина-трактор мастерскаязынга агитасмассалыг ажылды кошкаткаңы беседа үезинде илерээн. Беседа соонда ол партийжи даалганы эки күүседип эгелээн, а ам ону Аянгаты салбырында праторганизацияга секретарында дешпиткен.

Оон ацгыда чамдык ажылагыйларның удуртукчулары боттарының коллективтеринде байдалды багай билирп, кижилер-биле ажылды, ылаңгыя тускай эртемниглерниң харыысалгазын бедидер дорукту кошкак чорудуп турарыы беседага илерээн. Чижээ, «Барлык» совхозтуң чамдык удуртукчулары, салбырлар эргелекчилери коллективтеринде чеже ажылчын хүлээлгезин күүсеткейн турарын болгаш ажыл-агыйның иштики байдалының дугайында айтырыгларны тодаргай билбес болганнар. Моон соңгаар ындыг байдалдарны болдурбазы-биле СЭКП райкомунга, парткомнарга коммунистер-биле эш хуузунуң, тус-тус беседаларын уламчылаар деп шиитпирлээн бис.

Мурнунда партия талазы-биле хемчег алдырткаш, оозун дүжүртпээн коммунистерниң дугайын сайгарып көөрүнүң айтырыгларын парторганизациялар боттарының кичээнгейинге ап, бо талазы-биле чогуур ажылдарны чоруткан. Оларның хой-хөйу кылган чазыгларындан чогуур түңнелдерни кылганын барымдаалаш, мурнунда алдырган партийжи хемчеглерни дужүрткүлээн. Ынчалзажок коммунистиг бедик адын бужартадып, СЭКП Уставын каржызы-биле үрээрин үргүлчүлеп турар ийи-чаңгыс кижилерге холбашкан айтырыгларны парторганизациялар партийжи принципиалдыг ёзу-биле көрүп турар. Чижээ, СЭКП ТК-ның Май Пленумунуң соонда К. Куулар (Дөң-Терезинде), К. Кесткей, В. Самойлов (Ак-Довуракта), А. Макаров (№ 741 КМК-да) болгаш оон-даа өскелерни партиядан үндүрген. Коммунистерниң сагылга-чурумун быжыглаарынче угланган хемчеглерни моон соңгаар-даа күштелдирер апаар.

Сөөлгү чылдарда парторганизациялар СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айтыышкынын күүсетпишаан, партияга хүлээп алыышкынның талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан. Ынчалзажок мурнакчы ажылчыннарны, колхозчуларны колдады хүлээп алыр, аныяктарны комсомолду дамчыштыр хүлээп алыр ажыл дыка кошкак. Чижээ, «Дөң-Терезинө» совхозта парткомчыл дургузунда чаңгыс-даа ажылчын хүлээп албаан, «Тыва даг-дүгү» тудут эргелелинде партком комсомолду дамчыштыр чүгле 5 кижини партияга хүлээп алган. «Сельхозтехника» салбырында, туулбу заводунда, Эрги-Барлыктың, Кызыл-Мажалыктың ортумак школаларында, районнуң харыызаа белдиринде парторганизациялар чыл дургузунда СЭКП кежигүнүнүң кандидадыңга чаңгыс-даа кижини киирип албаан. Моон алгаш көөрге, райком, парткомнар база эге организациялар СЭКП-ге хүлээп алыышкынның айтырыынче доктаамал кичээнгей салыры негеттинин турардыр.

Районда коммунистерниң үчёдунга шүүлтүрүглелер кылыры болгаш партдокументилер солуурунга оске-даа организастыг база техниктиг белеткелдер колдуунда дооступ турар. Документилер солуур өрээлди, ону бижимир кижилерни тускайлап, белеткээн. Партия райкому бо талазыбиле тускай графикти тургускан. Организас-политиктиг бо чугула кампанияны ол графикти шыңгыы барымдаалап турган, организастыг бедик деңнелге эрттирери—бүгү партия организацияларының бир эң чугула соруглазы болур. Партдокументилер солуурун март 1-де биствиң районга чамдык районнардан мурнап эгелээр. Биске улут харыысалганы ол хүлээндирип турарын бедик харыысалга-биле медереп билзе чогуур. Ылаңгыя чедир кыядынмаан үүлдерни дораан шиитпирлээр, ылаңгыя коммунистерни чурукка тыртырарын дүрген доозар, солуушкунга белеткел үезинде кылдынган ажылдың дуржулгазын шиитилештирип байыдар, ону моон соңгаар-даа уламчылаар ужурлуг.

Районнуң партия организациязы ооң-биле кады тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планнаг соруглаларын күүседиринче ажыл-ишчилерни мобилизастап, организакчы болгаш политиктиг ажылды улам күштелдирип турар. Баштайгы айларда район күрүнеге эът, сүт садар планнарын күүсеткеш, олар эрткен чылгы деңнелден ковудээн, часкы тарылга техниканы септеп, белеткээри база дооступ турар. Февраль топчузунге чедир 22400 ажыг хой төрээн, хураганнар онча-менди. Ак-Довурак хоорайның тудут болган бүдүрүлге коллективтери бо чылды багай эвес эгелээн. Ынчалзажок шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кол кичээнгейин салып, бүгү улустуң социалистиг чарыжын дээштиг, үре-түнелдиг кылдыр организастап турган, социалистиг хүлээлгелерни, планнаг соруглаларны ыяапла күүседир дээш улам күженишкининиг ажылдаар ужурлуг деп шиитпирлээн бис.

Партдокументилерни солуп эгелээр дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы партия организацияларынга улам бедик негелдени тургузуп, белеткел үезинде чоруттуган ажылының дуржулгазын калбаа-биле ажыглап, бар четпестерни дүрген чайладырын оларга хүлээндирип турар. Организас-политиктиг бо чугула хемчег—мобилизакчы улуг рольду ойнаары, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының соруглаларын боттандырары дээш демиселге партия эге организацияларының, коммунистерниң идепкейин улам бедидери чугаажок.

П. КУУЛАР,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

Колхозтарда отчёттар болгаш соңгулдалар

АРГАЛАРНЫ ТЫВАР, КУРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛААР

Улуг-Хем районда «Х Улуг хурал» колхозунуң отчёт-соңгулдалыр хуралы өрткен субботада болган. Отчёттуг үениң иштинде кылып бүдүргени ажыл-иштиң дугайында колхоз баштаар черинниң дартаы М. Ч. Шогжал әдептеп кыпкан. Ажыл-агыйның соңгу отчёт-соңгулдалыр хуралы 1969 чылда болган. Колхозчуларының III Бүгү-ойнлел съездизинге хүлээп алган чижек Уставты удурлуга болдургаш, ооң негелделерин ёзулаар колхоз баштаар черни отчёттуг үениң дургузунда элээп ажылдарны кылган.

Баштаар черниң даргазының иелткелиндеп болган чамдык түңнеттерден алгаш көөрге, бо удаада колхоз ооң мурнунда отчёттуг үениң деңнелиндеп бүрүнгаар индыгла улуг базым кымбаан, халык-даа ажыл-агыйның чамдык адырлары каражалыг болганын ук хуралга демдеглээн.

Маңаа чер ажылы кол-ла «аскап» турар адыр болуп илеровн. Чылдагааны, агротехниктиг чүрүмнериниң иелделериниге дүүштүр ипнеераадыг болган органзиктиг чемнитчидилгелериң база суг-гараа чогуур чөрлериң четте, долу ажылдавайн келген. Моон үжүрүда өртөен үш чылдарда тараа культураларының, картофельдиң, ногаанның дүжүүү кудулаан. Былаңгыя 1970 чылда гектардаа 11,1 центнер тараа алган болза, 1971 чылда 5,5, а эрткен чылдың ооң бичии-ле чүгоо 9,1 центнер болган. Ол шынаа чаңгыс чылдыг сигеннин, силостуң, чайгаар үнер сигеннин, картофельдиң гектарга оналаштыр берип келген дүжүүү чыл бүрүүе немежиргдоп кудуваан. Чер ажылында бот-үнее үзам-на аартап турар. Былаңгыя тараа культураларының бот-үнези 1970 чылда бир центнерниң 7,08 рубль турган болза, дараазында чылда 13,17 адарган. Картофель 1970 чылда 5,15 рубль тургаш, дараазында чылдарда 16, 61 болгаш 35, 06 кылдыр аартаан. Ногаанның бот-үнези ооң-даа бедик.

Түңнелиндеп иниткизи-биле чер ажылыңдан колхоз 12548 рубль каражалыг болган. Моны хуралдың киржикчилери эптежир аргажок четпес ажылдоң демдеглээн. Мынчангаш беш чылдың иинги чылының түңнелиндеп колхоз күрүүне мурнунга улуг өрелиг артган.

Чер ажылында ажыл-агыйның удуртукчуларының, агрономнуң кол кичээнгей салбайн турар чамдык чүүлдерин демдеглээр апаар. Тарылга эдээттиртирлээнин агротехниктиг чүрүм ёзугаар чорутпайн, чаңгыс культураны од-ла черге чыл бүрүүе тарып, оо шынаа чогуур конднязынга чедир арылатчыымаан бөктүг үрезиннерни чажыл келген. Бо чорук чер ажылын ойлырадырынга, ооң үнүш-дүжүттүр чоруунга шаптыктап турар.

Хуралга санал бергеннер ногаа бригадазының ажылының чылыш чогун, ооң кежигүнерин турум быжыглаайн уларының үзүмнээн колхозка хой-оруүе киннерден каржалыг апарганын шынгыы шүүгүмчүлээп. Колхоз баштаар чери ногаа бригадазының ажылын экижидерин, аңаа чаа арга-дүржүлгезин ажылаарын ораалдашпайн турар. Былаңгыя маңаа районда «Улуг-Хая» совхозтуң ногаа бригадазының ажылгаан турар хемчегерин пептередир үе келген.

Ногаадан аңгыда Баян-Колга арбуз дыка чаагай үнөр. Бо культураны таарымчалыг черлерин шилип албайн дүшкан-на чеминге тарып турарындан ооң алыр орулга база кудулаан.

Колхозтуң ажылының кол адыры мал ажылы. Ол ниити коргузуглер-биле черле ооң-делевейн турар. Чылдагааны чүдел? Ажыл-агыйның чер ажылында байдалдың куду деңнелиниң үстүнде көргүсүүрүс. Бо чорук мал ажылының хогжудезинге эки салдарны чедирбейн турарында ол.

Эрткен юбилейлиг чылда колхоз төрүүр чүс баш малга оваштыр 49 бызаа, 72 хураган алган. Төрүүр чүс башка оваштыр чамдык малчынвар Чигжит-оол Чамзын 113, Тулуш Дукарбан 97 баш хураганны ап, бедик коргузуглүг ажылдаан. Ынчалзаажок малчынан турган харылсалга ногундан үндуткен эш Илишкин төрүүр 100 хойлан 30 хураган ап, дыка куду деңнелиг болган. Оон өөрүн-ле өрү 40—42, 50—64 чедир хураган алган малчынарның саны хой.

Колхозтуң тускай эртемниглери — зоотехниктер, мал эмчилери болгаш шээр мал, бода мал бригадаларының бригадирлеринге малды тарын боозадырлээр, эдергидигего киннер болган будүүргүү малдарны садыш алырынче кичээнгейни кошкаткан. Былаңгыя эрткен чылын тос муң ажыг хойну тарып боозадыр тургаш, ону холгаарлай берип болуур арганы шуут чок болдурары эргежок чугула. Бодувуң моон соңгаар хегжүүр оруктарының дугайында шиитпирип Мурнуу Вьетнамның чону боду үдүртеп турар ужуруут. Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның делегейниң улустарының малдаабиле хүлээп көрүп турары амгы үениң долегей амыдыралының хөрек кырында кестүп турар фактызы болу берген. Бо конференцииниң бүгү киржикчилери ону барымдаалаар болган аарга дүүштүр боттарының политиказын тургузар боор дээрзинге идеген түр-биле деп, А. А. Громыко мелегээн.

Дугуржулгавы бүрүү боттандырган түрзүн дээш, конференцииниң киржикчилеринге ону хүндүлээр деп тодаргай саналлазары болган ниитвээ-биле конференцииның база ооң киржикчи бүрүзүнүң-даа деңзигүүрү биле салдарын ажылгаары эргежок чугула дээрзин А. А. Громыко түңнелиндеп чугулалап чугаалаан. Дайынның үрегдекчи урыктарын вьетнам улустуң эң дүрген ажып эртеринин хөрээнге бүгү талалыг дуза чедирери улустарның болгаш күрүнелериниң социал тургузуудан хамаарылга чокка оларның эп-сеткил каттыштырылгазының бүзүрелдиг илереп болган түрүп болуур, бөкүр ужуруут-даа деп, А. А. Громыко түңнелиндеп демдеглээн. Ийи талалыг үндезынның болуурун барымдаалаш, ынчалдыр дуза чедирип, дузаламчы өөрүскеп түрүп болуурун барымдаалаш турар бис деп, А. А. Громыко мелегээн.

Эбилелдешкен РЕСПУБЛИКАЛАРДА

● Ставропольде часкы тарылга эгелээн.

● *Прикум районнуң „Калининский“ совхозу 5 муң гектар шөлдү илиртеп дооскан.*

● *Семипалатинск—Павлодар аразында радиореле шугумунуң тудуу эгелээн. Казахстанда 8 миллион ажыг кижи телевизорлуг.*

МОЛДАВИЯ: 1700 гектар черни кургаткан

Молдавияны барыын талаан чөен чүгүүре тавар-рын эрткен Ботна даар хемнин адакы девискээринде республиканың мелиораторлары мурнунда малгаш-балаарыг чыткан 1.700 гектар чиндинг-нээштүн кургаткаанар. Ам кежир чайын ол чер колхозтарның болгаш совхозтарның ажыглалынга кирер. Беш чыл төнчүзүнге чедир малгаш-балаарлыг черлерден кургаткан шөлдүң шуптузунга суггарылга бугазын казар ужуруут.

(СЭТА-ның корр).
КИШИНЕВ.

РСФСР: частың херелдерн

Ставропольде час календарлыг хуусазындан «Будулгаш», дыка-да өртедүшкен. Оон суукчуг частаашкынналарынга, чыырык херелдинге, чанып келген бөлүк-бөлүк куштарынга тараачыннар дыка-да өөрүп турарлар. Крайның төөн талакы шөлдериниң хөрзүнүү илиртеп эгелей берген трактордар соондан талаанарның эмге хажок үжүп чоруулаарын бо-ла көрүп болур. Ында амгы үеде часкы чер аңдарылгазы, аңгыс болгаш хой чылда үнер сигеннер шөлдерин илиртеп турар. Тараа культураларын база чаштырын эгелээн.

Прикум районнуң «Калининский» совхозунуң тараа шөлдеринче 20 ажыг агрегат илиртерлери соөртеш үнүүкен.

Трактористер бот-боттарының аразында чарыштыр организастаан. Баштайгы түңнел-даа эки: беш муң гектар хире шөлдү илиртеп дооскан. Чарыштың баштайгы тинилекчилери база-ла илерөөн. Механизаторлар Ю. Чернобровкин, И. Васильев, И. Филиппов олар эзлчег онаалдазыл күүседип турар. А олардың өске эштери арбайны 215 гектарда чаштырып четтигинкнер.

Ол шынаа «Ильичиниң чаңгылары» колхозта, «Кушажылчы тук» совхозта болган районнуң өске-даа ажыл-агыйларында тараа культураларын болгаш мал чеми сигеннерни чаштырып эгелээн.

(СЭТА-ның корр).
СТАВРОПОЛЬ.

УКРАИНА: кудумчу арыглаар комбайн

Турбовонуң машина кылыр заводу хөорай ажылагыйынга ажыглаттынар хөй чүүл ажнлардың кылыр чаа машиналарны бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Ол бүдүрүлге чери ооң мурнунга кудумчу чуур агрегаттарны ЗИЛ-130 дээр чүк машинажынга эптеп үндүрүп турган. Ынчаарга бо чаа машиналы Липецкиниң машина тудукчуларының үндүрүп турары чиик болгаш ынай-бөөр эрлиге тааршыттыр кылган трактордың эптеп турганскан.

Ол машинаның дузазы-биле чүүл-бүрү ажыылдарны кылыр: харны болдурер, ону машинага чүдүрер азы бир талазынче 17 метр ырады октаар. Ол комбайн-биле хир-чамны болгаш доозун-довуракты аштаарга эптиг, кудумчуну чуур болгаш тарымал ыяштарны суггарып-даа болур.

Баштай кылдынган кудумчу комбайнмарын Москва, Ленинград, Ташкент болгаш өске-даа хоорайларже чоруткулаан. Бо чылын коммунал ажыл-агыйчерлериниң ипчилери бир муң ажыг ындыг машиналарны алыр.

(СЭТА-ның корр).
ВИННИЦА.

КАЗАХСТАН: ак-көк экраннар

Семипалатинск-Павлодар аразының 450 километр дурттуг радиореле шугумунуң тудуу эгелээн. Ол доозуглап соонда республиканың бүгү областтарлы казах телевидениениң программаларын үргүлүү хүлээп ап турар ап-галыг болур.

Амгы үеде Казахстанда сес миллион ажыг кижи телевизорлуг. Тынь-Шаньның болгаш Алтайның-даа дагларында эң ырак-узак дээн сууларында, Мангышлак чаткы ортулукта болгаш Бетпак-Далдың дески ховуларында безин ак-көк экраннар чырып турар апарган. Алма-Атада, Гурьевте болгаш Джезказганда тургускан «Орбита» станциялар Москвадан телепрограмманы тода хүлээп алыр арганы бээр.

Алма-Атаның чанында 361 метр бедик телесуурганы тудуп эгелээн. Ол даг кырында болганындан далай деңнелиниң хемчээлинден 1110 метр бедик болур. Телесуурганың аптенналары ооң ачызында бырык будун-тартык муң метр бедик турар.

(СЭТА-ның корр).
АЛМА-АТА.

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

А. А. ГРОМЫКОНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ПАРИЖ. (СЭТА-ның тускай корр.). Вьетнам талазы-биле делегей конференциязынга совет төлээлерниң удуртукчузу, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко чүве чугаалаан. Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында Парижке чедип алган дугуржулга—агрессияга удур вьетнам улустуң берге болгаш шудургу демисеэлиниң түңнели, шынныг херектиң, реализминиң база үгаан-сарымалдың тинилегеэн. Совет Эвилели чаа үеваадада база-да моон мурнунда шыңгы шылгалдааларның чылдарындаазы дег, Вьетнамның чөптүг херээнин талазынга чайгылыы чок турүүр деп, А. А. Громыко бодуның медеглелинге демдеглээн.

Парижке ат салган документилерни — дугуржулгаларны болгаш немелде протоколдарны катай алырга, олар Вьетнамга политиктиг таарыштырылга кылырының үилезинин тургузуп турар. Олар Вьетнам деңнеэзиндеп ырак улуг салдарлыг болур ужурдазалыг болгаш түңнелдерлиг. Вьетнамда тайбың Индий-Кытайдың өске-даа чугула айтыгларын шиитпирлээрнге улам таарымчалыг перспективаларны ажыдып берип турар. Парижке дугуржулга чедип алганының соонда делегей сагыжын ажыдып улуг тынган деп, хөөредиг чок чугаалап болур. Оон түңнелинде делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырыддырарын, ниитизи-биле делегей байдалын тайбыңчыдыны болдуруп, эндере чепсек бүдүрериң улам кызыгаарлалырын болгаш чепселеннишкинин дужүреринге уланган дешпилделиг чаа-чаа аргалар тургустунган деп, А. А. Громыко медеглээн.

Вьетнамга дайынны соксаткаңы болгаш тайбыңны катап тургускаңы делегей бөмбүрзээнниг эң хөй чонныг кезээнде—Азия динтө байдалга таарымчалыг салдарлыг болган турар ужурлуг деп, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри демдеглээн. Азиягa аймык чок чорукче ядегелдир орук болза, дайынзырак эвилелдер болгаш болуглежиишкинчер турузарының оруу эвес, харын чаагай кожа-хелбээ догунаарының, коллективтиг аймык чок чоруктуң оруу ол болгай деп, А. А. Громыко демдеглээн.

Амгы делегей байдалы тайбыңы быжыглаарынче улам ынай күжениишкиннер салырынче чигеленир утланышкыны айтып турар. Чоокку Чөөн чүктө дайын аймыгының одаан өжүреги үе-шагның чогуур соруглазы боон турар. Аңаа тарыштырылга кылыры, тайбыңны катап тургузары база-ла Вьетнамга чедип алдынганы дег, чүгле чөптүг чорукту, эжелекчи дайынның аймыгынга тавар-шкан улустарның хөрээнге тарын турарындан оон алыр орулга база кудулаан.

Колхозтуң ажылының кол адыры мал ажылы. Ол ниити коргузуглер-биле черле ооң-делевейн турар. Чылдагаанны чүдел? Ажыл-агыйның чер ажылында байдалдың куду деңнелиниң үстүнде көргүсүүрүс. Бо чорук мал ажылының хогжудезинге эки салдарны чедирбейн турарында ол.

Эрткен юбилейлиг чылда колхоз төрүүр чүс баш малга оваштыр 49 бызаа, 72 хураган алган. Төрүүр чүс башка оваштыр чамдык малчынвар Чигжит-оол Чамзын 113, Тулуш Дукарбан 97 баш хураганны ап, бедик коргузуглүг ажылдаан. Ынчалзажок малчынан турган харылсалга ногундан үндуткен эш Илишкин төрүүр 100 хойлан 30 хураган ап, дыка куду деңнелиг болган. Оон өөрүн-ле өрү 40—42, 50—64 чедир хураган алган малчынарның саны хой.

Колхозтуң тускай эртемниглери — зоотехниктер, мал эмчилери болгаш шээр мал, бода мал бригадаларының бригадирлеринге малды тарын боозадырлээр, эдергидигего киннер болган будүүргүү малдарны садыш алырынче кичээнгейни кошкаткан. Былаңгыя эрткен чылын тос муң ажыг хойну тарып боозадыр тургаш, ону холгаарлай берип болуур арганы шуут чок болдурары эргежок чугула. Бодувуң моон соңгаар хегжүүр оруктарының дугайында шиитпирип Мурнуу Вьетнамның чону боду үдүртеп турар ужуруут. Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның делегейниң улустарының малдаабиле хүлээп көрүп турары амгы үениң долегей амыдыралының хөрек кырында кестүп турар фактызы болу берген. Бо конференцииниң бүгү киржикчилери ону барымдаалаар болган аарга дүүштүр боттарының политиказын тургузар боор дээрзинге идеген түр-биле деп, А. А. Громыко мелегээн.

Дугуржулгавы бүрүү боттандырган түрзүн дээш, конференцииниң киржикчилеринге ону хүндүлээр деп тодаргай саналлазары болган ниитвээ-биле конференцииның база ооң киржикчи бүрүзүнүң-даа деңзигүүрү биле салдарын ажылгаары эргежок чугула. Бодувуң моон соңгаар хегжүүр оруктарының дугайында шиитпирип

АЛДАН-МААДЫРЛАР 1883 1973

1973 чыл. Чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринниң беш чыл планының шинитпириг чылы болур бо чыл тыва улустуң төөгүзүнде база бир онзагай чыл. Чүл дээрге, тывааларның хосталга дээш, аас-кежиктиг амыдырал дээш демисевиннең база бир айтырыглыг арны болур — алдан маадырларның тура халымшыкыны өөскүп эгелээн үеден бээр (1883 чыл) таптыг-ла тозан чыл боон турар.

Төөгү хөгжүлдезиниге хамаарыштыр алырга тозан чыл дээрге ындыг-ла хой ү эвес, харын-даа ону узун назылыг кижиниң чуртталгазы-биле деңнеп болур. Ынчалзажок бо үениң дургузунда бистиң Тывавыста кайы-хире кайгамчык чаартыгалар болганын кижи магадап четпес. Кап дакпыр дараалдың адаанга эрге-шөлээ чок, каранғы бүдүүлүк болган ац-мец-биле, кап борбак азыраан малы-биле амыдыран, дараалдың уржуудан, аш-чуттан кырлып төнеринниң кырыга келген чоруун тыва улустуң ажы-төлү бо хүннерде делегейде сайзыраңгай хөгжүлделиг улустарга санадыр, эртемни, техниканы бурунгаар хөгжүдеринге боттарының үгаан-бодалын, чогаадыкчы күжүн киирштирип турар. Бодап-даа көрүүлерден, делегейде ац нарын дээн техниканы, дериг-херекселдерни Тываның оолдар, кыстары, аът мунары-биле дөмей башкарып, ажылап турарлар ышкажыл! Тыва улус боду база-ла сайзырап, чаартыныган. Тозан чылдар мурнунда ондар, моңгуш, сартыыл, тумат... деп төрел-болүк аайы-биле чурттаан чоруун тон кижи төрелгеттенниң хөгжүлдезиниң үе-чадазында улустарның чаа шинтилешкек чоруу — совет улус апарган.

Бо бүтүүн бодап көөрге, Совет эрге-чагырганың тываларга тыпсып берген аас-кежиктиг амыдыралын деңнеп чугаалаар түве тывылбас. Бир эвес орус улус, башкы Ленин, Коммунистиг партия эвес болза, бистиң тыва черивиске бо ыяка үениң дургузунда ындыг кайгамчык чаартылгалар кайыы болдуна бээрил деп түве архив материалдарын казып, номчуп олурарга кижиниң сагыжынга ала-чайгаарга-ла кирип кээр-дир.

Алдан-маадырлар дугайын улустуң аас болгаш Тываның чечен чогаалдарындан хөйүү биилп ап болур. Бистиң эртемденнериве оларның дугайында шинчилел ажылдарын кылган болгаш кылып-даа турар. Ынчалзажок солун ажылдакчызы, журналист кижи болганында, тозан чылдар мурнунда чурттаан, демисежин чоруун бистиң маадырлыг өгбелериве — алдан-маадырлар дугайында улуг салгалдың кижилериниң биижип каап сактыышкынындан, моол дылдан очуздурттунган төөгү материалдарындан номчаан түүдеримни номчукчуларга сонуургадыр бодадым.

1. ТЫВАНЫҢ ОЛ ҮЕДЕ БАЙДАЛЫ

КҮШ-АЖЫЛЧЫ тывалар үүс-үүс чылдарның дургузунда үргүлчүлеп келген колониалдыг болгаш национал дараалдың үезинде боттарының салым-чаанын аңаа-ла көрүп орбааннар. Олар экономиктиг байдалын экижидерин, хуузунда одар-белчинрлиг болурун болгаш национал дараалдан, даштыкы эжелекчилерден хосталын алырын каш удаа оралдажып чоруаннар. Ол дугайын 1700 чылдарның үезинде болган Амыр-Санаа баштаан улустуң тура халымшкыны, тываларның маньчжур дараалага үдүр 1880 чылларның үезинде болган тура халымшкыны болгаш оон-даа ооң хөделиишкиннери хереглеп турар.

1870—1880 чылдарда Тывага бооп тургулаан хөделиишкиннер XIX вектиң ортаа үезинде Быдатка болган Тараачын дайыны-биле болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкин-биле шуут харылзаалыг бооп турар. Тываларның ең улуг хөделиишкиннери Кыдат империяның улустарының шимчээшкинин баскан соонда, 70 чылдарның төнчүзүнде —80 чылларның ортаа үезинде, эгелеп үнгүлээн.

Ол чылдарда чинжең садыг капиталының Тываже күштүү-биле шургуп кирген чоруу чурт иштининиң ангылар болгаш даштыкы чурттарның аразында чөрүдээлерни чидиглендирип, дараалдың аартаткан, араттарның байдалын мырыңай шыдажыр аргажок болдурган. Ол үеде орус садыгжылар Тываже база шургуп кирип эгелээн.

Аңаа хамаарыштыр төөгүнүң бир документизин көрүп көрээлинер.

«...Хемчиктиң ийи Ишкин аразынга турган орус садыгжылар: Узун-Мачылай (Василий), Хая бажынга Максим Леонтий турган. Узун-Мачылай болза, тыва Калчан-Мамбуунуң дуңмазы Текежик деп кижини кадайланган. Леонтий болза, Биченей деп тыва кадайлыг турган. Чаа-Хөл чурттуг Арган-лама баштаан хөй улус баргаш, ол садыгжыларның мал, барааның булаапкан... (*«Тыва төөгүзүнүң дугайында бижиктер. № 65, арын 14.).* (Тыва кадайларлыг чоруаан бо орус садыгжыларның үгунуп бир чамдыызы тываларга апарган. Чөөн-Хемчикте, бир чамдыызы орустар апарган, Тожуда, чурттап чоруур дээрзи бо түүлүүн авторунга билдинип тур).

Ам демги чугаавысты үргүлчүлээли. Тываның арат массаларының кап дакпыр дараалдың адаанга чоруны оларның амыдырал-чуртталгазын шылажыр, ажыктың кылдыр бергедеткен деп чугаалавысыс. Тываның чурт девискээри бөлүк чонну дараалап, молчуруше эртиг кылдыр чарлыгаан турган.

Маньчжур династиязының дараалынга кирген ниити тываларның саны 2800 ареге чедип турган. Тывага кылдат администрация чок турган. Таңды-Уулавың болган Хүбегүлдүн тываларын дагылаан, беш кожуунга үскен. Ол кожууннар бүргүзүүң бажынга тыва феодалдарның иштинден үтүрдэ деп дужаалдыг ылыгуур салгаар чагырыкчыларны олуртуп турган. Ол кожуунларны тодаргайларга мынзыг: Төжу, Көпсе-Хол (Хүбегүл), Хемчик, Оюннар, Салчактар кожуундары. Бо кожуннарга 2760 ажыг ареге санаттынып турган.

Үстүнде айыттынган беш кожуундардан ангыда даштыкы Моолдуң ангы-авыы нояннарынга чагыртқан тыва кожууннар база турган. Оларны Цин династиязы моол нояннарга арттырып берген. Оларны архив документизинде айтып турары мынзыг:

«1. БӨӨЗИ КОЖУУН. Ону Моолдуң Орган хемге турган нояны чагырып турган.

2. МААДЫ-ЧООДУ 2 сумуну бир кожуун деп санап турган. Ол кожуунну баштай Түүрчү-вак, 2 соонда Эртине-вак чагырып турган. Ол моол нояннар Тес бажынга турган бергаш теп чери кожуун хүрээзинге турган.

3. САРТЫЫЛ КОЖУУН. Ону Ний-Бөөзи болгаш Агай-Бөөзи чагырып турган. Сартыыл кожуун болза, Шуурмак болгаш Өөрүнүң Тереитиг хемге чурттап чоруаан чаңгыс суму турган. Сартыыл кожуунну чагырып турган моол нояннар Улаастайның чоон тавазында Делгеө-Мөрөн деп хемге туран.

4. ШАЛЫК КОЖУУН. Ону Моолдуң Далай-Хүн ноян чагырып турган... Шалык кожуун чаңгыс суму, ол сумунуң девискээри ам Тес районнуң О. Шынаа сумузу...»

(Тыва төөгүзүнүң дугайында бижиктер. № 65, арыннар 1-2).

С. МААДЫ.
(Уланчылыг).

Сес удаа чемпион

Чаа доозулган мячилиг хоккей талазы-биле делегей чемпионадынга СӨРЭ-ниң шилиндек командазы сес катап чемпион атка четкенин номчукчу билир болгай. Бистиң хоккейжилериве маргылдаага киришкеп Швецияның, Финляндияның болгаш Норвегияның шилиндек дээш командаларын кий-ийи катап уткап, 12 санны алган болгаш алдын медальга четкен.

Делегей чемпионадынга СССР-ниң командазы моон-биле сес катап киржип турар. Ол үе иштинде 25 оюнга тиилелге чедип алган, беш оюнга хаймнашкан болгаш чаңгыс-даа катап уттурбаан.

Бо удаада командыны москвачы тренерлер Василий Трофимов биле Анатолий Мельников белеткээнер.

Соолгу чемпионатка бистиң хоккейжилериве камгалалга онза-ла бүүрелдиг болгаш деминг ойнаан. Ыланғыя Палладий биле Герасимов удурланыкчыларның халдакчыларын артын шыдавас «хананы» тургузуп турган. Эрткен алды оюнга халдакчы талааларның хоккейжилерин бистиң вратарларывыстың халдгалаарынче чаза таварып, оларның чаңгыс боттары-биле түгүр арга чок болган.

Бистиң халдакчыларывыс база-ла бедик мергежилиң көргүскен. Чижээлээрге, Хабаровскиде шеринниң спортчу клубунуң төлээзи Фролов делегей чемпионадынга 12 мячин киир хаккаш, ээн эки түннелдиг ойнакчы атка четкен.

Делегейниң ам алды дакпыр темпиовy совет шилиндем команданың капитаны Валерий Маслов СЭТА-ниң корреспондентизе-биле беседазында мынча дээн:

— Кыдыындан көөрге бистиң тиилелгениве чиик-даа ыяшкап болаз, бо хире нарын чемпионатты сактып шыдавайн тур мен. Шведтериң ойнакчылары күш-шыдал талазы-биле дыка шырак апарган-дыр, фин хоккейжилер комбинация талазы-биле солун оюнну көргүстү, ол ышкаш норветтерден кандыг-бир аныыдыг түүдү манап болаур турган. Ынчалза-даа бистиң командавыс сырый катыжышкынныг, демнин-биле өскелерин ашкан. Бистиң ойнакчыларывыс бот-боттарын хөнзиг-ле түүдээн билчин турган. А ол дээрге кол түүл.

Тиилелгеге четкенде ойнакчыларын ыны ээ эки ойнаан дээрзин адаары берге. Шилиндек команданың болган Москва «Динамозуңуң» составында кады ойнап турарларым Женя Герасимов, Леонид Палладий, Евгений Горбачев, Володя Плавунов, Слава Соловьев болгаш олар-биле авакок таажы берген Тоня Фролов-туң ойнаарының арга-хевирлери моң сеткилимге конгур таарышкан — деп, ол чугаалаан.

Туска жиринин шинтипирип ёзугаар эң эки ойнакчы деп атты моон адаанда хоккейжилерге тывыскан: вратарь — Леонард Мухаметзянов (СССР), камгалакчылар — Эрьян Мудин (Швеция), Владимир Плавунов (СССР), халдакчы — Валерий Маслов (СССР). Совет спортчулар Анатолий Фролов биле Николай Дураков база норвег Ларс Хаутер олар туска шаңналдарга четкен.

Чанчыл ёзугаар чемпионатты чырыдып турган журналистер, (а олар 160 хире кижи турган) делегейниң ёзугаал шилиндек командазын моон адаанда составтыг тургускан: Мухаметзянов, Герасимов, Горбачев, Маслов, Канарейкин, Фролов, Бочков (шүүгү СССР-дең), швед ойнакчылар Нурдевик, Бемпа Эрикссон, Мудин болгаш фин спортчу Эклунд.

Моон-биле делегейниң VIII-чемпионады доозулган. Дараалында маргыдаа ийи чыл болгаш Финляндияга болур.

(СЭТА).

Спорт · Спорт

МОСКВА. Делегейниң мяччитиг хоккей талазы-биле чемпионады.

ЧУРУКТА: Совет Эвилелиниң шилиндек командазы — маргыдаанның тиилекчизи. Солагай талаадан оң талаже: В. Маслов (команданың капитаны), А. Теняков, Л. Мухаметзянов, В. Соловьёв, Е. Герасимов, В. Тарасевич, А. Фролов, В. Янка, Л. Палладий, Ю. Лизавин, В. Бочков, В. Коровин, Е. Горбачёв, В. Плавунов, В. Панов, Г. Канарейкин, Н. Дураков.

УН ДА-СИН биле А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧЕМПИОНАТ ЭГЕЛЭЭН

БРАТИСЛАВА. (СЭТА-ның түскай корр. Ю. СМИРНОВ). Дошка фигурлуг конькылаар талазы-биле делегей чемпионадының баштайгы бичии алдын медалы оксан ыңды черге баар. Ону 20 харлыг Карен Магвуссен алган, Канадаже аппаар. Канаданың ол спортчузу ыяап-ла күүседир үш коргузүүн бүүредип, шын күүсеткеш, 120, 10 санны алган (ээлзок черлериниң саны 10 болган).

Моңгун медаль-биле шаңналган, АКШ-тың фигурист Джанет Линн 116, 50 санны алган.

Үшкү черде Карин Итси (Швейцария) 114,30 (29) санныг.

Бистиң Марина Саваяның амдыызында 23-кү черде — 84, 90 (296) санны алган.

Братислава чемпионады февральдың 26-да орай кежээ ажыттынган. Организакчылар ол байырлыг ёзулаалы эртинерер чер кылдыр Словак филармониязының коңгуй чараш залын шилип алган. Ол филармония залы Москваның консерваториязы-биле коңгуй домей. Келир маргылдаалар-ны оларның концерт деп үнелеп турары ооң тодаргай билинип турар.

Ындыг-ла болза, ооң каржыкчыларын боттарының бедик мергежилдин аңаа көргүзер. Долгандыр улуг коранналарда кызыл чечектер делегей сахиң каан сценага спортчулар үүн келгеш, эжиктин алгаш көргүзер кыска программага ойнап үмер дугаарларын туткан. Аңаа вургулайында оолдар болгаш ГДР-ден барган Мануэлла Гросс киришкен. Мануэлла 16 дугаарга таварышкан. Ооң эки Уве Кугельманбиле кады соолгу дугаарны алгаш од.

Дөртку дугаар Ирина Родынна биле Александр Зайцевке, чедиргаш — Ирина Черняева биле Василий Благовка, тоскузу — Людмила Смирнова биле Алексей Уланова таварышкан.

Бистиң фигуристерниистиң шыырак адаанчылары американ Мелисса болгаш Марк Милитано алышкылар он дугаарында ойнаш үнер. Европа чемпионадының хүлер медальдарын алган ГФР-ниң спортчулары Альмут Лемани биле Герберт Визингер бешки дугаарга омаашкан.

Дүүн спортчулар хостуг шилиин алган программазарын ойнаш көргүскен.

ЧЕМПИОНАТ ЭГЕЛЭЭН

БРАТИСЛАВА. (СЭТА-ның түскай корр. Ю. СМИРНОВ). Дошка фигурлуг конькылаар талазы-биле делегей чемпионадының баштайгы бичии алдын медалы оксан ыңды черге баар. Ону 20 харлыг Карен Магвуссен алган, Канадаже аппаар. Канаданың ол спортчузу ыяап-ла күүседир үш коргузүүн бүүредип, шын күүсеткеш, 120, 10 санны алган (ээлзок черлериниң саны 10 болган).

Моңгун медаль-биле шаңналган, АКШ-тың фигурист Джанет Линн 116, 50 санны алган.

Үшкү черде Карин Итси (Швейцария) 114,30 (29) санныг.

Бистиң Марина Саваяның амдыызында 23-кү черде — 84, 90 (296) санны алган.

Братислава чемпионады февральдың 26-да орай кежээ ажыттынган. Организакчылар ол байырлыг ёзулаалы эртинерер чер кылдыр Словак филармониязының коңгуй чараш залын шилип алган. Ол филармония залы Москваның консерваториязы-биле коңгуй домей. Келир маргылдаалар-ны оларның концерт деп үнелеп турары ооң тодаргай билинип турар. Ындыг-ла болза, ооң каржыкчыларын боттарының бедик мергежилдин аңаа көргүзер. Долгандыр улуг коранналарда кызыл чечектер делегей сахиң каан сценага спортчулар үүн келгеш, эжиктин алгаш көргүзер кыска программага ойнап үмер дугаарларын туткан. Аңаа вургулайында оолдар болгаш ГДР-ден барган Мануэлла Гросс киришкен. Мануэлла 16 дугаарга таварышкан. Ооң эки Уве Кугельманбиле кады соолгу дугаарны алгаш од.

Дөртку дугаар Ирина Родынна биле Александр Зайцевке, чедиргаш — Ирина Черняева биле Василий Благовка, тоскузу — Людмила Смирнова биле Алексей Уланова таварышкан.

Бистиң фигуристерниистиң шыырак адаанчылары американ Мелисса болгаш Марк Милитано алышкылар он дугаарында ойнаш үнер. Европа чемпионадының хүлер медальдарын алган ГФР-ниң спортчулары Альмут Лемани биле Герберт Визингер бешки дугаарга омаашкан.

Дүүн спортчулар хостуг шилиин алган программазарын ойнаш көргүскен.

Телевидение

МАРТ 1-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдыктаалар программазы. 13.35—Медээлер. 13.45—Өөнүт - телекөргүзүү. «№ 5 светлячок». Мультфильм. 13.55—Милливонарның лениния университединиң «Социалистиг нацияларның сагыш-сеткил хөгжүдезин». 14.25—«Непанияның аас дээрзи» Уран-чечен фильм. ГДР. 2-ги серия. 15.35—Өөнүт телекөргүзүү. Фигурлуг чыгыглаашкын талазы-биле делегейниң чемпионады. Эжеш чыгыглаашкын. Хостуг программа. Братиславадан дамчыдылга. 22.20—«Объектив». Чурук тырттырарының сонуургактырыга дамчыдылга. 22.50—23.00—Чаңсар. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.50—Уругларга фильм. 18.00—Телемедээлер. 18.15—«Кижи болгаш хөөйлөө». Дамчыдылга. 18.40—Телемедээлер. 18.50—Чарлалдар, рекламма.

МОСКВАДАН

19.00—Өөнүт телекөргүзүү. «Кабулга дээлга». Уран-чечен фильм. 2-ги серия. 20.05—Өөнүт телекөргүзүү. Фигурлуг чыгыглаашкын талазы-биле делегейниң чемпионады. Эжеш чыгыглаашкын. Хостуг программа. Братиславадан дамчыдылга. 22.20—«Объектив». Чурук тырттырарының сонуургактырыга дамчыдылга. 22.50—23.00—Чаңсар. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге бүүе хар чаар. Барыын утланыышкынның хаттың дургузу секундада 0—4 метр, барыын районнарга 5—9 метр чедир дыңзыыр. Агаарның температуразы төп районнарга 11—15, өскелерингe 7—11 градус соор.

Кызылга шөкар булуттаар, чагбас. Яңзы-бүрү утланыышкынның хаттың дургузу 0—4 метр чедир. Агаарның температуразы 12—14 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кинотеатрларда

МАРТ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Руслан биле Людмила» (1-ги, 2-ги новектери) 10.00, 12.45, 15.30, 18.15, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Демдектиг атом» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Олуңнуг частырыг» 15.00, 16.45, 18.35, «Рам биле Шпам» (1-ги, 2-ги новектери) 20.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Граф турааның бузундуларында» 10.50, «Брутус» операциязы» 12.40, 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

Чаа кинону көрүүлер

Школа бодунуң юбилейин бөйырлап эрттирип турар. Ында ол школаны аңгы-аңгы үезерде доосканнар чыгып келгилээн. Оларның салым-чолун, ужуралдарын, сактыышкыннарын бо киногдан көөр силер.

Ук кинону «Шунтузу дээш харлылаар аналре деп адаар. Сценарийиниң автору В. Розов, тургускан режиссёру Г. Натансов. Бо чаа уран-чечен фильмни «Мосфильм» киностудиязынга үндүргеп.

Ольга Александровна Прохорова Орехово-Зуево хоорайга педагогика институдун 1972 чылда чедиишкинниг дооскаш, ол-ла дораан Тывага кээп, ыраккы Нарын школазынга барып ажылдай берген. Аныяк башкы орус дыл, литература болгаш немец дылдарны башкылап турар. Ооң өөренекчилеринде багай демдек чок. Школада ол пропагандист, комсомол организациязының секретары.

ЧУРУКТА: Ольга Александровна Прохорова.
А. ЧОЙГАННЫҢ фотозу.

Кулакованың үшкү медалы

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Швецияның Фалун хоорайынга чанчыл болган хаактазашкын оюну эрткен улуг-хүнде доозулган. 4х5 километр эстафетага ленинградчы Нина Балдычева, горькийжи Алевтина Олюнина, Сыктывкардан барган Раиса Сметанина болгаш олимпийжи чемпион, Ижевскиден барган Галина Кулакова тиилээн. Оларның эртип келген үе-шагы — 1 шак 06 минута 23.07 секунда. Эрткен чылын тиилекчилер турган — Финляндияның хаакчыларын совет спортчулар 19,45 секундада эртип келген. Үшкү черни Норвегияның командазы алган — 1 шак 07 минута 55,78 секундада келген.

Галина Кулакова үш алдын медаль-биле шаңналган. Ийи алдын медальды түс-түс хаакчыларның 5 болгаш 10 километрге чаржыр маргылдаазынга эрткеш алган.

ТРИХИНЕЛЛЕЗ — ХАЛДАВЫРЛЫГ ААРЫГ

Аъш-чем таварыш кижиниң кадызынга хора чедирип, аартып болур таварылгаларның кайы хөй болуру чажыт эвес. Кижиниң аъш-чемге эъдин хереглеп турары азыраал болгаш дириг амытаннарны, чүүл-бүрү малдар болгаш аңнар-даа сибирь язвазы, чума, гуляримия, ящур, трихинеллез болгаш оон-даа өскө янзы-бүрү аарыгларны иеитередип болурун билип алыры черле артык эвес.

Бо кыска түүлге трихинелла дээр хензиг курттардан тыптыр трихинеллез дээр аарыг дуганың чугаалап көрээл. Бо аарыг эң ылаңгыя дириг амытаннарга хөй таваржырын айтыр херек. Ооң барык-ла 60 хире янзы-бүрү дириг амытаннар качытдап болур. А кижиниң трихинеллезтеп аарыг бээр чылдагаанынары чүдел? Ооң кол-ла чылдагааны ындыг аарыг дириг амытаннарның эъдин аъш-чемге ажыглаапындан болурун демдеглээр ужурлуг.

Эътеп кылган чем аймаавиле кижиниң организиминиг киргеп трихинелла шойүндүлерге 6—7 хоңгаш-ла эдмеханяжок кылдыр өөрүп-ковудеп эгелээр. Чаңгыс-ла ындыг курттап 1500-тен 2000 чедир хензиг маңгыс-курттар тывылгаш, кижиниң бүтүү-ле шынгаанарының аразынга барып тарап, быжыглапташ туруптар. Олар бодунга таварымчалыг ындыг чөрлерге чыдып алгаш, 6—8 ай эртиен соонда, улам быжыгып чугайланчаи будумел-биле шыптына бээр. Кижиниң организиминиң камгалапыр аргазын бүүгаар чугайга бүргеткен ындыг маңгыстар аңаа 30 чыл дургузунда безин дириг чоруаан таварылгазы эртемге билдингир.

Трихинеллезтеп аарый бергенниниң биилдиртин кээп болур домдектери кайдыгыыр? Колдуунда-ла кижи шаг-шинек чок бооп, эди ыанар, кеңзеп быжыргын тывившкилер үнүп келир. болгаш арын-баш селгек кылдыр ыяа бээр. Эдээн үр апарганда бүгү магабот ыстап-шылаар, шынгаанар аарыр, үшүү-бот үгдүмастай бергеп ышкаш болур.

Дириг амытаннардан кижиге дамчыыр бо аарыг эң ылаңгыя чамдык даштыкы курттарда дыка пептеренгей бооп турар. А бистиң чуртта ындыг таварылгалар база болгулаар. Эң ылаңгыя Литвада, Молдавияда, Россия Федерациязында болгаш Тывада ооң аарыг чоруаан кижилер бар. Трихинеллез черле хоралыг аарыг деп чүвениң чаңгыс ындыг чижектен көрүп болур. Немец эртемден Шейберттиң 1956 чылда эртем ёзугаар-биле саналаның ёзугаар алырга, Англияга моңгон кижилериниң 10,8 хуузу, Чилиге —12,5 хуузу, АКШ-ка — 15,4 хуузу чүгле трихинеллезтеп олген болган.

А бистиң республикага ындыг аарыгның таварылгалары 1956, 1970 болгаш 1972 чылдарда тургулаан. Ооң үнүп келген чылдагаавилары — ветеринариянның эң бедүүн негелдеерги безин оларның барымдаалаваан чоруаанында болур. Эң ылаңгыя ъът будуругелп-биле холабашкан ажыглыг кижилер, ол ышкаш үргүлчү черлик дириг амытаннар аңнаар кижилер ветеринариянның чогуур негелдезин барымдаалаары чугула. Чүге дээрге, Тывага моңгун мурнунда трихинеллезтеп аарыг кижилер дээрге-ле, мал эмчизинге шинчитпээн, а ол ышкаш арга-тайгадан тыпкан ъът аймаан чемге ажыглаанныр болгулаанны тодараан. Оларның чамдыктары адыг, черлик хавап ъттерин шыптээш, чедир быжырбайн чигген мийкие азы оларны союп турганы, ол аарыгның пептередикчилериниг үгледип алган болур.

Адыг, хавап болгаш өскелерде дириг амытаннардан аңгыда бистиң республиканың девискээринде пептерээн, улуг-биче аңнар: дилгилер, аспар, кырааллар, күзен, маны, сырбактыг, чүзүн-бүрү күскелер, а азал амытаннары — моортайлар, шттар, азырал хавапнар дээш ышкаш дириг амытаннарга трихинеллезтиг хоралыг курттары чоруп болур. Ынчангаш кижи бүрүзү бо амытаннардан кичээнгейлиг чоруурун черле конгуут чугула.

Ъъдин аъш-чемге ажыглаар болур дириг амытаннарның бо аарыгны өөскүдер курттары дыка шыдамдыг. Адыгны азы хавапны олургеш, оларның ъъдин канчаар-даа дүүзаар азы ыштаар болза, олар черле узуткаттынмас. Ынчаарта ъътти 15—19 градус изиг сугга дүүгеш, дүзап, ыштаан соонда, 25-тен 40 хонук чедир үүжелзон таварылга ам айыыл чок бооп болур. Аарыгның курттары 60—80 градус изиг сугга олуп болур, ынчалзада кылынмадыр кескен, борбак ъттерин ыяап-ла 60—80 минута чедир үргүлчү хайындырары чугула. Ынчаарта ам олар олген деп өдеген болур.

Бир эвес азырал болгаш дириг-даа амытаннарның ъдын чемге ажыглаары-биле мал эмчизинге шинчидерге, ооң трихинеллезтиг курттары тывылган болза, ону доңдораан когуп үзе өрттөдир чиикие, ийи метр чедир чурар ханы оңгарга хөмгеп турар ужурлуг. Ындыг ъът-биле аал амытаннарын, ең ылаңгыя ытгарны, моортайларны чераа чемгерип бодбас. Чүге дээрге, олар база-ла бо хоралыг аарыгның пептередикчилерин болу бээрлер.

В. ПОЛУХИН,
Республиканың аңнамыр-тывыыш ажыл-агый эргелелиниң охотоведи.

Сеткилимниң ханызындан

Шуурмак будурулгезинниң ажылчыны мен, ыяш кезип турган кемдеким. Самагалдай эмнелгезинге баарымга, эмчилер белек авес кезиишкин кылып эмнээн. Бо талазы-биле эмчи С. С. Маадыр-оолга өөрүп четтиргенимни сеткилимниң ханызындан солун дамчыштыр илередир болаан мен.

Мээн эмнедип чыткан үем иштинде безин Санаа Сандаковна элээп каш кижини кезип эмнээн, олар база-ла кан-кадык бооп сегип, улуг өөрүшкүлүг чаңгыланнар. Аныяк эмчиниң моон соңгаргы ажылынга улам чедишкинни күзедивис.

Ф. ТАУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодээ ажылагый киллизинин 21-47, үлегүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер
Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 677.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тывзнын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС —00374.

расписана.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңнаар!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
МАРТ
2
ПЯТНИЦА
№ 52 (9128).
Өртээ 2 нөм.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВ ККП-НИҢ ТӨЛЭЭЛЕРИ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

СЭКП ТК-ниң чалааның ёзугаар ККП ТК-ниң Политиктиг комитединиң кежигүнү, ККП ТК-ниң секретары Ким Дон Гюга баштаткаш, ССРЭ-де келген Көрейниң Күш-ажылчы партиязының төлээлери-биле СЭКП ТК-ниң Чингине секретары Л. И. Брежнев бо чылдың февраль 28-де ужурашкан.

Л. И. Брежнев биле ККП-ниң төлээлериниң аразынга марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге үлегерлээш, СЭКП биле ККП-ниң аразынга ак-дүнма найыралды база кады ажылдажылганы улам калбартып, бижиглеваринның айтырыглаврының талазы-биле эш хуунуп санал-оңаа солчуушкуну болган.

Л. И. Брежневке Ким Дон Гю социаллаш тургузуушкунуңа көрей улустуң чеденишкиннериниң, КУДР-ның Улустуң Улуг Хуралының бешки чыжыпның бирги сессиязының түңнелдериниң дугайын, партияның V съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш ККП-ниң канчаар ажыдып турарын, Ким Дон Гю социаллаш тургузуушкунуңа көрей улустуң чеденишкиннериниң дугайын, СЭКП-ниң XXIV съезд

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ-ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

Дээштиин бедидер дээш

«Тыва кобальт» комбинаттың металлургтары тоску беш чылдың бо шинтирлиг чылында күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алыр, ылаңгыя бүдүрүлгенің ажыктың бедидер талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Бо хүнерде комбинаттың кол-кол цехтеринде, дузалал салбырларында ажыл-иш хайнымышкынныг. Бо чылдың узуг ажылагый планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш Бүгүэвилел социалистиг чарыжын назбартыр дугаймында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдениниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалында дыштаан соруглаарны социалистиг чарышты организастаарынга удуртулга болдуруп турар бис.

Бистиң комбинаттың коллективи эрткен чылдың бүдүрүлге программазын чедиишкинниг боттандырган. Тодаргайларга, продукция сайгарарының планы 103,4 хуу, кобальт бүдүрелгенің планын 104,7 хуу, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидерни 108 хуу күүседиттинген.

Бо чылдың соруглаары улуг. Продукция сайгарарының планын декабрь 28-те күүседиттеш, пландан ажыр 40 муң рубльдиң продукциязын сайгарарын, кобальт концентрадын бүдүрелгенің планын декабрь 30-да күүседирин металлургтар шинтирлээн. Ол хүлээлгени чедиишкинниг күүседир төлээде, комбинаттың бүгү цехтеринің болгаш салбырларының ажылын улам экижидери чугула. Концентрат бүдүрүп үндүрелгеге эргежок чугула чиг-эт болур руданы четчири-биле казып тывар, механизмнеринің база дериг-херекселдериниң ажыглалын экижиттиишаан, материалдар камнаглаарын күштелдирер ужурлуг бис.

1973 чылда алган социалистиг хүлээлгелерни күүседирибиле бүдүрүлгенің баштаар черн, партия, профэвилел комитеттери кылып чорудар ажылдарның планын ажылдап кылган. Бүгү-эвилелдиң чарыжынга киржип, шалыпчы ажылдаарынче комбинаттың ажыл-ишчилери улуг көдүрүүшкүнүүт киргең. Күш-ажылды коммунистиг ёау-биле көөрүүнүң шимчээшкинниинде ажылчыннарның ам 58 хуузу хаара туттунган. Чыл төнчүзүнге чедир ол шимчээшкинниң киржикчилериниң саны 70 хуу чедир озер ужурлуг. Бүдүрүлгенің цехтеринде болгаш дузалаар салбырларында шудургу ажылдап турар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының саны 362 кижи четкен. Ол бедик атты чедип алыр дээш 430 кижи демисежип турар.

Бүгү-эвилелдиң чарыжынга идепкейлиг киржири-биле 11 эвлчег болгаш бригада бедиткен хүлээлгелерни алган, коммунистиг күш-ажылдың эвлчээ, бригадазы деп аттарны чедип алыр дээш эрестиг ажылдап турар. Бо чылдың январьның социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрүп, оон тиилекчилерни тодаратхан. Адаа бирги черни хыналда-хемчээлге приборларының болгаш автоматика цегинің коллективи алган. Чарыштың дараазында черлерин чылыг бээр электростанция болгаш шуткулга-механика цеги база өске-даа коллективтер алгылаан. Ол тиилекчи болгулаан бүдүрүлге адырларында профэвилел, комсомол организациялар булуңнарын ажыткан. Цехтериниң, бригадаларның бир хүнде, хонукта, неделя дургузунда канчаар ажылдаанының түңнелдерин үндүрүп, мурнакчы металлургтарның, аппаратчиктерниң, мастерлерниң болгаш таартыкчы, чогаадыкчы саналдарны киирип, бүдүрүлгенің ажыктыын бедидер дээш билиин, күжүл харам чокка берип, күженнишкинниг ажылдап турар төлептиг кижилерниң аттарын аңаа киирип турар. Ол булуңнарга адырлар аайы-биле ажылды канчадар башкарып турарын, ийи-чаңгыс кижилер аразынга болгаш бригада аайы-биле социалистиг чарышты организастаарының арга-хевирлерин болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун бижиглээрынга хамаарышкан юридиктиг консультацияларны тода, көрүштүт ылдыр-бижээш азып турар.

Шуткулга-механика цегиниң ажыл-ишчилери бригадалар аразының чарыжының нептерелгей болуруп чедип ап, ажыл-иштиң түңнелин хүнүн-не үндүрүп, ону социалистиг чарыш самбыразынга ол дораан көргүзери чаңчыл апарган. Хыналда-хемчээлге болгаш автоматика цегинде күш-ажылдың байдалы база бир янзы болганда чарыштың түңнелин бир хонуктан үндүртеш, ону тускай журналга кирир бижип хаар. Неделя эртерге бригадалар болгаш ажылчыннарның хууда чарыжының тиилекчилерин тодараткаш, понедельникте болур планёркага түңнелди чугаалап бээр.

Бүгү-эвилелдиң чарыжын кабартыр дугайында чаа доктаалды хандыр өөренип көргеш, комбинатта чарыштыг организастаар турарывыстың хожудаңгай байдалдыын эскерип, моон соңгаар ажылды улам экижидеринче утланган хемчегларын боттандырарынче кирген бис. Комбинаттың кол гидрометаллургия цегинде чамдык технологтуг чылдагааннардан январьда кобальт бүдүрүп үндүрелгенің планын күүседип шыдаваан бис. Адырлар аайы-биле чарышты чаныс деңнелге организастаанывыс план күүседирингe база багай талдарлыг болган. Моон соңгаар чарышты бүдүрүлгенің ажыктыын бедидерингe күүлүг быра болур кыдыр организастаар соруглаары салып, чаржып турар цехтерни үш кол бөлүкке чаргаи бис. Ол үш бөлүкке чаңгыс ай негелдени тургускан. Чарыштың кол негелделери болва, бүдүрүлге планнарын болгаш продукциянын ботүнезининг планын күүседирин чедип алыры.

Бүдүрүлгенин дирекциязыбиле профэвилел комитеди чарыштың тиилекчилериниг шаңнал-мактадар тыпсырында бар турган чамдык четпестерни чайладырының хемчегларын алган, шаңналдарның хевирлерни болгаш хемчээлдерни көзүдеткен. Ылаңгыя цехтер аразының чарыжын ай санында түңнээрни доктаатхан. Бирги черни ээлээн цехтиң ишчилерингe курорттарга дыштанып азы туристчи путёвкаларны тыпсыр. Ол ышкаш доктаамал шалыпчы ажылдап турар мурнакчыларга ховар келир бараанларны эмчег чонка садыл алырының талоннарын тыпсыр. Үш ай улаштыр бир дугаар черни ап келген цехке хой түңнүт акша-шаңналын база бээр болгаш бүдүрүлгенің технологтуг схемазын ёзугаар механизмнерни, дериглелерни деңдески ажылдадып келген коллективке эң дээре ажылдыг ээлчег, бригада деп атты тыпсырын көргеп.

Комбинаттың ажыл-ишчилериниң кадыкшылын быжыктырып, оларны 24 хонукта дыштандырар профилакторийге мурнакчыларны дыштандырарын улам экижидип, өскедаа хевирниң эки аргаларын долу ажыглап турган, шалыпчыларның хүрээлениң доктаамал өстүрер соруглалыг бис. Бо чылдың февральдан эгелээш, социалистиг чарыштың дээштиг болурукта дузалаар ужурлуг чамдык хемчегларивис мындыг.

В. САМОВЛОВ.

«Тыва кобальт» комбинаттың бүдүрүлге-техниктиг кылдиазының эргелекчизиниң орлакчызы, профком кежигүнү.

Бо чурукта «Тыва кобальт» комбинаттың төп завод лабораториязының мурнакчы ажылдыг лаборантылары Чаш-оол Шивитпаа, Тамара Алыбова. Бо өңнүктер даг рудазында кобальтының хуузун белгаш шынарын тодарадырын, оон өске-даа хевирниң лабораторлуг аналиэтерин чорударын медицинскининг күүседип келгеннер.

Чаш-оол Шивитпаа кобальт комбинадының тудуу эгелеп турда-ла, завод лабораториязынга баштайгы күш-ажылчы хүннерин кызымак, чүткулдуу-биле эгелээн. Оон кады ажылдап турар зэмги Тамара Алыбова база макталдыг аналитарның бирээзи. Ол бешки разрядтың лаборантызы. Тамара хостуг үелеринде спортчу маргылдааларга киржиринге ынак.

Бо ийи өңнүктер комбинаттың лаборантыларының аразында чарышка үргүлчү идепкейлиг киржип, будүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КЫШТАГЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

СУРГУУЛ САКМАНЩИКТЕР

«Саян» совхозтуң Сесерлиг салбыры — хой ажылдыг. Ында Бичe Баян-Колдуң Кара-Суг деп черде С. К. Эрес-оолдуң коданында 475 баш төрүүр хой бар. Хойжунуң коданында хойлар бо хүнерде кидин-түдүк ооладаан. Амга чедир 250 ажыг хойнуң хураганын менди алган.

Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң үшкү курузунуң сургуулдары ол малчынга бо хүнерде улуг дузаны чедирип, ында сакманщиктеп турар. Чаш хураганнарны ажаап, азыраарынга эптиин, аңаа чүткүлдүүн Рая Ооржак, Лиля Сарыглар, Борис Ооржак, Степан Сарыглар, Базыр-оол Шоманмай олар көргүскеннер. Олардың хайгааралында чаш хураганнар четче-менди доругуп турар.

Ч. МААДЫ.

* * *

ЧЫЛГЫЧЫ ХҮЛЭЭНГЕН

Салчак Сымчаан — Каа-Хем районда «Ленинчи орук» колхоз тургустунганындан бээр чылгычылап келген. Эрткен чылын бодунуң дузалакчызы Иван Шарбин-биле ол чаш кулуннарны, улуг малды хорамча чок ажаап өстүрген. Бо хүнерде хоочун чылгычының малдааны 262 баш чыгты эки кыштап турар.

Тоску беш чылдың үшкү шинтирлиг чылында Салчак Бадый-оловнич төрүүр чүс ди алырын, бүгү чылгыны чайын эки семиртир деп социалистиг хүлээлгени алган. Хоочун малчын ол соруглазын боттандырып шыдаар дээринге бүзүреп болур.

М. ЛАМА.

* * *

ХОЙЖУНУҢ ОЛЧАЗЫ

«Ак-Туруг» совхозтуң хойжузу Моңгуш Хурагандайның коданында хой ооладашкыны чедиишкинниг эртип турар. Хойжунуң төрүүр 380 баш хоюнуң 270-ин четче-менди ооладпкан. Кажаалардың чыхымдан, мал чеми четчир болганы-биле малчынның коданында хойлар эки кыш ажып турар.

К. КОМБУ.

СОРУК КИИРГЕН

Барыын-Хемчин районнуң «Барлык» совхозунуң парткому көдээ ажыл-ишчилериниң ортузунга организаичы болгаш партийжи политиктиг ажылды нүштелдирери-биле 27 политинформаторну, 139 агитаторну бөлүглаан.

Олар чурттаачы чоннуң мурнунга лекция, беседаны докпаамал чорудуп, тоску беш чылдың шинтирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседиринче ажыл-ишчилерни сорук киирип турар.

27 политинформаторну мергежилиниң айбы-биле тодаргай темаларга лекция, беседаны чорудары-биле үскен. Чижээ, көдээ ажыл-агый талазыбиле 11 кижи, делегей байдалынга — 3, экономикага—5, агар политиканга — 8 кижини бөлүглаан. Олар ажыл-агыйның тус-тус участоктарынга партияның агитас-массадыг ажылын билдиглиг чорудуп турарлар.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЫР

Чоокта чаа болуп эрткен республиканың профэвилелдер активиниң хуралынга ВЦСПСтиң III пленумунуң ажылынның түңнелдери болгаш 1973 чылда улус ажыл-агыйының планын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылчы чоннар ортузунга социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле республиканың профэвилелдериниң соруглаарының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Тоску беш чылдың баштайгы ийи чылында республиканың экономиказының хөгжүдезинде чамдык чедиишкинниг түүлдер бар дээрзин илеткелчи облпрофсөвүлениң секретары П. М. Горелов демдеглээн. Ол үе иштинде үлетпүр бүдүрүлгезинниң ниити продукциязы 24 хуу өскен, пландан ажыр 7,5 млн. рубльдиң продукциязын сайгарган болгаш оон 70 хуузу күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүнүң бедзөнинден чедип алдынган. Кызылдың туүйбу заводунуң, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелериниң администрациязы болгаш профэвилел организациялары бүдүрүлгени башкарарының талазы-биле эки дуржулганы чедип алган. Чижээлээрге, «Тыва даг-дүгү» комбинат эрткен ийи чыл иштинде пландан ажыр 5,4 муң тонна даг-дүгү бүдүрген болгаш онда күш-ажылдың бүдүрүмчүлүү 11,3 хуу өскен.

Капитал тудуу калбарган болгаш ажыглалга элээп каш чурттаганның, культура-амыдыралдың үлетпүр бүдүрүлгенің улуг-улуг объектилерни киирген.

1972 чылда Тыванып тараажылары улуг чедиишкинниг болуп, күрүнге ийи планны—132 муң тонна тарааны сатхан.

Малчыннарның шудургу ажылының ачызында республика беш чылдың баштайгы үе-дүргүзүнда соксаал чок ажылдап болур. Ол бүгү-биле кады кап машинаны башкарарын мурнундагы тракторлардан 15—20 хуу чиик кылып каан.

Амгы үеде Киров заводта ону масселамы-биле кылып үндүрериниг белеткел ажылдарын кылып турар.

ЧУРУКТА: «Кировец—К-701» трактор заводтуң цехтериниң бирээзинде тур.

С. СМОЛЬСКИЙНИЦ фотозу. (СЭТАның фотохрониказы).

Чарыштың тугун бедик тудар дээш демиселди калбартыры профэвилелдериниң чугула сорулгазы

Мурнакчы дуржулганы нептередири, ында четпестерни чайладыр дээш хемчег алыры — профэвилелдериниң организацияларының кол соруглазы болур. Соруглга чүл дээрге үлетпүрүнүң, тудутпуң, транспорттуң, көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче массаларны мобилизастаары болур. Маңаа профэвилелдериниң организас-массалыг ажылы, социалистиг чарышты бүгү талазы-биле ёзулуг дээштиг кыдыр калбартыры бирги эвлчегде негеттинип турар.

Бо талазы-биле ажылды аналиэтеп коорге, хой-хой профэвилел организациялары чедир ажылдавайн турар. Социалистиг чарышты ёзу барымдаалап организастап, ажыл-ишчи кижи бүрүзүнге, оон ажыл-херээнге оон дээштиг идиг бээрин чедип ап шыдавайн турар. Алган социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин хүн бүрү контрольдаарын, чүгле мурнакчыларны эвес, хожудан турарларны илередип, социалистиг чарыш нептерениг, көскү, тодаргай болурун чедип албаан. Планнар болгаш хүлээлгелериниң күүседиттинмейн турарының чылдагааннарын тодаратпайн турар. Материалдыг болгаш моральдыг идиг берииппкиннеринің хевирлерин билдиглибиле ажыглавайн турар.

Ажыл шагы үзеп, протуздаар, ажыл-агыйжы эвес чоруктар-биле демисежди чамдык профкомнар чорутпайн турар.

Бо бүгү четпестерни актив хуралы бүгү талазы-биле чугаалажып көрген.

Хуралга савал берген Кызылдың туүйбу заводунуң механиги А. Рухлядьев, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны В. Даржаа, Таңды райпозунда профэвилел месткомунуң даргазы В. Сайелкина болгаш оске-даа эштер ол коллективтерде социалистиг чарышты организастап турарының дуржулганы, бо чылдың соруглаарынга дүүштүр чорудар хемчегларын чугаалаапаар. «Алдан-Маадыр» совхозта малчыннар ортузунда чарышты анда ажылчын комитеди билдиглии-биле организастап, оон дээштиг болуп турарын хойжу бригаданың удуртукчузу О. Монгуш чугаалаап, ырак-узак черде малчыннарже ам-даа көшкак сагыш салып турарын айткан.

Актив хуралынга СЭКП ТКның кежигүнү, партия обкомунуң бирги секретары С. К. Тока амгы үениң соруглаарынга доктаалаш, бек чылдың планныг даалгаларын күүседиринге күүлүг быра болур социалистиг чарышты улам калбартып, бүдүрүлгелер коллективтериниң, колхозтар, совхозтар, цехтер, бригадалар, фермалар, тус-тус кижилер аразынга чарышты организастаарда көрөө чараарын практикаларынче кичээгей салырының, кижилерге сагыш човангыр болурунуң чугулавын айтып, сүмелээн.

Профэвиледдериниң бүгү организациялары партияның салган соруглаарын чедиишкинниг шинтирлээринче угланган тодаргай хемчегларын хүлээп алган.

О. ИРГИТ,
«Шынның» корреспондентизи.

Ажыл-ишке макталдыг

Кумүгет Сотпаевич 1953 чылдан бээр тракторист болуп, ажыл-ишке макталып келген. Ол Чүгле «Чыраа-Бажы» совхозта мурнакчы эвес, Чөөн-Хемчик районда безин сурагшаан механизаторларның бирээзи. Ноябайдан эгелээш, көдээ ажыл-агый машиналарын башкарар, билир талазы-биле ол ёзулуг мастер.

К. С. Зэир-оолдуң башкарганы трактор часкы ховуу ажылынга белен. Амгы үеде кыштагларже мал чемнери сөөртүрүн ол графии ёзугаар чорудуп турар. Оон ак сеткилдиг күш-ажылын совхозтуң дирекциязы үнелеп, ону чаңгыс эвес удаа демдеглеп келгеи.

Кылган ажылынга хынамчалыг, техниканы камнап, будүрүкчүлүүр эдилээринге бүзүрелдиг, эш-оорүмге эвилең-ээлдек К. С. Зэир-оолдуң үнелиг мөзүшынарларының чамдык чижектери ындыг.

К. ЭРТИНЕ.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

НЕГЕЛДЕ ХАНДЫРТЫНГАН

«Тес-Хем» совхозтуң төвүүден оон Оруку-Шынаа болгаш Үстүү-Шынаа салбырларынга чедир чүс километр ырак харылзажыры кончуг берге. Чөнүүң, ылаңгыя малчыннарның редакцияга бижээн негелдезини совхозтуң дирекциязынче чорутхан. Директор Н. Балчы-оолдуң харылзааны болза:

— Совхозтуң дирекциязы, партком болгаш көдээ Советтиң күүскому ол негелдени чөптүү кылдыр көргеш: «ГАЗ-51» автомашинаны эде дерээн, ам ол машина тускай маршрут ёзугаар ол салбырларны эргип чоруп турар.

«КИЧЭЭНГЕЙЛИГ БОЛУР»

Мындыг эгелиг материал редакцияга келген. Ону тодаргайлап, хемчег алыры-биле Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунче шилчиткен. Министр Н. Сизыктың редакцияга бижээни болза:

— Эрээнниң район эмнелгезининг ниити эмчизи Наталья Хорлуугa хамаарыштыр киргеи хомудалды хынаала бадыткаан. Ол чорук өжегээр эвес, оон харыысалга чогуундан-даа эвес, а аныяк эмчиниң практиказының эвээжиндеи болган. Ол таварылгапы эмчилериниң хуралынга чугаалашкан. Наталья Хорлуута хемчег хүлээткеп.

ЧАГААНЫ ПАРЛААН СООНДА...

Хандагайты суурда электри чырыының үзүктелиңп, чамдык шугумнарга үредиишкин болуп турарын бо чылдың январьда үнген «Шынгы» шүгүмчүдеп бижээн. Өөүр райкүүскомунуң даргазының оралакчызы А. Семис-оолдуң харылаапы болза:

— Айыткан четпестер шуптузу шын болган: дизельдер эргижирээн, чаа 2 дизель бээрин. Чурттаалга-коммунал азыл-агый министерствозу чоптээрээн; суурнуң электри шугумнары база эргижирээн, эдеа өөүр септелгени чорудар.

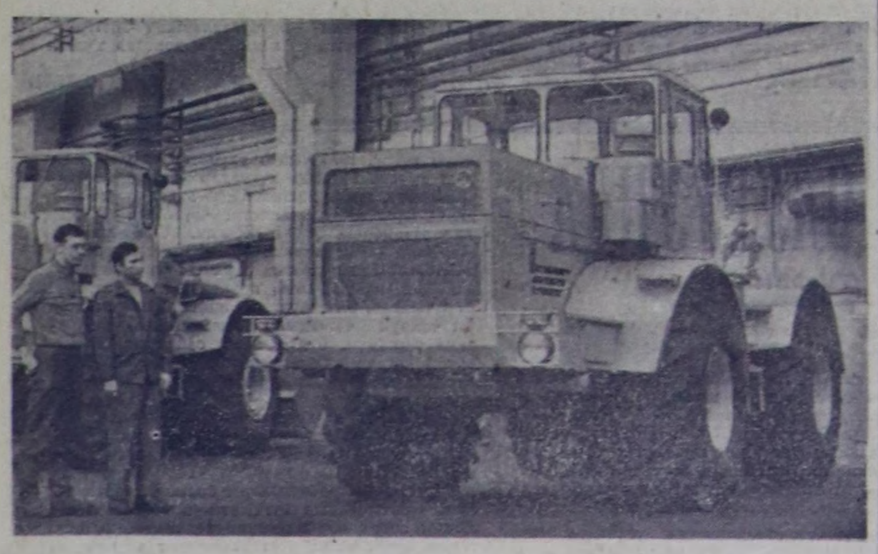

ЛЕНИНГРАД. 300 ааът күштүг «Кировец» дээр бедик дугуйларлыг трактор «амыдыралче оруктуг» алган. Күрүне комиссиязы ол машинаның дуржулга хевирлериниң шенелде ажылдарының материалдарын өөренип көргеш, ону ам хой-хойүбиле кылып үндүрериң чөптээрээн.

Ол чаа машинаны «К-701» дээр. Ол чер аңдарарда шакта 10—12 километр дүргеи чоруп ажылдаар. Бешки доскаарын деңдүр кудуп алырга, чырык хүн ажыл-ишчилерни сорук киирип турар.

27 политинформаторну мергежилиниң айбы-биле тодаргай темаларга лекция, беседаны чорудары-биле үскен. Чижээ, көдээ ажыл-агый талазыбиле 11 кижи, делегей байдалынга — 3, экономикага—5, агар политиканга — 8 кижини бөлүглаан. Олар ажыл-агыйның тус-тус участоктарынга партияның агитас-массадыг ажылын билдиглиг чорудуп турарлар.

Колхозтарда отчёттар болгаш соңгулдаалар

АДЫРЛАРНЫ ДЕҢГЕ ХӨГЖҮДЕР

Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхоз чер, мал ажылдыг болганда, ол адырларның кайызынган-даа орулгалыг болур дизе, чүнү-даа мурнай тарылга шөлүүнүң дүжүткүр чоруун чедип алыры чугула болуп турар. Колхозта 5220 гектар тарылга шөлүүнүң 4130 гектарынга тараа культураларын өстүрүп келген. Эрткен чылын оон бир гектарынга онаалтыр 10 центнер дүжүттү алыр соруглаары салгаш, кол культура — кызыл-тастың «Саратов-29», «Скала» деп эки шынарлыг үрезиниерин чаштырып. Кызыл-Хаваакта 600 гектар шөлге минералдыг чемяшчидилгени, 2600 гектарга органиктиг чемяшчидилгени төп, бок үнүштерни химиктиг арга-биле үзүткаарын ажыглаан.

Хову ажылдарын чедимче чок организастаанындан колхоз 1800 тонна тарааны чедир албаан, азы бир гектарга онаалтыр 8,8; центнер-ле дүжүт алган. Чижээ, Адыр-Хову, Оорга-Кыры, Бичe-Шөл, Чаңгыс-Хадың мичээр багай эвес тарааны эрте, чидириг чок алыр арга турза-даа, шүүшеп чоруктуң хараазы-биле харга бастырган. Шолдериниң чайгы ажаалдазын чорутпаанындан чамдык черлер чашпаппаан.

Чер ажылынга агротехниканың чурумун сагмырынче колхозтуң кол агроному С. Комаадыр кошкак кичээнгей салын турарын айтыр херек. Ажыл-агыйның отчёт-соңгулдаалыг хуралынга илеткелчи болгаш санал берген эштер хой черни чазын удур аңдарып, чайгы болгаш күсүү чер аңдарылгазын багай контрольдап турары дээш агрономну чөптүү-биле шүгүмчүлээн.

Бедик дүжүт дээш демиселге эрткен чылда турган четпестерни катаптавас дээш бо хүнерде часкы тарылгага шыңгыы белеткенирни эштер база-ла сапалдарынга айыткан. Амгы үеде колхозтуң тараажылары болгаш механизаторлары часкы тарылгага техника септелгезин, үрезин белеткелин барык-ла доозэ берген.

Чер ажылынның ылаңгыя погаа өстүрелиниң колхозта орулга чок болуп турарын ук хуралга хандыр аналиэтевээни четпес. Ажыл-агыйга чылдың-на погаа аймаан тарын алыр, оон ажык-орулгалыг болур туржук, каражага таваржыш турар. Эрткен чылын оон колхоз 7900 рубль каражалыг болганын айтыргала четчир. Ынчангаш чер ажылынның бо адырынче кичээнгейни кошкаптаза чогуур.

Мал ажылынның талазы-биле байдаа база-ла ыңгыг эки эвес. Оон баш санын өстүрер план күүседиттинмээн: мыйыстыг бода мал 1380 баш турган деп көргеп болза, херек кырында 1187 болган, хой, ешкүнүң баш саны планга 1124, чылгының — 40, хаванның — 17 баш четпес болган. Малдың чаш төлүн мекди доруктурары куду деңнелге чоруттунган — төрүүр чүс малга онаалтыр 48 бызаны, 82 хураганны, 62 анайны, 77 кулунну алган. Бо четпестерни чайладып алырының дугайында хуралга эштер үнелиг саналдарны берген.

И. Анай-Хаак, М. Хураганчык, О. Саар олар ыпкаш мал ажылынның мурнакчыларының чүткүдүүр күш-ажылының ачызында колхоз чылда ол адырдан 388367 рубльдиң орулгазын алган. Оон иштинде хой ажылынган киргеи арыг орулга 98 муң рубль түңге четкен. Ол хирееде-ле ажыл-агый эрткен чылын сүттен 1500 рубль карылгалыг болган.

Мал ажылынга таварылга болган кижилерни киирип ап турарын колхозчулар чөптүүбиле шүгүмчүлээн. Ол кижилер ниитиниң малын самчыгдап, чарыыр, кылган өрезин толевес болгулаар. Колхозтуң кижилерде ыпчаар эгиттинмээн өрезин 45500 рубль түңге четкен.

Колхозтуң мал болгаш чер ажылында үстүнде адаан четпестерни чайладырының дээштиг хемчегларын алырын, колхозта ийи адырны—мал-даа, чер-даа ажыл-агыйны деңге хөгжүдерин колхоз баштаар черниден (даргазы Д. С. Настык-Доржу) колхозчулар негээн.

О. ЧАҢ-ООЛ.

СЭКП Тыва обкомунуң сески пленумунуң шиитпирлерин – амыдыралга!

ДОКТААМАЛ КИЧЭЭНГЕЙГЕ ТУРГУЗАР

Районнарның партия организацияларының политиктиг өредилгенниң 1972—1973 өредилге чылынга организастыг белеткенгени. Республиканың тараалап эвес районнарынга, бүдүрүлге, транспорт, тудуг, садыг организацияларынга, албан черлеринге кичээлдер октябрь 1-де эгелээн.

Бо хүннерде 17 мун 300 ажыг коммунист болгаш кежигүн эвес активчилер боттарының политиктиг билиин бедидип турар. Партия өредилгезиниң системазында өренип турар коммунистерниң саны эрткен өредилге чылында турганындан эвээжээн, чүге дээрге, дыка хөй кижи боттарының ажылының аайы-биле экономиктиг билиглерни өренир школаларже болгаш семинарларже шилчий берген. Ынчалдажок республиканың партия организацияларының хүрээлениинин 84 хуузу политиктиг өредилгеде хаара туттунган болуп турар.

Чыл келген түдүм пропагандист кадрларның шынар составының экижип турарын демдеглээр керек. Амгы үеде өредилгенин бүгү хевирлеринде ниитизин-биле 1015 пропагандист ажылдап турар. Оларның хөй кезии азы 627 кижи улус ажыл-агыйының янзы-бүрү салырларының специалистери болуп турар. Чоокку чылларга чедир пропагандист кадрларның хөй нуруузу башкылар болуп турган болза, ам түскай эртемниглери олче хөйү-биле хаара туткан. Бо чорук ажылчы чоннарның экономиктиг билиглерни өренир школаларже болгаш семинарларже шилчий берген. Ынчалдажок республиканың партия организацияларының хүндезиннерин өренир политшколаның эвлечглиг кичээлинге СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. Куулар олурушкан, пропагандист Уфа Чавынчыктың кичээл эрттирип турарында чамдык четпестерниң барын ол демдеглээш, аңаа ажыктыг сүмени берген.

Районда эки ажылдыг политшколаларга СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта болгаш «Искра» колхозта марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өренир политшколалар (пропагандистери К. Соруга, Х. Ооржак), район эмнелгезинде экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өренир политшкола (пропагандизи В. Болдерева) хамаарыжыр.

Ылаңгыя маңаа Хайыракан суурда пропагандист Куулар Соругга удуртқан политшколазының ажылын чугаалап болур. Ол школа бо чылын философиязы өренип турар. Онда 20 ажыг кижи хаара туттунган. Политшколаның дыңнакчылары СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советиниң каттышкан байырлыг хуралынга «ССРЭ-нин 50 чыл ооңнуң дугайында» СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелинге зачёттуг шупту кончуг эки дужаганнар. Райкомнуң түскай үнүүшкүннүг бригадазы ол школаның ажылын эки деп санаан.

Партия райкому колхоз, совхозтарда, бүдүрүлге, албан организацияларында, школаларда тургустунган политшколаларның ажылын хынаар болгаш аңаа боттуг дузаны чедирер ажылды уламчылап турар.

К. САРКУЛОВ.

Политөредилге чоруп тур

АЖЫКТЫГ СЕМИНАРЛАР

БАЙ-ТАЙГА. СЭКП райкомунуң чыдымышкын кабинединиң методиктиг човуделиниң кежигүннери «Мурнакчы» колхозка партия, комсомол өредилгезиниң пропагандистерниң семинарын организастап эрттирген. Анаа райкомнуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Х. Кара-оол «Социалистиг чарыштың дээштиг организастаары — тоску беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиргиниң чугула негелде», районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы М. Сарыглар «Районнуң экономиктиг хөгжүдези болгаш беш чылдың үшкү чылында кол соруглалар» деп илеткелдерни кылганнар.

Колхозта тургустунган политшколаларның, болгумнерниң ажылының дугайын колхозта партком секретары Х. Кудурукпай, Шүй ортумак школаның өредилге эргелекчизи Д. Адыг-оол олар семинарның киржикчилеринге делгерентей чугаалап бергеннер.

«Мурнакчы» колхозта ниитизи-биле политөредилгениң 15 янзы-бүрү хевирлерин организастаан. Ылаңгыя фермаларда, малчын бригадаларда тургустунган экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өренир үш политшкола СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң каттышкан байырлыг хуралынга «ССРЭ-ниң 50 чыл ооңнуң дугайында» СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелин ийи-биле дүргүзүнүп, түскай программа бүгүдээ өренип доозаннар. Ол ышкаш колхозтуң механизаторларының ортузунда марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өренир политшколаны пропагандист Н. Маады эки удуртуп турар. Мал, чер ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыштарын калбартыр дугайында партияның болгаш чазактың докладаларын база-ла өренип турарлар.

№ 2 хөйжү бригадада марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өренир политшколада бригаданың бүгү малчыннары хаара туттунган. Ында пропагандист О. Өлзей-оол кичээлдерге бригаданың ажыл-ижин, малчыннарның аразында чарыжын делгерентей көргүзүп, колхозтуң мал ажылын хөгжүдериниң экономиктиг билиглериниң өргежок чугулазын, ону малчын бүгүдезиниң улам хаңы билгеи турарын чедип алыр дээш тодаргай чижектерни хөйү-биле кирип турар. Ылаңгыя сөөлгү бир кичээлинге малчын Салчак Оскурнуң ажыл-ижин чижеккеан, аңаа хаңы анализти кылган. Баштайгы чылдарда малчының көргүзүү күүсү турган. А сөөлгү чылдарда социалистиг чарыштың негелдерин күүседиргиниң политөредилгеден алган билиглерин ажылжи-биле холбап турарындан ооң көргүзүү экижээн. Амгы үеде хөйжү төрээн хөйларының чаш төлдерин мекти кампалап алган. Бо талазы-биле пропагандистиң кичээлин амыдырал-биле холбап билириниң кескү бир чижээ-дир.

Методиктиг човуделдиң кежигүннери бо хүннерде «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырынга пропагандистерниң семинарын эрттирер. Ол семинарга СЭКП райкомунуң секретары Д. Ламажык «Амгы үеде идеология ажылының соруглалары», район прокурору Т. Анай-оол «Совет хөйлүүн сагыры — кижи бүгүдезиниң хүндээлтези», райкомнуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Х. Кара-оол «Социалистиг чарыштың дээштиг организастаары — тоску беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиргиниң чугула негелде» деп илеткелдерни кылырлар.

Мындыг семинарлар районнуң арткан колхозтарынга, совхозунга, салбырларга база болуп эртер.

С. ЧУУЛАР.

ҮНҮҮШКҮННЕРНИ ОРГАНИЗАСТААН

Чөөн-Хемчик районда бо хүннерде марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өренир 15 болгаш 37 эге политшколалар, 19 теоретиктиг семинар база комсомолдуң, профөвилелдерниң оске-даа бөлгүмнери ажылдап турар.

СЭКП райкому чер-черде тургустунган политшколаларның ажылын хынаар болгаш аңаа дузалаар соруга-биле түскай үнүүшкүннүг бригаданы организастаан. Ылаңгыя чоокта чаа «Чыраа-Бажы» совхозта марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өренир политшколаның эвлечглиг кичээлинге СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. Куулар олурушкан, пропагандист Уфа Чавынчыктың кичээл эрттирип турарында чамдык четпестерниң барын ол демдеглээш, аңаа ажыктыг сүмени берген.

Районда эки ажылдыг политшколаларга СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта болгаш «Искра» колхозта марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өренир политшколалар (пропагандистери К. Соруга, Х. Ооржак), район эмнелгезинде экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өренир политшкола (пропагандизи В. Болдерева) хамаарыжыр.

Ылаңгыя маңаа Хайыракан суурда пропагандист Куулар Соругга удуртқан политшколазының ажылын чугаалап болур. Ол школа бо чылын философиязы өренип турар. Онда 20 ажыг кижи хаара туттунган. Политшколаның дыңнакчылары СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советиниң каттышкан байырлыг хуралынга «ССРЭ-нин 50 чыл ооңнуң дугайында» СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелинге зачёттуг шупту кончуг эки дужаганнар. Райкомнуң түскай үнүүшкүннүг бригадазы ол школаның ажылын эки деп санаан.

Партия райкому колхоз, совхозтарда, бүдүрүлге, албан организацияларында, школаларда тургустунган политшколаларның ажылын хынаар болгаш аңаа боттуг дузаны чедирер ажылды уламчылап турар.

К. САРКУЛОВ.

Владимир Тихонович Васюков — Каа-Хем районнуң харылзаа белдиринде коммунистиг күш-ажыл школазының пропагандизи.

Эш Васюков дүржулгалыг пропагандист, ниитизи-биле 15 чыл дургузунда партияның харыысалгалыг даалгазын күүседип келген.

— Бодумнуң коллективимге пропагандистеп ажылдаам, дыңнакчылар-биле өредилге программазын, экономиктиг билиглерни бүдүрүлгениң ажыл-херээ-биле холбаштырып, кичээлге солуп айтырыгларны кодүрүп турарымга, олар ону ажыктыг деп санаан, улуг күзел-биле ында өренип турарлар. Ооң ачызында бистер ажылдың культуразын бедидип, чурум сагылганы шыңгыы сагып, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, республика харыылажыр социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда чоруп турар бис — деп эш Васюков чугаалап турар.

Коммунист, удуртукчу бодунуң үлегерлиг, күш-ажылчы соруу-биле коллективте улуг ат-алдарны чаалап алган. Тываның харылзаа органнарынга ол ам 25 чыл ажылдаан.

ЧУРУКТА: В. Васюков кичээл эрттирип тур.

О. ИРГИТ.
А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

Организастыг эртип турар

«Кызыл тудуг» эргелелиниң партия организациязының чанында марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өренир школада 31 кижи өренип турар. Өредилге организастыг чоруп турар. Күстен бөөр 15 катап кичээл эрткен. Неделяның вторник санында-ла СЭКП-ниң төөгүзүн программа бүгүдээ өренип турар бис. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооңга турасказаткан СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң база РСФСР-ниң Дээди Советиниң каттышкан байырлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелин ийи-биле дүргүзүнүп, түскай программа бүгүдээ өренип доозаннар. Ол ышкаш колхозтуң механизаторларының ортузунда марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өренир политшколаны пропагандист Н. Маады эки удуртуп турар. Мал, чер ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыштарын калбартыр дугайында партияның болгаш чазактың докладаларын база-ла өренип турарлар.

Дыңнакчылардан М. Васильева, Т. Бичe-оол, О. Даваазан, Т. Тенек-оол, Х. Чылбак олар кичээлдерге докладаал кээп, өренип эрткен материалдарны сайгарарынга идепкейлиг киржип турар.

Бистиң школаның пропагандизи эш Ливинскийниң башкылап турары база эки.

С. САНДАН.

делегей бо хүннерде

Социалистиг чарыш – бүгүдениң херээ

СОФИЯ. БКП-ниң X съездизиниң болгаш партияның ТК-ының декабрь (1972 чылда) пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш демисел болгарында бүгү улустуң демисели болу берген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн шалыпкын улгаттырары болгаш бедик шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрериниң көөдедири — амгы беш чылдың стратеттиг соруглазын шиитпирлээриниң социалистиг чарыш шимчедикчи кол күш боол турар. Завод болгаш фабрика бүрүзү мурнакчылаарлыг. Чөөн оларның аттарын чоргаарал-биле адап турар. Олар бедик медереелдиг болурунуң, коммунистиг ёзулбиле ажылдаарының үлегер-чижээн бүгүдеге көргүзүп турар. Варианың машина тудуушкынунуң В. Коларов аттыг заводунда ажылдап турар, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры токарь Пётр Брайковтуң ады бүгү Болгарияда дыңмиреп турар. Ооң «алды хүннүүн—беш хүн дургузунда» деп эгелээшкиниң алды хүннүң бүдүрүлге планның беш хүн дургузунда күүседириниче угланган. Богун улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларында ажылдап турар 800 мун кижи ооң үлегерин эдерген.

Ол шимчээшкинде ажылчын бүргүзүнүң хууда эрге-ажыктарын ниитилелдиң хереглелдери-биле дүүштүргеи болгаш ооңбиле капсырлаштыр социалистиг Болгарияга неделяда беш хүн ажылдаарывче шилчиир — эң чугула социал айтырыгны херек кырынга шиитпирлеп турар. Ук шимчээшкинге янчангаш калбаа-биле сураглыг апарган.

Ам Болгарияда 900 бүдүрүлге черинниң коллективтери Габрово хоорайның ажылчыннарының үлегерин ёзугаар ажылдап турар.

София чоогунда Кремиковтуң металлургия комбинадының аныяктары «ажылдаарынга болгаш өрениринге мурнакчыларның мергежил, дүржулгазынга өренип алдыл» деп эгелээшкин кылган. Эгелээшкинге республиканың 100 мун оолдар, кыстары каттышкан.

Хөмүр-даш үлетпүрүвде ажылдап турарларының шупгузунуң 80 хуузу шахталарда тудугну шалыпкын чорудар шимчээшкининде киржип турар. Кажар хөмүр-даштың тонна бүрүзүнүң бот-үнезин шалыпкын чингедири дээш Перникти шахтёру, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Евгений Стефановтуң эгелээн шимчээшкинин хүннүң-не улам калбарып турар.

(СЭТА).

Төлээлерниң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА-ның түскай корр). Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганы үреп турар чоруктарның түңнелинде Мурнуу Вьетнамда тургустунган берге байдалды чугаалажыр база эргежок чугула хемчегларын 'алыр дээш Парижке эң чоокку хуусаада ужуражырын Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның даштыкы херектер министри Нгуен Тхи Бинь Вьетнамга даймнны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында париж дугуржулганың ат салган чурттарның даштыкы херектер министрлеринге саналдаан. Вьетнам талазы-биле делегей конференциязында МВР-ниң Революстуг түр чазаанның төлээлериниң парлаагага үндүрери-биле таратқан медеглелинде ынча дээн. МВР-ниң Революстуг түр чазаанның ол саналын ВДР-ниң чазаа түүдүгүнүп көргеш, деткээн деп медеглелде демдеглээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). Клебер кудумчузунда Делегей шуулганнарының бажыңында ВДР-ниң, АКШ-тың, МВР-ниң Революстуг түр чазаанның болгаш сайгон администрациязының даштыкы херектер министрлери хуралдап эгелээн.

Хуралды Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның даштыкы херектер министри Нгуен Тхи Биньниң саналын ёзугаар чыыдырган.

Ливанның премьер-министриниң медеглели

БЕЙРУТ. (СЭТА). Дезип келген палестиннерниң чурттап турар черлеринге Израиль чоокта чаа халдашкыннар кылган болгаш Ливанның пассажирлер дажыглаар самолёдун узуткап чок кылган болгай. Израильдиң чоокку Чөөн чүкке тайбың тааргыстырылга кылырынга сонуургал чогу оортан тодаргай көзүлген деп, Ливанның премьер-министри С. Салам медеглээн.

Тель-Авивтиң чоокку Чөөн чүкте агрессиязын Американың Каттышкан Штаттары акша-хөреңги-биле хандырып турар деп, телевидение дамчыдылгазының америк Си-би-эс компаниязынга берген интервьюзунга С. Салам демдеглээн.

Камбоджаны бомбалап турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк ужар чүүл Камбоджаның девискээрин бомбалап турар деп, АКШ-тың Оожум океан девискээринде шериг командылалының төлээлекчизи Гонолулуга (Гавайн ортулуктарда) медеглээн.

Шпионнарны шиитккен

ДУБЛИН. (СЭТА). Ирландиянның онза трибуналы ийи ангаи шпионну үш айда карабажыңнап хорутдаар деп шиитккен. Британ хамааты болу берген Джон Уаймэн, Дублин полициязының штаб-бажыңының ажылдакчызы Патрик Кринион олар чажыт информацияны соорлап турган туттурташ, алдаткан. Англияга ажыктыг шпиончу ажыл чорудуп турган хөй-хөй кижилерни эрге-чагырга черлерни эрткен чылдың декабрьда база илереткен. Уаймэн биле Кринионнуң туттурганын парлаага ооң-биле холбаалыг деп турар.

ВДР биле АКШ-тың төлээлекчилериниң чугаалажыышкыннары

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижтиң Клебер кудумчузунда Делегей шуулганнарының бажыңында делгейниң Вьетнам талазы-биле париж човуделе хуралында ВДР биле АКШ-тың төлээлекчилериниң аразынга чугаалажыышкыннар болган.

Чугаалажыышкыннарга ВДР-ниң талазындан ВДР-ниң дашты-кы херектер министриниң ораалакчызы Нгуен Ко Тхать, АКШ-тың талазындан АКШ-тың күрүне секретарының Чөөн Азия болгаш Оожум океан херектериниң талазы-биле дузалакчызының ораалакчызы У. Селливен киришкен.

Вьетнам талазы-биле делегей конференциязында

ПАРИЖ. (СЭТА-ның түскай корр). Вьетнам талазы-биле делегей конференциязы түңнел документизин белеткей берген. Конференцияга киржип турар 12 чурттуң төлээ бөлүктериниң төлээлекчилери кирген редакция комитединиң бирги хурал-ы болган. Конференцияның дугуржулгалыг түңнел документизин белеткээрин ол комитетке дааскан.

КОМИТЕТТИҢ САЛБЫРЛАРЫ АЖЫЛДАЙ БЕРГЕН

ВЬЕНТЯН. (СЭТА). Лаоска тайбыңны национал чөпшээрежилгелиг турарын катап тургузар дугайында февраль 21-де патриотчу күштериниң болгаш вьентян чазактың төлээлекчилериниң аразынга чугаалажыышкыннарының түңнелинде ат салган дугуржулганы амыдыралга боттандырарын барымдаалаар, лаос талаар политиктиг база шериг айтырыгларының талазы-биле комитеттиң салбырларын тургузуп алган. Ол салбырлар ажылдап эгелей берген.

Ооң салбырлары хамаарышпас чорукту, бүрүн эргелиг, чаңгыс эптиг болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турар догуннаашкынныг болурун херек кырында чедип алыры-биле шуут холбашкап чугула, нарын соруглаларны 1962 чылда чарган Женева дугуржулгаларынга дүүштүр шиитпирлээр соруглалыг.

Ылаңгыя национал чаңгыс эптиң чаа түр чазаан болгаш национал сүмележилгениң политиктиг човуделин тургузар соруга комитеттиң политиктиг айтырыглар талазы-биле салбырының мурнунга тургустунган. Шериг айтырыгларының талазы-биле салбыр лаос талаларның дайылдажырын соксадырын, америк бомбалаашкыннарны соксадырын болгаш даштыкы чурттарның шериглерин дугуржулгага ат салган соонда Лаостан 60 хүн дургузунда үндүре боорин айыткап дугуржулганың шериг айтырыгларын таарыштырар ажылдарны чорудар.

ЧИЛИГЕ МАРТ 4-ТЕ БОЛУР СОҢГУЛДА БҮДҮҮЗҮНДЕ

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң иштики херектер министри генерал Пратс чурттуң политиктиг партияларының төлээлекчилери-биле човуделе хурал эрттирген. Бо чылдың март 4-те бодур национал хуралдың соңгулдазын эрттирген соонда хөй-ниитинин корум-чурумун хандырар айтырыгны ол човуделе хуралга чугаалашкан. Республиканың президентизиниң канцелярязының параалга черинин дыңнадып турарын ёзугаар алырга, боттарының талалакчыларының аразынга сагылга-чурум тударынга шуут харыысалгалыг болурун политиктиг партияларның боттарынга хүлээнип алырының дугайында ол човуделе хуралга дугуржулга чедип алдынган. Политиктиг удурланыкчыларның аразынга сегиржип алышкыннар болу берген туруп болурундан чайлаарын бодаап, иштики херектер министерствозу бодунуң митингилерин болгаш чыскаалдарын партия бүргүзүнүң эрттирип болур черин оларга тодаргайлап айтып бээр.

Хоойлу-дурум барымдаалаваан чыскаал бүргүзүн хөй-ниитинин корум-чурум кампалалының күштери чайладыр деп, мооң мурнунда чарлап дыңнаткан. Оттуг болгаш соок чепсек ажыглап тургаш, корум-чурум үрээр үүлгедиглер кылыр чөңгээлер кылырын оралдажыр болук чыскаалчыларга удур онза шудургу хемчегларни алган турар.

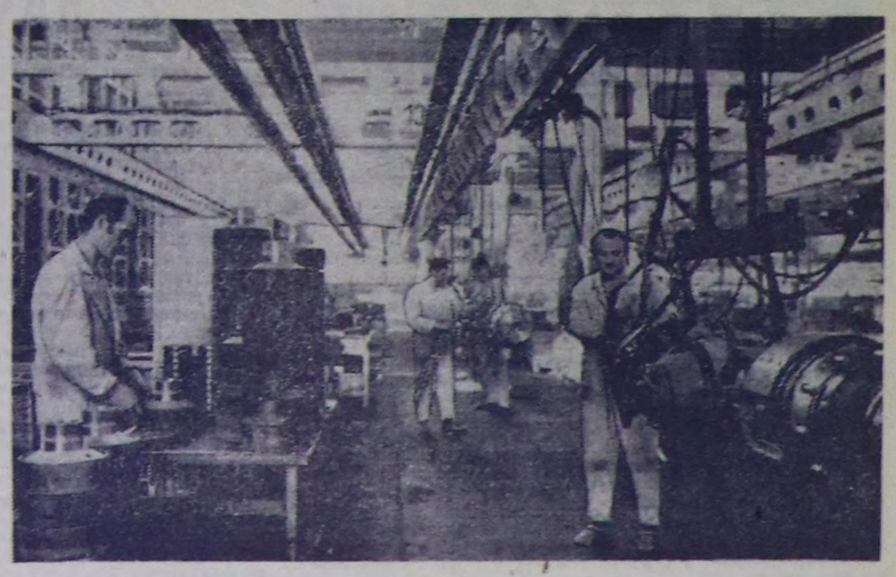

Дьёр хоорайда вагон болгаш машина заводу — Венгр Улус Республиканың эң улуг будуруге черлериниң бирээзи. Ында 17 мун хире кижи амылдап турар. Оларның үндүрүп турар продукциязы — тергиин шынарлыг пассажир вагоннары, моторлар, автомашиналарга комар прицептер — дыка хөй чурттарда нептерээн.

Дьёрниң амылчыннары Совет Эвилеяи-биле эң сырый эп-найыралдыг болгаш экономиктиг харылзааларны тудуп турар. Олар Москва чоогунда Ликино-Дулевода болгаш Львовта автобус кылыр заводтарга, Энгельсте троллейбус кылыр будуруге черингеаа нарын мезектерни чорудуп берип турар.

Бо беш чылда ол венгр завод совет автомобиль тургузукчуларынга 135 мун амыг комгуглуг соңгу дугуйларны болгаш 35 миллион рубльдиң артык мезектерин чорудуп ээзэр.

ЧУРУКТА: комгуглуг соңгу дугуйлар эптээр цехте.

В. СОБОЛЕВТИҢ болгаш В. МУСАЗЛЬЯННЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

САРЛЫК КАДАРЧЫЛАРЫ

САРЛЫК болган сарлык кадарчыларының дутайында көргенимни, дыпаанымны бижип көрейн.

ДАЙЫН ҮЕЗИ. Чадаананың чеди чыл школазы. Сургуул столоваазы. Кухня. Поварга дузалажыр хүнүм келген. Эжимбиле чедип келдим. Бир досказар картошка аштадывыс. Чемге хереглээн ът төңүп калганы ол болган. Каш хөнганда чеди сарлык коступ келди. Хем кыдыында стадион бар чүве, ооң херииниң иштинге кирип каан, ынаар бистиң башкылар чагдатпас турган. Чиш кыдыр согар сарлыктар. Сарлык чазын семирнир чүве даэр чорааан. Шала кортук ооллар бажың кырындыва үне бергеш, ол карақара сарлыктарны топтап көөр, оларның кудуруун, өөнин черде сөөртүнүп турар чогдур дүктерин, дагыр-моксүй мыыстарын магадаар турган бис. Бистиң өөркомнуң «ополчен терининиң» взвод командири Бүрүн-Сот биле дидим «снайпер» Дугаржап олар яйлаэ херим чанындыва чаштын четкеш, ол сүрлүг сарлыктарны мырыдай чанындан көрүп аптар турганвар. Оларның холда тутқан чепсээ база дыка шыырык турган: Бүрүм-Сот яяш ланчылыг болган седемелиг, Дутаржап хей аттывар нагаанның база үш бөрбак яяш гранаттыг болдур яйын.

САРЛЫК КАЙДАЛ? Алдан-Маадыр аттыг музейге Тываның тевээнп, ивизин, сарлыын, ирбижин көөр даэш бөлин ырак-узак черлерден кижилер чорук кылып четкилеп көөр. Сарлык ынды кончуг коруштуг мал-дыр! Совет залта кежин тулуптай хептеп каан кара сарлык турган чүве, чүгле ооң дутаймында безин келген кижилериң мактал йөрээл сөстерин дыңнап чордум. Бир катап ол сарлыктың саглагар кудуруун, көрүкүү кадай өскөөр, чардыга бөөр аразында, харбаң холдар чидиг бижек-биле үзе кескеш, «карак ажыттапкан». Дыка-ла богарал болган чүве. Ам школачы чаштар: «Сарлык кайдал?» деп кудак амыратпас болду.

ЧОРГААР САРЛЫК. Кайгамчык шевер Монгуш Черби «Чоргаар сарлык» деп ажылын 1966 чылда кара өңнүг чонар даштан оюп кылды. Ол сарлыкты көөрүмге, каракулаа андарлып-дүүлээнп, көскү-хөрээ эдип кижиже удур халып кел чыдар ышкаш ийин. Кедергей-ле чараш, көрүштүг, магалтыг ажыл!

ЧАА ТАНЫШТАРЫМ. «Эртежи кижи эзерлиг аътка чедер» деп үдегер чугаа бар. Мен ажыдан ооллдаар дириг кара хөнүм чок кижи мен. Февральдың тос чаазы Кызылдың ийи дугаар школазының чаны-биле эртип чыттым. Иогаан торгу тодарлыг, хураган кежи тоннуг, кызыл курлуг херөжөн кижи мени доктаадыр аяннаг корнуп келди. Кара торгу тодарлыг, база-ла кызыл даалымба курлуг эр школаның ажининдиве кайган тур. Ашак-кадай улус болду. Школада өөренип турар оглу Степанга ужуражыр дэш дөө-ле Барыын-Хемчиктиң Көшкезигден чедип келген. Таныштым: Дуюнгар Монгуш биле Ооржак Аспанак «Шекпээр» совхозтуң сарлык кадарчылары болдулар.

ДУЮНГАРНЫҢ ЧУГААЗЫ. Дайын үезинде нам бежингүнүге кирдим. «Шекпээр» совхозтуң баштаар черн мөнл мал ажылынче чорудар турган. Баштай хой кадардым. Он дөрт чыл эртип чорда, сарлык кадарчызы кылып каан. Ам чеди чылдың нүүрү боол тур. Бистиң боданда 380 ажыг сарлык бар. Оларны беш өг ишти эдлечежин кадарып турар бис. Сарлыкты оордан, бөрүден каратаар дэш кадарар. Дус каан бөөр бис. Сарлык кончуг ажыктыг мал: ээдин болган дүгүн күрүнеге дужаар. Сарлык улуг чарыгдал база үндүрбес: даады чер оттаар, аскыдыва чем каап бербес. Кажаа-хораа, өдек-кыштаг деп чүве база херексевес, кадыр даглыг черинд малы-дыр ийин. Сарлык кадарары берге болбайн канчаар. Кышкы үеде от-сиген ховартан кээрге, чүм оттуг чер тывары чугула болгай. Ындыг оттуг черни баш удур биилп аар кижи мен. Сарлык арай ан хевирлиг мал, үш айдан агеден ооллдаар. Сарлык төрүшкенде бир ковчуг берге, бажы-биле үсүшаан, халдап келир. мыңгыя олөйде ытты черле көрбес болур. Эмдик сарлыктың бызаазын тудар болза, черниң черинге шалбалаар суг болза, дораан халдаар, адаанын чиигп мырыдай ковчуг. мыйысының коргунчуу ооң-даа артык. Бистиң кодында сарлыкты сагбайн турар бис. Төрүүр сарлыкты кыргывас бис. Молдурга, хуваанны кыргыыр, колдуунда-ла кудуруун, өөнин дүгүн алыр. Сарлык дүгү хой дүгү шыкаш аар эвес чүве. Сарлык совхозка хөй оруга берип турар, когарал черле үндүрбес мал.

АСПАНАКТЫҢ ЧУГААЗЫ. Мен он дөрт төөду төрээш, дөгерезин өстүр азыраан мен. Баштай кыс уругларым дугайын чугаалап көрейн. Кокыс өгүүг, ам сарлык кадарчызы. Алдын-кыс өгүүг, ам Кызылдың эвчи училищезинде өөренип турар. Ыглаңмаа өгүүг, ашаа ооң «Дөң-Терезин» совхозта чоланчылап турар. Таня ам Красноярск хоорайның дээди суругуул черинде өөренип турар. Оля чеди класста, Өпеймаа үш класста. Анна ийи класста. Клава биле Айлан белет келде. Аратмаа дөрт харлыг, өгде ойнап турар. Дөрт ооллуг кижи мен. Орлан өгүүг, «Дөң-Терезин» совхозта кадарчылап турар. Миша он класс дооскаш, шеригге чораан, аараан, ам эмчиде эмнедип чыдар. Кижи коргар чүве чок, дораан сегий бөөр. Толя сес класс дооскан. Степанның өөренири кончуг болган. Шекпээр школазыидан дээр шилчиттирип келген, ам Кызылдың ийи дугаар школазының ол класзында өөренип турар, ол оглувуска ужуражыр келгенинде ол-дур ийин. Ажы-төлүмде чурум үрээн кижи чок, арага-дарыга хандыкпаан кижи чок, шуптузу үжүк-бижиктиг. Ажылдаары ажылдап, өөренири өөренип турар, бо чүл даэр болза Совет тазакты кадарчы кижиниң салым-толугга кайгамчыктыг аты-хавылазы ол даэр мен!

АРТИСТ САРЛЫК «Шекпээр» совхозтуң сарлык кадарчызы ашак-кадай улустуң ажыл-амыдыралы-биле танышкаш, бир солун төөгүүг сактып келдим. «Красноярский» дээр дыштаныр бажыңга турдум. Бир ашактың мактанганын сактып келдим. «Силерниң ол хөөреп орар чүведер солун-на-дыр. Ынчаарга силер биркке чораан силер бе? Чок ышкажыл. Виталий Тиховов деп артистиң Барлык деп сарлыы бар. Артист сарлык. Үзер сарлык. Ол артист ол сарлыкты бир дидим артист-биле адаан-моорей кылып кылдыр өөредип каан. Ол артист ышкаш баштыг «чыдаа»-биле ол сарлыктың хөрээн оттуур шанчып каптар кылдыр оюп көргүзер, ынчаарга Барлык деп сарлык бирде ол кижиднве удур халдаар, бирде дээскиндир маннатылаар, бирде бажын чиге бурунгаар үзейтяпкеш, согунналдыр шуптылаар болган деген. Мен бүгү назынымда бир-ле дугаар сарлык көргеним ол. Кадыым экн чораа,· Тываның сарлыктарының өөүп-төрүп турар черин черле барып көөр мен. Тихонов деп артист ол Барлык деп артист сарлыкты «Шекпээр» совхозтан экелгеш, чонга оюн-тогlaa көргүзүп турар кылдыр өөредип алган мен дээр кижи чораан ийин, шын ирги бе ол?

«Шекпээр» совхозтуң сарлыктары бар-дыр ийин, сонуургаар болзунараа, Чедип келинер деп мөңг-пыңзыктырар чүтаам ол болган. Тываның чараш болгаш чоргаар малы — сарлыкты кадарып, өстүрүп турар кижилер — дидим кижилер ол деп бодаар мен.

ЧУРУКТА: Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң сарлык кадарчылары, коммунист Монгуш Бичө-оолович Дуюнгар биле Аспанак Бичө-оолович Ооржак.

Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

Павел ГОЛЬЦОВТУҢ фотозу.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

База катап чемпион...

БРАТИСЛАВА. (СЭТА-ның түскай иогр). Совет спортсменнер Ирина Родина биле Александр Зайцев делегей чемпионуп илередириниң маргылдазынга эш-эп боол алган фигурлуг чуңгуулашкын талазы-биле бирги черни алган, аңдын медальдарны чаалап алганнар. Сунылар шупгузу оларны бирги черни алган деп санаан. Бистиң чемпионнарывыстың нийтн саны — 423,90 болган. Моңгун медальдарны база-да совет спортсменнер — Людмила Смирнов биле Алексей Уланов олар —416,20 сан-биле алганнар. ГДР-ден фигуристер Мануэле Гросе биле Уве Багельман олар нинтизи-биле 409,80 санныг боол, «күлер» шаннадарны алганнар. Москвалылар Ирина Черняева биле Василий Благов олар чеди дугаар черни алган —398,50 санныг.

1976 чылдың олимпиадазынга

● ВЕНА. (СЭТА). Австрияның Инсбрук хоорайынга 1976 чылда болур кышкы олимпий оюннарының боттуг хемчегларин амыгаштап ап эгелей бергеп. Федеральдыг канцлерниң албан черинге канцлер Бруно Крейскийнин дарганнашкыны-биле австрн чазактын, Тироль деп черниң болган Инсбрук хоорайның толээлекчилериниң хуралы боол арткеп. «Социалистиже корреспондент» деп парлалгабиллетеньнин цымпатканы-биле адырга, хуралдың киржикчилерн олимпий оюнларынга холбашкан администрация болган сан-хөө айтырыгларын чугаалажып кергеп.

Баштайгы саналашкынны ёзугаар алырга, ол кышкы оюннарны белеткеп, эрттиреринин нийтн чарыгдалы 220 миллион австрн шиллинг-акша боол турар.

БЕЛЕТКЕЛ ЭГЕЛЭЭН

● МОСКВА. (СЭТА). СССРэниң хоккей талазы-биле Федерациязының Президиумуспорттуң бо девирнинн талазы-биле шилиндек бирги командазын бадылаан. Ол команда делегейге бирги чер даэш маргылдаага белеткеннри-биле март айда алээп каш ужуражмышкынарны кылыр. Ол ойнакчылар бө-дур: вратарлар Третьяк, Сидельников болгаш Шаповалов, камгалакчылар Ляшкин, Полаңьев, Васильев, Лутченко, Гусев, Рагулин, Цыганков, Кузькин, Волченков болгаш Шаталов, халдакчылар Михайлов, Петров, Харламов, Викулов, Волчнов, Мальцев, Мартынюк, Шадрин, Якушев, Лебедев, Анисин, Болунов болгаш Капустин.

Бөгүн — март 2-де бо команда ГФР-ле ужудуп чорупкан. Ол анаа баргаш ук чурттуң клубтар командалары-биле ужуражышкынарны кылыр. Ынаар 24 кижи (аарый бергеп Кузькин биле Шадриндеп аңгыда) чорупкан.

Март 17 болгаш 18 хүнеринде ССРЭ-нин шилиндек командазы Хельсинкиге баргаш, Финляндияның национал командазы-биле ужуражыр. Оон соонда март 21-деп 24-ке чедир Стокгольмга барып, Швецияның бирги шилиндек болгаш «Тре крунур» дээр командазы-биле ойнаар ужурлуг.

Март айның 30-ның эртенинде бистин хоккейжилеривистин удуртукчулары делегейнин болгаш Европаның чемпионун илередиринин Москвада директорадынче ол маргылдаага киржир чазрбы ойнакчыларның (а ол ышкаш ушку курлавыр вратарының) аттарын дыңнадыр ужурлуг.

ССРЭ-нин ийнги шилиндек командазы март айда база-ла алээп каш чурттуң командалары-биле ужуражыр. Ол команданың чамдык хоккейжилери бирги командаже шилээп туруп болуру билдингир.

ССРЭ-нин ийнги шилиндек командазы март 13 болгаш 15 хүнеринде Ленинградка Швецияның шилиндек командазыбиле, 22-де — Польшага баргаш, ол чурттуң шилиндек ойнакчылары-биле, а 24 болгаш 26 хүнеринде Чехословакияга барып — ЧССР-нин бирги командазы-биле, март 28-те— Словакияның шилиндек командазы-биле ужуражышкынарны кылыр.

— Делегейге бирги чер даэш маргылдаага чедир бистин хоккейжилеривис ыяк белеткенин, быжытып алтынар даэш бүгү-ле чүүлдерни кылыр алаар бис— деп, чурттуң шилиндек командазының удуртукчузу В. Бобров чугаалаан.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ СПОРТЧУ АМЫДЫРАЛЫНДАН

ХОККЕЙГЕ БИРГИ ЧЕР

ДЭЭШ

Мячилиг хоккейге Тыва АССР-нин бирги черн даэш маргылдаа Ак-Довурак хоорайның «Асбест» сталнонунда ажыттыптан. Ыыа республиканың чемпнону ат даэш ан шилиндек 8 команда киржип турар. Оларның аразында Кызылдың мячилиг хоккейге чемпнону пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезинин «Торпедо», Ак-Довуракты, Бай-Тайганың, Өвүрүнүн шилиндек командалары бар.

Республика маргылдаазы март 5-ке чедир уламчылаар.

С. САНДЫЙ.

ГТО-НУҢ НОРМАЗЫН

ДУЖААГАН

Кызыл хоорай Совединин Бара-Хаак сес чыл школазының башкылары ГТО-нуң хаак талазы-биле нормазын дужааганнар. Коллектив кежигүнери бө маргылдаага киржиринге баш бурунгаар белеткенгенинден эки түңнелдир болган.

Эр улустуң 5 километрге чарыжынга О. Опин, К. Монгуш олар тергиделп, алдын демдектнн нормазын күүсеткен. 3 километрге маннаарынга школа директору А. Мадыров шылгараан. Хераженнериниң 3 километрге чарыжынга В. Подскребышева бирги черни алган. Башкылар коллективи ГТО-нуң хаак талазы-биле дужаар нормазын шүүтү күүсенип алган.

З. БУРУННЕЙ.

ШЫДЫРАА МАРГЫЛДААЗЫ

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозтуң профвилелдиң ажылчын комитедн шыдыраа маргылдаазын организастап эрттирген. Анаа ажылагыйның 13 шилиндек шыдыраачылары киримнеп.

Ак-Туруг салбырының бухгалтери Даржаа Дунчур-оол 12 санны алган, бирги черни аазап. Ийнги, үшкү черлерни Николай Шамыш, Танов Бурбужап алган.

К. КОМБУ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 2-ДЕ
МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдыкталар программазы. 13.35 — Медээлер. 13.45— Школачыларга «Сонуургактарның турнири». 14.30 —«Испанияның аас дээрн». Уран-чечен фильм 3-кү серия. 15.45—Өңнүг телекөргүүг. Фигурлуг чуңгуулашкыны талазы-биле делегей чемпионады. Херожжиннер. Хостуг программа. Братиславадан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

17.50—Уругларга фильм. 18.00—Телемедээлер. 18.15—Телемедээлер. 18.45—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.30—П. Кальманның «Марица» деп оперетазы. 20.00—Эртемнин болгаш культураның чугула айтырыглары. «Лазерлер». 20.30—Өңнүг телекөргүүг. Фигурлуг чуңгуулашкыны талазы-биле делегейнин чемпионады. Херожжиннер. Хостуг программа. Братиславадан дамчыдылга. 22.30—Өңнүг телекөргүүг. Эртем-шенгередиглелдиг фильмнин баштайгы үндүрүлгези. 22.50—23.00—Чапсар. 23.00—23.30—«Yes. Информастыг программа.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага болган Кызылга бичө булуттаар, хар чагбас. Барыын-Хемчик, Тандынын, Улуг-Хемниң ортталарында, Тываның ногаан-ногаан чөлүнде, Улуг-Хемниң, Бий-Хемниң, Каа-Хемниң, Тоджа, Тес-Хемниң, Чаа-Хольдың, Сут-Хольдың, Хемчиктиң, Чадаананың, Шуурмактың, Сарыг-Сепнң, Эрзинниң, Пий-Хемниң, Чаа-Суурның, Сүт-Хөлдүң, Чаңгыстың, Ийи-Хемниң, Балгазының, Сесерлиг, Ишкинниң, Сыстыг-Хемниң, Чаңгыс-Хемниң, Шагаанның, Чаа-Дашның, Ак-Хемниң, Ээрбектиң, Ак-Сугның, Ужарлыгның, Чаңгыс-Бажының, Ак-Чыраның, Ак-Дашның, Ак-Эриктиң, Ак-Суурның, Ак-Хөлдүң, Ак-Тайганың, Ак-Сугның

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
МАРТ
3
СУББОТА
№ 53 (9129).
Өртээ 2 коп.

К. Т. МАЗУРОВТУҢ ВДР-НИҢ БОЛГАШ МВР-НИҢ ЭЛЧИННЕРИН ХҮЛЭЭП АЛГАНЫ

Март 1-де СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргалының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров Вьетнам Демократтыг Республиканың ССРЭ-де элчизин Ва Тхук Донгну болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың ССРЭ-де элчизин Данг Куанг Минъня Кремльге хүлээп алган, чүрээтин ханызынган, ап-найыралчы беседа кылган.

ВДР-ниң болгаш МВР-ниң элчиннери Индий-Кытатта хайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында Парижде дугуржулгазының сайгончу арте-чагырганын болгаш АКШ-тың талазындан үреп турарын бүрүү шапкан боттарының чазактарының медегелдериниң бижимелин дамчызып бергеннер.

Совет Эвилели Вьетнам дугайынга Парижке чедип алган дугуржулганы хажык чокка күүседири даап турүп турарын К. Т. Мазуров онзалап демдеглээн. Талалар боттарынга алган хүлээлгелерин долу харыысалга-биле көөр болгаш оларны шыңгыы күүседир ужурлуг. Вьетнам улустуң арте-ажыктарын ёзугаар Мурнуу Вьетнамга тайбыңныг болгаш национал чөпшээрежилгенин берээ чедиишкинниг доктур наарааның илеткелин К. Т. Мазуров илереткен.

(СЭТА).

ПАРТИЯНЫҢ АМЫДЫРАЛЫНДА ЧУГУЛА БОЛУУШКУН

Партия документилерин солчуру март 1-де эгелээн. Тургустунган чанчыл ёзугаар 1973 чылдың чаа хевириниң бир дугаарлыг партбилетти СЭКП Төп Комитединге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үндезилекчизи болгаш баштыңчызы — Владимир Ильич Ленинниң адынга бижээн. Ленинниң партия билединге СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң ат салып олурарын мында парлаан (солагай талакы чурукта көргүскен).

Үстүнде оң талакы чурукта—Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң үндезилекчизи, ажылчы чоннарның улуг баштыңчызы В. И. Ленинниң адынга бижээн № 00000001 партия биледи-дир. (Адаанда чурук) Ленинниң партия билединге ат салып турда олуржуп турган, партияның болгаш чазактың удуртукчулары.

ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ ҮЕ

Тоску беш чылдың үшкү, шинтирлиг чылынга ийи айы эртип турар. Кышкы үеде малдан алыр продукциязы кудулаттыг дээш колхозтарның болгаш совхозтарның малчыннарының хой шуруузу ол үеви чүткүлдүг шудургу күш-ажылы-биле демдеглеп турар. Кыштаглаашкынны чедиишкиниг эрттирериндеп, мал ажылдытларның бо хүнүерде кызымаккай күш-ажылындан чылдың түңнелдери, харын-даа беш чылдың даргазында чылдарның планныг опаалдаларының күүселдезин хамаарыжыр дээрзи билдингир. 1973 чылда республиканың ажыл-ишчилериниң алган социалистиг хүлээлгелеринде кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрүп, сайгарарындан ниитизи-биле 11 миллион рубльдиң арыг орулгазын алырын, продукциязының бот-үнезин эрткен чылдыңындан 1,5 хуу чинчедирин көрген.

Малды мекди кыш ажырарыынче бүгү күштү, арга-курлавырны күүтен эгелээш мөөнүеп шыдаан ажыл-агыйлар республикада эвээн эвес. Тандыда «Революциянық чалбыжыы» колхоз мал чемининг четчир курлавырын тургузуп алган, бодүүн чемин малга түгле чымчады хаймыдырып бээрин база организастаан. Колхозта ындыг цех хүнде-ле 9 тонна саламны чымчадып турар. Ол малга хоолугдуг болуп, ооң продуктулуун бедидеринге, эки деңгилделиг болурупга эки салдарлыны коргускен. Оон ыдай бо ажыл-агый хүнде-де 28 тонна концентраттыг чемни ылбырады хаймыдырып белеткээр бир цехти база-ла ажыглаада киирген. Шиитиниң малын ажаан, чемтерерин кышкы үеде шак иштичаар эки организастаанының ачызында арыг баксыраан беэин мал чок болуп турар.

Малдың кышкы ажаалдаамиче ол ышкаш сагыш салып турар ажыл-агыйларга «Саян», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Тээли», «УТКА 25 чылы» совхозтарны адап болур. Олар шээр-даа, ыйыстыг-даа, бода-даа малга чемни чымчады хаймыдырып берип, чылыг суг-биле хандырып турар. Төрүүр болгаш оолдаан хойларны ажаарының үлегерин хой ажылдыг «Элегес» совхозтан көрүп болур. Малчыннар биле специалистер ындыг коданнарга чем рационун тургузарда, бир хойга-ла хүнде 400 грамм концентратты ылбырады хаймыдыраш, оске-даа чемге немей берип турар.

Чамдык черлерде хар чуга-даа болза, күштүг хат хадаап, оларны ажок хортуктээп, чамдыызында хар хөлүн эртпирлээн дүшкен, соок база дыцыг. Ынчангаш шиитиза-биле колхозтарда болгаш совхозтарда кыштаглаашкынның байдалы нарын, берге. Республиканың түгле колхозтарында беэин 2224 баш ыйыстыг бода мал, 24084 баш шээр мал арып, баксыраан. Кыжын арып баксыраан мал харын-даа частың баштайгы чылыг хүннеринде барып чудаар болгай. Ынчангаш бо хүннер кыштаглаашкынның эң-не харыысалгалыг үеэн болуп турар.

Мөңгүн-Тайга районнуң ийи колхозунда, Бай-Тайганың «Кара-Хөл», Өвүрнүң «Кызыл-Тук» колхозтарда мал чемин камналга чок чарыгдаанындан, ооң курлавырын четчелээрининче сагыш салбаанындан бо хүннерде мал чеми төнүп, мал арып баксыраан турар. Ол колхозтарның удуртукчулары оске черлерден мал чеми сөөртүрүп организастаарынче кыштады шоолуг сагыш салбайн келген.

Чамдык ажыл-агыйларда мал хорамчага таваржын турарының дугайында дүвүрээннинг чагаалар, медээлер редакцияга көөп турар. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында 1000 хире баш хой чудаан. Кыштагларга сүт чедирилгези организастаттынмаанындан малчыннар төрүүр, арган хойларга болгаш чаа төрүттүнген хураганнарга арга-чадаарда хар эргизип, түрел турар. Бо чылдың январь айда 82 баш, а февральдың 10 хопуунда-ла 100 баш хире улуг хой хораан» деп, эш Кыргыс чагаазынга дыцнаткан.

Республиканың чамдык ажыл-агыйлары бирги кварталда күрүнеге сүт, эът садар планын үзүп турар. «Торгалыг», «Тоора-Хем», «Кызыл тук», Тес-Хем» совхозтар бо чылдың баштайгы айында чаңгыс килограмм-даа сүт сатпаан. «Сүт-Хөл», «Большевик», «Алдан-Маадыр», «Тыва», «Улуг-Хая», «Россия», «Кызыл тук» совхозтар эът дужаавиан. Бо дээрге дүвүренчиг байдал-дыр.

Күрүнеге садар малдың кышкы семиртилгезин чамдык ажыл-агыйларда организаставаан, чем рациону чегей болуп турарының хараазы-биле мал деңзи немээр хамаан чок, харын-даа арын чудаарынга четкен. Чижээ, эът угланышкынның «Россия» совхоз январьда семиртир малдан 16 центнер немеэде денгнии алырын планнаан турган, херек кырында 58 центнер эътти чидиргеп.

Тоску беш чылдың үшкү шинтирлиг чылында Тыванның малчыннарының мурнунда улуг сорулгалар тургустунган. Бистиң малчыннарывыс күрүнеге 32 муң тонна эътти, 25 муң тонна сүттү, 2980 тонна дүктү садар социалистиг хүлээлгелиг. Кыштаглаашкынны чедиишкиниг эрттирери, малдың чаш төлүн мекди алыры, ооң баш санын хоратпазы база продуктулуун кудулаттаары аңаа улуг ужур-дүзалыг дээрзин малчын, специалист, удуртукчу бүрүзү үтпас ужурлуг.

Кышкы үеде сүт саалдазын көвүдедир, күрүнеге садар малды семиртилгеге тургузар талазы-биле арга-курлавырлар район, колхоз, совхоз, ферма, бригада бүрүзүнде чок деп болбас. Маңаа түңүн-даа мурнунда ында ажылдап турар кижи бүрүзүнүң чогаадыкчы идепкейин кодуреп, хүлээнген ажылы дээш харыысалгазын бедидери чугула.

Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир

Дүүн Кызылда Политиктиг чырыдышкын бажыцынга республиканың будурүлгелериниге эртем-техниктиг информацияны организастаарының талазы-биле човүлел хурал-семинар болуп эрткен.

СЭКП ТК болгаш Совет чазак эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринче, аңаа үндезилээш ниитилел будурүлгезиниң ажыктыын бедидеринче улуг кичээнгейни салып турар. Эртемниң шапкын хогжүдезиниң, эртем—будурукчу күш болу берген бистиң үевисте эртемниң чедиишкиннерин будурүлгеге шингээдириниң айтырыглары кол айтырыгларның бирозун апарган. Улус ажыл-агыйынга «эртем-техниктиг революциянның чедиишкиннерин ажыл-агый чорудулгазының социалистиг системазының артык күштери-биле сырый каттыштырары, эртемни будурүлгебиле каттыштырарының биске, социализмге таваржыр хевирдерин калбартырыр чугула дээрзин партияның XXIV съездизинге эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Эртем шинчилелдерин калбарткавындан, ооң шапкын хогжүдезиниден ол талазы-биле хой ажылдар бижиттинип турар. Будурүлгелерде чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның саны көвүдээн. Ынчангаш эртемде болгаш техникада яңзы-бүрү информацияны будурүлгелерге пептередири, чаа түүлдер дугаймында медээлерни четчелээри, система ёзугаар ажылдап кылыры чугула.

Бо бүгү айтырыгларны хурал-семинарның киржикчилери, республиканың харыысалгалыг инженер-техниктиг ажылдакчылары, партия, совет органнарының толээлери, эртем-техниктиг информацияның Красноярскидо төвүнүң болгаш Тыванның эртем-техниктиг информация болгаш пропаганда бажыцының ажылдакчылары чугаалашкан.

Будурүлгениң ажыктыын бедидеринге эртем-техниктиг информация системазының ролюнүң, ол талазы-биле чорудуп турар ажылдарның болгаш моон соңгааргы сорулгаларның дутайында дараазында эттер илеткелдер болгаш дыцнадыглар кылган: **А. Р. Ткаченко** (Красноярскиниң эртем-техниктиг информация төвүнүң (ЭТИТ) директору), **Л. С. Столяренко** (Тыва АССР-ниң эртем-техниктиг информация болгаш пропаганда бажыцының директору), **Л. С. Монгуш** («Тыва кобальт» комбинатның кол инженери), **Л. И. Рудич** (Красноярскиниң ЭТИТ-тө кылдыс эргелекчизи), **Т. Х. Самданчап** («Тыва даг-дүгү» комбинатта КЭО лабораториязының эргелекчизи), **А. К. Бакулин** (Көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы), **В. И. Антышев** (Тыва автоэргелелдиң кол инженери).

Хуралга СЭКП Тыва обкомунуң секретары **В. И. Попов** киржип, чүве чугаалаан.

Човүлел хурал-семинарның киржикчилери бо талазы-биле ажылды сайзырадыгайкыдарының хемчеглерин айтып, тускай рекомендацияны хүлээп алган.

Сөзүн ээлээн

Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның Бүгү-эвилел ниитилелиниң Тыва область човүлелиниң шугумуубиле республикада 1152 чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар санаттынып турар. Эрткен чылын олар 960 муң рубльди камнап алыр деп хүлээлгени алгаш, сөзүн ээлеп, 1 миллион 17 муң рубльди камнап алганнар.

Амгы үеде чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар социалистиг чаа хүлээлгелерни алган, бедик көдүрүүшкүнүвүт ажылдап турар.

С. САЛЧАК.

МИЛЛИОННАРНЫҢ ЧОГААДЫКЧЫ АЖЫЛЫ

Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның Бүгү-эвилел ниитилелиниң IV съездизи

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның Бүгү-эвилел ниитилели (ЧЧБН) чугула рольду ойнап турар, ооң хүрээденинде алды миллион ажыг ажылчыннар, колхозчулар, эртемденнер, улус ажыл-агыйының түскай эртемниглери каттышкан. ЧЧБН-ниң Москвада болуп турар IV Бүгү-эвилел съездизинге СЭКП Төп Комитединиң байыр чедиргени чагаазында демдеглээнин ёзугаар алырга, ниитилел болла ажылчы чоннарның чогаадыкчы инициативазын бедидер талазы-биле улуг ажылды кылып, эртемнин болгаш техниканың хогжүүрүнге, ниитилел будурүлгезин болбаазырангайгыдарынга, күш-ажылының бүдүрукчүлүүн бедидеринге идепкейлиг дузаны көргүзүп турар.

Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның Бүгү-эвилел ниитилелиниң IV съездизинге мартның 1-де ЧЧБН-ниң Төп Човүлелиниң болгаш ревизия комиссиязының отчёт илеткелин чугаалажып көөрүн үргүлчүлээн.

Съездиниң президиумунда — чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, республикаларның алдарлыг чогаадыкчылары болгаш чаартыкчылары, көскү эртемденнер, партия болгаш хөй-ниити организациялардың харыысалгалыг ажылдакчылары.

Молдав ССР-де «Кызыл тук» колхозтуң даргазы **Д. М. Парманли** бир дугаарында санаал берген. Техниктиг депшилге-лээш деминселге көдээ ажыл-агыйның аныяк ажыл-ишчилериниң киржилгезинче онза кичээнгейни ол салган. Көдээ чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның кол сорулгазы — будурүлге чорудулгаларының механизациязы бедидери, көдээ техниктиг чогаадыларны улам ынай хогжүдери болур. Колхозтуң аныяк механизаторлары тоску беш чылдың ийи чылының тургузунда чаартыкчы үжен алды саналды будурүлгеге нептереткен, ооң экономиктиг ажыы 60 муң рубль болган.

СЭКП ТК-ның 1972 чылгы декабрь Пленумунуң шиитпирлери болгаш СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чыл ойнуң дугайында» илеткели коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырының патриоттуг күзелин ажыл-ишчи бүрүзүнге хайыктырган деп, профэвилелериниң Челябинск область човүлелиниң даргазы **В. И. Антипин** чугаалаан. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан. Мурнуу Уралдың күш-ажылчы коллективтери бо чылды чедиишкиниг эгелеп, январьда саарар продукциязын хемчээлиниң талазы-биле планын күүсеткен болгаш февральда бала улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Синтетика талазы-биле бедик быжыг материалдар болгаш херекселдерниң Украинада эртем-шинчилел болгаш конструктор-технология институдунуң директору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **В. Н. Бакуль**, Тюмень область «Правдинскнефть» эргелелиниң электромонтёру **С. Г. Орел**, далай флодунуң министриниң оралакчызы **А. С. Колесниченко**, ССРЭ-ниң эртем-техниктиг ниитилелдериниң Бүгү-эвилел човүлелиниң даргазы академик **А. Ю. Ишлинский**, ВЛКСМ ТК-ның секретары **Г. П. Елисеев**, Латви ССР-ниң Күрпланының даргазы **М. Л. Раман**, ССРЭ-ниң Министрлер Човүлелиниң чанында Чогаадылга болгаш ажыдыышкын херээнин талазы-биле комитединиң даргазы **Ю. Е. Максарев**, ВЦСПС-тиң секретары **И. М. Владыченко** болгаш өскелер-даа санаал бергеннер.

Чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар ниитилелиниң ажыл-чорудулгазы амгы үеде улам улуг ужур-дүзалыг болуу берип турар дээрзин олар демдеглеп турган. Ниитилел болза будурүлгениң ажыктыын бедидери, эртем-техниктиг депшилгени дүргедериир дээш бүгү улустуң демиселге улам улуг күш-биле болгаш калбаабиле киржир хүлээлгелиг. Чурттун чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларының уре-түнелиг ажылдап турарының дугайында аваан эвес чижектерни санаал бергеннер чугаалап тургулаан. Ооң-биле кады ЧЧБН-ниң чамдык организациялары будурүлгени техника талазы-биле болбаазырангайгыдарының ойу белген айтырыгларын шиитпирлээринче чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның күжениишкиннерин ам-даа кошкак углап турар даарзын съездиге демдеглеп тургулаан.

Москваның профессионал-техниктиг училищелеринин сургуулдары съездиниң делегаттарынга байыр чедиргеннер.

Г. П. Софоновтуң түңнел чугаазының соонда, Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның Бүгү-эвилел ниитилелиниң Төп човүлелиниң ажыл-чорудулгазын съезд бир-ун-биле түүлдүг деп көрген болгаш ревизия комиссиязының илеткелин бадылаан.

ЧЧБН-ниң IV съездизи мартның 2-де ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

ЧАРЫШКА СОРУК КИРГЕШ...

Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң девискээринге кыш узун болур. Түге дээрге, колхозтуң девискээри тайга эдээ, ооруг чер. Эрткен күзүн хар эрте дүшкеш, шала эрээш, эът-сигенни чышпыр туда берген. Соолүнде чагаа кылын харны хат-шуурган хөртүктелдир шаап, одар-белчиприи, орук-чимикти дуглашкан.

Колхозтуң малчыннары чер-чуртунуң кадыг-дошкуя агаар-бойдус байдалынга шагдан тура чаңчыккан болгаш берге кыштардан малды хүр ажырарынга улуг арга-дуржулгалыг улус.

Республикада ат-сураглыг малчын, бистиң колхозтуң хойжузу Моңгуш Сендажы болгаш ооң өөнүң ээзи коммунист Вера Моңгуш олар меңээ мынчаар чугааладылар:

— Эрткен 1972 чылдың кыжы кайы-даа кыштардан артык, эң-не берге болган. Ынчалзажок ол шыңгыы шылгалданы алдарлыы-биле туттувус. Коданга турган 360 баш хойдан 378 хураганны колхозувуска мекди остүрүп, бир хойдан-на 3,5 кг дүктү кыргып бердивис. А бо 1973 чылдың кыжы ооң ыракта эки-дир: хар чуга, соок шоолуг эвес. Өдээнисто 26 тонна сигеп ам-даа хевээр. Кажаа-хораавыс эки. Чаш хураганнар доруктурар чылыг кажаавыс база бар. Бо чылып мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партияның болгаш чазактың тускай доктаалы үнген болгай. Ынчангаш бис база ол чарышче киришпивис.

Бодувустуң болдунар аргаларывысты бо кадай-биле чугаазажып көргеш, төрүүр 100 хойга оналаштыр 110 хураганны мекди доруктурар, хой бүрүзүнден-не 4,0 кг дүктү алыр деп хүлээндивис. Хойларывыс оолдап эгелээн. Ам безин 6 хураган төрээн хой санындан артык. Ынчангаш хүлээлгевисти күүседиринге бүрүн бүзүрелдиг бис.

Түгле бодувуң херээниң ёзулуг мастери кижи шак ындыг улуг бүзүрел-биле чугаалап болур. Моңгуш Сендажы хей черге сос этпес кижи. Ол бир эвес сөзүн берген бөлүө, оозун ыяап-ла эдээр. Бис ооң ындыызынга практика кырынга бүзүрээп бис.

Бистиң колхозтуң малчыннарының кайы хире тура-соруктуг ажылдап турарын көргүзери-биле ам-даа бир малчыныың чугаазын киирип көрейн. Хой ажылының 1 клазының мастери деп аттыг Ооржак Алдын-оол меңээ мынча дээн:

— Эрткен чылын төрүүр 100 хойга оналаштыр 98 хураган, бир хойдан 2,8 кг дүк алган мен. Ол түңнелимнин өкпеленчим кончуг болду ийин. Ынчалзажок 1972 чылдың кыжы биске кончуг берге болган. Ол кыштың байдалын барымдаалап алырга, түңнел ындыг-ла хоомай эвес болбайн аан. Черле ынчаш, ооң-бедик көргүзүгнү чедип ап болур арга бар. Бо чылын хойларым ажок хүр. Мал чеми канчанмаан-даа. Хойну хүнде ийи катап суггарып тур бис. Өдекте 22 тонна сигеннм турбушаал. Бо хире эки кыжын улуг мал хамаан чок, ооң чаңгыс баш чаш төлүн-даа түге оскунар. Бо чылын хүлээлгевис улуг—төрүүр 100 хойдан 100-тен өрү хураганны мекди алыр бис. Ам өдекте 370 хой оолдаан, хураганнары бүрүн мекди.

Мал ажылы—шалыпчы фронт

1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээрин көвүдедир дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Човүлелиниң база ВЦСПС-тиң докаалын колхозтуң малчыннары танывыш көргеш, тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылынга бедиткен хүлээлгелерни алгаш, улуг көдүрүүшкүнүүт, сорук киришкиннинг ажылдап киргеннер.

«Искра» колхоз кожазы СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз-биле чарыштыг. Юбилейлиг 1972 чылда бүгү көргүүлер талазы-биле искрачылар чарышка тиилеп үнген. Бо чылын ийи ажыл-агыйның аразында социалистиг чарыш улам-на хайыккан. Чылдың эрткен ийи айларының түңнели-биле алырга, бистиң колхоз күрүнеге сүт болгаш эът садарының квартал планын күүседипкен. Ынчангаш ол продуктуларны бо кварталда пландан ажыр садарының аргазы бар апаргап.

Бистиң колхозта мал кыштаглаашкыны эки эртип турар. Мал чемининг курлавыры ам-даа арбып, ооң аңгыда одарларның хары база чуга. Колхозтуң малчыннары кыштан малды хүр, мекди ажырар, ооң чаш төлүн бүрүү-биле камгалап алгаш, мал бажын өстүрериниң планын күүседир, кышкы үеде малдың продуктулуун кудулаттпас дээш бо хүнерде улуг күжениишкин-биле ажылдап турарлар. Колхозчулар боттарының сагыш салбаан сөзүн ээлээр, алган социалистиг хүлээлгезин күүседир.

Д. НАСТЫК-ДОРЖУ,
Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң даргазы.

Идеологтуг ажылдың дуржулгазы

Чарыш болгаш масса-политиктиг ажыл

Амгы үеде хүнүн чүгүлә политиктиг сорулгазы — партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылынга алган социалистиг хүлээлгелерни күүседириниң бүгү күштү мөөнүзүн болур. Оон түнелинден бистиң чорудуп турар организакчы болгаш партийжи политиктиг ажылывыстың дээштиги иле-реп коступ келир. Ынчангаш чедип алган чеднишкинни хамы аналитеп көрүп, аная дылынмышаан, оны улам ковүрип ол болгай.

Чарыш болза, ажылчы чоннарның идепкейин бедидеринии, күш-ажылды коммунистиг езу-биле көөрүнге оларны кижизидеринии күчүлүг чепсээ болуп турары-биле чүгүлә социал болгаш кижизидикчи рольду ойнап турар. Чарыштың ыңдыг дээштинии чедип алыр дээш оон негелделерин кижи бүрүзү билген турарынче улуг кичээнгейни салып келген бис. Ылангыя 50 чылдың социалистиг чарыжының негелделерин ужур-утказын коллектив бүрүзүнге четпир тайылбырлаан. Оон түнелиннден бистиң чорудуп турар организакчы болгаш партийжи политиктиг ажылывыстың дээштии иле-реп коступ келир. Ынчангаш чедип алган чеднишкинни хамы аналитеп көрүп, аная дылынмышаан, оны улам ковүрип ол болгай.

Чарыш болза, ажылчы чоннарның идепкейин бедидеринии, күш-ажылды коммунистиг езу-биле көөрүнге оларны кижизидеринии күчүлүг чепсээ болуп турары-биле чүгүлә социал болгаш кижизидикчи рольду ойнап турар. Чарыштың ыңдыг дээштинии чедип алыр дээш оон негелделерин ажылдап кылгаш, СЭКП райкомунуң бюрозунга бадылаашы, оны типографиягa парлаткаш, ажылагый бүрүзүнче тарадып чорутткан. Малчыннарның ажылга харысалгазын бедидип, оларга материал болгаш мораль талазы-биле деткимче көргүзерин ында тодаргай айыткан. Ылангыя эң үстүкү шаннал алыр кижи 100 хой бүрүзүнден 130 хураганны менди камгалап албышаан, 13 негелдени күүседир. Чижээлээрге, коданда турар малының 98 хуузундан эвээш эвезин камгалап алыр, оон сезен хуузун тарып бооздыр, мал оолдаашкынын май 1-ге чедир чорудар, малдың часкы, күскү үүлдазын эки шынарлыг чорудар, шиитиниң малын ак сеткилдиг, харысалгалыг ажаап кадагаларын, мергежилин бедиперин негеп турар.

Эрткен чылдың түнелиннде 50 ажыг кижи шаннал алган. «Торгалыг» совхозтуң хойжулары Шөкар Бадый-оол биле Серен-оол Дадар түге өшкүге онаалтыр 108—109 онайны меңди камгалап алган. Ооң-биле бергедей, мурнакчыларның шалыпчы ажылының түнелии көскү агитацияга тодаргай көргүзеринче кичээнгейни салып турар бис.

Районнуң ажылчы чоннары эрткен чылын чамдык эки түнелдерни чедип алганнар. Көдээнин ажыл-ишчилери күрүнеге эът, сүт болгаш дүк сазарының планнарын күүсетпишаан сүт, дүк бүдүрииниң хемчээлии 1971 чылдан элээн ковүдеткеннер. Орук, түдүг, коммунал, амыдырал хандырылга организациялары базала багай эвес түнелдерлиг болган. Чедип алган ол болгаш еске-даа күш-ажылчы чеднишкиннер хөй-хөй кижилерии ак сеткилдиг күш-ажылы, партия, комсомол, профэвилел болгаш еске-даа хөй-ниитии организацияларының организакчы, масса-политиктиг ажылывының түнелии хээрзин бистии агитаторларывыс, политинформаторларывыс ажыл-ишчилерге тайылбырлааннар.

Чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүну—партия организацияларының талазындан ажыл-ишчилерниң оргүзүнга чорүүлүп турар органзастыг болгаш политиктиг ажыл-чорудулгазының деннелиннден үлүү-биле хамаарыжыр. Ылангыя эвээш чаргдалларны үндүрүп тургаш хөй, шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрер, оон бот-үнезии чиигедир, камналга чүрүмүн шынгыы сагыыр ээш ышкаш айтырыглар борта кол черни ээлээп турар. Түге ээрге, социалистиг чарыштың кол негелделеринге хөйжулары Шөкар Бадый-оол биле Серен-оол Дадар түге өшкүге онаалтыр 108—109 онайны меңди камгалап алгай-биле экономиктиг көргүзүглерии чырыдып турар. Районда кайы коллектив, кым эки ажылдап турарын кижи дораан-на оон эскерип каастар ийикпе оон бир-ле солун чаа түүлдү билип алыр. Бо солуннар мурнакчы дуржулганы, чаа түүлдерни коллективтер, кижилер аразынга пептередириигe дузалап турар.

Ол ышкаш мергежилдер аайы-биле район чемпионнары деп аттарны тургустувее. Эрткен чылдың түнелии-биле 9 кижиге ыңдыг аттарны байырланчыг байдалга үвыскан. Оны ам-даа уламчылаар бис.

Мал, чер ажылының ажылдакчыларының социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партия болгаш чазактың докгаалдарын таныжып, чугаалашкаш, районнуң ажылчы чоннары үлүг түүлдүгүнүүшкүн-биле хүлээп ап, кижилерден эгелээп, бүдүн коллективтерге чедир бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Район төвүнүн бүдүүлге организацияларында, колхозтарда болган совхозта инитизи-биле 58 коллективтер, 1141 кижи боттарынга бедиткен хүлээлгелерии алган, бот-боттарының аразында чаржып турааралар. Районнуң ажылчы чоннары Монгун-Тайга районнуң ажылчы чоннарын социалистиг чарышка кыйырган. «Торгалыг» совхоз «Тес-Хем» совхоз-биле, «Коммунизмче орук» колхоз «Кызыл тук» колхоз-биле, Чаа-Суур сүт-бараан фермазы Кукур-Чирээ фермазынга, кайызы-даа 500 акшабиле шаннатканнар. Амгы үеде малчыннарның кызымак күш-ажылының ачызында 14 муң ажыг хураган менди доругуп турар. Ол болза ынча хире хойнуң хурганнары-дыр.

Мурнакчыларның дуржулгазын пептередир болгаш экономиктиг информацияны күштелдирер сорулга-биле СЭКП райкомуу «Мурнакчылар чугаалап тур» болгаш «Экономиктиг солун» деп ийи хана солуннуу үндүрүп турар. Ук солуннарга мурнакчы ишчилерии дуржулгазын, шалыпчы коллективтерии ай, квартал

Чер болгандан

ЧОНУНГА БАРААЛГАЛ

Кыргыс Уванчыевич Очурнуң адилээн аъды шагның кайы-даа ээлчээнде семис күштүг, ыягын чорукчуг. Даңгаар эртеңден орайга чедир, шанактыг азы тергелиг, складтардан магазиннер аразынга аъшчем, үлетпүр барааннарын сөөрткен чоруур. Ажылынга кызымак, чонунга эвилен, чазык шырайлыг кижини Шагаан-Арыг хоорайнын кудумчуларынга бо-ла көрүп болур.

Улуг-Хем райозунуң ажылчыны К. У. Очурну коллективтин кежигүннери хүндүлээр. Ол 1949 чылдан бээр макталдыг ажылдап келген.

Кыргыс Уванчыевич хөй уругларның адазы. Ол чүгле ажыл-ишке эвес, а амыдырал-чуртталгага база үлегерлиг, өг-бүледе төлептиг ада.

Т. ОЧУР-ООЛ.

АЖЫЛЫНГА МАСТЕР

Бай-Тайганың район эмнелгезиниң ажылчыны Д. Д. Хомушкуну ол коллективтин кежигүннери 1947 чылдан бээр мактап келген. Баштайгы беш чылда хеп чүүр черге, а оон дараазында санитаркалап сес чыл ажылдаан.

Долчутмаа Дамба-Даржаевна 1963 чылдан амга чедир повардап, ол харысалгалыг хүлээлгеге база мактаттырып келген. Кымга кандыг чемни бээрин, ону оларның кадыкшыл байдалынга хамаарыштыр белеткээрин эмчидер хүн бүрү айтып бээр. Ол даалганы эмчиниң сүмезин ёзугаар повар күүседир хүлээлгелиг.

Д. Д. Хомушкунуң назыны улгатса-даа оон ажылынга чүткүлү, кызымаа улам бедип, аныяктарга үлегерлиг болуп, хөй-ниитичи чоруун көргүзүп турар.

О. БОРБАК.

«КЫРГАН-АВАВЫС»

Т. Д. Доспан чүгле бодунуң коллективинде макталып турар эвес, Бии-Хем районда безин чураглыг кижилерниң бирээзи. Тарлаг школазының апитакчызында ол ам он беш чыл болган, ону өөреникчилер «Кырган-ававыс» дижир.

Татьяна Дондуковна ажылынга кызымак, ак сеткилдиг ие. Оон уругларының чамдыызы «Өөк» совхозтуң малчыннары, өскелери күрүненин янзы-бүрү ажылында, а бичелери макталдыг өөреникчилер.

Т. Д. Доспанның хары ам бежен беш, назыны улгатса-даа ооң ажылы-даа, амыдыралы-даа өскелерге үлегерлиг.

М. МААЖЫК.

ЭРЕСТЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

«Өөк» совхозтуң комсомолчу механизатору Владимир Норбуга кандыг-даа ажыл дагыырга, ону кезээде ак сеткилдиг боттандырып турар. Ооң башкарганы «Беларусь» тракторга белен-не үрелившкин болбас, шагның кайы-даа ээлчээнде ажыглалда турар.

Тарлаг салбырның малчыннары Владимир Норбуну үргүлчү мактаан тургулаар. Оларны чайын одар солуп кажүреринге, илангыя амгы үеде кыштагларже сиген, өске-даа түүк чедирерииге кызымак, чөпшүл.

Ажыл-иш кижиин каастаар шаннал-макталга чедирер дижири-ле шын. Владимир Норбу механизатор ажылынга ам түгле беш чыл болган. Совхозтуң дирекциязы, комсомол, профэвилел организациялары ону каш-даа удаа үнелеп көрген.

М. МИХАЙЛОВ.

ТАРАА БАРДА...

«Тиилелге» совхоз республикада ең тараалаан ажыл-агыйларның бирээзи. Оон механизаторлары бо хүннерде часкы хову ажылынга белеткелди организастыг чорудуп турар. Д. Д. Ондарның ажылга мергежилдиг кызымаан, допчудаа бол, чырыдар бодадым.

Тараа барда эът-даа, сүт-даа болур. Тараа бүдүрерин улам көвүдедиринге ол чүткүлдүг демиселчидерии бирээзи. Часкы тарылгага, чайгы андырылгага, күскү ажаап алышкынга үлегерлиг болбушаан, мергежилии, билиин бедиперинге база кызымак.

Дай-оол Дыртый-сөлович амгы үеде совхозтуң 11 кодан кыштагларынче мал чемнерин график ёзугаар чорудуп турар. Совет Эвилелиинин алдарлыг бежен чыл оюн таварыштыр шаннаткан Хүндүлелдин демдээ орден оон хөрээнде чайнап чоруур.

К. ШАҢГЫР-ООЛ.

Ийи политшкола

Бии-Хем районнуң Тураида амыдырал хандырылга комбинадында марксизм-ленининиимниң үндезиннерии өөренир политшколаның пропагандизи, коммунист Николай Андрианович Беспалов ам дөрт чыл дургузунда ук школага башкылап келген. Ол школада коллективтиң 18 кежигүнүү хаара түттүрүп, кичээлдер бөгүнге чедир чапгыс-даа катап үетүп өөрөөн.

Дуржулгалыг пропагандист кичээлди бедик деңнелге эрттирип, ацаа янзы-бүрү литератураларны, карталарны, чуруктарны, диафильмнерни ажыглап турар. Ынчангаш ооң кичээли дыңнакчиларга солун эртер.

Пропагандист Беспалов комбинатта профэвилел комитединиң даргазы. Сөөлүү кичээлге коллективтиң 1973 чылда алган социалистиг хүлээлгелерии чугаалашкан. Бо чорук дыңнакчыларның улуг сонуургалын хайныктырган. Ол хүлээлгелериң күүседирде кандыг хемчегларни алза экил дээрзин база социалистиг чарышты коллективтивке кайчаар организаставарын санал-оюндарынга илереткеннер.

Од мшкаш эки ажылдыг политшколага ол-да районда «Кызыл тараачы» колхозта марксизм-ленининиимниң үндезиннерии өөренир школаны база хамаарыштырып болур. Ону колхозта партком секретарыныи оралакчызы И. М. Кицын удуртуп турар. Ол пропагандистиг харысалгалыг ажылын 1953 чылдан бээр күүседип келген. Ооң школазында бо хүнүерде 27 кижи өөренип турар.

Бо ийи школаның дыңнакчылары СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң ССР Эвилелиниң тургустуганының 50 чылынга турасказтакан каттышкан байырлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң илетиксии өөренип доосканнар.

А. АРТАЕВА.

Беш чылдың кижилери

СОРУКТУГ АЖЫЛ-ИШЧИ

Дукар-оол билип кээрге-ле, оон ада-иези хойжу үлүг чорган. Анай, хураган бажы дозуптар хире дузазын оглу көргүзе бээри билек, малчыннар чымыштыг херекке оны дадыктырып, өөредирин шиитпирлээн. Ынчангаш чылдың дөрт ээлчээнде хойжу кижинин белен эвес ажылынга орлан, эрес оолдуң дузалаптар хире түүлдерин кылдыртып, чанчыктырып эгелээн. Оон-биле чергелештир үрүлларын төлептиг ажы-чанга, күш-ажылга кижизидер дээн малчыннар оглунга хойжу болгаш еске-даа мергежилдин кижилериниң кандыг сорулганы боттарының мурнунда салып алган ажылдап турарын база оларның харымсалгазының дугайында чангыс удаа эвес чугаалаан. Тургузукчу күш-ажылдың ачызында Төрээн чүртүвүстүн күүү-күжү улгадырын, кижилериин амыдыралы бай-шыырак болурун ол билип алган. Ынчангаш ажылга кежээ, түра-соруктуг кижи болуп өскен.

Дукар-оол школага өөренип турган-да, хойжу болурун доотү-биле шиитпирлеп алган. Ынчан аалынган ада-иези азы таныыры улус школага келирге хөй кыштагларын, хураганнар дугайында айтырыгларны дыка сонуургаар чораан.

— Малга сагыш човаар, аңаа ынак деп чүвезин кайгамчык төл боор. Кезинзе барып та кайы хире ажыл-агыйжы, хереэнге бердинген хойжу болур кижи бо—деп, улустар Дукар-оолдуң дугайында чугаалажыр турган.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының сорулгалары күүсетпингеи турзун дээш, ажыл-ишчи бүгүдезин мурнакчыларның деңнелинге чедир тыртаалынар!

Шынап-да, Дукар-оол Маскыр-оол күзээнин чедип алган. Беш чыл бурунгаар Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырында ол хөй кадарын киргеи. Баштайгы үелерде аныяк кадарчыга бергелер таварышканы чугаажок. Аңаа тура-соруктуг ер бичедаа торулбаан. Биргя эзлчегде оон ачазы хоочун малчын Донгак Маскыр-оол улуг дузаны аңаа чедирген.

Мергежилдиг хоочуннарның деткимчези-биле болгаш болуңун кызымак чоруу-биле комсомолчу Дукар-оол Маскыр-оол В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга алдар болдурган социалистиг «чарышка салбырның мурнакчы малчыннарының одуруунга киргеш, Ленининчи юбилей медалы-биле шаннаткан.

Чедиишкиннерии улам быжыглап, ниитиинин малының баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун көвүдедир сорулганы аныяк хойжу салгаш, улам күжениишкинниг ажылдап кирипкен. Мурнакчыларның дуржулгазын өөренирин, зооветеринарлыг билиглер-биле чепсегленирин чүгүлә хереэ кылдыр ол шиитпирлээн. Дорту-биле чугаалаарга бүгү күжүн, билиин хой малды өстүрериниң ажылынче угландырган.

Мал чеминиң белеткели, чайгы, күскү семиртилге, эдержилге, кажаалары тудары, септээри, одарларны шын таарыштырары, хойжу чемгерери, суггарары болгаш хойжу ажаап, өстүрериичe угланган еске-даа хемчегларже кол кичээнгейни салган. Көргүзүлерии бедидеринге ол дузалаан. Сескн беш чылдың түнелиинде кодээ ажыл-агый бүдүүлгезин хөгжүдеринге, ылангыя мал ажылынын продуктуларын бүдүреринге болгаш күрүнеге садарынга күскү чедиишкиннери дээш Дукар-оол Донгакович Маскыр-оолду Күш-ажылдың Кызыл Тугу орден-биле шаннаан.

Чазактың бедик шаналынга сорук кирген аныяк хойжу тоску беш чылдың эрткен ийи чылында багай эвес көргүзүглерлиг болган. Юбилейлиг 1972 чылда төрүүр чүс баш хойга онаалтыр 96 хураганны ол доруктурып өстүрген. бир баштан-на 2,5 килограмм дүктү кыргып алган.

Мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжында Дукар-оол Маскыр-оол киржип, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында төрүүр чүс хойдан чүс хураганны доруктурар, бир хойга онаалтыр 2,5 килограмм дүктү кыргып алыр хүлээлгени алган, ону күүседири-биле хоюн кыштан хүр ажырарының бүгү хемчегларин ап турар. Оон коданында сиген, саван, суза, дус бар, сүг-биле хандыртыган. Хойжу кышкы оларны шын таарыштырып турар. Ынчангаш малчыннын хою хүр кыштап турар. Амгы үеде хөй төрүп эгелээн. Бо чүгүлә кампанияга хынамчалыг белеткеиген. Баштай төрээн 186 хойнуң хураганы менди алдынган.

Тура-соруктуг аныяк хойжу Дукар-оол 1973 чылда алган хүлээлгелерии күүседиринге долу бүзүрелдиг.

Т. ХЕРТЕН.

ЧУРУКТА: хойжу Д. Д.Маскыр-оол.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Чоокку үеде доозар

Часкы хову ажылдарынга киржир техниканы кыска хуусаада, эки шынарлыг септеп доозар дээш Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң механизаторлары шалыпкын ажылдап турарлар.

Септезе чогуур 15 илчирбелиг трактор-нуң он бирии белениинин шугумунда тургускан, артканнарын бо хүннерде доозар.

Сеялкаларның, андазыннарның болгаш өске-даа кожуг машиналарын дооскан, ам чүгле каш санныг илиирлерни чедир кылыры арткан.

Техника септелгезин МТМ эргелекчизи М. Чамбал, механик Ф. Дөңгурак эки удуртуп турар.

С. БАЙЫС-ООЛ.

Өй-шаанда, шынарлыг септээр

Күүлүг, бедик бүдүрүкчүлүг тракторлар болгаш көдээ ажыл-агыйның кожуг машиналарының шынарлыг септелгезин, база чеп ажыглалы часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, агротехниктиг деңнелге чорударын хандырар. Ынчаргаш аңгы үеде районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының инженер-техниктиг ажылдакчыларының, механизаторларының көл шиитпирлээр эйтырыглары боттарында бар бүгү техниканы часкы хову ажылдарынга шынарлыг белеткээри болур. 1973 чылдың часны хову ажылдарынга киржир 234 тракторнуң 198-зи, 176 сеялканың 145-и, 179 андазыннының 152-зи, 300 илчирбиниң 309-зу септеттинген. Мындыг хөй техниканы часкы тарылгага белеп болдурар дээш инженер-техниктиг ажылдакчыларның, механизаторларның, септекчилериниң, Чадаанаңның «Сельхозтехника» каттыжымышкынының ишчилериниң удуг күштү үндүрүп турарын айтыры чугула.

Техника септелгезин кыска хуусаада шынарлыг чорудар, ооң ажыглал кадагалалын экижидер талаазы-биле «Искра» колхозтуң баштаар чери доктаамал сагыш салып турар. Ол ажыл-агый часкы, чайгы ажылдарга киржир трактор-ларын, кожуглуг машиналарын февраль 1-де септеп дооскан. Сат Шоочага удуртқан септекчилер бригадазының, МТМ эргелекчизи Сат Севек-Доржунуң, көл инженер Ховалыг Аңгыр-ооллуң шудургу ажининң түнелиинде септелге шынарлыг чоруттунган. Ам мал чеми белеткеп ажаар машиналарның септелгезинче кирген. Колхозтуң машина-техника мастерскаязын кыпка үлегерлиг белеткээш, четчир санныг хереселдер-биле дергээп, септелгеге мергежилдиг кижилерни тускайлап шилээни, оларның ортуазунга чаршыты дээштиг организастаанны, ооң түнелиин он хонуктан үндүрүп турганы септелгени эрте доозарын шиитпирлээн.

Районнуң чамдык ажыл-агыйларында тракторлар, кожуг машиналарының септелгезиниң темпизи оожум чоруп турар. «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарда, «Октябрь 30 чылы» колхозта тракторлар септелгези чаа-да 50—60 хуу четкен. Ол ажыл-агыйларда ам-даа илчирбелиг 44 трактор-ну септээр. Оларда септекчилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунмаан, янзы-бүрү чүгүлә хереселдер болгаш артык кезектер-биле чедир хандырбайн турарындан септелгениң шынары куду. Септеттингеи техника шенелде болгаш эдиктирилге эртпейн турар. Инженер-техниктиг ажылдакчылар септелгеде контрольду багай боттандырып келген. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта ам-даа 8 трактор, элээп хөй кодээ ажыл-агый машиналары септеттинмээн. «Чыраа-Бажы» совхозта 5 тракторнуң, 13 сеялканың, 8 андазыннының, 7 кожугнуң, 10 илиирииң септелгези оожум чоруп турар. «Сүт-Хөл» совхозта 30 илиир септеттинмээн, 6 тракторну септеп турар. Көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин дүргедедип турза-даа, «Большевик» совхоз 6 тракторну септелгеге киирбээн.

Хову ажылдарынын үезинде техниканы будурукчулуг ажыглаар сорулга-биле механизатор кадрларны четчеләэр дээш колхозтар болгаш совхозтарның удуртунчуларын бирги, ийиги, үшкү класстың трактористерин, тракторист-машинистерин белеткээр курстарны. Кызылдың № 3 кодээ профтехучилищезиннің салбырларын организастаан. Колхозтар болгаш совхозтарда механизатор мергежилин бедидери-биле 150 кижи өөренип турар. Ажыл-агыйлар бар механизаторларга немей 250 кижиий белеткеп турар.

Бо чылын ажыл-агыйларда бүгү техниканың техниктиг ажаалгазын эдикчи мастерлер чорудар. Оларның белеткели база чоруп келген. Машина-трактор парыгы бүрүзү четчир санныг артык агрегаттар-биле хандыртынарын, тракторлар болгаш кодээ ажыл-агый машиналарының артык кезектерии «Сельхозтехника» каттыжымышкының ажыл-агыйларын, хову турлагларынга чедирерии экижидери чугула.

Тракторлар, кожуг машиналарының септелгези-биле чергелештир техниктиг ажаалга чорудар машиналарны, хову турлагларынга кыпар-чаар материалдар чедирер техникиии; автомастерскаяларны, электростанцияларны белеткээрии колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын амдын эгелеп чорудар ужурлуг.

Ч. ДОЖУЛАА,

Чоон-Хемчик райкүүскомунун кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол инженери.

ШЫННЫҢ почтазындан

ХҮЛЭЭЛГЕНИ АМЫДЫРАЛГА

«Өөк» совхозтуң шээр малы бо хүнүерде массалыг оолдан эгелээн. Кайы-даа кыштагдан кээп турар медээ ёзугаар алырга, чаш малдың мөңгө доругуп турары өөрүнчүг. Тогду хой малдаан Ховалыг Быштак-оолдуң коданын мөңгө чижек кылдыр көргүзер бодадым.

Чайгы семиртилге и м я, кышкы одарладыкшынны малчын билдилиг организастаан. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының эзлчээнге киргеш, бо чылын төрүүр чүс тогдуга онаалтыр 100 хураганны доруктуруп өстүрерии ол хүлээнген. Ооң сөзүү амгы ажыл-херекте чеднишкиннииг боттанып турар.

Малчыннын коданында 459 тогду бар, ам олардан 185 төрээн, оон 188 хураган алган. Моон соңгаар-даа төрүттүнер хураганнарын бүрүн доруктуруп алырынга Ховалыг Быштак-оол бүзүрелдиг.

М. МААЖЫК.
Бии-Хем район.

ХООЧУН САКМАНЩИК

М. Б. Баякайның назыны улгатса-даа ооң амгы ажыл-ишки аныяктарга үлегерлиг болбушаан. Төрээн колхозуу—«Октябрь 30 чылынга» бо аразында ол чеже хураганны немей өстүрбээн даар.

Монгуш Балдановна бо чылын К. Д. Шагдырның коданында сакманщиктеп турар. Ол мурнакчы малчыннын 300 ажыг хоюнуң хөй нуруузу азы 280 баш төрүпкен, хураганнар шупту менди, маңаа сакманщиктериң ролюн айтыры күзенчиг.

М. Б. Баякай үгбай ам 95 хураганны доруктуруп алган. Ооң ажыл-ижин колхоз баштаар черн, партия, профэвилел организацияларының үнелеп, чангыс эвес удаа демдеглээн.

О. САПЫН.
Чөөн-Хемчик район.

МӨРЕНДЕ

Бистиң колхозтуң экономиказының кол адыры мал, ылангыя хөй ажылы болуп турар. Чүгле төрүүр хой безин 6960 ажыг баш, олар чээрби ийи коданда кыштагланып турар. Бо хүннерде кодан бүрүзүнде оолдаашкын түлүктээн. Сөөлгү медээ ёзугаар алырга, төрээн 3266 хойнуң хураганы шупту менди.

Шээр мал оолдаашкынын колдуунда бирги болгаш үшкү бригадаларда: биргизимде—1555, а үшкүзүнде—1650 хураган алдынган. Ниитиинин малын хүр кыштагладыр, ооң чаш төлүн менди доруктуруп өстүрер талазы-биле үлегерлиг Намдал Орус, Сояң Шимээ ышкаш хойжуларны хойнуу адап болур.

Кыштагларже сакманщиктер аъткарар, мал чемнери малчыннарның оттулар ыяш, өске-даа негелделерин хандырар талазы-биле боттуг хемчегларни колхоз баштаар черн организастап турар.

М. БЕЛЧЭЭ.
Эрзин район.

Хана солун — коллективтиң көрүнчүү

СЭКП Кызыл хооркому хана парлалгазының ажылын улам экижидер соруглга-биле коску ажылдырны кылын чоруткан. Ылангыя эртен чылын ССРЭ-нин тургустунганының 50 чыл ойнга турасхаткан хана солуннарның көрүлдезин организастап эрттирген. Ол ышкаш хана солуннуң ажылын партия организацияларының канчаар удуртуп турарының талазы-биле айтырыгны партияның хоорай комитединиң бюрозунга болгаш пропаганда база агитация килдизинге чугаалашкан.

СЭКП хооркомунуң бюрозунуң 1972 чылдың март 16-да үлээн алган доктаалын ёзугаар ССРЭ-нин тургустунганынан бээр 50 чыл ойнга үткуштур хана солуннарның көрүлдезин чарлаттынган. Аңаа киржири-биле партия эге организацияларының хана парлалгазынга партийжи удуртулганы дыка күштелдирип чоруткан.

Көрүлденин чоруп турган үезинде хоорайга 127 хана солун, 125 шоодуглуг хүүдустар үнүп турган. Редакторларның, редколлегия кежигүнерининң семинарын ййи удаа, хана солуннарның көрүлдезин 2 катап организастаан. Ол көрүлденин түннелин чугаалашкан. Бо ажылдарны организастап чоруларынга хоорайның чамдык партия организациялары, түс-түс коллективтерде активчилер, редакциялар ажылдакчылары идепкейлиг киришкеннер.

Комплекслиг даг экспедициязында, № 1 автотранспорт бүдүрүлгезинде, аэропортта, политехникумда, эът комбинатында, аптека эргелелинде, Сан министерствозунда, күрүне банкызында, көдээ ажыл-агый техникумунда, № 2, 7 школаларда, уран үүл үчилищезинде партия организациялары көрүлде соонда хана солун ажылынче улуг кичээнгейни салып, оон ажылын экижидер дугайында айтырыглар-

ны партия хуралларынга чугаалашкан. Оон түннелинде ол коллективтерде хана солуннарның идейлиг утказы, шимелде-каасталгазының деңнели бедээн. Ылангыя аэропорт коллективинде «Тываның чалгыннары» деп хана солун ССРЭ-нин ужар үүлүнүң 50 чыл ойнга турасхаткан, Красноярскиге болган крайның хана парлалгазының көрүлдезинге киришкеш, шаннал-мактал-

ды алган.

Хоорайга организастаан хана парлалгазының түннел көрүлдезинге 58 партия эге организациязының хана солуннары киришкен. Оон түннелинде бүдүрүлге черлеринден Тываның даг экспедициязының «Разведчик недр», өөредилге черлеринден политехникумнуң «Техник» хана солуннары бирги чергенинин. № 1 автотранспорт бүдүрүлгезинин «Чолаачы», аэропорттуң «Тываның чалгыннары» ййиги чергенинин, аптека эргелелинин «Аптека ажылдакчызы», эът комбинатының «Ары» деп хана солуннары үшкү чергенинин дипломнарыбиле шаннаткаш, хоорайның эң эки ажылдыг хана солуннары болган.

Хана парлалгазының ажылына идепкейлиг киржип, чогаадыкчы чоруун коргүзүп турар хана солуннарның редакторлары, Г. Александров (Тываның даг экспедициязында), С. Очур-оол (Аэропортта), Н. Богдашкина (Аптека эргелелинде) оларны СЭКП хоорай комитединиң Хүндүлел бижиктери-биле шаннаан.

Хоорайның чамдык партия организацияларының ажылын четпес удуртуп турары көрүлдеген илерээн. Чижээлээрге, № 2 автотранспорт бүдүрүлгезинде «Чолаачы» деп хана солун моон мурнунда чылдарда болгулаан көрүлделерге үргүлүү бирги черни эзлеп, хоорайның эки ажылдыг солуннарының бирээзи болуп турган болза, сөөлгү үеде доктаамал үнмеэтээн, көрүлдеге бээнн киришпейн барган. Оон чогуур түннелни үндүрүп, ол хана солуннуң ажылын эжижидерибиле ында парторганизация тодаргай хемчегни алыр ужурлуг.

Үк көрүлде хана солуннарның ажылын эжижидин, ол талазы-биле арга-дүржулганы нептередиринге дузалаан болган моон сонгаар-даа ындыг көрүлдени организастап чорударының ажыктыгын көргүскен.

Хоорай Советинге хамаарышкан көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринде (колхозтарда, совхозтарда) болгаш культура албан черлеринде хана парлалгазын эжижидер соруглга-биле СЭКП хооркомуң хоорайның көдээ ажыл-агый болгаш культура ажылдакчыларының профэвилел организацияларыбиле кады бо чылын хана солуннарның көрүлдезин организастаарын чарлаан. Үк көрүлденин негелделеринге дүүштүр хана солуннарның ажылын эжижидер үеэш боттуг ажылдарны парторганизациялар кылып чорудар ужурлуг.

Т. ДАЛАЙ-ООЛ,
СЭКП хооркомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң инструктору.

КӨРҮЛДЕ—АЖЫКТЫГ

„МУРНАКЧЫВЫС“

Февраль айның эгезинде партбюрога «Мурнакчы» хана солуннуң эрткен айда номеринге үнген шүгүмчүлелдиг материалдарның түннелин база февральда үндүрер чамдык материалдарны сайгарып чугаалашкан. Бюрога редколлегия кежигүнү Сан-Хоо Назылмаа кыска илеткелди кылган. «Мурнакчы» хана солуннуң номеринге суурда школа, клуб, гараж болгаш хлеб бышырар черде одаар ыяштың үстүп турганының дугайында шүгүмчүлелдиг чагаа парлаттынган. Материал дээштиг болган. Үстүнде адаттынган албан организациялар кыска үеде одаар ыяш-биле хандыртынган дээрзин бюро кежигүннери саналынга демделээн.

Ол ышкаш ноябрь-декабрь айларда чунар-бажынның ажыллавайн келгенин хана солун шүгүмчүлээн. Ол материалдың изи-биле хыналлааны көдээ Совет чоруткан. Материалда фактылар долузу-биле бадыткаттынган болгаш четпестерни ой-шаанда чайлаткан.

Февральдың эзлчеглиг номерин колхозтуң мал ажылагыйынга тураскаатка. Ында 1972 чылда мал ажылының түннелин айыткышаан, 1973 чылда сорулгаларны айыткан. Солун колхозтуң мал ажылында чедер-четпес чүүлдерни база делгеренгей чыткан.

Ылангыя сөөлгү чылдарда мал ажылынга чамдык мурнакчы аргаларны калбаа-биле ажыглап турар апарганындан багай эвес түннелди колхоз чедип алган. Ындыг болза-даа шынгыы четпестер мал ажылында бар. Эрткен чылын ниитизи-биле муң ажыг мал янзы-бүрү чылдагааннар-биле хоораан. Хой тарып боозадырының планын колхоз күүсеппейн келген. Оон уламындан малдың чаш төлүн чедир албайн баар, инек, хойнуң кызыраар чоруу бар. Бо дээрге бригадирлер, зоотехниктериң четпес ажылы дээрзин хана солун демделээн.

Оон-биле чергелештир солун бо чылгы кышкы үеде мал ажылында байдалды чыпткан. Төрүүр хойларның, инектериң даваннары тастаан. Чамдык хойжуларның харыысалга чогундан үчёт, отчёт шын эвес тургустунган. Ол ышкаш малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алырыңче бүгү күштү долу мобилизаставайн турарын тодаргай бижээн. Оон-биле каны техника септелгезининң чоруп турар байдалын база чыпткан. Оон алгаш көөрге, «Мурнакчы» хана солун колхоз бүдүрүлгезинде чедишкиннерни биживишаан, четпестерни ой-шаанда илередип, оны чайладырынга улуг дузаны коргузуп турар.

Оон арыннарынга парлаттынган шүгүмчүлелдиг материалдарның истелгезин кылып, илерээн четпестерни шүгүмчүлеткен албан организацияларның дарый чайлавырын бюродан дагзып турар.

Оон шоодуглуг үндүрүлгезинге улусчу контролёрлар, дружинниктер көргеп, эскерген чүүлдерин чырыдып турар. Чижээлээрге, дружинник Допчут Сосурбарын хой-ниитиниң корум-чүрүмүн үрээр аныяктарны шүтүмчүлээн.

«Мурнакчы» хана солунга чыруттынып турар материалдарны дээштиг, идейлиг утказы ханы кылдыр үндүреринге редколлегия кежигүннери Александр Доржу, Кыссун Маннай, Бимба Ойдуп, Севек Алдын-кыс олар тывынгыр чоруун көргүзүп, улуг күжениишкинни үндүрүп турарлар. Оон каасталга-шимелдези чараш, көрүштүг болганындан, кижи бүрүзүнүң кичээнгейин дораан-на бодунче хаара тудабээр.

Хана солун бодунуң ажылын хой-ниити организацияларыбиле сырый ажылдаалыг чорудуп келген. Солунга үнген материал бүрүзүн партия хуралдарынга чугаалажып көөрү солуннуң ат-алдарын, кижизидикчи ролюн, салдарын бедидип, масса-биле оон харылзаазын ынчалдыр быжыглап турар.

Н. ДАКАА.

Чаржып турар коллективтер

ХАРЬКОВ. Беш чылдың шинтпирлиг чылында социалистиг чарыштың нерээзин чарып алыр азыы, Ленинградтың «Электрокүш» наттынгышкынының электромашина тудугшуларының толээлери «Электроаармаш» заводка чеде бергеи.

Чурукта (солагай талаадан оң талаже): турбина-генератор цегининң улуг мастери А. И. Синицин, «Электрокүш» наттынгышкынның профэвилел комитединиң даргазы Г. М. Иванов, «Электроаармаш» заводтуң завком даргазы А. Т. Троценко, «Электроаармаш» заводтуң турбина-генератор цегининң начальниги Б. И. Сайног болгаш ССРЭ-нин Дээди Соведининң депутады, «Электрокүш» наттынгышкынның төкары Ю. К. Сидоров олар харьковчуларның тудуп тургусман, чартык миллион киловатт күштүг турбина-генераторунуң чанында.

Шеф дузаламчызы

Херээженнер малчыннарга

Ак-Туруг суурда херээженнер човүлели малчыннарга дузалаар 6 кижи составтыг звено организастаан. Олар бодунуң ажылын план ёзугаар чоруун турар. Баштайгы эзлчегге Кара-Сугда болгаш Теректе малчыннарның 8 бажыннарын чугайлап берген.

Дараазында эзлчегге олар Күчүн-Чыратта хойжуларның чуртталга бажыннарын барын чугайлаар. «Ак-Туруг» совхозтуң дирекциязы үк звенога транспортту болгаш чугайны чогуур ейүнде хандырып турар.

К. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

Ада-иелер—школага

Бай-Тал ортумак школаның чоокта болган ниити ада-ие хуралынга оттуглар ыяш белеткээр шеф организастаарын шинтпирлээн. Ол ёзугаар болган шеф эки түннелни илереткеен.

Баштайгы шефке 30 ажыг кижи, 5 трактор ажылдаан. Олар чангыс хүнде безин 40 кубометр күргаг ыяшты кезип тооражаан, ону шүптүзүн школа чанында экжеп чыып берген. Мынчаар үнелиг хемчегларни бай-талчылар моон сонгаарда калбартырын организастаар.

Х. ОЧУР.
Бай-Тайга район.

СЕМИНАРГА

Шагаан-Арыгга Улуг-Хем районнуң колхоз, совхозтарының агрономнарының, хөө-трактор бригадирлериниң, шак эргелекчилериниң семинары болган.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Новосибирскиге болган зона човүлел хуралының түннелдериниң дугайында, оон киржикчизи «Улуг-Хая» совхозтуң кол агроному эш Иванов делгерентей информацияны кылган.

Кышкы үеде агротехниктиг хемчегler болгаш районда часкы тарылгага белеткел дугайында көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному эш Холчүк-Кара чылганнарга дыңнаткан.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Шак мындыг семинарны Каа-Хем районнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелели Сарыг-Сеп суурга организастап эрттирген. Оон киржикчилери тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында тараанның дүжүдүн бедидеринче утланган хемчегларнин талазы-биле чугула лекцияларны дыннаан.

«Ленинчи оруң» колхозтуң кол Агровому И. Тараканов көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Новосибирскиге болган зона човүлел хуралынга киржип чораан. Хуралдың шинтпирлерин семинарның дыңнакчыларынга ол чугаалап берген.

П. ПОПОВ.

Бир чагааның изи-биле

Кадарчының хомудалы

Эрткен айның сөөлгү хүннериниң бирээзинде бистиң редакциявыска Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозунуң кадарчызы эш А. Германдан чагаа келген. Кыштаглаашкынның берге байдалыг эртип турарын, мал чемин четчир хемчээлдиг-биле сөөртпейн база үскай эртемнигларнин болгаш совхозтуң удуртукчу ажылдакчыларының малчыннарга доктаамал келбейн, черчерде байдалды сонуургап көрбейн турарының дугайын ол биске дыннаткан.

«Бир модан аныяк малды эртиен чылдың ноябрь 15-те хүлээп алган мен. Ынчан-на кужу багай мал турду. Чем устү бээрииден аязын хой мал арып эгеледи. Ынчангаш бисиө кээп, дузалажып көрүкер. Өске малчыннарда байдал базаза бистиинден дээредевес» деп, ол биске бижээн.

Малчынның дилээн ёзугаар бистиң корреспондентивис ол колхозка чораан, бо болгаш өске-даа малчыннарның ажыл-амыдыралы-биле танышкан.

Районнуң бо колхозунда болгаш өске-даа ажыл-агыйларында мал чеми бо чылын четчири-биле белеткеттинген, оон курлавырлары ам-даа арбын. Четпес үүл үүл дээрге, малчыннарның кыштагларында мал чеминиң курлавырларын баш үлүг тургуспаанында, оон сөөртүлгезин үзүктелдирип, оларларны далбыйлавайн турарында. Оон түннелинде чамдык малчыннарга мал чеми ийи-үш хүн үзүктели бээр таварылгалар каш удаа боол келген. Бо малчында болгаш Кажк-Хөлде хой кадарып турар хойжуларда (хойжу Бичиижик) байдал ындыг. Малчыннарның бажыннары чугайлаттынмаан, оларлар ыяжы база чок боол турар.

Кадарчы эш А. Германның редакцияга бижээн чагаазын болгаш бистиң корреспондентивистин кылган хыналлазының түннелдерин специалистерниң хуралынга чугаалаштыкан. Быштагларже мал чемин болгаш өске-даа үүлдерни сөөртүрүнче немелде күштү мобилизастаан. Бо малчынның кадарып турар коданында күжү кошкаан бир малга-ла хүнде бир килограмм концентраты бээрин чурумчуткан. Өске-даа малчыннарже кичээнгейни күштелдирген.

„Ак-Туругда кандыгыл?“

Мындыг эгелиг материал бо чылдың февраль 6-да үнген «Шынга» парлаттынган. Кульүүранын оза, чоннуң дыштанылгазының төөв — көдээ клубка хамаарыштыр ак-туругжуларның күзел-бодалын ында илереткен. Ак-Туруг көдээ Совет күүскомунуң даргазы К. Дамбуның дыннаткаңы болза:

— Авторнуң айыткан четпестерин хыназа бүрүн балыткаан. Ол бүгүнү чайлавырынга боттуг хемчегларни алган. Шимелдени чаартып, коргузуглерни организастап турар, оларлар үүл хандыртынган, бот-тывынгыр бөлгүмнер ажылдан эгелээн.

Дээлей бо хүннерде

Алдарлыг юбилей

УЛАН-БАТОР. (СЭТА-ның корр. К. БОЛДОХОНОВ дамчыткан). Улусчу Моол дүүн алдарлыг хүнүн демделээн. Д. Сүхэ-Баторга баштаткан моол революсчулар Моол-биле кызыгаарда Кяхта хоорайга 52 чыл мурнунда баштайгы съездизин чылдырган. Быдаргай ажылдап турган революстуг чажыт бөлгүмнерин аңаа каттыштырган болгаш Мооздуң Араттың Революстуг партизизын тургускан. Национал-хосталгалыг шимчээшкинниң одунга болгаш Улуг Октябрьның идеяларының салдары-биле политиктиг баштайгы партия тургустунгаш, иштики болгаш даштыкы кулданыкчыларга удур араттарның демиселин баштап үнген, оларның эрге-ажыктарын камгалаарынга турушкан. Моол революция МАРП-ниң удурдулгазы-биле 1921 чылда чуртка ёзулуг улусчу эргечагырганы тургускаңы-биле тиилелгелиг доозулган.

Азия динке эң хожудагай феодалдыг чурттарның бирээзи чораан Моол тоогүдүг кыска хуусаа дургузунда чечектелген национал культуралыг, аграр-үлегүүрлүг чурт болуу берген. Ам моол улус бодунуң шылгаттынган авангардының удуртулгазы-биле МАР-га социализм тургузарын доозар ажыл-ижин кылып турар.

Делегейде МАРП-ниң алдархүндүзүү чайгылыш чок улгадып турар. Партия болза марксизм-ленинизминиң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезиленген, тайбыңга ынак даштыкы политиканы чорудуп турар.

Ажыл соксадыышкыны

ЛОНДОН. (СЭТА-ның корреспондентизи В. Васильев дамчыткан). Лондонуң эң улуг вокзалы Виктория-Стейшинниң чарлаадар самбыразынга бурунгу хүн «Бөгүн пассажирдерниң бүгү аргыжылгазын соксадып каапкан» дээн чарлал кестүп келген. Лондонуң вокзалдары хаанчок, харын чурттуң бүгү демир-орук станцияларына безин база ындыг чарлалдар астыпган. Ажыл төлевирин улгаттырар дугайында боттарының негелделерин деткээш, 30000 хире локомотив машинистери 24 шак дургузунда ажыл соксаткан.

МВР РТЧ-ниң төлээлериниң парлалга конференциязы

ПАРИЖ. (СЭТА-ның тускай корр.) Вьетнам талазы-биле делегей конференциязында Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның делегациязының төлөвелекчизи Ли Ван Сау парлалга конференциязын эрттиргеш, ВДР-ниң, АКШ-тың база МВР-ниң Революстуг түр чазаанын болгаш сайгон администрациязының даштыкы харектер министрлериниң ужуражышкынынга хамаарыштыр аңаа медеглел кылган.

МВР-ниң Революстуг түр чазаанын делегациязының төлээлекчизи Вьетнам талазы-биле амгы делегей конференциязының ажылын чүүлдүг деп үнелээн: «конференциянын чогумчалыг ажылдаарынга чүү-даа шаптык болбас кылдыр бодап тур бис» — деп, Ли Ван Сау чугаалаан.

МВР-ниң Революстуг түр чазаан делегейнин хой-ниитизи мурнуу-вьетнам улустуң ёзулуг төлээлекчизи деп, калбаа-биле хүлээп турбуже, АКШ болгаш сайгон администрациязы МВР-ниң Революстуг түр чазаанын адын түннел документиге киириксевейн турар. Вьетнам талазы-биле делегей конференциязында код бергдээшкин ол-дур деп, СЭТА-ның корреспондентилериниг берген интервьюзунга Ли Ван Сау демделээн.

Конференцияга ССРЭ-нин даштыкы харектер министри А. А. Громыконуң медеглелин бедии-биле үнелээш, вьетнам улустуң чөптүг херээн Совет Эвилелиниң ак-дунма ёзу-биле деткип, дузаламчы коргузуп турарынга өөрүп четтиргенин Ли Ван Сау чугаалаан.

А. АФОНИН, В. ХАРЬКОВ.

Социалистиг чурттарда

Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың суднолар тудар талазы-биле харылзаалары үре-түңнелдиг калбарып турар. Совет садыг флоду 1975 чылга үткуштур балык тудар 100 ажыг траулер-биле катай чүүл-бүрү 250 хире судноны ГДР-деп алыр.

Ам Штральзундунуң «Улусчу верфизинде» совет чагыг ёзугаар «Атлантик» үлегер-маймыктыг судноларны тудуп турар. Олар балык тывыжының түскай эртемнигларын белеткээрнге воредилге корабльдери кылдыр ажыглаттынар.

ЧУРУКТА: судно верфизинин ханазының тудуун доозуп турарын.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

● Моолдуң Араттың Революстуг партиязының тургустунганынга

● ССРЭ-нин даштыкы харектер министринге байыр чедирген

●*Төңгээлерге шинтпирлиг удурланыышкын.*

Даштыкы харектер министерствозунуң төлээлекчизиниң медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). Дөрт талаллыг каттышкан шериг комиссиязында МВР-ниң Революстуг түр чазаанын шериг төлээлериниң кежигүннерине сайгон шериглериниң ортаа шатта Халат девискээринге халдаашкын кылганынга удурланып, Мурнуу Вьетнам Республиканың Даштыкы харектер министерствозунуң төлээлекчизи медеглел кылган. Халдаашкынның түннелинде 4 кижи боолаткаан өгөн болгаш шериг төлээлерин камгалап чораанларның аразында 2 кижи балыглаткан деп, медеглелде айыткан.

МВР-ниң Революстуг түр чазаанын даштыкы харектер министерствозу дөрт талаллыг каттышкан шериг комиссиязының 1973 чылдың февраль 16-да кыйгырыын шыңгыы күүседиринге сайгон администрациязынан шинтпирлиг негээн.

Дугуржулганы күүседирип сайгон таланың өөредээр шаптыктап турарының ужурундан харыысалгага онаажыырындан Каттышкан Штаттарның былаар барымдаазы чок. АКШ-тың чазаа болгаш сайгон администрациязы Вьетнам талазы-биле парнж дугуржулгазын үрээринче утланган боттарының үүлгедиглериниң ужурундан бүрүн харыысалгага онаажыр ужурлуг деп, медеглелде демделээн.

Документини ат салырынга белеткээн

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнам талазы-биле делегей конференциязының ээлчеглиг ниити хуралы Парижке болган. Хуралга «Вьетнам талазы-биле делегей конференциязының актызын» — түннел документиниң чугаалашкаш, хүлээп алган.

Конференцияның киржикчилери чуруттарның төлээлериниң удуртукчулары түннел документини ат салырынга белеткээн. Аңаа ат салырының ёзулалын дүүн эртиргеи.

ДЫҢНАДЫГ

ВАРШАВА. (СЭТА). Шецин чоогунга февраль 28-те самолёт үрелип, озал-оңдак болган. Аңаа ПКАП ТК-ның кежигүнү, ПУР-нуң иштики харектер министри Веслав Очепка болгаш Чехословакияның Компартиязының ТК-зының Польшага даалаш чораан кежигүннери — ЧССР-нин иштики харектер министри Радко Каска, ЧКП ТК-ның күрүне администрациязының киличиннин эргелекчизи Михал Кузей олар амы-тынын оскунган. Оларны үзеп чорааннар болгаш самолёттуң экипажы бажа амы-тынын оскунган деп, ПКАП ТК болгаш ПУР-нуң Министрлер Човүлели ханы кажыдал-биле дыннаткан.

ЧКП ТК-ның Чингине секретары Гусакка болгаш ЧССР-нин чазаанын Даргазы Штроугалга, ПКАП ТК-ның Бирги секретары Герек, ПУР-нуң Министрлер Човүлелининң Даргазы Ярошевич ханы кажыдалын илергейлээн телеграмма чоруткан.

Озал-оңдак болганының чыдыгаанварын истеп хынаарының чажык комиссизизи тургускан.

В. ОСКАЛ-ООЛДУҢ ХАРЫЫЛАРЫ

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады В. Б. Оскал-оолдуң удуртканы тыва цирк бөлүүнүң артистери «Совет цирктиң сылдыстары» деп шилиндек мастерлериниң программазынга киржип, АКШ-ка үш ай хире ойнаары чедип келгенин бижип бис. Владимир Базыр-оолович Кызылга дыштанып келгеш, азаан хөй коллективтериниң ажыл-ишчилери-биле, бодуунуң сонгукчулары-биле ужуражышкынынарны кылган. Бөгүн «Шынның» номчукчуларынга бистиң корреспондентивистиң В. Б. Оскал-ооолдуң беседазын бараалгаттывыс.

— Сибирь кежир ужуп олура, самолёт сонгазындан Енисейни көрүп каан, бо хемниң эрлээн черинге төрүттүнгеп мен деп бодай бээр мен — деп чугаалаттыңар. Силерниң удуртуп турарыңар цирк бөлүүнге бистер чоргаарланып турар бис. Ол бөлүктүң чогаадыкчы «агымы» кайын эгелээн ирги, Владимир Базыр-оолович?

— Уран чүүл болгаш чечен-чогаалы сайзыраан бичии нациялар бистиң чуртта кайы хөй. Бистер, тыналар база ындыгларның бирээзи бис. Цирк деп сөстү баштай дыңнаан, канчан ооң артизи апарганымны силерниң айтырыгнар-биле холбаштыр сактып көрейн.

1936 чыл. Ынчан Чадаана школазындан келгеш, Кызылдың пионер лагеринге дыштанып турдум. Ынчан ТАР-ның тургустугганының 15 чылын демдеглеп турган чүве. Ол улуг баймралга оюн көргүсери-биле Москвадан цирк келген. Тыва көрүкчүдер цирк деп чүвени бир-де дугаар көргени-даа ол. Москвадан келген цирктерниң оюнун дыка сонуургап, лагерьге келгеш оларны *оттуунуп* «цирктегилээр»-даа турдувус.

Бистиң чазаавыс үш кижини цирк сургуулунче чоруларын шиитпирзээн. Шилиптеним Москвадан келген артистер кыраан болгаш ынаар чоруур үш кижиниң бирээзи апарган мен.

1939 чылда Москваның цирк уран чүүлүнүң школазын доозуп келгеш, 1941 чылда национал шин театрының чанында чазаптың саназын ёзугаар цирк бөлүүнге 18 кижиниң белеткеп эгелээн мен. 1946 чылга чедир Тываны эргий ойнаш, бистиң бөлүүвүс күрүве ширингче шилчип. Омскиже чоруткан. 1947 чылда амгы Оренбург хоорайга болган IV чогаадыкчы көрүлдеге тыва цирк бөлүү улуг үнелелди чедип алган, акы-дүнмалышкы совет цирктиң мергежилдиг бөлүү болуп сураглжып, сайзыраан.

— Американың Каттышкан Штаттарынга чораанынар хүгайында чүнү чугаалаан болур силер?

«Совет цирктиң сылдыстары» деп программада ойнап турар «артистер» — аннарны болгаш хер-херекселди баштай-да корабль-биле чорудушкан турган. Бистер Москвадан үшкаш Парижже доктаалгаш, Америкага чеде бергеш, Провиденс, Нью-Йорк, Филадельфия, Норфолок даэш 8 улуг хоорайларга ноябрь 12-деп эгелээш, 107 көргүзүлдерни кылдывыс. Америкавың чону совет цирктерниң оюнун улуу-биле сонуургап, солун-сеткүүлдевиннге-даа бижип турду. Бистиң программавыска ССРЭ-ниң улустуң артистери Олег Попов, Валентин Филатов, РСФСР-ниң улустуң артистери Д. Туганова (осетин), Г. Бакар (молдав), В. Вольчанский, бистер тыва артистер дээп ооске-даа мастерлер ойнап чораан. Америк көрүкчүлериниң кайгап магадаан чүүлү — аңгы-аңгы национал кижилериниң каттыжып алгаш, чаңгыс совет уран чүүлдү алдаржыдып чорууру болтур.

Музейлерге, театрларга барып турдувус. Американың компартиязының органы солунуңун редакциязынга, Нью-Йоркта негрлер районунга, Нью-Хейвен хоорайга университетке чордувус. Ол университеттиң студентилери-биле чугаалажыртга, чаңгыс чылда өөредилге хөлезивиннге 4800 доллар негеттинер болду. Ынчангаш ажылдаан, хөлезиниң төлеп турган 8—10 чыл болгаш университет доозуп турар студентилер кайы хөй.

Совет артистериң оюнунуң үезинде оны үзериң орадлажыр сионисчи болуктер тургудаан. Ынчалза-даа бистер көргүүр бүрүзүн бедик шыпарга ойнап эртингилеливис. ССРЭ-ниң 50 чылын Нью-Йоркка демдеглеливис. Бис АКШ-ка турувуста бир улуг болушкун — Вьетнамда бужар дайының доозулганы болган. Бодүүн америк чон ол болушкунну улуг байырлал кылдыр демдеглээн.

— Силерниң болүүнерге ам артистер немежир деп турар ирги бе?

— Бистиң бир артизивис Юрий Хөвеңмей бо чылын шериг албанындан халаптакап дедир каэп ажылдаар. В. Толаштай база шеригде. Ол келир чылын халажыр. Ол шкаш бо чылын цирк училищезинге киирер кылдыр шилиир бис.

— Никита тыва уран чүүлдүң талазы-биле чүнү чугаалап болур силер, Владимир Базыр-оолович?

— Аныяк тыва цирктиң көргеш, Кыргыс, Казах даэш ышкаш ССР-лерде, Татар, Башкир чергелиг АССР-лерде цирк бөлүктери тургустугпаа 2-3 чыл болуп турар. Бистиң бир артизивис — К. Данчай-оол Киргизиязының цирктинде болгай. Бис ооске республикаларда ышкаш балет бөлүүнү тургусувусса деп күзелдиг мен. Чамдык артистерибис ооске республикаларның балет театрларында безин ажылдап турар. Цирктиң шинии, ыры-танцы ансамблиниң артистери бар-дыр, а балетти чүге тургуспас деп. Оон соонда операже шилчээ. Оон аңгыда Кызылга чаа театрның дүргеи ажыглалга киирерин цирк артистери күзеп турар бис.

ЧУРУКТА: РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Оскал-оол Кызылдың болгаш Танды районнуң чамдык партия организацияларының секретарылары-биле ужуражылга соонда чугаалажып турарлы.

Бееседазын В. СЕРЕН-ООЛ чоруткан.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Солун кижилер-биле чугаа

Фигурлуг чуңгулаашкында

БРАТИСЛАВА. (СЭТА-ның түскай корр.). Делегейге фигурлуг чуңгулаашкынның чемпионнарын илереливиниң талазы-биле маргылдааның ынаан-ла күүседир программалының доозугаының соонда Европаның чемпионы чехословак спортсмен Андрей Непела нимтизи-биле 119,20 (нимти чери 9 дугаар) санны алган. Киржикчилерниң мурнуку олуруучче киргеп. Ол Сергей Четверухинден (ССРЭ) 7,5 сан мурнап турар. Совет спортсменниң соонда ГДР-ден баргаң Ян Гоффман.

Ынчаргга Юрий Овчинников биле Игорь Лисовский олар ынаан-ла күүседир программа соонда кайыны-даа 98,90 болгаш 91,0 санныг боон, 8-ки, 18-ки черлерде чоруп турар.

Эң-эң боон алган конькилээринге ГДР-ден баргаң спортсменнер Роми Кермер биле Рольф Эстеррайх бо сезонда хеп-хенертен коступ келген шыырак фигуристерге санаглы турарлар. Карл-Маркс-Штадттан баргаң 16 харлыг школачы уруг биле Берлиннин 22 харлыг чурттакчызы эртикен кыштың соолгу үезинде кады конькилээп эгелээн хире-

зинде-де, бешки черни эдеп —401,30 санныг болган!

Херээженнериниң кыска үелиг программазының талазы-биле маргылдаа дыка солун эртикенин чугаалаар херек. Чемпионнуң медалын алыр боор деп идегелиг болгуруп турганнарның бирээзи америк Джанет Линн ийи удаа ушкаш, чугле 11-ги черни алган. Ынчалза-даа ынаан-ла күүседир болгаш кыска үелиг программаларны эртиргенниниң соонда ол маргылдааның мурнунда чоруп турар киржикчи — канзда спортсмен Карен Магнуссенден 8,99 сан хожудан, чугле ийи дугаарында чоруп турар. А Магнуссеннин саны — 198,14 болу берген.

Бистиң Марина Саная кыска үелиг программа маргылдазынга 16-гы черде чоруп турар.

Дыштанар хүннерде

Март 3, 4 хүннеринде Политикиг чырыдышкын бажынынга 17.00, 20.00 шактарда ыры-хөгжүмүнүң «Калужанка» ансамблиниң концерти болур. Ол-ла хүннерде хоорайның бирги черн дээш хостуг хүрээ талазы-биле маргылдаа хөгжүм-шин театрынга артингинии 10 шакта эгелээр.

«Пионерская правда» солунның таңналы дээш школачыларның республика маргылдазы Хөрбисте хаак базазынга ийи хүн уламчылаар. Эгелээри артингинии 10 шак. Ол-ла базазга март 4-түн хүнүнде хоорайның өөредилге черлериниң спартакиадазы болгаш чырыдышкын ажылдакчыларының комсомол-профсоюзнел кроту 10.00, 11.00 шактарда эгелээр.

«Хүреш» стадионунга «Аргыглыг мячик» клубунуң таңналы дээш мячилиг хоккей талазы-биле республика маргылдазы март 4.5 хүннеринде болур. Эгелээри 11.00 шак.

Хоорайның дыштанар хүн штабы.

ШИВИ КУЖУ

Кыжын арыгта-даа, ак хар шуглаан ховуга-даа келириниске бойдус удаан, долгандыр шыпшың ышкаш сагындырар. Бир эвес кичээнгейлиг болур болаувусса, кыпкы арыг ындыг-ла шимээнээш чок эвес болдур ийин. Бистиң куржаавыска кыштаар куштар эвээш эвес. Тываның девискээринге чайын куштарның 260 янзы хевири келир, кыжын оларның 50—60 хире хевири маңаа артар. Оларның амыдыралын хайгаараарга солун.

Дириг амытаннардан, куштардан шиви кужунуң амыдыралы солун. Ол куштуң ийи янзы хевирин Тывага корүп болур: шиви кужу болгаш ол куштуң ак чалгынныг хевирине бүрүзүг ыяштарлыг болгаш холушкак арыгларда чуруттап турар. Оларның ынак чеми — пеш, хазы болгаш дыт чочагайының үезинин. Олар ээр-ооp болуп алгаш хөй чочагайлыг черлерже көжүп турарлар. Чочагай шоолуг үнмээн чылдарда шиви кужу база эвээш болур. 1970 чылда шиви кужу Тывага дыка хөй болган.

Шиви кужуң уялаып алганы азы чемнениң турары шивизиниң аайы-биле хайгаарап, шинчилеп болур. Ол куштуң ак чалгынныг хевири ине бүрүзүг ыяштарлыг болган

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үндезилеттингеи

ШЫН

1973 ЧЫЛ
МАРТ
4
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 54 (2130).
Өртээ 2 кеп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВКЕ ПАРТИЯ БИЛЕДИН ТЫВЫСКАН

Март 1-де партия документилерин солуп эгелээни—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының амыдыралында, коммунист бүгүдезиниң амыдыралында улуг болуушкун. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи болгаш баштыңчызы Владимир Ильич Ленинниң адын тургустунган чаңчыл ёзугаар СЭКП ТК-га бир дугаарлыг, 1973 чылда үндүрген партия билединге бижип берген дугайында ыңнадыгны коммунистер, бүгү совет кижилер кайгамчык улуг кодурлүүшкүнүүг, изиг болгаш чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп уткаан. Оон идеяларынга болгаш чагыгларынга чайгылыш чок шынчы бистиң партиявыс Төп Комитединиң, оон Политбюрозунуң удуртулгазы-биле совет улусту коммунизмниң чаа-чаа тиилелгелеринче ленинчи оруктап баштап бар чоруур.

Март 2-де СЭКП Төп Комитединге 00000002 дугаарлыг партия биледин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневке тывыскан. Биледи СЭКП ТК-ның аппаратының партком секретары И. И. Козлов тыпсып берген.

Биледи хүлээп ал тура, эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның секретарынга амыдаап улуг алдар, бүзүрелди аңаа Төп Комитеттиң база бүгү коммунистерниң көргүскенинге изии-биле ооруп чаттыргенин илергейлээн.

Ленинниң өндүр улуг херээнге, Коммунистиг партияның идеалдарынга, совет улуска, коммунизмниң херээнге база-ла мооң мурнундаазы дег бараан болур мен деп, эш Л. И. Брежнев аңаа чугаалаан.

(СЭТА).

МАЛЧЫННАРНЫҢ САДЫГ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Малчыннарның садыг хандырылгазы онзагай талааларлыг. Ыраанкы одарларда ниитиниң малын ажаап, өстүрүп турар ишчилериң күш-ажылынга таарымчалыг байдалды тургузары-биле кады оларга хүн бүрүнүң чугула хереглел барааннарын үзүктелиишкин чонга чедирери үениң чугула неголдези. Ылаңгыя кышкы үеде бо ажылды оперативтиг, инициативалыг чорудары Тываның кооператорларының мурнунда улуг сорулга болуп турар.

Малчыннарның Бүгү-эвилел социалистиг чарыныга киришпишаан, бистиң республиканың хойнулары болгаш кадарчылары чугула кампания — кыштаглаашкынны хүр-мөндү эрттиреринче, мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринче бүгү күшүн мөөнүзүн. Ынчангаш бо харыысаалгалыг иште нимилеринең садыг хандырылгазын үлегерлиг организастаар таваазы-биле ажыды республиканың кооператорлары канчаар организастап турарыл?

Тываның малчыннарының садыг хандырылгазынга сөөлгү үеде бир коя черни автолавкалар эзээлээн. Ам республиканың фермаларында болгаш бригадаларында 76 автолавка бо ажыды боттандырып турар. Олар эртнен юбилейниг чылда 5 миллион рубльдиг баразының сазарган. Ынчалза-даа ол автолавкалар шуптузу-ла ажыдыг-биле ажылдап турар деп бөлбас. Оларның иштинде септелгеде азы артык иезектер чогунуң харазындан аңаа туларын база хөй дээрзин чугаалаза чогуур. Ол байдал хандырылганы үзүктелиишкин чок организастаарынга шаптыктап турар.

Хереглекчилер ниитилелдери автолавка бүтүдезиниң малчыннарже үнүүшкүннер кылырының маршруттарын колхозтарның база совхозтарның удуртукчулары биле дугурушкаш тургусхан. А чолаачы-садыгчыларны янзы-бүрү барааннар ассортиментилери-биле таныштырып, хереглекчилерниң чагыгларын демдеглээр кыдыраштар база контроль журналдар-биле хандырган. Аңаа автолавкаларның малчыннарга кажан келгенин, кайы үеде оон үнгенин демдеглээр. Амылга контрольду шыңгыядып, негелде, харыысалганы бедидеринге ол биче эвес умур-дузалыг. Чонуң кандыг барааннарны чагаанын чагыглар кыдыраажынга демдеглеп, оон күүселдезин база демдеглээр.

Ырак-узакта хойнулар кыштагларынга чедери амгы кышкы үеде белен эвес. Харчам уллагдып, чамдык орунтарда ах хөртүүтелги берглизээн. Чамдык коданнарже автолавкалар чедери түр үеде карыыдаан. Ынчалза-даа ону ажыын эртпен болуур аргалаар бар. Чижекке Сесерлиг сельпозунуң бо ажыды организастаанын ап көрээл. Сельпо кондуунда Бии-Хемниң «Кызыл тараачын», «Хадың» колхозтарының, Каа-Хемниң, «Совет Тыва» совхозтуң малчыннарын хандырып турар. Ынчангаш дугуржулга ёзугаар кышкы үеде хойнулар турлагларынче баар чамдык орунтарны аштаарынга техника-биле Бии-Хемниң ол колхозтары сельпога дузалап турар. Автолавкалар чедип шыдавас турлагларда малчыннарны хандыраарда оон чоон-навызында кыштагларга автолавкаларның чедер үезинниң дугайын баш удур ол малчыннарга дыңнадып турар. Чижээ, «Кызыл тараачын» колхозтуң № 1, 3 бригадаларынга средада, № 2, 4 бригадаларга четверг хүннеринде автолавкалар график ёзугаар баар. Ол шынаш Кара-Сугда хойнуу бригадаларның малчыннарын база среда, четверг хүннеринде хандырар. Малчыннарның хүн бүрүнүң хереглелин үзүктелиишкин чонга хандыраранга автолавкаларның амылын мынчаар организастааны чөрле кончуг таарымчалыг.

Сесерлиг сельпозу, Чөөн-Хемчик, Эрзин райполары малчыннарның садыг хандырылгазын график ёзугаар эки организастап, оларның негеяде хереглелинге дыңнангыр болуп келгениниден чоннуң талазындан садыг хандырылгазының талазы-биле хомудалдар чок болуп турар.

Ынчалзамок малчыннарның садыг хандырылгазын организастаанындан шыгғы четпестер Тес-Хем, Улуг-Хем, Бии-Хем, Бай-Тайга райполарында бар. Ол черлерде малчыннарның хереглелиниче кичээнгейни сула, оларны хүн бүрүнүң хереглел барааннары-биле чогуур деңнелге хандырбайн келген. Автолавкалар ыштагларже ховар үнүп, складтарда болгаш баазаларда бар бараанарны, аъш-чем продуктуларын, ажылчын хептерни, бөртерни, кидис идиктерни, өскеда бараанарны малчыннарның чагыгларын ёзугаар саларын чөтпес организастап турар. Чугула хереглээн бараанарын автолавкаларны дамчыштыр садып алыр арга чогундан ол районнарның чамдык черлеринде малчыннар район төптеринче, азы чурттанчыгыыг чоонну суурларже чорук кылыр ужурга бо-ла таваржыр.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тоску беш чыл планының таазы-биле Директивалаарында чоннуң амыдырал хандырылгазын бедик темпилиг хөгжүдерин айыткан. Бо дээрге совет кижилерниң чаагай чорууп бедидер дугайында партияның сөөзаал чок еагыш салыышкынының илергейлээшкини. Ынчангаш малчыннарның садыг хандырылгазын эки тургузары—оларның культурлуг амыдыралын эжикиделриниң кадаа ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай көдүрериниң чугула фактору болур.

Реслубликаның кооперация органнары бо ажылды эжикиделринче, ону хүн бүрүде сайзырадгайжыдарынче кичээнгейни күштелдирип турар. Тыва респотребсоюзтуң баштаар чери малчыннарга бирги эзлчегде садар барааннар дугайында айтырыгны база шиитпирлээн. Чижээ, оларга чоонну үеде 500 сүт машиназын, 36 муң шаажан аякты, 72 муң радиобатареяны, 10 муң дөрбелчин метр хевис аймаан, 25 муң рубль түңнүг чылыг хөл хаптарын, 35 муң рубль өртектиг чылыг чолдак тоннарны садар.

> Малчыннарга чоокку үеде 500 сүт машиназын, 36 муң шаажан аякты, 72 муң радиобатареяны, 10 муң дөрбелчин метр хевис аймаан, 25 муң рубльдиң чылыг хол хаптарын, 35 муң рубль өртектиг чылыг чолдак тоннарны садар.

Реслубликаның кооперация органнары бо ажылды эжикиделринче, ону хүн бүрүде сайзырадгайжыдарынче кичээнгейни күштелдирип турар. Тыва респотребсоюзтуң баштаар чери малчыннарга бирги эзлчегде садар барааннар дугайында айтырыгны база шиитпирлээн. Чижээ, оларга чоонну үеде 500 сүт машиназын, 36 муң шаажан аякты, 72 муң радиобатареяны, 10 муң дөрбелчин метр хевис аймаан, 25 муң рубль түңнүг чылыг хөл хаптарын, 35 муң рубль өртектиг чылыг чолдак тоннарны садары көрдүнген. Оон аңгыда, дэлганны, круппаларны, манарон кыныттарын садарын шалыпнын организастаар.

Ынчангаш колхозтарның баштаар черлери, совхозтарның директиялары кооператорларга бүгү талааның дузаны чедирери, ылаңгыя автолавка чедиштес черлерге транспортту, кыштагларже бараан сөөртүүнге таарымчалыг тракторларны үндүрүп бээри эргежон чугула.

Автолавкаларны ой-шаанда септээринге артык иезектер эргежон чугула болгай. Бо талазы-биле республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны, оон районнарда салбырлары боттуг дузаны чедирер бояза эки деп кооператорлар мүзеп турар.

Бо хүннерде республиканың чер-черлериниң малчыннарының хереглелин кичээнгейлиг дыңнап, оларның садыг хандырылгазын эки тургузарынче сагыш салыры, мурнанчыларның дуржулгазын нептередип, оларны детиири, малчыннарның садыг хандырылгазын партия, Советтер организацияларының, хөй-ниитиниң контролюнга тургузары чугула.

В. КАЙГОРОДОВ.
республотребсоюзтуң баштаар черииниң даргазының орааныышы.

1973: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Кызылдың сайгарылга базазының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга бөтүндырбышаан, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш көдүрүлүшкүнүүг ажылдап турар.

Будүрүлге бо чылдың февраль айның планныг онаалдазын ажыр күүседкен. Коллектив айда 206 муң рубльдиң барааның продукциязын сайгарар турган, херек кырында 239 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Бо эки көргүзүлелерни күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедиткенинин ачызында чедип алган. Эрткен чылдың бо үезинге деннээрге күш-ажылдың будүрүкчүлүүн коллективте 3 хүү өскен.

Баазаның коллективтер аразында калбарган социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда далган дээрбезинин пайыралдыг коллективи чоруп турар. Ында Владимир Иванович Козловтуң удуртукан ажылчыннары бир эдлчегге 23 тонна далган дээрбеҗээр хүлээлгезин 28 тоннага күүседип келген.

(Бистиң корр.).

СОВХОЗТУҢ ХОЙЖУЛАРЫНДА

ЧАА-ХӨЛ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң хойжулары кыштап малды хүн ажырарының бүгү хемчеглерин ап келгенинден хөй оолдаашкыны чедиишкинниг чоруп турар.

Ажыл-агыйда бо хүнге чедир он дөрт муң бир чүс дөрт хой төрээн, оон он дөрт муң бир чүс бежен хураган менди алдынган. Үрбүн болгаш Кара-Тал салбырларында хөй оолдаашкыны организастыг чоруп турар. Үрбүн салбырында 1146 хой төрээн, оон алды хураганны артыкка алган.

Совхозтуң хойжу бригадаларындан Дамба Кызыл-оолдуң удуртканы Шанчының ийи дугаар хойжу бригадазы социалистиг чарышка февраль айда бирги черии алган. Бригада ниитизи-биле төрүүр чүс баш хойга онаштыр 72 хураганны менди дорукгуруп турар. Хөй оолдаашкыны бригадада уламчылап турар.

Бодап бүрүзүнде мал чеми бар, суг-биле хандыртынган. Совхозтуң удуртукчулары болгаш түскай эртемниглери мал оолдаашкынын доктаамал хайгаарап көрүп, практиктиг дузаны чедирип турар.

С. ТЕКЕЕВ,
совхозтуң директорду.

БҮГҮ КҮШТҮ МӨӨҢНЭЭН

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозта партия комитединиң секретары С. С. Байыс-оол-биле бистиң корреспондентивис харылзажыкаш, дараазында айтырыгларны салган:

— Силерниң ажыл-агыйда мал кыштаглаашкынының байдалы кандыгыл, хөй оолдаашкыны кайы хире чорун турарыл, Совет Салчакович?

— Бистиң совхозта мал кыштаглаашкынының ниити байдалы багай эвес. Малды кыштан хүр ажырарынче бүгү күштү мөөнүзүн. Совхозтуң удуртукчулары, кол специалистери түстүг салбырларда, бригадаларда быжыглаттынган. Олар мал кыштаглаашкынының хайгаарап, дүзэ херек болганда, оны чогуур үезинде көргүзүп келген. Ындыг ёнчүг хөй эвес-даа болза, сиген, саван, көк сула фермаларда, коданнарда бар. Чоокта чаа 20 тонна суланы, 50 тонна чарбзны немей садын алган бис.

Совхозтуң хою кидин түлүк төрүп турар 16 800 ажыг хой төрээн, оон төлүг менди. Бо хүннүң байдалы-биле алырга, төрүүр чүс баш хойга онаштыр 75 хураган алдынган. Бай-Тал, Кызыл-Даг салбырларында хөй оолдаашкыны организастыг чорун турар. Бай-Тайдың хойжулары ам безин төрүүр чүс баш хойга онаштыр 81 хураганны алган.

— Хойжулар ортүзүнде социалистиг чарыштың канчаар организастаанын?

— Хойжу бригадалар болгаш хойжулар ортүзүнде социалистиг чарыштың түңнелиин ай санында үндүрерин шиитпирлээш, оон негелделерин, шаңнап-мактаарының хемчеглерин чыл эгезинде дирекция, партия, профсөвилел комитеттери ажылдап кылган.

Январьда Кызыл-Даг салбырында Күдүктүң хойжу бригадазы биргн черни алган, февральда Бай-Тал салбырының Даштыг-Тей бригадазы тиилээн. Бо бригаданың хойжулары төрүүр чүс баш хойга онаштыр 82 хураганны алган. Хойжулардан Кызыл-Дагда Тыва АССР-ниң элдээлиг малчыны Салчак Ширеевич Чулдум ийи ай үлештүр чарышка тиилекчи болгаш.

— Малчыннар өөредилгезинии болгаш хандырылгазының дугайында чүнү чугаалаар болур силер, Совет Салчакович.

— Хойжу бригадалар, фермалар бүрүзүнде партия чырыдышкынының, зооветөөредилгениң бөлүмнериң тургусхан. Пропагандистеринде дуржулгалыг эштерии быжыглаан. Кичээлдер айытхан хүннеринде эртип турар. Найыралал салбырының Шатта хойжу бригадазында пропагандист, зоотехник Төлбухаа Маадыр кичээлдерии солуп эрттирип келген.

Бистиң совхозтуң малчыннарының амыдырал хандырылгазын багай деп болбас. Автолавкалар график ёзугаар малдарчыларны кезип, үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарын чедирип турар. Ынчалза-даа сухарн, сушки ховар болгулаар. Хойжуларның хөй кезии радиоприёмниктиг, ындыг-даа болза батареялар чогундан джылдавайн турар. Бай-Тайгының райпозунуң баштаар черн малчыннарның негелделерин хандырар дээш чогуур хемчеглерни алыр ужурлуг.

Совхозтуң хойжулары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алган, социалистиг хүлээлгелерии күүседип шыдаарлар деп эш Вайыс-оол түңнелиннде чугаалаан.

ҮЕНИ МУРНААН КИЖИЛЕР

Мария Васильевна Сафронова удуртқан комсомолчуаныяктарның шеверлекчилер бригадазы «Тыва тудуг» трестиниң № 48 тудуг эргелелинде эң эки ажылдыг бригадаларның бирээзи. Коллективтиң ажылчыннары эрткен чылдың түңнели-биле № 48 тудуг эргелелинде эң эки ажылдыг бригадаларның аразынга калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнгеп. Олар ол чедиишкинниңе ара доктаавайн, улам сорук кирип, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылын хуусаа бетинде доозар деп бедиткен социалистиг хүлээлгеии алган.

Бригадала он сес шеверлекчи бүрүзү ай санында бодунуң планныг онаалдазын 107 хуудан эвээжепейн күүседирин даанган. Олар адаан сөлүнге ээ болуп, январьның планын 140 хуу, февральдың —152 хуу күүсеткеш, амгы үеде май айның үлүүнге кириштир ажылдап турар.

Мария Васильевнаның удуртқаны комсомолчу-аныяктарның шеверлекчилер бригадазы 3 чыл бүрүнгаар тургустунган. Бригаданың шеверлекчи кыстары хөрээйнүң № 35 профессионал-техниктиг училищезин доосхан. Тургустунган чылынаан эгелээш олар тура-соруктуг ажылдап, бемзик көргүзүглерни чедип ап келгеннер. 1971 чылда Мария Васильевнаның бригадазынга коммунистиг күш-ажылын бригадазы деп бедик атты тывыскан.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылынче кирип тура, бригаданың шеверлекчи кыстары Августа Ивановна Ельшованың удуртқаны комсомолчу-аныяктар бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган.

Бригадала күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың бо үезинге деннээрге 5 хуу өскен. Ону ажыл шагы үзер чорук-биле демиселди күштелиирип турган чедип алган. Амгы үеде ында чаңгыс-даа ажыл шагы үзер кижи чок. Комсомолчу-аныяктарның бригадазында үеии мурнаан шеверлекчилерниң саны хөй. Оларга Вера Араптанны, Нина Оюнну, Валентина Полежаеваны, Зоя Балчийни, Валентина Шивиттн болгаш өскелерни хамаарыштырып болур. Бригада амгы үеде кинофильмнер баазазының бажыңының шеверлел ажылдарын доозуп турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: бригаданың кежигүннери амыл үезинде.

Авторнуң фотозу.

ЛЕНИНЧИ ЧАГЫГЛАРГА ШЫНЧЫ ЧОРУК

1973 чылдың чаа хевирии бир дугаарлыг партия биледин СЭКП-ниң Төп Комитединге бистиң партиямың үндезилекчизи болгаш баштыңчызы Владимир Ильич Ленинниң адынга бижээн, ол биледе СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ат салган дугайын коммунистер бүгү совет улус-биле кады улуг соңуургал-биле дыңнаанар.

Ол төөгүлүг хүн СЭТА-ның корреспондентизи партия документилериниң солуушкуиуиуң эгелээни-биле холбаштыр боттарының сагыш-сеткилин илерелрин партияның хоочун кежигүннериндеп дылээп. Олар мынча деп чугаалаанынар:

1903 ЧЫЛДАН БЭЭР СЭКП КЕЖИГҮНҮ А. И. БЕЛЕНЕЦ:

— Ленинчи Коммунистиг партияның кежигүнү болуру улуг алдар болгаш харыысалга болур. Коммунистерниң тиилеттирбес армазынга бактаап турарын шыныктырган документинни хүлээп ап тургаш, бистериң кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилинге оон өөрүшкүлүг, көдүрлүүшкүннүг минуталары кажан-даа үттүндүрбес кылдыр артар.

Партияга 70 чыл иштинде кежигүн боон, оон идеалдарының боттанышкынны дээш, ажылчы чоннарның аас-кежии дээш демисеижир дыка-ла улуг аас кежии менээ таварышкан. СЭКП, оон Төп Комители-даа бодунуп хөгжүлдезининң бүгү-ле үе-чадаларында Ленинниң айтышкыннарын хажык чок-ка эдербишаан, кажан-кезээде партияның хүрээлелиниң дамнычы аргалыг болгаш сырый харттыжышкының күштелдирер дээш сагыш салып келген. Партия биледиерии солуп эгелээни база-ла партияны улам бижыглаар, коммунистерниң идепкейии болгаш сагылга-чүрүмүн кедүрер сорулгалыг боон турар-дыр.

Чаа хевирииң бир дугаарлыг партия биледии бистиң үеиин бир дугаар коммунизи — Владимир Ильич Ленинниң адынга бижыг чаңчыл ёзугаар бижээнииниң дугайын улуг сеткил ханышкым-биле дыңнадывыс. Ол биледе СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежнев ат салган-дыр. Бистиң партияның үндезилекчизи болгаш баштыңчызы В. И. Ленинниң өвүр-хевирии чаа хевирииң партбилединде коммунистериңиң хөй санныг диилеп, күзелии ёзугаар сиилбип чугаанынга аас-кежиктиг бис. Биледе Владимир Ильичиниң: «Партия — бистиң үеиин угаанны, ат-алдары болгаш арыннүүрү»—деп, чугаазын база бижип каан. Ол СЭКП-ниң хүрээлелиниге киргеш, коммунистер боттарынга алган харыысалгазының дугайын, коммунист кижи кандыг-даа ажылды кылып турза, каяа-даа бодунуң чүрээниң чалбыжыын, бодунуп сагыш-сеткилин бүрүнү-биле аңаа бээр, бистиң ленинчи Төп Комитеттиң өөредип турары ышкаш, өскелерден негелделиг болбушаан, бодундаи оон-даа шынгыы негелделиг болурун үргүлүг сагындырып чоруур ужурдуг.

1903 ЧЫЛДАН БЭЭР СЭКП КЕЖИГҮНҮ Т. Ф. ЛЮДВИНСКАЯ:

— Партия документилерии солуурунуң үезинде бир дугаарлыг партия биледии Владимир Ильич Ленинниң адынга бижиири ленинчи чагыгларга СЭКП-ниң чайгылыш чок шынчызының хереенин боон турар.

Коммунистиг партияның ишкии болгаш даштыкы-даа политиказы, бүгү ажыл-чорудулгалары ленинчи идеяларга, оон бодап чоруан чүүлдериңе, чагыгларынга үндезилеттингеи болгаш оон Төп Комитеди, СЭКП ТК-ның Политбюрозу партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектерии чайгылыш чок боттандырып чоруудуп турарын көөрге, бистерге, партияның хоочун кежигүннериңе дыка-ла өөрүшкүлүг-дүр.

Партияның XXIV съездизиниге СЭКП-ниң Төп Комитединиң Отчёттуг илеткелиниге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев мынча дээн болган: «Партия амгы үеде улусту өндүр-улуг тургулукчу сорулгаларны шиитпирлээриче баштап турар. Коммунист бүрүзү улам бедик идейлиг угаан-бодал шынарларыг болган тудум-на, оон моральдыг ат-алдары улам бедик болур».

СЭКП Төп Комитеди, Төп Комитеттиң Чиңгине секретары Л. И. Брежневке баштаткан оон Политбюрозу партияны ленинчи орук-биле бүзүрелдии аппар чоруур. Партиямың иштики амыдыралы улам-на ханы утка-шынарлыг болуун, коммунистериниң идепкейи болгаш сагылга-чүрүмү быжыксыя, чурттуң мурнунга салдынган ажылагый болгаш политиктиг сорулгаларны шиитпирлээриге партия организацияларының салдар-халдавыры улам күштелиин, дээш СЭКП-ниң Төп Комитеди ленинчи чагыгларны ёзугаар доктаамал сагыш салыр турарынга бистер, партияның хоочуннары, хапызы-биле оөрүп, сетиилиие ханыш турар.

Партияның бүгү организацияларының хөй талалыг, улуг ажылы чоруттунганының сроида эгелээн партия билеттериниң солуушкуну чогум-па ыңдыг улуг эчис сорулгаларыны барымдаалаан. Партия документилерии чайчыл ёзугаар өөрүшкүлүг болгаш байырлалдыг болуушкуи-биле эгелээни онза боон турар. № 00000001 биледии Владимир Ильич Ленинниң өвүр-хевирии партия биледиде чураан.

СЭКП-ниң, оон ленинчи Төп Комитединиң удуртулгазы-биле бистиң чурт кайы хире улуг чедиишкиннерии чедип алганы хоочун салгалдың кижилериңе онза билдиңгир болган. Партия ам тиилеттирбес күш кылдыр өскен. Оон удуртулгазы-биле чораан, бистиң чурттуң улустары улус Совет Эвилелии тургускаш, амгы үеде коммунистиг даартагы хүнче орукту бүгү кижи төрелгетеиге айтып берии турар-дыр.

«Совет Эвилели коммунизмче утказтыр бар чоруур. Бистер аңаа чедер орук чиик овес болуруи билир бис. Бистиң чурттуң улус бүрүзүнүң болгаш оларның шуптузунуң каттышкан күжү болгаш эвилгазы негеттинер апаарр — деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев «Совет Социалистиг Республикаларның бежен чылының дугайында» илеткелиниге чугаалаан.

Ол орукту бирги одуруунга чоруурув, чаа-чаа чүүлдерге орукту кажан-даа ажыдарыг болгаш өскелерни боттарының соңдан эдерттирге биелиг кижи бүрүзүнүң хүлээлгези боон турар.

ТАНДЫ районда «Революцияның чалбыыжы» колхоз — тараа болгаш эътким-суткур мал ажылдыг ажыл-агый. Ук колхоз ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнда социалистиг чарыштың типлекчизи болгаш, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Юбилей хундүлел демдээ-биле шаңнаткан.

Колхозта хой ажылы сайзыраңгай: эрткен чылын колхоз ниитизи-биле төрүүр чүс хойга онаштыр 106 хураган, хой бүрүзүнден 4,5 килограмм дүк алган. Ээлчеглиг кадатче республикада бир дугаарында бүрүн шилчээн ажыл-агый база ол. Колхозта хой ажылын хөгжүдүп тырарының арга-дыржулгазын мында чугаалап турар.

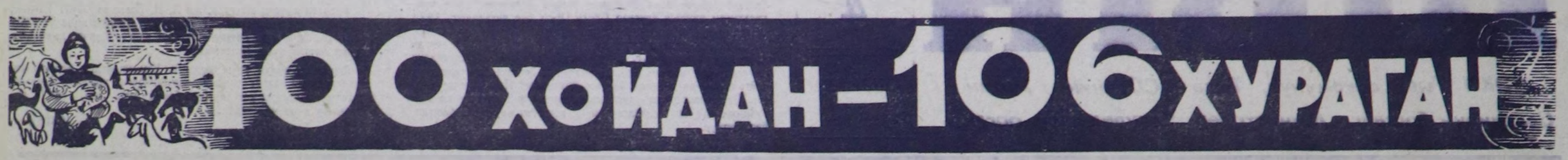

АМГЫ үеде колхозтуң хөюнуң 8 хуузу чиңге-нарын дүктүг, 60 хуузу чартык нарын дүктүг, 32 хуузу чартык бодүүн дүктүг болуп турар. Чиңге-нарын дүктүг хойлар ортушаа-биле 5,4 килограмм, чартык нарын— дүйтүү 5,0 килограмм, а чартык бодүүн дүктүү — 3,3 килограмм дүктү берип турар. Колхозта хойнуң уксазының эниититиви моон илдең. Ажыл-агыйн хойнуң ажаалда-чемгериглезин эки тургускаңындан, хойну тарып боозадыр арганы калбаа-биле ажыглаанындан база тогдуларны бүрүн чедишкинде солдадып турарындан ындыг түңнелди чедип ааган. Ыяңгыя тогдуларны чедишкинде солдадыр чорук хойнуң улуг, шыырак, дең-гелдиг болурунга, чаш төлдүң боткур доругуучал болурунга улуг дузалыг. Ындыг хой-нуң боду-даа, хураганы-даа шыырак болуру чугаамон. Ынчан ара салыр азы кызы-раар чорук база эвээжээр. Бо колхозтуң чаш хураганнарының хөй, менди болгаш шыырак болуп турарының бир чашыды ында.

Зң баштай эдерилгеге киирер денең хойларның деңзизи 50 килограмм четкен турарын колхозтуң түскай эртемниглери чурумчутпан. Оон нуду деңзиниг болур болза, мүрүнеге дужаары-биле семиртилгеге тургузар. Бо ажыл-агыйның дуржулгазы Таңды эдээнге эътиво болгаш дүнмүү хойларны өстүрериниң ажыктыын бадыткап турар.

Чер ажылынга деңнээргә, мал ажылының бүгү адырларындан ап турар орулга колхозта эвээш, оон аңгыда инек суду, инек эъди бүдүрери наражалыг болуп турар. А хой сөөлгү үш чылдарда улаштыр арыг орулганы берип келген. 1972 чылда инектиң бир центнер немелде деңзизиниң бот-үнези 149,1 рубль турда, хой эъдиниң 55 рубль болган. Бүгү алдынган 235 центнер дүктүң өртөө 129.740 рубль, а дүк бүдүрерге чарыгдал 73989 рубль болган. Оон түңнелинде дүктен алган арыг орулга 56256 рубль четкен.

Хой эъдин бүдүрерде кол чүве немелде деңзи болгай. Бо талазы-биле база багай эвес. Немелде деңзиниң бот-үнези 1 центнерде 55 рубль. Бо дээрге, өске ажыл-агыйларга деңнээргә дыка чиик-тир. Ындыг-даа болза колхоз 1972 чылда колхозчуларга 220 баш хойну сатнаң. Ол хойнуң ниити бот-үнези 34587 рубль, а оон алган орулга 15638 рубль. Оон түңнелинде колхозчуларга хой сатнаңындан колхоз 18949 рубль карылгага таварышнаң-дыр. Ол хирезинде-ле хой ажыяы ниитизи-биле орулгалыг болган.

I. Чедиишкиннің үндезини

ТООККА чедир-ле чамдык кижилер хой биле хову ажылы таарышпас, андазын одарларны дөгерезин тараап, хойну үндүр кызып каапкан, чок-ла болза чаа үнген азы быжыкандаа тарааны хой чаза базып, үргедеп каапкан дижип турган. Амгы үеде ындыг хөөннер дынналбас апарган. Ынчалзажок ол колхозтуң хөюнуң баш саны хой чылдарда ол хевээр дөктаай берген, чангыс-ва деннелде турар.

«Революцияның чалбыыжы» колхозтуң эелеп турары 40.000 гектар төлүнүң 38,8 мүң гектары көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг төлү, оон иштинден 18,0 мүң гектары —тарылга, 19,0 мүну— одарлар болгаш 1 мүң гектар хирези —сиген төлү. Ол төлдерден 1972 чылда 9826 тонна кызыл-тас, 2585 тонна арбай, 1682 тонна суда, 224 тонна чочак-тараа, 11634 тонна силос, 2590 тонна чаңгыс болгаш хой чылдыг сиген, 195 тонна шынаа сигени болгаш 67273 тонна тараа саваны ажаап алган. Колхозта мал чеминиң базазы четчир. 19 мүн гектар одар база бар.

Колхозта чер базар мал: 2.000 ажыг инек, 6.000 хой, 2.000 хире хаваи болгаш өвээш санныг чылгы. Көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг 100 гектар төлүнге-ле 5 инек, 5 хаваи, 15 хой онаажыр. Республиканың ындыг 100 гектар төлүнге 25-тен хой хой онаажыр. Бо колхозтун хөюн ол деннелге чедирер дээр болза, ону 15.000 баш чедир өстүрер. Түскай эртемниглеонин, ылангыя кол зоотехник Алевтина Галкина, селекционер-зоотехник Нина Бурлакова, экономист Любовь Клепикова одар-биле чугаалажыра, одар чедишпес дижир. Оон хой мал тудар хөөн чок. Ындыг-даа болза, бо ажылагыйда элээн күнеңишкинниг болгаш билдинг чоруткан ажыл — хойнуң уксазының экижиткени, оон алыр продуктиниң көвүдеткени болгаш шынарын бедиткени болгур. Ону демдеглээрин чугула. Оон бо чылгы түңнелин моон алдында таблицада көргүскен чүрагайлар хереглеп турар. Колхоз 100 баш төрүүр хойга онаштыр ортумаа-биле 106 хураганы менди доруктуруп алган, оларны иелериниң чавар үеде ортумак деңзизин 28 килограмм чедирген болгаш хой бүрүзүнден-не 4,5 килограмм дүктү кыргып алган. Бо улуг чедишкин-дир. Мындыг түңнелди чедип алырынга чүү идиг бергенил?

Хой ажылын хөгжүдеринге, ол ажылдың үре-түңнелдиг болурунга ында ажылдап турар түскай эртемниглер, хой-жулар улуг рольдуг болган. «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң хой ажылын чедиң чыл ажыг удуртуп, бригадирнин-даа, зоотехниктин-даа үүлөөлегзин катай күүседип келген Кадыр-оол Сыраттың үре-түңнелдиг ажылын хойну бригаданың чыл бүрүде уламна бедип орар чедишкиннери хереченлеп турар. Хойну Иван Петрович Сафонов бригадада 13 чыл ажылдап турар. 1972 чылда өөлчежин кадарып турар 603 баш төрүүр хойларындан 766 хураганы өстүргеш, нелериниден чарар үезинде бирээзин-не 28 килограмм деңзиниг кылдыр доруктургаш дужаап берген. Оон коданынган 163 хой ийистээн. И. Сафонов төрүүр 100 хойга онаштыр 127 хураганны, бир хойдан-на 4,3 килограмм дүктү алган. Ол-ла бригадада хойжу Моландай Дакпыевич Монгалбинниң чедип алган түңнелдери база-ла бедик. Хоочун малчын өөлчежин кадарып турар 698 иртчигештериниң бирээзинден-не 4,1 килограмм дүктү кыргып алган.

Бригадада хойжулар Шавы Кунганың, Геннадий Бажинниң, Чыргалан Камбээттиң болгаш өскелернин-даа ажылының түңнелдери эки. Бо чедишкиннернин үнүп турар үндезини, бир дугаар ында, бо хижилерниң куш-ажылга кызымак шудургузунда, аргадуржулгалыында болбайн аан. Кажаа-хораа, одар-белчиир, чемгерилге, суттарылга талазы-биле еске ажыл-агыйлардан улуг-ла ылгалыр чүвези чок хирезинде, чүге ындыг эки түңнелдерлиг болганыл деп айтырыг чайгаар-ла тургустуна бээр. Хамык үжүр ажылды шын организастаанында, оон чүрүмүн шынгыы сагыш, хойнуң ажаалгы-чемгерилгезин, кадат-хавыдың чаңгыс аай доктаатқан график ёзугаар чорудуп турарында. Хойжулар А. Сорокин, Г. Бажин оларның болгаш чамдык аалдарның коданнарын барып көөрге, олар коданнарында элчээн эрттирип, ол хире улуг коданнарда чаңгыс-чаңгыс бооп алган ажылдап турар. Коданның девискээрининг арыгсилии, олурар оран-савазының чылыы, хойларының деңгелининг шыыраа кижини өөртүп кээр. Онаашкан ажылынга харысалгалыг, кежээ, чүткүлдүг кижилерниң мында ажылдап турары оон илдең.

Бригадир-зоотехник эш Б. Сыраттың чугаалап турарындан алырга мооң мурнунда хойнуң хөйү бодүүн дүктүг тыва хойлар аразынга каш санныг каракуль хайнактар бар турган. Кызыл-Арыгга турган Жданов аттыг колхозтан-даа, «Россия» совхозтан-даа келген хойлар мында каттышкан. Коданнарны башгайгы үеде алтай укеваглыг, чиңге-нарын дүктүг кошкарлар-биле, сөөлгү чылдарда Красноярск укеваа-биле тарып боозадып турда, амгы үеде ийиги болгаш үшкү салгалдарының чиңге-нарын болгаш чартык нарын дүктүг хайнактары тыптып келген. Оларны чылдын-на бонитировкалап, класстар аайы-биле үзүп турар. Хойларны Кызылдың мал тарып боозадыр станциязының кошкарларының болгаш колхозтуң бодунуң 150 ажыг кошкарларының үрези-биле тарып боозадып турар. Бүгү хойнуң барыкла чартык кезии чиңге-нарын дүктүг, оон өскелери чартык нарын дүктүг, дөгерези —бирги болгаш ийиги класстың хайнактары. Оларның аразында чартык бодүүн дүктүг хойлар кончуг өөлчээ болгаш бодүүн дүктүг хой шуут чок.

Хой бригадазында нептеретқен чаа чүүл болза, кадарчыга кадарган баш саны дээш аңгы, немелде деңзи, кыргып алган дүк дээш база аңгы төлөәри болур. Планның ажыр күүсеткен болза, шаннал төлевир база тыпсыр. Оон аңгыда төлевирнин кырынга бирги класстың хөюн кадарган хойжуга 20 хуунү, ийиги класстың хөюн кадарган хойжуга 10 хуунү немей төлээр. Үшкү класстан куду хойлар дээш немелде төлевес.

Үстүнде адаттынган чаа түүлдер, ажылды шын организастаанын ёзугаар чорудуп турарында Хойжулар А. Сорокин, Г. Бажин оларның болгаш чамдык аалдарның коданнарын барып көөрге, олар коданнарында элчээн эрттирип, ол хире улуг коданнарның ында ыяш ээлчээ-ниң ортузунда ыяш ээлчээ-ниң ортузунда ыяш ээлчээ-ниң ортузунда

МАЛ АЖЫЛЫ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

«1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылынъм продуктуларын бүдүрерин болгаш белетизэрии нөвүдедири дээш мал ажылының ажылданчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга кирбишаан, аныяк совхоз «Алдан-Маадырның» малчыннары тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында боттарының болдунар аргаларын база күрлавырларын өөренип көргеш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерии алган. Оларның хүлээлгези чиик эвес. Ынчангаш күжениишкиннииг ажылдаары негеттинип турар.

Чылдың баштайгы ийи айы доозулган. Ам оон түннелин үндүрүп болур. Баштайгы медээден алырга, совхозтуң малчыннары сөзүн ажыл-херээ-биле бадыткап турарлар. Оон чижээ бо. Совхозта төрүүр бүгү хой 16.750 баш. Оон амга чедир төрээни 9616, алдынган хураган 9700 болган.

Малдың чаш төлүн менди камгалап алыр дээш чарыш малчыннар ортузунда калбарган. Ынчангаш кижи бүрүзүле кызымак, шудургу ажылдаш, малдың төрүттүнген төлүн чидириг чокка, менди доруктурар дээш ажылдап турар. Бо чарышка совхозтуң төп салбырының хойжулары мурнуку одуругла чоруп турар. Олар ам безин төрүүр 100 хойга онааштыр 83 хураганны алган. Оон иштинде салбырның мурнакчы хойжузу, Ленинии орденнин эдилекчизи Оюржак Дажы-Намчал болдунуп алган социалистиг хүлээлгезин күүседип, төрүүр 100 хойга онааштыр 103 хураганны менди доруктуруп турар. Ол ышкаш хойжулар О. Серен, О. Доржу, С. Эртине, М. Өкпен-оол болгаш Ө. Аякаа олар төрүүр 100 хойга онааштыр ам 98—100 хураганнарны менди алган.

Малчыннарда мал кыштаглаашкыны эки эртип турар.

С. Моңге-Назын,
салбыр эргелекчизи.

СӨЗҮНГЕ ШЫНЧЫ БОЛУР

Кодээ ажыл-агыйның иштилериниң Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга кирбишаан, аныяк совхоз «Алдан-Маадырның» малчыннары тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында боттарының болдунар аргаларын база күрлавырларын өөренип көргеш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерии алган. Оларның хүлээлгези чиик эвес. Ынчангаш күжениишкиннииг ажылдаары негеттинип турар.

Чылдың баштайгы ийи айы доозулган. Ам оон түннелин үндүрүп болур. Баштайгы медээден алырга, совхозтуң малчыннары сөзүн ажыл-херээ-биле бадыткап турарлар.

БИР ҮНҮҮШКҮНДЕ

Бай-Тайга районнуң үдуртур ажылдакчылары, мал ажылының түскай эртемнилгери неделяның четверг санында-ла малчыннарже үнүүшкүн кылырын практикалап турар апарган. Үнүүшкүн үезинде олар малчыннарга лекция, беседаны номчуп, чер-черде херек кырында боттуг байдалды өөренип көрүп, эргежок чүгүла хемчеглерни ап турар. Оонбиле чергелештир чарышты организастап, хүлээлге күүседеэзин хынаар.

Бир ындыг үнүүшкүнде «Мурнакчы» колхозтуң № 2 хойжу бригадазының малчыннарынга чөрдүвүс. Бригаданың малчыннарының амгы ажыл-ижин кысказы-биле бижип көрейн.

Бригаданың бүгү төрүүр хою 3 мун ажыг, бөгүнге чедир оон хөйү ооладыпкан. Малчыннар ниитиниң малын кыштан хүр ажырар, чаш төлүн менди доруктурар дээш, бо шиитпирлиг чылда сорук-кириишкиннииг, чарыштыг ажылдап турар. Төрээн 1500 хой санындан 37 хураган артык. Малдың ниити байдалы эки.

Бо бригада эрткен юбилейлиг чылда районга ан дээре көргүзүүлүг болган. Ам оондаа бедик түннелди чедип алыр, чарыштың бирги черинче үнер дээш хойжулар ажылдап турар. Малчыннарның Бүгү-эвилел чарыжы оларны ухам-на сорук киирген. Оларның ажыл-херээ шынап-ла өөрүнчүт болду. Хойдан хураган алыр талазы-биле эрткен чылын район чемпиону болган Салчак Тойбу ам төрээн 195 хоюндан 206 хураганны алган. Оон кожазы Салчак Оскур ам безин төрүүр 100 хойга онааштыр 100 хураганны ап, район чемпиону-биле чарышка ачыр-дачыр чоруп, харын-даа ажар чыгап турар.

Ынчалзажок чамдык малчыннарда байдал оон өске болуп турар. Чижээ, хойжулар Доржу, Долгак, Бөрарган болгаш өскелериин-даа коданнарында малга чем каап бир савалар, деревеэлер чок. Ынчангаш чемни черге каап берип, төтчегленп турары харааданчыг. Чем каап бөөр коошпаларны, шагжаларны колхоз чүге кылдырып бербээн чүве ийик. Оон ынай четпес чүве болза, малчыннарга автолавка барбайн турары. Ону райпо баштаар черй дарый хемчег алыр керек.

А. Адыгбай,
районда белеткел инспектору.

ХОЙ ООЛДААШКЫНЫ ТҮЛҮКТЭЭН

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунда хой ооладаашкыны түлүктей берген. Хой хүр кыштап турар болгаш, чаш хураганнар калык, шыырак болуп, менди доругуп турар. Колхозтуң коданнарында шүүтү 2467 хой ооладаан, оон он хураган артыкка алдынган.

Эрткен чылын колхозка хойжуларның чарыжынга бирги черни алган Оюржак Алдынооп бо чылын база-ла чарыштың мурнуку одуругла чоруп турар. Ол кежээ, кызымак хойжу малынга чиртир чемни болу белеткеп алган. Ынчангаш хойларын тургузу азырап турар, оларның күш-дедегли эки. Ам оон коданында 228 хой төрээн, 233 хураган менди доругуп турар. Ол ышкаш хойжулар О. Доржу, С. Маадыр-оол, М. Кертик-оол болгаш өскелерниң-даа коданында хураганнар четче-менди доругуп турар.

М. Мажаа.

«НАЙЫРАЛ» САЛБЫРЫНДА

Бистиң «Тээли» совхозта кыштың байдалы нарын болза-даа, «Найырал» салбырының малчыннары тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында малды кыштан менди ажырар дээш шудургу ажылдап турар. Мал чемининг кол нуруузун кыштагларда чедирген. Коданнарда дус, чаш хураганнарга бөөр балык үзү, өске-даа түүлдер бүрүн бар. Кыштагларга суг сөөртүп чедирер үш машина доктаамал ажылдап турар. Бо бүгү хемчегларни алганының түннелинде, кыштаглаашкынның байдалы эки болгаш эрткен чылдың бо үезинге бодаарга, малдың өлүп хораар чоруу эвээжээн.

Ам салбырда ниитизә-биле 4528 хой ооладаан, оон 4558 хураган менди алдынган. Түстүг хойжулардан Салчак Шыырап, Салчак Харым, Иргит Содунам, Сая Очур-оол олар кызымак ажылдап турар.

Салбырда малдың үчет-отчёдун экижиткен. Зоотехник Тойбу-Хаа Маалырның удуртулгалы-биле чаш хураганнарны дугаарлаарын өөлүүн аарыгларга удур эм сыкыртырын чорудуп турар. Ам безин 3964 хураганга эм сыкыртқан. Хойнуң ооладаашкыны үргүлчүлевишаан.

М. Самдан,
салбыр эргелекчизи.

Чадаана хоорайда 463 дугаарлыг механизастаан колоннаның тудугжу бригадаларының бирээзи Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң төвүнде тудутлар кылырын үргүлчүлеп турар. Оларның күжү-биле ийи өг-бүле чурттаар бажыңнар удаа-дараа ажыглалда кирген.

Бо чурукта аныяк тудугжу Рая Ондар база ында тудугжулап, бажыңнарның иштики шеверлээшкинин кылып турар, Чадаананың Хөндергей чурттуг бо комсомолчу тудугжу механизастаан колоннага келгеш, ийи чыдың дургузунда Чадаана хоорайның болгаш өске-даа суурларның тудутларын кылырынга идепкейлиг кирбишкен. Ол бо чылын механизастаан кожуп чоруур колоннада комсомол комитединиң кежигүнүнге соңгуткан.

Рая Ондар чоокта чаа Кызыл хоорайга кээп, ВЛКСМ Тыва обкомунуң организастап эрттиргени будурулгеде, тудугда, транспортта база амыдырал хандырылга черлеринде комсомолчу-аныяктар коллективтериниң удуртукчуларының болгаш комсоргтарының хуралынга киржип чораан. Оон ажылдап турар бригадазында апрык бызаңчылар, шеверлекчилер база эвээш эвес. Бо комсомолчу, кыс тудугжуларның ортузунга социалистиг чарышты дээштиг болгаш ажыктың организастаарынга идепкейлиг киржир сөрулганы салган.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Депутат. Оон ажыл-херээ

ТӨЛЕПТИГ ИШ

Бистин Суг-Аксы суурда магазиннер-ле көвей. Оларга аъш-чем болгаш үлетпүр бараанналарының хөй янзы ассортиментилиг кирген түрары складтардан оны үзүктелиишкин чокка магазиннерге чедирер сөөртүкчүлериниң кызымаккай ажылындан база хамаарылгалыг.

Ындыг эскертинмес, бөдүүн иштин кижилериниң бирээзи Ондар Хүр-оол. Ол Суг-Хөлдүң ажылчын кооперациязының сөөртүкчүзүнге сөөлгү дөрт чыл ажылдап келген. Чаап болгаш ынаныштыг аъды — Кара-Алазын шанактапкан сөөртүкчүнүң чүүл-бүрү чүве сөөрткен чоруурун кижи бо-ла көөр. Ол чүтле бараанналарны эвес, харын ажылчын кооперациязының сөөртсе чогуур кандыг-даа ажылдарын кылыр.

Чонунга макталдыг бо ажылчынны Суг-Аксының чурттакчылары Сүт-Хөл көдээ Советтин депутадынга ийи удаа соңгаан. Бодунуң округунуң соңгукчулары-биле депутат доктаамал ужуражып, оларның берген чагыгларын күүседириинге үлүүн база кирген. Чижээ, чагыглар ёзугаар суурнуң Найырал кудумчузун эрткен чылын чаагайыткан. Анаа чонның киржилгези-биле хөй төс ыштыг олуртқан. Оон ынай кудуктар, көвүрүглер септээр, арык-бугалар аштаар чижектиг ажылдарже Советтин бүгү депутаттары-биле кады чонну эвилелдээн. Эрткен чылын эш Ондар төлээлеп тура, кезек кижини эвиледеп алгаш колхозка 25 тонна эки ынаргыг сигеинии белеткеп берген.

Хөй-ниити ажылындан база чыда калбас кижи. Бодунуң чурттап турары Найырал кудумчузунуң комитединиң даргазы. Суг-Аксында Культура бажыңының уран чүүл бөлгүмүнүң сыгыттылар ансамблининг удуртукчузу. Кудумчунуң чурттакчыларының ниити хуралын ой-ойлеп чыылдыргаш, хөй-ниитининг корум-чурумунуң дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны сайгарып турарлар. Депутаттың чурттап турар кудумчузунда хөй-ниитининг корум-чурумун үрээр кижилер саны кызырылган. Бо дээрге депутаттың хөй ниити-биле кады дээштиг ажылының ачызы.

Чоокта чаа Ондар Хүр-оолду кандидаттан СЭКП кежигүнүнге хүлээп алганын бодунуң амыдыралында бир уттундурбас болуушкун кылдыр ол санап чоруур.

О. БОРАШ.

ҮРЕЗИН — ДҮЖҮТТҮҢ МАГАДЫЛАЛЫ

1973 чылдың дүжүдүнге республиканың колхозтары болгаш совхозтары 51,07 муң тонна тараа болгаш тараа-бобы культураларының үрезинин үруп алыр планныг. Чыл эгезинде медээ-биле алырга, 51,17 муң тоннаны үруп алган иймипе, азы план 100,7 хуу күүсеттинген.

Оон алырга байдал эки ышкаш сагындырар. Ынчалза-даа Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Тес-Хем, Бай-Тайга районнарның, «Скотопром» трестиң совхозтары, «Кара-Хөл», «Большевик», «Х Улуг хурал», «Кызыл тук», «Коммунизмче орук» (Өвүр), «Чаа-орук», Ленин аттыг (Эрзин) колхозтар чазын чамар тараа культураларының үрезинин үруп алыр планын күүсеттээн. Ол ышкаш «Большевик» колхоз, «Тыва», «Сукпак» совхозтар коя культура болур кызыл-тас үрезинин урар планын күүседип шыдаваан. Ниитизи-биле республиканың 60 амыл-агыйының 7-зи үрезин-биле чедир хандыртынмаан. Ажыл-агыйларда суна, арбай үрезинни база-ла чедишпейн турар.

Чазын чамар культураларның үрезинии-биле ажыл-агыйларны хандырар төлээде, күрүне курлавырларындан өөнаар азы садып алыр 4000 тонна кызыл-тасты, 900 тонна кукурузаны, 1000 тонна арбайны, 190 тонна чочак-тарааны, 200 тонна тарымал тоорукту тускайлап берген. Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы кызыл-тастың элита үрезинин: «Саратов-29»-ту — 640, «Востокту» — 100, «Мильтурм-553»-ту — 80 тонналы, арбай сорттарындан «Винерни» — 80, «Казаньскийни» — 40 тонналы, суланың сорттарындан «Орелду» — 30, «Сизунук» бирги репродукциязын — 250 тонналы үрезин өстүрер амыл-агыйларга садар.

Республикада күрүнениң үрезин инспекциязы февраль 15-ке чедир бүгү амыл-агыйларда бар үрезинни 100 хуу хынап көрген. Хыналдага киргеи үрезинниң 70 хуузу кондициялыг. Ынчаарга бар үрезинниң 19,8 хуузу бөктүүндан, 22,9 хуузу үнөр шынарындан, 9,3 хуузу шыгындан кондициязынга четпээн болган. Бирги болгаш ийиги класстың үрезинииниң 36 хуузун белеткээн.

Кондициялыг үрезинни 83 хуу чедип турар Каа-Хем биле Тандының ажыл-агыйлары үрезин арыглаашкынын база кондициязынга чедирер ажылды багай эвес чорудуп турар. Каа-Хем районда «Ленинчи орук» колхоз, Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы, ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхоз дүжүт амаап ап тургаш-ла үрезин арыглаашкынын ады агаазээни эки. Ол ажыл-агыйлар тараа культураларының үрезинин бүрүнү-биле чамар кондициязынга чедирип алган. «Ленинчи орук» колхозта бирги класстың үрезинни 72, ийиги класстың — 5,3 хуу, Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында бирги класстың — 48,3, ийиги класстың — 32,9 хуу, ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозта бирги класстың үрезинии 41, ийиги класстың — 46 хуу.

Ол ажыл-агыйлардан ажыда тараа культураларының үрезинин бирги болгаш ийиги класс чедирер ажылды «Кок-Тей», «Саян», «Бурунгаар», «Сүт-Хөл» совхозтар, Тандының «Коммунизмниң херели», Каа-Хемниң «Октябрь 14 чылы», «Октябрь 30 чылы», «Коммунизмче орук» колхозтары элээн чедишкиннииг чорудуп келген. Оларда бирги, ийиги класстың үрезинии 89-тан 96 хуу чедип турар. «Алдан-Маадыр», «Дөң-Терезин», Жданов аттыг совхозтарда кондициялыг үрезинниң 99 хуузу үшкү класстың болган.

Ындыг болза-даа республиканың дыка хөй амыл-агыйларында үрезинни чамар шынарга чедир белетизэринче кошкан ынчээнгей салып турар. Тес-Хем, Эрзин, Бай-Тайга районнарда хыналдага киргеи үрезиннериниң 30-дан 90 чедир хуузу чамар шынарынга четпес болган. А Чөөн-Хемчик биле Барыын-Хемчиниң амыл-агыйларында үрезинниң 26—38 хуузу бөктүүндан кондициялыг эвес болган. Кондициялыг үрезинни шуут чок районнарга Төөгү, Моңгүн-Тайга, Өвүр хамаарыжыр. Республиканың 32 совхозундан ийи, 27 колхозундан — сес хирези кондициялыг үрезинни чөк болуп турары дүвүренчиг. Бо амыл-агыйларның агрономнары боттарының келир часка шынгалдазы болур —үрезин белеткээринче шынгыы ынчээнгейни салыры чугула.

Дүжүт амаап алгандан бөөр үр үе эрткен. А чамдык амыл-агыйларның удуртукчулары болгаш агрономнары боттарының чазын чамар үрезинин мынчага инспекциягa хынадып алырынче сагыш салбайн турары элдеп. Чижээ, Эрзин район тарва үрезинииниң чүгле чартыын, Төөгү — 15,8 хуузун хынаткан, а Моңгүн-Тайга чиңгыс центнерни-даа хынатпаан. Ону чедир хынатпаан черлерге «Найырал», «Чыраа-Бажы», «Ак-Туруг» совхозтар Эрзинниң колхозтары хамаарыжыр.

Үрезин — келир нүүтүк дүжүдүнүң магадылалы. Ону эки шынарлыг, бүрүн белетнеп алган амыл-агый чаагай дүжүтту эстүрүп ап шыдаар.

И. ПОМИНОВ.

Кодээ амыл-агый министерствозунуң коя агроному.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Улуг өзүлде

ПАРИЖ. (СЭТА). Парламент соңгулдазынга белеткенир талазы-биле соңгулда кампаниязының үезинде Франциянын Коммунистиг партиязының хүрээлеңи ораичок өскен.

ФКП-ниң чүгле париж девискээринде чеди каттыжыышкыныңга безин француз коммунистериниң хүрээлеңинге 10782 кижи киргеи. «Юманите» солун ону дыңнаткаш, ФКП-ниң хүрээлеңи партиянын бүгү каттыжыышкыларында өзүп турар деп демдеглээн.

ОЙТУР ШАВЫЫШКЫН

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң рейксылыг күштери март 4-те болур парламент соңгулдазын чогууру-биле эрттиреринге уржуун халдадыр деп турар. Ону Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корвалан шиитпирлиг ойтур шапкан. Буржуазтыг партияларның чонну корум-чурум чок үүлгедиглер кылырынче ыдалап турар төлээлекчилерин Луис Корвалан бодунуң соңгулда мурнунда чугаазынга шыгыы шүтүмчүлээн. Оон ол чугаазын найысылалдың радиозу дамчыткан. Луис Корвалан чурттуң президенти Альендеге баштаткан, хоойлу ёзугаар чазаанга деткимче көргүзеринче, реакцияның күткүлгезинге төөреттирбезинче соңгукчу чиилерни кыйгырган. Коммунистер, Компартиянын аныяктар организациязы болган өске-даа депшилгелиг күштер чазакты база социализм оруу-биле Чилиниң улузунуң бүүр бүрүн эргезин камгалаарынга чаңгыс кижи дег туржур деп, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары ол чугаазынга демдеглээн.

ДОКУМЕНТИГЕ АТ САЛГАН

ПАРИЖ. (СЭТА-ның түскай корр.). «Вьетнам талазы-биле делегей конференциязының Актызынга» ат салырының ёзулалы Парижке дүүн болган. Чазактарының өөнүүзүнден ССРЭ-ниң, ВДР-ниң, ПУР-нуң, ВҮР-нуң, АКШ-тың, Франциянын, КҮР-нуң, Англияның, Канаданың, Индонезияның, Мурнуу Вьетнамның даштыкы херектер министрлери Актыга ат салган.

Актыга ат салырының ёзулалынга КНО-нуң чингине секретары К. Вальдхайм киришкен.

Документ киирилде кезээнден болгаш тос үүлден тургустунган. Аңаа ат салган талалар Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбынны катап тургузар дугайында дугуржулганы барымдаа кылдыр хүндүткелдии-биле хүлээп алгаш, ону боттарының чүүлдүт деп көргенин, деткип турарын илергейлээн. Ол дугуржулганы болгаш аңаа капсырылда болдурган протоколдарны шынгыы хүндүлеп, чайгылыш чок күүседир дугайында парижа дугуржулганыңга ат салган талаларның алган хүлээлгелерин конференциязының киржикчилери барымдаа кылдыр хүндүткелдии-биле хүлээп алган.

Актыга бүгү 12 таланың төлээлекчилериниң ат салган үезинден эгелеп ук Акт күүседир болуур, ону олар чайгылыш чок күүседир.

ОНЗА ХЕМЧЕГЛЕР

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонезияга март 12-де Үлүсчу сүмележилгө хуралының сессиязы болгур. Ол хүннүң чоокшулап келгени-биле капсырлаштыр «айыл чок болгаш корум-чурумнуг турарын хандырарө онза хемчегларни ап турар. Индонезияның күрүне эрге-чагыргазының дээди органы — ол хурал чоокку чылдарда күрүне политиказының кол утланыышкынын тодаргайлап айтыр болгаш чурттуң президентиниң соңгуур. Индонезияның амгы президентиниң Сухартоның эрге-хүлээлге хуусаазы 1973 чылда доостур.

К. ВАЛЬДХАЙМНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ПАРИЖ. (СЭТА). «Каттышкан Нациялар Организациязынга Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның информация бюрозун тургускан турар» — деп, КНО-нуң чингине секретары К. Вальдхайм Парижте дипломаттыг парлаага каттыжыышкынының кежигүннери журналистер-биле ужурашташ, медеглээн. МВР-ниң Революстуг түр чазаанның даштыкы херектер министри Нгуен Тхи Бинь-биле мээң ужуражышкынын үезинде ындыг шиитпир хүлээп алдынган деп, Вальдхайм чугаалаан.

НИКСОННУҢ ЧАГААЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентиниң Р. Никсон кижи курлавырларынга хамаарыштыр конгресске чагаа чоруткан. Моок мурнунда турган администрациялардың социал талазы-биле эгелээн хөй-хөй программаларын «таарыжыр-ча чок» болгаш нургуудайында «барык күүсеттинмес» деп сыгаглааш, чазакты өскертир ийикте узуткан каалтар деп турар сагыштыын ол документиде чарлаан.

ВДР. Вьетнамда тайбың хүннер. Ханой хоорайның чоок-кавы девискээрлериниң хөй-хөй көдээ ажыл-агый кооперативтери нечектер өстүрер тускай угланыышкынныг сайзырап турар. Найысылалче баар оруктарга чечектер долдур салып алган корзиналарлыг кыстар бо-ла көзүлген турар.

СЭТА-ның фотозу

Удурланыышкынын илергейлээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу-вьетнам патриоттарга хамаарыштыр сайгон ёзу-чурумчунуң массалыг дерзин үүлгедиглер кылып турарынга удурланыышкынны илергейлээринин чыскаалы Сайгоннуң КНО-да хайгааракчызының бажынының чанынга депшилгелиг хөй-хөй организацияларның кыйгырыын ёзугаар болган. Мурнуу Вьетнамның кара-бажыннарынга хоруглалда турар мун-мун кижилерни хостаарын негеп, тайбың дээш америк демиселчилер амгы үенин кара-бажың ээлериниң чогаадылгазы — «пар ижээни» дээр ындыг хоругдал черлериниң бирээзиниң макелин көргүзүп чораан.

Оон соонда сайгон ёзу-чурумчунуң дерзин үүлгедиглеринге удурланган, хөй кижилиг митинг хоорайга болган.

ШЫҢГЫЫ БУРУУ ШАПКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корреспондентиан О. ПИВОВАРОВ дамчыткан). Хамаатты ужар түүлдүг делегей организациязының шуулганының 19-ку сессиязы Нью-Йоркта эртип турар. Сонай чартык ортулуктуң аглаар делгеминге Ливияның чон дажыглаар самолёдун нараиль дайынзырактарның өжегээр дүжүр аткаш, кеминг херек үүлгеткенииниң дугайында айтырыгны ук шуулганга чугаалашкан.

Шуулган 26 чурттуң киирген резолюция төлевилелин хүлээп алган. Кандыгдаа кем-буруузу чок 100 ажыг кижиниң амы-тынын оскунарынга чедирген Израильдиң ол үүлгединиң резолюциядa шиитпирлиг буруу шапкан. Ук кеминг херектиүүлгеткенииниң байдалын ылап хынап көөрүн шуулган хамаатты ужар түүлдүг делегей организациязының човулелиниге чагаан.

Ук айтырыгны чугаалажыры делегей эргелериниң чугула чижек хемчээлдериниге Израильдиң каичап-даа таарышпас, дайынзырак политиказын тыңгыы буруу шапкан сойгаалаашкын болган. Агрессорнуң үүлгедиглеринге боттарының эң хамы килеңзээнин медеглээр дээш, шуулганның кидиринден 30 ажыг оратор чүве чугаалаан. Олар чон дажыглаар, камгалал чок ол самолётка халдаашкын биле Израильдиң Чоокку Чөөн чүкте кеминг бүгү политиказының араазында шуут холбаалыын айыткан.

Пассажирлер дажыглаар, хол-даян самолётче халдаашкын кылыр террор үүлгедии болур, ынчангаш Чоокку Чөөн чүкке тайбың политиктиг таарыштырыгга дугайында КНО-нуң шиитпирии херекке албайн, Израильдиң дайынзырак политика чорударын үргүлчүлеп турарын херечилеп турар-дыр деп, ССРЭ-ниң төлээлериниң удуртукчузу В. М. Морозов медеглээн.

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫ

Байырлалга уткуштур

Кызыл хоорукусковнуң культура килдизинин чанында уругларның балет школазында 150 урут өөренип турар. Школада шүүтү 10 класс бар. Балет школазының өөренимчилери хоорайның культура бажыңнарынга, уруглар албан черлеринге концерттерни көргүзүп турган.

Уругларның балет школазының өөренимчилери март 8-тин байырлалынга тураскаадыкап оон көргүзүүлерин белеткеп турар.

П. ГОЛЬЦОВ.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржиничизи Николай Григорьевич Анисимов Кызылдың № 11 школазының пионерлеринге бо-ла аалдап чеде бээр. Дидим чоруктуң кичээлдеринге солун чугааны олар чорудуп турарлар. Хөөчүкүнүң дайынчы оруу Смоленск чогунудан эгелээш, Варшава, Берлин хоорайлар чедир уламчылаан.

ЧУРУКТА: Н. Г. Анисимов 6 «в» класстың пионерлери-биле беседа үезинде.

П. ГОЛЬЦОВТУҢ фотозу.

Сценада — агитквартира

Ол хүн Культура бажыңының сценазын Чаа-Суурунуң № 3 агитквартирazының бот-тывыгыр артистери эзелекеп. Алдын хөлзиг кожеге-даа ажыттынган. Тааланчыг хоюг үнүг ыраажылар, чечен-мерген номчукчулар, эрес-каңнагай танцычылар бот-тывыгыр талаптызын көрүкчүлерге бараалгаткан. Культура бажыңының ажылдакчылары болгаш бот-тывыгыр артистер чыылганнарга янзы-бүрү оюннарны танцыларны организастаан.

Хостуг үе-шактың чөп организастаарынче салбырда партия организациязы, суурда херээжеңнер чөвүлели чогуур кичээлейин салып турар.

О. АГБААН.

Сценада — агитквартира

Ол хүн Культура бажыңының сценазын Чаа-Суурунуң № 3 агитквартирazының бот-тывыгыр артистери эзелекеп. Алдын хөлзиг кожеге-даа ажыттынган. Тааланчыг хоюг үнүг ыраажылар, чечен-мерген номчукчулар, эрес-каңнагай танцычылар бот-тывыгыр талаптызын көрүкчүлерге бараалгаткан. Культура бажыңының ажылдакчылары болгаш бот-тывыгыр артистер чыылганнарга янзы-бүрү оюннарны танцыларны организастаан.

Хостуг үе-шактың чөп организастаарынче салбырда партия организациязы, суурда херээжеңнер чөвүлели чогуур кичээлейин салып турар.

О. АГБААН.

1973 ЧЫЛДЫҢ ТУРИСЧИ МАРШРУТТАРЫ

ЧУРУМАЛДЫГ ЧУРТУВУСТУҢ ТУРИСЧИ КОКПАЛАРЫ СИЛЕРНИ МАНАП ТУР, ЭРГИМ ЭШТЕР!

Аныячы чоннарның массалыг дыштанылгазының үези — чай ам-даа элек. Ынчалза-даа дыка хөй үлетпүр, тудуг, транспорт, нөлхөз болгаш совхоз коллективтериниң профсоюлар организациялары амыл-ишчилеринiң эдиг-эчелиг шөлээлерин, дыштанар хүннерин ынчаар амыктыг эрттирерин планнап, белетнелди чоруда бээген. Оларның чамдыктары Туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле область чөвүлеминден дыштанылганы нала, ынчаар оон организастаавын сүмелээрин дилеп турар. Аңаа чөвүлелиң даргазы В. А. Мерзляковтуң харыызын мөөң аданында парлалывыс.

Бистиң республиканың ажылчы чоннары шөлээзин азы дыштанар хүннерин каас чараш бойдус чурумалдыг черлерге эрттирериге кончуг күзелиг. Оларның сапы чыл келген түлүм-на көвүдеп орар. Эрткен чылын 400 кижи эдиг-эчелиг шөлээзин Бүгү-эвилелдиң туристиг маршруттары Крымга, Кавказка, Краснодар крайга, Уралга, Карпаттарга, 390 кижи «Найырал» поезжизи-биле Прибалтиканың хоорайларынга эрттирген. «Азас», «Жаркы» түрбаазаларынга 400 кижи дыштанган. Он-он коллективтер дыштанар хүннерде хоорайлар болгаш суурлар чанының чараш бойдус-чурумалдыг черлеринге чораан.

1973 чылдың чайгы сезонунда республиканың ажылы чону дыштанылгазын каяа эрттирип болурул?

Туристтеринге ынактар боттарының барыксаан черлерин күзелдин-биле шилип ап болур. Рига, Хелче, Краснодар крайже, Ураниаже, Молдавияже, Кара-Далай эриктеринче болгаш оске-даа черлерже баар туристиг путёвкалар бар. Тоожу районда «Азас», Дус-Хөлде «Жаркы» түрбаазалары 600 кижиниң бо чылын хүлээп алыр.

Булуруглениң 400 хире мурнакчылары «Найырал» поездизи-биле туристиг походче чоруур. Оон маршруду чаартынган: Омск — Челябинск — Уфа — Куйбышев — Ульяновск — Казань — Ленинград — Псков — Новгород. Туристер В. И. Ленинниң революсчу ажыл-чорудулгазының улам ханзыр биилиг ырлар, Совет эрте-чагыргазының чылларында Төрээн чуртунуң чедип алган чедишкиннери-биле танышжар, тураскаалгыг черлерни көөрлер.

Дус-Хөлче автобустуг туристиг маршрут солун болур. Экскурсия Кызылдан эгелээр, оон Дус-Хөлге баргаш, эртип, дыштанар. Дараазында Кочетово суурга четкеш, республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинiң салбырын көрген соонга Чагатай хөлге баргаш, арыг агаарга дыштанар.

Чайгы үеде кижи өртүүг шөлээзин ап шыдавас болгай. Ынчалза-даа дыштанар хүннерин ажыктыг эрттирериге талыымчалыг байдалды тургускан. Профсоюлар организациялары Шушенскоеже, «Тыва даг-дүүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарже экскурсиялар чорударын боттарының коллективтеринге планнап ап болур. Туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле область чөвүлели оларга түскай автобустуг бөөр арталыр.

Тывага хөй хүнүг туристиг инхоттарны чорударын күзээн кижилерге 40 ажыг маршруттарны тургускан. Оны күзелиңер сууглаар шилип алыр силер.

Телевидение

МАРТ 4-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

10.00—«Малышов». Уругларга дамчыдылга. 10.20—Мультфильмнер. 10.50—«Сыдыгыстыгаш». Уругларга программа. 11.20—«Ак-кок дүнеер чайынналазын». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10 «Өөнүг телекөргүүг. Школачыларга «Будильник» 12.10 — Өөнүг телекөргүүг. Фигурлыг чүүгулаашкын талазы-биле делегей чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. Братиславадан дамчыдылга 13.55 — «Кижи болгаш хөөлүү» 14.25— Өөнүг телекөргүүг. «Кино аян-чоруктарының клуту». 15.25— Совет Армиязың болган Флоттуң дайынчыларынга. 15.55—Өөнүг телекөргүүг. Аныяк күүседикчилерниң концерти. 16.40— Кожевников—«Монтажниктер». Сценажыткан рассказтар. 17.50—18.00—Чапсар. 18.00—«Үе». Өөнүг телекөргүүг. «Совет Литва». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

19.30 — Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

21.00 — Өөнүг телекөргүүг. Фигурлыг чүүгулаашкын талазы-биле делегей чемпионады. Көргүзүүлүг күүседиглер. Братиславадан дамчыдылга. 22.50—23.00—Чапсар. 23.00—00.00 — Өөнүг телекөргүүг. Фигурлыг чүүгулаашкын талазы-биле делегей чемпионады. Көргүзүүлүг күүседиглер. (Үлаачыны).

МАРТ 5-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00— Телемедээлер. 19.15—«Фронт дамчыштыр оруу». Телефильм. 19.40—«Ниитилел амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 20.10 — «Файзулаю Зайдуллаев ырлап тур». Фильм-концерт. 20.30 — Телемедээлер. 20.45—Чарлалдар, реклама. 20.50—22.15—«Бодунуу биле». Уран-чечен телефильм.

Бүгү россияның национал драматургия фестивалы

Национал шилерниң болган ССРЭ-ниң улустарының театр уран түүлүнүң бүгү-россия фестивалының түнелги Ленинград хоорайга үнер. Анаа эң дээре шилерниң көргүзүлгези болур.

ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга турасказаткан чогаадыкчы көргүзүдете Россия Федерациязының шупту театрлары киржип турар. Эвилелдешкен болган автономнуг республикалардан 150 шинни көргүскен. Национал шилерниң жанр болган тема талазы-биле бүдээн фестиваль хереченип турар.

Тиилекчи болган шилерниң түннел көргүзүү бо чылдың март 12-ден 22-ге чедир эртер. Ында трагедиялар, лириктиг драмалар, каттырынчыг шилер, ол ышкаш төөгүреволюстуг темага хамаарышкан шилер кирип турар. Оларның аразында РСФСР-ниң Культура министерствозунуң дипломнарының бирги чергезин-биле шаңнаткан 13 шин база бар. Ниитизин-биле бирги чергениң дипломуун 32 шинге үнүскан.

(СЭТА-ның иперо.).

МОСКВА.

АГААР

Бөгүн республикага бичө булуттаар, хар чагбас. Чөөн утпаныышкынныг хаттың дургени секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 8—12, өскелериниг 12—16 градус соор.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың дургени секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы 12—14 градус соок болур.

КИНО

МАРТ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Руслан биле Людмила» (1-ги, 2-ги кезектери) 10.00, 12.45, 15.30, 18.15, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Адыр, мана!» (5-ки кезээ) 14.00, «Брутус» операция» 12.10, «Толанчы» (1-ги, 2-ги кезектери) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдын шакчар» 11.40, 13.30, «Анна Каренина» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.30, «Дендектиг атом» 15.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алдын дуглүүр» 9.00, 10.50, «Граф турлаанын бузундуларында» 12.40, 14.30, «Шуптуу дээш харымылаар апаар» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

МАРТ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дүнеки мотоциклчи» 10.00, 11.35, 13.10, 14.45, 16.50, 18.25, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шуптуу дээш харымылаар апаар» 15.00, 16.45, 18.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Адыр, мана!» (5-ки кезээ) 15.30, «Брутус» операциязы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбастарның чаа ужуралдары» 9.00, «Руслан биле Людмила» (1-ги, 2-ги кезектеря) 10.50, 15.40, 18.20, 21.00, «Өлүг сүвезиннер» 13.50 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Байырлал белектери

Чаагай баштайгы байырлаазы — Бүгү-делегейниң херээжеңнер хүнү — Март 8 чоокчулап олурар.

Эргим эштер! Ол байырлал-биле хозбаштыр херээжеңнерге байыр чедирип, оларга өөрүчүг белектер сөңзөргөн үтпаңар. Эң-не эки белек—байырлал таварыштыр үндүрген лотерея биледи ол.

Оон тиражында: «Москвич-412» деп 80 автомобильди, ЗАЗ-966 деп 80 «Запорожецти», янзы-бүрү маркалыг 2000 радиоприемникти, херээжеңнерниң 1200 хол пагыны, 2640 холодильникти, 1520 телевизорду, хөй санныг дваранар машиналарны, пылесостарны, электросамоварларны, кофе чуургуушталарын, дүргеп хайындырар кастрюльдарны, чөөк болгаш канволь аржыылдарны, а ол ышкаш 1-деп 500 чедир рубльди ойнап ап болур.

Лотерея билеттерин ажаалга кассалардан, магазинверден, чарлаза черлериниден, «Союзпечатьтың» киосклеринден, кинотеатрлардан, ниитизиң чемненилге черлеринден, аэропорттуң кассаларындан болгаш автовокзалдардан садып ап болур.

Ойнаашкын тиражы 1973 чылдың март 9-та болур.

«Тиилелге» совхозтуң хөөчүн ажыл-ишчизи, 1930 чылдан бээр СЭКП кежигүнү

Казан Семчинович КӨК-ООЛДУҢ

мөчээнин совхозтуң парткому, ажылчын комитеди болган ажылчы чоннар депутаттарының Күр чер көдээ Советиниң күүскому ханы кажыдал-биле дыннадып, мөчээн кижиниң өг-бүлезинге, чөөк кижилеринге кажыдалын илертейлеп тур.

Александр биле Лев ШАРГОРОДСКИЛЕР.

БИР-ЛЕ ДҮНЕ...

Дүн. Сцена бүлүртүң карангы. Улуг, чаагай эр кижи артып чыдырда, оңу арнында маскалыг кыс доза туруптар. Ооң оң холунда хоз-боозу, оске холунда улуг сумка бар. Ол боозун эр кижиже аннып келир.

Кыс. Тур дидир мен.

(Амдыы эр корткаш туруптар).

Эр. Чүү керек ирги?

Кыс. Хемчеер үштүнар!

Эр. Ка-на кавчаар?

Кыс. Белиңерге чедир. Дүргеп, дүргеп! (Боозун иштинге үстүрүп кээр. Эр плажын үштүп сунар). Өртээ маш турчуг?

Эр. Чүс чээрби.

Кыс. . (көргүзээш). Элей берген-дир. Сезен акша дижик. (Сумказынче суп алыр). Чүге тур сен? (Эр костюмун ужуглаш, акшазының хөнүн ап чыдар). Дедир сал... Ында кай барыл?

Эр. Аллан рубль.

Кыс. Костюм ужеп акшаны дижик. Каттышкаш — тозан болду. (Сумказынче суп аар. Эр кижи хөйлеңнеп сунар). Нейлон хөйлең. Өртээ чер албас-тыр. Че, чүү? Шупту хевиң үштүп!

Эр. Кыс кижи эртип, чүдээнерни але?!

Кыс. Дүргеп, дүргеп, ойлакчы. Бажыңымда чаш уруглуг кижи мен, дүн орайтады. (Эр кижи майыктаажын үштүр дээш диттин чедап турар). Че, чүге тур сен? Азы ам база үгүү зөлзөө ойбак, ыядыш тур сен бе?

Эр. (Элдепсинниң) канчап билир силер?

Кыс. Көк дээр бо. Силер-биле үш чыл кады чурттап келдим чоп. (Масказын үштүптүр).

Эр. Тоня!! Ол канчап турарын ол?

Кыс. Алаа чогуур алиментам ап турарым ол-дур. (Ойлаар хол-боозун дыылатпышаав). Ам чоруй бар. Чүге үттүн халак, ам алиментиң төлевейн барыңза — чаваштаап салыр мен.

Бүгү-делегейниң херээжеңнер хүнүнге

ЧӨК

С. ДАГЛЫ.

Бирги чарлакчы сценага үнүп келгеш, дилегчиниң турда ийгизип көстүп кээр.

Бирги. Чүге озалдадың? Бөгүн концерт болур деп чүвени билбес кижи сен бе?

Ийги. Билбес боор бе. Ынчалза-даа мен чогумда-ла ажырбас болгай.

Бирги. Сен чогумда канчап болур чүвел?

Ийги. Болбас боор бе. Амгы үеде чөк деп сестү калбаа-биле хереглээр апарган болгай. Чижээлээрге, кондуитор азы билет чөк автобус суг дээш аан.

Бирги. Канчап билет чөк боор чүвел?

Ийги. Чолаачы руль тудуп олурар. Ынчангада акшаны оон карманыынче сунгаш, билет албас бис. Ол хамаан чөк арын-бүүр чөк салыгны, дедир чандырыш бээр көпеек чөк кассир белиин турар болгай.

Бирги. Билдиве берди.

Ийги. Ынчаарта чижектеп чүтаалам.

Бирги. Садыгжыны чөк садыг.

Ийги. Эх, сени-даа. Садыгжыны чөк-даа болза, сени бир-ле садыгжы өскө чүве аптар ийне дээш, эдертир кылаштап-да турарын билбес сен бе? Оон өскө чөктан чугаалам.

Бирги. Суу чөк чунар-бажың, газ чөк плита.

Ийги. Ол-ол. Чедишкин бар-дыр.

Бирги. Харысаалга чөк дарга.

Ийги. Удуртулга чөк будуулге.

Бирги. Көрүкчүлер чөк театр.

Ийги. Ол-даа чүгээр-дир. Репертуар чөк театр азы клуб.

Бирги. Чырык чөк суур. Радио, харылзаа чөк салбыр.

Ийги. Шүүмүүлел чөк хурал.

Бирги. Күүседе чөк шинтпир.

Ийги. Харыы чөп айтырыг деп болур бе?

Бирги. Болбайн канчаар. Бистиң (колхозта азы совхозта) дөрт харылаттынмайн, чөк болуп турар чүүлдер-ле хөй болдур ийин.

Үзер Хуна

(Басня)

«Бал-бал» дизе, хаваан дүгер.
«Ман-мак» дизе, мыйысы көөр.
Чонга чарлыг, мактыстаган,
Шошчу Хуна чурттан чораан.
Бир-ле катап биезги «Иргек
Бизбестээштиң миниң келген.
Туштан чараш мыйыстар чок.
Дугуудары артыкан болган.

• • •

Водка-биле эмин артпас
Монпажырга моон-даа дора!

А. ДОПЧАА.

РЕПЕРТУАРЛЫГ БУЛУҢ

АЖЫЛЧЫН ӨГ-БҮЛЕ

Чаагайжыды туткан бажыңнарлыг Хову-Аксының ажылчын суурунда «Тыва кобальт» комбинаттың энергетиктери Виктор Алексеевич Ешзактың Нина Анчыевна Ешзактың өг-бүлези чурттап турар.

Нина болгаш Виктор Ешзактарның кайызы-даа комбинаттың чылыг күзүү-биле ажылдаар электр станциязының төлептиг талыычылары. Ынчангаш олар хову-аксыжылардың хүндүткелиг чаалап алгаанар. Пёлээн коммунистер.

ССРЭ-ниң 50 чылы-биле холбаштыр Виктор Алексеевич Ешзакты Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиин-биле шаңнаан. Виктор Ешзак — коммунистиг күш-ажылдың шалыычызы деп бедик атты сеен бен чылда чедип алган, хөй санныг Хүндүлел бижиктер, ангылар, белектер-биле каш удаа шаңнадып келген. Виктор Алексеевич СЭКП-ниң Таңды райкомунуң кежигүнү. Ук партийжи даалганы ак сеткиздиг күүседип турар.

Хову-Аксы суурнуң херээжен ажыл-ишчилериниң ортузунга коммунистиг кижизидилгенiң ажылдарын бедик деңгеезе организастааны дээш Нина Анчыевна Ешзакты база Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан. Ол ам каш чыл улаштыр Хову-Аксында херээжеңнер чөвүлелин удуртуп келген.

«Тыва кобальт» комбинаттың электростанциязы 1972 чылда электроэнергия будурер планын 115 хуу, чылыг энергиязын — 100 хуу күүседеткеш, 2040 тонна хөмүр-даштыг камнап алган. Беш чылдың шиитпирлиг чылында Хову-Аксының энергетиктери шалыычы ажылдап, комбинатта чарыштың муриукы одуруун эдээп турар. Бо эки көргүзүлерни чаалап алырынга Ешзактарның салымыжыны, үлүг эвээш эвес. Электри станциязының баражының продукциязы — электри болгаш чылыг энергиязы бүгү коллективтиң ажылының түңнелиниге киржир болгайда, чаңгыс ажылчының берген продукциязын чугаалаары берге. Ынчалза-даа энергетиктер Ешзактар кобальт концентрадын будурериниге база үлүг киришкилиг киржикчизи, урап соотун талантылыг номчукчузу. Бут бөмбүүнүң болгаш тыва хүрештиң талазы-биле спортчу-инструктор.

Нина Анчыевна Ешзак одалга талазы-биле машинист-моторист, Складтан үндүрген хөмүр-даштың түрмектеп хоюлаашы, котелдарже үзүктел чок чедирип бээр ажылды коммунист Нина Анчыевна баштаан беш кижилиг бригада эки күүседип турар. Олар станциянның ден-дески ажылдарын хандырып турарлар.

Ч. СОДУНАМ,
турбогенератор машинизи.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА БҮГҮ-НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

• • •

Чаагайжыдылганы хүн бүрү удуртуру көдээ Советтиң бир кол ажылы. Ындыг турбуже, бистиң Бай-Тал көдээ Советтиң күүскому ол чүтүлэ херектиң хажыыланда артып каап турары элдептиг.

Орук тудуу кошкак чоруп турары бо ажылды четпес удурткавының хереченил. Чижээ, Хомчык суун кежир тудуп кан ыяштар бөжап, аразы хоозалган хажыыларынче кулбуруп унтуптулай бергилээн. Оон овдактыы сүртей. Кандыг-даа машина-техника, мал-маган болап эртер, чонуң чоон оруу чер. Ынчангаш көвүргүнү сентеп-селиир ажылче чонну организастаа, олар күзелдин-биле ажылдаарлар ийик.

Бай-Тал суурда чамдык бажыңнарны көөрге, борбак бодундан өске артканы чүвеин чок. Ындыг бажыңнарның бир азы азы хаваза дээр таарар көдүрүү бергеп. Салбырда 300 олуттуг чаа Культура бажыңының тудуу үзамдыгып келген. Эрткен чылын-на ажыдар сураг үнген. Хер-херекселиг четчеэзэн турган. Ынчалза-даа бир-ле чүвеэн четпес болуп турза-турза, 1973 чыл-даа келген. Чаа чылды делгем, чырык Культура бажыңынга уткуур боор бис деп чон идегээн. Кайын ындыг боор, оон иштинде батареяларда, хоолайларда хамык суг доңуп калган болган. Ол хире улуг, чаагай бажыңының чанында саман хананың азы турасказал дег ам-даа турбушаан. Ону та чүге будындозер-биле үстүрүп, дескилеп кагбас чүве?! Суур чаагайжыдылганынче ханылаары, ону дээштиг удуртуру көдээ Советтиң күүскомунуң иегеттинии турар.

О. ДЕЛИК.

Бай-Тайга район.

«Шекпээр» совхозтуң Аңгаты салбырының Сарыг-Бел суурда чаагайжыдылга, ыламгыя ыяш тарылгазы ышкаш чугула ажылдар чер ажбойн турар.

Мооң чыдагаанны? Чазыы ыяш отту бергенде чадагай черге олуртқан ыяштар орта үнмес. Бир эвес ыяшты шын олуртур болза, хөрүүнү тергиин эки чер. Оон ында суурда херим чок бажыңнар безин дөртен ажыг, хөй бажыңнарның кладовкалары чок, арыглаяыр черлер эвээш.

База бир четпес чүве — суурда автомашиналар гаражының чогу. Техниканың кадагалалыгга ол дыка моондактыг. Эрткен чылын совхозтуң планында чок турзала улуг гараж тудуун эгелээш, июль айда ону ханазын дооруп каан. Ол чадагай кыштаан. Мооң чыдагаанны салбырда пилорама чогунда. Совхозтуң эрги пилорамазының чанында бир чаа пилораманы эккеп каандан бээр ийи чыл болган. Оон чамдык кезектери читкилээн.

Суурда чаа улуг магазинник, чурттакка бажыңнарының тудуу үзамчылаар, электри шугумун дамчыдар ажыл эгелээн. Кылыр ажыл-да хөй. Салбыр баштаар черинiң болган көдээ Советтиң күүскомунуң конторалары безин чок. Олар аңаа чурттакка бажыңнарында турун турары тааарымча чок.

Бо бүгү чүүдерни Аңгаты көдээ Советиниң күүскому болгаш оске-даа хамаарышкан черлер өөренип көөр ужелгей.

С. СААЯ.
Аңгатыда тудуг бригадирь.

МОСКВА. Төп телевидениениң «А чөве, кыстар!» деп аттыг баштайгы дамчыдылгазы 1970 чылда үнүп эгелээн. Ол үргүлүг болур дамчыдылга апарган болгаш чоокта чаа көрүкчүлер оон 22 дугаар үндүрүлгезин сонуургааннар.

Аныяктар редакциязы ыыдыг дамчыдылгаларга аныяк специалистерниң ажыл-ижин, оларның чедишкиннерин көргүзер сорулгалыг. Дамчыдылгаларга 21 янзы профессиялардың кижилери киришкен. Олар дээрге, кондитерлер, садыгжылар, эмчи сестралары, уруглар садыгының кижизидикчилери, агаар лайворларының удекчилери, трамвайлар башкарыкчылары дээш оске-даа иергежилдиң кижилери-дир. «А чөве, кыстар!» деп дамчыдылганы чурттуң телекөрүкчүлери улуг сонуургал-биле көрүп турар. Ынчангаш ядзы-бүрү профессиянның муң-муң өзүмек кыстары оон дамчыдылгаларынга күзелдин-биле киржир.

ЧУРУКТА: трамвай башкарыкчыларының конкурузунуң гиилекчизи Лида Спиркина.

В. ВЕЛИКЖАНИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникazы).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: киличзинин 23-54, харылзаалыг секретарьның 23-35, партийжи ажыг киличзинин 21-47, үзетчүр киличзинин 22-64, чагаа киличзинин 41-27, информация база совет гургузуг киличзинин 20-60, бухгалтерияның 31-75 корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонне болгаар.

Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-21, пропаганда амыдырал киличзинин 37-13, культура киличзинин 23-54, көдээ ажыл-

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 680.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тывадағы ном үндүрер черинiң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00104.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнделеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ МАРТ 6 ВТОРНИК

№ 55 (9131).

Өртээ 2 ион.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннеринге, Политбюро кежигүннеринге кандидаттарга болгаш секретарьларынга партия билеттерин тывыскан

Партия организацияларынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннеринге. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттарга болгаш СЭКП ТК-ның секретарьларынга партия билеттерин тывыскан.

(СЭТА).

ЭЛЕКТРИ ШУГУМУ

Татурова суурда тудуп турғускан электрининг улажылга станциязы Бурятияның Байкал чөөк-кавы девискээрин Сибирьның чаңгыс ай энергия системазынга кожар арганы берген. Ооң түңнелинде колхозтар болгаш совхозтар, ыяшчыларның, чер казыкчыларының, геологтарның суурлары амгы үеде төп черниң электри шугуму-биле хандыртынган.

Сөөлгү чылда Бурятияга 1000 километр узун дурттуг электри шугумуи кылган, 16 мал фермаларын электри-биле хандырган. Эртекчилер ам чаа черлерде барып ажылдай бергеи. Соңгу таваңы — Баргузин болгаш Курумкан аймактарының суурларынга электри энергизазы бөга чеде бээр. Республиканың мурнуу талазында электри шугумнары Чөөн Саян тайгазынарынче ында чорупгар.

(СЭТА-ның корр.).
УЛАН-УДЭ.

ЧАА ЗАВОДТАР

Район төвү Ивацевичиде (Брест область) хендир болбаазырадын кылыр улуг завод ажыглаада киргеи. Ол чаа будурүге черн хендирнинг савазын база болбаазырадын кылыр дериг-керекселер-биле чепсегленген.

Завод чыл дургузунда беш муң тонна тарымаа хендирип болбаазырадын кылыр. Ында күүндүг курғадыкчы конвейерлерлиг, удазыны аргын, эзер болгаш хендирни белеткеп кылыр черлер бар.

(СЭТА-ның корр.).
БРЕСТ.

ЧЕМИШЧИДИЛГЕНИ — ШӨЛДЕРЖЕ

Органиитит болгаш минералдыг чемишчидилгелер чер ажылының культуразын бедидеринге улуг рольдуг. Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидер кол чүүлдериниң бирээзи болганда, сөөлгү чылдарда оларны ажыглаарынче ажыл-агыйлар улуг кичээнгейни салып турар апарган.

Тараа шөлүнүң дүжүттүүн бедидериниң оруу — үнүштериниң өзүп, сайзыраарынга эргежок чугула чемиштиг бүдүмелдер-биле хөрзүнүү байлакшыдары болур.

Чер ажылын интенсивтиг ажыглаарының системазынче шилчээни-биле хөнбаштыр, органиитиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерниң роюю бедип турар. 1972 чылда республиканың тарылга шөлдеринге 167 муң тонна органиитиг чемишчидилгени төнкен, азы 1971 чылдаазындан 29,2 муң тонна хөй болган.

Шөлдерже ириндн өдекти сөөртүп төгериниң планын «Саян», «Өөн», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Сүт-Хөл», «Кок-Тей», «Буруңгаар» совхозтар, Бии-Хемде «Кызыл тараачын», Каа-Хемде «Коммунизмче орук», «Ленинчи орук», «Тилелге», Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» колхозтар болгаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы чыл бүрүде күүседип турарлар. Ол ажыл-агыйлар органиитиг чемишчидилгени ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаар, тараа культураларының дыка хөй немелде дүжүдүн ап келген. Олар өдекти баштай овааландыр болуп, ооң соонда өдек иээзш ирий бээргө, шөлдерге сөөртүп чедиргеш, өдек чаштырар херексеи-биле чер кырынга бир дески кылдыр тарады чаштырып турар. Бо колхозтарда болгаш совхозтарда органиитиг болгаш минералдыг чемишчидилгелер сөөртүп, төгер механизастаан отрядтарны тургузкан. Оон ажыгда оларга «Сельхозтехника» наттыжышкынының ажылдакчылары база дузалап турар.

Органиитиг болгаш минералдыг чемишчидилгелер сөөртүрүнүң ыңдыг практиказын республиканың ажыл-агый бүрүзүнге ажыглаар, механизастаан тускай звеноларны болгаш бригадаларны тургузары эргежок чугула. Өдекти улуг овааалар кылдыр болгеш надаралап, ону шөлдерже чайгы болгаш мышкы үеде сөөртүр үжүрлүг.

Чемишчидилгени чөп ажыглаарының үре-түңнелдиниң дараазында чижектер көргүзүп турар. Эртнен чылын «Саян» совхозка тараның ортуман дүжүдү гектардан 17,2 центнер, «Өөкке»—18,6 центнер, «Кызыл тараачын» колхозка—22, Каа-Хем районда «Коммунизмче орук» колхозка—21,2, «Ленинчи орук» колхозка—19 центнер болган. «Буруңгаар» совхоз чемишчидилгени ажыглаваш, гектар черден планнаттынган 100 центнериниң орнунга 141 центнер картофельди, «Россия» совхоз гектардан 260 центнер, «Улуг-Хая» совхоз —213 центнер ногаараны алган. Эртнен чылын республиканың ажыл-агыйлары минералдыг чемишчидилгени 8296 тонналы, азы ооң муркунда чылдыындан 909 тонналы хөйну төнкен. Ол колдуунда-ла фосфорлуг болгаш азоттуг чемишчидилгелер. Оларны бир гектарга 23 кг хемчээдиг кылдыр төнкен. Ол болза чогуур кормадан элээн куду болган.

Тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында республиканың колхозтары болгаш совхозтары 200 муң тонна органиитиг чемишчидилгени, ынчаарга ооң кезии хирезин часкы хөвү ажылдары эгелээринге чедир шөлдерге төгер үжүрлүг. Бо дээрге чиик эвес ажыл. Ынчангаш мурнакчы ажыл-агыйлар шөлдерже өдек сөөртүлгезинге улуг кичээнгейни салып турар. Бо чугула ажылче ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Барлык», «Шекпээр», «Кок-Тей» болгаш өске-даа совхозтар, колхозтар элээн организастыг эгелеп киргеи.

Ынчалза-даа дүжүттү бедидериниң чугула ол факторунуче республиканың дыка хөй совхозтары болгаш колхозтары чогуур кичээнгей салбайн турарын айтыр херек. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Эрзин районнарның ажыл-агыйлары чемишчидилге сөөртүрүнүң планнарын сөөлгү үш-дөрт чылдарда улаштыр күүсетпейн келген, ол ажыл-агыйларның шөлдериниң дыка куду дүжүттү ап турары таварыгга эвес. Ук ажыл-агыйларның шөлдери колдуунда суггаттыг, чогумма харын ол шөлдерге органиитиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни хөйну төгер херек.

Чемишчилерни ажыглаарынче кичээнгей салбайн, ол чугула ажылды багай организастап турарының үрмүүндан эртнен чылын дыка хөй совхозтар болгаш колхозтар куду дүжүттү алган. Мажаа мындыг чижектн көргүзүп болур. Барыын-Хемчикте «Большевик» колхоз тараа культураларының гектарындан дөңгүп-ле 6,7 центнер, Чөөн-Хемчикте «Искра» колхоз —6,4, Эрзинде «Чаа орук» колхоз—7,2, «Барлык» совхоз —6,5, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз —5,8, «Найырал» совхоз —6,6, «Тес-Хем» совхоз 5 центнер дүжүт алган. Бо ажыл-агыйлар эртнен чылын ол хире куду дүжүттү алган хирезинде-ле, оон чогуур түңнелди кылбаан болгаш бо чылын-даа ол чугула ажылче ыңдыг-ла кончуг шуудап кирбээн. Айыттынган ажыл-агыйларның удуртучулары, тускай эртемниглери шөлдерже чемишчидилге сөөртүлгезин дарый организаставаас болза, олардан партийжи принципиалдыг ёзу-биле негээр апаары чугаа чок.

Чамдык ажыл-агыйларда чемишчидилге сөөртүр механизастаттынган бригадалар, звеноолар ам-даа четча тургустунмаан, сөөртүр ириндн өдек чок, а кажаалларның чаа өдээн чаңгыс черге болуп овааларвайн турар. Херек кырында боттуг байдал ыңдыг турда, райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдери, ажыл-агыйларда парткомнар, ажылчын болгаш комсомол комитеттери бо чугула ажылче кичээнгей салбайн, ажыл-агыйларның удуртучуларынга шыңгыы негелдерни тургуспайн турар.

Часкы хөвү ажылдарынга чедир үр эвес үе артнан. Ынчанган шөлдерже өдек сөөртүлгезин республиканың бүгү-ле ажыл-агыйларынга дөп-дораан эгелээр, минералдыг чемишчидилгелерни хөрзүн картограммазын ёзугаар шөлдерге хуваап, төгерин амдан эгелээр херек.

Бо чугула ажылды часны тарылга бөтиндө организастыг чорударынче хүн бүрүде кичээнгейни салып, ону контрольга алыры СЭКП райкомнарының, райкүүскомнарның болгаш көдээ ажыл-агый эргелелдериниң база-ла чугула серулгазы болур. Чер ажылының тараа болгаш өске-даа продуктуларын будүрерин тоску беш чылдық шиитпирлиг үшкү чылында улам-на новүдеринин бир магадылалы — органиитиг база минералдыг чемишчидилгелерни шөлдерге четчири-биле төп, шын ажыглаарында болыр дээрзин утпас херек.

«Улуг-Хая» совхозта чаа төрүттүнген хураганнарны ажаап өстүрериңе мергежилдиг сакманщиктерниң бирээзи Барыңмаа Тоглакпан болуп турар. Барыңмаа Түлүшевнаның ажааган чаш хураганнары онча-менди доругуп турар.

ЧУРУКТА: Б. Т. Тоглакпая ажыл үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

МОСКВАЧЫЛАРНЫҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИН ДЕТКЭЭН

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүне туразаалаткан Коммунистиг субботникти чорудар дугайында Москваның мурнакчы будурүгелериниң эгелээшкинин Кызылдың эът комбинадының ажыл-ишчилери хураңгыга пати-биле деткээш, апрель 21-ниң хүнүнде Коммунистиг субботникти артырерин шиитпирлээн.

— Бо хүнде шалыпчы ажылдан тургаш, күш-ажылың будурүкчүлүүнүң ээ бедик деңнелин чедип ажыр, ажылдаан акшаны беш чылдың фондузунче киирер саналдыг мен — деп, комбинаттың мурнакчы ажылчыны коммунист М. Ооржак хүралга чугаалаан. Бо саналды ажылчыннар К. Иванова, М. Фетисова олар деткээш, Коммунистиг субботникке кижи бүрүзүнүң киржирин кыйгырган. Оны хүралдың киржикчилери бир үн-биле деткээн.

Кызылдың эът комбинадының ажыл-ишчилери, ол хүн, апрель 21-де 25.300 рубльдиң азыы-бүрү эът продукциязын будүрер.

Сорук киирген

Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң Кара-Таг сүт-бараан фермазының коллективи бо хүннерде сорук киргеи ажылдан турарлар.

Бир эвес эртнен чылдың бо үезин-биле деңнээр болза, ферма ниитизин-биле 8 тонна сүттү күүрүвее хөйну дужаагаи. А бир инектеи салган сүт олла үе-биле деңнээрге 96 кг хөй болган. Ынчангаш ферма биргн кварталдың үлүүнге овааштыр 52 тонна сүттү саткаи.

Сүттүң ковүдээлиниге кол-ла рольду ферма мал чемининиң четчири, эң ылангыя чарба, көк суда, кукуруза болгаш өске-даа хоолулуг чемиерниң барыында дээрзин мурнакчы саанчы Дамдын Чечек бадыткап турар.

А. КУМАЯК.

● Республиканың колхоз, совхозтарында тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының часкы тарылгазынга белеткел ажылдары организастыг чоруп турар.

●*Таңды районунда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң механизаторлары 21 андазыны, 45 сеялканы, 99 илиирни, 49 тракторну септеп дооскан.*

Мактадыглар

Кызыл-Мажалыкта септелге-тудуг участогунда тудутнуң — нйи. септелгениң — бир, малярның — бир, чазанылганың — бир бригадалары ажылдап турар. Ында тудутжулар Монгуш Чалгын-оол, Кужугет Люндуп, Монгуш Опал-оол, Монгуш Салгын-оол, Ооржак Кестик-оол, мергежилиг бедидип, мурнакчы, малыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Чазавыкчылар Сарыглар Матыржык (бригадир) Сарыглар Козлов, Семен Сарыглар, Ооржак Көк-Хуна рама, кастактарны, эжиктерни эки шынарлыг кылып турардар.

Септелге-тудуг участогу бо чылын нйи квартиралыг 7 чурттакка бажыңын тудар планын чедиишкинниг күүседир дээш улуг кодурагүшкүн-биле ажылдап турар. Олар ам бээнге 2 бажыңны тудуп дооскан.

С. ТАВА-САМБУ.

ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛГА— ШАЛЫПЧЫ ИШ

(ТАҢДЫ РАЙОННУҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙ МУРНАКЧЫЛАРЫНЫҢ СЛЕДУНДАН)

Бай-Хаактың Культура бажыңынга районнуң колхоз, совхозтарының будүрүге болгаш тудуг черлериниң мурнакчы ишчилери чыглып келгеи.

— Районнуң улус ажыл-агыйының мурнакчыларының бо чылгы слёдуп ажыдар эргежи ССРЭ-ниң 50 чыл ою аттыг совхозтуң саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Зинаида Сергеевна Реодькога тывыскан — дээн өткүт үн аалга чаңгыланган.

Маадыр малчын Уян-оол Бавун-оолга баштатқан малчынар, механизаторлар, ажылчын ажыңнын төлээлери районнуң, колхозтарның болгаш совхозтарның шаңнаткан туктарын тудуп алган аалга кирип көөрге, чыглганнар туруп кээп, дыңмиттиг адыш часкап, уткаан.

Слётка СЭКП-ниң Таңды райкомунуң биргн секретары Д. К-Х. Ооржак илеткел кылган.

— ССР Эвилелиниң улустарының найыралының улуг байырлалы болуп төөгүге артқан 1972 чыл доозулгадан бээр ийи-ле ай арты. Бис ол аддарлыг чылдың күш-ажылчы эдилээн уламчылап, канчаар ажылдаанывысты түңнеп, чедиишкинивисте чоргаарланып, четпестерни илередип, ону катаптавалының хемчегжерин ап турар бис —деп, илеткелчи эгезинде чугаалаан. Районнуң тараажылары Төрээн чуртуң шыгжамырында 56 муң тонна ажыг тарааны уруп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң, ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тумларын акша шаңнаддары-биле кады чедип алганы. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының, «Тилелге» совхозтуң тараажыларының тергиин ажылдаанын ол онзалап демдеглээн.

Ынчалзажок, чамдык трактор-хону бригадалары бар курлавырларны ажыглавайн, агротехниканың чурумнарын хажыткаанының түңнелинде көдээ ажыл-агый культураларының чавыс дүжүдүн алганын илеткелчи орта база ийыткан.

Бо хүннерде районнуң механизаторларының ортузунда беш чыл планының шиитпирлиг чылының бедик дүжүдүн өстүрер дээш социалистиг чарыш калбарган. Олар «Мурнакчының кожазынга хожудангай кижи турбас» деп лозунну удуртулга болдурган. Районда часка белеткел хаамышкынның чоруп турар. Трактордар септээриниң планы 71 хуу күүсетгиген, амдаа 110 тракторну септээр үжүрлүг. Механизаторлар, 9 муң гектар ажыг черни удур аңдарар. Тараажыларның мурнунда ажыл улуг.

Таңдының колхоз, совхозтарының малчыннары артканнарын ыяшчыннарга сонуургаткан.

Аныяк саанчы Тамара Семираова фермазының саанчыларының мурнундан санаддаш, бо шиитпирлиг чылда кантаар ажылдаар деп планнаанын чугаалап берген. Кара-Булуңнуң саанчылары бир инектеи 2800 кг сүттүг саап, быжаа бүрүзүнүң немелде деңзизин хонукта 600 грамм чедирерин хүлээгеи.

Ол ышкаш «Россия» совхозтуң инек кадарчызы Т. Чагыр-оол, Дуржулга станциязының мурнакчы механизатору А. Селигеев, «Тилелге» совхозтуң малчыны М. Доржу оларның чугаазын слёттүң киржикчилерн кичээнгейлиг дыңнаан.

Дараазында Таңдының эң дээре 11 мурнакчы малчынынга «Профессия талазы-биле тергиинниер» деп дипломнарны тывыскан болгаш кызыл кожазларны баглаан. Слёттүң киржикчилерн районнуң бүгү ажылчы чоннарынга кыйгырыгны хүлээп алган.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Дүвүрээзинниг чагаанның изи-биле

ЧИДИРИГ ЧҮДЕН БОЛГАНЫЛ?

Ээрбектеп бир авторлуң чагаазы келген. «Кызыл тараачын» колхозтуң бо салбырында кыштаглаашкын дүвүреиниг. Мал чемнинің чарыгдалын контрольдавайн турарындан амгы үеде ол үетүр чыгаан. Чамдык хөйжуларның коданнарында мал оолдаашкыны дооступ турар, а түңнел багай — чаш малдың хорамчазы хөй» деп хөйжу С. Б. Ондар дыңнаткан.

* * *

Кондей-Аксында № 1 бригаданың төвүнде дөрт кодан хөй чаңгыс черде кыштап турар. Хеминиң солагай талазында үш бажың, ийи кажаа тур. Бажыңнарда бичии уруглардан оске кижилер шуптузу кажаада хөй суггарган, чем каап берген тур. Ондар Сайын-Белек биле Куулар Мөңге-Байыр олариың хою чаңгыс кажаанның ийи ужунда. Бетин ужунда кажаанның ажининде сиген каап турган угбайга чеде бердивис. Ол Сайын-Белектиң өөнүң херээжен ээзи болган. Орай күүнү дүвүгүүн төрүүр 420 хой хүлээп алганын, мал ажылынга ур болганын ол тайылбырлады.

— Хоюнар кайы хире төрүп турарыл?— деп, айтырыг ону холдээпивеи, мынчаар харыылай-дыр:

— Бергедээн чүве-ле болгай, даргалар! Декабрьдан төрүп эгелээн хой, ооглаары ам барык-ла доозулган, ол хиреде чартык кезиидеи бичии-ле ажыг хой хураган ээртеп келгеи. Улуг хойларда безин бар ийин. Чаш хураганнарның аксы мыйыраар, өлген хураганы союп көөрге, эът-кеш аразында мыйыргай балыг база бар. ишти аарып турар.

Сайын-Белектер ол чүдээп хойну чүтле ийилээ ажаап кадарып турар. Күүнү бир кижиниң хүзалакчы кадарчы кылдыр оларга эштеп бергеи. Оозу мал өлүп, хораң эгелээрде (харыысалгадан сезиигеш ол ийикпе) шуут дескеи. Ашак-кадай мурнунда хой малдап чорбаан, арга-дуржулгазы эвээш. Оларның бо хүннерде ажылдап турар байдалы дыка бачым: эр ээзи хойну одарладып хүнээр, кадайы хураганнарны эмистиктеп, чемгерип, кошкак хойларны сигеннедип, суггарып тура хүнээр. Колхоз баштаар черниң чаа даргазы С. А. Докучиц-даа малчыннар кезии мааза чораап, участок эргелекчизи М. П. Алаш-оол-даа каш удаа келгеш бо бергедеп турар хойжуларга дэштиг чүвү-даа кылбаны элдеп.

Мал кажаазының одаа базарга чиидиттейнин чыдар, өл малгаш. Хой эвес инек кажаазы дег бедиткеш, сернаанын кырында плиг хире довурак быжаа кааныңдан дамылаар. Ону удуртукчулар, эоотехниктер түге эде кылдырбаанын? Дошкун, кыштың көрө-тура түге ыяш-ла чаа келген кижиге дүвүгүүн төрүүр мал хүлээпп бергеиил? Мал эмчилери, зоотехниктер кончуг ховар келир-дир деп ында кыштап орар үш малчын хомудан турар. Кижи бодап көөрге, кыштың эң харыысалгалыг хүннеринде № 1, 3 бригаданың зоотехниги Салчак Кара-оол биле учётчиги Аракчаа Карааның суурда буяун турган херээ чок болгу дег.

Оон ыяш тускай эртемниглерге мындыг айтырыгны база тургусса чогуур. Малдың баш санын өстүрериниң бир кол аргазы тарып боозадылга дээрэи биидиигир. Эрбекте ону база тоомчага албайн турарының фактылары бар. Олда Сайын-Белектиң дүүгүжүн төрүүр хөөн кошкарга сула эдериштирген. Ынчангаш оон кажан төрүп эгелээрин, кажаа доозулган турарын малчын билбес. Аңаа баш удур белеткемээнин чаш төлдү менди алырынга шак мындыг багай салдар чедирген.

Сайын-Белектерни боттары борта буруу чок деп болбас-ла харын. Өй-шаанда дүвүрээзин көдүрүп, ажаалда, чемгеэнилеин болдунары-биле экижиткен болза мындыг улуг каража болбас турган. Колхоз оларга ийи инек экжеп берген. Оларның суду-биле чаш хураган эмистиктеринин эргазын орта ажыглаваан.

Ол-ла малчынның олурар бажыңында № 3 бригаданың бүгү хойжуларының социалистиг чарыжын азып каан. Ким кандыг көргүзүг чедип алырын, кайы хойжу-биле чаржып турарын көргүскен-не харын. Чогум ол чарыш кинчаар боттанып турарын, кижилериниң херек кырында ажыл-ижинге ол саазында сан-чурагай дүүжүн турар бе дээрзин оок «чогаадыкчыларын» сонуургавайн турар.

Мындыг база айтырыг туругстунуп келир: «Кызыл тараачын» колхозтуң Көндей-Аксында кышкы когараанын кандыг хемчег-биле, ким, кажан эгидип болурул? Ол дээрге, бо шиитпирлиг чылдың каш-каш центнер дүүгү, ээди-дир, ниитизиниң малы-дыр.

Бо болза чаңгыс чижек-тир. Хой ажылында четпестер барык-да бригада буруузунде. № 4 бригадада Арсарыг Көкооддуң кадарганы 420 баш хураганындан декабрь, январь айларда 120 ажыг баш өлүп хораан, удуртукчуларнйң контроль чогундан ол хойжу мал чемнин тетчеглеп чарыгдап турар. Трактор-биле ийи катап сөөртүп келген силосту тиктө тө октапкан чыдар, мал коданында, та кайын келген чүве, 20 ажыг инек ону чоогдап турар. Сайыр-Бажында Сандык Кээдыр-ооддуң кадарган 570 эр хураганының аразында кыс хураганнар база бар болган, оларам төрүп турар. № 3 бригаданың Кара-Сугда үш коданын чаңгыс черде тырып каан, Ондар Соңгулдаанның март 20-ден эгелеп төрүүр ужурлуг хою бо хүннерде эндере төрээп турупкан. Хойжу кара часкаан, чаш уруглуг кадайы-биле бергедээн, төрээн хойларының эмнинин сүдү чок. Кожазы Монгуш Норжуңмаанның аныяк иттеринден 20 ажыы өлүп хораан.

Бо бүгү чаа билдиниң турар чүве эвес-тир. Ээрбекте «шарыг» байдалды республика солуунарынга чыдып келген, районнуң удуртур органнары ону билбес ужур турбас. Ынчангаш СЭКП Бии-Хем райкомундан, райкүүскомдан, оон көдээ ажыл-агый эргелелиндеи дээштиг хемчегжерни ап чорудары негеттинин турар.

Н. КЫРГЫС,
«Шынның» тускай корр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Республиканың Дээди Совединиң депутады Сергей Хочекович Красныйга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарының албан-хүлээлгезин күүседирин хүлээдип турар докталлы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу хүлээп алган.

Ук докталлы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ээлчеглиг сессиязынга бадыгадыры-биле киирер.

Партийжи амыдырал

БЕДИК НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР

СЭКП райкому болгаш чөрчөрде партиң организациялары СЭКП-ниң XXIV съездиниң айтышкынын боттандырбышаан, партия хураддарының коллективтиг удуртукчу болгаш политиктиг кижизидилгениң школазы болур ролүн бедидерге талазы-биле боттуг ажыдарны чорудуп турар. Хураддарга чугаалажып турар айтырыгларның темазы солуп, янзы-бүрү. Ажыл-агайны эргелеп башкарарын экижидеринде, күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн бедидеринде, бүдүрүлгеде ажыглаттынмайн турар мурлавырларны тып, чөп ажыглаарының, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинин, партийжи иштики амыдырадның айтырыгларын коммунистер хураддарынга удаадараа чугаалажып, үндүрген шинтпирлеринге күүседеринге организастаарын, контрольдаарын күштелдирген.

Партия организациялары-ның хөй нуруузу партийжи-организастыг ажылче, дайынчы арга-шинээни бедидеринче, ажыл-агыйжы сорулгаларны чедиишкинниг күүседиринче, коммунистерниң аважгардчы ролүн бедидеринің айтырыгларынче улуг кичээнгейни үлгадырган. Партия хураддарының айтырыгларын белеткээрде, иштеткелчилерни шилип алырда бюро кежигүннери болгаш удуртукчу ажылдакчылар-биле чергелештирмедээ коммунистерни калбавыбиле киништирип турар болгаш чугаалажыр айтырыгларны шинтпирлээринге коммунистерниң киржилгези идепкейжээн.

Партдокументилерни солуурунга белеткел-биле холбаштыр партия организациялары коммунистерден негелдени улам бедидип, партияның иштики ажылынче кичээнгейни күштелдирген. СЭКП ТК-ниң май (1972 ч.) Пленумунуң сөөлүнде Уставтың негелдеринге канчаар күүседип турарының дугайында коммунистерниң отчеттарын, партийжи даалгаларның күүседилгезининг дугайында дыңнадыгларын хураддарга алырының практиказы чамдык партия организацияларында мурнукузундан коскүүг-биле экижээн.

Парторганизациялар хураддарга: «Коммунистиң бедик ады», «Уставтың негелдеан — коммунистиң амыдырадының хоойлузу», «Коммунист болгаш бүдүрүлге» дээш өскедаа чугула айтырыгларны идепкейлиг чугаалажып турар. Каа-Хемниң хомүр-даш разрезиниң Чадаана участогунда партия организациязының (секретары С. Потехин) коммунистерни бүдүрүлгениң кол участоктарында бижыглаан. Партия хураддарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн бедидеринге коммунистиң салыышкынының, көскү агитациянның, партия чырыдышкынының чорудулгазының дугайында, база өске-даа айтырыгларны белеткээринге болгаш сайгарарынга коммунистерни доктаамал киништирип, хүлээп алган шинтпирлеринің күүседезин үргүлчү контрольдап турар. Ында коммунист бүрүзү партийжи даалганы, ажылды бедик харыысалга-биле билип, үре-түнелдиг ажылдап турар.

Ынчангаш ук участок ай, квартал, чыл планын доктаамал ажыр күүседин келгенрайонда мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Мурнунда кошкак сагылга-чурумнуг, ажылдаан участогунга харыысалгазы кошкак А. Андрявов, И. Гудзенко оларга партийжи хемчегни хүлээткен. Ам олар бүдүрүлгениң мурнакчыларының одуруунда кирип, партийжи даалгаларны толептиг күүседип турар. Ол партия эге организациязының базазынга районнуң партия организацияларының секретарларының семинарын эрттирерин партия райкомунуң планнап турары таварылга эвес.

«Алдан-Маадыр» совхозта партком (секретары Ч. Ондар) партийжи-организастыг ажылды дыка күштелдирген болгаш коммунистерниң сагылга-чурумун, ажылга харыысалгазын бедиткен. Ажылагайның участоктарында коммунистерни тааргыштыр тургускан. Оон түңнелинде совхоз республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи апарган. Ында партия эге организацияларының секретарларынга, партболүктер удуртукчуларынга билии шыырак, ажыл-херекти эки билир эптерни шын шилээн. Чижээ, Оргу-Шөлде хойжу бригадада партболүктүң удуртукчузу О. Дажы-Намчал, Ак-Даш суурда партия эге организациязының секретары С. Какпанак партия хураддарын Уставтың негелделеринге дүүштүр эрттирип, үевиң оң чугула айтырыгларын чугаалажып, сайгарып турар. Хүлээп алган доктаалдарында айыттынган пунктуларын күүседир дээш хонук хуусааларын айтып, ону доктаамал контрольдап турар.

Партия хураддарын бедик деңнелге эрттирип, ажылагый, культура амыдырал айтырыгларын чедиишкиниг шинтпирлээринге организакчы, башкарымчы салдарны Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтарда, «Сүт-Хөл» совхозта партия организациялары (секретарлары О. Ховалыг, С. Моигуш, В. Сат) чедип ап турар.

Ындыг болзаажок чамдык партия организациялары хураддарны Устав негелделеринге дүүштүр эрттирбейн, буду деңнелге белеткеп турар. Оон чыдаганы-биле чамдык коммунистер хураага идепкей чок киржир, чүге ёзу барымдаалап олуржур, санал-овыл бербес фактылар бар. Ындыг чорук хураддың дээштинин кудуладыр, эрең гей доктаалдар хүлээп алыр, оон күүседезинин хынаддаазын контрольдаваас чоруктарга чедирер.

Районда бир улуг бүдүрүлге чери — амыдырал хандырылга комбинадында партия эге организациязы (секретары А. Базырова), хураддарны белеткеп чок эрттирип турарының-даа анаа коммунистериңе 65—80 хуузу келгилээр. Хураагта чугаалашкан айтырыг таваазы-биле чамдык эрең гей доктаал хүлээп алыр таварылгалар бар. Хураддарга чугаалажып турар айтырыгларны коммунистерниң сеткилсагыжын ажыл-иш дээш харыысалгазын хандыр медереп билиринче хайныктырбайын, партийжи санал шүгүмүүлел эвээш бооп турар. Ол партия эге организациязында ийи-чаңгыс коммунистер арагалаар, ажыл шагы үзер фактылар тургап.

«Искра» колхозта партком, райпода партия эге организациязы (секретарлары С. Хертек, А. Дигин) партия хураддарынга тургузаар айтырыгларны үевиң эң чугула айтырыгларын чугаалажып, сайгарып турар. Хүлээп алган доктаалдарында айыттынган пунктуларын күүседир дээш хонук хуусааларын айтып, ону доктаамал контрольдап турар.

Партия хураддарын бедик деңнелге эрттирип, ажылагый, культура амыдырал айтырыгларын чедиишкиниг шинтпирлээринге организакчы, башкарымчы салдарны Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтарда, «Сүт-Хөл» совхозта партия организациялары (секретарлары О. Ховалыг, С. Моигуш, В. Сат) чедип ап турар.

Ындыг болзаажок чамдык партия организациялары хураддарны Устав негелделеринге дүүштүр эрттирбейн, буду деңнелге белеткеп турар. Оон чыдаганы-биле чамдык коммунистер хураага идепкей чок киржир, чүге ёзу барымдаалап олуржур, санал-овыл бербес фактылар бар. Ындыг чорук хураддың дээштинин кудуладыр, эрең гей доктаалдар хүлээп алыр, оон күүседезинин хынаддаазын контрольдаваас чоруктарга чедирер.

Районда бир улуг бүдүрүлге чери — амыдырал хандырылга комбинадында партия эге организациязы (секретары А. Базырова), хураддарны белеткеп чок эрттирип турарының-даа анаа коммунистериңе 65—80 хуузу келгилээр. Хураагта чугаалашкан айтырыг таваазы-биле чамдык эрең гей доктаал хүлээп алыр таварылгалар бар. Хураддарга чугаалажып турар айтырыгларны коммунистерниң сеткилсагыжын ажыл-иш дээш харыысалгазын хандыр медереп билиринче хайныктырбайын, партийжи санал шүгүмүүлел эвээш бооп турар. Ол партия эге организациязында ийи-чаңгыс коммунистер арагалаар, ажыл шагы үзер фактылар тургап.

«Искра» колхозта партком, райпода партия эге организациязы (секретарлары С. Хертек, А. Дигин) партия хураддарынга тургузаар айтырыгларны үевиң эң чугула айтырыгларын чугаалажып, сайгарып турар. Хүлээп алган доктаалдарында айыттынган пунктуларын күүседир дээш хонук хуусааларын айтып, ону доктаамал контрольдап турар.

Партия хураддарын бедик деңнелге эрттирип, ажылагый, культура амыдырал айтырыгларын чедиишкиниг шинтпирлээринге организакчы, башкарымчы салдарны Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтарда, «Сүт-Хөл» совхозта партия организациялары (секретарлары О. Ховалыг, С. Моигуш, В. Сат) чедип ап турар.

Ындыг болзаажок чамдык партия организациялары хураддарны Устав негелделеринге дүүштүр эрттирбейн, буду деңнелге белеткеп турар. Оон чыдаганы-биле чамдык коммунистер хураага идепкей чок киржир, чүге ёзу барымдаалап олуржур, санал-овыл бербес фактылар бар. Ындыг чорук хураддың дээштинин кудуладыр, эрең гей доктаалдар хүлээп алыр, оон күүседезинин хынаддаазын контрольдаваас чоруктарга чедирер.

Районда бир улуг бүдүрүлге чери — амыдырал хандырылга комбинадында

АМЫДЫРАЛДА ХАНЫ ИСТЕР

Чурумал

Ол ада-иезиҥ уруҥдан сибиржи: бистиҥ кожавыс Хакассияның Бейск районда Горева суурга төрүттүнген, аңаа чаш болгаш чалыы чылдары эрткен. Долгем чаагай Сибирьниҥ кандыг-даа үнүш-дүжүттке эелиг, байлак черн-биле ооң салым-хуузу, ажыл-амыдыралы — хин тудуп. Адаяы Тимофей Михалченко элээди оглу Иванга боза чагаан орар: «Бистериҥ ада-өгбелериниҥ черден хайбаттанып чорааш. Тараажы каза-даа чораа, кандыг-даа эртем-билиглиг болаа, черден адырлыр бодал турбас. Черге тарай өстүрүп, иогва тарып чоруур болзунза-ла, чырык делегейге соң-даарта езөң артырып каан хаяы истериҥ ол болуур». Хоочун тараажыныҥ оглу — адазыныҥ чер-байлакка индыг ынакшылывга бүгү назынында өскерилип чок арткан.

Көк-Хаак суурнуҥ Зеленная иудумчузунуҥ бажында «Коммунизмче орук» колхозтуҥ машина-трактор мастерскаязы. Эртең арте. Инженер Н. М. Аншин чолаачыларга, трактористерге ажыт хуваалдавын кылып турган

—Бөгүн, отчёт-соңгулдаалыг хуралывыс. Ынчангаш эш-өөр ийи хүн хуралдаар, дыштанып, а бистер эолчежип ажылдаар апаар-дыр бис. Бөгүн малчыннар дажыглаар, мал чеми сөөртүр, суурга корум-чурум тудуп дружинниктээр, даарта база — дээш, ол долгандыр көрдү. — Баштаар чер, партбюро-биле дугурушканыҥ ёзугаар графикти ынмчупгайын бе?

Инженериҥ ол хуваалдазынга чамдыктары тааразынмаан хире шимээргей берди. Ылаҥгыя хурал чоруп турда Саргалда хойжуларга чем чедирер, ында хову турлаандын тараа кудурүү сөөртүр, ону орук аайы-биле Сарыг-Булуңда малчыннарга аппарып бээр чолаачы тывылбайын барган. Улус шуптү байырлап, чылда будурген ажыл-ижин түҥнеп турда, ону көрбейн баар хөөнүг кижи чок. Чолаачыларныҥ аразында сандайда олуруп алган хирезинде-ле чамдыктары-биле ден, бедик сынныг сарыг эр бергүн уштавышаан туруп келирге, кезээдегини дег берге байдалдан үнер арга тыптыр дээнинге инженер идегелдиг корҥ берген. Демгизи чоон үнү-биле:

— Менде мындыг бодал бар ийин, Николай Максимович, болур ирги бе?

— Чугаала, чугаала, Иван Тимофеевич!

— Малчыннарга, малга бо кыштыҥ бергезин билир болгай бис, эш-өөр. Бис бичинле кошкаш дээр болзувусса, бо соок кыш бооставыстан сегирип алыр. Ийи хонукта хамаан чок шакта-даа мал чеми чок турбас ужуралуг. Мен бодум хуумда колхозумга ол отчёт-түҥнелди ам таптыг-ла 21 чыл дургузувда көрүп, дыннап келдим. Ынчангаш бо удаада аңаа барбайн-даа барзымаа ажырбас. Мени бир дугаарында бижиңер, Николай Максимович — дээш, күүлүг буттарын буруңгаар баскап. Аншин хоочун механизатор Михалченконуҥ ак-көк карактарынче хүдүмүргүштээн көрүптеген. Чолаачылар, трактористер болгаш чүдүрүкчүлер Иванныҥ көдүрлүүшкүнүүр сөстерин кыйгырыг кылдыр угаан билгеш, «мени база, мени база» дижи берген.

Улус-даа тарап үнгеп. Иван Тимофеевич биле инженер арткан. Ооң-биле чугаалажыр күзелдиг ижжи мен дээримге Николай Максимович хомудаан хевирлиг Иванче көрүндү.

— Ам канчаар бис, Иван? Чок болза сеп эш журналистбиле хөөрежип ал, а Саргалче Петр Ситников сээн машинаңбиле үнгеш келир кылдыр кый дээйн-бе?—деп Аншин ыңдыг.

— Чок, ооң херээ чүү боор деп дегиит чугаалаам.— Бир эвес Иван Тимофеевич чөпшээрежир болза, мен кады чораш хөөрежийн.

— Ажырбас, ажырбас — диштилер.

УДАВААНДА чүүк машиназының кабиназынга Иван-биле кожа олурупкаш, колхозтуҥ кол тараа шөлдерин таварты тутсуп ор

Чурумал

бис. Эртенги чыварның дыңаңы коҥчуг, а мээң ноҥха хап олурган ажыммың хевш күскү дазарып калган халбаңнарын өрү так баглап каан эргн бөрттүг, чаагай маға-ботка кылын хөйлең ышкаш көстүр чолдак хөректээш тоннуг. Арай шойбексимээр кызыл арның, ийинде ажыдың каан соңгадан удур хаккан хат улам өң кирип, мажаалайнмы дег күштүг, күдер адыштар рульду дамчыштыр доң оруктуң —оңгул-чиңгилин дугуйларга өйдүктүрүп, эңдевейн чорааназыг. Чайгаар-ла хөөрежип эгелей берген болдувус.

— Сарыг-Булуң ховузу бо ийик бе, Иван Тимофеевич?— деп, Саргалче баар оруктa чаптып баткан шөлче айыткаш, айтырдым.

— Ийе. Шаанда мен маңаа кээп турумда тараа-даа тарывас чер болгай, күзүн, чазын мал одарладыр. Суур артыбиле кады мында 1000 гектар чыгам тараа шөлү бар. Чемиштиңдилге төп, ий-шаанда аңдарып, чаштырып, чайын эки ажаап тургаш, ам моон база-ла гектардан-на 16—17 центнер дүжүттүг ап турар апарган бис — дээш чоргаарал-биле эргий көрүндү.

—'А кажан борта кээп чуртай берген силер?

— Оо! Ооң бээр ам 22 чыл ашкан. Шеригден халашкан олчаан борта 1950 чылдың май 1-де Көк-Хаак суурнуҥ ол чарынга хеме дилеп шериг чүктешкиниг, кый деп турган болгай мен— дээш, кижим сактышкынче ханылай берген хире, папиросун оң холубиле ужулгаш, эртин коҥчуг кыпсып алды. Саргалче ажар арт кырынга чедир өрук мырак, Иван ону ажыглап алгаш, намдарындан солун арынарны ажыдып, тутсуп орган.

Ада-чурттуң кырынга айыылдыг-халап диргелип келир өйде ол төрээн суурунга үечергедери-биле школага өөренип турган. Горева суурнуҥ аныяк-өскеми уурук-сууруктан дорт-ла фронтуже чоруп тургулаан. Ваня дайынның үшкү чылында өөрүнүҥ соонче аттанган. Дүүвүгү өөреникчи чадаг шериг кезээниҥ автоматчыгы болу берген. Шагшаавда өгбелериниҥ шаг шаандан бээр чурту Украинаның хоорай, суурларын хостажып, Төрээн чурттуң кызыгаарындан фашистерни үндүр сывыржып, кадыг-бергеге дадыккан.

Изиг-түлүк тулчуушкун үезинде оң талакка өштүг углу бергенин сибиржи солдат эскербээн. Миниип келирге, адазынның эргелиг өөнде дег ак чоргааннар-биле шуглап каан чыткан — госпиталь. Иван аар балыглаттаан, тиилелгени бе-аяи эмнелгеге чыда дыңнаар ужурга таварышкан. 1945 чылда мүн-не баамы экирээн, ынчалза-даа шериг албанын уламчылаан.

— Дайын төнзе-даа, ооң ужуктары арылбаан-дыр. Амгы иод соруулга иштики херектер ажылдакчыларынга оваажып турар болдур ийин, эштер. Фашизмге дузалап турган чашпаачыларны дилеп тывар, оларның болгаш өмээржикчилерниҥ үптеп, тоңап алган эт-хөреңгизин дедир эгидер, ол идегеттерни хоруглалга тударын силерниҥ соруулгадар олдур. Ол база ёзулуг дайынчы даалга — деп, полковник Иванны болгаш ооң өөрүн чыскаап алгаш тайылбырлаан. Сибиржи солдат шак ынчаар тайбың үеде «дайылдажып» бээш чыл болган. Халажып келир чылында төрелдеринден чагаа алган. Ада-иези, угбалары, дуңмалары Тываның Каа-Хемде Сарыг-Сеп суурунда барып чурттай бергенин ооң билип ап-тыр. Шериг хүлээлгезин эки эрттирген дээш ВЛКСМ ТК-ныҥ Хүндүлел бижиин-даа алган, дайынчы медальдарлыг-даа келген.

Оруувустуң кадырындан машинаның хөрээ иэнп, кабина-иштиниҥ мээн сүргей апарды.

— Ам удавас арт кырынга үнер бис. Оон ыңай Саргалче чутлуп кире бээр. Кады чораан эжим бергүн үштүп салып иваш, бажыңның хоюг сарыг дүгүн чоон салаалары-биле сүйбай туткулаашш, чугаалады: — Бо-ла болгай Саргал! Мен баштай маңаа кээп ажылдап турумда, дөө ол артчо үнер орук аксында доң кырын дургаар 500 га хире кызыл-тас тарып каар, ону күзүн ажаап чадап шат-ла боор турган бис. Боду чоруур комбайннар мүн-не бар турган. Шеригден келген чылымда-ла Кызылга барып механизатор курузун доозуп алган мен. Ынчан штурвалчы (башкарыкчы) деп эштиг болур чүве. Орта мээң өөредип каанын оолдар: Владимир Неволин, Виктор Шведов олар Кызылда ам чолаачылар болгай.

—Ам бо Саргалда чеже гектар тараа шөлү бар ирги?

— Хөй-ле. Бистиҥ колхоз 36153 гектар ажыглаа черлиг, оон 8759 гектарын тарып турар, оон 5550 гектары чүгле тараа культуразы тарымыр шөл. Ол тараа шөлүнүҥ улуг кезии мында, а Биче-Ажыкта чаңгыс чылдыг сиген тарып турар бис — дээш, скорозун солаап, Саргалче «чутлуп киринип». Карак чивеп араазында менче көрүү каапгарга оон терең кирбиктерлиг карактары ховлуг кылаш дээн, дорт бедик думчуундан папирос ыжы бурулады. — Ам дээрге магалыг болган-дыр. Тараажы кижиниҥ күчүлүг дузалакчылары көвүдээн. Чүгле бистиҥ колхозувус бээнп 31 трактордут, 23 тараа, 6 силос комбайнныг, автомашина дээрге 36 чедип тур. Ындыг ынаныштыг техника турда гектардан 20—25 центнер чедир дүжүттүг ап турбайн канчаар. Эрткен чылын бистиҥ колхоз тараа культураларының бир гектарындан 20,7 центнер дүжүттүг алганывыс кызыгаары ол эвес деп бодаар мен. Көргей-даа силер. Саргал, бир эвес ону эки «чемгерип», эки ажаар болза, оон хойнү берип шыдаар!—диттеш кижим мактап чорааш ховузунче хап кирип келди.

Тыва АССР-ниҥ алдарлыг механизатору Иван Тимофеевич Михалченконуҥ сөстеринге бүзүредим. «Коммунизмче орукта» шынап-ла авырадлыг ие-черинге ыяк бердинген тараажылар чурттап, ажыдап турар. Эрткен күзүн агаар-бойдустуң шаптыктыг уржуктары турбуже, чогум-на Михалченко ышкаш чудургу кижилериниҥ маадырлыг күш-ажылының ачызында 11.500 тонна тараа ой-шаанда ажаап алдынган. Алдарлыг механизатор чаасказан оон 950 тоннаын бастырган. Боду-биле кады өскен Тыва АССР-ниҥ алдарлыг механизатору Ф. Г. Долгановту каш чыл улаштыр чарышка ажыл келген.

Төрээн чурт кызымаккай тараажының күш-ажылын бедик-биле үнелеп, эрткен күзүн ону чазактың дээди шаңналы Ленин орден-биле шаңнаан. И. Т. Михалченконуҥ ол шаңналдарынга ССРЭ-ниҥ Москвада улус ажыл-агый чедишкинниҥ делегезинге ийи удаа киришкенин, «Социалистиг чарыштың тергиинин» деп бедик атты алганын, хөй сайның мактал бижиктерин немеп болур.

— Бо кыжын үш удаа Абакан киргеш келдим. Моон тараа сөөртүп алгаш, Абакандан колхозувус тудуг-суурунга хереглээр цемент ап алгаш каар-дыр мен. Черле кыжын, чазын, чайын колдуунда машина хөрөзинден үнмес кижидир мен ийин—дей-дир.

Чолаачылап ол хире чайхос чок ажылдап тураа-даа Михалченконуҥ бүгү-де сагыжы черде, тараала. Ынчангаш ол кажан колхозтуҥ шөлдеринге алдын-сарыг тарва чалгып үнерин, чер бомбүрзээнде бодунуҥ ханы изин арттырып каан чоруур ынак мергежин—комбайн башкарын киргиптерин четтикпейн маңап чоруур.

О. НАМЧЫЛАК.
Каа-Хем район.

МАРТ 8-КЕ УТКУШТУР

Телефон магалыг-ла чүве, харылзаажыры негеттинип келгенде, каш-ла минутада оран-делегейни одуртур чугаалажыптар. Телефонист болуп, чонга бараан болуру база-ла харымаалагыг. М. С. Менди Кызылдың үжен бешки профессионал-техникти училищезин 1972 чылда чедишкинниг доозаш, Эрзинниң харылзаа белдирииге телефонист боон ажыдай берген.

Комсомолчу кыс өөредилгезин практикага хөлбап, кыска үениҥ иштинде мергежилдиг кадр болуп, улам-на быжыглып, чонга мактадыг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Мария Сояновна МЕНДИ.

А. ЧОЙГАННЫҢ фотозу.

СЭКП-ниҥ XXII съездизин аттыг совхозта Дөргүн суг-бараан, фермазының саанчызы О. К. Эртине эрткен чылын бодунга быжыглаан 20 инектиҥ бирээзинден 2200 кг сүттү саап алган. Ооң ажыл көргүзүүлерн база бедик болуп, мурнакчыларга санадып турар.

ЧУРУКТА: Ооржак Кандайовна Эртине.

Ч. СЕНДАЖЫНЫҢ фотозу.

ПЛАН ЁЗУГААР

СЭКП-ниҥ XXIV съездизиниҥ улус өөредилгезинге хамаарышкан шиитпирлерин амыдырала боттандырары амгы үеде совет школаның мурнунда чугула соруга болу берген. Бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгени доозары-биле холбаштыр өөреникчилерни бижыг болган ханы билиглер-биле чепсегээрнге дүүштүр чаа өөредилге программаларын шиңгээдип аары база күүселирни эң-не чугула.

Республиканың башкылар биилии бедидер институдунуҥ шугуму-биле бо чугула айтырыгларны херек кырында шиитпирлеп турар. Ооң чижээнге, бирги эолчегде физика, математика башкылаар аңаар-дыр бис. Бөгүн малчыннар дажыглаар, мал чеми сөөртүр, суурга корум-чурум тудуп дружинниктээр, даарта база — дээш, ол долгандыр көрдү. — Баштаар чер, партбюро-биле дугурушканыҥ ёзугаар графикти ынмчупгайын бе?

Инженериҥ ол хуваалдазынга чамдыктары тааразынмаан хире шимээргей берди. Ылаҥгыя хурал чоруп турда Саргалда хойжуларга чем чедирер, ында хову турлаандын тараа кудурүү сөөртүр, ону орук аайы-биле Сарыг-Булуңда малчыннарга аппарып бээр чолаачы тывылбайын барган. Улус шуптү байырлап, чылда будурген ажыл-ижин түҥнеп турда, ону көрбейн баар хөөнүг кижи чок. Чолаачыларның аразында сандайда олуруп алган хирезинде-ле чамдыктары-биле ден, бедик сынныг сарыг эр бергүн уштавышаан туруп келирге, кезээдегини дег берге байдалдан үнер арга тыптыр дээнинге инженер идегелдиг корҥ берген. Демгизи чоон үнү-биле:

— Менде мындыг бодал бар ийин, Николай Максимович, болур ирги бе?

— Чугаала, чугаала, Иван Тимофеевич!

— Малчыннарга, малга бо кыштың бергезин билир болгай бис, эш-өөр. Бис бичинле кошкаш дээр болзувусса, бо соок кыш бооставыстан сегирип алыр. Ийи хонукта хамаан чок шакта-даа мал чеми чок турбас ужуралуг. Мен бодум хуумда колхозумга ол отчёт-түҥнелди ам таптыг-ла 21 чыл дургузувда көрүп, дыннап келдим. Ынчангаш бо удаада аңаа барбайн-даа барзымаа ажырбас. Мени бир дугаарында бижиңер, Николай Максимович — дээш, күүлүг буттарын буруңгаар баскап. Аншин хоочун механизатор Михалченконуҥ ак-көк карактарынче хүдүмүргүштээн көрүптеген. Чолаачылар, трактористер болгаш чүдүрүкчүлер Иванныҥ көдүрлүүшкүнүүр сөстерин кыйгырыг кылдыр угаан билгеш, «мени база, мени база» дижи берген.

Улус-даа тарап үнгеп. Иван Тимофеевич биле инженер арткан. Ооң-биле чугаалажыр күзелдиг ижжи мен дээримге Николай Максимович хомудаан хевирлиг Иванче көрүндү.

— Ам канчаар бис, Иван? Чок болза сеп эш журналистбиле хөөрежип ал, а Саргалче Петр Ситников сээн машинаңбиле үнгеш келир кылдыр кый дээйн-бе?—деп Аншин ыңдыг.

— Чок, ооң херээ чүү боор деп дегиит чугаалаам.— Бир эвес Иван Тимофеевич чөпшээрежир болза, мен кады чораш хөөрежийн.

— Ажырбас, ажырбас — диштилер.

УДАВААНДА чүүк машиназының кабиназынга Иван-биле кожа олурупкаш, колхозтуҥ кол тараа шөлдерин таварты тутсуп ор

Чурумал

бис. Эртенги чыварның дыңаңы коҥчуг, а мээң ноҥха хап олурган ажыммың хевш күскү дазарып калган халбаңнарын өрү так баглап каан эргн бөрттүг, чаагай маға-ботка кылын хөйлең ышкаш көстүр чолдак хөректээш тоннуг. Арай шойбексимээр кызыл арның, ийинде ажыдың каан соңгадан удур хаккан хат улам өң кирип, мажаалайнмы дег күштүг, күдер адыштар рульду дамчыштыр доң оруктуң —оңгул-чиңгилин дугуйларга өйдүктүрүп, эңдевейн чорааназыг. Чайгаар-ла хөөрежип эгелей берген болдувус.

— Сарыг-Булуң ховузу бо ийик бе, Иван Тимофеевич?— деп, Саргалче баар оруктa чаптып баткан шөлче айыткаш, айтырдым.

— Ийе. Шаанда мен маңаа кээп турумда тараа-даа тарывас чер болгай, күзүн, чазын мал одарладыр. Суур артыбиле кады мында 1000 гектар чыгам тараа шөлү бар. Чемиштиңдилге төп, ий-шаанда аңдарып, чаштырып, чайын эки ажаап тургаш, ам моон база-ла гектардан-на 16—17 центнер дүжүттүг ап турар апарган бис — дээш чоргаарал-биле эргий көрүндү.

—'А кажан борта кээп чуртай берген силер?

— Оо! Ооң бээр ам 22 чыл ашкан. Шеригден халашкан олчаан борта 1950 чылдың май 1-де Көк-Хаак суурнуҥ ол чарынга хеме дилеп шериг чүктешкиниг, кый деп турган болгай мен— дээш, кижим сактышкынче ханылай берген хире, папиросун оң холубиле ужулгаш, эртин коҥчуг кыпсып алды. Саргалче ажар арт кырынга чедир өрук мырак, Иван ону ажыглап алгаш, намдарындан солун арынарны ажыдып, тутсуп орган.

Ада-чурттуң кырынга айыылдыг-халап диргелип келир өйде ол төрээн суурунга үечергедери-биле школага өөренип турган. Горева суурнуҥ аныяк-өскеми уурук-сууруктан дорт-ла фронтуже чоруп тургулаан. Ваня дайынның үшкү чылында өөрүнүҥ соонче аттанган. Дүүвүгү өөреникчи чадаг шериг кезээниҥ автоматчыгы болу берген. Шагшаавда өгбелериниҥ шаг шаандан бээр чурту Украинаның хоорай, суурларын хостажып, Төрээн чурттуң кызыгаарындан фашистерни үндүр сывыржып, кадыг-бергеге дадыккан.

Изиг-түлүк тулчуушкун үезинде оң талакка өштүг углу бергенин сибиржи солдат эскербээн. Миниип келирге, адазынның эргелиг өөнде дег ак чоргааннар-биле шуглап каан чыткан — госпиталь. Иван аар балыглаттаан, тиилелгени бе-аяи эмнелгеге чыда дыңнаар ужурга таварышкан. 1945 чылда мүн-не баамы экирээн, ынчалза-даа шериг албанын уламчылаан.

— Дайын төнзе-даа, ооң ужуктары арылбаан-дыр. Амгы иод соруулга иштики херектер ажылдакчыларынга оваажып турар болдур ийин, эштер. Фашизмге дузалап турган чашпаачыларны дилеп тывар, оларның болгаш өмээржикчилерниҥ үптеп, тоңап алган эт-хөреңгизин дедир эгидер, ол идегеттерни хоруглалга тударын силерниҥ соруулгадар олдур. Ол база ёзулуг дайынчы даалга — деп, полковник Иванны болгаш ооң өөрүн чыскаап алгаш тайылбырлаан. Сибиржи солдат шак ынчаар тайбың үеде «дайылдажып» бээш чыл болган. Халажып келир чылында төрелдеринден чагаа алган. Ада-иези, угбалары, дуңмалары Тываның Каа-Хемде Сарыг-Сеп суурунда барып чурттай бергенин ооң билип ап-тыр. Шериг хүлээлгезин эки эрттирген дээш ВЛКСМ ТК-ныҥ Хүндүлел бижиин-даа алган, дайынчы медальдарлыг-даа келген.

Оруувустуң кадырындан машинаның хөрээ иэнп, кабина-иштиниҥ мээн сүргей апарды.

— Ам удавас арт кырынга үнер бис. Оон ыңай Саргалче чутлуп кире бээр. Кады чораан эжим бергүн үштүп салып иваш, бажыңның хоюг сарыг дүгүн чоон салаалары-биле сүйбай туткулаашш, чугаалады: — Бо-ла болгай Саргал! Мен баштай маңаа кээп ажылдап турумда, дөө ол артчо үнер орук аксында доң кырын дургаар 500 га хире кызыл-тас тарып каар, ону күзүн ажаап чадап шат-ла боор турган бис. Боду чоруур комбайннар мүн-не бар турган. Шеригден келген чылымда-ла Кызылга барып механизатор курузун доозуп алган мен. Ынчан штурвалчы (башкарыкчы) деп эштиг болур чүве. Орта мээң өөредип каанын оолдар: Владимир Неволин, Виктор Шведов олар Кызылда ам чолаачылар болгай.

—Ам бо Саргалда чеже гектар тараа шөлү бар ирги?

— Хөй-ле. Бистиҥ колхоз 36153 гектар ажыглаа черлиг, оон 8759 гектарын тарып турар, оон 5550 гектары чүгле тараа культуразы тарымыр шөл. Ол тараа шөлүнүҥ улуг кезии мында, а Биче-Ажыкта чаңгыс чылдыг сиген тарып турар бис — дээш, скорозун солаап, Саргалче «чутлуп киринип». Карак чивеп араазында менче көрүү каапгарга оон терең кирбиктерлиг карактары ховлуг кылаш дээн, дорт бедик думчуундан папирос ыжы бурулады. — Ам дээрге магалыг болган-дыр. Тараажы кижиниҥ күчүлүг дузалакчылары көвүдээн. Чүгле бистиҥ колхозувус бээнп 31 трактордут, 23 тараа, 6 силос комбайнныг, автомашина дээрге 36 чедип тур. Ындыг ынаныштыг техника турда гектардан 20—25 центнер чедир дүжүттүг ап турбайн канчаар. Эрткен чылын бистиҥ колхоз тараа культураларының бир гектарындан 20,7 центнер дүжүттүг алганывыс кызыгаары ол эвес деп бодаар мен. Көргей-даа силер. Саргал, бир эвес ону эки «чемгерип», эки ажаар болза, оон хойнү берип шыдаар!—диттеш кижим мактап чорааш ховузунче хап кирип келди.

Тыва АССР-ниҥ алдарлыг механизатору Иван Тимофеевич Михалченконуҥ сөстеринге бүзүредим. «Коммунизмче орукта» шынап-ла авырадлыг ие-черинге ыяк бердинген тараажылар чурттап, ажыдап турар. Эрткен күзүн агаар-бойдустуң шаптыктыг уржуктары турбуже, чогум-на Михалченко ышкаш чудургу кижилериниҥ маадырлыг күш-ажылының ачызында 11.500 тонна тараа ой-шаанда ажаап алдынган. Алдарлыг механизатор чаасказан оон 950 тоннаын бастырган. Боду-биле кады өскен Тыва АССР-ниҥ алдарлыг механизатору Ф. Г. Долгановту каш чыл улаштыр чарышка ажыл келген.

Төрээн чурт кызымаккай тараажының күш-ажылын бедик-биле үнелеп, эрткен күзүн ону чазактың дээди шаңналы Ленин орден-биле шаңнаан. И. Т. Михалченконуҥ ол шаңналдарынга ССРЭ-ниҥ Москвада улус ажыл-агый чедишкинниҥ делегезинге ийи удаа киришкенин, «Социалистиг чарыштың тергиинин» деп бедик атты алганын, хөй сайның мактал бижиктерин немеп болур.

— Бо кыжын үш удаа Абакан киргеш келдим. Моон тараа сөөртүп алгаш, Абакандан колхозувус тудуг-суурунга хереглээр цемент ап алгаш каар-дыр мен. Черле кыжын, чазын, чайын колдуунда машина хөрөзинден үнмес кижидир мен ийин—дей-дир.

Чолаачылап ол хире чайхос чок ажылдап тураа-даа Михалченконуҥ бүгү-де сагыжы черде, тараала. Ынчангаш ол кажан колхозтуҥ шөлдеринге алдын-сарыг тарва чалгып үнерин, чер бомбүрзээнде бодунуҥ ханы изин арттырып каан чоруур ынак мергежин—комбайн башкарын киргиптерин четтикпейн маңап чоруур.

О. НАМЧЫЛАК.
Каа-Хем район.

ДЕЛЕГЕЙ *бо хүннерде*

ТЕЛЬ-АВИВ БОЛГАШ ВАШИНГТОН

Израильдиҥ премьер-министри Голда Меирниҥ Вашингтонга чеде бээрининг мурнуу чарында АКШ-тың күрүне секретары У. Роджерс амдан эгелээп «Каттышкан Штаттар Чоокку Чөөн үүкке тайбыңны чедип алырының оралдажышкынналарынга идепкейлиг рольду ойнаар апаар» деп медегээн. Ооң чугаалазы-биле алырга, АКШ Чоокку Чөөн үүкке таварыштыр шиитпирлээшкинниҥ херээн «манай аарак, чоорту көөрүн» чедип алырын оралдажып келген. Ынчалдыр көөрү «израильдериҥ кезик-чамдыктай атчаарлаарынга, ийи таланың чепсектиг күштериниҥ аразын кызыгаарлаарынга болгаш делегей судноларын эжиндерининге каналды ажыдарынга чедирип болуур» ийик деп ол чугаалаан.

Чоокку Чөөн үүк кризизин «таарыштыр кезик-чамдыктай шиитпирлээр» дижир эрги планны Вашингтон дагын кодуруп үндүрериниҥ оралдажышкынын кылып турарының дугайында мында чугаа чоруп турары илдептир. «Кезик-чамдыктай шиитпирлээр» дижир үүвеге үндезилээш таарыштыр шиитпирлээрининг кандыг-даа планнарын Египет шуут хүлээвейн турар дээрзин Египеттиҥ президентизиниҥ национал айыыл чок чоруук талазы-биле чөвүлекчизи мырыдай чоокта чаа ССРЭ-ге чоруп турарының үезинде тодаргай медегээн болгай. 1967 чылда Израильдиҥ июль агрессиязының түҥнелинде хагдынган Суэц каналын таварты суднолар чоруурун дагын эгелээринге Египет чазак кезээде чайгылыын чок талалакчы болуп келген. Делегейниҥ хөй чурттарының, ылаҥгыя хогжүн орар чурттарның судноларының чоруурунга Суэц каналын хагганы бак саддарын чедирип келген, чүге дээрге, Индий океанче болгаш Ыракны Чөөн үүкче баар төлээде, Чаагай Идегел деп черниҥ баары-биле өөн эртер ужур таваржып турар. Югославияның президентизи И. Б. Титонуң чугаалап турары-биле алырга, «бир эвес Израиль бодунуң шериглерин каналдан чээрби-даа километр бод, быжыг магадылаалдыг аткаарлады бээр чүве болза, президент Садат каналды арылап эгелээринге белен болгаш Израиль 1967 чылдың июнь беште турган кызыгаарларже аткаарлай-ла бээр болза, Суэц каналы дораан-на ажыттынган турар».

Суэц каналын таварты судноларын эртерин дагын эгелээрининг идеязын Тель-Авив сыр өскээр корүп турар болгаш ооң ол бодалын Вашингтон база деткип турар. Израиль шериглерин каналдан шоолуут эвес аткаарлатканының соон дарый израиль шеригни Синай чартык оруктан болгаш Газаның районунда бүрүн үндүрер деп хүлээлге алырындан израиль чазак шуут өйталап турар. Ындыг болганда Суэц каналы Израильдиҥ араб черлерни дүрүм чокка эжелээрни быжыглаан суг кызыгаары болу бээр ийик.

Бир эвес Чоокку Чөөн үүкте тайбың чогуның ёзулуг бүрүзүнүҥ дугайын чугаалаар дээр болза-да, Тель-Авивтен хамаарыжыр деп чугаалаар апаар. Айыыл чок чоруук Чөвүлелиниҥ 1967 чылдың ноябрь 22-деги резолюциязын күүседиринден бодунуҥ шуут-ла өйталап турар чоруу-биле Тель-Авив КНОнуҥ Чиңгине секретарының тускай төлээлекчизи Гуннар Ярринги ниҥ эрге-хүлээлгезин күүседир аргазын ышкындырып келген. Дерзин агрессияның түҥнелинде эжелеп алган араб девискээрлерин ол-ла олчаан эжелеп турар дээр үүткүүн Израиль салбаан болгаш «Тиран өөжүнде Шарм-аш-Шейхти албышаан, Хуле шыналзында Голан бедиктериниҥ үнүн чорбас, бүгү Иерусалим Израильдиҥ иезээ болуп артар болгаш Египет Газаның районунче дедир ээп кээп шыдаваа» деп, израиль премьер-министр Голда Меир ыят чок медегээн орар.

Чоокку Чөөн үүк кризизин тайбың ёзу-биле таарыштыр шиитпирлээрин дажаштырар дээш Египет дипломаттыг күжениишкиннерин аажок салып турар мындыг үеде израиль дүшкүүрүүт байдалды шаанга чедир чидиглевдирер дээш Ливанга удур дайынзырак чөңгээ кылып, ол чурттуң үс пассажирлиг хамаатыг самолёдун Синай кырынга дүжүр аткан болгай.

Израиль шак ындыг араатанзыг үүлгедигин кылган турбуже, Тель-Авивке ам-даа 585 миллион долларны шериг чарыгдалдарынга, чедирерин болгаш «Фантом» дээр дүрген ужар, бомбалакчы 30 самолёттарны немей бээрининг дугайында Меирниҥ дилээн Вашингтон күзедиг корген. «Скайхок» дээр самолётту бээ 30-ни болгаш өске-даа хемчээлиг эң чаа шериг чепсээн ол база дилээн. Мынчангаш херек кырында чүү дээрге, АКШ агрессорлу деткип, бодунуҥ сионисчи чалчаларының холу-биле дешпилеглиг араб ёзу-чурумнарын болгаш араб-совет найыралды бакшырадырын кыядырып турар. Ол хирезинде АКШ дээрге Чоокку Чөөн үүкте байдалды тааршыттыр шиитпирлээрин күзеп турар дээрзиниҥ дугайында хоозун бүзүредилгелерин арабтарның адреазинге америк идегеттер чугаалап турарлар.

Айыылдыг чаңнаашкыннарны салырының үезин кедгеп. Вашингтонуҥ Чоокку Чөөн үүк политиказы турар бе, Израильдиҥ тайбың херээнге айыылдыг агрессчи үүткүүлерни моон соңгаар-даа АКШ деткивишаан турар бе, аза Айыыл чок чоруук Чөвүлелиниҥ америк төлээлекчи база хүлээп алган ноябрь резолюциязын күүседиринииҥ оруунга АКШ туруп алыр бе деп, ам айтырыг мичалдыр шыятны тургустуруп келген.

(СЭТА).

Ефим Геллерниҥ чедиишкини

БУДАПЕШТ, март 3 (СЭТА). Будапешт хоорайның 100 чыл оюнга тураскаатказан шыдыраа талазы-биле делегей маргылдаазы Венгрияның найысылалынга доозулган. Аңаа Е. Геллер он беш сандан 10,5 сан алгаш, тиилекчи болган.

Ийиги черни база-ла совет гроссмейстер Анатолий Карпов эзиэзн. Ооң саны 9,5.

Шыдыраа талазы-биле аззди аттарның эдилекчилери бистиҥ ойнамчыларывыс Рафаэль Ваганян 8,5 болгаш Владимир Антошин 8 санны чедип алганнар.

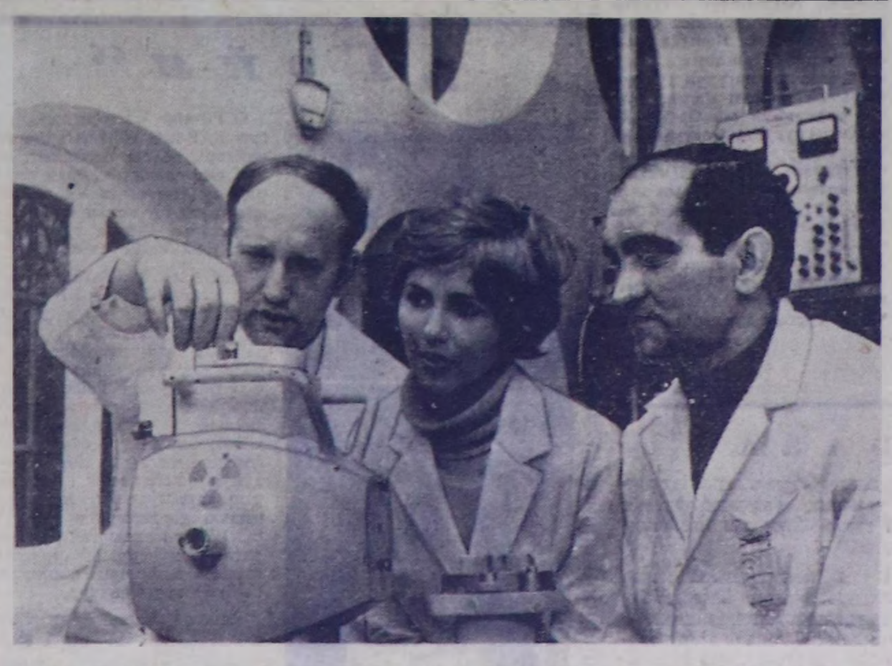

Радиоактивтиг изотоптарны Польшаның улус ажыл-агыйында калбаа-биле ажыглап турар. Ону ажыглаарга техниктиг дешпилгени дүргедедир, кижилериниҥ ажылын чиңгедир, экономиктиг улуг ажыкдузалыг болур.

Польшаның изотоптар кылыр дериг-херекеелдерни социалистиг, а ол ышкаш капиталистиг-даа чурттарже үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: Забжта даг үлетпүрүшүн институдунуҥ эртем ажылдакчылары (солагай талазындан) Б. Скверчинский, Т. Ржепала болгаш И. Бернард олар хөмүр-даш шахтазынга ажыглаар изотоптуң чаа аппаратуразын кылып турлар.

ЦАФ—СЭТА-ныҥ фотозу.

ЧОННУҢ КАДЫКШЫЛЫНГА

Хову-Аксы суурда № 18 аптекага кире бээрге арыг-шевер, эмнерни болгаш санитаргигнена барааннарын көрүштүг кылдыр делгеп каан турар.

Аптеканың эргелекчизи Валентина Федоровна Сухотина мынча деп чугаалаар болду:

— Чоннуң кадыкшылынга ыяшмаккай бараан болуп, бистиҥ коллектив эртеи чылын бараан саарарының планын 143 хуу күүсеткен. Чүгле IV кварталда бээнп 2,4 муң рубльдиг аптека барааннарын саарар тургаш, ону 3,4 муң рубль чедир күүсеткен бис.

Бо аптека эрги Хову-Аксы суурнуҥ болгаш Ак-Талдың, Холчүктүҥ эмнелге пунктуларының эмчилериниҥ берген рецептилерин ёзугаар аарыг кижилерге эмнерни белетеп бээр.

Красноярск хоорайга-фармацевт училищезин дооскан Валентина Сухотина 1968 чылдан бээр бо аптекага ажылдап келген. Коллектив бо чылын социалистиг чарышка бедиткен хүлээлгелерни алган. Ону чараштыр бижээш, көскү черде аскан. Үүрмектеп садар аптека барааннарының саарылгазын, эмнер белетеп сайгарарын 1973 чылдың декабрь 25-те күүсетиишаан. Чаа эмнер пропагандазын, кылырынга ажыглаар өзүт-сеген аймаан түе черден чыыр ажылдарны организастаарын хүлээгеннер.

Аптекада эмчиниҥ фармацевтиҥ будуңун тургусканы солуп болгаш ажыктыг. «Чаа препараттар», «Кадыкшылгасүмелер» деп аттарлыг делгинрлерни тургускан. Келген кижилер ону номчаап, ажыкдузалыг үүлдерни билип алыр.

Ч. СОДУНАМ.

Өвүр район.

Делегейниң херээженнер хүнү—март 8-ке уткуштур

Мээң ырым—херээженнер дугайында

Людмила ЗЫКИНА,
РСФСР-ниң улустуң артизи, Ленинчи шаңналдың лауреады

Мээң артист болу берген намдар-тоогумде мынлыг бир тавариља болган чүве. Ол катап өөрүм үргүлаар-биле кады чоруп олурташ, чарлал көрүп каан бис. Бында Пятницкий аттыг ниити ыргалуус хүлээп алыр конкурс дугайын чарлап каан болган... Ынчан дараның мастерскаяга ажыдап турган мен. Бот-тывынгыр уран чүүл конперттеринге үргүлүү киржир чордум. Өөрүм үргүлаар турган: «Сен бо конкурска киришкен болзуңза көрем. Ынды-даа болза кайын диттигер деп сен але?» деп мынды. Кирип алзыңда алды мороженое садып бээр бис деп мөөрей салдылар он.

Конкурска барып киришкен мен, мени хүлээп алган — өөрүм мороженоелерни бээр ужурга тавариштыкан.

Ыры-биле бичии чажымдан үргүлүү-даа ырлаар болгаш, Москванга чедип келгеш, Силерниң, бистиң ийи кожуунувуска, Даа, Бээзи кожуунар) элдеп хөй чүвени быллаан апшаадылар түгле мээң бодумдан быллаган түүлдери болза: моңгүн боду 15 лан, 46 лан өртектиг моңгүн аяк, ийи шары өртектиг алдын билзек, 8 шары өртектиг чыжыр алдын билзек, 6 шары өртектиг эргилер хол боошу... Оон аңгыда бо аът...

...Албаан-Доржу мээң бо когарлыгымга, канчаар тыпсыңарын дилеп, ноянның моңге таңмазының демделгеттим».

Бо хевирлиг түүлдерни бижээп, мооп дыңдан очулдурган документилерни республика музейинде кадагалаттынган фондудан номчуп болуур. Амбын ноян Өлчей-Очуруның адынга чаңгы Дамнай мындыг бижиктиг чоруткан:

«Амбын силерниң дужааганың эдерип, дужумет шериг бистер Шагаан-Арыгның черинге чедип келириввиске Хемчик, Бээзин ийи кожуунуң хой кижилери болуглежип, бо үүктеп, бижек, мези түдүп келгилээп, бистиң боо, чечеек, аът, элер херекселериверисти шуурхуун быллаан алтан. Чадагларан толээде ам дургуи Шырнеңги түдар арга, күш чок болдувус. Бистиң аът, боо, хер-херекселивисти ол болуглешкен араттардан канчан дарыы тыпсырып (эгидип ап бээрин) диледивис».

Оол мындыг бижикте Шырнеңниң болуглуңуп амбын ноянның боду мунар хөлгези болуур чыраа, саяк, чүгүрүк аът-тарыы оорлан алганын бижээп. Шырнеңге болчуп, амбын ноянның 40 шеринниң боо-черээзин, аът-хөлүн быжык, Көртек Сорупай оларга өске үүлгеткен херектерниңге ужурунда шаажы-биле алзынганнар.

Оор Пазнан, Доңгурак олар хой кижи болуглежип алган, дужумет шериглериниң тударыгга удуралыңы, удур демисешкен толээде, аладан корткаш, боттарының амызынга хора кылып өлгенин мооп мурнунда дыңнаткан болгай. База Серен, Моңге ийи оорлар дургунан чоруткан, тутурбаан... Өске ялалыг оорлар—Дугаржап, Доруйи, Мортуу, Оттукай, Эренчин, Садыяа, Борбакай чүрттүп ниттинде турар болза туткулап, чедирип кээрин дужаадым...»

Алдан-маадырларның эрес-дидим демисежин чоруп турганының дугайын бо документилерден база билип ап болуур. Улаастайның чанчыныңарының дужаалын ёзугаар ол үеде Тываның Моолга хамаарышнас кожууннарын чагырып турган амбын ноян Өлчей-Очур алдан-маадырларны тудар дээш каш удаа шеригларин чорудуп келген. Тура халышпаннар оларга түттүрбайн, боттарының демисежин уламчылап турган. Ол дугайын амбын ноянның кожууннар чагырыкчылары-биле харылажып турган бижиктеринден көрүп болуур. Ол документилерде бижээн чүүлдерни долузу-биле номчуп көрээлиңер:

«Бадыргууду төрениң 6 дугаар чылының 3 айынның 21-де.

Улаастайның чанчын сайыттарындан дужааганың уламчылап, үгер-даа Базыр, Бээзи даажы-дарга Утуп-Назын оларга амбын ноян Өлчей-Очур мээң дужаарым болза:

Дорбеттен мун чыгам чылгы, инек мааны Таңды Уранхайның Даа, Бээзи кожуннарының хой араттары удаа-дараазы-биле оорлан, былаган дугайында Улаастайның чанчын сайыдыңга ол бүгү оорларны дайынчалап тударын белеткеңер».

Үгер-даа Базырның адаа чарыылааны:

«Мээң, ийи кожуунуңуң ол оор херекке киришкен дужумет, араттарны кончуг хой болгаш ол араттар таңды, тайгажаг аны азырапын бараан (дээр бергеи) төлээде оларның сооңдан түе-түе дужуметтерни аътказган. Оларны тыпкан олуг чүүлү-биле кады хавырын чымылдырары канчаң-даа шыдаттынар арга чок болду».

Амбын ноянның база катап дужаазаны:

«Бадыргууду төрениң 10 дугаар чылы 9 айның 19-та.

Улаастайның чанчын сайыдындан дужааганын уламчылап Бээзинниң даргазы Эренбо Доңдупка амбын Өлчей-Очурга мээң дужаарым болза:

«...Дургупшаан сээң хамаатың оор ялалыг Коңгуштайны ышкынган ол кожуунну көрүп чагырар чанчыны хөойлу ёзугаар ийи 9 малга, киржир ойладышканнарыңы бир-бир тос малга торгап, бошка дараларыны кымчылап ыла торган шиидер. Ук оорну эргелеп тудар дужумет, шеригларин хууска доктаадыл чорутканыңга даңзыга демдеглеп тур.

Дургун Коңгуштайны ам ийи-үш-дөрт удаа хуусаа айтып дужаан турганыңны кырындан тутпас болза, суму, кожуунуңуд албанның кижилерин улам хөй малга немеп торган. Бээзинниң даа-дарга Эрен-Доптуттуң бодуи бурууладып шиидер апаар».

Алдан-маадырлар дугайында Тываның чүрт пинчилел музейинде ышдынган мооп дыда биижиттинген документилерни доңгуган көргүзерге шиитпе. Ол биижиттерин Тываның хөөнүң ажылдакчылары Т. Седин-бол, Т. Ковчук олар оңгудургэн. Ол-ла эштер 1944—1945 чылдарда Тываның назылай берген чүрттакчыларының иштиндеп алдан маадырлар дугайын билир, дыңнаан кижилериниң чүүлаарын дыңнап биижип каан.

Тозан чылдар мурнуунда Тываның бодунуң үжүк-биижин чок турганындан биске боон тургулаан төөгүге хамаарыштыкан улуг болуушкунар саазын, документилерде демделеттинип артып калбаан. Ынчангаш 1944—45 чылдарда 65—70—100 харыыг турган кыргыннарының сактыышкынарын Тываның хөөчүк ажылдакчыларының биржээн Таиов Седин-оолдуң дыңнап биижип, каяны бистиң үениң болгаш келир үениң кижилеринге үнелеп четпес әртиие боон артып калыр. Алдан-маадырларның дугайын ада-иелериңден дыңнаан, харын-даа оларны көргеп, оон туржук ол шимчээшкинге кирижип чораан кижилериңиң сактыышкынарын коптарып, момчуг оларга ол үениң болуушкунарыны кижиниң каранга чүрттүүнүн кээр-дир.

Ам алдан дургунналрын биржээн чораан, 1944 чылда 101 харлыг турган Шевер-оолдуң сактыышкыышдан каш олурулгары сонуургадыш хөрейин:

«Ынчаарда харым эки бил-бейн-дир мен. Түү-даа болза 30 аъшкы харлыг турган боор мен. Мен ам үгаан бакыраан боор мен...

Оң баштай Дажыма, Самбажык, Оттукай, Далгыт-Дажыпай, Узун-Белек суглар оорлан чоруп турган... Оргу-Шол, Кара-Даг, Бош-Даг ынчаар чоруп турганнар. Олар мени база-ла коргудуп турган аразынга киирип алган, кончуг улус ийии оң. Ол ынчан чоруп турувуста Оттукай чон кончуг берге чүвел моң деп муддурлай бээрге Дажыма ону кымчылап чыдарын коор мен. Оттукай оон соонда чоруп-чоруп, база-ла чедип келген кады чоруп турарын коор мен. 60 дургуннар дургуннан эгелээнден бээр 10 чыл четкен бе, четпээн бе. Ол үеге чоруп турган туттурганнар...»

С. МААДЫ.

(Уламчылыг).

„Пионерская правданың“ шаңналы дээш

Эртиен дыштанар хүннерде «Пионерская правда» солуунуң шаңналы дээш республиканың маргылдаазы Кызылдың Хербис даанга болуп өрткен. Анда республиканың районнарыңга болтаан хоорайларының шыгтаан пионер дружиналарының 9 шилиндек командаларыңдан 140 ажыг бичии спортчу киришкен.

Бичии үргүлаарның 2 километрге чарыжынга Хову-Аксыңдан келген Ольга Степанова айыткан хемчээлин 7 минута 44 секундада келгеш, чемпион атты чедип алган. 15-16 харлыг үргүлаарның 3 километрге маргылдаазынга Кызылда № 11 школаның 8-ки класстың хөөчүк ажылдакчылары Т. Седин-бол, Т. Ковчук олар оңгудургэн. Ол-ла эштер 1944—1943 чылдарда Тываның назылай берген чүрттакчыларының иштиндеп алдан маадырлар дугайын билир, дыңнаан кижилериниң чүүлаарын дыңнап биижип каан.

Тозан чылдар мурнуунда Тываның бодунуң үжүк-биижин чок турганындан биске боон тургулаан төөгүге хамаарыштыкан улуг болуушкунар саазын, документилерде демделеттинип артып калбаан. Ынчангаш 1944—45 чылдарда 65—70—100 харлыг турган кыргыннарының сактыышкынарын Тываның хөөчүк ажылдакчыларының биржээн Таиов Седин-оолдуң дыңнап биижип, каяны бистиң үениң болгаш келир үениң кижилеринге үнелеп четпес әртиие боон артып калыр. Алдан-маадырларның дугайын ада-иелериңден дыңнаан, харын-даа оларны көргеп, оон туржук ол шимчээшкинге кирижип чораан кижилериңиң сактыышкынарын коптарып, момчуг оларга ол үениң болуушкунарыны кижиниң каранга чүрттүүнүн кээр-дир.

Ам алдан дургуннарның биржээн чораан, 1944 чылда 101 харлыг турган Шевер-оолдуң сактыышкыышдан каш олурулгары сонуургадыш хөрейин:

«Ынчаарда харым эки бил-бейн-дир мен. Түү-даа болза 30 аъшкы харлыг турган боор мен. Мен ам үгаан бакыраан боор мен...

Оң баштай Дажыма, Самбажык, Оттукай, Далгыт-Дажыпай, Узун-Белек суглар оорлан чоруп турган... Оргу-Шол, Кара-Даг, Бош-Даг ынчаар чоруп турганнар. Олар мени база-ла коргудуп турган аразынга киирип алган, кончуг улус ийии оң. Ол ынчан чоруп турувуста Оттукай чон кончуг берге чүвел моң деп муддурлай бээрге Дажыма ону кымчылап чыдарын коор мен. Оттукай оон соонда чоруп-чоруп, база-ла чедип келген кады чоруп турарын коор мен. 60 дургуннар дургуннан эгелээнден бээр 10 чыл четкен бе, четпээн бе. Ол үеге чоруп турган туттурганнар...»

С. МААДЫ.

(Уламчылыг).

ЧАЙЫННАНЧАК ТИИЛЕЛГЕ

Совет спортсменнер АКШ-тың Лейк-Плэсид хоорайының чоогунга биатлон талазы-биле —7,5 километрге 4-4 кижилиг командалардың бооздалгалыг маргылдаазы — ыяжалыг эстафетага делегейге бирги черни чаалап алганнар. Геннадий Ковалев, Риннат Сафин, Юрий Кожмаков болгаш Александр Тихонов дистанцияны 2 шак 27 минута 02,29 секундада эрткен.

Аныык оолдарның эстафетазынга совет спортсменнер Александр Богданов, Михаил Федотов, Валерий Ханзин олар 2 шак 13 минута 06,07 секунда түңнел-биле хүлер медальдарны чаалап алганнар. Мында полякстар ийиги, үшкүзүн — финнер алган.

* * *

Братиславага делегейниң фигурдуг чуңгулаашкын талазы-биле делегей чемпионадының соолгу хүнүнде эр кижилер чаңгыс-чаңгыс боон алганнар, маргыжар программазын күүседилер. Тренлиде ол мер чүрттүү 22 харлыг студент Ненела делегей чемпиону аттыы алыр аргалыг болган. Монгүн шаңналады — совет спортсмен Сергей Четверухин, хүнерлэп — ГДР-ден Ян Гоффман алган.

Бо маргыдзага совет фигуристер ийи улуг алдын медальды, ийи моңгүн база бирги алдын шаңналады, а ол ышкаш бир моңгүн база бир хүлер медальдарны чаалап алганнар.

Фигурлуг чуңгулаашкының мастерлериниң маргылдаазын 1974 чылда югослав хоорай Загребие (Европага бирги чер дээш) база ГФР-ниң Мюхенге (делегейниң бирги чер дээш) эртирер.

СЭТА-ның корр.

„Гойя“ Чаа кино

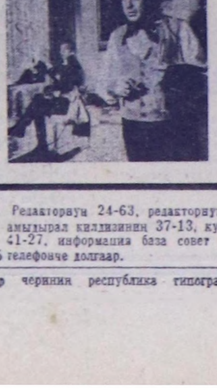

ССРЭ-ниң «Ленфильм» болган ГДР-ниң «Дефа» киностудиялары делгем экранныг, өөрүг, ийи серилиг, уран-чечен киноны үзүп бергеп. Ук киноны шылгаранган испан чуруукчу — Франсиско Гойяга турускаткан. Фильмниң ады — «Гойя».

Ол үедеги делегейниң сураглыг чуруукчуларының Гойя ыяжадыг, уран чүүдүп ёзугаар төнүнүн турган. Бо киноданаас-кежиктиг болган чоруларның зар амыдыралды чүрттап эртиен Гойяның коор бис. Чүл дээрге чуруукчу дүлейлен, угаан-сарыылдың хөлөөзининг азыыкшынарыңга чыгадыы кээр. Ол бодунуң кайгамчык ажылдарын аарыырының мурнунда, кылын четтигинекти өөрүнүг. Чаасканнырган Гойяны чүтле оон уран чуруулгага кыларын, олүм чок ажылдарын кагбайн кады чоруур.

Немец чогаалчы Лион Фейхтвангер бо кинону үндезилеп турускан бодунуң романының эге созүүге мынчаар бижиинии таварыла эвес: Мээң «Гойя» азы човуланыр орууга таныл билгени» деп чогаалымның «човуланың орууга таныл билгени» деп состерни дыңзыдыр аданомчуңар».

Гойяның ролюнда совет актер Донатас Банёнис ойнап турар. Ол ышкаш бо фильмде Л. Чүрсина, М. Козаков, В. Анджапаридзе, В. Килинг, О. Катарина, Э. Буш болгаш өске-даа артистер ойнап турар.

ЧҮРУКТАРДА: берге үелерде оглу үргүлчү-ле незинден суме айтырып келир турган. (Гойяның авазы — артист В. Анджапаридзе, Гойя — артист Д. Банёнис). Иниң чуруктa — Гильмарде — артист М. Козаков болгаш Гойя.

Гойяның детки-чилери Годой—артист В. Килинг, Пепа — артист Л. Чүрсина. Соолгу чуруктa Гойяга шинаашаан кыс Альба—артист О. Катерина.

Йошкар-Олада байырлал

«Арга-арыңың тоолчургу чугаазы» деп баштайгы марий балеттиң көргүүзү Марий АССР-ниң найыскылалыңга боон өртиен. Республиканың күрүвенин музыка театрының аныяк коллективи үк балетти тургускан. Баштайгы балетти тургускандың байырлалынга Москва, Ленинград, Казань, Чебоксары болгаш өске-даа хоорайлардан залчылар келгеннер.

Йошкар-Оланың музыка училищелиниң база Казань консерваториязының кижизиттиргени, Марий АССР-ниң уран чүүдүнүң алдарлыг ажылдакчызы, музыканың автору Анатолий Борисовичи Луппов мынчаар чугаалап турар:—Балеткe музыка бижиирин шагдан бээр күзеп чораан мен. Улустуң тоолчургу чугааларын хөйнү номчуп таныышкаш, байлак материалды чыып алдым. Партитураны өртиен чыдың күзүнүңде доостум. Балеттиң музыказының үндезинин үлүстүң ырлары болгаш аалгалары боон турар. Өйүм чок ынакшылдың темазы кол черни ээлей берген.

Балетти тургузарынга улуг үлүүн кииргеннерни маңаа адап болур. Чүрүчүү Раиса Чебатурина, дирижер Виталий Куценко даэш өске-даа эштер чедиишкинниг ажылдааннар. Балеттиң кол партияларын Ленинградтың Ваганова аттыг академиктиг хореография училищезининң доозучулары А. Александрова, В. Кузьминых, Г. Климанова, Г. Михалева, А. Козыревский даэш өскелер-даа чедиишкинниг күүсетскеннер.

Г. ЗАЙНИЕВ.

АЛДАН-МААДЫРЛАР 1883 1973

(Эгези №№ 51, 52 «Шында»).

1876—1885 чылдарда даралаңчыларыңга удур арат массалар демисеглди каш удаа көдүрүп келгенинде дугайын тоогу материялдары хөреңнелеп турар. 1876 чылда өзээп хөделиишкинге чылдак болган чүве Хемчиктиң суму чаңгыска турган Хомушку Базыяны ук кожуунуңуң чагырыкчызынга томуланалы болуур. Мыгыуур салгаан чагырыкчылараат чүүлдер чоруп монгүштар аңаа тааришпаан, моңгүштарны түлүптер база детский берген. Ол хөделиишкинге Хемчиктиң дөрт сумузунуң чону каттышкан. Тура халышкан чон ол чылдың күзүнүңде чүртүнче ээп чапып чыткан кыдат дүжүметтерни эттээп, малын хуналп алгаш барганнар. Ол шимчээшкинни ийи чыл дургузунда эрге-чагырга базып шыдаваан.

Араттарның бо хөделиишкинниниң кол чылдагааны Хемчик кожуунуңуң чагырыкчызынга Хомушку кижини олурткашында эвес, а чагырыкчы болган Базырның араттарга кадыг-дошкул, дээрбечи-чижекеш чоруу болган. Улус оны «Дошкун даа» деп шоолаан адаан. Ынчангаш:

«Базыр даага чагыртпас бис.

Базар артты баспас-ла бис» деп ырлажып турган.

Бо тура халышкын бастынган соонда араттарның амыдыралы улам баксыраан. Чүге дээрге, тура халышкын үезинде кыдат, моол, орус болгаш иштинкинг-даа дүжүметтериниң алыскан онучаун араттар төлөөр деп чарлыкты эрге-чагырга үндүргеп. Оон кадында 1880 чылда улуг чут база дүшкеп. Аңтан, дүргедээн араттар болгулежип алгаш, байларның, ноянналрының, садыжыкларның малыынче халдап эгелээн.

Ол чылдарда арат массаларның демисели соксаваан кежтенин база бир архив документизинден көрүп болуур. Амбын ноян Өлчей-Очурнуң адынга чаңгы Дамнай мындыг бижиктиг чоруткан:

«Амбын силерниң дужааганың эдерип, дужумет шериг бистер Шагаан-Арыгның черинге чедип келириввиске Хемчик, Бээзин ийи кожуунуң хой кижилери болуглежип, боо үүктеп, бижек, мези түдүп келгилээп, бистиң боо, чечеек, аът, элер херекселивисти шуурхуун быллаан алтан. Чадагларан толээде ам дургуи Шырнеңги түдар арга, күш чок болдувус. Бистиң аът, боо, хер-херекселивисти ол болуглешкен араттардан канчан дарыы тыпсырып (эгидип ап бээрин) диледивис».

Оол мындыг бижикте Шырнеңниң болуглуңуп амбын ноянның боду мунар хөлгези болуур чыраа, саяк, чүгүрүк аът-тарыы оорлан алганын бижээп. Шырнеңге болчуп, амбын ноянның 40 шеринниң боо-черээзин, аът-хөлүн быжык, Көртек Сорупай оларга өске үүлгеткен херектерниңге ужурунда шаажы-биле алзынганнар.

Оор Пазнан, Доңгурак олар хой кижи болуглежип алган, дужумет шериглериниң тударыгга удуралыңы, удур демисешкен толээде, аладан корткаш, боттарының амызынга хора кылып өлгенин мооп мурнунда дыңнаткан болгай. База Серен, Моңге ийи оорлар дургуннан чоруткан, тутурбаан... Өске ялалыг оорлар—Дугаржап, Доруйи, Мортуу, Оттукай, Эренчин, Садыяа, Борбакай чүрттүү ниттинде турар болза туткулап, чедирип кээрин дужаадым...»

Алдан-маадырларның эрес-дидим демисежин чоруп турганының дугайын бо документилерден база билип ап болуур. Улаастайның чанчыныңарының дужаалын ёзугаар ол үеде Тываның Моолга хамаарышнас кожууннарын чагырып турган амбын ноян Өлчей-Очур алдан-маадырларны тудар дээш каш удаа шеригларин чорудуп келген. Тура халышканнар оларга түттүрбайн, боттарының демисежин уламчылап турган. Ол дугайын амбын ноянның кожууннар чагырыкчылары-биле харылажып турган биижиттеринден көрүп болуур. Ол документилерде бижээн чүүлдерни долузу-биле номчуп көрээлиңер:

«Бадыргууду төрениң 6 дугаар чылының 3 айының 21-де.

Улаастайның чанчын сайыттарындан дужааганың уламчылап, үгер-даа Базыр, Бээзи даажы-дарга Утуп-Назын оларга амбын ноян Өлчей-Очур мээң дужаарым болза:

Дорбеттен мун чыгам чылгы, инек мааны Таңды Уранхайның Даа, Бээзи кожуннарының хой араттары удаа-дараазы-биле оорлан, былаган дугайында Улаастайның чанчын сайыдыңга ол бүгү оорларны дайынчалап тударын белеткеңер».

Үгер-даа Базырның адаа чарыылааны:

«Мээң, ийи кожуунуңуң ол оор херекке киришкен дужумет, араттарны кончуг хой болгаш ол араттар таңды, тайгажаг аны азырапын бараан (дээр бергеи) төлээде оларның сооңдан түе-түе дужуметтерни аътказган. Оларны тыпкан олуг чүүлү-биле кады хавырын чымылдырары канчаң-даа шыдаттынар арга чок болду».

Амбын ноянның база катап дужаазаны:

«Бадыргууду төрениң 10 дугаар чылы 9 айның 19-та.

Улаастайның чанчын сайыдындан дужааганың уламчылап Бээзинниң даргазы Эренбо Доңдупка амбын Өлчей-Очурга мээң дужаарым болза:

«...Дургупшаан сээң хамаатың оор ялалыг Коңгуштайны ышкынган ол кожуунну көрүп чагырар чанчыны хөойлу ёзугаар ийи 9 малга, киржир ойладышканнарыңы бир-бир тос малга торгап, бошка дараларыны кымчылап ыла торган шиидер. Ук оорну эргелеп тудар дужумет, шеригларин хууска доктаадыл чорутканыңга даңзыга демдеглеп тур.

Дургун Коңгуштайны ам ийи-үш-дөрт удаа хуусаа айтып дужаан турганыңны кырындан тутпас болза, суму, кожуунуңуд албанның кижилерин улам хөй малга немеп торган. Бээзинниң даа-дарга Эрен-Доптуттуң бодуи бурууладып шиидер апаар».

Алдан-маадырлар дугайында Тываның чүрт пинчилел музейинде ышдынган мооп дыда биижиттинген документилерни доңгуган көргүзерге шиитпе. Ол биижиттерин Тываның хөөнүң ажылдакчыларының биржээн Таиов Седин-оолдуң дыңнап биижип, каяны бистиң үениң болгаш келир үениң кижилеринге үнелеп четпес әртиие боон артып калыр. Алдан-маадырларның дугайын ада-иелериңден дыңнаан, харын-даа оларны көргеп, оон туржук ол шимчээшкинге кирижип чораан кижилериңиң сактыышкынарын коптарып, момчуг оларга ол үениң болуушкунарыны кижиниң каранга чүрттүүнүн кээр-дир.

Ам алдан дургуннарның биржээн чораан, 1944 чылда 101 харлыг турган Шевер-оолдуң сактыышкыышдан каш олурулгары сонуургадыш хөрейин:

«Ынчаарда харым эки бил-бейн-дир мен. Түү-даа болза 30 аъшкы харлыг турган боор мен. Мен ам үгаан бакыраан боор мен...

Оң баштай Дажыма, Самбажык, Оттукай, Далгыт-Дажыпай, Узун-Белек суглар оорлан чоруп турган... Оргу-Шол, Кара-Даг, Бош-Даг ынчаар чоруп турганнар. Олар мени база-ла коргудуп турган аразынга киирип алган, кончуг улус ийии оң. Ол ынчан чоруп турувуста Оттукай чон кончуг берге чүвел моң деп муддурлай бээрге Дажыма ону кымчылап чыдарын коор мен. Оттукай оон соонда чоруп-чоруп, база-ла чедип келген кады чоруп турарын коор мен. 60 дургуннар дургуннан эгелээнден бээр 10 чыл четкен бе, четпээн бе. Ол үеге чоруп турган туттурганнар...»

С. МААДЫ.

(Уламчылыг).

КИНО

МАРТ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Дүнеки мотоцикличи» 10.00, 11.35, 13.10, 14.45, 16.50, 18.25, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Точка, точка, чартык сек» 14.45, «Хүндүе костүр үгү» 18.30, «Гайдуктар» 16.45, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Адыр маңа!» (5-ки кезээ) 15.30, 16.30, «Хедерин томаарткаңы» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Руслан биле Людмила» (1-ги, 2-ги кезектери) 9.00, 11.45, 14.30, 18.15, 21.00 «Боду хынап көргеңе» 17.15 шактарда.

БАЙЫРЛАЛ БЕЛЕКТЕРИ

Частың баштайгы байырлазы — Бүгү-делегейниң херээжиннер хүнү—Март 8 чоок шулаш озуурар.

Эргим эштер! Ол байырлалбиле холбаштыр херээженнерге белек бээр чедирип, оларга өөрүнүг белектер соңзээрня утпанар. Эң-не эки белек — байырлал тавариштыр үндүрген логеря биледи ол.

Оон тиражынга: «Москвич-412» деп 80 автомобильды, ЗАЗ-966 деп 80 «Запорожецти», янзы-бүрү марканың 2000 радиоприемнигин, херээженнерниң 1200 хол шагын, 2640 холодильникти, 1520 хевээги, хой саннығ дааранып машиналарны, мылессотарны, электросамоварларны, кофе чуурларларны, дүргеп, хайындырар кастрюльдарны, чөөн болгаш камволь аржыылдарны, а ол ышкаш 1-ден 500 чедир рубльди ойнап ап болуур.

Логерея билеттерни ажаалга касселарындан, магазиннерден, харылзаа черлериден, «Союзпечаттың» киосклеринден, кинотеатрлардан, янтиинг чемненилге черлеринден, аэропорттуң кассаларындан болгаш автовокзалдардан садыл ап болуур.

Ойнажыкшың тиражы 1973 чылдың март 9-та болуур.

АГААР

Бөгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге бичө хар чаар. Соңгу-барының үглаңышкынның хаттың дүргени секундада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—6, оскелерлерге 7—11 градус соок болуур.

Кызыда шөкар булуттаар, чатбас. Хаттың дүргени секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы 7—9 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: кидлизиинин 23-54, карыысалгалыг секретарьның 23-35, партийкин агый кидлизиинин 21-47, үлегүүр кидлизиинин 22-64, чагаа кидлизиинин терианың 31-75, корректорларның 27-41. Солуң келбейн баргаяла 32-75 телефоиче долгаар.

Редакторвуң 24-63, редакторвуң оралакчыларының 35-24, пропаганда амыдырал кидлизиинин 37-13, культура кидлизиинин 23-54, кәзэ амыдырал 41-27, информация база совет тургузуг кидлизиинин 20-60, бухгалтерия 24-63.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 681.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тывааның ном үндүрер черииин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00385

расписание.

Бүгү чурттарның пролетарилери, каттыжыңар!

1925 чылда үнелип эдилгенинден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
МАРТ
7
СРЕДА
№ 56 (9132).
Өртээ 2 коп.

Колхозтарның Эвилел Чөвүлелиниң хуралы

Март 5-те Москвага Колхозтарның Эвилел Чөвүлелиниң хуралы болуп эртти. Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның декабрь (1972 ч.) Пленуммуң шиитпирлеринге болгаш аныа СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга хамбаштыр 1973 чылда кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин болгаш белеткээрин көөдедир талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиниг күүседир талазы-биле практиктиг хемчеглерни чугаалажып көрген.

Тараа, мал чеми болгаш еске-даа культураларның дүжүдүн бедидеринің арганарын чугаалашкан, чер ажылының культуразын бедидеринче, техниканы, чемиишчидилгелерни, мелиорастаан черни ажыглаарын экижилеринче угланган шиитпирлерни хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Политбюро вежингүү, ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агый министри Д. С. Полянскийни колхозтарның Эвилел Чөвүлелиниң даргазынга бо хуралындан сөөртээн. (СЭТА).

ПАРТИЯНЫҢ СӨЗҮН— КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ

Совет Эвилелиниң Гимни аалга күүлүүр-биле чаңгыланып эгелзээн. Эвилелдештиен республикаларның туктарын тудуп, инженерлер кирип кээрге, ааз шыны байыр шынчы кире берген. Аңаа чыылганнар «ССРЭ—дең эргелиг улустарның улуг ат-бүлеэн болгаш бүгү делегейге тайбыңнын быжыг чөлегилиг» деп лекцияны улуг сөөлүүргал-биле дыңнааннар. «Найырал, күш-ажыл болгаш тайбың» деп кыйгырыгның адаа-биле эрткен концерт база-ла ол темага тураскаадтынган. Ол кежээнің киржикчилери шупгузу национал хогжум-дерекселдериниң үделеэн-биле Төрээн чурт дугайында ырны бедик кадүргүүшкүн-биле мырааш, тараанар.

Бо болза Тес-Хем районуң төвү Самагалдай суурга болуп эртжен бир кежээниң дугайында чугаа-дыр. Ындыг темалыг кежээлер республиканың чурттакчылыг суур бүрүзүнге болгулаан болгаш ам-даа болуп эртип турар.

ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болган оон демдеглеп эрттирген байырлыг хуралдың материалдары, партия Төп Комитединиң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң аңаа кылган илеткели бистиң хөй санныг лекторларывысты, пропагандистеривисти, агитаторларывысты болгаш политинформаторларывысты байлак материалдар-биле чепсеглээн болгаш идеология ажылының бүгү хевирлерин күштедирериниг улуг идигин берген.

Республиканың «Билиг» ниитилелиниң үш муң ажыг лекторлары 50 чылга хамаарыштыр 2500 ажыг лекцияны номчаан, ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылының дугайында эш Л. И. Брежневтиң кылган илеткелиниң талазы-биле муң ажыг лекция номчуттуган. Чер-черде партия организациялары болгаш «Билиг» ниитилелиниң эге организациялары бежен чылдың материалдарын ажылчы чоннарның калбак массаларынга чедингирип-биле таныштырар херекке боттарының ёзулуг чогаадыкчы чоруун көргүскен болгаш көргүүп-даа турадыр. Марксизм-ленинизминиң идеязының болгаш партияның XXIV съездиниң шиитпирлериниң амыдыралчы күжүн ажыгчы чоннарга хаңзы-биле таныылыралар, тоску беш чылдың шиитпирлер чылы —1973 чылдың планныг онаалдаларын болгаш алдынган бедиткен хүлээлгелерни чедиишкиниг боттандырарынче кижи бүрүзүн мобилизастаар дээш лекция пропагандазының янзы-бүрү хевирлерин олар ажыглап турааралар.

Бай-Тайга районуң лекторларының ажылының дүржүзүнден чамдык түүдерни көрүп көөрлиер. Бо районда партия организациялары лекторларның күжүн таарыштыр ажыглап тургаш, тематиктиг кежээлерни, ааг журналдарны, бүдүрүгенниң хоочушнары болгаш мурнакчылары-биле ужуражылгаларны, теоретиктиг конференцияларны, доктаамал организастаар эрттирип турар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болгаш Маадыр-ие Үрүүе Кандан-биле чоокта болуп эрткен ужуражылга аныяктарга солуун болгаш өөредиглиг болган. Районда чурттап турар 15 национиың төлөзээкчилер-биле ужуражымшыкын кежээнин бир янзы солуун кылдыр организастаан. Кежээге чалаттын ол кижилер боттарының республикаларының дугайын доочуулуу-биле таныштыргаш, кайы-бир чогаадчымның шүлүүн азы чогаалындан үзүндүүр төрээн дыңнга номчуп турган. Найырал айтырыгнга тураскаадткан кежээлер районга ниитизилеп 64 кезек черге болгулаан.

Ыраккы одарларда болгаш кыштагларда турар малчын-нарже лекторларның, медицина болгаш хандырылга навыының оске-даа ажылдакчыларының үнүүшкүннерин доктаамал организастаар талазы-биле Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Бай-Тайга болгаш оске-даа районнарның партия организациялары тодаргай хемчегерни ап чорудуп турар. Бии-Хемниң лекторлары боттарының ажылынга кинотеатрларны эки ажыглап турааралар. Чурттакчылыг суурларда тургускаан кинолекторийлер доктаамал ажылдап турар.

Үстүнде чижектерден алгаш көөрге, лекция пропагандазы калбартыр талазы-биле район бүрүзүнде эки дүржүлгә бардыр. Партийжи сөстүг ёзулуг эптүзээстары, ажылчы чоннарны чаа-чаа чедиишкиннерже сорук киирип турар дүржүлгалыг лекторлар бисте эвээш эвес. Оларга СЭКП Эрзин райкомунуң секретары Т. С. Доондуп, «Шекпээр» совхозтуң экономизи Ш. Д. Оржак, СЭКП Бии-Хем райкомунуң ажылдакчызы Я. С. Глуценький, тоогу эртемнериниң кандидады О. А. Толгар-оол, телевиденне болгаш радио комитединиң ажылдакчызы А. А. Дүгержаа, республиканың статистика эргелелиниң начальнигы В. И. Качаев болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң лекторларның ажылынче доктаамал кичээнгейни салып турар. СЭКП ТК-ның чоокта чаа биеке чораан пропболүүнүң лекторлары ССРЭ-ниң 50 чылын демдеглээн юбилей хуралдың материалдарын ажылчы чоннарга чедингир таймылбырлаар талазы-биле республиканың лекторларынга улуг дузаны көргүскен. Кызылга, Чадаанага Ак-Довуракка болгаш Эрзинге ол эптерниң эрттирген семинарларынга 1,5 муң ажыг лекторлар, партия, совет ажылдакчылар олурушкан.

Ажылчы чоннарның оргузунга лекция пропагандазын күштедирериниг хереглиг бүгү-ле чүүлдер бисте бар. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болган оон демдеглээн байырлыг хуралдың документилери, СЭКП ТК-ның идеология болгаш бижидилге ажылынга холбашкан доктаалдары, совет кижилериниң тоску беш чылда чедип ап турар күш-ажылчы чедиишкиннери, идеологтуг ажылдың чамдык дүржүлгалары болгаш лекторларның санының көвүдээни — бо бүгү чүүлдер чоп оргузунга лекция пропагандазын доктаамал болгаш тодаргай чорудар аргаяы берип турар.

Ындыг болзажок идеологтуг ажылдың бо чугула участогунда чамдык четпестерниң барын демдеглээр херек. Ылангыя чамдык лекциялар ажыдыралдан хоорук, бүдүрүлге коллективтериниң сорулгалары-биле ханы дүүштүртүүмейн турар. Ыраккы суурларга, (чижээлээрге, Бии-Хемниң Хүт, Тожуюң Ырбан, Сыстыг-Хем суурларынга) лекция доктаамал номчуттуймайн турар. Бии-Хем, Танды, Улуг-Хем районнарда марксисчи-ленинчи философияга, эртемниг коммунизмниң айтырыгларының, политэкономия болгаш атеизм талазы-биле номчуттуруп турар лекцияларның саны эвээжеп турар.

Лекция пропагандазының чер-черде байдалдарын ханызы-биле анализтеп тургаш, ол ажылдың амгы үениң сорулгалары-биле ханы дүүшкен турарын чедип алыр ужуралыг бис.

А. ЕМЕЛЬЯНОВ,
СЭКП обкомунуң лекторлар бөлүүнүң улуттукчузу.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ниити хуралы

Москвага ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ниити чыл хуралы болган. Хуралга чурттувустуң улуг эртемденнери чыылган, 1973 чылда улус ажыл-агыйының планнарының онаалдаларын чоруур ой-шаалда күүседирер—бүгү улустуң херээниң чедиишкиниг болурунга боттарының харысалгалының чугаалашкан. Техниктиг дедишилгени бүгү хемчеглер-биле дүргедедип тургаш, улус ажыл-агыйынга эртемниң эң ажыктыг бодуларын хандырарынга эртемденнер улуг роль дуг болган турар ужурлуг деп, ССРЭ-ниң эртемнер академиязының президентизи М. В. Келдыш эге сөзүнге чугаалаан.

Академиянның эрткен чыл дүргузунда ажыл-чорудулгазын оон корреспондент-кежигүү, президиумунуң эртемден-секретарының хүлээлгезинге күүседип турар Г. К. Скрябин илеткээн.

(СЭТА).

ЧАРЫШ—КОЛ КУРЛАВЫР

Улуг-Хем районнуң «Күш-амылдың хөстүү» совхозунуң төвү өзүп, сайзырап турар. Ажыл-ишчилерге ийи-ийи квартираларлыг чаа бажыңнарны тудуп киргилээн. Бо ажылга тудуг бригадазы шиитпирлиг рольду ойнап турары чугаамок, оон кежигүннери тоску беш чылдың үшкү чылында социалистиг чаа хүлээгелерни ап алган амыдап турар. Бо чурумга (солагай талазындан)— тудугчулар Николай Тагба, Канчыыр Март-оол, Орус-оол Домган болгаш Тыкыл-оол Доптуун-оол (бригадир) олар-дыр.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ДООЗУЛГАН

Часы хайныышкынныг ажыл-ишчин хүннерниге чедир ам кончуг ажаан үе эртжен. Ынчангаш ол шиитпирлиг үеге Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозтуң механизаторлары багай эвее бедеткеннп, бо хүннерде часы тарылгага ажыглаар кодээ ажыл-агый машиналарының септелгезин бүрүнү-биле доозуп турар. Септезе чогуур 15 тракторларның шупгузун белеңнинің шугумунда чыскаагаан.

Бо шиитпирлиг чыдың часы тарылгазынга киржир машиналарны, тракторларны чогуур үезинде, эки шынарлыг кылдыр септеп, белеткээрингге коммунист Георгий Марченко, Виктор Кашин, Валентин Турманов болгаш оон-даа өскелер улуг үлүг-хуузун кииргеннер.

«Ленинчи орук» колхозта үрезин арыглаашкыны база бедик деңнелде чоруп турар.

В. ПИРОГОВ,
колхозта партия организациязының секретары.

УЛАМ ЭКИЖИИР

Чоннуң амыдырал хандырылгазын боттуу-биле экижилерин СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде айытткан. Салдынган сорулганы Кызыл хоорайның амыдырал хандырылга комбинадының ажылдакчылары (директору Ю. А. Бегаев) канчаар боттандырып турарын көрээли. Комбинаттың ишчилери социалистиг хүлээлгелерни алгаш, чыл планның декабрь 27-де күүседир деп аазаан. Эрткен чылын амыдырал хандырылга комбинады чонга ачы-дуза чедиреринің планын 102,9 хуу күүседткен. Ынчангаш дөртүү кварталдың түннелинде СЭКП коорлыкчуун болган хоорбүүсекомуун шилчиир Кызыл тутуубиле шаңнаткан.

Бо чылдың февраль айда комбинаттың ажыл-ишчилери 31.300 рубльдин продукциязын бүдүрер планын күүседткен. Чонга ачы-дуза чедирери улам экижиир. Амыдыралдың нарын техниказын септеэр дехтиң коллективи (мастер П. И. Рубанов) январь, февраль айларда 10.600 рубльге продукция бүдүрер планын 700 рубльге, хеп аштаар цехтин ишчилери (мастер эш Будривцева) даалгазын 1500 рубльге ажыр боттандырган. Аппаратчиктер В. Ф. Грудинина, А. М. Желтикова, будукчу М. И. Звалгина болгаш өскелер-даа күш-ажылы-биле шылгарап, эштерингге үлегерни көргүзүп турааралар.

Амыдыралга ачы-дуза көргүзер бүдүрүлгелерниң четкизин калбартыр, оларны амгы үениң машиналары, механизмнери, дерекселдери-биле дериир болгаш бүдүрүлгениң күүзүүн улгаттырар хемчеглерни комбинаттың дирекциязы ап турар. Иглик даараар цехти чаа дерекселдер-биле дериң, ону эдс кылырын, хоорай чоогунда кодээ чонга ачы-дуза чедирип, хүлээп алыр төпчүткен пунктуларны Чербиге, Кара-Хаакка ажыдарын, «Терс-Хөл» колхозтуң амыдырал хандырылга бажыңын алгыдарын болгаш Кызыл чоогунуң чурттакчылыг суурларын хандырар комплекстиг бригадаларын тургузарын боттандырып эгелей берген.

Э. МОНГУШ.

Мурнакчыларга чедер

Улут-Хемде «Найырал» совхозтуң ишчилери тоску беш чыл планын күүседиринің шиитпирлиг үшкү чылында планның онаалдаларын хүүлаа бетинде күүседиринче бүгү күжүн салып турааралар. Олар бирги кварталда күрүнеге 115 тонна сүт садар тургаш, эрткен ийи ай дургузунда 101 тонналы сатканнар. Арткан 14 тонна сүттү чогуур хуусаадан чартык ай эрте дужаарын шиитпирлээнер.

Совхозтуң Кара-Тал фермазының саавчылары Март 8-тин байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле утказып-турааралар. Оларның аразында калбарган социалистиг чарышка Дамдың Чечек биле Каллаң Чолдак чыл эгезининден бээр бир инекке онаалтыр 285—361 килограмм сүт сагган, типлектчилер болганнар. Совхозтуң саавчылары мурнакчыларның дедиелиниге чедер сорулганы салган ажылдан турааралар.

К. НИКОЛАЕВ,
совхозтуң мал эмотехниги.

Делгем, чымчак...

Эрткен неделяда Кызылдың пассажир АТБ-зиниң чоланчылары Г. Ростовцев биле В. Кудеш ЛиАЗ-677 маркалыг чаа автобусту Восток — «Тудут кезектери» комбинат аразының № 2 маршрутка чорудуп эгелээн. Чаа автобустуң башкарылгазы, тормоз системазы чиик, таарымчалыг, оон чоруу база чымчак. Чээрби беш олуттуг. Автобуска хары угда 110 пассажир чорун болур.

Хоорай транспортун сайзыраганжыдыр, пассажирлерге таарымчалыг байдалды тургузаар дээш Кызылдың пассажирлер АТБ-зи, республиканың ниити ажыттал транспортунуң организациялары сөөлгү үеде аргыжыгга айтырыгны шиитпирээр соругга-биле ажаан хынаалдааларны, шинчилелдерни чоруткулаан. Найысымалга хары угда хөй кижи сөөртүр арганыг улуг автобустарны ажыглаары чугула. Баштайгы ындыг автобус найысыалда ажыдай бергеп. Келир кварталда ам-даа дөрт ЛиАЗ-677 келир.

(Бистиң корр.).

Эвилелдешкен РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР:

СЕПТЕЛГЕ ИНДУСТРИЯЗЫ

Илчирбелиг «ДТ-75» тракторларны септээр талазы-биле шуутурулга шугумун Орел областтың Урицк районунуң «Сельхозтехника» каттыжышкынында ажыглалга киирген. Оон ажызы-биле Горький, Тамбов, Саратов болгаш оске-даа областтардан септекчилер кээп танышкан.

Орелтуларның куженийшкиннери-биле ажыг үениң ол будурулгези тургустунган. Ында ийи километр хире конвейер шугумун эптээн, хөй стендилерни, ылавылалдыг ажыллаар станоктарны тургускан. Тракторлу септээрни, чүүрүн болгаш оон кезектерни сайгарып кылырын, чыырын, будуурун — шупгузун конвейерге шилчиткеп.

Ажылды мынчаар организастаанындан «ДТ-75» тракторлу белеп кезектерден болгаш бедидерлерден чыын эптээри шактан аңнас үени аазаар. Мынчангаш хүн бүрүзүнде-ле капитал септелгеден чаарби машинаны белеткеп үндүрер арганы ында тургускан дерилгелер берип турар.

Индустриалдыг арганы неттереткеп чорук машиналарны септээриниң темпизинге болгаш шынарынга эки салдарын чедингген. Области часы тарылгага үткүштүр 10,5 муң трактордуу — бүгү трактор парыгының 70 ажыг хуузун септеп белеткээн.

УЗБЕКИСТАН:

ТАРЫЛГА МАРШРУДУ

Часкы тарылганың мурнуу чарышда Узбекистанның кедээ нефть базаалары түс муң тонна кывар болгаш чаар материалдарны планнан ажыр алганнар. Оргаа Азия демир-орукчулары кывар чүүл соөртүр талазы-биле тускай «тарылга» маршруттарын тургускан демир-орукчулары ону ынчаар организастаарынга хүлээлаапнар.

Чоокку үеге чедир-ле нефть заводтарындан ындыг ашелоннар бол станцияларга келгеш, дүжүрүлүп турган. Оон соонда түс-түс цистерналардан ямы-бүрү кывар чүүлдерниг области болгаш районнар нефть базаларының чагыын ёзугаар чаа составтарга чүдүрер үжурга таваржып турган. Аңаа хөй шак үнер. Ам чагыларны күүседири нефть болбаазырадыр заводтардан эгелээр. Аңаа ашелоннарга бензинни, дизельдиг оналганы, машина үзүн чагаан черлерининң адынга чүдүрүптер. Оон соонда поезд орук ара дүжүрүнмейн, нефть базаларынга шүүт чеде бээр. Мынчангаш цистерна бүрүзүнүн саарылгазы ортумаа-биле 44 шакка дүргедээн.

ЛИТВА:

ӨҢНҮКТЕРГЕ—ТЕРГИИН ҮРЕЗИН

Сула баштыг сиген болгаш хөй чылдыг оске-даа хөй сигеннерни Литвадан Казахстанның ажыл-агыйларынче чорукан. Ол үрезиннер болза 150 муң гектар ажыг черге кулгурлуг одар-белчинирлерни болгаш шынааларны тургузарынга четчир.

Хөй чылдыг сигеннер үрезиннерни хөйү-биле Татар АССР-же болгаш Ростов областче чоруларынга белеткеп турар. Бодунуң ээлчээнде Литваның чер ажылдакчылары ажы-дүнма республикаларның янзы-бүрү районнарындан часка уткуштур үрезиннерни база ап турар. Чижээлээрге, кукуруза шөлдеринге тарылга материалдары Украинадан, а тарымал тоорук үрезини — Молдавиядан Литвада барып турар. Белоруссиядан база үрезиннерни ынаар чоруткуп турар.

ТУРКМЕНИЯ:

СЕСЕРЛИКТЕР ЧЕЧЕКТЕЛИП ЭГЕЛЭЭН

Мургабаның болгаш Каракумнуң күр черлериниң шынааларында сесерликтер чечектелип эгелээн. Ылаңгыя абрикос, алыча үнүштер үнүлеп келген.

Марыйск областың саачылары амгы үеде үнүштерниң будуктарын дескилеп кезерин доозуп турар, шык базырарының ажыды болгаш одурулгар аразын удурлеп ажыл ам чоруп турар. Оон-биле кады чаа садтарны болгаш виноград тарылгазын организастап киргеп. Оларның шөлү бо чылын дыка калбарар. Чижээ, Нолотан районда «Санды качи» дээр совхозта яблоко болгаш оске-даа чимистер сыптарын Мургаба хемнин кыдын дургаар 50 гектар черде тарып олурткан.

(СЭТА-ның корр.).

Мурнакчы будурулгеде

МОСКВА. Наймысзалдың мурнакчы будурулге черн —Күрүненің бир дугаар подшипник заводунуң ажылчымнары, инженерлери болгаш техниктери социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Олар беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылында ажыл-ишчиниң эң бедик будурукчулуг болурун чедип алыр, чыл онаалдазын хуусаа бетинде — декабрь 28-те күүседир болгаш планнан ажыр 500 муң рубль түүнүг продукцииы будурүп үндүрер деп шиитпирээр.

Подшипникчилер будурулге черин техника-биле чаартып чепсеглээриниң улуг программазын боттандырып турар. Заводтуң бүгү кылыгларының оның бир кезии 1975 чылга чедир автоматиканың чепсек-херексеелдерин будурүп турар апаар.

Чоокта чаа дарганнар цехке оваа бедик будурукчулуг ажылдаар подшипник дээрбектерин белеткеп будурер автоматтыг чаа шугум ажыглалга киргеп.

Будурулге черинде күш-ажылчы кодурууннуң хайныышкынныг. Подшипникчилер найысзалдың ажыл-ишчи коллективтериниң мурнуку одуругларында чорун турар.

ЧУРУКТА: ваң подшипник дээрбектерин будурер автоматтыг шугумнуң башкарылда черинде ажылдап турар, хептемчилер бригадирн Станислав Иванович Самойлов.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АПРЕЛЬ 21-ДЕ — ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ СУББОТНИК

ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛДИГ ДЕТКИИШКИН

Бир үн-биле хүлээп алган

Москванын И. А. Лихачёв аттыг автозаводунуң мурнакчы бригадаларының апрель 21-де коммунистиг субботник эртиирер дээн эгелээшкинин будурулге черинин профсоюзтар активинин хуралынга чугаалашкан.

Хуралга санал бергеннер ук заводтуң мурнакчы бригадаларының ол эгелээшкинин деткээн. Олар ол хүнүң ажылдаар чер бүрүзүнге ажыл-ишти эң бедик будурукчу түүнелдиг болдурары-биле демдеглээр деп саналдаан.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнге алдар кылдыр апрель 21-де — коммунистиг субботник хүнүнде камнап алган чигээт материалдар, электроэнергия-биле ажылдаар, ол хүн ажылдап алган акша херектиниң бөш чыл планының фондузунга шилчидип бээр деп, хуралдың киржикчилери заводтуң ажылчын, албан-хаакчыларынга кыйгырыында шиитпирлээн. Чагааны актив хуралы бир үн-биле хүлээп алган.

(СЭТА-ның корр.).

Бедик будурукчулуг ажылдаар

Москванын мурнакчы будурулгелериниң Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнге тураскаадткан Бүгүэвилелдиң Коммунистиг субботнигин эртиирер дугайында эгелээшкинин «Кызылдың Төп электростанциязының түдүгэргелелининиң ажыл-ишчилериниин-биле деткип, ол хүн коммунистиг субботникке шупгу идепкейлиг киржир деп шиитпирлээннер.

Ол коллективке болуп эрткен митингиге бетонщик-бызаңчылардың комплекстиг бригадазының бригадири В. Фомин, арматурщик В. Рогов болгаш дашчылар бригадазының бригадири С. Ершович олар апрель 21-де малыпчы ажылдап, будурген ажылдың акшазын тоску беш чылдың фондузунга киирерин чугаалаан. коллективтиг бүгү ажылчыннарын ол хүн кажаттызындан-даа артык будурукчулуг ажылдаарынче кыйгырган. Ону митингинин киржикчилери деткээн.

Т. ВОРОНЦОВА,
партия организациязының секретары.

ЧАҢГЫС КИЖИ ДЕГ, МАССАЛЫГ ҮНЕР

Улуг башкы болгаш баштынчы В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнде коммунистиг субботникти эртиирери бистиң чүртка чаңчыл апарган. Апрель 21-де Коммунистиг субботникти чорудар дугайында Москванын мурнакчы будурулгелериниң эгелээшкинин республиканың будурулге черлерин деткип эгелээн.

Ол эгелээшкинни деткээн митинг Кызылда пассажирлер АТБ-зинге болуп эрткен. Ону партия эге организациязының секретары И. Чернышев ажыткаш, митингинин киржикчилерин апрель 21-де чаңгыс кижи дег тура-соруктуг ажылдарын кыйгырган. Митингиге коммунистиг күш-ажылын таксичилер бригадазының бригадири В. Лубягин, автобус чолаачыларының мурнакчы бригадири Г. Ростовцев, аккумуляторжу Л. Чередников олар москвачыларның эгелээшкинин деткип, ол хүн эки ажылдаарын хүлээгеннер.

Пассажирлер АТБ-зинин бүгү ажыл-ишчилери ол субботникте ажылаан бүгү акшазын беш чыл фондузунче киирерин шиитпирлээннер.

Бистиң корр.

Партдокументилерни солуурунга холбаштыр

КЫЛДЫНГАН ЧҮҮЛДҮ БЫЖЫГЛААР

Партия документилерин солуур дугайында СЭКП ТК-ныӊ май (1972 чыл) Пленумунуӊ шиитпирлеринге дүүштүр «Тыва кобальт» комбинатта партком болгаш ында партия эге организациялары эләәп ажылдарны чоруткан. Партия хуралдарынга партийжи амыдыралдыӊ эӊ чугула айтырыгларын улаа-дараа чугаалажып турган. Партияныӊ эге организациялары партия хуралдарын канчаар эрттирип, аӊаа хүләәп алган шиитпирлерни күүседип турарыныӊ база партияныӊ хүрәәленинге хүләәп алышкынны чорудуп турарынын дугайында айтырыгларны парткомга чугаалажып, партия эге организацияларынга чогуур угланышкынны ой-шаанда берип келген.

Парткомнуӊ чорудуп келген организастыг ол хемчегларни уре-түӊнелиг болган. Партия эге организацияларынга болуп эрткилээн отчёт-сонгулдалыг хуралдарга чангыс-даа партия эге организациянын ажылы багай деп санаттынмаан. Партия хуралдары план ёзугаар ой-шаанда эртип турган.

Коммунистерниӊ авангардчы ролюн партия эге организациялары бедиткен. Чижээ, геологтарныӊ партия эге организациязы (секретары эш Лебедев) ажылды план ёзугаар чорудуп турар. Ында бүгү коммунистер партийжи даалгалыг. Оны коммунистерге бөөрде, оларныӊ билиин, мергежилин болгаш арга-шинээзин барымдаалап турар. Ынчангаш даалганы алган коммунист ону сеткил ханыышкыны-биле күүседип турар.

Кол геолог эш Захаров дуржулгалыг лектор. Хову-Аксы суурунуӊ «Билиг» нинтилелиниӊ эге организациязыныӊ ажылын баштаарын аӊаа даскан. Ол ону күзелдинбиле хүләәп алган болгаш теоретиктиг семинарныӊ пропагандизи хүләәлгени база күүседип турар. Чер үттээриниӊ улуг мастери, аныяк коммунист эш Карпов — комсомол эге организациязыныӊ секретары. Үк ажылды ол көскүзү-биле экижиткен. Чер үттээриниӊ ээлчег мастери эш Тумен-Хөө улусчу контроль болүүнүӊ удуртукчузу.

№ 18 геология-шинчилел болуу республиканыӊ геология экспедиция коллективиниӊ социалистиг чарыжынга киришкеш, аӊаа тиилекчи бооп, шилчип чоруур кызыл тукту ап, акша шаӊналынга четкени коммунистериӊ будурулгеге ролюнуӊ бедээниниӊ бир чижээ болур.

КИП болгаш автоматика цехинде партия эге организациязы (секретары эш Мальцев) коммунистерни ажылдыӊ харыысалгалыг участоктарында хүваап тургускан. Оон түӊнелинде ажыл экижээн. Коллектив коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик атты чедип алган. Ол цехте чогаадыкчыларныӊ болгаш чаартыкчыларныӊ ортузунда ажыл база эки чоруп турар. Эштер Крохалев, Суткин, Пашнин, Сурков оларныӊ чаартыкчы саналдарын будурулгеге шингээдип алганыныӊ түӊнелинде 22 муӊ ажыг рубльдиӊ орулгазы киирип алдынган.

Партия документилерин солуурунга кижи бүрүзү бедик харыысалга-биле белеткенген. Коммунистер парткомга келгеш, боттарыныӊ үёт карточкаларында бижиилгелер-биле танышкан, чаз документилерге хереглээр фото-чурүктарын дүжаараан. Мурнунда чамдык чазыгларны кылып, хемчег алзып чораан коммунистер-биле партия документилерин солуурунга белеткелдин үезинде бүгү талалыг ажылды кылып, оларны сайгарып көөрүн партия сүмелеп турар болгай. Онуӊ удуртулга болдургаш, партком база эге организациялар ындыг коммунистер-биле алзан хөй беседаларны кылган. Мурнунда чурум үреп чораан коммунист эштер Ч. Дулуш, Л. Крохалева, И. Чыргал-оол олар ажыл-ишке болгаш хөй-ниити ортузунга бодун ап чоруурунуӊ талазы-биле эттингенин көргүзүп турар.

Партия документилерин солуурунга белеткелдер-биле холбашкан бүгү ажылдар колдуунда доозулза-даа партком база оон эге организацияларында оӊ ажылды күштелдирип, хуран, Фото-чурүктарны дүжүрүп, партия документилерин солуурунга белеткелдиӊ үезинде бүгү ажылдарны ап чорууруныӊ талазы-биле эттингенин көргүзүп турар.

Партия документилерин солуурунга белеткелдер-биле холбашкан бүгү ажылдар колдуунда доозулза-даа партком база оон эге организацияларында оӊ ажылды күштелдирип турар. Фото-чуруктарны тырттырары үргүлүүлевишаан. Оон ынай партия документилерин бижиирине киржир эштерни партком тускай томуйлаан.

СЭКП ТК-ныӊ май Пленумунуӊ соонда будурулгениӊ мурнакчыларын партияныӊ хүрәәленинге киирип алырынче кичээнгей күштелген. Чээрби ажыг мурнакчылар партийжи хүрәәленге кирген. Оларныӊ аразынга аныяк ажылчыннар Б. Крохалев, Л. Даш-оол, А. Колодин болгаш өскелер-даа бар.

«Тыва кобальт» комбинатта партком болгаш партияныӊ эге организациялары партия документилерин солуурунга белеткел үезинде чоруттунган организастыг ажылдыӊ чыгдынган дүржулгазын нинтилештирип, байыдып, практиктиг ажыл-херектерни быжыглаар хемчегларни ап турар.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

МАЛЧЫННАР, ОЛАРЖЕ КИЧЭЭНГЕЙ

Партияныӊ XXIV съездизиниӊ шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш совхозтуӊ ишчилериниӊ ортузунга калбартып чоруткан партийжи-организастыг болгаш политиктиг ажыл көскү түӊнелдиг болуп турары өөрүнчүг. «Торгалыг» совхоз юбилейлиг чылда эът, сүт болгаш дүк садарыныӊ талазы-биле күрүне планыӊ күүсеткен. Совхоз СЭКП райкомунуӊ болгаш райкүүскомнуӊ ажыл-агыйлар аразынга шилчип чоруур кызыл тугу-биле шаӊнаткан, акша шаӊналынга база четкен.

Материалдыг чүүлдерни будурүп турар ажыл-ишчилерниӊ амыдырал-чуртталгазыныӊ болгаш культурлуг негелдезиниӊ хандырарынче угланган хемчегларни совхозта партком болгаш оон чер-черде эге организациялары ап турар. Малчыннарныӊ хуралын ай санында эрттирип, аӊаа бригаларныӊ база түс-түс малчыннарныӊ ажыл-ажыныӊ түӊнелин чугаалажып көрүп турар.

Садыг ажылдакчылары, эмчилер, культура ажылдакчылары ыраккы одарларда чурттап турар малчыннарныӊ доктаамал аалчылары болуп турар. Малчыннарга концерттерни, кинону «йшаында көргүзүп турар. Хойжу бригаларында болгаш салбырларда беш кызыл-бүлүӊ ажылдап турар, ол-ла черлерде 5 чуңар-бажыӊны эӊ дээш, оттулар үүл-биле хандырган.

Партком болгаш партия эге организациялары совхоз будурулгезинге коммунистерниӊ мурнакчы ролюн бедиреринче угланган хемчегларни доктаамал ап чорудуп турар. Партия хуралдарынга мал ажылыныӊ болгаш социалистиг хүләәлгелериниӊ күүселдезиниӊ, оларныӊ ажылга харыысалгазыныӊ дугайында айтырыгларны чугаалажып, 6 коммунистиӊ бодунуӊ ажылыныӊ дугайында илеткелин дыннаан.

Совхоз будурулгезиниӊ хөгжүдеринге бодунуӊ улуг-хүүнүн киирип турар малчыннарны хөй-биле адап болур. Хойжулар Сүрүн-оол Маадыр, Дамба Доржу, Седен-оол Тадар, Шокар Бадый, Ховалыг Кара-оол, Тюлюш Кызыл-оол олар эрткен чылын төрүүр 100 хойга база өшкүге онааштыр 90—108 хураган, анайны өстүрүп алган. Бир хойдан-на 2,5-3,2 кг чедир дүктү кыргып алган хойжуларныӊ саны 45 четкен, оларга 4379 рубль түӊүг акшаныӊ төлевир шаӊналын тывыскан. Алды мурнакчы малчын курорттарга дыштанган.

Амгы үеде совхозтуӊ 294 малчыннары 145 коданда малын кыштагладып турар. 1972—1973 чылдарныӊ кышкы үезиниӊ дургузунда мал ажылыныӊ продукциязын будурериӊ болгаш садарын көвүдедир дээш. мал ажылыныӊ ажылдакчыларыныӊ Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ныӊ, ССРЭ-ниӊ Министрлер Чөвүлелиниӊ база ВЦСПС-тиӊ докладтаалы-биле танышкаш, бүгү малчыннар тодаргай социалистиг хүләәлгелерни алган.

Совхозта хойнуӊ хураганнаары түлүктеп турар. Баштай төрээн беш муӊ ажыг хойнуӊ чаш төлү менди алдынып турар. Хойжулар Донгак Балчыр, Кара-оол Кыргыс, Кызыл-оол олар төрээн хойларыныӊ хураганнарын эки доруктуруп турар. Чүс ажыг сакманшик хойжуларга дузалажыры-биле түстүс кодаиларже үнүпкен. Оларныӊ хөй нуруузу коммунистер болгаш комсомолчулар.

Совхоз бо чылдыӊ баштайгы кварталында 310 центнер эътти садар үжүрлүг тургаш, онуг 370 центнер чедирген, ам-даа 100 центнер эътти садар арталыг.

Кыштыӊ байдалы берге-даа болза, совхозтуӊ малчыннары малдыг хур кыштагладыр, мал ажылыныӊ продуктуларын будурерии болгаш садарын көвүдедир дээш бүгү хемчегларни ап турар.

В. БЮРБЮ,
совхозта партком секретары.

Төлептиг хойжуларга алдар

Вера Монгуштуӊ ады Чөөн-Хемчикке билдингир. Бо хөйму бөш чылдыӊ үшкү чылында төрүүр хой бүрүзүнге онааштыр 100-тен эвээш эвес хураганны ап, хойдан-на 3 кг дүктү кыргыырын хүләәнген. Оӊ боду ам он бир чыл дургузунда бедик көргүзүүлеврлиг болуп келген.

Оӊ ноданында массалыг солдаашкын эгелээн. Хураганнары шуптузу онча болгаш оларныӊ ажаалгазын эки организастаан, берген сөзүн ол тудуп шыдаар.

ЧУРУКТА: «Искра» колхозтуӊ хойжузу Вера Монгуш-тур.
Б. ХОЛЬШИННИҢ фотозу.

Эрен Хооренович Саадакты Тес-Хем районнуӊ «Чодураа» колхозунуӊ улуг, биче чону хүндүлээр. Оӊ хары ам 70 ажыл турар. Пенсияже үнзе-даа бодунуӊ ылыптары ажылга Эрен Хооренович бо-ла киришкен турар.

Э. Саадак бо хүннерде хойжу Г. Лудунуӊ сакманшиги болуп, кызымак ажылдап турар. 1927 чылдан бээр партия кежигүнү, хоочун коммунист Эрен Саадак ажылдан хостуг үеленинде солун, сетиүүл номчаан олурар.

ЧУРУКТА: хоочун коммунист Э. Х. Саадак.
А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотозу.

Экономикаже ханылаар

Чаржып турар колхозтарда

Чөөн-Хемчик раойнныӊ Ленин аттыг болгаш «Октябрь 30 чылы» колхозтары аразында чарыштыг. Бо ийи колхоз чарыштыг түгүн бедик кодурбушаан, ажыл-агыйын хөгжүдеринге чаа-чаа чедишкиннерни чедип ап, чарыжныӊ түӊнелдерин айлап, кварталдан, чылдан үндүрүп, боттоттарыныӊ канчаар ажылдап турарын удур-дедир хынажып, ажыктыг дуржулгаларын солужуп, арга-сүмелерин бот-боттарынга бержип турар.

Ол ийи колхозтуӊ чоокта болуп арткен отчёт-сонгулдалыг хуралдарынга юбилейниг 1972 чылда чедип алган чедишкиннерин демдеглеп, четпестерин шүгүмчүлекчи ёаубяле ханы аналиэтеп, шиитпирлиг 1973 чылдыӊ соруулгаларын чугаалашкан.

Чарыштыг ийи колхозтуӊ юбилейлиг 1972 чылда көргүзүүлери мындыг болган:

Көргүзүглери (хуу-биле)	Ленин аттыг	«Октябрь 30 чылы»
Эът бүдүрери	100,3	121,0
Күрүнеге сатканы	100,2	101,3
Сүт бүдүрери	98,4	63,9
Сатканы	101,8	99,6
Дүк бүдүрери	99,2	89,2
Күрүнеге сатканы	109,9	100,3
Мал бажын стүрери		
Бода мал	95,8	88,2
Саар инек	92,1	85,2
Хаван	110,6	235,6
Хой	103,7	85,0
Ошкү	99,6	125,1
Чылгы	99,0	89,0
Төрүүр 100 баш малга онааштыр алган чаш мал:		
Хураган (баш-биле)	71	74
Аңай	93	55
Бызаа	48	44
Кулун	93	73
Хаван оглу	7	10
Бир инектен сауган сүт	1237 кг	1223 кг
Бир хойдан дүк	2,2 кг	2,3 кг
Тараа бүдүрери (хуу-биле)	61,8	101
Күрүнеге сатканы	124,3	ийи катап ажыг
Тараа культураларыныӊ га бүрүзүнден алган дүжүт (центнер-биле)	9,0	11,5

Бо саннардан алгаш көөрге, чарыштыг ийи колхозтуӊ көргүзүглери барык-ла деӊ-дир. Ажыл-агыйларныӊ экономиказын кодуреринге күш-ажылчы үлүүн киирип, бедик көргүзүгнү чедип ап турар малчыннар, механизаторлар, саанчылар, комбайнерлер, чолаачылар хой. Чижээ 100 хойга онааштыр 112 хураган, бир хойдан-на 3,1 кг дүк алган Ырыш Монгуштуу («Октябрь 30 чылы»), 106 хураган, 2,7 кг дүк алган Ховалыг Тазар-оолдуу (Ленин аттыг), дүжүт ажаан алышкынынга шыгараашаш, чазактыӊ шаӊналы — Күш-ажылдыӊ Кызыл Тук ордени-биле шаӊпаткан Куулар Даш-оолдуу («Октябрь 30» чылы» Тюлюш Спиридиви (Ленин аттыг колхоз) адаарга-ла четчир. Күш-ажылдыӊ шак ындыг мурнакчыларынга колхозчулар чоргаарлаарыр.

Чедишкиннер-биле чергелептир, бо ийи колхозтуӊ ажылында улуг четпестер бары отчётгуг хуралдарга база илерээн. Малдыӊ продуктулуг чоруун бедидер дээш алдыныӊ турар хемчеглер кошкак. Мал болгаш чер ажылын эртемге үндезилээш хөгжүдерин колхозтар бөөтээр чергелеп сула удурткан. Оон хараалыбиле малдыӊ уксазыы ам-даа экиживаан, продуктулуу чавыс. Малдыӊ семиртилгезини багай организастап, механизациияны четпес ажыглап турарындан «Октябрь 30 чылы» колхоз сүт бүдүреринии, сүттү күрүнеге садарыныӊ планын күүсетпээн.

Малчын кадрлар-биле ажылды баштаар чергелер, мал ажылыныӊ специалистери экижитпейн турар. Оон уламыдан чамдык малчыннарныӊ харыысалга чок чоруунун үржүүндан малдыӊ олүр, чидер, оорга алыр чоруу кайы-даа колхозта хөй. «Октябрь 30 чылы» колхозта малдыӊ хораар чоруу 1971 чылдыындан элээп эвээжезе-даа. эрткен чылын 311 баш мал янзы-бүрү чылдагааннардан өлген. Ол чорук колхозка 30 муӊ рубльдиӊ когараалыг чедирген. Ленин аттыг колхозка малдыӊ хораар чоруу 1971 чылдыындан хөй болган. 1972 чылда болган колхозтуӊ отчёттуг хуралындан малды кайы хамаан чокка чишке (ниитиниӊ чемненилгезинге) хереглээрин эвээжедирин негээн турган. Ынчалза-даа баштаар чер ону күүсетпээн. Өлген, чидирген, чишке хереглээн малдан Ленин аттыг колхоз 112 муӊ рубль когараалыг болган. Малдыӊ бажын остүрер, оон продуктулуг чоруун бедидер даэш ажылды экижиткен болза, Ленин аттыг колхоз мал ажылындан хөй орулганы ап болур турган. Херек кырында малдан 334.323 рубльдиӊ орулгазын алган, ол планнаашындан 172.887 рубль эвээш. Колхозтуӊ зоотехнигы О. Сайын-оолдуӊ ажылынга харыысалга чок, арагалаар, инициативчи эвээ чоруур колхозчулар ыңгыры шүгүмчүлээн. «Октябрь 30 чылы» колхозтуӊ специалистери база чидиг шүгүмчүлелге таварышкан.

Ленин аттыг колхоз га бүрүзүнден чиңге-тарааны 17,8 центнерни, кукурузаныӊ ногаан массазын 92 центнерни, Сесегенниӊ чамдык участоктарындан кызыл-тасты 10 центнерни алган. «Октябрь 30 чылы» колхоз тараа культураларыныӊ га бүрүзүнден 11,5 центнер дүжүттү алган. Ындыг болза-даа, чер ажылыныӊ культуразын экижидер цемисел кайы-даа ажыл-агыйда кошкак. Черни болбаазырадырыныӊ агротехниктиг чурумнарын хажыдып турарыныӊ уламыдан Ленин аттыг колхозтуӊ Сесегеде, Хараганыг-Ховуда шөлдериниӊ дүжүү чавыс болган. Ажылагый бо чылдыӊ тарылгазынга үредин-биле бодун хандыртыныӊ албаан, ону өскээртеп садып алыр үжүрга таварышкан.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуӊ хуралынга санал берген К. Үмер-оол, С. Седип, Д. Бичее-оол болгаш өскелер-даа мал болгаш чер ажылыныӊ хөгжүлдезинде хожудаашкыннар чүнүң ужурунда болдунганыл дээрзин анализтеп, баштаар черниӊ, ревизия комиссиязыныӊ, специалистерниӊ ажыл-агыйыны чорударыныӊ аргазын чаартпайн, колхозтуӊ экономиказынче ханылавайн турарын шүгүмчүлээри. Колхоз чайгы чер ажарылгазын планынга 950 ганы чедирбээн. Кол агроном эш М. Дукур-оолдуӊ кошкак ажылдап турарындан үредин арыглаашкыны ам-даа доозулбаан.

Ленин аттыг колхозтуӊ кол тараалаӊ шолу—Сесегеге чавыс дүжүттүг болуп турда, оонбиле кожа Ак-Шат, Сыын-Чүрээ («Октябрь 30 чылыныӊ») чүге бедик дүжүттү берип турарыл? Ол черлериниӊ хөрзүнүӊ бир дөмей-дир. Черни ажылдап кылырын агротехниктиг негелделерге дүүштүр чорутпайн, органиктиг болгаш минералдыг чемненилдиглеги четпес ажыглап турарында. Бо дугайында Ленин аттыг колхозтуӊ баштаар черниӊ адрезинге шыңгыы шүгүмчүлел болган. Колхозка агрономнар чыл дургузунда хөй-даа солушкан.

Кайы-даа ажыл-агыйда автоматизациязыныӊ, көдээ ажыл-агый техниказыныӊ ажыглалы болгаш кадагалалы багай. Кадрлар ортузунга кижизидилге ажылы чавыс деӊелде.

Эрткен чылдыӊ четпестерин катайтавас, тоску беш чылдыӊ шиитпирлиг үшкү чылында салдыгнан соруулгаларны чедишкиннииг күүседир дээш социалистиг чарышты база чарлаан Тиилекчилерге шилчип чоруур вымпелди, акша шаӊналын тургускан.

Бо бүгү хемчегларни өйтаавда күүседириинге колхозта хөрээженнер човулели (даргазы С. Даргат) күүскомнуӊ база бир даяныр күжү болур ужурлуг. Ол човүлел районда эӊ эки ажылдыг деп санадып турар хөрээженнер човулелдериниӊ бирээзи. Оон кылып чорудар ажылдары-ла хөй. Чамдыызын кысказы-биле допчулаарга мындыг: күштээлиг назылыг бүгү хөрээженнерни колхоз будурулгезинге кириштирер. Идик-хем быжарыныӊ, даараарыныӊ, аргырыныӊ, амданныг чем белеткээриниӊ болгүмнерин организастап тургузар. Чечек болгаш ногаа аймаан чурттакчы бажыӊ бүгүдезиниӊ тараан турарын чедип алыр. Урап үүлге, спортка хөрээженнерни калбаа-биле кириштирер. Колхозчу хөрээжен кижи бүгүдези солуннар, журналдар чагыдылгазынга идепкейлиг чоруун көргүскен турар ужурлуг.

С. МОНГАЛ.

ЯҢЗЫ-БУРУ МЕДДЭЭЛЕР

Аъттаныпкан

Кызылда көдээ ажыл-агый техникумунуӊ агрономия болгаш техник-механиктер салбырын бот-өөредилгелер-биле кады бежен чеди кижи чедишкиниг дооскан. Техникумну агрономия салбырыныӊ сургуулу Валентина Чымба, Каа-Хемде «Тиилелге» колхозтуӊ кол агроному Александр Мусихин болгаш өскелер-даа күрүше экзаменнерив тергин эки дүжаганнар.

Доозукчуларныӊ байырлыг кежээзинге техникумнуӊ директору Д. Колесников аныяк специалистерге көдээ ажыл-агый техникумун дооскааныныӊ дипломнарын тыпсып, оларга эки ажылдарын, өөредилгезин моон-даа соңгаар уламчылаарын күзээн. Байырлыг кежээге республиканыӊ көдээ ажыл-агый министриниӊ бирги оралакчызы Н. Бакулин, республиканыӊ совхозтар каттыжышкынынын начальнигиниӊ бирги оралакчызы В. Давва болгаш техникумнуӊ башкылары доозукчуларга байыр чедирип, техникумга чедип алган билиин практикага, ажылдап барган черинге ажыл-херекке боттандырарын күзээнивер. Техникумнуӊ доозукчуларыныӊ мурнундан Танов Монгуш, Ковей-Маадыр Ондар олар башкыларынга улуу-биле оөрүп четтиргенин илереткеннер.

Доозукчулар бистиӊ республиканыӊ аӊгы-аӊгы булуӊнарынга ажылдазары-биле чорупкан.

С. ХЕРТЕК.

Ажыктыг семинар

ВЛКСМ-ниӊ Улуг-Хем райкому комсомол чырыдышкынынын пропагандистериниӊ, комсомол комитеттериниӊ секретарьларыныӊ, кодээ библиотека эргелекчилериниӊ семинарын организастап эрттирген.

Семинарныӊ киржикчилери комсомол чырыдышкынынын бөлүмверинге «ССРЭ-ниӊ тургустунганыныӊ 50 чылынын дугайында» СЭКП Топ Комитединиӊ Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиӊ илеткелин канчаар өөренир талазы-биле сүмелерни, пропагандистиӊ ролюнуӊ, аныяктарныӊ болгаш студентилерниӊ Берлинге болуур X Бүгү-дележей фестивалынга белеткеп база ленинчи зачёт болгаш делегей байдалынын дугайында база өске-даа темаларга лекцияларны дыннаан.

Д. АРАКЧАА.

Шефтээшкин

Улуг-Хем районда Торгалыг сес чыл школазыныӊ директорузу, төрелеер комитеди 1973—1974 өөредилге чылында школага одаар ыят белеткээриниӊ талазы-биле шефти организастаан.

Ында суурнуӊ чурттакчылары идепкейлиг киржип, 200 ажыг кубометр ыяшты белеткээш, школа чанында тургузуп берген. Бо шалыпчы ажылга ада-иелерден К. Дамба, М. Базыр-оол, П. Белоусов, К. Чамыян олар идепкейлиг киржип, шудургу ажылдаанар.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

„ЭӉ ЭКИ КОРУМ-ЧУРУМНУГ СУУР ДЭЭШ“ ЧАРЫШЧЕ!

ДЕМНИГ АЖЫЛДААР БОЛЗА

Бистиӊ «Тиилелге» колхозтуӊ төвү Ильинка суур чыл келген тудум-на озуп-сайзырап, чаагайжып олурар. Колхоз организастаттынып турустунарыныӊ мурнунда Ильинкага, хем чоогу булуӊ черге орус чурттакчыларныӊ аар-дагыр кудумчулуг, он шаа чавыт бажыӊнары костур түве. Улуг шөлге түгле көдээ Советтиӊ болгаш эге школаныӊ бажыӊы турган.

Ам даэрге, үш улуг кудумчулуг, ийи каът даш школалыг, ийи каът колхоз конторазы (ында культураныӊ хөй албан черлери ажылдап турар), школа-интернат, улуг, биче ийи магазиннер, радио, харылзаа черлери, кижи болгаш мал эмнелгелери, хлеб бижирер чер дээш, чежезин кижи санап чедер. Суурувуступ ийи чартык км хире шөйлүп оже бергенинге ным өөрүвес боор. Ол тайга эдээ черде, чурумалдыг Сой хемниӊ эриинде турар болгаш чаагайжыдылга талазы-биле районда эки черлериниӊ бирээзи. Ылаӊгыя чодураалар чечектелип турар үеде суурнуӊ каас-чаражы дам баар.

Каш чыл бурунгаар Ильинка көдээ Советди эӊ эки ажылдыг деп санадып, шаӊналмакталга-даа төлептиг турду. Харын-даа республиканыӊ бүгү көдээ Советтериниӊ даргалары дуржулга солчуру-биле Ильинка суурга чыглып кээп, семинарны безин эрттирип турганы таварылга эвес.

Суурда херээженнер човулели, улусчу дружина, эпп-хуузунуӊ суду база эки ажылдап турар. Оон түӊнелинде оорлаазар, арагалаар, ажыл шагы үзер чоруктар мурнуку чылдарга бодаарга боскүзү-биле эвээжээн.

Суурда аныяктар хөй. Ол хирезинде спорт ажылы көцүгүс чорувайн турар деп чугаалап болур. Чүгле кино көөр, биллиард ойнаар, бо-ла. Шак ындыг четпес ажылдарныӊ ужурундан чамдык ийи-чаӊгыс аныяктар культурлуг дыштанып чер тыппайн арага-дарыже хандыгып, оон уламыдан кем-херекке-даа онаажы бээри чажыт эвес-ле болгай.

Бо четпестерни дарыӊ үзүткааш, «Эӊ эки корум-чурумнуг суур дээш» чарышче бир демниг көдүлүр болза, ылынкачыларда ацаа тиилекчи болурунуӊ бүгү аргалары бар.

К. СРАТ-ООЛ.

МӨРЕНЧИЛЕР ДЕТКЭЭН

Чөөн-Хемчик районнуӊ Шеми көдээ Совети «Эӊ эки корум-чурумнуг суур дээш» деп чарыштыг эгелээн. Ол эгелээшкин республиканыӊ аӊгы-аӊгы булуӊнарында улуг үнелээшкинни ап турар. Оон бир тодаргай чижээн Эрзинде «Мөрен» көдээ Советиниӊ богунгу ажыл-чорудулгазындан көруп болур.

Шемижилериниӊ кыйгырыыш күүскомнуӊ хуралынга көдээ Совет даргазы Х. Доржу дыннаткан. Күүскөм кежигүннерин ол чарыштыг деткээн болгаш бо талазы-биле тус-тузунда даалгаларны алганнар. Суурга корум-чурум болгаш чаагайжыдылга ажылдары мооң мурнунда-ла районга эки деп санадып турган-даа болза, ол кыйгырыг-биле танышкан соонда, чаа соруулгалар көдээ Советтиӊ мурнунга салдынган.

Хөй-ниитиниӊ корум-чурумнуӊ үредер, кудумчуларга, ниитиниӊ черлеринге эзирик чөрүүр, чопнуун амыр-дыжыгга шаптык кадар ийи-чаӊгыс кижилерни эде кижизидер талазы-биле ажылды көдээ Совет улам күштелдирип эгелээн. Советтиӊ күүскому ындыг кижилер-биле ажылды ыңгыры чорудуп калгениниӊ түӊнелинде суурга корум-чурум үредер чоруктар эвээжээн. Ылаӊгыя мооң мурнунда үргүлүү арагалаар, ажыл-ишпен ойталаар чамдык кижилериниӊ мурнакчыларныӊ одуруунче киргени, үстүнде ап чорудуп турган хемчеглериниӊ дээштиг болганыныӊ түӊнели болган. Хөй-ниитиниӊ корум-чурумунуӊ үредчилериниӊ бирээзи чораан Хая Ланзы багай чаӊчылдардан адырылгаш, харын-даа мурнакчы болуп шыпгарап, «Эӊ эки комбайнер» деп атка четкен. Амгы үеде ол колхозтуӊ эки ажылдыг трактористериниӊ бирээзи А Серен-Долума Ламажап эки ажылдыг дружинник, идепкейлиг хөй-ниитичи апаргам.

РСФСР-ниӊ Дээди Советиниӊ 1971 чылдыӊ июль 29-та совхоз, колхоз болгаш албан черлериниӊ бүгү девискээрин доктаамал арыг-шевер тургузарыныӊ, чурттаалга бажыӊнарыныӊ, оон чурттакчыларныӊ санитар байдалынче кичээнгейни күштелдиреринии дугайында доктаалды хүләәп алган. Оон түӊнелинде чурттап орар бажыӊ-баялгадыныӊ чапын арыг-шевер тургуспас азы кайы хамаан чок черлерге бок төгер хамаатыларны Көдээ Совет шыгыы сагындырган.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунуӊ бедиреринии болгаш суур чаагайжыдылгазын экижидериниӊ талазы-биле хемчеглерни ап чорудуп эгелээн. Ылаӊгыя бо чазын 500 дөс шарланны суурнуӊ топ «Комсомольская» кудумчузунга олуртур. Ол ышкаш эрга ыяш херимнерни чүмүбиле чаартыр. Агитквартираларныӊ аразында социалистиг чарышты организастаан, оон негелделерни тараткан. Оон түӊнелии квартардар аайы-биле үндүреря чаңчыл болган.

Бажыӊ бүрүзүнүӊ культурлуг байдалын бедидер төлээде «Эӊ эки арыг-шевер бажыӊ» дээш деп социалистиг чарышты база чарлаан Тиилекчилерге шилчип чоруур вымпелди, акша шаӊналын тургускан.

Бо бүгү хемчегларни өйтаавда күүседириинге колхозта херээженнер човулели (даргазы С. Даргат) күүскомнуӊ база бир даяныр күжү болур ужурлуг. Ол човүлел районда эӊ эки ажылдыг деп санадып турар херээженнер човулелдериниӊ бирээзи. Оон кылып чорудар ажылдары-ла хөй. Чамдыызын кысказы-биле допчулаарга мындыг: күштээлиг назылыг бүгү херээженнерни колхоз будурулгезинге кириштирер. Идик-хем быжарыныӊ, даараарыныӊ, аргырыныӊ, амданныг чем белеткээриниӊ болгүмнерин организастап тургузар. Чечек болгаш ногаа аймаан чурттакчы бажыӊ бүгүдезиниӊ тараан турарын чедип алыр. Урап үүлге, спортка херээженнерни калбаа-биле кириштирер. Колхозчу херээжен кижи бүгүдези солуннар, журналдар чагыдылгазынга идепкейлиг чоруун көргүскен турар ужурлуг.

С. МОНГАЛ.

ҮРГҮЛЧҮ МАКТАЛДЫГ

Эрзин районуңуң ажыдырал хандырылга комбинадының бижыкчы-мастерлери Зинаида Чадамбаевна Сырат, Кайзай-оол Салчакович Самдан олар ол ажылында ам алды чыл ажылдап келген.

Оларның кайызы-даа коллективте хөй-ниитичи: З. Ч. Сырат—комсомол организациязының секретары; К. С. Самдан—«Комсомолчу прожекторуңа» редколлегия кежигүнү.

ЧУРУКТА: З. Ч. Сырат (солагай талазында) биле К. С. Самдан.

А. ЧОЙГАННЫҢ фотозу.

Бистиң херээженнеривис

Март 8-ке уткуштур

Делегей херээженнериниң хүнүңүң бүдүүзүнде ВЦСПС-тиң секретары **Александра Павловна БИРЮКОВА** Парлалганың мелээлер агентилелиниң корреспондентизи-биле ужурашкан болгаш чамдык айтырыгларга оон харыылааны болза:

— Чурттуң экономиказын хөгжүдеринге херээженнериң реалю амгы үеде кандыг боор турарыл?

— Амгы үеде бүгү чуртта ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның нийти санының 51 хуузу, а колхозчуларның 53 хуузу херээженнер. Үлетпүрде, кодаа ажыл-агый бүдүрүлгелеринде, әртемже болгаш культурада херээженнер ажылдавайн турар ышдыг адыр чок. Түскай әртемниг дээди мергежилдиг херээженнерниң саны чыл келген түдүм өзүп турар. Амгы үеде оларның саны 9,5 миллион чедип турар ийикпе, азы улус ажыл-агыйында ажылдап турар дээди болгаш түскай әртемниг бүгү түскай әртемнитлерниң 59 хуузу болуп турар. Бисте үш инженер бүрүзүнүң бирээзи-ле, үш юрист бүрүзүнүң бирээзи-ле херээжен эвтер. Беш агроном бүрүзүнүң ийизи, дөрт эмчиниң — үжү херээженнер.

— Херээженнерниң нүш-амылының болгаш амыдырал-чурттал газының байдалын эжиждериниң талазы-биле чүнү кылып турарыл?

— Ол айтырыгны күрүне хемчээли-биле, хамыктың мурнунда бүгү совет кижилериниң материалдыг байдалын улам ынай бедидеринин күсели-биле шиитпирлеп турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIV съездизинге улустуң амыдырал байдалының деңнелин бедидеринин талазы-биле бо беш чылда социал программаны ажылдап кылган. 1971—1972 чылдарда 34 миллион ажылчы хөнарның ажыл төлевирин болгаш пенсиязын өстүрген. Ол ышкаш әрткен чылдың сентябрьдан бээр эмчилерниң, башкыларның болгаш школа назы четпээн уруглар чөлериниң кижизидикчилериниң ажыл төлевирин өстүрген, оларның хөй нуруузу херээженнер болуп турар.

Беш чыл планнарының бүрүзүнде-ле херетелдиң ниитилел фондузу көвүдеп турар. 1975 чылда ол 1,4 катап өзер болгаш барык-ла 90 миллиард рубль болур. Оон күзели-биле хөй уруглуларлыг болгаш эвээш шалың адыр өг-бүлелерниң, бүдүрүлгеде ажылдап турар херээженнериң, сургуулдарның, пенсионерлериниң амыдырал-чурттал газының деңнели бедиир.

Амыдырал хандырылгазының хенти арыгларар, чуур болгаш оске-даа албан чөрлериниң саны доктаамал көвүдеп турар. Тоску беш чылда амыдырал хандырылгага ачы-дуза көргүзери ниитизи-биле чуртка ийилеп хөй катап, кодаа чөрлерге барык-ла 4 катап өзер.

Херээженнерниң уруглар кижизидер, хөй-ниити ажылынга киржир база дыштанып болгаш өөренир шактары хөй болзуп дээш күрүне бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

— Бистиң чурттуста удуртучу ажылдар кылып турар херээженнер хөй бе?

— Мындыг саннарны көргүзейн. ССРЭ-ниң Дээди Совединде 463 херээженнер бар, ол болза бүгү депутаттарның 31 хуузу, эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарының 35 хуузу херээженнер болуп турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийи палаталарының бирээзин—Националдар Соведин үзбек эш Я. С.Насрединова баштап турар. ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен республикаларның министрлеринде 28 херээженнер ажылдап турар, ол ышкаш 10 херээженнер эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң даргаларының орлакчылары, херээженнерден 19 кижи эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң Президиумунуң Даргазы болгаш оларның орлакчылары.

ВЦСПС-тиң удуртур ажылдакчыларының болгаш Топ ревизия комиссиязының кежигүнериниң 34,5 хуузу херээженнер. Азербайджанның болгаш Киргизиниң профэвилел төптери херээжен эштер баштап турар. Олар профэвилелдериниң адырлар аайы-биле Топ комитеттериниң аппарадын удуртуп келгеннер. Оон чижээже А. Г. Шалаурованы ап көрээлиннер. Ол болза кодаа суурга төрүттүнген болгаш өг-бүленин бешки уруу болган. Оон бичии өзүп келген, соонда садыг техникумуну доозган. Магазин директорунга ажылдап чораан. Амгы үеде ол алды миллион ажыг ажылдакчыларны каттыштырып турар күрүне садыының болгаш хереглекчилер нийтилелиниң кооперациязының ажылдакчыларының профэвилелин баштап турар.

Совет херээженнер талантызының болгаш күш-ажылга ынакшылдыының талазы-биле 90 кижилерден бичии-даа дудак чок.

(ЛМА).

Ажыл-агыйжы байдалче

Барыын-Хемчикте «Большевик» колхозка база катап чордум. Эге баштай миндээ каш чыл мурнунда редакциядан түскай даалгалыг — колхоз оруунуң кедилиг чаагай болганын илередир соруглалыг, колхозчу кижиниң чүүлүн органиазастаары-биле күзүн барганымны утпаан мен. Ынчаарда «Большевик» колхоз чүгле районга эвес, республикага үлегерлиг дириккен, шаңвал-макталдыг ажыл-агый туржук Партком, колхоз баштаар черинең даргазы О. Сарыг-ларның аналиатар, бот-шүүлгүлекчи бүзүга тургускан илеткели, колхозчуларның саналдары ажыл-херекти айтырыгларны үениң негелдээнге дүүштүр сайгарып турары-биле үнелиг бодду. Колхозтуң экономиказынга хамаарышкан сан-чурагайларны, чижек-фактыларны блокнодумга бижип алдым.

Үш чыл мурнунда эдилеп торааным блокнотта «Большевик» колхозтан алган чамдык чурагайларны база тып алдым. Блокнотта бижимел 1969 чылдың декабрь 9-туң хүнүнде демдеглеттинген. Ийи блокнотта чамдык көргүзүтлерни деңнештирбишаан, эрги-барыкчыларның ажылагый чорудулгазында чамдык курлавырларга доктаалы.

Колхозтуң экономиказының кол адыры — мал ажылы. 1969 чылда мал ажылындан нийти орулганың 65 хуузун алган. Ол чылын «Большевик» колхоз тараа дужаарының планын 9 катап ажыр күүсеткен, гектардан-на 11,7 центнер дүжүттү алган турган. Ынчалза-даа колхозчулар, спецыалистер мынчаардагы түңнелдерни ындыг-ла улут чедишкин деп санавайн, четпестерни илередип турганнар. Ол-даа чоп, чүге дээрге кандыг-даа коллективтиң соруглазы болза бүрүнгаарлаашкынга болгай.

Эрткен чылдың чамдык түңнелдерни көргүзерге, мындыг: ъът планындан оске соруглалар күүсеттинген. Мал болгаш чер ажылында четпестер эвээш эвес. Ону чамдык чижектер-биле бадыткап болур. Колхозтуң девискээри районда тарылга шөлүнүң эң дээре черинде турар дизе частырыг болбас. Барлык хем унунда чаттылган хову тарылгага таарымчалыг: суг-биле хандырып, техника, чеминчидилгебиле ону сайгырадып, эдбек дүжүттү ажаан ап болурунуң бүгү аргалары бар турган. Ынчалза-даа эрги-барлыкчылар эртиен чылын тараа планы-биле үүлге планны күүседип, гектардан-на 4,9 центнер дүжүт алган. 3000 хире гектар шөддүң 1200 газы суттаттыг чер дээрзин кичээнгейге алыр болза, ортумак дүжүт-даа, тарааның нийти чылдазы-даа тергиин эвээш эвеспе? 3—4 чыл бүрүнгаар безин маңаа ортумак дүжүт 11 центнерден кудулавайн турган.

1972 чылда Барлык унунга чаагай тараа үнген. Ынчалза-даа ону кыска хуусавада чидириг чок ажаан алырының боттуг хемчегерин албаанындан колхоз бо талазы-биле хөй чидириглиг болган. Ажаан алышкын сентябрьны эрткен, октябрьда-даа уламчылаан. Ажыл-агыйжы эвес чоруктан таарымчалыг үенн эрттирипкеш, сөөлүнде барып бүү-хаа дүүреп, «Шекпээр», «Барлык» совхозтардан механизаторларның дузазын дилеп, штурмнан ажылдаанының түңнелинде тараа, ногаа культуроларын бүдүрелиниң бот-үнеан аартаан.

Чижээ, ревизия комиссиязының санаашкынындан алырга, 80 гектар черге тарааны чогуур үезинде комбайн-биле ажааган болза, ажаа 32 рубль 50 көпеекти үндүрер турган. А хар чаап, агаар баксыраан үеде ол тарааны хол-биле ажаагаш, ажаа 3672 рубльди чарыгдаан.

Черни кыдыра чарар, оргалаар, өдектиг болгаш минералдыг чемнинчидилгелерни шын ажыглавас, суттарылганы үеэ организоставас чүүлдерден чер ажылының культуразы нийтизи-биле чавыс. Райончуткан сорттуг үрезинни арыглап, чажар шынарынга чедир болбазырадырынче кичээнгей салыры чугула.

Колхозтуң өстүрүп турары нотаалардың, картофелиниң бот-үнезин улуг. Бирги блокнодумдан алырымга, 1 центнер картофель 25 рубль болган, а 1972 чылда 56 рубль чедир өзе берген-дир! Бодап-даа көрүңерден, 1 килограмм картошканы кандыг кижи 56 көпеек-биле (бот-үне үезуагаар аан) садып алырыл? Ол дээрге планнаанындан 8 катап ажыл турар бот-үне-дир!

Экономиканың кол адырында ажыглаттынмаан курлавырлар эвээш эвес. Малдың баш саны шоолуг-ла ковүдевейн, чамдык түзүнер аайы-биле 1970 чылдынган бээри эвээжеп турарындан малдың баш санын өстүрериниң планы боттанмайн турар. Бода мал 1970 чылдан 69 башка эвээжээн, чылгы саны база кызырылган. 100 башка онаштыр 70 быаа, 74 хураган алганын «Большевиктиң» байдалынга хамаарыштыр четпес деп санаар апаар. Колхозта Х. Базыр 100 хойдан 105 хураганны, саанчы З. Лемажык бир инектен-не чылда барык 1500 литр саап ап турда, хойжу С. Кара-Сал 100 хойга онаштыр түгле 25 хураган алганын негелдениң кошкаа, оон ээ-харыысалга чогу-биле таймылбырлаар апаар. 35—48 хураган алган хойжулар эвээш эвес. Ол чылдагаанындан эрткен чылын 1200 хураган чедир алдынмаан.

Мал ажылын эртемге үндевилеп, сайзырадыр, ужаажылганы, тарып боозадылганы чогумчудар дээш специалистер-даа, бригадирлер, хойжулар четпес дужулдан турар. 1969 чылдагы блокнодумга бо талазы-биле демдегледдеринип ам база катаптаан болдум. Коданнарда тыва бойгаш эки уксалыг хойлар холушкаминдан шокар хой деп термин тыптып келген.

Күрүнеге садып турар малдың деңзизи чиик. Түгле ол чылдагаандан 13 тонна эът, азы барык 13 муң рубль каражага колхоз таварышкан. Малчыннарның ээ-харыысалгазын бедидер хемчегерни чедир албаанындан 300 ажыг баш бода, 2400 хире шээр мал самчыгдаттынган. Ол дээрге бети дизе-ле 295 муң рубльдиң когарылы-дыр.

Малчыннарның өөредилгезин организастааны сөөлгү үеде багай. Зооветкичээлдер үстүп турар, оран-сава, бажың чогунда шаанда турган «кызыл-ог» (№ 2 бригадага турган) ам шуут читкен. А зоотехниктер, мал эмчилери, черле колхозтуң кол специалистери организастыг, мал ажылын эртемге үндевилеп хөгжүдериниң ажылын чогуур пегелдеге чедир тургуспаан. Хуралга саналдар нийтизинбиле чидаг, принципиалдыг болгаш ажыл-херекчи болган. А кол специалистер (кол зоотехник, кол агроном) моон соңгааргы ажылдың угланышкывын, ап чорудар хемчегерни чугаалавайн барган (оларга сөстү берген турган).

Оон алырга, черле специалистерниң ролюн бедидеринге айтырыг кодаа ажыл-агыйга онза чидин-биле тургустувуп келир-дир.

Колхозта чедир ажыглавайн турар курлавырлар хөй. Эрги-Барлыкта ажыл-ишке кежээ, аңаа бердинген кижилер чурттап, ажылдап турар. Хамык ужур болза оларны тургузукчу ажыл-ишче мобилизастарында, эртемниң чедишкиннериниге даянып, ажылды организастаарында. Күш-ажылды шын организастаарындан малчыннарның, тараажылардың, тудугжуларның күш-ажылды хүлээп көөрү хамааржыр, эвээш чарыгдаддар-биле хөй кежикти тургузарынче чүткүдү күштелир болгай.

Бо кыштың байдалы колхозта таарымчалыг. Малдың чаш төлү онча-менди, чем курлавыры четчир. Мал, чер ажылының продукциязын хөйнү бүдүрүп, 1973 чылдың соруглаларын күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан. Түгле чогаттынган, тодараттынган хемчегерни саазынга арттырбайн, амыдыралга шудургузу-биле боттандырары, думчуун боралап, хүнүн бодаар чоруктан шиитпирлиг үштүнүп, ийи билекти берзеңишкеш тудугүр ажылдары чугула. Соруглаларны көскүзү болгаш тодаргайы-биле ажыл-агыйның бүгү адырларында ажылдап турар кижилерге чедирип, оларны мобилизастаар, чаа чүүлче, бурунгаарлаашкынче чүткүлдү деткиир болза, колхозтуң экономиказының социал-культура планнарының үре-түңнели бедик болур.

Ийи блокноттуң кайызында-даа курлавырлар, соруглалар дугайында саналдар, бодалдар дөмей, 3 чыл эрткенде ук саналдар барык-ла сөс болуп арткан-дыр. Ам-ва саналдар ажыл-херекче шилчиир боор деп идегел-биле моны бижидим.

М. ДУЛУШ,
«Шынның» түскай корреспондентизи.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Тайбыңның күштериниң тиилелгези

Чоокта чаа Вьетнам талазы-биле делегей конференциязы болган. Конференцияның түңнелдерин делегейниң хөй-ниитизин бедии-биле үнелээн. Полышаның «Трибуна людю» солуну ол түңнелдерни «дайынның күштерин тайбыңның күштериниң ашкан кайгамчыктыг тиилелгези» —дөп үнелээн. «Вьетнам улус америк империалистиг эжелекчи дайынны ажып тиилээш, ам бодунуң тиилелгезин делегейге үнеледип турары»—деп, Францияның «Юманите» солуну бижээн.

Парижке 12 күрүнениң төлээлекчилери, олар-биле кады ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко «Вьетнам талазы-биле делегей конференциязының Актызынга» ат салган. Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганың түңнелдерин ол Актыда бадыткап айтыкан.

«Вьетнам талазы-биле делегей конференциязының Актызы» Совет Эвилелиниң, өске-даа социалистиг чурттарның болгаш тайбыга ыяк бүгү күштериниң деткимче, дузаламчызы-биле вьетнам улустуң чедип алган төөгүдүт тиилелгезин делегей эргезиниге дүүштүр бадыткап айтыкан. Ам Вьетнамда америк колгаарлаашкынны бүрүн соксаткан турар ужурлуг. Вьетнам улустуң хамаарышпас чөрүүн, бүрүн эргезин, чаңгыс эвин, девискээр талазы-биле бүдүн турарын — оон национал колкол эргелериң база мурнуувьетнам улустуң бот-башкартынар эргезин бүгү делегей хүлээп көрген. Актыга ат салган күрүнелер ук керээге дүүшпес кандыг-даа үүгедиглер кылырындан ойаарып, дайынны соксадыр дугайында дугуржулганы шыдыгы хүлээгеннер.

Париж конференциязының түңнелдерин Вьетнамның бодунуң улузу база онза өөрүшкүлүг, соруг киришкинниг уткаан. ВДР-ниң даштыкы херектер министри Нгуен Зуй Чиньниң медеглээнин бүзүгаар алырга, «Вьетнамның бүгү аңы-дуңмаларының болгаш өөнүктериниң нийти тиилелгези, улут тиилелге, делегейниң эң-сеткил каттыштырылгазының тиилелгези, чөптүг херектиң тиилелгези ол». «Ам бистиң улузувус хостут, демократтыг, нейтралдыг болгаш чечектелир Мурнуу Вьетнамны тургузары дээш демиселди улам таарымчалыг байдалга чөрударынга ажыглаар политиктиг болгаш хөөйлу бүзүгаар үндезилеттингеп артелыг»—деп, МВР-ниң Революстут түр чазааның даштыкы херектер министри Нгуен Тхи Бинь чугаалаан.

Ындыг болганда, делегей конференциязы Вьетнамга тайбыңны катап тургузарынга эргежок чүгүлә байдалды тургузуп берген. Ынчанмыже реаксылыг дайынзырак күштер улустар аразының дугуржулталарын күүседиринге айыылын халдадып болур. Ындыг толээде, табыгга ынак хөй-ниити аңаа хамаарыштыр серемчилелин көжкатпас ужурлуг. Париж конференциязының айыткан кол негелделерин аммыдырапга бүрүн боттандырган турар ужурлуг.

А. БИРЮКОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

Улусчу күштериниң тиилелгези

САНТЬЯГО. (СЭТА-ның корреспондентизи Р. КНЯЗЕВ дамчыткан). Чилиниң иштики херектер министерствозу Сантьяго можура соңгулда бадыласшкыларының түңнелдерин дыңнаткан. Ук түңнелдер Улусчу чаңгыс эвтин — Коммунистиг Социалистиг Радикалдыг болгаш оске-даа чөөн үзелдиг партиялариның март 4-те болган парламент соңгулдазынга улуг чедишкининг болганын бадыткаан. Наймысылап можузунга чөөн үзелдиг күштериниң кандидаттары бадыласшкыннарының 40 ажыг хуузун алган.

Сантьягодан сенатка Тейтельбоймну (Компартия), Альтамиранону (Соцпартия) сонгаан. Чилиниң Компартиязының Политкомиссиязының кежигүнү Володя Тейтельбойм алган бадыласшкыннарының талазы-биле чайыннанчак чедишкининг болган. Чилиниң наймысылалының болган оон можузунуң хуваатынган дөрт соңгулда округудан улусчу чаңгыс эвтин 12 депутадыл—7 социалисти, 5 коммунисте соңгаан. Наймысылалдың депутаттарының бирээзи —Коммунистиг аныяктар эвилелиниң чингине секретары Гладис Марин. Компартияның Политкомиссия кежигүнү Хорхе Инсуиса. Улусчу чаңгыс эп нийтизи-биле бодунуң 11 сенат кежигүнүн соңгуурун чедип алган, ынчангаш Үстүү палатаның чаа составында 19 сенаторлуг болур. Аңаа моон мурнунда оон сенат кежигүнү 17 турган. Баштайгы түңнелдерни ёзугаар алырга, ам депутаттар палатазынга улусчу чаңгыс эп эрткен составка турганындан сес төлээлекчилиг ажыг—63 төлээлекчилиг болур.

Республиканың президентизи марттың 5-те Сантьягога болган парлалга конференциязынга бодунуң омунээзинден медеглел кылган. Ол медеглелди ёзугаар алырга, бүгү республиканың соңгукчуларының 43 хуу хирези бадыласшкыннарын улусчу чаңгыс эпке берген. Сальвадор Альенде ол фактыны улусчу күштериниң чижеглел чок чедишкининг болганы деп үнелээн.

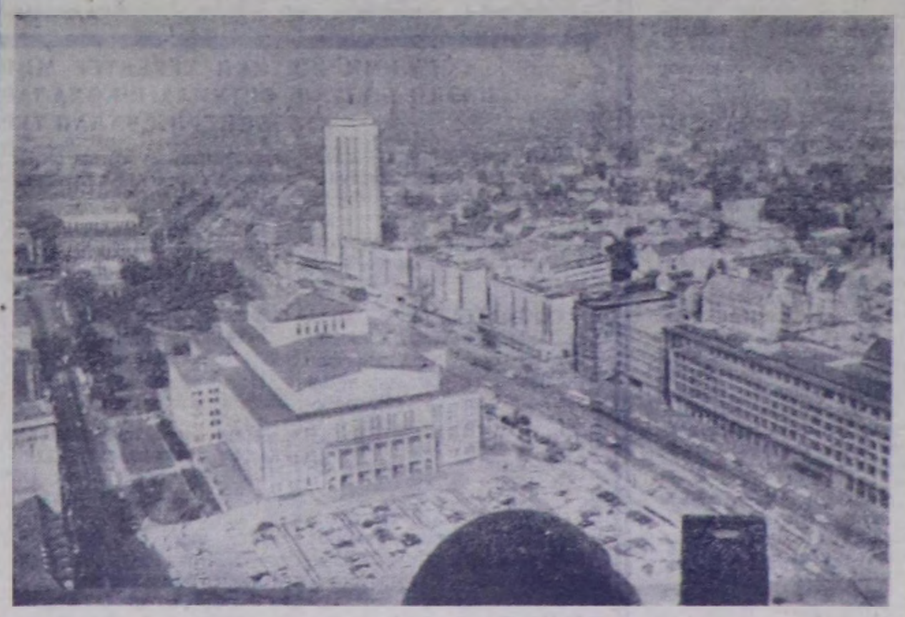

ГДР. Март 11—18-те Лейпциг (чурукта) хоорай делегей садыының тову азы техниктиг билиглериниң академиязы кылдыр хуусаа бээр. Аңаа чаңчыл болган делегей ярмарказы болур. Боттарының кылыгларын аңаа делгээр деп турар даштыкы чурттарның аразында Совет Эвилели баалбар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Францияга соңгулданың баштайгы ээлчээ

Март 4-те Францияга национал хуралдың соңгулдазынга бадыласшкынының баштайгы ээлчээн эрттирген. Бадыласшкыннан чаа составтың 58 депутады илереэн. Олар бадыласшкыннарын хөй нуруузун (50 ажыг хуузун) алган. Шупту 490 депутатты соңгаан турар ужурлуг. Оон арткан депутат мандаттарының салым-чолу бадыласшкынның ийиги ээлчээнде тодартайлаттынар. Ол бадыласшкыны мартның 11-де эрттирер.

Бадылаар эргелиглериниң 1967 болгаш 1968 чылдарда болган соңгулда үезинде турганынган хөй — 81,2 хуузу бадыласшкынга кирипкен. Соңгулдазының 446 округунга хамаарышкан барымдаалардан алган көрүне эргилдези кылырын орадлажып турган деп ылалаан.

Оларны «хөөйлу барымдаалавайн чүртче шургуп кирген» болгаш көрүне эргилдези кылырын орадлажып турган деп ылалаан.

ФКП-ниң алдарының улгадып турары

ПАРИЖ. (СЭТА). Парламент соңгулдазының баштайгы ээлчээниң түңнелдери ажыгчы чоннарның ортузунга Францияның коммунистериниң алдарының улгатканын, чүртче ёзугуг чаартылгаларны чорударынче оларның чүтүлүүнүң күштелгенин хереглээн деп, «Юманите» солун бижээн.

Солунуң тайылбырлакчылары Францияның Коммунистиг партиязының болгаш чөөн үзелдиг күштериниң эвилелинде бактаап турар оске-даа партиялардың кандитаттары дээш берген бадыласшкыннарының санының ковүдээнин, чазактың хөй нуруу партиларының алган бадыласшкыннарының эвээжээнин демдеглээн. Баштайгы түңнел барымдаалардан ёзугаар алырга, чөөн үзелдиг күштер эвилелиниң кандидаттары дээш бадыласшкыннарының 41,9 хуузу, чазактың хөй нуруу партиялары дээш— 34,8 хуузу бердинген.

Иорданияның чазааның шиитпири

АММАН. (СЭТА). Палестинаның «Фатх» организациязының удуртулга черинин кежигүнү, 1973 чылдың февраль 15-те туттуруп хоруглаткан аб Даудту болгаш оскеда палестин партизаннарны тергиг судунуң «улуруп шаажылаар деп шиитккенин Иорданияның чазаа бадылаан.

Оларны «хөөйлу барымдаалавайн чүртче шургуп кирген» болгаш көрүне эргилдези кылырын орадлажып турган деп ылалаан.

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестинаны хостаар организациязының күүскомунуң даргазы Ясир Арафат араб күрүнелериниң удуртучуларынга чагаа чоруткан. Иорданияда туттуруп хоруглаткан палестин партизаннарны шаажылаар деп шиитккен шиитпирни Ясир Арафат ол чагазынга шыңгыы буруу шапкан.

Удурланышкынның палестин шимчаашкининге удур ол чаа сулчээни кымчыктырбазынче араб удуртучуларны Арафат кыйгырган.

Дүжүп берипкен

ХАРТУМ. (СЭТА). Суданның чазак радиозунуң ямшаткынындан алырга, «Кара сентябрь» дээр палестин террористиг организациянның кежигүннери марттың 4-те судан эргечагыргага дүжүп берип, боттарының түткулан алганы дириг арткан кижилерни хостаан болгаш өлүргеи үш даштыкы дипломаттарның мага-бодун дужаап бергеннер.

Март 1-де палестин организациядың кежигүннери Сауд Аравиядың элчин черинин бажыңынче чаза булгап киргеш, АКШ-тың элчизин болгаш оон херектерине түр бүзүреттиргеи турган кижини, Бельгиядың херектерине түр бүзүреттиргеи. Иорданиядың херектерине түр бүзүреттиргеи кижилерни, а ол ышкаш Сауд Аравиядың элчизин тудуп алган, элээн каш чурттарда туттурган палестиннерни хостаарын негээннер.

Даштыкы дипломаттарның аны-ттынын камгалаар дээш Суданның чазаа бүгү чүүлдерни, кыза-даа, террористер АКШ-тың элчизин болгаш оон херектерине түр бүзүреттиргеи турган кижини, а ол ышкаш Бельгиядың херектеринге түр бүзүреттиргеи **толээлекчизин өлүргеи.**

Культура амыдыралы

Мария Сагайдак—математик болгаш актёр

Кино тырттырар шел. Сайгылгаанчаарның чырыы долгавыр чайынналаан. Тырттырыш турар черим — аээширеп курут калган аэродром шөлү. 1939 чыл. Испан улустуң фашистиг дайзынналар-биле демиселиниң соолгу үе-чадазы. Фашист бомбалакчылар камгалал чок хол куруг чурттакчы чонну бомбалап турар деп медээ интернационалчы бригаданың дайынчызы ужудукчу Мирча Адамга келир. Балыглаңган, арай боорда бут кырынта турар ужудукчу кара чаңгыс будун арткан самолётка чедип келген, олурупкаш, ужуп чоруп каар.

Аэродромнуң делгем шөлүнге чаңгыс уруг артып калыр. Ол уруг бодунуң ам ортум кижизин соолгу тулчуушкунче үдеп каан. Улуг кара карактарында карак чажы кылаңнаар. Ол хирезинде арын шырайның ширинин кончуг, сергек өрү көрүп алган турар. Уруг ынак оглунга чоргаараннар, демиселдиң уламчылаарынга белеп...

Кино көрүкчүдеринге ады-сураа билдинмес Мария Сагайдак каш чыл мурнунда кинога шак ынчаар тырттыртып эгелээн. Молдав ССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы режиссёр Эмиль Лотяну фильмде кол рольлу артист авес аңаа уругга күүседиргер деп чүвени дыңнаашаш, студияның уран чүүл чөвүлели дыка элдепсинген. Ынды-даа болза шенелде тырттырышкын соолунде Мария Сагайдак дээрге чаяанындан артист болган дээрзи билдинг берген. Оон шөлээн далаш чок, сеткилинде ханызындан ойнаары кандыг-даа көрүкчүнүң сагыш-сеткилинге таажы бээр.

1970 чылда болуп эрткен уран-чечен фильминиң Бүтүн-эвилел конкурузунга «Бо хенаит үе» деп кинога ойнаары дээш Мария Сагайдак жюриниң тускай шаңналын алган. Удаваанда Аурелий Бусуйоктуң романынга үндезилээн «Ынакшыл мурнунга кара чааскаан» деп чаа фильминге кодээ башкының ролюн ойнаан. Ындыг онзагай чүве чок хире роль тураа-даа, амгы молдав суурда чурттап турар чаяан болгаш шынчы чурттаарын күзеп чоруур башкының овур-хевирин Мария тургузуп шыдапкан.

...Киштиневтуң В. И. Ленин аттыг күрүне университединиң чанында эртем човүделиниң хуралдаар залы. Аспирант Мария Сагайдактың диссертациязын чугаалажып көөр дээш эртемденнер чыглып келген. Келгеннериң аразында ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү Никита Моисеев, Молдавияның Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнери Сергей Радауцан, Владимир Белоусов, Юрий Перлин болгаш өскелер-даа бар.

Математика эртемниң бир ховар шинчилеттинген аразы болур дифференциалдыг санаашкын-биле холбашкан диссертациязын Мария Сагайдак тайылбырлап чугаалаан, самбырага нарын санаашкыннарын формулаларын үндүрүп эккелген.

Тайылбыр доозулган. Эртемденнер айтырыг салып, аңаа харыыларны ап турда үш шак арте берген. Эртем човүделе: «Киштиневтуң В. И. Ленин аттыг күрүне университединиң аспирантызы Мария Сагайдакка физика-математика эртемниң кандидады деп атты тыпсыр» дээш шиитпирни чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Залга адыш часкаашкыннары чаңгыланы берген. Чечектер, хүлүмзүрээн шырайлар эңмежок — башкылар, студентилер, актёрлар Марияга байыр чедирип турган. Кампалаашкыл үезинде Киштиневтуң дыка хой чурттакчылары база келген. Сагайдак — район Советиниң депутады, сан-хөө талазы-биле доктаамал комиссиязының идепкейлиг ажыллакчызы.

— Мария Сагайдак ханы билиглиин көргүстү. Оон кылгай ажылы аңаа диссертациязының хемчээлиндеен ажыл турар — деп, математика талазы-биле коскү артемдеп Никита Моисеев журналистерге чугаалаан.

Мария Сагайдак ам Молдавияның Эртемнер академиязының чанында математика институтунда ажылдавышаан. университеттиң физика-математика факультединиң үстүкү курстарында башкылап турар. Мурнунда салган сорулгазы — физика-математика эртемнериниң доторунга диссертациязыны камгалаары.

Мария ажылдаары-биле чергелештир Москваның Горький аттыг кино студиязында «Айтырыг келгиже чедир» деп уран-чечен чаа фильмде бир кол рольду — секретарь уруг Жаннаны ойнап турар.

— Кино-биле математиканың кайызын шилип алыр чоор деп кажан-даа бодаваан мен — деп, Мария чугаалаар.— Кижилерге, Төрээн чуртумга ажыктыг болуруң күзээр мен. Ынчалза-даа улус мевдеп бодунну чүү кижи мен деп санаар сен — математик бе ээзы актёр бе дээрге:

— Математик мен — деп харыылаар мен.

В. ФИЛИПСКИ.
(ПМА).

БИСТИҢ ШКОЛАВЫСТА

Хандагайтының музыка школазы моон мурнунда чыдарда башкылар чедиштеининг хараазындан кошкак ажылдап турган.

Чаа өредилге чылында Культура министерствозу четчир санныг башкылар-биле хандырганындан школа долу нетелделиг ажылдап эгелээн. Өөренчилерни уран чүүлге хандыкшыдыр, музыканы билип алыры — оларның бүтүү тала-биле эстетиктиг кижизидилгези болур деп чүвени Хандагайты ортумак школаның башкылары ханызы-биле билип, өөренчилерни музыка школазынга өөредири-биле улуг пропагандаңы тарадып дузалаапнар.

План ёзутаар 53 өөренчи өредилге чылының эгезинде шилиттинген болгаш амгы үеде боттарының кызымак чүткүлдүүн көргүзүп, ол чаагай профессияны шилип алгавынга чоргаарланып турарлар. Эки өредилгелиглерге 6-гы классчылар Галя Далайоол, Лора Мигир-оол олар чаа, чараш аялгаларны чогаадып турарлар. «Тываның аныяктары» солунга оларның О. Сувакпиттиң сөзүнге «Эдеринчи башкарар бис» деп ырызын парлаан. Ол ырны уруглар улуг сонуургал-биле ыңажып турарлар. Ол ышкаш бирги классчылар Лена Чүлдүм, Саяна Бегзи, Лора Монгуш, Венера Салчак, Миша Базыр-оол болгаш өскелерниң-даа кызымакчай өөренип турарын демдеглеже чогуур.

Школаның миитики дерилгезин экижидип, девиннчи булуңну болгаш классик-композиторларның чуруктарын, оларның амыдыралчуртталгазының болгаш чогаал ажылдарының дугайында моптажтарны, башкыларның аразында дуржулга солчулгазының демдеглел кылыраажың база башкыларның кичээлден дашкаар кижизидикчи ажылдарының планнарын көскү черлерде кылган бис.

Хөй-шинти ажылдарының талазы-биле школа башкыларының методиктиг човүделге радио дамчыдылганың музыка университединиң организастап эртиргеи. Оон экспонаттарын чыып кылырынга өөренчилерниң сонуургалы улуг. Бөлүмнүң киржикчилери план ёзутаар ажылдап турар. Өөренчилерниң техниктиг чогадылга делгелгезинге ики ажылдарны киирер дээш шыдгыы белеткенип турар бис.

Оон-биле чергелештир бойдус материалдарындан кылган ажылдарны бөлгүмнерге нептередири база артык эвес.

Н. ООРЖАК.

АНЫЯК САЛГАЛДЫ ӨӨРЕДИР

Чаазал сиилбирлээр уран чүүл талазы-биле тыва улус шаг-шаандан бээр чаагай чанчылдарлыг чораан. Чоннуң ус-шеверлери чонар-даштан, ыяштан уран чүүлдүң кайгамчык эртинелерин чазап, мөңгүдеп азер, чүген херекселдерни, оттук-бижек, анк-сава, эр-хөрээжен улустуң каасталга эдилелдерин кылып ап чоргаапнар.

Амгы үеде Тывада чонның ол уран чүүлүн сайзырадырынче утпаңган ажылдар чоруттуруп турар. Оон бир чижээ — бистиң республиканың симабирлээр уран-шеверлерни хөй национаадыг улуг Төрээн чуртувус — ССРЭ-ниң 50 чылында ус-шевер ажылы дээш РСФСР-ниң И. Е. Репин аттыг Күрүне шаңналынга толептиг болганы-ла өөрүшкүлүг херечи болуп турар.

Ынчаңгаш бистиң республикавыстың районнарында шаг-төөгүдең бээр ада-өгбелеривистиң хандыкшылдыг ажыл-ишти ыяштан, даштан янзы-бүрү хевирлерни оюп-сиилбирдеп кылырының уламчылакчылары эвээш эвес-тир деп чүве биске билдингир.

Бо дугайында ус-шевер мастерлерниң билиг мергежилиин, арга-дуржулгазын нептередир, чер-черге болгумнерни тургузар үезин келген боор деп бодаар мен. Оон ыңай, оларга дузаа көргүзер талазы-биле чаваа сиилбирлээр хереселдерни кылып чедчелеп алыры, чазаныр материалды тывары ышкаш айтырыгларыг шиитпирлээр ажыдаар.

Оон-биле чергелештир билиг-мергежил бедээн тудум чепсек-дерексел база сайзыраң, болбаазыраавр ужурлуг деп бодаар мен. Чоокта чаа «Шын» солунга парлаттынган «Чурукчунуң улуу» деп эгелиг С. Бадаанның материалын номчаап, аңаа база сеткилбодалымны каттыштырып турар мен.

Школаларга ус-шеверлер болгумнерин организастаарын бодаар болза экэ.

И. Репин аттыг Күрүне шаңналының лауреады Хертек Тойбухаа Бай-Тайга районнуң Кызыл-Даг ортумак школазында уран сиилбирлээр чазаныллга болгумун каш чыл улай удуртуп келген, ол болгумнуң кылган ажылдары хой удаа мактадып, кылган ажылдарының музейин тургузуп алганы кончуг өөрүнчүг. Хертек Тойбухаа бодунуң ол үнелиг эртембилиин келир үениң тургузукчулары бичии чаштарга дамчыдып берип турарынга сеткил ханып өөрүп олурар мен.

Ылаңгыя школаларда күш-ажыл башкыларынга ол үлегер-чижек деп бодаар мен. Бодум база күш-ажыл башкылап турар мен. Моөң мурнунда чылдарда өөренчилерниң чыл бүрүде болуп турар делгелеринге сиилбирлээр ажылдар талазы-биле каш удаа киржип келген бис.

Аңаа өөренчилерниң хандыкшылы улуг. Өөренчилеримниң кылган ажылдары республика делгелгезинге база шаңнал макталды ап турган. Тураскаалдыг белектер болгаш Ульяновск баар путёвка-даа ап турганнар.

Башкылап турарым Хайыракан 8 чыл школазында Тойбухааның үлегерин эдерип, өөренчилерниң кылган ажылдарының бичии музейжигежин тургузуп алган бис. Оон экспонаттарын чыып кылырынга өөренчилерниң сонуургалы улуг. Бөлүмнүң киржикчилери план ёзутаар ажылдап турар. Өөренчилерниң техниктиг чогадылга делгелгезинге ики ажылдарны киирер дээш шыдгыы белеткенип турар бис.

Оон-биле чергелештир бойдус материалдарындан кылган ажылдарны бөлгүмнерге нептередири база артык эвес.

Н. ООРЖАК.

СПОРТ ⊗ СПОРТ ⊗ СПОРТ ⊗ СПОРТ ⊗ СПОРТ

КҮШТҮГЛЕР ШҮҮЛГЕН

Хостуг хүреш бистиң республикада эң-не нептереңгей спорт. Спорттуң бо хевиринге мөгелериң мергежили чыл келгеи тудум өзүп, разрядтыг спортчуларның саны ковудеп турар. Чүгле эрткен чылын безин бистиң мөгелеривис. Кызылда аныяктарның спорт школазының директору Болат Чокпек, Кызылда № 2 ортумак школаның күш-культура башкызы Ооржак Чадамба олар хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик аттарны чедип алганнар. А Кызылда педагогика институдунуң студентилери—өзүп орар талантылыг мөгелер Александр Кундан биле Монгуш Николай олар спорт мастериже кандидат атты чедип алган. Бирги болгаш массалыг разрядтардыг мөгелериниң саны ол үеде 150 четкен.

Мөгелер белеткээриниң талазы-биле амгы үеде мергежилдиг улуг арга-дуржулгалыг тренерлериниң саны ковудээн. Оларга аныяктарның спорт школазының тренери, спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери Алексей Чүлдүкту, Ак-Довуракта спорт мастери Федор Ондарны, аныяктарның спорт школазының директору спорт мастери Болат Чокпекти, ол-ла школаның тренери спорт мастери Михаил Оюнну болгаш оон-даа өскелерни улуг чоргаарал-биле адап болур.

Хостуг хүреште нептереп, ону массалыг болдурарының талазы-биле ажыл эки. Бистиң мөгелеривис чурттуң улуг-улуг маргылдаалариига доктаамал киржип турар.

Кызыл хоорайның хууда болгаш команда талазы-биле бирги чери дээш хостуг хүрешке маргылдаазы хөгжүмши театрынга болган. Аңаа 82 эң шилиидек мөгелер киришкен. Оларның иштинде ийи спорт мастери, беш кандидат база бир. Ынчаңгаш хеңгис кырынга чемпион ат дээш сегиржин алышкынар ковчуут чидиг демиселге эрткен.

Бистик республиканың аныяк мөгелериниң шилиидек командазының кежигүнү Иван Хураган эң чиик деңгеге хоорай чемпиону атты чедип алган. 52 килограмм деңгелиг мөгелериниң шүүлде хүрежинге спорт мастери Михаил Оюн биле мастерге кандидат Александр Куңданның хүрежин көрүкчүлер улуг сонуургалбиле көргеннер. Мөгелериниң кайызы-даа хостуг хүрештиң байлак аргаларын, техниканы көрүкчүлерге сонуургатнаннар. Хүрештиң түнелиинде Михаил Оюн удурланыкчызындан чаңгыс санны ойнап алган, шылгараан. № 35 кодээ профессионал-техниктиг училищениң төлээзи, өзүп орар аныяк моге Валера Самбуу тараш аргаларны ажыллап, чүткүлдүг хүрежин тургап, 57 килограмма чемпион болган.

Бодуң эрткен хостуг хүреш маргылдаазында эң-не чараш солуң хүрештү спорт мастери Ооржак Чадамба биле мастерге кандидат Сергей Седенбалдың хүрежин турары.

Авторнуң фотозу.

ЧУРУКТА: спорт мастери Ооржак Чадамба биле мастерге кандидат Сергей Седенбалдың хүрежин турары.

«АСБЕСТ» — ЧЕМПИОН

Республиканың мячилиг хоккейге бирги чери дээш маргылдаазы Ак-Довурак хоорайга болуп эртвен. Аңаа «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң, Кызыл хоорайның, Ак-Довуракның, Барыын-Хемчиктиң, Чөөн-Хемчиктиң, Монгуш-Тайганың болгаш Бай-Тайганың шилиидек командалары киришкен.

Дөрт хонуң үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түнелиинде Ак-Довурак хоорайның «Асбест» командазы шупту ужуражылгаларга эки түнелдерни чедип ап, оон бүрүзүнге чараш комбинацияларны көргүзүп, деминиг ойнап турган, боттарының удурланыкчыларын шупту-зуун уткап, республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң мячилиг хоккейге шилчимир кубогу, бирги чергенниг диплому-биле шаңнаткан. Ийиги-зин — Барыын-Хемчиктиң район-нуң «Барлык» совхозтуң, үшкүзүн — «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң шилиидек командалары чаазал алганнар.

Мячилиг хоккейге республика маргылдаазын организастап эртиргеринің талазы-биле «Тыва даг-дүтү» комбинаттың оргкомитеди улуг ажылды кылып чорутканын демдеглээри өөрүнүүт.

З. ОНДАР.

ЭЭЗИН ТЫПКАН

Кызыл хоорайның «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң шыдыраа талазы-биле командалар аразынга бирги чери дээш маргылдаазы доозулган. Аңаа ончулер, башкылар, ужудукчулар, ажылчылар, алдан-хазакчылар, журналистер, студентилер коллективтери — сес командадан 56 шыдыраачы киришкен. Барыг бир ай чыгыы үргүлчүлээн ук чидиг демиселге ниитилелдиң 1973 чылда шыдыраа талазыбиле хоорай чемпионуну деп атты педагогика институдунуң командазы чаазал алган. Олар 49 сандан 43,5 санны алган. Ийиги черни радио комитединиң, үшкү черни — туйгбу заводунуң шилиидек шыдыраачылары эзээн.

Тиилекчи болган башкылар болгаш студентилер командазынга «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң шилчимир кубогун, тураскаалдыг ымпеледерни, ийиги, үшкү чергенниг дипломнарын берген. Боттарының хөлдерниге ээ эки түнел коргускен өөпакыларны макталга бижиктер-биле шаңнаан.

Д. САЛЧАК.

Телевидение

МАРТ 7-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30— Дамчыдылгалар программазы. 13.35— Медээлер. 13.45— Школачыларга «Уруглар музыказының неделязы». Одессадан дамчыдылга 14.15— «Документалдыг экран». Дамчыдылганы шулукчу Р. Рождественский чорудар. 15.15— Фильм концерт. 15.35—«Иркутскиге болган төөгү». Уранчечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 1-ги кезээ. 16.45—16.55— Чапсар. 16.55— «Иркутскиге болган төөгү» 2-ги кезээ.

КЫЗЫЛДАН

18.00— Телемедээлер. 18.15— Телемедээлер (орус дылга). 18.25—Чарлаалар, рекламалар.

МОСКВАДАН

18.20— Оңнуг телекөргүүл. «Ыры ажилпе». Хөрээженнериң чагыын ёзугаар концерт. 19.00— Футбол: Кубок эдилекчилериниң кубогу. «Спартак» (Москва)—«Милан» (Милан). Сочиден дамчыдылга. 21.00—01.00— Делегейниң хөрээженнер хүнү — Март 8-ке турасказтан баймрлыг хүрээл болгаш концерт. Чапсарда. «Ye». Информастыг программа.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алыргa, бөгүн республикага болгаш Кызылга биче будуттаар, хар чагбас. Янзы-бүрү угланышкынның хаттың күжү кошкак.

Агаарның температураазы республикага 9—14, өскелерниге 9—11 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кинотеатрларда

МАРТ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Улуг-хүнде кестүр ада» 10.00, 11.35, 13.10, 14.45, 16.20, 18.00, 19.35 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кыстар сулчээни» 15.00, 18.40, «Европейжил дүштүк» 16.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шүптүзүү дээш харылаар аппар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Руслан биле Людмила» (1-ги, 2-ги кезектери) 9.00, 11.45, 14.30, 18.15, 21.00, «Бодунга шенеп көргеи» 17.15 шактарда.

Тыва АССР-ниң Журналистер эвилели, «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» солуннарның редакцияларының база Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң телевидение болгаш радиодамчыдылга комитединиң коллективтери болгаш хөй-ниити организацияларының «Шын» солуның редакторунуң оралакчызы

Байкара Намчылович КАРАШПАЛНЫҢ

хенертен мөңгэн дугайын хаңы кажыдал-биле дыңнадым, мөңгэн кижиниң өг-бүлеэнинге болгаш чоок кижилеринге хаңы кажыдалын илергейлеп тур.

ЧЕЛЯБИНСК. Хоорайның ийи бүлүүрүлге черниң — Колющенко аттыг орук машиналары кылыр заводтуң болгаш «Полет» дээр бүдүүлге-техниктиг каттыжымышкынның ажылчыннары, албан-хаакчылары, инженер-техниктиг ажылдакчылары — ГТО-нуң чаа комплекизиниң программазының талазы-биле боттарының араазынга маргылдаа чоруткааннар. Аңаа 700 кижи киришкен.

ЧУРУКТА: Колющенко аттыг заводтуң мастери Д. С. Дорофеевке ГТО-нуң алдын демдээн алганы дээш эптери байыр чедирип турлар.

В. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу. (СӨТАның фотохрониказы).

ССРЭ-НИҢ ИШТИКИ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ ДЭЭДИ БОЛГАШ ОРТУМАК ШКОЛАЛАРЫ ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРНИ ЧАЛАП ТУР

ИХМ органнарынга ажылдаар дээди болгаш ортумак юридиктиг эртемниг спецналистер белеткээр дээди школаларга өөренириниң хуусазы 4, ортумак школаларга — 2 чыл.

ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Омскиде дээди школазынга болгаш Иркутскиниң арт-техниктиг училищезинге 30 хар чедир назылыг, долу ортумак эртемниг, кадыының талазы-биле ИХМ органнарынга албан эртиргеи шыдаар кижилерни хүлээп алыр.

Волгоградта, Ленинградта, Горькийде болгаш Рязаньда дээди школаларга база Новосибирскиде, Хабаровскиде, Барнаулда ортумак школаларга үстүпде айыткан негелделерге таараажыр болгаш шериг албанын эртеп кижилерни хүлээп алыр.

Школаларга киирерин бүзээннер орус дыл, литературага (алас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (чүгле дээди школаларга киирлер) конкурстуг шылгалдалар эртер.

Тыва кижилерни конкурс чокка хүлээп алыр.

Дээди өөредилге черлериниге киирерин күзээннер бо чылдың май 30-ге чедир. а ортумак өөредилге черлериниге киирерин күзээннер июнь 30-ге чедир хуусаа иштинде Тыва АССРнин ИХМ-нин кадр кылдызинге моөң адаанда документилерни болдунга ап алгаш, медицина комиссиязы эртери-биле келир: ортумак эртем дугайында документ (боду-биле), шериг биледи азы шериг комиссариадынга киир бижиткен херечилели, сөөлгү ажылдап азы өөренип турган черинден будурүлгечи болгаш партийжи-комсомолчу характеристика, 3х4 см хемчээлдиг бөрт чок тыртырган фото-чурук. СЭКП азы ВЛКСМ хоорайкомунуң чорудуушкун биижин.

Школага өөренири-биле дүжлал ёзугаар хүлээп алдынганнарны кичээлден эгелээри хүнден эгелээш, халас чем, общежитие, идик-хеп болгаш айда 40 рубль хемчээлдиг стипендия-биле хандырар.

ТЫВА АССР-НИҢ ИШТИКИ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: киллизинин 23-54, карысалгалыг секретарьның 23-35. партийжи агый киллизинин 21-47. үлегпүр киллизинин 22-64. чагаа киллизинин 31-75. корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар. Редакторуң 24-63. редакторвуң оралакчыларының 35-21. пропаганда амыдырал киллизинин 37-13. культура киллизинин 23-54. көлээ ажыл 41-27. информацияа база совет тургузуг киллизинин 29-60. бухгалтерияның 31-75. корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чатыг № 631.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черииң республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—00424

МАРТ 8-ЗИ ДЕЛГЕРЕЗИН!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнделеттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
МАРТ
8
ЧЕТВЕРГ
№ 57 (9133).
Өртээ 2 кез.

Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары — совет херээженнерге алдар!

СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ

Эргим совет херээженнер!

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң алдарлыг кыстары!

Делегейниң херээженнер хүнү Марттың 8-зи-биле—бүгү делегейниң ажылчы херээженнериниң чаңгыс эвиниң болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының байырлалы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди силерге чүректиң ханызындан байыр чедирип тур.

Ол часкы байырлал бистиң чуртувуска алызындан бүгү улустуң байырлалы болу берген. Бөгүн ол байырлал Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чартык чүс чыл юбилейниниң чырыынга херелденген байырлал апарган.

Хөй националдыг социалистиг күрүнени, ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралын хөгжүдеринге болгаш бижыглаарынга совет херээженнер улуг салыышкынын киирип келген. Олар боттарының адалары, ашактары, акы-дуңмалары-биле кады өндүр улуг Совет Эвилелин тургускан, ооң дайзыннарындан ону маадырлыг камгалашкан, бистиң Төрээн чуртувустуң чечектелиишкинин, ооң бүгү талалыг депшилгезин хандырган. Социалистиг Ада-чурттуң алдарлыг чыл демдеглелинде оларның аттары алдын үжүктер-биле кирер бижиттинген. Ынчангаш ам совет херээженнер эр улус-биле чаңгыс одуругга туруп алгаш, коммунизмниң өндүр чаагай херектерин бүдүрүп, чер делегейде эң чөптүг, эң чаагай инитилелди тургузуп турар.

Социализмниң байдалдарында, совет республикаларның акыдуңма өг-бүлезинге бүгү националдарның херээженнериниң байдалы үдезини-биле өскерилген. Ёзулуг хостуг болгаш дең эргелиг совет херээженнер боттарының кайгамчыктыг талантыларын болгаш арга-мергежилдерин калбаа-биле илергейлеп тураряар. Экономиканың, эртемниң, культураның болгаш хөй-иниити ажылчорудулгазының адырларында херээженнер аажок улуг рольду ойнавайн турар ындыг адыр чок. Фабрикаларга болгаш заводтарга, колхозтарга болгаш эртем лабораторияларынга, школаларга болгаш эмнелгелерге, күрүне албан черлеринге болгаш хандырылга черлеринге — чер болганга херээженнериң сагыш човангыр ажыл-ияжи, сагыгыр угаан-бодалы, эптиг ээлдек караа, эриг баарлыг сагыш-сеткили херек болгай. Коммунистиг тургузуушкунга боттарының кыстарының ачы-хавыяаларын Төрээн чурт бедии-биле үнелеп болгаш төлептиг демдеглеп турар.

Партияның XXIV съездизининиң, СЭКП Төп Комитединиң декабрь Пленумунуң шиитпирлеринде, «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бежен чылының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелинде салдынган сорулгаларны боттандырар дээш ам совет улус сорук киришкин-биле ажыдап турар. Социалистиг чарыштың чалгыы бүгү чуртта улам өзүп калбарган. Беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылының «хөй, эки шынарлыг, эвээш чарыгдалдыг продукция бүдүрер»— дайынчы лозуңу миллион-миллион ажыл-ишчилерниң сорулгазы болу берген. Нинтилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бүгү хемчеглер-биле бедидери дээш калбарган демиселге совет херээженнер бедик бүдүрүкчүлүг, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарының, эң шынгыы камналга, хумагалыг болурунун үлегер-чижээн көргүзер дээрзинде чигзиниг чок.

Ие-херээженнерге чүректиң ханызындан хүндүлеливисти бөгүн бараалгадып тур бис. Өзүп олурар салгакчыларның баштайгы башкылары олар уругларны ниитилелдиң бедик идеалдарынга болгаш аажы-чаң шынарларынга кижизидип, оларны социалистиг Төрээн чуртуң медерелдиг, ажыл-ишке ынак, төлептиг хамаатылары кылдыр өстүрүп турар.

Партия болгаш чазак улустуң чаагай амыдыралын бедидеринче, боттарының улам улгадып турар культура болгаш билиг хереглелдерин совет херээженнериниң четче хандырып шыдаар ие хүлээлгезин боттандырарынга улам таарымчалыг бүгү аргаларлыг болган турарынче доктаамал сагыш салып турар. Өг-бүле ажылын чигедир миллион-миллион чаа бажыңнар чылдың-на ажыглалга кирип, уругларның албан черлериниң четкизи калбарып, амыдырал хандырылгазынга бараан болур ажыл-иш сайзырап турар. Херээженнериниң ажылдаарын болгаш амыдырал-чурттагазын экижидеринге хамаарыштыр партияның XXIV съездизининиң алыр деп айткан хемчеглери чайгылыш чок күүсеттинип турар.

Бистиң чуртувустуң херээженнери Совет күрүнениң ленинчи даштыкы политиказын—тайбыңның болгаш улустар аразынга найыралдың политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турар деп, СЭКП Төп Комитеди сеткил ханып демдеглеп тур. Олар Индий-Кыдаттың улустарының маадырлыг демиселинге боттарының эп-сеткил каттыштырылгазы-биле, Чоокку Чөөн чүкте империалистиг агрессияга удур, делегей байдалының дүшкүүрлүүнүн бүгү одагларын узуткаары дээш массалыг шимчээшкинге киржилгези-биле делегейге тайбыңны бижыглаарынга идепкейлиг дуза чедирип турар. Интернационализмниң принциптеринге шынчы совет херээженнер хосталганың болгаш ёзулуг демократияның, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш социализмниң өндүр улуг идеалдарын боттандырар дээш социалистиг чурттарда эш-өөрү-биле, бүгү планетаның ажылчы херээженнери-биле харылзааларын калбартып турар.

ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкунга совет херээженнериң ачы-хавыяазын хүндүлеп, делегейниң херээженнер шимчээшкинингe Совет херээженнер комитединиң үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын, даштыкы чурттарның улустары-биле совет улустуң найыралын калбартырынга болгаш бижыглаарынга киирген улуг үлүг-хуузун демдеглээш, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумуну Совет херээженнер комитедин Улустарның найыралы орден-биле шаңнаан.

СЭКП Төп Комитеди Төрээн чурттуң ол хүндүлүг шаңналынга таварыштыр силерге, совет херээженнерге изиг байыр чедирип тур.

Эргим херээженнер! Могаг чок ажыл-ишчилер, бистиң Ада-чурттувустуң шынчы кыстары! Каң-кадык, кезээде эрес болгаш өөрүшкүлүг чурттаарыңарны, ажыл-ишке болгаш уругларны кижизидерингe чаа-чаа чеднишкиннерлиг, өг-бүленерге өөрүшкүлерлиг, улуг аас-кежиктиг болуруңарны СЭКП Төп Комитеди бо байырлыг хүнде күзеп тур!

Чалбыыштыг патриоттарга, коммунизм тургузукчуларынга — совет херээженнерге алдар!

Бүгү делегейниң ажылчы херээженнери делгерезин!

Бистиң социалистиг улуг Төрээн чуртувус делгерезин!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ.

Л. И. БРЕЖНЕВ ЯПОНИЯНЫҢ ЭЛЧИНИН ХҮЛЭЭП АЛГАН

Март 6-да СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары Л. И. Брежнев Японияның ССРЭ-де алчызын К. Ишидзокиниң хүлээп алган, ооң-биле, найыралчы беседа кылган. Японияның премьер-министри, Либераль-демократтыг партияның президентизи Какуэй Танаканың хууда чагаазын Л. И. Брежневке ол элчин дамчыдып берген.

ХРОНИКА

Өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Тулуг болгаш архитектура эргелиниң начальныгы хүлээлгезинден эш С. С. Сатты республиканың Дээди Соединиң Президиумуну хостаан.

* * *

Көдээ ажыл-агый будурүлгезинге үр чылда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлаанын холбаштыр ажылчы човаар депутаттарының Барыын-Хемчик район Соединиң күүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелиниң кол агроному Василий Максимович КОБЛОВ Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Совет херээженнер комитедин Улустарның найыралы орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкунга совет херээженнериниң шыгаранган ачы-хавыяазарын демдеглээри-биле база делегейниң херээженнер шимчээшкинингe Совет херээженнер комитединиң үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын, даштыкы чурттарның улустары-биле совет улустуң найыралын калбартырынга болгаш бижыглаарынга киирген улуг үлүг-хуузун, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Совет херээженнер комитединиң Улустарның найыралы орден-биле шаңнаан.

ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1973 чылдың март 6.

КЫЗЫЛГА БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Дүүн Кызылга СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга хоорайның ажылчы човаар төлээлекчилери чыглып келген. Олар Делегейниң херээженнер хүнү—март 8-ти уткаан байырлыг хуралга киржири-биле келгеннер.

Кежээкиниң 7 шакта байырлыг хурал ажыттынган.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хүндүлүг президиумга улуг көдүрүлүүшкүн-биле соңнаан.

Херээженнер хүнүнүң дугайында илеткелди СЭКП хооркомунуң ийиги секретары С. М. Кудажи кылган. Илеткелчи ынаан.

Улуг-Хем районунуң «Х Улуг хурал» колхозтуң малчыннары бо чылдың эрткен ийи айында шудургу ажыллаан.

Ажыл-агыйының Оттук-даш сүт-бараан фермазының коллективи бирги кварталда 270 центнер сүттү күрүнеге садып, берингеп даалганы 20 центнер ажыр боттандырган. Бо күш-ажылчы чедишкиннерни ферманың коллективи саар инектерниң ажаалдазын болгаш немгерилгезин экижидип, бот-боттарының аразынга социалистиг чарышты дээштиг коммунистиг тургузуушкунуң чаагай херээженнериниң киирип турар улуг салыышкынын онзалап демдеглээн.

Илеткел соолунде хоорайның пионерлери хуралдың киржикчилеринге байыр чедирген.

Байырлыг хуралдың киржикчилери «Саян» ансамбльдиң солуун программазыг концертин көрген.

* * *

Делегейниң херээженнер хүнүнге тураскаадткан байырлыг хуралдар республиканың районнар төптеринге, суурларга, ол ышкаш Ак-Довурак хоорайга болгаш Хову-Аксыга база болган.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ МЕДЭЭЛЕР

ОЛАРГА ЧОРГААРЛАНЫР

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалгазын ноябрьдиң дээш Чадаананың хлеб заводунуң коллективи бо чылдың эрткен ийи айында кызымак ажыллаан.

Бирги кварталда завод 640 тонна хлеб болгаш булочка кылыгларын бүдүрер турган, эрткен ийи айда 430 тоннаны кылып, бергинген даалганы ажыр күүсеткен. Февральда 210 тонна хлеб болгаш булочка кылыгларын бүдүрерин чогуур хүүсээнзиг боттандырган. Продукция сайгарарының онаалгазы февральда 44 мун рубль турда, ону 45 мун рубль кылдыр күүсеткен.

Хлеб заводунуң ажылчынарының хөй нуруузу херээженнер. Олар боттарының онзашкан ажылын ак сеткилдиг күүсеттип, продукцияның шынарын экижидер, күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш демисеминиң турарлар. Заводтуң херээженнериниң кызымак ажылының ачызында эрткен ийи айның планныг онаалгалары ажыр күүсеттингеп. Ынчангаш херээженнерге коллектив чоргаарлаңыр.

Мурнакчыларның саны хүн келген түдүм-на өзүп турар. Оңдар Чеченнин улуртканы хлеб бижырар ээлчег февральда 50 тонна хлебти бижырар турган, 62 тонна чедиртен. Самба Көшкендейниң ээлчээ бергинген онаалгадан ажыр 4 тонна хлебти бижырган. Коллективте Куулар Ичин, Сат Бобуула, Валентина Монгуш, Евдокия Сысоева ышкаш хүн нормазын 120—130 хуу күүсеттип турар мурнакчылар хөй.

М. СЕВЕН.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Планныг онаалгаларны болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүсеттир дээш Улуг-Хем районунуң «Х Улуг хурал» колхозтуң малчыннары бо чылдың эрткен ийи айында шудургу ажыллаан.

Ажыл-агыйының Оттук-даш сүт-бараан фермазының коллективи бирги кварталда 270 центнер сүттү күрүнеге садып, берингеп даалганы 20 центнер ажыр боттандырган. Бо күш-ажылчы чедишкиннерни ферманың коллективи саар инектерниң ажаалдазын болгаш немгерилгезин экижидип, бот-боттарының аразынга социалистиг чарышты дээштиг организастап турган чедип алган. Фермада Тамара Болгук, Мария Уйнук, Лиза Бегзи ышкаш мурнакчы сааңчылар ээлчээ ивес. Мария Уйнук январьда бир саар инекке онаалгатыр 179 килограммны саап алгаш, февральда 231 килограмм чедир көвүдеткен. Ол фермада эки көргүзүг болуп турар.

Колхоз бирги кварталда 200 центнер эътти садар турган, 177 центнерни садып, планныг онаалгазын 88 хуу күүсеткен.

Д. АРАКЧАА.

КОМСОМОЛЧУ МУРНАКЧЫ ТУДУГЖУЛАР

Сын кырынче кышкы хүн чоорту бедип келди. Үнген ыяштары кара ногаан кылдыр көстүр кылын аърганың чанында даналарын бедидир салып эгелээн ийи каът тудуг хүн хереллериниден ол кирип келди. Хову-Аксы суурнун хоочун тудугжузу Иннокентий Карповтуң бригазының тудугжулары мында чедип келген, талыкын ажылдаан турлар. Ажылчын холдарны дамчаан туйбулар даналарга салдыпып турда, бригадир ында аныяк тудугжуларның кызымак ажылдап турарын үнелеп, мактаар болду.

— Оларның бирээзи Чимисмаа Ондар-ла болгай. Оон сыны чолдак-даа болза, моге шыыраа аажок кижи. Тос-тостуң соогун-даа тообас, экер-арее төл-ле болгай—деп, эш Карпов немеп кагды.

Чимисмаяның холдарында ишкер баштыг демир хүүрек бар болду. Ол оон-биле хомдугну узуп ап, эптей салган туйбулар кырынче узуп куза каапкаш, чуга баштыг маскалы-биле туйбу-даштың өзүн кызаннадыр буза шаштыг. Оон хана өптээриниң дүргенинден бажың баракка эскерт чокка бедип үнүп турар.

Хову-Аксының бо аныяк ажылчынының күш-ажылчы бичии намдарын ам сонуургап көрээлинер. Чөөн-Хемчиктиң Суг-Аксы суурга ортумак школа дооскаш, мында үш чыл тудугжулаан. Ол үенин дүргүүнда туйбу даналар салырын, штукатур-маляр ажылдары кылырын өөренип алган. Оон бригадазы «Тыва кобальт» комбинаттың сонгу рудниginиң тудуун бо чылдың бирги чартыында дооскаш, шеверлеп кылыр бригаларга хүлээдир сорулгалыг. Танды сыныының кырында дег көстүр кран сава долдур эвилдиргиниң тудуг кырынче үндүрүп келди. Ол бар чүүк өскээр аскымнап бар чорда. Чимисмаа ону доза аарак, чедип эккелди. Арнында хүлүмзуруг болган ажылчын кыс Чимисмаа бригазының, эш-өөрүнүң дүтайын кысказы-биле мынчаар чугаалай-дыр:

— Бригадиривис Иннокентий Маркелович Карпов кобальт комбинадының тудугларының шуптузун кылышкан. Мында ам он ажыг чыл дургузунда ажылдап турар. Ол сескн беш чылдың бо улуг тудуун ажыглалга киржирип, шалыпчы ажылдааш, Тыва АССР-нин алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты алган. Бо Хову-Аксында оон тудугжу мергежилге өөредип каан улузу хөй. Оон бирээзи мен-дир мен. Мээн эштерим Рая Балдан, Валентина Бояринцева, Оюн Норжунмаа болгаш өскелер-даа бо суурнун мурнакчы тудугжулары апарган. Эш Карпов-биле кады ажылдап чораан Сат Экер-оол, Анатолий Глухов, Мөнге Иргит сескн болгаш тоскү беш чылдарның шалыпчылары, тудугжу бригаларның ажылын чедишкинниг удуртуп турарлар. Бистиң бригазавыс Анатолий Глуховтуң удуртқан тудугжулары-биле чарыштыг. Беш чылдың бо шиитпирлиг чылында кайыда бригада бедиткен даалгаларлыг. Оңу күүседири-биле Бүгү-авилелдиң социалистиг чарыжынче кирген бис. Январьның чарыжынга тудугмонтаж ажылдары кылырының талазы-биле эш Глуховтуун ашкан бис. Февральда силерни ажар бис деп аазаап, сөглээн сөзүн ол эделдя-даа. Бис олардан бичии хожудазывыссаа-даа, көргүзүглериввис база шыырак.

Комсомол кежигүнү Чимисмаа Ондарның бригадазында дашчылар, бызанчылар камналганың чурумун сагып ажылдаар сорулганы салган. Оон түңнелинде, дилеп турар тудуг материалдары, цемент, түүйбу элээн камналгалыг болган. Тудуглар кылырынга бетик мергежилдиглерини илин истеп, сөөп салгаан, олардан түдек чок ажылдаан комсомолчу Чимисмааны чурукка тыртырып алган мен.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: Ч. Ондар.

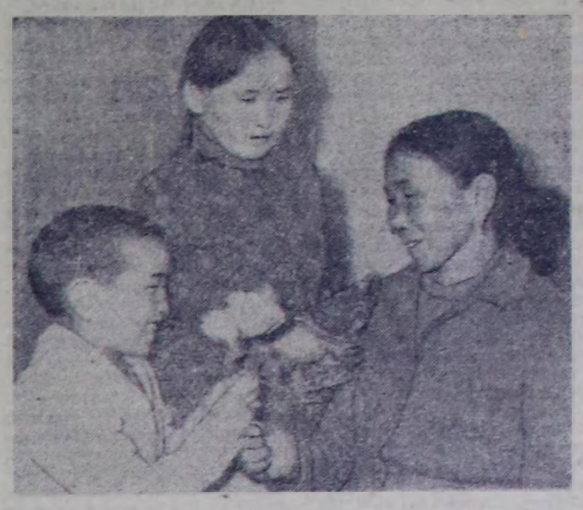

Март 8-ти совет херээженнер күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткуп турар. «Элегес» совхозтуң хөйжузу Солдат Чечековна Бавун-оол дуржулгалыг хөйжуларның бирээзи. Ол тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында төрээн чаш хураганнарын чедирип чокка өстүрүп алыр дээш, кылымакай ажылдап турарынан ангыда, уруг-дарыының кижизидилгезинче сагыш човаачал не. Ажыл-ишчи авазынга ажы-толу ыызыгаар чок ынаатар.

ЧУРУКТА: С. Ч. Бавун-оолдуң уругларын Володя биле Таня авазынга байырлалдың өнүүр чечээн сүүүп турлар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Бөгүн — Делегейниң херээженнер хүнү

ЧУРТТУҢ ДЕҢ ЭРГЕЛИГ ЭЭЛЕРИ

Бо чылын делегейниң херээженнер хүнү—Март 8-ти алдан үш удаа демдеглеп эрттирер. Ону чыл санында эрттирериниң дугайында шинтпирии 1910 чылдың март 8-те пролетаржы шимчэвшкининиң шылтарангай ажыл-дакчызы, немеп херээжеп коммунист Клара Цеткининиң саналы-биле Копенгагеп хоорайга херээжеп социалистериҢ хуралынга хүлээп алган.

Оон эгелээш-ле ону бүгү диптериҢ херээженнериниҢ хосталга, тайбың, деҢ эрге болгаш өзүп олурар салгакчыларның аас-кежии дээш демисселге интернационалчы эдеткеки каттыштырылгазының хүнү болдургап.

Бо эрткен үениҢ дургузунда бүгү делегейге ажок улуг төөгүдүг хөй-хөй болуушкунпар, чаартылгалар болгаи. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы түгле бистиҢ чуртувустуҢ кижилериниҢ амыдыралынга эвес, харын бүгү кижи төрелгетеппиҢ төөгүзүүпге чаа үе-чаданы ажыттап. Совет улус делегейниҢ ийиги дайынынга фашизмни чылча шаап, хөй национальдыг Совет күрүпениҢ, социализмниҢ артык күштүүии көргүспүшаап, бөмбүраектиҢ бүгү чурттарында хостагалыг шимчэвшкинге идегелдиг күш болган. Элээп каш чурттар социалистиг хөгжүдепиҢ оруупче кирген. Колониалдыг система бууран дүшкеп. Африканың, Азияның, Латин-Американың элээп каш чурттарының чоҢу салым-хуузун боттары шинтпирлэр эргени тиилеп ап, чаа амыдыралды тургузуп турар.

Хөй чылдарниҢ дургузунда аар-берге качыгдалга таваржып келген Вьетнамның мааларлыг чоҢу амгы үеде тайбыңны тиилеп алганы дээрге, бистиҢ планетавистың тайбыпга ынакшылдыг мурнакчы күштерииниҢ эп-сеткил каттыштырылгазының тиилелгези болуп турар болгаш ол тиилелге социализмниҢ бүгү чурттарының, ылаҢгыя Совет ЭвилелиниҢ акы-дуҢма улуг деткимче дузаламчызының түҥнелиндө чедип алдынган. Бо бүгү төөгүдүг болуушкунпар бүгү диптерде херээженнерниҢ амыдырал-чуртталгазының байдалынга улуг чаартылгаларны болдурган болгаш оларның демократтыг шимчэвшкининге база улуг деткимчелиг күш болу бергеп.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ленинчи национал политиканы амыдыралга боттандырганының ачызында хөй национал совет херээженнериниҢ салым-холунда аажок төөгүдүг чаартылгалар болгулаан. Олар чурттуҢ кайы-даа булуҢуида, ажылагайның кандыг-даа адырында турар болза, кайы-даа националга хамаарыжыр болза, Төрээн чуртунуҢ деҢ эргелиг ээлери болгаш коммунизм тургузуушкунунуҢ идепкейлиг тургузуукчулары болуп турар.

ЧурттуҢ улус ажыл-агыйының кол адырларында ажылдап турар инженер-техниктиг ажылчыпнарның, албан-хаакчыларның санында херээженнериниҢ үлүг-хуузу эвээш эвес. ССРЭ-ниҢ улус ажыл-агыйында ажылдап турар бүгү ажылчыи болгаш албан-хаакчыларның 51 хуузу ам херээженнер. ЧурттуҢ улус ажыл-агыйында ажылдап турар дээди болгаш тускай ортумак эртеминг специалистериниҢ 59 хуузу херээженнер, а дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниҢ бүгү студентилериниҢ — 48 хуузу кыстар.

Хөй национал Совет күрүпениҢ составында 20 автономпуг республикаларның иштинде Тыва оларның эҥ-не аныяа болгаш ооц составында эки тура-биле киргенден бээр 29 чыл болган. Ол кыска үениҢ дургузунда ооц чедип алган чеднишкиннериниҢ арасында херээженнериниҢ үлүү улуг.

Төрээн Тывавыстың бөгүнгү сайзырангай экономиктиг, бедик культурлуг, социалдыг хөгжүдепиниҢ бүгү күжүп, билиин, талантызын бергеп болгаш берип турар мурнакчы кижилериниҢ, херээженнериниҢ дугайын Тываның төөгүзүнде бедик үнелел-биле демдеглеп турар.

Тывага баштай келген патриотчу орус херээжен-специалист эмчилерге П. Ф. Краснова, М. Софьинова, башкылар Е. Н. Чугунова, Н. Н. Антипина болгаш өскелер-даа хамааржыр. Олар түгле башкылап, эмнеп турган эвес, херээженнер шимчэвшкининге идепкейлиг киржип турганнар. Баштайгы тыва үжүкбижикти өөредип нептердиривге болгаш амыдыралкультураны бедидеринге телептиг үлүүп кирген херээжен активчилериниҢ арасындан И. Дангыжаа, О. Майылбаа, Т. Күскеддей, Т. Каама, К. Бизелдей, Ч. Часкым, А. Доржу дээш, оон-даа өске он-он активчилериниҢ ады бүгү республикага сураглыг.

Ада-чурттуҢ Улуг дайынының үезинде социалистиг Төрээн чуртту камгалаар дээш немец фашизмге удур демиселге Тываның херээженнери боттарының бедик патриотчу чоруун фронтуга-даа, тылагада-даа илереткеннер. Дайынның баштайгы чылдарындан эгелээш хөй-хөй орус, тыва херээженнер эки тура-биле фронтуже чоруур күзелин илергейлээп билдиринишкиннерни киирип турган. Оларның чамдыкы фронтуга барып дайынчы хүлээлгезин күүсоткеш. Тывазынга ээп кээп, тайбың күш-ажылга база катап идепкейлиг киржип эгелээп. Оларга Ленин ординиҢ эдилекчизи Тыва АССР-ниҢ Дээди СовединиҢ депутады Мария Мамаеваны база Валентина Сайгутпапы, Галина Даваадорну, Мария Семепикованы, Анна Потылипапы, Надежда Тавааны, Вера Байлакты дээш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Тываның сураглыг мурнакчы херээженнериниҢ иштинден Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Маадыр-не Үрүле Канданны, башкы Сарыглар Тамдын-оолду, Ленин орденниҢ эдилекчизи, ССРЭ-ниН Дээди СовединиҢ депутады, колхоз даргазы Ольга Чуеваны, ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ депутады саанчы Хомушку Кувискаалды, Тыва АССР-ниҢ Дээди СовединиҢ депутады, школа директору Лидия Новикованы, . СЭКП райкомуниҢ секретары Наталья Опешти, сураглыг тудугчулар М. В. Сафроновапы, Е. С. Краспобаеванды, ДелегейниҢ ыраажылар конкурузунуҢ ийи дакпыр лауреады, Тыва АССР-ниҢ алдарлыг артизи Надежда Краснаяны, Москва пиригиниҢ артизи Майя Оскал-оолду, СЭКП Барыын-Хемчик райкомуниҢ бюро кежигүнү, тракторист Зинаида Кувискаалчыны, «ХүнДүлелдиҢ Демдээ» орденниҢ эдилекчизи трактористКалдар Монгушту, ясли-сад аргелекчизи Зоя Глушкованы, РСФСР-ниҢ Күрүне шаңналыныҢ лауреады, даш чазаныкчызы Ранса Аракчааны, бухгалтер хөй-ниитичи Александра Кара-Салды, дээш өске-даа ажыл-херээ-биле чоннуҢ бедик хүндүткелин чедип алган он-он херээженнерни бедик хүндүткел-биле адап турар бис.

Республикада бодунуҢ составында 4 муҢ хире активти хаара туткан херээженнериниҢ 254 чөвүлелдери херээжен чоннуҢ ортузунга ханы уткашынарлыг, идей-политиктиг база культура массалыг ажылдарны чорудуп турарлар. Олар херээжен эп-оорушуҢ ортузунга партияның болгаш чазактың үндүрген доктаалшинтпирлерини таныштырып, ону амыдыралга боттандырар талазы-биле партия организацияларының шынчы дузалакчылары болуп турар. Масса чон-биле ажылдаарының таарымчалыг хевири агитквартиралар партия организарының деткимчезин болгаш үнелелиниап, улам нептереп турар.

Эрткен юбилейлиг чылда херээженнер чөвүлелдериниҢ ортузунга социалистиг чарышка чогаадыкчы, организаторчу ажылы-биле элээп хөй чөвүлелдер эки ажылдаан деп демдеглеткеп. Оларны республиканың херээженнер чөвүлелиниҢ хүндүлел бижиктери-биле шаңналаан, даргаларының өртектиг белектерии тывыскан. Оларның аразындан: «Мөрен» колхозта (даргазы Сүме Даргат), «Тиилелге» колхозта (Елена Бортникова), «Кызыл туҥ» колхозта (Марта Бортунсол), «Алдан-Маадыр» совхозта (Клара Сарыглар), Хову-Аксыпда (Анна Енвак), Кызылдың Даарапыпга комбинадында (Галина Акатьева), «Саян» совхозта (Нина Радченко) дээш өске-даа херээженнер чөвүлелдери эки ажылдыг деп демдеглеттингеп. Республика эмнелгезиниҢ херээженнер чөвүлели дыка аки ажылдап турар, оон даргазы кулак-думчук-бооства эмнээр салбырның аргелекчизи Мария Семеновна Симакова эмнеп, кезер дээш ажыл шагындап ангида чамдыкта дүне безин ажылдаар. Эргелекчи хүлээлгезиниге Симакова үешактар негеттиниП турар болза-даа, ол херээженнер чөвүлелиП, аңаа хамаарышкан янзы-бүрү чугула айтырыглары кижилерге солуп, ажыктыт, үнелиг кылдыр үе-шаанда көдүрүп, боттандырып келген. Ол сөөлгү каш чылдарда эҥ мурнакчы ажылдыг деп санадып келген.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында республиканың ажыл-ишчилериниҢ мурнунга эҥ херыысалгалыг соруглапы салган. Күрүпеге 90 муҢ тонна тараапы, 26,6 муҢ тонна сүттү, 29,5 муҢ тонна эттп, 2820 тонна дүктү садарын база үлетпүр будурүлге черлери чыл планын декабрьның 25-те, тудугчулар декабрь 27-де күүсеткеп турарын көрген болгай. Ынчангаш республиканың ажылчы чоннары күрүпе мурнунга алган социалистиг хүлээлгелерии чедишкиннииг күүсединиге болгаш СЭКП-ниҢ XXIV съездизиниҢ төөгүдүг шинтпирлерии боттандырарынга төлептиг салышкынын киирер дээш Тываның бүгү ажыл-ишчи херээженнери амдаа улам күжениишкинниг ажылдаарлар.

Ш. ШЫРАП,
СЭКП обкомунуҢ херээженнер ортузунга ажыл чорудар секторунуҢ эргелекчизи.

Кадыт-дошкун 1943 чылдың мартта, херээженнериниҢ бүгү делегей хүнүнүҢ бүдүүзүнде Кызылдан фронтуже эки турачы бөлүк кыстар аттанышкан. Оларның аразында Кам-ХемпиҢ Бельбей чурттуг 22 харлыг Тася Кымысова (ам Берестова дээр) база тургап. Оларның хөй кезиин Совет Армиянның харылзаачылары кыдыр белеткээш, фронтуже чоруткан. Кымысова Бирги Белорус фровтузупга бир каттыжышкынның штавыпга телеграфист турган.

Ол үеден эгелээш дайынның тамчузунге чедир дайындажып турган армиянның составында харылзаачы хүлээлгезии ыреетиг күүсеткеп. 1945 чылда Берлиния алырында киришкеп болгаш адак сөөлүнде Эльба хемге четкеп.

Оон дайынчы ачы-хавыяазын хөрээнде ордепнери, медальдары хереченеп турар.

Шеригдеп 1946 чылдың апрельде халашкаш, харылзаа органнарында ол ажылдап эгелээп. Ол ам харылзааның хоочуннарының бирээзи.

Т. П. Берестова—харылзаа белдирииҢ начальнигиниҢ ораалакчызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыичызы.

ЧУРУКТА: Т. П. Берестова.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

СОРУК КИРИИШКИН-БИЛЕ

Эрткен чылын мал ажылының өске адырынга тургаш, кускээр өөн ээзи-биле төрүүр кодан хөй малдап эгелээп бис. Мал ажылы чымыштыг-даа, берге-даа. Ынчалзажок ниитиниҢ малының баш санын өстүреринге, ооц продуктулуун элбедиринге күш-ажылчы үлүүвүстү киирерии шинтпирледивис.

Экижиттингеп укааалыг төрүүр 319 баш хойну хүлээп алгаш, ынчап кыштаглаашкынга белеткелче кириптивис. Өг-бүлем ээзи Сарыглар Хапылак сиген кезип, болуп, кыштаг септеп, а мен кодан хоюм кадарып турдум. Шынап-ла кызымак, дидим чорук кандыгдаа бергени ажып эртер боор чүве. Ада-чурттуҢ Улуг дайынының фронтуларынга барып, Төрээн чуртумнуҢ хосталгазы дээш немец-фашистиг эжелекчилерии чылча шаварынга киржип-даа чордум. Дидимден ок коргар дээни чеп. Дайынның өлүмүг октары бажымның кыры-биле, кулаамның чаны-биле сыгайнып эртип турда, чеже-даа фашисти узуткаан мен.

Күш-ажылга кызымак турушгуг болурга ажыннадыкаарын кээр соок-даа, ышкаиадып келир изиг-даа, хатчаъс-даа доктар бооп шыдавас. Чедишкин шыдамык, сорукку иштеп будер дээрзин билир болгаш Хараганныг-Дагда кыштаавысты күзүп ыяк белеткеп алган бис.

1972—1973 чылдың мал кыштаглаашкынын чедишкинниг эрттирер, мал продуктуларын будурерии болгаш белеткээрин көвүдедир талазыбиле Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришкеш, бедиткен хүлээлгени алдывыс. БистиҢ совхозтуҢ малчыны Ооржак Мижит-Доржуну чарышка кыйгыргаш, төрүүр чүс хойга онааштыр 100 хурганны, бир хойдан-на 2700 грамм дүктү алырып, 10 тоннадан эвээш эвес сигенни кезип белеткээрин малдың семиртилгезии эки организастаарын, 1973—1974 чылдың кыжына кыштагны үлегерлиг белеткээрин хүлээндивис.

Хүлээлге хүлээлге-ле болгай ол ажыл-иштиҢ өгезн-дир. Кол чүве оон күүселдезинде. Бодуп мактанып эвес. БистиҢ кодаңывыс эки кыштаг, арбын олчазын берип турар. Ам безин төрээн 118 хойнуҢ хурганнары менди. Ийнстеривис безин арбын, 35 чедип тур. Хөөвускиин түлүк төрүп турар. ДүнхүҢү-биле 10—20 хөй ооддап турар. Бисте тамчыктыг уйгудаа, шөлээн шайлаар-даа чай чок, ажылывыс бачым-чымыш.

Мал хүр, хураган менди болзун дээш ажылывысты хензигдаа суларатпайн турар бис. Мен дузалакчы кадарчы болбуваап, сакманщиктеп тур мен. Онгу класс дооскан уруувус—Татьяна Хапылак база сакманщик.

Делегей херээженнериниҢ хүнү—Март сестки күш-ажылчы чедишкиннеривис-биле уткувушаан, беш чылдың шинтпирлиг чылында алган социалистиг хүлээлгевисти күүседир дээш улам соруктуг ажылдаарын илергейледим.

В. БАЙЛАК,
СЭКП-ниҢ XXII съездиниҢ аттыг совхозтуҢ хойжуузу, Ада-чурттуҢ Улуг дайынының киржикчизи.

«Тыва даг-дүгү» комбинатның үүрмектеп сорттаар комплексизинде дериигелерииҢ дуржулгалыг машинизи Вера Медэвчиловна Ховалыг комбинатка ам дөрт чыл ажылдап турар. Ол ийнги разрядтың машинизи дээп атты чедип алган. Күш-ажылчы бедик көргүзүүлерии дээш хүндүлел бижиктер болгаш өртектиг чүүлдер-биле ол хөй удаа шаңнадып демдеглетпеп.

ЧУРУКТА: машинист Вера Медэвчиловна ХОВАЛЫГ ажыл үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Улам хөй сүт дээш

1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продукциязын будурерии база белеткээрин көвүдедир дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ болгаш ВЦСПС-тиҢ доктаалы бистиҢ «Элегес» совхозтуҢ саанчыларын күш-ажылга уламна сорук киирген. Бистер тоску беш чыл планының шинтпирлиг үшкү чылында сүттү будурерии болгаш күрүпеге садарын көвүдедир дээш улуг күжениишкин-биле ажылдап турар бис.

Чаа чылдың баштайгы ийи айлары доозулган. Бо аразында кылган ажылдың түҥнелиП ам үндүрүп болур апарган. Чаа-Кежиг фермазының саанчылары аразында чарыштыг ажылдап турарлар. Чарышка кым-даа хожудап каарын күзевес. Ынчангаш ажылдың күжениишкиии улам-на улгаткан. Маңаа чамдык сан-чурагайлардан көргүзер бодай-дыр мен. Фермада шупту 280 инек бар, оларның 230-ии саап турар. Саанчылар 11 кижи. Бисте механиктиг саалда чок. Инектерии хол-биле саар. Ынчангаш ажыл чиик эвес. Ферма чылда 4763 центнер сүт будурер планныг. Ооц иштинде бирги кварталда будурери 1031 центнер. Херек кырында эрткен ийи айда 853 центнер сүттү сагдывыс. Бо болза, эрткен чылдың ол үезинде турганыдан 114 центнер хөй болуп турар. Бо чылдың бирги кварталында ферма 821 центнер сүттү күрүпеге садар планныг. А ийи ай иштинде 752 центнер сүттү күрүпеге саткан. Ам 7 хире тонна сүт садары арткан. Ынчангаш бис март айда пландан ажыр дыка хөй сүттү садып болур аргалыг бис. Бир эвес эрткен чылдың бирги кварталында бир инекке онааштыр фермага 343 кг сүт сагдынган болза, а бо чылдың ийи айында 375 кг сүттү саткан, азы 32 кг хөй болган.

Фермаиың чарышка мурнакчы болуп турар саанчыларны Март 8-тиҢ байырлалын таварыштыр демдеглээри өөрүнчүт. Мээң кады ажылдап турар өөрүмден Валя Монгуш эрткен айларда бодунда быжыглаан инектерииҢ бирээзинге онааштыр 413 кг сүттү саап алган, азы эрткен чылдың ол үезинде тургапындан 29 кг хөй. Уляна Васильева 368 кг сүттү сагган, эрткеп чылдың ол үезинден 83 кг хөй. А мен бодум бир инекке онааштыр 383 кг сүттү сагдым. Ол эрткен чылдыиндеп 53 кг хөй. Шупту саанчыларның көргүзүү эрткен чылдың ол үезинден ыракта ажып турары чарыштың ачызы-дыр.

Ындыг улуг эвес-даа болза, бо чылын бистиҢ фермавыста инектен саап алыр сүт эрткен чылдыындан элээп көвүдээп. Баштайгы айларның түҥнели бисти өөртүп турар. Ол чедишкиннерни канчап чедип алганывысты тодаргай чугаалажып, эрткен айларның түҥнелин аналпзтеп көрдүвүс. Чедишкин ала-чайгаар-ла болдуна бербээн дээрзи билдиптир. Бо шинтпирлиг чылда саанчылар шынап-ла улуг күжениишкин-биле ажылдап эгелээнии моон тодаргай-дыр.

Бисте эҥ-не сүткүр инектерии аңгылаап, оларга тускай рацион ёзутаар эки чемгериигени хандырган. СүттүҢ элбеп турарының бир чажыды ында. Чемни малга бээриниҢ мурнунда хайындырып, амдап-сүүзүп, хоолу киирип турар апарган. Ол чорук сүттүҢ көвүдээрииге улуг рольдуг болган. Мурнунда концентраттарны инекке ол хевээртирзии уруп берип турган болза, ам көже кылдыр хөөду хайындырган бээрии чурумчуткан. Инекти аиаа суг-биле суггарбайн, түгле чудан хайындырган, ооц-биле суггарып турар. Ол ыпкаи фермада күш-ажылдың сагылга-чурумун база быжыглаан. Ажыл шагы үзер, инектерии чогуур шагында сагбайн баар таварыштар ам чок апарган. Оон ыпай чаа төрээн инектерии үүнде үш катап саарын чурумчуткан. БистиҢ чедишкиниивистиҢ үндезини бо түүлдерде.

Эрткен юбилейлиг чылда бир инекке онааштыр 1800 кг сүт саап алырын хүлээгеш, 2200 кг-ны саап алган мен. А бо чылын инек бүрүзүиден 2300 кг-дан эвээш эвес сүттү саап алыр сорулгапы салган ажылдап тур мен.

БистиҢ фермавыстың саанчылары бүгү делегейниҢ херээженнер хүнү—марттың 8-ти ыидыг бүдүрүлгечй көргүзүтлер-биле уткаан. Чедип алган чедишкиннерии быжыглавышаан, инектен сүт саалдазын кудулатпас, харын-даа улам бедидер дээш бүгү чүүлдерии кылып турар бис.

М. ОЮН,
саанчы.

САННАР, ФАКТЫЛАР

Совет Эвилелиндө 16-дан 54 харга чедир назылыг 100 херээжен кижиниҢ 80-ии бирле болза өөренип турар.

• • •

Амгы үеде улус ажыл-агыйында ажылчынарның болгаш албан-хаакчыларның ниити санының 51 хуузу херээженнер, а садыгда, ниитиниҢ чемненилге черлериндө, материал-техниктиг хандырылгада болгаш сайгарылгада —77 хуу, чуртталга-коммунал ажыл-агыйында болгаш чоннуҢ амыдырал хандырылгазында— 3/4 хуу болуп турар.

• • •

1971—1972 өөредилге чылында ниити эртеминиҢ хүндүскү школаларында башкы херээженнер 1 миллион 683 муҢ кижи, азы башкыларның ниити санының 71 хуузу болган.

• • •

Бүгү тускай эртемнер аайыбиле херээжен эмчилер революция мурнундагы Россияга 2,8 муҢ кижи, азы эмчилерниҢ ниити санының 10 хуузу турган. Бүгү тускай эртемнериҢ эмчилериниҢ аразынга херээженнер 1972 чылда 528 муҢ кижи, азы 72 хуу болган.

• • •

Улус ажыл-агыйының болгаш культураның бүгү адырларынга чедишкиннерни дээш база Ада-чурттуҢ Улуг дайынының чылдарында дайынчы шылгаралдары болгаш эрес-маадыр чоруктары дээш бистиҢ алдарлыг херээженнеривиске 1 миллион 726 муҢ орденнерии болгаш медальдарны тывыскан. Оларның аразындан 1406 муҢ шаңналдарны күш-ажылчы ачы-хавыялары дээш тывыскан, 4497 херээженнер Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры аттарлыг, 24 кижиге «Кадыыр болгаш Маскав ийнги алдын медальды тывыскан, а 91 херээженнер — Совет ЭвилелиниҢ Маадыры болуп турар.

• • •

Барык 500 херээжеппер — эртеминиҢ болгаш техниканың, литератураның, ураа чүүлдүҢ болгаш архитектураның талазы-биле Ленинчи болгаш Күрүпе шаңналдарының лауреаттары.

• • •

ССРЭ-де ие херээженнерии бүгү улустуҢ хүндүткели-биле бүргээп. 1944 чылдың июльдан амгы үеге чедир 150 муҢ ажыг херээженнерге «Маадыр-не» деп хүндүлүг атты тывыскан, а хөй уругларлыг үш миллион ажыг херээженнерии «ИениҢ алдары» орденнериҢ I, II болгаш III черелери-биле шаңнаан.

• • •

БистиҢ чуртувуста ие камгалалын тускай албан чергелериниҢ (божулга бажыңнарының, эмнелгелериҢ, херээженнер консультацияларының болгаш өскелериҢ-даа) күрүпе системазы-биле хандырып, херээженнериҢ кадыының дугайында сагыш салыгын оларга дааскан.

Бир эвес революция мурнунда Россияга херээженнерии болгаш уругларны хандырар түгле 9 консультация чери турган болза, 1940 чылда херээженнер консультацияларының, уруглар поликлиникаларының болгаш амбулаторияларының саны 8,6 муҢ четкеп, а 1972 чылда оларның саны 21 муҢ ажып, 1940 чылдаазындан 2,5 катап хөй болган.

• • •

Иедерге пособие төлээрииге болгаш уруглар хандырылгазынга ССРЭ-ниҢ Күрүпе бюджединиҢ чарыгдалдары 1940 чылдынынга деҢнээрге 1971 чылда 9,6 катап өскеп.

Бүгү хевирлериниҢ ниити эртем школаларын, школа-интернаттарны дежээрииге (ажылчын, көдээ аныяктар школаларын болгаш бот-өөредилгелиг ортумак школаларны санаввска) ССРЭ-ниҢ Күрүпе бюджединиҢ чарыгдалдары ол-ла үе дургузунда 8 катап көвүдээп, уруглар садтарынга болгаш яслилериигe чарыгдалдар — 14,3 катап өскеп. Уругларны дежээрииге Күрүпе бюджединиҢ хоренгилериинден аңгыда, күрүпе, кооператив, профавидел, өскеда хөй-ниитп организацияларының болгаш колхозтарның хөренгилерии база чарыгдап турар болгай.

• • •

Школа назыпы четпээн уругларның доктаамал ажылдаар албан черлерипге 1972 чылда тос миллион ажыг уруглар чораан. Олардан аңгыда, школа назыпы четпээн уругларның чайгы үеде сезоннуг ажылдаар албан черлерии болгаш уруглар поллерии база организастап турар. 1972 чылда ындыг черлерге 5 миллион чыгам уруглар чораан.

(СЭТА).

Буянныг мергежилдиҢ кижилери

Шак мындыг лозуң-биле республикада эҥ улуг аптека—Кызылдың № 1 аптеказының коллективи ажылдап турар. Ол дугайын аптеканың эргелекчизи эш Поплякова чугаалап тур.

Бүгү совет кижилер-биле бир дөмей надыкшыга албан черлериниҢ бир адыры—аптека ажылдакчылары тоску беш чылдың шинтпирлиг чылында өөрээш чарыгдал үндүргеш, эки шынарлыг, хөй продукция бээр дээш ажылдаар деп партияның кыйгырыкын изии-биле детккеп, ажыл-херээпге оны удурутулга болдуруп турар. БистиҢ аптекавые эмнер белеткээр, медицина бараавинарын чурттакчы чонга болгаш эмнелге черлериппе садары-биле тускай планныг будурулге чери болур. Ынчангаш бистеп иол негеттиглер чүве—эмнерии шын болгаш шынарлыг белеткээри, бараан саарылгазының планын күүседири, хереглекчилерге культурлуг ёзу-биле бараан болуру.

Коллектив беш чылдың баштайгы ийи чылында бодунуп планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерии чедишкиниг күүсеткеп. Ынчангыя эрткеп юбилейлиг чылда оиза көдурүүшкүнүҢ ажылдап бараан саарылгазының планын декабрь 1-де күүседип чурттакчы чонга болгаш эмнелге черлериппе 32 муҢ рубльдиҢ эм аймаан немей саткан.

Чедишкиннерии улам быжыглап, моон соңгаар-даа бедик мергежилдиг, бот-харыысалгалыг, шудургу ажылдаарынче уталган бедиткеп хүлээлгелерии алгаш, ажылдап турар бис. Ол хүлээлгелерде ындыг түүлдер база кирип турар:

— медицина бараавпарының саарылгазының планын декабрь 20-де күүседир, а беш чылдың планын дөрт ай бурупгаар, 1975 чылдың сентябрь 1-де күүседир;

— күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коор дээш шимчэвшкиниге кижи бүрүзүп хаара тудуп, аптека ажылдакчылары коммунизм тургузуушкунунуҢ моральдыг кодексизии ыдыктыы-биле күүседир дээш бүгү күжүп, билиин харам чок өөрр;

— күш-ажылдың будурукчүлүүп доктаамал бедидип, ажылга чаа болгаш мурнакчы аргаларны ажыглап, бичс механизациянып 6 хевирии шингээдип алыр;

— эмнелге ажылынга чаа эмнер болгаш препараттарны шингээдирип чедип ап, бар эмнер болгаш оларны солуур өске түүлдер дугайында эмчилерге бээр информацииның шынарыя экижидер;

— санитар-чыгыдыш к ы н ажылын бедик деҥнелге тургузар, квартал санында аарыг кижилерге бюллетеньии эмчилерге болгаш фармацевтерге тускай булуцпу үндүрер;

— эмнер белеткээри-биле түс черниҢ янзы-бүрү үнүжүп чыырынга ажылдакчыларны үүс хуу хаара тудар . болгаш өске-даа.

Аптеканың тускай эртемниг ажылдакчызы — фармацевтиҢ даңгыраан хажык чок күүседирии чедип алыры бистиҢ база бир хүлээлгевис. Ол дээрге:

— кижиниҢ амы-тынын, азы-харын узадыры—сээң база-ла соруглаг;

— эмнерии бедик шынарлыг белеткеп, аарыг кижи сеңээ «аарымыны эмнээри дээш бүгү дузаны чедирдиҢ» деп чугаалаамын;

— бир эвес аарыг кижи «четтирдиҢ» дивээп болза, сеп хүлээлгеҢни күүсеткеңиниҢ ол;

— аарыг кижиге бодуҢ аарып турганында сеиң канчаар ажаап турганы дег човаҢгыр бол. Чаагай сөөс, эптиг-эвилеҢ чорук эмниҢ дээштиг болурунга ажыктыг;

— шүүмчүдел—ажыг эмбиле дөмей, ынчалза-даа бодуҢнуҢ эжиҢиҢ частырыиы чажырба: ол чавыт дээш аарыг кижи эҥ улуг когаралга чедип болур.

Алган ол бедик хүлээлгелеривисти коллективке чугаалашкаш, фармацевтиг хандырылганың шынарын болгаш культураын бедидер соруглга-биле ону тодаргай ажылхерээвис-биле бадыткаар дээш республиканың аптека албан черлериниҢ бүгү ажылдакчыларынга кыйгырыг үндүрген бис.

Мурнувуста салдынган соруглаларны шинтпирлээринге кол чүве болза аптеканың килдистеринииҢ болгаш кижи бүрүзүиүп аразында чарыштың калбарганы болур. Январь болгаш февраль ай планын демнег ажылдың ачызында шинтпзи-биле 110 хуу күүсеттивис. Ийи килдиске коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты тывыскан. 20 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыичызы деп атка четкеп. Оларның аразында А. Бузыкаев, М. Галанцевич, Д. Куулар, Г. Чашухина оларны адап болур.

Аптеканың чаңгыс эптиг, демнег коллективи беш чылдың шинтпирлиг чылында шалыичы ажылдаарынга бүзуреллиг.

Э. ПОЛЯКОВА,
аптека эргелекчизи.

Чагыткан эмнерии чогуур үезинде, бедик шынарлыг белеткээр деп социалистиг чарышта киржип турар Кызылдың № 1 аптеказында ассистент Галина Антонова биле рецептар-контролёр Надежда Макалова олар ажыл-херээп сүмележип турда бо чурукту тырттырган.

С. НЕВОЛИНИҢ фотозу.

ТУДУГГА ЧӨӨЛИНИҢ РОЛЮ

КАПИТАЛ тудугну планнаарын сайзырангайжыдарының болгаш тудут бүдүргелгезинге экономиктиг идиг бериишкинниң күштелдиреринің дугайында СӨКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң 1969 чылда хүлээп алган доктаалында база СӨКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде капитал салыышкынарының экономика талазы-биле ажыктыын бедидеринче угланган чугула хемчегелерни көргеш. Капитал тудугну ашаландырарының херээнге күүрүне чөөлиин калбаа-биле ажыглаарын ук доктаалда айыткан. Ол чөп. Банк чөөлизин ажыглап тургаш тудут организациялары объектилерни дүргеп тудуп доозар, чылдан чылче шилчиир объектилериниң санын кызырар, ол ышкаш нормадан хөй курлавырлар тутпас дээш улам сонуургалдыг болу бээр. Кандыг-бир объектиниң тудуун чорудуп тура чөөли алган организация ук чөөлизин чогуур хуусаазында эгидип бээрин орайдажыр болгай. Бир эвес объектини үр үеде тудуп кээр болзе, акаа үндүрген чарыгдалдарны эгидериниң хуусаазы база узамдыгер, алган чөөлиниң ажыглалы эжиживес.

Капитал тудугга үндүрүп турар чарыгдалдарны дүргеп эгидериниң кол аргазы болза, тудугнуң хуусаазын кызырары болгаш тудут-монтаж ажылдарының бот-үнезин чигедири, капитал салыышкынарының бир рубляинге-ле онаалтыр продукция бүдүреринің хемчөөлин көвүдедири болгай. Бо бөш чылда тудугнуң смета өртээн 3—5 хуу эвээжедир сорулга бистиң мурнувуста туруп турар болгай.

Нииттилел бүдүргелгезинің ажыктыын бедидер, ол талазы-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн чайгылыш чок бедидер болгаш эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир дугайында амгы сорулгаларга дүүштүр ажылдаары, ол херекке саң-чөөли курлавырларын улам долу ажыглаары чугула.

Бо бөш чылда тудут бүдүргезин планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче шилчидери көрдүнген. Ол чаа чүрүмнүг кол негелделериниң бирээн болза, чагыкчы биле тудугнуң кол күүсединчизи организация аразында санажыганы бүрүнү-биле тудуп дооскан объект азы ажылдың кандыг-бир доозугаан үечадазы дээш чорудары болур. Ынчангаш доозулбаан тудуглларга үндүрер чарыгдалдарның хемчөөли тудут организациязынга-даа, чагыкчыга-даа дең хамаарылгалыг. Доозулбаан тудутга чарыгдалдарның хөй нуруузун керээлиг организациялар банк чөөлизиниң күсели-биле боттандырып болур.

БИСТИҢ республикада хуусаазы узамдыкхан, доозулбаан тудутлар аззын эвес. Амгы үеде кол сорулгаларның бирээн болза доозулбаан тудутларның санын кызырары, капитал салыышкынарын чөп ажыглаары болуп турар. Ынчаарга доозулбаан бүдүргелгени акшаландырарынга банк чөөлизин бистиң тудут организацияларывыс амдаа шоолуг ажыглавайн турар.

Амгы үеде Тудут банкызы керээлиг тудут организацияларынга кыска хуусаалыг түр чөөлиин чамдык таварылгаларда берип турар. Тудут конструкцияларың, блоктарны болгаш өске-даа материалдыг чүүдерни белеткээринге, план күүседиринге идиг бээр хереглелге, чедир күүсетпээни тудут-монтаж ажылдарын доозарынга, ук ажылдарга четпес саарылга хөреңгизин тургузуп алырынга, ол ышкаш тудут механизмнеринің болгаш транспорттуң капитал септелгезинге чөөлиин берип турар.

Оон аңгыда Тудут банкызы санажылга болгаш төлевир чөөлилерин берип турар. Чигат, материалдар берип турар бүдүргелер-биле санажыр хөреңги тудут организациязында түр үеде чок болу бергенде чөөлизи ажыглаар, банк чөөлизи-биле чамдык санажылганы чорудуп болур; лимиттиг санажылга дептерлерин садыш алырынга, шалыш төлээр хөреңгиге бергедээшкиннер болу бергенде чөөлиин ажыглап болур.

Чагыкчы тудут организациялар сан талазы-биле түр бергедээшкинге таваржы бергенде чуртка болгаш даштыкка будурген дериг-хереккелдерин чөөлиниң күсели-биле садыш ап турар.

Тудут организацияларынга банкының берип турары чөөли кол нуруузунда бүдүргелгеге ажыглаттывар болганда, банк конторалары бергени чөөлиниң чөп ажыглаттыныш турарын контрольдап турар.

Тудут конструкцияларын, кезектерин болгаш материалдарын белеткээринге берип турар чөөлиниң хемчөөли өске хевирлерден хөй. Ук чөөлини организацияларның планын, хереглелин хандыр өөренип көргеш бээр. Маңаа ажылдың хемчөөли, структуразы, бүдүргелгени организастаар аргашинээ, орук-чирик дээш хөй чүүдерни кичээнгейге алыр. Ындыг чөөли алыр организацияның херек кырында курлавыры планнаанындан аңгыс болгаш саарылга хөреңгини нормативтен хөй болур ужурлуг.

Тудут банкызының республика конторазы эрткен чылын тудут материалдары, конструкциялар белеткээринге 9 млн. рубльдиң чөөлизин организацияларга берген. Бүдүрүге программазын күүсединтурар үеде тудут организациялары сан талазы-биле түр бергедээшкиннерге таварышкан үеде банк түр чөөлиин берип болур. Ону алдан хонук иштинде төлээр апаар.

Керээлиг организацияларны санажылганың депшилгелиг хевирлеринче шилчиткен соонда биске тудут-монтаж ажылдарының талазы-биле доозаан бүдүргелгеге ажыглаары-биле чөөли тыңсыры кол черни эдилеп бээр. Тудут чорударының графигин сагывышаан, бүдүргеге күүлерин болгаш кол фондуларны ажыглалга дүргеп киирериге чөөлиниң бо хевири улуг рольду ойнаар. Ол чөөлиниң төлелгезин объектини ажыглалга киирериниң болгаш ооң үе-чадаларын доозарының хуусаазын ёзугаар чорудар болганда, үе эрттирип, ол дээш хөө төлээри тудут организациязынга таварымча чогу билдингир.

1972 чылдан эгелээш ССРЭ-ниң Тудут банкызы тудутмонтаж ажылдарының доозулбаан бүдүргелгезинге чөөли бээринің депшилгелиг аргазын ажыглай берген. Ук чөөлини тудуун дооскан объектини ажыглалга дужаагаш, төлээр. Бо арга биске база нептерээр ужурлуг.

КАПИТАЛ салыышкынарының хемчөөли улгаткан, тудут бүдүргелгезинің базазы быжыкхан тудум санажылга болгаш төлевир чөөлиниң ролю база улгадып орар. Төлевир, санажылга турумуи бижыглаарынга ол улуг саддарлыг. Эрткен чылын республикага ындыг хевирниң чөөлизинге барык 14 млн. рубльди Тудут банкызының республика конторазы берген.

Тудут бүдүргелгезинің ажыктыын бедидериге чөөлиниң ролюн ам-даа бедидерн чугула. Чөөли тыңсырының аргаларын улам сайзырангайжыдар, ооң экономиктиг идиг бериишкинин улам күштелдирере апаар.

Бүдүргелгениң кол фондуларын тургузарынга Күрбанкының болгаш Тудут банкызының үр хуусаалыг чөөлилерни улуг рольду ойнап турар. Увуи хуусаалыг чөөлиин чаа бүдүргелгелериниң тудуунга, бүдүргээштерни алгыдып, чаартырынга, ыяңгыя чонуң калбак хереглелиниң бараанарын бүдүрүп турар бүдүргелгелерни сайзырангайжыдарынга, чонуң амыдырал хандырылга, садыг иишкинниң чемненилге бүдүргелгелериниң тудуунга ажыглаарын калбаа-биле практикалап турар.

Республикага эрткен чылын узуп хуусаалыг чөөлиниң дузаазы-биле Кызылда чонуң хууда автомобильдериниң техниктиг хандырылга станциязын, Бай-Хаакта автостанциязын, «Тыва көдээ тудут» трестиң автобазазынга гаражтарны, садыг четкизинге соодулга керекселдерни болгаш өске-даа дериг-хереселдерни ажыглалга киирген.

Күүрүне чөөлизин чөп ажыглаар болза, тудут организациялары бодунуң экономиктиг, сан байдалын улам быжыглап, тудуп турар объектилериниң хереглелдерин улам долу хандырып болурунуң аргалары бар. Чөөлиин дорт хереглелге ажыглап, ону ейшаанда эгидери дээрге бот-орулга-чарылганы быжыглаарынын, тудугну орулгалыг кадыр кылдыр хөгжүдериниң чугула бызазы болур.

М. СИРОТИН.

Тудут банкызының республика конторазының эрелекчизиниң орлакчызы.

МОСКВА. Оруе улустуң баранка, сушки дээр хоочун чеми — быжырган тырыкы даганны наймысылалда бир дуржулга заводу хөйү-биле кылып үндүрүп турар. Ол чем чүгле Совет Эвилелинде эвес, харын-даа Италияда, Японияда, Швецияда болгаш өске-даа чурттарда нептерээн болгаш бистиң чурттан алган автоматтыг дериг-хереселдерниң дузазы-биле кылып үндүрүп турар.

Амгы үеде ол заводта быжырган тырыкы даганнарны савалаар автоматты база шенеп көрүп турар.

Ындыг автоматтыг дериг-хереселдерни Совет Эвилелиниң өске-даа будурүлгелеринге калбаа-биле ажыглаар.

ЧУРУКТА: технолог Людмила Романова белеп чем чанында.

А. КОВТУННУҢ фотозу.
(СӨТА-ның фотохрониказы).

ИШЧИ ХОЛДАР

Мөңгүн-Тайга районнуң хереэженнери юбилейлиг чылда чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Районда барык чеди чүс хереэженнер колхоз будүрүлгезинде, беш чүс хире кижи ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында болгаш албан организация черлеринде боттуг ажыл-херекти будүрүп турар.

Ажыл-агый болгаш албан организация черлеринде хереэженнерниң чөвүлели 7 бөлүк, 20 агитквартира ажылдап турар. Эрткен юбилейлиг чылда хереэженнер чөвүлели мынча хуралды дөрт удаа эртирген, аңаа социалистиг чарыштың түңнелдерин, партияның болгаш чазактың үндүрген шиитпирлерин күүседиринге хереэженнерниң киржилгезиниң дугайын чугаалажып, тодаргай хемчөгелерни айыткаш, ооң күүселдеэн дээш ажыл-херекти организастап турган. Хереэженнер чөвүлели аззын эвес лекцияны, бесседаны, тематиктиг кежээлерни эртирген болгаш беш удаа шеф ажылын организастаан. Амгы үеде партия, комсомол чырыдыышкынының четкилериниде 345 хереэженнер өөренип турар.

Районнуң ажыл-агыйының ыяа адыры—мал ажылы. Мурнакчы малчын хереэженнерниң саны чылдың-на өзүп турар. Оларга «Малчын» колхозтуң хойжулары Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Донгак Бичишти, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Бичө-оол Дыртыманы, Даржаа Тараяны, комсомолчу малчын Көк-Уруг Иргитти, «Моген-Бүрен» колхозта — Көже Кара-кысты, Кара-Сал Чыпсынмааны болгаш өскелерин-даа хамаарыштырып болур. Хой-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турарларга Тыва АССР-ниң алдарлыг садыгжылары Чанзан Дарыйны, Салчак Борбашты, эмчилер Любовь Ондарны, Долаатмаа Доржуну, тудугжулар Арагайты Долчанмааны, Юлия Шожуушу, башкылар Кара-Сал Аалчыкты, Сюрюн Дайтаяны, Тюндешева Долуштуну, Моргун Сержиини болгаш өске-даа эштерни хамаарыштырып, оларны чоргаарал-биле адаа болур.

Хереэженнериниң бот-тывыгыр уран чүүлге идепкейи бедээн. Районнуң хереэженнер чөвүделиниң организастаанын ол ажыг кижиден тургустунган «Шолбан» дээр агитбригада чарыштыг районнары Бай-Тайга биле Өвүрге аалдап чоргулаан. Агитбригада белеткеп алган концерт программазын Бай-Тайганың район төвүнге, Шуйга, Бай-Талга, Кызыл-Даага, Өвүрнүң — район төвүнге, «Кызыл тук» колхозка көргүскен. Оя-ла бригада бодунуң районунуң «Малчын», «Моген-Бүрен» колхозтарның малчыннарынга он алды концертти көргүскен.

ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскаатказан районнуң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезин ийи үе-чадалыг эртирген. Аңаа 2И хереэженнер киришкен. Ук көрүлдеге Хертек Мыйзон, Ранса Куда, Саая Сержин, Лариса Кара-Сал, Хомушку Манмат олар республика көрүлдезинге шылгараан кижилерге санадырындан аңгыда, оларның чамдыктары Иркутск хоорайга болуп эртирген көрдээнің уран чүүл көрүлдезинің Чөөн Сибирь зоналының маргылдаазынга база киржип чорааннар. Хертек Мыйзон лауреат атты чедип алган, а Хомушку Манмаштың киришкени хомусчулар ансамбли 1-ги чергенің диплому-биле шаңнаткан.

Аргаан, даараан, чазаан, чураан чүүлдерге, бажың иштиниң чечеткеринге болгаш аъш-чемни белеткээринің арга-мергежилгине делгелгелерни агитквартиралар аразынга квартал санында организастап турган. Оон аңгыда «Уран холдар», аъш-чем айманан белеткээринге хамаарышкан «Алдын күс» деп делгелгелерни эртирген. Аңаа 150 ажыг хереэженнер киришкен. Орта идепкейлиг киришкени дээш 43 хереэженнер хүндүлел бижиктер болгаш өртектиг түүлдер-биле шаңнаткан.

Хереэженнер бөлүктериниң, агитквартираларның социалистиг чарыжының түңнелин база үндүрүп турар. Мугур-Аксының уруглар садында хереэженнер бөлүү (даргазы Е. Хертек) биргн черни ап, шилчип чоруур вымпел-биле шаңнаткан, а агитквартиралардан № 5 агитквартира (даргазы Ю. Чүлдүм) тиилекчи болган, ийги черни № 9 агитквартира (даргазы Кара-Сал Аалчык), үшкүзүн — «Моген-Бүрен» колхозта № 1 агитквартира (даргазы Иргит Оржанмаа) түс-түзүнде ап, шилчип чоруур вымпелдер, хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткылаан.

Районнуң хереэженнер чөвүдели, бөлүктер, агитквартиралар беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында социалистиг хүлээлгелерни алган болгаш ооң күүселдеэн дээш ажылдап турар.

К. ЧҮЛДҮМ,
районнуң хереэженнер чөвүделиниң кежигүнү.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Бөгүн—Делегейниң хереэженнер хүнү

СОЦИАЛИСТИГ ГЕРМАНИЯНЫҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИ

БЕРЛИН. СӨТА-ның корр. А. Григорьевтиң дамчыткаңы:

ГДР-ниң улус ажыл-агыйында ажылдап турар кижилерниң 49 хуузу, азы 3,8 миллиону хереэженнер боон турар. Ол ышкаш үлетпүр черлериниде оларның үлүү 43 хуу ажыл турар.

ГДР-ниң будүрүлге черлеринде мергежилдиг ажылчынарның болгаш мастерлериң 8 хуузу хереэженнер, оларның 34 хуузу ортумак болгаш 26 хуузу — дээди тускай эртемниг. Эрткен чылын 340 муң ажыг хереэженнер будүрүлге чаартыкчыларының шимчээшкинниге киришкен.

Чоожку келир үеде ажылчы хереэженнериниң саны улам өзер. Чүге дээрге профессионал өөредилге черлериниң сургуулдарының чартык кезии аныяк кыстар боон турар.

Республиканың хөй-ниити болгаш күүрүне ажылында хереэженнер база улуг рольду ойнап турар. Олар ГДР-ниң Улусчу палатазының депутаттарының 32 хуузу болбушаан, чер-чер судтарының улус төлээлекчилериниң 45 хуузу.

Герман Демократтыг Республика хереэжен чонга дузаламчы, деткимчени улам улаттырып турар. Ында нечаштарны база бижыы-биле камгалап турар. ГСЧП ТК-ның, профсөвилелдериниң баштаар черинин болгаш республиканың чазааның ап чорутқан калбак хемчегелеринде хереэженнерге, ээ шылгыя хөй уругларлыг иелерге улуг деткимчени берип, оларга дузаларын көргеш.

АМЕРИК ХЕРЭЭЖЕННЕРНИҢ ДЕМИСЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. СӨТА-ның корр. Э. Шилдетиң дамчыткаңы:

Америк хереэженнер боттарының политиктиг болгаш экономиктиг эргелери дээш, хереэженнерни кызып-кыдыгаар чорукка удур демиселин улам күштелдирип турарлар.

Хереэженнер Американың ажылчы чонунуң барык 40 хуузу боон тураа-даа, бир дең ажылды кылганы дээш эр кижилерден аззын төлевир албышаан. Хереэженнерден ажыл чоктарның дөңнели бүгү чурттуң ортумак хемчөөлинден дыка хөй боон турар.

Эмчилериниң чүгле 6,7 хуузу, юристериниң — 4,8 хуузу, инженерлериниң 1,6 хуузу хереэженнер боон турары дыка хөй хереэженнерге түскай эртем-биликке оруктуң хаарлыы тодаргай-дыр.

Ол ышкаш конгрессте, түстүс черлерде болгаш федералдыг-даа эрге-чагыргаларда оларның санының эң аззын боон турары — хереэженнериниң политиктиг дең эрге чогуның база бир херечизи боон турар. 1972 чылдың соңгулдаазынга конгресске чүгле он дөрт хереэжен кижи соңгуткан.

Америк коммунистер болгаш комсомолчулар хереэженнерге дең эрге, дээш дыка идепкейлиг демисежин турарлар. АКШ-тың Коммунистиг партиязының хереэженнер орлуу-ның Альенденің чурттакчылар-биле ужуражыышкыны

— Мээң хүлээлгем—ийи чыл мурнунда улусчу чазактың чедип алганы амыгчы чоннарның тиилелгезин улам быжыглаары болуур. Мээң хүлээлгем — амыгчы чоннарга удур, улусчу чаңгыс эптиг чорукка удур хоралыг үүлгедиишкиннерни болгаш хоп-мегө нугулдээшкиннерни сойгалап илередири болур—деп, Чилиниң президентизи Сальвадор Альенде медеглээн.

Сантьягонуң чоогунда амыгчыннар чурттап турар Ля-Грактың чурттакчылары-биле С. Альенде ужуражып, чонну эң чугула үүлдер-биле хандырарының айтырыглары-ның-га холбашкан үүлдерниң дугайын чугаалаан. Президент ол районнуң чонунуң айтырыглары-нга тодаргайы-биле харыылаш, оларны чиигээн-шолчуучу чорукка удур демисеядн күштелдиреринче ыыгырган.

ЧУРУКТА: ужуражыышкын киржиичизи президент С. Альендеден айтырыг салып тур.

Пресса — Латина — СӨТА-ның фотозу.

КАДЫ КЫЛГАН МЕДЕГЛЕЛ

ПАРИЖ. (СӨТА). Каттышкан чазак программазынга ат салган партияларның — ФКП-нин, Социалистиг партияның болгаш Чөөн үзелдиг радикалдар шимчээшкинниниң төлээлери марттың 11-де Францияның Национал хуралының соңгулдазынын ийги эвлчээн эрттирери-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып дээш. Парижке чыглып хуралдаан. ФКП-нин Чиигине секретары Ж. Марше, Социалистиг партияның Бирги секретары Ф. Миттеран болгаш Чөөн үзелдиг радикалдар шимчээшкинниниң даргазы Р. Фабр ужуражыышкынга киришкен. «Парламент соңгулдазының баштайгы эвлчээн эрттиргенинің түңнелдери француз улустуң чуртка чаартылгаларже чүткүлдүүн херечилеп турар» деп, үш партияның Парижке кады тараткан дыңнадыында чугаалаан. Бадылаашкынның баштайгы эвлчээн эрттиреринге чөөн үзелдиг күштерниң кандитаттарының чедиишкининг болганынга сеткил ханыышкынын ол дыңнадыгга илергейлээн.

«Миллион-миллион соңгукчуларга чүүлдүг деп үнелеткен», каттышкан чазак программазынга ат салган партиялар марттың 11-де бадылаашкын эрттирер соңгулда округтарынга чүгле бир-бир кандидатты шиитпидери— бадылаашкынның ийги эвлчээнде чорудар демиселиниң баш бурунгаар төлевилеп алган тактиказын барымдаалаарын бадыткаан деп, дыңнадыгга демдеглээн.

«Бадылаашкынның баштайгы эвлчээ эрткп турда, чөөн үзелдиг күштерге каттышпаан-даа бол, социал депшилгеже болгаш демократиязже чүткүлдүг, амгы политикага удур туржуп турар бүгү кижилерни чөөн үзелдиг күштерниң кандидаттары дээш бадылаашкыннарын бээринче» Францияның Компартиязы, Социалистиг партиязы болгаш чөөн үзелдиг радикалдары кыйгырган.

ЧИЛИ: кайгамчыктыг чедиишкин

САНТЬЯГО. (СӨТА). Чилиниң Национал конгрезиниң 150 депутадын болгаш 25 сенадорун соңгааныңың түңнелдериниң дугайында чазактың четче барымдааларын республиканың иштики херектер министриниң орлакчызы Даниэль Вергара радио дамчыштыр чарлап дыңнаткан.

Чилиниң бадылаар эргелиг дөрт миллион беш чүс муң хамаатызындан соңгулдага үш миллион 660 муң ажыг кижи киришкен (бадылаарындан дадалаанларның хуузу 18,8 болган). Оларның ийи миллиондан шоолуг ашказы (54,7 хуузу) удурланыкчы демократтыг каттыжыышкынның кандидаттары дээш бадылаан болгаш бир миллион 500 муң хире (43,39 хуу) кижи Улусчу чаңгыс эп-эвилелиниң кандидаттары дээш бадылаашкыннарын бергеп. Ол муңдан эллээн ажыг соңгукчу соңгулдага тускайлаш киржип турар улусчу-социалистиг эвилел партия дээш бадылаан. Соңгулданың 60 муң хире бюллетени күш чок деп санаткан.

Ындыг болганда, реакция хамык хоралыг бодаддарын нептередип турбуже, Чилиниң парламентизиниң март 4-те болган соңгулдазының түңнелдериниң дугайында четче барымдаалар күш-ажылчы чили улустуң тиилээнин бадыткаан — Улусчу чаңгыс эп 1970 чылда болган президент соңгулдазынга алган бадылаашкыннарындан чедиҳуу ажыг бадылаашкыннарны алган. Эрге-чагырганы чазактың алганының соонда чээрби сес ай эрткенде чурттуң тоогүзүнде чижеглел чок чедиишкининг болурун чазакты деткип турар политиктиг күштериниң чедип алганының бүзүредири ол болган. Чилиниң ажылчы чону социалистиг келир үеже берге оруккa политиктиг база бир улуг тулчуушкунга тиилээн, Улусчу чаңгыс эптиң политиктиг программазын туюлунга чедир боттандырар деп шиитпирлиин илергейлеп көргүскен.

НАТО-нуң конференциязы

БОНН. (СӨТА). Оберааммергауга НАТО-нуң «камгалал планнаашкынының» айтырыгларын чугаалажыр конференциязы эгелээн. Аңаа ол организациянның бүгү кирживкчилери чурттардан барган 100 хире шериг эксперти киржип турар. ППА агентилелдиң дыңнадыш турарындан алган көөрге, «камгалалды» үр хуусаалыг планнаарынга, шериг бюджеттеринге хамаарышкан, организастыг, кадр айтырыгларын ол конференцияга чугаалажыр.

ДЕҢ ЭРГЕ ЧОК

ТОКИО. (СӨТА). Япон конституциязында эр болгаш хереэжен кижилер дең эргелиг деп айыткан тураа-да, он бир миллион хереэженнер эң наржы дарлалга таваржыш, базындырбышаан туруп турар. Бүгү чуртта хереэженнер эр кижилерден ийи катап аззын төлевир ап турар. Ол чорук дээди эртемниг кижилерге база хамааржыыр.

Чурттуң 1.760 будүрүлге черлери хереэжен ажылчыннар үжен харга чедерге-де ажылдан «эки туразы-биле» үнүп чоруур кыдыр дугуруушкаш, оларны ажылга хүлээп ап турар. Будүрүлге черлери хереэженнер ашакка баргала, оларны ажылдан үндүрүп турар. Ооң түңнелинде чылдың-на ажылчын хереэженнериниң 28,5 хуузу ажылын оксунуп турар.

Япон хереэженнер боттарының аар-берге байдалы-биле аңаа-ла эштежип олурбастар. Олар чыл келген тудумна боттарының эргелери дээш демиселин улам күштелдирип, турар.

С. Альенденің чурттакчылар-биле ужуражыышкыны

ДЕЛЕГЕЙНИҢ СОЛУННАРЫ ЧҮНҮ БИЖИП ТУРАРЫЛ

Социалистиг чурттарның солуннары, өске-даа күрүнелериниң депшилгелиг парламеттэри Делегейниң хереэженнер хүнү—Март 8-не тураскаткан материалдарны парлап турар. «Делегейниң хереэженнер хүнү тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселге эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш хереэженнер шимчээшкинниң идепкейжидериниң өндүр улуг хереэнге бараан болур. Бистиң чуртувуска ол хүн — бистиң ниити хүлээлгелериввисти болгаш сорулгаларывысты күүседиринге бүгү хереэженнериниң киирип турар үлүг-хуузу дээш оларны ханы хүндүлээр сагыштеткилди илергейлээр байырлал»— деп, Варшаваның «Глос правды» солуну бижээн.

Францияның, делегейниң өске-даа чурттарының парламенттэри Францияның Национал хуралының соңгулдазының баштайгы эвлчээнің түңнелдерин калбаа-биле таймырлап, чуртта чөөн үзелдиг күштерниң, хамыктың мурнунда Францияның Коммунистиг партиязының туруштарының быжыглап турарының барымдаазы деп, ол түңнелдерни үнелеп турар.

Делегейниң парламеттэри Чилиге март 4-те болган парламент соңгулдазынче кол ынчээнгейни үгландыргаш, Улусчу чаңгыс эп партияларының каттыжыышкыны чөөн үзелдиг күштерниң улуг чедиишкинниг болганын айтып турар. Варшаваның «Трибуна люду» солуну Чилиге болган соңгулдаңың түңнелдерни «бүгү Латин Америкага чугула болуушкун» деп үнелээн.

«Нью-Йорк тайме» солуннуң бижип турарын ёзугаар алырга, «парламент соңгулдазынга Альенденің чааза сеспатка болгаш депутаттар палатазынга толзолекчилериниң саның көвүдеткеш, чугула тиилелгени чедип алган».

Лондонның парламеттэ тредъюниондарның британ конгрезиниң съездизиниң ажылының дугайында дыңнадыгларны онзалап парлаан. Ол съезд ажыл төлевиринің чижек хемчөөлин өскертпес политиканы чазактың чорудуп турарынга удурланыышкынны илергейлээринің бүгү-ниити ажыл собсадыышкынын чуртка бир хүн дургузунда эрттирер деп шиитпир үндүргеп. «Дейли миррор» солуун ол шиитпирни «Хиттиң чазааның политиказынга Англияның үлетпүр ажылчыларының удурланыгын илергейлеп турары» деп таймырлаан.

(СӨТА).

«Баш дескинер» сан-түңнер

ВАШИНГТОН. (СӨТА). Каттышкан Штаттар эртиеп сан-хөө чылында даштыкы күрүнелерге териг болгаш экономика дузаламчызын бээринге 11,3 миллиард долларды чарыгдаан. Сенат кежигүнери К. Кейс биле У. Проксмайр ону «баш дескинер» сан-түң дээн. Чазак 1972 чылда безин даштыкы чурттарның чазактарынга тыпсыр териг дузаламчызынга болгаш чөөлилер бээринге 5 миллиард 274 миллион 800 муң рубльди чарыгдаан деп, олар боттарының конгрессе киирген илеткелиниге айытқан.

АКШ-тың сүлчээлежин алганы Мурнуу Көрей, Израиль, Таиланд, Греция чижектиг чурттарны деткиир сорулгалыг дузаламчы программазынга америк хөй-ниитиниң, хоойлужудузга ажылдакчыларының удурланыры күштелип турар.

Херээженнер—амыдыралдын чечектери

Моондак билбес арыг ынакшылдыг, аазы-билле чырык өртемчейни азырап каан, не — херээженин алдаржылдалыңар! Алдын хүнүүн хереллери, аваның ак суду — кижиде бүтүү-ле кайгамчык түүлдер—бистерниң амыдыралга ынакшылывысты күш киирип турар.

М. ГОРЬКИЙ.

Херээжен дээрге — өндүр улуг сес. Ында аныяк кыстың арыг-чаагайы, кыстар өөрүнүң шудургузу, нелерниң маадырлыг чоруу мөөнүнеттинген.

Н. НЕКРАСОВ.

Чараш болуру — херээжен кижиниң чангыс шынары-дыр, а оон сеткил-сагышты бодунче хаара тудуп келир шынарлары — түс-түс, мун-мун.

Ш. МОНТЕСКЬЕ.

Чаш уругларның оък-бижек тудары дег, боттарының чаражы-биле ойнаар херээженнер бар, оон ужурунда олар боттарын билбейн балыглап алырлар.

В. ГЮГО.

Часкы шүлүк

Шончалайым

Сайыраа мээс ыжыы черден
Частың келир шончалаймы —
Частың башкы частыр чечээ,
Чашкы шаамның ынакшылы.

Мандыы өскен шончалайны
Март 8-тиң байырында,
Аваймыга чеже удаа
Аныралдан сунмадым дээр.

З. НАМЗЫРАЙ.

ЭШТИҢ ХАРЫЫЗЫ

Тазар-оол кады ажылдап турар ажиинден сонуурган айтырган:

— Март 8-те Алдын-кыынга кандыг белек садып бериң, байыралдыы канчаар эртиптер бодап тур сен, эжим?

— Бистин арай дөмейиивис коончуг ийин. Мында... февраль 23-те Алдын-кыстың кинозке чалаан мен. Оон соонда бажыңга келгеш, аш-чемни белеткээш, шкафка шыгжап каан шампанымны кууп. Алдынны дыка эвилеп хүндүлээн мен. Одеколон, дүзи база садып берим.

Март 8-ке утказытар Алдын-кыс шагда-ла чангыс шыл шампан салып шыгжап алган хире кижи. Алдын-кыс бодумни кино, концертче баштай чалаш, оон соонда аъш-чемни стол кырынга делгаш, биезги «белээн» түгеер боор. А арткаш шуптуу. февраль 23-те дег, хевээр болур хире. Сен база чедип кел харыы...

— Чүнү чугаалаашыңны орза билбедим, эш?

— Февраль 23-те Алдынның, а Март 8-те мээң төрүттүнген дүнүм чүве-дир ийин.

М. ХАЙДЫП.

ИЕНИҢ ЧҮРЭЭ

(Бүрбээжик ирейниң тоолдарындан)

М. РАМАЗАНОВА

Бүрбээжик ирей тоолдаар дей бээрге, оон кандыг-ла бир онза чүвени маназап дег, шимээн чок апаар бис. Ирейнин эриннеринин шимчей бээрин четтикпейн маназап ор бис он.

— Шыпаң ам — дээш, чүге-ле ийик меңче көргеш, ол чугаалады.

— Кажан улгадып келгеш, бистин Тываның барының талазынга бадарып-даа чадавас боор, үрүүм. Орукка хөй-ле даглаарга таваржыр сен. Олар шуптуу аңгы-аңгы: кандыг-ла бир левир-дүрзулуг, чажыт тоогулуг болгулаар чүве. Оруктуң солагай талазында турар, үттүг дагны көөр боор сен. Сеңдеп ынзар-ла бедик черде тогерик чырыткы чамдыкта тиже-даа бээр, оон кеспээ-даа кээр, харыы-даа ол даг бодуңун чангыс караа-биле сенче карак базып турганзыг боор.

Ол дагда ойбак дугайында чугаалар база-ла янзы-бүрү. Эртеминг кижилер оны чүс-чүс чылдарда чаашкыныыр, хаттың, соокчуң болгаш дүвүнүң үзүлгел чок ажылының түңнели кылдыр санап турар. А бодуун чоң оны өскээр тайыбырлаар чүве. Дээрден түшкен чанныг-даа эвес, деңлии күштүг хат-шүүрган-даа эвес, а иениң үрээ оттуур шаанган дээр.

Бүрбээжик ирей аптарага чолей олуруп алды.

— Бо дээрге шаг-шаанда болган чүве. Бистиң чүрттүүсче-ка хемнер дег кызыл ханы төнкен каржы-дошкун Чингис-ханның халдаашкынының-да мурнунда болган хире. Тываның хүн ажар талазынга элээн каш хааннар оолдары актиг ажыр балаш, тос тенинин тевин эгелээн чүве-дир. Ааттарын шапкылажыры-да, алаан-мөөрейлиг оюннар-да оларга чалгаарынгыг апаарган. Ынчан хааннар оолдары медередир арагалап туруп берген-неер. Оон ала-неезинден ойлап дескеш, кадыг-дошкун дээрбечилер апарганнар. Чыл санында-ла оларның саны көөдеп турган. Ол коргунчуг дээрбечилер дутайын дыннаан савында-ла, кижилер корткан чүректери чарлы бер чазар турган.

Олар тайбың чүрттап турган ыллдарже халдаш, хөөктүлерниң мал-маганын хоозураалыр хүваап алыр, чараш кыстарны күш-биле былаап алган, дагга апарган, оларның ыры, чаагай ат-алдарын бужартаткан, түрген агымнып Хемчикче дүүүн киирип-тер турганнар. Оон-даа коргунчуг чүве: олар аныяк чалыы кижилерни кырып, чок кылып турганнар. Үе-үе болгаш-ла боттарының чангыс каракгыг башкыңчызының төрүттүнген хүнүнде дээрбечилер он сес харлыг оолдар-биле күжүн немеп алыр турганнарлыр эвеспе. Кажан аныяк эрни боттарының талазынга киимип алырда, аңаа кадыг-берге ыыгалалыны таварыштырар турганнар, а бир эвес ол оны ыыгап эртпес болза, ынчан оолдуң дорааи-на өлүрүп каар. Олар ол ыыгалыны сагыжынга киргени-биле-ле кылып турган. Оруккa таварышкан кижизиниң бир караанче согун-биле часпас адар, баштынчы дээрбечиниң айтып берген аалын үптеп-тонаар, дээрбедаар, азы кады төрээн кыс дунмазын дээрбечилерге үевиедирин-биле экпеп бээр дээш кандыг хилинчек-човулаан аныяк, чалыы оолдарга дүшпаан дээр. Ынчалза-даа эң-не коргунчуг шылгалда Өскүс-оолга тазарышкан. Чырык чер кырынга оон кыргап незинден оскө чүзу-даа чок. Оларның эдерсамдар кара өө—Хемчиктиң эрнинге турган, ону долгандыр каш өшкүдер оъттап чоруур. Ол дээрге нешкилерниң бар-ла байлаа— малы ол. Ындыг-даа бол, Өскүс-оол оскө байлактарлыг: ол аттыг-чарлыг ыраажы, артында-ла ырдарны болу чогаадып аптар.

Бодуңун чазап, кылып алган лимбизинге сагыш-сеткилиниң хайнышкынының аъбы-биле янзы-бүрү ыллдарларны ол ойнаар турган. Оожум, делгем, төлээн ыр чүректиң ханызындан төрүттүнгеш, салгын-хат-биле хомуседалбышаан, самдар өрген улам бедип үнгеш, хөглүг, өөрүшкүдүг хамнарак дег, көк дээрге үжүп чоруп тургулаар.

Чүрттүнче чанып келген куштар дег чаа-чаа ырлар чаяын, күзүн оон чалыы чүрээнден төрүттүнүп кээп турган. Өскүс-оол аныяк, чараш кыстың эргеледнии, хулумзуруун ам-даа көрбээн. Кажан ол ыраакай бергеиде, өөнден үнгеш, ошкүлеринин оъттап каапкан черниге олурупкаан, лимбизин эриннеринге дегзиптер. Аваазы база-ла оглунуң кыдынга олурупкаан, таакпыын бүрүлдүп, чырык чүве дег бүтүү-ле иелер дег, оглунче ергим, чымчак карактары-биле көрүп, сеткилиниже эргеледнп, чоргааран көрүп олурулаар.

Бо удаада аваазы өгден үмүп, оглунуң хоюг үнүн дыннап шыдаваан. Оны дарыг каш хонуктарда орнунда тургусаан. Өскүс-оол кандыг-ла бир халаптың таварыш келирин билген чүве дег, мунаг ырны бадырып орган. Ол кускү дүнүүн кара көжегелдиниң оны дүй ап келгенин өскербээн. Аъттыг кижилерниң шапкылаашкан даажы оон ырын үзүпкен. Оон ында хамык-ла чүве карак чивеш аразында, дүште-түүде чүве дег, болган. Бир-ле кижа оон кырынче шуран келген. Оон хол, будун баглаап, бир-ле чүвеге ораай шараап, азергe артыпкан. «Дээрбечилер-дир» деп ол дораан-на билип каан.

— Дүргеденер, мелегей, чалгаа чүвелер — деп, бир-ле кижи хөректенген. Аъттыг кижилер Өскүс-оолду үнгеришкеп. Өске бир аъттыг кижи азергиге база бир кижиниң үнгере шаап алган. Ынчангаш олар аъттарының сыр кара маңы-биле халдып ыңай болганнар.

Кажан Өскүс-оол миниң келдирге, класс-лок хептер кеткен кижилер чалбышталган одагны долгандыр олурупкан, аразында хөөрешкеп органнар. Оларның бирээзи берзеним каапкан, одагның чалбыраажынга хан-саптыг бир-ле чүвени ол-бо андара-дүүлере түүүп, быжыргап турган. Чаңгыс карактыг, элең-теңдии азырик, узун кижи аңаа чедип келгеш, оон кежегезинден турган-дыр. Ол мурнунда коруктуулерге «Черлик херээжен» болгаш «Оруулгыл чер» деп шиңгээ бараалгаткан.

АШХАБАД.

(СЭТА-ның корр).

Ивижи тинлээн

МАГАДАН, март 3. (СЭТА-ның корреспондентизи Е. Денисов). 1972 чылда социалистиа чаруитың түңнелдери-биле «Найырал совхозтуң кадарчыны Юрий Кулюк Чукотканың эң эки алыкы иевижизи болган.

Бо бедик ат дээш национал үкрүтүүн, шын чүс ажыг аныкшы ында хадарчылары чаржыпкылыр. Оон түңнелиниң үйдүрбеде комсомолчу-аныякгар бригадаларының ажыл-херээниң көрүүлеери, профессиа сайын-биле жергежилиин бедидиг ырлары, жолчиларының зөб-шинчилиг чоруу дээш, ескс-дээ гей чүүлдериниң көөр.

Юрий Кулюк оң негелдеерлериниң шүүлүүнүн күүседкен. Оон ажымдан түрар коллективтиң черинге түңнелдерни чедип алган. Төрүүр бир ууң шиңгеп 916 цеи аныйын алган. Ол дээрге үүлгедеринден 96 дап гай болган. Шеңгериин ыгыр-гаар чорчуу зөөлүн болгаш өскерим күжүү сөөлгө-шынарек. Малаа аныяк коммунист Юрий Кулюктуң ачы-чаңмалы зөөлүн иеес. Ол партийжи-комсомол болуун үйдүрүп, ажылдаашкаан ажылчын болгаш кодаа аныяктерниң бот-боредилелиг школазында өөренип турар.

Эскерип көр

Сени көрсем,
Сеткилимни чада салып берисээр мен,
Ынчалза-даа дылым золбес,
Ываа мынаш, кагылчактыр.

Чаланыңдан
Чассыг болгаш чаптанчыг кыс болган-дыр сен,
Хааржак дег хөрзөм иштии
Хаяа чырыын чырыдыпты.

Чырыткыңы,
Чылыг, чассыг кынны берген сеткилиңдир
Сактып четпес бир-ле чечек
Сагланайның үнүн келдим.

Салбакталгаш,
Савазынга долдур озер чечек боор бе,
Амдыызында частың-частың,
Ара кайнын кадын каар деп.
Согласор дээрге,

Сөөскеп дег, дылым золбес,
кагылчак-тыр.
Карааңдыва корупсүзе,
Кандыг ирги? (Билип каарың(?).

Садыгланган шапкын хемге салдап ойнаазы
Чалгын херин ак-кок дээрже кылыйткан дег,
Чалыы назын танцыгын ойнай бээрге,
Частың боду хөгжүмүү боол тургазыг-дыр.

Алдын-оол ДАРЖАА.

А. Н. Островскийниң 150 харлаанынга

КУМЫКТАР ДЫЛЫНДА ОЧУЛДУРГАН

Островскийниң маадырлары — даг Дагестанының хөй националдарының бирээзи — кумыктар дылының кырында «чугаалап эгелээннер». Грузиниың Ш. Руставели аттыг театр институдунда өөренип турар кумык студентилер бүдүү орус литератураның классигиниң «Калчаа акшаа» деп шиңгээн белеткээн.

Соңгу Кавказтың янзы-бүрү националдары — аварлар, карачаевтер, черкестер, кумыктар актёрнуң, режиссёрнуң, театрның эртем-биликтиг ол институтка чедип алганнар. Грузиниың пайысызалыңга дерт-чыл өөренип дооскаш, олар төрээн черлеринде өөн кергүзүүн чоруп турулар.

Амгы чеде оон студиязында дорт янзы националдың чогаалыкчы бодуктери театр сүрүн чүүлүн өөренип турар.

ТБИЛИСИ.

(СЭТА-ның корр).

ТУРКМЕНИЯНЫҢ ТЕАТРЛАРЫНДА

Ашхабадтың Пушкин аттыг орус шин театры А. Н. Островскийниң «Деңдии чараш эр» деп шиңгээн көргүскен. Театрның коллективи ол ажылын улуг орус драматургтуң бо чылын демдеглеттинер 150 хар харлаанынга турасхаатканы.

Республикада А. Н. Островскийниң хөй шиңгээн көргүзүүп турар. Туркменияның Молланепес аттыг академиктиг театрында «Чаанчык» деп шин улуг сонуургадыг болдуруп турар. Оон мурнунда көрүкчүлерге «Черлик херээжен» болгаш «Оруулгыл чер» деп шиңгээн бараалгаткан.

АШХАБАД.

(СЭТА-ның корр).

БАЛ ТАНЦЫЛАРЫҢА ХАМААРЫШКАН

ССРЭ-ниң Культура министерствозу бал танцыларының удуртукчуларының болгаш Улусчу чогаадылга бажыңнарының танцы талазы-биле методистериниң семинарын организастаган.

Чаа танцыларны шын танцылап өөредир дугайында айтырыгны алдаа чугаалажып, соолгу чедо-даа тургустунган танцыларны өөреткен болгаш ынгыл-ынгы национал республикаларның төлөөлериниң дуржулга солчугалы болган. Москва хоорайда бал танцылярының школдарының, студияларының ажылы-биле танышкын, бал танцыларының конкурстары канчаар эртип турарын көрүп сонуургадывыс.

Владимир хоорайның тракгор заводунуң Культура бажыңының «Спектр» деп ансамблиниң ажылы ооңчуг солун болган.

Миңгенге болган Чехословакиягa бал танцыларның бүгү-делегей конкурстарының лауреаттары-биле ужуражылгалары база солун эртken. Семинарның кирижилерин шинтиин-биле 20 хире чаа танцыларны өөренип алган бис.

Республиканың улусчу чогаадылга бажыңының танцы талазы-биле сектору бо чылын бал танцы удуртукчуларының республика семинарын эртирер болгаш бо талазы-биле конкурстарны чоорту организастаар сорулгалыг.

С. МОНГУШ,
Улусчу чогаадылга бажыңының методизи.

СОЛУН КЕЖЭЭЛЕР

Кызылдың садыг-кооператив училищезинге дыштанныгга кежээлерни организастыг эртирерге чаңчыл апаргаш. Сургуулдарның культурдуг дыштанныгланыыр дирекциязы улуг кичээнгейни салып турар. Оон иөскү чижээнге чоокта чаа болуп эртken комсомолчу ырларның болгаш «Мээң профессиям» деп темалыг кежээлерни эртиргенин киирип болур.

Совет Армия болгаш Шери-Далай Фэодунуң хүүрүм таварыштыр учлящего эртиргеп кежээ эң солун болган. Кежээни организастыг эртирериниге сургуулдар Ч. Дутур-Сереп, Г. Сеңдаа база ураң чүүл учлящезиниң сургуулдары Иргит Владимир, Донгак Василий, Очур Борис, Шактар Степан олар эң-не идешкейнир киришкеннер.

Б. ХОМУШКУ.

СПОРТЧУ МАРГЫЛДААЛАР

Бүгү-делегейниң хераженнер хүнүүже турасхаатқан спортчу маргылдаалар Бай-Тайга районунуң Тээли суурга болуп эртken.

Шыдырза маргылдаалызына Тээли суурнуң төлөөзи Хомушку Кара-кыс, шашкиге башкы Валентина Долумажап биргн черни алганнар. Боодалга маргылдаалызына Хертек Сереңма тергиндюп. Од мыңкан пожилизиринге, кажын аларыңга маргылдаалар база болгулаан.

С. ХЕРТЕК.

Телевидение

МАРТ 8-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдыктаар программазы. 12.05— Медээлер. 12.10— Школачылдарга. «Агния Бартонуң шүүктери». 12.50— «Дилижанста». Чогаалчы С. Смирнов дамчыдылгаиы чорудар. 13.25— Футбол. Европа чемпионнарының кубогу. «Динамо» (Киев)—«Реал» (Мадрид). Киевтеи дамчыдылга. 14.20— Москванын даштыкы аалчылары. 14.35— Өндүг телекөргүүт. Эфирде «Чалыы кезиң», «Че-ле, кыстар!» 16.15— 16.25— Өндүг телекөргүүт. Ураи-чечен фильм. 18.00—«Yes. Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Март 8-ке туразаатқан дамчыдылга. 19.00— «Азреэи: Кызылдың телестудиязы». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00—«Херээженнер дутаймында үш новелла». Телеочерк. 20.35— Өндүг телекөргүүт. Хенигаеринн телетеатры. «13 салдай». 21.45—«Херээженнер, сидерге!». Чагыглар ёаттаар концерт. 22.50—23.00— Чапсар. 23.00—23.30—«Yes. Информастыг программа.

МАРТ 9-ТА

МОСКВАДАН

13.30— Дамчыдыктаар программазы. 13.35— Медээлер. 13.45— Школачыларга. «Кайгамчык түүлдер делегейинде». Викторинаның айтырыгларынга харыылар. 14.45—«Музыкалыг календарь». 15.10— Баскетбол. Европа чемпионнарының кубогу. Чартык финал. ЦСКА — Цвена — Звезда (Белград). 15.50—«Эртеминиң болгаш культурамның чугула айтырыглары». «Коммунистаг моральдың атыжгы характери». 16.20—16.30— Чапсар. 16.30— Өндүг телекөргүүт. «Үш кадыр ийи». Ураи-чечен фильм. 18.00—«Yes. Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер. 18.45— Телемедээлер. 18.55— Чарлаалар, реклама.

МОСКВАДАН

19.00— Өндүг телекөргүүт. «Бангладештиң тайбың хүнүнүнүң дээш документалдыг телефильмиин баштайгы көргүзүт. 19.25— А. Фадеев —«Чылча шаанынгыын». Москванын В. Маяковский аттыг академиктиг театрының пиеси. 22.10— Ураи чүүл мастерлериниң концерти. (Бижидилге). 23.00—«Yes. Информастыг программа. 23.30—23.40— Чапсар. 23.40—04.00— Эртken чагыларның кинолентазы. Ураи-чечен фильм.

АГАЛАР

Бөгүн республиканың будуттаар, чамдык черлерге бачеар чаар. Янзы-бүрү углавышкынының хаттың дүргени секундада 0-4 метр чедер. Агаарның температуразы дагларга черлерге 5-9, оскелеринге 9-13 градус соок болуур.

Кызылга шөнүр будуттаар, чаңбас. Оон углавышкының хаттың дүргени секундада 0-4 метр чедер. Агаарның температуразы 10-12 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кинотеатрларда

МАРТ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Улуг-хүндө келир ада» 10.00, 11.55, 13.10, 14.45, 16.50, 18.25, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Точка, точка, чартык сек» 11.30, 13.15, «Отка көтеп» 15.00, 18.40, «Кадайлар тергиндели» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хамаарыжга чок сугзар» 11.00, 13.00, «Орус пиеэ» 15.00, 16.50, 18.40, «Шуптуу дээш харыылаар апаар» 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Руслан биле Людмила» (1-ги, 2-ги кезектери) 9.00, 11.45, 14.30, 18.15, 24.00, «Бедунга шеңеп көргеш» 17.15 шактарда.

МАРТ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Гойл азы чөвүлаанның оруун таваалы» (1-ги, 2-ги кезектери) 10.00, 12.45, 15.30, 18.15, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Руслан биле Людмила» (1-ги, 2-ги кезектери) 14.45, 17.30, 20.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хөгжүм үнери» (1-ги, 2-ги кезектери) 15.00, 20.00, «Херээженнер» 18.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бурун шагның мурнунда» 9.00, 12.40, «Дувеки мотоциклчи» 10.50, 14.30, 20.30, «Үш мушкетер» (1-ги, 2-ги кезектери) 16.30 шактарда.

СОЛУННУҢ ДАРААЗЫНДА НОМЕРИ МАРТ 10-ДА ҮНЕР.

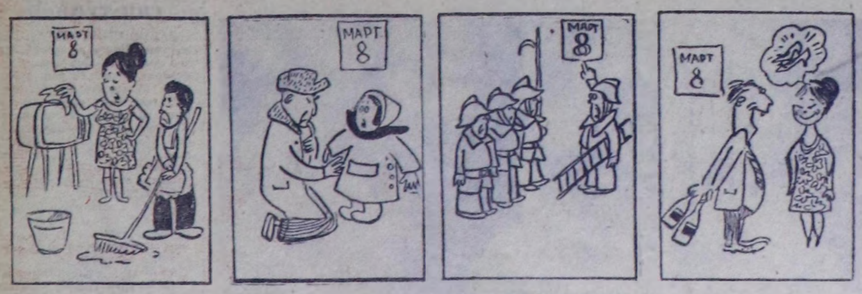

Канчаар аштап-арыглап каан эвес сен, карээл каам?

Авам тонун аңдара недер чорбадыве.

Бөгүн ыяк белен турар сиер, чем хайындырар апаар бис.

Кайы холда деп?

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакгорнуң 24-63, редакгорнуң ораалыкчыларының 35-24, орочгаанда кылдазының 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи аймырал кылдазының 37-13, культура кылдазының 23-51, көлөө ажылалый кылдазының 21-47, үлетүүр кылдазының 22-64, чагаа кылдазының 41-27, информацина база совет гургузуг кылдазының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргында 32-75 телефоиче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер
Пар ама 2. Тираж 15453. Чатыг № 681.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чевүделиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС — 00427

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан тудевилетпишкен

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл
МАРТ
10
СУББОТА
№ 58 (9134).
Өртээ 2 кон.

Али Насер Мухаммедти Л. И. Брежнев хүлээп алган

Йемен Улус Демократтыг Республиканың Национал фронтузунуң ТК-зының Политбюро кежигүнү, Премьер-Министри болган камгалал министри Али Насер Мухаммед Совет Эвилелиниже аалдап чоруп турар. Ону СЭКП ТК-ның Чикгине секретары Л. И. Брежнев мартның 8-те хүлээп алган.

Эш хуузунда найыралдыг чылыг байдалга эртken беседага совет-мурнуу йемен харылзааларны калбартың, хөгжүдериниң айтырыгларын база Чоокку Чөөн чүкте, ылаңгыя Аравия чартык ортулукчуң мурнуу талазында байдалды чугаалашкан. Совет Эвилелм биле Йемен Улус Демократтыг Республика араб улустарның демиселин деткиринге, 1967 чылда эжелеткен араб девискээрлерден израиль шериглерни үндурери база палестинаның араб улузунуң хоойлу ёзугаар эргелерин ханыпары дээш, Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болган быжыг тайбыныы тургузары дээш моон соңгаар-даа шилтиширииг түзжур деп чүве демдеглеттинген.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев дешпилгелиг социал-экономиктиг чазыртылгаларны боттандырары дээш демисел чорудуп турар демократтыг Йеменге деткимче көргүзеринче уланган Совет Эвилелиниң быжыг туружунуң чайгылыш чогун бадыткаан.

Али Насер Мухаммед Йемен Улус Демократтыг Республикага Совет Эвилелиниң доктаамал дузаламчы, деткимче көргүзүп турарынга изин-биле өөрүп четтиргенин болдунуң чүртүнүң удурткучуларының болгаш улузунуң өөмүнээзинден илергейлээн.

Беседага ИУДР-ниң ССРЭ-де элчизин Ахмед Салех Аш-Шаэр киришкен.

1973: ТӨСКҮ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

Хүлээлгелер күүсеттинер

1973 чылда Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунуң Божалыг хойжу бригадазының хойжулары төрүүр чүс баш хойга онаалтыр 90—100 хураганны дорукторуп алыр бедиткен хүлээлгени алган. Соглаан сөзүп амыдыралга боттандырары-биле малчыннар кыштаглаашкынны организастыг доозарынче, чаш хураганнарны менди өстүрериниче кичээнгейни угландырган.

Бригадада 1240 хой төрээн, оон хураганнары менди. Малчыннар Сояң Шимээ, Карти Казах, Сояң Чимит болгаш өскелериниң-даа коданнарында чаш хураганнар менди.

Хойжуларның амгы байдалындан алгаш көөрге, хүлээлгелер күүсеттинип болурунуң бүгү аргалары бар.

А. АРАКЧАА.

Чарыштың мурнакчылары

Төскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Кызылдың № 2 автотранспорт бүдүрүлгелиниң чолаачылары, септекчилери болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары социалистиг чарыжынга киргеш, Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозунуң сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилери улам сорук киргеп ажылдап турарлар.

Кызыл-Хавак, Арыг-Бажы сүт-бараан фермаларында малдың кыштку ажаалдазы эки байдалда. Оон ачызында ында сүт саалдазы хүн бүрүде арбыдап, инек бүрүү хүнде 7—9 кг сүттү берип турар. Сүт бүдүрерин көвүдедир дээш саанчыларның, кадарчыларның шудургу ажынын ачызында колхоз бо чылдың бирги кварталында сүт сдар планын (немелде хүлээлге-биле катай) февраль 27-де күүсеткен. Тодаргайлаарга, 23,9 тонна сүттү күрүнеге сатkан. Сүт бүдүрериңе бар аргаларын ажыглап тургаш, квартал планындан ажыр 12 тонна сүттү садарын шиитпирлээн.

Саанчылар араазынга калбарган социалистиг чарышка Кызыл-Хавак фермазында Карасээн Саая, Хураганчык Монгуш, Анай-Хаак Иргит, Арыг-Бажы фермазында Татьяна Монгуш, Александра Сарыглар шылгарап, боттарынга быжыглаан болук инектериниң бирээзинден-не ийи ай иштинде 300—370 кг сүттү саап алганнар.

М. СЕВЕН.

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

Өвүр районнуң «Төргалыг» совхозунуң хойжу бригадаларында шөөр малдың оолдаашкыны түлүктээн. Совхозтуң девискээринде хар улуг хушкеп, одар-белчиңирлерни далбыйлап турза-даа, мал одары чедиштпейн турар. Ону барымдаалаш, ниитининң малын кыштаң хүр ажырар дээш совхозтуң дирекция черн мал чемининң курлавырларын сөөртүр хемчеглерни алган.

Хойжулар Бичө-оол Баир, Бара-оол Кончукпан, Кыргыс Шулуу, Кыргыс Дүмен-оол олар төрүттүнген чаш хураганнарны оңча-менди өстүрүп алыр талазы-биле ёзулуг шупгу ажылдап, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

УРЕЗИН АРЫГЛААШКЫНЫ

БАЙ-ХААК. (Телефон-биле). Төскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының часкы тарылгазынга хереглээр тараа болгаш мал чеми культураларының урезинин арыглаарынче Таңды районнуң колхозтары болгаш совхозтары улуг кичээнгейни салып турар. Ниитизи-биле районда 16.492 тонна урезин бар. оон колдуун ажыл-агыйлар арыглап алган.

ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозта, Кодээ ажыл-агыйның дүржүлга станциязында урезин арыглаашкыны доозулган. Бо ажыл-агыйларда урезининиң шынары эки, оон 81-87 хуузу ийнги класстың урезиннери болуп турар. Бо коллективтерниң тараажылары республиканың өске ажыл-агыйларынга 1500 тонна бирги, ийнги класстың урезиннерин саткан. «Коммунизмниң херели», «Революцияның чалбыыжы» колхозтарның тараажылары урезиннерин чажар шынарынга чедир арыглап белеткээн.

Районнуң ажыл-агыйлары чоокку хүннерде урезин хорааларын әгелээринге хынамчалыг белеткенип турар.

М. САЯ.

АЙ БУРУНГААР КҮҮСЕТКЕН

Ниитининң малын менди кыштагладыр, оон продуктулуун бедидер, бүрүнеге сүт садарын көвүдедир талазы-биле калбарган Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжынга киргеш, Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозунуң сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилери улам сорук киргеп ажылдап турарлар.

Кызыл-Хавак, Арыг-Бажы сүт-бараан фермаларында малдың кыштку ажаалдазы эки байдалда. Оон ачызында ында сүт саалдазы хүн бүрүде арбыдап, инек бүрүү хүнде 7—9 кг сүттү берип турар. Сүт бүдүрерин көвүдедир дээш саанчыларның, кадарчыларның шудургу ажынын ачызында колхоз бо чылдың бирги кварталында сүт сдар планын (немелде хүлээлге-биле катай) февраль 27-де күүсеткен. Тодаргайлаарга, 23,9 тонна сүттү күрүнеге сатkан. Сүт бүдүрериңе бар аргаларын ажыглап тургаш, квартал планындан ажыр 12 тонна сүттү садарын шиитпирлээн.

Саанчылар араазынга калбарган социалистиг чарышка Кызыл-Хавак фермазында Карасээн Саая, Хураганчык Монгуш, Анай-Хаак Иргит, Арыг-Бажы фермазында Татьяна Монгуш, Александра Сарыглар шылгарап, боттарынга быжыглаан болук инектериниң бирээзинден-не ийи ай иштинде 300—370 кг сүттү саап алганнар.

М. СЕВЕН.

СЕПТЕКЧИЛЕРНИҢ ЧЫМЫЖЫ

Эртенгиниң чеди шак. Машина-трактор мастерскаазынга кижилер оон-моон көөп эгелээн. Аңаа келген септекчилер кандыг-бир онаалга алырын маңаа турбас: олардың кылыр ажылы шагда-ла хуваатынган, тракторларның моторларындан, шимчээр кезээндеп өскезин тракторист боду септеп алыр кылдыр чурумуткан. Мастерскаяга эккеп тургускан тракторнуң моторун болгаш шимчээр кезээн адырып алгаш, тускай бригадага септедири-биле аппаар.

Мастерскаяга чеде бээривиске, оон эргелекчиан Михаил Андреевич Загайченко септекчилер-биле чугаалашкан тур.

— Артык кезектер херек— деп, септекчилерниң бирээзи негеди.

— Артык кезектер кажан келирил?— деп, ону оскези деткиди.

— «Сельхозтехника» каттыжымышкынынга шагда-ла чагыг киирген болгай бис —деп, мастерская эргелекчизи тө былбырлаан:— аазап-ла турар, ам-даа чок-тур. Оон башка септелге ам доозулгаш турар ужурлуг — деп, хомудап чугаалады.

ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозтуң механизаторлары чер ажылывыг тараа болгаш оске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш, төскү беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында часкы хову ажылдарынга техниканы бүрүн белеткеп алыры-биле бо хүннерде тракторлар болгаш кедээ ажыл-агыйның оске-даа машиналарының септелгезин дургедедип турарлар.

Совхозтуң механизаторлары септезе чогуур 96 тракторунуң 81-ин белеп кылдыр септээш тургускан. Арткан 15 трактор артык кезектер чогундан мастерскаяда турбушаан. 64 сеялканы бүрүнү-биле, 187 комплект плиирни шуптузуп, 46 андазыннның кезинин септеп алган.

— Ам септеттинээн тракторларга поршень белүүнүк артык кезектери чок болуп турар — деп, Михаил Андреевич биске чугаалады. — Ол кезектер турган болза, тракторлар септелгеин март 1-де-ле доостур ужурлуг турган чүве. Ынчангаш септелгеин март 20-ге чедир соңгаарадыр ужурга таварыштывыс. Черле ынчаш, артык кезектер дугайында айтырыгны хамаарышкан черлер дарый шиитпирлээр болза чогуур. Оон башка час бисти манавас болгай.

— Кижи бүрүү бодунуң трактору септеп турар дидиңер, оон хонук-хуусаазы кайы хире болурул?—деп, Михаил Андреевичиден айтырдывыс.

— Ийи кижи бир тракторну график ёзугаар 9 хонукта септеп доозар ужурлуг. А часкаан болза, аңаа 18 хонук негеттинер аппаар. Чамдык дүржүлгалыг трактористер ол графиктен дыка эрте доозуп турар. Чижээ, Иван Дерягин бодунуң тракторун 18 хонуктуң орнунга 11-де хонукта, Юрий Яковлев 12, Афанасий Гущин 13, Виктор Суворов 14 хонукта септеп доостү. Ындыг мурнакчылар бисте хөй.

Мастерскаанның септекчилериниң ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Кижи бүрүзү-ле септелгени айыткан графиктен эрте болгаш эки шынарлыг кылдыр доозарынче чүткүп турар. Чүге дээрге, график ёзугаар азы оон эрте доозкан кижилерге акша шаннадын тыпсып турар.

Моторлар септелгезинде Николай Астафьев, шимчээр кезектер септелгезинде Валерий Ткачев, кедээ ажыл-агый машиналарында Иван Баргунтосов, ындырлер септээринде Оюн Кунгаажап олар мурнакчы ажылдап турарлар.

Мастерскаяда ажыл-иш хайгыышкынныг. Күдер-шыырак ар мотор септээн тур. Оон чанында барып, танышып, чугаалажы бердивис.

— Бо болза, мотор септеп турар мурнакчыларның бирээзи — Иван Огородников-тур — деп, кодээ ажыл-агый машиналарының талазы-биле инженер Виталий Какорин биске тайылбырлады. Ону ажыл үезинде чурукка тыртырып алдывыс.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.
ЧУРУКТА: Иван Огородников.
Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

ЛЕНИНЧИ ПАРТИЯНЫҢ САГЫШ САЛЫЫШКЫНЫНГА СОРУК КИРГЕН

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ХЕРЭЭЖЕННЕР ХУНҮНГЕ ТУРАСКААТКАН, МОСКВАГА БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Москванын партия, совет болгаш хөй-ниитп организацияларының төлээлекчилериниң делегейниң херээженнер хүнүнге тураскаатkан байырлыг хуралы ССР Эвилелиниң улуг театрынга болган.

Эштер Л. И. Бреженев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, Ф. Д. Куликов, К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев олардың чыыланнар адыш часкаашкыны-биле утканнар.

СЭКП-ниң МХК секретары Р. Ф. Дементьева хуралды ажыткан.

Партияның Төп Комитединиң совет херээженнерге кыйгырыын ол номчаан.

Индирге—Совет херээженнер комитединиң даргазы, Совет Эвилелиниң Маадыры В. В. Николаева-Терешкова. Ол илеткел кылгаш, Совет Эвилелиниде херээженнерге бүгүле таарымчалыг үүлдерни тургузуп, оларның чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарын хандырып турарын демдеглээш, бо чылын делегейниң херээженнери март сестиң байырлалын тайбын дээш, национал хамаарышпас чорук, боттарының эргелери дээш демиселди улам күштелдирбишаан, демдеглеп турарын чугаалаан.

Москваның ленинчи комсомол аттыг автозаводунуң ажылчыны, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады В. Г. Шашкин москвачыларның өмүнээзинден херээженнерге байыр чедирген.

Ол ышкаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры саанчы Н. П. Рыгаева, Москваның В. И. Ленин аттыг пединститутунуң студентизи Лариса Крупнова олар хуралга чүве чугаалаан, партия Төп Комитединге, Совет чазакка болгаш СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневке херээженнер дугайында сагыш салыышкын дээш улуг өөрүп четтириишкинни илереткеннер.

Хуралга аныяк ленинчилер кээп, боттарының кырган-аваларынга, иелеринге, угбаларынга изит байыр чедиргеннер.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-та, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагаан улуг кодурлүүшкүн-биле хүлээп алган.

Байырлыг хурал соонда улуг концерт болган.

(СЭТА).

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

«РСФСР-ниң автономнуг республикаларынга, крайларынга, областтарынга күүне эргелериниң чамдык органнарының дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1972 чылдың декабрь 15-те Чарлыы-биле дүүштүр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тудуг материалдарының улетпүрүнүң эргелелин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тудуг материалдарының улетпүрүнүң эргелелин дүжүрер деп доктаатkан.

* * *

«Автономнуг республикалардың Министрлер Чөвүлелдериниң чанында кинофикация эргелелдерни автономнуг республикаларның Кинофикация эргелелдерни кылдыр эде тургузар дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1972 чылдың сентябрь 29-та Чарлыы-биле дүүштүр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында кинофикация эргелелин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кинофикация эргелели кылдыр эде тургузарын доктаатkан.

* * *

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму эш Ахмет Ланаачапович Аракчааны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелүнүң Кинофикация эргелелиниң начальнигинге томуйлаан.

Байырлыг байдалга тывыскылаан

Дүүн Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралдаар залынга байырлыг хурал болуп арткен. СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока хуралды ажыткан, бистиң чуртувустун чону чоокта чаа ССРЭ-ниң хамааты ужар түүлүнүң 50 чылын калбаа-биле демдеглеп эрттиргени-биле холбаштыр агаарның ак-көк оруунун аргыжылгазында ажылдап турарларга чаактың бедик шанналын тывысканын тугаалаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Долчанмаа бистиң республиканың үүдүкчүлары К. Ч. Канчыыр-оолга Улустарның Найыралы ордении, А. П. Богдановка Күш-ажылдың Кызыл Тук ордении, В. Т. Чистяковка «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальды тывыскылаан. Ол ышкаш эш Б. Ш. Долчанмаа Хамааты ужар түүлүнүң Красноярск эргелелиниң начальнигин В. М. Сидорчукка, Красноярскиниң авиабудурулгелиниң сөөртүлге албанының начальнигин Б. А. Микушкийге Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы деп аттарның бижиин байырлыг байдалга тывыскаан.

Красноярскиниң авиабудурулгелиниң улуг штурманы П. Г. Лещенкога, Красноярскиниң авиабудурулгезинде ИЛ-18 самолёттуң ийнги ужудукчузу В. И. Мицурага болгаш ол-ла эргелелдиң начальнигиниң сөөртүлге болгаш коммерция ажылының талазы-биле оралакчызы О. И. Нормандыга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүүт бижиктерин база тывыскаан.

Шаннаттырганнарның өмүнээзинден К. Канчыыр-оол болгаш В. Сидорчук олар өөрүп четтиргенин илереттиишаан, Хамааты ужар түүлүнүң хөгжүлдези дээш улам сорук киргеп ажылдаарын тугаалааннар.

(БИСТИҢ КОРР.).

Бедик шаңнал

Республикага ужар түүл транспортун хөгжүдер талазы-биле ачы-хавыяалыг болганы дээш, хамааты ужар түүлүнүң Краснодарск эргелелиниң политиктиг кижизидилге ажылының килдилиниң эргелекчизи Ермолай Михайлович ХОХЛОВКА Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүүт атты Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму тывыскаан.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ КЫЙГЫРЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму кижиге гуманныг болур сагыш-сеткилдя удуртулга болдургаш, Иорданияның Хашимит хаан черинин хааны Хуссейнге чагаа чорудуп, Удуралышкынның палестин шимчээшкининиң кеску ажылдакчызы Абу-Даудуу болгаш туттуруп хорудатkан, өлүрүп шаажылаар деп шиитпирген оске-даа палестиннерни амы-тынныг артырарыңче кыйгырган.

Кижиге гуманныг болурунуң ындыг чаагай үүлдэп израиль агрессияга удур демиселге араб улустарның патриотчу күштерин сырый каттыштырар күзел-сонуургалга дүжүүр болгаш ону арабтарның бүгү өөнүктерни чүүлдүгүнүп үткаан турар ийик деп, кыйгырыгда демдеглээн.

(СЭТА).

Коммунистиг субботникке

ЭГЕЛЭЭШКИННИ ДЕТКЭЭН

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнге тураскаатkан коммунистиг субботникти апрель 21-де чорудар дугайында Москваның И. А. Лихачев аттыг автозаводунуң коллективиниң эгелээшкинии Каа-Хем районнуң ажылчы чоннары изин-биле деткип, ол хүн шалыпчы ажылдаарын шиитпирлээр турарлар. Бо чугула болуушкунга хамаарыштыр районнуң чамдык үлеттүр бүдүрүлгелеринге, колхозтарынга болгаш совхозтарынга митингилер болгулаан.

Тыва автоорук эргеледдиң Сарыг-Септе орук-ажыглаа участогунуң ажыл-ишчилери чыглып келгеп, москвачыларның эгелээшкинин деткип, субботник хүнүнде чүүү кылырын чугаалашкан. Оруктуулаар апрель 21-де күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң эң бедик деңнелин чедип алырын, ажылдаан акшаны беш чыл фондузунче шилчидерин дугуруушканнар. Баштайгы саналгакын ёзугаар коллектив субботник хүнүнде 350 рубльдиң ажылын кылыр.

«Октябрь 14 чылы» колхозтуң МТМ-зинге митинг болуп эрткен.

— Ленинчи коммунистиг субботниктерни эрттирери совет улустуң чаагай чанчылы. Бистиң маетерскаанның механизаторлары ол хүн шупту субботникке киржип, Төрээн чурттунуң чаагай чоруу дээш шалыпчы ажылдаарлар — деп, машина-трактор мастерскаазының эргелекчизи эш Кистеев чугаалаан.

Колхозчуларның субботник хүнүнде кылыр ажылын тодараткан. «Октябрь 14 чылы» колхозтуң ажыл-ишчилери 500 рубльдя беш чыл фондузунче шилчидер.

БИР ДЕМНИГ АЖЫЛДААР

Чадаананың автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи Ленинчи коммунистиг субботниң хүнүнде чангыс кижи дег, бир деминг ажылдаарын шиитпирлээн. Олар улус ажыл-агыйының янзы-бүрү чүктерин сөөртүп, сепгелгеге ажылдап, хоорай чаагайжыдылгазынга идепкейлиг киржирлер.

Автотранспортчулар 250 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидерин дугуруушкан.

ШУПТУ КИРЖИР

Москвалың И. А. Лихачев аттыг автозаводумуң эгелээшкиниң Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң партия комитединиң калбак хуралынга чугаалажып корген. Орта профэвилел, ВЛКСМ комитетериниң активчилери киржикен. Совхозка Ленинчи коммунистиг субботниктиң эрттирериниң штавый чыда тургускан.

Штаб апрель 21-де кылыр ажылдарны баш бурунгаар тодараткан. Механизаторлар часкы хову ажылдарынга бөлеткенир. мал чеми сөөртүр, малчыннар кажаалар аштаар, суурнуң чурттакчылары болгаш школачылар суур чаагайжылгазынга ажылдаар. Субботникке 1.500 кижи киржир. Ажылдаан акшазын беш чыл фондузунче шилчидер.

КӨВҮРҮГ АЖЫТТЫНГАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамга дайынны соксадып, тайбыңны катап тургускан соонда эрткен айдан биче улуг че митинде америк ужар түүлүнүң үрен кааны улуг чеди көвүргүнү катап тургускан.

Олардың бирээзи — ВДРниң хоорай кыдыында хөй чурттакчылыг Золня-биле Ханойну харылаштырып турар Лонгбиен дээр көвүрүг болур, оон узуну 2290 метр. Парижте туттунган сураглыг Эйфелева суургының автору, билдингир француз инженер Эйфельдиң кылган төлевилелин ёзугаар ол көвүргүнү 1898 чылда тудкан. Көвүргүнү америк ужар түүл 14 удаа бомбалаан. Оон түнелиинде Кызыл хемниң эң-не терең черинде оон ийи удаштқызын бүрүнү-биле үрээн турган. Тудугжулар ук көвүргүнү 41 хонук иштинде бүрүнү-биле катап тургускан.

АНЫЯКТАР МИТИНГИЗИ

САНТЬЯГО. Чилиниң аныяктарының коммунистиг эвилелиниң мартның 4-те болган парламент соңгулдазынга улусчу чангыс эптин тиилелгезинге холбаштырган митингизи болган. Чилиниң Коммунистиг партизының Чингине секретары Луис Корвалян аңаа чүве чугаалаан, чаа улустуң бедик медерелдиин болгаш политика талазы-биле бышканын демдеглээн. Чили революцияның төлевилелиниң улусчу чазактың чеденгизи, улусчу чазактың ынчангаш мартның эгезинде олап шимчээшкин эгелээн. База-ла Ханойнуң чоогунда Зыонг деңги кежиндир көвүргүнге америк самолёттар хөй халдаашкынны кылган, узуну 228 метр болуп турар ол көвүрүг база шимчээшкинге ажыттынган. Оон септелгезин 13 хонук иштинде доозкан.

Хабак, Тханьхоа можуларда катап тургустунган оске-даа элээн хөй көвүргүлер шимчээшкин эгелей бергилээн.

СОҢГУЛДА ТҮҢНЕЛДЕРИ

ДАККА. (СЭТА). Бангладеш Улус Республиканың башкарыкчы партизы — Улусчу лига национал ассамблеяга (парламентке) бүгүнүйги соңгулдаларга бүзүрелдиг тиилелгенин чедип алган. Ында чарлаан түнелдерни ёзугаар алырга, Улусчу лиганың кандидаттары шиитизи-биле 300 депутат мандадыдан 291-ни алган.

Бангладештиң соңгулдаларга бүрүткеттирген бүгү 22 министри тиилелгенин чедип алган.

ШИИТПИРЛИГ ОЙТУР ШАВЫЫШКЫН

НИКОЗИЯ. (СЭТА) Түс черинің реакциязының болгаш барыын чүктүн империалистиг күштериниң шуут күткулу-биле хедептп турар хүрээ-ниин ламаларының чаа чөңгээлеринге Киприниң президентизи Макариос шиитпирлиг ойтур шавыышкынны берген. Президент, хүлээлгезинден үнериндеп ойталаанын дээш, хүрээниң дээди архиепископ дужаалыдан оон бодун дүжүрер дугайында Киприниң үш епископтарының хүлээп алган шиитпирлиг Макариос «хоойлу дүрүмге дүүшпес болгаш кандыг-даа күш чок чүве-дир» деп адаан.

Епископтарның ооаш-биле холбаштыр «амгы үеде шитики чөңгээлерден чүрүтү камгалаар болгаш хүрээ-хинтиң алдарын кадагалдар төлөөде, эргежок чугула бүгү хемчеглерни алыр ужурга» таварыштым» деп, Киприниң Президентизи медеглээн.

НАЙЫРАЛДЫ ХӨГЖҮДЕРИНИҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

ТОКИО. (СЭТА). СЭТА-ның корр. В. Кузьмичевтиң даңчыткавы болза: 1973 чылда совет болгаш япон организацияларның араазынга эртем болгаш культура талазы-биле солчуушкуннарның программазынга ат салмышкыны аңаа болган. Даштыкы чурттар-биле найырал болгаш культура харылзаалары тударының совет ниитилелиниң Эвилелиниң болгаш даштыкы чурттар-биле харылзаа тударының япон ассоциацияның араазынга ол программаны боттандырар, оон соруглазы болза совет болгаш япон улустарның араазында найыралдыг харылзааларны болгаш бот-бодун билчир чорукту улам ынай быжыглаары болуп турар.

«Совет социалистиг Сибирь» деп делегеени Японияга бо чылын кылыры, «ССРЭниң космонавтарының шинчилелдери» дээр делегеени организастаары болгаш оскеда чүүлдерни кылыры ол программада көрүнгеен.

Эртемденнер төлээлери-биле, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары-биле, үлетпүрүүн янзы-бүрү адырларының тускай эртемниглери-биле солушчуруп 1973 чылда уламчылаар.

ДАШТЫКЫДАН чаа МЕДЭЭЛЕР

СОРУК КИРИИШКИН

Теску беш чылдың ишктирлиг үшкү чылында малдың баш санын өстүрер болгаш оон продуктулуун ковүдедир дээш «Большевик» совхозтуң ажылчыннары бедиткен социалистиг хүнделгелерин ажылдап турар. Кол чедип алыр соруда болза мал ажылын хөгжүдеринде бар четпестерин чайладыры болур. Чүге дизе, совхоз 1972 ажыл-агый чылында сүттү бүдүрериниң, ону күрүнеге садарының база малдың баш санын өстүрериниң планын күүсеткейин барган.

«1972-1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин ковүдедир дээш мал ажылынын ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүдениниң база ВЦСПС-тин докталдың малчын бүргүү танышкан болгаш ол докталдың үлүг сорук кириишкинин хайындырган.

Амгы үеде совхозтуң малчыннары 36 коданда малды кыштагладып турар. Малчыннар сингенин болгаш савалыны эрткен чылдың ноябрь айда-ла кыштагларында чедирип алган. Малчын коданнарга суг соорту чедирерин организастаан. Оон ынай коданнарга концентраттыг мал чеминерин база отгузар түүдүү чедиреринге тракторларны доктаамал быжыглаан. Төрүттүнген чаш хураганнарны дугаарлаар ийи санакчыны парткомнуң сүмелээнин ёзугаар дирекция чери тургускан. Кыштагламашкынның чоруп турарының дугайында айтырыгны парткомнуң бюро хуралынга түскай чугаалажып көрген,чогуур докталды хүлээп алган.

Совхоз төвүнде ортумак школа, дирекция черинин конторазы, көдээ Совет, комсомол комитеди, машина-трактор мастерсказы, тудуг болгаш ховунуң ийи бригадазы малчын коданнарны шефке алган болгаш оларга боттуг дузаны көргүзүп турар. Олар малчын коданнарның кажааларының көрженин дооруп, девискээрин арыг-шевер тургузарынга дузалажып турар.

Бода малдың дөрт фермазында, хаван бригадазында, ийи хойжу коданнарында болгаш ол чердерде малчыннарның бажыннарында электри энергизын бүдүп дүн-хүнде ажылдап турар кылдыр киирген.

Малды хүр кыштагладыр, оон бээр продукцизын албекширдер талазы-биле Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи шудургу ажылдап турар. Ол коллективтиң алган хүнээлгези бедик. Ферма 390 тонна сүттү бүдүргеш, 275 тоннаны күрүнеге садарын көргеп. Саанчылар бир саар инекке оналыктыр 1875 литр сүттү саап алыр онаалдалыг. Ферма эрткен чылдың февраль айга 24 тонна сүттү бүдүргеш, 16,3 тоннаны сатказ турган болза, бо чылдың февраль айда 48,7 тонна сүттү бүдүргеш, оон 46 тонназын күрүнеге сатказ. Ферма ниитизи-биле хүнүң-не 895 литр сүттү күрүнеге садып турар. Бирги кварталның төнчүзү ам-даа өнөк, ынчалза-даа ферма бо кварталда сүт садарының планын февраль 23-те күүсеткеш, квартал планынга немей 27 тоннаны садарын хүлээнген. Саанчылар И. Анай, К. Чолдак, К. Чылбак, М. Анай, Б. Бакаан олар бедик көдүрүүшкүн-биле ажылдап турарлар.

Арыг-Бажы фермазында 7 коммунистен тургустунган партия бөлүү ажылдап турар. Ол бөлүк партийжи-организастыг болгаш политиктиг ажылды күнтелдиргеш. Ферма эргелекчизи комсомунист эш Иргит Күдер-оол партийжи шаалганы күүседи, ферманың ажылхерээн багай өнөс башкарып турар. Ферма инекке савалыны ылыбрадып берип, кылымал сүттү бүдүрерин организастаан болгаш оон-биле сүт бүдүрериниң немелде куралвырын тургускан. Эки түннелдиг ажылы дээш, ук фермага дирекция черинден база партком-нуң күш-ажылчы алдарының түгүл көдүрген.

Амгы үеде совхозта шөөр малдың оолдашкыны түлүк чоруп турар. Малдың чаш төлүн хөрамча чок алдынып турар. Шлангыл № 2 бригадада Михаил Тюлюштуң коданында малдың чаш төлүн эки алдынып турар. Республиканың сураглыг сыгытчызы, аныяк малчын Ондар Седен-Дамбаанның коданында төрээн хойларның хураганнарын бүрүн камгалап алган. Оон ынай хойжу коммунистер Ондар Монге, Бичии-Уруг Буулар, Ховалыг Экер-оол олардың коданнарында мал хүр кыш ажып, менди болдап турар. Хойжулар Максим Монгуш, Монгуш Очур-оол болгаш өскелерин-даа коданнарында шөөр малдың кышкы байдалы база эки.

Механизаторларның малчыннарга дузалажыры чанчыл болгаш. Шлангыл № 1 хову бригазазының 20 механизатору эш М. Кызыл-оолдуң улуртулгазы-биле Ондар Мөңгенин кыштаанга баргаш, кончуг улуг хой кажаазының көржениң хоорган. Оон ынай тудугжулар Даштыг-Тей фермазының малчыннарының кажаазын септеп, К. Чүлдүмүүн кажаазының көржениң коптарып берген. Ындыг чижектерни хойжу көргүзүп болур.

Шөөр мал оолдап турар үеде аныяк сакманщиктерни түсүс коданнарже үндүргүлээн. Сакманщиктер Тамара Бара-Сал, Александра Монгуш, Ольга Ондар, Светлана Бүжүгет олар эки ажылдап, дуржулгалыг сакманщиктер Монгуш Көшкендей, Ондар Өлзеймаа оларның үлегерин адеп турар. Почтальоннар М. Чүлдүм-оол, Сендинмаа Ондар, автолавка садыгжызы О. Аргаана-оол оларның малчыннарны үлегерлиг хандырып турарының дугайын база демдеглээр херек.

Совхоз хаван ажылын хөгжүдеринче база кирген. Баштайгы түннел багай өвес, төрүүр бир баш хаванга онаашаптыр 8 хаван өглүү алдынып турар. Кол төрүүр бир баш хавандан 10, дуңгуш хавандан 6 хаван өглүн камгалап алыр дээш хаван ажалакчыларының хүлээлгези күүсеттинип болур.

Мал ажылында бүгү ажылхерек дең-дескн чоруп турар дең чугаалап болбас, бисте четпестер хой. Шлангыл Дашыг-Тейде инек фермазы мал чемин кайы хамаан чок чарыгдаанының түңнелинде ында бөдүүн мал чеми сингеп, саван тонгеп, ам өскелерден ынаар сигеп, саван сөөртүп чедирип турар. Совхозтуң түскай эртемниглери, бригадирлер болгаш улуг кадарчы К. Седип-оол олар ажыл-херекти билдиглиг башкарып турган болза, ындыг четпес чорук турбас ийик.

Чамдык малчыннарның харысалга чок чоруу-биле малдың өлүп, чидип, хораар чоруу ам-даа уламчылавышаан. Бода мал кадарчылары турган Х. Чылбак-оол, Кара-Сал Серен-оол, М. Доржу, О. Ойдуп, К. Адыгы, К. Доржу олар он-он бода малды ышкынган. Хой кадарчызы турган К. Хову-оол 74 хойну чидирген. Чылгычылар Ирийчин, К. Буулар олар база улуг чидиргилиг болганнар.

Мал ажылын хөгжүдеринге шаптык бөөп турар четпестерни чайладырының хемчегларнн партком, совхозтуң дирекция чери, көдээ Совет ап турар. Чоокта партия хуралы болган. Анаа мал чидирип, самчыгдаан кижилерден малды хевээр төледирин совхозтуң дирекциязынга сүмелээн. Ол шиитпирни ёзугаар ам-даа төлеттинимээн арткан 34 бода, 103 баш шөөр мал совхозтуң ниити коданынга эгиттинип киргеп турар үшүлүг.

Ниитинин малындан чонның хууда малын тускайлаар дугайында айтырыгны Шеми көдээ Совети көшкак боттандырып келген, ынчангаш хүлээп алдынган шиитпирнинг күүседдезин ажыл-херек кырынга бадыткаары дарый негеттинип турар.

«Большевик» совхозтуң ажыл-ишчилери бар курлавырларны ажыглап турган, мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга кириптинаан, бо чылын салдынган сорулгаларны күүседдир дээш улам күжениишкинниг ажылдаарлар.

Д. ХЕРТЕК.

«Большевик» совхозта партком секретары.

СОВЕТТЕРДЕ

Хову-Аксының ажылчын суурунда Таңды район Советинге 10 депутат сонгуткан. Оларның ниитинден 8 депутат бо черниң бодунда ажылдап, чурттап турар бис.

Бистиң эң улуунус—Василий Егорович Фомин район Советиниң депутадынга 1956 чылдан бээр каш удаа сонгуду келген. Василий Егорович район Советиниң садыг болгаш ниитиниң чемненилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссизиниң кежигүнү. Ол бодунун сонгукан өнругунга доктаамал барып, сонгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле идепкейлиг ажылдап келген. Сессияларга саналонализи ол берип, айтырыгларны бо-ла тургузар. Чижээ, Хову-Аксының 8 чыл школазынга спорт залын тудуп бөөрни сомгукчулар дилээн чүве. Оны тударының чөпшээрелиг база чедип алдынган. Ол ышкаш эш Фоминниң болгаш өске-даа депутаттарның негелдеерин ёзугаар бистс бир аъш-чем магазинин немей ажыткан. Чуртталга тудугларының планын эрткен чылдың июль айда күүседиптери билек, планнан 1 ажыр бажыңнар тударынга акша хөрөнгүнүн бөөрнн чедип алган бис.

Василий Егорович 1949 чылдан бээр чер өрүмнекчизи болуп ажылдап, бөдүүн ажылчыннан мастер чедир дешпээн.

Ч. СОДУНАМ.

* * *

Чоокта чаа Тээли көдээ Советтиң сессиязынга коммунал ажыл-агый черинин эргелекчизи Доңгак Шалдыгның илеткелнин дыңнап чугаалашкаш, эрткен чылын чамдык ажылларның кылдыңганын демдеглеишээн, шиитпирлеге чогуур айтырыгларны анаа дүгаалажып көрген.

Эрткен чылын коммунал ажыл-агый черинге чурап-бажын талазы-биле 2340 рубльдиң орудгавын киирип, планын 106 куу күүсеткеп. Чуртталга бажыңнарын 36-ны сентээр тургаш, 42-ни сентээн. Суур чаагайжыдыгазынга 50 муң рубльдиң чарыдан, кудумчуларга штакетниктер кылырынга, ыяш * олуртурунга, орунтар кылырынга болгаш чаагайжыдызганын өске-даа ажылынга ажыглаан.

Район болгаш «Тээли» совхозтуң төптеринде коммунал ажыл-агый черинге хамаарышкан бажыңнар хөй. Оларның сентээлгезин, штакетниктерни чедир кылбайн турар. Район болгаш совхоз төптеринин бөк төгөр черни чаңгыс ай черге хамаарышкан бажыңнар хөй. Оларның сентээлгезин, штакетниктерни чедир кылбайн турар. Район болгаш совхоз төптеринин бөк төгөр черни чаңгыс ай черге хамаарышкан бажыңнар хөй. Оларның сентээлгезин, штакетниктерни чедир кылбайн турар. Өртже удур хереглээр суглуг ниитиниң кудуктарын кылбаан

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Районуң улусчу контроль комитеди чер-черде мал кыштаглаашкыныныңың байдалын хынап, четпестерни чайладыр хемчегларни ап турар. «Шекпээр» совхозта ниитинин малының кыштаглаашкыныныңың болган ветеринария ажылының байдалын база хынаан.

Оон түннелдериндең ап көөрге, совхозтуң дирекция чери, партия, профавиилел, комсомол организациялары бо чүгула кампанияны эки эрттирер дээш чогуур хемчегларни ап келген. Бар турар бүгү кажаалар мал кыштадырынга таарымчалыг кылдыр септеттингеп. Хойжулар турлагларынче бөдүүн болган холумактыг чемперни, дустуу четчири-биле сөөртөп. Малды ижер суг-биле хандырар ажылды организастаан. Ынчангаш өске-даа хемчеглерни ап келгенинден кыштаглаашкын хүр эртип, малдың өлүп-хораары эвээжеп турар.

Мал кыштаглаашкының организастаанында, ылаңгыя ветеринарияның профилактиктиг ажылдарында шынгыы четпестерниң бары хынала үезинде илерээн. Чамдык коданнарга суглуу 2-3 болган оон-даа хөй хүннерде сөөртүп чедирбейн турган таварылгалар бар. Чамдык малчыннарда малга суг чылдырда одаар ыяш болган хөмүр-даш чок болуп турарындан суглуг черже төп турар.

Контролёрларның хынаанын 29 кыштагның 15-жинге суглуу четчир кылдыр сөөртпээн, а 3 кыштагда ол шуут чок болган. Фермаларда болган бригадаларда мал чемгерилгезиниң рационун тургуспаанны илерээн. Мал чемининг чарыгдалының үчёт болган отчёду багай. Хынаан кыштагларда малчыннарның хуузунда малы ниитинин малы-биле кады туруп турар. А оларны ажаапкы Шеле-Аксы, Сөөр болган шыналаже көжүүрүп, таарымчалыг кажаа-биле хандырган. Мал чемни чедиртинмээн чамдык кыштагларже илаңгыя О. Бычии-оолдуң, М. Чамбал-оолдуң М. Очур-оолдуң турлагларынче сиген, саваи, оскедаа чемперни чедирерин организдетаан. Кара-Чыраа салбырының Үстүү-Ишкинде үш кодан ошкуүнге база чемни сөөрткен (ында хар 40 см чедии турар.) Алдыы, Үстүү Ишкиннер баштарында хар улгаткан. Ынчангаш ында бода мал коланнарын чуга харлыг черлерже сайгарган. Ында турган чыгыны «Октябрь 30 чылы» колхозтуң девискээринче көжүрген. Алдыы Ишкининиң чамдык шаар мал кыштагларын (тудуг ыяжы алырының айы-биле) бедик сыннар дөөшеринде туткан. Ындыг кыштагларда мал хүндүс кадыр-дөөш чердерге одырлаап, кежээ турлагже дөөш өрү чоктан, чылчының үзөр. Оон харааны-биле хойларның күжү

КОНТРОЛЕРЛАР— МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫНДА

рээн четпестерни чайладырынга дузалыг ажылдарны чорудуп келген.

Мал кыштаглаашкыныныңың районда байдалы өрткен 1971-1972 чылга деннээрге чүгээр артип турар. Колхозтарда болган совхозтарда малга чөчүмр бөдүүн чемнер бар. Ажылагыйларның удуртукчулары, специалистери кыштаглаашкынче кичээнгейни хүн бүрү кошкатпайн, болдунар-ла хемчеглерни ап турар.

Амгы үеде районда кыштаглаашкын байдалы элээн нарын. Ылаңгыя «Искра» колхозтуң, «Большевик», «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарның болган өске-даа ажыл-агыйларның девискээринде хар улуг, чамдык черлерге хат халаану-биле ол дожанналып хөртүктээн. Оон харааны-биле чамдык коданнарда хойларның даваны тастаар таварылгалар бар.

Ленин аттыг колхозта улусчу контроль бөлүү (даргазы Х. Опал-оол) оки ажылдыг болуктериниң бирээзи. Оон кежигүннери кыштаглаашкын чорудулгазынга үш улаа хынаданы кылган. Оон түннелинде чамдык малчыннарның мал чемин каминалгалыг чарыгдавайн турарын илереткеш, бо айтырыгны болук хуралынга чугаалашкан. Мал чемин тотчегдеп турар ийи-чаңгыс кижилерни хемчег алыры-биле шилчиткен. Бода болган шаар малдың кышкы турум байдалында чамдык четпестерни контролёрлар илереткеш, ону чайладырының хемчегларни алган. «Октябрь 30 чылы» колхозта улусчу контрольдуң кол болуүнүң даргазы Д. Биче-оол кыштаглаашкын үезинде доктаамал ажылдаар дөрт бөлүктү тургускан. Болук бүргүзүнге түс-түс коданнарны быжыглаан. Олар малдың кышкы ажаалга-чеҗээлин хынаан. Чижээ, ол болуктериниң мал чемининиң ажыглалынга хамаарыштыр чоруткан хынаалдаларының түннели дөөштиг болган. Чамдык малчыннарның ниитинин малының

Районда улусчу контролерларның 30 хууву азы 31 болукте болган постуун 286 кижи ниитинин малында ажылдап турар. Кыштаглаашкын үезинде алды түр постуну тургускан.

Ниитинин малын хүр кыш ажырар, мал ажылының продукциязын бүдүрерин болган белеткээрин ковуделир дээш калбарган бүгү улусчу социалистиг чарышка улусчу контролёрлар үлүүн киирип турар. Олар кыштаглаашкын чорудулгазынга хынаалаларыны, рейдилерни оргайизастаап, ажыглалынга хамаарыштыр чоруткан хынаалаларының түннели дөөштиг болган. Чамдык малчыннарның ниитинин малының малды Шеле-Аксы, Сөөр болган шыналаже көжүрүп, таарымчалыг кажаа-биле хандырган. Мал чемни чедиртинмээн чамдык кыштагларже илаңгыя О. Бычии-оолдуң, М. Чамбал-оолдуң М. Очур-оолдуң турлагларынче сиген, саваи, оскедаа чемперни чедирерин организдетаан. Кара-Чыраа салбырының Үстүү-Ишкинде үш кодан ошкуүнге база чемни сөөрткен (ында хар 40 см чедии турар.) Алдыы, Үстүү Ишкиннер баштарында хар улгаткан. Ынчангаш ында бода мал коланнарын чуга харлыг черлерже сайгарган. Ында турган чыгыны «Октябрь 30 чылы» колхозтуң девискээринче көжүрген. Алдыы Ишкининиң чамдык шаар мал кыштагларын (тудуг ыяжы алырының айы-биле) бедик сыннар дөөшеринде туткан. Ындыг кыштагларда мал хүндүс кадыр-дөөш черлерге одырлаап, кежээ турлагже дөөш өрү чоктан, чылчының үзөр. Оон харааны-биле хойларның күжү

шаанда ниитилирлевейн турар четпестер хөй. Чижээ, чаш хураганнар сол-менди туразаа, оларны янзы-бүрү аарыглардан камгалаарының профилактиктиг хемчеглерин специалистер чедир албайн турар. Чаш хураганнарны суг-биле четче хандырбайн, суг орнунга хар берип, минералдыг болгаш витаминниг чемнерни бербейн турары илерээн. Ындыг чорук СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозка, «Искра» колхозка турган. Чаш хураганнарның отчёт-үчёдүн багай тургускан. Чаш хураганнарда дугаар, кинр бижээн актылары, ара салган хойларның актылары чок. Ол ышкаш чамдык бода малдарның кыштаглаашкыны элээн берге байдалда. Бөдүүн чем четчир болзаакок, күжү арганнарын чемгербейн турар. Чамдык кыштагларда курган одек төнүп, каждалар ичти ол, доң болгулаар. Ол дугайын районнуң улусчу контроль комитединиң «Искра» колхозтуң баштаар чери-биле, «Большевик», «Тыва» совхозтарның дирекциялары-биле каттышкан хуралдарында шынгыы чугаалашкан. Ол четпестерни чайладырының хемчеглерин алдының турар. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта кыштаглаашкын чорудулгазында четпестерни комитеттиң хуралынга база чугаалашкаш, шынгыы хемчегни алган.

Ленин аттыг колхозка малчыннарның амыдырал байлыг болган социалистиг чарышты организастаа турарын контролёрлар хынаан. Чарыштың дээштинин ында чедип албайн турары илерээн. Чамдык малчыннар кым-биле чаржып турарын, социалистиг хүрээлгезинге төрүүр 100 хойга онаашпыр чеже хураган алырын безин билбес. Ол дугайын колхозта партия организациязының бирозунга чугаалашкаш, социалистиг чарыштың бүгү негелдезерин тускай кыдыраашпаргга бижээн. малчын бүргүзүнүң от-бүдеринде аскан, чарыш дугайында бесселаларны чоруткан.

Мал кыштаглаашкыныныңың чорудулгазынга үнүүшкүнүүт хыналдаларны чамдык улусчу контроль болүктери болгаш постулары чорудуп тураа-даа, оон чогуур түннел үндурбейн турар. «Большевик», «Тыва» совхозтарда улусчу контроль болүктери чоруткан хыналданың түннелин болуктүң азы постуүнүн хуралынга чугаалашпас, чүгле совхоз дирекциязынга, парткомга дыңнадып каары-биле кыыгаарланган.

Мал кыштаглаашкыныныңың чорудулгазынга бергелер моон соңгаар-даа туруп болур. Ынчангаш малды хүр кыштагладырынче улусчу контролёрлар бөттарының кичээнгейин моонаеп турар.

С. ОНДАР,
Чөөн-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

М. А. Ульянова аттыг школаның юбилейи

КАЗАНЬ. (СЭТА-ның корр.). Казань чоогунда бичe Ленино-Кокушкино суур бүгү чуртта сураглыг. Бичии оол чорааи Володя Ульянов адаа чайын үргүлүг шилер турган. Казань университединиң студентилериниң шимчошкинниинге киришкеш шолуткен хуусаазын ол адаа эрттирген, Карл Маркстың чогаалдарын адаа өөренип турган.

Ам Ленино-Кокушкинода байырлал боон турар. Ол суурнуң М. А. Ульянова аттыг школазы бежен харлаан.

1922 чылдың декабрь 22-де кокушкинво тараачыннары В. И. Ленинге чагаа бижээн. Чагаанның хоолгазын ол школаның музейи хумагалыг кадагалап турар. Школаның тургустуунганы чогум-на ах чагаа-биле холбашкан. Тараачыннар ону тударынга дуза чедирерин дилээн. Удаваанда школаны ажыттакш, адаа М. А. Ульяновапың адын тывыскан.

Бежен чыл дургузунда школаны ийи муң хире оолдар, уруглар доозкан.

Мария Александровнага тураскаадыр ажыдарынга болган юбилейге тураскаатkан митинг Ленино-Кокушкинога болган. Тураскаадлы тургузарын РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу болгаш Татар АССР-ниң улустуң чурукчузу Б. Урманче күүседкен.

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

МЕТАЛЛУРГТАРНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЗИ

БРАТИСЛАВА. Коминценин Чөөн-словак металлургия комбинады — Словакиянын эң улуг үлетпүр бүдүрүлгезин. Ында 20 муң кижи ажылдап турар. Оон чылда бүдүрүн үндүрер продукциязының өртемүнези 7 миллиард ажыг крон. Кацның, шөйнүн, прокаттың чуртта эң эки, эң чиик өртектиг сорттарын Коминцеде бүдүрүп турар.

Коминценин металлургтары чуруттуң металлургия заводтарының бирги черин социалистиг чарышка ийи чылын улаштыр алган. Коминце комбинадының коллективи социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, ону бригададан бүгү заводка чедир — чер болганга коммунистер баштап турар. Комбинаттың ажыл-ижи ынчангаш чедиишкинниг.

Комбинаттың кан шуукуур комбинады чаартыкчы саналдарны ажыглапга боттандырып келгенинин ачызында 1972 чылда болунга онаашпыр чедип алыр кылдыр доктаатkан бүдүрүлге күүү-шидавыл 25 хуу удгаттырган.

Комбинаттың коллективи бо чылын коммунистерниң саналын ёзугаар планнаан ажыр 44 миллион кронуун продукциязын бүдүрүп үндүрер хүлээлгени алган.

Комбинаттың коллективи продукция бүдүрериниң хемчээлин 1972 чылдазындан 12,5 хуу удгаттырар болгаш оон үнезин 7,4 миллиард крон чедирер — ниити хүлээлгени алган.

АРЫ АЗЫРААРЫ — АЖЫКТЫГ АДЫР

СОФИЯ. Болгарияга 1970 чылда Тырговишт округтуң ары азыраар кооперативтер аразының ажыл-агыйын тургускан. Анаа 9 кооператив, 3 хураажыл-агый, «Нектаркооп» бүдүрүлге чери болгаш округтуң кооперативтер эвилелиниң ары чигирги чыр ажыл-агыйлары бактаап киргеп. Ам ол ажыл-агыйда ары чигирги чыр 57 болук ажылдап турар. Оларда 8 муң ары ев бар. Ары азыраар ажыл-агыйның продукциязы ары чигирги болгаш өглериң, оон-даа оскелерни бүдүрер ассортименталыг.

Кооператорларның бодап турарын ёзугаар алырга, ажыл-агый бо чылын эң улуг өөрүлелиг болуруун чедип алган. Ам оон кол сорулгазы орулгазын улгаттырары болур, ону чедип алыр чорук шаанга ары чигирги алыр талазы-биле ындыг улуг ажыл-агый черн түгле чайгаар үнген үнүштерге болгаш тарымал теорук тарырыгга ынанып чок болганы-биле холбашкан. Ары азыраар ажыл-агыйның болгаш аграр-үлетпүр комплекстериниң удуртукчулары ' лидерна, клевер, өске-даа культуралар тарырыгның каттышкан программазын телевизеп.

КООПЕРАСТААШКЫН—ХӨГЖҮЛДЕНИН ЭҢ ЧУГУЛА НЕГЕЛДЕЗИ

БУДАПЕШТ. 1972 чылда Венгрияның машина бүдүрер үлетпүрүүн продукциязының ниити хемчээли оон мурнунда эрткен чылдазындан 8-9 хуу удгаткан. Ол өзүлде түгле күшажыдың бүдүрүкчүдүүн удгаттырарының күселиг-биле чедип алдынган. Бо чылын үлетпүрүү хөгжүлериниң планында бүдүрүшкүнүү улам ында ковуделирин айыткан. Оюу чедип алырының чугула негелдези специализастаашкынны болгаш улустар аразының кооперастаашкынын хөгжүдери болур. Ам продукциянын станоктар, көдээ ажыл-агый машиналары, электроприборлар, медицина херекселдери чижектиг девирлерин бүдүрер талазы-биле ийи талалыг дугуржулгаларны Совет Эвилели биле ВҮР-нүн аразынга чарган. Ол керээлерде продукцияның түс-түс хевирлерин бүдүрери-биле капсырлаштыр ийи чурттуң аразынга эртем-техниктиг дем каттыштырылгазын улам калбартырын база айыткан. Бүдүрүлге кооперастаашкынын калбартырының быжыг үнелиишин ол тургузар.

Делегей бо хүннерде

Чурттала черлерин алыр

ДЕЛИ. (СЭТА). Төп чазак индий човуңуң калбак кезектеринде амыдыралын экижедер программаны боттандырарга, Индияның ядыы тараачыннарының барык 570 муң өг-бүлези чурттала черлерин алыр деп, хөй-ниити ажылдарының болгаш чурттала тудуунуң министерствозунда күрүне министри Ом Мехта парламентиниң улусчу палатазынга медеглээн. Ядыы тараачыннарга тыпсып бээр, чиик өртектиг чурттала бажыңнарын хөй-хөй штаттарда тудуп эгелей берген. Чазактың ап турар ол хемчеглери национал экономиканы хөгжүдериниң бешки беш чыл планын күүседиринге капсырлаштыр Индияга депшилгелиг калбак социал-экономиктиг үаартылгалар чорударын боттандырар программаның бир кезии болган.

Американнарның удурланыышкыны

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Социал программаларны акшаландырарын кызырарынче угланган чазактың алган хемчегларинге удурланыышкынмар Каттышкан Штаттарда күштелип турар. Удурланыышкынның улуг чыскаалы Нью-Йорк штаттың административтиг төвү Олбани хоорайга болган. Анаа киришкеннер пенсия фондузун, инвалидтерге болгаш назылап кыраннарга медицинаның дуза чедирерин акшаландырарын эвээжедирин күш чок болдурарын негээн.

Ажыллап турар мун беш чүс херээжен-нелерниң чыскаалы болгаш митингизи Нью-Йорктуң хоорай чагыргазының бажыныңың чанынга эрткен. Оон-оон уруглар саатарының болгаш ясилерниң хаглынар деп турарының улам ындан олар боттарының кылыр ажыл-ижин өскүнар апаарынга удурланганын илергейлээн.

УЛУСЧУ ЧАҢГЫС ЭПТИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Латин Американың болган бүгү делегейниң хөй-ниитизи Чилиге март 4-те болган парламент сонгулдазынче доктаамал кичээнгейин салып турар. Чуртка болуушкуннарның моон ынай хогжүүрү ол сонгулданың түннелинден дыка хамаарыжылгалыг болур. Иштики реакцияның күштери болгаш империалистиг бөлүктер президент Сальвадор Альендеге баштаткан улусчу чазакты дүжүреринге ол сонгулданы ажыглаар деп сорулга салып турган. Хамык үжүр шак ында. Олар национал конгресске олуттарның үштүң ийи кезинин алыр деп кордап турган. Оларның планнарын ёзугаар алырга, чазакты дүжүрерин чедип алырынга таарымчалыг байдалды ол тургузуп бээр турган. Тодаргайлап чугаалаарга, помешиктер болгаш сан-хөөну холгаарлаан хореңгитеннер база империализм хоралакчы, сулчээчи ажылын үр үе дургузунда чорудуп келгеш, боттарының боттандырып шылаваан, кара сагыштыг планнарын сонгулда дузазы-биле амыдыралга боттандырар оралдажышкынны кылган. Ындыг болганда, чурт революстуг социал-экономиктиг чаартылгаларның оруу-биле удам ынай чорун шыдаар бе азы чуртту чер-черинин помешиктери, капиталистери болгаш америк монополиялар холгаарлап турган эрги көрүм-чурумну катап барымдаалаар апаар бе деп айтырыг сонгулдага шинтпирлеттинер апарган.

Сонгулданың түннелдери чили улустуң иштики болгаш даштыкы дайзыннарының хамык кордалдарын буурадып дүжүргеп. Реаксылыг удурланыкчылар национал конгресстиң олуттарының үштүң ийи кезинин алырдан турдуж, харын сенатка болгаш депутаттар палатазынга мандаттарының чамдыызын база оскунган. Реаксылыг удурланыкчыларның кол күжү национал болгаш христиан-демократтыг партиялар боон турган.

Улусчу чаңгыс эптиң эвилелинде бактаап турар Коммунистиг, Социалистиг болгаш өске-даа партиялар боттарының туруштарын харын улам быжыглап алган. Олар дээш сонгукчуларның 43 ажыг хуузу бадылаан, ынчангаш парламентиниң ийи палатазынга боттарының төлээлекчилериниң санын ковудедип алыр арганы оларга берген. Сальвадор Альенденин чазаа 1970 чылда болган президент сонгулазының түннелинде эрге-чагырганы ээлеп алган болгай. Улусчу чаңгыс эптиң партияларының ам алган бадылаашкыннарының саны ол сонгулданың үезинде оларның алган бадылаашкыннарындан 7 хуу ажа берген. Иштики болгаш даштыкы реакцияның каттышкан күштериниң удур шынгыы демиселе чедип алдынган ол чедиишкин шынапла кайгамчыктыг. Чилиге эрге-чагырга ээлээн партиялар моон мурнунда сонгукчуларның деткимчезин үргүлчү оскунуп келген. Чилиниң ам эрге-чагырга ээлери болган партиялары ол деткимчени оскынар туржук, харын чаа-чаа хөй талалакчыларлыг апарган деп чүвени база үнелеп көөр керек. Улусчу чаңгыс эптиң төлээлекчилериниң депутаттар палатазынга алган олуттары моон мурнунда конгресстиң составынга алганындан тос олут ажыг болгаш сенатка — ийи олут ажыг болган. Чаа сонгоган депутаттарының аразында Чилиниң коммунистиг аныяктар эвилелиниң чиңгине секретары Гладис Марин болгаш Чилиниң студентилер каттыжышкынының даргазы Алехандро Рохас-биле кады мурнакчы чили аныяктарның төлээлекчилери база бар.

Сонгулданың түннелдерин Чилиниң, политиктиг эвилелдерниң болгаш демократтыг эрге-шөлээниң улуг типилелгези деп президент Сальвадор Альенде үнелээн. Чили коммунистериниң «Сигло» солуну ол сонгулданың түннелдерин «улустуң улуг типилелгези» дээн. Сонгулдага чедип алдынган чедиишкин бурунгаарлаар шимчээшкинге, улусчу чаңгыс эптиң болгаш революстуг чаартылгалар программазын долгандыр ажыычы чонну сырый каттыштырарынга база катап ийиг бээр» — деп, «Сигло» демеглээн.

(СЭТА).

Удурланыышкын илередии

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кожазында араб күрүнелерге хамаарыштыр Тель-Авивтиң эжелекчи политиказынга удурланыышкынны илергейлээриниң массалыг чыскаалы Нью-Йоркка болган. Израильдиң премьер-министри Г. Меирниң турган чери Нью-Йорктуң «Хилтон» гостиницазының чанынга чыылган чыскаалчылар аңаа мындыг плакаттарны эккеп салган: «Израильди — эжелеткен черлерден үндүр сывырар», «Израиль дайынзырактарга шериг дузаламчызын соксадыр», «Араб чурттарның херээ тиилээр». Тель-Авив эжелеткен араб черлерин хостаар хүлээлгелиг деп, хөй-ниитиниң 10 организациязының кады тараткан медеглелинде демдеглээн.

Президентиниң медеглели

КАМПАЛА. (СЭТА). Кампаланың төп девискээр черлеринде тургустунган даштыкы чурттарның үлетпүр бүдүрүлгелерин болгаш садыг фирмаларын угандаларның холунче шилчидер деп, Уганданың президентизи Иди Амин медеглээн. Чазактың ол шиитпирин үндүрери база-да моон мурнунда алган, ол чижектиг өске-даа хемчеглер дег, чурттуң бүгү экономиказын угандаларга контрольдадырынче чүткүддүң уламыдан негеттинген деп, Иди Амин демеглээн.

Өнчүзүн хавырган

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанскиия кызыгаарындан Ливанның далай өртээли Триполиге чедир эрткен, нефть дамчыдар шугумунуң кезээ-биле катай барыын чүктүүн нефть монополиязы «Ирак петролеум компани» монополиниинің өнчүзүн Ливанның чазаа хавырыш алган. Ирак биле Сириниң девискээрин база таварын эрткен ол нефть дамчыдылгазының шугумун дургаар национализастаан ирак нефтинин шуудуп турар.

Баштайгы ээлчегниң түннелдери

ПАРИЖ. (СЭТА). Иштики херектер министерствозу Франциияның национал хуралының парламент сонгулдазының баштайгы ээлчээнин түннелдерин четче үндүргенин чарлап дыннаткан. Франциияның Коммунистиг партиязының кандидаттары дээш 5156603 сонгукчу бадылаашкыннарын берген. Ол — бадылаашкыннарның 21,3 хуузу-дур.

Социалистиг партия болгаш Чөөн үзелдиг радикалларның шимчээшкини бадылаашкыннарының 20,4 хуузу болур 4939603 бадылаашкынны алган. Ындыг болганда, каттышкан программаны барымдаалаан турлуж турар, чөөн үзелдиг үш партиязының эвилели дээш ниитизи-биле сонгукчуларның 41,7 хуузу бадылаан.

Чөөн үзелдиг оон оске партиялар дээш берген бадылаашкыннарны база барымдаалап көөрге, чөөн үзелдиг күштер сонгукчуларның бадылаашкыннарының 45—46 хуузун алган.

Чазактың хөй нуруу партиялары шуптү 8364904 бадылаашкынны алган. Ол болза бадылаашкыннарның 34,5 хуузу болган. Чазактың хөй нуруузунга оске-даа политиктиг болуглежиишкиннер каттышкан. Олар дээш сонгукчуларның 4 хуузу бадылаан деп, сонгулданың баштайгы ээлчээнин түннелдерин дыннаткаш, иштики херектер министри Р. Марселен чугаалаан.

«Реформаторлар» бадылаашкыннарының 12,4 хуузун алган.

Күүскомнуң шиитпири

СОФИЯ. (СЭТА). Софияга делегейниң студентилер эвилелиниң күүскомунуң сессиязы доозулган. Анаа Европаның, Азияның, Африканың, Латин Американың болгаш Австралияның 55 национал студентилер организацияларының төлээлери база 6 делегей организацияларының төлээлекчилери киришкен.

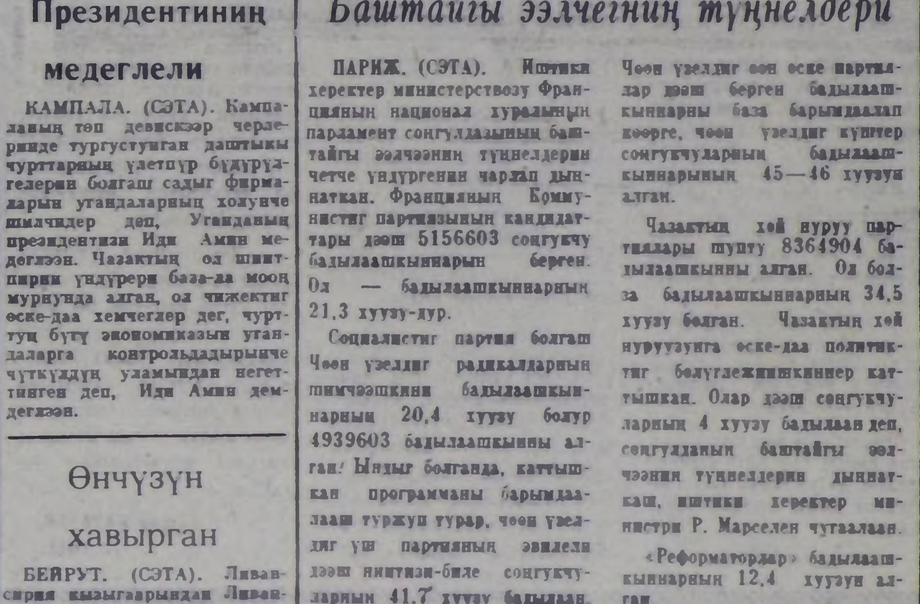

Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле тудуп тургускан Бедик Асуан плотинизын ажыглаалга кимргеминиң ачызында көдээ суурларны электрижидерининң калбак программазын Египет Араб Республикада боттандырып турар. Хөй-хөй суурларны электри чырыдып турар апарган, ховуларже суг бээрин электронасостар дузазы-биле боттандырып турар.

ЧУРУКТА: Батапуи суурда электриктер бригадазы.
Е. КОРШУНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Көрүлдеге уткуштур

Республикада 11 улусчу театрларның арасынан Туранның театры дээре коллективтерге санадып турар. Ам ол коллективте улусчу театрларның республика көрүлдезинге уткуштур байдал кандыг турарын, театрның чамдык кол шиңилеринге доктаавышаан, көрээлинер.

1962 чылда Туранның улусчу театры организастаттынарга, оон удуртукчуларга колдуунда башкылар турган. Үр болбаанда анда Евгений Пискарев режиссерлай берген. Амыйк режиссерниң баштай тургускан шиңизи — К. Симоновтуң «Орус кижилери» үк коллективтиң ат-сураан дорааи-ва республикага диңмирединкен. Анда хамаарышкан рецензиялар солунларга парластынып турган. Туран хоорайда чүрттан, ажыдаан турар, театр үрэн чүүлүнге сунулуг кижилерниң чогаадыкчы ажыыл улуг чедишкиннерлиг болуп турарын билир бис. Тиижээлээрге, 1965 чылда болган улусчу театрларның болгаш шин коллективтериниң республика көрүдезинге үстандырган. Мурнуку көрүдеге бирги черни алган болганда, бо удаала бистен жиргинин негелдези улуг деп чүвени баш бууругар билип, белеткелги куштелдиргей бис. Шиниң белеткел, тургузун алыры чүгле мээн — режиссерүн эвес, бүдүн коллективтиң чаңгыс кижи дег, дениг, ак сеткилдиг ажылы дээрээн эш-өөрүн билип турарынга өөрүүр-дүр мен. Режиссерниң кол дузалакчызы чүрүкчү болур. Бо талазы-биле бистиң чүрүкчүвүс Николай Ширинин онзалап демдеглекээр-дир мен. Ол — чүгле шиниң чүрүк каастагазын чогаадыкчы кылып турарындан аңгыда, сундулуг болгаш солун овур-хевирлерни тургузуп турар артизивис. Оон аңгыда бистиң театрывыстың коллективинде чоргаарланып болгу дег, талантылыг аныктар кайы дээ. Оларга чижек кылдыр бистиң артистерибис Галина Голубеваны, Вера Сабаны адап болур. Бо эштер боттарының доктаамал ажыыдан хостуг үелерде театрның ажыл-херээ дээш үлегерлиг чоруун коргузуп, хамаарышкан ролдарынга чедишкинниг ажылдап турарлар.

Бистиң театрывыска дуза чедирер талазы-биле комсомол райкому боттуг ажылдарны чоруткайн турары хомудаңчыг. Аныктарны улусчу театрже хаара тудуп, организастыг ажылдарны чорутсун дээш каш удаа айтырыгны тургузуп кээривиске, харыы бербээнин задепсийин турар бис...

Туранчылар республика көрүдезинге кииреги-биле В. Катаевтиң «Өңнүктерниң башкаланганы» деп шиниин белеткеп турар болду. Режиссер Т. Верещагина коргузуглер бүргүзүп катап-катап ажылдап, овур-хевирлерниң ойүдезин, ажыы-чаннарны ажылдары-биле артист бүргүзүүн ажылынга хамаарыштыр негелделиг ажылын алзоп каш белеткелдерден көргүдезим.

«Өңнүктерниң башкаланганы»— солун болгаш аныяк кижилерниң ажыы, амыралын көргүскеен шин. Болуушкун амгы чүе чыдын 20 чылдарында Москва болуп турар. Чаңгыс институтта өөренип турар ажыкилер Вася биле Абрам түскай амыралга тудуп, башкаланганын үк шинии чүгаалаан.

Туранның улусчу театрынга белеткелдер эрттирер ёралдер чедишпейн турары шин. Чүге дээрге үк театр Культура бажыңының чанында-ла болгай. Шөвангаанда агитбригада, оркестр болгаш хүрал-сүглээ дээш, капсырлашпас ажылдар чок. Ындыг болзажок, найырадыг коллектив республика көрүдезинге чедишкинниг киржир дээш, чаңгыс-даа белеткел үстеейн, шудургу ажылдап турарын демдеглээр үжүлүт. Күзел болгаш кызымаккай чорук турла, туранчылар ам болур көрүдеге чедишкиннерлиг болур дээрэи чигзинир чок.

А. ЧИГУНЕКОВ,
Республиканың улусчу чогаадылга бажыңының методизи.

ЭМЧИЛЕРНИҢ КЕЖЭЭЗИ

Бүгү делегейниң ажылчы херээженериниң чаңгыс эвин болгаш интернационалчы апсеткил каттыштырылгазын бадыткап турар найтамчыкты: Байырлал — Март сестиң совет Тывазының херээжен ажыл-ишчилери күш-ажылга, амыралга чурттаалазының улуг чедишкиннерлиг, бедик кодурлуушкүнүүр демдеглеп эрттиргеп.

Республика найысылаашының эмнелгезининң ажылдакчыларының Март 8-ке тураскаатканы дыштанылга кежээзи хогжум-шин театрынга болгаш. Кежээ «Күш-ажыл, найырал, тайбың» деп доллуунун адаа-биле эрткен. Байырлыг кежээни эмнелгеде партия организациязының секретары В. Верещагин ажыткаш, эмнелгенин херээжен ажыылдакчыларынга март сестиң тараарыштыр байыр чедирип, оларның ажыл-ишкинге улуг чедишкиннерин күзээн.

Оон соонда хөглүлерниң болгаш тывынгылардың оюнду эгелээн (**үстүнде оң чурукчуң солагай талазында**). Анаа эмнелгенин ажыы-бүрү салбырлар зайы-биле толээлери бистиң чүртүвүстүң он бөш эмнелдешкен республикаларының болгаш Тыва АССР-ниң экономиказының, культурazының хамаарышкан айтырыгларны харыылап, ол республикаларның национал хенгерин кеткеш, солун концерти көргүскеннер.

Эмнелгенин херээженериниң күжү-биле белеткээни эмнелдешкен республикаларның аъш-чемининг делгелгелин (**үстүнде оң талазында, адаанда**) келгеннер улуг сонуургалгыле көргеннер.

Март сеске тураскаатканы кежээзин эмчилер солун кыдыр организастаан. Ямзы-бүбү оюн-тоглаа, ыр-шоор ол кежээ хогжум-шин театрынга чаңгыланып турган. Кежээниң киржимчилери шаңналдыг ооннарга киришкеп, шаңнал-мактадыг ап тургузаанар. Ол байырлыг кежээ кижи бүгүдезинниң сеткил-сагыжынга өөрүшкүүр хүн болуп арты калган.

В. ЧАДАМБА,
Авторлуң фотолары.

Бөрүлерни узуткаан

Соолгу үеде Каа-Хем районнуң девискээринде бөрү көвүдеп, нинтиниң малынга карааны чедирип турар тараачылар бар апаарган. Ынчангаш ол эраатанның узуткаарының талазы-биле чогуур хемчегерни районнуң ажыыл-тыныш черинниң ажылдакчылары ап чорун турар.

Чоокта чаа аңмыр-тывыш черинниң ажылдакчылары эштер Гладких, Чермяков болгаш Долгих олар бир-бир бөрүлерни узуткааннар.

П. ПОПОВ.

Чугай өрттедикчилери

Улуг-Хем районнуң ыяш ажыл-агый чери өрткен чылын бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш РСФСР-ниң ыяш ажыл-агый министерствозунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан. Ыяш ажыл-агый черинин салбырларындан Ак-Туруг салбырының коллективи чедишкинниг ажылдап турар. Салбырның Ак-Хаяа ыяш белеткеп, чугай өрттедип турар бригадазы өрткен чылын планнуг сорулгаларны ажыр күүседкеп: 150 тонна чугаймы болгаш 2200 кубометр токпакты сайгаран.

12 кижилиг бо бригада бо чылдың өрткен ийи айында токпак хакпышаан, чугай өрттедир оңгарны белеткеп алган. Чугай өрттедикчилерге А. Стрепков, А. Кондратенко, хирээ тыртыкчылары К. Дамбаа, Ш. Комбү, ыяш чарыкчылары Д. Кошкар-оол, В. Бичө-оол шаныкчы ёзуу-биле ажылаан турарлар.

К. КОМБУ.

ЛЮДМИЛА СЕМЕНЯКА

Балет артизи. Көрүкчүлер аяа негелделиг. Ол чараш болган талантылыг болур үжүлүт. Чүге дээрге балеринна дээрге Анна Павлова, Галина Уланова, Майя Плисецкая-дыр...

Людмила Семеняка 20 хаатыг. Ийи чыл мурнунда ол Ленинградтың Ваганова аттыг хореография училищезинни доозкан. 1969 чылда Москвага болган 1972 чылда Варнага болган делегей конкурстарының лауреады. Ам ону Москва СССР-нин Улуг театрынче ажылдаары-биле чалаан. Ай дириг уе өрткен соонда ол Кремлдин съездилер ордузунга «Кулуг хөл» деп балетке Одетта — Ииллияның партизын танылаан.

Республиканың улустуң артизи Римма Карельская мынаар чугаалаан:

— Семеняканы көргеш, балет шиңизинде бир-ле дугаарында ойнап турар-дыр деп чүвени кижи эскерерга берге. Оон баштыкы бүдүүжү балет шиңилеринге ойнаарында дыка таарыштыкан, танцылаар техниказы элчок бетик.

Ийе, сценага ол бүзүредиг шимчээшкиннерни кылып, бөгүнгүни мергежилиниң ёзулуг мастери кылыр кестүр-дүр.

Ол бодун артист кижи мен деп санаар ирги бе?

— Балерина дээрге эң-не өскө, эң-не кайгамчык мергежилиг ажылы дээрээн эш-өөрүүн билип турарынга өөрүүр-дүр мен. Режиссерниүң кол дузалакчызы чүрүкчү болур. Бо талазы-биле бистиң чүрүкчүвүс Николай Ширинин онзалап демдеглекээр-дир мен. Ол — чүгле шиниң чүрүк каастагазын чогаадыкчы кылып турарындан аңгыда, сундулуг болгаш солун овур-хевирлерни тургузуп турар артизивис. Оон аңгыда бистиң театрывыстың коллективинде чоргаарланып болгу дег, талантылыг аныктар кайы дээ. Оларга чижек кылдыр бистиң артистерибис Галина Голубеваны, Вера Сабаны адап болур. Бо эштер боттарының доктаамал ажыыдан хостуг үелерде театрның ажыл-херээ дээш үлегерлиг чоруун коргузуп, хамаарышкан ролдарынга чедишкинниг ажылдап турарлар.

Бистиң театрывыска дуза чедирер талазы-биле комсомол райкому боттуг ажылдарны чоруткайн турары хомудаңчыг. Аныктарны улусчу театрже хаара тудуп, организастыг ажылдарны чорутсун дээш каш удаа айтырыгны тургузуп кээривиске, харыы бербээнин задепсийин турар бис...

Туранчылар республика көрүдезинге кииреги-биле В. Катаевтиң «Өңнүктерниң башкаланганы» деп шиниин белеткеп турар болду. Режиссер Т. Верещагина коргузуглер бүргүзүп катап-катап ажылдап, овур-хевирлерниң ойүдезин, ажыы-чаннарны ажылдары-биле артист бүргүзүүн ажылынга хамаарыштыр негелделиг ажылын алзоп каш белеткелдерден көргүдезим.

«Өңнүктерниң башкаланганы»— солун болгаш аныяк кижилерниң ажыы, амыралын көргүскеен шин. Болуушкун амгы чүе чыдын 20 чылдарында Москва болуп турар. Чаңгыс институтта өөренип турар ажыкилер Вася биле Абрам түскай амыралга тудуп, башкаланганын үк шиниге чүгаалаан.

Туранның улусчу театрынга белеткелдер эрттирер ёралдер чедишпейн турары шин. Чүге дээрге үк театр Культура бажыңының чанында-ла болгай. Шөвангаанда агитбригада, оркестр болгаш хүрал-сүглээ дээш, капсырлашпас ажылдар чок. Ындыг болзажок, найырадыг коллектив республика көрүдезинге чедишкинниг киржир дээш, чаңгыс-даа белеткел үстеейн, шудургу ажылдап турарын демдеглээр үжүлүт. Күзел болгаш кызымаккай чорук турла, туранчылар ам болур көрүдеге чедишкиннерлиг болур дээрэи чигзинир чок.

А. ЧИГУНЕКОВ,
Республиканың улусчу чогаадылга бажыңының методизи.

Уран чүүл делегейинде

танцылаар күзелдиимни детким, балет школазынга өөредип киирген — деп Людмила сактып чугаалаар. Людмила Семеняка баштай Ленинградтың пионерлер ордузунга өөренип турган, а 10 дараазында хореография училищезинге өөренип киргеп. Ийи чыл өрткен соонда ол Ленинградтың Киров аттыг опера болгаш балет театрынга «Шелкунчик» деп балетке бичии Машаның ролюн ойнап күүседкен.

— Ол-ла шупту ёзулуг-ла танцы болган чүве ийин. Мен ёзулуг балет артизи дег танылаан мен—деп Людмила сактып чугаалаар.

Ленинградна ийи чыл ажыылаан соонда ону Улуг театрже чалаан. Ам ол бодун шуут өөреникчи кижи кылдыр санап турар.

— Ам мээн башкым —Уланова. Ынчалзажок дугаараан каанын кайгаар боор силер. Бир, ийи дугаарлары Тес-Хемде Ч. Өөлеттиң «Торгоп Тезим», «Чалгылаан, Кара-Хөлүм» болгаш үшкүүр Күнгуртугга С. Дамдынның «Тере-Хөлүм чалгыларын» деп шүлүктериннен одурулар-дыр. Мындыг янзылыг бот-болунга дөмейлешкек, авторлуң хүүда хамаарылгазы көргүстүмээн, аналза чурумалдарлыг шүлүктер кайы хой. Оларга чижек боттарындан негелде чок ажылдап турары хомудаңчыгдыр.

Кээп турар шүлүктериниң аазын хөйүн авторларының чүрттаан, ажыылдап турар черлеринде аныяктарны улусчу театрже хаара тудуп, организастыг ажылдарны чорутсун дээш каш удаа айтырыгны тургузуп кээривиске, харыы бербээнин задепсийин турар бис...

Туранчылар республика көрүдезинге кииреги-биле В. Катаевтиң «Өңнүктерниң башкаланганы» деп шиниин белеткеп турар болду. Режиссер Т. Верещагина коргузуглер бүргүзүп катап-катап ажылдап, овур-хевирлерниң ойүдезин, ажыы-чаннарны ажылдары-биле артист бүргүзүүн ажылынга хамаарыштыр негелделиг ажылын алзоп каш белеткелдерден көргүдезим.

«Өңнүктерниң башкаланганы»— солун болгаш аныяк кижилерниң ажыы, амыралын көргүскеен шин. Болуушкун амгы чүе чыдын 20 чылдарында Москва болуп турар. Чаңгыс институтта өөренип турар ажыкилер Вася биле Абрам түскай амыралга тудуп, башкаланганын үк шиниге чүгаалаан.

Туранның улусчу театрынга белеткелдер эрттирер ёралдер чедишпейн турары шин. Чүге дээрге үк театр Культура бажыңының чанында-ла болгай. Шөвангаанда агитбригада, оркестр болгаш хүрал-сүглээ дээш, капсырлашпас ажылдар чок. Ындыг болзажок, найырадыг коллектив республика көрүдезинге чедишкинниг киржир дээш, чаңгыс-даа белеткел үстеейн, шудургу ажылдап турарын демдеглээр үжүлүт. Күзел болгаш кызымаккай чорук турла, туранчылар ам болур көрүдеге чедишкиннерлиг болур дээрэи чигзинир чок.

А. ЧИГУНЕКОВ,
Республиканың улусчу чогаадылга бажыңының методизи.

Людмила Семеняка Чайковскийниң «Шелкунчик» деп балетинде Машаның партизын танцылап күүседкен соонда, журналистер ёзулуг шынчы овур-хевирни тургузарынга оон талантызын бедик-биле үнелеп бижээннер.

— Менээ ыңдыг үнелелия канчап бээр боор. Ол дээрге мээн үлүүм эвес-тир. Ол дээрге Галина Сергеевнаның ачыхавыязы-дыр. Галина Уланова мени шынчаар танцылаар кылдыр өөредип, кижизидип кааны ол-дур — деп Людмила Семеняка чоргаарал-биле чугаалаар.

Андрей БАТАЛОВ,
ПМА.

Бодалдың оккуру, сөстүң дээштии

Шүлүктер допчулалы

Редакцияга хүн бүрүде кээп турар шүлүктериниң дээрелери солуннарның арыннарынга парластыныш турар. Артканларының салым-чолу авторларын болгаш редакцияда ону сайгарып турар кижилериниң сеткилин дүүредип турар деп чугаалаза чаазы болбас. Чүге дээрге автор күүн үнелүүн ажылдаан болганда, ол шүлүктү ынмчаруга чедирерин күзеничиг. Шынаар бе дээрге, чамдыктары чогаалдың негелделерини хаалырабайн, суула, далаш бижээн бооп турарындан чыдыкче үнмейн турар. Чамдык авторларның хөөнү кандыры? Эрги-Барлыкта Д. Дыртыктың шүлүктери-биле, номчаан кижилер хөй. Оон чаа келген «Өөрүүр мен» деп шүлүүлүде мындыг одурулар бар:

Чүдүү-чүрээм өөрүшкүүлү
Чүүгү-биле эвес-даа.
Сеткилимниң шаа-биле
Шелеп бижип чоруур тур мен.

Автор шын-на сеткилинден бижээн. Чүгле өөрүшкүлү шүлүктөвес-ле болгай. Сеткилдии шаа-биле шеңеп турган чоорук? Ам чүге дээрге сеткил-сагыштан **дидим**, шинтпирлиг ажылдаары нететтинин кезээн чүве бе? «Болза — болгай, болбаза — болбай-даа» дээр чигзинирлиг-деп шүлүктер база чиг болуп турары ол. Маңаа хамаарышкыр автор бүрүүр бодаанза эки.

«Шын» — чечен-чогаал солуну эвес-ле харыы. Ынчалзажок чогаалдар дөйү-биле парластынып, чамдык таварылгаларда чогаалчылларга, «ныяк-даа авторларга шүлүктөрин, рассказтарыны чагыш ап-даа турар. Мээң мурнуума М. Конгарнмы (Эрзин) «Алдын хээлет 50 чыл», М. Юндеш-оолдуң (Таңды) «Механизаторнуң сөзү», А. Монгуштуң (Чөөн-Хемчик) «Фронтувушүүн сөзү», Д. Ондарның (Чөөн-Хемчик) «Октябрьның ачызында», С. Ойдуттуң (Эрзин) «Найыралы алдарыкшыл», Тес-Хемде Б. Доөндуптуң «Дат заяра», «Эмчилерге», «Хураганныг хой». Н. Ооржактың (Барыын-Хемчик) «Партамга сес», О. Алдын-оол (Чөөн-Хемчик) «Чалыы чүрөөм кырывайн чор» деп шүлүктери чыдырлар. Шүлүктерде солун одурулар, чараш, тыныгыр бодалдар бар болган хүннүң амыдыралыга тема талазы-биле дүгүлүп-даа турар болуур-дур. Парлаарын саналдаар бе дээрге, сес-домаа, үран-чечениниң талазы-биле чедир кылдыымаан болгулаар-дыр. Бо авторлар элээп арга-мергежилиг-даа апаарган эштер-ле болгай. Ынчалза-даа, бүү-хая, шүлүктерниң ырлыг-биле ырлаттынмаанын, ырлаттынмаанын, ырлаттынмаанын,

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнделип эгидилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
МАРТ
11
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 59 (9135).
Өртээ 2 көп.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ МУРНАКЧЫЗЫ

МУРМАНСК ОБЛАСТЬ. Виктор Афанасьевич Меньшиков — РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады, Мончегорскиниң «Сөөгү чүк миселе» комбинадының улуг эпилдиркеч ажылчыны.

Виктор техниктиг ортумак эртемниг. Бүдүрүзегге ажылдап турган, Мончегорскиге техникум дооскан. Оон үлегерин Б. Агаповтуң комсомолчу-аныяктар бригадазының хөй-хөй ажылчыннары эдерген. Ажылдаар ышкаш доозу бээрге, олар база өөренгеш олуруптар.

Республиканың парламент кежигүнү ажылчын оол В. Меньшиков хайныышкынының дескелчок амыдыралдыг чурттап турар. Соңгукчуларның бергеи даалгаларын В. Меньшиков коичуг харыысалгалыг күүседип турар.

Бо чылдың чазаында В. Меньшиков улуг өөрүшкүлүг болган: СЭКП хооркомунуң бюрозу анза Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүн биледин тывыскан. СЭКП-ниң хүрээлеңиге беш чылдың мурнакчызын хүлээп алган.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ-ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

Тываның болгаш Хакасияның чарыштыг хойжуларында

САЯН АРТЫНДА ӨҢНҮҮМГЕ

«Элегес» совхозтуң улуг хөйжүзү, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Умн-оол Андреевич Бавун-оолдуң бодунуң чаршып турар өңнүү, Хакас Автономнуг Областың «Степной» совхозунуң улуг хөйжүзү Алексей Александрович Аткинге чөрүткен чагаазын моөң эдаанда парладывыс.

Эргим Алексей Александрович! Тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылының баштайгы ийи айлары доозу берди. Ынчангаш бистиң чымыштыг ажыл-ишиниң чамдык түңнелдерин ам көрүп болур апарган. Мен бо кыжын канчаар ажылдап, кыштаглаашкынны канчаар эрттирип турарымны силерге сонуургадыр бодай-дыр мен. Чүге дээрге, бис чаржып турар болганывыста, силер ону сонуургап турарымнар чугаажок.

Бистиң Тывада бо чылын кыштың байдалы дыка нарын, берге болуп тур. Хар улуг түшкен. Оон кадында улуг хат хадаап, харны доштадыр хөрүктеп каапкан, мал черден өттаары бергедеп турар. Ынчангаш одарны далбыйаар, бар мал чемин камныг чарыдаар ужур таварышкан. Кыш берге-даа болза, бистиң республиканың малчыннары мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдеириң дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынче кирбишаан, нинтиниц малындан чаңгыс-даа башты хоратпас, берге кыштан менди камгалап алыр, кышкы үеде мал ажылының продукциязын бүдүрерин улам көвүдедир дээш шудургу ажылдап турар. Сүтбаразн фермаларының, хойжу бригадаларының болгаш түс-түс малчыннарның аразында социалистиг чарыш калбарган, кижи бүрүзү-ле эрткен чылдыңнан бедик көргүзүглерни чедип алырынче чүткүп, бодунан хамаарыжыр бүгү чүүлдерни кылып, бот-бодунга дузалажып, арга-сүмени бержип турар. Нинтизи-биле бистиң малчыннарывыс кыштың бергелерин шудургу ажып эртип, багай эвес түңнелдерни чедип ап турар.

Ам бодумнуң ажыл-херээжиниң дугайын чугаалап көрейн. Колдунда хөйларымның саны мурнунда турганы дээвээр. Олуп хораан чүве чок, баш саны бүрүн менди. Коданда хойларым черден өттавайн, бүрүн тургузу азыралда турар. Чүге дээрге, хар улуг, оон ангыда, хөй кадарып болур таарымчалыг олар-даа чок. Ук кыштагны эрткен чылын кылган, маңаа бир дүтаар кыштап турарым бо. Чурттаар бажыңымда чаа, кажаалар база эки кылдынган, чылыг, иштп кургаг.

Хойга чиртир бүгү чем бар, бүрүн четчир. Суггарар суу база белең. Ынчангаш ам бүгүле чүве мээң бодумнуң хамаарыжыр. Мен дузалакчым-биле шудургу ажылдап тур бис. Хойнуң күжү эки, хүр кыш ажып тур. Мен бодумнуң башгайгы «дужудумну» ажаап алырынче февраль төнчүзүнде эгелеп кирипткем. Хойнуң оолдаашкыны ам кидин-не түлүктеп тур. Чамдык хүннерде 30 чедир хой оолдаптар. Ажыл чырыңай чай чок. Хойжунуң ажылында эң-не харыысалгалыг, чымыштыг ой келгени ол.

Хураганнарны сакманныг арга-биле дорукторуп тур бис. Совхозтан меңээ амдыызында үш санкманщиктп берген, амдаа үш кижи негеттинип турар. Сакманщиктерниң бүгү ажылын бодуп хүн-хүн чок башкарып тур мен. Олар меңээ улуг дузаны чедирип турлар.

Амдыызында мээң коданымда 200 хой оолдаан. Оон 210 хураган менди доругун тур. Хураган өстүрер чылыг кажаавыс бар, хураганнарга бээр чем база четчир. Ынчангаш чаңгыс баш-даа хураган оксумаанының болдунар аргазы менде бар. Маңаа ам ажылды чүгле биилдиниг организастаары эргежок чүгүлә. Ынчангаш чарышка алган хүлээлгемни күүседиринге бүзүрелдиг мен.

Алексей Александрович, силерниң ажыл-херээңерниң дугайын мен база-ла сонуургап тур мен. Ынчангаш силер база бистиң арбитрлериивис болур «Шын» болгаш «Ленин чолу» солуннарны дамчыштыр меңээ харыы чагаадап чорударыкарны маңап тур мен.

Ужурашкыже байырлыг!

У. БАВУН-ООЛ,
«Элегес» совхозтуң улуг хөйжүзү.

ЧӨРҮКТА: У. А. Бавун-оол бодунуң дузалакчы кадарчызы Андрей Доржу-биле.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге ажыл-ишчи байдалды тургузары, хожудап турарларны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрери, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алдынган хүлээлгелерниң күүсеттинерин чедип алыры — партия организацияларының кол сорулгазы болур.

Соруlга күүсеттинер

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхоз бо чылын 960 гектар тараа культуралармн, 600 гектар мал чемнн тарыыр. Колхозтуң тараажылары амгы үеде үрезин арыглаашкының доозупкаанар.

1973 чылда колхоз гектар чер бүрүзүнден 8 центнер, суггатчыг чөрлерден 15 центнер дүжүттүг алыр сорулганы салган. Херээжен суггатчылар Куулар Белек, Шура Күжүт олар 16 центнер дүжүттүг гектар бүрүзүнден алырын хүлээгеннеер.

К. АРБАЙ-ООЛ.

Темп бедээн

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Кызылдың № 14 механизация эргелелиниң ажыл-ишчилери февральдың планын күүсетпишаан, январьда чедир кылдынмаан чүүлдерни чедир кылырын шиитпирээш, социалистиг чарышты участок, кижи бүрүзүнүң арагында калбарткан, күш-ажылдың организациязын ажыктаан. Оон түңнелинде эрткен ийи айның планын чүгле күүсеткен эвес, харын ажыр боттандырган. Эргелелдиң ажыл-ишчилери эрткен ийи айда шиитпир-биле 253 муң рубльдың механизация болгаш тудуг-монтаж ажылдарын кылып турган, ону алды муң рубльге ажыр күүсеткен.

Механизация эргелелинде будүрүлге онаалдаларын ажыр күүседип турар мурнакчыларның саны хөй. Ийи айның түңнелинде социалистиг чарыштың мурнакчылары бульдозерист И. Гавриленко, кран башкарыкчызы Г. Охотникова, экскаватор машинизи А. Эльмаяров болгаш оскелер-даа бар.

Эргелелдиң ажыл-ишчилери чедип алган темпизин моөң соңгаар кудулаттпас дээш чер болганда социалистиг чарышты калбарткан ажылдап турарлар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

СААЛДА КӨВҮДЭЭН

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң Суг-Бажы сүт-бараан фермазының саапчылары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында мал ажыдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, бо чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир деп хүлээлгеннеер. Ферманың ажылчыннары 1973 чылдың бирги кварталында 420 центнер сүттү күрүнеге садар хүлээлгелиг. Бо хүнге чедир олар 390 центнер сүттү күрүнеге дужаагаш, квартал планын күүседир чеде бергеп.

Эрткен чылдың ол үеан-биле деңнээрге фермада сүт саалдазы көвүдээн. Шак ол челвишкинин ферманың пайыралдыг коллективи күш-ажылдың будүрүмчүлүүн бөдидип, инектерниң чемгерилгезин экижидип, сиген, силосту четчир кылдыр белетээнниң ачызында чедип алган.

Ферманың мурнакчы саапчылары Зоя Ооржак, Минис Куулар, Карат Сарыглар олар эрткен ийи айда инекке опааштыр 270-ден 300 килограмм чедир сүттү саап алган.

В. МОНГУШ,
партком секретары.

Ажылым ажыктыг

Мал ажылының ажыдакчылары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга бистиң «Кызыл тараачын» колхозтуң ишчилеро идепкейлиг киржип турарлар. Чоннуң ол улуг көдүрүүшкүнүнүг ажылынга мен база үлүмнү киирип турар мен.

Бодумнуң мергежилим — механизатор. Ынчалза-даа эрткен күүнү 800 тонна сигенпи тырый мооңдактап, мал чемнинң белеткелинге идепкейлиг киришкеп мен. Амгы үеде кыштагларже мал чемн соөртүп, кыштаглаашкынны чогумчалыг эрттирериниг дуза кадып, ажыл-ишпнинң ажыктыынга өөрүн чор мен.

М. БҮРБҮ.
Бии-Хем район.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының үлетпүрүнүң бүгү ажылишчилери, социалистиг чарыштың тугун улам бедик тудаал!

Бүдүрүкчүлүг чорук өскен

«Укрбарыын хөмүр-даш» комбинадының № 6 «Белкомостовская» шахтазының аңмыгылыннары беш чылдың соолгу чылында көрдүнген күш-ажылдың деңнээлин амдыгаштан эгелеп ама берген. Бир эвес 1975 чылда бир амыдчынга омаштыр бир айда 102 тонна хөмүр-даш казып тывар дээн болза, ында амгы үеде — 105,4 тонна хөмүр-дашты казып үндүрүп турар. Шахта хөмүн санында 2.000 тонна оттулар чүүл бээр деп төлевилээн-даа болза, ам ону будун-чартык катап ама берген.

Шахтаны комплекстиг автоматчыдып база механизастаанының ачызында ол бүгүнү чедип алган.

Шахтаның коллективи 1973 чылда алган социалистиг хүлээлгезин чедишкинниг күүседип турар. Дээлгадан ажыр 15 муң тонна хөмүр-дашты каскан. Тонна санының бот-үнези планда көрдүнгенинден 64 копеек чиик боол турар.

ЧЕРВОНОГРАД.
Львов область. (СЭТА-ның корр.).

БАШТАЙГЫ БАЙЫРЛАЛ

● НИЖНЕВАРТОВСК. (Тюмень область). (СЭТА-ның корр.). Чурттуң нефть-биле аң байлак дээн черн Самотлорнуң чанында дыка дүргеи туттунуп турар Нижневартовск хоорай март тоста үндезилеттингенинден бээр таптыг-ла бир чыл болганын демдеглеп баймрлаан. Нижневартовчулар ол хүнүң шалыпчы ажылдың хүнү кылдыр чарааш, хоорайның «төрээн» хүнүн тудугларга, нефть казар черлерге болгаш тайга-сыннарга, Нижневартовск — Альметьевск аразының аң ыран-узак нефть дамчыдар хоорааамның тудуунга-даа чаа-чаа күш-ажылчы рекордтар-биле демдеглеп эрттиртеннеер.

Соңгу чүктүң ол анызы

ЭЛЕКТРИ ШУГУМУ

ОШ. (СЭТА-ның корр.). Токтогул ГЭС-тен Андижан аразының электри дамчыдар шугумупун тудуу эгелээн. Оон 500 киловатт ток дамчыыр.

Орта Азияда аң узун электри шугумнарының бнрээзи болбушаан, ол Фергана даанның арт-сынларын таварып эртер ужурлуг. Оон демир адаганнарын вертолёттарның дузазы-биле тургузар. «Түскай четки тудуг» дээр Бүгү-эвилелдиң трезинниң коллективи он-он муң хан-даштарны буза тевискеп, кижи баслаан кадыр-берт черлерге чаа оруктарны нээр апаар.

Оон тудуу доостурга Токтогул ГЭС-тян тогу Орта Азияның каттышкан энергия системазынга тутчур.

Эртем конференциязы ажыттынган

К. Маркс биле Ф. Энгельстиң бижээни «Коммунистиг партияның манифезинин» аң башгай парлаттынганындан бээр 125 чыл болган. Ол чогаал бүгү делегейде неотрээн болгаш амгы-даа үеде дүүн чаа бижиттинген мшкаш, чугула утка-шынарлыг боол турар деп В. И. Ленин демдеглээн.

Марксизм-ленинизм институдунуң, нинтилел эртемверининг академиязының, СЭКП ТК-ның чанында партиявың дээдн школазының болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының гуманитарлыг институттарының Москвада, март 9-та, Эвилелдер бажыңының Колоннаазы залында ажыттынган каттышкан эртем конференциязы делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң төөгүзүнде ол үттүндурбас хүнге турасскаатты нгээн.

Конференциязы СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң директору, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентиниг академик П. Н. Федосеев ажыткан, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары, академик Б. Н. Пономарев эге сос ап, чүве чугаалаан.

«Правда» солуннуң кол редакторунуң бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының кежигүнү В. Г. Афанасьев «Эртемниг коммунизмниң манифези» деп илеткел кылган. «Коммунистиг партияның манифези» болгаш амгы үеде делегейниң ажылчын шимчээшкининиң» деп илеткелди СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң кылдыс эргелекчилп, профессор А. И. Соболев кылган.

Март 12-де конференцияның ажылы секциялар аайы-биле болур.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ СӨСТҮҢ ДЭЭШТИИ

Чамдык областарның тудуг организацияларының база чнии, аъш-чем, эът болгаш сүт үлетпүрүнүң будүрүлгелериниң коллективтеринге оларның күш-ажылчы улуг тнилелгези-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитединг болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели чоокта чаа нзиг баймр чедирген. Бүдүрүлге күчүлерни ажыглалга дүргеи кнпрер таланы-биле 1972 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин олар аалдарлыыбиле күүсеткеп. Чедишкинн канчаар чедип алынганы? Тудугжуларның күш-ажылчы энергизын, чогаадыкчы идепкейин хөгжүлгеринге чүү чүве ылгг бергенин?

Дыка хөй коллективтерге чоннуң хереглел бараанларын будурер будүрүлгелерни дүргеи тудары дээш чаршп эгелекчилерниң санында кирип турар Донецк областын партия организацияларының дуржулгазы өөренип алыксанчыг болуп турар. Коммунистер чарышты баштааш, бүгү участоктарга организас-техниктиг хемчеглер тодаргай күүсеттинген турааун, ажылчын, специалист бүрүзү алган хүлээлгелериниң салым-чолун харыылаан туразн дээш сагыш салганнар. Звенолар, бригадалар, тудуг организацияларының аразында күш-ажылчы чарыш калбарган. Патриотчу эгелээшкиннинг нинтилелге ужур-дузазын, мурнакчыларның дуржулгазын, оларның күш-ажылынын аргаларын агитаторлар биле политинформаторлар билдингнер, тодаргай чижектерге илередип, будүрүлгеге шалыпчы ажылдың үзегер-чүвээн боттары коргүүп турар. Ол бүгү чүүлдер салдынган сорулгаларны бүзүрелдиг күүседирде болгаш совет улустуң амыдырал деңнелин улам ынай бедидирининг талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездининг хүлээп алган калбак программазын күүседиринге төлептиг салыышкынын киирер дээш демиселдя беш чылдың үшкү чылының баштайгы хүнөвериндеп эселээп үргүлчүлээре тудугжуларга дуза болган.

Коллективке политиктиг ажылдың кайы хире ужур-дузалыы ол чижектен идец-дир. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжы чуртта калбарган амгы үеде партийжи сөстүң мобилизакчы ролю онза улуг. Бодунуң аргаларын, нинти олурукта бодунуң туружун улам тодаредип алырда кижи бүрүзүнге дузалаар, хүлээлгелерни чедишкиннир күүседир деп чаңгыс-дай чүткүлге кижилериниң күжелиишкиннерин каттыштырар — партия комитеттериниң болгаш эге организацияларының масса-политиктиг ажылынга ам кол чүве олдур. ССРЭ-ниң 50 чылынга белеткел үезинде чедип алдынган дуржулганы чогаадыкчы ёзу-биле ажыглавышаан, ажылчыннар хуралынган, лекциядан эш хуузунуң беседазынга чедир политиктиг салдар чедиреринің боттарын бадыткаан хевирлериниң болгаш методтарының бүгү байлаа-биле чегеленип, ол түүлдерни коллективтериниң амыдыралы болгаш ажыл-херектери-биле ханы холбаштырарын чедип алыр херек.

Социалистиг чарыштың эң чугула принциптерин — түңнелдерниң бүгүдеге сурагаш болгаш деңнештирилгелиг болурун чайгылыш чок боттандырары политмасселиг ажылдың деңнелиидеп дыка хамаарыжыр. Чижээ, айның, неделяның, эдлегниң түңнелин үндүрген дийик. А ол түңнелдерни улус шуптуу билнир бе? Ол түңнелдерни үргүлчү амалытеп, эргежок чугула түңнелдерни кылып турар бе? Областа, районда, будүрүлгеде чарыштың канчаар чорун турарының дугайын коллективке үргүлчү дыңнадыр, мурнакчыларның канчаар ажылдап турарын, кымның чүге хожудап турарын чугаалаары, эң даарге чедип алышкыннарны сайзырагайжыдар, херек кырында катаптаар төлээде, кижи бүрүзүнге таарымчалыг байдалдарны тургузары — коммунистерниң сагыш салыр чүүл-дүр.

Заводтарда болгаш тудугларда, колхозтарда болгаш совхозтарда коммунистиг күш-ажылдың база мурнакчы дуржулганың школаларны ажылдап турар, кадржаан ажылчыннарның болгаш специалистерниң аныяктарны шефке алыры чаңчыл болу берген. Бо талапы-биле агитаторларның, политинформаторларның, лекторларның болгаш пленчелчилериниң ажыл-чорудулгазы база калбак аргаларлыг болур.

Оларның салдарының күштүү, түңнелдэн чаршттың сорулгалары болгаш шимчедикчи күжү, мурнакчыларның мергежилиниң «чажыт чүүлдери», эртем-техниканың чаа чүүлдерин нептередиринің аргалары кайы хире ханы илергейлеттинин турары-биле дорт холбаалыг. Ол чорук чер-черниң парлалгазынын чүүлдеринге, телевиденнеинің болгаш радионуң дамчыдылгаларынга, аас болгаш көскү агитацияның бүгү чепсектеринге шуут хамаарыжыр.

Ындыг турбуже масса-политиктиг ажылды авазып санаңыг, каш кижи амыдыралдан хоорук чорудуп турары хөвар эвес. Дуржулганы өөренирин болгаш нептередирин кыры-биле коор, ажыктыг эгелээшкиннерни ёзу барымдаалап «чүүдүгаунуп коор» фактылар бар. Кайы-бир эгелээшкин-даа калбаа-биле нептереди, салгакчылары-даа хөй болду дижи бээр. Ол дээрге медээлерден болгаш отчёттардан ынчалдыр билдинип турар болдур ийин. А херек кырында ёзулуг салгакчыларны көрө бээр болза, оранчок эвээш: чамдык кижилер эгелээшкин дугайын чүгле какпы дыннаан турда-ла, «тааржыр» коргүүтлелиг бүгү ажылдакчыларны медээлерге киирип турар. Агитатор, политинформатор дээрге, болуушкуннарның дыңзылакчызы болбайн, харын партияның идепкейлиг дайынчызы болур хүлээлгелиг. Хүлээлгелерни чедишкиннинг күүседиринге шаптыктап турар чепсектер беседа үезинде илерсп кезир болза, шыңгыы хөделиргн—агитаторнуң хүлээлгезн. Алыс фактының дугайын парткомга авиа-ла дыңнадып кагбайн, харын хожудашкыныарның чылдагаанларын тодарадып, ажыл-херекти экижидиринің дээштиг хемчеглерин алырын чедип алыр херек.

Политиктиг дайынчының — а ол дээрге коммунист бүрүзү болур ужурлуг — бирги эдлечлиг сагыш салыр түүлү болза, социалистиг чарышты улам ынай хөгжүдерииге мооңдактап, массаларның күш-ажылчы идепкейин өстүрериң саададын турар бүгү чүүлдерге удур принципиалдыг демисеживи болур.

Партия организацияларының чарып-биле холбаалыг бүгү ажылы — чогаадыкчы херек-тир, анаа арсүгейээр болгаш ажыл чылаыр чорук турбас ужурлуг. Массалар ортузунга политиктиг салдарның хевирлерин болгаш аргазарын сайзырагайжыдарының дугаймда сагыш салыр, оон боттуг ажыын аналпзтээр — бистиң идеологтуг кадрларывыстан негеттинип турар чүве ол-дур. Организакчы болгаш кижизидикчи ажыл-чорудулганың айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирери, олче коммунистерни калбаа-биле хандыкшыдары, агитаторларга, пропагандистерге, плеткелчилерге ажыл-ишчи ёзу-биле дузалаары, оларны информация-биле эки хандырары, дуржулга солчуушкунуң таарыштыр тургузары — чер-черниң партия организацияларының эң чугула хүлээлгези. Чижээ, беш чылдың үшкү чылынга алдынган хүлээлгелерни чедишкиннинг күүседир дээш чаршттың калбарышкыны-биле холбаштыр масса-политиктиг ажылдың ойу келген чугула айтырыгларын агитколлективтер удуртукчуларының хоорай семинарынга чугаалажып, партияның Москва хооркому ажыктыг эгелээшкинни кылган.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңуң сорулгаларын шиитпирлээрнпче массаларны мобилизастаарынга агитаторлар, политинформатор кезээде партиянық идепкейлиг күжү болуп келген. Ынчангаш ам амыдырал оларга чаа бедик негеделерни салып турар болгапда, олар чедип алдынган дуржулганы улам долу ажыглаар, боттарының ажыл-чорудулгазын күш-ажылчы коллективтериниң эң чугула сагыш чөвээшкиннары-биле улам сырый холбаштырар хүлээлгелиг. Социалистиг чарышка чаа-чаа чедишкиннерни чедип алырывче миллион-миллион ажылчы чоннарны хандыкпыштыралап, партияның дайынчы сөзүү хүнүң-не улам чыртыкылашдыр, улам бүзүрелдиг чаңгыланып турааун!

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу эш И. И. Фадеевтиң пенсияжо үнгени-биле холбаштыр ону РСФСР-ниң сан министри албан хүлээлгезинден хостаан.

ЭШ А. А. БОБРОВНИКОВТУ РСФСР-НИҢ САН МИНИСТРИНГЕ ТОМУЙЛААР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумуунуң зөктээлы болза:

Эш Андрей Андреевич Бобровниковту РСФСР-ниң сан министрингe томуйлаар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ.

МОСКВА, 1973 чылдың март 9.

Коммунист дугайында чугаа

КЕЖЭЭНИҢ МУРНУНДА ХҮНДУ

Кайы-бир коллективте тергиип мурнакчы кижилер турар болгай. Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниҢ XXII съездиниҢ аттыг совхозка баргаш, ындыг кижилер кымнарыл деп айтырар болзуңараза, инек кадарчызы Хола Шыырапович биле саапчы Дүктүг Донен-ооловна Ондарларны адаар. Олар кайызы-даа коммунистер. Ленинчи улуг партииниҢ кежигүнү деп төлептиг адын олар ажылга кызымак, амыдырал-чуртталгага үлегерлиг чоруу, уругларын эки кижилер кылдыр кижиндери-биле бадыткап чоруур.

— ФерманыҢ эң дээре мурнакчыларыныҢ бирээзи Дүктүг Ондар. Ол дээрге, бодунуҢ ажылыныҢ бүлүг мастери, четпестериҢ дугайында ажыт-чажыт чокка чугаалаар коммунист. А ооң ашаа Хола Ондар бисте улуг кадарчы. ФерманыҢ чедишкинниҢ дугайын чугаалап тура, ооң аңаа киирген үлүүн үттуп болбас— деп, бригадир Монгуш Алдыпкыс чугаалаар.

Бо өг-бүле шынап-ла күш-ажылчы чоруу-биле совхозтуң ажыл-ишчилериниҢ хүндүткелин чаалап алган. Хола Шыырапович Тыва АССР-ниҢ Дээди СовединиҢ Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан, чаңгыс чер чурттугларының ону район СовединиҢ депутадынга соңгаан.

...Тос уруглуг улус бис, бирээзи Иркутск хоорайда мал эмчизинде ооредиҢ гурар. Бир уруувус Чадаананың ортумак школазыныҢ он чугаарында, күрүнө хандырылгаашта. Бир уруувус Зина даваныла дегинде. Ийи бичиизи бажында турар бо — дээш, Хола Шыырапович бичии ооң биле уруже корду. Артканнары школада улус болду.

Бо коммунистерниҢ ажылдап турары Дөргүл сүт-бараан фермазы, эрткен чылын сүт садарыныҢ планын хууса бетинде ноябрь 7-де күүседкон. Юбилейлиг чылда республиканыҢ комсомолчу-ажыктар фермаларыныҢ аразында сүмелеп, дузалы коргүзүп турар. Ындыг мурнакчы коммунист-биле чугаалажып олура, черле ынчап фермаҢ чедишкинниҢ чылдагааны үүл дээрзин сонуургадым.

— Бистиң коллективтивис эки ажылдап турарының чылдагааны дээрге, кайы бирээвистиң күш чотпаанын ажылга шупту дузалажыптар улус бис. Кижи бүрүзү-де бодунга онаашкан даалганы ылап күүседир дээш оралдажыр — деп, Хола Шыырапович тайылбырлай-дыр. Малды ажаап чемгерер талазы-биле саанчыларның болгаш инек кадарчыларының ажылын хувааган. Ынчангаш чамдык фермаларда дег ону бот-боттарынче чугжур чүве чок.

Х. Ш. Ондарның партийжи даалгазын сонуургадывыс. Фермада арыг-шеверни база инектиҢ ажаалда-чемгерилгезин харылаар кижи болуп. Эрткен чылын коллектив мал чемин арттыр чарыгдаан. Ол чорук продукциянын бот-үнезинге салдарлыг болган.

Чөөн-Хемчик район Улуг-Хем-биле социалистиг чарыштыг болганда ону канчаар эки организастаа чогуурул дээрзиниҢ дугайында Хола ШыыраповичиниҢ бодалдарын айтырдывыс:

— Чарыштыг шын организастаар дугайында доктаалдар-даа бар чүве-дир. Ол районнуҢ Кара-Тал фермазы-биле эрткен чылын чарыштыг турдувус. А ажыы-биле чугаалаарга, ону саазын кырынга организастаан турду. Ындыг чарыштың ажыы-даа чок. Барып түңневес, бот-бодунуң дуржулгавын көрбес болганда, кандыг чарыш дээр боор. Бо чылын кожавыста «Искра» колхозтуң Кызыл-Хавак фермазы-биле чарыштыг бис. Кеэз-даа чардывыс. Ынчалзалаа бир-тээ район биле район чарыштыг болганда, бистиң ийи районнуң ийи фермазының чарыжын база болур-чогууру-биле организастаан болза эки — деп, малчын харылаашкаа. Ол черле чөп.

Ындыг бодалды Улуг-Хемде «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем сүт-бараан фермазының эргелекчизи Шыырап Чалбаа база чугаалаан чүве. Улуг-Хемдо бирги черни эзлеп турар ол коллективтиң удуртукчузу Доргүн фермазынга болган семинарга кириишкен болду. Ында корумчурумну, ажыыды организастаапкын, кажаанның байдалын ол аажок магадаан, ындыг эки кажаанды, кызыл-булуңну совхозуу Иштии-Хемге база тудуп берген болзаа, деп ол күзел олурган. Эки үлегер-чижек ындыг-ла болгай.

Дүктүг Донен-ооловна эрткен чылдың тоңчүүвүде Чөөн-Хемчиктиң херээженнериниҢ мурнундан Улуг-Хем районнуң херээженнер човулөлдерининң ажылыбиле танышкан толээлериниҢ бирээзи болуп чораан. Ынчангаш Улуг-Хемде херээженнер ажылында чамдык эки чүүлдерни сонуургаанын чугаалап олур. Бо ийи коммунистиг бажыды агитквартира товү болуп турарын аңаа кирген кижи дораан эскерип каар.

Ооң планында район СовединиҢ депутады-биле ужуражылганы, политкичээл айда бир катап эртип турарын, бажыңнарның арыг-шеверин хынаарын, март 8-ти таварыштыр аъш-чем делгелгезин организастаарын болгаш концерт белеткээрин айыткан.

— Агитквартираларның ажыктыы коннуг Чөөнүң культуразын, билиин бедидеринге ажыктыг. Хуралдарны чыгаан, арага-дарыга бүдүлеар кижилерни база уругларының өөредилгезин, сагылга-чурумун хайгаарааш кижилерни ацаа эккелгеш, тургускулаптар бис — деп, коммунист Дүктүг Донен-ооловна чугаалап турар.

Коммунистер Хола Шыырапович биле Дүктүг Донен-ооловна фермада аныяктарның күш-ажылга кызымаанга, оларның өөреникчилериге оруу, оларны боттарының толептиг салгакчылары деп санап турар. Д. Ондар ылаңгыя саанчылардан комсомол бөлүүнүң удуртукчузу Долума Кара-Салды, Сат Авай-Доокту, Калдар Монгушту болгаш оскелерни-даа адап, оларның бирээзин партия кежигүнүнге хүлээп алыры-биле белеткээп турарын чугаалай-дыр. Чөөле ынчап ферманың коммунистеринииҢ партияга белеткеп турары оске-даа аныяктар бар.

Ферманың сүт саалдазы эрткен чылдың бо үезинге бодаарга барык ийи катап хой. Ынчангаш олар 1973 чылда бир инектен-не 2283 кг сүттү саар дээш хүлээлгезин күүседир аргалыын бадыткап турар.

Д. Д. Ондар бо чылып бир инектен-не 3000 литр сүттү саарын хүлээзеген. Коммунист ону күүседир дээш бүгү күжүн салып ажылдап турар. Богун дүүнгүүнден, а даарта богүндээзинден артык ажылдаар деп чүве олуур.

Х. СЕДЕН.

Тыва АССР-ниҢ Дээди СовединиҢ Президиумунда

КҮШ-АЖЫЛ ХООЙЛУЖУДУЛГАЗЫН САГЫЫР

Тыва АССР-ниҢ Дээди Совединин Президиумунга «Тыва тудуг» тресте күш-ажыл хоойлужудулгазын сагып турарының дугайында ол трестиң эргелекчизи Ч. Б. Ондарның илеткелин дыңнап, чугаалашкаш, бо талазы-биле чамдык боттуг ажылдар кылдынганын ажыттышаан, күш-ажыл хоойлужудулгазын хажыдып турарының фактылары барын демдеглээн.

Ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар ортузунга кижизидилге ажылын коолкак чорутканындан арагалаар, ажыл шагы үзер, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреэр оске-даа таварылгалар хөй. Эрткен чылын 48-ки тудуг эргелелинге ажыл шагын үскени 2416 кижи-хүн четкен. Ынчангаш 32 мун хире рубльдин тудуг-монтаж ажылының планы чедир күүсеттинмээн. «Кызыл тудуг» эргелелинде күш-ажылдың болгаш будүүлгенин сагылга-чуруму куду деңнелде. Ындыг турбуже, эргелелдин удуртукчулары хөй-ниити организацияларынга конкак даянган. Эш хуузунуң судтары ажылдавайн турар, күш-ажыл маргылдаларын чугаалажып сайгарып көөр комиссияларны тургуспаан. Ажыл шагындан дашкаар ажылдадырының чурумун, ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны администрацияның инициативазы-биле ажылдан үндүрериҢ таварыштырын турар хоойлулар күүселдезин тресте хажыдып турар.

Техниканың айыыл чок чоруунун шүрүмнерин үреэр таварылгаларны чайладыр талазы-биле ажыл четпес тургустуган. Ол соруунга үндүрүп берген акша-хөреңгини четче ажыглавайн, эргелелдин начальниктери, хөй-ниити организацияларыг күш-ажылдың болгаш будүүлгенин сагылга-чурумун экижидер даэш чогуур хемчеглерни алдайн турарын, оске-даа четпестерни Президиум шилгыы шүүмүүлээн.

Ол бүгү четпестерни чайладырын болгаш хоойлуэар хажыдылыышкынын болдурбас даэш хемчеглерни алырын, треске юридиктиг албанны экижидерининиҢ хемчеглерин алырын, үндүрүп турар дужаалдарының хоойлуга дүүшкен турарын шынгыы контрольдаарын, күш-ажыл дугайында хоойлужудулганы ажылдакчыларга өөредирин организастап, ону коллективке калбаа-биле тайылбырлаарын трестиң удуртукчуларынга Президиум дааскан.

Хамаатыларга кичээнгейлиг болур

Хамаатыларның чагааларын, хомудалдарын, билдириишкиннерин көөр болгаш база оларны хүлээп алыр талазы-биле «Тоора-Хем» совхозтуң дирекциязының ажылының дугайында айтырыгны Президиум хуралынга дыңнап чугаалашкан.

«Хамаатыларның саналдарын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын көөрүүнү чурумунуң дугайында» ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ Президиумунуң 1968 чылдың апрель 12-де Чарлыының күүселдезин дирекция багай организастап турарын Президиум шилгыы айтып демдеглээн. Кээп турар чагааларның, билдириишкиннериҢ, хомудалдарның үчёдүн кылбайн, ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны хууда хүлээп алырын организаставайн турар. Хамаатыларның аас-биле киирген санал-оналдарының үчёдүн кылбаан, оларны хүлээп алырының расписаниезин тургуспаан. Совхозтуң салбырларында байдал база ындыг.

Ажылчы чоннарның саналдарын болгаш хомудалдарын шиитпирлээр талазы-биле ажылды дирекция чаңгыс-даа катап ниитилештирип көрбээн. Хөй хомудалдарның үнүп кээп турар чылдагааннарын чайладыр хемчеглерни албайн келген. Хамаатыларның киирген чамдык саналдарын болгаш билдириишкиннерин ёзу барымдаалап көрүп, ооң хуусааларын хажыдып турар.

Ажыл-агый органнарынга хамаатыларның киирген хомудалдарының болгаш билдириишкиннериниҢ хөй кезии чуртталга айтырыы болуп турар. Совхозтуң чүгле Май 1 салбырынга киирген бүгү билдириишкиннериниҢ 36 хуузу бо айтырыгга хамаарышкан.

Чуртталга төлүү-биле хандырарының үчёдүнга хүлээп алган хамаатылар саны чыл бүрү көвүдеп турар. Моон бир чылдагааны чуртталга тудуунга эвээш акша-хөреңгини үндүрүп турарында. Бо чижектиг оске-даа четпестерни Президиум айытпышаан, ол четпестерже кичээнгей салырын болгаш ону дарый чайладырын, ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ Президиумунуң үстүнде айыткан Чарлының күүседир даэш хемчеглерни дарый алырын «Тоора-Хем» совхозтуң дирекциязынга Президиум дааскан.

ТУДУГЖУНУҢ ХЕЙ-АЪДЫ БЕДИК

Таңды районнуң Хову-Аксы суурда «Тыва кобальт тудуг» участогунуң ажыл-ишчилери эрткен сескен беш чылдың чугула тудуу болур «Тыва кобальт» комбинаттың тудугларын ажыглалга киирериҢге шалыпчы үлүүн киирген. Тоску беш чылдың ийиги чылында 1 миллион 311 муң рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын боттандырган, ынчалза-даа салдынган соруга чедир күүсеттинмээн.

Тудуг участогу колдуунда үлестүр тудугларын ажыглалга киирериниҢ талазы-биле эрткен чыл планын чедир күүседип шыдаваан. Ол планның күүсеттинмейн баргамының кол чылдагааны болза, 2, 3, кварталдарның тудуг объектилерин цемент, туубу, шыл, металл аймаа-биле доктаамал хандырбаанында. Бажыңнар тударынга хереглээр туубуну чедир бербейн турганының ужурунда, участок туубу-биле 1255 дөрбелчин метр хана салыр соругазын күүсеттээн. Оон ацыда үлестүр будүүлгезиниҢ тудуг объектилериниҢ толевилел-смета документилерин чогуур өйүнде бербейн турганы, ажылга шаптыктыг болган. Участок эрткен чыл дургузунда тудуг материалдары, кодүртүр механизмнер, ажылчын күжү-биле чедир хандыртынмаан тургам. Тудугларга ажылдавр ужурлуг тускай мергежилдиг кадрлар чедишпес болуп келгенинииҢ чылдагааны-биле, участокка кижи күжү-биле хандырылга чылда чүгле 72,7 хуу четкен.

Хову-Аксында тудуг участогунуң бо шиитпирлиг чылда кол соругазы болза, эрткен чылдың хожудаашкыннарындан үштүнүп үнери, планныг даалгаларны хуусаа бетинде күүседири болур. Тоску беш чылдың үшкү чылында бистиң күүседир ужурлуг даалгаларывыс база хөй. Чарып алган керээ ёзугаар 1 миллион 400 муң рубльдиҢ, боттуң күжү-биле 1 миллион 200 муң рубльдиҢ тудуг-монтаж ажылдарын кылып доозар ужурлуг бис. Бо чылын 12 квартиразыг 4 чурттала бажыңын, 330 тонна картофель шыгжаар черин, 1000 дөрбелчин метр төлдүг теплицаны, кобальт комбинадының Соңгу рудниктиҢ административ-хандырылга комбинадының ийи каът тудуун болгаш оске-даа чугула объектилерин ажыглалга киирер соругга салдынган. Ол хамык тудугларны тударынга хереглиг кол материал болур 1 миллион 200 муң кезек туубуну Абакандан, Кызылдан экке алыры чугула. Оон ацыда цемент, плиталар, демир-бетон база херек. Туубу-биле тудуглар кылыр мергежилдиг дашчылар бисте чедишпес. «Тыва тудуг» трестиң ооредилге комбинадының болгаш тудуг училищезиниҢ доозукчуларын бистиннче ажылдадып чорудуп, бо участокту ажылчын күжү-биле хандырары чугула. Кызылда № 12 автобазаның баштаар черн чүүк машиналары-биле, 14 дугаар механизация эргелели чүүк кодүрер механизмнер-биле бистиң участокту хандырарын күштелдиреринии ажыл-ишчи квалификациязын ажыглалга алырын дилеп турар бис.

Хову-Аксы суурнуң тудугларын шаңпыкын кылырынга чугула херектиг үүлдерни объектилерге мөөнөн алган, бригадалар аразынга шалыпчы ажылдаарының социалистиг чарыжын улам калбартыр ужурлуг бис. Амдыызында материалдар-биле хандырылганың байдалы түгээр болганындан бригадаларда ажылдың темпизин экижип кёл чоруур.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧовүзелиниҢ, ВЦСПС-тиҢ болгаш ВЛКСМ ТК-ның тоску беш чылдың бо шиитпирлиг чылында үлетпүрүҢ, тудугнуң болгаш транспорттуң адырларынга Бүгү-эвилелдиҢ социалистиг чарыжын калбартыр дугайында докталын чарыштыг организастаарынга бүүредиг удуртулга болдуруп эгелээнивис — бригадаларның шалыпчы ажылдаарынга күүлүг быра болган. Бригадалар аразының чарыжының мурнуку одуруунда чоруп турар Тыва АССР-ниҢ алдарлыг тудугжулары Анатолий Глуховтуң, Моңге ИргиттиҢ, Иннокентий Карповтуң бригадалары бо чылдың эрткен айларында бедик көргүзүглерлиг ажылдаан.

Ол бригадаларда күш-ажылдың будүүркүлүг эрткен чылдың соолгу айынын-биле дениээрге дыка бедээн. Анатолий Глухов баштаан дашчылар, бызанчылар 140 олуттуг ясли-садтың ийи дугаар кездын тударынче шуудан киирипкен. Түүйбу ханаларны оларның салып турарының шынары-даа бедик. Сат Экерооол удурткан тудугжулар ийи каът универмаг тудуунуң таваан салыр чер ажылдарын база шалыпкын шуудаткан.

Тудуг ажылының шынарын бедидер болгаш күш-ажылдың будүүркүлүүн өстүрер соругга-биле бо чылдан эгелеп, неделя-хонук аайы-биле кылыр ажылдарны планнап, бир азы ийи бригаданы бот-орулга-чарылганың аргазы-биле ажылдаарынче шилчидер бис.

С. МАМ-ООЛ,

«Тыва кобальт тудуг» участогунуң улуг прорабы.

Телефонист

Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелинде Каа-Хем районнуң белдириниҢ коллективи мурнакчы бүдүрүлгелериниҢ бирээзи болуп турар. Мында ак сетиилдиг, ажылынга чүткүлдүг, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп турао кижилер ажылдап турар.

Харылзаа коллективи тоску беш чылда доктаамал шудургу ажылдап, бүдүрүлге планнарын үргүлчү ажыр күүседип, харылзаа талазы-биле чонга ачыдуза чедирериниҢ культуразын бедик деңнелге боттандырып келген. Бо чылдың ийи айларының планы база ажыр күүсеттинген.

КоллективтиҢ мурнакчы кижилериниҢ бирээзинге коммунист Алевтина Алексеевна ДРИБНИЦА хамаарыжыр. Ол хоорайлар аразының харылзаазының телефонизинде ажылдап турар. Алевтина Алексеевна аң-не баштай почта дамыжычызындан эгелеп ажылдааш, оон телефонист мергежилди чедип алган. Соруктуг ажыл-ишчи аңаа доктаавайн, телеграф апарадынга ажылдаар мергежилди шиңгээткен. Ынчангаш ол ам телефонистеп-даа, телеграфистеп-даа ажылдап шыдаар. Ол — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Бодунуң хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазы-биле эш-өөрүнге сагыш човангыр, эптиг-эвилең, бодунга болгаш оскелерге негелделиг мөзүзү-биле коллективтиҢ хүндүтиелин чедип алган. А. А. Дрибница харылзаа белдириндe партия эге организациязының секретары.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

Чаагайжыдылга ниитиниҢ херээ

АРАЗЫНДА ЧАРЫШТЫГ

«Мурнакчы» колхозтуң тудуг бригадазы ажылының дуржулгазын улам быжыглавышаан, беш чылдың үшкү шиитпиргиг чылында улам сорук киргеи ажылдап турар. Олар бо чылын чуртталганың 8 бажыңын, 200 олуттуг клубту тудар. Чуртталганың 20 бажыңынга капитал септелгени ылыр, 6 кыштагның кажаазын септээр. Ол ышкаш 2500 кубометр тудуг ыяжын, 70 муң туубуну, 5000 кубометр одалга ыяжын белеткээр.

Бригаданың мурнунда салдынган кол соругга чиик эвес, ону чедишкиниг боттандырары күш-ажылды шын организастаарындан чүгээ хамааржыр. Амгы үеде ол бригада ийи звено кылдыр үстүп алган, аразында чарыштыг, тайгада белеткел ажылын чорудуп турар.

Бирги звенода 18 кижи бар. Ында «ДТ-75» маркалыг ийи трактор бижиглэттынган. Олар сөөлгү хүннерде 600 кубометр ажыг тудуг ыяжын белеткээн. Звенода Хомушку Кызыл-оол, Сайчак Очур, Хертек Багай-оол ышкаш ажыл нормазын хүн бүрү ажыр күүседип турарларыны адаары өөрүшүүр.

Ийиги звенода 30 кижи бар, олар Шуйда кадыкшылга школазынга 800 кубометриниҢ орнунга 904 кубометр докпакты белеткээш, сөөртүп берген. Бо хүннерде звено Шуй ортуман школазынга 1200 кубометр докпакты киляп белеткеп турар. Күш-ажылды эки организастаавындан ында кижи бүрү даалганы үргүлчү ажыр күүседип турар.

К. СЕМИС-ООЛ.

Бай-Тайга район.

ТУДУГЖУ БРИГАДА

«Ак-Туруг» совхозтуң тудуг бригадазы сөөлгү ийи чылда чугула ажыл-хереги бүдүрген. Совхозтуң амгы конторазын Кара-Сугдан көжүрүп туткан, ийи квартиралыг бир, а бир квартиралыг ийи бажыңды ыдыган.

Карбу Сундактың удуртказы ол бригада чүгле Ак-Туруг суурга эвес, Кызыл-Дагда база эвээш эвес ажыл кылган: чаа чурттала бажыңнарындан аңгыда, кыштатларда малчыннар бажыңнарынга, мал каваалаарынга капитал база үүрмек септелгелерни доктаамал чорудуп келген, чаа үш кажаанны туткан.

Ажылында ол бүгү дуржулганы бажыглавышаан, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бригаданың мурнунда база улуг соругга салдынган. Тудуг материалы белеткээр ажыл бо хүнде организастыг чоруп турар. Д. Монгуш, М. Май-оол, Н. Дембрек, К. Ким-оол ышкаш мурнакчыларынга бригада чоргаарлаңыр.

М. ЛАМА.

Улуг-Хем район.

Беш чылдың кижилери

ШАҢНАЛГА СОРУК КИРГЕН

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары С. К. Буянды-биле мурнакчылар дугайын чугаалажып олур бис.

— «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында хойжу Ш. Ш. Куңгаага Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг аттың тыныслгазын, оон кадайы Б. Т. Тоглакпанга Тыва АССР-ниң Дээди СовединиҢ Президиумунуң Хүндүлел бижиин даарта тыпсыр бис — деп, Сиямбил Куңгаевич дыннатты.

— Чеже хой төрүдү? — деп айтырдывыс.

— Февраль бирээде хоювус төрүп эгелээн. 238 хой ооллаан, оон 280 хураган алдынган, менди доругуп турарлар.

Малчынның кажаазында пенициллин, стрептомицин база синтомицин болгаш оске-даа эмнер бар. Оларны канчаар ажыглап турарын сонуургадывыс. Чаш хураганга баштай иезинии аазын эмзиргеш, оозу синерге ам синтомицин бээр. Ижиртир эмнерни хайындырган суглу эзээн сооткаш, аңаа холаап, чээрби мынута хире тургузар. Оон хураганнарга бир омаштан бээр болду. Кадыы шала кошкак хураганнарга ону үш-дөрт катап бээр.

Бо малчыннарның чаш хураганнарны чемгерип турарын сонуургап көрдүвүс. Ийиги сорттуг бир шоодай долганын, он килограмм ажыг чигирни боттары садып алыр. Оон кылымал сүттү белеткээш, хураганнарын эмистиктээр улус болду. Ону кылырының аргазы мынлыг: 20 литр кирер савага сугну хайындырар. Бир шаажан соок сугга долганны чүвүткеш, ону демги сугже урупкаш, оон көвүү читкиже хайындырар. Оон долганның борбакташканын шүүреп каапгар. Ону эскеш, сагган сүт хире чылыг турда, хураганга бээр. Хураган иезин эмген соонда будун чартык ийикпе ийи шак эрткенде, бирээзинге-де 200 грамм хире онаажыр кылдыр кылымал сүт-биле эмистиктээр.

Чаа төрүттүнген хураганнарны баш бурунгаар-ла аарыглардан камгалап эмнеп алырының ажыктыын Барынмаа Түлүшовна чугаалады.

— Ижин-шөйүндү аарыы бар, хураганнар өлүп тур деп чамдыктар бо-ла чугаалажыр. Мен бодаарымга чаш хураганнарны халлавырлыг аарыгдан камгалап ап болур арга бар. Ол чүгле кадарчыларның боттарындан хамааржыр. Ижин-шөйүндү аарыы чемнин ыын эвес хууларындан болур чүве — деп, ол тайылбырлады.

— Баштайгы дөрт хонуктаа чаш хураганның быкты доктайбас кылдыр эмзирер херек. Ол үеде чаш малдың ишти чем хуулдуруп шыдавас болур — деп, Барынмаа Түлүшовна уламчылады.

Хайыраканнын ол хойжузунуң дуржулгазын Улуг-Хем районнуң бүгү хойжуларынга нептередир деп СЭКП райкомунуң шиитпирлээни кончуг ыын. Шак ындыг мурнакчыларның дуржулгазын өөренип тургаш, ону бүгү улустуу кылдыр нептередири амгы үениң соруглазы болгай.

Кунгааларның кажаа-хораазы чылыг болгаш кургаг. Чаш хураганнарның аланда саваның ийи хонгаш-ла солуп турар. Коданда мал чеми бар. Хамык-ла одарларны айлар аайы-биле хуваап алган улус болду.

Улуг сакманшик-биле чугаалажып турар аравыста хойжу болу чедип келди. Ниитинин хереэ дээш шүүлгү ажылдап чоруур малчыннарга Шыырапай Шыырапович биле Барынмаа Түлүшовнага партия райкомунуң бирги секретары С. К. Буянды оларның таңналдарын тывыспышаан, тоску беш чыл планының арткан чылдарында моон-даа артык улам эки ажылдаарын, оларга кадыкшылды, аас-кежиктн күзеди.

Мурнакчы малчыннар шаңналга улам сорук киргеи эки ажылдаарын айыткаан.

С. ХЕРТЕК.

Колхозтарда отчёттар болгаш соңгулдалар

ЧЕДИИШКИННЕР ТУРЗА-ДАА...

— Бистиң «Чаа орук» колхозтуң ажыл-ишчилери эрткен отчёттут үениң иштинде партия, совет органнарның билдилиг удуртулгазы-биле кедээ ажыл-агый продуктуларын будурериң болгаш күрүнеге садарының планныг онаалдаларын чылдан чылча чедиишкинниг күүседип келген—деп, колхоз баштаар черниң даргазы С. С. Сакты-Сюрюң отчёт илеткелиниг чугаалаан.— Ылангыя бистиң малчыннарывыс малдың түзүн аайы-биле башкы санын өстүрериниң планын эрткен юбилейлиг чылда бүрүн күүседип, күш-ажылчы тинделгелиг болганнар. Малдан алыр продуктуларны будурериниң болгаш күрүнеге садарының планныг онаалдаларын чылдан чылча чедиишкинниг күүседип келген—деп, колхоз баштаар черниң даргазы С. С. Сакты-Сюрюң отчёт илеткелиниг чугаалаан.— Ылангыя бистиң малчыннарывыс малдың түзүн аайы-биле башкы санын өстүрериниң планын эрткен юбилейлиг чылда бүрүн күүседип, күш-ажылчы тинделгелиг болганнар. Малдан алыр продуктуларны будурериниң болгаш күрүнеге садарының планныг онаалдаларын дүктүүдиң өскээни колхоз ажыр күүсеткен —деп ол айыткан.

Колхозтуң хоочун, мурнакчы хойжуларының чедиишкиннери көскү болганы илеткелчи оорун демдеглээн. Д. Дамчай, Б. Салаачы, С. Хайың, М. Сынаа, А. Чигжит, Ш. Сидоо, М. Даваа олар ышкаш хойжулар эрткен чылын төрүүр түс хойга онаалтыр 95-дан 106 чедир хураганнарын меңги доруктуруп бергенин сл айыткан. Саанчыларның аразынга калбарган чарышка бир саар инекке онаалтыр 1380 кг чедир сүттү эрткен чылда саап алган А. Маңзай, С. Имажап, С. Балан, И. Бойдаан олар тиилекчилер болганнар.

Колхоз төвүнүң тудуг-сууру чыл келген тудум немежин, чаагайжып орар. Бай-Даг сес чыл школазынга 76 уруглар турар интернатты, 12 аал итти чурттаар 6 чурттарга базынып, 100 инек кирер кажаанны, мал тарып боозадыр 2 пунктуну колхозчу тудугжулар юбилейлиг чылда тутканын айтырга-ла четчир.

Ол чедиишкиннер-биле чергелештир колхоз бүдүргелзинде бар четпестерни илеткелчи болгаш отчёт-соңгулдалыг хураага саналь берген эштер анализти кылган. Чижээ, мал ажылындан колхоз барык-ла 200 муң рубльдың орулгазын чедир албаан болуп турар. Ооң үнүп келген кол чылдагааны малдан алыр продуктузарның эвээш база шынары куду болганында. Ылаңгыя күрүнеге садары-биле киирген малдарның дириг денизин ортумактан безин куду болган. Малды будаңнаар, чидирер, бөрүге чидиртир хоруктар ниитиниң малының баш санын өстүрериниге шаптыктаан. Тускай эртемниглериниң болгаш малчыннарның харысалга чогундан 1972 чылда безин 1064 баш мал өлүп хораан. Колхозта читкен малдың өреэл безин 34170 рубль четкен. Сүттүң бот-үнезин бедик. Чүге дизе онаалданы механизастаарынче, саар инектериң азырап-тежээлии болгаш оларның уксаазын жижиде-ринче сагыш салбайн турар.

Техниканың ажыглалында, часкы тарылгага белеткеэде болгаш мал кыштагладыышкынында четпестерни аштер илередип, ону эдип алырының төлазы-биле боттуг саналдарны бергилээн. Часка хереглээр кывар-чаар материалдарның соөртүлгезин эгелээр, техника септелгезиниң темпизин дүргедедир, үреэнн арыглаашкынын база оон четчелээшкинин чорудар деп ол хуралга хүлээн алган доктаалда чугаалаан турар.

Колхозтуң чер ажылында мурнында чылдардан дээре көргүзүглер бар болганын илеткелчи шыйын демдеглээн. Тараа культураларының бир гектарынга онаалтыр 8 центнер дүжүттү алганы—ол дээре Эрзин районнуң байдалывга, багай эвес түннел болур дээрэин ол айыткан. Малдың чулуктуг чеми—ногаан суланың бир гектардан-на дүжүдү 18 центнер болган. Өстүрүп алган дүжүттү өй-шаавда ажаан алыр талазы-биле эрткен күзүн механизаторлар аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи болган тракторист Т. Отсур «Кур болган курукнан чөрлерни шинээдип алганы дээш» деп медаль-биле база хову бригадазының удуртукчузу Д. Каржал «Күш-ажылчы шылгарал» медаль-биле шаңнатканнар.

Дүжүт ажаап алышкынынга, мал чеминиң белеткелинге, ону кыштагларга болгаш фермаларга чедиреринге колхозтуң чолаачылары К. Сержиңмаа, Н. Лоовай, С. Төмүр, Ч. Соян олар идепкейлиг киржип, түс-түзүнде 200-тен 250 рубль чедир түңнүг кывар-чаар материалдарны камнап алганын илеткелчи демдеглээн.

Мал ажылы-биле кады чер ажылын сайзырадыры колхозтуң экономиказын быжыглаарынга кайы хире ажыктыын эрткен чылдың практиказы херек кырында бадыткаан, ынчангаш дүжүт өстүрериче болгаш мал чеминиң тарылгазынче база бедеткелинче онаа кичээнгей салыры чугула дээрэин колхозчулар боттарының санаалдарынга кодүрүп турганнар.

А. АРАКЧАА.
Эрзин район.

Малчыннарның хандырылгазы

Чолаачы-садыгжыларның ҮЛҮҮ

Улуг-Хем райпозунуң автолавказының чолаачы-садыгжызы Иван Ноговицын-биле кады «Улуг-Хая» совхозтуң Сенекте малчыннарынче хаптывыс. Хайыракан салбырын эрткен дораан кышкы оруктар булуктуг лемниң кызыы унунче өрүлеп келиривиске аалдарның хойларынын истери тода көстүп келгилээр, ыттар ээрери-даа дыңналыр болду.

Орук аксында аалдарга чеде бердивис. Узун кажаа чанында бажың болгаш өг тур. Өгге кирип, малчыннар-биле менди солушпушаан, оларның ажылжын сонуургадывыс.

«Улуг-Хая» совхозтуң кадарчызы Василий Дотқан-оолович Маадыр-оолдуң ажылжи-биле танышып олура, коланда малдар хүр кыштап турарын билип алдывыс. Хоочун кадарчы ам 60 хар ашса-даа ажылгыр хевээр шудургу ажылдап турар. Бо хүннерде оон коданында 500 хураган хүр кыш ажып турар болду. Чугаавысты уламчыладывыс:

— Садыг талазы-биле хандырылганар кандыг туруп тур?

— Бистиң бо олурар чолаачы-садыгжывыс графикте айытқан хүнүнде аалдарга доктаамал келир. Бистериниң берген чагыгларывысты ёзугаар Улуг-Хем райпозунуң складтарында бар барааннарны үргүлчү экпеп берип турарла-дыр — деп, малчының өөнде улус ону мактады.

Оруувус аайы-биле ол-ла чоруткаш совхозтуң шыырак дээн малчыннарының бирээзи Николай Маканның аалынга келдивис. Оон коданы—Сенектиң солагай талазында кезек шаттар аразында. Автолавканың чолаачы-садыгжызын бо малчыннар база өөрүшкүлүг уткуду. Өгнүң херээжен ээзи чугула хереглээни аъш-чем, чылыг хеп аймаан садып алгаш өөрүп четтиргенин илеретти. Улуг кадарчы боду өөнде чок болду.

— Чоокку аалларда кол кадарчылар зооветеринария кичээлинде барганнар — деп, аалда улус чугаалады.

Бо коданда 350 ажыг хой бар. Олар чаа-ла оолдап эгелээн. Аалда малчыннарның чай-шөлээн чок, чымыштыг үези келген. Оларга дузалаары-биле Арыг-Бажы салбырындан сакманщиктер база чедип келген болду. Малчыннар хүн бүрүнүң чугула хереглел барааннары-биле багай эвес хандыртынып турар дээрзи өгде улус-биле беседа үезинде билдине берди.

Малчыннар садыг ажылдакчыларынга кандыг негелде түргүзүп турар ирги? Бо талазы-биле четпестерни тодарадыр соруулга-биле өске-даа малчыннарның аалдарынга чымыштыг иш базала хайныышкынныг. Ховалыг Ушланның коданында төрүүр хойларның үштүң бир кезии оолдапкан, чаш толу өнча-менди. Үстүнде малчыннар бо шинтпирлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче бүгү күжүн угландырып, шудургу ажылдап турар.

Малчыннарның садыг хандырылгазының байдалын аналиэтеп көөрге, оларның хой кезии бирги чергенин кол бараанарын негеп турары черле чөптүг. Ылангыя ар, херээжен улустуң иштики хевш, платьелер, ажылчын хөйленнер, бичии уругларның 26-32 дугаарлыг трикотаж хептери, холга тудар фонарьлар, бичии хемчээлдиг электробатарея-биле ажылдаар радиоприёмниктер дээш өске-даа чугула бараанарны малчыннар негеп турар. Райпозунуң садыг ажылдакчылары чамдык ындыг бараанарны базаларда бар хире чергези-биле автолавказларга турар кылдыр хемчеглерни алган.

Ниитизи-биле алырга Улуг-Хем райпозу малчыннарның садыг хандырылгазын кышкы үеде багай эвес организастаан. Амгы үеде 5 автолавка каршрут ёзугаар малчыннарны кезип чоруп турар. Ынчангаш шинтпирлиг чылдың баштайгы ийи айларында Улуг-Хем райпозу бараан саарылгазының ниити планын 101,6 хүү ёзүсеткен. Автолавкаларның чолаачы садыгжыларының киирген үлүү ында улуг.

К. САТ,
респотребсоюзтуң улуг товароведи.

А. Б. Шойдук 1970 чылда башкы училищезин чедиишкинниг дооскаш, Эрзинде Нарын ортумак школазының эге класстар башкызы апарган. Оон көргүзүглери улдуң бүрүзүнде бедик, амгы үшкү класында багай демдектиг өөреникчи чок.

Комсомолчу башкы коллективте хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг: херээженнер чөвүлелиниң даргазы, эге класстар башкыларының математика талазы-биле методиктиг бөлүүнүң удуртукчузу.

ЧУРУКТА: Александра Баткаровна Шойдук кичээл үезинде.

А. ЧОЙГАННЫҢ фотозу.

АЖЫКТЫГ СЕМИНАР

Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарында, совхозтарында, бүдүргүлге, албан организацияларында, партия райкомунуң ажылдакчызы В. И. Сапрыкин, район прокурору Х. С. Даржы-Сегбе, партия райкомунуң килдис эргелекчилери И. И. Понкаратова, В. М. Килчен олар номчаан. Номчуттунган лекцияларны болгаш илеткелдерни район амыдыралы-биле холбаштырып эрттирген.

Херээженнер чөвүлелдериниң ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыр дуржулга солчуушкунунга «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга, СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозтуң Хайыракан суурларында херээженнер чөвүлелдериниң даргалары К. Б. Сарыглар, Л. И. Дамба-Даржаа хойжу херээженнериң культурлуг амыдыралын улам бедидер талазы-биле херээженнер чөвүлелдериниң болгаш агитбажыңнарның булуңнарын чараштыр, шевергин кылдыр дериир талазы-биле чорудуп турар ажылдарын сонуургаткан.

Беш чылдың шинтпирлиг 1973 чылында улам бедик, үре-түннелдиг ажылдаарын, беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседиринге херээжен чонның калбак киржилгезин чедип алыры-биле организастыг ажылды совхозтуң Хайыракан суурларында херээженнер чөвүлелдериниң үштүң бир кезии ооң-биле ажылдаан.

М. СЕВЕН.

ЧАА ТЕЛЕФОН-АВТОМАТ

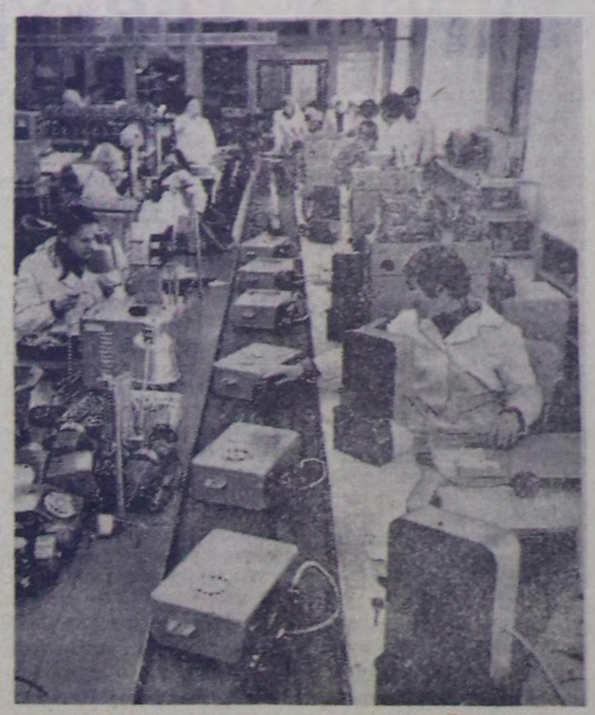

Пермьниң телефон заводу чаа АМТ-69 деп маркалыг телефон-автоматты будүүрүп эгелей берген. Аппарат ажыглаттынгыр техниктиг бедик шынарлыг. Оон аңгыда, оон чоос сугар тиш, чоос эгилер камеразы-даа чок, онза будүүттүг. Оларның орнунга чурагайлар дээрбээнин адаанда чоос хүлээн алыр дериг тургузуп каан. Чаа автоматты дамчыштыр телефонаажырда, туданы алгаш, медээ дыңналырга, телефон дугаарын долган алыр. Херегээн абонентиниң харыы медээни келирге, чоос хүлээн алыр деригже көпеекти суптар. Чугаалажыр кижилериниң телефоннарын ийи талазыг удаштырар. Көпеекти автоматтыг кассалап алыры оларны ынчалдыр улаштырарын хандырып бээр.

Чаа телефон-автоматты дамчыштыр чугаалажырының чарыгдалын ийи көпеектиң болгаш бир-бир көпеектиң-даа чоостары-биле төлеп болур.

ЧУРУКТА: Пермьниң телефон заводунуң шүүдүлга шүгүмүнде чаа телефон-автомат.

Э. КОТЛЯКОВТУҢ фотозу.

ПМА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Барыын чүктүң саң-хөө системазы буураашкынга таваржып турар.

Сайгончу шериглерниң үүлгедии.

Дугуржулганы үрээн

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам дугайында Париж дугуржулгазын сайгончу аг-шериглерниң үреп турарының дугайында медээлер Мурнуу Вьетнамдан кээп турар. Март 6-да он бир шериг корабльдери Куангчи болгаш Тхыатхиен можуларның алаан каш чурттакчылыг черлерин бооладаан. Ол черлер Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның холунда турар. Бооладкын түңнелинде тайбың чон аразындан дыка хөй санныг кижи өлген болгаш улуг материалдыг коргаралдар болган. Ол-ла хүн сайгончу парашютчуларның бир батальону Хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң Виньхоа районга турган кезектеринче чаза таварышкынның халдаашкынны база кылган.

Шинтпирлиг удурланыышкын

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнам Республиканың Даштыкы херектер министерствозу медеглел кылгаш, Камбоджаның девискээринче америк умар чүүлдүң халдаашкынның үмүдуушкуннарының күштелгенинге мурнуу-вьетнам улус болгаш МВР-ниң Революстуг түр чазаа шинтпирлиг-биле буруу шапканын илерткеш, бомбалаашкынмарны, бооладашкынмарны болгаш ол чуртна удур өске-даа агрессчи үүлгедишкиннерни доп-дораан сонсадырын негээн.

НЕГЕЛДЕ

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). 20 политиктиг партиялар, профэвилелдериниң, хөй-ниитиниң болгаш аныяктарның организациялары Данияның НАТО-дан үнерин болгаш чурттуң шериг чарыгдалдарын кызырарын негээн. Оларның аразында — Данияның Компартиязы. Херээженнериң демократтыг эвилели, Социал-демократтыг партияның аныяктар организациязы база бар.

Я. АРАФАТТЫҢ БИЖИИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестинаны хостаар организациязының күүскомунуң даргазы Я. Арафат араб чурттарының баштыңнарынга бижик чоруткаш, «удурланыышкынның палестин шимчээшкинин узуткаар болгаш Чоокку Чөөн чүк кризизин дүжүт бербишаан шинтпирлээринче албадаар сорулгалыг америк-сионистиг чаа сүлчээниң» дугайын оларга сагындырган.

«Палестинаның араб улузунга удур кампаниязы калбартыр дээш» Суданга Сауд Аравиязының элчин чериң «Кара сентябрь» дээр палестин организацияның кежигүүнериниң ажелеп турган таварылгазын арабтарга удур күштер ажыглаарының орайдажыышкыны деп оон бижиктеринде демдеглээн.

«Белеткеттиниң турар сүлчээни» болдурбазының шинтпирлиг хемчеглерин адырынче араб удуртукчуларны Я. Арафат кыйгырган.

Ливан солуннуң дыңнадыы

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның «Ан-нида» солуну Пекинниң Совет Эвилелинге удур хоозун хоп-мегезин болгаш даштыкы политиказын шыңгыызы-биле шүгүмчүлеп бижээн. Пекинниң удуртукчуларының Совет Эвилелинге удур чулчуруушкуннарынга хозбаштыр «Ан-ниданың» бижээни: «Пекинниң даштыкы политиказы америк империалистиг политика-биле оларның чоокшулажыышкынының удайын черечилеп турар. Ол өзүлүт маркспзмниң принциптеринге, делегейниң бүгү коммунистиг партияларынга, оон иштинде СЭКП-ге хораны чедирип турар». Солун оон ыңай мындыг айтырыгны салган: «Совет Эвилели оске улустарга, оон иштинде Кыдатка-даа «дузаламчы коргуспээн» дээр дугайында Пекинниң хоозун чулчуруушкунунга - ким-даа канчап бүзүрээр боор?»

«Араб чурттарының дуржулгазы кыдатгарның ындыг хоп-нүгүлүн сойгалап турар».

Өстров хоорайның (Барыын-Чех область) Шкода заводунга чаа «Шкода-14» троллейбусту шенелдеге кииреги-биле будүүрүп үндүрген. Чаа троллейбустуң корпузун оон баар чурттунуң хоорай транспортунуң онза байдалындан хамаарыштыр өскертип ап болур. «Шкода-14-түү» алыр кол чагыкчылар ЭДЧ кемигүннери чурттар болган.

ЧУРУКТА: чаа «Шкода-14» троллейбусту шенеп турары.

ЧТК—ПМА-ның фотозу.

ХООЧУРААН ААРЫГ

Даштыкы чурттарның парлалгазы капитал чурттарының аразында валюта-сан харылзаалларын бижиирин бөгүнге чедир үргүлчүдевишаан. Ол харылзаалардан капитализмниң ниити кризиске тавариш-каны тодаргай билдинип турар. Америк валюта кризизиниң катап хөрлээлей бергенинге, долларның үнезин база бир катап кудулатканынче, Барыын чүктүң чазактар төлээлекчилериниң хөй санныг ужуражыышкыннар кылып, чөвүлел хуралдар эрттирип, тургустунган байдалдан ушпунарының аргазын тып чадап турарынче парлалга тайылбырлакчылары улуг кичээнгейни салып турар. Оларның хөй-хөйүнүң түңнел кылдыр бижип турар үгаалылдарында эки чүве-даа чок: барыын чүктүң сан-хөө системазы буурап турар.

Түлүктевишаан турар сан-хөө кризизинден үнерининг аргазын тып чадаап, барыын чүк чазактарының төлээлекчилери, эксперттери хөй санныг сүмележилгелерин, ужуражыышкыннарын эрттирип турда, америк долларның үнези улам кудулап турар. Парлалга тайылбырлакчыларының бодап турарын ёзугаар алырга, долларның үнезин катап-катап кудуладырга-даа, оон байдалынга чиигелде болбаан, өртек-үнезининг туружун быжыглаарынга дуза болбаан. «Вашингтон бак-чаянныг сан политиказын чорудуп турар», ынчангаш улустар аразының сан системазының божанныаш туруштуг апарганынга ол политика буруулуг деп, Бельгияның «Суар» солуну демдеглээн. Долларның кошкаанга англи фунт стерлингининг кошкаа база капсырлажыр орта, долларның деңгел чогу Европаның чер болганда бадыткаттынып турар. Ынчангаш санывыс системазының байдалы бичии-даа экиживейн турар-дыр деп, Бельгияның оон өске солуну «Метрополь» база бижээн.

Февральдан март 2-ге чедир кризис чидигленi берген үеде ГФР-ниң күрүне банкызы бодунуң (барыын-герман марканың) эрге-ажыктарын камгалаарын бодап, долларның үнезин моон сонгаар кудулаттырбас дээш, 6,8 миллиард түңнүг америк долларны орнай садып апкан деп, ол банк дыңнаткан. Бергедеп келген байдалдан уштунуп үнерининг аргазын тывар дээш, ГФР-ниң күрүне банкызы эмге-хаяажок — 1,5 миллиард марка түңнүг ишгики чээшкин үндүрер деп, март 12-де шинтпир үндүрген. Ол чээшкинни чарлааны саарылгада эдиилеген акша-хөрөңгиниң ооза чамдызын холга киирип алыр болгаш акша үнезининг улам кудулаарын сокcадыр сорулгалыг. Валюта кризизи болу бээрге, саарылгаже үндүрген эмге-хаяажок акшаны ол бүзым шоолуг эвес-ле эвээжедип болур деп демдеглээш, даштыкы, декти мурнай барыын-герман парлалганың хөй-хөй тайылбырлакчылары ол идеядан аажок чөгенип турар.

Сан-валюта кризизинин чидигленгени-биле холбашкан айтырыгларны чоокта чаа англи чазактың хуралынга чугаалашкан. Англи парлалганың ыңнадып турарындан алган көөрге, «ниити рынок» чурттарының сан министрлериниң март 4-те Брюссельге болган чөвүлел хуралымын түңнелдерин болгаш Англия биле оон «өөрү» болган тос күрүнениң аразында маргылдаларны англи чазак ол хуралынга чугаалашкан. Англия чиижен садыгсаарылга кылырынга туттура бээр валюталарны «деткинии» бодунуң «өөрү» күрүнелерден ол чөвүлел хуралга шуут негээн. Англияның девискээринден ырак черлерде 9 миллиард хире фунт стерлинг саарлып чоруп турар болбазыкпе деп, даштыкы чурттарының парлалга тайылбырлакчылары шоода аарак демдеглээн.

Ындыг болганда, валюта-сан кризизи болганының уламындан тыптып келген бергелерни ажып эртер дээш, «ниити рынок» чурттарының удуртукчуларының түлүктүг калбарткан ажыл-чорудулгазы кандыг-даа түңнел чок болган. Ындыг апаарга, Европа чурттарының банкыларының долларга өөрээжир деткимчези чижектиг «чымчактаашкын» чокка долларның үнези талыйтыр кудулап турар деп, даштыкы чурттарның солуннары бижээн. Европаның валюта-сан бергедээшкиннеринге удур демиселге дуза чедирги дег кандыг-даа хемчеглерни АКШ болунуң талазындан албайн турар деп, ол солуннар демдеглеп турар.

Эң улуг капитал чурттарының маргылдаа-чорудээлери аажок чидигленип турда, валюта-сан кризизин ажып эртериниң аргазын тывар сорудгалыг чугаалажыышкыннар катап эгелей берген. Ол чугаалажыышкыннарның бир ээлчээ мартың 8-те эгелээн: «ниити рынок» чурттарының министрлери чугаалажыр дээш, Брюссельге ужражыышкын кылган. Барыын чүктүң колкол капиталистиг чурттарының төлээлекчилери март 9-та Парижке чыглыш хуралдаан. Ол чөвүлел хуралдың ажылынга АКШ, Канада болгаш Япония база киришкен. Ынчанмыже, даштыкы чурттарның солуннарының тайылбырлакчыларының демдеглеп турарын ёзугаар алырга, «доллар кризизи бооп турда, «ниити рынок» чурттарының кадыг ажыктыг хемчеглерниң кедилиг болурундан Европа күрүнелериниң пайысылалдары аажок чөгенип турар. Оларның ындыг хевээнүг болурунга үнезин болур барымдаалар бар. Ол чурттарның сагыш-бодалы шалыпкын болгаш хээштиг хемчеглер алырынга дүүшпес» — деп, «Нью-Йорк таймс» солуннуң корреспондентизи демдеглээн.

(СЭТА).

НОМЧУКЧУНУҢ СОНУУРГАЛЫ БЕДЭЭН

Хүн бүрүле үнүп турар солун, сеткүүл чагыдып номчуурунга бистин районнуң номчукчуларының сонуургалы дыка бедээн. Оон тоолгай чижээ парлалга чагыдылгазының талазы-биле мун номчукчуга онааштыр республикада эң хөйүү чагыткан пайысылал Кызылдың соонда ийиги черни эрткен ийи чылда улаштыр алганывыс болур. Бо улуг чиниишкинниң хамыктың мурунда чангыс аай сагыш-сеткилдиг ажыдап, ниити күшбиле чедип алганывысты демдеглээр апаар.

Парлалга чагыдылгазы чүгула кампанияның эгелээринин бүдүүзүнде чыл бүрүде оңу эгезинден төнчүзүнге чедир организастыг чорударын шиитпирлеп, СЭКП райкомунуң бюрозунга үргүлчү тургаалажып келген. Эрткен чылын ыңдыг хурал августуң ийиги чартынга болган. Парлалга чагыдылгазынга хамаарыштыр райком бюрозунуң хүлээп алган шиитпирин районнуң колхозтарында, совхозтарында партия комитеттери, бүдүрүлге албан организация черлеринде партия организациялары амыдыралга боттандырып, үдуртулга болдуруп турар. Чер-черде партия организацияларының үезинде хөй-ниити тарадыкчыларын, почтачыларны болгаш харылзааның эскелээ ажылдакчыларын дамчыштыр масса-биле хүн бүрү турган харылзажып ажылдаарынга чанчыккан.

Районда ниитизи-биле парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары 70 ажыг кижи ажылдап турар. СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң чанында парлалга чагыдылгазының ажылынга дузалаар чөвүлел бар. Эрткен чылын ук чөвүлелдиң даргазы эң Торлук хөй-ниитиниң даандырганы ол ажылды дыка эки башкарган. СЭКП райкомунуң секретарьлары парлалга чагыдылгазының кампаниязы эгелээн санында-ла ыналар колхозтарынга, совхозтарынга партия комитеттери, бүдүрүлге албан организация черлеринде партия организациялары амыдыралга боттандырып, уд

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда тодаллаттынган

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл
МАРТ
13
ВТОРНИК
№ 60 (9136)
Өртээ 2 коп.

КӨРҮЛДЕНИ ТЕРГИИННЕР ДООЗАР

Совет Эвилелиниң чартык чүе чыл оюмга тураскаатка, СССР-ниң улустарының шын болгаш театр уран чүүлүнүң ийнги Бүгү-россия фестивалы хой националдыг совет культураның хамык онгерин шинчээдип алган. Ол көрүлдеге Россия Федерациязының үш чүс хире театры киришкен. Оон эң эки шиилериниң түңнел көргүзүү марттың 12-ден 22-ге чедир Ленинградка болур. Фестиваль ажы-дүнма республикаларның авторларының санын көвүдеткен, национал драматургиниң чүүл-бүрү жаңр байлаан болгаш хой янзы темалының көргүскен.

Амгы үеним кайгамчыктыг совет шин чогаалдары-биле көрүкчүлерин Москвазының Вахтангов аттыг театры, Куйбышевтиң А. М. Горький аттыг шин театры, Пермьниң күрүнеңин шин театрының артистери болгаш оон-даа өске коллективтер таныштырган. Олар боттарының тургускан эң эки шиилерин көрүлдеге бараалгадыр. Россияның улуг театр байырлалы болур.

Фестиваль үезинде «Россия Федерациязының театр уран чүүлүнге национал культураларның салдар чедирип, бот-бодун байытчыдыш турары» деп темалыг чогаадыкчы бодал конференциязын эртирер. Анаа критиктер, драматурггтар, режиссёрлар, артистер киржир. (СЭГА).

Чарыштың түңкээн

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Барыын-Хемчик районуң «Шекпээр» совхозунуң Бичэ-Тей, Аянгаты салбырлары арасында социалистиг чарыштыг. Бо чылдың эрткен ийи айының ажыл-ижиниң түңнелин чугаалажып, дүржүлга солчуру-биле Бичэ-Тей салбырының мурнакчы малчыннары, кодээ ажыл-агыйының тускай эртемниглери Аянгаты салбырынга баргаш, кадарчыларының коданнарынга баргаш, ажыл-ижи, амыдыралы-биле танышкан. Олар дүржүлгалыг хойжулар Куулар Чымба, Хомушку Дапый болгаш өскелерниң-даа аалдарынга чораан.

Кужурдуг-Мажалык сүт-бараан фермазының кызыл-буюнуга ийи салбырының малчыннары, тускай эртемниглери чыглып келген. Мал кыштаашкынының байдалын, хой оолдаашкының болгаш хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын ийи таланың төлээлери чугаалаан. Ол ышкаш малчыннар Куулар Сереэ, Куулар Чымба хой хураганы чыл бүрүде өстүрүп ап турарының дүржүлгазын чыглганнарга тайыдырлап берген.

Ийи айның социалистиг чарыжының түңнелин баштаар алырга, Бичэ-Тей салбырының малчыннарының көргүзүлгелери бедик болган. Хойжулардан Куулар Сереэ (Бичэ-Тей), Куулар Чымба (Аянгаты) чарышка бирги черни алгаш, вымпелдер-биле шаңнаткан. Оларның хоюу хүр, чаш хураганнары менди. Бо ийи малчының кайызы-даа ам бешин төрүүр чүс баш хойга онаалтыр 85-85 хураганны дорукторуп турар.

Социалистиг чарыштың түңнелин мынчаар үндүрүп, чедишкинниринги демдеглеп, четпестерни илередирип моон соңгаар ажылдаарынга ажыктың ийи салбырның төлээлери чугаалаан.

В. МОНГУШ,
совхозта партком секретары.

150 сакманщик

17459. Ынча баш шаар мал Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында кыштаглап турар. Ол мал Ажыкым, Демир-Суг, Сенек, Улуг-Арт ынчаар 53 коданда хуваттынган. Оларның кайызында-даа кыштаглаашкының байдалы эки.

Хайыракан салбырда мал оолдаашкыны түлүк. Кеңден Кызыл-оол, Седен Дынармаа, Сереэдар Далай-оол болгаш оон-даа өске малчыннар үлегерни көргүзүп турарлар. Малдың чаш төлүнде хорамча чок. Бо хүннерде салбырда 150 сакманщик ажылдап турар. Оларның дузазы-биле хайыраканчыларның бо чылгы сорулгазы чедишкиннинг күүседип турар.

О. ТАВАА.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

Партияның Төп Комитеди минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрериниң беш чыл планың Химия үлетпүрүнүң министерствозунуң канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көргеи.

Химия үлетпүрүнүң министерствозу, Химия болгаш нефть машина тудуушкунуунуң министерствозу, өске-даа чамдык элээн каш үлетпүр министерстволары болгаш тудуг министерстволары кодээ ажыл-агыйының материал-техниктиг базазының быжыглаарының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездиниң ажылдап кылган программазының эң чугула чарылбас кезээ болур кодээ ажыл-агыйны химижидериниң талазы-биле партияның салган сорулгаларын күүседир даэш улуг ажылды кылып чорутканын хүлээп алган доктаалда демдеглээн.

Соолгу чедиг чыл иштинде минералдыг чемишчидилгелерни 43 миллион тонна чедир кылып үндүрер бүүдүүр бүдүрүлге черлерин тудуп, ажыглаага киирген, ол дээрге сеекки беш чылдың эгезинге чедир чуртка турган бүдүрүлге черлериниң шуптузуундан хөй-дүр. Депшилгелиг технологтуг ажылды болгаш бедик бүдүркүүлүг дериг-херекселдерни ажыглап тургаш, чаа-чаа заводтарны болгаш цехтерни амгы үеним болбаазын техниказынга даянмышаан, тудуп тургузуп турар. Минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрүп үндүрер болгаш чаа-чаа бүдүрүлге черлерин ажыглаага киирер талазы-биле даазга күүсеттинген.

Ындыг түңнелер партия организацияларының организаакчы болгаш масса-политиктиг улуг ажылының, химиктериниң, тудугжуларының болгаш машина тудукчуларының күш-ажылчы бедик идепкейиниң ачызында чедип алдынган.

Ол бүгү-биле чергелештир Химия үлетпүрүнүң министерствозу чемишчидилгелерни бүдүрүп үндүрерин улам шапкынчыдарынга бар аргаларын ам-даа долузу-биле ажыглавайн турар, бүдүрүлгениң ажыктыын улгаттырарының талазы-биле ажылды чогуур деңнел-биле калбарткаан деп СЭКП ТК-ның доктаалында айтткан. Министерствонуң бүдүрүлгелериниде ажыглаага киирген элээн хөй санныг цехтер болгаш дериг-херекселдер төлевилээн күүдерин үргүлчүлеңдиг үеним дургузунда чедип ап шыдавайн турар. Оон үржуундан улуг ажыл-агыйынга дыка хөй санныг чемишчидилге чедир чоруттунмайн турар. Ол ышкаш бүдүрүлгениң хемчээлиниң талазы-биле, күш-ажылдың бүдүрүмчүүшүнүң болгаш өске-даа экономиктиг көргүзүүлер даалгаларын күүсеттейн турар бүдүрүлгелер база бар.

Министерство минералдыг туктарның (чемишчидилгелериниң) шынарын экижидер талазы-биле эргежок чугула хемчегерин ам-даа боттандырып чорутпаан. Ынчангаш фосфорлуг болгаш өске-даа чемишчидилгелериниң хөй кезиин грануладвайн кылып үндүрүп, оларны сөөртүрде база кадгалаарда үр чыттырып турар.

Минералдыг чемишчидилгелериниң болгаш оларны кылып алыр чиг-эттиг бүдүрүлге черлерин тудуп тургузар ажылда улуг четпестер бар. Эрткен ийи чыл иштинде тудуг министерстволары эгелээн тудугларны чедир кылыр талазы-биле улуг хожудаашкынны болдурган.

Ол ышкаш минералдыг чемишчидилге үлетпүрүнге химиктиг дериг-херекселдерни бүдүрүп үндүрериниде база улуг четпестер барып аймтткан.

Чамдык областарның болгаш хоорайларның партия организациялары капитал тудугнуң, чаа-чаа күчүлерни чогуур хуусаазынга ажыглаага киирериниң, ажылдап турар заводтарны болгаш цехтерни техника талазы-биле чаарты деринириниң, бүдүрүлгениң курааныырларын улам долузу-биле тодарадыр болгаш ажыглаарының талазы-биле даалгаларны күүседириңге бүдүрүлге база организация черлериниң коллективтериниң күжениишкининп хөөнүзериниң эргежок чугула хемчегерин алдайн турарынче СЭКП ТК-ның доктаалында киҥзэнгейин утландырган.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң минералдыг чемишчидилгелерни болгаш оларны кылыр чиг-этти бүдүрүп үндүрериң хөгжүдер дугайында Директивазының күүседир талазы-биле ажылдарда айттынган четпестерни чайладырып химия үлетпүрүнүң министри эш Костандовка СЭКП ТК дааскан. СЭКП ТК-ның декабрь (1972 ч.) Пленумунуң негелделерин ёзугаар минералдыг чемишчидилгелер үлетпүрүнүң ажылының ажыктыын дыка угламырарын хандырар ужурлуг хемчегерни боттандырып чорударын министерстволарга база дааскан.

Ажыл-агыйлар чемишчидилгелерни сөөртүп ап турарының үезинде дыка хөй чидириглерни болдуруп турарын демдеглээш, чидириглерни болдурбае болгаш минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаарының ажыктыын бедидер талазы-биле боттуг хемчегерни боттандырып чорударын ССРЭ-ниң Күрхандырылгазынга, ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга, «Союзсельхозтехника»-га, Химия үлетпүрүнүң министерствозунга, Кодээ ажыл-агый министерствозунга, Орук харылзаалар министерствозунга, Хамаатыг ужар чүүл министерствозунга, эвилелдешкеи республикаларның Компартия ТК-ларынга болгаш Министрлер Чөвүлелдерине, партияның крайкомнарынга болгаш обкомнарынга дааскан. Ол ышкаш чемишчидилгелерни сөөртүп болгаш кадгалап турарын канчаар организастаарын үзүк-соксаал чокка контрольдаарын хандырарын ССРЭ-ниң улусчу контроль комитединге база дааскан.

Минералдыг чемишчидилгелер үлетпүрүнүң тудугларынга шефтээр ажылды күштелдиреринниң дугайында ВЛКСМ ТК-ның саналын СЭКП ТК чүүлдүг деп көргеи.

Министерстволар болгаш төп албан черлери, чер-черниң партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары, химия үлетпүрүнүң болгаш тудугларының ажыдакчылары минералдыг чемишчидилгелерни болгаш оларны кылыр чиг-этти бүдүрүп үндүрер бүдүрүлге черлерин тударының болгаш оларның күүдерин үлгаттырарының программазын амыдыралга чедишкиннинг боттандырарынга бүгү күжүн болгаш мергежилин бербишаан, оон-биле чурттун кодээ ажыл-агыйын улам кадгарериниң хөрээнге төлептиг салымышкының киирер дээрзинге бижыг бүүдүлин СЭКП ТК илерейлээн.

1973: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИНТПЫРЛИГ ЧЫЛЫ

Комсомолчу Светлана БИЧЕ (чурукта) Кызылда «Чечек» ательеде мурнакчы ажылчыннарның бирээзи. Чонның хууда чагыын өзүгаар хеп даараар фабрикага ол баштай верениичилеп кирген. Ажылга кызымак амыян кыс даараныычының мергежилинге удатпаанда верелип алгаш, күш-амыйчы разрядты алган. Ам С. Бичэ ай планын 160—170 хуу күүседип турар.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Үлетпүр январь, февральда

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери бо чылдың баштайгы ийи айларында продукция сайгарарының планын 101,5 хуу күүсеткен. Пландан амыр 172 мүң рубльдиг продукциязын сайгарган. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге сайгарылганың хемчээли 1,3 хуу өскен.

Тоскү беш чылдың шинтпирлиг чылының сорулгалары улуг болгай. Ынчангаш коллектив бүрүзү каш дакпыр күжениишкин-биле ажылдап, күрүне планын болгаш социалистиг хүлээлгелерни бүрүн күүсединиңнин арга-күрлайырларын долу ажыглаары чугула. Эрткен ийи айларның түңнелинден алырга, республикада «Тыва даг-дүгү» комбинат бедик темийлиг ажылдап турар. Продукция сайгарарының планын Кызылдың сайгарылга базазы, Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводтары, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы база чедиишкинниг күүсеткен.

Нимти продукция бүдүреринің январь — февраль планы 101,9 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың хамаарышкан үезинде өзүлде шоолуг эвес болган. Пландан ажыр 2,2 млн. квт-шак электроэнергияны, 11 мүң тонна хөмүр-дашты, 264 мүң тудуг түүйбузун, 358 тонна даг-дүгүн, 23 тонна саржагны, 16 тонна кондитер кылыгларын бүдүрүп үндүрген.

Продукция бүдүреринии темпилериң бедидериниң кол аргазы болза, күш-ажылдың бүдүркүчүлүүн бедидери болур дээрзин СЭКП-ниң XXIV съездизин айыткан. Бо талазы-биле үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылының түңнели соруулгага ыракта четпейн турар. Республиканың үлетпүр министизи-биле күш-ажылдың бүдүркүчүлүүн бедидериниң планын эрткен үеде 101,2 хуу күүсетсе-даа, үк көргүзүгнү күүсеттпээн, эрткен чылдың хамаарышкан үезинде чедип алганы деңнелиниден күдүлаткан бүдүрүлгелер хөй.

Январьда үлетпүр продукциязының бот-үнезининиң планы күүсеттинмээн. Оон түңнелинде 295 мүң рубль артыр чарыгдаттынган. Январьда «Тыва кобальт», «Тудуг кезектери» комбинаттарының болгаш Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү», үлетпүр бүдүрүлгелер комбинаттарның продукциязының бот-үнезини планнаанындан дыка аар болган.

Чылдың баштайгы ийларында республиканың чамдык бүдүрүлгелерни бар аргаларын чедир ажыглавайн, багай ажылдап турарын демдеглээр апаар. 14 бүдүрүлге чери продукция сайгарарының планын күүсеттейн, 330 мүң рубльдин продукциязын планнаанындан эвээшти сайгарган.

Нимтизи-биле күш-ажылдың бүдүркүчүлүүнүн планы күүсеттинээ-даа, 49 бүдүрүлгениң барык чартыы — 24 бүдүрүлге ол талазы-биле планны үзүп, 352 мүң рубльдиң нимти продукциязын Тараэн чуртка чедир бербээнин чүнүн-биле тайылбырлаарыл? «Тыва кобальт», автосептелге заводу, балык заводу, Ак-Довуракты үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, даараныыга комбинады, типография багай ажылдаан. А 17 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүркүчүлүүн арткан чылдың хамаарышкан үезиниң чавызаткан. «Тудуг кезектери» комбинат, автосептелге заводу, эът комбинады болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң партия, профэвилел организациялары, ажыл-агый удуртукчулары бо талазы-биле байдалды даюй эдер даэш шинтпирлиг хемчегерни алыры чугула.

Малчыннарда

• • •

Аныяк хойжулар Дукар-оол биле Дадар Маскыр-оол олар төрүүр чүс хойга онаалтыр 1970 чылда — 115, 1971 чылда — 111, 1972 чылда — дүнгүш хойлардан 95 хураганны камгалап алганнар. Хой бүрүзүнден чылдың-на 2 килограмм 500 граммдан эвээш эвес дукту кыргып ап келген.

Маскыр-оолдарның кайызыда комсомолчу. Дукар-оол район Совединиң депутады, Дадар кодээ Советтиң депутады. Оларның кадарган 326 хоюнун хөй кезии оолдапкан, чаш төлү менди.

Депутат өг-бүленин улуг эези Дукар-оол Куш-ажылдың Кызыл-Тук орденнии, В. И. Ленининиң төрүттүнгенининден бээр 100 чыл болганынга бараалгаткан юбилейлиг медальдың база ВЛКСМ Төп Комитединиң Хүндүлел бижиниинң эдилекчилиг. Улуг-Хемде «Найырал» совхозтуң ажыл-ишчилери аныяк өг-бүлениң кежигүннеринге чоргаарланып турарлар.

С. Монгуш.

• • •

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжулары кыштаглаашкынны эки эрттирип турарлар. Малдың чаш төлү база менди. Түлүш Лайлаптың 445 хоюнун 329-ун төрээн, 329 хураган оңча. Малчыннарының коданында бүрүзүнде байдал нургулайында ышкыг.

Комсомолчу кадарчы Хунаш Төре 444 хой кадарып турар. Оон коданында ийис хураганнарның саны 15 четкен. Аныяк кадарчының төрээн 330 хоюнун хураганы ам 345 апарган. Галя Сөяң, Миша Кошкендей болгаш өске-даа сакманщиктер хойжуларга улуг дузаны чедирип турарлар. Деминг иштин ачызынга шинтпирлиг 1973 чылдың сорулгаларының күүсеттинин турары бө.

К. Байыңды.

Он сес чылды—хой ажылынга

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозта Салчак Тойбу он сес чыл дургузунда мал кадарып келген. Ол чүгле хой-ажылынга безин он ийи чыл болган. Хоочун малчын ССРЭ-ниң тургустунганының беженги чылында төрүүр чүс хойга онаалтыр 118 хураганны дорухторуп, хой бүрүзүнден 3 килограмм 800 грамм дүк кыргып алган.

«Мурнакчы» колхозтуң Маңчүректе № 2 хойжу бригадазында хой оолдаашкыны түлүк. Тойбу Седен-Дамбаевичиниң коданында төрээн 248 хоюнун хураганнары дегерези менди. Оон каларган малының кыштаглаашкыны база чогумчалыг. Бо бүгү байдал үк малдының бо шинтпирлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелериниң чедишкинниг күүсеттинерин хереченлеп турар.

Х. СЕМИС-ООЛ.

Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң кадарчызы Шырапай Куйгаанның коданында хой оолдаашкыны чедишкинниг чоруп турар. Бо хүннерде оон төрээн 290 хоюндан 312 хураган менди доругун турар. Хоочун кадарчы Люба Тоглапкан, Дыртык-Кара Хууракпан, Аракчаа Чечек олар улуг дузаны чедирип, сакманщиктеп турарлар.

ЧУРУКТА: сакманщик кыстар Люба, Чечек, Дыртык-Кара.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

КОМСОМОЛГА ПАРТИЙЖИ ӨЗЕКТИ БЫЖЫГЛААР

Ленинчи комсомолду партия кезээде бодубуң дайынчы дузалакчызы болган күр күжүг кылдыр санавышаан, комсомолга партийжи өзекти быжыглаарын бир эң чугула сорулга кылдыр салып келген. Ылаңгыя СЭКП-ниң XXIV съездиэнге партия Төп Комитединиң Отчет илеткелиниге партияның ооң курундагы съездизинден бээр үеним дургузунда комсомолга ажылдап турар хоммунистинңң саны ийи катап өскенин демдеглээш, мынчаар айыткан: «Бо чорук болза комсол организацияларына партийжи өзекти быжыглаар дугайында XXIII съездиниң айтыышкымнына дүүжүп турар. Партияга үлээп алдынган ВЛКСМ кежигүннери партия организациязының ооң даалгазын албаан шаңда комсомолга ажылын үргүлчүлээри ёзүүм болур».

Съездиниң бо айтыышкынын күүсеттиишаан, бистиң республиканың чер-черде партия организацияларының комсомол ажылынга ажылдаар аныяк коммунистерни шилип алыр, оларны быжыглаар талазы-биле ажылды дыка күштелдирген. Ооң түңнелинде комсомолдуң харыысалгалыг ажылдарында идепкейлиг, шудургу ыңдыг аныяк эштериниң саны өскен. Чижээ, амгы үеде бистее ВЛКСМ райкомнарының болгаш хооркомуунуң бүгү бирги секретарлары база шаңы секретарларының хөй нуруузу аныяк коммунистер болуп турар. Ол ышкаш сөөлгү дөрт чылдарда комсомол организацияларының ажылынга партия кежигүннериниң саны 19-тан 36 хуу чедир өскен. Бо өөредилге чылында комсомолдуң политзихтиг чырыышкынында пропагандистерниң барык-ла 75 хуу хирези коммунистер.

Эрзин, Монгүн-Тайга, Өөүр, Бай-Тайга районнарның партия организацияларының бүгүлээ айтырыжже доктаамал кылаанчейни салып, инициативалыг, шырайлыг бөлүүдиг аныяк коммунистерни комсомол ажылынче дешилдирип, быжыглаар хемчегерни ап келген. Ол районнарда комсомол организацияларының секретарларының 60 хире хуузу, а пропагандистерниң 80 ажыг хуузу аныяк коммунистер болуп турары таварылга эвес. Оларның хөй-хөйү бо партийжи даалганы бедик харыысалга-биле көрүп, аныяктар-биле ажылды хөй талалыг, солун утка-шынарлыг кылдыр тургузар даэш боттарының күжүн болгаш билиин харам чокка берип турар. Ылаңгыя «Тиилелге», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Сут-Хөл» совхозтарда, Кызылдың сут заводунда, Эрзиниин «Мөрең», Тес-Хемниң «Чодураа» колхозтарда болгаш өске-даа черлерде комсомол организацияларының организастыг ажылының деңнели, дайынчы арга-шинээзин дыка белээн. Оларны ажыл-херекке чүткүлдүг, инициативалыг, тура-соруктуг аныяк коммунистер баштап турар.

Оон-биле чергелештир чамдык партия организацияларының талазындан бо чугула ажыл-херекке кошкак кичээнгей салып, комсомолга ажылдаар партийжи даалганы аныяк коммунистерге эвээш берип турар. Чижээлээрге, Кызыл хоорайда, Таңды, Тожу, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Барыын-Хемчик районнарында комсомол организацияларының секретарларының арасында аныяк коммунистер ам-даа дыка эвээш. Чижээ, Тожу районда оларның чүгле 22 хуузу, Бии-Хем, Таңды районнарда 26 хуузу партияның аныяк кежигүннери болуп турары дыка четпес.

Партия организацияларының комсомол ажылынга сүмелеп чорутканы чамдык эштер ол партийжи даалганы багай күүседир, комсомол эге организацияларын быжыглаар, аныяктар оргузугга коммунистиг кежигүннериниң ажылын күштелдирер талазы-биле идепкейлиг болгаш иүженишкинниерип үндүрбее чоруктар бар. Ындыг фактылар Кызылдың тудуг кезектер болгаш эът комбинаттарында, Барыын-Хемчиктиң «Барлык», Таңдының «Межегей» совхозтарында, Бии-Хемниң «Хадыңа» колхозта болгаш өске-даа чамдык комсомол организацияларында турулгаан. Мынаарга бо черлерде парторганизациялар ол комсомол организацияларында аныяк коммунистерни партияга кабылдалы, оларның ажылчаан доктаамал харыысалга-биле көшкак кемчегерни алганы база билдингир.

СЭКП-ниң аныяк кежигүннеринге комсомолга ажылдаан чугула партийжи даалга болур. Ынчангаш олар оны бедик харыысалга-биле медереп билир болгаш ак сеткилиг, шудургу күүседир хүлээлгелиглер. Хамыктың мурнунда олар ажыл-херекке үлегерин аныяктарга көргүзер, бедик идепкейлиг, партийжи принципиалдыг болгаш четпестерге эптеп чок болур ужурлуглар.

Аныяктар-биле ажыл хөй талалыг, нарын болгаш харыысалгалыг. Бистиң аныяктарывыстың янзы-бүрү бөлүктери — аныяк ажылчыннар, тараачылар, тускай эртемнигler, студентилер, школчулар — боттары тускай онзагай будуштүлер. Комсомол янзы бөлүктериниң кайызы-биле-даа ажылдан билир ужурлуг деп партия өөредип турар. Ынчангаш комсомолда ажылдап турар коммунистер ажылдың стилин болгаш арга-методун доктаамал сайзырагайжыдар, комсоөол организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидер, оларны организастаас талазы-биле улам быжыглаар даэш доктаамал шудургу ажылдаар хүлээлгелиг.

Кайда-даа комсомол организацияларының бүгү ажыл-чорудулгазын чер-черде партия организацияларының удуртулгазы, доктаамал деткизчем-биле боттандырып турар. Апеа удуртулганы күштелдиреринге комсомол организацияларында ажылдап турар партияның аныяк кежигүннери улуг рольду ойнаарлар. Ынчангаш партия организацияларының талазындан комсомолдуң организастыг бүгү ажыл-чорудулгазы база аныяктарның коммунистиг кежигүнделгези даэш оларның харыысалгазын улам бедидип, олардан негелделеп, күш төлдирер хереч.

Амгы үеде комсомолчулар болгаш аныяктар «Беш чылдың шинтпирлиг, үшкү чылын шалыпчы ажыл-иш, коңгуу ажы-төлүнде» деп кыйгыры-биле хамыктың үлетпүр, тудуг база транспорт болгаш мал, чер ажылдаачыларының бүгү-ниилел социалистиг чарыжының идепкейлиг киржип турар. Ынчангаш бо чылдың эгезинде болгаш ВЛКСМ-ниң VIII конгрессунга комсомол организацияларының организастыг болгаш политзихтиг ажыл-чорудулгазын партияның негелделериниң деңнелинге чедир тургузарын оңза чугулаан ыяктаан. Олар чер-черде парторганизациялардың деткиндедуралгазында болгаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин күүседирине төлептиг үлүг кирип, бүгү күжүн энергизын берип шыдаар дээрзинге чигзинип турбас.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ—ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

КАА-ХЕМ БОЛГАШ ТАҢДЫ РАЙОННАРНЫҢ ТАРААЖЫЛАРЫ БАЗА МАЛЧЫННАРЫ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ҮШКҮ, ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫН КҮҮСЕДИР ДЭЭШ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАРЫШТА.

КАЙЫ-ДАА РАЙОНГА АЖЫКТЫГ БОЛЗУН ДЭЭШ

Каа-Хем район

Бистин районнуң ажыл-ишчилери кожавыс Таңдының ажылчы чоннары-биле чыдыш-на чаржыр чаңчылдыг. Мурнунда чылдарда бистерниң кайвыс-даа мурнай бээр, кайы бирээвиске чедир кылдынмаан ажыл-херектерлиг-даа болу бээр турдувус. Эртекен юбилейлиг чылда каа-хемчилер ажыл-ишчи чеднишкиннери-биле Төрээн чуртуп өорткеннер. Часкы хову ажылдарын чогуур ай-шаанда, кыска хуусада чоруткаш, колхозтарның болгаш совхозтарның шолдерниге моон мурнунда чылдарда кажан-даа турун көрбээн чаагай дүжүттү өстүрүп алыр аргалыг болган. Бүгү районга тараа культураларының ортумак дүжүду гектардан 18,2 центнер четкен. Оон ачызында олар Төрээн чуртуп шыгжамырынга 37 мун тонна ажыг тараны киирген. Ол чеднишкини дээш район юбилейлиг чылда Бүгүроссия социалистиг чарыжының типлекчизинге санадып, РСФСР-нин Министрлер Човуелинин болгаш ВЦСПС-тин шилчиир Кызыл тугун, акша шаннаалын алган.

Эрткен ажыл-агый чылының анализин кылып турган, бистер ол чыл бо чаа келген чылга кандыг салдар чедиргенин кол барымдаалап турар бис. «Үрезин кандыг болдур —дүжүт мындыг болур» деп улустуң мерген чугаазы бар. Ол шын. Каа-хемчилерниң эрткен чылдан алган бир үнелиг чүүлү — үрезин болур. Иланғыла тараа культураларының эки шынарлыг үрезинин барык бүгү колхозтар болгаш совхозтар күзүн-не уруп белеткээш, бо хүннерде оларны чажар шынарынга чедир арыглап кылырын барык-ла доозуп турар. Районда бар үрезинин 80 хире хуузун чажар кондициязынга чедирген. Мурнакчы ажыл-агыйлар «Ленинчи өрук», «Коммунизмче өрук» болгаш «Тиилелге» колхозтар ону харын-даа 90—96 хуу чедирип алганнар.

Районнуң чер ажылдыгларының социалистиг чарыжынга бир чугула көргүзүг —часкы тарылгага техниканы белеткели болгай. Ону ой-шаанда, эки шынарлыг сентеп доозуп алырындан часкы хову ажылдарын эң-не кыска хуусада бедик агротехниктиг деңнелге чорудары дөрт хамаарлыр.

Бо ажылче бистиң ажыл-агыйларывыс база күстеп эгелеп шыгыны кичээнгей салганын айтыр херек. Бир эвес бөгүн районда часкы кампанияга киржир техниканың септелгенинин темпизин көөр болза, борта бис чаржып турар кожавыстан дудавас бис. Септелгеге кирзе чогуур 190 тракторнуң 120-зи, 150 андазының 85-жи, 131 сеялканың 114-үү хову ажылдарынга белен. «Коммунизмче орук», «Тиилелге» колхозтарда техника септелгени доостур чыгаан. Ынчангаш механизаторларның болгаш тараажылардың чарыжының бир чугула сорулгазы күүсеттиннериниң кырында келген.

Бо хүннерге чедир ажыл-агыйларның тарылга шолдериниде 27 мун тонна органиктиг чеминчидилгени чедирген. Минералдыг чеминчидилгени колхоз, совхоз бүрүзү четпир кылыыр белетиивэн.

Тарылга шолдерин белеткеп кылыры дүжүтке база улуг хамаарыштыглыг. Ынчангаш районда чазын удур аңдарын тарыыр чердерни болдуларын-биле авазедип турар апарган бис. Эрткен чылын бо чылдың дүжүдүн магадылай кылып алган бир эки хүүлүвүс болза, чайын болган күзүн аңдарган чердер болур. Районда чайын аңдарып курукторган 16 мун гектар болгаш күзүн аңдарып белеткээн 18 мун гектар чер бар.

Кышкы үеде малдан алыр продуктуларны ковудедир, малдың баш санын хоратпайн тургаш, чаш толуп четче-менди алыр талазы-биле Бүгүэвилел социалистиг чарыжының негелдемелерине дүжүттүр бистиң районнуң малчыннары база багай эвес ажылдан турар. Бо кыш каа-хемчилерге нарын шаптаразыннарны таварыштырган. Хар кылын дүшкен болгаш хат хадаанындан хөртүктээн. Малдың улуг кезиин эрте-ле тургузу алыраарынче ол байдал бистиң албаадан. Ынчалза-даа ол бергелерни бистиң малчыннарывыс түүкүдүг күн-ажылы-биле ажыш эртип, малды дөшкүн кышка адыспас дээш шудургу демисежип турар. Эрткен чылдың бо үезинге болаарга, 7 хуу хой сүттү бүдүрүп, ону садарын 14 хуу болгаш эътпин — 57 хуу өстүрген.

Бирги кварталда күрүнеге өзүт садар талазы-биле «Тиилелге» колхоз (117 хуу), «Октябрь 30 чылы» (96 хуу) колхозтар март бирге чедир мурнап турар. База-ла март бирге чедир кварталда сүт садар планын 87 хуу күүседип алган «Коммунизмче орук» биле ону 72 хуу чедирген «Октябрь 14 чылы» колхозтар өскелерден дээре байдалда. Районда хой солдаашкыны чеднишкиннит чоруп турар, бо хүннерге чедир төрүттүнген 3653 хураган шүүтү менди.

Колхозтарда болгаш совхозтарда чарыштың дээштиг организастаарынче онза кичээнгей салып турар апарган. Ажыл-агыйларның, фермаларның, бригадаларның болгаш түс-түс ишчилериниң аразында чарыштың айыттынган хуусазында түүнеп, мурнакчыларны шаннап, мактап турар бис. Чарыш түүнелиг үндүрген хураңдарга аштырган болгаш кошкак ажыдаан коллективтериниң база кижилериниң четпес тараларын аналиэтеп, ону катаптавазының аргазын дилеп тып турар бис.

Иланғыла колхозтарның болгаш совхозтарның аразында чарышка типлекчилерни шаннап, мактап тура, бистиң районнуң кодээ ажыл-ишчилериниң чаржып турары тандыжыларның чеднишкиннерин оларга чедир таймылбыдап келген бис. Чарыштың бир чугула түүнели оон кайы-кайывыска-да ажыктыг болуру ол болгай.

З. ШИН,
Каа-Хем райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы.

Таңды район

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин бистиң Таңды районнуң ишчилери чеднишкиннин-биле амыдыралга боттандырып турадлар. Ажыл-агыйлар, бригадалар, фермалар туржук, кижи бүрүзүнүң аразында социалистиг чарыш калбарган, ажыл-иш хайнык-кан. Иланғыла мал болгаш чер ажылының ажылакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында доктаадлар чоннуң хей-аъдын улам кодурген.

ДЕҢНЕШТИРГЕН ТҮҢНЕЛДЕР

(тонна-биле).

	1973 чылдың март 1-де			1972 чылдың март 1-де		
	План	Күүсел-деви	Хуузу	План	Күүсел-деви	Хуузу
Таңды						
Эът	525	287,5	54,8	490	319,4	65,2
Сүт	1324	958	70,3	1315	902	68,6
Каа-Хем						
Эът	347	191,6	55,2	282	186	66
Сүт	555	332,5	60	490	334,4	68

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин бистиң Таңды районнуң ишчилери чеднишкиннин-биле амыдыралга боттандырып турадлар. Ажыл-агыйлар, бригадалар, фермалар туржук, кижи бүрүзүнүң аразында социалистиг чарыш калбарган, ажыл-иш хайнык-кан. Иланғыла мал болгаш чер ажылының ажылакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында доктаадлар чоннуң хей-аъдын улам кодурген.

Ынчангаш, районнуң ажыл-ишчилери 1972 чылдың планындан 346 тонна хой сүтү бүдүрериниң болгаш 300 тонна сүттү пландан артыкка садарйн бо чылын хүлээнгеннер. Хүлээнге бедик-даа болза, каа-хемчилерге типлеттирбеэнин таңдыжылар шиитпирлээннер.

Тоску беш чыл планын күүсединиинин шиитпирлиг 1973 чылында районнуң кодээ ажыл-агыйының ажылдакчыларының мурнунда салынган улуг сорулгаларны боттандырар талазы-биле ажылдарны чер-чердө партия, совет болгаш хей-ниитү организацияларының чорудуп турар. Ажыл-агыйлар, бригадалар, сүт-баазан фермалары бедик хүлээлгелерни алган, социалистиг чарыштарның негелдемелерин бадылаан. Ону барымдаалап ажыл-иштин түүнелиин үндүрүп, мурнакчыларга шилчиир кызыл туктарны болгаш вымпелдерни тыпсып турар.

ССР Эвилелиниң тургустуганының бежениң чылында районда бүгү чүзүн мал 6358 баш өскен. Оон иштинде мыйыстыг бода малдың өзүлдези 104,5 хуу, саар инектиң— 104,3 хуу. А шээр малдың өзүлдези планга чүгле 0,8 хуу четпээн, хавааның—59,1 хуу ге, ынчангызындан 106 центнер хой сүт бүдүртүнген, 562 центнер сүт артыкка дужаттынган. Сүт талазы-биле социалистиг чарыштың мурнуку одурүүн «Революцияның чалбыжы» колхоз биле ССРЭ-нин 50 чылы аттыг совхоз эдеп турар. Бо чеднишкин— социалистиг чарыштың районда багай эвес организастаттынганының көскү херечизи. Фермалар-да, саанчылардаа ви чиик бот-үнелиг, хой сүттү бүдүрер сорулганы салган. Оларның ол ажылынга сүткүр инектерниң уксазының экижиткени база улуг хамаарылгалыг. Чылда бирээзи-де өртүмаа-биле 2500 килограмм сүт бээр инектер «Революцияның чалбыжы» колхозта 200 баш, ССРЭ-нин 50 чылы аттыг совхозта 350 баш четкен. Ынчангаш, районнуң ажыл-ишчилери 1972 чылдың планындан 346 тонна хой сүттү бүдүрерин болгаш 300 тонна сүттү пландан артыкка садарйн бо чылын хүлээнгеннер. Хүлээнге бедик-даа болза, каа-хемчилерге типлеттирбеэнин таңдыжылар шиитпирлээннер.

Тоску беш чыл планын күүсединиинин шиитпирлиг 1973 чылында районнуң кодээ ажыл-агыйының ажылдакчыларының мурнунда салынган улуг сорулгаларны боттандырар талазы-биле ажылдарны чер-чердө партия, совет болгаш хей-ниитү организацияларының чорудуп турар. Ажыл-агыйлар, бригадалар, сүт-баазан фермалары бедик хүлээлгелерни алган, социалистиг чарыштарның негелдемелерин бадылаан. Ону барымдаалап ажыл-иштин түүнелиин үндүрүп, мурнакчыларга шилчиир кызыл туктарны болгаш вымпелдерни тыпсып турар.

ССР Эвилелиниң тургустуганының бежениң чылында районда бүгү чүзүн мал 6358 баш өскен. Оон иштинде мыйыстыг бода малдың өзүлдези 104,5 хуу, саар инектиң— 104,3 хуу. А шээр малдың өзүлдези планга чүгле 0,8 хуу четпээн, хавааның—59,1 хуу болган. Сагган сүт бир инекке оналштыр 1989 килограмм азы 1971 чылдыңдан 86 килограмм хой. Чүс баш малга оналштыр 77 хураган, 65 бызаа алынган болгаш хой бүрүзүнден 3 килограмм 08 грамм дүк кыргыттынган. «Революцияның чалбыжы» колхоз чүс хойдан 106 хураганны дорукторган, ажыл-агыйлар аразында чарлаттынган социалистиг чарыштың бирги черни эзээн. Кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле ол колхоз база чеднишкинниг болган. Партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун ол колхоз быжыг тудуп турар.

Часкы тарылгага белеткел районда түүлүк. ССРЭ-нин бежен чылы аттыг совхоз болгаш дүржулга станцизы үрезинин догерезин чажар шынарынга чедир арыглап алган. Ол ажыл-агыйларның үрезинин 87-82 хуузу бирги болгаш ийиги классты, а «Революцияның чалбыжы», «Коммунизминиң херели» колхозтарда ыңдыг үрезиннер 90 хуу чедир турар. Ынчалза-даа районнуң бүгү үрезинин чүгле 40 хуузу бирги, ийиги классты, ыңнаттынган 16 мун тонна үрезинин 19 хуузунуң чогуур негелдезинге четпээни канчаплаа таарышпас. Иланғыла «Элегес», «Россия» совхозтарның үрезинининиң чүгле 37-55 хуузу чажар шынарынга чедир арыглаттынган. Ынчалзаа-даа районнуң ажыл-ишчилери бар чамдык четпестерни дарый чайлаткаш, бо чылын күрүне мурнунга алган планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседип. Баа-Хем районну күш-ажылчы чарышка ажар сорулгалыг ажылдап турадлар.

П. ДЕЖНЕВ.
Таңды райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы.

Республиканың Садыг министерстваунуң өөредилге-курс комбинады дөрт чыл иштинде садыг кадрларын белеткеп, беш чүс ажыг кассирлерни, садыгжыларны, поварларны белеткеп үндүрген. Оон доозукчуларының иштинде Кызылдың садыгларында ажылдап турадлар хей. Чижээ, Николай Монгуш «Детский мир» магазинниң садыгжымында ажылдавышаан, Красноярскиниң садыг техникумунда бот-өөредилге-биле өөренип турар.

Бо өөредилге чылында өөредилге-курс комбинады аъшчам магазиннерниге ажылдаар контролер-кассирлерни база белеткеп үндүрер. Курсант комсомолчу Алла САЛЧАК (чуруукта) коңчуг эки өөремип, ханы билиглерни чедип ап турар.

А. КРИВОНОЖКИННИҢ фотозу.

Чонга бараан болуушкун

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың бүгүлө чүвени кижиге, кижиниң чаагай чорууна бараалгадып турары өөрүнчүг. Ону чурттуң булуң бүрүзүнде кайгамчыктыг хогжүдеп, чоннуң амыдыралында хүн бүрү чечектелишкин улам-на бадытпын турар. Совет кижилериң билиинин бедип, культурлуг негелдезинин улгадып турарының чамдык чижээн ыракка Мөген-Бүреңден көргүвэр бодадым.

Паранлыга чагыдылга мурнуку чылдардан көвүдээн, албанның болгаш хуунуң чагаа бижиктери, телефон болгаш телеграф харылаазы ойна чугула Мөген-Бүреңге харыдаа бедидиргин тургузары негеттинниң келген, чоннуң ол дилээ хандыртынган, район почтавының салбыры ам ажылдап өгелээн.

Д. АНГЫР-ООЛ.
Монгун-Тайга район.

Александра Андреевна чүле почта тарадырынга бот-харымсалгалыг эвес, чонга парлалга чагыдылгазын калбартырынга база идепкейлиг. Аржаан суурнуң чурттакчыларының база чамдык малчыннарның бижидип алганы янитаи-биле 1230 хире солуннарны болгаш журналдарны эдээринге чогуур өйүнде чедирип турар.

А. А. Черницинаның моон сонгаар-даа улам эки ажылдаарын, чонунга ак сеткилдиг бараан болурун күзээликтер.

М. МААЖЫК.
Бии-Хем район.

Кажан ажыглаарыл?

Техниканы шын ажыглаары бүдүрүлгеге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиринге чугула салдарлыг болгай. Ынчаг турбуже, Эрзин районнуң чоннуң амыдырал хандырыкка комбинадында олче сагыш салыышкын коштак.

1971 чылда-ла электродаараныгының 8 хире машиназын ында эптеп тургускан чүве. Ынчаг магалыг машиналарлыг болганда, чагыларывыс ам-на саат чокка бүдүп турар апаар боор дижип, чоннуң өөрүшкүзү-даа аажок турду. Ынчалза-даа бир чыл өртүп, ийиги чыл өгелеп турда, чүвениң ужуру билдине берген. Чүл дизе, деми машиналар аңаа турбушаан. Оларны бүдүрүлгеге ажыглавайн, даараныкчыларны аңаа ажылдарынга өөретпейн келген. Ынчангаш чангыс-даа мастер аңаа чүве даарап безин көрбээн.

Комбинаттың бир улуг өрээлин барык ийи чыл иштинде 7-8 машиналар аңаа-ла эгелеп алган турар. Ол магалыг чаагай техниканы ажыглаарынга даараныкчыларны өөредиринче комбинаттың директору Нина Декпиш-оол мынчага чедир сагыш салбааны хомудавчыг.

Чоннуң культурлуг амыдыралының бедээни-биле даараныга кылыгларынга херегледи база өзүп, хей чагыгларны кииртип турар болгай. Оларны ой-шаанда, эки шынарлыг кылып бээри чугула. А бистиң бо комбинат чамдыкта чагыгларны үр манадыр таварылгалар өвээш эвес. Ынчангаш бир курлавырны, техниканы чоп ажыглаар болза, ажыл-херек чогуур деңнелге турар ийик деп чон күзеп турар.

Эрзин район. Д. СОЯН.

БИСТЕ АРГАЛАР БАР

«Кызыл тудуг» эргелели республикада улуг организациялардың бирээзи. Найысылда хамаатты тудугларны колдуунда-да бистиң эргелелдиң коллективи кылып турар. Коллективте чүгле Кызылда эвес, а республикада билдингир, бодунуң херээнин өзүлүг мастерлери, орден-хавыралыг тудугжулар эвээш эвес. О. Калзанны оон бедик мергежилдии, бүхнүг херекке хей кижини өөреткени дээш «башкым» деп адаар тудугжулар эвээш эвес. Бот-оруга-чарыга аргазын билдингир ажыглап турар, шалынчы ажыл-иштиң организакчызы Ф. Фокинге, бригадир Б. Белковка болгаш өскелерге-даа бистиң хей кижилиг коллектививис чөргээрланыр.

Эргелелдиң материал-техниктиг баазазы-даа чылдың-на экижип орар. Эрткен үеде коллектив тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин чылдың-на өстүрүп турза-даа, план күүсеттинмейн келген. Ынчалзада эргелелдиң удуртулгазы, партия профэвилел организациялары тудуг будүрүлгезин организастаарын экижидер дээш чамдык хемчегерни ап турар. Ол чорук ажылдың темпизин, шынарын бедидиринге ажыктыг болуп турар. Күш-ажылды организастаарында чамдык эки талаларны болгаш аңдыызында чедир ажыглавайн турарывыс курлавырны эрткен чылдың түүнелдеринге даянып бижиир бодалдыг мен.

Эрткен чылын бистиң тудугжулар кажангызындан-даа хей объектилерни ажыглалга кииргеп. Ону чүүң-биле чедип алганы дээрге тудугжуларның кол күжүн болган материал-техниктиг курлавырларын ажыглалга киирер объектилерже моонаэнинден ажыл үре-түңнелдиг болган. Иланғыг тудугларның хандырылгазын экижиткенинден тудугжу бригадаларның күш-ажылы будүрүмчелиг болган. Темп бедик болганы-биле холбаштыр күш-ажылдың төлевирин база сайзырангайжыдып турган. Бистиң эргелелдиң тудугжулары эрткен чылын күнде-ле 11 рубльдиң шалынын ап турган. Ол ышкаш кижи бүгүдезинге-ле өртүмаа-биле 339 рубльди шаннаалга берген. Тудугларны хуусазында ийикпе оон эрте тудуп , доосканы, ажылдың шынарын экижиткени дээш аккорд-шанналдыг система ёзугаар күш-ажыл төлевирин чорудуп турган. Ол ажыл ам-даа нептерээри билдингир. Эрткен чылын аккорд-шанналдыг система ёзугаар тудугжуларның 56 хуузу ажылдаан.

Эргелелде участоктар, бригадалар аразына чарыштың организастаар, оон түүнелин ай, квартал дайы-биле үндүрүп турар. Эрткен чылын участоктардан № 2 участок (начальныгы М. Стариков, партгруппорг М. Шиповаленко) хей объектилерни хуусаа бетинде ажыглалга киирген, социалистиг чарышка типлекчи болган. А бригадалардан Б. Белковтуң удуртуп турары бригада чыл дургузунда эки ажылдаан.

Найысылал дээрге пайысылал-ла болгай. Оон арын-шырайы, тудуг-сууру өскелерге үлегер болган турар ужурлуг. Ону бистер, тудугжулар билип турар бис. Харын-даа тудуг будүрүлгезинге өзээн каш чаа түүлдер Кызылга эгезин ап турганыңга чөргээрланыр бис. Кызылчыларга чурталга бажыннары, уруглар садтары болгаш социал-культураның өске-даа чугула объектилери хөй-биле хереглеттинип турар. Иланғыла чурталга тудуунуң талазы-биле «Кызыл тудугнуң» коллективи хоорай-жыларның мурнунга улуг ореллиг.

Байдалды экижидеринче кичээнгей кошкак деп болбас. Калбак ханадан эптеп тудар бажынның безектерин кылыр улуг будүрүлге черин Кызылда ажыткан. Оон продукциязыбиле бистер тудугжулар ажылдаар ужурлуг бис. Ынчалзада «Тудуг кезектери» комбинат ук продукциязы эки шынарлыг кылдыр будүрериниң технологиязын ам-даа эки шингээдип албаан. Ынчангаш эрткен чылын 129 квартираллыг, калбак ханадан тудар бажынны ажыглалга киирер дугайында социалистиг хүлээлге күүсеттинмээн. Ам-даа бо объектиде ажыл шулуудаан деп болбас. Калбак ханаларны, өрээлдериниң кезектерни бот-боттары-биле тудуштуруп дүнзаалаар черлери таарышпас болур, ханалар дески эвес апаар түүлдер ам-даа бар. Ханаңы демир-бетондан кылыр болгаш оон даштыы талазын маны даш , чуурундузу-биле каастап ыыпкан. Демир-бетон хананың иштин долдурар материалдарның хемчээл деңзизин ыш сагыры, оон иштики, даштыкы талаларын дескилеп хоглаары чергелиг ажылдарны комбинат чедир кылып ыыдавайн турар. Ол бүгү тудугжуларга мооңдак болуп турар. Комбинаттың удуртуагазы, ажылчыннар, техниктиг контроль киидээн тудуг шелүнче үрей кылдынган кезек чорбавын дээш хынаалданы күштелдирер үе келген.

Чурталга тудуун улам калбартырынга, ону дүргелериниге бо комбинаттың ролю улуг болур деп чүве билдингир. Моон сонгаар калбак ханадан хөй бажыннарны тудар болгай. Ынчангаш кедир үезиг улуг бо будүрүлге бергелерни ажыл-херекчи ёзу-биле ажыш эртер дээш шудургу чоруун көргүзери чугула.

Тудуг шелүнге ажыл-ишти чогумчалыг кылдыр организастаарынга материал-техниктиг хандырылганы экижидери улуг салдарлыг болур. Бистиң эргелелдиң кол-кол бригадаларында кадржаан ажылчыннар хей, олар күш-ажылчы коллективтерниң өзээ болуп, скелерге үлегер-чижекти көргүзүп турар болгай. Оларның салдарындан ажылдан озалдаар, прогул кылыр чүүлдерге эптеш чок байдалдар барык бүгү бригадаларда тургустунган. Ынчалза-даа «Кызыл тудугда» кижи-хүнүнүн, чидирии эвээш эвес. Чүге? Материалдар чедирилгезинге үзүктелишкин болур, тудугнуң дес-дараалашкак технологиязын сагывае чүүлдер эвээш эвес. Материал келирин маналр, баш удур чагыгның күүсеттинмейн баргыныдан өске ажылдар кылырынче шилчиир чоруктар кижилерни бедик будүрүкчүлүг ажылдаарынче мобилизастаарынга шаптыктыг болур. Бистеге ажылды неделя, хүн айыбиле планнан турары эки, ону ажылчыннар деткип турар бис. Ынчалза-даа бо улуг херекти ам-даа хандыр өөренири, улам сайзырангайжыдары чугула.

Бо чылын бистиң мурнуустага харымсалгалыг сорулгалар тургустунган. Чыл планын декабрь 29-та күүседир. Ынаан хей объектилерни ажыглалга киирер үлээлгелиг бис. Ону чедип алыр төлевде масса чинбиле удуртулга-даа, хей-ниитүдаа организациялары сырый харылзаалыг ажылдаар, сорулганы күүседир дээш кижи бүгүзезин чүүкүлүг болур үзүрлүг. Социалистиг чарышты организастаң турарында бистеге чаа чүүлдер база бар. Чижээ, тудугжулар толаргай хүлээлгелерни түс-түзүнде ап турар. Оон күүседирин база үргүлчүнүң контролинда тургускан.

Д. ЧҮЛДҮМ-ООЛ,
дашчы.

КАЛИНИН ОБЛАСТЬ. Конановнуң М. И. Калинин аттыг шил-шаанаң заводу — столовая аян-савазын болгаш каастапга-симлбиге чүүлдерин кылыр талазы-биле ССРЭ-де эң улуг бинбушаан, совет каастапга уран чүүлүнүң уран-шеверлериң белетиээр кол чери боп турар. Оон кыяып үндүрген чүүлдерин делегейниң делгелгеринге болгаш ирикаларынга чаңгыс эвес удаа киирген. Оларны 30 аңнаг нүрүнелерде садыр ап турар.

1973 чылга чедир угулзалап, каастап симлбээн чүүл-бүрү аян-савааларның ассортиментизин дына калбартыр. Будүрүлге чери чылдың-на 110 миллион кылыгларны бээр апаар.

ЧУРУУКТА: чуруучу А. В. Лебедева «Матрёшка» дээр хөнеичигештп каастап өөлур.

В. КУНОВТУҢ фотозу.

(СЗТА-ның фотохрониказы).

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

КУРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛААР

«Тыва даг-дүгү» комбинатта 36 посту кылдыр каттышкан улусчу контрольдуң бир кол бөлүү болгаш цехтерде 8 бөлүк бар. Ында 144 кижи хаара туттунган. Партияның болгаш чазактың докталдарының күүселдезин хынаарынга киржип, оларны амыдыралга боттандырарынга дузалап, курлавырларны илередир болгаш ажыглаар, нинтилел бүдүрүлгезинин ажыктыын бедидер, күш-ажылчы, материалдыг курлавырларны болгаш акша-хөреңгилерни камналгалыг чарыгдаар, чаа, депшилгелиг чүүлдерни бүдүрүлгеге нептередир дээш демиселге үлүүн контролдар кириштирип келген.

Кол бөлүк чыл иштинде 69 хыналганы, рейдиин план ёзугаар чоруткан. Оон ынай районуң улусчу контроль комитединиң даалгазын ёзугаар 4 хыналганы кылган. Ынчангаш комбинатта улусчу контроль бөлүү үстүнде сорулгаларны шинтпирлээр талазы-биле дээштиг, чүгүла хемчеглерни алган. Чижээ, материал-техниктиг хандырылга болгаш капитал тудуг килдистеринин складтарында дериг-херексел-дерниң байдалын хынаан. Электроэнергияның болгаш ывар-чаар материалдарның өске-даа чүүлдериниң камналга-зының чурумуун сагып турарын, хоорайның санитарлыг байдалын, комбинаттың нинти чуртталга черинде чурттал-га амыдыралдың болгаш ажылчыннарның тускай хептер база камгалал дериглерибиле хандыртынганының байдалларын, хөреэженнерниң күш-ажыл камгалалының талазы-биле хообілу-дурумнуғ шын сагып турарын контролёрлар база хайгаараан. Комбинаттың цехтеринде күш-ажылдың камгалалының болгаш техниканың айыыл чок чоруунун байдалын контролёрлар чаңгыс эвес удаа хынаан.

Ап чоруткан ол бүгү хемчеглер материалдарның, ыварчаар чүүлдериниң, дериг-херексел-дер кадагалалының байдалын өлээн экижидер арганы берген. Эрткен чылын «Тыва даг-дүгү» комбинат 15 тонна бензинин, дизелге ажыглаар 45 тонна ывар чүүлдү, 2600000 киловатт-шак электроэнергияны, 96 мун рубльге авторезинаны камнап алган болуп турар. Бо көргүзүглерни чедип алырынга улусчу контролёрларның кирген үлүү биче эвес.

Улусчу контролёрлар хоорайның санитарлыг байдалын, комбинаттың цехтеринде күш-ажылдың камгалалын экижидер талазы-биле ажылдарже улуг кичээнгейни салган.

Контролёрларның комбинаттың удуртукчуларынга кирген материалларын парткомнуң болгаш профэвилелдерниң каттышкан комитединиң хуралдарынга чугаалажып көргенинин соонда четпестерни чайладырынче угланган толаргай хемчеглерни алгылаан.

Комбинаттың удуртукчулары контролёрларның кирген санал-онаалын кичээнгейлиг көрүп келгени ажыл-херекти чедиишкиннииг шинтпирлээрине салдарлыг болган. Чижээ, улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң төлээлекчилери нефтебазаның ажылында чамдык четпестерни илереткен соонда, комбинаттың удуртукчулары ол объектини кижилер болгаш материалдыг курлавырлар-биле хандырган. Ынчангаш автомобиль болгаш тракторларга чаар үстерни чыыткаш, чаңгыс черден үндүрүп бээрни чурумчуткан, ывар-чаар материалдарның учёду экижээн, объектининиң өртке удур камгалалының деңнели белээн.

Улусчу контрольдуң ажылының дээштиин үлам бедидер дээш ам-даа улуг куженииштиинни үндүрери негеттинип турар.

Улусчу контролёрларга аваангыр, принципиалдыг болгаш сагылга-чурумнуг ажылакчыларны шилиири, цехтерниң удуртукчулары-биле ында улусчу контроль бөлүктериниң сырый харылзаазын боттандырары, ажылды хынамчалыыбиле планнаары, хыналганың, рейдилериниң түннелдерни ажыл-ишчилерге чарлап дыңнадып турарын чедип алыры ан чүгүла бөлүп турар.

Ынчангаш «Тыва даг-дүгү» комбинатта улусчу контролёрлар беш чылдың шинтпирлиг чылында боттарының мурнунда сорулгаларны хажык чокка күүседириичe бүгү күжүн угландырып турар.

Л. ХАИТ,
«Тыва даг-дүгү» комбинатта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы.

Бригаданың ажылы экижээн

Чер өрүмнеп, үттээр ажылдарның Азербайджанда Карабағның эргелелинде чер өрүмээр мастер И. Мирзоевтиң бригадазы Прикурин чавызаажыында дөрт километр чер иштин шинчилээр ажыл үезинде ажылдың графигин 50 хонук мурнап чоруп турар.

Бурунгу чылын ол бригаданың ажыл-херээ мындыг-ла көскү эвес турган. 1972 чылда ол эргелелдиң бүгү бригадаларынга бооп турган үрелиишкинниг олаң-ондактарның барык чартык кезиң онаашкан коллективти И. Мирзоев удуртуру-биле дилээп. Прикурин чавызаажының девискээринге сес чыл дургузунда ажылдаап, ол мастер 21 кезек черин өрүмээн болгаш оларның шуптузунуңдан нефть байлаа тывылган.

И. Мирзоев хожудангай бригадага ажылдаарда баштай-ла сагылга-чурумну быжыглаарындан эдилээн. Мастер чүгле негелдени дыңнаткаш туруп бербейн, харын-даа өөрүнге дузалаарынга, сүмелээринге болгаш оларны өөредириинге кажаллаа чажам дивес турган. Ол бригада ам ээп дээре коллективтиниң дуржузугаашы ажыглавышпаан, мурнукузунуңдан эки ажылдап турар.

(СЭТА-ның көрг.).

АЛЛЯ-БАЙРАЛЫ

Кызылдың пиво заводунуң коллективиниң төсну беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының баштайгы ийи айында боттарының мурнунда салдынган планныг даалгаларны күүсеткенем.

Коллектив кежигүннериниң ниити чедиишкинниг заводтуң хөөчүн амылчыны Уруза Успуновна Чичинаның ниирип турар улуу улуг. Ол—бодунуң хүлээлгезиин ак сетиилдиг күүседип, эзирлер нормазын дөмтаамал амыр күүседип турар. Оон кылган амылын бедик үнелел-биле хүлээп ап турар.

ЧУРУКТАРДА: заводтуң эзиртпес сумсуннар нудар цехинде. Ажылчын Уруза Чичина ажыл үезинде.

А. АЙРИҢ фотолары.

Төтчеглээшкин турбазын

Ниитиниң малын төтчеглээр, оорлаар, самчыгдаар чоруктарга удур демиселли Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларында күштелдирип, чүгүла хемчеглерни ап турар.

Мал ажылынга кадрларны шын шилиир сорулга-биле аңаа кижилерни хүлээп алырда, партия, профэвилел организацияларыбиле дугурушкаш, хүлээп ап, партбюрога, колхоз, совхоз башталар черлеринге бадыладып турар.

«Тээли» совхозтуң салбырлар аайы-биле бүгү малга № 1, 2, 3 дугаарларны кылган. Ол-ла ажылды «Мурнакчы» болгаш «Кара-Хөл» колхозтарда база кылып турар. Мал оолдаашкынының үезинде бригадирлерден ангыда, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин, улусчу контролёрларының, ыварчаар чүүлдериниң, дериг-херекселдер кадагалалының байдалын өлээп экижидер арганы берген. Эрткен чылын «Тыва даг-дүгү» комбинат 15 тонна бензинин, дизелге ажыглаар 45 тонна ывар чүүлдү, 2600000 киловатт-шак электроэнергияны, 96 мун рубльге авторезинаны камнап алган болуп турар. Бо көргүзүглерни чедип алырынга улусчу контролёрларның кирген үлүү биче эвес.

Улусчу контролёрлар хоорайның санитарлыг байдалын, комбинаттың цехтеринде күш-ажылдың камгалалын экижидер талазы-биле ажылдарже улуг кичээнгейни салган.

Контролёрларның комбинаттың удуртукчуларынга кирген материалларын парткомнуң болгаш профэвилелдерниң каттышкан комитединиң хуралдарынга чугаалажып көргенинин соонда четпестерни чайладырынче угланган толаргай хемчеглерни алгылаан.

Комбинаттың удуртукчулары контролёрларның кирген санал-онаалын кичээнгейлиг көрүп келгени ажыл-херекти чедиишкиннииг шинтпирлээрине салдарлыг болган. Чижээ, улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң төлээлекчилери нефтебазаның ажылында чамдык четпестерни илереткен соонда, комбинаттың удуртукчулары ол объектини кижилер болгаш материалдыг курлавырлар-биле хандырган. Ынчангаш автомобиль болгаш тракторларга чаар үстерни чыыткаш, чаңгыс черден үндүрүп бээрни чурумчуткан, ывар-чаар материалдарның учёду экижээн, объектининиң өртке удур камгалалының деңнели белээн.

Улусчу контрольдуң ажылының дээштиин үлам бедидер дээш ам-даа улуг куженииштиинни үндүрери негеттинип турар.

Улусчу контролёрларга аваангыр, принципиалдыг болгаш сагылга-чурумнуг, ажылакчыларны шилиири, цехтерниң удуртукчулары-биле ында улусчу контроль бөлүктериниң сырый харылзаазын боттандырары, ажылды хынамчалыыбиле планнаары, хыналганың, рейдилериниң түннелдерни ажыл-ишчилерге чарлап дыңнадып турарын чедип алыры ан чүгүла бөлүп турар.

Ынчангаш «Тыва даг-дүгү» комбинатта улусчу контролёрлар беш чылдың шинтпирлиг чылында боттарының мурнунда сорулгаларны хажык чокка күүседириичe бүгү күжүн угландырып турар.

Л. ХАИТ,
«Тыва даг-дүгү» комбинатта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы.

ДЕЛЕГЕЙ БОЛ ХУННЕРДЕ

Изиг байыр чедирген

БЕРЛИН. (СЭТА). МВР-ниң Революстуг түр чазааның даштыкы херектер министри Нгуен Тхи Биньни Улустарның найыралы совет орден-биле шаңнаанынга холбаштыр, делегейниң херээженнериниң демократтыг маттыжышкынының секретариады аңаа чүрентиң хаңнызындан изиг байыр чедиргеш, делегейниң херээженнер хүнү — март 8-ке таварышпыр Мурнуу Вьетнамның херээженнеринге база изиг байыр чедиргенин дамчытнан.

Тайбың, демократия болгаш национал хамаарышпас чорук дээш, Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын боттандырары дээш, Сайгон администрациязының киндиннарынга политиктиг хоруудалга туттурган бүгү кижилерни хостаары дээш мурнуу-вьетнам херээженнериниң чөптүг демиселинге улам чедиишкинниг болурун 97 чурттуң 110 национал херээженнер организациязының өмүнээзинден ол күүзүн.

«Даш чепсек үезиниң политиказы»

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Штаттарда өртектер аажок улгадып, чазак аңаа хамаарыштыр экономикага ара-безерек хемчеглер алыр деп саналдап турар. Өртектер улгадып турарын ындыг хемчеглер ап турган соксадыр арга чок. Эрткен айда үүрмектеп садар бараан өртектери 1,8 хуу улгадырга, чылда 22 хуу улгаткан туруп болур апарган. Аъш-чем бараанарының өртектери оон-даа улуг — чаңгыс-ла ай дургузунда беәнн 5 хуу улгаткан.

Сөөлгү 6 чыл дургузунда медицина хандырылгазының шүүдел төлевири кедергей улгаткан. Эмнелге черинге бир хонарының шүүдели 105,30 доллар болган. Дээди өөредилге черлериниге өөренириниң төлевири чылдың-на улам улгадып турар. Ындыг чижектерни чеженда көргүзүп болур.

«Экономиканың төлевир улгадырынга хамаарыштыр тавырыштырылга кылып болур транспорт, телефон харылзаазы, газ болгаш электри чижектиг адырларынга беәнн күүнепиң албан чердери база оларның штаттарда салбырлары хереглекчилериниң күзел-сонуургалын камгалаар туржук, харын боттарының хынаар ужурлуг экономика адырларының ажыл-чорудулгазын камгалап турар.

Чазак акша үезиниң кудулаарынга удур демисел чорудуп турар-даа бол, ооң ол демисели бай-шыдалдыг бүдүрүлге каттыжышкыннарының эрге-ажыктарынга мырыңай дегбейн турар. Чазак оон туржук, кадык камгалалының, чуртталга тудуунуң, чырыдышкынның, профессионал өөредилгениң бюджедин кызырар деп планнаан. Ооң ол планның сураглыг эртемден-экономист Роберт Рикэчмен «Нью-Йорк таймс мэгэзин» журналга парладып үндүрген чүүлүнге «даш чепсек үезиниң социал политиказы» деп шүгүмчүлээн.

Ажыл чоктарның эмге-хаяажок апарганы эң чидиг айтырыг бооп турар деп, ол чүүлде чугаалаан. Кылыр ажыл-йе тыпластаанар эң реаксылыг кызагдалга таваржып турар апарган. Ооң уламыдан эмгежок хөй санныг кара кештигаер, испан үктүг ажылчыннар, херээженнер болгаш аныяктар орулгазын оскунуп турар. Чазактың 1973 чылда бюджет политиказы «экономиканы улам дорайтадыр уржуктуг» болур деп, ол чүүлде демдеглээн.

Дугуржулганы үреп турар

ТОКИО. (СЭТА). Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салып каапкан соонда безин Японияда америк шериг базаларындан Мурнуу Вьетнамче боо-чепсекти, шериг дериглерни чорудуп бээри үргүлчүлеп турар. Оны Хиросима префектурада Куре базазының америк шериг эрге-чагыргазы миннип чугаалаар ужурга таварышкан. АКШ-тың Ыраккы Чөөн чүктө аң улуг шериг базаларының бирээзи ол.

АКШ-тың шериг эрге-чагыргазы Вьетнам талазы-биле дугуржулганы аң каржы үрээр ындыг үүлгедиглерни кылып турар деп, оппозистиг партияның депутады Комэйто Сабуя ук фактыны сойгалап чугаалаан, тодаргай истелге чорударын чазактан негээн.

Хайфон мугулдурунда

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Хайфон мугулдурундан миналар үштүр америк вертолётчу болуктер үш хүн ажылдап келгеш, чаңгыс-ла мина чазылдырган. Америк мйналарны салып каапкан соонда олардың хөй кезии чайгаарла «боттары ондак чок» апарган деп, Пентагонуун төлээлекчизи Дж. Фридхейм медеглээн. Эрткен чылын чамдык миналарга соңгу-вьетнам улуг эвес судноларга часты бергеп ийикпе ол миналарны ВДР-ниң шериг далайжылары ондак чок болдуруп каапкан бооп база магат чок деп, Дж. Фридхейм угаалылап чугаалаан.

ФРАНЦИЯ. Стендальдың «Кызыл болгаш кара» деп өлүм чок чогаалын зиранчыдары кинематография классигинде мөңгези-биле кирген. Ооң автору—сураглыг француз режиссёр Клод Отан-Лара бодунуң ынак чогаалчызының чогаадылгазынче база дагын көрну берген. Стендальдың «Люсьен Леван» деп романының талазы-биле телефильмни ол ампы үеде чогаадып, бодунуң хөй чылдарда күзел чораан чүүлүн ынчалдыр боттандыра берге.

Соңгулдалар чүнү көргүскенил?

Чили

Чилиниң Национал конгрезинге (парламентизинге) март 4-те болган соңгулда президент Альендениң чазаан улустуң улам-на деткип турарын көргүскен. Соңгулданың дузазы-биле улусчу чазакты дүжүрерин чедип алырынга кордал салып турган иштики реакцияның болгаш делегей империализминиң кара сагыштыг бодалдарын чили ажылчы чоннар үзе шапкан. Оларның планнары боттанмаан. Улусчу чаңгыс эптиң партиялары 1970 чылдың президент соңгулазының үезинде турганынга болаарга, оортан 7 хуу хөй бадылаашкыннарны алгаш, чаа парламентиге боттарының быжыглаан.

Ол түңнелдер болза, Альендениң чазаанын чорудуп турар социал-экономиктиг депшилгелиг чаартылгаларын, чурттуң кол бойдус байлактарын аңаа эгидип бээр, помешик чер эжелёлин узуткаар, экономикага күрүне секторун калбартыр, национал орулганы күш-ажыл кижилеринге ажыктыг кылдыр әде хуваар талазы-биле ол чазактың чорудуп турар политиказын чили ажылчы чоннуң деткип турарын көргүскен. Чили ажылчы чон политиктиг медерелиниң улам өзүп турарын болгаш улусчу чазакты эчизинге чедир камгалаар деп быжыг шинтпирлиниң бадыткаан. Чили ажылчын аңгының революсчу чаңчылдарынга боттарының бердингенин олар база дагын көргүскен.

Март 7-де аныктарның Сантьягога болган митингизинге Чилиниң Компартиязының Чингине секретары Луис Карваланның медеглээнин ёзугаар алырга, ажылчын аңгы — чили революциниң челенгизин, улусчу чазактың кол тепкижи дээрзин соңгулда көргүскен. Чөөн үзелдиг партиялар эң улуг дээн пролетаржы төптерге эң улуг чедиишкиннерлиг болганы таварылга эвес. Оларның салдары көдээ черлерде база дыка өскен. Чуртта ажылчын аңгының болгаш тараачыннарның авиелелиниң улам быжыгып орарының дугайын ол харын хереченлеп турар. Чилиниң төп черлериниң болгаш мурнуу талазының чамдык аграрныг можуларындан Национал конгресске коммунист депутаттарны бирле дугаарында соңгаан.

Реакцияга удур политиктиг чүгүлә тулчуушкунга Чилиниң ажылчы чоннары база бир тилелгени чедип алганын Чилиге парламент соңгулдазының түңнелдери база дагын чугаалап турар.

Франция

Национал хуралга соңгулданың баштайгы эдлээнин түңнелдерин Франция үндүрген. Бадылаашкынга тергиин хөй соңгукчулар — 24 миллион ажыг кижи (81 хуу) киришкен. Коммунистиг болгаш Социалистиг партияларның, а ол ышкаш Чөөн үзелдиг радикалдарның бактаганы Чөөн үзелдиг күштериниң эвилелиниге 10 миллион ажыг ор, херээжен француздар боттарының бадылаашкыннарын берген. Компартия дээш бердинген бадылаашкыннарның саны дыка өскен. Ынчаарга чагырыкчы партияларның эвилели 8 миллион бичe-ле ажыг бадылаашкыннарны алган.

Ол саннар француз соңгукчуларның хөөнүнде депшилгелиг бодалдарны деткиир чорукту өзүлдезин көргүзүп. Компартияның туруштарының улам ынай быжыгып турарының дугайын хереченлеп турар-дыр. Француз Компартиязының Политбюрозуунуң медеглелинде онзалап демдеглээнин ёзугаар алырга, хоорайларның болгаш көдээнин ажылчы чоннары Компартияны оппозициянның болгаш демократтыг хөгжүлдениң кол күжү кылдыр санап турар. Чөөн үзелдиг күштериниң блогу дээш бадылавышаан, оон-биле соңгукчулар ол блоктуң кады кылган чазак программазын боттарының деткип турарын илергейлээн. Ук программа ажылчы чоннарның ажыл төлевирин бедидерин, үндүрүглерни чигедирин, күш-ажылдың байдалдарын экижидерин, амыдыралдың янзы-бүрү талааларынга демократтыг чаартылгаларны боттандырарын көрүп турар болгай. Ол блокка боттарының бадылаашкыннарын берген өр, херээжен француздар барының үзелдиг күштериниң чурттуң амгы боттуг таштыкы политиказынга шаптыктаар дээр орадлажышкыннарын шинтпирлиг ойтур шапкан.

Бир эвес парламентинде олуттарны хуваарыныы пропорционалдыг системазы Францияга турган болза, ол система национал төлээлелгенин бүдүжүн ыка өскертир ийик. Ынчаарга ам чуртта мажоритарлыг дээр система күштүг болуп, ук система соңгулданың баштайгы эдлээнде бадылаашкынның тергиин хөй нуруузун алган кандидат харын соңгуттурган туруп болурун көрүп турар. Ынчангаш баштайгы эдлээнде 55 депутат соңгуттурган, а ам-даа 435 депутатты ийигни эдлээ үезинде соңгуур апаар, оларның соңгуттурган турарынга бадылаашкыннарның бичe-ле хөй нуруузу четчир.

Шак ындыг соңгулда хоойлузу буржуаз партияларга ажыктыг дээрзин билип алыры берге эвес, чүге дээрге Национал хуралга хөй нуруузу камгалап арттырар сорулга-биле янзы-бүрү кажарлаашкынар кылырының калбак аргаларын оларга ажыдып берип турар. Соңгулданың ийигни эдлээнге чагырыкчы-даа, оппозистиг-даа буржуаз партиялар белеткенип турарының үезинде шак ол чөптүг эвес соңгулда системазынга идегел салганнар. Францияның Компартиязы, Социалистиг партиязы болгаш Чөөн үзелдиг радикалдарның шимчээшкини соңгулданың ийигни эдлээ ортер апаар бүгүде соңгулда округтарынга Чөөн үзелдиг күштериниң бирги эдлээ үезинде эң хөй санныг бадылаашкыннарны алган кандидазынга ажыктыг кылыр, мурнунда боттарының депшиткен кандидатураларын дужүрер дугайында дугуржулганы кылып алганнар.

Соңгулданың ийигни эдлээнин түңнелдери кандыг болуруи баш удур чугаалаары берге-дир. Ынчалза-даа күш-ажылчы Франция болуул аажок хөй нуруузунда демократтыг чаартылгаларның болгаш социал депшилгениң талазы-биле Чөөн үзелдиг күштер блогунуң көдүрген программазын деткип турар деп чүве од түңнелдерден хамаарылга чокка-ла ам билдингир апарган.

Бангладеш

Республиканың хоойлуулгага дээди органы — Национал ассамблеяга март чедиде Бангладеш Улус Республикага болган соңгулда үезинде соңгукчуларның аажок хөй нуруузу бадылаашкыннарын Улусчу лигага берген. 300 депутат мандадындан 291 мандатты ол партия алган.

Республиканың премьер-министри Муджибур Рахманның удурткаңы, Улусчу лиганың ындыг улуг чедиишкиниинниг чыдагаанны чүдел? Хестелга болгаш хамаарышпас чорук дээш улустуң шимчээшкинин баштаан ол партия дайын соонгалы үеде-даа массаларны сырый каттыштырып, национал чаартылга болгаш экономиканы катап тургузар дээш демиселче оларны көдүрүп шыдаан. Чуртту башкарып келген үр эвес үезиниң дургузунда ол партия дүшкүүрлүг, социал-экономиктиг болгаш политиктиг нарын байдалды дыка таарыштырган чамдык чугула хемчеглерни боттандырган. Чурттуң экономиказын социалистиг хевир-биле башкарарының хемчеглерни база ап турар. Экономиканы хөгжүдеринин ам чогаатгының турар биргн беш чыл планы харын шак ындыг сорулганы салып турар. Аар үлетпүрүүн үндезиннерин тургузар, аъш-чем тараазы-биле бодун бодуу хандыртынар, чонның ажылбиле хандыртынган турарының айтырын шинтпирлээр, экономиканың күрүне секторун быжыглаар, аграр реформазын ханыладыр — ол кол сорулгаларны Улусчу лига эң чоокку беш чылдыы кылдыр тургускан. Улустар аразынга найыралды болгаш кады ажылдажыгланы быжыглаар база хөгжүдер талазы-биле партияның даштыкы политиктиг угланыышкынын база соңгукчулар калбаа-биле деткээн.

Чуртту башкарар эргени Бангладештиң улузунуң Улусчу лигага бергени Бангладештиң кижилеринин идегелдерин болгаш күзел-чүүкүлдерин ол партияның боттандырып шыдаар аргалыынга оларның хаңы бүзүреллининиң дугайын хереченлеп турар.

Р. КНЯЗЕВ,
Ю. КОРНИЛОВ,
С. БУЛАНЦЕВ.

САНЫНЧЕ ЭВЕС, А ДЭЭШТИГ БОЛУРУНЧЕ

СЭКП-НИН XXIV СЪЕЗДИЛИНИН, ООН СООНДА БОЛУП АРТКЫЛААН ПАРТИЯ ТК-ВЫН ПЛЕНУМНАРЫНЫҢ ШИНТИРЛЕРИН АЖЫЛЫ ЧОННАРГА ПРОПАГАНДАЛААР, ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫН ПЛАНЫН КҮҮСЕДИРИНЧЕ АЖЫЛЫ ЧОННУ ЭВИЛЕЛДЭЭР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНУН «БИЛИГ» НИИТИЛЕЛИ ЧАМДЫК БОТТУГ АЖЫЛДАРНЫ КЫЛЫП ЧОРУТКАН. НИИТИЛЕЛДИН 21 ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫН 270 АЖЫГ КЕЖИГҮННЕРИ ЛЕКЦИЯ ПРОПАГАНДАЗЫНЫН АЖЫЛЫНГА ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИП ТУРАР.

«Билиг» ниитилелиниң теоретиктиг сес секцияларының лекцияларның тематиказын ангы-аңгы кылдыр тургузуп, эртем-техника, мурнакчы хүржулга, педагогика, медицина, экономика, социалистиг хөөлүг-дүрүм, шериг-патриоттуг кижизидилге, ниитилел-политиктиг болгаш өске-даа темаларга лекцияларны ажылчылерге номчуурун калбартып чорутка.

СЭКП-НИН XXIV СЪЕЗДИЛИНИҢ ШИНТИРЛЕРИН ПРОПАГАНДАЛААРЫНЫЧЕ «БИЛИГ» НИИТИЛЕЛИНИҢ РАЙОН ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ БАШТААР ЧЕРИ ЧУГУЛА КИЧЭЭНГЕЙНИ САЛГАН. АЖЫЛЧЫ ЧОННУҢ ОРГУЗУНГА НОМЧУУТУНГАН 1514 ЛЕКЦИЯНЫҢ 405-ЖИ СЭКП-НИН XXIV СЪЕЗДИЛИНИҢ БОЛГАШ ТК-НЫН ПЛЕНУМНАРЫНЫҢ ШИНТИРЛЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА БОЛУП ТУРАР. ОЛ ЫШКАМ ЛЕКТОРЛАРНЫҢ АРГА-ДУРЖУЛГАЛЫН, ЭРТЕМ-БИЛИНИҢ БЕДИЛДЕР СОРУЛГА-БИЛЕ НИИТИЛЕЛДИҢ ӨӨРЕ ОРГАНИЗАЦИЯЛАР ДАРГАЛАРЫНЫҢ, ЛЕКТОРЛАРНЫҢ, ПРОПАГАНДИСТЕРИНИҢ СЕМИНАРЫҢ НИИТИЛЕЛДИҢ БАШТААР ЧЕРИ ДОКЛААМАЛ АРТТИРИП КЕЛГЕН. КЫЗЫЛГА БОЛГАШ ЧУРТТУҢ ӨСКЕ-ДАА ХӨӨРАЙЛАРЫНЫГА 68 ЛЕКТОР БАРЫП, ЧОГУУР БЕЛЕТКЕЛДИ ЭРТКЕН.

Районнуң «Билиг» ниитилел организациязының баштаар черинин пленумунга «Партияның XXIV съездизинин төөгүлүг шинтирлерин пропагандалаар талазы-биле район организациязының сорулгазы» деп айтырыгны чугаалашкаш, бо талазы-биле толаргай хемчеглерни алган. Ол ышкаш лекторларнын методиктиг семинарын база эрттирген. Съездиниң чугула айтырыгларынга хамаарыштыр 211 лекция номчуттунган.

Көдээ ажыл-агый, амыдырал хандырылга, кижизидилге, техниктиг депшилге болгаш өске-даа темаларга хамаарышкан айтырыгларны чонга ханыгы-биле таныштырар сорулга-биле районнуң лекторлары улуг ажылды кылган. Бо ажылды чорударынга идепкейлиг киржип, политиктиг билиин, арга-дурҗулгазын улам бедидип, лекцияны харын-даа боду чогаадыкаш чонга номчуп берип турар лекторларның саны бисте өзүп турар. Оон чижээнге «Октябрь 30 чылы» колхозта партия эге организациязының секретары Алексей Самбууну киирип болур. Ол лекция пропагандазының ажылынче колхозта тускай эртемниглерни хөйү-биле хаара туткан. Оон түнелиниде кол зоотехник Доңгак Биче-оол, экономист Куулар Кызыл идепкейлиг лекторлар апарганнар.

Лекция номчуур талазы-биле арга-дурҗулгалыг апарган Ш. Куулар, М. Чандый, Х. Дагба, Б. Чодүк, В. Сапрыкин, Б. Үзек олар бо хүннерде ажылчы чоннарның хүннүг келир алчылары болуп бергин. Оларның лекцияларынга кижилер хөйү-биле чыглып. Чүге дээрге, ол лекторлар номчуур илеткелдерин, лекцияларын амыдырал-биле холбап, солун фактыларны, көргүзүг материалларын билдинг ажыглап турарлар. Олар ленинчи национал политиканың тиилелгезинин, улустарның бүзүлбас найыралының дугайында 160 ажыг лекцияны, 248 беседаны чонга помчаннар.

Районнуң «Билиг» ниитилели масса-политиктиг ажылдың янзы-бүрү хевирлерин лекция пропагандазынга биллиниг ажыглап турар. Бо хүннерге чедир лекторлар чер-черге 11 тематиктиг кежээлерни, 12 үжүражылганы организастаан. Маңаа чижек кылдыр «Алдан-Маадыр» совхозка болуп эрткен найырал кежээзин көрүп болур.

Ол, кежээге суурнуң чурттакчылары хөйү-биле чыглган. Анда тос напиянның төлээлери төрүттүнген черлеринин дугайында кыска характеристиканы кылганнар. Оон соонда «ССРЭ-нин улустарының бүзүлбас найыралы» деп лекцияны Х. Ооржак номчуурга, чыглааннар улуг сонуургал-биле дыңнааннар. Кежээге солун программалыг концертти суурнуң аныяк бөлдәр, кыстары көргүскен. Шак мынчы солун кежээ кижилерниң сеткил-сагыжынга бир-ле солун, ажыктыг үүвени арттырып каар.

Лекция пропагандазының ажылында чедишкиннер бардаа болза, чамдык черлерде бо ажылдың кошкак тургустуунганы чугаалаар апаар. Ынангыя СЭКП-НИН XXII съездиниң аттыг совхозта «Билиг» ниитилели (даргазы К. Сорулга) тускай план чок ажылдап, ажыллы ала-чайгаарлаашкынче киирген. Йәй-чаңгыс лекция номчуттунза-даа, ол дугайын демделеп биживейн турар. Ол ышкаш тематиктиг кежээлерни, үжүражылгаларны, конференцияларны, аас журналдарын организастап эрттирбейн келген. Лекция пропагандазының ажылының чорүп турар байдалын партком ийи чыл дургузунда хуралынга чугаалажып корбээн. Ол ышкаш лекцияны Х. Ооржак номчуурга, чыглааннар улуг сонуургал-биле дыңнааннар. Кежээге солун программалыг концертти суурнуң аныяк бөлдәр, кыстары көргүскен. Шак мынчы солун кежээ кижилерниң сеткил-сагыжынга бир-ле солун, ажыктыг үүвени арттырып каар.

Лекция пропагандазының ажылында чедишкиннер бардаа болза, чамдык черлерде бо ажылдың кошкак тургустуунганы чугаалаар апаар. Ынангыя СЭКП-НИН XXII съездиниң аттыг совхозта «Билиг» ниитилели (даргазы К. Сорулга) тускай план чок ажылдап, ажыллы ала-чайгаарлаашкынче киирген. Йәй-чаңгыс лекция номчуттунза-даа, ол дугайын демделеп биживейн турар. Ол ышкаш тематиктиг кежээлерни, үжүражылгаларны, конференцияларны, аас журналдарын организастап эрттирбейн келген. Лекция пропагандазының ажылының чорүп турар байдалын партком ийи чыл дургузунда хуралынга чугаалажып корбээн. Ол ышкаш

Лекция пропагандазы

лекция пропагандазының ажылы «Сут-Хөл» совхозта, «Искра» колхозта, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырында база куду деннелде. Ол черлерде «Билиг» ниитилелиниң эге организациязының даргазы М. Чимит-Доржу, Х. Сорулга, Д. Шангыр-оол олар лекция пропагандазы бедик деннелге тургузар дээш боттуг хемчегларни алыр ужуралуг.

Районнуң «Билиг» ниитилел организациязының президиумуу чамдык эге организациязыларның ажылынга четпестерни дарый чайладып, лекция пропагандазының ажылын экижидер сорудга-биле организастыг чамдык хемчегларни ажылдап кылган. Ынчангаш «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының ажылын экижидип, лекцияларның санынче эвес, а шынарынче, даштыг бодурунче кол кичээнгейни салыр апаар бис.

М. ДУГАРЖАП,
«Билиг» ниитилел организациязының харымсалгалыг секретары.

Кызылга кышты үдээни

Эрткен воскресеньеде найысыладың «Хүреш» стадионунга чоммуң чаңчыл болган байырлалы — Кыш үдээшкини болган.

Бо удаада стадионга, Куль-тураның болгаш дыштанылганың парыгының оруктарынга, шөлдерингe кажангызындаа-даа хөй кижи чыглып, частың баштайгы байырлалын эрттирген.

Байырлалды үш аът шанактаан, кышты бараалгаткан маас-чараш, хар оңмуг хептиг Кыш Сөөк ирейге болгаш Харжыгашка үдедип алгаш стадионга кирер маңнадып кээрге, чыглганнар улуг өөрүшкүбиле утпаан. Кыш микрофонга келгеш, чаң-биле байырлажып, кыш үезинде мал-маган хүр ашнанын, тараалыглар часкы хөөү ажылдарынга белеткеинин доозуп турарын чугаалаваш, «Час келди, Часка оруктан чайлаңар, өөрүшкүнүң болгаш аас-кежиниң белээн бараалгадыр Часты утпуңар» деп ыйгырган. Стадионга аянныг музыканың үделгезинбиле Час келгеш. Кыш-биле байырлажашаш, кыштың ырнун эдээзин.

Хөөрайның кудумчуларын улам арыг-шевер болзун дээш чаагайжыдылганы калбартырын, кижи бүрүзү бир-бир ыяшты тарып олуртуп, остурерин Час ыйгырган.

Стадионнуң девискээримге янзы-бүрү оюннар эгелээн. Хөөрайжылар хөглүг. байырлалдыг ёзу-биле часты утпуп кирипкеннер.

...Бедик чагы башында азып каан сапык идиктерни чедип алыр дээш маргышканнарны долгандыр хөглээн хөй чон чыыльган. Хөй-ле кижи чагы башынче чүткүп турган, ынчалза-даа чедишкин чок. Хенертен бир аныяк оол аваангыр, чимги кончуг оон башына үнгеш, идиктерге четти. Оларның орнунга гитараны азыпкан, ону аныр дээш маргылдаа үргүлчүлээн...

Янзы-бүрү булуңнарда баг кагар, шоодай кедип алгаш чармыр, хендир тырттымаа дээш өске-даа маргылдаалар болуп турган.

Чыыльган чон оюн-тоглаага киржип, буфеттерге барып, изиг шай ижип, чымчак боова, быжырган эт чип, оман-хөглүг дыштанганнар.

Час уткуушкунунуң байырлалы немээ орайга чедир үргүлчүлээн.

О. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: Кыш чон-биле байырлажып тур (солагай талазында). Оң талакы чурукта чагы башынче үмүп турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

СПОРТ

ЭР ХЕЙ, КОВАЛЕВ!

Бистин, республиканың бирги чери дээш хаак маргылдаазы март 8—10 хүннеринде Кызылда Хербис даанга болуп эрткен. Анаа беш районнарның, Хөөү-Аксының, педагогика институдунуң, Кызыл хөөрайның «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң болгаш шериг кезээнин шилиндек командалалары кирипкен.

Бо чылгы республика маргылдаазы Хөөү-Аксыдан, Кызылдан болгаш чамдык районнардан келген эң шилиндек хаакчылар, хөй нуруузунда бирги, ийиги разрядтыг хаакчылар киришкени-биле илгалдып турар. Оларның аразында тывавиан шыырак хаакчылары Семён Бай-Кара, Николай Санников, Юрий Зырянов, Николай биле Михаил Григорьев алышкылар, Эльвира Крыщина, Людмила Козина болгаш аныяк хаакчылар Владимир Ковалев, Вера Северина, Александр Комендант, Таня Сафронова бар болган.

Маргылдаанын баштайгы хүнү эр улустуң 15, херээжеңнерин 5 километр черге чарыжы-биле эгелээн. Ол хүн коончут аас, сооксумаар хүн болган. Ынчангаш хаакчыларга ол хүн дыка-ла таарышкан. Эр улустуң 15 километрге чарыжынга демисел шынгыы болган. Кижи бүрүзү-ле бодунуң командазының ат-алдары дээш бүтү күжүн үндүрүп, шупту бар аргаларын ажыглаан. Хөөү-Аксында уруглар-ның спорт школазының тренери Владимир Ковалёв 15 км. хемчээлдиг черни 48 минута 25 секундада халаш, эрткен чылын ол хемчээлге Семён Бай-Каранын тургусканы 51 минута 44 секундада — республика рекордун үш ажыг минутага чаартkан. Башкы училищезиниң күш-культура башкызы Юрий Зырянов ийиги, Кызылда сүт заводунуң ажылчыны Николай Санников үшкү черлерни эзэлээнер.

Кызылда школа-интернаттың күш-культура башкызы, республиканың хаакка шилиндек командазының кежигүнү, Эльвира Крыщина бо спортчу сөөлдә кажангызындаа-даа артык белеткелдиг киржип турар. Ол бо чылын республика иштинге болгулаан улуг хаак маргылдааларынга чедишкинниг киржип, херээжеңнер аразынга кымга-даа аштырбаан. Бо удаада Крыщина база бедик спортчу мергежилин көргүзүп. 5 километрни 18 минута 41 секундада эрткеш, республика темпиому деп адын баштыкаан. Хөөү-Аксының төлээзи Вера Северина биле «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң хаакчызы Таня Сафронова ийиги, үшкү черлерни үзеңнеңнер.

Март 10-да эр улус 30, херээжеңнер 10 километрге маңнаңнар. Дүне Кызылга биле хар чаглаш, оон соонда күзүүн хар хаайы, хаакчыларның оруун хөрүүктеп каапкан. Ынчангаш 30 километрже үнер хаакчылар баш бурунгаар хаактарын хандыг үе-биле канчаар үзээрин билип ап, дыка-ла белеткенгеннер.

Бо үзүк, берге оруукка хаакчыларның чүү хире белеткелгени, техниканы көстүп, эң-не тура-соруктуг, шылгаранган-лар тиилеп үнгени. 30 километрниң чарыжынче 28 хаакчы үнүшкен. Ол хемчээлге чаржып турар хаакчыларның баштайгы дескиниң—15 километр черни эртип тургаш, 22 хаакчы маргылдаага багай белеткенгенин, тиилелгеже чүткүл, тура-соруктуг чогун көргүзүп, маргылдаадан үнгеп. Ынчангаш 30 километрниң маргылдаазынга чүгле алды

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдезешкеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1983 ЧЫЛ МАРТ 14 СРЕДА

№ 61 (9137).

Өртээ 2 кон.

Чоннуң чаагай чоруунга

Архангельск областа эң улуг хөөн поликлиника ажыттынган. Анаа чангыс ээлчегде-ле 1200 кижини хүлээп ап болур.

Поликлиниканың дөрт каът бажыңында эң болбаазын медицина аппаратуразы-биле дериттинген чүс ажыг эмнелге кабинеттери бар. Ында хирургия, рентгенология, онкология, физиотерапия болгаш евролгия салбырлары, янзы-бүрү аарыглар шинчилээр лабораториялар база бар. Ол ышкаш ында суггa эштир черлиг, суг эмнелгелиг тускай күш-культура диспансери база тургустунган.

Чаа эмнелге төвүн ССРЭ-ниң кадык камгалал министри Б. В. Петровский байырлыг байдалга ажыткан. Ол областың эмчилериниң күүн ажыттынган XI съездизинге киржир дээш Архангельскиде ол чоруп турар.

Областың эмнелге-профилактика четкизин үргүлчү калбарып турар. Бо чылын онкология диспансерин болгаш стоматология поликлиниказын туткаш дужаар, бир уруглар поликлиниказын, 180 өрүнкүг эмнелге черин ажыглалга киирер ужурлуг. Көдээ районнарга он ажыг эмнелгелер туттунар. Беш чылдың төнчүзүнге чедир ол областың эмнелге тудугларынга чээрби миллион ажыг рубльди чарыгдазарын көрүп турар.

(СЭТА).

Беш чылдың үшкү чылында күш-ажылчы ээлчег

АПРЕЛЬ 21-ДЕ—ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ СУББОТНИК

⊗ Коммунистиг субботникке чер болганда белеткенип турар.

⊗ Хакасияның ажыл-ишчилеринин үлүглери.

⊗ Мал ажылы—шалыпчы фронт.

ШТАБТАР АЖЫЛДАП КИРИПКЕН

БАЙ-ХААК. (Телефон-биле). В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнге тураскаадыкка коммунистиг субботник артырер район штавын тос кижи составтыг кылдыр тургускан. Ону СЭКП райкомунуң секретары Н. Болотов удуртуп турар. Район штавы ажылдап эгелээн. Будүрүлгелерде, колхозтарда болгаш совхозтарда субботник эртирер штабтарны тургузуп турар. «Элегес», «Тинлелге», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда штабтар тургузунган, олар апрель 21-де кылыр ажылдарны санап, тодарадып эгелээн.

Таңды районнуң ажыл-ишчилери коммунистиг субботник чорудар дугайында москвачыларның эгелээшкинин деткип, аңаа шупту идепкейлиг киржир күзелин илередип турарлар.

К. ДЕСПИЖЕК.

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААР

Бии-Хем районнуң амыдырал хандырылга комбинадының ажыл-ишчилери апрель 21-де коммунистиг субботник артырер дугайында москвачыларның эгелээшкинин деткип, ол хүн улам бүдүрүкчүлүг ажылдаарын шинтирлээн. Чижек сан-биле алырга, үк коллективтиң ишчилери апрель 21-де 1200 — 1400 хире рубльлиг ажылык кылып. Оон иштинде 130 кубометр тудуг ыяжын, 50 кубометр оттуглар ыяштыг белеткээр, 250 рубльлиг хевиң даараар болгаш оске-даа ажылларны кылыр.

Субботник хүнүнде ажылдаан акшаны беш чылдың фондузунче шилчидер.

К. МААДЫ.

МОСКВАЧЫЛАРНЫҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИН ДЕТКИВИШААН

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнге алдар кылдыр апрельдиң 21-де коммунистиг субботник чорудар дугайында Москваның автозаводчуларының кыйгырыышынга Удмуртияда бир-ле дугаарында Ижевскиниң тудугжулары харылаапнар. Күш-ажылдың ол байырлалын олар беш чергенин ажылы-биле демдеглээрин хүлээнгеннер. Ол хүн 80 мун ажыг рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыры, чыып эптээр 400 кубометр демир-бетонну белеткээри көрдүнген.

Республиканың найысылалының будүрүлгелери коммунистиг субботниктиң хүнүнде элээн каш миллион рубльдиң продукциязын — автомобильдерни, мотоциклдерни, станоктарны, радиоприёмниктерни, аннаар бооларны будүрерлер.

• • •

ШУПТУЗУ КИРЖИР

Апрельдиң 21-де массалыг коммунистиг субботник организастар дугайында москвачыларның инициативазын Орёлдуң демир-оруктүдары деткээн. Депода: «Субботникке шупту-бус үнээлиптер!», «Субботникке ажылдап кылган акша-хөреңгини — беш чылдың үшкү шинтпирлиг чылының фондузунга бээр! — деп кыйгырыларны биижигилээп, делегилээн.

Ол хүн үш электровозту болгаш он үш вагонну септээр, локомотив бригадалары поездилерни камнап алган электри энергиязы-биле соорт үрлер.

Орүктүн Орёл салбырының чанында субботникти удуртуруның штавы тургускан. Апрельдиң 21-ни күш-ажылдың эң бедик будүрүкчүлүүнүн хүнү болдурары шинтпирлеттингеп.

Субботникке белеткел областың бүгү-ле үлетшүр будүрүлгелеринде, тудугларында, колхозтар болгаш совхозтарында эгелээн.

• • •

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДЫҢ ХҮНҮ

Бильюстүн «Лелма» даар даараныла каттыжыышкынының кол будүрүлгезинге ам болур коммунистиг субботникке холбаштырган хөй кижи киржикчилиг митинг болган.

— Күш-ажылдың байырлалының хүнүнде норманы 140 хуу күүседирин хүлээнип тур мен—деп, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы даараныкчы И. Джлутайге чугаалаан. — Бүгү продукцияны чүгле кончуг эки шынарлыг кылдыр кылырын ораллажыр мен.

Каттыжыышкынның коллективи субботникте эр кижилерниң 1600 костюмун, херээженнерниң болгаш уругларның 1400 тонун даараарын, а ниитизи-биле чээрби беш миллион рубльдиң продукциязын ол хүн будүрерин хүлээнген. Былыгларның элээн хөй кезиин камнаттынган материалдардан даарап кылыр.

Үильюстүн болгаш Кавказстың тудугжулары база шупту-зу чангыс кижи дег субботникке үнерин шинтпирлээнгеннер. Ол хүнну шалыпчы күш-ажыл-биле олар демдеглээр.

(СЭТА-ның корр.).

ЧҮСТЕН-ЧҮС СЕЗЕННИ

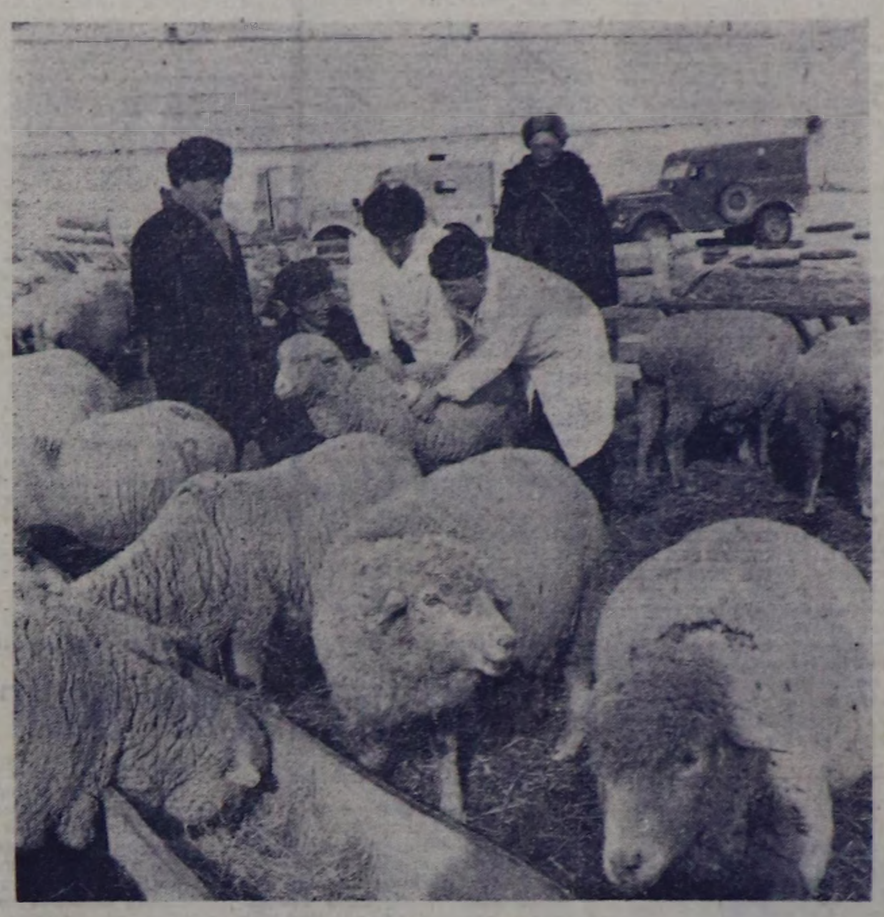

АЛМА-АТА ОБЛАСТЬ. «Кастекский» совхозтуң хойжузу Мукан Коккозов Казахстанның хойжуларын водан бүргүзүүң продуктулуун удам бедидеринче кыйгырган. Муканның удуртун турары үш кижилиг хойжу бригадазы төрүүр чүс хойга онааштыр 180 хураганны бо чылын алырын хүлээнген. Амгы үеде оларның хойлары ыштыг эки арттырген, семис чаагай байдалда туруп турар. Оларга амданныг сигенни берип, немелде чем кылдыр силос массазын чидиртип турар. Кажаа-хорааны чаш мал хүлээп алырынга ник белеткээп, баштайгы хураганнарның көстүп кээрин чанап турар.

ЧУРУКТА: М. Коккозовтуң хойларын шинчип көрүп турары.

ИЙИЛЭЭН...

Аныяк өг-бүле Кара-оол, Кара-кыс Ховалыглар —Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң мурнакчы хойжулары. Олар 1965 чылдан бээр күш-ажылчы амыдыралын хой ажылынга бараалгадып келгеннер. Эртеи үениң дургузунда аныяк малчыннар чылдың-на 95—100 хураганнарны төрүүр чүс хойга онааштыр ажаап ап, үргүлчү мактадып келгеннер.

Дус-Дагның Кадый-Бажы — аныяк хойжуларның кыштаа ол. Частың бо хүнпериниде ында хураганнар дешкилежип, эки доругуп турар. Ховалыглардың кадарган 344 хоюнуң 142-ги төрээн болгаш олардың 145 чаш төлү менди. Өтбүленип бо чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 100 хураган алыр хүлээлгезинден ажыр күүсединнерикге бүзүреп болур.

Ховалыглар хөй-ниити ажылынга база идепкейлиглер. Ылаңгыя Кара-кыстың Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутатыды хүлээлгезин күүседип турары үлегерлиг. Сес үргүнүң иези хирезинде, аныяк коммунист коммунизмниң херээжеге бүгү күжүн харамаймайн турар.

Д. НАЙГЫН-ООЛ.

БҮРҮН

Чөен-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң хойжулары мал ажылдакчыларының Бүгү-авилел социалистиг чарыжынга киржип, тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында төрүүр 100 хойга онааштыр 95—100 хураганны доруктуруп алырын хүлээнген. Ниитиниң өнчүзүн көвүдедир дээш кадарчыларның кызымак ажылдап турарының херечизи болза, кодан бүргүзүнде арган мал чок, чаш хураганнар менди доругуп турарында. Хойларга хураганнарга чиртир сигеп, концентрат, минералдыг чемнер коданнарда бар.

Дуржулгалыг малчын Тазар-оол Күдерекович Ховалыг баштай төрээн 291 хураганны, Бегзи Сүрүкмеевич Бегзи Чымбаевич Саттарның коданнарында 288—306 хураган менди доругуп турар. Колхозтуң төрээн 3611 хоюндан 3642 хураган менди алдынган. Бүгү-ле төрүүр коданнарда хой ооллаашкыны үргүлчүлевишаан.

Колхозтуң парткому, баштаар чери, комсомол, профэвилел организациялары, кодаа Совет мал кыштаглаашкынын чедиишкининг арттирер, чаш малды чидириг чокка камгалап алыр дээш кичээнгейни кошкатпайн турар.

М. СЕВЕН.

ЧАШ ТӨЛ МЕНДИ

Малдың чаш төлүн менди доруктуруп өстүрер дээш Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң бирги, ийиги хойжу бригадаларының хойжулары бүгү-ле хемчеглерни ап турарлар. Бо бригадаларда 2014 хой ооллаан, оон хураганнары менди алдынган.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Бызаакай Анчымын, Шыдыраа Довуунун, Ланаа Дарганың коданнарында ан-не хой ооллаан, чаш төлү менди.

Колхоз баштаар чери болгаш партия организациязы мал ооллаашкының организастыг арттирери-биле хойжуларның харыысалгалының бедиткен, оларга хүн бүрүүн боттуг дузазын чедирип турар.

В. ДОЙБУГА.

«ЛУНОХОД-2»: АЙДА ҮШКҮ ХҮНҮ

ЫРАК КОСМОС ХАРЫЛЗААЗЫНЫҢ ТӨВҮ. (СЭТА). Март 9-туң эртенинде Лемонье кратерге автоматтыг аппарат «Луноход-2»-ниң ажылының үшкү хүнү эгелээн. Телеметрлиг медээлерниң сан-түңнелдерин ёзугаар алырга, луноходтуң системалары шупту-зу айга ийиги хүнүң соонда бүрүнү-биле чогумчалыг байдалдыг боон турар. Луноходтуң дериг-хорекселдериг ороэлчигежиниң иштинки температуразы польсийниң кадар 19 градузу, базынышкыны — моңгүп сутлуг хемчээкчиниң 771 миллиметрни боон турар.

Март 10-да, 12 шак 25 минутада, луноходче радиоайтышкынны кылган болгаш, ону ёзугаар хүн батареязының таваанның тудазы шимчеп эгелээн. Элээн каш минута эрткенде, оон таваа бедип үнгеш, 100 градус бүдүүче үргаандыр доктаараан болгаш тускай батареяларның аккумуляторлары октадышкынын эгелээн.

Март 11-де харылаавын ээлчеглиг сеансызы болган. Луноход ниити хевирин стереоскоптуг арга-биле үруткa тыртыпар солун черни дилеп тывары-биле 34 метрни эртип, элээп каш эргилиишкиниворни кылгылаан. Ол чоок-кавының беш стереоскоптуг ниити туруу алдынган.

Луноход шимчеп чорун болгаш доктаап-да турган үелерде ай довураанын магнидин, оон химиктиг составын, радиациялыг байдалын, ай дээрииниң чырыының байдалын шинчилеп көргүлээн.

Эртем шинчилелдерин кылыр программаны күүседиргэ үргүлчүлевишаан.

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ ӨЛҮМ ЧОК ЧОГААЛЫ

Эртемниг коммунизм дугайында баштайгы программный документ — К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң «Коммунистиг партияның манифези» деп ажылының 125 чылына түрескаакан каттыышкан эртем конференциязы Москвага март 12-де ажылын доозкан. Марксизм-ленинизмниң институду, Ниитилел эртемнериниң академиязы, СЭКП ТК-ның чанында партияның дээди школазы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ниитилел эртемнериниң институттары ол конференцияны эртирген.

Конференцияның соолгу хүнүнде секциялар ангы-ангы ажылдаан.

Секцияларның хуралдарынга «Манифестиң» чогаалтынганының болгаш нептереэнниң төөгүзү-биле холбашкан айтырыгларны көргеп, антикоммунизмге удур демисеглин чугула айтырыгларын болгаш оске-даа айтырыгларны сайгарган илеткелдер болгаш санал-онал бернишкиннери болгулаан.

(СЭТА).

СЭКП-НИҢ ТӨЛӨЭЛЕРИНИҢ ИТАЛИЯНЫҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨЛӨЭЛЕРИ-БИЛЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫНЫ

Бо чылдың март 12-де Кремльде СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан СЭКП-ниң төлөэлери, биле ИКП ТК-ның Чингине секретары эш Э. Берлингүэрге баштаткан Италияның Коммунистиг партиязының төлөэлериниң аразынга чугаалажыышкыннар эгелээн.

СЭКП-ниң төлөэлериниң составында: СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандилат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, «Правда» солунуң кол редактору М. В. Зимянин, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Делегей килдизинин эргелекчизинин оралакчызы В. В. Загладин олар кирип турар.

ИКП-ниң төлөэлериниң составында: ИКП-ниң Удуртулгазының болгаш Политбюрозунуң кежигүнү А. Новелла, ИКП-ниң Удуртулгазының кежигүнү Д. Чераволо, ИКП-ниң ТК-ның кежигүннери С. Сегре, Л. Паволини, А. Рубби болгаш Р. Тривелли, ИКП-ниң Рим федерациязының Секретариадының кежигүнү Ф. Прэско олар кирип турар.

СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчызы А. М. Александров чугаалажыышкыннарга кириишкен.

Чугаалажыышкынналры ам-даа үргүлчүлээр.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДАРГАЗЫ А. Н. КОСЫГИННИҢ ИРАНГА БААРЫНГА ХАМААРЫШТЫР

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин иран чазактың чалаанын ёзугаар бо чылдың марттың орта үезинде Иранга ээ-найыралчы ёзузунун тур аян-чоруун кылып чедер болгаш Исфаганның металлургия комбинадының тускай ажыдыышкынынга киржир. (СЭТА).

БИСТИҢ-БИЛЕ ЧАРЫШТЫГ ХАКАСИЯДА

ТӨЛЕПТИГ ЧЕДИИШКИН

Боградск совхозунуң «Заречное» салбырының коллективи ниитиниң мал ажылының продуктулуун бедидери дээш мал ажылының ажылдакчыларының мергежил аайы-биле крайның социалистиг чарыжынга типлекчи болган. Ажылчы чоннар депутаттарының Красноярск край Советиниң күүсекчи комитеди болгаш профэвилелдериниң край төвүлели чарыштың бирги черни алган зареченчилерин диплом-биле болгаш «Москвич» автомобиль-биле шаңнаан.

Телефон дамчыштыр чугаалажыышкынга «Заречное» салбырының эргелекчизи Яков Васильевич Кеплер мынча дээн:

— Крайның социалистиг чарыжынга типлекчи болганывыска аажок өөрүп тур бис. Чедип алдынган чедиишкин улампа эки ажылдаарывыс бүгү коллективке хүлээдип турар. Ол алларны оскунмазын кызар бис. Февральды багай эвес доостувус.

Салбырның хойжуларында ам чымыштыг ажылдың үези. Улуг кадарчылар Владимир Савочкин болгаш Василий Пименов оларның коданнарында хой ооллап эгелээн. Хойжуларның көргүзүү багай эвес.

Механизаторларда-даа ажыл хөй. Часкы хову ажылдарының изиг үези чоокшулап орар. Техника белен болган, трактористер Виктор Видеман, Герман Бэм, Николай Усков олар шөлдериниң саванын аштап, өдектиг соорту төп турарлар.

Үе дажаштырып турар. Төлевилеттингеп планнарны амыдырал чедиишкининг бөттандырар дээш «Заречное» салбырының коллективи бүгү күжүн салып турар.

В. ТАСКАРАКОВ.

ДУРЖУЛГА ДУЗАЛАП ТУРАР

Алтай районда Колодцы деп хуторнуң ат-сураа иептеренгей апарган. Аңаа хөй-хөй хойжулар, зооветспециалистер болгаш совхозтарның удуртукчулары көэп турар. Көэп турарының соруглазы колдуунда чангыс—хойжулар турлазының ээзи Павел Васильевич Аткининиң дуржулгазын өөренип алыры. Аткининден өөренип ап болур чүве-ле хөй. Мурнуку чылларда ышкаш, ам база-ла оон бригадазы улуг чедиишкинни чедип ап турар. Берге, харыысалгалыг кампания — хой ооллаашкыны аңаа чоокта чаа эгелээн. Колдуда тоглу хойлар болганда, ооллаашкынның бергези билдингир. Ынчангаш хой, хураган бүргүзүн эки ажаап, азыраар херек. Бригада төрүүр 100 хойга онааштыр 110-дан эвээш эвес хураганны менди доруктурарын хүлээгеп.

Хойжулар болгаш оларның дузалакчылары дүн, хүн чок эвлечежип ажылдап турарлар. Ынчаарга ажылдың түннели шынап-ла өөрүнчүг: чүс хойга онааштыр хураган 120 ажып турар.

«Алтайск» совхозтуң дөрт кодазында хойнуң ооллаашкыны эрте эгелээн. Ол харыысалгалыг үеге эки белеткеним алган болгаш, ооллаашкынның түннели эки. Хойжуларның чарыжы аңаа база-ла дузалап турар. Бодунуң бергеи сөзүн чүгле Аткининиң бригадазы эвлеп турар эвес. Оон-биле чаржып турар Павел Николаевич Таштандиновтуң бригадазы база-ла хөй хураганны ап турар.

А. ФЕДОРОВ.

КҮШ-АЖЫЛГА ЫНАКТАРНЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИ

Хакасияның көдээ ажыл-агый техникумунуң Чапаево суурда өөредилге ажыл-агыйында Пирожковтарның күш-ажылга ынакшылдыг өг-бүлезин чурттап турар. Чсокта чаа ол өг-бүленип бажыңынга үш Хүндүлел бижиктер немешкен, ажыл-ишчилер, Болгарияже баар халас путёвканы база алган.

Василий Данилович боду—молоковоз чолаачызы. Ол бодунуң машиназынга конгуг камныг, ажыл-херээнге ак сеткиллиг. Болгария баар путёвканы Василий Данилович Усть-Абакан районнуң организациялариндан алган.

Оон оглу Серёжа Пирожков — ад дээре кадарчы. Ол эртекен чылын төрүттүнген бүгү-ле уксаалыг бызааларны бүрүн камгалап алган, немелде деңги бедик болган. Серёжа база-ла Хүндүлел бижик-биле шаңнаткан.

М. МАСТЕРАКОВ.

ЭКИ ТҮҢНЕЛДЕР

Бистин будүрүлгевис мырынай аныяк, ынчалза-даа коллективтин кылган чаагай ажыл-херээ хөй. Күш ажаакчылары чыл бүргүзүнде продукция будүрерин көвүдедип, күш-ажылдың культуразын экижиндип, эң-не эвээш чарыгдал-биле болдунар-ла хөй чуургаңы база эътти бээринче чүткүп турар. Эрткен чылды бүгү көргүзүлер талазы-биле эки доосканнан, бо чылды-даа эки эгелээн. Бирги кварталда белеткел пунктуларынче алды миллион чуургаңы болгаш 500 центнер этти чорудар ужурлуг бис. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынче киргеш, күш ажаакчылары шудургу ажылдап турарлар. Чүгле январьда безин 2321 мун чуургаңы болгаш 378 центнер этти хереглекчилерже чорутkан. Ам кижи бүрүзү хонукта 70 мундан эвээш эвес чуургаңы чыып алырынче чүткүп турар. Ону ынап-ла чедип алыр бис.

Коллективтиң күш-ажылы төлептин-биле үнелеттирген. Чоокта чаа Москвадан өөрүшкүлүг медээ келген: 1972 чылдың түңнелдери-биле УАЧД-ниң кол комитедин бистин фабрикавыска үшкү чергенин Дипломун тывыскан болган. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар болдурган чарышка чеднишкинивериң дээш мени СЭКП обкомунуң, облсоветтиң күүскомунуң база облпрофчөвүлелиниң тургусканы, областың Хүндүлел дептеринге кирген.

Бистиң коллектививис улуг эвес, мында колдуунда херээженнер ажылдап турар. Оларның чамдыктары улуг күш-ажылчы стажтыг, а оскелери ажылга чаа-ла чаңчыгып турар. Елена Антоновна Соловьева бүдүрүлгениң баштайгы хүннеринде-ле ажылдап киргеп. Ол бодунуң херээниң мастери, дуржулгазын өскелерге дамчыдып турар. Валентина Кобзевага, Дина Лучникпнага хамаарыштыр база-ла ынчаар чугаалап болур.

Бистин фабрикавыс каракка көзүлдүр-ле чаартының турар. Чаа будүрүлге корпустары туттунуп, эргилери чаартының, хөй күүш иегеттинер чорудулгаларны механизастап турар. Чыл келген тудум-на ажылдаары чиик болгаш селуг болуп бар чыдар. Коллективтин боду-даа элээн каш чылдар мурнунда тургаңы ышкаш эвес. Ниити херек дээш шупту-зу бир дөмей күжениишкининг демисежип турар.

А. ЕЛИСЕЕВА.

Черногорскиниң күш фабриказының күш ажаакчызы.

ИДЕОЛОГТУГ АЖЫЛДЫҢ БЕДИК ДЭЭШТИИ ДЭЭШ!

ПОЛИТИНФОРМАТОР БОЛУР ДИЗЕ...

Мен агитатор, политинформатор болгаш лектор деп хүндүүг база харымсалгалыг хүлээлгени күүседип келгенимден бээр хөй-ле чылдар эрттү. Барык-ла башкы ажылымбыле деңге, харын-даа ооң мурнунда комсомолчу чылдарымдан-на эгелээн чүве. Оон бээр ам 30 чыл эрткен турары бо-лур. Партия организациязынын бо харымсалгалыг даалгазын ак сеткилдиг күүседири — мээң партийжи хүлээлеп болур дээрзин ханмзы-биле билип, ону күүседир дээш эвээш эвес күжениишкинии үндүрген бис. Чоонду коммунистиг бүүга кижилэдириие, партия, чазактың үндүрген доктаалдарын күүседиринче, партиинын XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче, тоску беш чыл планын күүседир ажыл-хереече көл кичээнгейин бистер, агитаторлар, политинформаторлар, салын турар бис.

Сөөлгү үеде «Чодураа» колхозтуң төвү—Белдир-Арыг суурда № 2 агитквартирага политинформатор кылдыр мени партия организациязы бижиглээн. Ону партийжи бүүбиле ак сеткилдиг күүседип келдим. Мен чүге бо агитквартира чурттакчылары-биле кызыгаарлаттынмайн, партия эге организациязының даалгазын бүүгаар школа ажылчынарынга, башкыларга, өөренчилерге политинформацияны база арттырып турар мен. Оларга неделя санында, азы оон хонук болгаш-ла бир удаа политинформацияны кылыр мен. Агитквартира даргазы Кара-кыс Шокаровна Оруйгу чурттакчыларны мөңээ чогуур ей-шаанда чыып берип турар. Политинформацияның темалары янзы-бүрү.

Эрткен 1972 чылда ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга чедиишкинииг ужуражыр дээш чүнү кылза эки дээрзиче углаан, бистиң партияның ленинчи национал политиказының улуг күштүүнүн, ооң шынныының дугайында информацияларны кылып, уругларга ниити кижилерниң хөй таламыг айтырыгларынга, делегей байдалынга болган өскедаа темаларга лекция, беседаны кылып келдим. ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга тураскаалткан каттышкан байырлыг хураага СЭКП ТК-ның Чиргизие секретары Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооюуң дугайында» плетклиин бөлүктер аайы-биле агитквартира чурттакчыларынга ооредип, ооң-биле кады делегей байдалында база бир өөнза болуушкун—Вьетнамда дайынны соксадыр, тайбыңны катап тургузар дугурижулга дугайында тускай информацияны кылып бергилеп турар. Чоо ол медээни даажок өөрүп, сеткил ханып дыңнаар болду.

Политинформатор кижи кайда-да солуп, чаа, чугула чүүлдер болуп турар болдур, ону ханы биилип ап, ажыл-чорудулгазынга солуннар, журналдар, радио дээш өске-даа чүүлдерни доктаамал ажыглаар апаар. Бир эвес агитатор, политинформатор бүгү-ле тала-биле эки чепсегелеевес болза, чоонга информация, беседа кылыры берге дээрзин билирмен.

Мээң партийжи даалга күүседип турар агитквартирамда чамдык кижилер болуп артканнээн политинформациялардан ажыттыг чүүлдерни биилип ап, ону ажыл-ижи-биле холбап турар.

Ынчангаш агитквартираның чурттакчыларының арасында идепкейлиг хөй-нинтичилер болгаш мурнакчылардаа бар. Ылаңгыя Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, пенсионер Самдан Хомдусвич Адыя тудуг бригадазын эки удуртуп, планын ажыр күүседип турар. Ам ол 60 ажыг харыг болза-даа, боду чиик, сергек. Ол шыкаш залчегліг кадат-биле ажылдап турар Оюн Самчатович Бара база-ла ю-харымсалгалыг ажылдап, уругларын эки өөредип, кижилидип турар. Маадыр-ие Бичө-оол Максимовна Саартай уругларын төлептиг кижилидип, боду ясилаап берип турар. Бо дээрге ооң агитаторлуу-зун ажыглап берип турар.

Почтачы бо удаа «Кызыл тараачын» колхозтуң мурнакчы хөйүүларынын бирээзи Бичө-оол Оюнович Чамзынның коданынга чеде берген. Малчынның кыштаанда 436 хөй бар. Оларның хөй кезии бо хүннерде солдаан. Алдынган хураганнар шупту өнча-менди.

Мурнакчы хөйүү Чамзынга почтачы Светлана Сат солуннарны берип турда, бистиң корреспондентивис С. Феоктистов бо чуруукту тырттырган.

Светлана Сат он классты доосказ, почтачылап амыдай берген. Комсомолчу кыс солуннарны, журналдарны, чагаларны малчыннарга доктаашаа чедирбишаан, Совет Эвилелинде болгаш даштыында болуушкуннарны оларга чугаалап берип турар. Ооң агитаторлуу-зун хүннерде солдаан. Алдынган хураганнар шупту өнча-менди.

Мурнакчы хөйүү Чамзынга почтачы Светлана Сат солуннарны берип турда, бистиң корреспондентивис С. Феоктистов бо чуруукту тырттырган.

МАССАЛЫГ АЖЫЛДЫҢ БИР ТӨВҮ

Политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарны чорударынга ең-не таарымчалыг черлер — агитквартиралар болуп турар. Ынчангаш «Мөрен» совхозта партия организациязы ооң ажылынче уулуг кичээнгейни салып келген. Ооң көскү чижээн суурда № 7 агитквартираның ажылындан көрүп болур.

Ол агитквартираның ажылы-биле таныжылгамны ооң тускай булуңундан эгелээн мен. Ында демдегледдер кыдыраашгары, чыскаай салган ном-дептерлер, журналдар анаа келген кижи бүгүдезиниң кичээнгейин хаара туда бээр. Ында «№ 7 агитквартираның булуңу» деп чараштыр бижип каан. Ооң үстүү чартынында, көскү черде кылып чорудар ажылдың ай, квартал планнарын аскан. Агитквартирада бактаап турар 17 бажыңның чурттакчыларының, школа назылыг болгаш назы четпээн уругларның дацзызы база бар. Ында чоруттунуп турар бүгү ажылдар үш адырга чарлыр: агитас-массалыг ажыл, арыг-шевер, уруглар өөредилгези. Бо ажылдарны харылаан турар кижилерниң база агитквартираның активчилериниң ат, фамилияларын тускай даңзыда көргүскен.

Агитквартирада тургустунган политоөредилгеге доктаамал чоруп турар, неделяда ол бир катап болур. Ону тускай бижиглаан пропагандист харылаан турар. Бо-ла бүгү ажылдарны контролдап, ацаа бот-туг дузалы чедирери-биле колхозта партия организациязы бир коммунисти бижиглаан. Колхозтуң партия организациязының бюро кежигүнү, башкы М. Дирчин пропагандист, агитатор, политинформатор хүлээлгезинден алгыда, партиинын ол даалгазын ак сеткилдиг күүседип келген.

Политөөредилгеде хаара тутунган кижилер В. И. Ленинниң доңгу намдарын, партиинын XXIV съездизиниң материалдарын болгаш документилерин өөренип доозказ, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң каттышкан байырлыг хуралынга СЭКП Төп Комитединиң Чиргизие секретары Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң 50 чыл ооюуң дугайында» плетклиин доклады-биле таныжып алгаш, районнуң бүгү ажылчы чоннарын кыйгырган.

Колхозчу, ажылчын болган политиктиг, культура-массалыг ажылдарга идепкейлиг киришкен, ооң-биле кады делегей байдалында база бир өөнза болуушкун—Вьетнамда дайынны соксадыр, тайбыңны катап тургузар дугурижулга дугайында тускай информацияны кылып бергилеп турар. Чоо ол медээни даажок өөрүп, сеткил ханып дыңнаар болду.

Политинформатор кижи кайда-да солуп, чаа, чугула чүүлдер болуп турар болдур, ону ханы биилип ап, ажыл-чорудулгазынга солуннар, журналдар, радио дээш өске-даа чүүлдерни доктаамал ажыглаар апаар. Бир эвес агитатор, политинформатор бүгү-ле тала-биле эки чепсегелеевес болза, чоонга информация, беседа кылыры берге дээрзин билирмен.

Мээң партийжи даалга күүседип турар агитквартирамда чамдык кижилер болуп артканнээн политинформациялардан ажыттыг чүүлдерни биилип ап, ону ажыл-ижи-биле холбап турар.

Ынчангаш агитквартираның чурттакчыларының арасында идепкейлиг хөй-нинтичилер болгаш мурнакчылардаа бар. Ылаңгыя Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, пенсионер Самдан Хомдусвич Адыя тудуг бригадазын эки удуртуп, планын ажыр күүседип турар. Ам ол 60 ажыг харыг болза-даа, боду чиик, сергек. Ол шыкаш залчегліг кадат-биле ажылдап турар Оюн Самчатович Бара база-ла ю-харымсалгалыг ажылдап, уругларын эки өөредип, кижилидип турар. Маадыр-ие Бичө-оол Максимовна Саартай уругларын төлептиг кижилидип, боду ясилаап берип турар. Бо дээрге ооң агитаторлуу-зун ажыглап берип турар.

Почтачы бо удаа «Кызыл тараачын» колхозтуң мурнакчы хөйүүларынын бирээзи Бичө-оол Оюнович Чамзынның коданынга чеде берген. Малчынның кыштаанда 436 хөй бар. Оларның хөй кезии бо хүннерде солдаан. Алдынган хураганнар шупту өнча-менди.

Мурнакчы хөйүү Чамзынга почтачы Светлана Сат солуннарны берип турда, бистиң корреспондентивис С. Феоктистов бо чуруукту тырттырган.

„ЭҢ ЭКИ КОРУМ-ЧУРУМНУГ СУУР ДЭЭШ" ЧАРЫШЧЕ!

Баштайгы базым

«Бардык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбыры биле Ак-Довурак хоорайда «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцехи Барыын-Хемчик районда мурнакчы будурулгелерниң одуруунда. Ол коллективтер күш-ажылга үлегерни коргузуп, тоску беш чылдың планның даалгаларын доктаамал ажыр күүседип келген. Коллективтиң кежигүннери чүүле шалыпчы күш-ажылы-биле үлегериг эвес, ында күш-ажылдың сагыыга-чуруму, нинтиниң корум-чуруму бедик деңнелдэ. Салбырында, цехтиң-даа удуртукчулары, хөй-нинти организацияларының ажыл-агыйжы өзу-биле, ажылдаларга удур бир деңниг демисеэди чорудуп, корум-чурум үрээн ийи-чаңгыс таварылгаларны аңаа арттырбейн, ону үзүгелткеннерни хурал-суглаага шыгыны чугаалажып, чогуур хемчээн ап турар. Оонбиле чергелештир ажылчынар болгаш албан-хаакчылар хостуг, дыштанныр шагында солуп үүлдерни организастап турар.

Чоокта чаа Бижиктиг-Хая салбырынга болгаш «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцехиниге хуралдар болуп эрткен. 1973 чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүседири-биле чергелештир будурулгениң бедик культуразы болгаш күш-ажылдың сагыыга-чуруму база хөй-нинтиниң эки корум-чуруму дээш демисежир деп хүлээлгени ол коллективтер алгаш, районнуң бүгү ажылчы чоннарын кыйгырган.

Колхозчу, ажылчын болган албан-хаакчы кижи бүгүү совет кижилериниң күш-ажылынга болгаш культуразыг дыштанмалгазынга шаптыгыг арагачылар, хулиганнар болгаш өске-даа төлептиг-биле шиитпиргиг демисежир, ооң орар аныяк салгалдың кижиларынче кичээнгейин доктаамал салырын ол кыйгырыгда бижээн. Коллективтиң кежигүннери чүрүм үрээр чорукту болдурбас дээш бүү удур хемчеглерни ап, а бир эвес ындыг таварылгалар болу берзе ону хөй-нинти аңаа эрттирбейн, коллективтиң, профсоюзиледдиң болгаш өскедаа хөй-нинти организациялары-ның хуралынга чугаалажып турарын дугурушкан.

Чоокта чаа СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозу «Бардык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының болгаш «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцехиниң коллективтиринң эгелекчи саналын чугаалажып көргеш, ону үүлдүг деп көрген. Колхозта, совхозтарда, үлетпүр будурүлгелерде, албан организациялыларында партия организациялары бедик культураның болгаш хөй-нинтиниң үлегериг корум-чуруму дээш демисеэди бүгү ажылдакчыларны хаара тудуп, районга кеминг херек үүлгедиишкинии-биле демисеэди күштелдиреринь, хөйүүну болгаш корум-чурумну бижиглээрин чедип алыр сорулганы амыдырала боттандырарын даажак.

Л. ЛАНТУХОВ,
Тыва АССР-ниң ИХМ ажылдакчызы.

ПОЛИТИКТИГ БОЛГАШ ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕ

АЖЫЛГА ДУЗАЛЫГ

«Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш «Тыва даг-дүгү» комбинаттың партия организациязы бо өөредилге чылында боттуг хемчеглерни ап чорукган. Энергия цегинде тургустунган экономиктиг билиглериниң үндезинниерин өөренир политшколада 35 кижи хаара тутунган. Бо школа бодунуң кичээлин амыдырал-биле холбап, цехтиң ажыл-ижинге хамаарыштыр экономиктиг анализти кылып келген. Ол шыкаш рудникте, арыглаа фабриказында, автотранспорт, септелге-механика цехтеринде тургустунган политшколаларда 100 ажыг кижилер экономиканы өөренип турарлар.

Оон ыдай комбинатта теоретиктиг ийи семинарда 96 инженер-техниктиг ажылдакчылар, ажылчынар экономиканың үндезинниерин болгаш бүдүрүгенин эргелеп-башкарарын өөренип, билип алган чүүлүн ажыл-ижинге холбап келгеннер. Коммунистиг күш-ажылдың 33 школазында хаара тутунган 1000 ажыг дыңнакчылар база-ла экономиктиг билиглерин шингээдип ап турарлар.

Экономиктиг билиглериниң үндезинниерин өөренир политшколаларның болгаш коммунистиг күш-ажыл школаларының пропагандистеринге специалистерни болгаш инженер-техниктиг удуртукчуларны хөйүү-биле хаара тутқан. Оларның хөй кезии политинформатор хүлээлгезинден алгыда, партиинын ол даалгазын ак сеткилдиг күүседип келген.

Политөөредилгеге хаара тутунган кижилер В. И. Ленинниң доңгу намдарын, партиинын XXIV съездизиниң материалдарын болгаш документилерин өөренип доозказ, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң каттышкан байырлыг хуралынга СЭКП Төп Комитединиң Чиргизие секретары Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң 50 чыл ооюуң дугайында» плетклиин доклады-биле таныжып алгаш, районнуң бүгү ажылчы чоннарын кыйгырган.

Колхозчу, ажылчын болган албан-хаакчы кижи бүгүү совет кижилериниң күш-ажылынга болгаш культуразыг дыштанмалгазынга шаптыгыг арагачылар, хулиганнар болгаш өске-даа төлептиг-биле шиитпиргиг демисеэди күштелдиреринь, хөйүүну болгаш корум-чурумну бижиглээрин чедип алыр сорулганы амыдырала боттандырарын даажак.

Л. ЛАНТУХОВ,
Тыва АССР-ниң ИХМ ажылдакчызы.

Чоокта чаа СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозу «Бардык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының болгаш «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцехиниң коллективтиринң эгелекчи саналын чугаалажып көргеш, ону үүлдүг деп көрген. Колхозта, совхозтарда, үлетпүр будурүлгелерде, албан организациялыларында партия организациялары бедик культураның болгаш хөй-нинтиниң үлегериг корум-чурумну дээш демисеэди күштелдиреринь, хөйүүну болгаш корум-чурумну бижиглээрин чедип алыр сорулганы амыдырала боттандырарын даажак.

Л. ЛАНТУХОВ,
Тыва АССР-ниң ИХМ ажылдакчызы.

НЕДЕЛЯ САНЫНДА-ЛА

Кызыда Политиктиг чырыдышкын бажыңында, понедельник санында-ла найысыладың ол-бо кудумчуларындан холдарында номнар, кидырааштар туткан кижилер чыглып келир. Бо дээрге, марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң дыңнакчылары-дыр. Олар хоорайның будурүлге, албан организация болгаш өске-даа хөй-нинти черлериниң төлээлери. Ында башкы, эмчи, инженер, ажылчын, садыгжы... дээш кымнарны чок дээр.

Университетте журналистика салбыры 1972—1973 өөредилге чылында тургустунган. Ооң баштайгы дыңнакчылары ам ийиги курста өөренип турар болгаш бо чылын журналистика салбырын доозардар. Олар журналистиканы ханызы-биле шингээдип ап, харын-даа солуп чагаларны редакцияларже бижип турарлар. Ылаңгыя Сат, Зыкова, Самыр, Афонин болгаш өскелериниң-даа солуннарга бижээн үүлдерин бо-ла көөр-дүр мен. Бо дээрге өөренген үүлдерин амыдырал-биле холбап турарының херечизи-дир.

Мен журналистика салбырынга бо чылын өөренип эгеледим. Бодум Томскиниң медицина институтуду доозказ, республика эмнелгезинде ажыддап турар мен. Солунга материалдарны парладып-даа тургулаадым. Ынчалза-даа журналистика-биле таныш эвес кижиге кандыг-бир материалды солунга бижиири берге болур чүве болду. Ынчангаш журналистика салбырынга өөренип эгелээним ол.

Өөредилге биске солун болуп эртип келди. Кичээлдерни редакция ажылдакчылары, журналистер эрттирип турар. Ылаңгыя понедельникте солун жанрларынга теманы «Тувинская правда» солуннуң киидис эргелекчизи Межова кончуг солун кылдыр эрттирди. Бис заметканы, корреспонденцияны канчаар бижиирин өөрендивис. Ол-ла кичээлге «Бистиң будурүлгениң мурнакчы кижилери» деп бижээн үүлдеривисти сайгарган. Бис оон хойну бижип алдывыс. Мооң мурнунда болуп эрткен кичээлге информацияның янзы-бүрү хевирлериниң дүтайын өөрендивис. Ол-ла дораан кыска медээлерни бижээш, чедер-четпестерин сайгарып көрген бис. Солун ажылын ханы биилир журналистер Межова, Хольшин оларның кичээлдери биске хөй ажыктыг үүлдүг берген.

Ол шыкаш экономиканы база өөренип турар бис. Сөөлгү кичээлге «Продукцияның шынарын бедидериниң болгаш чаа техниканың ажыглаарының экономиктиг ажыктыгы» деп теманы бистиң башкывис эш Кирдеев солуп кылдыр эрттирген.

Марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң журналистика салбырының дыңнакчызы.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ БОЛГАШ ООҢ АЖЫКТЫЫ

«Кызыл тараачын» колхоз чүге районда эвес, харын республикада улуг болгаш хоочун ажыл-агыйларның бирээзи. Колхозта күш-ажыл кылып шыдаар кижилериң саны 830 чедип турар, оларның аразында эр улус—453, Машина-техника база-ла арбын. Дугуйлуг болгаш ыяпар-белиг тракторларның ниити саны 72, тараа ажаар комбайннар—31, автомашиналар—50 ажыг. Бо хире хөй техниканы 65 механизатор болгаш 50 хире чолаачы башкарып турар.

Колхоз будурүлгезиниң янзы-бүрү адырларында ажылдап турар бо хире хөй санныг кижилериң күш-ажылын тамыштыр организастаанындан база оларның оргунунга масса-политиктиг болгаш кижиларилге ажылын күштелдирип, социалистиг чарыштыг дээштиг организастап келгенниниң ачызында колхозтуң экономиказы чыл келген тудум бижигын, улуг үүлениң бүттүнүп турарын даразында чижектерден көрүп болур.

Эрткен юбилейлиг чылда «Кызыл тараачынның» ажыл-ишчилери 2 млн. 340 мун ажыг рубльдиң акша орулгазын алырын планнаан турган. Херек кырында алдынган орулга 3 млн. 78 мун ажыг рубль болган. Орулга алырының планы 131,5 хуу күүсеттингеп. Бо дээрге ниити орулга-дыр. Ынчаарга ажыл-агыйның экономиказын улам мцай хөгжүдүрүнге болгаш колхозчуларның материалдыг база культурдуг амыдырылының деңнелин бедидерингге арыг орулганың кайы хире алдынын турары улуг рольду ойнаар.

Агаар-бойдустуң байдалдары таарымчат чок боон турган болза-даа, бо колхоз чыл бүрүде эвээш эвес арыг орулганы ап келген. Колхозтуң ажыл-агыйы улуг болганындан база мал болган чер ажылынның алзоп хөгжүй бергенинден кандыг-даа чылда орулга алдынып турар. Чүге дээрге ол ийи адыр колхоз будурүлгезиниң экономиказын тамыштыр хөгжүдүрүнге дүүжип турар. Кандаашкынныг чылдарда орулга мал ажылынган алдады кирип турар. Чижээлээрге, 1971 чылда 424,3 мун рубль арыг орулганың хөй кезии мал ажылынган киргеп. Чүге хөй ажылынган алдады кирип турар. Чижээлээрге, 1971 чылда 424,3 мун рубль арыг орулганың хөй кезии мал ажылынган киргеп. Чүге хөй ажылынган алдады кирип турган. А бо чылын «Кызыл тараачын» колхоз 1 млн. 161 мун ажыг рубльдиң арыг орулгазын алган. Ол дээрге колдуунда чер ажылынган—күрүнеге планнан ажыр сатқан хөй тараадан киргеп боон турар.

«Бо колхозтуң баштаар чери болгаш специалистери ажыл-агыйның ниитизи бот-орулга-чарылгазын бүдүрүлгенің участок бүрүзүнге—бригадаларга, фермаларга дидимп-биле шиңгээткеп. Бот-орулга-чарылганың кол негелдези болза, планнаттынган хөрөнгелерни, ниитизи курлавыларны ажыл-агыйжы өзу-биле, ажылаап турган, хөй продукцияны бүдүрери азы бүдүрүлгенің ажыктыг чорууп чедип алыры болур. Ынчангаш чаа чыл эгелээр мурнунда-ла совхозтуң экономистери бүдүрүлге участоктарының удуртукчулары-биле, адырларының тускай эртемнглери-биле кады бригада, ферма бүрүзүнүң чыл дургузунда бүдүрер продукциязының—саар сүдүнүң, семиртилгеден алыр эъзинниң, кмргып алыр дүгүнүң, төрүүр чүс баш малга онааштыр алыр чаш төлдүң, өстүрүп алыр тараанның, белеткеп алыр мал чемининг болгаш оон-даа өске чүүлдерниң талазы-биле планныг онаалдаларны тургузуп турар. Мал ажылынга хамаарыштыр ол план ай, квартал айны-биле чардынар, механизаторларның кылыр ажылы сеэон айны-биле тургустунар. Ол план-онаалдаларны тургузарда бригада азы ферма бүрүзүнүң бүгү-ле бар аргаларын өөренип көрүп турган, бүдүрер продукциязының хемчээлин эрткен чылда чедип алдынган көргүзүглерден бедик кылдыр планнап турар.

План-онаалданы болгаш ап болгу дег бедиккен хүлээлгени тургускаш, бригада азы ферма кежигүннериниң ниити хуралынга чугаалажыр, ону техниктиг чөвүзелге бадылаан соонда ол боттанып эгелээр. Бот-орулга-чарылганың планын бүдүрүлге участогунуң кежигүннериниң ниити хуралынга чугаалажып турда, чамдык чедир көрдүнмээн чүүлдер илереттинер болгаш этпинип турар.

Маңаа хамаарыштыр чаңгыс чижекти көргүзүп болур. 1972 чылга чедир тараа савадын, «колхозта хөй-ле болгай» дээш кайы-даа ферма, бригада, кыштагже кандыг-даа учёт,. хемчээл чокка сөөртүп турган. Савад өртээн продукцияның бот-үнезинче киприптерге бригада, ферма бүрүзүү ону хумагалыг ажыглап эгелээн. «Савадывыс төне берди» деп негелде-хомудал дыңналбастаан, ону сөөртүрүнге бижиглаттынган техниканың хөй кезии оон хосталган болгаш өске ажылдарга ажыглаар арга тургустунган.

Чүге ооң ачызында продукцияны бүдүрининге көрдүнген бир центнер мал чемининг өртээ планда көрдүнгенинден 1 рубль 01 коп чиигээн.

Социалистиг чарышты организастап турарында чамдык эки дүржулга бо ажыл-агыйда бар. Көргүзүг, хүндүлел самбыраларын чаптырмы, чаржып турар фермаларның, бригадаларының, тус-тус саанчыларының кадарчыларының түңнелдерин доктаамал үндүрери болгаш мурнакчы коллективтерге шылчир вымпелдерни тыпсырындан аңгыда, сезонныг ажылдарның үезинде социалистиг чарыштың негелделерин бир янзы кылдыр ажыдап кылып турар. Ол үеде чарыштың беш азы он конуктап, дүжүт ажаап алдынкының түңнеринде комбайнерлериниң ажылының түңнелин хүн бүрү үндүрерин практикалап турар.

Ынчангаш эм бо колхозта чарыштың материалдыг идиг беришкинин кандыг ажылыг тургусканын сонуургап көрээлиер. Кайыдаа участокта ажылдап турар колхозчуның ажыл төлевирин оон кылган ажылының түңнелин барымдаалап боттандырып турар. Бир эвес кайы-бир коллектив продукция бүдүрининг планныг даалгазын, ажыр күүсеткен болза немелде төлевирни алыр, а бир эвес продукция бүдүрерине көрдүнген чарыгдалдар камналгалыг болган болза, төлевирни доктааткан хуу өзүтаар оон-даа өрү өстүрүп турар.

Бүдүн коллективтиң (ферманың азы бригаданың) эки ажылы дээш алганы ол шаңнал-төлевирни ол-бо кижиге ынчаны бээр-дир деп өзү барымдаалаттынып хуваатгынмас. Оңу кижи бүрүзүнүң тускай мергежилиниң, кылган ажылының хемчээлин өөренип көрүндеп ацгыда оон ажыл стажын, күш-ажылдың сагыыга-чурумун

НЕДЕЛЯ САНЫНДА-ЛА

Кызыда Политиктиг чырыдышкын бажыңында, понедельник санында-ла найысыладың ол-бо кудумчуларындан холдарында номнар, кидырааштар туткан кижилер чыглып келир. Бо дээрге, марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң дыңнакчылары-дыр. Олар хоорайның будурүлге, албан организация болгаш өске-даа хөй-нинти черлериниң төлээлери. Ында башкы, эмчи, инженер, ажылчын, садыгжы... дээш кымнарны чок дээр.

Университетте журналистика салбыры 1972—1973 өөредилге чылында тургустунган. Ооң баштайгы дыңнакчылары ам ийиги курста өөренип турар болгаш бо чылын журналистика салбырын доозардар. Олар журналистиканы ханызы-биле шингээдип ап, харын-даа солуп чагаларны редакцияларже бижип турарлар. Ылаңгыя Сат, Зыкова, Самыр, Афонин болгаш өскелериниң-даа солуннарга бижээн үүлдерин бо-ла көөр-дүр мен. Бо дээрге өөренген үүлдерин амыдырал-биле холбап турарының херечизи-дир.

Мен журналистика салбырынга бо чылын өөренип эгеледим. Бодум Томскиниң медицина институтуду доозказ, республика эмнелгезинде ажыддап турар мен. Солунга материалдарны парладып-даа тургуладым. Ынчалза-даа журналистика-биле таныш эвес кижиге кандыг-бир материалды солунга бижиири берге болур чүве болду. Ынчангаш журналистика салбырынга өөренип эгелээним ол.

Өөредилге биске солун болуп эртип келди. Кичээлдерни редакция ажылдакчылары, журналистер эрттирип турар. Ылаңгыя понедельникте солун жанрларынга теманы «Тувинская правда» солуннуң киидис эргелекчизи Межова кончуг солун кылдыр эрттирди. Бис заметканы, корреспонденцияны канчаар бижиирин өөрендивис. Ол-ла кичээлге «Бистиң будурүлгениң мурнакчы кижилери» деп бижээн үүлдеривисти сайгарган. Бис оон хойну бижип алдывыс. Мооң мурнунда болуп эрткен кичээлге информацияның янзы-бүрү хевирлериниң дүтайын өөрендивис. Ол-ла дораан кыска медээлерни бижээш, чедер-четпестерин сайгарып көрген бис. Солун ажылын ханы биилир журналистер Межова, Хольшин оларның кичээлдери биске хөй ажыктыг үүлдүг берген.

Ол шыкаш экономиканы база өөренип турар бис. Сөөлгү кичээлге «Продукцияның шынарын бедидериниң болгаш чаа техниканың ажыглаарының экономиктиг ажыктыгы» деп теманы бистиң башкывис эш Кирдеев солуп кылдыр эрттирген.

Марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң журналистика салбырының дыңнакчызы.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ БОЛГАШ ООҢ АЖЫКТЫЫ

«Кызыл тараачын» колхоз чүге районда эвес, харын республикада улуг болгаш хоочун ажыл-агыйларның бирээзи. Колхозта күш-ажыл кылып шыдаар кижилериң саны 830 чедип турар, оларның аразында эр улус—453, Машина-техника база-ла арбын. Дугуйлуг болгаш ыяпар-белиг тракторларның ниити саны 72, тараа ажаар комбайннар—31, автомашиналар—50 ажыг. Бо хире хөй техниканы 65 механизатор болгаш 50 хире чолаачы башкарып турар.

Колхоз будурүлгезиниң янзы-бүрү адырларында ажылдап турар бо хире хөй санныг кижилериң күш-ажылын тамыштыр организастаанындан база оларның оргунунга масса-политиктиг болгаш кижиларилге ажылын күштелдирип, социалистиг чарыштыг дээштиг организастап келгенниниң ачызында колхозтуң экономиказы чыл келген тудум бижигын, улуг үүлениң бүттүнүп турарын даразында чижектерден көрүп болур.

Эрткен юбилейлиг чылда «Кызыл тараачынның» ажыл-ишчилери 2 млн. 340 мун ажыг рубльдиң акша орулгазын алырын планнаан турган. Херек кырында алдынган орулга 3 млн. 78 мун ажыг рубль болган. Орулга алырының планы 131,5 хуу күүсеттингеп. Бо дээрге ниити орулга-дыр. Ынчаарга ажыл-агыйның экономиказын улам мцай хөгжүдүрүнге болгаш колхозчуларның материалдыг база культурдуг амыдырылының деңнелин бедидерингге арыг орулганың кайы хире алдынын турары улуг рольду ойнаар.

Агаар-бойдустуң байдалдары таарымчат чок боон турган болза-даа, бо колхоз чыл бүрүде эвээш эвес арыг орулганы ап келген. Колхозтуң ажыл-агыйы улуг болганындан база мал болган чер ажылынның алзоп хөгжүй бергенинден кандыг-даа чылда орулга алдынып турар. Чүге дээрге ол ийи адыр колхоз будурүлгезиниң экономиказын тамыштыр хөгжүдүрүнге дүүжип турар. Кандаашкынныг чылдарда орулга мал ажылынган алдады кирип турар. Чижээлээрге, 1971 чылда 424,3 мун рубль арыг орулганың хөй кезии мал ажылынган киргеп. Чүге хөй ажылынган алдады кирип турар. Чижээлээрге, 1971 чылда 424,3 мун рубль арыг орулганың хөй кезии мал ажылынган киргеп. Чүге хөй ажылынган алдады кирип турган. А бо чылын «Кызыл тараачын» колхоз 1 млн. 161 мун ажыг рубльдиң арыг орулгазын алган. Ол дээрге колдуунда чер ажылынган—күрүнеге планнан ажыр сатқан хөй тараадан киргеп боон турар.

«Бо колхозтуң баштаар чери болгаш специалистери ажыл-агыйның ниитизи бот-орулга-чарылганың бүдүрүлгенің ажыктыг чорууп чедип алыры болур. Ынчангаш чаа чыл эгелээр мурнунда-ла совхозтуң экономистери бүдүрүлге участоктарының удуртукчулары-биле, адырларының тускай эртемнглери-биле кады бригада, ферма бүрүзүнүң чыл дургузунда бүдүрер продукциязының—саар сүдүнүң, семиртилгеден алыр эъзинниң, кмргып алыр дүгүнүң, төрүүр чүс баш малга онааштыр алыр чаш төлдүң, өстүрүп алыр тараанның, белеткеп алыр мал чемининг болгаш оон-даа өске чүүлдерниң талазы-биле планныг онаалдаларны тургузуп турар. Мал ажылынга хамаарыштыр ол план ай, квартал айны-биле чардынар, механизаторларның кылыр ажылы сеэон айны-биле тургустунар. Ол план-онаалданы тургузарда бригада азы ферма бүрүзүнүң бүгү-ле бар аргаларын өөренип көрүп турган, бүдүрер продукциязының хемчээлин эрткен чылда чедип алдынган көргүзүглерден бедик кылдыр планнап турар.

План-онаалданы болгаш ап болгу дег бедиккен хүлээлгени тургускаш, бригада азы ферма кежигүннериниң ниити хуралынга чугаалажыр, ону техниктиг чөвүзелге бадылаан соонда ол боттанып эгелээр. Бот-орулга-чарылганың планын бүдүрүлге участогунуң кежигүннериниң ниити хуралынга чугаалажып турда, чамдык чедир көрдүнмээн чүүлдер илереттинер болгаш этпинип турар.

Маңаа хамаарыштыр чаңгыс чижекти көргүзүп болур. 1972 чылга чедир тараа савадын, «колхозта хөй-ле болгай» дээш кайы-даа ферма, бригада, кыштагже кандыг-даа учёт,. хемчээл чокка сөөртүп турган. Савад өртээн продукцияның бот-үнезинче киприптерге бригада, ферма бүрүзүү ону хумагалыг ажыглап эгелээн. «Савадывыс төне берди» деп негелде-хомудал дыңналбастаан, ону сөөртүрүнге бижиглаттынган техниканың хөй кезии оон хосталган болгаш өске ажылдарга ажыглаар арга тургустунган.

Чүге ооң ачызында продукцияны бүдүрининге көрдүнген бир центнер мал чемининг өртээ планда көрдүнгенинден 1 рубль 01 коп чиигээн.

Социалистиг чарышты организастап турарында чамдык эки дүржулга бо ажыл-агыйда бар. Көргүзүг, хүндүлел самбыраларын чаптырмы, чаржып турар фермаларның, бригадаларының, тус-тус саанчыларының кадарчыларының түңнелдерин доктаамал үндүрери болгаш мурнакчы коллективтерге шылчир вымпелдерни тыпсырындан аңгыда, сезонныг ажылдарның үезинде социалистиг чарыштың негелделерин бир янзы кылдыр ажыдап кылып турар. Ол үеде чарыштың беш азы он конуктап, дүжүт ажаап алдынкының түңнеринде комбайнерлериниң ажылының түңнелин хүн бүрү үндүрерин практикалап турар.

Ынчангаш эм бо колхозта чарыштың материалдыг идиг беришкинин кандыг ажылыг тургусканын сонуургап көрээлиер. Кайыдаа участокта ажылдап турар колхозчуның ажыл төлевирин оон кылган ажылының түңнелин барымдаалап боттандырып турар. Бир эвес кайы-бир коллектив продукция бүдүрининг планныг даалгазын, ажыр күүсеткен болза немелде төлевирни алыр, а бир эвес продукция бүдүрерине көрдүнген чарыгдалдар камналгалыг болган болза, төлевирни доктааткан хуу өзүтаар оон-даа өрү өстүрүп турар.

Бүдүн коллективтиң (ферманың азы бригаданың) эки ажылы дээш алганы ол шаңнал-төлевирни ол-бо кижиге ынчаны бээр-дир деп өзү барымдаалаттынып хуваатгынмас. Оңу кижи бүрүзүнүң тускай мергежилиниң, кылган ажылының хемчээлин өөренип көрүндеп ацгыда оон ажыл стажын, күш-ажылдың сагыыга-чурумун

ПАРТИЯ ДОКУМЕНТИЛЕРИНИҢ СОЛУУШКУНУ ЧОРУП ТУР

1973 чылдың март 1-ден СӘКП-ге партий документилеринин солуушкунун эгелээн.

Москванын Лихачев аттыг автозаводуна 1973 чылда үндүрген партия биледин СӘКП кежигүнү, кузов цехинин слесарь-эптешкилер бригадири Т. А. Мерзликина бир-ле дутаарында алган.

ЧУРУКТА: заводтун партия комитединин секретары В. И. Горбунов Т. А. Мерзликинага болгаш ол бүдүрүлге черинин еске-даа коммунистеринге алдарлыг болуушкунну холбаштыр байыр чедирип тур. Оң талазындан солагай талдынче: формовщиктер бригадири М. К. Зименовский, Т. А. Мерзликина, слесарьлар бригадири И. М. Караваев, кудукчу С. А. Девяткин, будукчу А. П. Королева, В. И. Горбунов олар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

14 каът бажыңның крышазының кырынга ужуражыр боон дугуржуп алган бис. Тудугнуң сөөлгү ажылдары чөрүп турган, бригадир болдунуң «командылал» черин бээр көжүрүп келгеин ол. Николай Злобин суургалыг кран машинизинге айтымпкын берип тур, ооң үнүн мегафон дынзыдыпкан, ол-ла чоок-кавыже бригадирниң үнү тарай берди. Бедиктен харап көөрүмге, кедергей-ле чараш чурумал караамга көстүп келди: өңгүр, чараш, бедик бажыңнар ине бүрүлүг маптарга бүргедин алган аткаар, ишкээр, соңгаар, бурунгаар чаттыгаан.

Николай Злобин-биле баштайгы ужуражылгамда-ла ону, ооң бригадазын ол хире алдаржыдыпкан тудугжу арганың ном чүүлү кандыг чүвел дээрзин айтыртган мен. Бригадир бодунуң ачы-хавыяазын чугаалаар бээрин хөнүү чок болду. Бүгү чүве специалистериниң болгаш ажыл-ишке, ынак, бедик мергежилдиг тудугжу эштериң оңкур угаанындэ, холдарында тиди. Ынчалза-даа ажың кара чок чугаалардан Злобинниң аргазы деп адаар арга дугайында чамдык чүүлдер тодазы-биле илереп келгеш.

Шынап-ла каш чыл бурунгаар бөлүк совет инженерлер бот-оруга-чарылганыг бригадага чаа хевирий болгаш адаа күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының нетелдеерин ажылдап ылган. Бот-оруга-чарылганы бригадага ооң мурнунда-даа ажыглаан турган-на болгай. Ынчалза-даа бо удаада бригада боду бүрүнү-биле тудугнуң ээзи апаар ужурлуг. Тудугнуң хуусаазы, шынары, материалдарның өртек-үнезин дээш харыысалга бүрүнү-биле бригадага онаажыр. Ындыг ажылды теорияга бодап тургузары дээрге улуг үүлениң чартыын бүдүрери болбайн аан. Саазында бодалдарны ажыдыралга шенеп көөр, бүгү хемчеглерни быжыг саналгаларга үндезилээр, бүдүрүлге чорудулгазын билдилиг башкарар кижи херек.

Ындыг кижи дөртеи харлыг, алды тудугжу мергежилди тергиин билир бригадир Николай Злобин болган. Бодунуң күш-ажылчы оруун ол дөртеи чылдарда гитлержи дайынга бүетуп хоозураан Сталинградтың тудуунга эгелээн. Бот-оруга-чарылганың чаа хевирииниң боттуун Николай Злобин практикага бадыткап көргүскеи, ук арганы бодунуң чогаадыкчы идепкейи-биле улам сайзыраңгайыктаан.

Чаа ёзу-биле ажылдап киришкеш, Николай Злобинниң бригадазы баштайгы үеде-ле кайгамчык түнелди чедип алган. Бир бажыңны бригада 80 хонук иштинде туткаш, тергиин деп демдек-биле күрүне комиссиязынга дужаагаи. Шөк-ла ындыг ийнги бажыңны аиаа нормативтеи 153 хонук эрте тудуп дооскаи.

Бригада ажылды администрация-биле бажың тударының керээзин чарарындан эгелээн. Ук керээге-ийи таланың эргелерин болгаш хүлээгедерин тодаратган. Объектини чөгүүр хуусаада ажыглалга дужаары, ажылдың шынары, материалдарның будун-бүрүн болуру болгаш техниканы чөп ажыглаары — ол чергелиг айтырыглар тудугжуларның харыысалгазында. А тудут трези материалдар-биле үзүктел чок хандырарын, тудугну техника талазы-биле тодаргай, оперативтиг удуртуруп хүлээгеи.

— Тудугжулар ажыл-ишке эргелиг ээлер, мергежил талазы-биле, быжыг, техника талазы-биле шыырак билиглиг, чаа ёзу-биле ажылдаарынга белеи улус болгаи.

Он дөөре бригадирниң бодунуң эш-өөрүнүң дугайында сөстери-дир. Ооң бодунуң дугайын кысказы-биле база ынчаар чугаалап болур ийик.

Эрткен чылдың ортаа үезинде бригадага чаа улуг бажыңның архитектура төлевилелиин дамчыдып берген. Тудугже кирер мурнунда тудугжулар төлевилелди шупту-ла өөреиип көргеннер. Төлевилекчилерниң чедир мөрбейн барган түүлдерин безин тудугжулар эскерип кааннар: каът бүрүзүнде артык 13 блок барын олар илереткеннер. Блок бүрүзүн кылырының өртек-үнезин саналарга, түп хөлчок хей болган. Бригада бодунуң саналын архитекторларга дамчыткан. Олар төлевилезге эдилге кылыр ужурга таварышкан. Ажыл-агыйжы ындыг харылаза бүгү талабиле ажыктыг болганы чугаажок.

Мурнунда бажыңны чаңгыс суургалыг крапның дүзаазыбиле тудуп турган. Ынчаарга ол крапның кызбас-ла чүвези чок турган, тудугнуң негелдези ындыг-ла болгай. А бир эвес автокрандай немеспе чүү? Злобин бодалын чажыр-оор эвес, дораан-на бригадазынга келген. Чамдык тудугжулар бот-чүе аарлаар дээрзин чугаалап турган. Ынчанмайн канчаар, автокрапның ажыглалы дээш бригада треске хонукта-ла 20 хире рубль төлээр болгай. Ындыг байдал оруга берип болур бе? Бригадир маргылдаа үнерин билгеидаа. Саналгаларын ол өөрүнге көргүскеи. Экономика талаазыбиле автокраннаы немээрэ ажыктыг болган. Автокраннаы ажыглап эгелээн. Каш-ла хонганда кижилериниң сагышсыралы боттуг харынын алган. Тудугжулар ажылдарының темпизи дүргедээн, чүъа машиналарының ажаа туруушкуну илезинбиле кыынырыган.

Ындыг янзымаг, тынмагыр, чогаадыкчы чорук бригадага ваазы эвес болган. Ниитүн ажылдың түүнели дээш кижи бүрүзүнүң сагыжы варып, харысалгазы улгадып чоруур ийин. Ажыктың бүрүзү экономиктиг категориялар-биле ажылды аналиатаар апаргаи. Технологиниың чедер, четпээн бүгү чүвезин холу-биле кымын турар кижи эш билирле болгай. Четпес түүл илереп келзе, ону чайладыр дээш дарый хемчет алыр-дыр. Бригадависта 53 кижи бар, оларның чартымнадан хей иеии ажыктың аныктарның неижээи школазында, техникумнарда, институттарда өөреиип турар. Дашчы Александр Дроздовту алыыл. Оң техникумну доосхаш, ам тудуг институдунуң кежээи салбырында өөреии берди, а монтажчин Василий Непийвода экономиктиг техникумда өөреиип турар.

Москва чоогунда Зеленоград хоорайның алдарлыг тудугжузу Николай Злобинниң методун ёзугаар ам чүртте 1700 тудугжу бригада ажылдап турар. Ооң аргазын, дүрүмүгазын өөреиир дээн кижилер Төрээн чүрттүн чүк-чүгүлдеи үзүктел чок кээп турар. Социалистиг чүрттарның тудугжулары база бригадага бот-оруга-чарылганың методун сонуургап турар. Келген кижилерни эштиг-ээлдек ээлер чылыы-биле күдээп ап, ажылды-биле биче-даа чүве арттырбайн таныштырып турар. Келген кижилер ук методтуң бот-түүн, ажыктыын бир үн-биле демдеглеп, чаа арганың эпилелчизи апаары таварылга эвес.

Тудуг бүдүрүлгезин сайзырангайжыдарыга чогаадыкчы чеииишкиннери дээш ажыкчы, чоннар депутаттарының Москва Советиниң депутады Н. А. Злобинге ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп хүндүлүг атты тывыскаи. А чоокта чаа бригаданың чаа арганы практикага шингээдириие ачы-хавыяазы дээш 38 кижиниг чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан.

Александр ПОПОВ.

ЛЕНИНЧИ ПАРТИЯНЫҢ БҮЗҮРЕЛИН ШЫНЗЫДАР

ЛЕНИНГРАД. Бо байырлалдыг хүнде М. М. Ватрухин пиджагынга Күш-ажылдың Кызыл Тугу болгаш Кызыл Сыдыг орденнерин кадап алган. Чүге дээрге, ол партияның чаа биледин алган. «Детское село» совхозтуң партия организациязының секретары бодунуң кандидат стажын Сталинград фронтузунга арттырган. 1943 чылдың апрельде сержант Ватрухинге орденни болгаш партия биледин хары угда берген. Михаил Михайлович Ленинград областың эң дээре совхозтарының бирээзиниң партия организациязын ам он чыл удуртуп турар. Сескн беш чылдың түүнелдерин ёзугаар Ватрухин Күш-ажылдың Кызыл Тугу орден-биле шаңнаткан.

— Адыы — коммунистерниң ленинчи партиязы дээр өндүр улуг күштүң хүрээлеининде мен деп бодаары аас-кежиндир — деп, партбилетти хүлээп ап тура ол чугаалаан.— Биргы дугаарында Владимир Ильич Ленининиң адын бижип каан чидиг кызыл билетти чүрээмге чоргаарал-биле кадагалаар мен. № 00000002 партбилетти СЭКП ТК-ның Чингине секретары Леонид Ильич Брежневке тывысканын сеткил ханыышкыны-биле дыпадывыс. Чаа партия документилерин областа бир дугаар ап турар биствн совхозтуң коммунистери Ленининиң партиязының кежигүнү деп атты төлептин-биле эдилээр бис дээрзин СЭКП Төп Комитединге бүүредип турарлар.

Партияның чаа документизин совхозтуң директору Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. С. Шинкаревка, алдарлыг зоотехник Н. С. Осипенкога, хаван ажаакчызы О. М. Жуковага, техник Анна Гусевага база тывыскылаан.

КИШИНЕВ. Партия — биствн үеиин угланы болгаш алдары. Коммунистерге ол сөстериниң онаан турар харысалгазы кайгамчык улуг.

— Эрес-маадырлыг ажылдаары — тоску беш чылдың программазын боттандырарынга тодаргай салыышкын өй болур — деп, Кишиневта полиграфкомбинаттың парлакчызы В. Терентьев аиаа. чаа партия документизин тыпсып турда чугаалаан. Ажыл-херекке биствн кижини бүрүүге бодунуң чүрээниң, бодунуң сетиилиниң хамы чүтүлүү бербес болза, эң-не эки дээн-даа план күүсеттинмейн баар дээр дугайында Леонид Ильич Брежневтиң сөстерин ол аңаа сагындырган. Кишиневтуң полиграфкомбинадында ажылхеректи мичаар көөрү чаңчыл болу берген.

БАКУ. Азербайджанда партия документизиниң солуушкуну политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг иодурлуушкунуң байдалында эртип турар. Нефтьгаа тывыжының Бакумуң 26 комиссары аттыг эргелелиигге чаа партия биледин нефть тывыжының талазы-биле оператор Зарифа Мирзоевага тывыскаи. Ленинчи партияның хүрээлеининге ону 1953 чылда хүлээп алган. Ажылга ынак, инициативчи, бодунга-даа, өскелерге-даа бир домей негелделиг оон боду ыыда партия организациязының хүндүлээр кижизин, хөй ии ажыл-херектерии бүдүрериниң инициатору болу берген. З. Мирзоева СЭКП-ниң XXIV съездиниң делегады, Ленин орден-биле шаңнаткан.

Ильичиниң чүрүүн партиязын ында партия биледин ап турган: «Моон соңгаар улам эки ажылдаар мен» деп, ол чугаалаан.

ЖДАНОВ. Бо хоорайда коксохимия заводунуң улуг газовщиги Р. Ф. Буровага чаа партия биледин хоорайга бир дугаарында тывыскаи. Эрги партия биледин ол база-ла маиаа, он чыл бурунгаар, Украинаның компартиязының Орджоникидзе райкомуна алган.

Бо удаада ол аяшон сетиил ханың турган. Үүл дээрге оон-биле кады партия документизиниң солуушкуунга шаанда ону партияга кирер кыдыыр рекомендацияа берген мастер К. И. Довбня база чедип келген. Константин Иванович — фронтучу чораан, хоочун ажылчын, дайынчы болган күш-ажылчы алдары дээш, чазактың бедик шаңналдарын алган. ынчангаш Раиса Федоровнага чүректиң ханызындан байырны ол чедирген.

Р. Ф. Бурова — партболүк удуртукчузу, партияның Ждаков хооркомунун кежигүнү, алдынган хүлээлгелер дугаайында даарыыга фабриказы, сүт заводу, балык болбаазырадыр комбинат болгаш еске-даа бүдүрүлге черлери ажыглалга кирген.

Хоорайда эртем ажоок хөгжээн. Ында Польшаның Эртемнер академиязының эртем-шинчилел институттары, Слезияның медицина техниказының шенелде-шинчилел төвү ажылдап турар.

Забженің чүрттелга квартaлдары сайзырап, калбарып турар. Хоорайның чаа төвүнүң аян-шинчизи кестүп келген. Ону архитектураның чап-чаа чедиишкиннериниң негелдезинге дүүштүр планнаан. Забженің бажыңнарының дөрттүн бир кезиин дайын сөөлүнде чылдарда тудуп тургускан. Бо чылын база 2500 өг-бүле чаа бажыңнар алыр.

Шахтёрларның болгаш машина тудугжуларының хоорайында чүрттелга фондузунуң, хөй-ниитиниң албан черлериниң бажыңнарының капитал септелгезиниң, коммунал ажыл-агыйны чаартырының талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Садыг черлериниң четкизи калбарып, чаа клубтар, кинотеатрлар ажыттынып турар.

КУБАНЫҢ БАРААННАРЫ — БҮГҮ ДИПТЕРДЕ

ГАВАНА. 1973 чылда Куба делегейниң 15 делгелгезинге болгаш ярмарказынга киржир деп, Кубаның садыг палатазының чиргине секретары Анхель Диас журналистерге дыңнаткан. Кубаның бараанарын болгаш кылыгларын Алжирге, Венгрияга, ГДР-ге, Перуга, Польшага, Сирияга, Швецияга, Чехословакияга, Японияга база еске-даа хөй-хөй чүрттарга делгеп көргүзер.

Аныяк Куба республиканың бүдүргеи бараанарын эң баштай 1960 чылда Югославияга болган ярмаркага делгеп көргүскеп. Делегейниң садыг делгелгелериниге киржинер деп, Кубаже чоруткап чаалгаларның саны оон соонда соксаал чок көвүдеп келген.

Чер бөмбүрзээниң барыын ол барымдаалардан билдиниг турарын ёзугаар алырга, чазактың хөй нуруу партияларының шупту-зуның алган олуттарын мооң мурнунда парламент составынга оларның олуттарындан өөрнчок эвээш болган. «Республика камгалаарының демократтар эвилели» чүе хире олудун оскунгаш, эң улуг каражалыг болган. Мооң мурнунда парламентиге эң хөй нуруулуг турган ол партия ам чүгле еске партиялар-биле эвилелдешкен аайы-биле хөй нуруулуг болган.

Соңгулдага каттышкан программаны барымдаалап турушкан, чоон үзелдиг үш партиниң эвилели улуг чедиишкинниг болган. Франциянын соңгулда хөйлүзу чөптүг эвес турбуже, Коммунистиг партия парламентиге төлевилекчилериниң санын 34 олуттуг турганындан 73 олуттуг болурунга чедир — ийиден ажыг катап көвүдеткеп. Социалистиг партия мооң мурнунда национал хуралдың составынга 44 депутаттыг турган, ам 89 депутаттыг апаар.

ТУДУГЖУ НИКОЛАЙ ЗЛОБИН

9 каът бажыңны бригада 80 хонук иштинде туткан

ДЕЛЕГЕЙ ДО ХҮННЕРДЕ

- Франциияда чөөн үзелдиг партиялар эвилелиниң чедиишкини
- Чаа чазак марттың 16-да тургустунар
- Элчинерниң ужурашканы
- Консерваторларның кажарлаашкыны

ФРАНЦИЯДА СОҢГУЛДА ТҮҢНЕЛДЕРИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянын иштики херектер министерствозу 483 округка национал хуралдың соңгулдазының түүнелдерин чарлаан.

Иштики херектер министерствозунуң дыңнаткан барымдааларын ёзугаар алырга, чазактың партиялары национал хуралга 256 олуттуг алган. Олардан «Республика камгалаарының демократтар эвилели» 181 олуттуг, хамаарышпас республиканчылар — 54 олуттуг база «Демократия болгаш деппилге төвү» —21 олуттуг. Оон айгыда, чазакты деткизе-даа, аиаа бактаап кирбейн турар болуглежиишкиннер 15 олуттуг алган.

Чөөн үзелдиг күштер национал хуралга 176 олуттуг, ылангыя, Коммунистиг партия —73, Социалистиг партия—89 болгаш чөөн үзелдиг радикалдар—11 олуттуг болур.

«Реформаторларыны» 28 депутат төлээлекчилерлиг деп, иштики херектер министерствозу медеглээн.

Женевада чугаалажыышкыннар

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Стратегтиг чепсегленишкиннерии кызыгаарлаар талазы-биле совет-америк чугаалажыышкыннар Женевага эгелээн.

КНО-нуң Женевада салбырында ССРЭ-ниң доктаамал төлээ черинин башкынга чугаалажыышкыннарда ССРЭниң төлээлериниң удуртукчузу, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министерствозунуң оралакчызы В. С. Смирнов, АКШ-тың төлээлериниң башкыңы, онаа даалгалардыг элчин А. Джонсон-биле ужурашкан.

БАНГЛАДЕШТИҢ ЧАЗАА ХАЛАШКАН

ДАККА. (СЭТА). Башкарыкчы Улусчу лига партиязының удуртукчузу Муджибур Рахман бүрүнгү хүн Бангладеш Республиканың президентизи Абу Сайед Чоудри-биле ужурашкаш, бодунуң чазаанын халашкан дугайында аиаа медеглел кылган. Абу Сайед Чоудри чазактың халашканын барымдаа кылдыр хүлээп алган, чаа чазак тургустугуже чазакты удуртуруи Муджибур Рахмандан дилээн. Чуртка эргелеп-чагырганы дараалында беш чылда башкарар чаа чазакты тургузарын парламентиниң башкыңы соңгулдазынга тиилээн партиязының удуртукчузу — Муджибур Рахманга президент саналдаан.

Чаа чазак марттың 16-да тургустунар деп, ол ужурашмышкынның соонда Муджибур Рахман парлалга төлээлекчилеринге дыңнаткан.

БӨЛҮГЛЕЛДЕН ҮНГЕН

КУАЛА-ЛУМПУР. (СЭТА). Даштыкы херектер министерствозунуң чарлаанын ёзугаар алырга, Малайзия азия-оожум океан чөвүлелиниден—1966 чылда Сеулга тургустунган, шериг-политиктиг ол бөлүглежиишкининден үнер деп шиитпирлээн.

Ол чөвүлелдиң доктаамал комитединиң Бенгкокка болур хуралынче бодунуң төлээлекчизин Малайзия чорутпас деп, министерстволуң медеглелинде база айтыкан.

Азия-оожум океан бөлүглежиишкининде Малайзияны саналвска, Австралия, Чаа Зеландия, сайгон болгаш сеул ёзу-чуруму, Таиланд, Филиппины, Япония болгаш чанкайшичилер бактаап турар.

Дерзии кажарлаашкын

ЛОНДОН. (СЭТА-ның корреспондентизи В. Никитин дамчыткан). Соңгу Ирландияның соңгулда корпузунуң барык 40 хуу хирези, соңгуур эргелиг 440 муң ажыг соңгуирландылар Ирландия Республика-биле ниымгаар дугайында айтырыг талазы-биле саиал-оиаа ылергейлээр «бадылаашкын» дээр чүвеге кирокринден ойталаан.

Соңгу Ирландияны Каттышкан хаан черинге хамаарыжылгалыг кыдыыр Лондонуң арттырыш алыксаан планын Ольстериниң чонунуң католик хей нуруузу детиктиптер, ынчангаш ийи Ирландия турарын хоойлу ёзугаар күштүг болдуруп алыр арганы бөлүр деп кордаап, Лондон ол «бадылаашкынны» эрттирер чарлаан.

Англияның эрге-чагыр бодунуң ол планының дишкининг болуруи ... рар бүгү хемчегларин «Бадылаашкын» бо будүүзүнде Ольстери беш чүс аиган создаа октаан. Олар ан бээрге, британ эксп корпузунуң шериг са рык 18000 кижи четкеи лавырда турар полицейс пи мобилизастаан. «Ол камгалалының» шеригни 10000 кежигүнүге чепсек ыскаи.

Ольстериниң дерии идегелг рииниң еске бодалдыгларын күш-биле кырып каапгар бо деп кыжаныр чүүл-бүрү бөлүглежиишкиннери база аиаа киришнен. Ынчаныыже, башгайгы түүнелдерии ёзугаар алырга, бадылаашкын черлерииге соңгулчуларииң бө хуудан моолуг аппас кёзии келгеи, оларның барык шуптузу протестаптылар чүрттап турар девискээрлериниң чүрттакчылары болган. Ольстерден кээп турар дыңнадыглардан алтаи көөрге, бадылаашкын үезииде түүнелдерии будалдырар дээр хей кажарлаашкыннар болгулаан. Бадылаашкыннарның ландымаига «кызыл-дустай берген албатылардан» бээр кииртилээн.

Ынчангаш Лондон Ольстерни Каттышкан хаан черииң девискээри кылдыр хевээр арттырарын бадылаашкынның хей кезии иегээн деп, ёзугаар күзээнии ёзугаар түүнел үндүрери чедип апкан.

Соңгу Ирландияның чонунуң базындырган эвээш нуруу католик чонуу ындыг кажарлаашкынын детиктиринден ойталаап, удурлакыкчы партиларның болган белүглежиишкиннериниң кыйгырыы ёзугаар ол «бадылаашкынны» эрттирериие удурлаигаан.

XX чүс чылдың түдүү.

Бо чуруукту Чехословакияда эң улуг чылдымга-энергетика комплекизи «Тушимицениң» тудуунга тыртыргаи. Оон күүч-шыдалы барык 2 миллион 100 муң киловатт болур.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ДОМНАЧЫЛАР СӨЗҮН ЭЭЛЕП ТУРАР

ПРАҒА. ЧССР-ниң бешки беш чылының үшкү чылының планнарын күүседири . дээш социалистиг чарыш бүгү Чехословакияда калбарып турар. Үшкү беш чылдың соруглаарын ЧКП-ниң XIV съездизи тодаргайлап айыткан.

Остравада металлургияның болгаш машина тудуушкунунуң К. Готвальд аттыг Витковице комбинады — республиканың улуг үлетпүр төвүнүң хөй муң кижилиг коллективи күш-ажылчы алдарлыг тоогу демдеглелиниге база бир арынны бижип киирген. ЧКП-ниң XIV съездизи аттыг 4 дугаар суугуда ажылдап турар домначылар бир хонгур — үш ажыл эдилээниң дургузунда чуртка 2300 тонна шойну бүдүрүп берген.

Домначыларның чедип алган бедик түүнелдери комбинаттың коллективиниң алган социалистиг хүлээлгезин күүседириие киирген улуг-хуузу болган. Ол мурнакчы бүдүрүлге черн бо чылын продукция бүдүрүп үндүрериин 500 миллион крон хире түңнүг көвүдедир деп, ол хүлээлгеде айыткан. Машина тудугжулары болгаш металлургтар нургузаайында бүдүрүүшкүнүнүң ажыктыын бедиреринин күселиг-биле ындыг улуг озулделиг болурун хандырып эгелей берген. Комбинатка ылаңгыя күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бо чылын 5,6 хуу бедирер.

Витковице комбинадының продукциязын 56 чурт садыг ап турар. Бүдүрүлге черинин ажылдакчылары боттарының кылыгларының Совет Эвилелиниге мактадып турарынга онза чоргаарланып турар.

ХООЧУН ЗАБЖЕДЕ ЧААРТЫЛГАЛАР

ВАРШАВА. Улусчу Польшаның хөмүр-даш тывыжының база бир төвү — Забже чаартының турар. Ам оон мактал-сурагыг байлаа чүгле «кара алдын» эвес. Хоорайда электротехниктиг үлетпүрү, энергетика ажыл-агыйы шалыпкын сайзырап турар. Забжеге сөөлгү ийи чыл дургузунда фабрикалар, завод, балык болбаазырадыр комбинат болгаш еске-даа бүдүрүлге черлери ажыглалга кирген.

Хоорайда эртем ажоок хөгжээн. Ында Польшаның Эртемнер академиязының эртем-шинчилел институттары, Слезияның медицина техниказының шенелде-шинчилел төвү ажылдап турар.

Забженің чүрттелга квартaлдары сайзырап, калбарып турар. Хоорайның чаа төвүнүң аян-шинчизи кестүп келген. Ону архитектураның чап-чаа чедиишкиннериниң негелдезинге дүүштүр планнаан. Забженің бажыңнарының дөрттүн бир кезиин дайын сөөлүнде чылдарда тудуп турган. Бо чылын база 2500 өг-бүле чаа бажыңнар алыр.

Шахтёрларның болгаш машина тудугжуларының хоорайында чүрттелга фондузунуң, хөй-ниитиниң албан черлериниң бажыңнарының капитал септелгезиниң, коммунал ажыл-агыйны чаартырының талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Садыг черлериниң четкизи калбарып, чаа клубтар, кинотеатрлар ажыттынып турар.

КУБАНЫҢ БАРААННАРЫ — БҮГҮ ДИПТЕРДЕ

ГАВАНА. 1973 чылда Куба делегейниң 15 делгелгезинге болгаш ярмарказынга киржир деп, Кубаның садыг палатазының чиргине секретары Анхель Диас журналистерге дыңнаткан. Кубаның бараанарын болгаш кылыгларын Алжирге, Венгрияга, ГДР-ге, Перуга, Польшага, Сирияга, Швецияга, Чехословакияга, Японияга база еске-даа хөй-хөй чүрттарга делгеп көргүзер.

Аныяк Куба республиканың бүдүргеи бараанарын эң баштай 1960 чылда Югославияга болган ярмаркага делгеп көргүскеп. Делегейниң садыг делгелгелериниге киржинер деп, Кубаже чоруткап чаалгаларның саны оон соонда соксаал чок көвүдеп келген.

Чер бөмбүрзээниң барыын

Бистиң интервьювус

ЧОҢГА БАРААН БОЛУР ДЭЭШ

Хөгжүм-шин театрының директору Александр Чайзынович Кызыл-оол-биле бистиң корреспондентивис интервью кылган. Идеология фронтузунда амылдал турар чогаадымчы, хөөчүн коллективтиң бо хүнде амыл-амыдыралыкка хамаарыштыр директорунуң харыызын дөпчулаарга мынды:

— «СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, тоску беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылында планныг онаалдаларны амыдыралга күүседиринниң талазы-биле бүгү совет кижилер чазагай амыы-херектерни бүдүрүп турар. Ында хаара туттунган кижилерге бараан болуп, уран чүүлдүл бедик утка-шынарлыг дээжилерни бараалгадыры чүнүп-даа мурнунда бүгү театрларның чогаадыкчы ажылдакчыларындан негеттинип турар.

Чыл эгезинден эгелээш, бистиң театрның коллективи «Үймээн», «Куда черле дүжер», «Дээди шииткел», «Сөөлгү когарал» деп шилерни республиканың барык-ла бүгү районнарында чүрттап, ажылдап турар көдө» ишчилерге болгаш интеллигенциялга көргүскенин тайылбырлаары артык апаар боор. Ол шилерни чон улуу-биле сонуургап, боттарының сагыш-сеткилиниң өөрүшкүзүн, саналларын солунаарга бижип-даа турганнар. Мен борта ол дугайын санавайн, хөгжүм-шин театры бодунуң чүс-чүс көрүкчүлеринге чаа, кандыг чогаалларны бараалгадыр деп турарын чугаазалымда солун боор.

Театр бодунуң хөгжүм-шик театры деп адын база катап бадыткаар. Тыва болуктүн чамдык артистери С. Сарыг-оолдуң либреттозунга А. Чыргал-оолдуң музыказын өлүгаар «Хүннүң ыраажылары» деп хөгжүмнүг комедияны май айдан эгелеп чонга көргүзүп эгелээр. Ук шинии режиссер Кадр-оол Сагды тургузарыбиле ажылдап эгелей бергеп. Ырларлыг сценаларның белеткелин концертмейстер Е. Жемуллева чорудуп турар. Ук хөгжүмнүг комедияга Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Люндуп Солун-оол, артистер М. Солун-оол, Д. Барынмаа, Ч. Монгуш, Р. Чооду болгаш өскелер-даа ойнаарлар.

Шылгарангай орус драматург А. Островскийниң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болганың апрель айда бүгү чурт хемчеглеп артырер. Ол улуг ыбилейге бистиң театрывыс А. Островскийниң «Арыг» деп шилиин белеткеп эгелээн. Ук шинииң режиссеру — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи С. Оюн. Шиниг театрның хөөчүн, сураглыг артистери М. Мунзук, И. Өлзей-оол, В. Монгалбин, С. Банр болгаш өскелерда ойнаар. Ол шыкаш А. Островскийниң «Белутинниң калабланыышкыны» деп шизин орус болуктүн артистери белеткеп турар.

Үстүнде адаан шилернивистен ангыда А. Фредронуң «Дангыналар болгаш гусарлар», А. Макаеноктуң «Дыл адаанда таныар», С. Сүрүн-оолдуң «Ол дугайын сөөнда» деп шилерни бо чылдың репертуарында кирип турар.

Бөрүкчүлерге бараалгадыр шилерниң шимелде-дериглеги, техниктиг-талаларын экижидер соруглга-биле анда ажылдаар дээди эртемниг кадрларны бо чылын өөредип чорудар бис. Ол шыкаш национал студияны чаңчыл бүүгаар белеткээрин база-ла планнап турар. Олче талантылыг аныяктар өөренип чоруур апаар. Ынчангаш чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, тыва театр тургузуп турар шилерниң шынарын улам бедидер база ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында арат чонга бедик утказыг чаа-чаа чогаалдарны бараалгадыр дээш ажылдап турар — деп, А. Ч. Кызыл-оол чугаалаан.

КҮЗЕЛ УЛУГ

Республиканың улусчу театрларының көрүлдээшиге үлепкейлиг киржир соруглганы эрги-барлыкчылар салып алган. Ында көдө Культура бажыңының директору Отугаш Ак-оолович Хомушку уран чүүлге хандыкшылыг кижилерни, мындыг көдө интеллигенцияны бо хүннерде хаара тудуп алган.

Культура бажыңы дыштанылга хүннеринде, кежээлерде диңмиттир аварган. Улустуң ырлашканы, өгбел, бызаанчының тырткаңы оон дыңналгылаар. Белеткел чоруп турары ол.

Эрги-Барлыктың уран талантыгыларының шынап-ла үлепкейлиг. Моон мурнунда чылдарда олар хоочун тыва драматург, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Виктор Шотжапович Көк-оолдуң «Хайыран-бото» деп шинии безин көргүскүлээн. Олар чонуң бедик үнелелин алган. Ат-сураглыг алдан-маадырлар дугаайында «Самбажыкка» деп шилерден көргүзүлгелерни база ойнап турган.

Амгы үеде бистиң республикавыста үш чүс чыгыы кижилерни хаара тудуп турар, ол бир улусчу театрлар ажылдап турар. Ам болур республика көрүлдээш солун-даа, шыңгыы негеддеглиг-даа болуру чугаажок. Ынчангаш Эрги-Барлыктың уран талантылыгларының кызыы турары-даа чөп.

Ам оларның белеткеп турар шилиин «Ай-Мерген» деп атты. Ону Эрги-Барлык орутуман школазының башкызы Чаш-оол Куулар чогаалгаан. Шин тоол хевирлиг Байларга удур ядыларның дидим, шыңгыы демисселин көргүскен.

Шинде Отугаш Хомушку, Алдын-кыс Даваалан, Александр Ооржак, Донгу Сая-оол, шупту чёдн кижи ойнап турар.

Амгы үеде шинииң белеткели чоруп турар. Оон чогум кандыг болуруң баш бурунгаар чугаалаары берге. Бистер көрүкчүлер ону четтикпейн манап турар бис.

Улусчу театрларның удаяс болур республика көрүлдээшиге тус-тус колдективтерден хөй янзы шилер келирип биллингир. Кымның кандыг ойнаары анаа илереер.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Районнуң кино четкизинде

Ыраккы Тожу районда чонга кино көргүзери сөөлгү чылдарда элээн экижээн. Эрткен юбилейлиг чылда көргүскен киноларның болгаш көрүкчүлериниң саны, ниитп план күүседээн бедик деңнелдиг болган. Бо чорук районуңуң кино четкизинде ажылдап турар кижилериниң боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин челишкинниг күүседкенин бадыткап турар.

Тоолу беш чылдың шиитпирлиг чылында бүгү киномеханиктер болгаш ол шугумда ажылдап турар кижилериниң аразында чонга культурлуг бараан болурунуң төлээы-биле чарыш калбарган. Чыдыы бирги кварталының планын челишкинниг күүседип болур эштер амдан эгелеп тодаран турар. Оларга Сыстыг-Хемде 1955 чылдан эгелеп ажылдап турар, дуржүлгелиг киномеханик Иван Биковту, Ырбанда киномеханик И. Данышинии хамаарыштырыы болур. Бо эштер үр чыдарда ажылдан келгенинден аңгыда, боттарының арга-дуржулгазын аныяктарга дамчыдып бээрин уттпайн турарлар. Тоора-Хем суурда төп кино четкизинин кассири Е. Ефимова бодунга хамаарышкан ажылды ак сеткилдиг кылып, чонуң мактаның чаалап алган болгаш чарыштың мурнуку олуртунда чоруп турар.

Үстүнде челишкиннерден аңгыда ыракта малчыннарга кинону чедирип көргүзериниң талазы-биле боттуг ажылдарны чорудар.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

Көзүлбес фронтунуң маадырлары

Евгений Воробьёвтуң бижээн сценарийин ёзугаар уруглар, аныяктар киноларының төп студиязынга ийи кезиктир «Эдээн маңаан чер» деп фильмин тургускан.

Ол кинода кайтамчыктыг совет разведчик Лев Манеевичиниң амыдыралының херек кырында ёзулуг тоогүзүн болгаш маадыр демисеел чорудуп чорааның көргүскен.

Бистиң чуртувусче фашистиг аг-шерии халдаашкын кылып дириглип келириниң ырак мурнунда-ла Манеевич дайзынга удур демисеелии эгелей бергеп.

Австрияның «Зирина» фирмазының Миландан барган төлөөлекчиин боон алгаш, совет разведчик бодунуң алган даалгазын күүседип чораан. Онаарымчалыг болурунуң хемчеглерин алган турбуже, дайзыннар аңаа каразый бергеш, истеп тургаш тудуп алган.

Кара-бажыңга безин оон адын хоругдалга тургап өнүктери, кара-бажың даламалдаан дайзыннар-даа биилеп ап шыдаваан. Айыылдыг «албан бажыңнарының» бирээзинден бирээзинче көжүп турда, кара-даа баарга, база-ла ол дег хоругдалга туттура берген хөй-хөй кижилерге оон шудурлу туруштуу деткимчелиг үлегер-чижек боон чораан. Фашизмге удур хоругдал лагерьлеринге, албадаалдыг казында уургайларынга-даа база-ла эштери-биле кады демисеинии тургап. Кижи шыдажыр артажок ол черлерге безин хөй-хөй кижилерниң ёзулуг кижилер болурунга оңуг үлегер-чижээ дуза чедирип келген.

Германия аштырган. Манеевич хосталып үнген. Ынчанмыже Манеевич дерт-ле хүн хосту-шеглээн тыныш чурттаан.

ЧУРУКТА: кино-чуруктан алган көргүзүг. Лев Манеевич — артист О. Стрйженов.

Номчукчуларның бодаалдары

ЫНАКШЫЛДЫҢ АЯЛГАЗЫ

Владимир Серен-оолдуң «Сыгыт» деп баштайты номчуңуп келген, Шүлүкчүүнүң белээн холга туткан, танывыш көрдүм: оон номчуңуп Тывада, Ленинградта болгап Марста маадырлары бар болду, мен база оларның өңүүн апардым.

Владимир Серен-оолдуң бир онаагай чүүлү болза, чонуң амыдыралында болгулаан төөгүлүг чоруктарны чаңдыр көрбеан-дир. «Кызылда бажыңыгаштың» чаңгыс строфазын номчуп көрээлиңер.

«Кравченко, Щетинкинниң он тос чылда
Кызыл шерии маңаа турда
штабы» деп.
-биле эртип чыда номчувуткаш,
ымга ханы бодал төрүттүүдү.

амытанны кайгадыпСветланың шагның турасказалдооснаш, тэге Египетте, Грецияберген. К бистин Тывага база
Чонар-даш» деп шулүкпуннарнигаалары
зээде: Көжээ даштар
мал ү
үү сөглеп бодалдырар.
лелинг
лиде: Хаяларда
болуу
ык көвей бижимелдер —
дам-өгбем
ртгырып кыан чагыглары.

Үште: Тывалар шагдан тура уран-шевер улус, мынаарга Совет Тываның аддарлыг теверелериниң чонар-даштап кылгылаан ажылдары «Делегейде делгелгелер аргий берди».

Владимир Серен-оолдуң «Сыгыдында» кижиниң кээргээр, чаштарны чаптаар, ынакшылды хайыралаар дугайында бодалды хайныктырар шүлүктери бар.

Эрте частың хөглелиңде
Эрик черни эргип чор мен.
Чаңгыс-ла сөөң мында чогун
Сагындымны доюлдурду.
(«Чүрээмде сен»).

Сөс—чогаалчының кол чепсээ. Владимир Серен-оол моон мурнунда үнгүлээн тоолдар чыындыларын, чогаалчыларның тус-тус номнарын база чонуң ыр-шоорун эки биилиэн тодаргай. Оон шүлүктериндө сөстү чөп ажыглап турар: «Ковургулер адыртынган» («Ак дүннерде») черле кончуг эки бижиттинген. Ленинградта дүне нада адырын каар кедергей улуг ковургунуң бир онаагай аянын көргүзе каапкан. Бир мыйыг одуруг таарымча чок болду: «Хайлыг чүве, карактарым сени тыптым». Сактырга, карак-биле көөр, кулак-биле дыңнаар болгу дег.

Аныяк авторнуң шүлүктерин кижиниң сагыжынга киргиндеп, сеткилге артып каар-дыр. Моон соңгаар-даа бодунуң чаңчыл чогаалдары-биле чонга бараан болбутпаан, чоруу чоруурун авторга күзеп каайн. Бодумунуң хөнзиг чүүлүмүн «Сыгыттың» ийи одуруу-биле доозуп корейн.

Хая-даштың бүдүмели кадыт-даа бол,
Хайыралыг ынакшылым оон бижиг.

Моңгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

Владимир Серен-оолдуң «Сыгыт» деп шүлүктериниң баштайгы чыындызында улуг, бүче хемчеглиг аддын ажыг шүлүк нарлаттынган. «Кыйгыс» деп баштайты шүлүкте Улуг Октябрьның тиилелгезин аллегорияктиг уран арга-биле автор көргүскен. Ол аныяк авторнуң эки шүлүктериниң санынга хамаарыжыр:

Кышкы чаңгы —
Кызаңнаштыг диимя болган.
Хаттыг шуурган
Карацгыны ширбий шаапкан.
Чонуңуң күзээн
Чолдугт даңы хереп келген.

Бистин аныяк-даа, хоочун-даа шүлүкчүлеривисте Ленин, партия, Улуг Октябрь база акы-дүмна найырал темазы черле көскү.

Номчугаштa «Ленинчи черлер-биле» деп бичии этеге чагыргаң болуп шүлүктер кол черни эзлеп турар. Улуг башкычының намдарын, оон өлүм чок херээн

Чүктер санай
Чүгүрт болуп ужукпаттың
Хемнең чонга
Хаяа болган...
деп шын ылередип бижээн.

Номну ажыл, ынчаңгейлиг номчуп орарга, авторнуң шүлүктериниң арагында төрээн Тывавыстың кайгамчык каас бойдус-турумалы, шаандакы болгаш амгы амыдыралы, чонувустуң хүндүлүг ажыл-ижи, оон уран чүүлү чечен чогаалдың янзыбүрү уран аргаларыбиле чуруттунган.

Авторнуң «Сыгыт» деп шүлүүнүң сөөлгү строфазы бо:

Борбак чүрээм өйүп келир
Сыңыпластаан эртиневи
Поэзия созуу-биле
Сыгыт ышкаш дамчытсымза.

Номнуң адын «Сыгыт» деп адаанны бага аңаа эвес болбайн аан. Аныяк шүлүкчү тыва уран чүүлүү тускайлаваан, өске бүгү акы-дүмна совет улустарывы-биле кады кыдыр билип, ханы утказыг дамчыткан.

Улузумнуң уран чүүлү —
Узак аттың маңы үнүп,
Үште халың олурган дег,

Эриктерин тудуштурган кижилерни

Ээрем сугнуң кырын орта сактып кээр мен.

«Сактың кээр мени» дивейн оон-даа чидиг сөстер-биле күш-ажылдың түңелин көргүскен болза эки азы «кижилерни» деп сөстү «маадырларны» дээн чижектиг сөсбиле солуп болур турган деп бодаар мен.

Төрээн чурт дугайында шүлүктериниң арагында «Чайлаам», «Оруктуташ», «Чодураалар» деп сестеп бижээн кыска-кыска, чараш шүлүктери бар.

Аныяк автор ынакшылды күш-ажыл, бойдус-биле холбаштырарын дыка орадаштыкан. «Ситеп шолүнде дүн» деп оон шүлүүн сонуургап номчуур бис, ол мынаан «Күскү чагаа» деп шүлүктүң ниити строфазын синтаксистиг параллелизмниң күжү-биле көргүскенин чедимчеиг одуругдары мындыг.

Чашкан тараай
Шаңда богун оваланды.
Чаңгыс созуу
Сагаан чечээ хөрээн золду.
Сагыш-сеткилимиң хамыында шыгжаттынган база аңаа шиметтингеп бодаалдарын В. Серен-оол номчукчуларга барааладыгай, олар-биле дең-ле үлежип шыдаан. Ол мынчап бижээн:

Ковей бодал сыңыпластап,
Хөрээм иштин хайыныатса,
Хаттыг-чаттыг оруктарга
Кагбайн номчуур шүлүк артар.

Каас-коя сестер чокка чугаалаарга, шүлүкчүүнүң «Сыгыт» деп ному бистиң аныяк авторларывыстың чечен чогаалга хандыкшылын, аңаа бердинип, оон бүгү теориялары-биле чепсегленип, мергежилиниң бедик түрүнүн бир хереглиир.

М. ХАЯДЫП,
Кызылдың башкы институдунуң студентизи.

КААС-КОЯ СӨСТЕР ЧОККА

Улам уран куттулгулап,
Угбалышкы найыралдыг
Улус чонуң хереминде,
Чаңгыс деминг оркестрде
Чаңгыланып дыңналып тур.
«Ак-көк хемниң аялгалары»
деп шүлүктү кижи баштайты одуруундан эгелеп номчаш дораан төндүрүп каары берге: номчукчу чаңгыс строфаны номчаш, дептержиргештн хөрээнге чыпшыр түдүп, шала хөөредип чугаалаар болза, чартык шак хире таалап, бодаанын кээр-дир.

Ыры чонга — ыржым-шыпшың, дүмбей шыкаш.
Ырлаттарга — ырак оруң чоок аңаар.
Хөвү-шолдер, хөөрай-суурлар дөгереэн
Хостуг ырын хомустадыр бадырар-дыр.
Ол-ла шүлүктен аңгы-аңгы строфалар:
Кобальтылыг Хөвү-Аксы бадырарга
Хойжуларның кожаңнары улажы бээр.
Чылгычылар сыгыттары аңаа немей
Сырын сүрүп шыпаа шөлдер эргий ужар...

Мында бүгү бойдус, төрээн черивис ырлап, ажыл-иживис хөөн кирип, хайның турганындыг...

Сылдыстардан чырык херел саарлып бадар,
Сырын оюу сыйбавышаан чадаганнаар.
Черивиң, дээриң сеткил хаптан сергек ырын
Чечек бээнн сегленейнин дирижёрлаар.

Чогаалдың база бир онаагай чүүлү — автор шүлүкке эге аянныжылганы, ол мынаан аңаа чергелештир иштики адитерациялыг шупту чээрби чедп строфага тып ажыглаанын болгур.

Автор чечен чогаалдың «дириггиндилге» артазын ылаптыг ажыглап турар. Кижиниң иштики сагыш-сеткилин, оорушкузун бойдуста бүгү бар чүүлдер-биле эки холбаан. Дараазында метафораларны, деңнелгелерни, эпитеттерни көрээлиңер: «Сакталган салгын», «Кара-хаактың чечектери хорээледи», «Халың кыстар», «Далай аъдың маңнап олуру», «Кылыктанган кызаңнаашкын».

Бис мындыг сөс каттыжышкынларын хүн бүрүде ажыглавас-даа болзувусса, биске оларның утказы, ылаптыг шүлүкгү номчуп турувуста тода балдынып турардыр. Ону авторнуң чаа дилээшкини, чедимчиниң кыздыр көөр апаар.

Күш-ажыл темазынга бижиттинген «Чонар-даш», «Аъттың дерн колдуун куду саалаа-даа», «Черимге», «Болдурсуь деп шүлүктер онза утка-шынарлыг.

«Чонар-даш» деп шүлүктө уран-шевер мастериң оңуруңдирит хевээр көстүп кээр:

Маспактандыр олурупкаш,
Шинчии «шинчилеп»
Чиге-көргеп караа — даштa.

Сомнай ёарак
Чонган дажыы селып-даа каар.

Таакпы ыжы
Таваар шөйлүп дүргеттелир.

Кезек болгаш
Кестиин холга эптей тудар.
Борбак караа
Бодаалдардан шинчеп кыымас.

Кадыг иштеп
Хавартылаан сөлаалдардан
Доозуннаалчан
Тогланчылар төктүп турар.

«Хөлбек кежир чинге маңза салып алгаш» деп шүлүүнге болумнун бодаалдарымны бижикседим. Шүлүктүң сөөлгү «чешүнниишкинниг», колдеңнелиг бадыткаттымаар үжүрлүг строфазы:

Чаңгыс чашка херегаевейн
Туразында.

Шапкын демин ковургулеп,
Ортип чыда.

Көрүкчүлерниң чагаалары

ӨВҮРГЕ ЧЕДЕР

Чөөн-Хемчик районуң «Октябрь 30 чылы» колхозта херооженнер чөвүдели (даргазы П. Монгуш) элээн көскү ажылдарны чорудуп турар. Чөвүделдиң кежигүннери колхоз бүдүрүлгезинде ажылдап турар херооженнер ортузунга ажыл чорударын тус-тус хуваажып алган.

Колхоз төвүнде 10 агитквартира ажылдап турар. Ылаңгыя Бадыраа Ооржак, Сувакай Донгак, Зоя Ооржак, Аюмаа Куулар оларның удуртуп турары агитквартираларда ажыл эки чорун турар. Агитквартирада концерт программазын белеткээр ажыл кагбарган. Февраль 23-те Совет Армиязың болгаш Шериг-Далай Фөдүвүң хүнүнге турасказаткан концерт солун боолуп эрткен.

Олар мартың иниги чартыынында Өвүр районга концерттиг чедерин планнап турар.

О. САҢЫН.

ЧАСТЫ УТКААН

Чөөн-Хемчик районуң төвү —Чадаана хоорайга кыш үдегезинин баймырлалы болуп эрткен. Райкүүсекомнуң даргазының орлаачызы М. И. Данилов кыш үдегезинге келген чонга чүве чугаалап, баймырлалды ажыттаан. Оон соонда районнуң Культура бажыңының уран чүүл коллективиниң улуг концертин чымчаннаар көргеп. «Тыва» совхозтуң кадарчызы Балчыр Монгуш ийи төвеин шаңактап алгаш бичии уругларны, улуг улусту чүгүлатканы кончуг солун болган. Бат катарлы, төвектээри, чагы үнери, чиңге ыяштыг кырлаары дээш оон-даа өске спортчу маргылдааларга дыка хөй улус киришкен. Райдоңуң баштаар черн аъш-чем-биле эки хандырган. Чадаанажыглар арыг агаарга эки дыштанып, кыштың үдээш, частың уткаавыр. М. СЕВЕН.

СПОРТ ⊛ СПОРТ ⊛ СПОРТ ⊛ СПОРТ

Аар атлетика маргылдаазы

Республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң бирги черн дээш аар атлетика маргылдаазы Кызылга болуп эрткен. Аңаа ниитилелдиң 28 шыырак спортчулары киришкен.

Спортчу демисеелдиң түңнелиңде команда талазы-биле Кызылдың педагогика институдунуң штангистери бирги черни алган. «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң шилчнир кубогу, бирги черге ниң диплому-биле шаңпаткан. Ийги черни Кызылдың чыныы командазы алган.

Хууда бирги черлерни башкы училищезиниң төлээи Юрий Наренко (52 кг), № 2 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы Иван Серебряков (60 кг), Ак-Довуракгың спортчузу Николай Панин (67 кг), Кызылдың төлээи Евгений Черногривов (75 кг), № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң слесары Федор Агапов (83 кг), Ак-Довуракгың спортчузу Иван Крошко (90 кг), педагогика институдунуң студентизи Николай Мартыненко (90 килограммдан ары) олар алган.

Штангистер Иван Крошко, Евгений Черногривов боттарының деңзилериниг мурнунда турган рекордтарын чаартаан.

Е. ВИКТОРОВ.

ГТО нормаларын дужааган

Марттың магалыг чылыг хүннери эгелээнн-биле чертелештир Каа-Хемниң школаларында массалыг хаактаашкын эгелээн.

Бүгү-эвилелдиң чаа күш-культура комплекизи—ГТО-ну амыдыралга боттандырып, ону школачылар ортузунга пропагандалаар, нормаларын дужаар болгаш хүлээп алыр талазы-биле хемчеглерни район школаларында чорудуп турар. Сарыг-Сеп № 2 ортумак школаның күш-культура башкызы В. Скоромни өөреникчилер ортузунга чаа күш-культура комплекизин неитередир дээш улуг ажылды кылып, бүгү школачыларны оон нормаларын дужаарынче хаара тудкан. Ол школада дыка хөй өөреникчилер ГТО-ну нормаларын чедимчиниг дужаан турарлар.

Эрткен дыштанар хүнде ол школаның 148 комсомолчузу болгаш шкөлөри ГТО-нуң хаак нормазын дужаары-биле хаак орузунче үнүпкеннер. Олар 1, 2, 5 километр дистанцияларга маңнажып, ГТО-нуң бирги, ийиги, үшкү чадазының нормаларын күүсеткеннер. Аңаа киришкен 101 шконрниң иштинден 53 кижи алдын, 14 кижи мөңгүн демдектерге дужааганнар. 47 комсомолчу хаак нормазын шупту дужаагаан. Оларның иштинден 24 комсомолчу алдын, 10 кижи мөңгүн демдектерге дужаагаан.

ГТО-нуң чаа комплекизиниң кышкы хемчеглерни дужаары школаларда үламчылап турар.

А. ЧЫЛБАК-ООЛ.

5000 рубль чедир ойнап ап болур

Бо чылын күрүненин иштики үш хуу ойнаашкынының төөшкининиң талазы-биле ойнаашкыннарның 54 дугаар тиражы мартың 30-де Ереванга болур.

Тиражка 40-дан 5000 рубль чедир түңнүг улут алыр 376 мун ойнаашкын ойнаттынар. Оон иштинде:
Улут хемчээли: Ойнаашкыннар саны: Ойнаашкынар түңү:

		(рубль-биле)
5000 рубль	80	400000
2500 рубль	200	500000
1000 рубль	800	800000
500 рубль	4360	2180000
100 рубль	30000	3000000
40 рубль	340560	13622400
Шуту	376000	
Ойнаашкынынарның ниити түңү		20502400

Бо төөшкининиң талазы-биле сес тиражты февраль 15-те, март 30-да, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де чылдың-на эрттирер.

Төөшкининиң облигацияларын аныакта кассаларга хостуг салыш турар болгаш салып ап турар.

«Телевидение»

МАРТ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

13.00 — Дамчыдыктаалар программазы. 13.35 — Медээлер. 13.45—Школачыларга. «Дидектер». Телеклуб. 14.15—Делегей панорамазы. 14.45—В. Рогов — «Алдын, алдын—улустуң чүрээ». Н. А. Некрасовтуң чогаалдарын ёзугаар литература-музыкалыг композиция. Биргн кезээ. 16.15—16.25—Чарсар. 16.25—В. Рогов—«Алдын, алдын—улустуң чүрээ». Н. А. Некрасовтуң чогаалдарын ёзугаар литература-музыкалыг композиция. 2-ги кезээ. 17.20—Эфирде—«Чалыы назын»

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.15—Телемедээлер. 18.25—Чарлаалар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30—Оңнуг телекөргүүлүг. Делегейниң эң шыырак фигуристериниң көргүзүг күүседелдери. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордуузундан дамчыдылга. 21.30 — Делегей панорамазы. 22.00 — «Куда» Уран-чечен телефильм. 22.20—Музыкалыг программа. «Көрүкчүлериниң чагааларын ёзугаар». 22.50 — 23.00—Чарлаар. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

АГААРЫ

Бөгүн республикага бүргеп, аялыр, чамдык черлерге хар чаар. Соңгу-барыын углаңышкынның хаттың дүрген секундада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы дагыы черлерге 3—7, өскелерниге —7—11 градус соор.

Кызылга булуттаар, чагбас. Чөөн углаңышкынның хат кошкак. Агаарның температуразы 7—9 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

МАРТ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кижи — оркестр» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.30, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Улуг-хүндө келир ада» 15.00, 16.45, 18.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дүвеин мотоциклчи» 15.00, 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сарыг-Сеп — Кызыл-Хая» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.30, 20.00 шактарда.

«ЭРГЕЛЕЖИЛГЕ»: «Сарыг-Сеп — Кызыл-Хая» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.30, 20.00 шактарда.

«ТЕАТР»: «Сампыыт дииштин чаа аян-чоруу» 9.40, 11.40, 13.40, 15.40, «Гойга» (1-ги, 2-ги кезектерни) 17.30, 20.40 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кедө ажылагай киллизинин 21-47, үлегчүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер
Пар ама 2. Гираж 15453. Чагыг № 687.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында Тываның нам үндүрер черинин республика телеграфизы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00392.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1973 ЧЫЛ
МАРТ
15
ЧЕТВЕРГ
№ 62 (9138).
Өртээ 2 кап.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Апрель 21—коммунистиг субботник хүнү

⊗ Чөөн-Хемчик районнуң «Сельхозтехника» каттыжыышкынының коллективи апрель 21-де колхозтарның, совхозтарның тараа шөлдеринге 150 тонна өдекти сөөртүп чедирерин, 10 тонна демир кескиндизин чыырын планнаан.

⊗ Улуг-Хем районга ниитизи-биле 7 муң ажыг кижи субботникке киржир.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПАРТИЯ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫ

Дүүн, Кызылга СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңында республиканың партия активиниң хуралы болуп өткен. Анаа СЭКП обкомунуң кежигүннери болгаш кежигүнүге кандидаттар, партия райкомнарының болгаш хөөркомунуң база эге организацияларының чамдык секретарылары, республиканың идеологтуг албан черлериниң ажылдакчылары, пропагандистер, политинформаторлар болгаш чогаадыкчы организацияларының төлээлекчилери болгаш хей санныг актив олурушкан.

Партия активиниң хуралын СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока ажыткан.

Актив хуралынга «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чылының дугайында» СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниге хөлбаштыр идей-политиктиг ажылды улам күчеделиринге, ажылчы чоннарның интернационалчыл кижилидилгезиниң талазы-биле республиканың партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалаашкан. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП обкомунуң секретары эш Г. Ч. Ширшин кылган.

Актив хуралынга чугаалаашкан айтырыгның талазы-биле: СЭКП Кызыл хөөркомунуң ийиги секретары С. М. Кунаин, партияның Каа-Хем райкомунуң бирги секретары Н. П. Федоров, Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушку, «Тыва кобальт» тудуг эргелелинде партком секретары Н. Е. Комохов, Кызылдың автосептелге заводунда парторганизация секретары С. Н. Борисов, Ак-Довурак хоорайда парторганизациянын политинформатору Ф. Д. Галин, Тыва АССР-ниң ишгики херектер министри С. С. Чамар, СЭКП Өвүр райкомунуң ийиги секретары Ч. Х. Оюрмаа, «Тувинская правда» сазуунуң редактору В. Л. Маслов, Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунда пропагандист К. О. Лопсан, ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов, «Алдан-Маадыр» совхозта партком секретары Ч. А. Ондар, профсөвилелдериниң область чөвүлелиниң даргазы Т. Ч. Норбу, Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң директору Ю. Л. Арапчин олар санал берген.

СЭКП Төп Комитединиң кежигүнү, партия Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока партактивтиң хуралынга келгеренгей чүве чугаалаан.

Республиканың партия активиниң хуралы чугаалашкан айтырыгның талазы-биле доктаалды болгаш делегеренгей хемчетлерни хүлээп алган.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАГА БЕЛЕТКЕЛ ООЖУМ, ЧЫЛДАГААНЫ ЧҮДЕЛ?

Бюрога чугаалашкан

Дан аткан, хүн келген түгүм-на часкы хову ажылдары чоокшулап орар. Анаа тес-хемчилер канчаар белеткенип турарын? Бо айтырыгга харыны хынаалдар берген. Февральдың ортан үезинде хынаалда кайы-даа ажыл-агыйда белеткел ажылдары барык-ла ынчалдыр ынчевейин турарын илереткен. Ынчан ажылды шапкынчылар хемчегдерни алырын колхозтарның, совхозтуң удуртукчуларынга, түскай эртемниглеринге шуут дагыр ужур таварышкан. Чартык ай эрткенде ийиги хынаалаңы чоруткаш, ооң түннелинги партия райкомунуң бюрозунга чугаалажып көргеш.

Районнуң үш ажыл-агыйы бо чылын 9831 гектар черге тарылганы чорудар, ооң 2800 гектары — тараа культуралары. Тарылга төлүнүң чартыынан хөй кезии чангыс чылдыг сигеннер эвээр. Эрткен чылын часкы, ылангыя күскү чер андырылгазы багай организастыгланган. Андыртынган черлерге немелде ажылдар кылбаанындан дыка хөй шөлдерни бок үнүштер туулуп чий берген. А чазын андырар черниң хемчээли база улуг: 5700 гектар.

Хову ажылдарының кол шимчеликтиң күжү — трактор. Районга бо чазын 82 трактор ховуже үнер ужурлуг. Аңгы үеде белен деп санап турар трактор 52. Ынчалза-даа оларның үжен ажыы кидин ажылда (мал чеминиң сөөртүлгезинде, далбыйлаашкынга) болганда, оларга тарылга бетинде техниктиг хынаалда-ажаалга, харын-даа агар септелге негеттинер апаар. Быска хуусал иштинде үжен тракторну септеп доозары негеттинип келген. Бир эвес мурнунда турган темп-биле үргүлчүлээр болза, байдал дүвүрээзинниг. Ажыл-агыйлар тракторларын «Сельхозтехника» каттыжыышкынының мастерскаязынга экелгеш, боттарының механизаторларынга септеттирип турар. Ынчалза-даа оларның ажылының хынаалазы кошкак, херек кезектер чедишпес, ажыл төлевири бээн будулчак. Бир тракторну 2—3 катап септээр таварылгалар эвээш эвес. Чижээ, «Чодураа» колхозтуң 20 дугаарлыг трактору багай шынарыг септеп турганындан 4 удаа мастерскаяга киирген. «Ак-Эриктиг» 28 дугаарлыг трактору септелгеден үнгеш, колхоз төвүнге четпейн үрелип калган. Чамдык таварылгада септелгеге келген тракторлар тоймаглаттынып турар.

Божуг машиналарын ажыл-агыйлар боттары септээр. Январь, февраль айларда бо ажыл колдуунда шимчевээн, септекчи звеноолар бээш турустунмаан. Андазынарның— 62, селиялаарының — 67 хуузу септеттинген. Луштыныктер, культиваторлар, кожуглар, үрезин чүдүрүкчүлерин дээш оске-даа машиналар белен эвес. Техника септелгезиниң талазы-биле «Ак-Эрик» колхоз (даргазы У. Эрендей, кол инженери М. Тулуш) хамыктың кудуруунда чоруп турар.

Үрезин белеткелин алырга, «Тес-Хем» совхозка чингетараа, кукуруза үрезини тывылбайн турар. Кайы-даа ажыл-агыйда картофель үрезини шуут чок. Бар үрезиннериниң чүгле үжен хуузун чогуур шынарыга чедир арыглаан. Минералдыг чеминчиниге эвээш, шөлдерже өдек сөөртүлгезин чаа-ла эгелеп турар. Өөренип турар курсантыларны кады санаарга безин, «Тес-Хем» совхозтуң, «Ак-Эрик» колхозтуң часкы тарылга үезинде механизаторлары чедишпес. Ынчангаш оске ажылдарда турар механизаторларны түр када-даа болза, хостаары чугула апарган. Кывар-чаар материалдарның курлавырын тургуларынче ажыл-агыйларның далашпайн турары элдеп. Хереглеттинер 200 тонна солярканың чүгле он хуузу, 22 тонна трактор үзүмүн дөңгүп-ле чангыс тонназы бар. Хову тураалгаларын септээринче ким-даа андыызында сагыш салбаан.

Саннар, фактылар, ажыл-херектер тарылгага белеткел кедергей оожум болган багай шынарлыг чоруп турарын хереченип турар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, хамаарышкан түскай эртемниглери одурушкан бюро түскай доктаалды хүлээп алган. Ынча часкы хову ажылдарынга белеткелди апрель 1-де доозарын оларга даскан.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» кпрр.

СОРУЛГАЛАР ТОДАРАТТЫНГАН

ИДЕПКЕЙЛИГ ДЕТКИИШКИН

● ЧАДААНА. (Телефон-биле). Частый чаңчыл болган Ленинчи субботникпиң эртирер дугайында москвачыларның инициативазын деткип, апрель 21-де кылыр ажылдарның тодаргай сорулгаларын күш-ажылчы коллективтерде болдуңдап турар митингилерге Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы чоннары тодарадып турар.

Ындыг митингилерни № 463 көжүп чоруур механизированный Чадаананың автотранспорт будурулгезиниң, районнуң «Сельхозтехника» каттыжыышкынының, хомур-даш разрезиниң коллективтери эртиргилээн. Автобудурулгезиниң чолаачызы И. Денисов митингиге чүве чугаалаан, мынча дээн:

— Бо хүнүң күш-ажылдың будурукчулүүн бедидеринин тодаргай херечиин кылдыр бадыткаары биске чаңчыл апарган. Ынчангаш ол хүн мен база-ла мурнунда чылдагыны дег, бодумнуң эдилеп турар автомашинамга камнап алган кывар чүүлүмбиле ажылдаар мен. Ынчаар ажылдаарынче бодумнуң бүгү эш-өөрүмнү кыйгырып тур мен.

Автотранспортчулар апрель 1-де колдуунда-ла хомурдаш чедирилгезинге, орук сеңгелгезинниң сай дажыглаар черинге болган хоорай чаагайжыдылгазынга ажылдаар деп шиитпирлээнивер. Оон ажылдап алган акша-хөрөңгинин бүрүү-биле беш чылдың фондузунче пилчидер.

Коммунистиг субботникке разрезчилериниң салып турар сорулгазы дыка солун. Олардың хүн шупту хомур-даш тывыжырга ажылдап хүнээзер. Хонукта ортумаа-биле разрезке 600 тонна хомурдашты казып турар болза, ол хүн олар күш-ажылдың будурукчулүүн бедидип турган. 750-ден 800 тонналы чедирерин көрүп турар.

Районнуң «Сельхозтехника» каттыжыышкынының коллективин коммунистиг субботникти хүнүнде кылып чорудар ажылдарын база тодаратканнар. 10 тонна ажыг демир кескиндизин чыгган, чүдүрүп чорудар, колхозтарның болган совхозтарның тараа шөлдеринге 150 тоннадан эвээш эвес өдекти сөөртүп чедирер. Оон ынай каттыжыышкынының мастерскаязының ажылдакчылары боттарының ажылдаар черлеринге кээп туруптарзар. Ол хүн кылдынган сеңгелгенин төлевири бүрүү-биле тоску беш чылдың фондузунга кирер.

Чөөн-Хемчикке субботник эрттирер район штабын тургускан, ооң начальныгы СЭКП райкомунуң секретары Л. Ш. Сарыглар болган. Коммунистиг субботникке шупту 12 муң хире кижи киржип, ооң 7,5 муңу ажылчын, албан-хаакчы болган колхозчулар.

В. САПРЫКИН,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң кылдыс эргелекчиниин оралакчызы.

• • •

МАССАЛЫГ БОЛУП ЭРТЕР

● ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Улуг-Хем райкүүсомунуң даргазының оралакчызы Ф. Д. Мыңанскиге удуртқан районга коммунистиг субботник эрттирериниң штабы ажылдап эгелээн. Чыл бүрүде чаңчыл апырган дениичи субботникке утказтыр ажылчы чоннарның митингилерги районнуң ажыл-агыйларында, будурулге, тудуг, транспорт организацияларының коллективтеринде улуг кодурулгүшкүн-биле эртип турар.

Районнуң «Сельхозтехника» каттыжыышкынкынынга болуп эрткен ындыг митингиге сес ап чүве чугаалаан эштер хоюглаанны Кукарин, слесарь-моторист Кичеев, чолаачы Никульцин олар субботникке массалыы-биле киржириниче бүгү коллективтиң кежигүннерин кыйгырган болгаш ол хүн ажылдап алган акша-хөрөңгинин, каминэ алган материалдарын беш чылдың фондузунче киирерин санаалдааннар.

«Найырал» совхозтуң Үрбүү салбырында сүт-бараан фермазының ажылдакчылары боттарының митингизинге мынча шуптуузу одаар мын белеткелдинге киржирин шиитпирлээн. Ол-ла совхозтуң машина-трактор мастерскаязынга болган митингиге механизатор Чозутту Бичe-оол биле дартан Лопсан Кок-оол олар кодээ ажыл-агый техниказын септээш, ажылдап алган төлевирин беш чыл фондузунче киирерин санаалдааннар. Анаа бүгү септекчилер болгаш механизаторлар каттыжкан.

Ол ышкаш ажылчы чоннарның чөөн кижи киржикчилиг митингилерги районнуң өскедээ черлеринде болуп эртип турар. Ындыгдыр «Улуг-Хая» совхозтуң салбырларынга болган Шагаан-Арыгның пассажирлер АТБ-зинге болгуулаан ындыг хуралдар улуг кодурулгүшкүнүг болган. Районга ниитизи-биле ол хүн 7 муң ажыг киржикчилиг субботник болур.

Б. МААДЫ,
СЭКП Улуг-Хем райкомунуң кылдыс эргелекчиниң.

Алексей Дмитриевич Попелаев 1944 чылдан бээр токарьлап ажылдап келген. Ол бүгү чылдарының онуң Тандыда «Революциялың чабыжы» колхозка эртирген.

Хоочун токарь бодунуң мергежилиинге он ажыг кижиниң өөреткен. Оон солдарының бирээзи чоланчы, бирээзи профессионал-техниктиг училищеге сургуулу, база-ла адазының эртемин шингээдип алганнар.

Алексей Дмитриевич бо шиитпирлиг чылдың социалистиг чарыжында база идепкейлиг киржип, мурнакчыларының одуруунда чоруп турар.

ЧУРУКТА: А. Д. ПОПЕЛЯЕВ.
А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

СЭКП-ниң төлээлериниң Италияның Коммунистиг партиязының төлээлери-биле чугаалажыышкыны

Март 13-те Кремльге СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан СЭКП-ниң төлээлери биле ИКП-ниң Чингине секретары эш Э. Берлингүэрге баштаткан Италияның Коммунистиг партиязының төлээлериниң арасынга ооң мурнунуза эгелээн чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээн.

Чугаалажыышкыннар үезинде төлээлер ийи партияның сонуургап турар дыка хөй айтырыгларын көргеннер.

Чугаалажыышкыннарның түннелдериниң дугайында кылган ыныалыгны парлаарын дуттурушкан.

(СЭТА).

Капитал тудугнуң байдалы

Бо чылдың баштайгы ийи айларында төөчүткен капитал салыышкыннарының күсези-биле 1 млн. 968 муң рубльдиг кол фондуларын азы квартал планының 39 хуузун ажыглаала киирген. Эртken чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге, кол фондуларны 32 хуу ийиве 478 муң рубльге хөйнү ажыглаала киирген.

Будурулге ужур-дузалыг болгаш оске-даа объектилерге тудуг-монтаж ажылдарының болгаш капитал салыышкыннарны шиитпирлээриниң күрүне планы январь—февраль айларда 62 хуу күүсеттинген. Ол дээрге эртken чылдың баштайгы ийи айларының түннелинден 8 хуу эвээш болуп турары ол. Чылдың баштайгы ийи айларында эвилел чагыргазының будурулгелериниң болгаш организациялардың дайы-биле план 72 хуу, РСФСР-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының организацияларының —56 хуу, чер-чер Советтериниң—65 хуу күүсеттинген.

Чагыгчының медээзин өзугаар планы 140 хуу күүсеттинген. Отчеттуг үениң планы республикага киитизи-биле 127 хуу четкен. «Тыва тудуг» трест бо талазы-биле планны 114 хуу, «Тыва кодээ тудуг» трест—154 хуу, «Тыва суг тудуг» трест—103 хуу, «Тыва сеңгелге-тудуг» трест—81 хуу күүсеткен.

Январь—февраль айларда республиканың керээлиг организациялары 8158 дөрбелчин метр чурттарга шөлүн ажыглаала киирген. Ол болза квартал планының 62 хуузу. Эртken чылдың хамаарышкан үезинге деңнештирерге бо талазы-биле көрүүзүт экижир турдуң, 4 хуу эвээжээн. Чурттарга тудуун ажыглаала киирериниң планның долузу-биле чүгле ийи организация—«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели болгаш «Тыва кодээ-тудуг» трестиң № 62 КМК-зы боттандырган.

Тудугга күш-ажылдың будурукчулүүнүң планын республика чүгле 84 хуу чедирген (ажылдап турар бир кижиниг-ле онаштыр). А тудуг-монтаж ажылдарында ажылдап турар бир кижиниң-ле шалыңы 96 хуу күүсеттинген. Эртken чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге күш-ажылдың будурукчулүүн бедидериниң тезишин 10 хуу чавызаан, а бир ажылдакчының орутумак шалыңы 3 хуу улгатпаан.

Тудугну дүргеп, эки шынарлыг, эвээш чарыгдалдарлыг чорудар дугайында бедитken хүлээгелерни чыл үезинде бүгү коллективтер алгылаан. Чылдың баштайгы ийи айларының түннелинден алырга, ук хүлээгелер амдыызында сес болуп арткан-дыр. Тудуг ажылдарының бот-үнези планнаанындан 369 муң рубльге аартаан. Чижээ, «Тыва-тудуг» трест бот-үнезин 141 муң рубльге, «Тыва кодээ-тудуг» трест 105 муң рубльге, «Тыва суг-тудуг» трест 13 муң рубльге, «Тыва сеңгелге-тудуг» трест 20 муң рубльге аартадым, артык чарыгдалдарны үндүрген.

Беш чылдың салым-хуузу бүгү ажылчы чоннарның бо чылын канчаар ажылдарындан улуу-биле хамаарыжыр. Ынчангаш будурулге, тудуг коллективтеринге иштинги курлавырларны долу ажыглап, шалыңчы ёзу-биле ажылдаары, социалистиг чарыштың калбартырыы чугула дээрзин СЭКП-ниң декабрь (1972 ч.) Пленуму онзалап айыткан болгай. Республиканың тудугжуларының баштайгы айларның хожудаашкынындан уштунуп, бедик көргүзүтлерни чедип алыр дээш тудугжуларның ажылдаары негеттинип турар.

КҮЖҮВҮСТҮ, БИЛИИВИСТИ—ТӨРЭЭН ЧУРТКА БАРААЛГАДЫЫЛ!

Партия документилерин солуп турар

Совет нимилерниң амыл-херээ болгаш үгаан-бадавы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга идепкейлиг боттандырарынче, коммунизм тургузуучуларының мурнуку одуруунга туршуруунче угланган улустуң эң эки төлээлекчилери, ооң коммунистиг авангарды бо хүннерде партийни документилерни солуушаан, коммунистерниң болгаш улустуң мурнунга партияның салган сорулгаларын болгаш планнарын канчаар күүседип турарын база катап хынавышаан, беш чыл планның чедиишкининиг күүседиринге күштерни болгаш энергиязын харамнанмайн базырын бүзүредип турар.

• • •

Чурттуң партия организацияларындан медээлерни СЭТА-ның корреспондентилери дыңнаамп турар.

МОСКВА. Москваның ажылчын ангыланың чедиишкиннеринге алдарлыг «Метро тудуг» организациялары улуг үлүг киирип турар. Мында чер үттекчилериниң бригадазын В. И. Голубсв 20 ажыт чыл ажылдап келген. Шаандакы фронтучу, дайын чылдарында партияга киргеп коммунистерниң үеде Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш шалыпчы ажылдап турар. Ол РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу, Ленин орденинин эдилекчизи, коммунистиг күш-ажыл бригадазының удуртукчузу. «Метро тудугнуң» партком секретары Д. Е. Мельниковтан партияның чаа билединиг эп тура бергадыр мынча дээн:

— Бөгүн эрткээн-биле ажылдап киртеш, ажылга эң бедик көргүзүгнү чедип алырын оралдажыр мен, ынчангаш оңу ажыл хүнүнүң дургузунда, чедип алыр нормам болдурар мен. Партия билединиг алыры менээ улуг өөрүшкүдүр, ынчалдажок ол дээрге улуг харыысалганы хүлээндирип турар. Мээң бригадамның бежиги бүрүзү мурнакчыларның санынга кирзин дээш бүгү-ле чүүдүү кылыр мен.

Партияның чаа билединг ол шыкаш чер үттекчилериниң бригадазын А. С. Суханов, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Г. Е. Рябова олар база алган.

АЛМА-АТА. Бистиң күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинниң адынга партийжи чаа билеттиң бир дугаарын бижээн дээрзинниг дугайында дыңнадыгны Казахстанның коммунистери чаагай сеткил ханыышкыны-биле уткаан. Анаа СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежнев ат салган. Республиканың коммунистери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкининг күүседиринге бүгү күштерин бээрин, ам-даа улам эки ажылдарын бүзүредип турар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, эмнелдиричи К. Мамутов мынчаар чугаалаан:

— Чимкентиниң коргулчуун заводунга барык-ла үзэрби ажыг чыл ажылдадым. Коммунистерниң бедик ады биске хей чүүдүүн дугайын хүлээндирип турар. Партияның чаа биледиги тывыскан хүн бистин бүгү амидырал-чурттагывыстың иштинде уттундурбас. Ленинчи партияның кежигүнүнүң адын кезээде бедик болгаш ардыг чаагайы-биле кадагалаар бис.

ФРУНЗЕ. Фрунзениң шестаавы будурулге каттыжыышкынының аргыкчызы Л. К. Одринская Киргизияга партийжи билетти баштай алган:

— Ленинчи партияның кежигүнүнүң бедик адынга төлептиг болуру дээрге, улут аллар болгаш улуг харыысалга-дыр—дээн.

Коммунист Одринскаяның ады бүгү республикада сураглыг. Ол беш чыл планын үш чартык чылда күүседир деп кыйгырыгны удургеш, социалистиг чарыштың эгелекчизи болган. Бо республиканың улус ажылагыйының бүгү ядырларының муң-муң ажылчыннары оон үлегерин эдергеннер. Лидия Кирилловна боду келир чылдың февральдың үлүүнде ажылдап турар.

ДУШАНБЕ. Таджик ССР-ниң пайысыалының партияның Октябрьск район комитединдың партдокументилерни солуурун республикага бир дугаарында эгелээн. Баштайгы партбилеттерни партияның хоочуннары, персоналдыг пенсионнерлер Иван Андреевич Кузнецов, Петр Иванович Чепенко, Александр Васильевич Абрамов олар алган. Оларның кайызы-даа СЭКП-ниң хүрээлеңинге бежен ажыг чыл боон турар.

Партия райкомунуң бирги секретары В. И. Козлова дараазында партбилеттерни алдарлыг ажыл-ишчи коммунистерге тывыскан. Олар болза Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Пекарь Ильич Нурова, ажылчын Ксения Семеновна Степанова, электрик-слесарь Сафарги Курбанов олар-дыр.

— Мээң эң эргим үнелиг документиниг холумга ап тура, сагыш-сеткилимниң өөрүшкүүн илередиптер мынаг сестер тыпшас-тыр мен. Ленинчи партияның кежигүнү болуру дээрге менээ улуг аллар-дыр, ынчангаш ана чоргаарлавыр мен—деп, Пекарь Нурова чугаалаан.

ФЕРГАНА. Алтыарыкск районнуң көдээ ажыл-агый будурулгезиниң болук мурнакчыларынга партийжи чаа билеттерни тывыскан. Комсомол аттыг колхозтуң ийиги бригадазының удуртукчузу Джумабай Рахматуллаев оске черу-биле кады партбилетти алган. Бо чугула болуушкынга дуржулгалыг көвей өстүрүкчүзү улут чедишкининг ужурашкан. Оон удуртқан бригадазы юбилейлиг чылда 88 гектар күр черинң бүрээзинден-не 32 центнер хөвеинин алган, ол болза планда көрдүнгенинден тос центнер хей болганы ол. Бо чылын оон бригадазы ол санны 40 центнер чедирерин планнап турар. Бригадир-биле кады оон ажылдан турар өөрү трактористка Сабырджан Гафурджанов, табельщик Мамасаин Мамадолимов, суггарыкчы Карим Акбаров олар база алган.

СЕВАСТОПОЛЬ. Крымның партия организациязынга партдокументилерни солуурун маадыр-хоорайда хоочун будурулгелерниң бирээзи — далайнын Серго Юрдженикидзе аттыг заводундан эгелээн. Ол заводтуң корпус цехинге революция мурнунда-ла Крымга баштайгы партийжи болук тыптып келген болгаш ооң сообында ону партия үүрү кылдыр эде тургускан турган. Кара-Далай флодунуң дайынчы дзлайнык-ларының болгаш ажылчы чоннарның ортузунга олар политиктиг улут ажылды ворутқан.

Амгы үеде заводтуң партия организациязында ийи муң хире коммунистер бар.

А. Н. Косыгин Иранче чорупкан

Март 14-те СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Москвадан Тегеранче чорупкан. Ол Иран чазактың чалаанын өзугаар Иранга кыска хуусаалыг эп-найыралчы ажыл-чорук кылыр болгаш Исфаганның металлургия комбинадының түскай ажыдыышкынынга киржир.

Внуково аэродромунга А. Н. Косыгинни эштер К. Т. Мазуров, Ю. В. Андропов болгаш албанның оске-даа кижилери узааннар.

Иранның ССРЭ-де элчизин Мохаммед Р. Амир Теймур үзээннеринин аразынга база турган.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Бүдүрүлге болгаш коммунистер

Бо чылдың март бирниң хүнү бистиң бүдүрүлгенивис коммунистериниң сагыш-сеткилинге үр-ле уттундурбас болуп артар. Коммунистиг партияның үндезилекчизи Владимир Ильич Ленининң эргим чүрүун сиилбип парлаан партияның чаа билеттерии коммунистер ол хүн СЭКП хөөрмомундан найысылалда бир дугаарында байырлыг байдал-биле алган.

ССРЭ-нин тургустунганындан бээр 50 чыл болганынга алдар болдурган социалистиг чарышка автосептелге заводунуң коллективи мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи болганы-биле биске ыңдыг улуг алдарны көргүскен. Завод коллективиниң кызымаккай күш-ажылының түнелиинде юбилейлиг чылда багай эвес көргүзүглерни чедип алган, чылдың бүдүрүлге планы болгаш социалистиг хүлээлге декабрь айның 25-те күүсеттинген. Продукция сайгарылгазы пландан ажыр 24 мүң рубль түнге четкен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 103,2 хуу болган. Бүдүрүлге 258 мүң рубльдиң орнугазын алыр тургаш, ону 269 мүң рубль чедирген.

Ылангыя шуткулга участогунуң коллективи онза шылгараан. Чылда ниити продукция бүдүрериниң планын ол коллектив 108,4 хуу чедирген, ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 109,2 хуу болган. Ол участокта коммунистер Александр Сандыкович Сандык-биле Яков Васильевич Михальченко олар онза шылгарангай ажылдааннар. Олар заводтуң хоочуннары, ооң эш-оюгуне боттарының үлегер-чижээн көргүзүп, ында ажылдап турар кижилериҥ хей-аъшкы кадүүл турарлар. Социалистиг чарыштың түнелиин үндүрерге ол коллектив тиилекчи болуп, завод коллективтер араазынга шилчип чоруур Кызыл тугун, акша шаңналын алган.

Юбилейлиг чылда механика участогунуң коллективи база улуг чедиишкиннерлиг болган. Мастер Владимир Белостоков коллективтиң ажылын билдиглиг башкарып турар. Ол-ла участоктуң токары, коммунист Геннадий Яковлевич Костривцев улуг-нормазын доктаамал 140—150 хуу күүсеттиҥ турар.

Автобустар септелгезинде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылларының бригадазы дең-дескн ажылдап турар. Оон бригадири Константин Тимофеевич Кукарин ажыл-херекти билдиглиг удуртуп турар. Ол бригадада коммунистер Андрей Лопатин биле Игорь Микачев бедик бүдүрүкчүлүүр, эң кымыкак ажылдап турар. Комсомолчу Владимир Хунай-оол олардан чыдыш калбайн, деңге чоруп орар. В. Хунай-оол ам СЭКП-ниң хүрээлениҥге киреринге белеткенин турар.

Автосептелге заводунуң коллективи январь, февраль айларда продукция сайгарылдазының планын 101,6 хуу күүсеткен.

Шуткулга участогунуң коллективи ниити продукция бүдүрериниң планын 112 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 104 хуу күүсеткен.

Шуткукчулар 85 тонна шойну шуткуп кылыр тургаш, ону 94 тонна чедирген.

Завод коллективиниң эртken юбилейлиг чылда чедип алган ажыл-херээ бедии-биле үнелээн. Коллектив социалистиг чарышка эки түнелээрии чедип алгаш, СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Министрлер Чөвүзелиниң база профэвиледелериниң область чөвүзелиниң Юбилейжи хүндүлел биижиниле шаңналткан.

Эртken чыдыш чеднишкинери боттары ажаа-ла чедип келбээн дээрии билдингир. Ниити күш-ажылчы көдүрлүүшкүн, иштики күрлавырларны мөөнгээри, коммунистериҥ үлегер-чижээн нептередири, бүдүрүлгенин мурнакчыларының дүржүглезин шинчээдип алыры чедишкинин хандырган.

Күш-ажылга партбюро кежигүнү дарган Петр Каратаев, токарь Г. Костривцев, маска кагыкчызы Николай Бирюшкин, дарган Лев Наймушин болгаш өскелер-даа эң кымыкак болгаш үлегерин көргүзүп турар.

Бүдүрүлге коллективиниң ажыл-херээ партбюроның докладаамал кичээнгейинде туруп келген. Партиянын ниити болгаш партбюроның хүралдарынга бүдүрүлге чериниң хүн бүрүдегі амыдыралының айтырыглары тургузуп, чогуур шиитпирлерни хүлээп ап, оон күүседиҥ организастап турар. Социалистиг чарыштың дээштии болгаш тодаргай боттуг болуру, инженер-техниктиг ажылдакчыларның ролюн бедидери, продукцияның шынарын экижидери, камналга чурмуун сагыры, ажыл шагын четче ажылдаары чергелиг айтырыглар партия организациязының ажыл-чорудулгазының бир чугула айтыры болуп турар. Коммунистер ажылда четпестериниң ой-шаанда идередии турар. Ылангыя ханыгыра киидизиниң ажылынга улуг четпестер турган. Коммунистерниң шынгыы шүгүмчүлелиниң база четпестерни чайладырының оруктарын айтыканының сөөлүнде ында байдал экижип турар. Күш-ажылдың сагыыга-чурумун үрээр чоруктар-биле эптеп чок демисел тургустунган. Партия организациязының амыдыралында бир онзагай чүүл болза болувүн кыдыш турар ажылның улуг-нормазын коммунист бүрүзү ажыр күүсеттиҥ турарын чедип алганы болгур. Коммунистер чаа, дешпилгелиг чүүдерни шинчээдип алыр талазы-биле ёзулуг авангардчы рольдуг болуп турар.

Эрткен чылдың ажыл-ижинин түнневишаан, тоску беш чылдың шиитпиракг үшкү чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни заводтуң коллективи алган. Бистиң мурнувуста улуг харылсаалгалыг соруулгалар туруп турар деп чүвени билир бис, ынчангаш алдынган социалистиг хүлээлгелерниң күүседиҥни чедип алыр дээш демиселге коллективтиң кежигүнүнери чыдыш башкайгы хүннериниҥ эгелээп-ле чаңгыс эш-сеткилдиг күжениишкинниг ажылдап киришкен.

Бистиң ажылывыста четпестер ам-даа бар. Олар ажылдың элээн хей участоктарында кеступ турар. Автобудүрүлгелер чагыгларны ой-шаанда киирбейн турар. Артык кезектерниң, септелгеге хереглээр металл аймаанын чедишпези бисти хөлзедип турар. Оон-нын мергежилдиг ажылчын күш база чедишпес. Ылангыя слесарлар, мотористер, токарлар, каннакчылар болгаш эске-даа мергежилдиг септекчилер чедишпейн турар.

Бо чылдың январь ай завод коллективиниң элээн берге турган, февральда байдал оон-даа нарыыдаан. Завод коллективи чамдык көргүзүглерни күүседип шыдаваан. Ынчалза-даа март айда байдал экижип эгелээн. Завод 1973 чылдың бирги кварталының планныг онаалдаларын күүседип болуруның бүгү аргалары бар. Оныңдыг үүлдер бадыткан турар. Январь, февраль айларны катай алырга, продукция сайгарыдазының планы 101,6 хуу четкен. Ылангыя шуткулга участогунуң коллективи эки ажылдаан. Ол коллектив ниити продукция бүдүрериниң планын 112 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 104 хуу күүсеткен. Шуткукчулар 85 тонна шой шуткулгазын кылып тургаш, ону 94 тонна чедиргени багай эвес көргүзүг болур. Коммунист бүрүзүниң активни чоруун амдаа көдүрери, социалистиг чарышты улам-на массалыг, боттуг кылдыр калбартып чорудары негеттинип турар. Бүдүрүлгениҥ коммунистери бүгү ажыл-херекке хере базымнарны кылып үжүрлүг.

С. БОРИСОВ,
Кызыл-ның автосептелге заводунда партбюро секретары.

БЕЛЕТКЕНМИШААН

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозта парткомда болгаш оон эге организацияларында партия документилериҥ солуурунга белеткел ажылы колдунда дооступ турар. Организастополитиктиг бо чүгүлә хемчег — партия документилерии селүүр дугайында СЭКП ТК-ның май Пленумунуң (1972 чыл) доктаалынга-дүүштүр чоруттунган. Ында холбашкан айтырыгларны бүтү коммунистериҥ болгаш партия эге организацияларының хүралдарынга чүгаалажып келген.

Коммунистериҥ бот-идепкейин бедидер талазы-биле айтырыгже колхоз төвүнде партия организациязы (секретары С. Саая), кодээ Советте (секретары О. Ондар), машина-трактор мастерскаазында (секретары К. Сегленмей), школада (К. Суттуг-оол) улуг кичээнгейни салган. Мурнунда ол организацияларда бактаап турар чамдык коммунистер хүралга алаа-ла ёзу барымдаалап олуруп ортер, саната-оналын бербес турган болза, ам оларның идепкейи бедиин. Коммунист хөй-жүлүүр В. Монгуш, С. Оюржак, сээнчы А. Иргит, бригадир Д. Монгуш олар колхоз бүдүрүлгезинге, хей-ниитин ажылынга авангардчы ролюн көргүзүп турар.

Амгы үеде колхозта мал кидиң түлүк оолдап турар. Сеңвилбаа Оюржак, Борбак-Даш Ондар төрээн хойларының хураганнарын менди алган, Кызыл-Хаваа сүт-бараан фермазының коллективи (эргелекчиан Ондар Кошкар-оол) сүт бүдүрериң ковүдеткен болгаш төрээн инектериҥ быжаларын четче ап турар.

Партия документилериҥ солуурунга белеткел колхозта парторганизацияга партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылды ботгуу-биле эжиктиккен. Ам соруглга чүүдизе, кылдыңган ажылды улам быжыглаары болур.

С. ТАСПАЙ.

ЧАА ХЕРЕКСЕЛДЕР

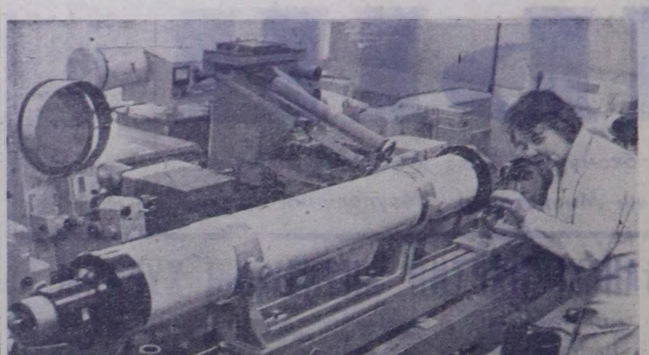

МОСКВА. Медицинаның прибор кылыр Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң оптика база чырык-техника аппаратура салбырының ажылдакчылары кижиниң иштинки органнарын шинчилеп көөр эндоскоптар дээр чаа херекселдерни болгаш караң шинчиизээр хереселдерни, чырык керелдери-биле эмнээр үүлдерни, кезип эмнеп турар черлерни чырыдар аппаратуралаарны чогаадып кылып турар.

Чоокта чаа түскай улгатгыдар шилдерден тургустунган элээн наш эндоскоптарны хөйү-биле кылып үндүрер қылдыр дамчыдып берген. Ол херексел кижиниң карак четпес органнарының иштин чырыдарынга ажыглаттынар.

Амгы үеде кижиниң караның шоон шинчиизээр болгаш карак огуунуң көрүнчүтелиир шынарын катап тургузар хереселдерни шенеп көрүп турар.

ЧУРУКТА: улуг инженер А. И. Рябова караң дээүн чуруукка тыртгыдар хереселдиң улгатгыдар шилдерин шинчилеп көрүп тур.

А. КОРИНФСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникназы).

Апрель 21-де — коммунистит субботник

ДЕМНИГ АЖЫЛДААР

Апрель 21-де коммунистит субботникти эрттирер дугаында москвачылардың патриоттуг саналын Минскиниң ажылчы чоннары база изиниде чүүлдүгүзүнүп, деткип турар. Коллективтерде эртип турар хуралдарга ол хүн канчаар ажылдаарының планнарын мык чугаалажып көрүп турар.

Минскиниң камболь-шепкен комбинадының ажылчыннары ол хүн 10 тонна ажыгны болгаш 50 мүң дөрбелчин метр белен пос-тазаның кылып үндүрер дээнер. Ол ышкаш Вавилов аттыг механиктиг завод-туң, «Комсомолец» деп харанылганың бүдүрүлге каттыжышкынының коллективтери болгаш оске-даа черлер апрельның 21-де кылыр ажылын тодаратkан.

Дыка хей бүдүрүлге черлери ол хүн камнап алганы чигиди-биле, материалдары болгаш электри энергиязы-биле ажылдаар деп турар.

(СЭТА-ның корр.).

МИНСК.

Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга комбинадының чазанынчызы О. Б. Шактар-оол ол ажылында ам он чыл чоокшулап турар.

Чоннуң чагып кылдырган хеп болгаш аъш-чем шкафтарын, бажың иштининң оске-даа херекселдерин чазаар талазы-биле иергежилдиг мастерлерниң бирээзи болбушаан, ажыл нормазын ол үргүлүүн ажыр күүседип турар. Ону коллективиниң кежигүннери хүндүлээр.

ЧУРУКТА: Ондар Балчикович Шактар-оол ажыл үезинде.

Ч. СЕНДАЖЫНЫҢ фотозу.

«ШЫНЫҢ» почмазындан

ЭКИ КОРУМ-ЧУРУМ ДЭЭШ

Бии-Хем районнуң эш-хүү судтарының дараалаларының болгаш улусчу дружиналарының командирлеринии семинары Туран хоорайга болуп эрткен. СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи М. Н. Моллеров республиканың болгаш районнуң ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжының түнелдерии база беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында соруулгаларны илеткелиниге чугаалаан.

Ол ышкаш семинарга улусчу контроль комитединиң даргазы Л. И. Шутов улусчу дружиналыктарының контролёрларының, эш-хүү судтарының ажылдакчыларының чоруун турар ажылының болгаш моон сонгаарны соруулгаларының дугайын илеткелиниге чугаалаан. Эш-хүү судтарының болгаш улусчу дружиналарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында илеткелдә район прокуратурazының байысакчызы З. И. Лобанова кылган. Семинарның ажылынга район прокурору В. М. Зыков, милиция начальниги Р. Г. Ангов, улус шиитпекчизи И. А. Зайданова олар бээр-жип, ажыктыг түүлдерни чугаалааннар.

Бистиң корр.

СОЛУН ЛЕКЦИЯ

Облпрофсоюзуделиниң секретары, «Билиг» нимелелиниң кежигүнү С. Д. Киров «Социалистиг гоойлегдурүм болгаш назы четпээнер-биле ажыл» деп илеткелдә Барыын-Хемчик районнуң Дөң-Терезин сес-чыл школазынын башкылар коллективиниг кылган. Ол ышкаш лекторнуң делегей байдалына хамаарышкан лекциязы кончуг солун болган.

Чыылган кижилер хей санныг айтырыгларны лектордан салган болгаш ында делегеренгей харыыны алганнар.

А. ДОПЧАА.

КАМГАЛАДЫЛГА ДУГАЙЫНДА

Улуг-Хем районда күртне камгаладылга кылдыының инспектору - Федор Айысанович Хураганмай Баян-Кол суурнуң чүрттакчы чонунга «ССРЭ-де күртне камгаладылгазы» деп лекциянын номчуп берген.

Ол күртне камгаладылгазының, оон аныы-бүрү хевирлериниң болгаш дүрүмнериниң дугайын чыылганнарга делегеренгей кылдыр тайылбырлаан. Ол ышкаш чүрттакчыларның сонуургаан айтырыгларынга дөнүү болгаш төдаргай харыын ол кыпган.

Лекторнуң бо лекциязы Оттук-Даш сүт-бараан фермазынга база болган.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Шиитпирлиг хемчеглер херек

Каа-Хемде механизатор кадрларны четчелээринче кичээнгей кошкак

Республиканың кол тараалап районнарының бирээзи — Каа-Хемниң колхозтарынга бо чазын шупту 159, а оон иштинде ылчирбелиг — 75 трактор ажыдаар. Ол техниканы четче ажыглаар, ылангыя ылчирбелиг трактордарны ийи эвлечелиг ажылдаатыр телээре, районнуң колхозтарынга 234 механизатор херек. Амгы үеде оларда 166 тракторист-машинист бар. Часкы хову ажылдарынга чедир ол колхозтар ам-даа 67 кижиниҥ четчелээр үжүрлүг.

• • •

«Тиилелге» — районда шылрак колхозтарның бирээзи. Ында шупту 46, а ылчирбелиг 22 трактор бар. Механизаторлар талазы-биле бо ажылагийда байдал оскелериниден ырааре — 58 тракторист-машинистиг. Ынчалза-даа ылчирбелиг трактордарны ийи эвлечелиг ажылдарынга 10 механизатор ам-даа четпес. Оны четчелээри-биле кодээ ажыл-агый профтехучилищезинде 5 кижини, ажыл-агыйнын бодунда 5 кижини механизатор мергежилге оореглиг турар. Олар апрель айда экзаменнерии тутканы, трактор башкарар эргелии алыр. Ынчангаш бо ажылагый часы тарылгага механизатор кадрлар-биле бүрүн хандыртпаан база техниканың күчүлүн бүрүн ажыглаар арыалыг болур.

Боттарының эргезинде шупту 34, оон иштинде ылчирбелиг 15 тракторлуг «Коммунизмче орук» колхозта байдал багай. Колхозта часкы, күскү хову чажыдарынга механизатор кадрлар чедишпес. Бо ажыл-агыйдан 6 кижини механизация үчилищезинче чорудул, 4 кижиге трактор башкарарының экзаменнерин дүжаадыр деп туразаок, ам-даа 10 тракторист чедишпес болуп турар. Механизаторларның мергежилин бедидер талазы-биле ажыл мында кайы-даа ажыл-агыйдан дора. Колхозта бар 34 трактористиң түгле чангызы бирги классты, 30 автомашина чолаачыдыңдан бирги классты чангыс-даа кижи чок, а ийиги классты 7-де чолаачызы бар болуп турары оон тодаргай херечензи.

«Октябрь 30 чылы» колхозта ийи ээлчег-биле ажыдаарынга 18 тракторист-машинист чедишпес. Механизация үчилищезинче оореглиг чорукан 6 кижизиниң түгле чангызы ооредигезин үламчылап турар, а өскелери ооредигезин ара кагтылапкан. Ажыл-агыйның бодунда механизаторлар белеткевейн турар. Механизатор кадрларның чедишпейн турары кол инженер Ю. П. Кушнаревтуң дүвүреттейн турары элдеп.

Каа-Хем районда 5 колхозтуң механизация үчилищелеринде база ажыл-агыйларның ажыдакчыларының ролюн бедидери, продукцияның шынарын экижидери, камналга чурмуун сагыры, ажыл шагын четче ажылдаары чергелиг айтырыглар партия организациязының ажыл-чорудулгазының бир чугула айтыры болуп турар. Коммунистер ажылда четпестериниң ой-шаанда идередии турар. Ылангыя ханыгыра киидизиниң ажылынга улуг четпестер турган. Коммунистерниң шынгыы шүгүмчүлелиниң база четпестерни чайладырының оруктарын айтыканының сөөлүнде ында байдал экижип турар. Күш-ажылдың сагыыга-чурумун үрээр чоруктар-биле эптеп чок демисел тургустунган. Партия организациязының амыдыралында бир онзагай чүүл болза болувүн кыдыш турар ажылның улуг-нормазын коммунист бүрүзү ажыр күүседип турарын чедип алганы болгур. Коммунистер чаа, дешпилгелиг чүүдерни шинчээдип алыр талазы-биле ёзулуг авангардчы ролюн көргүзүп турар.

Эртken чылдың ажыл-ижинин түнневишаан, тоску беш чылдың шиитпиракг үшкү чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни заводтуң коллективи алган. Бистиң мурнувуста улуг харылсаалгалыг соруулгалар туруп турар деп чүвени билир бис, ынчангаш алдынган социалистиг хүлээлгелерниң күүседиҥни чедип алыр дээш демиселге коллективтиң кежигүнүнери чыдыш башкайгы хүннериниҥ эгелээп-ле чаңгыс эш-сеткилдиг күжениишкинниг ажылдап киришкен.

Бистиң ажылывыста четпестер ам-даа бар. Олар ажылдың элээн хей участоктарында кеступ турар. Автобудүрүлгелер чагыгларны ой-шаанда киирбейн турар. Артык кезектерниң, септелгеге хереглээр металл аймаанын чедишпези бисти хөлзедип турар. Оонынаң мергежилдиг ажылчын күш база чедишпес. Ылангыя слесарлар, мотористер, токарлар, каннакчылар болгаш эске-даа мергежилдиг септекчилер чедишпейн турар.

Бо чылдың январь ай завод коллективиниң элээн берге турган, февральда байдал оон-даа нарыыдаан. Завод коллективи чамдык көргүзүглерни күүседип шыдаваан. Ынчалза-даа март айда байдал экижип эгелээн. Завод 1973 чылдың бирги кварталының планныг онаалдаларын күүседип болуруның бүгү аргалары бар. Оныңдыг үүлдер бадыткан турар. Январь, февраль айларны катай алырга, продукция сайгарыдазының планы 101,6 хуу четкен. Ылангыя шуткулга участогунуң коллективи эки ажылдаан. Ол коллектив ниити продукция бүдүрериниң планын 112 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 104 хуу күүсеткен. Шуткукчулар 85 тонна шой шуткулгазын кылып тургаш, ону 94 тонна чедиргени багай эвес көргүзүг болур. Коммунист бүрүзүниң активни чоруун амдаа көдүрери, социалистиг чарышты улам-на массалыг, боттуг кылдыр калбартып чорудары негеттинип турар. Бүдүрүлгениҥ коммунистери бүгү ажыл-херекке хере базымнарны кылып үжүрлүг.

С. БОРИСОВ,
Кызыл-ның автосептелге заводунда партбюро секретары.

Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга комбинадының чазанынчызы О. Б. Шактар-оол ол ажылында ам он чыл чоокшулап турар.

Чоннуң чагып кылдырган хеп болгаш аъш-чем шкафтарын, бажың иштининң оске-даа херекселдерин чазаар талазы-биле иергежилдиг мастерлерниң бирээзи болбушаан, ажыл нормазын ол үргүлүүн ажыр күүседип турар. Ону коллективиниң кежигүннери хүндүлээр.

ЧУРУКТА: Ондар Балчикович Шактар-оол ажыл үезинде.

Ч. СЕНДАЖЫНЫҢ фотозу.

Эң ырак қыштаглардан медээ

УЛААТАЙНЫҢ ХОЙЖУЛАРЫ

Өөүр районда «Коммунизмче орун» колхозтуң хойжуларында хой оолдавашкыны түлүктээн. Бо хүннерге чедир оолдаан 3000 хойнуң хураганнары менди. Чүгле Улаатай бригадазында бээин амга чедир 1200 чаш хураган немешкен.

Хой ажылында 22 чыл болуп турар, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Моңгуш Намзар-оолдуң олчазы — 200 хойнуң төрээн хураганнары четче доругуп турар.

Бо малчынның комазында аныяк хойжу Оюн-оолдуң көргүзүү оон-даа хей. Бо хүннерге чедир оон коданында 270 хой оолдапкан болгаш хураганнары онча-менеп доругуп турар.

Н. ТЮЛЮШ.

ИВИЖИЛЕР

Тожу районнуң девискээринде иви одары байлаң. Өдүген, Бедий-Хем, Кадыр-Өөс, Чаваш ынчаар «Тоора-Хем» совхозтуң, куранһыны-тывыш болгаш кооперативниң аңныыр ажыл-агый черинин ивижилери чурттап, ажылдап турар. Ындыг таварычалыг иви одарларының бирээзи неопанныыр-тывыш ажыл-агый черинин Чазылар салбырынга хамаарыжыр Бедий-Хем тайгазында 15 ивижизининң ажыл, амыдыралы-биле таныжып көрээли. Мында оларның 1400 ажыг ивизининң ажаалдэ, хайгаралы-зки. Мал хур, күш-деңгилдези чайы олчаан ыш амыш турар. Чоокта чаа Устуу Чыңге-Хем аксында ук ферманың эргелекчизи Кол Дамыжыктың аалынга Бедийниң ивижилери чыглып, эрткен чылдың түңнелдерин чугаалажып көрген болгаш бо чылгы соруулгаларны тодаратkан. Фермаңың малчыннары эрткен чылын 450 мындыдан 400 иви анайын мендн ап, оларны кижиге чаңчыктырып аяганнар. Чайын олар 300 чарыны семирткеш, күүнүн аңчыларга хөлге кылдыр дужаагаи. Хоочун кадарчылар Балдан Седип, Бараан Долмажап, Дембрел Даш-Шүрү, Шыңгыылай Караштаа олар ынчан төрүүр чүс мындыларындан-на 85—95 чедир иви анайларын менди доруктурган.

КУРГАГ ХОВУЛАРНЫҢ СУУ

Казахстанның гидрогеолог эртемденнери хой чылдар дургузунда шинчилеп амылын кылып чорутканының түкнелинде элезининг курган ховуларның адаанда чер иштинде дөрт триллион кубометр хире хемчээлдиг дус чок сугнуг хоалдерни тыпкан.

Сугнуг курган ховулар дээрге чиитии ноичуг, сагышка кирбес ышкаш болуур. Курган ховулар дээрге чайын бежен градус изиг, кыжын шуурган хаттыг, дириг амытаннар чурттаарынга таарымча чок чер кылдыр сагындырар болгай. Амдыызында ол ындыг-ла харын. Ынчалза-даа чоокну келир үеде бистиң чуртувустуң курган болганындам муруг чыдар ховулары дыка өскериин бээр.

Чамдык курган ховуларда суггарылга бугаларын дамчыштыр суг ап четкилээн. Суг дээрге-ле ховең, садтар болгаш виноградниктер болгай. Ындыг-даа болза суг ам-даа эвээш. Ам суг иургат ховуларчың адаанда бар деп чүве билдинг берген. Ол сугну дилеп тывар дээш Казах ССР-ниң Эртеминер академиязының гидрогеология болгаш гидрофизика институдунуң эртемденнери үр үениң иштинде белеп эвес килээшкинни чорудуп келген. Ооң түкнелинде улуг амыдыышынны кылган. Казахстанда чер иштинниң суглуг бассейннериниң шөлү ийи миллион дорбелчин километр чедип турар.

Кызыл-Кумнуң, Бөтпак-Далдың, Устюрттуң, Тургайның элезининг куруг ховуларының адаанда чыдар дус чок сугнуң хемчээли 1,4 триллион кубометр. Ол сугдан аңгыда чер кырындан ханы эвес 10—80 метр хире черде чыдар сугнуң хемчээли 100 миллиард кубометр чедип турар.

Эртемденнерге чүгле сугну тып алыры чугула эвес, а ооң кайнын, канчап тыптып келгенин тодарадыры база эргемин херек. Казах эртемденнериниң коллективи чер иштинниң ол суглары дагларда меңги доштарның болгаш харның эрээш бәтнан суундан тывылган дээрзин тодаратkан. Бо ажыдыышкын улуг умур-дузалыг, чүге дээрге чер иштинниң дус чок сууның курлавыры чылдың-на немежип турар дээрзи биледингир апарган.

Казахстанның делегем курган ховуларының адаанда дөрт триллион кубометр дус чок сугнуң кайнын тыптып келгенин ынчаар тодараан. Чыя санында-ла беш миллиард кубометр хире суг черже сиңнип кирер болгаш агаарже бустанып үне бээр. Ындыг-даа болза база ол хире хемчээлдиг суг дагларда немей келир. Ынчангаш чер иштинниң сууның ниити хемчээли барык өскерилге чок артып калыр. Ол сугларны камнаг ажыглаар болза ооң курлавыры төнчү чок.

Аңаа сугларда аңгыда 30-дем 100 градус чедир температуралыг минералдыг сугларның курлавырлары тывылгылаан. Казахстанның девискээринде ындыг суг 800 муң дөрбелчин километр шөлдү эзелээн. Ооң ниити хемчээли чүс-чүс миллиард кубометр. Ындыг изиг сугларны башкынар чыыдарынга, үнүштеө өстүреринге болгаш өске-даа таварылгаларда ажыглап болуур.

Казахстанның чер иштинниң сууи шинчилээр ажыл гидрогеологияга чаа ажыдыышкын болуп, чүгле ССРЭ-ниң курган ховуларының суг курлавырларын санап тывар эвес, Азийның, Африканың болгаш Австралияның чамдык чурттарынга ындыг хевирлиг шинчилелдерни чорудар арганы берген. Совет түскай эртемниглеринің самаашкыннары бадытнаттынып, чоокта чаа Сахарага 500 метрден ийи километр чедир хамы черден дус чок суг тывылган.

Чер иштинниң сугларын моон соңгаар шинчилеп тывары, ону кижиге чөптүү-биле бараан болдурары курган чыткан делегем ховуларны чаагаймдыдып чаартырынга улуг умур-дузалыг болур дээрзинге чигзиниг чонка бүзүрел болуур.

И. ИВАНОВ,
геология-минералогия эртемнериниң кандидады,
ССРЭ-ниң Эртеминер академиязының геология, геофизика болгаш геохимия сайбырының эртемден секретары.

Тыванның кооператорларында

КАДРЛАР-БИЛЕ АЖЫЛДЫ ЭКИЖИДЕР

Чоокта чаа Чоон-Хемчик райпозунуң хуучулар төлээлекчилериниң хуралы болган. Райпонуң садыг организацияларының ажылында чедер, четпестерни аңаа тодаргай чугаалашкан.

Тоску беш чылдың ийиги чылында райпонуң бараан саарылгазы озуп, 1971 чылдыынаан 450 муң рубльдин бараанын хөйнү садып саарган. 37 садыг точказының 21-зи планнарын күүсеткен. Ооң иштинде ном магазини, Чадаана хоорайда ажыл-агый магазини, садыгжызы чок № 1 магазин, Иймениң аъш-чем магазини (эргелекчилери Зштер Ветошенкова, Балыкова, Князева, Спай-оол), автолавкалар садыгжылары Ростовцев, Чертков олар бараан саарылгазының талазы-биле эки көргүзүглерлиг ажылдаан.

Хереглекчилерниң негелдезинге дүүштүр садыг черлериниң ажылын экижидер, садыгның культуразын бедидер, садып алыкчыларын ортузунга массалыг ажылды күштелдирер талазы-биле баштаар чер, ооң садыг, кадр киллистери четпес ажылдаан. Ооң харазы-биле 16 садыг черлери бараан саарарының чыл планын күүсеткеннер. Бараан саарылгазының талазы-биле Н. Саая, Т. Анчымаа эргелекчилээн гастрономия, хлеб магазинин, АТБ-де, Баян-Талада, Хөндергейде магазиннер эң күзү көргүзүглүг ажылдаан. Оларның эргелекчилери бараан саарарының планын күүседир дээш хүн бүрүнүң контролюн чорутпайн, барааннарның янзы-бүрү ассортиментилериниң сайгарылгазынга анализ кылбайн, чамдык барааннарны үзүктелиишкинниг садыглап, оларны складтардан үндүрүп албайн турган. Садып алыкчыларның мурнунга бараан болуп турар садыгжы кижи бүрүзү чоннуң бараанга негелдезин өөренип көөрү эң чугула турбүже, ону тоомчага албас чорук чамдык садыг ажылдакчыларында бар.

Хлеб-булочка кылыглар, сүт болгаш сүттен кылган продуктулар ышкаш чоннуң амыдыралынга хүн бүрүде негеттинер продуктуларның шынарын хереглекчилерниң негелдезинге дүүштүр экижидер талазы-биле Чадаананың хлеб, сүт заводтары (директорлары О. Диспей, К. Куулар) четпес ажылдаан. Ооң харазы-биле 16 садыг черлери бараан саарарының чыл планын күүсеткеннер. Бараан саарылгазының талазы-биле ажыг болгулаар. Садыг черлеринче хлеб сөөртүлгезин хөкүдалын турарының фактылары кайы хөй.

Чамдык садыгжылар садып алыкчыларының үе-шагын камнаарынче сонуургал салбас, оларны үр манадыр, эвилеңелдек эвес, каржы-донгун байдалын көргүзер, хереглекчилерге бараанны садып тура чедир хемчээвес азы четче денгилевес болгаш четче санавас таварылгалар бар.

Районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының малчыннарын бараан-биле хандырар дээш райпонуң алды автолавказы ажылдап турар. Олар эрткен чылын 607,7 муң рубльдин бараанын, азы 1971 чылдыынаан 90,8 муң рубльдин бараанын хөйнү малчыннарга садып саарган. Ынчалза-даа малчыннарның хевис, чалыг, мотоцикл, батареялар, мебель кылыглар, әзерлер болгаш өске-даа барааннарга негелдезин четче хандыртынмайн турар. Ындыг хөвар барааннар шаа-биле келзе-даа, чамдык автолавкалар садыгжылары хоорайга, суурларга оны садыглаптар чоруктар бар.

Райпонуң садыг киллизин (эргелекчизи М. Сонам) хуучулар төлээлекчилериниң хуралынга шыңгыы шүүмүлээн. Кызылдың бараан базазындан барааннар алырда хереглекчилерниң чагыглырын, негелделерин өөренип көрбейн турар. Чоннуң культурлуг амыдыралынга хамаарылгалыг, ажыл-агый хереглелинге кирип турар барааннарга негелдезин үлүг турда. Ындыг, барааннарны эвээштп экжеп турар.

Эрткен чылын колхоз магазиннер 1971 чылдыынаан 102,9 муң рубльдин бараанын хөйнү садып саарган. Ол болза колхозчы ажыл-ишчилериниң культурлуг амыдырал денгелелиниң экижип, хереглелиниң өөрүп турарының херечизин.

Ниитининң чемненилге черлери саарылга планын 97,4 хүү күүсеткен. Ниитининң чемненилге черлериниң директору А. Дорофеева чемненикчилерни культурлуг хандырар, аъш-чемниң шынарын экижидер талазы-биле ажылы ам-даа чогуур денгелге четпес. Столоваллар ажыдакчыларының оргузунда күн-ажылдың сагыга-чүрүмү кошкак. Аъш-чемниң ассортиментизин көвүдетпейн турар. Соок чемнер эвээш. Ниитининң чемненилге черлериниң санитарлыг деңнелээн. Кызылдың бараан базазындан барааннар алырда хереглекчилерниң чагыглырын, негелделерин өөренип көрбейн турар. Чоннуң культурлуг амыдыралынга хамаарылгалыг, ажыл-агый хереглелинге кирип турар барааннарга негелдезин үлүг турда. Ындыг, барааннарны эвээштп экжеп турар.

Эрткен чылын колхоз магазиннер 1971 чылдыынаан 102,9 муң рубльдин бараанын хөйнү садып саарган. Ол болза колхозчы ажыл-ишчилериниң культурлуг амыдырал денгелелиниң экижип, хереглелиниң өөрүп турарының херечизин.

Ниитининң чемненилге черлери саарылга планын 97,4 хүү күүсеткен. Ниитининң чемненилге черлериниң директору А. Дорофеева чемненикчилерни культурлуг хандырар, аъш-чемниң шынарын экижидер талазы-биле ажылы ам-даа чогуур денгелге четпес. Столоваллар ажыдакчыларының оргузунда күн-ажылдың сагыга-чүрүмү кошкак. Аъш-чемниң ассортиментизин көвүдетпейн турар. Соок чемнер эвээш. Ниитининң чемненилге черлериниң санитарлыг деңнелээн. Кызылдың бараан базазындан барааннар алырда хереглекчилерниң чагыглырын, негелделерин өөренип көрбейн турар. Чоннуң культурлуг амыдыралынга хамаарылгалыг, ажыл-агый хереглелинге кирип турар барааннарга негелдезин үлүг турда. Ындыг, барааннарны эвээштп экжеп турар.

Эрткен чылын колхоз магазиннер 1971 чылдыынаан 102,9 муң рубльдин бараанын хөйнү садып саарган. Ол болза колхозчы ажыл-ишчилериниң культурлуг амыдырал денгелелиниң экижип, хереглелиниң өөрүп турарының херечизин.

Ниитининң чемненилге черлери саарылга планын 97,4 хүү күүсеткен. Ниитининң чемненилге черлериниң директору А. Дорофеева чемненикчилерни культурлуг хандырар, аъш-чемниң шынарын экижидер талазы-биле ажылы ам-даа чогуур денгелге четпес. Столоваллар ажыдакчыларының оргузунда күн-ажылдың сагыга-чүрүмү кошкак. Аъш-чемниң ассортиментизин көвүдетпейн турар. Соок чемнер эвээш. Ниитининң чемненилге черлериниң санитарлыг деңнели кулу. Столоваллар кадрлар шилгилеги кошкак тургустунганындан оларның ажылдан үнер, ажыл шагы үзер чоруу хөй.

Райпонуң белеткелдер конторазы белеткелдер аргылдезинин планын 116,2 хүү, орулга киирер алырының планын 100 хүү күүсеткен. Белеткелдерниң кол хевирлериниң планын күүсетсе-даа, чамдык чугула белеткелдер — малдың чел, кудуруун, хаваң кежин, картофельдың белеткээрин чедир күүсетпээн. Белеткелдерге ашканы ажыр чарыгдаан.

Райпо эрткен сан-хөө чылында орулга чок ажылдаан. Орулга киирип алыр планынга 66,1 муң рубльди чедир албаан. Эрткен чылын самчыгдал-дудагдал ооң мурнундагы чылдыынаан ийи катап көвүдээн. 30159 рубльдин самчыгдал дудагдалындан, чүгле 19991 рубльди эгидип алган. Ийме магазинниин садыгжылары Ооржак Балыш-оол, Монгуш Дувансаар, Каа-Хемниң хөнүр-даш разрезинин Чадаана участогунда магазин садыгжызы Г. Ленина, автолавкаларда М. Күнгаа, С. Аракчаа хой рубль үүнүг самчыгдалдыг болган. Райпонуң баштаар чери, ооң кадр киллизи (эргелекчизи А. Дигик) кадрларны шилгилер, оларны кижилер ажылды багай чорудуп турарының самчыгдал-дудагдалдың түүл ковудээн. О. Балыш-оолдуң күш-ажыл лептеринге самчыгдалдыг дээш ажылдан үндүрген деп А. Дигик болуу бижээн хирезинде, ону Ийменже садыгдалдың шилчиткен. АТБ-ге ажылдап турган. хой бензинни ажыр чарыгдал. ак сеткилдиг эвес ажылдааш үндүрткен С. Аракчаану садыгжыга хүлээп алган. Ажыга харысалга болгаш төлеп чок өске-даа кижилерни материал талазы-биле карысалгалыг ажылга хүлээп ап турган. Чамдык самчыгдалдыг садыгжыларны ажылынга ам-даа арттырбышаан турар фактылар бар.

Хуучулар төлээлекчилериниң хуралынга санал бергенер совет садыгның культуразын бедидерин, хереглекчилерниң негелдезинге дыннангыр болуп, чурттакчы чоннуң негелдезин барымдаалап, беш чылдың шинтпирлиг чылында планныг даалгаларны чедишкинниг күүседиринин чүгулазын демделээн. Төлээлекчилер хуралындан чагыгны хүлээп алган.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

МАЛ ЧЕМИ КЫЛЫП ТУРАР ЗАВОДТАР

Москва чоогунда Наро-Фомин районнуң Кузнецово суурунда комбикормнарны болгаш премикстер дээр эң шинээлделиг бүдүмелдерни хары угда кылып үндүрер завод ажыглалда кирген. Ол дээрге ындыг хевирниң бистиң чуртта эң-не баштайгы бүдүрүлге черн боон турар. Ооң бүгү-ле машиналарын болгаш механизминерин башкарыга черинден таарыштырып турар кылын каан. Заводтуң улуг күш үнер хөй-хөй ажылдарын автоматтың ачызы-биле кылып турар. Ол чаа бүдүрүлге черн чаңгыс хонукта-ла 340 тонна комбикормнарны болгаш 56 тонна премикстерни бүдүрүп үндүрүп шыдаар аргалыг.

Продукциянын шынары эки болзун, чиг-эт эң-не долузубиле ажыглаттынзын дээш мал чемнери кылыр чүүлдер шыгжамырда чыдырда-ла оларның иштики температуразын түскай хереккелдер-биле үргүлчү хайгаарап турар. Ооң ачызында оларның чемштиг чоруу бичии-даа читпес. Ол бүгү чүүлдерни чогуур деңзи зайыбиле холуп кылырга продукциянын шынары база-ла удаа экижир.

Ол заводтуң кылып үндүрүп турар концентрадында малдың өзүп, семиринерге эргежок чугула бүгү микроэлементилер шүптүзу бар. Чижээ, лицетин болгаш суук үстер дээн ышкаш ындыг бүдүмелдер белеп мал чеминиң шынарын болгаш калорийин дыка бедидер.

«Комбикорм үлетпүрүнүң ажылын экижидериниң талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭниин Министрлер Чөвүлелиниин докгаалынга холбаштыр чурттуң дыка хөй областарында эки шынарлыг хоолдуг мал чемнерни бүдүрүп үндүрер бүдүрүлгелерни тудуп, эрги заводтарны чаартып турар. 1973- чылда Горький областа комбикормнар болгаш премикстер кылыр бир улуг комплекс толевилээн күүзүү-биле ажылдап эгелээр. Ол-ла ышкаш улуг заводтарны Белгород, Киев, Москва болгаш Кемерово областарга тудуп тургускаш, ажыглалга киирер деп турар. Ол дөрт завод түс-түзунда 108 муң хаван аырааp мал ажылдыг комплекстерни, а ол ышкаш күш өстүрер ажыл-агыйларны чүүл-бүрү хоолдуг чемнер-биле долдур хандырар аргалыг.

Бо чылын Москва чоогунга малга чүүл-бүрү бүдүмелдерден чемнер болбаазырадып кылыр чаа завод база ажылдап эгелээр. Ооң автоматтыг шугумнары хүнүнүн-не 600 тонна продукцияны болбаазырадып кылыр. Ол ышкаш Болшевтиң ындыг заводун чаартып кылган соонда, ол хонукта-ла 1700 тонна янзы-бүрү мал чемин ажылдап кылыр аргалыг болу бээр.

1975 чылда комбикормнарны бүдүрүп үндүрери 1970 чылдыы-биле деңнээргe, ооң барык-ла 70 хүү көвүдээр ужурлуг. Беш чылдың соолгу чылында мал болгаш куш азыраар түскай ажыл-агыйлар 40 миллион тонна ажыг комбикормнарны алган турар. Чурттуң мал болгаш куш өстүрер түскай ажыл-агыйларны ындыг хоолдуг чемнер-биле хандырар ужурлуг.

Б. ВАСИЯЬЕВ,
(СЭТА-ның корр.).

ЧУРТТУҢ ЭҢ УЛУГ МАГАЗИНИ

Совет Эвилелиниң балык садыглаар эң улуг магазини Прибалтика республиказы Латвияның наймемыялы Ригада ажыттынган. Ооң ниити садыглаар шөлү 2660 дөрбелчин метр. Ында сөөдүкчүлер, дириг балыктар турар суглуг черлер бар. Ынчаарга магазинниң чер иштинде, алдыы кезээнде күчүлүг соодулга камералары, склад орын-савалары, чүс-чүс тонна балыкты болгаш ооң кылган чүүл-бүрү продукцияны шалыпкыы хүлээп алыр, кадагалаар машиналар, механизмнер бар.

Садыгн алыкчы балыктан кылган чем аймаан аңаа, магазинге шенеп көөр дээр болза, аңаа түскай кафе бараан болуур. Осётр, лосёсь, ала-буга, судак балыктарындан кылган чемнерни, хуужуурларны болгаш өске-даа чем дээжизин база ооң ондлип ап болуур.

ЧУРУКТА: Рига хоорайның балык садар чаа магазини.

Я. ТИХОНОВТУҢ фотозу.

ПМА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Политбюронуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Эрге-чагыргада турар барыын үзелдиг нүштер эвилелиниң, ылаңгыя Республика камгалаарының демократтар эвилелиниң ээранчок кошкай бергенин болгаш чөөн үзелдиг нүштериң бүгү чүртка күштүг бурунгаарлаанын март 4-те, 11-де болган парламент сөңсүлдазының түкнелдери хереченээн дээп, Францияның Коммунистиг партиязының Политбюрозунуң сөңсүлдага хамаарыштыр кылган медеглелинде чугаалаан.

Эрге-чагыргада турар эвилел мөөң мурнунда эрткен сөңсүлда үезинде турганынга бодаарга, нимтизи-биле 1300000 сөңсүнчүнүң бадылаашкынын болгаш 103 депутат олудун өскунган.

Ындыг турда, чөөн үзелдиг нүштериң эвилели дээш берген бадылаашкыннарның санының көвүдээни ийи миллиөн болган. Чөөн үзелдиг партиялар парламентиге төлээлер санының чөптүг улуг-хуузун соңгуида хөөйлузунуң урмуу-биле албайн барза-даа, ол партияларның депутаттарының саны ийи катап көвүдээн.

Эр, херээжен 11 миллион француз чөөн үзелдиг нүштериң төлээлери дээш бадылаашкыннарын берген, ындыг болганда, «ол нүштериң эвилелин нүштелдирип, бижыглаап, улусчу. демократтыг, национал бүгү нүштү улам калбаа-биле каттыштырарын чедип ап болуур. Чуртка күзенчиг чаартылгаларны кылырынга чедирер түңнелди ол бээр» деп, ФКП-ниң Политбюрозунуң медеглелинде айыткан.

Чаа конституцияны чүүлдүргүнген

ДАМАСК. (СЭТА). Эрткен понедельникте болган санал-онаал бериишкинниге киришкен сирия хамаатыларның 97,6 хүүзү САР-ның доктаамал конституциязының төлевилелин хүлээп алыры дээш бадылаан деп Сирияның иштики хереглер министри Али Заза медеглээн.

Сирия улустуң чаа конституцияны чүүлдүргүнгени-биле национал чаңгыс эптиг чорукту күзеп турарын илереткен болгаш израиль агрессияга удур демиселин үргүлчүлээрине боттарының шинтпирлиин бадыткаан-дыр деп министр демделээн.

Албадаашкын-биле

ХАНОЙ. (СЭТА). Сайгоннуң эрге-чагыргалары февраль, март айларда Мүрнүү Вьетнамның Куангчи болгаш Куангнгай можуларының 6.000 чурттакчыларын Ламдонг (Төп плато) можунуң Бинь-туан районунга барып «доктаамал суурлуг чурттазын» дээп албадап көжүрген.

Мурнүү Вьетнамдан келген ол дыңнадыгны тайылбырлазы-биле «Куан дой ниһ зан» солуннуң бижээни: бүгү Мурнүү Вьетнамда ышкаш. Куангчи болгаш Куангнгай можуларда сайгончу шериглер аткылажыышкынынны сонсадыр дугуржулганы бир ай ажыт үениң дургузунда үрең келген. «Дезиикчилер» деп адап турар кижилер дээрге-ле, «камгалалдыг районнарже» шаап халдаашкыннар үезинде сайгончу шериглериниң түдуп алганы бистиң чаңгыс чер чурттутларывыс-тыр деп, ол солун айыткан. Ынчаарга «доктаамал чурттаар черлер» дээрге сайгончу шериглериниң эзлеп турары районнарда өлүм лагерьлеринге, «стратегтиг суурларга» ол тайбың кижилерни хорутдаар дээнин ол.

Чөңгээ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль шериглер Ливанга удур өөнчүк-төңгээлээшкиннерин үргүлчүдеп турар. Эрткен понедельниктиң кежээзинде ийи израиль «Фантом» самолёт Ливанның агаар делегемин эртип киргеш, Сайда хоорайны болгаш ооң чанында турар палестин дескеннер лагерин дыка чавызап бадып келгеш, тегерип ужуткулаан деп «Аль-Хайят» солун бижээн. Ливанның мурнуу-төөн кызыгаарын дургаар израиль шериг автомашиналары болгаш аар дайынчы техника тегерип чоруп турар.

ХАРЫЛЗААЛАРНЫ ТУРГУЗАР ДЭЭШ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Вашингтонның албан черлериниң Кубага хамаарыштыр чорудуп турар кызагдал политиказын сонсадыр негелделер АКШ-тың конгрезинде күштелип турар. Ол «политиканы ылап эдө көөрүнче» чазадты салдарлыг сенат кежигүнү Роберт Бэрд кыйгырган. «Катгышкан Штаттарның Кубаны хүлээп көөр үези келген». Хөй-хөй кижилер ынчалдыр санап турөр болгай деп, Р. Бэрд чугаалаан.

Делегей бәйдалының дүшкүүлүүнүң чавырлыш, ылаңгыя совет-америк харылзаалар-ның экижип эгелээни «делегей ниитилелдеринге улуг-улуг оскериишкиннер болурунга чедирер түңнелдиг апарган» деп, сенатка Бэрд демдеглеп чугаалаан. Вьетнам даймы сонсаарга, американдар тайбың чурттаар болгаш өске чурттар-биле пайыралдыг харылзааларны быжыглаар деп идеген турар апарган. Оларның ынчалдыр идегээринге үндезин болур барымдаалар бар деп, Бэрд чугаалаан.

Бэрд латин-америк күрүнелерниң Куба-биле харылзааларын экижидер чүткүлүүнүң күштелин турарын айыткан. Ооң чугаазынынын ёзугаар америк күрүнелер организациязының кежигүннери чурттарның Кубага хамаарыштыр 1962 чылдан бээр чорудуп келген «чазаалаазырадыр политиказы өскерил бергенө дээни ол болур.

Самолёттарны болгаш далай судноларын быланып алгаш баарын баш бурунгаар чайладыр хемчегдер дугайында АКШ биле Кубаның аразынга чоокта чаа дугуржулганы чарганынга сенат кежигүнү байыр чедиргеш, ону «таарыычалыг базым» дээн.

КУР-нуң даштыкы политиказының дугайында австри солуннуң бижээни

ВЕНА. (СЭТА). Венаның «Курир» дээр буржуаз солуннуң бижээнинден алырга, КҮР-нуң даштыкы херектер министри Цзи Пэн-фэй чоокку айларда Азиянын, Африканың болгаш Европаның дыка хөй чурттарынга узун хуусаалыг аян-чорук кылып, оларны кезиир деп турар. Кыдаттар ону «культурга революциязының үредген кааны» делегей харылзааларын катап тургузары-биле тайылбырлап турарын солуннар бижээн. «Культурга революциязының» соонда Пекинниң ажылдап кылганы ол план кара чаңгыс сорулга-биле — антисоветизм-биле тодаратгывар деп солун бадыткаан.

КҮР ол айтырыгже бүгү-ле чүүлдү чүмү-биле мөөнөөр дээп, үшкү делегейниң бичебуурай болгаш молчүткен чурттарының камгалакчызы рольче болунун түүлүдүн шүүт соксаткаш, бо талазыбиле идеологизга шыңгыы месилдежиишкинни болдургу дег черлерден оңнуктерни, эвилелчилерни тывырын ораалажы берген-дир. Барын чүктүн политиктериниң аза-бук ышкаш коргуп турган чүүлү —Кыдаттың революсчузурак чорүү ооң баар-де оларга херексээр аргажок чүүл апарган.

«Курирнин» ооң ынай бижээни-биле алырга, «Чжоу Энь-лай ол-ла сорулга-биле Европаган-даа. Чер ортузунун далайынын девискээринделаа янгнуктер тывар дээш чимзинип турар, чогум-на ооң ужурундан япон болгаш америк «фронтуларны» дүжүргеп, чогум-на ооң ужурундан Тайвань дугайында айтырыгны дүрген-не шинтпирлээр дээш далажы берген, чогум-на ооң ужурундан Америк болунуң Азияда эрге-ажыктарындан ойталавалын дээш кыдат ыттышмээн чок олурун берген».

Чогум-на ССРЭ-биле ожаннежиринге ажык тывар дээш Цзи Пэн-фэй ол чурттарга баарын планнап турар деп солун айыткан. Келир чайын ол Совет Эвилели-биле кожа азы дыка чоок турар элээн каш чурттарга баар деп турар. Солуннун бижээни-биле алырга. «аян-чорунуң төнчүзүнге Итальяга. Францияга болгаш Англияга ол баргылаар...»

Египет чазак төлээзининг медеглели

КАИР. (СЭТА). «Чөптүг эвес дугуржулга чарбас. Израиль-биле чугаалажыышкыннар кылбас, өскелерге чаңгыс базым-даа араб чер бербес болгаш Палестинаның араб улузунуң эргелерин оларга бербес бис. Египет ынчалдыр медеглеп тур» — деп, ЕАР-ның чазаанын төлээзи Каирге медеглээн. АКШ-тың күрүне секретары У. Роджерстин медеглелинге харыы кылдыр Египет Араб Республиканың чазаанын төлээзи ол медеглелди кылган. ЕАР-ның президентизинин национал айыыл чок чорук талазы-биле чөвүлекчизи Х. Исмаильдин, Иорданиянын ханы Хүсейнниң болгаш Израильдиң премьер-министри Мейрнин чугаалажыышкынынары Вашингтонга чедишкинниг эрткен болгаш ол чүрттар Чоокку Чөөн чүк талазы-биле чугаалажыышкыннарны чорудуп эгелээрин күзеп турар деп, У. Роджерс медеглээн турган.

«АКШ-тың күрүне секретары араб делегейге чигзинишкин болгаш маргылдаа-чорудээ неитередир деп база бир оралдашкаш, ол медеглелди кылган. Оон ол медеглели араб «чурттарның иштики «фронтузунга удур АКШ биле Израильдин чорудуп турар идеология дайынының бир чижээ болган» — деп, төлээ айыткан.

Израиль сөөлгү үеде чугаалажыышкыннар, эгелекчи саналдар, тайбың дугайында болгаш эжелеткен Синай чартык ортулуктан израиль шериглериниң чамдыызын үндүрүп болур дигилеп, авиастыг чулчурүп келген. Оон планнарының дээжизи У. Роджерстин ол медеглели болган деп, ук төлээ түңнелинде айыткан.

ЕАР-ның чазаанын төлээзи демделээн.

Х. Исмаильдин Каттышкан Штаттарга чорааны эжелеткен девискээрлерни шериг күжүбиле хостаарынга белеткел-биле капсырлаштыр чорудуп турар дипломаттыг кампаниянын бир келии болган деп, ук төлээ түңнелинде айыткан.

ЧОГААЛЧЫ-МААДЫР

ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күүлге шаңналдарының лауреады, РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинiң дараазы Сергей Владимирович Михалков мырыңай чаа 60 харлаан. Оон бүтүйниң чогаалларда «Бүгү чүве кижиниң чажыңдан эгелээр» деп аттыг оон ному номчукчуларга чалгын болуу берген дээрзинден өттелеп болур. Шынаңга, кижиниң аныяк чылдары оны өөрүкке дериң аъткаар болгай. Кижиниң чажыңга номчаан номнарыңдан база кижиге хой чүүлдер хамаарыжыр. Совет уругдар ному салгакчыларны коммунистиг ёзугга кижилдиң турар, ынчангаш С. Михалковтуң чогаалларын бүгү чон хүлээп алган, чүге дээрге ол болза чалыы назылыгларны ёзулуг совет кижиге эргежок чүгүлээ мөзүге — иезе талазы-биле туруштуг. Төрээн чуртунга ынаа болурунга биллилиг-биле, сагыш човаашкынының-биле кижизиңип турар.

Сергей Михалковту ССРЭ-ниң Педагогика эртемерииниң академиязының чингине кежигүнүге сонгаан, ол шын болуур ужурлуг, чүге дээрге, ол — мергежилдиг чогаалчы болурунаан ангыда база мергежилдиг кижизидикчи, педагог болуп турар.

Оон чогаалларының аныяк маадырлары — кезээде ынлеп, болап, ажыдыышкыннарны кылып чоруур. «Ырак оран бар чор бис, бар чор бис...» деп, олар Михалковтуу-биле ырлажыр болгай. Бичии уруглар оон номнарыңдан боттарының хой айтырыгларының харыызын ап турар. Бистиң чуртка Улуг Октябрьның каичаар тиилээнинии, Владимир Ильич Ленинниң каичаар чурттаан, ажылдаң човаанының. Ада-чуртуун Улуг дайынының чылдарында фашизмни чылча шапкап, Төрээн чуртту каичаар камгалап алганының дугайында номнарны ол бижээн. Октябряттар, пионерлер, комсомолчулар өлүм чок ол хүннериниң болуушкуннарының киржикчилери болуп, ол номнардан костур.

Совет театрының төөгүзүнге С. Михалковтуң чогаалларыг улуг рольду ойнап турар. Аныяк көрүкчүлерниң кайда-даа театрының чарлалыңга оон ады бо-ла турар. «Бызыл галстуктуу», «Чанайн дээш», «Онза даалга», «Сомбреро» дээр шиверни шагда ол бижээн. Аныяк көрүкчүлерниң чаа салгакчылары олардың маадырларын боттарының онуктери кылдыр көөрлер. «Үш космонавт азы 2001-ги чыл» болгаш «Эргим оол» деп шиилер талазы-биле база ыңдыг. Ол бүгү шиилерде бистиң оолдар, кыстарывыс болуунуң социалистиг Төрээн чуртунуң төлептиг патриоттары болуп турарлар.

Сергей Михалков кандыгда назыңның кижилериниг бижиир. Оон болуу бясня-даа, кино-чурук , сценарийзы-даа, рассказ азы лирактиг шүлүктээ бижээн болза, оларны кезээде амыдыралчы өөрүшкүлүг, хайынчы, чалыы назыңның романтиги-биле бижиир.

С. Михалковтуң бир фильмин «Силерге ынак бис» дээр, оны уругларга бижээн. «Силерге ынак бис» деп, оон алган харлааны-биле холбаштыр бис-даа тутаалаи болур бис.

Тыва дыл кырынга оон «П. Морозов» деп шүлүглелии, «Кызыл галстук» дээр шиилерии. оон «Степа дайын», «Үш хаван оглуу», «Колчук койгунун» болгаш өске-даа чогаалларын парлап уидургулээн. Өөредилгe номнарында оон шүлүктерии база парлагылаан.

Оон чогаал ажылын партия болгаш чазак белии-биле уиелээн: алган харлааны-биле холбаштыр аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры аттыг тывыскаан.

С. САЛЧАК.

ЧУРУМАЛДЫГ ОРАНДА

Кайнаар-даа көөрге бойдустуң чайгаар бүткеи арга-арыы. Шивилер, дыттар, хадыңнар аразында ыржыы черде ийи кат ак бажың. Бо дээрге Тываның оңнуг металлургиязының эң баштайгызы «Тыва кобальт» комбинаттың Хову-Аксы суурда дагжыларының, металлуртарының, чуруглугларының профилактөриязы-дыр. Оны тодарадыр чугаалаарга — эмнелгeнiң дыштанылга черии дээр. Тудугуун чаа арга-хемнри-биле оны тутkан. Эмнеммишаан дыштанар бо чер ажыглалга киргeнден бээр бир чыл болган.

Кол эмчи Владимир Геннадиевич Самсоновтуң тайыгыры-биле алырга, оон кезээ соруугазы «Тыва кобальт» комбинаттың бүгү ажылчыларының эдлегдеп дашкаар үезинде дыштамырынга, а чамдык кижилерниң кадыкчы экижилериие эмнелгeнiң дузалын көргүзери болур. Дыштанылга бажыңнга бир эдлегде-ле 50 кижини хүлээп алыр. Анаа 24 хонукта дыштанып, эмнедир. Бир ораалге ийи, а чамдыкызында чаңгыс кижи чурттаар кылдыр таарыштыр кылган.

Бо дыштанылга черии ажыглалга киргeнiнден бээр 700 ажыг кижи дыштанып, бодунуң кадыкы экижиткен. Дыштанып, эмнедип турар кижилерге аъш-чемнiң эки шынарлыг кылыры, оларның кадыкшылыының дүрген экижириниге улуг саидарлыг болуру чугаажок. Повар Зоя Намзыновна Күжүгет чемни шынап-ла эки итнарлыг белеткеп турар.

— Кандыг-даа айтырыг тургустуна бээрге бистиң сестраларывыс Тамара Позднякова, Людмила Супрунова олар дораан-на дуза чедирер, биче сетквлдиг, хүндүлээчел кыстар ийин—деп, мында дыштанылчылар Оюн Таржаа, Николай Степанов, Борис Николаев болгаш өскелер-даа үстүнде айыткан ажылдакчыларның дүгайында ынчаар мактаар болгаинар.

Дыштанылчыларның костур үезии чон эртпгериниге бүгү-зе таарымчалыг байдалды ынында тургускан: телевизор, радиоузел, шыдыраа, биллиард, номнар библиотеказы оларның эргезинде.

Бо дыштанылга черии комбинаттың ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга, албан-хаакчыларынга тургускааны биллингир. Ынчалза-даа маиаа харын республиканың колхоз, совхозтарындан, «Тыва даг-дүгү» комбинаттан, Кызылдың чугуг чергериниден ажылчы чоннар база кээп, кадыкшылыын экижиидип турарны дыка-ла өөрүшүг.

Ында байдалдың тазарыччалыын, ажыдакчыларының эптиг-эслек, биче сетквлдиин дыштанып турган кижилериин «Дедегээл дептериндее» бижээн чүүлдери хереглеп турар.

СЭКП Төп Комитединиң кезигүүзү, СЭКП Тыва обкомууң бирги секретары С. К. Тока профилактөрийнин ажылын сонуурган көргеш, демдегээл дептериие ынча дээн бижээн: «Тыва кобальт» комбинадының дирекциязы, партком, профсоюзиы комитеди ажылчыннарының амыдырал-чурттазыгазы, оларның кадыы дээш улуг сагыш салып, эмнелгeнiң дыштанылга черии ажыктаыы эки-дир. Мындыг эки эгелээшкиннии детьнир херек».

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, ажы уезе «Тыва даг-дүгү» комбинаттың рудничиниң хөөчүи ажылчыны Доваң Маңнай-оолович Монгуштуң бижээни мында: «Өөртем мстан, шылаар, түүе үйгум келбее, черле иинти байдалым дыка шаг чок турдум. Маңаа келгеш эмнедип, чиидедип, ырыг-аъаарга хаактан, дыштанып алганым соонда, кадыым дыка экижиди. Бо дээрге партия болгаш чазактың ажылчын кижи дээш сагыш салышкынының тодаргай хереглиин-дир».

ССРЭ-ниң 50 чыл ооңуу баймралының будүүзүиде бистиң республикага аалдап көрээн дыштыкы чурттарның коммунистиг болгаш социалистиг партиларының парлаага төлөөлекчилери борта кирген. Совет Эвилелиниде ажылчын кижи дугайында каичаар сагыш салып турарын моон-на бүдүрээнии дедегээл дептериие база илереткеиер.

— Келир үеде профилактөрийнии перспективазы улуг —деп, кол эмчи Владимир Геннадиевич Самсонов чугаалады. — Малгаш-биле чиидезер түекей өрээлди ам чайдан эгелээш тургузарын көрген. Чайгы үеде Чедер, Дус-Хөл, Кызыл хөлдерден малгаштарны бүже дажырын организастаар. Ынчангаш келир кыштан эгелээш малгашбиле чиидеп аиилээрии кыжын, чайын дынтаамал чоруларын чедии алыр соруглагы салып турар бис.

Чаа ажыттынган чогумчалыг эмнелгедыштанылга черииң коллективии ажылчыннарының кадыкшылгазы дээш билиин, мергежилии харам чок берип, ак сетквлдиг ажылдан турар.

Н. КЕЛИК-СЕҢГИ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30 — Дамчыдыктаалар программазы. 13.35 — Мөңгөлер. 13.45 — Школачыларга. «Хогуг стартта». 14.30 — «Миллионнарның ленинчи университединде». «Күш-ажылдың социалистиг сагыыта-чурумуу». Харьковтуң «Кадмыр болгаш маска» база ГПЗ—8 заводтарындан репортаж. 15.00 — Өөнүг телекөргүүлүг. Делегейниң эң шилиидек фигуристериниң көргүзүүлүг күүселделери. В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң спорт Ордузундан дамчыдылга. 16.15 — 16.25 — Чаңсар. 16.25—Өөнүг телекөргүүлүг. Делегейниң эң шилиидек фигуристериниң көргүзүүлүг күүселделериниң уламчызы.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.45 — Телемедээлер. 18.25 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30 — Ю. Герман — «Мээң эргим кижим». Москваның шии театрының шиизи. 21.00 — Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүүзү. 22.00 — Өөнүг телекөргүүзү. «Карусель». Музыкалыг программа. 22.50 — 23.00 — Чаңсар. 23.00—23.30 — «Үе». Информастыг программа.

АГААРЛАР

Бөгүн республиканга булуттаар, чөөр районнарга бичe хар чаар. Барыын угланыышкынныг хаттың дургени секундада 3—9 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 0—4, өскелеринге 5—9 градус соок.

Кызылга булуттаар, чаңбас. Чөөн угланыышкынныг хаттың дургени секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы 5—7 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАНИЙ.

КИНО

МАРТ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эң соолгу хүн» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Улуг селүүстээшкин» (1-ги, 2-ги киректерии) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хаан албаты-зарының ачыаашкыны» 15.00, 16.50, 20.30, «Ангы-ангы садыышылдар» 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчыктыг Василиса» 9.40, 13.40, «Болуут болган болзуза» 11.40, 15.40, «Гойа» (1-ги, 2-ги киректерии) 17.30, 20.40 шактарда.

Кызыл-садыг мартың 1-деи апрельдиң 1-ге чедир «Эң эки арыг-шевер маг азии дээш» деп айны эрттирип турар.

Хүндүлүг садыгчылар! Магазиниериниң арыг-шевер байдалының талазы-биле боттарыларының санаар-ондалынарны магазин бүргүзүндe бар санитар журналыга бижип турарынарны дилеливис.

Кызыл-садыг.

Кызылдың автошколазы III классты човаачыларын белеткээр курска дыннаачылар хүлээп алырын үргүлчүлеп турар. Өөрениирии күзээнiер колхозтардан болгаи совхозтардан чоруткавының дугайында шыыскылгалыг болуур. Өөредилгeни тыва дылга чоруудар.

АДРЕС: Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу, бажың № 3. Телефон 34-94.

ЧАА ЧҮҮЛДЕР. БОЛУУШКУННАР. ФАКТЫЛАР

СОЛУН ДЕЛГЕЛГЕ

Аныяк чуруукчу Гавриил Торлуктуң ажыдарының делгелгезии республика музейинде организастаанын улуг сонуургал-биле көрдүм. Делгелгеде чүе хире ажылдарны киирген.

Чуруукчу авес кижи болганымза ында киргеи ажылдарның долу сайгарыгазын былып шыдаваспн билдингир. Бодумнуң сеткил-сагыжымга таарышпаи ажылларыңгүнелеп демдеглексээн мен. Улуг башчынчы В. И. Ленинниң өөрүкевирии тургузары ураи чүүлдүн кандыг-даа ажылдакчыларынга ан харыысалгалыг болгаш берге болуур билдингир. Чуруукчу Г. Торлук «Ленин ГОЭЛРО-нуң картазынга» деп нарын ажылы чеиишкиниг күүсеткеи деп бодаарлыр мен.

«Тулчуушкун соонда» деп ажылга көрүкчүлер үр-ле доктаап тургулаар. «Чаа хонашта» деп ажылды база дээрелерии бирээзи деп көрген мен. «Кежээки одарга» деи чуруктa аныяк кижилерии көргүскеии черле эки.

«Кызыгаарда», «Дайынчыларның дангыраа» деп ажылдарны бодум хуумга аныяк чуруккчуиуң чеиишкиниг ажылының түнелдi деп санаксадым. Бойдуң чурумалын көргүскеии база эки.

Г. Торлук хойну кылган болгаш моон сонгаар-даа хойну кылып болуур мергежилиглерии бирээзи-дир деп бодал сагыш-сеткилге артып каар чорду. Ынчалза-даа аныяк чуруккчуиуң ажыллары бүрүң-биле бедик деңиелде деп база хөөредип болбас. Оиу түскай мергежилдиг эш-өөр сайгарып көре бээря чугаажок.

В. САГАН-ООЛ.

КАТ-ЧИМИСТИГ САД

Эртиин чылдың чазыында Таңдының Дүрген школазының өөреиичилери кат-чимистиг садты олуртуп алганнар. Аныяк садчыларның баштайгы бүдүүлге бригадазы шак ынчаар үидезилеттиигеи.

Көдээ ажыл-агыйның дүржүлге станциязы черии түскайлаан, материалдар-биле хандырган.

Школаның садында уругларның ажыл-иижи кыжын бүзин соксаи хивейн турган. Чаа өзүп үнүп олурар чимистиг ыыштарны үстүкү классчылар хар-биле хөөп, чылытап кыштаан.

Аныяк садчылар боттарының эки эгелээшкиниң арагакгайн, доктаамал хайгаарабышаан, сад өстүрериниң теориязын өөреиип киришкеи.

Яблоняларны черге чаттыдыр олуруткан. Шак ыиды сыптар кыжын ажаарынга таарымчалыг. Олурткандаи соигаар 3-4 чыл эрткеиде чажыг сорттар чимизин берип эгелээр.

Дүрген школазының кат-чимистиг садының базазынга сад өстүрер талазы-биле шиичилел болгаи дүржүлге ажылын чоруудур болур арга бар.

М. ФИЛИМОНОВА.

Ада-иелерге тураскааткан

Хандагайты ортумак школазынга «Адаиар деп кымнарыл» деп кежээни башкыларар коллективи организастаан. Кежээниң темазынга хамаарышкан илеткелди башкы И. А. Ондар ханы утка-шымарлыг кылган.

3—6 классчарның өөреиикчилериниң «Мээң ачам» деп чогаадылгазыидан чамдык үзүндүлерии база номчаан. Белеткелден ийиги класска чедир өөреиикчилериң «Мээң ачам» деп темага чурук делгелгезин чыылганнар соңгуургаан.

Кежээниң төнчүзүидe солун конперт болган.

А. МОНГУШ.

Өөүр район.

РОССИЙСКАЯ ДААНЫҢ ЭДЭЭНДЕ

Мурнуу Сахалинскиниң муң-муң чурттакчылары хөстүг үелериидe хоорайның чырыңай чоогүнда Российская даанның эдээнге барып дыштанырынга дыка ынак. Харлыг кыш турза-даа, анда баргаш хаактыг селгүүстээргe, маргылдааларга киржирге, магалының чүү дээр! Каш-ла минута иштинде силерии агаар-биле сөөртүр сандайларлыг орук ол дагының шыыпык бажында спортчу чүдүлларга — 70 болгаш 90 метр трамплиниге, чүнгүлаар черге, «Агаарлыг даг» деп аалчылар бажыңынга чедире бээр. Мурнуу Сахалинниң чону оң черии кадыкшылдың ораны деп аман турар.

ЧУРУКТА: «Агаарлыг даг» деп гостиницада.

О. ГАЛУШКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Турисчи чайга уткуштур

Төрээн чуртунга аян-чоруктар кылып, экскурсиялаарынга бо чылын чүс милиион ажыг кижи киржир. Путёвкалар алгаш аян-чорук кылыр туристер санының чүгле энир чылын безин көвүдээнин оон дөрттүк бир кезии болган. Ленинградга, Минскиге, Донбасска, Амур областка Соңгу Осетиягa болгаш өске-даа черлерге чаа-чаа гостиницалар, туристчи базазалар ажыглалга киргеи. Чайгы турбазаларны делгемчиткен. Чүс-чүс муң ажыл-ишчилер теплоходтарлыг, самолёттарлыг, автобустарлыг, поездилерлиг аян-чоруктар кылган.

Туристчи-экскурсия ажылын болгаш туристерге бараан болуруи экижилериниң айтырыгларын ВЦСПС-тиң туризм болгаш экскурсия талазы-биле төп човулелииниң хуралынга чугаалашкан. Човулелдиң хуралы Москвага болган.

«Чуртка туризмни болгаш экскурсиялаарны улам кавбартыр хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Човулелиниң база ВЦСПС-тиң докгаалын, партияның, чазактың өске-даа шиитпирлериин удуртулга болдургаш, профзвилелдер туризмни, экскурсияларны улам масса лыг болдурарын чедип ап турар.

Бо чылын чаа он-он маршруттар төлевиилеттинген. Олар В. И. Ленинниң амыдыралы-биле болгаш ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан чергелге, күш-ажылчы болгаш дайынчы алдар черлерииге баар. Туристер маадыр-хөөрайларны болгаш беш чылдың эң улуг тудугларын барып көөр.

Төп човулелдиң хуралының демдегээзиниң өзугаар алырга, туризм болгаш экскурсиялар профзвилелдерниң ажылчы чонну, ыяңгыя аныяктарны кижизидер бүгү ажылынын чугулга кезээ болган турар умурлуг. (СЭТА).

А. Шойдуктуң чедиишкини

Хөстүг хүреш талазы-биле ССРЭ-ниң Чемпеатыг Күштериниң бирги черии дээш маргылдаа Донда-Ростов хоорайга доозугаан. Маргылдаанын 150 киржикчизиниң тозан ийизи ССРЭ-ниң спорт мастерлери.

Бо маргылдаага бистиң чер чурттуг, ам Хабаровскиниң күш-культура институдуның студентизи, ССРЭ-ниң спорт мастери Александр Шойдук киржип чораан. Ол 48 килограмм чедир деңиеге хүрешкеи, эки түңнелдиг болган. Делегейниң спорт мастери, Баку чурттуг Кулиев-биле Шойдуктуң хүрежи солун болган. Александр бо дуржулгалыг иогеге чүгле сан талазы-биле аштыргаш, хүлер медальны алган.

Кызылдың башкы училищезинде бот-тывыгтыр ураи чүүл болгуиниери доктаамал ажылдан турар. Келир үениң башкызары найысталдың оргумак өөредилге чергелериниң ураи чүүл көрүндезиниге бирги черии каш удаа ап, ураи талантызыбыле көрүкчүлерии магадаткан. Алексей Чараш-оолдуң тыртыгнан бо чуруудан танцы болгуиуңуң кичээлин көрүп тур силер. Оиу хореография башкызы Анна Федоровна Шелипова удуртуп турар. Сургуулдар башкызының удуртулгазы-биле ССРЭниң улустарының лыка хөй танцыларын өөреиип алгае.

ЧУРУКТА: А. Ф. Шелипова танцы болгуиуңуң кичээлинде.

1973 чылдың футболу

Бистиң футболистериивис ээлчеглиг сезонуи ССРЭ-ниң кубогу, Европаның чемпионнарының кубогу болгаи Европа чурттарының кубоктарының эдилекчилериниң кубогу дээш маргылдаалар-биле эгелээн. А удавас апрель 7-де чурттуң 35-ки чемпионады база эгелээр.

Эң-не пырыак командаларның былуунге он алды команда (1972 чылда ээлээи черлерии бүгүлээр) киргеи: «Заря» (Ворошиловград), «Динамо» (Киев), «Динамо» (Тбилиси), «Арарат» (Ереван), «ЦСКА», «Днепр» (Днепропетровск), «Зенит» (Ленинград), «Динамо» (Минск), «Торпедо» (Москва), «Динамо» (Москва), «Спартак» (Москва), СКА (Донда-Ростов), «Кайрат» (Алма-Ата), «Карпаты» (Львов), «Пахтакор» (Ташкент), «Шахтер» (Донецк).

Башгайгы болукке 20 команда ойнаар. Ийигилиигe 127 команда ойнаар.

Бо чылдан эгелээш, судьялар хайым түңнелди болдурбас. Хайым апаргаи таварилгала командалар кайы-кайызының таадгаларывынче бешбеш «хостуг тевиилерии» кылыр, а ынчаарга-даа түңнел үнмезе, башгайгы частырыгга чедир тевер апаар.

(СЭТА).

ХОККЕЙ БАЙЫРЛАЛЫ МОСКВАГА БОЛУР

1973 чылдың март 31-де хоккей талазы-биле делегейниң 40-ги чемпионады Москвага эгелээр. Делегейниң он бир катап чемпиону болгаи дөрт олимпий ооңнуун алдын медальларының адилекчилери ССРЭ-ниң хоккейжилериниң залчылары болуп, эң шыырак беш команда челип келирлер. Москваның Спорт ордузувун дөңүнга солун ойнаашкыннар болур.

Бижиир, чурук тыртырар, радио-биле чугаалаар, телевиление-биле көргүзер беш чүс хире журналистер чемпионатка кээр деп турар. Медээ дамчыдыр бээринии эң-не болбаазырангай керекселери-биле оларны хандырар.

Хоккейге ынактар бо талазы-биле делегей маргылдаазынга хамаарыштыр хөй идегелерии салып турар. Хоккейжилериниң эң шыырак командаларының бо маргылдаазы көрүкчүлерге онза үжүр-үзалыг болур, чүге дээрге ол болза эртken чылын Прагага болган делегей чемпионадының соонда болуп турар болгай, ынчаарда ССРЭ-ниң шилиидек командазы тос чыл иштинде чемпион азын чехтерге алзыпкан турган.

Москвага маргылдааны солуи болзуруп турар база бир чүүл бар: делегей чемпионаттары-даа, делегей талазы-биле улуг маргылдаалар-даа чидиг ассегижил алышкыннарлыгга эртии турган үелерии кым-даа утпаан. Ынчаарда канадачылар чааскаан тергиидеп турган, чүгле таварылга болган чүве дег. чамдык маргылдааларга олар аштырып тургулаан. Ол үеде канадачыларның тергиидеп турганы черле ынчыг болур үжүрлүг кылыр биллиинип, ынчыг байдалга көрүкчүлер чанчыккан турган.

Делегей маргылдааларынга совет хоккей киришпейн турган үеде ынчыг турган. 1954 чылда Стокгольмга болган чемпионатка ССРЭ-ниң шилиидек командазы канадачылардан алдын медальларны тиилеп апкан. Оон чыл эрткеи соонда канадачылар базз бирги черии алгаш, оон даразында — база бистиигe алзыпканнар. 1963 чылга чедир дөмиселi ачыр-дачыр чорүп турган. Адактың соолунде, 1963 чылда ол-ла Стокгольмга канадачылар бирги черден дөрткү черге барып дүшкен. Ынчангаш олар үр ужиштинде бирги черге кирбээн. Оортан бээр-ле делегей хоккейиниң төөү Европа болуп берген. Оон соолуидеги бүгүле делегей маргылдааларынга, чемпионнаттарынга бирги черии залээриинин айтырыы ССРЭ-ниң, Чехословакиияның болгаш Швециияның командаларының аразынга ниитпирлеттиниип турган.

Канадачылар тулчуушкун чокка дүжүп бериикеи деп болбас. 1964 чылда Инсбургка бир-ле дугаар клуб командазын эвес, харын Канаданың шилиидек командазын олар экжелгеннер. Ынчалзажок ол база-ла дуза бербейн барган.

Европаның хоккейжилери Канаданың профессионал хоккейжилери-биле күш шенежирии шагган тура күзеп келген, ынчалза-даа канадачылар оны хүлээвейн турган. «Профессионал эвес командаларбиле ойнаш чоруул, олар-биле бистиң ылгалывыс удур-дур, оон түгле чаңгыс хаалга талазынга болур апаар, ынчангаш чон оны көрбее, телевиление чергелери оны көргүзер дээш садыл албас» — деп, каналачылар харылаш турганнар.

Ынчаарга эртken чылдың күзүнүнде ССРЭ-ниң, Чехословакиияның, Швециянын командалары-биле Канаданың эң шыырак дээн профессионалларының маргылдаалары болгулаан. Ол ужуражышкынарны делегей улуу-биле соңуурган. бүгү делегейге телевиление-биле көргүзүп турган. Түңнел база эң солун болган, чүл дээрге ССРЭ-ниң шилиидек командазы-биле 8 удаа ойнаанының түңнелиидe канадачылар түгле оон дөрттүнге уткаш, бирээге хайымнаш, үштү уттурганнар. Киир октаан шайбаларның ниити саны бистиигe хөй болуп — 32:31 болган. Ол маргылдааларның кайы хире чиидг болгулаанын дөрт маргылдаа түгле чаңгыс санга ылгалыг кылыр төнгүлээни чугаалап турар.

Ында болза-даа Европа хоккейжилерин профессионалларның деңиелиигe чеде бергеи деп база чугаалап болбас. Тактика талазы-биле, дүрген чүтүрер талазы-биле, ыыдамының талазы-биле европейжилер канадачыларны ажып турар болза-даа, профессионалларның техниказы — ойнакчыларны оон каапгары, хаалгаже углап кирери, күш хереглеп ойнаары бедик деңиеледе болгаи черле чедиишкиниг болуп турар.

Ынчангаш Европаның-даа, Канаданың-даа хоккейжилериниң ужуражышкыннары оларның кандыг угланыышкын-биле сайыраар ужурлуун тодаргайы-биле айтып берген.

Делегей чемпионады — байырлалдыр. Москва ону уткуп алырынга белен.

Евгений РУБИН.

5000 рубль чедир ойнап ап болур

Бо чылын күрүеииң иштинии үш хуу ойнаашкыннығ чашкыииниия талазы-биле ойнаашкыиынарның 56 дүгээр тиражы мартың 30-де Ереванга болур.

Тиражка 40-деи 5000 рубль чедир түңнүг удуг алыр 376 муң ойнаашкын оиаттынар. Оон иштииде:
Удуг хемчээли: Ойнаашкыннар саны: Ойнаашкыннарның түңү:

			(рубль-биле)
5000	рубль	80	400000
2500	рубль	200	500000
1000	рубль	800	800000
500	рубль	4360	2180000
100	рубль	30000	3000000
40	рубль	340360	13622400
	Шүүту	376000	
Ойнаашкыннарның ниити түңү			20502400

Бо чашкыииниң талазы-биле сес тиражты февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де чылдың-на эрттирер.

Чөөшкиииің облигациияларын ачаалга кассалары хөстүг салып турар болгаш садыл ап турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийзи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетөөр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефоиче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер
Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыт № 688

Тыва АССР-ниң Министрлер Човулелиниң чанында Тываның ном үндүрер черииин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00335.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда тудаавлетпишкен

ШЫН

1973 ЧЫЛ
МАРТ
16
ПЯТНИЦА
№ 63 (9139).
Өртээ 2 коп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРИЛГЕ ЧЫЛЫ

Хүлээлгениң күүселдезин хынап тур бис

ЧАРЫШТЫГ ИЙИ СОВХОЗ ТҮННЕЛИН ҮНДҮРГЕН

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» болган «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар каш чыл улаштыр чаржыл келген. Ол ийи ажыл-агыйның аразында чарыштың түннелин кыргалдап, чартык чыдаш болган чыл төнчүзүнде үндүрери чанчыл апарган. Ажылдың түннелин үндүргеш, аналитеп, деңнештирип көрүп, ажыктыг дүржүлганы солчуп, чедир кылдымаан түүлдериниң чылдагаанын тодаргап турар чорук кайыдаа ажыл-агыйга улуг ажыктыг боол берип турар. Олар тоскуу беш чылдың шиитпиргиг үшкү чылының чарыжын уламчылаш, боттарынга белиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

Чарыштыг ийи совхоз юбилейлиг чылдың чарыжының түннелин үндүрген. Ынналданы каттышкан комиссия кылын чорутказ, түскай актыны тургускан. Ол ажыл-агыйларының төлөөлекчилерин түңнелдерни аналитеп чүгаалажырыбыле «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң төвүнге ужуражкан. Ужуражышкынга кайы-даа ажыл-агыйның хүлээлгезинде кирген көргүзүглерни түс-түзүнда тодаргайлап көрген. Дыка хөй көргүзүглерниң, хөй нуруузунда эки чедиишкиниг болуп, чарышка «Улуг-Хая» совхозтуң тиилекчи болганын «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң төлээлери хүлээп көөр ужурга таварышкан. Тараа, ногаадың тарымал сигеннерден дүжүт алырының, сүт саалдаашының, мал бажының өзүлдезинин, күрүнете кедээ ажыл-агый продуктуларын садарының тазазы-биле улуг-хаяжылар чаржып турар кожазын ашкан. Маңаа чангыс-ла чижектен көргүзерге четтир. «Улуг-Хая» совхоз эртken чылын 234 мун рубль арыг орулгалыг болган, а «Күш-ажылдың хостуу» совхоз арыг орулга алыр хамаан чок, карылгалыг болган. Чарышкан кожазының четпес ажылдаанының чылдагаанын илередип, оны чайладырыбыле практиктиг сүме кадарынче «Улуг-Хаяның» төлээлекчилерин оваа кичээнгей салган. Чарыштың түннелин аналитеп көргенинден кайы-даа ажыл-агый ажыктыг түүлгү алган.

О. ТАВАА.

АПРЕЛЬ 21—ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ СУББОТНИКТИҢ ХҮНҮ

БРИГАДАНЫҢ ҮЛҮҮ

«Кызыл тудуг» тудуг әргелиниң В. Наволокиниң удуртқан комплекстиг бригадазының кежигүннери апрель 21-де Ленинчи коммунистиг субботник эртирер дугайында москвачыларның эгелээшкинин деткээш, ол хүн кандыг хемчээлдиг ажылды кылырын дүүрүүп алганнар. Бижи бүрүзү ак-не бүдүрүкчүдүр ажылдан тургаш, беш чылдың фондузунга боттарының төлелиг үлүүн киирерин хүлээзиген.

Бригала кежигүннери № 4 кварталда тудуп турар 80 өгбүле чурттаар бажыңнга ажылдап хүнзээш, 1.200 рубльди беш чыл фондузунче шилчидерин дүгүрүшкан.

(Бистиң корр.).

ЭГЕЛЕКЧИ САНАЛДЫ ДЕТКЭЭН

Ленинабадтың үлетпүр-бүдүрүлге черлериниң ажылчы чоннары апрель 21-де коммунистиг субботник эртирер дугайында москвачыларның эгелекчи саналын кэжи-биле түүлдүр деп деткээнин турарлар. № 2 даараныла фабриказының коллективи ол хүн дүргүзүнда каминал алганы чиг эдээбиле ажылдаар болгаш ажылдап алганы акша-хөреңгизин тоску беш чылдың фондузунче шилчидер деп шиитпиргээн. Ленинабадтың даараныкчылары 70 мун рубльдин 12 мун кылыгларын бүдүрүп үндүрер болгаш моол мурнудагыларындан хөйүү ажылдаар, хүн норма-чижээн дыка ажыр.

(СЭТА-ның корр).

ЛЕНИНАБАД,
Тажик ССР.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШЫГЖАМЫРЫНГА

Коммунистиг ёзулуг ажылдарал-чурттагламның хоорайы деп бедик атты чедип алыр дээш демиселиш турар Кировоканның ажылчы чоннары Москваның автозаводчуларының патриоттуг эгелээшкинин база-ла ижин-биле деткээнер. Заводтарда болган фабрикаларда, институттарда, шинчилел лабораторияларында, школаларда—чер-де болганда, коммунистиг субботникти эртирер талазы-биле штабтарны тургузарын организастаар деп шиитпиргээн.

Хоорайның эң улуг бүдүрүлге черлериниң бирээзи — станок кылыр заводка хөй ижин юрженчилиг митинг болган. Субботник болур хүнге чедир станок тудугжуларын апрель 21-ни каминал алган күралавыры-биле ажылдаарынга четпес санныг чиг-эттиг, материалдарны болгаш электри энергизизин камнап алыр деп шиитпирлер алганнар. Олар боттарының эскчет даалгаларын 120 хуудан куду эвес күүседиргин база хүлээгенеевер.

Шак ындыг кыйгырыгны хоорайның күш-ажылчы коллективтери шуптуу деткип турар. Олар беш чылдың шыгжамырынга төлептиг салымнарын киирерлер.

(СЭТА-ның корр).

КИРОВОКАН.

КӨК-ТЕЙЖИЛЕР ЧАСКЫ БЕЛЕТКЕЛДЕ

Кызыл хоорай Совединиң «Көк-Тей» совхозунуң ажылчылары тоску беш чылдың шиитпиргиг үшкү чылының часкы хову ажылдарынга шалыпкын белеткенип турар. Амгы үеде тракторларның техниктиг септелге-ажаалдазынче кол кичээнгейни салган. Кедээ ажыл-агыйның өске-даа чепсек-херекселдерин септээринче киргилепкен.

Оон-биле чергелештир совхозтуң механизаторлары биллиг бедидерниң курузунда өөренип турарлар. Бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, совхозтуң механизаторлары оон негелдеерин күүседир, чарышты дээштиг организастаар дээш кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: совхоз будурулгезиниң мурнакчылары И. Штемберг болгаш И. Санников олар тракторларның техниктиг ажаалдалында ажылдап турлар.

С. ФЕОКТИСОВТУҢ фотозу.

Республиканың партия активиниң хуралы

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛЫН—ХҮННҮҢ НЕГЕЛДЕЗИНИҢ ДЕҢНЕЛИНЧЕ

СЭКП обкомунуң секретары Г. Ч. ШИРШИННИҢ илеткели

ССРЭ-ниң туруступугланының 50 чыл оюнуң баймралы—чурттуң иштилел-политиктиг амыдыралынга тоогүдүг чүгүла үе-чада, делегейге улуг ужур-дузалыг болуушкун болган. Ол байырлал марксизм-ленинизминиң идеяларының, пролетаржы интернационализминиң, ССРЭ-ниң улустарының акы-дүүмә пайыралының тиилелгезинин, социалистиг дем-каттыштырылга чурттарының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң сырый каттыжышкынының улам калбарып турарының чайынналчак шлерээшкини болуу берген. Бистиң партиявыстың ССР Эвилелин тургузаар болгаш бижыглаар талазы-биле кайгамчык улуг теоретиктиг, политиктиг болгаш организаторлуг ажылын «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелинин бөжен чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде бистиң чурттувустуң бүгү делегейге тоогүдүг чедиишкиннерининң түңнелин үндүрген, оон улам көгжүүрүүнүң перспективаларын айыткан, социализм, коммунизм тургузуушкунунга ССРЭ-ниң дүржүлганының делегей ужур-дузазын тодаргайлап көргүскен.

Тываның партия активи юбилей документилериниң ажылчы чонга таныштырар талазы-биле улуг ажылды чорудуп, оларны политеөредилгениң бүгү хевирлериниде өөредип турар. Ук документилер политиктиг илеткелдерниң, информацияларның болгаш бесседаларның кол темазы боон турар. Ол болза парторганизацияларның чорудуп турар улуг ажылының түпге эгээн болган. Бөгүн массаларга идей-политиктиг ажылдың сорулгаларын таймылбырлап тура, шыдаглыг идеологиял ажылының амыдырал-биле, коммунистиг тургузуушкунның практиказы-биле чарыльбаа холбаалыг болган турары эргежок чүгүлә деп үнелээрин барымдаалаар ужурлуг.

Экономика айтырыгларын шиитпирлээрде, улус ажыл-агыйының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседирин хандырар төлээде, партия организацияларының талазындан совет кижилерни күш-ажылдың социалистиг сагыпга-чурумунга, хамаатыг хүлээлгезинин медерел биилиргиге кижилдерни эң чүгүлә айтырыгларның бирээзи боон турар.

Тываның партия организациязы бо талазы-биле эвээш эвес ажылды кылган. Оон түңнелинде планнарның күүсеттинип турары экижээн. Республиканың ажылчы чоннары беш чылдың баштайгы ийи чылында продукция будурерининге эвээш эвес чедиишкинерлиг болганын илеткелчи демдеглээн. Үзетпүрүн, тулугнуң, транспорттуң амыдырал хандырылга черлерининң элээн хөй коллективтери боттарының планнарын дыка ажыр күүсеткен, дыка хөй колхозтар, совхозтар база эки ажылдаашн, мал болгаш чер ажылының чүс-чүс тонна продукциязын пландан ажыр будургеп.

ССРЭ-ниң туруступугланының 50 чыл оң-биле холбаштыр бистиң республиканы «Улустарның найыралы» орден-биле шанналары—ажылчы чоннарның интернационалчы кижилдилгелиниң талазы-биле республикада партия организациязының ажылын болгаш бистиң чурттувустуң улустарының найыралын бижиглаарынга республиканың хире-шаа-биле киирген салыышкынын белин-биле үнелээни ол.

Ынчалза-даа эш Ширшинниң демдеглээнин ёзугаар алырга, беш чыл планының онаалдаларындан үлетпүрүн, көдээ ажыл-агыйының хөй-хөй адырларының аайы-биле дыка чыдыш каап турар бис. Беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылының баштайгы хүнниринден эгелээш-де четпестер тургулаан. Январь, февральда продукция сайгарарының планын 14 үлетпүр будурүлге күүсетпээн. Нийти продукция будуруп үндүрериниң эртken айларының планын 15, күш-ажылдың будурукчүүлүн бедидериниң планын — 24 будурүлге күүсетпээн. Нийти продукция будурериң 17 будурүлге эртken чылдаазындан эвээжеткен.

Көдээ ажыл-агыйының байдалы оон-даа дүүрентпиг. Хөй мал чемин белеткээн турбуже, хой, өшкүнүң хораар чоруу көвүдээн. Чижээ, Каа-Хем болгаш Улуг-Хем районнарга малдың хораар чоруу эртken чылдың бо үезинде турганындан ийи катап, Бии-Хем биле Бай-Тайга районнарга—будун чартыктан ажыг катап көвүдээн. Танды, Каа-Хем, Өвүр, Чөөн-Хемчик болган Бии-Хем районнар сүт белеткээрин эртken чылдаазындан эвээжеткен. Эът белеткээрге районнарның барык шупгуузунда эвээжээн. Часка белеткелдерде четпестер хөй, үрезининг үлүүн бир кезии чажар шыларынга чедир белеткеттинмээн. Техника септээр, механизатор кадрлар белеткээр ажыл база кошкак чоруп турар.

Ол четпестерниң чылдагаанын — будурүлгени четпес организастаар турарынга, ажылчы чоннарның ортузунга массса-политиктиг болгаш организаторлуг ажылды багай тургусканыда.

Республиканың партия организацияларында 2300 политинформатор болган 6730 агитатор бар, оларның дыка хөй масса чонга билиглерин неттерлир, ажылчыларны, колхозчуларны, интеллигенцияны партийжи агитацияның дайынчы сөзүү-биле чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер дээш демиселче моолээр чүгүлә партийжи даалганы ак сеткилдиг, мергежилдиг күүсеткен турарлар. Оларның чамдык кезии идеологтуг ажылда киришпейн турар. СЭКП-ниң чамдык райкомнарры, ылаңгыя Улуг-Хем, Тес-Хем райкомнар дыка хөй партия аге организациядары политинформаторларның болгаш агитаторларның ажылын четпес удуртуп, оларны ажылчы чоннарның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бедидерининг херээнче мобилизаставайн турар. Политинформаторларның болгаш агитаторларның хөй кезии информацияны азы бесседаны чүгле шиитпирел-политиктиг азы делегей темаларынга эртирип турар. Экономиканың, ажыл-агый сорулгаларының, планнарының болгаш хүлээп алган хүлээлгелериниң күүселдеринин дугайында айтырыглар бүгү масса-политиктиг ажылдың төвүнге турар ужурлуг.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому, райкомнары-даа, партия аге организациялары-даа политинформаторларны болгаш агитаторларны шилип, оларны таарыштыр тургузарының херээн экижидер хүлээлгелиг. Оларның составын инженер-техниктиг ажылдакчыларның, улус ажыл-агыйының специалистериниң, будурүлге мурнакчыларының иштинден шыырак билиглиг, идепкейлиг кижилер-биле ковудедирин чүгүлә боон турар.

Күш-ажылдың социалистиг сагыпга-чурумун, идей-политиктиг болгаш моральдыг бөлүк шынарларны хажык чоокка сагымрының ёзугуунга кижилерни кижизидеринче оваа кичээнгейни угландырган турар ужурдуг. Ынчалза-даа күш-ажылдың сагыпга-чурумун үрээр, даандырган ажыл-херекти ак сеткилдиг өөрү көөр, социалистиг оңчу-хөреңгини самчыгдаар таварылгалар бистө ам-даа хөй. Чүгле тудуг организацияларында белиг чыл дургузунда ажыл шагы үзер чорук 25 муң кижи-хүн хире болган, оон 75 хире хуузу «Тыва кедээ тудуг» трестиң коллективиниге онаажыл турар.

Идей-политиктиг ажылдың боттуг сорулгаларының бирээзи — улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга социалистиг чарышты дээштиг организастаавары болур. Ынчалза-даа бистө ёзу барымдаалаар чорук ам-даа хөй боон турарын миннип чүгаалаар хөрек. Чоокта чаа СЭКП обкомунуң бирозунуң № 2 АТБ-ниң болгаш «Тиилелге» совхозтуң партия организацияларының чарыштың канчаар удуртуп турарының дутайын чүгаалажып көргеш. Алтан социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле организавчы ажылдың кошкаа, тус-тус ажылчыннарның, бүдүрүлге участоктарының аразында чарышты организаставайн турары дээш ышкаш четпестер аңаа илереттинген.

Социалистиг чарышты удуртуп, башкарарда ажылдакчы кижи бүрүзү болунуң алган хүлээлгезиниң харысалгазын ыяк модерел билгеи турарын чедип алырынче кичээнгейни угландырар ужурлуг. Ол ышкаш хожудан турар коллективлерже болгаш тус-тус кижилерже оваа кичээнгейни угландырары эргежок чүгүлә. Практиктан алгаш көөрге, чамдык колхозтарда болгаш совхозтарда, бүдүрүлге черлериңде бүгү-де кижилерге бир дөмей хүлээлге азырын сүмелеп турар чорук база бар. Ол дээрге чогум-на ёзу барымдаалаан чорук-тур. Ынчангаш массаларның тывынгыр болган чогаадыкчы чоруузунга, күжениишкининг ажылдаарынга од черде идиг берип шыдавас. Партия организацияларының болгаш идеология ажылдакчыларының хүлээлгезин болза, ажыл-ишчи бүрүзүнге бедиткен хүлээлгезин шын шилип алырынга дузалаары боон турар.

Социалистиг чарыштың дээди хевири болур күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкининг ужур-дузазын болгаш ат-алдарын улам көдүрер төлээде ам-даа хөй түүлдерни кылыры негеттинип турар. Чамдык күш-ажылчы коллективтер ол шимчээшкининг негелдезин кылдыр ажылга үргүлүг тывынгыр болгаш чогаадыкчы болур, амгы-ажы профессиларны шиңгээдип алыр, инитилелге, амыдыралга болгаш ог-бүдүге-даа үдегерлиг саглыга-чурумнуг болур деп айтыш турар болгай.

Илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле шылымаккай, шыңгы ажылды кылары, бистиң республиканың ажылчы чоннарының Хакас автономнуг область-биле социалистиг чарышка алган хүлээлгелериниң күүсеттинерин хандырары СЭКП-ниң Кызыл хооркому, райкомнарының, партия эге организацияларының чүгүлә сорулгазы боон турар.

Идеологтуг ажылдың кол өзээ ажылчы чоннарны коммунистиг үзел-бодалга кижизидери болур деп оон ыңай эш Г. Ч. Ширшин чүгаалаан.

Бо сорулгага партия организацияларының идей-политиктиг ажылдың яңы-бүрү арга-хевирлерин ажыглап турар. Ол сорулганы шиитпирлээринге кол өөнө партия чырыдышкыны болур. Оон системазынга чылдың-на 17—18 муң коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес активчилер өөренип келген. Бо өөредилге чылында 307 эге болгаш 223 ортумак политшколалар, теоретиктиг 190 семинар ажылдап турар. Пропагандист кадрларның шынар талазы-биле составы элээн ажыжээн.

Ынчалзажок политиктиг өөредилгени организастап турарында ам-даа хөй, шыңгыы четпестер бар. Партияның Бай-Тайга, Бии-Хем, Каа-Хем райкомнарының чанында турустугулаан теоретиктиг семинарларынга чүгле бир-бир кичээлдер эрткилээн. Партияның Тоджу райкомунуң чанында теоретиктиг семинарны ийи чыл улаштыр ёзу барымдаалаан организастап келген, а шыны-биле алыр болза, ол ажылдаавайн-турар. Бии-Хем районунуң, Кызылдың чамдык парторганизацияларында политөөредилге удуртуп озалдаашкын-биле эгелээн. Политөөредилгеде шыңгыы четпестер турбуже, СЭКП-ниң Моңгун-Тайга, Бай-Тайга, Каа-Хем, Барыын-Хемчик райкомнарры болгаш «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң парткому 1972 чылда ол дугайында айтырыгны уларга чаңгыс-даа катап чүгаалашпаан. Ол ышкаш комсомолчуларның болгаш анаяктарның политиктиг өөредилгезинде база шыңгыы четпестер бар.

«Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырар талазы-биле чамдык ажылдарны партия организацияларының ап чорутказ. Үлетпүр будурүлгелерде, колхозтарда болгаш совхозтарда коммунистиг күш-ажылдың 183 школазы тургустунган, анда 4.400 кижи хаара туттунган. Ол ышкаш яңы-бүрү 130 бөлүмнерде болгаш школаларда 2000 ажыг кижи өөренип турар. Ындыг болзажок чаңгыс-ай өөредилге программаларын барымдаалаар ажылдан турар экономиктиг школа республикада чүгле 27 боон турар. Республика типографиязында, № 2 болгаш 3 АТБ-лерде, Ак-Довуракты № 11 автобазазында болгаш үлетпүр, тудуг, колхозтар база совхозтарны еске-даа хөй-хөй коллективтеринде экономиктиг өөредилге организастаттынмаан.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени удуртуп тура, кичээлдерниң кайы хире организастыг, дээштиг эртирин турарынче, материалды дыңнакчыларның кайы хире шингээдин ап турарынче кол кичээнгейни угландыр ужурлуг. Бо негелде чер-черде ам-даа чедип алдынмаан турар. Чижээлерге, чоокта чаа Сарыг-Септи харылзаа салбырында коммунистиг күш-ажыл школазынга юбилейлиг каттышкан хуралга Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң 50 чылының дугайында» илеткелиниң талазы-биле кичээл болган. Ол кичээлге харылзаа салбырының начальниги пропагандист эш Басиков илеткелди будуш шак дургузунда бирдең-бирээ чок ончаан. Дыңнакчылар-

(Уланчызы 2-ги арыда).

1973 ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮ ДЭЭШ

ТАШКЕНТ. (СЭТА). Узбекистанның даг эдектеринде тар эрий берген. Чоокта чаа доңаттап, сооң берген ужурундан тур соксаткан хову ажылын катап эгелеп, тараа культураларын калбаа-биле чаштырып турар.

Республикада чазын чажар тараанның үлүтүн ийи кезиин тарып каапкан. Сурхан-Дарья болгаш Сырь-Дарья областарның ажыл-агыйлары кыналтасты болгаш арбайны республикада бир-де дугаарында бүрүн чаштырып четтигипкен. Ол ышкаш ак тараалап дээн Заамин районнуң тараажылары база-ла часкы хову ажылдарын доозарының кырында келген. Кандаашкынынг-даа черлерден гектарга онаалтыр 20 центнер дүжүттү ап шыдаар ындыг сорттарны чаштырып турар.

Узбек тараажылар беш чылдың үшкү чылында ак-не хөй дээн—1.441 муң тонна тараз дээш кызымаккай ажылдап турар.

РЯЗАНЬ. (СЭТА). Көдээ ажыл-агыйның ужар түүлүнүң самолёттары Рязань областың тараа төлдерининг кырында эрткен чылдыңындан неделя бүрүнгаар ужуп эгелээн. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Александр Еремкин, авиаик ужудукчу Владимир Котов болгаш өскелер-даа боттарының «АН-2»-ниң баштай агаарже ужудуп үндүргенивер.

Рязань аэропортунуң ужудукчулары түгле эрте чазын беэнин 250 муң гектар тараа пээлүп агаардан чемиштиндер. А бо чылын авиазиз-биле 700 муң гектар тараа, ногаа төлдерин болгаш кат-чимис садтарын чемиштиндер ужурлут. Ол дээрге эрткен чылдаазындан 70 муң гектар хөй-дүр.

КИЕВ. (СЭТА). Украинаның ажыл-агыйларының хөй нуруузу часкы хову ажылдарынга техника белеткелин доозупкан. Тракторларны эрткен чылдың бо үезинден ыракта хөйнү септеп алган. Трактор сеялкалары, культиваторлар, картофель олуртукчулары барык шуптуузу белеп болган.

Часкы хову ажылдарынче 130 муң ажыг трактор, чартык миллион хире түүл-бүрү машиналар төлчеге ажылдап үнген турар. Техниктиг хандырылганың тускай бригадалары ол бүгү техниканы бедик будурүлгүдүр ажыглаарын хайгаараар. Артык кезектер, инструменттер болгаш материалдар-биле бүрүн хандыртынган эдикчи-мастерлер техника септелгезин болгаш оларның хайгаралын шуут-ла оларның ажылдап турган черлериниге малыпты ёзу-биле кылыр аргалыг. Тарааны массалыы-биле чаштырып турар үеде он-он муң механизаторлар курстарга өөредилгезин доозуптар.

Л. И. БРЕЖНЕВ ДЖ. ШУЛЬЦТУ ХҮЛЭЭП АЛГАН

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев март 14-те Кремльге АКШ-тың президентизиниң экономиктиг айтырыглар талазы-биле дузалакчызы, АКШ-тың сан министри Джордж Шульцту хүлээп алган. Ол садыг айтырыгларының талазы-биле каттышкан совет-америк комиссиязының даргаларының бирээзи боон турар.

ССРЭ биле АКШ-тың аразында садыг-экономика талазы-биле харылзаалариның амгы байдалынга болгаш моон соңгаар улам калбартырынга холбашкан айтырыглар талазы-биле беседа үезинде санайонал солчуушкунун кылган. Л. И. Брежнев ол талазы-биле совет-америк харылзаанын чугулазын болгаш ындыг харылзаанны долу деп эргеге база кайы-кайызынга ажыктыг кылдыр чорударының эргежок чугулазын демдеглээн.

1972 чылдың май айда Москвага бедик деңнелге болган ужуражышкын үезинде садыг-экономиктиг харылзаалариы хөгжүдер талазы-биле чедип алган сорулгаларны боттандырарын чедип алырыбыле америк талавың чүткүл турарын Дж. Шульц президент Р. Никсонуң омуүзелинден бадыткаан. Ындыг чүткүл пай чурттуң аразынга чогуур дугуржулгаларда база бадыттынган.

Беседа бот-боттарын биличиринин болгаш ажыл-херекчи ёзунуң байдалынга эрткен.

Беседага СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дүүлакчызы А. М. Александров, Ак бажыңның аппарадының харысалгалыг ажылдакчызы Х. Сонненфельд болгаш АКШ-тың элчин черининг садыг-экономика айтырыгларының талазы-биле чөвүлекчизи Д. Боуден олар киришкен.

А. Н. КОСЫГИННИҢ ТЕГЕРАНДА ЧЕДЕ БЕРГЕНИ

ТЕГЕРАН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин ирак чазактың чалаанын ёзугаар март 14-те кыска хуусалыг эп-найыралдың аян-чоруун кылып ында чеде берген.

Ону ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң орлакчызы С. П. Козырев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының орлакчызы И. А. Кулев, ССРЭ-ниң монтаж болгаш тускай тудуг ажылдарының министриниң орлакчызы И. А. Мекрюков, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң кылдыс эргелекчизи В. И. Минин олар үдеп чоруур.

Ираның Премьер-министри А. А. Ховейда, Ираның даштыкы херектер министри А. А. Халатбари, албанның оске-даа кижилери А. Н. Косыгинни совет болгаш уран туттар-биле шимээн аэродромдан уткуп алганнар.

Уткаанларның аразынга ССРЭ-ниң Иранда элчини В. Я. Ерофеев база турган.

* * *

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Март 14-түң кежээзинде Ираның Премьер-министри А. А. Ховейда Иран чазактың чалаанын-биле унда кыска хуусалыг эп-найыралчы аян-чорук кылып чеде берген ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң аддары дээш хүлээп алтыпкын кылган.

Эп-найыралчы ёзу-биле эртken хүлээп алышкынга Ираның Премьер-министри А. А. Ховейда, даштыкы херектер министри А. А. Халатбари, сенат даргазы Шариф Имами, меджлистиң даргазы А. Риязи, министрлер, Ираның национал нефть компаниязының удуртукчу-директору М. Этбаль, парламент депуттаттары, ССРЭ-ниң Иранда элчини В. Я. Ерофеев, а ол ышкаш оске-даа албан кижилери олурушканнар.

Хүлээп алымышкынга А. А. Ховейда биле А. Н. Косыгин чүве чугааланнар.

ЛУНОХОД ШИНЧИЛЕЛИН УЛАМЧЫЛАВЫШААН

ЫЫРАК КОСМОС ХАРЫЛЗААЗЫНЫҢ ТӨВҮ. (СЭТА). Автоматтыг аппарат «Луноход-2» айның үшкү хүнүнүң шинчилел ажылдарының программазын күүседирин үргүлчүлеп турар.

Март 1-де долгандыр демчээли 15 метр хире олгар чер—кратерни долгандыр шинчилел ажылын кылган. Ол үеде автоматтыг аппарат ай довурааның магниттиг шынарын илередир-биле кратерниң дөрт дужаашкак талаларындан чоокшулап четкеш, шинчилээн.

Март 13-тө кыраан харылзаазының аалчыглиг сеансызының үезинде луноход эрткен ай дүүнү эрттиргени улуг кратерниге ээп чеде берген. Оон мурнунда алган чуруктардан оон мурнунда үелериңде довураттыы чылып, шимчеп турганын хереглеп чалдар илереттинген. Автоматтыг аппарат ону улам хемнээ-биле шинчилээн.

Луноход бодунуң амгы турар черин шинчилеп дооскаш, соңгу-чөөн талаже шимчээшкининг үргүлчүлээр.

Республиканың партия активиниң хуралы

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛЫН — ХҮННҮҢ НЕГЕЛДЕЗИНИҢ ДЕҢНЕЛИНГЧЕ

(Эгези 1-ги арыда).

дан ыым-даа чүве демделеп биживээн, бижиир дээрге-даа, арга чок: өрээл тар болган чырны бүдүртүп. Олар үе эртирип, янаа-даа чалгаарап олурганнар.

Ындыг янзымыг чижектерни ам-даа чугаалап болур. Соруга болза, политиктиг болган экономиктиг өредилгени организастап турарында бөү барымдаалаар чорукту чайладыры-биле шинтпирлиг хемчегларни алыры, дыцнакчыларны коммунистиг үзел-бодалга болган бедик моральполитиктиг шынарларга хевирлеп кижизидериңге, хөйнити болган бүдүрүге амыдыралынга оларның чогаадыкчы идепкейни бедидерииге өредилге хөрек кырынга салдарын чедирөнн дээш ооң дештинин чедип алыры болур.

Коммунистиг үзел-бодалга кижизидериңге лекция пропагандаын болган пропаганданың масселыг еске-даа хевирлери улуг рольду ойнаар. Марксизм-ленинчи философиниң, политиктиг экономиниң, артемниг коммунизминиң болган атеизм айтырыгларының талазы-биле 1972 чылда республикага 1727 лекция номчуттунган. Ынчалзажок бо талазы-биле пропагинда ажылының калбарышкыны болган дедилеп хүннүң соруглаларыга ам-даа четпейн турар. Бо чугула ажыл партия организацияларының кичээнгейниң төвүнге турар ужурдуг дээрээн СЭКП хоорлому болган райкомнар утпаза чогуур.

Л. И. Брежневтиң илеткелинде болгаш юбилейлиг хуралдың еске-даа материалдарында национал айтырыг талазы-биле марксизм-ленинчи өөредиг үзам ыңайгы хогжүлдени алган, совет улустарның ажы-дүжүма найыралыны үзам ыңай быжыглаар, социалистиг интернационализмниң бүзуунга оларны кижизидер талазы-биле партия организацияларының соруглагы тодаратгынган деп Г. Ч. Ширшин демделээн. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин удуртулга болдурбушаан, республиканың партия организациялары интернационалчы кижизидилгенин, улустарның найыралыны пропагандаларының айтырыгларынче кичээнгейни эрээн салып келгенир. Бо ажыл ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ою-биле холбаштыр үзам күштелгеп.

Политиктиг чырдышкынын четкизиниг өредилге чылы «ССРЭ-ге ленинчи национал политиканың тиилелгези» болгаш «СЭКП-ниң XXIV съездизи коммунистиг тургузуушкунуның үе-чадаазында национал харылзаалар дугайында» деп темаларны өөренирбиле эгелээн. Ол темаларга үш муң ажыг лекция номчуттунган. Ол ышкаш организассмассалыг ажылдың янзы-бүрү хевирлерин калбаа-биле ажыглаан. Ылаңгыя Сэмегалдайга, Хандагайтыга, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем районнарның суурларында тематиктиг солуун хемчегларни ап чоруткан. Туранга «Улустарның найыралы» деп кинолекторий ажылдап турган. Районнуң девискээринде чурттап турар 16 националдарның төлөзлериниң найыралыга тураскаатакан конференция болгаш кежээ Тээлиге кончуг солуун байдалга эрткен. Партия болгаш комсомол организациялары, улус өөредилгезиниң органнары, башкылар коллективтери интернационализмниң идеяларын школачыларның, сургуул болгаш студент аныктарның ортузунга пропагандалаар талазы-биле эвээш ажылды чорутканнар.

СЭКП обкому, республиканың хөй-нититизи сөөлгү чылдарда еске республикаларның болгаш областарның партия, совет органнары-биле кады чамдык хемчегларни ап чоруткан. Якут АССР-биле, Хакас автономнуг область-биле чоруткан литератураның болгаш уран үүлдүң хүннери бедик деңнелге эрткен. Бурятиның, Иркутскиниң, Новосибирскиниң, Хакасияның болгаш еске-даа областарның эртемденнериниң киржилгези-биле «Октябрьның тугунуң ада-биле», «Ленинчи национал политиканың тиилелгези», «Сибирьниң улустары Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында» деп эртем конференциялары эрттиргилээн. 1972 чылда өкодээге узбек литератураның хүннери эрткилээн.

Соруга болза, ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезин моон соңгаар улам күштелдирер хереките чыгдынган дружүлганы улам делгереңгейн-биле ажыглаарында болуп турар. Ол ажылдың ужур-утказы — национал харылзаалардың хогжүлдезининг амгы үеде үе-чадазының негелделери-биле, бистиң чуртувустуң улуг, бичө улустарының улам ыңай чечектелишкинниниң болган чоокшулажылгазының айтырыглары-биле тодаратгынар. Хамыктың мурнунда национал харылзаалар дугайында ленинчи өөредилгө, ону амыдыралга боттандырар дээш Коммунистиг партияның ап чорудуп турар хемчегларин, бистиң чуртувустуң улустарының экономиказында, культуразында боон турар социал чаартылгаларны, коммунизм тургузуушкунуның хөрээнге бүгү совет улустуң чедип ап турар чедишкиниерии, оларның национал харылзааларының быжыглыышкынында боон турар ханы чаартылгаларны ажылчы чоннарның калбак массаларынга таныштырып чедирериие кичээнгейни салыр херек. Амгы үеде бистиң республикавыста 50 ажыг национал кижилери ажылдап, чурттап турар. Ынчангаш Тываның ажылчы чоннарының төрээн ажыл, амыдыралының тодаргай чижектеринге даянып турар пропаганда ажылын чорудары онза ужур-дузалыг.

Ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезин күштелдирериңге партия өөредилгезининг, комсомолдуң политчырдышкынының системазын, лекция, илеткелдерин, политмассалыг ажылдың янзы-бүрү хевирлерин калбаа-биле ажыглаар херек. Бо ажылга партия, профэвилел, комсомол организациялары, күш-ажылчы коллективтериниң удуртукчулары улуг рольду ойнаар ужурлуг. Хөй нацияның кижилери ажылдап турар коллективтерге бүгү-де айтырыгларны таарымчалыг шинтпирлээри ажылчы чоннарның интернационалчы харылзааларын, найыралын быжыглаарынга улуг идиги бээр.

Интернационалчы кижизидилгеге, аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң хөрээнге Россияның болгаш Тываның күш-ажылчы кижилериниң шагдан бээр тургустунган төөгүлүг харылзааларын, Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынларының чыдарында оларның чаңгыс иевиң ооллары дег кады демисежин турганының үлегер-чижектерин . калбаа-биле ажыглаар херек.

Ажылчы чоннарны коммунистиг үзел-бодалга кижизидер херекке совет патриотизмин, совет улустуң социалистиг чурттарның ажылчы чоннары-биле, долгелгинин дең-ниилгелиг күштеря-биле харылзааларының быжыглыш турарын Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ленинчи даштыкы политиказының айтырыглары-биле ханы дүүштүрер херек. Ханы аналнатиг лекциялар бисте эвээш номчуттунуп турар. Чамдык лекторлар делегей амыдыралының кол утлаиышкынын, бистиң партиявыстың делегей ареназынга чорудуп турар соруга-бодалдыг ажыл-чорудулгазын чонга билдингирп-биле тайылбырлавайн турарлар. Номчуттунуп турар лекцияларның тематиказы кызыы, оларның хөй кезии делегей байдалының допчуладлы хевирлиг номчуттунуп турар. Тыва дылга болгаш чоннуң чурттап турар черлериниге лекцияларның эвээш номчуттунуп турарын демделээр херек.

Оон ыңай эш Г. Ч. Ширшин ажылчы чоннарны хоойлу камгалалыга кижизидериниң айтырыгларынга докгааган. Социалистиг хоойлудүрүмүү үрээр, арагалаар чорудуктар бисте ам-даа бар. Чамдык черлерде байдал ындыг турда партия комитеттери, Советтериң күүскомнары удуртунчуларын, мастерлерден, бригадирлерден негелдени күштелдирбейн турар.

Корум-чурум камгалалын күштелдирер дээш дээштиг хемчегларни ап чорудуп турар черлер бисте эвээш эвес. Чижээлээрге, Таңды районда «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң баштаар чери болгаш партиому арагаже сундугар кижилерни тускай үчетка алган, оларның саны 60 хире болган. Ол кижилер-биле ажылды тускай чорудуп келгенинге ачызында сөөлгү үеде ында байдал эвээшээн.

Бо хевирлиг эки чижектер бисте ындыг-ла хөй эвес. Корум-чурум үрээшкинниниң хөй кезии арагалаашкынын боон турар. Ол дээрге арагалаашкынга удур партия болгаш чазаитың ап чорудуп турар хемчегларни чамдык партия организацияларының талазындан четпес күүсединг турарының хереченизи-дир. Хоорайлар болгаш районнар Советтериниң күүскомнарының чанында тургускулаан комиссияларның ажылы база-ла кошкак.

Дыштанып хүннерде культура-массалыг ажылдарны, күш-культура болгаш спортуу оюнарны организастаарынче кичээнгейни партия организациялары күштелдирген турарын СЭКП Төп Комитединг ыаш удаа айтып келген. Ындыг турбуже бо талазы-биле бистиң чедир кылбайн турар чүүлдеривис хөй. Кызыл хоорайның клубтарында болгаш кызыл-булуңнарында дыштанып хүннерни канчаар организастап турарын чоокта чаа ынчаан. № 1, 2 болгаш 3 АТБ-лерде, Респотребсоюзтуң АТК-зында, типографияда, клубтар, «Тыва көдээ тудуг» трестиң алгы заводунуң кызылбулуңнары ынчалза хүннеринде хаалгыг тургаинар. Кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылды ажылчы чоннарның чурттап турар черинииң ыйы-биле организастаарынче Кызылда болгаш районнар төптеринде четпес кичээнгейни салып турарын демделээр херек.

Аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирерии онза чугула. Чамдык аныяк кижилериниң, харын-даа элээдн уругларның талазындан корум-чурумну үрей бээр чүүлдер бар. Аныяктарның кижизидилгезин экижидер херекке комсомолдуң кол роллу ойнаан турарын чедип алыр херек. Маңаа бүдүрүгенинг хоочуннарын киништирери кончут чугула.

Херээжен чоннуң бот-идепкейни кедүрер, тускай мергежилгин бедидер болгаш оларның ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирер талазы-биле партия, хөй-нитити организациялары ам-даа дээштиг хемчегларни албайн турар. Чер-черде херээженнер чөвүлелдериниң ажылында хуралдар эрттирери көвүдеп турар.

Эш Г. Ч. Ширшин илеткелиниң төнчүзүнде идеология фронтузунуң ажылдакчыларының тодаргай сорулгаларыга докгааган. Чүнүң-даа мурнунда идей-кижизидилгелиг ажылдың дээштиг чорууи чедип алыры чугула. Ол база партия болгаш хөйнитти организациялары бүрүзүнүң, культура албан черининг кол сорулгазы болган турар ужурлуг. Идеологтуг ажылдың амыдыралдан, коммунизм тургузуушкунуның амгы үе-чадазының сорулгаларындан хоорулчак чоруун болдурбас херек. Ол ажылды чурттакчы чоннуң кезек бүрүзүн барымдаалап чорудары чугула. Чер-черде партия организациялары идеология фронтузунуң ажылдакчыларының кижизидилгезинче докгаамал кичээнгейни салыр ужурлуглар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин, төөгүлүг беш чылдың, ылаңгыя ооң шинтпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын чедишкиннинг күүседири, ажылчы чоннарның бот-идепкейнин кедүрери оларның бедик мергежилдиниден, инициативги чоруундан кол хамааржыр.

* * *

Республиканың партия активиниң хуралынга СЭКП Кызыл хоорлому ның ийги секретары С. М. Кудажи санал бергеш, чугаалашкан айтырыг талазы-биле хоорайның партия организациязы кандыг ажылдарны чорудуп турарынга докгааган. «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чылының дугайында» СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелин политиктиг чырдышкынынның бүгү эвенолларында өөренип таныжары ам-даа үргүлүлевишаан деп ол чугаалаан. Илеткелчилер болгүн тускайлаан.

Илеткелди ханызы-биле пропагандалап, коммунистерге болгаш бүгү ажылчы чоннарга калбаа-биле өөредип таныштырарынга партия организацияларының ролю кончут улуг. Бо талазы-биле политмассалыг ажылды калбартып чорударда бөгүнгү соруглагаар-биле, амыдыралбиле холбаары чугула.

Наймысладдың чамдык бүдүрүлге коллективтери эрткен чылын юбилейжи хүлээлгелерин хуусаазындан эрте күүседип, мурнакчыларның одурууида кирген. Автосептелге, түүйбу заводтары, № 2 АТБ ышкаш бүдүрүлгелериин партия организацияларының тус-тус коллективтерге политмассалыг ажылды экижидип тургаш, бүдүрүлгеы бедик көргүзүглерни чедип алган. Ылаңгыя № 2 АТБ мооң мурнунда хожудангай бүдүрүлге турганыидан эрткен чылын орулгалыг болу бергенин улуг чедишкин деп санаар.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын хүүсаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштың эгелекчизи болган түүйбу заводунда болгаш өске-даа бүдүрүлгелерде богүнгү ажыл-иш хайныышкынның чоруп турарын эш Кудажи демделээн.

Ажылчы чоннарның чурттап турар черининг ажыл-биле политмассалыг ажылдарны калбартып чорударынче сагыш салыр, ол ышкаш организастап чорудуп турар хемчегларниң чүгле санын эвес, харын дээштиг, чеднигир болурун кичээнгейге алыры чугула. Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге культурлу албан черлериниң ролюн бедидерин база онзалап демделээн.

Идеология ажылының дээштиг чоруун чедип алыры кол сорулга дээрээн СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары Н. П. Федоров бодунуң санадынга демделээн. Ажылагый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле каа-хемчилер эрткен юбилейлиг чылда багай эвес ажылдаан. Чон ортузунга политмассалыг ажылды калбартып чорударынга эрткен чылда чедип алган эки арга-дружүлганы районнуң партия организациялары богүнгү практиктиг ажыл-ижиниге кол өзек кылдыр ап турар.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш еске-даа чугула материалдарны пропагандалаарын болгаш оларның өөредилгезин канчаар организастаарын районнуң идеологин ажылдакчыларының хуралынга чугаалашкан. Идейполитиктиг ажылда кол черни политөөредиге, ылаңгыя экономиктиг өөредилге эдлеп турарын ол айыткан. Чоокку үүнверде районга экономиктиг конференцияны организастаар деп турар.

Эш Федоров районнуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарышты организастап турарының чамдык чижектеринге докгааган. Чарыш талазы-биле бот-боттарында байдалды удур-дедир хынажырын организастап турар. Чижээлээрге, «Коммунамче орук» болгаш «Ленинчи орук» колхозтарның аразынга ындыг хынадданы чорукгаңындан үүү илдерээнин дээрге «Ленинчи оруктаа чарышты организастап турары четпес болган. Дээштиг чорук, кескү түүнел чедип алдынмаанындан сүт садарының планы дээш еске-даа ажыддар ыракта хожудан турар.

Ажылчы чоннарның интернационалдыг кижизидилгезинге хамаарышкан улуг ажылды районнуң культура албан черлерии, школалар чорудуп турар. Культура-чырдышкын ажылында ам-даа улуг четпестер барын база айыткан.

Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушкунуң сапалы чоннуң культура хандырылгазын экижидер болгаш социал-культурлуг деңнелдн бөдидер дээш үүнү кылза чогуурунче угланган. Бүгү областарның, крайларның база республикаларның ниити социал-культурлуг деңнелиниң чаңгыс аай бедик болурунуң айтырыы ам бисте бөгүн тургустунуп келген.

Республиканың культура албан черлери чоига бараан болур хүндүлүг хүлээлгеэин эрткен чылын багай эвес боттандырганын эш Хомушку демдеглээн. Республикалың хөгжүм-шии театры болган филармония ниитиин-биле 2 муң хире ойн көргүзүглерин эрткен чылын барааллаткан. Шекспирииң «Ромео биле Джульетта», Макаеноктуң «Шинткел» деп шиилерин көргүүлер улуг сонуургал-биле хүлээп алган.

Чурукчулар делголгелерге, чечен чогаал, уран түүл хүннери, бот-тывылгыр уран түүл көрүүдеэи дээш янзы-бүрү хемчегларни боттандырып чоруткулаан.

Хүннүң амыдыралын көргүүп турар чаа шиилерни, амгы үениң кижилериниң овур-хевирлеп көргүскеи чурулга ажылдарын, солуп программалыг, бедик идеялыг концерт программаларын бистиң көрүкчүлеривис манап турар. Кижи санынга онааштыр концерт көрүүдеэи, ном помчуп турары дээш еске-даа көргүзүглер еске областарга бодаарга бистиң республикада кончуг чамыс. Оны чайладырының үндезинии ниити культураны бедидери база культура албан черлериие кадрларны таарыштыр шилнири дээрэии оратор демделээн.

«Тыва кобальт» комбинатта политиктиг өөредилгени болгаш масса-политиктиг ажылды канчаар организастап тургусканын «Тыва кобальт» тудуг эргелелинде партком секретары И. Е. Конохов санадынга чугаалаан.

Тускай чоруткан социология шинчилелиниң түңнелинде социал хогжүлдениң бешчыл планын тургускан. Культура-массалыг, спортчу болгаш еске-даа ажылдарны картып чорударынга, кижи бүрүзүнүң сонуургалын барымдаалаарынга ол чугула рольдуг болгаи.

Бүдүрүлгеиин мурнакчызының үлегери аныяк ажылчынаптың толептиг кижи боон хевирлеттинериие кайы хире ужур-дузалыг боон турарын Кызылдың автосептелге заводунда партия организациязының секретары С. Н. Борисов тодаргай чижектерге көргүзүп тургаш чугаалаан.

Политиктиг информация—масса-политиктиг ажылдың база бир хевири. Ону амыдырал-биле холбаш, бүдүрүлгеиин чугула сорулгалары-биле дүүштүрериниң чугулазын Ак-Довурак хоорайда политинформатор Ф. Д. Галин бодунуң дружүлгазынга үндезилеп демделээн.

Тыва АССР-ниң иштики хөректер министри С. С. Чакар республиканың колхоз, совхозтарында, үлетпүр бүдүрүлге черлеринде корум-чурум үрээр чоруктар-биле демисеглге сөөлгү үеде хөй-нитининг ролюнүң өскенин санадынга айтып демделээн.

Профэвилел болгаш комсомол организациялары, херээженнер чөвүлелдерн партия организацияларының удуртулгазы-биле арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур хемчегларни ап, корум-чурум үрээшкиннерии өй-шаанда илередип тывар талазы-биле боттуг ажылдарны чоруткаиың министр чугаалаан. Ынчалза-даа ниитининг корум-чурумун хажыдар, орукка айыылдыг оваа-ондак кылыр, өг-бүле талазы-биле будалыр чоруктарның хөй кезии чүгле арагалаашкынының үржүүдеи болуп турар. Ындыг болганда бүгү административтиг болгаш ажыл-агый органнары, хөй-нитти организациялары арагалаар, корум-чурум үрээр чоруктарны баш удур болдурбас төлээде суд, прокуратура болгаш милиция органнарыбиле кады комплексиглиг хемчегларни ап чорудар болза, ынчан дээштиг салдарны чедирери чугаажок дээрэии ол айыткан.

СЭКП Өвүр райкомунуң ийги секретары Ч. Х. Оржак партия организацияларының идей-политиктиг ажылының дүржүлгазын хуралдың киржикчилеринге таныштырган. Партия райкому болгаш чер-черде партия организациялары ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткелдериниң үеинде пропаганда болгаш масса-политиктиг ажылдың эвээш эвес дүржүлгазын чедип алган. Чоннуң чурттап турар черлериниң ээйы-биле микрорайоннар чөвүлелдерин тургускан. Оларны ажыл-агыйларының удуртур ажылдакчыларын, дүржүлгалыг коммунистер удуртуп турар. Чөвүлелдерде түс-түе секцияларны база тургускан. Хандагайтыда микрорайон чөвүлели 4 секциялыг, олар түс-туста ажыл планныг. Хандагайтының микрорайоннар чөвүлелдериниң инициативазы-биле уруглар ойнаар черлерни болгаш спорт шөлдерин дерип кылган. 1, 2, 6 дугаарлыг чөвүлелдер эки ажылдыг болгаш ботцарының хамаарышкан девискээрлеринге темалыг беседаларны, кежээлерии эрттирип турар. Ол ышкаш арагалаап корумчурум үрээн кижилерни өгбүлеининг кежигүннери-биле катай чалап экжедгеш, чөвүлелге сайгарып, чугаалажып турарының чижектерии ол тодаргай чугаалаан.

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозта пропагандист К. О. Лопсан ажылчы чоннуң интернационалчы кижизидилгезинин чамдык айтырыгларынга докгааган. Совхоз бүдүрүлгезинде он ийи националдарның төлөзлери чаңгыс өгбүленнің улузу дег бир демниг, найыралдыг ажылдап турарын саналының эгезинде чугаалаан.

— Мен парткомнуң даалгазын ёзугаар экономиктиг билиглерниң үндезиннериниң бөлүгүмүн удуртуп турар мен. Мээн дыиакчыларым ангыаиги профессиянын кижилери: механизаторлар, чолаачылар болгаш слесарьлар. Сөөлгү үеде дыиакчыларның экономиктиг биинин бедидериие кичээнгейни угландырып турар апарган бис. «Бот-орулга-чарылганы бижыглары» деп темаиы сайгарып, теория талазыбиле алган билиглерни практикага ажыглап, совхоз бүдүрүлгезиниң чамдык боттуг чижектериие даянып турар бис. Бүдүрген продукциияның шынарының куду болуп турарының чылдагаанын дыиакчылар боттары тодарадып, чижектерге сайгарып турар апарган—деп, эш Лопсан саналынга демделээн.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашовка сес бергеи.

Комсомолдуң болгаш партияның политчырдышкынында 9 муң комсомолчуларны хаара туткан. Пропагандист кадрларның 40 хуузу үш чылдан ажыг стажтыг дружүлгалыг кадрлар болуп турар. Комсомол организациялары комсомолчуларның бүдүрүлге ажыл-чорудулгазынче кол кичээнгейни угландырып турар. Аныяктарның техниктиг чогаадылгазының делгелгелерин, профессия айыбиле конкурстарны организастап эрттирип келгеи.

Бүгү эвилелдиг комсомолчу шалыпчы тудугдарына аныяктар амыдыралын ёзулуг школазын эртер. Чылдын-на бисже тудугжу отрядтарның күш-ажылын организастап турарында четпестер барын ол шүгүмчүлээн.

— Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң бүгү ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның декабрь пленумунуң шинтпирлерин болгаш ССРЭниң 50 чылының дугайында эш Л. И. Брежневтиң илеткелии чаа патриоттуг көдүрлүүшкүнбиле болгаш күш-ажылчы интузиазм-биле уткаан — деп, совхозта партком секретары Ч. А. Ондар санадын эгелээн. Байырдыг хуралдың материалдарын өөренир болгаш пропагандалаар талазы-биле бүгү коллективтерге кичээлдерни эрттирип, зачеттарны дужаагам. Клуб болгаш библиотека чөвүлелдери ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга турасскаатказын темалыг кежээлерни эрттиргилээн. Уран түүл бөлгүмүнүң киржикчилери, политинформаторлар, пропагандистер, агитаторлар совхозтуң малчынарынга, ферма, бригада төптеринге барып, боттарының талантызын бараалгадып, янзы-бүрү темаларга лекцияларны, беседаларны чорудуп турар.

Индирде профэвилелдерииің область чөвүлелиниң даргазы Т. Ч. Норбу.

Чер-черде коммунистиг күш-ажыл школаларының саны бо чылын эрткен чылдың тургымындан ыска ескен. Оларны дамчыштыр дыка хөй кижи экономиктиг болгаш ниитилелполитиктиг билиглерни алган. «Тыва даг-дүгү» комбинатта ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезинче онза кичээнгейни угландырары оң ышкаш апрель 21-дө Бүгү эвилелдиг коммунистиг субботникиие белеткелди чорударынче кол кичээнгейни угландырарын ол айыткан.

* * *

Республиканың партия активиниң хуралы ССРЭ-ниң 50 чылының дугайында эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге холбаштыр идей-политиктиг ажылды күштелдирериниң, ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезиниң талазы-биле республиканың партия организацияларының сорулгаларын айытган доктаалды болгаш делгерентей хемчегларни хүлээп алган.

АК ХОВУНУҢ КЕЛИР ҮЕДЕГИ ЭЭЛЕРИ

Тоску беш чылда чаа-чаа суггарылга каналдарын болгаш суг мөөңнээр девискээрлерни ажыглаага киирип турган. Казахстанның тараалылары суггаттыг чаа дөрт чүс чээрби муң гектар черни алырлар. Ажыглаага ол шөлдүң улуг незиин Балхаш хөлдүң чөвүнде Ак ховуга киирип алыр. Ооң чери кайгамчык үнүш-дүмүттүг, ынчангаш суггаттыг апаргаш, чаагай дүшүттү берип турар.

Балхаш чөөк навызының хургаг ховуларын ажыглаага киирип алыр шавар халдаашкынга Казахстанның недээ ажыл-агый механизастаар дөрт чүс чээрби училищезиниң бирээзи — недээ ажыл-агыйның профессионал-техниктиг Талгар училищезин доосканнар база киржир.

Ол училище дөртен чыл догуннап келген үезиниң дургузунда десни билигиг чээрби муң механизаторну белеткээн. Училищени дооскан тос кижи

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болганнар. Ында бульдозермилерни, экскаваторнуларны болгаш мелиораторларны белеткеп турар. Бо чылын кончуг эки дериттинген кабинеттеряг болгаш лабораторияларлыг чаа өөредилге корпузун ажыглаага хүлээдип берген. Механизаторлар белеткээриниң деңнелин улам бедидер арганы ол бээр.

ЧУРУКТА: орук шимчээшкининиң кабинединде кичээл эрттирип турар — башкы Геннадий Черепанов.

И. БУДНЕВИЧИНИҢ фотозу. ПМА.

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү быжыглаары, хөй-нитининг корум-чурумун камгалаары, кем-херек үүлгедир, нитилелге ажыктыг ажыл кылбас, арагалаар чорук-биле демисежири — түгле милиция, прокуратура болгаш суд органнарының херээ эвес, а хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези.

Улуг-Хем районнуң колхоз, совхозтарында, албан организацияларында, суурларда хөй-нитининг корум-чурумун камгалаар эки турапның улусчу дружиналары ажылдап турар. Ждановтың аттыг совхозтуң Чаатыда суурда 20 кижи составтыг улусчу дружина ында партия организациязының болгаш кедээ Советтиң удуртулгазы-биле идепкейлиг ажылдап турар. Дружинаның командири В. Дамдың-оол административтиг органнар-биле сырый харылзааны тудуп, корум-чурумну каржызы-биле үреэн кижилерге удур өй-шаанда хемчегларни ап, херек апарганда оларны чогуур черлерге дамчыдып берип турар.

Шагаан-Арыг хоорайда шупту 27 организацияның улусчу дружиналарын штаб удуртуп турар. Олар график ёзугаар 19 шактан 23 шакка чедир автомашиналыг дежурныйлап турар. Эмнелгеиниң, харылзаа черииниң, АТБ-ниң дружиниктери дежурныйлаар үеанде чогуур шагында үнүп, кудумчуга патрульдап, милиция ажылдакчыларынга боттуг дузаны чедириң кол-

Кижи бүрүзүнүң хөрээ

геи.

Бо эки үлегер-биле чергелештир демделеэе чогуур чүүл болза, чамдык организациялардың дружиналарын баш удур сагындырып турбуже, дежурныйлаар хүнүнде одче үнмес, чүгле графикте ады киргеи болуп турар. Ацаа чоннуң амыдырал хандырылга комбинадында, күрбаик салбырында, районнуң сан килдиэинде дружиналар хамааржыр.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында улусчу дружинаның ажылы кончуг кошкак, харын-даа ында оон бар, чогу эки билдинмес.

Чамдык дружиналарга хамаарыштыр чүтээлээрга ыңдыг. А дружинниктериң иштимнен хөй-нитининг хөрээ дээш кызымаккай, ацаа бердинген кижилер хөй. Оларның бирээзинге ол-даа Арыскан суурда Гладков Балажык хамааржыр. Ол чүгле дружинник эвес, ында эш-хүүзунуң судунуң даргазы. Эш Балажык чондан хомудаадар, билдирииштиннер киирерге, ону дораан хынап көргеш, чогуур хемчээн ап, хөй-нитининг корум-чурумун үреэрлер-биле тыңгыы демисежип турар. Чүгле 1972 чылда эш хүүзунуң судунга чурум үреэшкинии-биле холбашкан 42 хөректерии көргеи.

Улусчу дружинаның ажылхөрээнге идепкейлиг киржири, бистиң амыдырадывыска шаптык болуп турарлар-биле демисежири — буянныг хөрек. Ынчалза-даа ооң ажылының улам сайгыраары оларга администрativtиг органнарның талазындан база боттуг дузаны чедиреринден кол хамааржыр.

И. ИЧИН,
милицияның лейтенаитызы.
Шагаан-Арыг.

ЧАГААЛАР ПАРЛАТТЫНМАЗА-ДАА

Автобудурулгелер харыылап тур

Улуг-Хем районнуң төвү-биле «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының аразынга пассажирлер автобузу сөөлгү үш айда үзүктелишкинивиг чоруп, чоннуң аргыжылгазынга халалыып, автобус дээш пассажирлериің негелделеэнииң улгадып турарын К. Байынды биске бижээн.

Шагаан-Арыг АТБ-ииниң директору А. Даннловтуң редакциянын бижиинге харыылааны болза:

Аргыжылгада четпестериин бары шын, авторлуң илередип турары чөп-түр. Үш ай дургузунда ол аразынга 36 рейс кылыры планда көрдүнген турбузже, чүгле 17 болган. Амгы үеде Шагаан-Арыг—Арыскан маршруттуг автобус үргүлчү чоруп эгелээн.

* * *

Чөөн-Хемчик районнуң төвүнден Ийме, Баян-Тала суурларынче чаңгыс маршруттуг автобус чоруп турар. Ынчалгаш чамдык үелерде ол ийи суурдан пассажирлер көвүдей бергенде сыңмардажыр, хөрып-даа сыңмаан кижилер чыдып каап турар. Ол ийи суурже ийи ацгы автобус чорударын чон неген турар. деп, О. Сайын бижээн.

Чадаана АТБ-ииниң директору В. Изосимовтуң биске дыцнатканы болза:

Үстүнде ады үнген ийи суурже пассажирлер эвээш болганындан чаңгыс маршрут тургал. Амгы үеде пассажирлериің ниити чылдагаын өөренип көруп турар бис. Ол суурларның кайызындада пассажирлер четчир хемчээлдиг хөй болур болза Чадаана—Баян-Тала, Чадаана—Ийме дээн ышкаш рейсти чоокшу үеде тургузар бис.

ТЫВАГА ТААРЖЫР СОРТТАРНЫ ШИЛИИР

СЭКП ТК-ныҥ июль (1970 ч) Пленуму көдээ ажыл-агый ажылдакчыларыныҥ мурнунга улуг соруглаары салган — тоолу беш чылда тарааныҥ чылда бүдүрүлгээни ортумаа-биле 195—200 миллион тонна чедирер. Тараа бүдүрүлгээниҥ ол деҥнелиҥ чедип алырда, тараа культураларыныҥ бир гектар бүрүзүнден ортумак дүжүдүн түрткэ дөрт центнерден эвээш эвести немей алыр аналар. Тараанаҥ ниити чыыдазын көвүдедири черинге культураазын бедиткенинден, районнуттунган үрезиниҥ калбаа-биле ажыглаанындан болгаш дүжүттүр сорттарны шептеретпининден улуг хамаарыжыр.

Сорт — көдээ ажыл-агый продукциязын көвүдедиринииҥ, ооң шынарын бедидериниҥ база бир кол түүлү. Бо талазы-биле ажыл бистиҥ республикада түгээр чоруп турар. Ылаҥгыя кызыл-тастыҥ Бурятская база Свенно деп сорттарыныҥ хынаалдазыныҥ чидиишкинниг эртип турары өөрүнүг. Чөөн-Хемчикте сорт участогу эрткен чыын ол сорттардан ортумаа-биле гектар бүрүзүнден 52,3—54,8 центнер дүжүттү суттаттыг черлерден алган. Бурятская Бии-Хем районнуҥ шолдеринде база чедиишкинниг шептереп турар. А Таҥды, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарда Саратов-29 сорт быжыы-биле шептереэн.

Арбайныҥ Красноуфимский-95 деп сорту республиканыҥ бүгү районнарынга дүжүттүр болган. Чиигe-тараанаҥ эрте быжар Кинельское деп сорту бистиҥ черге чаа келген хирезинде, багай эвес дүжүттүүн баштайгы шенелдерге бадыткаан. Бо сорттардан өске кызыл-тастыҥ Мильтурум-553, арбайныҥ Вибер-1163, суланыҥ Орёл болгаш Сибу деп сорттары бүгү районнарда шептереэн.

Сорт бүдүзүү шептеретпеин черинииҥ агаар-бойдузунга, хөрээнүнге таарышкан болур. Ооң дүжүдүнүҥ хемчээлин сывыныҥ сырыйындан, чаҥгыс сыпта тараанаҥ сывыныҥ деҥзиниҥден санап үндүрер ужурлуг. Тараанаҥ сывы хөлүн эрттир сырый болурга суг чедишпес эвээр болгаш, дүжүтке багай салдарлыг. Ынчаҥгаш бо көргүзүг шлаҥгыя кандаашкынныг районнарга улуг роль ойнаваc. Таҥдыныҥ сорт участогу Саратов-29-туҥ гектардан 35,4 центнер дүжүдүн алган. Ынчангы дуржулганыҥ түүнелинде, ол сорттуҥ 1000 тараазыныҥ деҥзиниҥ Скалаанындан 6,1 грамм, Бурятскаанындан 2,1 грамм чиик, а дүжүттүүн бедик болган чылдагаанды — сыы бүрүүзүндe тараанаҥ хөйүндe. 1000 тараазыныҥ деҥзиниҥ 53,4 грамм Скала гектарга онаштыр 27 центнер дүжүт берген түрда, 1000 тараазыныҥ деҥзиниҥ ооң-даа бичии Мильтурум-553 гектардан-на 30,9 центнер дүжүт берген. Сөөлгү сорттуҥ дүжүткүр болганы— тараанаҥ сывыныҥ сырый болганындa.

Тараавыҥ дүжүткүрүн хынаарыныҥ база бир көргүзүү болаа, тараанаҥ саваҥга хамаарылгазы болур. Сып бүрүзүнүҥ саваҥы эвээш, тараазы хөй болган тудум-на, сорт дүжүткүр. Бо көргүзүгниҥ талазы-биле Саратов-29, Вибер-1163 болгаш Орёл бистиҥ участогувуска бирги черде турар. Саратов-29-туҥ тараазы 45,3 хуу, саваҥы 54,7 хуу, Бурятскаанныҥ тараазы 42,9 хуу, Свенновуп—40,4 хуу, Вибер-1163-түү—46,8 хуу, Красноуфимскийниҥ мырыңай-на 36,4 хуу. Ол көргүзүг суланыҥ Орёл сортунда 56,8 хууга деҥ, Мариинода—53,3 хуу.

1972 чылда Көдээ ажыл-агыйныҥ дуржулга станциязы гектар чер бүрүзүнден кызыл-тастыҥ 17,5 центнер, суланыҥ 15,1 центнер, арбайныҥ 11,9 центнер дүжүдүн алган. Сорт талазы-биле Саратов-29-эн дүжүттүүр болган: 18,6 центнер. Үстүнде бүгү чижектер Саратов-29, Вибер-1163, Орел болгаш Сибу деп сорттарныҥ кедилиин бадыткап турар. Ынчалза-даа Скала, Казанский 6/4 сорттар база Тываныҥ агаар-бойдузунга болгаш хөрээнүнге таарыжыр.

Бедик дүжүттүг сорттарны өстүрериҥе болгаш шептередириҥе агротехника улуг роль дүгүт. Хөрээнүҥ болбаазырадыры, органиктиг болгаш минералдыг чемиҥчидилгелерин төгерп, үрезиниҥ чажарлыныҥ хуусаалары болгаш хемчээли, үрезиниҥ шынары агротехниктиг ажылдарга хамаарыжыр. Дуржулга станциязыныҥ көргүзүглери-биле алырга, Саратов-29 чайын аңдарган черге азы кукуруза турган төлге эң бедик дүжүттүү, а ол-за культураны (Саратов-29) тараан черге эң-не чавыс дүжүттү берген. Ол сортка черни 18—20 см. сөдарары чугула. Дуржулга станциязыныҥ агрохимиз салбыры ук сорттуҥ гектар бүрүзүүге эге дээштии 60 килограмм фосфорну болгаш азотту чемиҥчидилгеге ажыглаарын, а үрезин участоктарынга болгаш соңгу районнарга чүгле фосфорну чажарын сүмелеп турар.

Бистиҥ черниҥ байдалынга тарылга хуусаазы дүжүткелүлүг хамаарыгалыг. Таҥдыныҥ үрезин участогунга 1967—1969 чылдарда май 30-да чашкан Скала бир гектардан-на 16,9 центнер, май 20-да чашканы—13,9 центнер, май 10-да чашкан—14,1 центнер дүжүт берген. Саратов-29-ту эрте тарыырга дүжүдү бедиир. Ону май 30-да тарыырга дүжүдү 14,3 центнер, май 20-да тарыырга 16 центнер, май 10-да тарыырга 17,4 центнер болган. Ынчаҥгаш Дуржулга станциязыныҥ үрезин ажылыныҥ кылдыын тарылганыҥ хуусаазынга болгаш үрезиниҥ чажар хемчээлинге хамаарышкан дуржулганы кылыы турар.

Кызыл-тастыҥ Мильтурум-553 сортун май 2-де тарыырга—30,3 центнер, май 12-де тарыырга—31,0 центнер, май 22-де тарыырга—22,7 центнер дүжүттү берген. Тараанаҥ ниити чыыдазы ийиги хуусалда тарыырга хөй, ынчалза-даа баштайгы хуусалда тараанындан бедик шынарлыг үрезин алдынган. Лабораторияга хынаарга, баштайгы хуусалда тараанындан алган үрезиниҥ үүүчели 91,5 хуу, ийиги хуусаанындан алган үрезиниҥ—86,6 хуу, сөөлгү хуусаанныҥ үрезиниҥ—14,8 хуу болган. Ук сорттуҥ чапсар хемчээли бир гектарга онаштыр 4 миллион тараа болурга, гектар бүрүзүнден 3,5 центнер дүжүт немей алдынар. Эки-ле көргүзүг. Ынчалза-даа ооң үрезиниҥниҥ шынары куду. Эки шынарлыг үрезин часны тарылгага гектарга онаштыр 5 миллион тараа чашкан шөлдеи алдынган. Үрезин материалын, чогум дүжүдү эвээшдаа болза, эрте тараан участоктардан алыры чогумчалыг дээрзин бистиҥ дуржулгавыс көргускен. А ниити тарылганы, түгле чыылдаазын көвүдедир болганда, дыка эртелеткен херек чок. Бо аргаларны дөгерезин ажыглаары — бедик дүжүттүүн болгаш шынарлыг үрезиниҥ үндезини.

Республиканыҥ чер ажылдакчыларыныҥ мурнунда сорттуг тарылгаже калбаа-биле киреринииҥ болгаш районнуттуганган сорттарны арыг тургузарыныҥ талазы-биле белеҥ эвес соруглаар салдынган. Ол соруглаарныҥ боттанышкыны амдыызында арай-ла дүвүреҥнег. Дуржулга станциязы 1971 чылда тараа культураларыныҥ Элита үрезиниҥ бүдүреринии-даа, сайгарарыныҥ-даа планын долузубиле күүсеткен түрда, 1972 чылда республикада сорттуг тарылганыҥ деҥнели куду — 66,2 хуу болган. Шынарлыг үрезин-биле тараан төлүүн чыдыҥ-на эвээжеп турарыныҥ херечизи бо. Шынар чок үрезиҥ 1970 чыда түгле 23,4 хуу түрган болза, 1971 чылда —28 хуу, 1972 чылда — 31,2 хуу четкен. А бо чылдың февраль 1-де медээ-биле алырга, республикада ыңдыг үрезин 34 хуу чедип турар. Ылаҥгыя Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарда шынары куду үрезин хөй. Үрезин материалынга шак мындыг харыысалга чок чорук үрезиниҥ ажылынга улуг хорааны чедирип турар. Бистиҥ селекционерлеривистиҥ өстүрген кайгамчыктыг сорттарын шептередири — бистиҥ соңгаарлаттынмас соруглавыс.

О. ӨНЗАК.

Тываныҥ Көдээ ажыл-агыйныҥ дуржулга станциязыныҥ үрезин кылдызынииҥ эргелекчизи.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ

Кызыл хөөрайныҥ зът комбинадыында Василий Артёмович Иваноову ол коллективте шупту кижилер эки билир. Ооң боду мал соғар цехте ажылдап турар болгаш бүдүрүлге планын ай санында амыр күүседип турар. ССРЭ-ниҥ 50 чылынга утказутур калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришип, бүдүрүлге планын эки күүседип турганы дээш, ону ат салган шак-биле шаҥнаан болгаш коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты тывыскан.

Амгы үеде ажыл-агыйныҥ бүгү адырларынга Бүгү-эвилелдиҥ социалистиг чарышы калбарган турда, ол бодунга бедиткен социалистиг хүлээлгени алган, ынчаҥгаш тоскуу беш чылдың шиитпиринге, үшкү чылында улам шалыпчы ажылдаар соруганы салып алган ол ажылдап турар. Бо чурумта — В. А. Иванооттуҥ ажылдап турарын көргүскен.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

НАЦИОНАЛ ОКРУГТАРДАН

АЪРГА МААДЫРЛАРЫ

Коми-пермяк национал округтуҥ ыяш белеткелчилериниҥ чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыжында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Четинниҥ база М. Амирхановтуҥ болгаш өскелериниҥ-даа трактор бригадазы мурнаа чоруп турар.

Ол коллективтерни, ялыбүрү националдыг кижилерни найырап, бот-бодуларынга дузалашкыры, бедик көргежилдин каттыштырып турар. Чижээ, М. Амирхановтуҥ бригадазы бирги кварталда он бир муң дөрбелчин метр ыяшты, белеткээрин хүлээнген. Соок дөртен градус чедип турган январьда ыяш белеткелчилери планнаан ажыр 600 кубометр ажыг ыяшты берген. А февральда планны барык ийи катап ажырган.

Округтуҥ ыяш белеткээр үлетпүрү ыңдыг бедик темпиниҥ бир дугаар көрүп турарыл ол. Ыяш белеткелчилериниҥ амгы үениҥ техниказын чергинии эки шиҥээдии алганы ону чедип алырын хандырган.

КИПРЯНОВ,
СЭТА-ныҥ корр.

ЕНИСЕЙДЕ ХООРАЙ

Дудинканың архитекторлары ол хоорайның чиҥгине планын чогаадып эгелээн. Хоорай амгы үениҥ бажыңнарлыг, чараш кварталдарлыг болур. Оң-не чараш кудумчу — Эрик кудумчузу болур. Ооң кыдыын дургаар чаа бажыңнарны тудар. Кол шөлге Культура бажыңын, садыг товуун, гостиницаны, хем болгаш демир-орук вокзалдарын тудар.

Красноярскиниҥ соңгу чүгүнүү таандакы шинчилекчилериниҥ бирээзи бо чүс чылдың эгезинде: «Дудинка— он шаа өрегелиг суур. Ында садыгжылар хөй, күзүн олар барааннары-биле Тундраже ивилерлиг чоруптарлар» деп бижээн. Таймыр национал округта Дудинка богун— портчуларның, тудугжуларның, демир-орукчуларның хоорайы-дыр. Чыл бүрүзүнде ында он-он муң дөрбелчин метр чурттарга бажыңнарын, чаа школаларны, уруглар садтарын, яслилерни тудуп турар.

Красноярскиден Енисейниҥ аксынга чедир Дудинкадан улуг порт ам чок. Норильскиниҥ даг-металлургия комбинадының Таймыр чартык оруулуктан хемнеп-даа, далайлап-даа сөөртken чүк аңаа белдирлежип турар.

А. ЩИГЛЕНКО,
СЭТА-ныҥ корр.

АНЫЯКТАРНЫҢ ЧАҢЧЫЛЫ ЫНДЫГ

Коряк национал округтуҥ Аянка суурга Клава Этылян бурунгу чаҥчылды үреп, иви кадарчызы болуп чоруй баргаи дээрзин билип каапаш, кырганнар бажын чайгап тургулаан. Иви кадарчызы болуру —хереэжен кижиниҥ хереэ эвес-тир дижир. Хөй чер кезинир, дүн-хүн дивес ажылдаар болгай, соңгу чүктүн бойдузунга шыдажыр дуржулга-даа херек.

Клавaның ачазы: акыының үлегерин эдерe бергeн-дир — дээн. Виктор база чаҥчылды үрепкен. Ол—ивижи болбайн, хамааты ужар чүүлдүн училищезин дооскаш, ужудукчу болу берген. Шаанда тундраның чурттакчыазы: эр кижи чүгле кадарчы болур деп тургулаан чүве-дир. А ам эр-даа, хереэжен-даа кижи бодун боду билир. Башкылар, эмчилер, радистер, малчыннар, механизаторлар, библиотекарьлар, артемденнер, музыкантылар — кым-даа болур дизе коряк хереэжен кижиге орук ажыл.

М. ЖИЛИН,
СЭТА-ныҥ корр.

ИВИЖИЛЕРГЕ РАДИОЛЕКТОРИЙ

Ненец национал округтуҥ колхозтарының болгаш совхозтарының хөй муң ивилериниҥ оруу Баренцово далайның эриктеринден Уралдың соңгу талакы дагларынга, Мезеньниҥ аъргаларынга чедир шөйүлген. Оларның-биле кады кадарчыларның ивижи бригадалары кожуп чоруп турар. Айда ийи катап оларга Радиолекторийниҥ кыйгызы чеде бээр.

Ол дамчыдылганы округ радиозунуҥ улуг ажыл-агый редакциязы белеткеп турар. Ооң кол соруглазы— мурнакчы дуржулганы, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын нептередири, ивижилериҥ ажылынга болгаш амыдыралынга дузаны чедирери болуп турар.

Радиолекторийниҥ баштайгы дамчыдылгаларынга социалистиг чарыштыҥ тиилекчилери —«Харп», «Соңгу чүктүҥ чечектелиишкини», «Россия» совхозтарының ивижилери киришкеннер. Дамчыдылгаларга мурнакчыларның, агиткультбригадаларның ажылының дугайында очерктерни база инмиргилээн. Дамчыдылга национал округтан дыңнадыглар-биле доостур. Лекторийниҥ планында—ивилерни бүрүн камгалап алыр дугайында сүмелер, одар-белчиринии, көжер оруктарның дугайында дыңнадыглар болгаш өске-даа чүүлдер бар.

Б. ИСАКОВ,
СЭТА-ныҥ корр.

МЕХАНИЗАТОР— ИВИЖИ

Таймыр национал округта Провиденск профессионал-техниктиг училищеге чаа салбыр ажыттынган. Аңаа ивижи-механизаторларны белеткеп эгелээн. Сургуулдар зоотехниканың болгаш ветеринариянаҥ үндезиннерин шиҥгээдип ап, тракторнуң, мотонарттың, вездеходтуң тургузугларын, оларны ажыглаарының аргаларын өөренир.

Чукоткада ол чаа мергежилдерни аныяк 30 кижи өөренип киришкен. Олар колдуунда Соңгу чүктүҥ биче-бууай улустарының төлөөлери болуп турар, иви ажыл-агыйның коллективтери оларны өөренир ыңдыыр сүмелегилээн. Ийи чыл дургузунда училищени олар өөренип дооскаш, төрээн колхозтарынга, совхозтарынга чеде бээрлер.

И. ПАВЛОВ,
СЭТА-ныҥ корр.

Делегей бо ХҮННЕРДЕ

Чиҥгине секретарьның кыйгырыы

ОТТАВА. (СЭТА). Канаданың Коммунистиг партиязының Чиҥгине секретары У. Каштан Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түп чазаан хүлээп көөрүнче Канаданың чазаан кыйгырган. Канаданың даштыкы херектер министри М. Шарп чазаак-парламент төлөөлерин баштап алгаш, ам Мурнуу-Чөөн Азиниҥ чурттарында аян-чорук кылып чоруп турар. Мурнуу Вьетнамда бүгү политиктиг хоруудатканнарны хостаарын сайгон ёзуу-чуруумунан негээрин М Шарпка саналдаан. У. Каштан аңаа телеграмма чоруткан.

НАЦИОНАЛ ХУРАЛДЫҢ БАШТЫҢЫ—КОММУНИСТ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының үндезилекчилериниҥ бирээзи, 83 харлыг Виржиль Барель чоокта чаа болган парламент соңгулдазының соонда Францияның чаа сонгуткан Национал хуралының баштыңы болган.

Парламентиниҥ чаҥчыл болган чурумун ёзугаар В. Барель Национал хуралдың сессиязын апрель 2-де ажыдарда эге сөс чугаалаар.

С. МИХАЛКОВТУҢ ЧОГААЛДАРЫНЫҢ НОМУ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Марның Чыдыышкын министерствозунуң парлалга чери Сергей Михалковтуң чогаалдарының чыынды сес номун сөөлгү чылдарда моол дылга парлап үндүрген. Оларның ниити тиражы 60 муң кезек.

ЧАЗАКТЫҢ ШИИТПИРИ

ВЕНА. (СЭТА). Австрияның чазаа австри шиллингтиҥ үнезин 2,2 хуу улгаттырар деп шиитпир үндүрген. Ону чазактың министрлери хуралдаан соонда Австрияның сан министри Х. Андрош дыңнаткан. Ол хуралга сан черлериниҥ төлөөлери киришкен.

«Бобов дол» деп энергетиктиг комплекс Болгарияның алдыгы беш чылының эң улуг будүрүлгелериниҥ бирээзи болур. Ооң тудуушкуну — социалистиг чурттарның акы-дүнма кады ажылдажылгазының чайыннанчак үлегер-чижээ болур. Ооң төлевилелин болгар специалистер чогаадып тургускан, а турбиналарны—Совет Эвилели бээр, котелдарны — Польша кылыр, электрофильтрлерни — ГДР-ге белеткээр, чамдык технологтуг дериг-керекселдерни — Венгрияның заводтарынга кылыр.

ЧУРУКТА: Польша инженерлер Б. Явольский, Т. Павлов, Д. Гжешик Польшага кылган дериг-керекселдерни эптеп тургузарынга киржип тураалар.

БТА — СЭТА-ныҥ фотозу.

АРГЕНТИНАДА ӨСКЕРЛИИШКИННЕР

Аргентинага март 11-де бүгү-ниитн соңгулда болган. Анаа республиканың президентизин болгаш орадакчы президентизин, Национал конгресстиҥ кежигүннерин, черчериниҥ эрге-чагырга органнарын соңгаан. Ол соңгулда Латин Америкада эң улуг чурттарының бирээзиниҥ амыдыралынга эң чүтүлә политиктиг болуушкун болган. Сөөлгү барык он чылдың дургузунда баштай эрттирген соңгулда ол болган. Ук соңгулда ынчаҥгаш ужур-дүзалыг. 1963 чылды сөөлүүредир болган соңгулда үезинде соңгаан президент Артуро Илианы 1969 чылда дүжүргеи соонда Аргентинага эрге-чагырга түүлбүрү шериг ёзу-чуруумарының холуунга турган. Америк «Висьон» журналдың демдеглээнин ёзугаар алырга, «политиктиг амыдыралды шериг кижилериҥ күш-биле холгаарлааны аргентин амыдыралдың база бир кол талазы болу берген. Ындыг болганда, чуртка үндезин хоойау барымдаалаар эргелеп хеннирине шилчиир арганы Аргентинага бээр соңгулданыҥ түүнелдерин делегейниҥ, латинамерике болгаш өске-даа чурттарының ажоок соңуурган турарының ужуру билдингир.

Соңгулда түүнелдериниҥ четче барымдаалаарын ам-даа чарлап дыңнатпаан. Ынчанмыже соңгулда эрттирериҥ контрольдап турган амгы шериг чазактың баштыңы— генерал Лануссе Хосталганың «хунтисиалистиг» фронтузунуң (ХХФ)— перончу шимчошкинге үндезилей тургускан политиктиг каттыжышкынының тиилеэнин көрген. Президент турган 1965 чылда дүжүрткен Хуан Перонның хуууда төлөөзи — чурттуң президентизиниге ХХФ-ниҥ кандидадазы Эктор Кампора соңгуучуларның бадылаашкыпнарының барык чартык кезиин алган, бодунуң бүрүн тиилеэрин хандырган. Генерал Лануссениҥ медеглээнин ёзугаар алырга, эрге-чагырганы Э. Кампорага бо чылдың май 25-те шилчидип бээр.

Соңгулдага ХХФ-ниҥ тиилеэнин таварылга эвес. Эргечагырганы 1946—1955 чылдарда Перон башкарып турган үеде-ле перончулар чурттуң профсвилел амыдыралынга ханы дазылданы берген. Ынчаҥгаш аргентин улус чуртка ханы чаартылганар кыыр күзеллинии ылергейлээн. Соңгулданың пол түүнели ол дөстуур. Соңгулдага «Революстуг улустуу эвилел» империализмге болгаш молчукчу хоренгитеннерге удур тодаргай программаны чарлаан. Ооң кандидаттарының улуг тиилелгени чедип алганы улустуң ол күзелин база бадыткап турар. Аргентинаның чажыт байдалда турар Коммунистиг партиязынга деткиткен, төөн үзелдиг хой-хой партиялардың ол каттыжыышкыны соңгулда болурунуң, 50-не хүн мурнунда тургустунган болза-даа, чурттуң президентизинге ооң кандидазы Оскар Аленде миллион ажыг бадылаашкыны алган.

Национал хамаарышпас чорук дээш, империализмниг монополияларының тергиндеринден хосталыры дээш, ажылчы төн массаларының күзелсонуургалынга дүүштүр ханы социал-экономиктиг чаартылгалар дээш туружун турар күштер Аргентинада болгаш бүгү Латин Америкада быжыып турар.

Н. ЧИГИРЬ,
СЭТА-ныҥ тайылбырлакчызы.

Пентагоннуҥ чарлаан түүнелдери

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Барыын Европада турар америк чепсектиг күштериҥ хандыраныын чарыгдаалдары АКШ-тың сан-хөөзүнге удам аар үүрге боол турар. АКШ-тың Барыын Европага 300 муң кижилиг шериглерлиг турарын-биле холбашкан шериг чарыгдаалдары 1974 сан-хөө чылында 17 миллиард доллар болур деп, албан чүрүмүн ёзугаар Пентагоннуҥ чарлаан түүнелиҥ барымдаа болдургаш, Ассошиэйтед пресс агентилел дыңнаткан. Түгле сөөлгү ийи чыл дургузуында безин Пентагоннуҥ ол соруглага чарыгдаар шериг бюджеди 3 миллиард доллардга көвүдээр дээни ол.

ДУГУРЖУЛГАНЫ, ҮРЭЭН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам дутайында Париж дугуржулгазынга чөрүштүр сайгончу эргечагырга март 7-деи 10-га чедир Мурнуу Вьетнамга 28 шаан халдаашкыннарны болган «ооҥжуттурулганын» 162 үүгедиишкиннерин кылган. Ол шаан халдаашкыннарга, ужар чүүлге, үтер-бооларга болгаш танкыларга деткиткен доктаамал армиянын улуг-улуг кезектери болгаш доктаамал эвес күштер киришкен деп парлаганын Хосталга агентилелп дыңнаткан. Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түп чазаанын холунда турар девискээрлерни сайгончу шеригниҥ үтер-боолары хөй удаа боолап турган.

Көргеннерниҥ чугаалап турары

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сайгон администрациязының кара-бажыңнарында политиктиг хоруудалга турардарны хинчектеп, эриидээри — Мурнуу Вьетнамда аңаа-ла болуушкун апарган. Кара-бажыңнарда болгаш лагерьлерде хоруглап каан мун-мун мурнуу-вьетнам патриоттарны үргүлчү дорамчылап, кижи шыдажыр арга чок байдалдыг хоруглап турар деп чүве бүзүреллиг барымдаалардан билдиниҥ турар.

«Оларны кижилер дээр арга-даа чок. Олар кемдээн, балыг кеш-соөгу-ле артаан кижи дүрүлери дег». Мурнуу-вьетнамныҥ Коншон деп кара-бажыңга хоруглап турганнарны көргеш, америк «Тайм» журналдың корреспондентизи Д. Девос ынчалдыр бижээн. Ол кижилерни «парлар кара-бажыны» дээр хоруглап черлериниҥ хостап үндурген соонда эмнелге черинге экkеп чыттырган. Контроль болгаш хайгаарал талазы-биле улустар аразының комиссиязының кежигүннери Коншон кара-бажыңга келир дей бергеи деп, сайгон эрге-чагырганынга дыңналы бээрге, ол каш-ла кижини кара-бажыңдан хостап үндурген.

Кызаа, чавыс «пар кара-бажыныңга» чыл-чылы-биле хоруглап келген кижилер кылаштай албас, тура-даа албас апарган деп, «Тайм» бижээн. Коншопатка хоруглап турганнарның чугаалаанын ёзугаар алырга, чоннуҥ үүүбүрү кезектериниҥ аңгы-аңгы назы-харлыг кижилери кара-бажың хоруглалында чинчектеним турар. Кара-бажыннатканнар үргүлчү аштап түрээш, оларның аъш-чемин экижилерин негээннерин кара-бажың хаалгачылары хоранныҥ ёзугаар түүлбүрү кезектериниҥ аңгы-аңгы назы-харлыг кижилери кара-бажың хоруглалында чинчектеним турар. Кара-бажыннатканнар үргүлчү аштап түрээш, оларның аъш-чемин экижилерин негээннерин кара-бажың хаалгачылары хоранныҥ ёзугаар түүлбүрү кезектериниҥ аңгы-аңгы назы-харлыг кижилери кара-бажың хоруглалында чинчектеним турар. Кара-бажыннатканнар үргүлчү аштап түрээш, оларның аъш-чемин экижилерин негээннерин кара-бажың хаалгачылары хоранныҥ ёзугаар түүлбүрү кезектериниҥ аңгы-аңгы назы-харлыг кижилери кара-бажың хоруглалында чинчектеним турар. Кара-бажыннатканнар үргүлчү аштап түрээш, оларның аъш-чемин экижилерин негээннерин кара-бажың хаалгачылары хоранныҥ ёзугаар

«Антисоветизмге» ооргаланган

БОНН. (СЭТА). Европаның политиктиг хөй-хөй айтырыгларынга пекин удуртукчуларның болгаш оппозистиг барыын-герман христиан-демократтыг эвилел (ХДЭ) — христиан-социал эвилел (ХСЭ) партияның баштыннарының чаҥгыс ааи сагыш-бодалды сөөлгү үеде тодаргай илереп турар апарган деп, «Үнзере пайт» солун бижээн.

«Штраус болгаш Шредер, ХДЭ — ХСЭ-ниҥ кедергей барыын үзелдиг өске-даа удуртукчулары бада-да, ГФР-де неонацистиг күштер дег, ГФР-ниҥ ССРЭ-биле, Польшабиле чарган керээлеринге, Барыын Берлин талазы-биле дөрт талалыг дугуржулгазынга, ГДР биле ГФР-ниҥ аразынга чарган транспорт керээзинге эң дерзин удурланып келген. Ол керээ-дугуржулганы боттандырарынга шаптык таварыштырарын олар ам-даа ораладжып турар болгай» деп, солун бижээн.

«Кыдат удуртукчулар чүүлбүрү сыддаглаашкыннардан түттүнар кажарлаашкыннарны кыла-кыла, ат салдынган керээлерниҥ күштүг болурун шаптыктаар, ГДР биле ГФР-ниҥ аразында харылзаалары кедилиг хогжүдерин салдадыр сорулганы салып алган, ону эң чоокку үеде чедип алыксап турган.

Делегейниҥ ийиги дайынының политиктиг түүнелдерин хүлээп көөрүн болдурбас, делегей байдалының дүшкүүрлүг чоруун чавырылдыраp чорукту болдурбас болгаш Европаның айыыл док чоруунун айтырыгларын чугаалажырынга хора чедирер дээн улуг-тураллыг семээшкиннерни чедип алыр бодалыг ыңдыг кажарлаашкыныыг турган» — деп, «Үнзере пайт» бижээн.

Ук чүүлде демдеглээнин ёзугаар алырга, «кыдат удуртукчуларның планнары бүтпейн барган. Ындыг болу бээрге, олар боттарының стратегиктиг сорулгаларындан ойталаап, герман айтырыгга хамаарыштыр кандыг-бир чаа сыддаглаашкын тып алыксаап, тактиктиг кажарлаашкыннар кылып турар апарган. Ам ГДР-ниҥ бүрүн эргезин болгаш эрге-ажыктарын камгалажыр бис дээр чугаалар Пекинден дыңналбастай берген. Пекин оон орнунга ГФР-ге чаа национализм дээр үзел пептередирин, ажаанзирек сагышхөөннерни өөскүдерин чедип алыр деп семеп турар».

Пекин удуртукчулар ниити-европа чөвүлел хуралын арттыреринии шүгүмчүлеп турар. Ол чөвүлеа хуралга хамаарыштыр Штраустуң болгаш Шредерниҥ сагыш-бодалының ол шүгүмчүлел-биле дүгжүп турарын үе солун база демдеглээн. «Штраус, Шредер болгаш кыдат партия удуртукчулары айыыл чок чоруктун болгаш кады ажылдажылганың ниити-европа системазынга удур чаҥгыс сөстүг туржуп турар. Олар Европаның социалистиг чурттарын Совет Эвилелиниден чарар чаҥгыс аай чүткүдүүр» — деп, ол чүүлде чугаалаан.

«Кыдат удуртукчуларның политиказын ГФР-де эң реакцылыг, ажаанзирек болгаш неофашистиг күштериҥ политиказы-биле безин каттыштырып турар кол үзели — антисоветизм» — деп. «Үнзере пайт» аңаа холбаштыр недеглээн.

Библиотекада

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн байырлаарыга белеткел талазыбиле республиканың библиотекалары ажылды калбартын турар. Кызыл хоорайда Н. К. Крупская аттыг библиотекага В. И. Ленинниң соолгу бижээн ажылдарынга («Рабкриниң канчаар эде организастаарыл», «Съездиге чагаа» болгаш оске-даа) дугайында бееделдер болган.

«Делегейниң чаартышкан кижи», «Коммунистиг үлегер-чижээ», «Мен бодумуун партиямның кежигүнү чораан мен, кежигүнү-даа мен, моон соңгаарда кежигүнү болур мен» деп темаларга таймылбырларны номучукчуларга кыымырын белеткеп турар. Чүрттүүн коммунистериниң, ажыл-херектериниң, ленинчи кыйгырыгының партия кежигүннериниң дугайында ол таймылбырларга чугаалагылап бээр.

Оон ангыда «Үе-шаг дугайында, партия дугайында, кижилер дугайында» деп темага-дом делгелгелерни организастаар, номучукчулар олардан чаа номнар-биле, В. И. Ленинниң сорагнигтеринден, елбытышкынынары-биле танышып ап болурлар.

Яазы-бүрү бүдүрүлгелерни ажыл-ишчилер-биле ужуражымышкынар база бичге зээс черни ээлээр.

(БИСТИН КОРР.).

ХАВЫЯАЛЫГ ПОЧТАЧЫ

— Орден, хавыяа-биле шаңнаткан кижи кайыыл ээн кайы майгында, азы чадырда ирги?—дижип удур-дедир айтырышкан чугаа-соот ынчан аржаанга дыртын апартан. Ажылчы чонуун дыштанып, эмнеңиринге Бай-Тайга районда Шивилиг аржааны түгле ол черде эвес, харын республикада сурагжаан болгай.

Д. Салчак 1966 чылда ээлчеглиг шолээнин, алгап дыштаныры-биле ацаа чеде берген турган. Бир-ле хүн ацаа концерт көргүзери-биле артистер келгеш барган соонда «дыштанныкчылар аразында почтачы бар. ол кижиниң чазактың дээди хавыязы Ленин орденин-биле шаңнаан-дыр» деп чугааның тарай бергени ол.

...Почтачы дээрге мен-ие болгай мен, азы мында мендеп оске база почтачы бар ирги бе? деп. Дүү-Дарый Байыр-ооловна бодаптан. Күрүнеге хөй тараа, мал остүрүп бергей эвес, бодүүн почтачыны мындыг дээди хавыяа-биле таан кайын шаңнаарыя аан дээп ышкаш хөй-де бодап оон сагыжынга кирип турган.

Почтачыны шаңнаан деп чугаа үнгеш үш-дөрт хонуп чорда. Аржаанга Дүү-Дарый Байыр-ооловна Салчакты дээди хавыяа—Ленин орденибиле шаннаткан дугайында Чарлыкты парлаан солуннардаа келген, почтачының ажылдап турар коллективинден, кады ажылдап чораанны эш-өөрүнден болгаш ха-дуңмазынлан хавыяалыг болганы дээш ацаа байыр чедиргеп он-он телеграммалар, чагаалар үрдүнүп-ле келген...

Дыштанып турган черинден келгеш Дүү-Дарый Байыр-ооловна ажылдап эгелээн. Удаваанда Тээли суурнуң Культура бажыңынга чөп сыңмарлаштыр чыглып келген. Чазактың дээди шаңнаан

Расписана.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнелеп чыгарылган

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
МАРТ
17
СУББОТА
№ 64 (9140).
Өртээ 2 көп.

Часкы тарылгага уткуштур

● Бо чылын „Большевик“ совхоз 2662 гектар черге тараа куль-тураларын чаштырар. Амгы үеде 200 тонна кызыл-тас, 457 тонна арбайны чажар шынарынга чедирген.

● «Искра» колхозтуң техниказы часкы хову ажылдарын чорударынга бүрүн белен.

Техника белен

«Искра» колхоз механизаторларның классын бедидеринче улуг кичээнгейни салып турар. Ол ажыл-агыйның 64 механизаторунуң 34-түү I болгаш II класстыы. Механизаторларның күш-ажыл төлевиринге материалдыг идиг бериишкинин шиңгээдип алган чорук, оларны ажыл-агыйга быжыглаарының аргазын берген. Техниканы ажыглаарының болгаш кадагалаарын организастаарының талазы-биле ол колхоз чүгле районда эвес, харын-даа республикада мурнакчыларның бирээзи болуп турары ынчангаш таварылга эвес.

1972 чылдың көрүлде-конказы часкы хову ажылдарын чорударынга бүрүн белен. Ону чедип алыры-биле ажыл-агыйның ИОЛ инженери Ховалыг Ангыр-оол, мастерская эргелекчизи Сат Севен-Дорму олар улуг организанчы ажылды кылган.

График ёзугаар

Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының коллективи тракторлар септелгезин чедиишкинниг чорудуп турар. Амгы үеде Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларынга 43 тракторну, 62 шимчедикчини септеп берген. Слесарь-септекчилер Сат Дормулдай, Содунам Каң-оол, Ховалыг Даржыг-оол олар мурнакчы ажылдап турар. Норманың 115—120 хуу күүселдези — оларның хүн бүрүде көргүзүүнүндыг.

Чадаана каттыжыышкынының механизастаттынган отрядында база-да ажыл улуг. Чөөн-Хемчиктиң колхозтарының болгаш совхозтарының шолдеринге 25 муң тонна органиктиг болгаш 1000 тонна минералдыг чемишчидилгелерни совертүп тегери планнаттынган. Оон ажыгда 3000 га черге бөк үнүштерни үзүтпаар ажылды чорудар, 1000 га аңгысты аңдарар. Амгы үеде отрядтың механизаторлары ол ажылдарны чорударынга техниканы белеткээрин доозуп, өдөн совертүрүнче кирип турар.

И. ОЛДЫРЕВ.

Белеткел эки

Тарааны болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериң база белеткээрин көвүдедир талазы-биле Бүгүзвилел социалистиг чарыжынга киришпишаан, «Большевик» совхозтуң тараажылары беш чылдың бо шинтпирлиг чылында бөдиткен хүлээлгелерни аяан. Бо чылын совхоз иниизи-биле 2662 гектар черге тараа культураларын чаштырар, оон бир гектарынга онааштыр 9,6 центнер дүжүттү өстүрери, тарааның ниити чыылдазын 2415 тонна чедирери ында көрдүүген. Ол ышкаш совхоз мал чеми культуралардан 405 гектарга, кукурузаны, 200 гектарга чакгыс чылдыг сигеннерни өстүрер.

Бо сорулгаларны боттандырарынга часка шыңгыы белеткел улуг рольду ойнаар дээрзин шемижилер эки билир. Ынчангаш техника септелгезинин темпизинче олар онза кичээнгей салып келгеннер. Бо хүннерге чедир ында септезе чоттуур 20 тракторнуң 16-зын, 16 сеялканың 12-зин, 17 аңдазының 14-үн, 140 илиргиң 130-ин белеэнинг шугумүүда турган, эрес ажылданнар. Арткан техниканы ажыл-агый чоокку хүннерде бүрүн септеп доозкаш, комиссияга дужаар.

Техника септелгези-биле чергелештир часкы тарылгага үрезин белеткээри чедиишкинниг чоруп келген. Ында ам безин 200 тонна кызыл-тас, 457 тонна арбайны чажар шынарынга чедирип алган. 84 тонна суданын, 12 тонна чинге-тараанын үрезинин арыглап белеткээри үргүлүлел турар.

А. МИЖИТ-ДОРЖУ.

Алдарлыг „Арсеналдың“ коммунистери

КИЕВ. Киевтиң В. И. Ленин аттыг «Арсенал» заводунуң коллективи бодунуң революсчу болгаш күш-ажылчы чанчылдары-биле сураглыг. Заводтуң цехтеринде беш хүнүүн даалгазын дөрт хүн иштинде күүседир дээш шимчээшкин улаш калбаргаң. Оон эгелекчилериниң бирээзи хоюглакчы А. А. Донченко. Ол бүдүрүлге черинден аңаа чаа хевирииң партия биледиң бир-ле дугаарында тывыскан.

Оон-биле кады партия биледиң «алдын холдуг токарь-мастер» А. Д. Ювченко, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Г. А. Васюков, цехтиң комсомол организациязының секретары, эдиктиг Михаил Возняк болгаш заводтуң өске-даа коммунистери алганнар.

Тургустунган чанчыл бүгаар бир дугаарлыг чаа партия биледиң Владимир Ильич Ленининиң адынга бижээн болгаш аңаа СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ат салган дугайын мурнакчы коммунистер улуг сөрүшкү-биле чугаалап турганнар.

— Ленин кажан-кезээде биистиң-биле кады, Ленин — биистиң коммунизмче эдерип бар чоруур тугувус-тур. Совет улусту Коммунистиг партия ол оруктап бүүрелдиг башпап бар чоруур—деп, коммунистер чугаалап турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан): Киевтиң В. И. Ленин аттыг «Арсенал» заводунуң мурнакчылары «алдын холдуг мастер» Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры хоюглакчы А. А. Донченко, «алдың холдуг мастер» коммунистиг күш-ажыл бригадазының удурткучузу А. Д. Ювченко, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, хоюглакчы Г. А. Васюков, механиктиг цехтиң партия организациязының секретары, «алдың холдуг мастер», хоюглакчыларның коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири Г. М. Рюмков, цехтиң комсомол организациязының секретары, фрезер станоктарының эдиктиг М. А. Возняк олар партияның чаа билеттерин алган соонда.

С. ТИТОВТУҢ телефотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

А. Н. Косыгинның Иранның шахиншагы-биле беседазы

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Март 15-те ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Иранның шахиншагы Мохаммед Реза Пехлеви-биле ужурашкан, беседалашкан.

Беседа үезинде совет-иран харылааларының болгаш делегейниң ийи талага сонуургалдыг чугула айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчуушкуну болган. Ийи чурттуң улустарының болгаш тайбынды быжыглаарының эргежыктарынга дүүштүр Совет Эвилели биле Иранның арасында кады ажылдажылганы болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынны моон-даа сөңгаар улам хөгүдеринче чүткүлүн ийи тала илереткен.

Эң-найыралчы ёйу-биле эртикен беседага Иранның Премьер-министри А. А. Ховейда болгаш даштыкы херектер министри А. А. Халатбари олурушкан.

Дугуржулгага ат салган

ТЕГЕРАН. (СЭТА-ның тускай корр.). Март 15-те ССРЭ-ниң чазаа биле Иранның чазаавыг аразында Исфаганда металлургия заводун калбартыр талазы-биле кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага ат салган. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы А. Н. Косыгин, Иранның Премьер-министри А. А. Ховейда, экономика министри Х. Ансари, Совет Эвилелиниң Иранда элчиин В. Я. Ерофеев, албанның өске-даа кижилери аңаа олурушкан.

СЭКП Тыва обкомунда

1973 чылдың апрель 21-де коммунистиг субботник дугайында

Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң, эът комбинадының, «Кызылдың төп электростанциязының тудуг» эргелелиниң болгаш Кызылдың өске-даа будурулгелериниң, тудугларының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының Москванын Лихачёв аттыг автозаводунуң коллективиниң үлегерин ёзугаар 1973 чылдың апрель 21-де коммунистиг субботникти чорудар дугайында эгелээшкинин СЭКП обкомунуң бюрозу деткээш, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнге тураскаатқан коммунистиг субботникти 1973 чылдың апрель 21-де республикага эрттирер дугайында доктаалды хүлээп-алган.

Субботникке ажылчы чоннуң калбак киржилгезин хандырарын, ону чорударын организастаары-биле ходбашкан айтырыгларны шинтпирлээрин, коллектив бүрүзүнүң чүүл кылырын, оон хемчээлин баш бурулгаар тодарадырын, тоску беш чылдың фондузунга салыышкынын киирери-биле 1973 чылдың апрель 21-де коммунистиг субботникче үнер деп кыйгырыгны салбышаан, ажылчы чоннуң ортузунга политиктиг ажылды чорударын СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарынга, хоорайкүүскомнарга, облпрофчөвүделге болгаш ВЛКСМ обкомунга дааскан.

Эвилелдешкен РЕСПУБЛИКАЛАРДА

● Хөмүр-даш тывыжын бүрүнү-биле механизастаан

● *Эртемни—бүдүрүлгеге*

● Хожудааннарга мурнакчылар дузалаар

РСФСР: Хөмүр-даш хөй, чарыгдаал эвээш

«Южкузбассуголь» комбинаттың шахтерлары беш чылдың эгезинден бээр планнаан ажыр үш миллион тонна хөмүр-дашты берген. Ол көргүзүүнү олар график ёзугаар 1973 чылдың ужунда чедип алыр ужурлуг турганнар. Хөмүр-даш тывыжының темпизиниң ындыг бедик өзүлделиг болганы—күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң эң бедик чедип алыр дээш дагжыларның массалыг чарыжының түңнели болган.

Оон чорудулгазында шахталарның хөй пуруузунга хөмүр-даш тывыжына чаа агрегаттарны болгаш өске-даа дериглелерни нептереткен. «Зыряновская», «Абашевская», «Томская» болгаш чамдык өске-даа шахталар хөмүр-даш тывыжының ажылдарын болгаш опу дашкаар транспорттаарын Кузбасска бир дугаар долуу-биле механизастааннар. «Юбилейное» дээр шахта эргелелиниң черлеринде хөй участокторда автоматиканы ажыглап турар. Ол бүгү болаа шахтёрларның күш-ажылының ортумак бүдүрүкчүлүүн 16 хуудан бедидер аргазы бээр.

Беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында комбинаттың датказылары онза бедик темпиниң чедип алган. Планнаан ажыр 300 муң тонна оттулар чүүлдү белеткээн—ол болаа эрткен чылдың ол-ла үеининиден ийи катап хөй-дүр.

Ында бригадаларның болгаш шахталарның аразында чарыштың үндезини: эвээш чарыгдал үндүрүп турган хөнүү, эки шыварны чедип алыр деп приядип болуп турар. Беш чылдың эгезинден бээр тонна хөмүр-даш бүрүзүнүң бот-үнези 33 копеекке чиигээни саналттынган, а комбинаттың планнаан ажыр орулгазы ийи катап өскен.

Шахтёрларның 1973 чылда хүлээлгеазинде чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белидериниң күселя-биле оттулар чүүл тывыжын миллион рубльге көвүдедир көрдүнген. Оттулар чүүлдүң бот-үнезин чүс-чүс мүң рубльге чиигедирип шинтпирлеттингеп.

(СЭТА-ның корр.).

Украина: Күш-ажылдың, эртемниң эвилели

Бүдүрүлгелер-биле социалистиг дем каттыштырылгазының керээлерин чарып алган эртем-шинчилел институттарының болгаш конструктор бюроларының эгелээшкинин партияның Донецк обкомунуң бюрозу чүүлдүг деп корген.

Ындыг керээлер беш чылдың үшкү, шинтпирлиг чылында бүдүрүлгениң ажыктыының улам ыңай өзерин хандырар. Чиижээ, Макеевскиниң Ленин аттыг шахта эргелелиниң составында кирип турар беш шахтазын дег ажылының талазы-биле каттыштырар дугайында комплекс ажылдарны бо чылын күүседирин Донецкиниң хөмүр-даш эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери хүлээгеп. УССР-ниң Эртемнер академиязының физика-техника институдунуң эртемденнери элээн каш бүдүрүлгелериниң инженерлериниң киржилгезин-биле канның пластиктиг будужун белидер болгаш металлургия агрегаттарының ажылдаар хуусавазын уландыр талазы-биле шинчилелдерни чорудар.

(СЭТА-ның корр.).

Таджикистан: Мурнакчыларга деңнежир

Таджикистанга час эрте дүшкеп. Бо чылын Төрээн чурткa эки шынарлыг 66 муң тонна хөвеңни бээр деп шинтпирлээн эң улуг Шаартузовск районнуң ажыл-агыйлары тарылга агрегаттарын часкы ажылдарга хуусаа бетинде белеткээн. Хөвең тарыыр дээн барык 20 муң гектар черни аңдаргаш, чемишчиткен, ам шык базырышкынын эгелээн. Хөвең тарыырын мурнунда чуганы ышкаш, он эвес, а беш хонук иштинде чорудары шинтпирлеттингеп.

— Часкы ажылдарның онза чүүлү чүл дээрге, эрткен чылын гектарга онааштыр 41 центнер чедир хөвеңни аң шыдаваан бригадалар-биле социалистиг чарыштың керээзин мурнакчы бригадаларның чарып алганы болур—деп, Ломоносов аттыг колхозтуң даргазы Т. Садритдинов чугаалап турар. Ынчангаш хөвеңниң дүжүдүн ортумаа-биле гектар бүрүүнге 4—5 центнер чедир нөмей бедидериниң талазы-биле өнөктериниге дузалаарын мурнакчылар хүлээгеп. Ажылдың чорудулгазын боттарының аразынга хынаарыын организастаар. Районга хожуланган чаңгыс-даа участок болгаш ажыл-агый турбас болуруи чедип алыр дээп.

(СЭТА-ның корр.).

Казахстан: Эртемниң чаа тудуглары

Казах ССР-ниң Эртемнер академиязының химия-металлургия институту тудугжулардан хөй каът бажыңнарлыг чаа комплексти алган. Тоску беш чылдың эгезинден тура ол эртемнер академиязының албан черлерин тургузары-биле ол хире улуг объектилерни ажыглалга киирген. Оларның аразында — космос хереглээшкининиң бедик дагда станциязын адролуг физика институдунуң радиохимика корпузу болгаш өскелер-даа. Ам даг херээнин, физиологияның болгаш хорзун херээнин институттарының хөй каът улуг бажыңнарының тудуу дооступ турар.

(СЭТА-ның корр.).

Дузаламчы катап эгелээн

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Индостан чартык ортулукка месилдежиишкин үезинде соксадып каан шериг дузаламчызын Каттышкан Штаттар катап эгелээш, Пакистанга 300 бронетранспортёрларны, а ол ышкаш артык кезектерни болгаш 1,1 миллион доллар түңнүг септеп каан ужар-хемо моторларын бээр деп шинтпирлээнин АКШ-тың күрүне департаментизи чарлаан.

Венгрияда байырлал

⊙ БУДАПЕШТ. СЭТА-ның корр. В. Филипповтуң дамчыганы: март он беште Венгрия бодунуң төөгүзүнде улуг болуушкынну—1848 чылда Пештиге тура халыышкынының эгелээнинден бээр 125 чыл оюн демделеп эртирген. Шүлүкчү Шандор Петефиге баштаткан ол тура халыышкын феодал-помещиктерниң малчүгделиг, габсбургтарның тергиндээшкинине удур, хосталга болган хамаарышпас чорук дээш венгр революсиязының эгезим ол болган. Март 15-те болган митингиге ВСАП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, Ада-чурттуң улусчу фронтузунуң Бүгүвенгрия Чөвүлелиниң Президиумунуң даргазы Д. Каллаи чүве чугаалаан, амгы Венгрияның улуг чедиишкиннерин онзалап демделээн.

Фам Ван Донг хүлээп алган

● ХАНОЙ. (СЭТА). ВДРниң чазаанның Премьер-министри Фам Ван Донг Азияның болгаш Африкацың улустарынга эп-сеткил каттыштырылгазының организациязының Ханойда чоруп турар төлээлерин хүлээп алган. Вьетнам айтырыгын шинтпирлээринге болгаш Вьетнамга тайбынны катап тургузарынга ол организациязының ажыл-чорудулгазының улуг идиглиг болганын Фам Ван Донг беседа үезинде улуу-биле үнелээн. Амгы үеде делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизиниң мурнунда Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазының долузу-биле бүүсеттинген турарын чедип алыр сорулга турул турар деп, ол айытқан.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Эң улуг үлетпүр каттыжыышкыны «Тесланың» аныяктары бешки беш чылдың үшкү чылының харыысалгалыг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип турар. Оолдар, кыстар боттарының коллективтеринге социалистиг күш-ажыл бригадалары деп хүндүлүг ат тыпсырын чедип алыры дээш чаржып турар.

ЧУРУКТА: «Орава-246» телевизорларны эптеп турар, будурулгениң эң эки ажыл-ишчилери Людмила Юригова биле Марцела Зякова.

(ЧТК—СЭТА-ның фотозу).

Техниктиг чаартылгалар. Чогаадыкчы идепкей

● Бо чылын комбинат 46700 тонна сорттуг даг-дүгүн арыглаар.

● *Технологтуг чаа дериглерден 70 хире дериг-херекселдерни тургускаш бүдүрүлгеде ажыглап эгелээн.*

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың хей кижилиг улуг коллективинде арыглал фабриказының коллективиниң үлүүнге харыысалгалыг ажылдар онаажып турар. Фабрикада ам ажылчын өзек хевирлеттинген. Бистин ажылчыннарывыс, инженер-техниктиг кадрларывыс кандыг-даа нарын бүдүрүлге айтырыгларын чогумчалыг шиитпирлеп шыдаар, бедик мергежилдиг ажылчын кадрлар белеткээриниң таарымчалыг аргазын тыпкан бис. Бистин коллективтиң кежигүннериниң хей нуруузу бурунгаарлаашкынга, чаа үүлдерни чедип алырынга чүткүдүг, планның салым-чолу дээш харыысалгалыг болур чорукка кижизиттинген кижилер болуп турар.

Продукцияны хөйнү болгаш эки шынарлыг кылдыр белеткээри коллективтиң ниитий сорулгазы. Оны чедип алырынга кижи бүтүдезинин салыышкынын киирери дээш чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның шимчээшкини калбарган. Чаа техниканы бүдүрүлгеге шингээдир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш фабриканың администрациязы, партия, профсөвилел организациялары демниг күш-биле ажылдап турар. Беш чылдың эрткен ийи чылында фабрикага 160 чаартыкчы саналды киирген. Оларны бүдүрүлгеге шингээткенинден күрүне планы болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелер бүрүн боттанган. Ынчаарга бо чылын бистин комбинат 46.700 тонна сорттуг даг-дүгүн арыглаар үмүрлүг. Ол даарга эрткен чылгы деннелден дыка бедик план.

Күрүне планын болгаш соцналистиг хүлээлгени чедиишкинниг күүседириниң магадылалы болза, өртем-техниктиг депшилгени дүргедедириниң ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери болур. Технологтуг чорудулгага холбиле кылыр ажылдарның денгиүрүн өөскедип, камналгалыг ажылдаарының аргаларын зае-техниктиг 20 хире хемчег кирип турар. Олар болза өртем-техниктиг депшилгенин кезээ. Ук хемчеглерни ажылдап турган бис. Бистеги ажылдап турарлардан беш кижинин бирээзи-де чаартыкчы саналдың автору. В. Шупенко, А. Курлянов, В. Колосов, И. Холай-оол ышкаш техниктиг чогаадылгага салымныг кижилер бистеги бар. Олар ам безин 2—3 саналды киирген.

Чаа техниканы бүдүрүлгеге киири, технологияны сайзырангайжыдары-биле чергелештир КЭО планын неппередирине кичээнгей улуг. Күш-ажылды өртемге үндезилеп организастаарының чогаадыкчы болуктери бүдүрүлгени ден-дески хөгжүдериниң, шуушкак системаны улам быжыглаарының болгаш кызыы участоктарны үзүткээриниң сорулгаларын шиитпирлеп турар. КЭО планында организастаарывыстың саналын ёзугаар механизастаан арга-биле тыпкан рудадан бедик сорттуң продукциязын алыр арганы биске шингээткен. Ол ажылды уламчылаар, ам даарга шынарның даг-дүгүнүң шенелде болүүн алган бис.

Тоску беш чылдың көл сорулгазы болза чонның амыдыралының денгелиин социалистиг бүдүрүлгени бедик темпилерге үндезилеп дүргедедириниң, оон ажыктың бедидериниң, өртем-техниктиг депшилгени дүргедедириниң аргаларын-биле бедидери болур даарзин партияның XXIV съездизи айтыкан болгай. Ынчангаш фабриканың удуртулгазының, партия организациязының кол кичээнгей салып турары айтырыг болза бүдүрүлгениң ажыктың бедидериниң хемчеглери болур. Даг-дүгү аргыларының технологиязын комплекс аайы-биле боттандырып, күш-ажылды организастаарын экижидерин кол кичээнгейге тургускан. Өртем-шинчилел болгаш төлевилел институттары-биле кады ажылдажылганы тургускан бис. Оларның сүмелери, саналдары техниктиг деннелди бедидерииге улуг чедип алдынып турарын демдеглээр апаар.

Продукцияның шынарын бедидер болгаш күш-ажыл байдалын экижидер сорулгабиле фабриканың салбырларынга техниктиг чаартылгаларны чорудуп турар бис. Ам безин технологтуг чаа дериглерден 70 хире дериг-херекселдерни тургузуп, бүдүрүлгеде ажыглай берген бис. Технологтуг шүгүмнарны чаартып, улам болбаазырангайжыдар ажыл база чоруп турар. Бедик сорттарның даг-дүгүн мурнунда чүгле хол-биле шилип чыгган рудадан арыглап турган. Бистиң чаартыкчыларывыстың саналын ёзугаар механизастаан арга-биле тыпкан рудадан бедик сорттуң продукциязын алыр арганы биске шингээткен. Ол ажылды уламчылаап, ам даарга шынарның даг-дүгүнүң шенелде болүүн алган бис.

КЭО планын ёзугаар регулировщиктерниң күш-ажылының чурумун, байдалын өөренген. Оларның ажылын экижидеринче утланган саналдарны амыдыралга боттандырган. Ам регулировщиктерниң санын кызырган, чылда камналга 12 мүн рубль болган.

1971 чылда руданы үүрмектеп-сорттаар комплексти ажыглалга киирген. Фабриканың бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга ол улуг идиглиг болган. Бүдүрүлгениң хемчээли бүтүг сорттар аайы-биле өскен. Ук өзүлде сорттарга хамаарыштыр ден-дески болуп турары таарымчалыг. Оон ажыктың мындыг сан-биле көргүзейн: 1 тонна белен продукцияга мурнунда 0,912 тонна сиир-даш чарыдап турган болза, ам 0,844 тоннаны үндүрер апарган. Технология база ден-дески байдалче шилчээн.

Чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир бисте ам-даа шиитпирлеттинмээн айтырыглар база бар. Сорттарның марка аайы-биле планын дендески күүседири, үзүн удазыныыг даг-дүгүнүң дензигүүрүн улгаттырары чергелиг айтырыглар бо чылдың организас-техниктиг хемчегler планында киргени таварылга эвес. Үүрмектелгеге дөртүү чаданы шингээдириниң күсели-биле кудурукка даг-дүгү арттырар чорукту өөскедир апаар. Ол ышкаш рудада бар даг-дүгүнүң хемчээлин тодарадыр автоматчыткан херекселдерни ажыглаар, руданың шыгын ылап шын тодарадыры чергелиг ажылдарның планнары бар. Ам оларны шингээлип, кирипкен бис.

Чаа техниканы шингээдириниң айтырыы нарын деп чүве билдингир. Ол даарга чүгле фабриканың кол специалистериниң, партия бюрозунуң кичээнгейинде турар айтырыглар эвес-тир. Бо бүтүнү бүгү коллективтиң киржилгези-биле, оларның чогаадыкчы идепкейинин ачызында чорудул турарын демдеглевес аргажок. Ол чорук коллектив кежигүннериниң чүгле идепкейин кодурер эвес, а планның, салдынган сорулгаларның салым-хуузу дээш ажылчыннарның харыысалгазын бедидип турар. А ол даарга бүдүрүлгеге-даа, оон дашкаар-даа кижизидилгеге улуг ыра даарзин дуржулга көргүзүп турар.

Шиитпирлиг чылдың сорулгаларын күүседир дээш коллектив күжениишкинниг планны алган. Түс-түс мергежилдерниң ажылчыннары хүүда хүлээлгелерни база алган. Күш-ажыл болгаш бүдүрүлге чурумун үрээр, хажыдар чоруктар эрткен чылдарның хамаарышкан үелериниге онаштыр алырга, кызырлып орар. План күүседилдээ дээш негелде, харыысалга күштелген. А эки ажылы дээш ажылчыннарга, инженерлерге, техниктерге деткимчениң, шаннапмактаарының бүгү хевирлерин көргүзүп турар. Ол чорук, коллективтиң алдар-ады дээш харыысалга бистиң фабриканың коллективин күш-ажылчы бурунгаарлаашкыннарже хейаът кирип турар.

Н. ОСИНЦЕВ,
«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказында партия организациязының секретары.

АПРЕЛЬ 21—КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

Эң баштай деткээн

Москваның И. А. Лихачев аттыг автозаводунуң апрель 21-де коммунистиг субботнии эрттирер дугайында патриоттуг эгелээшкинин «Якуталмаз» нефтыжыышкыныныың «Ирелях» уургайының № 201 драгазыныың экипажы Якутияда бир-ле дугаарында деткээн. Алмаз казыкчыларының ээлчээ дүн-хүннүң дургузунда ажылдаар болган төлээде, драганың коллективи чогуур үениң дургузунда ажылдаан акша-хөреңгизии беш чылдың фондузунче шиитпирлээн.

«Айхал» рудниктиң коллективи, поляр чоогунуң Удачный суурунуң тудугжулары болгаш өскө-даа коллективтер москвачыларның эгелээшкинин база деткээннер.

(СЭТА-ның корр.).
ЯКУТСК

Күш-ажылчы рекордтар

«Москвич» дээр беш чүс автомобиль, уруглар ойнаар 510 тепкиштиг автомобильдер, силос ажаап алыр «Вихрь» деп комбайнга хереглээр дөртен комплект артык кезектер, дыка хей муң рубльдиг калбак хереглелдиг барааннары коммунистиг субботник хүнү апрель 21-де Москваның Ленинчи комсомол аттыг автозаводунга кылдынар.

Ол дугайын заводтуң ниити митингизинге шиитпирлээн.

Заводтуң коллективи бүгү субботникти намнап алганы энергиязы болгаш материалдары-биле ажылдаарын шиитпирлээн. Ажылдап алган акша-хөреңгини беш чылдың фондузунче шиичидер.

(СЭТА-ның корр).
МОСКВА.

АРГЫВААН МАТЕРИАЛДАР

Болгарияның, Чехословакияның, Герман Демократтыг Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң чиик үлетпурүнүң специалистери аргываан материалдарны кылыр тускай машиналарны кады тургузуп эгелээннер. Даштындан көөрге, ындыг пөс удазындан аргып кылган пөстерден ылгалбас болзадаа, дыка бымыг болур. Ындыг пөс кылырын шемээр черниң төвүн Украинада Ровнонуң аргываан пөс кылыр фабриказы кылдыр шилип аяган. Ында ниитизи-биле 4,5 гектар шөлдүг чаңгыс үлүг бажыңга пөс кылырының эң сайзыраңгай аргазын ажыглаар.

Дүрмүлга кылыр фабриканың бирги эзлчээ ажыглалга киргеи. Ында ам хырба бүдүмелиниң материалын, идик даараар кылымал хөмнү, дүк шынарлыг ватинни, шил приборларны хоюглаар чүүлдерни кылып үндүрүп эгелээн.

Тоску беш чылдың төнчүзүнге чедир фабрика төлевилээн күүзүнге чедер болгаш чылдың-на 25 миллион метр пөсту бээр.

ЧУРУКТА: Ровно хоорайның аргываан пөс кылыр шенелде фабриказының цехтериниң бирээзи.

ПМА. Б. КРИШТУЛАНЫҢ фотозу.

Чер ажылының бедик культуразы дээш

СУГГАТТЫГ ЧЕРЛЕРНИ ЧӨП АЖЫГЛААР

КОЛХОЗТАРНЫҢ болгаш совхозтарның ажыл-чорудулгазында кол үүлү болза, тараа, мал чеми культураларның, картофельдиң база ногаалардың чаагай дүжүдүн алыры болгаш көдээ ажылагый продуктуларын бүдүрериниң база садарының планнарын күүседирии, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, бүдүрүлгеге чорудулгаларын комплексиниг механизастаарынга, черни калбаа-биле мелиорастаарынга, чемишчидилгелерни дергээринге үндезилээн, бүдүрүлгениң орулгалының бедидери болуп турар. Суггаттыг черлерни бүрүнүбиле чөп ажыглаар чорук маңаа чүгула рольду ойнап турар.

1971 чыл-биле деңнээрге, эрткен чылын суггаттыг черлериниң шөлү 17 хуу, мал чеми культураларның шөлү 10,9 хуу, погаалариыы— 10,5 хуу өскен. Мурнунда куругуп чыткан суггаттыг 2618 га черниң 1147 газын эрткен чылын ажырган.

Элээн хей совхозтар суггаттыг черлерге бот-орулга-чарылгалыг звеноларны тургускаш, оларга черни, техниканы быжыглаар чорук эң-не үре-түнелдиг болуп турар. Бо болза суггаттыг черлерни чөп ажыглап, оон албек дүжүттү алырының, чер ажыглалында аз-харыысалга чок чорукту каарының практикага бадыткаттыгын аргазы-дыр.

Суггарылганың мурнакчы аргаларын ажыглап эгелеп турар ажыл-агыйларның саны база-ла көвүдеп турар. Чижээ «Өгедеш» совхоз эрткен чылын 1106 га черни арык тырттырар тускай херексел-биле арыктаан, суггарган. Ол ышкаш «Барлык» совхоз 1200 гектар черни культиватор-биле арыктап суггарган. Ындыг арганы «Найырал» совхоз база ажыглаан.

Суггарылганың дешилгелиг аргаларын ажыглаарыбиле «Барлык» болгаш «Өгедеш» совхозтарда черни кезек-кезек дилиндектер кылдыр ускүүлээн. А «Найырал» база «Барлык» совхозтарда арык тырттырар кагдынган культиваторларны катап тургускан.

Суггу чаштырып суггарар машиналарның саны көвүдээн. Чүгле эрткен чылын бээин колхозтар болгаш совхозтар 15 ыңдыг машинаны алган. Амгы үеде совхозтарда 45 машина бар, а оларның 21-и — ДДА-100М деп, күчүдүг машиналар.

Бар болуп турар 42,2 муң гектар суггаттыг черниң 36,8 муң гектарын эрткен чылын суггарган. Ынчалза-даа суггаттыг черниң 3,4 муң гектары суггартынмайн арткан.

Совхозтарның болгаш колхозтарның суггаттыг черлерни база суггарылга системаларын ажыглап турарында үлүг четпестер барын айтыр керек. Ол четпестер суггаттыг черлерден эң хей сапныг кудаэ ажыл-агый продуктуларын алырының мелиорацияга үндүрген хөреңгилерин эгидериниң хуусаазын кызырарының болдунар аргазын бербейн турар.

Маңаа чамдык чижектерни киирип көрээлиңер. «Тээли» совхоз эрткен чылын суггаттыг 6 муң ажыг гектар черниң 4600 газын, «Барлык» — оң муң ажыг ганың чүгле 6900 газын, «Шекпээр» — 1233 гадан 717 ганы суггарган. А «Найырал» совхоз суггаттыг черге чаштырган тараазын суггарбаан болгаш үмүнээн дээш акт-биле үндүр бижээн. Оон түңнелинде ол ажыл-агыйлар эң-не куду дүжүттү алган.

АГРОТЕХНИКАНЫ хажыдып, суггарылганы багай организастап, ону чорударының хуусааларын барымдаалавайн турарының үржуундан ажыл-агыйлар суггаттыг черлерден картофельдиң, ногаалардың, күкурузаның куду дүжүдүн ап турар.

Суггаттыг черлерден чаагай дүжүттү алырының бир негелдези болза, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаары болур. Моңу-даа болур-чогууру-биле ажыглавайн турар. Чижээ, эрткен чылын суггаттыг черлерге 31,8 муң тонна органиктиг болгаш 1,7 муң тонна минералдыг чемишчидилгелерни төккен. Азы бүгү суггаттыг шөлдүң бир гектарынга 1,2 тонна органиктиг болгаш 57 кг минералдыг чемишчидилге оваашканы ол-дур. Ол болза чогуур нормазындан оранчок куду болуп турар.

Бо чылдың бирги кварталында совхозтар хей ногаа, катофель, мал чеми культураларны тарыыр суггаттыг шөлдерге 40 муң тонна өдектi төгер планныг. Минералдыг чемишчидилгени 11600 тонна хирени төгер ужурлуг. Амгы үеде ол чүгула ажылды совхозтар оожум чорудуп турар. Ону тарылга мурнунда төп доозарынче ажыл-агыйларның удуртукчулары кичээнгей салыр хёрек.

Суггаттыг черлерни үре-түнелдиг ажыглаарында чүгула чүве болза, тарылга ээлчештирилгезин шын шингээдир алыры болур. Бо талазы-биле байдал кандыгыл? Республиканың совхозтарыгна 23,4 муң га шөлге тарылга ээлчештирилгезин киирген турган болза, оон чүгле 9,3 муң газын шингээдип алган. Бүрүнү-биле шингээттинген тарылга ээлчештирилгезин «Күш-ажылдың хостуу» совхозта 1442 га, «Алдан-Маадырда» — 1448 га, «Элегесте» — 2253 га, «УТКА 25 чылында» — 1712 га. Тарылга ээлчештирилгезин бо хире оожум шингээдип ап турган, суггаттыг черлерни эки, үре-түнелдиг ажыглаар дугайын бодаар арга бар бе?

Суггаттыг черлерни багай ажыглап турарының чылдагаанчарының биреэзи болза, ажыл-агыйларда гидротехниктерниң чедишпези болур. Оон ангыда, совхозтарда бар гидротехниктерниң хей нуруузу тускай өөредилге эртпээн, практика чок кижилер болуп турар. Бир эвес көдээ ажыл-агый техникумунуң баазазынга агроном-мелиораторларның бөлүүн тургузаар болза, ол айтырыгны шиитпирлеп болур.

Барлыктың суггарылга четкизиниң тудуу бо чылын доозулган. Ында суггаттыг шөл 9745 га, ол колдуунда «Барлык» совхозтуң шөлдери. Ук суггарылга бугазын республиканың Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу кылдырган хирезинде, часкы үеде суг чедишпес дээрзиниң дугайында айтырыгны чугаалажып корбээн. Кугада суг чок болган ужурунда, суг чаштырар ДДА—100М деп 8 машина часкы үеде ажыглаар чок аңаа турар. Доозундеи агып батқан суг суггарар шөлдерге четпейн, черже сиие бээр, чүге даарге, буганың дүүзүн бетонлап кагбаан. Суггарылга четкизин ышчаар кылганының ажыы бар бе?

Оон ыңай, суггарылга четкилериниң болгаш суг чаяр хереклелдериң четпезиниң уламывдан чамдык ажыл-агыйларда суггаттыг участоктар четче суггартынмайн турар.

Дыка хей ажыл-агыйларда суггарып болур черлерни ажыглалга киирериниң хуусаазын «Тыва суг-тудуг» трестиң салбырларының үзүп турар чоруу суггаттыг черлерин үре-түнелдиг чок ажыглап турарының база бир чылдагаазы ол.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, республиканың тараажылары тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында суггаттыг черлерин үре-түнелдиг ажыглаар болгаш чаагай дүжүттү остүрүп алыр дээш, боттуг хемчеглерин ап турарлар.

М. СКОРОХОДОВ.
Республиканың совхозтарының будурулге каттыжышкынының кол инженер-гидротехниги.

ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи — республика типографиязының партия болгаш профсөвилел организациялары будурулгениң администрациязы-биле катай цехтер, бригадалар, тус-тус кижилер аразында социалистиг чарышты билдилии-биле организастап, оон дээштиин чедип ап турар. Чарышты кескү, нептеренгей болдурарынче кичээнгейни салган. Чаржып турар коллективтер болгаш кижи бүрүзү кылган ажылының хемчээлин, шынарын, үнезин хүнүүн-не билип ап турар. Ол чорук чарыштың дээштиг болурунга идигни бөрип турар.

Цехтер аразында социалистиг чарыштың түңнелдерин квартал санында түңнеп, бригадалар аразынга бир ай болгаш үндүрүп турар. Чарыштың тиилекчизи болган цехке шилчиир Кызыл тукту тывыскаш, аңаа беш адыр кызыл сылдысты чырыдып каар. Кижи бүрүзүнүң сеткил-сагыжын ол өөртүп келир. Тиилекчи бригадага вымпел тыпсып турар, а мурнакчы ажылчыннын ажылдаар черинге «Социалистиг чарышка бедик нөргүзүү дээш» деп тускай бижиктi азып каар.

Дөртүү кварталда парлаар цех бирги черни алган. Эрткен ийи айның түңнелдери-биле ол цех база мурнуку одуругда чоруп турар. Цехти Юрий Евдокимович Коршунов биле мастер Александр Михеевич Ткачев олар удуртуп, парлакчы бүрүзүнге боттарының дуржулгазын дамчыдып турар. Ында парлакчыларның хей кезии коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп аттыг эдиленчилери.

Бо чурукта будурулгениң мурнакчыларының бирээзи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Аина Лаврентьевна БЕЛОЗЕРЦЕВА биле оон дузалакчызы Саша АДЫГ оларның мастер А. ТКАЧЕВ-биле сумележип турарын көргүскен. А. Белозерцева хүн нормазын 154 хуу чедир нүүседип турар. Оон дузалакчызы, комсомолчу А. Адыг база төлептиг аныяк ажылчын.

О. ИРГИТ.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

МАЛ АЖЫЛЫ—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

КЫРЛАҢ АЖАРГА-ЛА КЫШТАГ

Алдыы, Үстүү Кызыл-Даглар эдектери кырлаңнар болуп алгаш, ховуларже көстүп кире бергилээн. Ол даглардың кыжын безин хар чок чыдар кызыл-кызыл хаяларлыг мазстеринде кодан-кодан хойлар чаттыла берген оттап чоруур. Бо болза «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының хойжуларының моданнарыдыр.

Ортаа Чаа-Хөл, Булуң-Терек.

Ом-на буттуг ширээлейин... деп, улустуң шагда-ла ырлажып чорааны дораан-на сагышка кирер. Бо шынап-ла чурумалдыг чер. Бо черниң ээлери болган хойжулар Лопсаң Кимр-оол, Сандуу Норбу, Тараачымай Ак-Лама, Араптан Тыны болгаш өскелер-даа мында кыштаглап турар. Оларның аалдары кома-кожа. Кырлаң ажарга-ла кыштаг. Бо хүннерде малчыннарда хей оолдаашкыны кидим түлүк. Хойжулар мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарышкыга киржип, кыш берге-даа болза, ону шудургу ажып эртип, ниитиниң малын менди чыл ажырар дээш уйгу-чыдын чок ажылдап турарлар. Оларның соруктуг ажыл-ижин көргеш, кижи магадаар.

«ШЫДААР БИС»

Аалдың өдээнге кирип келгеш, частың тыныжы келгенин эскерип кагдывыс. Кыштаг чанында мээсте хар эрип, карандылай бергилээн. Частың медээчилери кызыл-думчуктар хая кырында аяның саадапкан, аалдың ажыл-ишчи кижилеринге аян тутқан дег, ырлажып олурлар. Өдектің хары эрип, бусталып чыдар. Сери адаанда дөтпежий берген хураганнар коошпада салган чемни чип, хүн караанга чылыккаш, дешкилежип турлар. Кара халат кеткен, үмеи хар үези, ортуман сынныг херээжен кижи даван-даяктай кылган шагжага ногаан медени салып тур. Аалдың херээжен ээзи Александра Сүүр-оол ол болду. Коданның нол кадар-ла оттка кирип, дөтпежий берген.

Кызыл-Дагда хойжу бригаданың малчыннары хурал-суглаа-даа кылырда, өөредилге-даа эрттирерде, депутаттың аалынга чыглып келир. Аргалуржуга солчур, депутаттың эмылында «чажыттарны» билип алыр дээннер база-ла аңаа баар. Ынчангаш, бригадада хой оолдаашкынының он чыгы Лопсаң Кимр-оол кыштаг дөрүнде кара мээсче кодан хоюн сүрүп үндүрүп бар чор. Эртенги эмзирилге чаа-ла доозулганы ол.

А. Сүүр-оол биле Л. Кимр-оол чүгле ажыл-агыйда эвес, харын-даа районда сураглыг хойжулар. Оларның арга-дуржулгазы байлак дээрзин мындыг саннар көргүзүп турар. Эртнен юбилейяаг чылда ол хойжу өг-бүле төрүүр 100 хойдан 107 хураганны менди доруктуруп, био хойдан-на 2,8 кг дүктү алган.

Кышка ыяк белеткенип алган болгаш, Кимр-оолдуң хою хүр. Чем нурлавыры четчир. Хойга, хураганнарга чылыг суг ижиртип турар. Коданда 300 хире хой оолдаан, хураганнары менди.

— Бистиң бо Кызыл-Даггa мал хүр кыштады. Хойнуң деңгели ам-даа шыырак. Байдал мындыг турда, алган хүлээлгевисти чайлыг күүседир бис. Бо чылын эрткен чылдың көргүзүүнден кудулатпазын хүлээнген мен — деп, Кимр-оол бүзүрелдиг чугаалады.

— Шыдаар бис — деп, кадайы ону деткип кагды.

— Ындыг болзун!— деп йөрээгеш, оон ыңай чоруптувус.

ДЕПУТАТТЫҢ АЛАЛЫ

Алдыы Кызыл-Дагның ужунда салбырның баазазы бар. Ында ийи кодан хой, бир кодан молдурга кыштап турар. Төрүүр хой моданнарының бирээзининг даамалы — Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадыы Араптан Тыны. Хойжу эң-не чымыштыг уени эрттирип алган. Коданда хоюнуң оолдаашкыны көлдуунда доозулган. Хураганнар шагдаа Хойга, хураганнарга чылыг суг ижиртип турар. Коданда 300 хире хой оолдаан, хураганнары менди.

— Бистиң бо Кызыл-Даггa мал хүр кыштады. Хойнуң деңгели ам-даа шыырак. Байдал мындыг турда, алган хүлээлгевисти чайлыг күүседир бис. Бо чылын эрткен чылдың көргүзүүнден кудулатпазын хүлээнген мен — деп, Кимр-оол бүзүрелдиг чугаалады.

— Шыдаар бис — деп, кадайы ону деткип кагды.

— Ындыг болзун!— деп йөрээгеш, оон ыңай чоруптувус.

ДЕПУТАТТЫҢ АЛАЛЫ

Алдыы Кызыл-Дагның ужунда салбырның баазазы бар. Ында ийи кодан хой, бир кодан молдурга кыштап турар. Төрүүр хой моданнарының бирээзининг даамалы — Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадыы Араптан Тыны. Хойжу эң-не чымыштыг уени эрттирип алган. Коданда хоюнуң оолдаашкыны көлдуунда доозулган. Хураганнар шагдаа-ла оттка кирип, дөтпежий берген.

Кызыл-Дагда хойжу бригаданың малчыннары хурал-суглаа-даа кылырда, өөредилге-даа эрттирерде, депутаттың аалынга чыглып келир. Аргалуржуга солчур, депутаттың эмылында «чажыттарны» билип алыр дээннер база-ла аңаа баар. Ынчангаш, бригадада хой оолдаашкынының он чыгы Лопсаң Кимр-оол кыштаг дөрүнде кара мээсче кодан хоюн сүрүп үндүрүп бар чор. Эртенги эмзирилге чаа-ла доозулганы ол.

А. Сүүр-оол биле Л. Кимр-оол чүгле ажыл-агыйда эвес, харын-даа районда сураглыг хойжулар. Оларның арга-дуржулгазы байлак дээрзин мындыг саннар көргүзүп турар. Эртнен юбилейяаг чылда ол хойжу өг-бүле төрүүр 100 хойдан 107 хураганны менди доруктуруп, био хойдан-на 2,8 кг дүктү алган.

Кышка ыяк белеткенип алган болгаш, Кимр-оолдуң хою хүр. Чем нурлавыры четчир. Хойга, хураганнарга чылыг суг ижиртип турар. Коданда 300 хире хой оолдаан, хураганнары менди.

— Бистиң бо Кызыл-Даггa мал хүр кыштады. Хойнуң деңгели ам-даа шыырак. Байдал мындыг турда, алган хүлээлгевисти чайлыг күүседир бис. Бо чылын эрткен чылдың көргүзүүнден кудулатпазын хүлээнген мен — деп, Кимр-оол бүзүрелдиг чугаалады.

— Шыдаар бис — деп, кадайы ону деткип кагды.

— Ындыг болзун!— деп йөрээгеш, оон ыңай чоруптувус.

Күүселденің хыналдазы

КҮЖЕНИИШКИННИГ УЛАМЧЫЛААР

СЭКП Мөнгүн-Тайга райкомунуң пленуму эрткен чылдың март айда «Районга хой ажылын хөгжүдер хемчеглернин дугайында» доктаалды хүлээп алган. Бир чыл болганда пленумнун доктаалы канчаар күүсеттинип турарының дугайында айтырыгны СЭКП райкомунун бюрозунга чугаалашкан. Доктаалда айыткан хемчеглернин чамыктары күүсеттинип турарын аңаа демделээн. Чижээ, «Малчын» колхоз күрүнеге эът, дүк садарының планын, «Мөген-Бүрен» — эът садарының, төрүүр хойларнын баш санын өстүрериниң планын күүсеткен.

Районнун колхозтарында хой ажылын хөгжүдеринге чамдык таарымчалыг байдалдар тургузулган. Хой ажылында дүржүлгелиг малчыннар шилип алынган, дээди болгаш ортумак эртеминиг специалистер ажылды башкарып турар. Малдын ажаалдазын болгаш чемгерилдезин экижидеринче угланган хемчеглерни ап турар. Колхозтар хойнун он бир чаа кажааларын тутkан, он алды кажааларнын капитал септелгезин чоруткан. Хойнун чүүдазын, кажааларны дезинфекциялаарын ӧй-шаанда эрттирген. Хойжуларга мал чеми своөртүп чедирер техниканы колхозтарнын баштаар чөрлери быжыглап тургускан, хойжу коданнарда чаа кудуктарны немей каскылаан. Малчыннарнын чүрттелгезин экижидер талазы-биле хемчеглер база алдынын турар. Ылаңгыя «Малчын» колхозтун 15 малчыны чаа бажыннарже көжүп кирген. Малчыннарның культуралуг хандырылгазынче база кичээнгей салынып турар. Каргы бажында кызыл-булуну, ооң чанында чүнарбажыңны тутkан. Мөген-Бүрен бажында, Тоолайлыгда бир-бир ларектарны ажыткан. Мал ажылынын түскай эртемнигнерин белеткээринче кичээнгейни база салган. дүк ылгаар кижилерни өөредип чоруткан, беш кижи колхозтарга дедир каап ажылдаарыбиле дээди өөредилге черлерининге өөренип кирген.

Пленумнун доктаалын күүседир талазы-биле чамдык кылдынган ажылдар бар болза-даа, хой ажылын хөгжүдеринин херээнде ам-даа улуг четпестер барын СЭКП райкомунун бюрозу демделээн. Районнун колхозтары хойнун баш санын өстүрериниң планын чүгле 86 хуу күүсеткен азы чеми мун ажыг баш хой чедир алдынмаан. Хой малдын янзы-бүрү чылдагааннардан өлүп хораары база ону самчыгдаар чорук ам-даа хөй. Күрүнеге садар хойларның денизин чиик бооп турары-биле колхозтар планныг онаалданы күүседир дээш хөй баш хойларны үндүрүп турар.

Хой ажылының продуктулуу дыка куду. Районнун колхозтары эрткен чылын ортумаа-биле бир хойдан-на 1.05 кг дүктү кыргып алган. Колхозтар 740 центнер дүктү күрүнеге садар турган, ону 728 центнер чедирген.

Хойнун үксаазын экижидер ажылды четпес организастап турар. Районга үш мун баш хойну тарып бооздырын пленумнун доктаалында айыткан турган. Ынчалза-даа чүгле чангыс «Малчын» колхоз 640 баш хойну тарып бооздаткан, ооң-биле соксап каан. Хой малдын еула эдерилгезин тааржыдыр организастаар хемчеглерни ыракта четпес чоруткан.

Хой ажылын хөгжүдеринин херээнге түскай эртемнигнер, бригадирлер быжыглаттынган болза-даа, оларның чамыктары ажылды эрелгей башкарып турар. Малчыннарның зооветеринарлыг өөредилгези организастаттынмаан.

«Районга хой ажылын хөгжүдер хемчеглернин дугайында» пленумнун доктаалын четпес күүсеткени район күрүнеге эът, дүк садарының планын күүсетпейн баарынга чедирген.

СЭКП райкомунун пленумунун доктаалын амыдыралга чөдиишкинниг күүседири — районнун партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының мурнунда турар ажыл-агыйжы улуг сорулга болур. Бар арганы болгаш күрдавырларны ажыглап тургаш, бо талазыбиле салдынган сорулгаларны йнаап-ла күүседир дээш партийжи-политиктиг болгаш организакчы ажылды улам күштелдирер херек. Районнун ажыл-агыйлары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында 885 тонна эът тын, 82 тонна дүктү садар хүлээгелиг. Ынчангаш хойнун баш санын өстүрер, ооң продуктулуун белдер талазы-биле ажылды күжениишкинниг уламчылаар үдүрлүг.

М. ОНДАР.

ӨЗҮЛДЕЛИГ

Бистиң кызбан-дээгем улуг Төрээн чуртувустуң ажылчы чонун делегейде эң-не хөйнү номчун, билип турар чон дижиридаа чөп. Амгы үеде солун, сеткүүл чагыдып албаан, ону номчувайн турар ог-бүлени тывары берге. Шынап-ла чонның солун, сеткүүлге хандыкшылы улуг дээрэни бистиң Бии-Хем районнуң чиизэнден-не көрүп болур.

Район 1971 чылда муң номчукчуга онаштыр 736 экземпляр солун, сеткүүлду чагытнан болза дараазында чылда 834 экземпляры, а 1973 чылда 877-ни чагыдып, мурнуку чылдарда чедимишкинин улам быжыглаан. Номчукчуларның ажыл-мергежилги, эртем-билии чаңгыс аай эвес, аңгы-аңгы. Ынчалза-даа өреге бүрүзу-ле сонуургаары солун, сеткүүлүн шилип чагыттырар болгаш экземпляр талазы-биле өзүлделиг болуп келгенивис-даа ол.

«Кызыл тараачын» колхозтуң Төп сүтбараан фермазында ажылдап турар Иргит, Ырыгыс олар 5—7 экземпляр янзы-бүрү чагыдыганы кылган, номчуп турарлар. Район эмнелгезинин ажылдакчылары Юшковтарның ог-бүлези 10 экземпляр солун, сеткүүлду чагытkан. А Туран хоорайның чурттакчылары Кицын, Селина оларга 15—15 экземпляр солун, сеткүүлду чагыдып алганнар.

Ажылчы чонның солун, сеткүүлге хандыкшылының бир ноя херечизи оларның материалдыг байдалының экижээни болгаш чонның үгаан медерелиниң бедээнииң херечизи болур. Ол ышкаш совет улус тоску беш чылдың планныг сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш дыка шудургу ажылдап турар. Чонның ыңдыг улуг бедик кодурлүүшкүнүн солун, сеткүүлге хүн бүрүде чырыдып, мурнакчы дүрмүлганы пропагандалап турарындан номчукчуларның парлалганың сөзүнге хандыкшылы кажангызындан-даа артык күштелген. Ооң-биле кады солуннарның болгаш журналдарның редакцияларының ажылдакчылары даштыкыда белгаш чурт иштинде бүгү болуушкунмарны номчукчуга чогуур үезинде чедирер сорулгалыг, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турары оларны улам сыгый эвилелден турар апарган.

Парлалга чагыдылгазының үезинде СЭКП райкому, ылаңгыя ооң пропаганда болгаш агитация килдизи улуг дузаны чедирип келгенин демделээри өөрүнчүг. Парлалганың хөй-нийти тарадыкчыларының хуралын чыл бүрүде чыыдырып, ону эртирери бистиң районда чаңчыл апарган. Чер-черде парлалганың хөй-нийти тарадыкчыларынга ӊң идепкейлиг, чон-биле ажылдап билир кижилерни шилип ап турар бис. Севиде өдээ Советтиң секретары Анайбан, Туран хоорүүскомунуң секретары Н. Харченко, уруглар садының эргелекчизи А. Кицына олар парлалганың хөй-нийти тарадыкчылары болуп, үр үеде ажылдап, байлак дүрмүлгалыг апарганнар. Номчукчуларга хөй экземпляр солун, сеткүүл чагыттырган, идепкейлиг тарадыкчыларга шаңнал кылдыр чыл хуусаавыг журналдар чагыдып берген бис.

Парлалга чагыдылгазынга киржирип харылзаа ажылдакчыларының база бир чугула сорулгазы, Хадың суурда харылзаа салбырының эргелекчизи Л. Бөйнова бо харыысалгалыг ажылга эрткен чылын идепкейлиг киришкен. Чонның солун, сеткүүл чагытканы квитанцияларны парлалганың хөй-нийти тарадыкчыларындан болгаш почтачылардан хүлээп ап ,ону чогуур үезинде дуңааган.

Мындыг эки чаңчылдарның, идепкейлиг эштериниң ынаынга чаштынып каап, чугула амылды үнелевейн баар ийи-чаңгыс кижилерниң бары хомудаңчыг. Сушь суурда харылзаа салбырының начальныги эш Хольшина парлалга чагыдылгазының үезинде массалыг ажыл кылбайн, кончуг эрекгей ажылдап эртирген. Мындыг организас чон чоруктуң уламынан ол черде парлалга чагыдылгазы районнуң өске черлериниң эвээш болуп, номчукчуларның күзели четче хандыртынмаан.

Амгы үеде чонның чагыдып алган солун, сеткүүлүн эзлеринге чогуур үезинде чедирер улуг сорулга салдынып турар. Ылаңгыя колхозтарның, совхозтарның конторларында, харылзаа салбырларында ыраакы турлагларда малчыннарның солуннарын, журналдары мөөңнелип, чогуур үезинде эзлерингe четпейн баарының фактылары бар. Ынчангаш чер-черде чонның чагытkан солун, сеткүүлүн, чагаа бижинин эзлерингe чогуур үезинде чедирер хемчегни алыры негеттинип турар.

В. ЗОЛОТУХИНА,
районнуң «Союзпечать» агентилелиниң начальныги.

Минутаның үнези

Казс Лебединоеның дааранныга фабрика з ы н г а республиканың ооң-биле домей ажылдыг бүдүрүлгелериниң төлээлери бо-ла кээр апарган. Олар аңаа бүдүрүлгениң ажыктыңы бедидери болгаш ажыл шагының минута бүрүзүн чоп ажыглаары дээш демиселди канчаар организастаарының дүржүлгазын өөренип алыр дээш кээп турарлары ол-дур.

Шынап-ла Лебединоеның дааранныкчыларындан өөренип-ле алыр чүүлдер хөй деп болур. Эртикен чылын олар бүдүрүлге программазын хуусаазындан неделя бурунгаар күүседипкен. Олар ам-даа ол ышкаш шалыпчы ёзу-биле ажылдавышаан. Чыл эгезинден тура хереглөнчилерге 30 муң ажыг рубльдиң продукцизын пландан ажыр ыыпкан чоруткан.

Халас эрттирген минута бүрүзү-ле бүдүрүлгеге 500 рубль карама чедирерин экономистер санап ылаөретkеннер. Ам ол дугайын цехтерде тускай чарлалдар болгаш плакаттар ижки бүрүзүнге хүнүң-не сагындырып турар.

Фабриканың ажылчын бүрүзү-ле бүдүрүлгениң ажыктыг чоруум улгаттырарының болгаш нүш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн бедидериниң нурлавырларын дилеп тыпкаш, херек кырында долдур ажыглаар дээш бот-боттарынга күзелдии-биле дузалажып турар. Чогум-на ол сорулганы боттандырар дээш ында ажыл шагының канчаар ажыглаттынып турарын тодаратkан, дериг-херекселдериниң ажыл а т т ы ныпп турарын бүрүнүбиле цинчилээн, машиналарны септээрингe үнер үешактың таарымчалыг норма-чижээн доктаатkаң. Чүгле машималаа септелгезибиле холбашкан шакты кызырганының күзели-биле аңаа турар чоруукту фабрикада 12 хуу кызырар арганыг болгаң.

Ол ышкаш ажылчынарның ажылдаар черлеринче кезектерни болгаш материалдарны бээдии үзүктелдиреринң болдуубас хемчегнерни база алган.

Үш бригадага үндезилээш, продукцияны агрегаттыг болуктер аргазыбиле шууштур кылыр кылдыр тааржыштырганы ажыл шагын дыка кампап алырынга дузалыг болган. Чүгле ооң ачызында дериг-херекселдээнiң ажылы үзүк-сөксээл чөн апарган, 16 ажылчын өске ажылга хостаган, нүш-ажылдың бүдүүкчүлүү 5,9 хуу улгатkан.

(СЭТА-ның корр).
СУМЫ.

Чемишчидилге заводтарынга

Хабаровскиниң «Энергомаш» заводу Джамбулдың суперфосфат кылыр дыка хөй бүдүрүлге черлеринге дериг-херекселдерин чүдүрүп чоруткан. «Энергомаш» завод минералдыг чемишчидиагелер кылыр дыка хөй бүдүрүлге черлеринге дериг-херекселдерни кыпын берип турар. Амур кыдызында заводтуң машиналарын Актюбинскиниң химкомбинады, Балаковоның фосфорлуг чемишчидилге заводу, Кингисепптиң «Фосфорит» комбинады база ап турар.

(СЭТА-ның корр).
ХАБАРОВСК.

ДЕЛЕГЕЙ об хынгнерде

Силезияның шахтёрлары, металлургтары январь - февральда 23 муң тонна коксту, 21 муң тонна шойну, 11 муң тонна каңны бүдүрген.

Палестинаның удурланыышкын шимчээшкининиң сураглыг ажылдакчызы Абу Дауд шаажылалдан хосталган.

«Коммунистиг манифестиң» юбилейи

БЕРЛИН. (СЭТА) «Ажылчын ангының төөгүлүг сорулгазы болгаш бүгү делегейде чорудуп турар революстуг ажыл» деп теоретиктиг делегей конференцизы ГДР-нин найысылалынга ажыттынган. Аңаа ажы-дүңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның база национал-революстуг партияларның 45 төлээ болуу киржип турар. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарёв, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң директору П. Н. Федосеев болгаш СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизиниң оралакчызы Г. Х. Шахназаров олар составтыг СЭКП-ниң төлээлери конференцияның ажылында киржип турар.

ГДР-ниң партия, күрүне болгаш хөй-нийти ажылдакчылары, немец ажылчын шимчээшкининиң хөөчүн киржикчилери, әртемденнер, хөй-нийтиниң төлээлери конференцияга киржип турар. Үк конференцияны ГСЧП-ниң төлээлерининң удуртукчузу, ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккер әге сөзүг-биле ажыткан.

ГСЧП ТК-ның секретары К. Хагер «Коммунистиг партияның манифези» болгаш делегейде чорудуп турар революстуг ажыл» деп илеткел кылган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарёв конференцияга «Коммунистиг манифест» болгаш амгы үеэ деп илеткел кылган.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Кады ажылдажылга

БЕРЛИН. Магдебурггуң Карл Маркс аттыг арматура комбинадында ам совет тускай эртемнигленiң дузазы-биле бүдүрүлге чаартыр хемчеглерни калбаа-биле боттандырып турар. Ол ажылдар химия болгаш энергетика үлетнүрүнге чангыс аай бүдүштүг арматура кылыгларын бүдүрүп бээрни көвүдедир сорулгалыг. Чаартылга кылырыга дүүштүр Магдебург комбинадында совет бүдүштүг бедик продуктулуг машиналарны тургускан.

ГДР биле ССРЭ-ниң арматура заводтарының аразында дем каттыштырын ажылдаарының үндезинин ийи чүрттүн аразында чарган чазак дугуржулгазы болган. Ол дугуржулгада арматура бүдүрүлгелерин чаартыр болгаш специализастаар ажылды кады чорудар деп айыткан. Бо айтырыгны ийи чүрттүң тускай эртемнигнерни шиитпирлеп, дериглерни төлевилээр болгаш чаңгыс аай бүдүштүг болдурар ажылдың түңнелдерин үргүлчү чугаалажып, технология айтырыгларын кады шиитпирлеп турар.

Үлетпүрүнүң ол адырынга ГДР-ниң ССРЭ, ЧССР-биле болгаш өске-даа социалистиг чүрттар-биле эртем-техниктиг дем каттыштырылгазы чаагай түңнелдерни берип турар. Чижээ, улуг күштүг базылышкын аргазы-биле полиэтилен будүрер дериглерге база атомнуг электростанцияларга ажыглаар арматура төлевилээр ажылды дем каттыштырып турган кылган. Оон бээр каш-ла чыл эртkен. «Магдебургка кылган» маркалыг арматураны Совет Эвилелиниң хөй-хөй электростанцияларынга ажыглап турар.

Планнарны — хүүсаа бетинде

ВАРШАВА. ПКАП ТК-ның секретариады болгаш ПЭРнуң Министрлер Чөвүлелиг бо чылын пландан ажыр 30 миллиард злотых акша түңнүг продукция будүрүп чедирериниң коллективтерин кыйгырган. Ол кыйгырытны Польшаның ажылчы чону каабаабиле деткип турар.

Найысылалдың будүрүлге черлери ажылдаарының бедик темпилерин кудулаттайн турар. Металлургнияның «Варшава» комбинадының ажылчыннары январь болгаш февраль планның ажыр күүсеткен. Ам чиг-эттип, оттуулар түүлдү болгаш электроэнергияны камнаары дээш, продукцияның шынарын бедидери дээш шимчээшкин каапаргаң. Варшаваның металлургтары чыл планның ажыр күүседир болгаш 1 миллиард ажыг злотых арыг орулганы алыр хүлээлеген алган.

Варшаваның автомобиль тудугжулары кызымакай болгаш бедик будүрүкчүлүг ажылдан турар. Чиик автомобильдер заводунуң монтаж цехиниң планнан ажыр будүрген беш машиназы күнүң-не оон шуужүп үнүп турар. Ийнги чартык чылда заводтуң будүрүлге күчүзү улгадыр, мичээ бир хүн планнан ажыр будүрер автомобильдер саны 15—20 чедир көвүдээр.

Силезияның шахтёрларының, металлургтарының болгаш демир-орукчуларының будүрүлге чедиишкиннери өөрүнчүг. Олар январь—февральда планнан ажыр 23 муң тонна кокс, 21 муң тонна шой, 11 муң тонна каң, 21 муң тонна прокат, 800 километр дүрттүг хоолай будүрген, 900 муң тонна чүүл-будүү чүүктерни соөрткен.

Будүрүлге планнарын чедиишкиннег күүсеткенин Польшаның оон-даа өске ажыл-ишчи коллективтери база дыңнаткан. Оларның аразында Познаньның машина тудугжулары болгаш Лодзяның пөс эргыкчылары, Гданьскиниң судно тудугжулары, үлетпүр черлериниң, чүрттелга бажыңнарының тудугжулары бар.

Шиитkелди күш чок болдурган

АММАН. (СЭТА). Абу Дауду болгаш туттуруп корүгдаткан өске-даа палестинилерни шаажылап өлүрер деп шиитkенин Иорданияның хааны Хуссейн күш чок болдурган деп, Амман радиозу дыңнаткан.

Мооң мурнунда хөй-хөй чүрттар болгаш делегей организациялары, делегейниң депшилгелиг хөй-нийтизиниң төлээлери Палестинаның удурланыышкын шимчээшкининиң сураглыг ажылдакчызы Абу Дауду болгаш ооң эштерни амы-тыныг арттырарынче Иорданияның эрге-чагырга черлерин кыйгырган. Ындыг кыйгырытны ылаңгыя ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуу база чоруткан.

«Хоойлу-дүрүм барымдаалавайн, чүртче шүргүп кирип келген» болгаш күрүне эргилдези кылырын оралдажып турган деп, Абу Даудту болгаш өске-даа палестинилерни Иорданияның эрге-чагырга черлери ылаалаш, февральда тудуп хорүгдаан болгай.

Медеглел

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). «Финляндияның улузунуң демократтыг эвилели болгаш» ында бактаап турар бүгү организациялар ССРЭ биле Финляндияның аразынга найыралдың, чаагай кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказын чоруттушаан, 1948 чылда чарган совет-финланд керээни базырындаалаш, ийи чүрттүң аразында харылзааларын калбарытып, ханыладыры дээш үргүлчү туржүп кээген, моон соңгаар-даа туржур»—деп, ССРЭ биле Финляндия Республиканың аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээнин апрель 6-да 25 чыл оонуң болурунга холбаштыр ФУДЭ-ниң күүскомунуң чарлаан медеглелинде чугаалаваң.

ФУДЭ-ниң күүскому аңаа холбаштыр уң керээге турускаатkан байырлалдарны эрттирериниче болгаш юбилей хүнүн байырлаарынга идепкейлиг киржириниче чүрттүң улусчу-демократтыг бүгү организацияларын кыйгырган.

Патриоттарның амы-тынын камгалаар

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянын дешилгелиг организациязы Улусчу хүзээлемчи нийтилели сайгон администрациязының кинданнарында турар кара-бажың-натканнарны камгалаарынга туржурунче Франциянын хөй-нийтизин каттап кыйгырган. Мурнуу Вьетнамда политиктиг хоруглатканнарны хостаарының калбак кампаниязын чорудар эгелээшкинни ол организацияга кылган. Моөң мурнунда ол организацияның тараткан чыдыг кыйгырыын Франциянын хөй-нийтизин калбаа-биле деткээн. Ук кыйгырыгга түүе муң ажыг француздар адын салган. Чүртка он-он хүралларны эрттирген, америк болгаш сайгон эрге-чагырганың негелдемелер, Кызыл Крестиң делегей комитединге телеграммалар чоруткан.

Нийтилелдиң чиигине секретары Ж. Лопретр «Юманите» солунга мынчалдыр медеглээн: «Мурнуу Вьетнамнын дорүгдал лагерьлеринден болгаш карабажыңнарындан биске дыңналып кээп турар медээлер аажок дүүренчиг апарган. Политиктиг хоруглатканнарны чок ыылырының планнары төлевилеттинерден турүүк, харын боттанып өгелей бергең деп өчүвени ол медээлер бадыткап турар».

САДЫГ ФЛОДУН ТУРГУЗАР

ДАККА. (СЭТА). Бангладештиң садыг фаодун тургузары-биле даштыкыдан, ӊ ылаңгыя Индиядан суднолар садып алыр 130 миллион долларны тускайлаан болгаш ол программаны боттандырган соонда Бангладештиң даштыкыдан судноларга хөлезилээри, даштыкы садыгдан хамаарылгалыг чоруу чиигээр апаар.

Америк информация агентилелдериниң дыңнадыы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Март 15-тен эгелээш, АКШ Вьетнамда дайынны сөңсадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугурмулгамы ёзугаар Мурнуу Вьетнамда дайын чорудулгаларынга киржирин албан умурунда сөңсаткан деп, Сайгонга чарлаанын америк информация агентилелдери дыңнатпаан.

Вьетнамга агрессиялга Америкаңың Каттышкан Штаттары 56 муң америк солдаттарын болгаш офицерлерин эсингган болгаш 146 миллиард долларны чарыгдаан деп, дыңнадыгларда демделээн.

Лейпцигтиң «Сент Жорж» дээр область эмнелгезинде Бангладеш Республикадан барган 17 аныяк кыстар өөренип турар. Олар ийи чыл иштикде медицина сестразының теоретиктиг болгаш практиктиг долу программазын өөренип эртер.

ЧҮРУКТА: баштайгы дуза көргүзериниң кичээлинде.

ЦБ—ПМА-ның фотозу.

Парлаттынмаан чагааның изи-биле

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АП ТУРАР

«Улуг-Хем» совхозтуң ажылчыны К. Ондар январьның төөчүзүнде «Шын» солуннуң редакциязынче бижээн чагаазынга Улуг-Хем районнуң төвү Шагаан-Арыг хоорайда болгаш совхоз төвү Көк-Чыраа сүүрда нийтиге ажыктыг ажыл кылбас, үргүлчү арагалап турар ийи-чаңгыс кижилерниң ат, фамилиязын алап илереткен.

Район прокурору А. Соломотовтуң бистиң чорутkан бижиниискe харыылааны болза:

Авторнуң бижип турар фактылары хыналдаан шын болуп бадыткаттынган. Хоорайда болгаш сүүрда кайда-даа ажылдавайн, арагалап турар ийи-чаңгыс кижилерни хоорай Советиң болгаш көдээ Совет база райкүүскомнуң шагдаа киллизи үчётта алган. Ажыл кылырындан оспаксыраар, арагаже сундулуг ийи-чаңгыс кижилерни адып кижизидериниң хемчеглерин Советтерниң болгаш административтиг органнарның талазындан ап келген.

Эмин эрттир арагалаар кижилерни эмнедиринче албадап, ажылдавайн турарларны ажылга киирип, ажылдаан соонда байлалын көрүп, хайгаарап турар. Ынчалза-даа районнуң суд болгаш шагдаа органнарының ажылынга чүрүмсагылга айтырыының талазыбиле ам-даа чедир кылдынмайн турар чүүлдер бар. Корум-чүрүм үреэр болгаш ийи-чаңгыс херек үүлгедиг планнар таварылгаларга удур баш бурунгаар хемчеглерни албайн келген. Биче хүлиган херек үүлгеткен ийикпе, корум-чүрүм үреэннерни ажылдап турар коллективинге чугаалажып, хемчег ап турза-даа, чамдык черлерде байдал экиживейн турар.

Херек үүлгедир болгаш корум-чүрүм үреэр чоруктарга удур тодаргай хемчеглерни амгы үеэе районнуң партия, совет организацияларының удуртулгазы-биле административ-тиг органнар ажыллап кылган. Чон ортузунга социалистиг хоойлуну пропагандалаарынче кол кичээнгейни үгландырган. СЭКП райкомунуң чанында хоойлу-дүрүм лекториязын ажыткан. Районнуң чурттакчылыг черлеринде болгаш Шагаан-Арыг хоорайга хоойлу-дүрүм темазынга айтырыг болгаш харыы кежээлери эртип турар. Социалистиг хоойлу-дүрүминиң сагыыр дугайында болгаш кем-херек үүлгедир чорук-биле демисежиринин айтырыгларын коллективтерниң нийти хуралдарынга чугаалажып көргең.

Район суду нургулайындала херекти оон үүлгеттинген черинге барып көрүп, суд хуралдарын эрттирип турар. Оон ангыда биче хүлиган херектерниң дугайын база-ла ол кижилерниң ажылдап турар черлеринге ыяап-ла барып көөрүн суд черинге сүмелээн.

ХАКАСИЯ—АК-КӨК ЭКРАННАРДА

Тыва АССР-ниң кайсылалы Кызыл хоорайга болгаш ооң чоок-кавызында суурларга телевизорларның ак-көк экраннары чайнап, массалыг информацияның бо үүлүг чепсээ ажылдап эгелээнден бээр он чыл бөзин четпээн. Ынчалзажок Кызылдың, Каа-Хем, Танды болгаш Бии-Хем районнарның чамдык черлериниң, Хову-Аксы суурнуң чурттамчы чону «Орбита» системазын дамчыштыр Москвадан болгаш база Кызыл хоорайдан теледамчыдылгаларны доктаамал көрүп, бистиң Төрээн чуртувустуң, даштыкы чурттарның амыдыралының дугайында байлак медээлерни ап чаңчыга берген.

Ам Кызылдың телетөвүнден чүгле мара-ак эвес, а өөнүг дамчыдылгаларны бөзин чоруду-дуп турар апарганы улуг чедиишкин болур. Телевидение студиязын ажыткан соонда бистиң-биле чармып турар Хакас автономнуг областың амыдыралының дугайында солун дамчыдылгаларны организастаары, Абаканның телестудиязы-биле программалар солчуру эки чаңчыл апарган.

Ийи чыл бурунгаар, хакас чечен чогаалдың болгаш уран үүлдүң хүннерин бистиң республикага эрттирип турда, Хакас автономнуг областың ыры болгаш танцының сураглыг «Жаркы» деп ансамбли үүгле чурттакчы чон мурнунга эвес, а телевидение дамчыштыр база концертин көргүскен. Ол-ла чылын хакас драматург болгаш шүлүкчү Михаил Кильчичаковтуң «Өзүмнер» деп шиизин хакас дылга дамчыткан. Ук чогаалда ак-дуңма Хакасияга кедээ ажыл-агыйны коллективизастаары кандыг байдалдыг чоруп турганын, ийи-чаңгыс ыяшсыг уругуртан байларның чоннуң бурунгаар хогжүлдезинге канчаар шаптыктап турганын тода көргүзүп турар. Ында ыяш ашактың ролюн ынчан автор боду кайгамчык тода кылдыр ойнап күүседкен.

Бо чылын Хакасия-биле бистиң харылзаавыс Абаканның М. Ю. Лермонтов аттыг шин театрының орус бөлүүнүң артистериниң тургускары Геннадий Мамлинниң «Антонина» деп шиизи-биле эгелээн. Ук шиизе кижилерниң аразында харылзаазын, амыр-төлүүнүң салыы чолу дээш харысалгазын тодазы-биле көргүзүп турар. Шиини режиссер Надежда Шульгина тургускан, чуруи кааскалгазын С. Якшин кылган. Ында рольдарны орус бөлүктүң талантылыг дээш шыырак артистери Светлана Королева, Лидия Погорелова, Николай Куц олар күүседкен.

Софья Петровнаның, Степан Тимофеевич Барминниң база Антонинаның нарын болгаш бот-боттарыңга демейлешпес овур-хевирлерин артистер чедиишкинниг тургускан дээрзин көрүүчүлер демдеглээн. Талантылыг аныяк артист Светлана Королева — Антонинаның ролян онза солун күүседкен. Артистиң ойнаашын чон бедик-биле үнелээн, көрүүчүлерниң ынакшылын ол артист талантызы-биле чаалап алган.

Хакасияның шин театрының коллективи-биле бистиң телекөрүкчүлеривистиң эзлүчеглиг ужуражышкыны апрель айда болур. Хакас бөлүктүң артистерем Хусаиновтуң «Аязының ак платьезин» деп шиизин орус дылга биске көргүзерин планнап турар. Василий Ивандаевтиң тургускан бо шиизинде кижилерниң чугула, онзагай шынарларын, оларның сагыш-сеткилиниң арыын, бот-боттарының мурунга хүлээлгезин көргүзүп турар. Шииниң кол рольдарында артист Клара Токачакова, РСФСР-ниң алдарлыг артистери, мурнунда чылдарда биске кээп телевидениеге ойнап турган Клавдия Чаркова, Анатолий Щукин, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Дмитрий Килимеков, Вера Чебодаева болгаш өскелер-даа ойнап турар.

Лермонтов аттыг шин театрының хакас бөлүүнүң артистери репертуарында кирген чогаалдарны хакас болгаш орус дылдарга арыг ойнап турар дээрзин демдеглевес аргажок.

Ынчангаш бистиң программавыска хакас өөнүктериви-стиң шиизин маган чарлай бээрим хайгаарап, өөнү көрүнче телекөрүкчүлерин чалап турар бис.

А. ЧАРАШ-ООЛ,
Кызылдың телевидение студиязының чечен чогаал дамчыдыштаарының улуг редактору.

Москваже аъттанып-каннар

ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга турааскаатскан Бүгү-россиянық көдээ уран үүгүл коруулдезиниң шинтпиргиг түңнелинге киршири-биле бистиң республикамның бот-тывынгыр артистери дүүн Москваже ужупканнар. Олар чоруурунуң мурнунда боттарының программазын көргүскен. Бистиң артистеривистиң барын-на он ажыг минутта иштинде болур оюну онзагай хевирлиг. Ниити ансамбльда беш маргыраачылар, сыгытчылар, ийи хөгжүмчү (игил, бызаанчыда), алды эр болгаш дөрт ыяс хомусчулар тааланчыг ыылдыр ойнаарлар. Дараазында Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи К.-С. Ак-оол сыгытты борбаңнадыр, а С. Куулар аназа сыгыт хевирлеп күүседирлер. Оок соонда «Мөген-Бүрен» колхозтуң малчыны Х. Мыйзөн «Бай-ла Хемчиимни» узун, хөюг ыылдыр бадырыптар.

Бистиң бот-тывынгыр артистеривистиң бо солун программазын СЭКП Тыва обкомунуң секретары Г. Ч. Ширшин, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендүме, облпроф-чөвүлелдиң даргазы Т. Ч. Норбу болгаш Тыва АССР-ниң Культура министри М. С. Хомушку олар магадап көргеш, артистерниң чедиишкинниг ойнап, ак-көк Тываның уран үүгүл талазы-биле ат-алдарын камгалаарын күзээннер.

ЧУРУКТА: ансамбль күүсеяве үезинде.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Тывынгыр чорук

Бо таварылга Эстониде Сууре-Яаниниң ыяш ажылагыныңга болган. Ийи ыт дилги изиңге таварыжы бергеп. Ол каңчаар-даа кажарлаза, бодунуң изиң будуулдурупчадап каан «болгаш ыттар шуут ыыртыы чедип келгеннер. Девидээн дилги арыг ыдында дескоз бажыңчо углаап кылыйтыплаткан. Ол ынаар кире халаап, кол чадалап өрү үне түгүргеп. Дилги ыяшар киргеш, ажык ажык артынга хорун чыдыпкан.

Ол аразында кижилер маңнажып келгеш, эжиктi хаапгарга, дилги дугаалыг өрээлге арткан.

Л. КОЯТМЕТС,
СЭТА-ның корр.
СУУРЕ-ЯАНИ,
ЭСТОН ССР.

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

АЖЫКТЫГ СЕМИНАР

Мөңгүн-Тайга районнуң колхозтарында, албан организация, бүдүүлүг черлеринде хана солун редакторларының, редколлегия кежигүннериниң, партия эге организацияларының секретарьларының семинары болуп эртken.

Ук семинарга СЭКП райкомунуң секретары И. Успун «Партиялаганы партийжи удуртулга», партия райкомунуң инструктору А. Ооржак «Хана солунну каастап шимээри» деп темаларга лекцияларны тодаргай чижектерни киирип турган номчааннар.

Семинарның тончүзүнде хана солун делгелгезинге утка болгаш шимелде талазы-биле дээре болган районнуң культура бажыңының «Культура ажылдакчызы» деп хана солунун СЭКП райкомунуң хүндүлел бижии-биле шаңнаан. Семинарга Мугур-Аксы школазында «Башкы» солуннуң редактору В. Дапаа, райкүүкомда «Совет ажылдакчы» солуннуң редактору М. Дадар-оол болгаш өскелер-даа ажылының дүржүлгазын чугаалааннар.

Т. БЕГЗИ.

КҮЗЕНЧИГ ААЛЧЫЛАР

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чадааннаның Культура бажыңының Борбаңнаң Маадыр-оолга удурткан агиткультбригадазы районнуң колхозтарының болган совхозтарының малчыннарынга доктаамал аалдап барып, лекция, беседаны кылып, солун программалыг концертти көргүзүп келген.

Агиткультбригада «Чыраа» Бажы» совхозтуң Шык-Бажы. Мажалык сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларынга концертти көргүскен. Районнуң «Билиг» пинтилел организациязының харысалгалыг секретары М. Дугаржап «Делегей байдалының дугайында» лекцияны номчаан. Олар «Сүт-Хөл» совхозтуң, Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтарның сүт-бараан фермаларынга база чорааннар.

Каяа-даа баарга агиткультбригаданың концертин ажылишчилер сонуургал-биле көргеннер.

М. СЕВЕН.

ЭҢ ЭКИ ХОВУ ТУРЛАА

СЭКП Таңды райкому болгаш райкүүском часкы хову ажылдарының үезинде механизаторларның болгаш тараажыларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байладыг тургузары-биле «Эң эки хову турлаа дээш» деп конкурсту чарлаан. Оон негелделерин ажылдап кылгаш, ажыл-агыйларже тарадып чоруткан, конкурстуң түңнелин апрель 1-де үндүрер.

Конкурстуң негелделерин идепкейлиг киргижеп.

Кыш үдээриниң байырлалын клуб болгаш библиотека ажылдакчылары бир дугаар организастап турар-даа болза, оны багай эвес эрттирген.

З. БУРУННЕЛ.

КЫШТЫ ҮДЭЭН

Кызыл хоорай Советиниң Кара-Хаак суурунуң чурттакчылары кыш үдээриниң байырлалын эрттирген. Ада хой кижи киргижеп. Олар бедик чагы бажыңче үнер, шоодай кедип алган чаржыр болгаш өске-даа маргылдаалларга

Уссурий тайгазында пар аглакчыларының кадыр-берт коналары-ла хөй. Чоокта чаа ац аглап, тудар талазы-биле сураггаан Аверьян Черепанов болгаш Георгий, Владимир, Петр Круглов алышкылар улуг олчалыг болганнар. Сихотэ-Алиньнин ырак-узак тайга-сыныарындан олар үш парны тудуп алганнар. Оларның бирээзи 140 килограмм деңнелиг болган.

Парлар—ыраккы Чөөн чүктүң тайга-сыныарының байлаа. Оларны күрүне камгалалында алган.

ЧУРУКТА: Круглов алышкылар. Солагай талазындан—Георгий, Петр болгаш Владимир тутkан парының чанында.

Г. ХРЕПОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДРУЖИННИКТЕР СЛЁДУ

Чоокта чаа улусчу дружиналарның Эрзин район слёдун эрттирген.

Партия организациялары болгаш көдээ Советтер хөннитиниң корум-чуруумун камгалаарынче, социалистиг хообілу-дүрүмнү быжыглаарынче сагыш салып турар ындыг черлерде кемпинг-херек үүлгедиглерл, хулиганнаар, арагалаар чорук эвээжеп турар. Маңаа улусчу дружиналар шинтпирлиг салдарны чедирип турарын слёдка демдеглээн. Районнуң беш суурларының улусчу дружиналарында үш үүе чыгам кижи хаара туттунган. Олар колдуунда коммунистер, комсомолчулар болгаш көдээ активжилер болуп турар.

Хөндей-Аксында болгаш Бай-Дагда улусчу дружиналар хөй-нинтиниң үлегерлиг корум-чуруму дээш туржуп турар. «Коммунизмче орук» болгаш «Чаа орук» колхозтарда партия организациялары көдээ Советтер-биле катай дружинниктериниң хуралын эрттирип, оларның ажылын партия бюрозунга, күүскомнарга чугаалажып, чогуур саналдарны киирип келген. Ында дружиналарның командирлери С. Допчут биле Х. Дандаа хөй-нинтичи бо хүлээлгезин ак сеткилдиг, кызымак күүседип келгеннер. Ол ышкаш район төвүнде организациялардан райпо, эмнелге коллективтериниң дружинниктери база идепкейлиниң көргүзүп, хөй-нинтиниң корум-чуруумун хайгаарап, график саатыар доктаамал дежурнылап турар.

Дружинниктер слёдунга хөй-нинти, эки тура хүлээлгелерин шудургу күүседип, аңаа амыр-дыжын харам чок берип турар дээш К. Алдын-Херел, К. Адыя (Хөндей-Аксы), Д. Чопуй, Г. Тойбаа (Бай-Даг), С. Норбу, К. Чамзырап, А. Уржуп (Эрзин), М. Кыпыраа, С. Дапаа, Б. Азыраа (Сарыг-Булун) оларны адап, шаңнап-мактаан.

Районнуң чамдык суурларында улусчу дружинниктың ажылы ала-чайгаарлаашкынче киргеннп слётка демдеглээн. Оларга Мөрен, Сарыг-Булуң көдээ Советтериниң девискээринде дружиналар хамаарыжыр. Ол суурларда дружинниктер чүгле хуралсуглаа, байырлал хүннеринде дежурныйлаар. Сарыг-Булуң суурнуң улусчу дружиналары элээн үе иштинде командир чок турган. Ында парторганизация (секретары А. Дамдын), көдээ Совет (даргазы Н. Эгер) нинтиниң корум-чуруумун тудар айтырыгже киржэнгей салбайн, улусчу дружинаны, эң хүүзүнүң судтарын удуртуруп кошкадып келген. Ынчангаш ол суурларда кем-херек үүлгедин, хулиганнаар чорук ховар эвес.

Көдээ Советтер улусчу дружиналарның ажылын докгаамал хаңгаарап, удуртуланы күштелдиреринин чүтүлээнин слётка онзалап демдеглээн.

А. АРАКЧАА.

АЛДАН-МААДЫРЛАР 1883 1973

З. МААДЫРЛАРНЫҢ БАШТЫҢНАРЫ

(Эгеан №№ 51, 52, 55 «Шында»).

АЛДАН-маадырларның шинчээшкинин баштап турган биче дүжүмет Дажыма болгаш арат Самбажыктың дугайында төөгү документтеринден, сактыышкыннардан, улустуң аас болгаш чечен чогаалдарындан хөй үүлдерни билип ап болур. Ынчалзажок олар кымнарыл, кана чурттап чораанарыл, үзелбодалы, ызыгууру кандыг кижилерил, чогум чүү дээш аарттарны демиселге эвилелдей бергеннерил, оода чадаарда оларның арын-шырайы, аажы-чаңы кандыг чораанын дээш оон-даа өске айтырыглар кижиниц сагыжында болганчок-ла киргп келир.

Ынчангаш тыва улустуң хосталга дээш, чаагай амыдырал дээш көдүрдүп үнген ол демиселин удуртуп баштап турган эрес-маадырларның дугайын архив материалдарындан, сактыышкыннардан көргеп, билген үүлдеримни номчукчуларга бир янзы кылдыр бижип совуургадырын, ол үеним байдалынла турганынга чоокшуладып бижиприн орадаштым. Тыванын хоочун ажылдакчыларының бирээзи, персоналдыг пенсионер Танов Седип-оол-биле чоокта чаа ужуражырымга алдан-маадырлар дугайында очулдуруп турган материалдарындан элээн хөй үүлдерни медээ чугаалап берди. Оон соонда бо эгени ынчаар бижинир бодал тыптып келди.

Д А Ж Ы М А

БИЧЕ Ховалыгларның хүндүзү Дажымавың угу ядыы. Ону бичизинде Дажы деп адаар турган. Моол ламаларга хөделдеп турган моол бижикке өөренгени чадап чок. Ол элээн үлгадып чорда, оон адынга ниңма деп сөстүг немээн. Дажы-ниңмалап чораа-чорап ол ат Дажыма деп адаттыңа берген. Моол үжүк-бижикти билир апаяарни суму черинге бижээчилеп каан. Элээп үе эрткен соонда хүндү дужаалга чедип, ак чиңзеңи кадаан.

Суму чаңгызының дузалакчызы, сумунуң иштики ажылын эцмелээр, албан-үндүрүтүнүң хавыртының турарын карактаар хүндү дужаалдыг дүжүмет апарган Дажыма даштыкы болгаш иштики дарлакчыларның чурттуң чонун кайы хире молчуп, дорамчылап чоруурун оскелердең артык билир болгаш оларны көөр хөнүү чок чораан болгаш ядыларга үргүлүү дузалажып турган.

Алыс уту ядыы Дажымавың аарттарга чоок чоруун Даа кожуунуңуң нояң, дүжүмөттери база-ла билир турган болгаш ону бичии-де чүве үжүлдүн кымчылап, шаагайтап тургандар.

«Шаанда дошкун үгер-даа Былыяа Дажыманы дыка-ла кымчылап чораан. Хүнду, чаңгы-даа болу бергеш, бажын ыкыды шаагайтадып алган, чиңзезин алыпкал келир ындыг кижи».

(Архив документтиликтде Шевер-оолдуң сактыышкынындан).

...1875—80 чылдар. Каш чыл дургузунда Хемчикке улуг хай-халап болган. Хеп-хенерөп өөскээн бурган-думаа (оспа) чалар от-биле домей бүгү сумуларны хоозурадыпкан. Чамдык аалдар кодаяколаны-биле «кызыл дустаан». Мал-маган-даа артпаан. Артыр дижи бергеннер ирги—деп. Дажыма улузуун хөлөстеэин бодап, чүгээлангаш. Оон чөрбн хар чоокшулаш орар кара чаңгыс эргелиг кызы Дарташ ора:

— Кагар, кымчылаар дей берзе-ле дезиптер сеп. ачай—деп, адаазы кээрген чагаам.

— Кайыын ынчап баврлар, уруум. Дүргеп чедип кээрия кызыдар мен.

ДАЖЫМА даартаазында коичуг эртелеп дотеривгеп, «Чоон-бора» дээр аксй аъдын мунгаш, дошкув даңнаң аалынче хаңкан. Даа кожуунуңуң Ак-Монгуштарындан изыгуур салгаан нояннары кижии амгы Чаа-Холдуң Кызыл-Тайга адаанче кыпталаш, чайын Адар-Тоштуң бетинде Ак-Хемге чайлаар турганнар.

Дажыма Адар-Төшке хан кээрге, улус нояп аалының чоопп (көжүүш) турган.

Дошкун-даа Быяыяа белеткеп каан өргээзинге сладантарга, Дажыма барып бараалгаап. Өгнүң ажинпге чоокшулап ора бижээн оргазындан халаңнадыр дүжүргеш, кок даалымба топунуң өөктериниң четче өөктеттингеяп хынаш, бөргүн чалай кеткеш, өске киргеп.

Даа лорде олбукта саадапкаш, шайлаан оргап. Дажыма кирип келге-ле.

— Нояң амыр-ла!—деп, мекди айтыргаш, электерпп чада каггаш чалбарып чыдыпкан. Ол шагда үгер-даалларга ужуражып келген бүгү чоя—дүжүмет-даа, арат-даа кижи оларга ыяап-ла чалбырап сүгүрүүр турган. Багай сөгүрүүр болаа, хоржок—эриндээр, кымчылаар. Нояпче чоокшулап болбас, самдар хептиг кижи нояпта бараалгавас.

Амыр-мендн солушкаш, Дажыма ажык аксынга чалбараан черинге шошкайтыр олурупкан. Быяыяа нояп аартап орган сарыг майын ширээге тургузуп каап, таакпы тиге бергеп. Даа таакпызын тип алырга, Дажыма кыскаш-биле кыяыл хемүрүү кыскаш, нояпның таакпызын кыпсып бергеп. Нояндап дедирлепип кылаштап келгеш база-ла шошкайтыр олурупкан Быяыяа дыңзазын каш сорун чоруй арны-бажы дирчайтыр хуула бергеп. «Чүү-ле болчук пргяе» деп Дажыманың арны тос дег агара берген. Тоштап коорге демги от тудуп турган кыскажы нояпче угландыр авзазы бергеп чыткан.

— Кочага даргазын кый дежер, оолдар. Дажыманы багнаш, чүс каккаш садыпкыр—деп, нояп дужааган. Дажыма капчаар-да чай албайн чорда, ажык даштында турган ийи кочага кире халчып келгеш, оон чоопп кара кежегезин сетирип алганнар.

...Ол аразында Дажымавың бодалынга хөй-ле чүүлдер кирген. Малчы-кыдаттарның, иштикп болган моол нояннарын бодүүн чонну кам-хайыра чок чулуп чиң чоруурупа базым бүрүзүнден алаен. Албан-үндүрүгнү ядыларже чаа каан оларп. Ярин-шпажы оларның толунда. Тыва нояннарының амбын нояпы Танды-Тываның дээди чагырыкчызы, нояп-губернатор дужаалдыг (орус дылда документтеринде бижээни Властитель Танну-Тувы, Верховный правитель, князь-губернатор дээп) Өлчей-Очур даштыкы дээрбечилерге чашпаалап, Улаастай хураазинин хөрюмнн чаартырынга 500 дең монгунпу бодунун улуудан киргеш, ол акшаяы ядыларын хавырып алганын болгаш ол белек дээш амбын нояпның база бир бедик дужаалды алганын Дажыма өскелерден артык билир.

Ол үеде Кон-Сөөкке, Чыдыг Кара-Суута хүрээлер тудуп эгелээн. Оларның шүүдели база-ла ядыларга онаашкан.

Даа кожуунуңуң Ак-Монгуш, Кара-Монгуш, Ондарлар, Хомушкудар база Кедээ-Ооржак, Ишпин-Ооржак, Улуг—Ховаяыг, Бичс-Ховалыг, Иргит, Сат дээш оон-даа өске сумуларның ядыц араттары кызагдал, түрегделге шыдаашпайн, болуглежип алган уурук-суурактап демнеспп чоруп турарын Дажыма эки билир. Харып-даа оларга дузалажып, оларның талазынче кире бээриите белеп чораан...

КОЧАГА даргазы Дажыманың ак чиңзелиг бөргүн дорде бурган баарынга чалаап, Дажымапы үндүр соорту берген. Ол шагда ыңдыг турган: дүжүмет кижиин кагарда бөргүн бургап баарынга салып каар, а аңаа арат кижи болаа, бөргүн бодунуң баарынга салып каар.

Чаа-ла дөртеннээн Дажыманың соолгу катап кактырганы бо. Үүс катап деттеп кымчы ыяпиң куржаашгыдары чиңпейн чорда-ла ядыларны эвилелдээш, байларга удур тутчуп, хөделип үнген. Дүңмазы Шокар-Сегбеин эп кылып алган.

(Уланчылыг).

С. МААДЫ.

Редактор В. С. ШАРАПИП.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ-17ДЕ
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Өөнүг телекөргүүзүг. Мультфильмнер программазы. 12.50—«Кадыкшылга». Эртемтайлыбрлыг программа. 13.30—«Музыкалыг маргылдаа» Ереванның электромашина тудуунуң заводунуң база Хабаровскиниң «Дальизель» заводунуң Культура бажыңының бот-тывынгыр уран үүгүл коллективтериниң маргылдаазы. 14.30—«Тарыяга чорүп тур». Узбекистанның ховуларындан репортаж. 15.00—Өөнүг телекөргүүзүг. «Комсомолдуң ырлары». 15.30—Агаар-десант шеригпериниң командылакчыларының оралакчызы генерал-лейтенант И. И. Лисовтуң парлалга конференциязы. 16.15—16.25—Чапсар. 16.25—«Төөчү чок оруктар». Уран-чечен фильм. 17.40—Өөнүг телекөргүүзүг. «УССР-ниң Буковинаның ыр болган танцының алдарлыг ансамбли». Фильм-концерт. 18.00—«Ут». Информастыг программа. 18.30—Өөнүг телекөргүүзүг. «Совет Киргизстан. Документалдыг телефильм. 19.30—Өөнүг телекөргүүзүг. Оперетта артистериниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Аныяк гвардия». Дамчыдылга. 20.30—«Тываның неделязы». Информастыг программа. 21.00—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.30—«Олег Ефремовтуң рольдары». Телефильм. 23.00—«Ут». Информастыг программа. 23.30—02.00—Өөнүг телекөргүүзүг. «Амыдырал-биле денезжир чыл.» Уран-чечен фильм. (1-ги, 2-ги серия).

А Г А А Р

Кызылдың агаар станциязының медээзин өөгүаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аязыр, сонгу районнарга хар таар. Барын утланышкынның хаттың дүргени секундада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2 градус чылыгган 2 градус чедип соор, өскелерниве 3—7 градус соок болур.

Кызыяга биче будуттаар, чагбас. Агаарның температуразы 3—5 градус соор.

КИНО

МАРТ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эң соолгу хүн» 9.30, 11.25, 15.15, 17.10, 19.05, «Хай-бачыт» 13.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гойя» (1-ги, 2-ги көзектери) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Даурия» (1-ги, 2-ги көзектери) 13.40, 16.50, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Узун чаштыг чараш кыс—Варвара» 9.00, 14.30, «Боолуг болган болазумза» 10.40, 12.40, «Кижп—оркестр» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

ЧАРЛАЛ

Тываның автосептелге заводунуң чанында чиик автомашиналар септээриниң болгаш техниктиг ажаалда чоруларының станциязы ажылдап эгелээни-биле холбаштыр, хууда «Москвич», «Запорожец», «Волга» болгаш ГАЗ-69 маркалыг автомашиналарлыг кижилериниң машиналарынга кандыг септелге негеттиниң гурарының дугайында чагыгны заводка 1973 чылдың апрель 1-ге чедир киирерил чарлап тур.

Кандыг көзектерни септээри болгаш белдирлерни соглуруу негеттиниң турарын чагыгга айтыры чугула.

Бистиң адреспвис: Кызыл, Автосептелге заводу. 21—36 дугаарлыг телефонче ажыл шагының үезинде долгаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шегинкин-Бравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редактордуң ийиндеги ажыл-чемелериниң 35-24, ажыл-чемелериниң 21-63, килизинин 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи эмнең 41-27, информация база совет тургузуг килизинин 20-60, бухгалтерияның килизинин 21-47, үлегүүр килизинин 22-64, чагаа килизинин 37-13, культура килизинин 23-54, көдээ ажылчериниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер
Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 690.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сатыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шегинкин-Бравченко кудумчузу бажын № 1). ТС-400.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнделеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
МАРТ
18
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 65 (9141).
Өртээ 2 коп.

БУР-нуң удуртукчуларынга телеграмма

СЭКП ТК-ниң Чигинде секретары Л. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. Подгорный болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Косыгин Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы эш Тодор Живковка болгаш Болгария Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Станко Тодоровка байыр чедирген телеграмма чоруткан. Телеграммада чугаалааны болза:

Совет Эвилези биле Болгария Улус Республиканың аразынга Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээге ат салганының хүнүнден бээр 25 чыл болган оонга таварыштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, бүгү совет улустуң өмүнээзинден база боттарывыстың өмүнээвистеп силерге болгаш силериң шүүрүгерде Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединге база БУР-нуң Министрлер Чөвүлелинге, бүгү болгар улуска чүректиң эң ханызындан ыяш байыр чедирип тур бис.

Пролетарлыг интернационалзының ёзулуг сиңиккен 1948 чылдың совет-болгар керээзи бистиң чурттарывыстың аразында чаа харылзааларны, социализм болгаш коммунизм тургузуушкуну — ниити сорулгаларны чедип алыры дээш ёзулуг найыралдың, бүгүн деп эртенниң дузалажылганың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын бадыткаан үнделеп документ болган. ССРЭ биле БУР-нуң аразында чеминшкинниг калбарып, ханылап турар бүгү талалыг кады ажылдажылга чүгле бистиң ийи чурттувустуң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар эвес, харын бүгү социалистиг дем каттыштырылганының эрге-ажыктарынга бараан боот. Варшава Керээзиниң киржиичилери — күрүнелерниң камгалалыр аргазын быжыглаарынга, Европада болгаш бүгү делегейде тайбыңны база аймыл чок чоруктуң быжыглаарынга дээштиг дуза чедирип турар деп чүвени совет кижилер сеткил ханыышкыныг демдеглеп турар.

Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында 1967 чылдың май 12-де Софияга ат салдынган чаа совет-болгар керээ аксы-дүкпа ёзулуг улам быжыглаан, политиктиг, экономиктиг болгаш культуралыг аймыралдың ийы-бүрү талаларынга Совет Эвилелиниң болгаш Болгария Улус Республиканың улам сырый кады ажылдажырынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, социалистиг интернационалзының ёзулуг боттаныышкыны болган.

СЭКП-ниң болгаш БКП-ниң, Совет Эвилелиниң болгаш Болгарияның аразында ийи талалыг кады ажылдажылганың-даа, амгы үениң делегей айтырыгларының-даа талазыбиле үзел-бодалдар бүрүн чаңгыс аянгы болуп турар. БУР-нуң партия-чазак төлээлериниң 1972 чылдың ноябрьда Совет Эвилелиниге чөрааны оон чырыткыланчак бадыткалы болган.

Найыралдың бузулбас эвя-биле, тайбың, деспишиле болгаш социалнам херээниң тиилелгези дээш дем натпаан демисел-биле холбалыг бистиң улустарывыстың аксы-дүкпа эң-сеткил каттыштырылганын Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары моон соңгаар-даа быжыглаар деп шиитпирлиг сорук киргеп.

Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында совет-болгар керээниң алдарлыг юбилейиниң хүнүнде социалистиг тургузуушкунга, социалистиг дем каттыштырылганың чаңгыс эвя болгаш сырый каттыжыышкыны дээш, бүгү делегейге тайбың дээш демнеелиг чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болурунарны силерге, бүгү аксы-дүкпа болгар улуска күзедиивис, эргим эштер.

Бузулбас совет-болгар найырал быжыглып, чечектелип турзун!

1973: ТӨСКҮ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫЫНДАН БЕДИК

«Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыннары төскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында мал бажын өстүрер, кыштап малды хүр ажырар, продуктулуун бедидер дээш социалистиг чарыштыг калбарткан.

Совхоз бо чылын 420 тонна эът, 519 тонна сүттү, 58,5 тонна дүктү күрүнеге садарын хүлээнген. Ынчангаш хүлээлгелер канчаар күүсеттинип турарын доктаамал хынап, түңнелди ай бүргүүде үндүрүп турарынче партком, ажылчын комитедин улус кичээнгейпин салып турар апарган. Чарыштың ийи айларда түңнелин совхозтуң партия болгаш ажылчын комитеттери үндүрген.

Ийи айларда совхоз эрткен чылдың ол үезинден 14 тонна сүттү хөйнү саткан. Совхозта 9 муң хире хой ооладаан. Хураганнар онча-менди. Алдынган хураган эрткен чылдың ол үезинден 789 баш хой.

Салбырлар аразында чарышка Чыраа-Бажы салбыр тиилекчи болган: салбыр ам бедин төрүүр 180 хойга онаалтыр 78 хураганны камгалап алган, эрткен чылдың ол үезинден 8,5 тонна сүттү хойну саткан. Ында малдың өлүп хораар чоруу эвазижок. Ол салбырның хойжулары М. Очур-оол төрүүр 100 хойга онаалтыр 101, Х. Куулар—100, М. Биң—90 хураганы менди остүрүп турар. Ынчангаш директиянның, парткомнуң болган ажылчын комитединиң шилчилир Кызыл тугун ол салбыр чаалап алган.

Хойжу бригадалар аразында социалистиг чарышка Чыраа-Бажында К. Кууларга удурткан бригада мурнакчы болган. Оон хойжулары төрүүр чүс хойга онаалтыр ам 79 хураганны доруктуруп турар. Ол бригадага шилчилир вымпелди тывыскан.

Шык-Бажы сүт-бараан фермазы (эргелекчизи эш М. Шеңи-оол) сүт будурелиниң квартал планын 62 хуу күүседип, эрткен чылдың ол үезинден 8 тонна хөй сүттү күрүнеге саткаш, фермалар чарыжында тиилээн. Аңаа база-ла шилчилир вымпелди тывыскан. Ол-ла ферманың саалычылары Ленин орденниң эдилекчилери Х. Кувискаал биле К. Таан эрткен чылдың бо үезинден 883 кг сүттү хойну сагган.

Чарыштың тиилекчилерин адаптаан, четпес ажылдаанарны база-ла чугаалашкан. Чижээ, Дөң-Теректиң сүт-бараан фермазы сүттү будурерин база күрүнеге садарын ээлээн көүдетсе-даа, ажылды четпес. Чүге дээрге, мал чеми четпир турда-ла, молдургалар арын бакпыраан, ажаалда-тежээлдезин кошкак. Фермада күш-ажылдың сагыыга-чуруму кошкак. Ук четпестерни чайладырының хемчеглерин алган.

К. КОМБУКАЙ,
ажылчын комитединиң даргазы.

МАЛЧЫННАР ЧУГААЛАШКАН

Барлыг-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң малчыннары мал ажылынын ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынче киргеш, төскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында улам-на улуг чедиишкиннерни чедип алыры-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни боттарынга алган.

Чылдың башталгы ийи айы доозулган. Ким канчаар ажылдаанын, ким мурнап азы хожудан турарын, бот-боттарында чаа үүг барын дыннаары, биилеп алыры кижи бүрүзүнге күзенчиг. Оон ангыда, олар аразында чарыштыг болгай. Ынчангаш «Большевиктиң» малчыннары чылгаш, эрткен ийи айларда канчаар ажылдаанының түңнелин үндүрүп, чугаалашкан.

Хой оолдаашкыны ам-даа доозулбаан киреэнде, мурнакчы хойжулар ам безин бай эвес түңнелдерни чедип алган. Мал хүр, кыштаглаашкын эки эртип турар чорук ава салдарлыг болгавы чугаажок. Төрүүр коданнарда хойжулар Хомушку Базыр, Шура Сая, Хомушку Оолак, Сая Дарма олар төрээн хойларының 100 бажынга онаалтыр 95-тен 107 чедир хураганнарны менди ап, малчыннарның чарыжының мурнуу одуруунда чоруп, алган хүлээлгезин-күүседип турарлар.

Бызаа ажакчызы Салчак Сержиң кышкы үеде бызаларның хонукта немелде дең-эвзин 450 грамм чедирерин хүлээнгеш, херек кырында 510 грамм болуруп чедип алган.

Сарлык кадартылары Сая Күр-Базыр болгаш Сая Калдар-оол олар төрүүр 100 сарлыкка онаалтыр 85 бызааны менди алырын хүлээнгеш, ам туус-тувунда 95 бызааны онча-менди доруктуруп турар.

Үстүнде мурнакчы малчыннар малдың кышкы ажаалдатежээлдезин экижидип, мал чемин чөп чарыгдап, чер одарын мергежиидиг ажылдап тургаш, бедик коргузүтлерни чедип алганнар.

Малчыннарның хуралынга үчүге эки түңнелдерни үндүргөн эвес, ол кышкап малдың чаш төлүн хорадып, четпес ажылдан турарларны шүгүмүүлеп, ол четпестерниң чыдагаанын илередип, оны чайладырының аргаларын база тодаратқан.

Колхозтуң малчыннары мал бажын хоратпайн, оны өстүрерин, продуктулуун бедидерин чедип алыр дээш бо хүнерде болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып, шудургу ажылдап турарлар.

Т. САЛЧАК,
колхозтуң экономизи.

МУРНАКЧЫ БРИГАДАДА

Эрин районуң «Чаа оруң» колхозунуң № 1 хойжу бригадазының (бригадири А. С. Соян) хойжулары «1972-1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын будурерин база белеткээрин көүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын боттандырары-биле чарышче киргеш, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган. Олар бергеден сөөнге ээ болуп, шудургу ажылдап, малды кыштан хүр ажырып, чаш төлүн менди ап турарлар.

Бригадада ниитилеп-биле 7971 баш шаар мал бар. Оларны 18 кодаңда сайтара тургускан. Амгы үеде 2480 хой төрээн, оон 2405 хураган алдынган.

Боттарының даанган ажылынга кызымаккай, хойларын ажаап-тежээп, чаш төлүн менди ап турар малчыннар хөй. Коммунистер Малчын Дәваа 307 хойдан 307 хураганны алган, а Александра Дамба 305 хойдан алды хураганны артыкка, комсомолчулар Шулуу Чаш-оол 341 хойдан 342 хураганы, Анчы Баймр-оол 294 хойдан ол хирени менди доруктуруп турар.

Ол-ла коданнарда ажылдап турар сакманщиктер Дәваа Брат, Лиза Бичс, Саша Канчыыр олар 100-тен 120 чедир чаш хураганны доруктургап.

А. АРАКЧАА.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН

Кызылдың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи алгы заводувуң коллективи төскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында планнынг онаалданы хуусаа бетинде күүседир дээш күжевиишкинниг ажылдап турар.

1973 чылда улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетүрүнүң, тудугуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң доктаалында социалистиг чарыш—эвээш чарыгдалдарлыг, хөй, эки шынарлыг продукцияны бээр деп лозунг-биле эртер үжүрлүг деп айыткан. Оны амыдыралга боттандырар хемчегерни заводтуң ажылчынвары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары ап турар. Шаңгыя продукция будурерин көүдедир, оон шынарын экижидер, чиг-эттн болгаш материалдарны чөп ажыглаар талазы-биле чамдык ажылдар кыдыпган.

Оон түңнелинде чылдың эрткен ийи айында 175,800 рубльдиң ниити продукциязын будурер планын 103 хуу боттандырган, а будурген продукциязы сайгарар талазы-биле онаалданы 113 хуу күүсеткен. Ынчаарга 10,600 эжеш кидиг идикти кызыр турган, оны 11,800 чедирген. 12,600 эжеш хөм идикти даараар онаалданы 126 хуу күүсеткен.

Коммунистиг партиязың болгаш Совет күрүнеминиң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүге тураскаатқан Москваның мурнакчы будурүлгелериниң коммунистиг субботникти чорудар дугайында эгелекчи саналын заводтуң ажыл-ишчилери бир эң-сеткилдиг деткээн. Коллективтиң ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының митингизи болган. Аңаа субботник хүнүнде чүүл кылырын дугуржуп чугаалашкан.

Коммунистиг субботник хүнүнде заводтуң бүгү ажылчыннары түс-түс ажылдаар цехтеринге ажылдап хүнээр.

А. КУМАЯК.

Мал ажылы—шалыпчы фронт

ИЙИ КОДАНДА

Эрин районда «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыны Хумбуи Аракчаның хоо бо бергө кыштың хүр ажып турар. Оон коданында 300 баш төрүүр хойнуң 320-ин ооладаан. 320 чаш хураган менди доругуп турар. Хойнуң күшшыдалы эки болганындан хураганын суду-биле тоттур эмйирип турар. Хумбуи Аракчаа 390 хойдан 390 баш хураганны камгалап алыр арталыг.

Хар 50 см кыжын, кыш арте дүшкен бо хире берге үеде Хумбуиның чедиишкиннерни үнүп-биле тайылбырлап болурул? Ында чажыт чүве чок. Ол 10 чыл иштинде мал малдап келген, дуржулгалыг хойжу. Хумбуи ажылга зохарыысалгалыг. Малчыннын коданында кажаа-хораазы чылыг, арыг-шевергин, мында бар 6 тонна суда, 4 тонна зеленканың кадагаалалы эки. Малчыннын дериг-херекселдери база четчири-биле белеткеттинген. 100 ажыг хойга суланы хары үгда салып берип болур ыяш онгачалар, 12 демир онгача база чылыг суг турар бир улуг сава бар. Төрээн хойларга хүнде-ле 400 кг. суда берип турар. Хойлар онгачадан чылыг сугну ижер.

Ол-ла колхозтуң хойжуу Александр Сенди өрткен чылдан бээр хой малдан келген. Ол хой кадарарынга үр болбаан-даа болза, коданында 351 баш төрүүр хой хүр кыштаан. Ук хойлар ийи дугаар төрүү турар. Сенднин хойлары кидин түүк оолдан эгелээн. Хүнде-ле 8—9 хой төрүүр. Ниитиан-биле 100 ажыг хой төрээн. Хураган өлбээн. Малдың чаш төлүн менди камгалап алыр дээш бүгү күштү моолаан. Дүмбен үе-де дежурныйлаашкынны турускан. Чаш малдың үүеду, дугаарлаашкыны эки. Хойларның ажаалда-тежээлдезин чогүүр негелдеде тургускан. Ында элээн ярып баксыраан оң шаа хойларны сигеп, сула-биле чемгерип, чылыг сугбиле доктаамал хандырып турар.

Н. ДАКАА.

МАЛЧЫННЫҢ УЛУГ ОЛЧАЗЫ

Чайгы семиртилгеи, күскү болгаш кышкы одарладыышкынны малчыннар эки организастаанда, ажаалда хайгаарал-че үргүлүнүң кичээнгейин салганда мал хүр чыл ажар, оон продуктулуу бедик, чаш төлү элбек, боткур болуру малчын бүргүүнге билдингир. Шак ындыг сагып човаңгыр ажылмишчилерниң чижээнге Чөөн-Хемчикте «Большевик» совхозтуң хойжуу Куулар Ондар-оолду коргүүп болур.

Чинге-Оорганда оон кыштаа шаар малга онаа таарымчалыг. Амгы үеде хойнуң күжү күскү-де хевээр болгаш онча-менди. Малчыннын коданында солдаашкын бо хүнперде улажып турар.

Малдың баш санының ээрги оон чаш төлүн менди доруктуруп алырында. К. Ондар-оолдуң баштай төрээн 170 хойнуң хураганы шуптуг менди ап турар малчыннар хөй. Коммунистер Малчын Дәваа 307 хойдан 307 хураганны алган, а Александра Дамба 305 хойдан алды хураганны артыкка, комсомолчулар Шулуу Чаш-оол 341 хойдан 342 хураганы, Анчы Баймр-оол 294 хойдан ол хирени менди доруктуруп турар.

Ол-ла коданнарда ажылдап турар сакманщиктер Дәваа Брат, Лиза Бичс, Саша Канчыыр олар 100-тен 120 чедир чаш хураганны доруктургап.

А. АРАКЧАА.

Апрель 21— коммунистиг субботник

ДОКЕРЛЕРНИҢ ӨМҮНЭЭЗИНДЕН

Владивостоктуң далай садыының портунуң докерлери коммунистиг субботникке идепкейлиг киржиринге белеткеним турар. Митингиге чүве чугаалаан, ажылчын В. Ливкин мынча дээн: «Бистиң бригадавың коллективи коммунистиг субботник хүнүнде долу составы-биле үнгеш, шалыпчы ёзу-биле ажылдаар. Бүгү порттуң докерлерин бистиң үлегерилиси одереринче кыйгырын тур мен». Владивостоктуң далай портунуң бирги районунуң ажылчы чоннары апрель 21-де сес муң тонна ажыр чүүлтү чүдүрүп, дужурер, ажылдап алганы акша-хөреңгизин беш чылдың фондузунче шилчилер деп хүлээнгеннер.

(СЭТА-ның корр.).

ВЛАДИВОСТОК.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ФОНДУЗУНГА

Буритяның ажылчы чоннары апрель 21-де коммунистиг субботникти эртиирер дугайында москвачыларның эгелекчи саналын улуг чүүлдүгзүнүп, деткээнер.

«Электромашина» заводтуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары ол хүн 16 электри моторларын, он тоннаның автокранын, будув-чартык муң ажыг электри херекселдерин кылып үндүрер болгаш беш чылдың фондузунче 62 муң рубльди шилчилер деп хүлээнгеннер.

«Теплоприбор» заводтуң коллективи апрель 21-де камнап алганы материалдары-биле болгаш электроэнергиязы-биле ажылдаар дээн. Ажылчыннардан ангыда албан-хаакчылар база станоктарга ажылдап, кезектерни эптеп кылырынга дузалажырын хүлээнген. Төскү беш чылдың шиитжимырынга ол завод 37 муң рубльди киирер.

(СЭТА-ның корр.).

УЛАН-УДЭ.

«КЫЗЫЛ СУББОТНИККЕ» БЕЛЕТКЕНИР

Шепетовканың локомотив депозунуң машинистери чыл эгезинден бээр аар чүүлтүг бир муң составтарны сөөрткенер. Улус ажыл-агыйының барык чыртык миллион тонна чүүлтерни даалгадап ажыр сөөрткен.

Депо амгы үеде ленинчи коммунистиг субботникке белеткенип турар. Ол хүн кажаттынган оттулар чүүл болгаш материалдар-биле тепловоз, электровоз болгаш паровоз бригадалары шупту ажылдаар. «Кызыл субботага» ажыглаар 200 тонна дизель оттулар чүүлү, бир муң киловатт-шак электри энергизизы кажаттынган. Мурнакчылар И. Серафимович, Н. Прилок, Г. Строгий, В. Гончар олар аар чүүлтүг составтарны сөөртүп, субботниктиң фондузунга кажаттынган киирип эгелээннер.

(СЭТА-ның корр.).

ШЕПЕТОВКА, Хмельницкий область.

БҮГҮ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРГЕ

Пермьниң Я. М. Свердлов аттыг мотор кылыр заводунуң рационализаторлары болгаш чаартыкчылары коммунистиг субботник хүнүнде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүн эң бедик деңнелге чедирер деп шиитпирлээннер. Чаартыкчы ажылчын кижи бүрүзү ээлчегинин нормазын бүдүн-чартык катап күүседирин хүлээнген.

«Кызыл субботага» белеткел Пермьниң бүгү бүдүрүлгелеринде калбарган.

(СЭТА-ның корр.).

ПЕРМЬ.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНЧЕ

Львов областың ажылчы чоннары апрель 21-де он-он автобустарны болгаш авто-чүдүрүкчүлерни, чүс-түс кедээ ажылагый машиналарын, дыка хөй алмаз болгаш демир кезер дериг-херекселдерни будуруп үндүрер. Ийик даараар «Прогресс» фирманың коллективи кампаттынган хөм-биле элээн каш муң идикти даараарын хүлээнген. Ажылдап алган акша-хөреңгизин шуптузуп беш чылдың үлүүнче шилчилер дээн.

(СЭТА-ның корр.).

ЛЬВОВ.

МЕТАЛЛУРГТАРНЫҢ ПЛААНЫ

Череповецтиң кап кылыр заводунуң муң-муң металлургтары коммунистиг субботникке киржир. «Күш-ажылчы байырлалды эң бедик будурукчулуг хүн болдураалы»—деп. ажылчыннар хуралынга шиитпирлээн. Ол хүн электрод цехинге камнап алган материалдардан дыка хөй продукцияны кыдыпган.

(СЭТА-ның корр.).

ЧЕРЕПОВЕЦ.

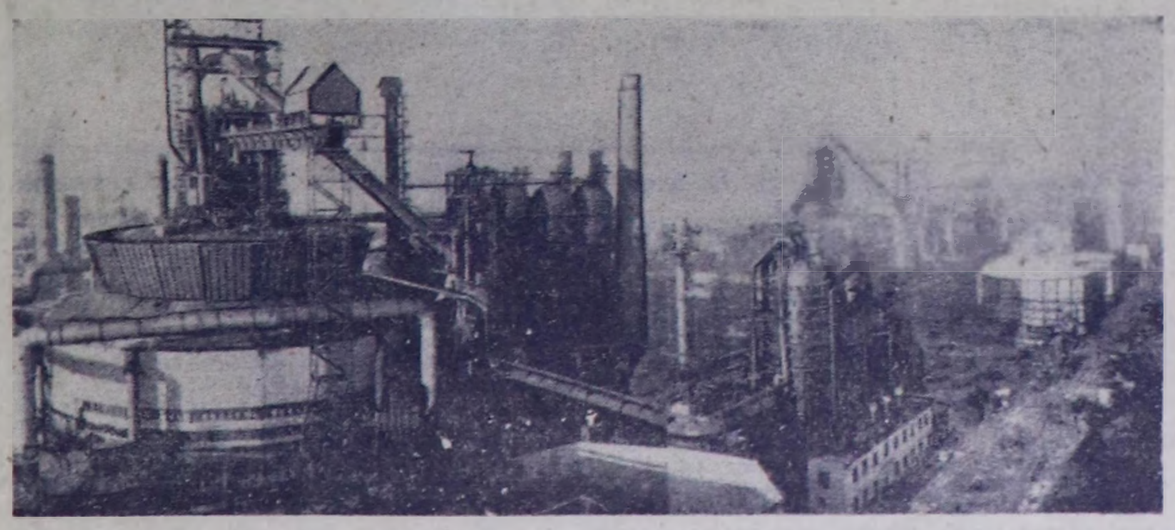

Новолипецкиниң металлургия заводунуң бешки домназы Европада эң улуг болгаш күчүлүг боон турар. Оон ишкиринниң хемчээли 3,200 кубометр. Барык чүс метр бедик шой заилдирикчиги агрегатты доддурар дизе Курскиниң магнитиг аномалиязының арыглап кааи ийи улуг демир-орук составы рудазы четчир ийик. Ол домна чоокта чаа баштайгы шойну берген. Ол моон соңгаар чыл санында-ла 2,2 миллион тонна шойну бээр апаар.

Чаа домнага хонук иштинде шойну 16—20 катап жилдирип болур. Металлургтарның ажылдаарынга таарымчалыг болзуун дээш төлевилекчилер болгаш тудугжулар ыш-бүс үндүр тыртар херекселди база тургусканнар.

ЧУРУКТА: Новолипецкиниң металлургия заводу. Солагай талазында 3200 кубометр ишкир чаа бешки домна востүп тур.

Ю. АРДАШЕВТИҢ фотозу.

(ПМА).

Мал ажылы—

шалыпчы

фронт

Өвүрнүң хойжуларында

Мал ажылының ажылдачыларының Бүгү-эмнел социалистиг чарыжынга киргеш, Өвүрнүк аңыа-агыйларының хойжулары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында малды ыштан хүр алырар, ооң чаш төлүн мөнди дуруктурар дээш улуг күшенишкин-биле ажылдап турар. Ийи айларның түңнели-биле алырга, малдың төрүттүнген чаш төлүнден улуг харамча чок. Бо хүннерде хой солдаашкыны кидин түлүктеп турар. Районда төрүүр хойнуң 53 хуузу солдапкан. Ам 21916 хураган мөнди доругун турар.

«Кызыл тук» колхозта хой солдаашкыны адаптаган. Ол ажылагыйның Саглы-Бажында болгаш Кок-Тейде хойжу бригадаларында хой солдаашкыны эки эртип турар. Ыяңгыя ында хойжулар Оюржак Севек 313 хураганны, Ооржан Насын 306 хураганны мөнди алган.

«Коммунизмче өрүк» колхозтуң хойжулары Василий Дажы-Доржуның, Кара-Сал Бөвен-солдуң, Монгуш Намбарның модаңнарында хойнуң төрүүрү доестур чыгаан. Ол модаңнарда хураганнар мөнди.

Ооң-биле холбаштыр чаттпес чүве болза, хойжуларда бо эң-не харыысалгалыг, чыыштыг ажылдың үезинде оларга аъш-чем болгаш өске-даа хереглел баразинары чедирээ автолавкалар графикти үзүп турары болур. Районнуң хамаарышкан организацияларының бо талазы-биле чогуур хемчегларын алыры негеттинип турар.

Д. БААЗАН,
райкүүскомнуң модээ ажыл-агый эргелелиниң экономизи.

АГРОНОМ: хову ажылының технологу

Эртиген чылын каа-хемчилер шолдерниң дүжүттүүн болгаш мал ажылының продуктулуун бедиткеннер. Модээ ажыл-агый продукциязының бүгү хевирлерин бүдүрер талазы-биле күрүне планы дыка ажыр күүсеттинген.

Бистин чедип алган чедиишкиннеривис — ол дээрге, чүгле бойдустуң хайырлалы эвес, харын модээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилериниң шудургу күш-ажылының үреттүнели-дир.

Черинин үнүш-дүжүткүрүн база малдың продуктулуун бедидеринге улуг роль модээ ажыл-агыйның специализинге хамаарыжыр. Бистиң колхозтарывыс болгаш совхозтарывыс — ол дээрге, бедик механизастаттынган ажыл-агыйлардыр. Ам колхозтуң азы совхозтуң удуртукчузу кайы хире-даа талантылыг болза, специалистер чокка ажыл-агыйны эргелеп башкарары берге. Ооң-биле чергелештир, аңгы үениң специализинге чүгле бедик теоретиктиг белеткелдиг болуру база-да четпес. Ол иергежилдит организакчы, кижизидикчи, чогаадыкчы болур ужурлуг.

Ынчалзажок чамдык специалистер олче түткүвейн турары харааданчыг. Ында боттуг чылдагаанныр база-да бар. Чижээн ап көрээлиннер. Одуруглар аразын болбаазырадыр культураларны өстүрери дээш звеноолар харыысалгалыг болуп турар болза, тараа база мал чеми культураларны өстүрерин шуптузу харылап турар, а херек кырында тодаргай харылап турар кижи чок. Бо дээрге, эзхарыысалга чок чоруктуң тодаргай илерээшкиин-дир. Тараа чаштырар черин бир кижи андарып каар, чаштырарын өске кижи кылыр, ажаан алырын үшкү кижи чөрүдүүр-дүр. Ажыл төлевиин бүдүрген продукциязының тонназындан эвес, а ажыл нормазын күүсеткенинден хамаарыжыр. Бо чорук ажылды буу-хаа. хынамчалыг эвес кылырынга чедирер, а ооң кандыг дүжүт алыры механизаторну сонуургатпайн турар.

Мырыңай чоокта чаа-да тараажы дүжүт алырынга идегелии агаар-бойдустуң байдалдары-биле холбаштырып турган. Ам механизастаашкынның, химижилгенин хогжулдезиниң деңнели бедээни-биле, көрээ ажыл-агый эртемнинин база мурнакчы дүжүлганын чедиишкиннерин ажыглап турган, агаар-бойдустуң байдалдары таарымчалыг эвес чылдарда-даа чаагай дүжүт дээш чедиишкиниг демисежип болур апарган.

КАА-ХЕМЧИЛЕР ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ҮШКҮ ЧЫЛЫНДА ГЕКТАРДАН-НА 12,5 ЦЕНТНЕРДЕН КУДУ ЭВЕС ДҮЖҮТТҮ АЛЫР, КҮРҮНЕГЕ 23 МҮҢ ТОННА ТАРААНЫ САДАР, МАЛ БОЛГАШ ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ ӨСКЕ-ДААЗЫ ПРОДУКТУЛАРЫН БҮДҮРЕРИН БАЗА БЕЛЕТКЭЭРИН КӨВҮДЕДИР ДЭЭШ ЧАРЫШТЫҢ ТУГУН УЛАМ БЕДИК ТУДУП ТУРАР.

Бистее бойдус-климат байдалдары янзы-бүрү. Ынчангаш ажыл-агый бүргүзүнге агротехниканың арганарын шилип алырын тодаргай көөр херек. Мында агроном шиитпирлиг ролдуу ойнаар ужурлуг.

1973 чылда модээ ажыл-агый продукциязының бүгү хевирлерин бүдүрерин база белеткээрин цыка көвүдедириңче угланган хемчегларни бистиң районнуң ажыл-агый бүргүзүнде ажыглап кылган. Каа-хемчилер юбилейлиг чылда 1972 чылды чедиишкиниг доозаш, чер ажылынын тараа болгаш өскеда продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин бүгү хемчегбиле көвүдедир дээш Бүгүэвилелдиң социалистиг чарыжынче идепкейлиг киришкен. Олар бо чылын гектар черден 12,5 центнерден эвээш эвес дүжүттү алыр, күрүнеге 23 мүң тонна тараны садарын хүлээнгеннер.

Районга соолгу чылдарда чер ажылын хогжүдеринге агрономнуң салдарынга ынаныкшыл болуп апарган.

Бистее бойдус-климат байдалдары янзы-бүрү. Ынчангаш ажыл-агый бүргүзүнге агротехниканың аргалар

ЭКИ БОЛГАШ ЯНЗЫ-БҮРҮ БАРААННАР ЭЛБЕК ТУРЗУН

СЭКП-нин XXIV съездизиин шиитпирлериниде, СЭКП ТК-ныи болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүделиниин оон дараазында үнген доктаалдарында улустуң хереглел бараанналрын бүдүрериң улам ынай хөгжүдериниин эрсежок чугулазын демделээн.

— Москвада бо талазы-биле чүү ыяшыып турарыл? — деп айтырыгны Моссоветтиң күүскомунуң даргазының оралакчызы В. В. БЫКОВКА СЭТА-ныи корреспондентизи М. Баратынц салган.

— Станоктарны, автомобильдерни, подшипниктерни, приборларны, саналга техниказының херекселдерин болгаш өске-даа хөй чүүлдерни бүдүрер 1350 үлетпүр бүдүрүлгелери ам Москвада ажыл-ажыл турарындаң эгелеп көрейн — деп, В. В. Быков чугаалаан. — Оларның аразындан Москва Советиниң чагыргазында 295 бүдүрүлге турар. Олар хоорай ажыл-агыйының хереглээр янзы-бүрү продукцияны, массалыг хереглелдиң бараанналрын ажылдап үндүрер. Дыка хөй бүдүрүлгелер баштайгы беш чылдар планнарының чылларында түттүнген. Ынчангаш оларга үндезин чаартылгалар негеттиниң турары билдингир.

Москва үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин реконструкциялаарының болгаш техника талазы-биле чаарты чепсеглээриниң перспективтиг планнарын СЭКП-ниң Москва хоорай комитеди, Моссоветтиң күүскому министерстволар болгаш эртем организацияларыл-биле кады каш чылдар мурнунда ажылдап кылган. Ындыг заводтарның болгаш фабрикаларның келир үезин чүгле продукция бүдүрүп үндүрериң көвүдеер кылдыр эвес, харын ажылчынарның санын көвүдетпейн, продукцияның шынарын база экижиткен турар кылдыр тодаргайлаан чүве. Ындыг планнарны түс черниң үлетпүр бүдүрүлгелериниң аайы-биле база ажылдап кылган. Бо беш чылда 13 чаа заводту болгаш фабриканы түткаш, ажыглалга киирери көрүнгеп. Ам ажылдап турар эрги 75 бүдүрүлге оларга каттыжа бээр.

Ажок негеттинил турар бараанналрны бүдүрериң көвүдедир болгаш цеолүр негелде чок кылырларны бүдүрүлгеден дүжүрер дээш Моссоветтиң күүскому болгаш оон чүрт үлетпүрүнүң эргелели бүгү белеттиниң турар продукцияның өртек-үнезин тодарадып көрген. Оны садыг организацияларының дүзазы-биле кылган. Эртекен чылын кылырларның 250 ажыг хевирлерин бүдүрүлгеден дүжүрген, а 400 чыгам чаа хевирлерни бүдүрериң шиңгээткен.

Бүдүрүлгелерни техника талазы-биле чаарты дериириниң төлевилеттинген планнарын чедиишкининиг күүседиринге болгаш улустуң хереглел бараанналрын бүдүрериң көвүдедиринге чер-чер Советтери чугула рольдут. «Ажылчы чоннар депутаттарының районнар Советтериниң кол эргелериниң болгаш дүзээлгелериниң дугайында» база «Ажылчы чоннар депутаттарының районнар Советтериниң кол эргелериниң болгаш хүзээлгелериниң дугайында» ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыктарының үжүрдүзазы үнелеттинмес улуг. Улустуң хереглел бараанналрын бүдүрүп турарыңга хамаарыштыр боттарының девискээринде турар бүгү бүдүрүлгелериниң, албан чергелериниң болгаш организацияларның ажыл-чорудулгазын ол Чарлыктарга дүүшүүр чер-чер Советтери тааарыштыр башкарар эргелиг. Ол бараанналрны бүдүрүп үндүрериниң планнарының төлевилелдерин Советтер чүгле көрүп болур эвес, харын көөрдээ үжүрлүг. Улустуң хереглел бараанналрын бүдүрериңге хамаарышкан саналдарны чер-чер Советтери үстүнде турар органнарга база киирип болур болгаш немелде онаалдаларны хоорай база район ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң планынга киирбишаан, ол онаалдаларны бадылаар апаар.

Москваның хоорай болгаш районнар Советтери ол эргелерни ажыглай берген. Моссоветтиң күүскомунда түскай комиссияны тургускан. Садыгның, план болгаш сан органнарының, Курбанкының хоорай конторазының ажылдакчыларын оон ажылынче хандыкпыткан. Найысылалдың бүгү 29 районунда болгаш Зеленоградта 9—15 кижи составтыг шак ындыг комиссияларны тургускан. Бүдүрүлгелерге немелде онаалдалар бөөр дугайында боттарының саналдарын олар күүскомнарга киирип турарлар. Мурнунда массалыг негелдениң бараанналрын бүдүрбейн турган бүдүрүлгелериниң аргаларын үк комиссиялар илередип, ол бараанналрны бүдүрериң организаттаарынга дүзалап турар. Адак соонда, ол комиссиялар бүдүрүлгелериниң кайы эргелелдиң чагыргазында турарындан хамаарылга чокка, ол бараанналрны бүдүрериниң болгаш садыгның планнарын база немелде онаалдаларның күүседип турарынга контрольду боттандырып турар.

Районнар комиссиялары 260 ажыг бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазын хынаан. Эвээш эвес курлавырларны, чаа арганы ол четкилеринге дүжаарының планнарын база немелде онаалдаларның күүседип турарынга контрольду боттандырып турар.

Районнар комиссиялары 260 ажыг бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазын хынаан. Эвээш эвес курлавырларны, чаа арганы ол четкилеринге дүжаарының планнарын база немелде онаалдаларның күүседип турарынга контрольду боттандырып турар.

Комиссияларның кылган ажылының түннелдерин үндүргенинин соонда Моссоветтиң күүскому 1973 чылда 32 миллион рубльдиң калбак хереглел бараанналрын немей бүдүрер дугайында болунуп саналдарын РСФСР-ниң Курпланынче чоруткан.

Чоннуң хереглелдерин хоорай эрге-чагыргалары ыяк билир үжүрлүг. Чонга бараанналр бүдүрүп үндүрериниң болгаш оларның шынарын экижилериниң талазы-биле бүдүрүлге курлавырларының хөйнинги көрүлдезин эртекен чылдың эгезинде ол сорулга-биле Москваның бүгү районнарынга эрттирген. Бабушкинск районга көрүлдеге тос муң ажыр ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаакчылар киришкен. Олар үш муң чыгам саналдарны кирген, оортан 2400 ажыгны бүдүрүлгеге неперететкен.

Хоорай болгаш районнар Советтериниң күүскомнары контрольдаары-биле чергелептир чаа цехтерни болгаш бүдүрүлгелерни тударда база ажылдап турарларын чаарты дериирде, калбак хереглелдиң бүдүрүлгезин калбартырда бүдүрүлгелерге дузазын база чедирип турар.

Советтиң Первомай районунуң дүржүлгазы солуң. 1971 чылда бо районнуң 58 бүдүрүлгезиниден чугле 25 бүдүрүлге чоннуң хереглел бараанналрын бүдүрүп турган. Районнуң дыка хөй бүдүрүлгелери ындыг бараанналрны бүдүрүп шыдаар арганыг дээрэми мергежилдиг экономистерниң, план, сан ажылдакчыларының болгаш инженерлерниң биилиин ажыглап турган, райкүүсеком илереткен. Кол продукцияны бүдүрүп үндүрери-биле чергелештир Первомай районнуң база бир 18 бүдүрүлгезинге массалыг хереглелдиң бараанналрын бүдүрер цехтерни болгаш үчеткотларны организастаан.

Первомайның район комиссиязы айда бир удаа чыглыр. Чонга бараанналр бүдүрүп үндүрери-биле холбаалыг айтырыгларны оон хуралларынга көрүп турар. 45 бүдүрүлгениң төлээлекчилери оон хуралларынга бо хүннерге чедир отчёт илоткелдерни кылган.

Улустуң хереглел бараанналрының доктаамал ажылдаар район делгелгези ажок улуг рольду ойнап турар. Бүдүрүлге бүрүзүнүң ыяыгларын оларны бүдүрериниң планын айтып турган, ынча делгээн. Чоннуң хереглел бараанналрын бүдүрер үндүрер чорукту организаставаан бүдүрүлгелериниң аттарын база ында чыскаан көргүскен.

Кандыг-даа чугула ажыл-херекке ыякаш, бүдүрүлгелериниң болгаш район комиссиязының ажыл-чорудулгазынга контроль ында шиитпирлиг үжүр-дузалыг болу берген. Бистиң Моссоветте бо талазы-биле ажылды доктаамал комиссиялар чорудуп турар деп, В. В. Быков онаалдап демделээн. Үк комиссиялар бүдүрүлгелериниң ажылын, калбак хереглелдиң бараанналрын бүдүрериң организастаар, ассортиментизин калбартыр болгаш ынчаарын экижилер талазы-биле оларның аргаларын өөренип, шинчилеп турар. Ажылдарны кандыг хуусаалдарда кыдырының чугулазын база комиссиялар хүзээп алган шиитпирлеринге тодаргай айтыр. Доктаамал комиссиялардың каттыскан хуралдарын эрттирерин база практикалай берген бис.

Улустуң хереглел бараанналрын доктааттынган планындан ажыр он-он миллион рубльге беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында бүдүрүп үндүрер дээш хоорай бүдүрүлгелериниң коллективтери ажылчы чоннар депутаттарының районнар Советтериниң комиссияларының деткимчезинбиле чаа-чаа күрлавырларны дилеп тывarын үргүлчүлеп турар деп, В. В. Быков түннелиниде чугаалаан.

Солун дуржулга

Даарта-Париж Коммуназының хүну

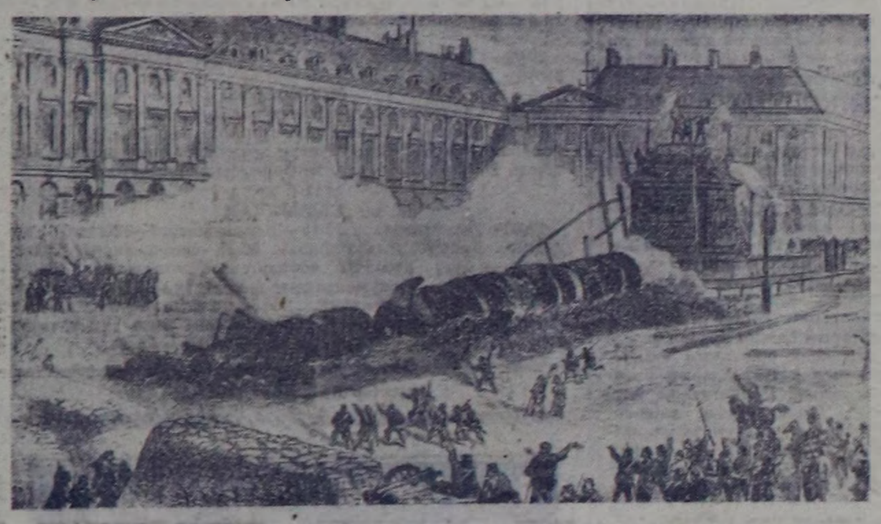

Францияның болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкиниииниң төөгүзүнде алдарлыг болуушкун—Париж Коммуназының хүнүн Францияның ажылчын аңгызы, улузу чылдың-на март 18-те демделеп турар. Париж Коммуназы чурттуң төөгүзүнге чугула үевүлелдарның бирээзи болган. Ажылчын аңгының диктатуразының баштайгы дуржулгазы ол болган. Париж Коммуназы улустарның эп-сеткил наттыжылгазын эң баштай чүс амыг чыл мурнундаа илергейлеп көргүскеш, чаа-чаа оруктарны иээн. Ол оруктарны оон даартазында салгалдар эрткен. Париж Коммуназының чаагай чаңчылдары болгаш көргүскен дуржулгазы делегейниң бүгү депшилгелиг күштериниң хостажчы демиселинге амгы үеде-даа база үжүр-дузалыг. Францияның Коммунистиг партиязы париж коммуналарының чедип алыр дээш оңгуларга дайылдажып турган херээниң салганчызы деп бодун санап турар.

ЧУРУКТА: ПАРИЖ КОММУНАЗЫНЫҢ ХҮННЕРИНДЕ.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙ

БЕРЛИН. (СЭТА). Эртемниг коммунизминиң баштайгы программа документизи—«Коммунистиг партияның манифези» делегейни чаартыр улуг күш болуп турар. «Ажылчын аңгының төөгүлүг хүзээлгези болгаш амгы үе делегейниң революстуг хөгжүлдези» деп темага эрткен, делегейниң теоретиктиг конференциязының киржикчилериниң чугааларының алыс утказы шак ындыг болган. К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң гениалдыг чогаалының 125 чылыкка ону тураскаатткан. ГСЧП ТК-ның организастааны ол конференцияга коммунистиг болгаш ажылчын акыдуңма 45 партияның, а ол ышкаш национал-революсчу партияларның делегациялары киришкен. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев баштадыр СЭКП-ниң делегациязы оон ажылынга киришкен.

Конференцияга акы-дуңма партияларның төлээлекчилери санал бергеш, «Коммунистиг партияның манифезининиң» төөгүлүг үжүр-дузазын онзалап демделеп турган.

ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, секретары К. Хагер конференцияның түңнел хуралынга үүре чугаалаан.

делегей бо хүннерде ТАЙБЫҢЧЕ ЧҮТКҮЛ

Делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күштериниң төлээлериниң сүмележилге үжураажышкыны Москвада март 16-да ажыттынган. Ол үжураажышкын бүгү делегей конгрезиниң белеткээринииң аргаларын тодаргайлаан айтыр сорулгалыг.

Эвилелдер бажыңының Колониалыг азалынга 52 чурттуң 170 төлээзи: делегейниң хөй-ниитизиниң бүдүрелин алган болгаш оларга хүзээн көрдүргеп, делегейниң хөй-ниити организацияларының база бүгү диптериниң массалыг шимчээшкиниериниң болгаш чазактар аразының 40 ажыг организациязының төлээлери, парламентарийлер, политиктиг ажылдакчылар, эртемденпер, чогаалчылар чыяган. Оларның аразында КНО-нуң хөй-хөй комитеттериниң, Араб күрүнелер лигазының, профэвилелдериниң делегей болгаш регионалдыг каттыжышкыннарының, Профэвилелдериниң бүгү делегей каттыжышкыныының, Күш-ажылдың бүгү делегей каттыжышкыныының, Профэвилелдериниң Бүгү-африка каттыжышкыныының, анаяктарының, хөрээженнериниң, шажычыларының хөй-хөй организацияларының, шимчээшкиниериниң төлээлери бар.

Конгресс эрттиреринге дуза чедиреринииң совет комитединиң даргазы М. В. Зимянин үжураажышкынны ажыткан. Совет хөй-ниити организациялары конгресс эрттиреринииңиденизын ында-биле деткээн. Конгресске дуза чедиреринииң совет комитедин тургускапы ол деткимченин боттуг барымдаазы болган. Делегей шуулганының киржикчилерин Москвага хүлээп алырынга белеп бис деп дыннадырын ол комитетке даасқан деп, М. В. Зимянин медеглээн.

ССРЭ-нин Дээди Советиниң Эвилелдин Советиниң Даргазы, ССРЭ-нин Парламент болуунуң даргазы А. П. Шитиков чыяганнарга байыр чедирген.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүделиниң Чиңдине секретары Г. А. Ромеш Чандраге сес берген. Ам тайбыңны, айыыл чок чорукту, национал хамаарышпас чорукту камталаарынче делегейниң хөй-ниитизиниң сагыш-бодалын мобилизастаарынга база бир үеваданы эгелеп болур бис деп, Г. А. Ромеш Чандра чугаалаан.

Индирге оон соонда М. В. Зимянин үүнүп келген. Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң бүгү делегей конгрезин Москвага чыылдырар саналды совет хөй-ниитизиниң деткээни амгы үеде делегейниң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге хөй-ниитизиниң чугула үжур-дузалыгын медерел билгени-биле шуут дүүшкен деп, М. В. Зимянин демделээн.

Делегей конгрезин чыылдырарынга боттарының соңуургалдыын илергейлээн үүл-бүрү национал болгаш делегей организацияларының, шимчээшкиниериниң дем каттыштырыл ажылдаарынче баштайгы, кончуг чугула практиктиг базым кылдыр богун эгелээн ужураажышкынны үнелеп тур бис деп, М. В. Зимянин чугаалаан.

Келир бүгү делегей шуулганы хосталга, национал хамаарышпас чорукту болгаш тайбың дээш демисел чорудуп турар күштериниң аразынга эп-сеткил каттыштырмагаын улам быжыглаар арганы бээр деп, ВДР-ниң тайбың камгалалының комитединиң секретары Ле Зуй Ван демделээн. Ле Зуй Ван америк эжелекчи дайынга удур вьетнам улустуң демиселин социалистиг чурттарның улустарының, делегейниң тайбыңга ынакшылдыг национларының быжыг турыштуг болгаш чайгылыш чок деткип келгенинге ханы оорун четтиргенин чугаалаан.

Араб чурттар лигазының төлээзи Тахсин Башир (ЕАР), КНО-нуң колониализмни дүжүрер талазы-биле комитединиң оралакчы даргазы, Тринидад биле Тобагоның КНО-да доктаамал төлээзининиң оралакчызы Франк Оуэн Абдулла, Азия, Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязының чиңгине секретары Юсеф эс-Сибаи болгаш оон-даа өскелер хуралга база сөлөп бергеп. Делегейниң сүмележилге ужураажышкынны ажылын марттың 17-де уламчылаан.

(СЭТА).

УЛУСЧУ МООЛДА

УЛАН-БАТОР. Моолдуң улус ажыл-агыйының организациияларының ажылдакчылары чер ажылының сезонун эгелей берген. Гидрогеологтар отрядтары, мал суггарар черлериниң болгаш суггат дериглериниң тудугжузары, кудуктар казар тудугжулар бо хүннерде чурттуң эң ырак девискээрлеринче чоруп турар. Оларның күүседир ажылдарының программазы улут.

МАРП-ниң айыткан программазы улус ажыл-агыйының эң чугула сорулталарын тургускан. Ону чедиишкиниг боттандырар дээш Моолга сөөлгү үеде суг ажыл-агыйының организациялариның калбак четкизин тургускан.

Моолдуң суг ажыл-шинчилери бо беш чылдың ийи чылының дургузында хөй-хөй суггат дериглерин ажыглалга киирген. Олар 4000 гектар черни суг-биле Хандырган. Насос станцияларын, суггат болгаш мелиорация дериглерин бедик будурукчудуг, кыш ажыглаарынга бедик мергежилдиг кадрларның белеткели салдар чедирип турар. Бо чылын оларның санының эрткен чылдаазындан көвүдээни 800 кижи болган. Одарларны, чурттакчы чоннуг көдээ черлерни суг-биле хандырарының нарын айтырыын акы-дуңма чурттуң шиитпирлээринге улуг дуааламчыны Совет Эвилели берип турар.

ЭМНЕЛГЕ ТУДУУНГА

ВАШИГТОН. (СЭТА). Депшилгелиг кижилер Ханойда АКШ-тың ужар үүлүнүң эмнелге черин катап тургузаарынга чарыгдаар акша-хөрөнгө чыылдазын кылып турар. Амдыызында 700.000 доллар чыгдынган. «Индий-Кытатка эмчи дуааламчызы» дээр организациянның Гарвард университединиң профессору Питер Вулфка удуртказ төлээлери америк бомбаларның үрегдээп хамаатты тудугларын көргениин чугаалааннар. Чыгдынган акша-хөрөнгиин эмнелгени катап тургузары-биле доп-дораан чорудар болгаш ол ажыыды ам-даа үргүлчүлээр деп Вулф чугаалаан.

БӨЛҮГЛЕЖИИШКИННИҢ «ШОЗУ КАРАРГАН»

БАНГКОК. (СЭТА). АКШ-тың деткимчези-биле тургустунган шериг-политиктиг азия-оожум океан бөлүглежиишкиниинден үнеринин дугайында Малайзияның чоокта чаа медеглел кылганының соонда он эвилелге таварышкан бертелер улам чидиглеген.

Бөлүглежиишкининиң доктаамал комитединиң хуралы Таиландының наймысылалынга болган. Ол хурал бодунуң киржикчилериниң аразынга чидиг чоруддээ-маргылдаалар и ы н болганы-биле капсырлаттыр эртиеп. Хуралга Австралия киришкеп. Чаа Зеландияның болгаш Японияның төлээлери ол бөлүглежиишкининиң кежигүннери чурттарның министрлериниң июньда эрттирер сессиязын соңгаварладырын негээп, «Азияда амгы байдалды барымдаалаи көөрге, ол сессияны бо чылын эрттирери таварымча чок болур» деп медеглээн.

Комитеттиң даргазынга соңтуткан, Таиландының дөштыкы херектер министрининиң оралакчызы Ч. Чунхаван ол бөлүглежиишкининиң келир үезин журналистерге «шыңаала муңгаранчыг апаргаң» деп медеглээн.

БУРУУ ШАПКАН

КАИР. (СЭТА). Америк-израиль талаларның Израильге немедге боо-чепсекти бээрининиң дугайында дугуржулгазын Каирниң солуннаар буруу шаап турар. «АКШ Чоокму Чөөн чүк талазы-биле болунуп туружуп моон-даа соңгаар өскертпес дээрэзин Израильге ооң терег дузаламчызын көргүзүп турарындан ындөң-дир» деп «Аль-Ахбар» солун бижээн. Ливанның «Ас-Шааб» солуну Израильге америк дузаламчының үзүк-соңгаал чогу «Чоокку Чөөн чүктө америк базаа Израильди камталап, быжыглаар сорулталыг» деп айыткан.

ЧӨҢГЭЭ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиң шериг самолёттары Ливанның агаар делгеминче шугуп кирген. Бейруттуң «Аль-Аввар» солунунуң дыннадып турарын ёзугаар алырга, агаардан халдаар үптекчилер чурттуң мурнуу талада девискээрлерин база ливан найысылалдан 40 километр мурнуу талада Сайда хоорайны чавыс долганып үшкан.

Даарта-Париж Коммуназының хүну

(Эгези №№ 51, 52, 54, 64 «Шында»).

АЛДАН-МААДЫРЛАР 1883 1973

Самбажык

Республиканың чурт-шинчилел музейининиң архив материалларында алдан маадырларның баштынчыларының дугайын эки-ле тодарадып бижээн бижиктер ховар. Ынчалзажок моон мурнунда бижээн чүүлдеривисте айытканывыс ышкаш, бистиң улуг салгалдың кижилериниң бижидип каан сактыышкыннары алдан маадырларның удуртукчуларының база бирээзининиң дугайында элээн чүүлдерни билип алыр арганы берип турар.

САМБАЖЫКТЫҢ шын ады Самбай чораан. Чамдык докумеитилерде ону Самбайжык деп бижип турар. Ол ат алдан маадырларның ырлажып турган ырында база бар:

Шары нежи үзүлбээнде
Самбай дарга найын салыр.
Хүлбус мойнаа үзүлбээнде
Күмүр Хүртей салыр эвес.

Чолдаксымаар сынныг, сарыг арынныг Самбажык — Моңгуш кижи. Ол Моңгуштарның чаңгызы Чырда-Бажынга чурттап чораан Дүмен-Байырның айбычызы турган. Самбажык өг-бүлезиң-биле Чыргакы-Аксы, Хорум-Даг ынчаар чурттап чораан. Улуг орук аксы черге чурттап чораан Самбажыкты кайы-даа сумуның чангы, дүжүметтери өртээл дөгертир, танныылдыр дээш амыратпас турганнар.

ОЛ үеде Хемчиктиң ийи кожуунунга Улаастайдан болгаш Самагалдайдан элчи, чургаан кыш, чай дивес үзүктел чок келир турган. Албаты чонундан албан-үндүт чыып алыр дээн чургаан. Дүжүметтер чүс-чүзү-биле чылдың кээр, оларны уткуп хүлээп алыры, орук дургаар оларга өртээл тургузуп, аъш-чем белеткээри дыка-ла улуг ажыл турган. Бир эвес өртээл белеп эвес, азы аъш-чемни, чүнар хөлгези багай болган болза, ол чургааннар тыва дүжүметтерге хемчег көргүзер, а белеткээринден шуут ырмазы сынган, оон ойталаар, дезер апарган. Ол дээш кожуун, сумулар дүжүметтери-биле көрүшпестээн. Ылангыя (чамдык сактыышкыннардан алырга болдунуң бажазы болур) Ондарларның Сенгин чаңгызы-биле шуут көрүшпес чораан. Бодунуң кадыг-дошкунунун, чазый-чилбизининң талазы-биле Хемчикке сурагжаан Сенгинни кайы-даа сумунуң чону көөр хөнүү чөк турган.

1883 чылдың күскээр чайынында Дажыма, Самбажык баштаан 16 кижи (ол үеде Самбажык дөрт алышкы Дажынай, Самбажык, Сембии болгаш Сартыыл Садыяа олар кады чоруп турганнар) Сенгин чаңгының Хөлчүктүгге турган аалынче халдаап, оон 60 шарыын, 30 аъдын, эт-хереккелин болгаш он хөлечиин былаап алгаш барганнар. Сенгин адазы Чымба-биле кады алдан дургуннардан Ишкиннер бажынче дезип үнген. Оглунуң мурнунда Ондарларның чангызы чораан Чымба дургуннарга киришкен кижилерни эргек базып алдан чедир санаап, оларның дугайын амбын Ноянче «Дугар үгер-даа бо дургуннарны түпластап туруп берзи» деп бижик киирген. Алдан дургун деп ат ындыг янзылыг тывылган.

Ол үеден эгелээп алдан-маадырларга каттышкан кижилернин хөй кезии өглериниң чүгле кидистерин ап алгаш, Хемчик ол чарыынче көшкүлээн. Аңаа чазырлар кылгаш, оларың өглериниң кидистери-биле шыпкылаап, аал-ораныбиле чурттап эгелээннер. Хемчик ол чарыында Оргу-Шөл, Кара-Даг хостаттынган девискээр болган, ноян, дүжүметтер ол кавыга көзүлбестээн.

БО үүлдүң эгезинде киргеп эгеде ол үеде Хемчикке орус садыгжылар көстүп келгилээн, харын-даа оларның чамдыызы тыва черээеннер-биле өг-бүле тутканы деп бижээн болгай бис. Алдан-маадырларның кидин түлүк хөделип турган үезинде ук оруктарның ол шимчээшкинге кандыг янзылыг хамаарылгалыг турганының чамдык фактылары сактыышкыннардан илереп турар. Ылангыя Узун-Мачылайның төөгүзүү черле солун. Узун-Мачылай (Василий) 1870—72 чылдарның үезинде даайы болур Бяков деп кижи-биле Саян ындыдан чедип келген. Адаиези чок өскүс ар садыгны даайынга дузалажып, ол-бо аалдарны эргип, дерги садыы кылып чоруп турган. 20 хар үезинде хып дээн аныяк оол ол-ла ынчаар чоруп тура. Ишкин Ондарларындан үнген база өскүс кыс Дүкейек-биле таныжа берген. Удатпаанда олар өлгенген.

Алдан-маадырлар хөделип турган үеде Василий даайының бараанналрындан оък, дарыны, харын-даа бооларны ап алгаш, Оргу-Шөлче хаптар апарган. Ол оък-чемзекти өлүкке, мал кежинге орнап, «таарыштыр» сайгарып турган. Чаа-дайының берге чылында дүнмазының хөй өлүк, кешти белеткеп чыып чоруп турганынга даайы, деректин алыс үжурун биляп турза-даа, амырап турганы черле биллингир. Хемчикке турган орус садыгжыларның өске байларның мал-маганын алдан дургуннарга оорладып ап турганының дугайында чамдык чүүлдер архив материалларында бар.

С. МААДЫ.
(Уланчылыг)

Үнези кудулаан америк доллар эңдерлип келгеш, Барыын Европаның чурттарының экономиказынга болгаш сан-хөөзүнге улуг үржуктуг апарган.

Бо фотомонтажты Швейцариянның неделя санында үнер, пептеренгей «Иллюстрэ» журналы үндүргеш, «чана бер, чаржынчыг доллар» деп лозуң парлаан. Ол лозуң ам Европада сурагжаан.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧЕРНИҢ КЫЙГЫЗЫ-БИЛЕ

Рассказ

ЫНЧАН улуг-хуп турган чүве. Болчашкан черивиске кээп турувуста, чайгы хүн дал-дүлүтү айтып турган. Света чиик ак платьелиг болду. Платьелинин чүге поэун өттүр дөмектеринип болгаш бедик, долгем хөрээнин хевирлерин плези-биле көзүлдү.

— Экии, Сереп!— дээш, Света хөглүг хүлүмзүрбүшаан, мээп эктимге даянган, идиктерийде элезинии черже те силгип эгеледи.

— Каттырычыг деп чүвекии, Света!

— А сен чараш, моге-шыырак болгаш, ооңга көөргеттиишип тур сен бе?— деп, ол ойнай-сылдай мени шенеди. Ооң чугаазынга харыы бербейн, ургүже кезе кайгап алган тур мен.

— О-оо!— деп, Света кайгап алгырды. Ооң үнүнде болгаш арын-шырайында элдепсингеининиң болгаш эгевгенииниң демлээн эскерип кагдым. Мен база-ла эпчоксуна бергеш, хүнге дадыккан чаактарымның кыза хова бергенин билип турдум. Светаның бажында кандыг бодалдар барын билип алыксаан чүве дег, ооң чаражын үр-ле магадап көрбүшаан тур мен. «Арыг утаанныг амыдырал, кижиниң дүжүнге безин кирбейн чораан чыряткыланчак болгаш магадап ханмас хөрээжениң чаражы бо мээң чанымда турар кыста сиңиижкен-дир» деп бодадым. Света амыдырал болгаш эр кижилер дугаында ам-даа эвээшти билирии ол ыйнаан, мээң чалбышталган көрүжүмүү оожум каактары-биле сегирип алгаш, хенертен бүгү хөрээжен мөзүү-биле сезигленя берди. Моон мурнунда чаңгыс-даа эр кижи олче ынчалдыр көрбээни-ле ол боор, мээң көрүжүм оны эгенидирипти шыкаш. Света корга берген хевирлиг, ынчалаа-даа олче ынчалдыр көргеним аңаа дыка аки болган шыкаш болду. Ынчангаш ол мөңээ арыг болгаш шынчы, хөрээжен кижиниң бүгү-ле бар чажыттарын чаа-ла шиңгээдип ап чоруур ёзулуг кыс кылдыр көзүлдү.

— Сеңээ үүнү чугаалаар дээш ара соксап кагдым? Аа, менче ынчалдыр көрбе, Сереп! Ынакшыл берилмээ канчаар сен?!— деп, ол хенертен чугаалаашаан, хөглүг каттыра-дыр. Чаа-ла эгелеп бар чораан үүлгеп чугаазыны катап-ла уламчылай бердивис.

— Ынакшылда коргунчуг чүве бар эвес, Света. Сеңээ шайдан бээр-ле ынак болгай мен. Дыңнап тур сен бе?

— Йёет, Сереп. Сеңээ база ынак мен — деп, Света оожум чугаалаашаан, мээң хүнден хүлерлеткен, кадыкшыл болгаш шыдал-күш бодаранып, шыгжанарлыг мойнумче кезек көрүп турганы, хевертен менден кужактаныпты. Ооң дериде бергеи хавааиче ошкап кааш:

— Эштээп алыпкам, ынаам — деп хөглүг саналдадым.

Таваар аккан бүрен хемниң ариин дургаар Света-биле базыптывыс. Хүнүүн чылыг хереллери ыяштарның чиңгирноган бүрүлериие үскеш, муң-муң чаштанчылар бооп черже токтуп баткаш, терең оът-сигеи аразында маңнажыш-маңнажыш сериитгеиин алыры-биле сугже халыже берген чүве дег, чалгыларда життип овнаан.

БУРЕННИҢ дүвү көзүбес, кара-ногаан эзеринг адырында чедип келгеш, уиман чоол терек көвүрүлеп кежийтивис. Чайгы чылыг салгын Светаның платьезиниң дээш ынай-бээр эстенигеткен.

— Дыка-ла чараш болгаш сеңээ тааржыр платье-дир — деп чугааладым.

— Кижи хеви сонуургаш, шынчилевейн көрем, Сереп. Ыядып, эгенир дээш, чудукту соора баскаш, сугже кире бердимзе канчаар сен — деп, Света хая көрүнмейн-даа, мөңээ чугаалаш, ыяшты дүрген-дүргеи маңнап эрто бергеш, хаактар бүргей үнген ортулукче хавылап кире берди. Ооң соонда далажып маңнавыттым.

Чеде бээрямге, кижим шагда-ла ортулуктуң ындыы эриинде хеминиң шапкын адырын кежилдир көрүп алган тур. Даштыкы хевимни дүрген-не үштүп каапкаш, изиргиккеи мага-бодумну соодуп алыр дээш, сугже кылаштаптым. Света ыяштар аразынче кылаштап кирипти.

Сугга бир кирипкеш, эрикче үүнүп келдим. Мага-бодумнуң чиигн аажок апарган, суда шимчеиигилер кылып, ынай-бээр базып тур мен. Дөңгелик кырында пага бодунуң улуг аскыл калбаңнадыл каап, менче достак каактарын хереп алган олур. Терек үшүида ийи улуг, кара кымыскаяктар салдары-биле имнежип чугаалашкан турлар. Дээрже көрүп алгаш изиг элезии кырынга чыдыр мен. Дээрниң каракка кестур делгеминде чаңгыс-даа булут чок. Хүн черии көзергел чогу-биле хаарган. «Кандыг кончуг үр болур кижи боор» деп Светаның дугайында бодадым.

Ам-ва ырак эвесте улуг авес шимээн дыңналды ышкаш. Бажым ковайтып келгеш, аткаар көрдүм. Менден ырак эвесте Света тур. Хүн ооң бүгү бодун чыряткан, бажының дүктеринде кургаг бүрү хонуп алган. Мээң чанымга шимээн чок кылаштап келгеш:

— Мээң соомдан кирип чоруп бе?— деп, эпчоксунган хевирлиг дүргеи айтыргаш, олуруп алды. Меи ооң айтырыгының ужурун билбейн, бирде ооң дүвүрел шыкап арынче, бирде эштирде кедер чораш хевинче көрүп каап олур мен. Света бааа-ла менче дөрт көрүп алган, ажок боданган шинчилиг олургаш:

— Элдептиин-аа, Сереп. Сен ылап-ла арыгже кирбедиц бе? — деп айтырыын катаптаап, уламчылады.— Ортулукче хапылап кире бергеш, хевим соруп кедип тургаш, бир-ле кижиниң менче кезе кайгап алган турарын эскерип кагдым. Карактары сыгыр, төгерик чуга пес бөрттүг ышкап болду. Баштай корга берип-тир мен. Платьем-биле хөрээмни дуглай тудуп алгаш, ырак эвесте турган чодур шкеи адаанче оожум кылаштай бергеш, дыка үр тыныжым тыртып чадап турдум. ышкажыы...

— Ылап-ла кижи көрдүң бе?— деп, Светаны үзе кирип, сестии айтырдым.

— Харыы-аа, Сереп. Кортканымдан болган таварылганы орта утаап четтикпедим. «Сагыжым иргн бе?» деп бодаап, дидимнеиин дыка үр ыңай-бээр көрүп турдум. Чүве-даа көзүдес. Оон «Сереп опчоктавыл, меня коргудуп турары ол ирги бе?» кыдыр бодап келгеш, ам кээп оожургадым.

— Мен севи кайыи коргудаа бээр мен, Свет. Адыр, а-дыр... Төгерик бөрттүг дидиң бе? А өөдүн эскердин бе?

— Чок. Карааи ужунга кижи хевирн карак чивеп арааында бүлүртүң көзүлгеш, олда дораая чиде берди. Чогум кижи көргеним ол бе, аза сагыжым ирги бе деп чүвеия билип шыдаваспы.

— Хереэжен кижи белеп чүве эндээр эвес. Ылап-ла кижи көргеииц шын-дыр—дээш тура халыдым. «Үүү мыдыт улус кедеп кылаштаи чоруур кижи тыпты бергеии ол?» деп иштимде боданмышаан, идиктерим кеде сал-ла, арыг иштинче базыптым. Света мээң соомдан чоруп олур. Ортулуң иштин бир кылдыр кылаштаап, кымны-даа көрбедивис. Не кезип көорууске-даа чүве билдиртпес болду.

«Ортулукка ылап-ла кижи чораан болаа, Дажы-оолдан эртпес-ле-дир. Дендии сыгыр карактарлыг, кажан-даа баштап үжулбас төгерик, хүреп бөрттүг-ле кижи болгай. Хой иинтя ажылынга киржир туржук, колхозка безин орта ажылдавас, үргүлчү-ле аргасын кезип, тотчеглекчи чоруп үүлгедип чоруур. Эрткен ыяшы Солаан-Хая артынга оң адыр мыйыстыг аныяк сыын дүзектап олурүп алган турде, хойжу эжим оол-биле ийи-лээ аңаа душ бооп таваржы бергеш, үүлгеткеи хереэнии дүгайын шагдаа черинге дыңнадып каан улус бис. Акшага торгадып, боозун база хавырып алган хиро болбадывее деп бодаып тура:

— Дүржок чолуктуң маңаа чораанды ол эвес бе! — деп, ыыткыр чугааланыпкан болдум.

— Кайы чолуктуң дээрии ол, Сереп? — деп, Света мээп чугаамны дарыы-ла сегирип алды.

— Чок-чок, Света... Ортулукка ыым-даа чорбаан, сээи сагыжың болган-дыр дээрим ол-дур ийии — деп, оиу шыдаар шаам-биле оожуктургаш, — Хей черге дүвүреп турбайн, оөң орнунга барып аштып алыылы—деп немеи кагдым...

Хүпүү херелдериидеи кылаңайныл бырлаңнашкан чалгыларже көрүп алгаш, хем үнүнүң арыг агаарын хөрекгериивиске сиңгирип, чайныи кайрамчыктыг үнеерии оожум дыңнап үр-ле олур бис... Оон Света тура халаап:

— Чечектер чыып адгаш келийин, Сереп—деп хөглүг чугаалаашаан, терең оът-сигеиниг ойнажчыгашче ареэи дегиит кылаштапты. Чаасказп артказп, бир-ле кайгамчык эки чүвеии көруксээн чүве дег, агыы сугже дыка үр карак салбайн көрүп олур мен. Шилденчек иогаан сугиуң чалгылары эриктн оожум; оожум часкагылай-дыр. Эртке-барган амыдырал, ажылиживисти эргий бодап, келир

„Шинниң“ конкурузунга

үе бистиң мурнувусга чүвү белеткеп турарын билип алыксаи олурдум.

Ол аразында Светаның «Ауу!» дээп үнү мээң бодалдарымы үзе кирип, ырак эвесте дыңналы-дыр. Хая көрүп келиримге, кижии менден ырак эвесте чыып алган чечектерин камныы кончуг салбактай туттушаан. оожум үнү-биле:

Алаак черде ажыр эдер,
Аза берген ажыр боор бе?
Алдыы аалда аттар турар.
Акыларым келген чоор бе?
Дөргүиеите ажыр эдер,
Төрүп алган ацыр боор бе?
Довун аалда аттар турар,
Төрелдериив келген чоор бе?—

деп ырлавышаан, мээң чанымга кылаштап келгеш, хүлүмзүүрүг долган чаптанчыг арнын менче эелирип келгеп:

— Чыып алган чечектериы кандыг-дыр? Мээң ынак чечектерим бо ышкажыы! Ак-көк чечектер — деп айтырган шинчилиг чугаалаиды.

— Чараш чечектер-дир, Свет. Ак-көк чечектер... —деп, ооң холунда чечектерии сонуургап көрбүшаан, магадап чугаалаап. — Чоокта чаа болуп эрткеи суурвуң комсомолчуларының дуралын сактып кедем, Света. Аңаа бойдус камгалалының дутайында айтырыгны чугаалаштывыс. Сеи артында санаидап турдун. Демги оп... ыы... дириг бойдусту камгалаар, суур чанында арыгдан ыяш кеспес, харыы-даа арга иштин апшап-арыглаар, аиаа пемей ыяштар олуртур дугайында аан...—деп, Светаны чугааже чалап, немеи кагдым.

— Йёет, Сереп. Дараазында улуг-хүнде алаак иштин апшап-арыглаар сорулга-биле комсомол комитеди шефтээшкин организастаав. Сеи ынчан колбээп, Ак-Сугга ангыс ыдарып турган боор сеи. Шефке дыка хой киижи келген чоор. Чүгле комсомолчулар болгаи аныяктар эвес, харыы-даа парторг, колхоз парлазы олар баштаан суурнуң бүгү коммунистери болгаи оске-даа колхозчулар келген. Шуиту оң дөрт гектар черии апшаан болчук бис.

— О-оо! Оң дөрт га дээрге эвээш эвес-тир. Келир күүлеи аиаа аллеидай ыяштар олуртыпар болзувусса, ам бир каш чыл эртерге, кедергеи улуг сад турун болур шыкажыл! Чечектерден база чылдыц-на тарып турар де! Кандыг-ла-бир эвес, артында ак-көк чечектерден...

— Сеи кочулай аарак чугаалава даап, Сереп. Меии берген, мага-бодунда чыштынгылай берген суг чаштавчыларын бодундан дүжүр силгээп тур. Эрикче үүнүп келиримге, чарышкан эжим менче кыйгырды:

— Четпес сен, четпес сен, Сереп!!—деп ырлай аарак чугаалаап, хөглүг каттырбышаан, эзим иштинче маңнап кирипти.

— Менден дыка ырава, Света. Төгерик бөрттүг акың сегирип алза канчаар сен!—деп, ооң соонда коргуда аарак алгырдым. Света арыгже үлам ханылап кирбишаан:

— Ажырбас, Сереп. Арагалаар, хулиганнаар чорук үүлгедир ийи-чаңгыс кижилердеи корткаш чоор бпе. Элээр угаанныг улус олардан чүс катап хөй, дөмей-ле оларны тииилеп шыдаар бис!!!— деп, маңын соксатпайн-даа, мээң чугаамга алгырып харыылады. Эзимии долгандыр ооң тиилеп шыдаар бис!.. шыдаар бис!» дээп сөстери өткүдү-биле чаңгыланып туруп калды.

Светаның меңээ аргим, аиыак үпүнүң чаңгылы төнгелек чорда, ооң маңнаан үзүнда боопуң даажы хепертеи чажырт кылыиды. Тура дүшкеи: «Кым, чүвү боолап турары ол?!» деп кежек бодавып тургаш, оон: «Ол үгже Света маңнапкан-на кижи болгай!» деп коргунчуг даап бодаакпын бажыига чык дээрге, арны-бажым маиып дэип, буруигаар маңнап-ла кагдым. Арнымны болгаш холдарымны мыштарның будуктарынга кам-хайыра чокка удаатышшаан, хемиин дараазында бичежек адырынга маңнап келиримге, Света бир-ле кижиниң холунда боозундаи ийи холдап тудуп алган хүрешкеи тур.

— Туттун, Света! — деп, ырактан-на ажимии деткип, бар-ла шаам-биле алгырдым. Света карак чивеп араазында мени көре тыртып каавы-ла ол боор:

— Дүрген, Сереп! Бо дүржок чолук ам база бир ап боолап кагды. Бо-ла черинге карактарын аларнадыр тутказп, чогуур черинге хүлээдип берзоли — деп, дүргеии ажок мени кыйгыра-дыр. Оларга чээрби базым хире-ле четпейн чорумда, боолуг кижи: «Аа, силер мени ынчап де!» деп кыжанган хевирлиг диптерии өттүр шыжыладыр чугаалапган, Светаның арыиче хостуг холу-биле шанчыпты. Света арныя дуй тудуп алган, тендиненнип тур. Ол дүштә аңаа чедир чүгүрүп келгеиимии-даа эскербээп болган мен. Төгерик хүреп бөргү бир ийиидс апарган Дажы-оол боозун менче кодурүп кел чор. Шуиай-ла бердим. Оон боозун үштә шаапгарын орааидажып турумда, боо дарс-доп. Света алгырышкап олура дүштү ышкап. Ий черге Дажы-оолду арай деп чыпыыр баазы алгап көрүптер дээримге, Света ол талакы доңмээн туттуиуп алган чыдыр. Ол арааында Дажы-оол бэр кужун моөңээш, мени ойтур октапкан, адыр салаларын бооставда-ла келди.

СЕГИРЖИП адыышкын та чүү хире уламчылаан чүве. Күш-шыдал төнгеидаа болза, тудуиушпаан хевээр бис. «Акый! Дузалап көр!» дээп Светаның үвү дыңналган соонда, удурланыышымны бир-де кижи ойтур сога берди. Көрүптеримге лесник Дажы дайп болду. Ооөээш угааным ышкыышкая чораан мен...

Оон бээр элээп үе эрте бергеи, Света хөөкүйүп остүргеи бедик тараларыиын арааы-биле малнива карандадыпла олур. Светаның Кызыл эмиелгеиинден чоруткаи. «Сегип чыдыр мен, Сереп.' Понедельиикте үндүр бижиир боорм дээп сестерлиг телеграммавын катап, катап номчуп чордум. Богүи понедельник-ле болгай. «Мама, сарыым. Дораан чеде бергеш үндүрүп алыр мен» деп, бүдүү сымыраиып чораан мен. Мээң бо өөрүпкүлүг бодалдарымны деткээиип, бедик сыидан кедүрүлгеи хүи бодунуң хереллерии черииң кыйгызынга харыылай, түмс-сазы-биле алдыннадыр чакып-ла тургаи.

С. АДЫЯ.

берген, мага-бодунда чыштынгылай берген суг чаштавчыларын бодундан дүжүр силгээп тур. Эрикче үүнүп келиримге, чарышкан эжим менче кыйгырды:

— Четпес сен, четпес сен, Сереп!!—деп ырлай аарак чугаалаап, хөглүг каттырбышаан, эзим иштинче маңнап кирипти.

— Менден дыка ырава, Света. Төгерик бөрттүг акың сегирип алза канчаар сен!—деп, ооң соонда коргуда аарак алгырдым. Света арыгже үлам ханылап кирбишаан:

— Ажырбас, Сереп. Арагалаар, хулиганнаар чорук үүлгедир ийи-чаңгыс кижилердеи корткаш чоор бпе. Элээр угаанныг улус олардан чүс катап хөй, дөмей-ле оларны тиилеп шыдаар бис!!!— деп, маңын соксатпайн-даа, мээң чугаамга алгырып харыылады. Эзимии долгандыр ооң тиилеп шыдаар бис!.. шыдаар бис!» дээп сөстери өткүдү-биле чаңгыланып туруп калды.

Светаның меңээ аргим, аиыак үпүнүң чаңгылы төнгелек чорда, ооң маңнаан үзүнда боопуң даажы хепертеи чажырт кылыиды. Тура дүшкеи: «Кым, чүвү боолап турары ол?!» деп кежек бодавып тургаш, оон: «Ол үгже Света маңнапкан-на кижи болгай!» деп коргунчуг даап бодаакпын бажыига чык дээрге, арны-бажым маиып дэип, буруигаар маңнап-ла кагдым. Арнымны болгаш холдарымны мыштарның будуктарынга кам-хайыра чокка удаатышшаан, хемиин дараазында бичежек адырынга маңнап келиримге, Света бир-ле кижиниң холунда боозундаи ийи холдап тудуп алган хүрешкеи тур.

— Туттун, Света! — деп, ырактан-на ажимии деткип, бар-ла шаам-биле алгырдым. Света карак чивеп араазында мени көре тыртып каавы-ла ол боор:

— Дүрген, Сереп! Бо дүржок чолук ам база бир ап боолап кагды. Бо-ла черинге карактарын аларнадыр тутказп, чогуур черинге хүлээдип берзоли — деп, дүргеии ажок мени кыйгыра-дыр. Оларга чээрби базым хире-ле четпейн чорумда, боолуг кижи: «Аа, силер мени ынчап де!» деп кыжанган хевирлиг диптерии өттүр шыжыладыр чугаалаштаи, Светаның арыиче хостуг холу-биле шанчыпты. Света арныя дуй тудуп алган, тендиненнип тур. Ол дүштә аңаа чедир чүгүрүп келгеиимии-даа эскербээп болган мен. Төгерик хүреп бөргү бир ийиидс апарган Дажы-оол боозун менче кодурүп кел чор. Шуиай-ла бердим. Оон боозун үштә шаапгарын орааидажып турумда, боо дарс-доп. Света алгырышкап олура дүштү ышкап. Ий черге Дажы-оолду арай деп чыпыыр баазы алгап көрүптер дээримге, Света ол талакы доңмээн туттуиуп алган чыдыр. Ол арааында Дажы-оол бэр кужун моөңээш, мени ойтур октапкан, адыр салаларын бооставда-ла келди.

СЕГИРЖИП адыышкын та чүү хире уламчылаан чүве. Күш-шыдал төнгеидаа болза, тудуиушпаан хевээр бис. «Акый! Дузалап көр!» дээп Светаның үвү дыңналган соонда, удурланыышымны бир-де кижи ойтур сога берди. Көрүптеримге лесник Дажы дайп болду. Ооөээш угааным ышкыышкая чораан мен...

Оон бээр элээп үе эрте бергеи, Света хөөкүйүп остүргеи бедик тараларыиын арааы-биле малнива карандадыпла олур. Светаның Кызыл эмиелгеиинден чоруткаи. «Сегип чыдыр мен, Сереп.' Понедельиикте үндүр бижиир боорм дээп сестерлиг телеграммавын катап, катап номчуп чордум. Богүи понедельник-ле болгай. «Мама, сарыым. Дораан чеде бергеш үндүрүп алыр мен» деп, бүдүү сымыраиып чораан мен. Мээң бо өөрүпкүлүг бодалдарымны деткээиип, бедик сыидан кедүрүлгеи хүи бодунуң хереллерии черииң кыйгызынга харыылай, түмс-сазы-биле алдыннадыр чакып-ла тургаи.

С. АДЫЯ.

Театр класы

Москваның 232 дугаар школазы — шенелде кылдыр 9 «б» классыи театр угланыышкынып тургускаи чуртта караңгыие школа боои турар.

Дуржулгалыг башкылардың улуртулгазы-биле ооң өөренижчилери ийи чылдың программазын бүгүдээр сцена уран чүүлүи, актёр мергежилии өөренип, чурулга, литература-лыг чогаадылга кылып, чаа шиилериин каасталгазы симилбин турарлар. Өөредилгеиин аайы-биле ол классты үш ашты «салбырларга» чарган: актёрлуң, каасталганың, театр журналистиказының мергежилдерии өөренир.

Школачылар эстетиканы, уран чүүлдү, эртиеи үеиин мастерлериниң мергежилии өөренип турар. Теоретиктиг билиглерии класска практиктиг кичээлдер-биле холбаштырып турар. Уруглар актёрлуң мергежилиниң талазы-биле үүндүлерии ойнап, театрларга, музейлерге, концерт залдарынга көрген үүлдерии сайгарып бижип турарлар.

Ол класс школаның амыдыралынга улуг салдарын чедирип турар. Плакаттарны болгаш делгимнерии, хана-солуннарны үндүрүп турар, чечен шүгүмчүлелдер болгаш кыжырааи чуруктар школаны четпестерии уяткаарынга дыка дузалыг. Ол бүгүнү база-ла театр класы кылып турар.

Школачы бүгү-ле иигги эртемнериие эки өөренир болза, чүгле ынчаи ол шенелде класымга өөренир дээрии ында шуут дүрүм апарган.

Тоску классчылар пайыылаалдың эң баштайгы театр класында эп-найыралдыг, эки өөренип турарлар.

ЧУРУКТА: РСФСР-ниң алдарлыг артизи Римма Гавриловна Солнцева (солагай талазында)— шиигны болгаи иегелделиг башкы.

В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникалы).

Делгемнер

Алыс чуртуң кайдал дизе,
Аңаа харыым коигүс бөдүүр:
Европаның, Азий диптиң
Эичээ болган чурт ол дээр мен.
Төрел угуң кымыл дизе,
Толеп, маажым мынча дээр мен:
Аку-дунма хей сөөк чонуңуң
Азыраи каап оглу боор мен.
Чуртувустуң делгемнерии
Сувуразын канчаи эргинр;
Бажыңнардан хоорайлар мун.
Бажым дүгү көгерип каар.
Соңгу доштуг сөөк куржаг,
Солун, чараш Мурнуу чүк
дээш.
Чайы, кыжы деңге турар
Чатты берген чуртум делгем.
Дээрже-даа оруу ажык
Делгемнериңиң эзири мен;
Ковей чонум аразында
Хөглүг чоруур арат оол мен.

Салчак ТАМБА.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

телевидение

МАРТ 18-ТЕ
КЫЗЫЛДАН

10.00— Уруглarга фильм. «Ол хире улуг оол». Уран-чечен фильм. 11.25—«Малышок». Уруглarга дамчыдылга. 11.40—Мультфильминер.

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10 Школачыларга. «Будильник». 12.45—Өөнүг телекөргүзүг. «Ырак ортулуктуң чажыды». Мультфильм. 13.15—«Музыкалыг киоск». 13.45—Эфирде—«Чалыы назын». «Мастерлер хоорайы». 14.45—Өөнүг телекөргүзүг. «Кино аян-чоруктарының клубу». 15.45—Совет Арминиың болгаи Флоттуң дайынчыларынга. 16.20—16.30 Чаңсар. 16.30—Өөнүг телекөргүзүг. И. А. Гончаров «Кадыр аа». Телешиниың баштайгы көргүзүг. 1-ги кезээ. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—Өөнүг телекөргүзүг. И. А. Гончаров—«Кадыр аа». Телешиниың баштайгы көргүзүг. 2-ги кезээ.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Куда албан дүжер». Тываның хөгжүм-шиги театрының шинаа.

МОСКВАДАН

21.30—«Дилээшкин». Дамчыдылганы чогаалчы С. Смирнов чорудар. (Көрүкүлериив чагаалarынга харыылар). 22.00—Азербайжан ССР-ниң улустуң артизи М. Магомаевтиң концерти. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

МАРТ 19-ТА
КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.15—Школачыларга—«Икити аңнаалы». Документтадыг фильм. 19.25—«Экономиктиг билиглерии — бүгү ажылчы чонnарга». Дамчыдылга. 19.35—«Марк Бериес». Документтадыг фильм. 19.55—Телемедээлер. 20.10—Чарладдар, реклама. 20.15—Телекөргүкчүлериив чагыыи бэзүгээр уран-чечен фильм. «Поезд чоон түүже чоруп ор». 21.45—22.45—«Арга-арыг ыры». Фильм-балет.

кинотеатрларда

МАРТ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сарыг чемоданчыгаштың ужуралдары» 17.35, 15.20 (бичии залга), «Оң соолдү хүи» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Туттурбастарның чаа ужуралдары» 10.00, 11.30, «Үш мушкетёр» (1-ги, 2-ги кезектери) 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Максим Перепелица» 10.00, 11.45, «Шынчы чорук» (1-ги, 2-ги кезектери) 13.40, 16.50, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Майның дүнези» 9.00, 12.40, «Боолуг болган болзучал» 10.40, 14.30, «Кижи—оркестр» 16.20, 18.30, 20.30 шактарда.

МАРТ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Хай-бачыт» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кижи—оркестр» 15.00, 16.45, 18.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кайгамчыктыг Василиса» 15.30, «Гойя» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.15, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бичии оглуиуң кудумчуу» 9.00, 10.50, 12.40, «Эң соолгу хүи» 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзии ёаутаар алырга, бүгүн республикага болгаш Кызылга бүргеи, ынаыр, хар чагбас. Барыын утланыышкынныг хаттыг дүргеии секундада 5—9 метр тедер.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 6—10, оскелериие 2—6, Кызылга 6—8 градус соок болуур.

Кызылдың автопкозазы III классты чолаачыларын белеткээр курска дыңнакчылар хүлээп алырын үргүлчүлеп турар. Өөренирий кудээшпер колхозтардан болгаш совхозтардан чорутказының дутайында шыпызылгалыг болуур. Өөредилгени тыва дылга чорудар.

АДРЕС: Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу, бажың 113-а. Телефон 34-94.

5000 рубль чедир ойнап ап болур

Бо чылын күрүненин иштики үш хуу ойнаашкынның чээшкиниинин талазы-биле ойнаашкыннарның 54 дугаар тиражы марттың 30-де Ереванга болур.

Тиражка 40-деи 5000 рубль чедир түңнү ойнап алыр 376 муң ойнаашкын ойнаттынар. Оон иштинде:
Удуг хемчээли: Ойнаашкыннар саны: Ойнаашкыннар түңү:

		(рубль-биле)
5000 рубль	80	400000
2500 рубль	200	500000
1000 рубль	800	800000
500 рубль	4360	2180000
100 рубль	30000	3000000
40 рубль	340560	13622400
Шупту	376000	
Ойнаашкыннарның иигги түңү		20502400

Бо чээшкиниин талазы-биле сес тиражты февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де чылдың-на эрттирер.

Чээшкиниин облигациядарын ажаалга кассалары хостуг садыл турар болгаш садыл ап турар.

МЫЙЗОН УГБАЙ

— Программаның дараазында «Бай-ла Хемчиим» деп тыванын улустуң ырын «Мөгөн-Бүрен» колхозтуң малчыны Хертек Мыйзон күүседирдир—деп, концерт башкарыкчызы чарлаикаанының соонда сценаже шевергип, шинии кылдыр кеттиивп алган, ааны улгады-даа берее, аныяксыг көстүр хереэжен кижи дидим базып үнүп келгеш, баяиның үделгези-биле хоюг, чиигө өскүт үнүүт ырлай бээрге, залда көрүкчүлер шыпшыд-на барганнар. Ол ырлап доозуптарга, адыш часкаашкыннары дидиттелип, залдан үнеделдин чылыг сөстери дыңналып турган:

— Үүү кончуг үнүүт кижи боор?!

— Бир-де айлаң-куш-тур он.

— Чүге артист болбаан ирги?

1972 чылдың апрель ай. Ынчан райониуң көдээ ботгывынгыр уран чүүл киржикчилериниң көрүлдезии болуп турган. Район көрүлдезиниге киржип, Хертек Мыйзоннуң бир-ле дугаар сценаже үнгени ол. Уран талант чогум-на чоонуң ортузунда, оиу оон дилеп тывар дээри-ле шын. Ынчангаш күш-ажылчы бодүүн чоннуң ортузундап Мыйзоннуң талантызының бодараи келгеии-даа таварылга эвес.

Мыйзон элээди бичезинделе ырлаарынга сундулуг чораан. Ылаигыя төрээн черииң бойдус-чурумалын, ооң байлаан, күш-ажылды, найыралды алгаан ырларны шээжибиле өөренип, ырлап чораан. Ынчап-на үе-чергези болгаш улуг, биче чон ооң үнүн таалаар турган. Колхозтуң эрээи шокар мал сүрүүн-даа кадарып чораап, ырлай кааптарга. Мыйзоннуң ааныыг өткүт үйү чоок кавыга чаңгылавы бээр.

Мыйзон бодунуң ырларынга сагыш-сеткилин ёаулуг-ла дамчыдып шыдаар дээрзи көрүкчүлериниң сеткил ханган таалалыидап-на илдеп. Ол ырлай бээрге, сагыш-сеткил кедүрлүп, кижиниң ие төрээн чуртка ынакшылы улам сорук кирип келир.

Эрткеи чылдың ноябрьда Кызылга болган республикаиың көдээ бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниге Хертек Мыйзон уран талантызы-биле көрүкчүлерии кайгадыы, макгал-шаңналдыг болуп, 1973 чылдың январь айда Иркутск хоорайга эрткеи, Чоон Сибирьиың зона көрүлдезиниге киржир эргени алган. Ол көрүлдеге Мыйзон көрүкчүлериин болгаш жюриинин бедик үнелелии ап, көрүллеиин даураады болган. Ам Мыйзон бистиң Төрээн чуртувустуң чүрээ —Москвага болуп артер Бүгүроссияның көдээ бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниге киржир аас-кежиктиг болуп, ыыаар чоруикан.

Хертек Мыйзон чүгле уран чүүлге идепкейлиг эвес, ол кыымакгай күш-ажылчы малчын. «Мөгөн-Бүрен» колхозтуң мал ажылынга ол хой чыл иштинде ажылдап келгеп. Ам төрээн колхозунда сакманщиктеп турар. Бодунуң опаашкап ажылынга Мыйзон кезээде ак сеткилдиг, эрес-кежээ дириптип келген.

Моңгун-Тайгада улуг, бичө кижилерде Мыйзонну танывас кижи ховар. Ынчангаш улус ону хуидуткел болгаш чоргааарал-биле «ыраажы Мыйзон угбай» дижир.

Ч. АРТАЙ-ООЛ.

Мугур-Аксы.

Частың тыныжы *Г. СИРОТИННИҢ фотозу.*

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниин 37-13, культура киллизиниин 23-54, кедээ ажылагый киллизиниин 21-47, үлетүүр киллизиниин 22-64, чагаа киллизиниин 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 691.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үнүтүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00105.

К-р

расписка.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнелелдиптинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл МАРТ 20 ВТОРНИК. № 66 (2142). Өртээ 2 нөм.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫНГА УТКУШТУР

Белгород областа малче ажыл-агый техниказын септеериниң графигин бүдүн ай мурнавыннан. Колхозтар болгаш совхозтар 13 муң хире трактордуу септеп белеткээн. Андазыннарны, селикаларны, культиваторларны тарылгага белеткээри доозулган.

«Сельхозтехниканың» бүдүрүлгелер коллективтери, колхозтарның болгаш совхозтарның механизаторлары часкы хову ажылдарынга белеткелдин бедик темп-биле чорударының чарыжын калбарткан. Күш-ажылдың мурнакчы аргаларын пештереткени, бүдүрүлгени специализастаанны чеңнишкинни хандырган.

«Сельхозтехниканың» Корочанск район каттыжыышкынының мастерсказы чаа аргабиле онза эки ажылдан турар. Чылдың ажелгилеп бөөр планнаан коңдуңгеннилеп барык үүе ажыг машинаны анаа септеэн, ол дээрге «ДТ-75» деп тракторлар-дыр. Черниговскинни, Волоновскинни болган Ровенскинни мастерсказары септеелге планның ай санынга 120—130 хуу күүсеин турарлар.

(СЭТА-ның корр.).

ЧАРЖЫП ТУРАР ФЕРМАЛАРДА

Кара-Булуң сүт-бараан фермазы биле Көк-Тей сүт-бараан фермазы социалистиг чарыштың кереэзин чаргаш, чаржып эгелээн

ЧЫЛЫГ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

Репортаж

«Көк-Тей» совхозтуң Көк-Тей сүт-бараан фермазынга веделя бурунгаар ажыл хайныышкынныг турган: кызыл-булуңну, садыгны чугайлап, шалаларын будаан, ферманың девискээрин аштап арыглаан, уруглар садың, чүрттакга бажыңнарын улам-на шевергин болдурган. Оны ынчаар кылып турганы анаа эвес болбайн ааш. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң фермазының коллективин көк-тейжилерни социалистиг чарышка кииргиргеш, чарыштың көрээзин чаргыш. Эт салыры-биле төлээлерни чорударын дыңнадыпкан.

Совхозтуң директору Анатолий Иванович Ломаевтиң кабинединге олур бис. Межегейден аалчылар чедип келгеин бо. Аалчыларны чылым-биле хүлээп алган соонда олар-биле көк-тейжилер аразынга солун чугаалажыгга болган. Оон саздавлында-ла аалчылар биле эдер кадыг Көк-Тей фермазын көөрүг-биле чорупканнар. Фермаың кызыл-булуну. «Кара-Булуң фермазының ажыл-ишчилеринге байыр!» деп бижээн хозуңну оон эжинде аскан.

Делгем өөрүл. Савдайларны чурум-чыскаалдыг кылдыр салган. Арыг-силиг магалыг.

Янзы-бүрү ном-депгерлерни база салгылаан.

— Шаламаның арыг-силиниге ана ымыраа тайың турар чүве-дир аа!—деп, Кара-Булуң фермазының бригадири Михаил Махмутов чугаалай-дыр.

— Түнел хуралды маңаа эрткирер бис — деп, Анатолий Иванович тайылбырлады.

Оон чоруткаш, аалчылар фермаың садыын, түс-түс саанчыларның чүрттап турар бажыңнарын болгаш саанчыларның уругларыны кижизидип турар уруглар садыын сонуургап көрген.

Фермаың инек кажаазынга баргаш, делгээн үксаалыг инектер көрүп турар үеде, эрткен чылын республика рекордун тургускан, Кара-Булуңнуң саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Зинаида Сергеевна Реодько биле Көк-Тейниң тергиин саанчызы Валентина Абрамовна Долганина оларның аразынга солун чугаа болган.

— Бистиң ийи фермавыс чарыштыг-дыр, а бис ийилээ база чаржыр бис бе, Валя!—деп, Реодько саналадады.

— Чаржыылы харыы!—деп, демиргин күзеедип-биле каттыштыы.

— Кайыыыс ажар эвес, маргыжаалы — дээш. Зинаида Сергеевна ажыыже холуун сунду. Анаа турганнар чаржырын шинтипирлээн ийи саанчыны деткидилер.

— Валя, эрткен чылын бир инекке онааштыр чеже сүт сагдың?

— 3500 литрни сагган мен.

— Менден улуг-ла дудавастыр сен. Мен 3623 кг-ны сагган болгай мен. Ылгал ыңдыг-ла улуг эвес-тир. А бо чылын чежеин саар хүлээлге алдың?

— Инек бүргүнден 3600 кг-ны саарын шинтипирлээн мен. А силерниң чежеэ?

— Мен бир инекке онааштыр 3650 кг-ны саарын хүлээпген мен. Бодумнуң хууда беш чыл планымны үш чыл сес ай дургузунда бүүседир деп шинтипирлээн мен.

— А мен бодумнуң беш чыл планымны дөрт чылда күүседир мен...

Беш чыл планын дөрт чылда күүседир дээн бо ийи саанчының эгелээшкинин ийи фермаларның эске-даа саанчылары ынып-биле деткээш, оларның үзегерин эдергенер.

Көк-тейжилерниң ам ажыгдалга киирер деп турары чаа инек кажаазын аалчылар үлүг сонуургал-биле көргеп. Анаа 200 баш саар инек турар. Ону бүргүү-биле механизастаан.

— Мону ажыгдалга киирген соонда, бистиң ашса хөңнү үлүг-тур бо—деп, кара-булуңчулар чугаалажып турдулар.

— Маңаа немей база бир мындыг комплексти тудар бис — деп, «Көк-Тейниң» кол зоотехниги Валентина Михайловна Гаврилова аалчыларга таймырбырлады.—Бисте амдыгында инектиң хол-биле саап турар. А механиктиг саалдаже киргенде, бистиң саанчыларывыстың коргүүгүү бедикпр, ажылы — чаңгыс апаар.

Фермага экскурсия солуп, ажыктыг болган. Оон соонда фермаың бүгү ажылдакчылары аалчылар-биле кадыг кызыл-булунга долдур олуруп канналар. Кереэге ат салырынга турвскаатка хуралды совхозтуң директору Анатолий Иванович Ломаев ажыткаш, мынча дээп:

— Бистерни чаржырынга төлептиглер кылдыр шилип алганы база чарышка киирыргаш, мында аалдап чедип келгеин дээш. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң фермазының коллективинге өөрүп четтирдивис. Ынчангаш, чаржып эгелээн ийи ферманың кайызынызы коллективинге моон соңгаар чаа-чаа улуг чедишкинниг болдурун күзээлинер.

Кереэниң төлевилелин ном-чаан соонда, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң көл зоотехниги Валентина Гурьевна Чубик сос алгаш, ол совхозтуң ажыл-ишчилериниң тоску беш чылдың шинтипирлээн үшүкү чылында канчаар ажыдаң турарын дыңнаткаш, Кара-Булуң фермазының кереэге алган сан-түңеринин үндезилеттингенин бадыткаан. Оон соонда «Көк-Тей» совхозтуң көл зоотехниги В. М. Гаврилова база-даа ыңдыг дыңналгыны кылган. Дараазында Көк-Тей совхозтуң мурнакчы саанчыңы В. А. Долганина сөс алган:

— Чарыштың шын мынчаар, кереэ чарын алгаш чорудары черле ажыктыг хире-дир. Бистиң чарышчо кыйгырган ферма республикада тергиин ферма болгай. Бис чарышка оон дудавас дээш кызар бис. Оларның арга-дүржүлгезин ажыглаарывыс чугаа чок. Ынчангаш ниитиң бодүүлүшкүнүн чедип алырынга бүзүрел тур мен.

Индирде Кара-Булуңнуң сураглыг саанчызы З. С. Реодько:

— Чарышка силерниң фермаңарны шилип алганывыс таварылга эвес. Силерде инектиң үксаазы-даа, продуктулуу-даа бистин-биле дөмей-дир, арга-дүржүлгелиг мурнакчы саанчылар-даа бар-дыр. Ынчангаш чаржырынга төлептиг деп бодап турар бис. Мен хуудa силерниң тергиин саанчынар Долганина-биле база чарыш саздым. Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседирин дутуржуп алдывыс. Бо чарыш биске ажыктыг хей түүлүү бөөр.

Кереэниң төлевилелин ылаыпап чугаалажып, эдилеп, чаазалганы киирген, ийи ферманың төлээлери оюу ат салып быжыглааннар.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) «Көк-Тей» фермазының зоотехниги Е. Чистобаева (солагай талазында) Кара-Булуңдан келген аалчылар-биле чугаалажып тур. Көк-Тейниң төлээлекчилериниң чарыштың кереэзинге ат салып турарын адаанда чурукта көргүскен.

ЭРТКЕН ЧЫЛЫН БИР ИНЕККЕ ОНААШТЫР СҮТ СААП АЛЫР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РЕСПУБЛИКА РЕКОРДУН КАРА-БУЛУҢНУҢ СААНЧЫЗЫ, ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАДЫ ЗИНАИДА СЕРГЕЕВНА РЕОДЬКО ТУРГУСКАН. ОЛ БИР ИНЕКТЕН 3623 КГ СҮТТҮ САГГАН. А КӨК-ТЕЙ ФЕРМАЗЫНЫҢ СААНЧЫЗЫ ВАЛЕНТИНА АБРАМОВНА ДОЛГАНИНА ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДА БИР ИНЕККЕ ОНААШТЫР 3500 КГ СҮТТҮ СААП АЛГАН.

ССРЭ-НИҢ БОЛГАШ ИРАННЫҢ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАЗЫ ХӨГЖҮП ТУРАР

Ирак чазактың чалаанын ёзугаар ол чуртка ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң аян-чорүү доодуган соонда кады кылган совет-иран ыңнавыг хүлээп алыыган.

Ираның Шахи-биле, а ол ышкаш Премьер-Министр Амир Аббас Ховейда-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бесседалары болуп турганының үезинде Ираның болгаш Совет Эвилелиниң аразында турун турар найыралчы харылзаалары улам ыңай бүгү хемчег-биле дөгжүдеринин, а ол ышкаш кайы-кайызының сонуургап турары, делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналарының солчуушкуну болган.

Совет-иран харылзаалардың чедишкинниг хөгжүп турарынга талалар сеткил ханыышкынын илергейлээн болгаш тайбың догуннаашкынның, хүндүлежирининг болган бүзүрежирининг принциптеринге үндезилээш, ийи чурттуң аразында кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа быжыглаарынга бодтарының белеэнин бадыткаан.

Дыңналгага демдеглээнин ёзугаар алырга, Ираның Шахиниагының 1972 чылдың октябрьда Совет Эвилелинге чоранының дугайында кады кылган совет-иран ыңнавыгга тайылбырлаттынган принципиалдыг туруштарны талалар бадыткаан. Совет Эвилелиниң болгаш Ираның туруштары делегейниң дыка хөй айтырыгларының талазы-биле чоок адыр дүүжүп турарынга олар сеткилп ханганын база дагыы илергейлээн.

Бьетнамга тайбынны катап тургускаңа дайынның чер бомбурээнде ол айыылдыг одагларының бирээзин узуткаанны болуур деп, Совет Эвилели биле Иран санап турар, ынчангаш Индий-Кыдатта дайынның одаан бүрүн узуткаары ол чоокку белир үеде чедип алдынар бөөр деп илереп турар.

Чоокку Чөөн чүкте байдалды көөрүнче онза кичээнгейни салган. Чоокку Чөөн чүкте дүшкүүрүг байдалды болдурүп турар улуг айыыл-биле хозбаштыр ханы дүвүрээзинин Совет Эвилели биле Иран илергейлеп турар. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-деги резолюциязының бүгү чүүлдерин бүүседирингге үндезилээш, Чоокку Чөөн чүс чөрүүлээшин политика талазы-биле таарыштыр чөптүг шинтипирлээрин эң дүрген чедип алырының эргежок чүүлдаын олар медеглеп турар.

Соолгу үеде Европада политиктиг байдалдың дыка улуг ажыңнышкынын чедип алыыган, янзы-бүрү социал тургузуглуг бүрүмелериниң аразынга ажыл-ишчи кады ажылдажылганың эгези ыяа салдынган деп, Совет Эвилели биле Иран демдеглээн. Тайбынны болгаш бүгү улустарның айыыл чок турар байдалын быжыглаарынга айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганын айтырыгларының талазы-биле ниити Европа чөвүдел хуралын эң чоокку үеде чыылырары болгаш чедишкинниг эртирера таарымчалыг болуп турар деп, ССРЭ биле Иран санап турар.

Азияга коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын амыдырала боттандырарынга боттарының ийиг бөөр бодаллының дугайын Совет Эвилели биле Иран медеглээн.

Оон бодун болгаш ону үдээн кижилерни Иранга чылы-биле хүндүткеп хүлээп алганы дээш, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделининг Даргазы өөрүп четтиргенин илергейлээн деп, дыңнадыгның түңнелинде чугаалаан. Албанның аян-чорүүн кылып Совет Эвилелинге келир дугайында чалалганы Ираның Премьер-Министрингге ол дамчыткан. Ол чалалга хүлээп алыыган. Келирининг үезин соөлзүреги дүгүржүп алыр.

ШУПТУ КИРЖИР

ТУРАН. (Телефон-биле). Коммунистиг партиниң болгаш Совет иргенниң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнгеен хүнүнге турас-каатка Коммунистиг субботникти чорудар дугайында Москваның мурнакчы будүрүлгелериниң эгелээшкинин Бии-Хем районнуң «Сельхозтехника» салбырының ажыл-ишчилери бир эп-сеткилдиг деткээн. Олар апрель 21-де болур субботникке чедиг кижи дээш шупту киржирни шинтипирлээн.

«Сельхозтехника» салбырының ишчилери субботник хүнүнде дугайында Москваның мурнакчы будүрүлгелериниң эгелээшкинин Бии-Хем районнуң «Сельхозтехника» салбырының ажыл-ишчилери бир эп-сеткилдиг улус ажыл-агыйының ажыг-бүрү чүктерин сөөртүр. Олар беш чылдың фондузунче бир мүңнаң эвээш эвес рубльди шилчидерин дутуржукан.

САЛЫЫШКЫНЫН КИИРЕР

«Кызыл тудуг» тудуг эргелиниде Семен Шөвалиниң тудуткан тудугжу бригадының кежигүннери коммунистиг субботникке идепкейлиг киржирни шинтипирлээн.

Апрель 21-де бригаданың ажыл-ишчилери тудуп турар чурттакга бажыңынга ажылдаашт, үш муң рубль хемчээлиг тудуг-монтаж ажылдарын кылдыр. Тудугжулар С. Чайлың, П. Конев, А. Мирошок болгаш өскелер-даа хүн нормазын 110—115 хуу күүседирин хүлээнген. Олар ажылдаан акшазын беш чылдың фондузунче киирер.

(Бистиң корр.).

БҮДУРУКЧҮЛУГ АЖЫЛДААР

Апрель 21-де коммунистиг субботник арттырер дугайында москвачыларның эгелээшкинин Улуг-Хем районда «Улуг-Хаяа» совхозтуң ажыл-ишчилери ынаа-биле деткээш, чүвү кылырын дугуржуп чугаалашкан. Кижи бүрүзү ол хүн эң-не бүдүрүкчүлүг ажылдап турган, ажылдаан акшазын беш чылдың фондузунче киирерин хүлээнген.

Малчынвар кажааларны аштап арыглаар, механизаторлар часкы хову ажылдарынга белеткеңир, суурнуң чурттакчылары ногаа кажаазын тудар, башкылар болгаш өөренчилер демир арттынчыны чыыр. Совхозта тургускан субботник арттырер штаб кылыр ажылдың хемчээлин тодаралып, санаар турар.

Л. МИХАЙЛОВА.

Ийи ферманың социалистиг чарыжының кереэзи

СЭКП-ниң XXIV съездиниң төөгүлүг шинтипирлерин амыдырала боттандырар дээш демисешпишаан база мал ажылының продукциязын будурерин болгаш белеткээрин көвүдедирп дээш мал ажылының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киржип, тоску беш чыл планының шинтипирлиг чылы — 1973 чылда ССРЭ-ниң 50 чыыы аттыг совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазы болгаш «Көк-Тей» совхозтуң Көк-Тей фермазы ботботтарын социалистиг чарышка киирыгышкан.

Ынчангаш ийи ферма ботбодуп чогаадыкчы күш-ажылчы чарышче киирыгышылшаан, боттарының болдунар арганарын база курлавырларын савап көргеш, тоску беш чыл планының шинтипирлиг үшкү чылында дараазында бедиткеп социалистиг хүлээлгелерни боттарынга алды.

КАРА-БУЛУҢ СҮТ-БАРААН ФЕРМАЗЫНЫҢ ХҮЛЭЭНИРИ БОЛЗА:

1973 чылда сүт будурер 632 тонна планын 706 тонна чедирер аазы 112 хуу күүседир. Оон иштинде бирги кварталда — 159 тонна, ийиги кварталда — 185 тонна, үшкү кварталда — 235 тонна, дөрткү кварталда — 129 тонна сүттү будурер.

Күрүнеге 563 тонна сүт садар планның орнунга 638 тонна садар. Оон иштинде бирги кварталда 141 тонна, ийиги кварталда — 173 тонна, үшкү кварталда — 216 тонна, дөрткү кварталда 108 тонна сүттү садар.

Күрүнеге садар сүттүң үскүрүн 4 хуу чедир бедидер болгаш кислотазының 18 хуу чедир кудуладыр, сүттүң бараанының 90 хуу чедирер. Күрүнеге сүт садарының планын 1973 чылдың ноябрь 10-да күүседир.

Фермага инитизи-биле бир инектен саап алыр сүттү 2800 кг чедир ковудедир.

Чүе инекке онааштыр 85-ден эвээш эвес бызаны мендп камгалап алыр. Аныяк малдың хонукта ортумак немелде дениинин 600 граммдан кудулатпас. Центнер сүттүң бот-үнезин планда айыткан 1,1 хуунуң орнунга 5 хуу чингедир. Фермага күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнген 8 хуунуң орнунга 10 хуу бедидер.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар болгаш ону хамыдар чорукту чаңгыс-даа таварылгазын болдурбас.

1973—1974 өөредилге чылында 7 малчынның мергежилин 1 класче чедир бедидер.

Фермага ветеринар-профилактика ажылын эжижидер, инектерни чогуур үезинде тарып боозадыр, инектиң кызыраар чорууп бүрүнү-биле чайладыр. Фермаың санитарлыг байдалын чогуур негелдениң дениилгге тургузар. Инектериниң үксаазын эжижидер ажылды үргүлчүлээр. 100 баш бызаа киирер чаа кажаанга 1973 чылдың май 1-де ажыглалга киирер. Чемни камныг чарыгдаарын, ону малга бээр мурунда хаймындырып, гидролизтиг дрожжалар-биле холуурун, концентраттарны дус-биле холуп, рационга витаминниг чүүлдерни немеп бээрин чедип алыр.

Фермага камныг болгаш хумагалыг чоруктуң үчёдүн тургузар. Сүттү пландан ажыр садып, центнер сүт будурериниң күш-ажыл чарыгдалын, чем сөөртүрүнге, электроэнергияга, септелгете болгаш оске-даа түүлдерге чарыгдалларны эвээжедип тургаш, 5,640 рубльди камнап алыр.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинин калбартыр, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедип алганнар ону чыл санында ажыл-херээ-биле бадытказарын чурум болдурар.

КӨК-ТЕЙ СҮТ-БАРААН ФЕРМАЗЫНЫҢ ХҮЛЭЭНИРИ БОЛЗА:

1973 чылда 910 тонна сүт будурер планны 925 тонна кылдыр азы 101,6 хуу күүседир. Оон иштинде бирги кварталда 195, ийиглиинде — 226, үшкүзүнде — 267, дөрткүзүнде — 237 тонна кылдыр будурер.

Күрүнеге 730 тонна сүт садар планны 780 тонна кылдыр. 1973 чылдың декабрь 25-те күүседирин чедип алыр. Ону бирги кварталда 158, ийиглиинде — 187, үшкүзүнде — 245, дөрткүзүнде — 190 тонна кылдыр садар.

Садар сүттүң үскүрүн 3,9 хуу чедир бедидер болгаш кислотазын 18 хуу чедир кудуладыр, бараанының 85 хуу чедирер.

Фермага инитизи-биле бир инекке онааштыр саап алыр сүттү 2800 кг чедир ковудедир.

Төрүүр чүе инекке онааштыр 90 бызаану мендп камгалап алыр. Аныяк малдың хонукта немелде дениилгин 600 граммдан кудулатпас. Центнер сүттүң бот-үнезин 3 хуу чингедир. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 6 хуу бедидер.

1973—1974 өөредилге чылында малчынпарның мергежилин бир кижиниин бирги класска, үш кижиниин — ийиги класска чедир бедидер.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун хамыдар чорукту шуут болдурбас.

Ферманы санитарлыг эки байдалга доктаамал тургузар, түскай хана солуунун үндүрбүшаан, ай санында санитарлыг хүнүү чорудар.

Малдың үксаазын улам эжижидер сорулга-биле 1973 чылда симменталь үксаалыг 50 баш хунажынарны садып алыр.

Кереэде бижиттингеп социалистиг хүлээлгелериниң түңнелин ай, квартал, бүрүзүнде болгаш чыл төөчүзүнде үндүрүп турар. Удур-дедир хынажылга кылыры-биле каттыжыкан комиссиязы ийи колдективтиң төлээлекчилеримден тургузар. Фермалар бот-бодуунуң мурнакчы арга-дүржүлгезин солчур, чарыштың чорудулгазында төрүттүнгеп бүгүле чаа, ажыктыг түүлдерни ажыглаар болгаш пептередир. Чарышпышаан, бот-бодунга дүвээжир болгаш бүдүрүлгениң ниитп көдүрлүүшкүнүн чедип алыр.

Бо кереэни чаңгыс чылда эвес, үр хуусаалыг кылдыр чаргап. Ынчангаш ийи талаларның төлээлекчилери чыл бүрүзүнүң төөчүзүнде бо кереэниң түс-түс түүлдерни тодаргайлап, чаарты көөр болгаш киирген өскерилгелерни ат салышкыны-биле быжыглап турар.

Ийи ферманың аразынга социалистиг чарыштың организастаан «Шын» солун редакциязын база ачаа киржирни сөөлүнде дилээн радио болгаш телевидение чергелеринде бистиң чарыжывыска арбитр болурун дилээр.

Кара-Булуң фермазының өмүүзээнидеп: М. М. МАХМУТОВ — ферманың бригадири, Ф. А. СЕМИРАНОВА — зоотехник, саанчылар: Г. Ф. Фокина, Т. С. Оюн-чем сөөртүүчүзү — Н. П. ГУБАНОВ.

Көк-Тей фермазының өмүүзээнидеп: Н. С. ПИЧУГИН — ферманың эргелекчизи, Е. Н. ЧИСТОБАЕВА — зоотехник, саанчылар: В. А. ДОЛГАНИНА, Б. С. ОНДАР, Б. Д. САТ, З. А. КҮРАСТИКОВА.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шын» солуннуң шериг-патриоттуг үндүрүлгези

№ 4 (10)

УЖУРАЖЫЛГА

Чеон-Хемчикте Чыраа-Башы ортумак школада шериг-патриоттуг кижизидилге амыдыы эки тургустунган. Школаның партия, комсомол организацияларының тематиктиг кежээлерии, шериг-спортчу оюннарны, хамаатыны болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилерии болгаш күш-амыдыңдың мурнакчылары-биле учурашкылаашкыннарны долгандаамал организастап турар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, эки турачы Александр Опаевич Достай-оол Чыраа-Башында амыдчын кооперацияның улуг бухгалтери болуп амыдап турар. Школаның комсомол организациязы болгаш пионер дружиназы ону чоокта чаа учурашкылыг-биле чалаан.

Эки турачы Ада-чурттуң Улуг дайынынга киришкенининиң дугайында сактыышкынларын чугаалавышаан, шериг-патриоттуг кижизидилгеге хамаарыштыр солуң беседаны кыйган.

ЧУРУКТА: эки турачы Александр Достай-оолдуң шериг херээ өөренип турар оолдарга автоматтың тургузуун тайылбырлап берип турары.

К. ЭКЕР-ООЛ.

Автормуң фотозу.

ЧАЛАТКАН ААЛЧЫ

Тыва эки турачыларга тураскаатткан байырлыг кежээге Ак-Туруг ортумак школазының директизязы Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, эки турачы Доңгак Чаш-оолович Доржукайны чалаан.

Фронтучу Доңгак Доржукай школачыларга тыва эки турачыларның 1943 чылдың июнь 17-де дайынче аъттаныпканын, тыва эки турачыларның Украинаның Ровно, Дубно хоорайларын болгаш Сурмич, Дережно деп суурларны эрес-дидим хосташканың чугаалап берген. Ол ышкаш Доржукай школачыларга — аңаа дайынчы, эки турачы Тоютчуктуң немецтерге туттургаш, чүнү-даа сөглевейн маадырлыы-биле өлгенин кончуг солуң кылдыр чугаалаан.

Ужуражылга соонда онгу классчыларның солуң концерти болган. Оон соонда школачылар-биле чурукка кады тырттырып алган.

Доңгак Чаш-оолович амгы үеде ол Улуг-Хем райкүүскомнуң сан-хөө килдизинде инспекторлап турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

СОЛДАТ—ОРУС ДЫЛ БАШКЫЗЫ

Бистиң кежээвисте янзы-бүрү национал оолдар шериг албан-хүлээлгезин эрттирип турар. Оларның аразында украиннер, орустар, эстоннар, казахтар, грузиннер, армяннар, тывалар, якуттар, кыргыстар, узбектер дээш кымнарны чөк дээр! Олар шупту чаңгыс иениң оолдары дег, эп-найыралдыг, бот-боттарынга дузалажып, албан-хүлээлгезин кончуг эки эрттирип турарлар.

Хостуг шактар үезинде холунда номнар, кыдыраштар туткан дайынчыларның Ленинчи өрээлче чоруп турарын кижи бо-ла көөр. Олар ада-орус дылды өөренип ап турарлар. Орус дылды кижи бүгүдеэ билгеи турар ужурлуг. Орус дыл кичээлин кезектиң тергиин дайынчызы, хөй-нинтичи, комсомолчу Маадыр Түмен-оолович Монгуш улуг хандыкшыл-биле эрттирип турар.

Монгуш — дээди эртемниг. Ол Кызылдың башкы институдун чедиишкинниг дооскан. Бодунуң эртем-биилии бедитпишаан, ону өскелерге дамчыдып берип турары өөрүнчүг болгаш хүндүткелдиг. Ефрейтор Монгуш батальоннуң дайынчыларының дайынчы эжи болгаш башкызы. Ол кыска үенин дургузунда улуг чедиишкиннерни чедип алган. Монгуш Совет Армиязының тергиини, батальоннуң мурнакчы спортчуларының бирээзи. Шаңгыя ол волейбол ойнаарынга кончуг ынак, кезектиң волейбол тадазы-биле шилиндек командазының кежигүнү.

Монгуш орус дылды солун кылдыр өөредип турар. Кызымаккай өөренип турар дайынчыларга кыргыс Карабеков, тывалар Мыргалтай, Назын, якут Наумов, таджик Абдуллаев, узбек Нуров, бурят Бутуев, башкир Хафизов болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Чаңгыс чер-чурттуг эживи-стиин дайынчы чедиишкиннеринге болгаш хөй-нинтичи ажыл-ижинге бистер чоргаарланып турар бис.

А. БЕЛЕН-БАИР,
Н кезектиң дайынчызы.

Агаардан халдаашкынга удур кезектериниң дайынчылары албан-хүлээлгелерии ак сеткилдиг эрттирип турарлар. Оларның аразында бедик дайынчы чорук, техниканы болгаш чепсекти тергиин эки билирии дээш социалистиг чарыш кылбарган.

Мурнуку одуругда чоруп турарларының санында майор Кравченконуң командылаан ужудукчу дайынчыларының салбыры кирер. Ол салбыр дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиг тергиини деп атты чедип алган. Эртикен өөредилге чылында аңаа класстыг специалистерни хөйү-биле белеткээн. Шериг ужудукчулар агаар-бойдустуң кандыг-даа үезинде, дүне, хүндүс-даа ужударының чажыттарын шингээдип ап турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талазан) гвардейжи улуг лейтенантылар Н. Каторгин, В. Поэке болгаш гвардейжи капитан В. Ушинин оларның чаа кылган ужудуушкун дугайын аразында чугаалажып турары.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭКИ ТУРАЧЫЛАРГА ЧАГАА

Эргим эки турачылар! Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде силерниң эрес-маадырлыг чоруктарыңарны кылганыңарны солуннардан, номнардан ынчаан мен. Аңаа кым-даа чоргаарланыр. Төрээн чуртту амы-тын дег камгалаар керекке эрес-маадырлыг киришкеш, амгы таңбың ишке туржуп турар эки турачыларга бо чагааны бижип ор мен.

Немец-фашистиг эжелекчилер-биле кадыг-дошкун демиселге хөй-хөй тыва эки турачылар амы-тынындан чарылган болгай. Харын-даа оларның чамдыктары дайын шолуңге ис чок читкен болгулаар. Ындыгларның бирээзи — мээң акым Мурзууна Сундуйович Ооржак болур.

Ол Чөөн-Хемчик районнуң Ишкин-Аксы чурттуг кижи чүве. Мээң акым ынчангы Тыва Арат Республиканың аътты шеринге албан эрттирип тургаш, эш-өөрү-биле кады Ада-чурттуң Улуг дайынынче эки тура-биле чораан. Оон ис чок читкенининиң дугайында медээни алган бис.

1958 чылда Суг-Аксы ортумак школазынга өөренип тургаш, таварылга болуп, эки турачы Ооржак Чыртак-оолович Чигир-оол-биле ужурашкан мен. Ол мээң акым Мурзууна-биле домейлээш, оон фронтучу амыдыралының дугайында чүнү-даа чугаалап четтикпейн барган кижи. Ол ышкаш Тес-Хемде эки турачы Оюн Канданович Аракчаа база акымның дугайын кончуг эки билир кижи деп дыңнаан мен.

Мээң акым Мурзууна Сундуйович Ооржактың фашистер-биле канчаар тулчуп чораанын, оон кажан, канчаар олгенин солун дамчыштыр чугаалап бээриңерии силерден дилеп ор мен.

Байыр-биле,

Ооржак Эдер-оол.

Чөөн-Хемчик район.

ДАЙЗЫННЫ ТУТКАНЫВЫС

— 1943 чылдың декабрь айының эгезинде чүве. Ынчан Ада-чурттуң Улуг дайынынга киржири-биле барган Тываның эки турачыларының аътты эскадрону Могилевск хоорайның чоогунга турган. Фронт шутуму ындыг-ла ырак эвесте. Дүнелерде барын чүкке дээр хаваазы өрт дег, көстүр чүве чораан. Мен аътты шериг изводтарының бирээзиниң № 2 салбырының командири турдум. Салбырга аътты 18 дайынчы чоруур чүве. Доктаап алган черивиске ам-даа үш хонук хире белеткенип, аътты шериг кезектериниң чедип кээрин маңнаар деп дужаалды алган бис.

Дубтуг арга-арыгны дургаар оңгулар шөйлүп чоруй барган, оон чанынга ыяш бажыңга бистиң сажбырның дайынчылары чурттап турган.

Ийи хонук эрткенде, кежээ имиртиннеп келири билең-ле, Монгуш Бүрбүге баштаткан Баян-Дөгүс, Сундуй-оол оларны таныпыпче чоруткан бис. Олар бажыңдан каш-ла метр черде оңгуларның бирээзинге чыдып алганнар. Салбыр командири, сержант кижи болганымда таныпыпда эптеримниң дугайында сагыш човап, дыңнаалап чыда, удуй хона бердим. Уйгу-дүш аразында боолар даажы чаңгыланып-ла үнүп. Дайынчыларны тургузу командалааш, эптеримни мурнай үне халып келдим. Айдың дүн болду. Барааны имирерип көстүр ийи кижиниң сегиржип алган туткуп турарын көрүп кагдым. Ындыг шакта коргар чүрек бар эвес, боомну туткаш, маңнап чеде бергем:

— Хөнде хок! (холуң көдүр!)—деп, кара чаңгыс билир немец сөзүмүң алгырдым. Немец-даа холдарын өрү кодурбүшаан, туруп келди, Ам-на ылавылап көөрүмге, немец-биле тутчуп турган кижи Монгуш Бүрбү болду. Туттурган дайзынның чепсээн хавыргаш, холдарын ооргазынга хүлүп алдывыс.—

Өске ийи тыва дайынчылар оңгуда чыдырлар. Баян-Дөгүс биле Сундуй-оол балыглатканы болдулар. Тыва эскадроннуң санитарказы Ооржак Севил бадыглаткан эдерге эмчиниң баштайгы дузазын чедирген.

Сөөлүнде билдингеним мындыг чүве. Бистиң таныпылдаан дайынчыларывыс бичии бедикчигештиң карак пиимейн ийи-үш шак хире хайгаарал келгеннер. Сундуй-оол канчаңгаш-ла көрө каапторга, үш кижи бистиң талавысче чоруп олурган. Немецтер оңгуда улусту эскерип каашаш, хейделе корткаш, боолап-ла эгелээн. Аңаа ийи кижиниң балыглатканы ол. Немецтериниң ийизи деанпеннер. Бүрбү бир немецтиң кырынче шурай бергеш, хүрежип турда, бистер четкен болдувус...

Бистиң дайынчы амыдыралывыс ынчаар эгелээн чүве—деп, эки турачы Михаил Белекпенович Сундуй чугаазын доосту.

О. КОРОДА.

КОМАНДИР

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи болурда, бистиң чуртувусче оор-дээрбечи ёзу-биле халдаан фашистер-биле баштайгы сегиржип алышкынга тывалар киришкен бе?

— Киришпейн канчаар ийик.

— Кымнар деп?

— Тыва танкистер, эки турачылар...

— Ол шын-дыр ийин харын. Ынчалза-даа дайынның эң баштайгы хүнүнде, 1941 чылдың июнь айның 22-ниң дап бажында тулчуп турган тывалар аан?—деп, айтырыгны салдым.

— Бар.

— Кымнарыл ынчаш?

...Бежен чыгам чылдарның мурнунда Чөөн-Хемчиктиң кожуун черинге бир-ле ооң чарылгалап турган. Бир-ле катап Аңгы чери оодду ный деп келгеш:

— Ындыг болза Кызыга кушпуг бижик чедирер сен, дүрген хавыт — деп мындыг болган. Ол шагда телефон, харылаа, машина, самолёт турган эвес, шокар өртээдеп, удаг аътты тутсуп турган үе-ле болгай. Киштың январь айының тос-тостуң чыккылама соогунда эр-даа кушпуг бижиин алгаш, Кызылче хаптакан. Кушпуг бижик кончуг далаш болган ужурунда, ону бичии-даа саададып болбас. Ынчангаш ону эриин эрези дээн эр чедирер ужурлуг. Ол чурум ёзугаар эр-даа өртээл санындан бут кырынга хоглены тыртып алы-ла, бир аътты мунгаш, бир аътты четкеш, бир улаачыны эдерткеш, халдып-ла орган. Он бир өртээлдэ эрткеш, даартазында даң бажы тарлап шокар, даш бажы кызыл шонар турда, эр-даа Кызылга халдып кирип келген.

Кызылга кээп, кушпуг бижиин чогуур албан черинге хүлээдип берипкеш, ол улуг кода-хоорайны кайгап-харап чоруп турган. Шапкыычы эр бир көөрге, кудумчуда хөй-ле аътты шеригдер чыскаалган чоруп турган. Шериг эрлерниң эрестин-даа, шилиндек чаражы-даа кончуг—бир шин, ланчы боодарын чүктээп, нагаан-боодарын азынган, селемелери кылаңнаан, мунган аътгары бажын сабап, аксымнап, девиржип чоруур, бир-ле эмирлер-ле! Шериг эрлерни тоштап көрүп турарга, бодунуң үе-чергелери.

Кижи болар дег болган болза аар деп бодап, көрүп тура, —мен чоогнан мен. даан сеткил-биле эр-даа халдып, чапкынаан.

Кожуун черинге чаңын келгеш:

— Мени Кызылче, Араттың аътты Кызыл Шериниче чорудуп көрүнер — деп, дыңнаш туруп берген.

— Сен мадаа херек сең, оол —дээш, ынатнаг болган.

—Эпереддиг эки чуртуп камгалаар деп чүве ыдыктыг, мени черле чорудуп көрүнер —деп, эр-даа алаң кынып туруп берген.

Оон эчис күзели ам-на бүткен. Ол 1929 чылда Араттың аътты Кызыл Шериниң дайынчызы апарган. Ол дөөнейлиг шилги аътты мунган, ланчы боону чүктээп, нагаан-боодарын азынган, селемелери кылаңнаан, мунган аътгары бажын сабап, аксымнап, девиржип чоруур, бир-ле эмирлер-ле! Шериг эрлерни тоштап көрүп турарга, бодунуң үе-чергелери.

Кижи болар дег болган болза аар деп бодап, көрүп тура, —мен чоогнан мен. даан сеткил-биле эр-даа халдып, чапкынаан.

Кожуун черинге чаңын келгеш:

— Мени Кызылче, Араттың аътты Кызыл Шериниче чорудуп көрүнер — деп, дыңнаш туруп берген.

— Сен мадаа херек сең, оол —дээш, ынатнаг болган.

1933 чылдың октябрьда Севээн Кызыл Шеригниң Красин аттыг артиллерия училищезинге өөренип эгелээн. Севээн ону чедиишкиннии-биле доосканы, 1937 чылда төрээн Тываынга чаңын кээп, Араттың аътты Кызыл Шериниң взвод командири болуп ажылдай берген. Удаваанда 1939 чылда Севээн биле Сувак оларны Москвага М. В. Фрунзе аттыг Шериг Академиязынче катап өөредип чоруткан. Делегейде чок даян, шеригниң өөредилге черн— Советтер чуртунуң, Ленин башкынның тургускан шериниң командирлерин белеткээр дээди сургуулу деп бодап келгеш, Севээн удам соруп киргеп. М. В. Фрунзе аттыг Шериг Академиязынга өөредилге черниң 4 шак үеэм, улуг хүн турган.

Дүвүрээзин. Медээ. Алгы-кышкы! Команда...

— Бомбалай бердим!.. Шымдадар!..

— Даймы!.. Даймы!..

— Дүр-ге-де-де-ер!..

Ким кымны бомбалай бергени, ужур-бажы билдинмес. Улуг лейтенант Семен Севээн ийиги каттан дүже халдаш, лашкаар үне халып кээп, бодунуң караанга бүзүревейн турган: ат болган, хай-халап ооскээн турган... Ында-мында өрт, чалбыш... ыш-бус... алгы-кышкы... Даваш-шимээн бир-ле чайгы дээр диңмиреп турганнар.

Генерал-майор Глухов курсантыларын чыскаай каапкан.

Ол аразында радио Совет Чазактың чонга кыйгырыын дамчында бергеи:

— Бүгүн, июнь 22-де, даң бажында бистиң чуртувус Советтиг Эвилелиниче немец-фашистиг эжелекчилер оор-дээрбечи ёзу-биле халдаан... Немец-фашистиг ааратаннарга удур Ада-чурттуң ыдыктыг Улуг хосталга дайыны эгелээн... Совет Эвилелииниң хамаатылары, ада-чурттулар, шупту Ада-чурттуң камгалалыынче, бүгү чүвени фронтуга. Кызыл Шеригте, бистиң херээвис щыныыг, бис тималаар бис!... Немец-фашистиг ааратаннарга өлүм!—дээн, дикторнуң сөстери бүгү чуртту, бүгү совет кижилерии Ада-чуртуң камгалаар ыдыктыг демиселче кодурүм үндүрүп турган.

Каунестан кыыгаар шоолуг ырак-даа эвес, 60-на километр. Оор-дээрбечи немец-фашистиг ааратаннар кыыгаарны чаза таварыш, хоорай, суурларны өрттедип-хуюктап, совет кижилерии олум-чидимге таварыштырып чоруп олурган. Фашист демдектерлиг самолёттар кара шаар, каарган, кускуппарзыг, каът-каът диргелген, бомбалар черже токтуп турган.

Москва-биле харылаа үзүлгеп турган. Шериг Академиязының лагерьде чайлаглап турган курсантылары фашистерии ол кас демдектиг «каарганнарын» база-ла сыспа берип эгелээн. Хоорай кырынга ужуп кээп бомбаларын долу ышкаш кыдыр теп каап турган фашист самолёт-тыне тыртып алганнар. Ынчан таптыг-ла эртенгиниң 4 шак үеэм, улуг хүн турган.

Дүвүрээзин. Медээ. Алгы-кышкы! Команда...

— Бомбалай бердим!.. Шымдадар!..

— Даймы!.. Даймы!..

— Дүр-ге-де-де-ер!..

Ким кымны бомбалай бергени, ужур-бажы билдинмес. Улуг лейтенант Семен Севээн ийиги каттан дүже халдаш, лашкаар үне халып кээп, бодунуң караанга бүзүревейн турган: ат болган, хай-халап ооскээн турган... Ында-мында өрт, чалбыш... ыш-бус... алгы-кышкы... Даваш-шимээн бир-ле чайгы дээр диңмиреп турганнар.

Генерал-майор Глухов курсантыларын чыскаай каапкан.

Ол аразында радио Совет Чазактың чонга кыйгырыын дамчында бергеи:

— Бүгүн, июнь 22-де, даң бажында бистиң чуртувус Советтиг Эвилелиниче немец-фашистиг эжелекчилер оор-дээрбечи ёзу-биле халдаан... Немец-фашистиг ааратаннарга удур Ада-чурттуң ыдыктыг Улуг хосталга дайыны эгелээн... Совет Эвилелииниң хамаатылары, ада-чурттулар, шупту Ада-чурттуң камгалалыынче, бүгү чүвени фронтуга. Кызыл Шеригте, бистиң херээвис щыныыг, бис тималаар бис!... Немец-фашистиг ааратаннарга өлүм!—дээн, дикторнуң сөстери бүгү чуртту, бүгү совет кижилерии Ада-чуртуң камгалаар ыдыктыг демиселче кодурүм үндүрүп турган.

Каунестан кыыгаар шоолуг ырак-даа эвес, 60-на километр. Оор-дээрбечи немец-фашистиг ааратаннарга кыыгаарны чаза таварыш, хоорай, суурларны өрттедип-хуюктап, совет кижилерии олум-чидимге таварыштырып чоруп олурган. Фашист демдектерлиг самолёттар кара шаар, каарган, кускуппарзыг, каът-каът диргелген, бомбалар черже токтуп турган.

Москва-биле харылаа үзүлгеп турган. Шериг Академиязының лагерьде чайлаглап турган курсантылары фашистерии ол кас демдектиг «каарганнарын» база-ла сыспа берип эгелээн. Хоорай кырынга ужуп кээп бомбаларын долу ышкаш кыдыр теп каап турган фашист самолёт-тыне тыртып алганнар. Ынчан таптыг-ла эртенгиниң 4 шак үеэм, улуг хүн турган.

Дүвүрээзин. Медээ. Алгы-кышкы! Команда...

— Бомбалай бердим!.. Шымдадар!..

— Даймы!.. Даймы!..

— Дүр-ге-де-де-ер!..

Ким кымны бомбалай бергени, ужур-бажы билдинмес. Улуг лейтенант Семен Севээн ийиги каттан дүже халдаш, лашкаар үне халып кээп, бодунуң караанга бүзүревейн турган: ат болган, хай-халап ооскээн турган... Ында-мында өрт, чалбыш... ыш-бус... алгы-кышкы... Даваш-шимээн бир-ле чайгы дээр диңмиреп турганнар.

Генерал-майор Глухов курсантыларын чыскаай каапкан.

Ол аразында радио Совет Чазактың чонга кыйгырыын дамчында бергеи:

— Бүгүн, июнь 22-де, даң бажында бистиң чуртувус Советтиг Эвилелиниче немец-фашистиг эжелекчилер оор-дээрбечи ёзу-биле халдаан... Немец-фашистиг ааратаннарга удур Ада-чурттуң ыдыктыг Улуг хосталга дайыны эгелээн... Совет Эвилелииниң хамаатылары, ада-чурттулар, шупту Ада-чурттуң камгалалыынче, бүгү чүвени фронтуга. Кызыл Шеригте, бистиң херээвис щыныыг, бис тималаар бис!... Немец-фашистиг ааратаннарга өлүм!—дээн, дикторнуң сөстери бүгү чуртту, бүгү совет кижилерии Ада-чуртуң камгалаар ыдыктыг демиселче кодурүм үндүрүп турган.

Каунестан кыыгаар шоолуг ырак-даа эвес, 60-на километр. Оор-дээрбечи немец-фашистиг ааратаннарга кыыгаарны чаза таварыш, хоорай, суурларны өрттедип-хуюктап, совет кижилерии олум-чидимге таварыштырып чоруп олурган. Фашист демдектерлиг самолёттар кара шаар, каарган, кускуппарзыг, каът-каът диргелген, бомбалар черже токтуп турган.

Москва-биле харылаа үзүлгеп турган. Шериг Академиязының лагерьде чайлаглап турган курсантылары фашистерии ол кас демдектиг «каарганнарын» база-ла сыспа берип эгелээн. Хоорай кырынга ужуп кээп бомбаларын долу ышкаш кыдыр теп каап турган фашист самолёт-

гыс курсчу аңы-дуңма эш-өөрү-биле, оларның аразында белорус Виктор Козловский, чаңгыс чер-чуртуу Монгуш Суван, база бир моол эжи Дандар олар үе-шагның эрткенин безин эскербейн турганнар. Чараш-чаагай Прибалтика, оон тайбың ажыл-ишчи чону, оларның төөгүүзүт тураскаадлары, тудут, суурлары тыва оолга онзагай солуң болган.

Курстуң начальныгы хамаатты дайынның бир хоочуну, дайынчы Кызыл Тук орденнериг генерал-майор Глухов июнь айда бир-ле хүн хенертен курсантыларын командылап алган, бир-ле черже чоруп каан.

— Кай бзарывыс ол?—деп, эжи Виктор Козловский айтырган.

— Ужурлуг-ла болган-дыр айны, барып көре бергей бис аан— деп, Севээн харылаш каап, эргилдир боданып чораан.

Дыка ырап кээп-кээп, ам «дайылдажып» эгелээн. Шериг өөредилгези аңаа чедиишкиннии-биле хоюун үргүлүүлээн. Дайынчы болган политиктиг белеткелиндыг янзы эртип-ле турган.

Июнь айның 21-ниң суббота хүнү турган. Өөредилге соонда улуг лейтенант Севээн ооруу-биле удуп чыдып алган. Ол ынчаар амыр-дыш удуп чыдырда, алгы эвес алгы-кышкы, дүвүрээзин дыңнаалы хона берген:

— Ту-ру-ңа-ар!.. Ту-ру-ңа-ар!..

Севээн биле Козловский ооруу-биле денге тура халышкан уу-биле дүвү-далаш кетпишаан, ону өскелерге дамчыдып берип турары өөрүнчүг болгаш хүндүткелдиг. Ефрейтор Монгуш батальоннуң дайынчыларының дайынчы эжи болгаш башкызы. Ол кыска үенин дургузунда улуг чедиишкиннерни чедип алган. Монгуш Совет Армиязының тергиини, батальоннуң мурнакчы спортчуларының бирээзи. Шаңгыя ол волейбол ойнаарынга кончуг ынак, кезектиң волейбол тадазы-биле шилиндек командазының кежигүнү.

Монгуш орус дылды солун кылдыр өөредип турар. Кызымаккай өөренип турар дайынчыларга кыргыс Карабеков, тывалар Мыргалтай, Назын, якут Наумов, таджик Абдуллаев, узбек Нуров, бурят Бутуев, башкир Хафизов болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Чаңгыс чер-чуртуг эживи-стиин дайынчы чедиишкиннеринге болгаш хөй-нинтичи ажыл-ижинге бистер чоргаарланып турар бис.

А. БЕЛЕН-БАИР,
Н кезектиң дайынчызы.

Агаардан халдаашкынга удур кезектериниң дайынчылары албан-хүлээлгелерии ак сеткилдиг эрттирип турарлар. Оларның аразында бедик дайынчы чорук, техниканы болгаш чепсекти тергиин эки билирии дээш социалистиг чарыш кылбарган.

Мурнуку одуругда чоруп турарларының санында майор Кравченконуң командылаан ужудукчу дайынчыларының салбыры кирер. Ол салбыр дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиг тергиини деп атты чедип алган. Эртикен өөредилге чылында аңаа класстыг специалистерни хөйү-биле белеткээн. Шериг ужудукчулар агаар-бойдустуң кандыг-даа үезинде, дүне, хүндүс-даа ужударының чажыттарын шингээдип ап турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талазан) гвардейжи улуг лейтенантылар Н. Каторгин, В. Поэке болгаш гвардейжи капитан В. Ушинин оларның чаа кылган ужудуушкун дугайын аразында чугаалажып турары.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДАЙЗЫННЫ ТУТКАНЫВЫС

— 1943 чылдың декабрь айының эгезинде чүве. Ынчан Ада-чурттуң Улуг дайынынга киржири-биле барган Тываның эки турачыларының аътты эскадрону Могилевск хоорайның чоогунга турган. Фронт шутуму ындыг-ла ырак эвесте. Дүнелерде барын чүкке дээр хаваазы өрт дег, көстүр чүве чораан. Мен аътты шериг изводтарының бирээзиниң № 2 салбырының командири турдум. Салбырга аътты 18 дайынчы чоруур чүве. Доктаап алган черивиске ам-даа үш хонук хире белеткенип, аътты шериг кезектериниң чедип кээрин маңнаар деп дужаалды алган бис.

Дубтуг арга-арыгны дургаар оңгулар шөйлүп чоруй барган, оон чанынга ыяш бажыңга бистиң сажбырның дайынчылары чурттап турган.

Ийи хонук эрткенде, кежээ имиртиннеп келири билең-ле, Монгуш Бүрбүге баштаткан Баян-Дөгүс, Сундуй-оол оларны таныпыпче чоруткан бис. Олар бажыңдан каш-ла метр черде оңгуларның бирээзинге чыдып алганнар. Салбыр командири, сержант кижи болганымда таныпыпда эптеримниң дугайында сагыш човап, дыңнаалап чыда, удуй хона бердим. Уйгу-дүш аразында боолар даажы чаңгыланып-ла үнүп. Дайынчыларны тургузу командалааш, эптеримни мурнай үне халып келдим. Айдың дүн болду. Барааны имирерип көстүр ийи кижиниң сегиржип алган туткуп турарын көрүп кагдым. Ындыг шакта коргар чүрек бар эвес, боомну туткаш, маңнап чеде бергем:

— Хөнде хок! (холуң көдүр!)—деп, кара чаңгыс билир немец сөзүмүң алгырдым. Немец-даа холдарын өрү кодурбүшаан, туруп келди, Ам-на ылавылап көөрүмге, немец-биле тутчуп турган кижи Монгуш Бүрбү болду. Туттурган дайзынның чепсээн хавыргаш, холдарын ооргазынга хүлүп алдывыс.—

Өске ийи тыва дайынчылар оңгуда чыдырлар. Баян-Дөгүс биле Сундуй-оол балыглатканы болдулар. Тыва эскадроннуң санитарказы Ооржак Севил бадыглаткан эдерге эмчиниң баштайгы дузазын чедирген.

Сөөлүнде билдингеним мындыг чүве. Бистиң таныпылдаан дайынчыларывыс бичии бедикчигештиң карак пиимейн ийи-үш шак хире хайгаарал келгеннер. Сундуй-оол канчаңгаш-ла көрө каапторга, үш кижи бистиң талавысче чоруп олурган. Немецтер оңгуда улусту эскерип каашаш, хейделе корткаш, боолап-ла эгелээн. Аңаа ийи кижиниң балыглатканы ол. Немецтериниң ийизи деанпеннер. Бүрбү бир немецтиң кырынче шурай бергеш, хүрежип турда, бистер четкен болдувус...

Бистиң дайынчы амыдыралывыс ынчаар эгелээн чүве—деп, эки турачы Михаил Белекпенович Сундуй чугаазын доосту.

О. КОРОДА.

КОМАНДИР

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи болурда, бистиң чуртувусче оор-дээрбечи ёзу-биле халдаан фашистер-биле баштайгы сегиржип алышкынга тывалар киришкен бе?

— Киришпейн канчаар ийик.

— Кымнар деп?

— Тыва танкистер, эки турачылар...

— Ол шын-дыр ийин харын. Ынчалза-даа дайынның эң баштайгы хүнүнде, 1941 чылдың июнь айның 22-ниң дап бажында тулчуп турган тывалар аан?—деп, айтырыгны салдым.

— Бар.

— Кымнарыл ынчаш?

...Бежен чыгам чылдарның мурнунда Чөөн-Хемчиктиң кожуун черинге бир-ле ооң чарылгалап турган. Бир-ле катап Аңгы чери оодду ный деп келгеш:

— Ындыг болза Кызыга кушпуг бижик чедирер сен, дүрген хавыт — деп мындыг болган. Ол шагда телефон, харылаа, машина, самолёт турган эвес, шокар өртээдеп, удаг аътты тутсуп турган үе-ле болгай. Киштың январь айының тос-тостуң чыккылама соогунда эр-даа кушпуг бижиин алгаш, Кызылче хаптакан. Кушпуг бижик кончуг далаш болган ужурунда, ону бичии-даа саададып болбас. Ынчангаш ону эриин эрези дээн эр чедирер ужурлуг. Ол чурум ёзугаар эр-даа өртээл санындан бут кырынга хоглены тыртып алы-ла, бир аътты мунгаш, бир аътты четкеш, бир улаачыны эдерткеш, халдып-ла орган. Он бир өртээлдэ эрткеш, даартазында даң бажы тарлап шокар, даш бажы кызыл шонар турда, эр-даа Кызылга халдып кирип келген.

Кызылга кээп, кушпуг бижиин чогуур албан черинге хүлээдип берипкеш, ол улуг кода-хоорайны кайгап-харап чоруп турган. Шапкыычы эр бир көөрге, кудумчуда хөй-ле аътты шеригдер чыскаалган чоруп турган. Шериг эрлерниң эрестин-даа, шилиндек чаражы-даа кончуг—бир шин, ланчы боодарын чүктээп, нагаан-боодарын азынган, селемелери кылаңнаан, мунган аътгары бажын сабап, аксымнап, девиржип чоруур, бир-ле эмирлер-ле! Шериг эрлерни тоштап көрүп турарга, бодунуң үе-чергелери.

Кижи болар дег болган болза аар деп бодап, көрүп тура, —мен чоогнан мен. даан сеткил-биле эр-даа халдып, чапкынаан.

Кожуун черинге чаңын келгеш:

— Мени Кызылче, Араттың аътты Кызыл Шериниче чорудуп көрүнер — деп, дыңнаш туруп берген.

— Сен мадаа херек сең, оол —дээш, ынатнаг болган.

1933 чылдың октябрьда Севээн Кызыл Шеригниң Красин аттыг артиллерия училищезинге өөренип эгелээн. Севээн ону чедиишкиннии-биле доосканы, 1937 чылда төрээн Тываынга чаңын кээп, Араттың аътты Кызыл Шериниң взвод командири болуп ажылдай берген. Удаваанда 1939 чылда Севээн биле Сувак оларны Москвага М. В. Фрунзе аттыг Шериг Академиязынче катап өөредип чоруткан. Делегейде чок даян, шеригниң өөредилге черн— Советтер чуртунуң, Ленин башкынның тургускан шериниң командирлерин белеткээр дээди сургуулу деп бодап келгеш, Севээн удам соруп киргеп. М. В. Фрунзе аттыг Шериг Академиязынга өөредилге черниң 4 шак үеэм, улуг хүн турган.

Дүвүрээзин. Медээ. Алгы-кышкы! Команда...

— Бомбалай бердим!.. Шымдадар!..

— Даймы!.. Даймы!..

— Дүр-ге-де-де-ер!..

Ким кымны бомбалай бергени, ужур-бажы билдинмес. Улуг лейтенант Семен Севээн ийиги каттан дүже халдаш, лашкаар үне халып кээп, бодунуң караанга бүзүревейн турган: ат болган, хай-халап ооскээн турган... Ында-мында өрт, чалбыш... ыш-бус... алгы-кышкы... Даваш-шимээн бир-ле чайгы дээр диңмиреп турганнар.

Генерал-майор Глухов курсантыларын чыскаай каапкан.

Ол аразында радио Совет Чазактың чонга кыйгырыын дамчында бергеи:

— Бүгүн, июнь 22-де, даң бажында бистиң чуртувус Советтиг Эвилелиниче немец-фашистиг эжелекчилер оор-дээрбечи ёзу-биле халдаан... Немец-фашистиг ааратаннарга удур Ада-чурттуң ыдыктыг Улуг хосталга дайыны эгелээн... Совет Эвилелииниң хамаатылары, ада-чурттулар, шупту Ада-чурттуң камгалалыынче, бүгү чүвени фронтуга. Кызыл Шеригте, бистиң херээвис щыныыг, бис тималаар бис!... Немец-фашистиг ааратаннарга өлүм!—дээн, дикторнуң сөстери бүгү чуртту, бүгү совет кижилерии Ада-чуртуң камгалаар ыдыктыг демиселче кодурүм үндүрүп турган.

Каунестан кыыгаар шоолуг ырак-даа эвес, 60-на километр. Оор-дээрбечи немец-фашистиг ааратаннарга кыыгаарны чаза таварыш, хоорай, суурларны өрттедип-хуюктап, совет кижилерии олум-чидимге таварыштырып чоруп олурган. Фашист демдектерлиг самолёттар кара шаар, каарган, кускуппарзыг, каът-каът диргелген, бомбалар черже токтуп турган.

Москва-биле харылаа үзүлгеп турган. Шериг Академиязының лагерьде чайлаглап турган курсантылары фашистерии ол кас демдектиг «каарганнарын» база-ла сыспа берип эгелээн. Хоорай кырынга ужуп кээп бомбаларын долу ышкаш кыдыр теп каап турган фашист самолёт-

Шеригниң хүлээлецинге ок-боону холга тутказ, фашист ааратаннарны кыра шапчыы-биле фронтуже чорударын дилээн хөй-хөй кижилериниң биилиришкиннери ТАР-ның нам, чазаанга кирип эгелээнин билдингир болгай. Подполковник Семен Хунаевич Сезээн оске шериг командирлери өөрү-биле кады ынчан Араттың аътты Кызыл шеригин улам дайынчы байдалга тургузар, ылаңгыя фронтуже аътланыр танкистерни болгаш эки турачы аътты шериг эскадронун белеткээр дээш дыка улуг ажылды чоруткан.

1943 чылдың чазынында фронтуже аътланган танкистер маадырлыг Кызыл Шеригниң хүрээлецинге кирип алгаш, немец-фашистиг ааратаннарга удур кайгамчык эрес-маадырлыг тутчуп турганын билир бис. Оларның аразындан Хомушку Чүргүй-оол Совет Эвилелииниң Маадыры болган. Ол-ла чылдың октябрьда аътланган эки турачылар, оларның командирлери Кечил-оол, Бүрзекей, Довчут, Оолак, Байыскылап олар кайы хире маадырлыг эрес-дидим тулчуп турган ийик?! Төрээн чуртту, оон маадырлыг Кызыл Шерии од дугайын бедии-биле үнелеп, тыва эки турачыларны хөй-хөй орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан ышкажыгай. Тыва кавполктуң командири Семен Хунаевич ол маадырлыг танкистеринге болгаш эки турачыларынга чоргаарланып чоруур.

Подполковник Семен Хунаевич Сезээнниң командылаан Тываазынче дээди шериг эртемниг халдып чаңыпкан. Төрээн Тываазында чаа албан дужаазы оларны ыңнап турган: Семенов баштай шериг комиссары, оон соонда — Тываның аътты шериг полказының — кавполктуң командири апарган.

Совет Армиязың Москвада М. В. Фрунзе аттыг шериг Академияз

Партшйжи ИНФОРМАЦИЯ

Бүдүрүлге болгаш тускай эртемниглер

«Колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезин хогжүдеринге тускай эртемниглерниң ролүн бедидер талазы-биле СЭКП-ниң Алтай крайномунуң ажылынып дугайында» СЭКП ТК эрткен чылын доктаалды хүлээп алган. «Чыраа-Бажы» совхозта партия организациязы бо угланышкын-биле кандыг ажылдар чорудуп турарының дугайында айтырыгны партия хуралынга чугаалашкан. Бо талазы-биле совхоз директору эш Хүрең-ооллуң илеткелин дыннаан чугаалашкай. СЭКП ТК-ниң доктаалын күүседир талазы-биле чамдык хемчеглер алдынып турарын илеткелчи демдеглээн. Совхоз эрткен чылын мал ажылынып продуктуларын күрүнеге садарының планныг онаалдаларын күүсеткен.

Тускай эртемниглерниң ролю бедип турарын ажыл-агыйның чамдык адырларында тускай мергежилдиң ажылдакчылары көргүзүп турар. Чижээ, трактористер К. Заир-оол, Д. Кара-оол, Б. Ондар олар 1038—1167 га чымчак чер андырылгазын чоруткан болгаш 161—663 иг кывар-чаар материалдарны камнап алган. Комбайнерлер Монгуш Эрес-оол 726, Куулар Арандол 700 га черниң тараазын ажаган, Хойжулар М. Очур-оол, Куулар Седен, Борис Куулар, Каваа Монгуш, Куулар Хокпалдай мал ажылынып тускай эртемниглериниң сумелерин чеп ажыглап тургаш, төрүүр чүс хойга онаалтыр 100—107 хураганны камгалап алганнар. Саанчылар Хувискаал Хомушку, К. Таан, М. Алдын-кыс, М. Кок олар база жи көргүзүүлерлиг болган.

Совхоз бүдүрүлгезин хогжүдеринге бодунуң үлүг-хуузун киирип турар тускай эртемниглерни хуралдан айтып демдеглээн. Оларга малдың кол эмчизи К. Дамдын, тудуг бригадазының удуртукчузу Ю. Шагжы, гитротехник К. Семис-оол, ветеринар фельдшери Долума Куулар, Чыргакы салбырында зоотехник Кара-Сал Кара-оол, Чыраа-Бажы салбырында механик Сарыглар Очур-оол олар хамаарыжыр.

Тускай эртемниглер совхоз бүдүрүлгезин хогжүдеринге улуг күп болур ужурлуг дээрзин илеткелчи айыткан. Штатта турар 40 тускай эртемниглерниң 12-зи партия кежигүннери болгаш аңаа кандидаттар, 10 кижи комсомолчу, 7 тускай эртемниглер дээди өөредилге черин дооскан, арткандары тускай ортумак эртемниглер. Оларның хөйү ук совхозта үш чылдан орү стажтыг ажылдап турар.

Ындыг болза-даа совхозта ажылдап турар тускай эртемниглерниң ролю ам-даа чогуур дөңнелге чедир көдүрүлбээн. Чамдык тускай эртемниглерниң организаторлуг болгаш кижизидикчи ролю ам-даа чавыс. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктар-биле демисежир хамаан чок, боттары ону үреп чоруур кижилер бар. Ындыгларга зоотехник-селекционер А. Ооржакты, кол агроном К. Монгушту, Чыраа-Бажы салбырда агроном Б. Куулярны хамаарыштырып болур.

Совхоз бүдүрүлгезин хогжүдеринге агрономнарның ролювүн бедивейн турарынга чер ажылының культуразының кудузу тодаргай барымдаа болур. Чижээ, совхоз тараа культураларының дужүдүн бир гектарга онаалтыр 1970 чылда 2,8; 1971 чылда 3,8 болгаш 1972 чылда 4,7 центнерниң алган.

Мал ажылының тускай эртемниглери база боттарының хүлээлгезин чогууру-биле күүседип шыдавайн турар. Малдың продуктулуг чоруунуң кудузу, уксажыдылга ажылының чорувайн турары ол дугайын тодаргай хереченлеп турар. Янзы-бүрү чылдагааннардан малдың өлүп хораар чоруу ам-даа хөй болбушаан. Кол зоотехник эш Куулар бодуу кызыл ажылдап турза-даа, оске зоотехниктерден негелде чок. Зоотехник А. Ооржак бодунуң ажылынга ээ-харыысалга чоктадып, харын-даа ажыл шагы үзүп тургулаан.

Совхозта экономиктиг анализ куду дөңнелде турар. Кол экономпост эш Уфа бодунуң харыылап турар ажылынче эки ханылап кирбейн, ай, квартал санында экономиктиг анализти ыыларын ам-даа чедип албаан. Ооң ужурунда совхоз эрткен чылын орулгалыг болуп хамаан чок, харын-даа 626 мун рубль карыгалыг боон, республиканың бүгү совхозтарындан коштаан ажыл-агый болган.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында совхозтуң бүгү ажылчыннарының, ылаңгыя тускай эртемниглериниң мурнунда дыка улуг шиитпирлээр ужурлуг соруглалар бар. Совхоз бо чылын 420 тонна эттәп. 519 тонна сүттү болгаш бир мун ажыг тонна тараазы мүрүнеге седар. Моңу шиитпирлээрингө улуг организаторлуг болгаш кижизидилге ажылы негеттинер. Ылаңгыя тускай эртемниглер боттарының ажылын чогуур дөңнелге чедир көдүргеп турар ужурлуг.

К. КУУЛАР,
совхозта ажылчын комитединиң даргазы.

Улусчу контроль кичээнгейде

Чаа, депшилгелиг түүлдерни деткиринге, ажылда четпестерни ой-шаанда илередип чайладырынга улусчу контроль органнары партияның шынчы дузалакчылары болурлар. Оларның ажылы партия организацияларының кичээнгейининиң төвүнде турар.

СЭКП-ниң Эрзин райкому чоокта чаа болдунуң бюрозунга районда улусчу контроль комитединиң даргазы эш Эрелчиниң улусчу контроль бөлүктериниң ажылын үлүртүп турарының талазы-биле илеткелин дыннаан. Районда 218 контролерлардан тургустунган 7 бөлүк болгаш 26 пост ажылдап турар. Оларның иштинде «Коммунизмче орук», «Мөрен» колхозтарда, районнуң кижи эмнелгезинде болгаш райпода контроль бөлүктери эки ажылдап турарын бюрога демдеглээн.

СЭКП райкомунуң бюрозу районнуң улусчу контроль органнарының мурнунга чугула чаа соруглаларны айыткан. Амгы үеде шәәр малдың ооллаашкыны кидин-түлүк чорун турар. Ынчангаш улусчу контролерлар бо үеде улам дайынчы ажылдаар ужурлуг. Оон ынай техниканың септелгези канчаар чорун турарын база оон элилери кандыгыл дээрзин олар база кичээнгейге алыр хүлээлгелиг. Бир чугула соруга болза, социалистиг өнүүнүң ханылалы. Олче база улуг кичээнгей - салдынар ужурлуг.

• • •

Ол-ла бюрога Эрзин ортумак школазында өөредилге-кижизидилгелиг ажылды канчаар тургусканының дугайында ында партия эге организациязының секретары эш Чалдыгның илеткелин дыннаан. Школада өөредилге-кижизидилгелиг ажыл колдуунда чогуур дөңнелде тургустумган дээрзин бюро демдеглээн. Башкылар А. Х. Оюн, Л. Дамба-Хуурак, М. В. Күнүүжен, А. С. Хертек боттарының класстарынга чүс хуу өөредилгени чедип алганнар.

Оон-биле кады школада партия организациязының өөредилге-кижизидилгелиг ажылды организастап турарында четпестер барын база айытқан. Ийиги уллуда өөренимчилер дөрт мун ажыг өөредилге шактарын үскени эптежир аргажок чүүл болур дээрзин райкомунуң бюрозунга айытқан.

Өөредилге-кижизидилге лиг ажылды экижидеринче угланган хемчеглерни айытқан доктаалды СЭКП райкомунуң бюрозу хүлээп алган.

А. АРАКЧАА.

ХЕРЕГЛЕЛГЕ ДҮҮШТҮР

«Саян» универмаг үенин негелдезинге дүүштүр, садып алыкчыларны культуралуг хандырарынга таарымчалыг кылдыр тургустунган биетин республикада эң улуг садыг төвү. Маңаа хүннүң-не хөй-хөй садып алыкчылар кээп, хереглээнин садып ап турарлар. Эптиг-эвилең, культурлуг бараан болуп, хереглелин шилип алырынга дузалашкан садыгжыларга садып алыкчылар өөрүшкүзүн бо-ла илередир. Садыгның культуразын, оон садыгжыларының арын-нүүрүн көргүнчүк дег көргүзүп келир бир чугула чүве — универмагтың килдис бүрүзүнде саналдар болгаш хомудалдар дептери. Оны сонуургап көрген кижи чоннуң садыгжыларга өөрүп четтиргенин илереткен онон демдеглелдерни сонуургаар.

Коллективтиң үре-түңнелдиг ажылының бир херечизи — эрткен юбилейлиг чылда пландан ажыр 860 мун рубльдиң бараанын чонга сатканы болур. Азы ону тоску беш чылдың бирги чылында сатканындан барык 10 хуу ажырган.

Моңу канчал чедип алганы? Коллектив бирги ээлчеде садып алыкчыларның хереглелин доктаамал сонуургап, өөренип көрүп турарында. Ылаңгыя универмаг арткен чылын тускай 30 делгелге-садыгны организастаан. Чүгле оон ачызында беэин немелде орулга 72 мун рубль болган. Делгелге-садыг садып алыкчыларны хаара тудуп, олар кандыг барааннарны хөйү-биле садып ап турары оон көстүбээр. Кызыл-садыгның организастааны 16 ярмаркага болгаш базаарга универмаг киришкен. Эр болгаш хереэжен белен хеп аймаан делгеп көргүзерин болгаш садарын база организастаан. Ынчангаш ындыг барааннарны садар килдистерниң бараан саарылгазы 30 хуу өскен. Универмагтың ажылдаар шагын таарыштыр өскерткени черле улуг ужурдузалыг болган. Эрткен чылдың сентябрьдан эгелеп воскресеньеде база ол ажыттынып турар. Оон ачызында 450 мун рубльдиң немелде бараанын сатқан.

Бо дээрге универмагтың удуртукчуларынын чонга садыг хандырылгазын таарымчалыг организастаарын кичээнгейге ап турарының бир херечизи-дир.

Коллективтиң ажыл-ишчилериниң болгаш килдистериниң ортузунга организастаан социалистиг чарын база дээштиг салдарлыг болуп турар. Ону ай болгаш квартал санында түңнээр, тиилекчилерге хамаарыштыр материалдыг болгаш моральдыг ндиг бериишкинин ажыглап, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинни калбартып турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы дең бедик атты 14 кижи чаалап алган, он ажыг кижиниң ады универмагтың хүндүлел самбызында болгаш хүндүлел депгеринде кирген.

Бо улуг коллективтиң гаплентерея бараанарын, иштики хептерни болгаш хереэжен идиктерни садар килдистер бедик көргүзүүлүг ажылдаан. Чүгле эрткен чылын эвес, харын бо чылдың январь, февраль айларының түңнелдеринде ол үш килдис шилчимир вымпелдерни салбайн келген.

Универмагтың садыгжылары 1973 чылда бедиткен хүлээлгени алгаш, берген сөзүнге ээ болуп, чыл эгезинден бээр шудургу ажылдап келген. Январь айда 600 мун рубльдиң бараанын чонга садар планныг тургаш, ону 662 мун рубльге күүсеткен, февральда 755 мун рубльдиң бараанын садар планын 812 мун рубльге чедирген.

Садыгның чаа арга-хевирлерин шиңгээдип, оон культураазын бедидип, садып алыкчыларның хереглелин доктаамал өөренип, ону хандырар хемчеглерни ап тургаш, коллектив бедик түңнелдерни чедип ап турар. **А. ХҮРЕШ-ООЛ.**

Чарыштың лозуңу — шалыпчы темп.

тергиин шынар

ПЛАНДАН АЖЫР БАШТАЙГЫ МУҢ ШАК

Минскиниң будүрүлге каттыжышкыны «Хөрелдиң» шак заводунуң коллективи бо хүннерде хөй, эки шынарлыг болгаш эвээш чарыгдалдыг продукция будүрер деп лозуң-биле чүткүдүг ажылдап турар. Январь планындан ажыр 1000 хереэжен хол шагын будүрүп үндүрген. Продукция сайгарарының планын 105 хуу күүсеткен. Коллектив социалистиг чарышты делегеңгей калбартканының ачызында хөй чедишкиннерни чедип ап турар. Кол цехтерниң бирээзи — 2 дугаар эптелге цеги — чыл планын декабрь 25-те бүрүн күүседир, 1973 чылда Шынар демдектиг 40 мун шакты будүрүп үндүрер деп хүлээлге алган.

ЧУРУКТА: заводтуң эптелге цехиниң инити шинчизи.

В. КУНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ССРЭ—ЯПОНИЯ: ЧАА МАГАДЫЛАЛДАР

Совет Эвилелиниң күрүчелер аразынга дең эргелиг, ботботтарынга ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырынче угланган, тайбың күзээр, чаагай сеткилдиг политиканың бүгү делегей улам билип, деткип турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Японияның ССРЭ-де элчизин К. Ниидзэкини чоокта чаа хүлээп алган. Ол хүлээп алышкын үезинде Японияның премьер-министри Какуэй Танаканың чагаазын Л. И. Брежневке К. Ниидзэки дамчыдып берген. Ук хүлээп алышкынны Японияның хөй-ниитизи болгаш парлагазы үнелээн. Совет Эвилелиниң тайбың күзээр политиказының делегейге үнеледи турарының база бир барымдаазы ол болган. Японияның чазааның төлээзин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эң баштай хүлээп алганы ол деп демдеглээш, «Токио симбун» солун «совет-япон харылзааларны калбартырынга ылап сонуургалдының совет таланың илергейлээнь» ол деп мурнуку үүлүнге ук болуп бүрүн үндезининг үнелээн.

Совет Эвилели биле Японияның аразында чаагай кожахелбээ харылзааларның калбарганы ийи чурттуң улустарының күзел-сонуургалы-биле бүрүн дүгжүр болгаш Чоокку Чөөн чүкте тайбыңы, делегейниң айыыл чок чоруун ниитизи-биле быжыглаарынга база улуг ужур-дузалыг. Кады чарлаан совет-япон декларацияга ат салгапындан бээр эрткен он алды чыл оны бүзүрелдиг бадыткаан. Найыралдыг, кожа-хелбээ ийи чурттуң аразынга чылдың-на садыглажырының хемчээли 800 миллион рубль чедир улгатқан. Түүлбүрү дең делгелдиг совет-япон политиктиг харылзаалар база көзүлдүр-ле калбарган. Ийи чурттуң улустарының аразынга билчиишкинни быжыглаарыпта дуза чедирер культура харылзаалары ССРЭ биле Японияның аразынга чедиишкинниг калбарып турар. Совет болгаш япон организациялларның аразынга 1973 чылда эртем болгаш культура талазы-биле солчуушкуннар кылырының программазынга чоокта чаа Токиога ат салган. Ол программада аалдажыр толээ болуктерин, уран чүүл коллективтерин болгаш делегелгелерин солчуп турар деп айыткан.

Ам Совет Эвилели биле Японияның харылзааларын улам быжыг туруштуг кереэ барымдаалаар үндезинче шилчиткеп турун болур, шилчидер ужурлуг-даа апарган үеде олар боттарының харылзааларының чаа үе-чадазын эгелээринге бүзүрелдиг чоокшулап келген.

ССР Эвилелиниң 50 чыл оюнга тураскааткан СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң арткен чылын декабрьда болган каттышкан хуралынга Л. И. Брежнев мынча дээп: «келир чылын чугула совет-япон чугаалажышкынныр болган турар ужурлуг. Олар делегейниң ийиги дайынының үезинден бээр артып келген айтырыгларны таарыштыр чугаалажыр, бистиң чурттарывыстың араазында харылзааларны кереэ барымдаалаар үндезининг болдурар соруглалыг. Чугаалажып турар бүгү айтырыгларның талазы-биле хүлээп ап болур дугуржулгалыг болган турарын күзеп турар бис».

Ол чайгылыш чок турушту Японияның салдарлыг бөлүктери чүүлдүг деп үнелеп турар. Совет-япон харылзааларны экижидерин кандыг-даа сылдаглаашкын-биле боогдаар дээп япон реакцияның ораадажышкынныр кылырын ол бөлүтер киришпестей берген.

Чижээ, «япон чазак Совет Эвилели-биле найыралдыг харылзааларны быйыглаарын даштыкы политиктиг ан чугула соруглаларның бирээзи кылдыр тургусқан» — деп, салдарлыг япон «Асахи» солун демдеглээн. Чоокта чаа «Санкэй синбун» солуннуң тускай айтырыгларга харылаткан японнарының 84 хуузу Совет Эвилели биле Японияның аразында экономиктиг кады ажылдажылганы улам калбартыр деп санаалдаан болгай. Экономикага хамаарыштыр дем каттыштырып ажылдаарын калбартырынче, ылаңгыя, Сибирьниң чамдык бойдус байлактарын ажыглалга киирер ажылга киржиринче садыг хайгаараар япон албан черлериниң улуг сонуургал салып турарының ужуру черле билдингир. Олар ону совет болгаш япов-даа талага база ажыктыг болур ийик деп турар. (СЭТА).

ЭҢ ХООЧУН БҮДҮРҮЛГЕ

ПРАГА. Чурттуң эң хоочун будүрүлге черлериниң бирээзи — Ческе-Будеевиценің «Кох-и-Нор» фабриказы бо чылын 125 чыл оюн байырлаар. Ооң будүрүп турар продукциязы делегейге шынаңла сураглыг. Ол фабрика 21 янзы хемчээлдиг кадыг болгаш 64 өңнүг карандаштарны будүрүп турар. Чурт иштинде болгаш даштыкы чурттарда чагыкчыларның хереглелдерин ооң хандырып турары чедиишкинниг. Чехословак радионуң даштыкы дамчыдылгаларының редакциязының мындаа чаа арттырган анкетазының үезинде «Школда» маркалыг автомобильдер-биле «Ява» мотоциклдер, шил болгаш Пильзеньниң сураглыг «Праздрд» пивозу-биле чергелештир «Кох-и-Нор» маркалыг карандаштар Чехословакияда будүрүп турар эң сураглыг продукция хевирлеринің бирээзи деп үнелеткен.

Будүрүлге онаалдаларын үлегерлиг күүседип турары дээш фабриканың коллективи Күш-ажыл ордени-биле шаңнаткан, ооң соонда аңаа «ЧКП-ниң 50 чыл ою аттыг будүрүлге черы» деп хүндүлүг атты тывысқан.

Будүрүлге черы аку-дунма социалистиг чурттарның будүрүлгелери-биле чедиишкинниг дем каттыштырып ажылдап турар. «Кох-и-Нор» биле Москваның Л. Б. Красин атты карандаш фабриказының коллективтери найыралдыг харылзааны үр үе дургузунда тудуп келген. Ажыл дуржулгазың үре-түңнелдиг солчуруйн талага дузалыг боон турар.

Фабриканың продукциязын эң хөйү-биле ГДР садып ап турар. Ооң будүрүлге черлери-биле чедиишкинниг дем каттыштырылгазы он чыл ажыг үе дургузунда үргүлчүлеп келген. Каш-ла чыл мурнунда «Кох-и-Норнуң» ажылдакчылары куба оңнуктериниң карандаш фабриказын тудуп тургузарынга дуза чедирген, карандаш будүрериниң технологиязын толевилежип берген, аңаа тускай эртемниглерни база белеткеп берген.

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

Вашингтоннуң „Чоокку чөөн чүк айы“

Вашингтон болза араб-израиль чөрүлдээлерни таарыштырар арга тыварын күзеп турар деп бодалды тургузар дээш америк дипломатия соолгу үеде көөргеттинер хөй-хөй базымнарны кылган. «Чоокку Чөөн чүкте америк күзел-сонуургалдарга болгаш маргылдаа-чөрүлдээлиг айтырыгларга хамаарыштыр бүгү таладыг шинчиледдер чорударының» белеткелин кылыр деп, АКШ-тың национал айыыл чок чоруунуң айтырыгларынга хамаарышкан ажыл кылып турар ажылдакчыларга президент Р. Никсон айтыышкын берген. Иорданиның хаанны Хусейн, Египеттиң президентизиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле чөвүлекчизи Хафез Исмаил болгаш Израильдиң премьер-министри Голда Меир америк найысылалга чоокта чаа баргылаан. «Шыгырт туруп алган» Чоокку Чөөн чүк кризизиниң чайладыр дээш Каттышкан Штаттар черле биреэзин кылыр деп, Вашингтоннуң улуг дужаалдыг төлээлери әңдере-ле аазаашкыннар кылган. Неделя санында үнер «Тайм» журналдың бижээнин ёзугаар алырга, «Израиль-биле тайбың эптежип алырывың оруу Вашингтонну таварты эртер» деп, араб күрүнелерни тооредир хамык авыяастаашкынарны кылып турганы ол.

Ам Вашингтоннуң чарлаан «чоокку чөөн чүк айы» эрте берген. Оон ол айыпка хамаарыштыр аазап турган дипломаттыг авыяастаашкынарны база туман дег эстей бергеп. АКШ Гель-Авивти хөй дээр туржук, харын Израильдиң чагырга черлериниң чорудуп турар дайынзырак, экелекчи угланышкыныыр, үүлгедиглерин онемчидер политиканы ожегээр уламчылап турар. Хыдыкчы-бомбалакчы «Фантом», «Скайхок» деп самолёттарны болгаш оске-даа шавар халдаашкын чепсектерин садып алырынга чарыгдаар 565 миллион доллар түңнүг улуг чээлиин Израильге катап тыпсырын Вашингтоннуң чөпшээрээни чогум-на ону хереченлеп турар. Израиль 1967 чылда барымдаалап турган кызыгаарларынче аткаарлаарын кажан-даа чөпшээревес, Голан кожагарларын болгаш Шарм-аш-Шейхти эгидип бээр дугайында айтырыгны кажан-даа чугаалашпас деп, Голда Меир катап ынча доллар чээли айканынга оорагалыгаш, ыят чок медеглелдер кылган. «Синайны эжелеп алган болгай бис, ынчангаш оон чайлап бээр дивейн турар болгаш чайлап бербес-даа бис» — деп, Голда Меир демдеглээн. Үедүптен бээр арабтар чурту чораан черлерни 1967 чылда эжелеп алгаш, оларны шуут холгаарлап алырын күзээш, Израильдиң чазаа КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүделиниң сураглыг шиитпирин күүседирин шаптыктаары-биле капсырлаштыр эжелеткен бүгү араб черлерден израиль шериглерни үндүрериң тайбың таарыштырылгага болдурбас оралдажмышкынны түүлбүрү кажарлаашкыныыр кылып турар.

Израильдиң даштыкы херектер министри Эбанның бадыткаанын ёзугаар алырга, араб күрүнелерге хамаарыштыр АКШ биле Израильдиң планнарын улам дүүштүрүп дугуржуруп Меир америк найысылалга чугаалашкан. Суэц каналга катап судволар арга-маргыл чорудуп турар. Ол фронтунуң соңгулда мурнунда чарлаан программазы экономиктиг чаартылгалар кылырынга хамаарыштыр аажок эрелгей. Ындыг-даа бол, ол программа эрге-чагырганы демократчыдарынга, политиктиг хоргудатканнарны хостаарынга, Куба-биле дипломаттыг болгаш садыг харылзааларын катап тургуварынга хамаарыштыр хөй-хөй аазаашкыннарлыг. Ук аазаашкыннар чонга сураглыг апарган. Шериг ёзуруумунуң эрге-чагырганы башкарын келгенинге чоннуң хөөн чогу чуртта аажок калбарган. «Хустицналистиг» хосталга фронтузуу» ону ажыглап шыдаан — соңгулдага кол түңнел ол болган.

Аргентинага соңгулда чүнү көргүскенил

Аргентинага национал конгрессти тарадып дүжүргенниден бээр каш-даа чыл эрткен. Март 11-де аңаа ол конгресстиң депутаттарын болгаш чурттуң президентизин, оон оралакчызын база соңгаан. Чуртка эрге-чагырга сөөлгү чылдарда шериг кижилериниң холувга турган. Соңгулда эртирген болуушкун ынчангаш онза сонуурганчыг болган. Вадылаашкынның чогум түңнелдери ам-даа чарлаттынгалак болза-даа, «Хосталганың «хустицналистиг» фронтуаундан» (ХХФ) президентиге хамаалы чөн кандидады Эктор Кампораның тиилээнин амгы шериг ёзу-чурумунуң удуртукчузу генерал Лануссе минип хүлээр ужурга таварышкан. ХХФ-ниң соңгулда блогу моок мурнунда президент чораан, 1955 чылда шериг кижилерге дүжүрткен Хуан Перонның талалакчыларын нуругулайында эвилелдештирип турар. Ол фронтуның соңгулда мурнунда чарлаан программазы экономиктиг чаартылгалар кылырынга хамаарыштыр аажок эрелгей. Ындыг-даа бол, ол программа эрге-чагырганы демократчыдарынга, политиктиг хоргудатканнарны хостаарынга, Куба-биле дипломаттыг болгаш садыг харылзааларын катап тургуварынга хамаарыштыр хөй-хөй аазаашкыннарлыг. Ук аазаашкыннар чонга сураглыг апарган. Шериг ёзуруумунуң эрге-чагырганы башкарын келгенинге чоннуң хөөн чогу чуртта аажок калбарган. «Хустицналистиг» хосталга фронтузуу» ону ажыглап шыдаан — соңгулдага кол түңнел ол болган.

Латин Америкага шериглерниң политикадан даштаар турбас апарганы черле билдингир болу берген болгай. АКШ-тың президентизиниң тускай төлээзи боон алгаш, Недьсон Рокфеллериң ол дишке чораанының соонда кылган илеткелинде демдеглээнин ёзугаар алырга, «мурнуу талакы болгаш төп америк хөй-хөй күрүнелерде шериг кижилер ниитиледдиң эң салдарлыг политиктиг белүглежишкини боон турар... шериг кижилерниң эрге-чагырганы холгаарлай бээрин тоң-даа, мурнуу-даа Америкеның чоңу тайбың хүлээп коор ниити чанчылдыг апарган.

Эрткен үеде, шериг офицерлериң корпузу нуругулаймында помещиктерниң болгаш бай-хоренгитен оң-бүдеелерниң сыскындыларындан тургустунган турда, мүрүне эрге-чагырганы шериг күжү-биле дүжүрер эргимделер шында-ла реаксылыг болгаш шериг диктатураның үргүзарынга чедирер турган. Сөөлгү үеде чүүл-бүрү үсадиглер болгаш ажылчы чоннуң чүүл-бүрү кезектериниң чедээлери армияга улам хөй-биле немежип киреерге помещик байларның болгаш америк монополияларның күчүлелин чоннуң коор хоюу чогу чепсектиг күштерге база улам калбаа-биле шептереш турар апарган. Ындыг болганда, болуушкунарның хөгжүлдези чагырыкчы аңгыга таарымча чок апаарга, реакцияның армиязы ажыглаар аргазы чок болу берген.

Аргентинага болган соңгулдаңың чугула база бир түңнелй «Улусчу революстуг эмнелдиң» кандидаттарының чедиишкинин болган деп чүвени хүлээп көрээ чогуур. Оларны Аргентинаның чажыт байдалда турар Коммунистиг партизы база деткээн. Ол эмнелдиң президентиге кандидады Оскар Алеиде миллион ажыг бадылаашкынны алган.

Аргентинаның улузу ханы социал-экономиктиг чаартылгалар чорударын дадагалзаа чок саналдаан. Ам ында тургустунган байдал эрге-чагырганы амга-даа чедир реаксыныг диктатуралар холгаарлап турар оон оске латин-америк чурттарга база салдарлыг болган туруп болур.

(СЭТА).

ХОЙЖУЛАРНЫҢ ОЛЧАЗЫ

ШАГААЛ-АРЫГ. (Телефонбиле). Улуг-Хем районнуң колхоз, совхозтарында хой ооллаашкыны кидин-түлүк чорун турар. «УТКА 25 чыл», «Найырал» совхозтарда, «Х Улуг хурал» колхозта хой ооллаашкыны организастыг чорун, чаш толу мендя доругун турар. «УТКА 25 чыл» совхозта 9.322 хой тараэн, оон 163 хураганны артыкка алган. «Найырал» совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери база хойжулар малдың баш санын хоратпас дээш бүгү-ле хемчеглерни ап турар.

Ажыл-агыйның малчыннарының коданнарында мал чоми бар, суг-биле хандыртынган. Колхоз, совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери база хойжулар малдың баш санын хоратпас дээш бүгү-ле хемчеглерни ап турар. Ынчангаш хойжу бо чылын төрүүр чүс хойдан чүс хураган доруктуруп өстүрер хүлээлгезин күүсеткен. Оларның чаңгыс бажын-даа хоратпас дээш кадарчы ажаалда, чемгерлигсиниче улуг кичээнгейни салган.

Ажыл-агыйның малчыннарының коданнарында мал чоми бар, суг-биле хандыртынган. Колхоз, совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери база хойжулар малдың баш санын хоратпас дээш бүгү-ле хемчеглерни ап турар.

Д. АРАКЧАА.

Будапешт — Европаның эң бурунгу пайысылалдарының бирээзи—хүннүң-не улам чалыыткаттынып турар. Чешель хоорайның эң улуг үлетүр төптериниң болган «Икарус» заводтуң чоок кавызында амгы үепиң бедик, чырык корпустарын, чер болганда чаа-чаа бажыңнарны тудуп турар. Бурунгунуң улуг бажың-балгадыбиле оларның аянажып турары кончуг чараш.

ЧУРУКТАРДА: Будада «Будапешт» гостиницаның оңза аян-шинчизиг чаа бажыңы; оң талада — хоорайның хумагалыг кадагалап турар төөгү тураскаадарының бирээзи — Дунайны кежилдир тургустунган, сураглыг Сенчи көвүрүг.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АМЫДЫРАЛДЫҢ ДЕЛГЕМ ОРУУ-БИЛЕ

Иайги эзлчегник кичээлдери ам-даа эгелээлек. 3 «б» класска математика кичээли болуп ужурлуг. Оөреникчилер уруук-суурук чыглып кээп, чанчыкнан чуруп ёвүүлээр кичээлге белеткенип турганнар. Чаа темага чүгүла материалдарны башкы самбырада бам бүрүүлээр бижип белеткеп каан.

Башталгы кичээлже медээ эдипкен. Үш оөруүг парталарда олуттарны өөреникчилер шагда-ла эгелекек. Оналга күүсеткен кызырааштарыл одурүүлар дайы-биле кончуг дүрген чыгган дамчыдыптылар.

Класс-биле башкының аразында ажыл-ижчи хаылзаа тургустунган. Башкының бир деп-дескн, аянныг үк-биле эгелээн башталгы сөзүг безин урулларның кичээнгейин бүрүүг-биле хаара туулькан шыкаы болган.

— Уруглар! Бөтүүг тема берге. Кичээнгейлиг ыыннанар. Силер менээ дузалажыр ужурлуг силер,

Кичээлдин темазы: «Дүрсенинин, үеним болгаш ыяш аразында хамаарылга». Башкының бижип каап чижектеринде үе доктаамал, дүргени деп хемчээлдиг оскерилп турар. Оөп-биле чергелештир эртер орук база ол хире улгадыр. Шак мындыг математикитиг нарын билигни 3-кү классчы уругларга чедиирге кыдыр хөреглеп, оөп чолаачылыларның техникалы шингээдип алган болгаш билдилиг башкарарын, орук шимчээшкинининң чүрүмүн биларнн хынаар талазы-биле зона маргылдазынга киржиринге белеткеп болур. Маңаа бо удазда «Волга» деп 12 автомашина киришкен. Бир машинаны ийи чолаачы залчег-биле башкарып чоруур. Ынчангаш оруккa доктаавайн бүгү дистанцияны эртер. Машина бүрүү курлавыр кыдыр бир дүгүй, үш камера болгаш ийи канистра (40 л) бензин ап чоруур эргелиг. Маргылдазының негеледелерин ёзугаар башкарыкчы кижи график сагывайн, контроль постуларынга мурнап азы озалдап келир, ону демдеглел чок эртирер болза, штраф сан алыр аппар. Оруккa ГТО-нуң чамдык комплексининиң ёзугаар белеткелдер көрүүлүкүн, эки үлегер-чижек, — кончуг чүүлда чүүлдер ол болбайн аан. Бо сөстерниң түс-түста ужур-утказын Татьяна Павловнага хамаарыштыр алыр болза, кижыт-даа дадаралзаа чокка төлептим-биле уведеттинер.

«...Барык 40 чыл бүрүнгаар чүве. Ынчан Успенка школазынга ажылдап турган мен. Менээ ийи классты кады башкыладып каан. Чүткулдүг-ле ажылдап турдувус (үш-ле башкы турган). Эртенгинин үш шакта-да тура халыыр сен...» Татьяна Павловна ам ынчаар сакгып чүгаалап олурар. Чүткүдүг-ле ажылдап турган бис дээнимде утка-да хөй. Ол үеде Тывага башкы кадрлар ажаар, суг дег дерек турган. Уруглар-биле чергелештир улуг улустуг база бижикке өөредир. Билиг-же чүткүп кайгамчык.

Башкы болгаш ооң ажыл-ижи

Башкының ат-алдары, хөй-ниити хүлээп көрүүшкүн, эки үлегер-чижек, — кончуг чүүлда чүүлдер ол болбайн аан. Бо сөстерниң түс-түста ужур-утказын Татьяна Павловнага хамаарыштыр алыр болза, кижыт-даа дадаралзаа чокка төлептим-биле уведеттинер.

«...Барык 40 чыл бүрүнгаар чүве. Ынчан Успенка школазынга ажылдап турган мен. Менээ ийи классты кады башкыладып каан. Чүткүдүг-ле ажылдап турдувус (үш-ле башкы турган). Эртенгинин үш шакта-да тура халыыр сен...» Татьяна Павловна ам ынчаар сакгып чүгаалап олурар. Чүткүдүг-ле ажылдап турган бис дээнимде утка-да хөй. Ол үеде Тывага башкы кадрлар ажаар, суг дег дерек турган. Уруглар-биле чергелештир улуг улустуг база бижикке өөредир. Билиг-же чүткүп кайгамчык.

Ада-иези Бии-Хемнин Туран ынчаар чурттап чораан. Орус. тывa чон бот-боттарны кожаледбээ чорун, дузалажып, каракгажып келгенин башкы сакгып олурар. Успенка, Тергалыг — аныяк башкының эң башгайы ажылдап чораан чердери. Өт-бүледиг болу бергеи. Ада-чурттун Улуг дайыны эгелээр мурнунда чылын башгайы кызы төрүттүнгеи. Аас-кежии, оөрүшкү аныяк кижилерни ур-ле өөрүпээн: хаалпыг дайын эгелээн, гитлержи Германия Совет Эвилелинче хаддаан, дайыл диргелип келген. Татьяна Павловнаныл ашаа фронтуже аъттанныкан.

Ол дайын шолүнден ээп келбейн барган.

Иенин өөрүшкүзу — хенинг кызы чаа-ла 3—4 харлыг турда, Таңдының Владимировка оруура ажылдазыры-биле чорудункан. Оон бээр ам ужее

Татьяна Павловна үк колективте мурнакчы дуржулганың школазын кап чыл удыпгыр ужуртуп келген. Бодү кезээде өөренип, билинн бедидии чөрүүр. Чаа программа-биле ажылдазарының аргалдуржулгазын шингээп ап-гаш, оскелерге айтып турар.

Чаа программаның тодарымчалыш, илангыя математиканың «угаанныын», уруглар-ны болдырыштар утка-шынарлыын ол магалап чугаалаар. Номчулга-даа, бойдус-даа кичээлдеринге уруглар Төрээн чуртунга, ана бергинген чөрүкка кижиштинер. Улуг башкы В. И. Ленин дүгайынында байлак материал чыгдынган.

Хоочун башкы бо чылын 55 харлаан. Өөрү оны пенсиже үдээе-даа, ол ам-даа ажылдыышаан. Уруглар-биле ынакшыл — оон өөрүшкүүр. Барык 15—16 харлыынан мынчага дээр ол школаган, уруглардан чарылбаан. Орлан-шөвээ, эрес, ооржум, төптүг, өөрүк дээш, кандыг ажыл-чанныг уруглар түрбээлээ. Быжыг салгала-чүрүмнүг уруглар коллективин тургузуун алыры — эң кол чүүл деп хоочун башкы санап чоруур.

Владимировка школазының республиканга дээре ажылдыг школаларның бирээзи деп санадын турарында «Улуг өөренилгенниң терминин» деп хөрек демзээнин эдилекчин Т. П. Исаева ышкаш хоочун башкыларның кииргеп улуг улуг. 30 чылдар дургузунда чамгыс коллективке ажылдан зорда, башкыларның чамгыс эвес салгалы кижиштинген. Татьяна Павловна коллективбиле денге өзүп, бергүүлгаалап, оон өөренип, билиг мергежилгип, амырлаачы дуржулгазын удам хаалдадып чоруур.

Б. ДИРЧИН.

ЧАА ДЕЛГИИР

Бистиң республиканың Алдан-Маадырлар аттыг чурттакшылел музейинге чаа делгиир чүүлдерниң немежирин — кижи бүрүзүнге сонуургачыг.

Чоокта чаа музейнин фондузунга уран чурулга талазыбиле чаа чүүлдер немешкен. Ол болза бистин ус-шевер ыаныкчыларывыстың чаа кылган ажылдары болур. Олар-ның араазында РСФСР-ниң 1972 чылда И. Е. Репин аттыг Күрүне шаңналының лауреаттары Рэйса Аракчаанын «Кошкар», «Чыт аңкан алаң», Хертек Мижит-Доржуның «Бодаганныг теве», «Бызаазын эмзирип турар мыйгак», «Таңнымыз те», Байыр Байындының кара-хүрең чонар-даштан кылган «Аргар-кошкар» дээш ышкаш бедик мергежил-биле кылган чаа ажылдары бар. Оң ышкаш чонга билдингир чаа-ныкчы Саая Когелдин элээп хей ажылдарын база хүлээп алган. Оон ажылдарының араазында ак болгаш сарыг човар-даштан кылган хол-шыдыраның хевирлери онзагай. Чаа эксponаттарны хүлээп ап тура, комиссия бистиң сиилбиктилеривистиң ураи мергежилии база катап үнелээн.

В. ЧАЛБАА.

ИНТЕРНАТ-БИЛЕ ХАРЫЛЗААЛЫГ

Баян-Кол ортумак школазы Улуг-Хем районда база бир хей өөреникчилиг школа болур. Оон интернадында 90 ажыг өөреникчи бар. Бо өөредилге чылының эгезинде районнуң бүгү школаларының интернаттары эң эки өөредилге, бедик сагыыга-чуруум, үлегерлиг арыг-шевер чорук дээш араазында сонгашистиг чарыштыг салган.

Эрткен чылдың түңелги-биле алырга, бо интернаттың бүгү талазы-биле байдалы эки. Интернатта чурттап турар өөреникчилерде багай демдектиг кижи чок. Оон эргелекчиан М. Авай-оол, кижизидикчи башкы Л. Бады-Назын өөреникчилерге быжыг биилгни бээр, оларны кижизинг ажыы-чанга өөредир дээш чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап келгеннер.

Интернаттың дамылгалар араазында эң эки арыг-шевер, сагыыга-чуруумнуг дазылга дээш чарыш калбарган.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

СПОРТ ⊗ СПОРТ ⊗ СПОРТ ⊗ СПОРТ ⊗ СПОРТ

2108 КИЛОМЕТРНИ 42 ШАКТА

Красноярск — Абакан — Ак-Довурак — Кызыл — Ачинск — Красноярск. Картадан көөрге безин ырак-ладыр. Ол маршрутту Красноярск крайның автоспорттучылары «Волга»-биле (газ-24 маркалыг) чүгле 42 шак иштинде эртткен. Оон ниити хемчээли 2108 километр. Бо даарге «Сали даарбаа» деп. ырак хемчээлдиг чеге автомашиналарны мергежилдиг башкарарының талазы-биле болган чарыш-тыр. Маңаа киришкен чолаачылар ырак-узак, берге оруктарга чарыштырып, оон чолаачыларының техникалы шингээдип алган болгаш билдилиг башкарарын, орук шимчээшкининиң чүрүмүн биларнн хынаар талазы-биле зона маргылдазынга киржиринге белеткеп болур. Маңаа бо удазда «Волга» деп 12 автомашина киришкен. Бир машинаны ийи чолаачы залчег-биле башкарып чоруур. Ынчангаш оруккa доктаавайн бүгү дистанцияны эртер. Машина бүрүү курлавыр кыдыр бир дүгүй, үш камера болгаш ийи канистра (40 л) бензин ап чоруур эргелиг. Маргылдазының негеледелерин ёзугаар башкарыкчы кижи график сагывайн, контроль постуларынга мурнап азы озалдап келир, ону демдеглел чок эртирер болза, штраф сан алыр аппар. Оруккa ГТО-нуң чамдык комплексининиң ёзугаар белеткелдер көрүүлүкүн, эки үлегер-чижек, — кончуг чүүлда чүүлдер ол болбайн аан. Бо сөстерниң түс-түста ужур-утказын Татьяна Павловнага хамаарыштыр алыр болза, кижыт-даа дадаралзаа чокка төлептим-биле уведеттинер.

«...Барык 40 чыл бүрүнгаар чүве. Ынчан Успенка школазынга ажылдап турган мен. Менээ ийи классты кады башкыладып каан. Чүткүдүг-ле ажылдап турдувус (үш-ле башкы турган). Эртенгинин үш шакта-да тура халыыр сен...» Татьяна Павловна ам ынчаар сакгып чүгаалап олурар. Чүткүдүг-ле ажылдап турган бис дээнимде утка-да хөй. Ол үеде Тывага башкы кадрлар ажаар, суг дег дерек турган. Уруглар-биле чергелештир улуг улустуг база бижикке өөредир. Билиг-же чүткүп кайгамчык.

Ада-иези Бии-Хемнин Туран ынчаар чурттап чораан. Орус. тывa чон бот-боттарны кожаледбээ чорун, дузалажып, каракгажып келгенин башкы сакгып олурар. Успенка, Тергалыг — аныяк башкының эң башгайы ажылдап чораан чердери. Өт-бүледиг болу бергеи. Ада-чурттун Улуг дайыны эгелээр мурнунда чылын башгайы кызы төрүттүнгеи. Аас-кежии, оөрүшкү аныяк кижилерни ур-ле өөрүпээн: хаалпыг дайын эгелээн, гитлержи Германия Совет Эвилелинче хаддаан, дайыл диргелип келген. Татьяна Павловнаныл ашаа фронтуже аъттанныкан.

Дайын шолүнден ээп келбейн барган.

Иенин өөрүшкүзу — хенинг кызы чаа-ла 3—4 харлыг турда, Таңдының Владимировка оруура ажылдазыры-биле чорудункан. Оон бээр ам ужее

Башкы болгаш ооң ажыл-ижи

Башкының ат-алдары, хөй-ниити хүлээп көрүүш

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнедевилетүвүнген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
МАРТ
21
СРЕДА
№ 67 (9143)
Өртээ 2 коп.

Химиктерниң, тудугжуларның митингизи

НЕВИННОМЫССК (Ставрополь край). (СЭТА-ның корр). Невинномысскиниң химия комбинадында азоттуг чемнишчидилелер кылыр чаа улуг заводту тудуп тургускан. Ол бүдүрүлге черинниң химиктери, «Ставропольхимтудуг» трестиң болгаш ССРЭ-ниң Монтаж болгаш тускай тудуг ажылдарының министерствозунуң монтаж организацияларының коллективтери минералдыг чемнишчидилелер кылыр ол эң улуг дээш үлетпүр комплекизин хуусаазындан бир чыл бурунгаар тудуп дооскан, чылда-ла 600 тонна аммиакты бүдүрер аргалыг улуг хемчээлдиг агрегатты бир-ле дугаарында ажыглалга дужаганнар.

Ацаа ажылдаар кижилерниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүү мурнукузундан он катап улуг болур. Ол херекселди ажыглалга киргеннинден бээр эрткен үш неделя дургузунда оон төлевилээн күүзүнүң 93 хуузун ажыглалда киргизген. СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүледи Невинномысскиниң химиктеринге, тудугжуларынга болгаш монтажчыларынга изиг байыр чедирген.

Од алдарлыг болуушкунга туразаатакан хөй кижи киржикчилиг митинг ол комбинатка болган. СЭКП-ниң Ставрополь крайкомунуң бирги секретары М. С. Горбачев шылгараңгай күш-ажылчы тиилелгези дээш чыылганнарга байыр чедирген.

Комбинаттың улуг аппаратчиги А. Т. Игнв, «Мурнуу техмонтаж» трестиң слесары Н. Г. Дмитриев, «Ставропольхимтудуг» трестиң эргелекчизи В. В. Фарафонов болгаш өскелер-даа ада сагыш салыышкыны болган деткимче дээш партияга болгаш чазакка үүрегтиң ханызындан өөрүн четтиришкинин илередип, митингиге чүве чугаалааннар. Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планнарын чедиишкинниг күүседирип дээш бригадаларда болгаш эштелгелерде калбарган социалистиг чарыштың кажаңгызындаа артык иештерен түрар дугайын олар демдеглээн.

Митингиниң киржикчилери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиазының Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагаазы хүлээп алган.

Апрель 21-
КОММУНИСТИГ СУББОТНИК

⊗ Тываның автоорук эргелелиниң № 208 орук-ажыглал участогунуң коллективи субботник хүнүнде ажылдааш, 300 рубльди беш чыл фондузунче шилчидерин шиитпирлээн.

⊗ Кызылдың алгы заводунуң ажылчыннары субботник хүнүнде 4200 рубльдиң продукциязын бүдүрер.

Беш чылдың фондузунга

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге туразаатакан Коммунистиг субботникти чөрудар дугайында Москваның Лихачев аттыг автозаводунуң коллективиниң эгеленчи саналын Кызылдың алгы заводунуң ажыл-ишчилери чүүлдүгүнүп, детиксеннер.

Алгы заводунуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары апрель 21-де нылыр ажылдарын тедарадып алган. Коллектив кежигүннери боттарының цехтеринге ажылдап хүнзээш, 4200 рубльдиң ниити продукциязын бүдүрер. Тодаргайларга, 250 эмеш кидис, 300 эмеш хөй идиктерни кылыр. Контора ажылдакчылары заводтуң девискээрин чаагайныдарынга киржир. Коллективте коммунистиг субботник эрттирер штабты тургускан. Ол белеткел ажылдарын чөрудуп эгелээн.

Баштайгы санаашкыннар өзугаар алырга, алгы заводунуң ажыл-ишчилери беш чылдың фондузунче 400 рубльди шилчидер.

Дараныкчыларның планы

Кызылдың хууда чагыг ёзугаар хел даараар болгаш селтээр фабриказының дараныкчылары коммунистиг субботникке идепкейлиг киржирлер.

Фабриканың эр улустуң даштыкы хел даараар цегиниң ажыл-ишчилери апрель 21-де эң-не будурукчулуг ажылдап тургаш, киижи бүрүзү бердинген онаалданы 120 хуудан куду эвес күүседирип хүлээнген. Ону өске цехтериниң ажылдакчылары бир эртетнилдиг детиксеннер. Фабриканың «Каа-Хем», «Восток» салбырларының дараныкчыларының хуралдары база болуп эртикен, субботникке идепкейлиг киржириниң дугайында айтырыгны олар чугаалашкан. Мастерлер М. Полыинских, Е. Васильева олар саналарын бергеш, эң-не будурукчулуг ажылдаар дээш эш-өөрүнүң саналын детиксеш, улам эки ажылдаарын аазааннар.

Апрель 21-де ажылдаан ажшазындан 300 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидерин дараныкчылар фабриказының коллективи шиитпирлээн.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Улуг көдүрлүүшкүн-биле

Бии-Хем районнуң ажылчагый, будуруглге коллективтери, албан организация черлери келир Ленинчи субботникке кылып чорудар ажылдарын боттарының митингилериниге улуг көдүрлүүшкүн-биле чугаалажып турар.

Районнуң ыяш ажыл-агый черинге болуп эрткен митингиге хөй кижи киришкен. Ол коллектив субботникке шупту-ла чаңгыс кижи дег киржип, уруглар албан чергелериниң одаар ыяжын хап белеткээрин хүлээнип алганнар.

Районнуң амыдырал хандырылга комбинадынга болган митингиге 140 ажыг кижи киришкен болгаш түс-түс цехтериниң төлээлекчилери орта чүве чугаалаан, коммунистиг субботникке эрткен чылдардааы ышкаш идепкейлиг киржирин хүлээнип турганнар. Чазаныкчылар цегинин бүгү өөлчегелери ол хүн ажыдаар болгаш бажын иштининг эдилеин кылыр. Ук цехтин ажыдакчылары 145 рубльди тоску беш чылдың фондузунга киржирин планнаан. Дараныкта цегинин коллективи база-ла ол хүн бүрүн ажылче үнер болгаш 250 рубльден эвээш эвести фондуга кириштирерин хүлээнип алган. Ыяш белеткээр цех тудуг ажын 30 кубометрни, оллар ыяштыг 50 кубометрни кагар, 100 кубометрни сөөртүр. Эрткен чылын субботникте ыяш ажыл-агый черинин коллективи 900 рубльди шилчиткен болза, бо чылын оон ниити түүүн орттумаа-биле 1200 рубль чедирерин санап көрген. Орта ыяш дилер чернин ажылчыны А. П. Попов өөрүнүн мурнундан чүве чугаалаан, ынча дээн:

— Ленинчи субботникти бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүнге эртирери бисте эки чаячыл болуу берген. Ынчангаш ол хүн мен бодумнуң диликчи өөрүм-биле ажылдаар черимге келгеш хүнде 16 кубометрни дилер нормамны 17-18 кубометр чедирер мен. Шак ынчаар будуруқчулуг ажылдарывыңе комбинаттың бүгү ажылчыннарын кыйгыдым.

«Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырының ажылчын, албан-хаакчылары ол хүн цехтер, участоктар аайы-биле бүрүн ажылдап хүнзээр. Мотор цегинин ажылчыннары автомашиналарның болгаш тракторларның моторларын септеп, септеттинген кезектерни колхозтарже болгаш совхозтарже чүдүрүп чорудар. Чамдык ажылдакчылар демир кескиндизи чыырынга, ажыл-агыйларның тараа шөлдеринде чыдар савадны чайладырынга болгаш мал чеми сөөртүрүнге киржир.

«Кызыл тараачын» колхозтун конторазынга чыылган колхозчулар апрель 21-де кылыр ажылдарын тодарадып тура, ынчан агаарның байдалы таарымчалыг болур болза, шык балырыышкының эгелээрин база көргеннер. Ол хүн кылыр ажылдарның кол-колунга хөвү турлагларын механизаторлар хүлээп алыр кылдыр белеткеп алыры, ынаар техниканы чедирери, арыглап аштаары, кескү агитация талазы-биле ажылдарны кылыры чергелиг ажылдар хамаарыжып турар.

Туран хоорайның коммунал ажыл-агый черлери коммунистиг субботникте хоорай чаагайныдыгазын кылыр, керимнерни, көвүрүглерни, харын-даа чамдык бажыннарның септелгезин чорударын планнаан.

Районнуң колхозтарынга болгаш совхозтарынга ынчап көржеп чыыр, өдек белер, кажаалар ишти арыглап аштаар, хөвү турлагларын чугайлап септеер дээн чергелиг ажылдар-биле кады шөлдерже өдек сөөртүлгезин организатеар.

О. НАМЧЫЛАК,
«Шынның» тускай корр.

Н. В. Подгорный Финляндияга баар

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Финляндия Республиканың Президентиниң чалаанын ёзугаар бо чылдың апрель айның эгезинде ССРЭ биле Финляндияның аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарыга дузалажылга дугайында Керээге ат салган хүндеи бээр 25 чылын байырлаарынга киржири-биле Финляндияга баар деп турар.

«Луноход-2»: сеанс дургузунда 3130 метр

Ыракы космос харылзаазының төвү. (СЭТА). Автоматтыг аппарат «Луноход-2» Лемонье кратериниң мурнуу-чөөн талазындан соңгу чүкче шөйлүп чоруткан ханы оңгарже чоокшулаар соругза-биле айыткан маршруттан шимчээшкинниң үргүлчүлевишпээн. Ол калбак 300 чедир метр болгаш узуну 16 хире километр чедип турар тектоникты кадыр элди шинчилээр чорук айның кырынын байдалы каттаар тургустунганының дугайында үнелиг түңнелдерни берип болур.

Март 17 болган 18 хүнеринде болган сеансылар үезинде боду чоруур лабораторияның 5346 метрни эрткен, оонбиле кады чүге март 18-те бөзин луноход 3130 метрни эрткен.

Оон шимчээшкинниңиң үезинде магниттиг болган радиациялыг хемчээшкиннерни кылган, аппараттың шимчээр кезектеринің ай довураанга салдарының параметрлерин илередип, оон шимчээр аргаларын илередир приборлуг үргүлчү ажылдаткан.

Аппараттың доктаап турупталарының үезинде ай довураанның химиктиг составын шинчилээн, ай кырының ниити байдалын чурукка тырттырган. Аңгы-аңгы хемчээлдиг хөй санныг оңгарлардыг болгаш даштарлыг черлер-биле шимчээшкин үезинде луноходтуң бүгү системалары чогумчалыг ажылдап турган.

Телеметрлиг медээлерни ёзугаар алырга, луноходтуң янзы-бүрү херекселдериниң ёроалчигежиниң иштинде температура цельсийни-биле 35 градус, базылышкыны — моңгун суглуг хемчээкчинни-биле 818 миллиметр боон турар.

Боду чоруур совет аппарат шинчилел ажылдарының программазын күүседирип үргүлчүлеп турар.

Тайбыңның идеялары улустарны каттыштырып турар

Москвага парлаага конференциязы

Тайбыңга күзедиг күштернин төлээлекчилериниң Москвага болган консультативтиг ужуражышкыны чедиишкинниг дооскан. Тайбың камгалалының Совет комитединиң март 19-та кылган парлаага конференциязынга совет болган дашкы журналистер-биле ужуражышкынының киржикчилери ол дугайын чугаалап турганнар.

Тайбыңга ынакшылдыг күштернин бүгү делегей конгрессинге деткимче көргүзеринин талазы-биле Совет комитеттин даргазының оралакчызы академик Е. К. Федоров тайбыңга ынакшылдыг күштернин конгрезинин Москвага болур чоруу совет хөй-ниитиге улуг алдар болдуруп демдеглээн. Анаа холбаштыр тургускан совет комитетте ССРЭ-ниң хөй-ниити организацияларын, чурттун ажылчы чоннарының калбак белүктерин төлээлээн кижилер киргеп.

Консультативтиг ужуражышкын конгрессти белеткээринин дугайында чугула айтырыгларны чедиишкинниг шиитпирлээнин Е. К. Федоров чугаалаан.

Москвага болган ужуражышкын тайбың дээш шимчээшкинге чаа үе-чаага боон киргенин тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Чингине секретары Г. А. Ромеш Чандра медеглээн. Ам болур конгресс тайбың талалакчыларының моон мурнунда кылып турган хемчегелериндеп хамыктын мурнунда тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун күзеп турар хей санныг организациялар болгаш шимчээшкиннер ону чыылдырып турары-биле онзаланып турарын ол демдеглээн. Тайбыңны болгаш айыыл чок чоруктуу, кады ажылдажылганы быжыглаарын кым-на күзеп турар болдур, оларның политиктиг, шажын-чүдүлге хамаарылгазы болгаш еске-даа үзел-бодалдары хамаан чокка ол бүгү делегей чыжынга олар киржип болур. Ол конгресске эң чугула айтырыгларны чугаалажып көөрү консультативтиг ужуражышкынга хүлээп алган документилерден кестүп турар. Конгресстиң кол-лү соругазы — тайбыңга ынакшылдыг күштернин чаңгыс эң-сеткилдиг фронтузун тургузары болур.

Конгресске белеткел дугайын, анаа янзы-бүрү организацияларның киржирнин дугайын консультативтиг ужуражылганы еске-даа киржикчилерни ол парлаага конференциязынга чугаалаан.

(СЭТА).

Даштыкыдан чаа медээлер

Н. С. Патоличев Чаа Зеландияда баргаң

ВЕЛЛИНГТОН. (СЭТА). Чаа Зеландияның чазааның чалаанын ёзугаар ССРЭ-нин даштыкы садыг министри Н. С. Патоличевке баштаткан совет телээлер ол чуртта чеде берген.

Телээлер Чаа Зеландияга баарда, Австралияга чоргаан. Анаа олар садыг-экономика харылзааларын калбартыр дугайында кореэге ат салган.

Шериглерин мөөңнеп турар

КАИР. Ливанга удуп чаа халдаашкын кылырынга белетиненип, Израиль бодунуң шериглерин ол чуртту кызыгаарында мөөңнеп турар апарган. Ливанның мурнуу кызыгаарларында дүшкүүрүг байдал бар апарганын египет хөй-ниити дувурээзин-биле хайгаарал турар.

Израиль дайынзыраактар Ливанның мурнуу кызыгаарларында 10 муң ажыг солдадын болгаш 500 шериг машиназын мөөңнеп алган деп, парлаага дыңнаткан. Ол эвелеңчиге АКШ-тың чазааның хөй-хөй чылдар дургузунда дузалап келген политиказын шүгүмчүлеп, «Аль-Ахбар» сөлүн ун болуушкуннарны тайыңбырлаан. «АКШ биле Израильдиң самолёттары база еске-даа чепсеңгери Ливанга халдаарынга болгаш тайбың ливан хамаатыларны ныырып-хыдыырынга аажыгаттынып турар. Ону ылап бээр хирезинде-ле, АКШ Израильди боо-чепсеи-биле хандырып турар» — деп, сөлүн бижээн.

Онза байдал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Пномпеньден кээп турар ыыннадыгларны ёзугаар алырга, март 17-де Камбоджаның найысылалынга президент ордузун «чазактың шериг-агаар күштериниң» самолёду бомбалаан. Бомбалаашкын үезинде 27 кижи олген болгаш 40 кижи балыглаткан.

Ол болуушкунга хамаарыштыр Пномпеньнин эрге-чагырга черлери онза байдал тургустунганын чарлаан, тулуп хоруглаашкынларны чорудуп турар. Дыынадыглардан ап көөрге, Камбоджаның хаан кадыны турган Сисоват Коссомак болган хаан ат-будеезинин элээп хөй еске-даа кежигүннери бажыңнарында хоругдаткан. Хуу кижилерниң үнүүрүп турар бүгү солуннарын болгаш еске-даа парлаага үндүрүлгелерин парлаарын хоругдаан.

Социалистиг чарыш-чогаадыкчы идепкейниң индезини

ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛИН ХЫНАШКАН

ХЫНАЖЫЛГА ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ

Каа-Хем районда чарлып турар «Ленинчи орук» биле «Октябрь 30 чылы» колхозтарның төлээлери чарыжының түңнелин хынашкан. Оларның кайызының-даа экономиказы быжыглып, хөгжүп орар. Көдээ ажыл-агый будуруглгезининг кол адырлары болур мал, чер ажылының төп участокторын механизастаан, машина, трактор болгаш еске-даа техника четчир.

Күрүнеге сүт, эът, дүн садар чыл планнарын «Октябрь 30 чылы» колхоз эртмен юбилейлиг чылда чедиишкинниг күүседиткеш, районнуң ажыл-агыйларының бө талазы-биле социалистиг чарыжының тиилелчи болуп, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының эртмен ийи айларында ук колхозтар күрүнеге сүт садар талазы-биле канчаар ажылдааның? Ол ажылда улуг четпестер барын чарыштың бө хынаалдазы көргүскен. Оон чамдык түңнелдерин көргүзээн.

«ОКТЯБРЬ 30 ЧЫЛЫ» КОЛХОЗТА

1. Саар инектерге силосту хүнде чаңгыс катап, чүгле кежээ берип турар. Чарба бербейн келген.

2. Саар инектерни хүнзе чаңгыс катап, кежээкиниң 3 шак үезинде суггарып турган.

3. Сагган сүттү саанчылар саалда кажаазындан барык чартык километр ыракта сүт күлээп алыр черже боттары чадаг дажыглап, силос, саван, сиген мал чемнерин боттары чүктеп чедирип, инектерни чемгерип турар, а ажыл төлевирни чүгле сүт сагганы дээш төлеп келген.

4. Эдилчег солуур саанчыларны доктаамал быжыглаан.

Ынчангаш сүт саалдазы кыштың соок, берге үезинде бешин чайты дениелиниден кудулавайн турар. Ынчангаш колхоз күрүнеге сүт садар квартал планын күүседир артылыр.

«Октябрь 30 чылы» колхозта күрүнеге эът, сүт садар квартал планнарының күүседиинге тургустунган таарымча чок байдалды партия райкомунуң бюрозунга болгаш колхоз баштаар черинин хуралынга чугаалажып көргеш, четпестерни эдер талазы-биле боттуг хемчегелерни алган.

Социалистиг чарыштың түңнелин чаржы турар талалар ажыл-ишчи ёзу-биле хынажып, дуржунга солчуру база акаа улуг дузалыг болган. Чарыштыг бө ийи кожа колхозтар ыыдыг хынажылганы ийи-бир-катап эрттирип, оон түңнеддерин мал, чер ажылдарының будуруглге участокторының хөй кижилиг ниити хуралдарынга чугаалажып, четпестерни эдер, эки дуржулганы солуннар тодаргай хемчегелерни боттандырып туранын шиитпирлээн.

А. ДАРЖАА.

Чурттун амыдыралын көргүскен

Март 19-та Москвада Төп делгелге залында уран чүүдүн болгаш документалдыг фотографияның «Мээң чуртум» деп Бүгү-эвилел делгелдели ажыттынган. Ол болза ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга холбаштыр фотожурналистерниң болгаш фото-сонуургакчыларның кылган улуг ажылынын түңнелдир. Ында Совет Эвилелиниң бүгү республикаларының алды чүс авторларының ийи муң ажыг ажылын делгеп көргүскен.

Делгелгеде чуруктар бистиң чурттун амыдыралын калбла-биле көргүскен болгаш оон коллективтиг портредиовур-хевирин болуп турар. Совет улустуң политиктиг, ажыл-агый болгаш культурлуг амыдыралында чедиишкиннер дугайын, ленинчи национал политиканың тиилелгезинин, улустарның найырашылының, интернационализминиң дугайын фотография уран чүүлүнүң дузазы-биле ында тодаргай көргүскен.

(СЭТА).

АПРЕЛЬДИҢ ҮЛҮҮНДЕ

Тываның автоорук эргелелиниң № 208 орук-ажыглал участогунуң коллективи Ак-Довурак — Абаза аразының 119 километр дурттуг авто-аргыжылга оруунда ажылдап, орук упуң септеп, оон хөрттүүн аштап турар. Коллективтиг ажыл-ишчилери эртивеп чылдың планныг онаалдаларын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүседиткеш, 10 муң ажыг рубльди камнап алган.

Участоктуң ажылчыннары СЭКП-ниң XXIV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, тоску беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылының бирги кварталында оруктуң 7 муң рубль түңнүг капитал септелге кылыр тургаш, ону 100 хуузга боттандырган. Ортумак септелге талазы-биле үш айларда 9658 рубльдиң ажылын кылыр хүлээлгезин хуусаа бетинде 10 муң рубльге күүседткен. Эрткен чылдың бо үези-биле дениээрге, күш-ажылдың бүдуруқчулүү 3 хуу өскен.

Ол бүгү чедиишкинни коллективтиң ажылчыннары чылдагаан чок ажыл шагы үзер чорукту эвээжедип, кылган ажылының шынарын акыжидип, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны ажылыга хөйү-биле шингээдип алганының ачызында чедип алган.

Орук-ажыглал участогунуң ажылчыннарының аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда авто-аргыжылга оруунуң септекчизи Чамдан-оол Хомушкуевич Дawaa (ҮСТҮНДЕ ЧУРУКТА) чоруп, январь, февраль айларның планныг онаалдазын 110—115 хуузга күүседткен. Амгы үеде ол марттың планын база күүседир чыгай берген. Участоктуң аныяк чолаачызы Михаил Иванович Чижик (ОРТУЗУНДА ЧУРУКТА) хоочуп чолаачылардан дудак чок ажылдап, бодунуң мергежилин бедидип тургаш, бирги класстың чолаачызы деп бедик атты чедип алган.

Тываның автоорук эргелелиниң № 208 орук-ажыглал участогунуң ажылчыннары Москваның Лихачёв аттыг автозаводунуң ажылчыннарының патриоттуг эгелээшкинин ышкы-биле деткип, апрель 21-де бүгү чуртка болур коммунистиг субботникке идепкейлиг киржип, ол хүн күш-ажылдың бүдуруқчулүүн эң бедик дениелге чедирер деп шиитпирлээннер. Коллектив ам болур субботникке бир демниг, организастыг ажылдааш, 300 рубльди беш чыл фондузунче шилчидер. Участокка болган митингиге хөрттүк аштаар машиналың чолаачызы Алексей Викторович Измеетьев (АДААНДА ЧУРУКТА) чүве чугаалаан, ол хүнүүн планныг онаалдазын ийи катап ажыр күүседир мен деп хүлээнген.

№ 208 орук-ажыглал участогунуң найыралдыг коллективи үени мурнап, амгы үеде ийиги кварталдың үлүүнге кириштир ажылдап эгелээн.

В. ЧАДАМБА.

Авторнуң фотолары.

ЧАРЫШТЫҢ ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылын районнуң ажыл-ишчилери шудургу күш-ажыл-биле эгелээнивер. Улус ажыл-агыйының адыр бүрүзүнде коллективтер планныг онаалдаларны куусаа бетинде күүседир дээш мал, чер ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын деткивишаан, ажаа улам сорук кирип, бедиткен үлээлгелерни алганнар.

Районуң партия организациялары социалистиг чарыштың организастыг чоруун улам экижидип, ооң дээштиин чедип алыр дээш чамдык тодаргай хемчегларын алганындан социалистиг үлээлгелериниң күүселде, көргүзүглери чылдан чылче экижип, мурнакчыларының саны көвүдеп турар. 1972 чылда район көдээ ажылагый продуктуларын бүдүрерин көвүдеткен болгаш күрүмеге садарын (дүктү—102,2, сүтү—104, тараны—154,5 хуура) күүсеткен. 1971 чылда төрүүр 100 хойга онаалтыр 90-дан 100 ажыр чаш хураганны камгалап алган чүгле 31 малчын турган болза, 1972 чылда 54 малчын ол көргүзүглерни чедип алган. 1971 чылда бир хойдан 2,0—3,5 килограмм дүктү 42 кадарчы алган, а 1972 чылда 2,0—3,8 килограмм дүктү кыргын алганнар — 80 четкен. «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавакта сүт-бараан фермазы 1971 чыл-биле деңнээрге, арткан чылын төрүүр 100 шиектен 94 бызаавы, азы 20 бызаавы хойнуң камгалап ап, сээр бир шиектен 1664 кг сүттү, азы 70 килограммны хойнуң саап алган.

Бо үннерде партия организациялары кыштан малды хүр ажырып, ооң продуктулуун бедидер дээш малчыннар ортузунга социалистиг чарышты организастаарыныче кол көңээгейнин утпадыргап. Малдың чаш төлүн чидирир чок камгалап алыр дээш малчыннар кыымаккай ажылдан тураалар. Районда мал ооладашкынны амгы үеде 70 хуу ашкан, малчыннар С. Оскур, А. Донгак, О. Хомушку, («Мурнакчы» колхоз), С. Чүлдүм, С. Кандан, И. Маннай, С. Конгар, Х. Кызыл-оол, И. Адыг-оол («Тээли» совхоз), Х. Сагды И. Мандыл-оол («Кара-Хөл» колхоз) олар 100 хойга онаалтыр 90-дан 104 хуу чедир мал төлүн камгалап алганнар. Оларда хой ооладашкыны уламчылавышаан.

Социалистиг чарыштың дээштин оңу шын организастаарындан болгаш билдилиг удуртурундан улуу-биле хамаарыжыр. Маңаа кол-ла чүве—чарышты чер болганга калбарып, түңнелдерни деңнээрни, мурнакчы дуржулганы нептередири чугула.

Чарыштың түңнелиг чүгле квартал айы-биле үндүрерге улуг-ла дээштиг эвес. Социалистиг чарышта киржип турарларының азы бригадаларның ажылын үн бүрү партия организациялары билгеп турар учурлуг. Ол чорук четпестерни чөгүүр үезинде илереткеш, оны чайладырыгга ажыктыг. Чаржып турарлар, азы бригадалар, ажыл-агыйларның төлээлери үлээлгелериниң канчаар күүсеттинип турарының талазы-биле мурнакчы дуржулганы солчуру-биле квартал түңнелии маңаавайн, үе-үе болгаш, ажыл-херектерни сонуургажып, ооң түңнелии үндүрерге дээштиг болур.

«Мурнакчы» колхозтуң партком (секретары Х. Кудурукпай) социалистиг чарышты организастаарын болгаш аңаа удуртулганы элээн экижиткен. Малчын бүрүзү бедиткен үлээлгелерни алган болгаш боттарының арасында чаржып турарлар. Колхозтуң дуржулганыг хойжузу Салчак Тойбу эрткен чылын республиканың мурнакчы хойжуларының одуруунга кирип, төрүүр 100 хоюндан 118 хураганны камгалап ап, бир хойдан 3738 грамм дүктү кыргаш, районнуң малчыннар ортузунда чарыштың тиилекчизи болган. Ол-ла колхозтуң хойжузу Салчак Оскур бо чылын эш Тойбуну социалистиг чарышче кыйгырган. Амгы үеде ол малчыннарның кайызыиың-даа көргүзүглери эки. Салчак Оскурда төрээн хойларның 23-жү ийистээн, азы 100 башка онаалтыр бо хүнерде 104 хураган камгалаттынган, а Тойбуда 16 хой ийистээн, хураганнар менди доругуп турар. Бо ийи хойжу, бригаданың сөөлгү бир эконо-

Чарышты, мурнакчы дуржулганы чер болганга нептередири, түңнелдерни үе-үелеп үндүрери, деңнелгелерни кылыры дээштиг салдарны чедирер.

рыидан, малчыннар шинтээдип алган биинин ажыл-чорудулгазында ажыглап турар. Ынчангаш бо чылын районда шак ыңдыг, экономиктиг билиглерниң үндезинлерин өөренир 18 школаны организастаан.

Партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары чарыштың дээди хевири болур күш-ажылды коммунистиг ёзулбиле көөрү дээш шимчээшкиниче кичээнгейни салган.

Районда коммунистиг күш-ажылдың 4 бригадазы, 177 шалыпчызы бар, а ол бедик атты чедип алыр дээш 7 бригада, 300 ажыг кижи демисежип турар. «Тээли» совхозтуң ажылчын комитеди (даргазы Биче-оол) коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинии организастаарын экижиткен. Совхозтуң Найырал салбырында комсомолчу-аныяктарның Ээр-Хавак сүт-бараан фермазы (эргелекчизи М. Норбу) үш чыл буруулгаар ол бедик атты чедип алган. Бо чылын ферманың коллективи база-ла шалыпчы ажылдан турар. Саанчылар мал ажылынын ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпишаан, бедиткен үлээлгелерин чедишкининг күүседип турарлар. Салбырның ажыл-ишчилери бирги кварталда күрүмеге сүт садарының планын март 1-де 101 хуута күүсеткен. Хүнде ферма 1100 литр сүттү 6370 кг, Сагды Караш—6261 кг, Салчак Севилбаа—5923 кг сүттү саггаш, чарыштың тиилекчилери болгааннар. Ол салбыр эът садар планын база ажыр күүсеткен.

Социалистиг чарыштың дээштиг болурунга материалдыг болгаш моральды идиг бериишкиниерни чогуур үезинде шын организастаары улуг ужур-дузалыг. Ылаңгыя сезоннуг үелерде чарыштың түңнежин он ховуктап, айлап үндуруп, тиилекчилерниң шаңнапмактаарын коллективтериниң хуралдарынга байырлыг байдалга чорударын чурумчутса эки. Районнуң ажыл-агыйларында камгалап алган тиилекчилерге вымпелдер-биле кады акша шаңналын ай саныида тыпсыр. «Тээли» совхозта Кызыл-Даг салбырының хойжузу С. Чүлдүм,« Мурнакчы» колхозта Оскур эрткен ийи айларда тиилекчилер болганнар.

Социалистиг чарыштың негелделерин ёзугаар квартал санында база чыл түңнелинде чарыштың тиилекчилеринге материалдыг болгаш моральдыг шаңналдарны тыпсырының чурумун тургускан. Чыл төнчүзүнде чарыштың тиилекчилериге шаңналдарны тыпсырының чурумуи «Мурнакчы» колхоз мынчаар тургускан.

Бирги черин алган бригадага шилчинир Кызыл тук-биле кады бирги чергенин диплому, а бригадирге «ИЖ» маркалыг мотоцикли, ийиги чер дээш— II чергенин диплому, а бригадирге—«Восход» деп мотоцикли, үшкүзүнге —III чергенин диплому, бригадирнге— «М-104» деп мотоцикли тыпсыр. Тиилекчи звеноларга 100, 75, 50 акшаларның шаңналдарын, а тиилекчи болган тус-тус кижилерге — бирги черин дээш эвер, чүгеннинг аът, ийигизинге — халас шүтёвка азы 120 акшаның өртектиг белээн, үшкүзүнге—75 акшаның шаңналын тыпсыр. Ол ышкаш чарышты организастаарынга идепкейлиг киришкен активчилерге 50, 30, 25 акшаларның шаңналдарын бээр кылдыр шинтпирлээн. Колхоз нинтизи-биле шаңналга 10 муң акшаны чарыгдаар. Бо дээрге колхозтуң чарышче улуг кичээнгейни салып турарын тодаргай хереченлеп турар.

Чарыштың организастаары районнуң ажыл-агыйларында, бүдүрүлгелериниде, албан организацияларында бир дески бедик деңнелде тургустунган деп болбас. Бедиткен социалистиг үлээлгелерни ап тургарывыста четпестер хой. Ажыл-агыйлардан эгелээш ажыл-ишчилерге чедир үлээлгелерин эрткен чылгы херек кырында чедип алган көргүзүглерден база бүдүрүлге планнарында көрдүнген көргүзүглерден эвээшти алгылаан.

«Мурнакчы» колхоз күрүмеге эът садар планын, социалистиг үлээлгезинде эрткен чылдың деңнелинден 23,7 тоннаны эвээшти садар кылдыр алган. «Кара-Хөл» колхозтуң чамдык малчынарында бодунуң туржук, колхозтуң социалистиг үлээлгезин безин билбес фактылар бар. 1972 чылда 100-тен өрү хураган алган хойжулардан бо чылын ооң эвээш үлээлгелерни алганнар кайызында ажыл-агыйларда бар. Мындыг үлээлгелер ажыл-агыйларны-да, ажыл-ишчилерин-даа ёзулуг шудургу, чогаадыкчы күш-ажылдың бедиктеримче кыйгырбайн турары биидингир болгай.

Ол ышкаш чарыштың негелделерин ажылдал кылганында четпестер бар. «Тээли» совхозтуң дирекциязы болгаш ажылчын комитеди 1972 чылда хойчулар ортузунга чарыштың дөрт негелделерин тургускан. Ол негелделер ёзугаар бирги, ийиги чергенин шаңналдарынга четкен кижи чок, чүгее сөөлгү ийи негелделерни күүсеткен. Чыдадгаанны чүдел?

Бирээде, мурнакчы чылдың түңнелдери-биле деңнеп көрбээнинде болгаш тус чернин байдалынга таарыпшас, боттуг эвес, күүсеттинмес негелделерни тургускаңында, ийиде, ол негелделерни күүседир дээш чаржып турарларның ажылнижин парткомнуң, дирекциянын болгаш ажылчын комитеттиң хүн бүрү контроль кылдазынга албайн, удуртулганы кошкак тургусканында, үштеде, мурнакчы дуржулгаларны нептередир талазы-биле мал ажылының тускай эртемнигленириниң, бригадирлериниң чедир ажылдаванында болгаш көскү агитацияны дээштиг тургускаанында.

Социалистиг чарыштың организациязын улам экижидер сорулга-биле 1973 чылда ажыл-агыйларның бедиткен социалистиг үлээлгелерин болгаш ооң негелделерни СЭКП райкомуунуң бюрозунга сайгарып көргеш, эрткен чылгы байдал-биле деңнеп, илереттингеп четпестерни чайладыры-биле парткомнарга, партия организацияларынга болгаш ажылагыйларның удуртукчуларынга тодаргай сүмелерин бюродан берген. Ол ышкаш партия райкому чер-черде ажыл-агыйларның активчилери-биле белүк семинарларны эрттирип, аңаа чарыш дугайында тускай лекцияларны номчуп турар.

Х. КАРА-ООЛ,
СЭКП Бай-Тайга райкомуунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи.

Партшижи ИНФОРМАЦИЯ

Тываның оңуг металлургия үзегшүрүнүң бөлүүнүң партийжизи — «Тыва кобальт» комбинаттың будүрүлгелеринде, цехтеринде дыка хой коммунистерни база СЭКП кежигүнүнге кандидаттарны хаара түткан партиялыг 22 эге организациялары бар. Олар инженер-техниктиг ажылдакчыларның ортузунга хөй талалыг организаакчы болгаш политиктиг ажылды чорудуп, оларның коммунистиг кижизидилгезиниң херээнге партийжи дээштиг салдарны чедирип турар. ХОВУ-АКСЫНДА партия эге организацияларының амыдыралындан чамдык медээлерни мооң адаанда парладывыс.

ХҮННҮҢ АЙТЫРЫЫ— ЧАРЫШ

Заводтуң төп лабораториязы будүрулгенин чүгээ деп ажылчыннар чөпүү-биле адаар. Ында комбинаттың бүгү будүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазынга чүгүла херектиг хөй янзы анализтерни кылып турар. Ында И. А. Деменковна удурткан партия эге организациязының коммунистери чоокта чаа болган хуралынга лабораториянын коллективинде социалистиг чарышты канчаар организастаанының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Хуралды белеткеп турар үеде лабораториянын 1972 чылга ажылын, аңаа социалистиг чарыштың салдарын анализтеп, бо күүлүг бираңы канчаар ажылгаза ёзугаар деңнээрин инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле сүмележип көрген. Хуралга бо айтырыг талазы-биле илеткелди төп лабораторияда профэвилел комитединиң даргазы Л. М. Брохалева кылган.

Ол коллективте социалистиг чарыш организастаттынган-даа болза, ында ёзу барымдаалаар чорук хөй, ооң түңнелии доктаамал эвес үндүрүп турар. Лаборант кижи бүрүзүнүң социалистиг үлээлгезин аңаа-ла саавын ырыңга артып турар, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары чарышты көпкеп удуртуп турарын илеткелчи шинтпирлээн.

Партия хуралынга И. А. Деменков, В. Т. Грицкова болгаш өскелер-даа санал бергеш, төп лабораторияның ажылын улам экижидерингe социалистиг чарышты шын ажыглазарынче угланган сүмелерни берген. Ам лабораторияда чарыштың негелделерин эде көргеш, кижи бүрүзүнүң үлээлгелерин тодаратказ болгаш нинти болгаш хууда үлээлгелернин, чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, коллективтин хуралынга чугаалажып көөр кылдыр чурумчуткаш.

Коллективтин коммунистиг кижизидилгезинге заводтуң төп лабораториязының инженер-техниктиг ажылдакчыларын ролюнуң дугайында айтырыгны партия организациязы база чугаалашкан.

КОММУНИСТИҢ ОТЧЁДУ

Партия документилерин солууру-биле чергелештир коммунистерниң Уставта көрдүнген негелделерин канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны хуралдарга чугаалажырын эге организациялар калбаа-биле практикалап турар. Шүткүлга-механиктиг цехте партия эге организациязының хуралынга инда комсомол организациязының секретары аныяк коммунист Федор Давыдовтуң Уставчы негелделерни канчаар күүседип турарын чугаалашкан.

Коммунист эш Давыдов бүдүрүлгенин мурнакчызы болуп, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турза-даа, комсомол организациязының ажылын четпес удуртуп турарын коммунистер шүгүмчүлээн. Ылаңгыя цехте хана парлалгазы ховар үнүп, «Комсомолчу прожектор» четпес ажылдап турган. Хуралга санал бергеш эптер аныяк коммунист Ф. Давыдовка сүмелерни, аң хуузунуң чагыгларын берген.

— Ол хурал эрткен соонда цехте комсомол организациязының ажылы идепкейлээн. Хана солуп, «Комсомолчу прожектор» үнүп эгелээн, аныяктарның өөредилгезин организастыг чоруп турар апарган—деп, парткомнуң инструктору Анна Николаевна Мацепура чугаалап турар.

ПАРТИЙЖИ ДААЛГАЛАР

Парткомнуң ээлчеглиг хуралынга Хову-Аксында № 48 будүрүлге-шинчилел болуунде партия эге организациязында коммунистерге пратийжи даалганы берип турар практиказының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Ында партия эге организациязының секретары Ю. И. Лебедев информация кылгаш, партийжи даалганы коммунистерниң билиин, аргаларын, күзелин ёзугаар берип турар, оларга доктаамал даалгалардан ангыда түр үениң даалгаларын база берип, ооң күүселдезин канчаар чедип ап турарын чугаалаан. Коммунистерниң партийжи даалганы канчаар күүседип турарын тускай кыдыраашка деңгелеп, доктаамал контрольдап турар.

Ылаңгыя коммунистер А. И. Родин, Ю. С. Самойлюк, С. М. Тумен-Хоо олар партийжи даалганы күүседир талазы-биле өскелерге үлегер болуп турарын парткомга деңгеглээн.

Будүрүлге-шинчилел бөлүүнде партия эге организациязының партийжи даалганы бээр, ооң күүселдезин чедип алыр талазы-биле эки практиказын партия эге организацияларының секретарьларының база оралакчыларының эдлчеглиг семинарында чугаалажып көөрүн партком шинтпирлээн.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

КАА-ХЕМНИҢ ХАРЫЛЗААЧЫЛАРЫ

Харылзаа албаны хөй таалалыг. Ол дээрге чер-черниң аразында телефон болгаш телеграф, радио харылзаазын үзүктел чок хандырып, шынарыыг чорудары, почтаны чөгүүр үезинде чедирери, акша-көпеек шиячиилгезин болгаш посылканы чоруткан эзлеринге чедирип бээри дээш, өскедаа хөй янзы хевирлиг.

Бо хүндүлүг, харыысалгалыг үлээлгени Каа-Хемниң харылзаачылары эң сетиилдиг күүседип турар. Харылзаа белдиринде коммунистиг күш-ажылдың 24 шалыпчызы бар. Социалистиг чарышты бригадалар болгаш тус-тус инмилер аразында организастаап, харылзаанның чонга ачы-дуза көргүзериниң культуразын бедидип турар. Коллективте мергежилдиг, ажылынга харыысалгалыг, ыяшманнай шурнанчылар саны үргүлчү өзүп турар.

Оларның чамдыктарыбиле танышып көрээлиңер.

Аныяк специалист Владимир УПОРНИКОВ (үстүнде чурумта) районнуң харылзаа белдиринiң техниктиг кезээн удуртуп турар. Ол шериг албанын эрттиргеш, аңаа кээп ажылдаван. Техниканы эки шиңгээдип алган болгаш ыяснa үе иштинде мергежилдиг специалист болу берген. Ооң ажылында онзагай чүүл—чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, харылзаа техниказында чаа чүүлдерни шиңгээдип ап турары.

— Ажылга ыяшмак, чурум-сагыылгалыг, хөй-ниитичи эш деп, ону начальниги В. Васюков мактап турар.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Анна Ильинична ЯКИМЕНКО—почта харылзаазының оператору. Акша шилчидиягезин болгаш посылкаларны эзлеринге чазыг-будаашкын чок тыпсып бээрин, ону ыңай-бээр чорударын ол хайгаарал турар. Харылзаа шугумунда ол ам сес чыл ажылдап, бедик мергежилди чедип алган. Комсомолчу Анна Якименко—идепкейлиг хөй-ниитичи (ортузунда чурумта).

Харылзаа белдиринiң херимниң иштинден чүэктүг автомашиналар янзыбүрү угланыышкынныг маршруттарже эртенниң-ле үнүп чоруптар. Ол дээрге районнуң чурттакчылыг бүгү суурларынче почта чедирер машиналар-дыр. Оларның эртер оруу ыраңузак, берге-даа болза, чолаачылар ону доктаал чокка эртип турар. Ындыгларның бирээзинге чолаачылар бригадазының бригадири Николай Леонидович ТРЕГУБОВ хамаарыжыр (адаанда чурумта).

Н. Трегубов дуржулгалыг чолаачы болгаш техниканы ынам, ооң машиназы орунче кажан-даа үнеринге белен. Бодунуң бригадазының чолаачылары почта сөөртүлгезин үзүк чок хандырган турарынче ол доктаамал кичээнгей салып турар. Шудургу ажылдап, нормазын үргүлчү ажыр күүседип, социалистиг чарышка тиилекчи болуп келгени дээш аңаа коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тывыскан.

Каа-Хемниң харылзаачылары бо болгаш өске-даа мурнанчы ажылдыг эш-өөрүнге чоргаарланып, оларның-биле коллективтиң бүгү нешигүннери деңнешсин дээш боттуг ажылдарны чоруткан. Ында партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары районнуң харылзаа белдирин бо чылын республиканың харылзаачыларының социалистиг чарыжынга тиилекчи болур дээш коллективти мобилизастап турар.

Ө. ИРГИТ.

А. СОКУРОВТУҢ фотолары.

УЖУРАШКАН

«Шекпээр» совхозтуң Бичe-Тей салбырының клубунга соңгукчулар доддур олурупкан. Олар Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Александра Кан-ооловна Ооржак болгаш район Советиниң депутады ол совхозтуң директору Станислав Иванович Ильенков олар-биле ужурашкан.

Ужуражышкын хуралып Шекпээр кодээ Советтиң күүсекомуунуң даргазы эш Куулар ажытказ, депутаттарга тустуста сөс берген. Чоннуң бүрүн аргелиг толээлери республиканың Дээди Советиниң болгаш район Советиниң эрткен сессияларының түңнелдерин тодаргай чугаалаан, Коммунистиг партиниң, Совет чазактың иштики база даштыкы политиказының ужур-дузаазының, чоннуң чаагай чоруу дээш хүн бүрүнүң сагыш салыышкынының, төрээн чуртувустуң экономика база культура туруузуушкунунга чедип алган улуг чедиишкиниерниң дугайын чыылганнарга чугаалап бергеннер. Ол ышкаш «Шекпээр» совхозтуң эрткен ажыл-агый чылында ажылы, салдынган сорулгаларны күүседир дээш амгы үеде кылза чогуур ажылдарны депутаттар соңгукчуларга төлүлбырлаан.

Соңгукчуларның берген загыгларының күүселдезининң талазы-биле чамдык амылдарны организастаанын депутаттар дыңнаткан. Ол чагыгларның 80—90 хуузу күүсеттинген болуп турар.

Ужуражышкын хуралынга соцгукчулар санал-оналын берип, депутаттарның харыысалгалыг ажыл-херээнге чедишкиниерни күзевишаан, чаа чагыгларны база берген.

К. ООРЖАК.

Чадаанадан медээлер

ЧӨӨН-ХЕМЧИК районнуң «Искра» колхоз күрүмеге бо чылдың бирги кварталында сүт садар планын ай буруңгаар күүсеткеш, пландан ажыр 12 тонна сүттү садарын хүлээнгеп. Саанчылар С. Карасээн, М. Анай-Хаак олар сүт саалдазының талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип ап, ында малбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп турарлар.

• • •

ОЛ-ЛА РАЙОНДА «Большевик совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери бирги кварталда 39 тонна сүттү күрүмеге садар тургаш, ону хуусаа бетинде 44 тонна кылдыр ажыр күүседип, ам-даа 30 тоннаны садарын шинтпирлээн. Мурнакчы саанчылар М. Чолдак, М. Чылбак боттарынга быжыглаан чиен бүрүзүнге онаалтыр 280-ден 350 ямтр чедир сүттү саап ап, чарыштың мурнуу одуруунда чоруп турар.

Чагыгларны амыдыралга

Кызыл хоорайның ийиги бажың эргелелиниң чаагайжыдыр кылдынган хөй каът чурттакчылар алды муң ажыл турар. Оларның ниити хуралдарының бажыңнарында чурттакчылар алды муң ажыл турар. Оларның ниити хуралдарындан бажың бүрүзүнге комитеттерни соңгуп тургускан үеден бээр ийи-үш чыл эрткен. Ол комитеттерниң амгы отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга ынчаардагы чоннуң берген чагыгларының канчаар күүсеттингени чурттакчыларга сонуургавышаан.

Бистин бо бажың эргелелиниң талазы-биле ылаңгыя 2, 12, 24, 26 кварталдарда 28 ааткыышты, узун 30 сантайлыг, 2 теннис столуң, кыжын доштадырган чунгулаар 6 шозду ниити шеф аргазы-биле дерип кылган. Кочетов кудумчузунда № 139 бажың комитеди (даргазы Тансыя Ничаева) эрткен чылын 98 ыяштыг, 150 чадан үнүшүг, 1200 дээ чечекти тарып олурткан. Ленин кудумчузунда № 97, Гагарин кудумчузунда № 6 бажың комитеттериниң даргалары Анна Иргит, Зинаида Артазей оларның организакчы эки ажылдаанын база демдеглээри ээрүнчүг. Ол девискээрде ногаанчыылга болгаш чаагайжыдыга талазы-биле элээн боттуг хемчеглер алынган.

Күрүшенин чурттакчыларга фондузун камнаар ажыглаарынга, культурлуг адилээринге үлегерлиг, девискээрин ногаанчыдып чаагайжыдарынга бот-идепкейлиг өг-бүлелер хөй. Ол талазы-биле социалистиг чарыш бажың комитеттериниң аразында ээштиг калбарган. Чурттакчыларның ажыл-агыйларынга чылыгны, алектроэнергияны, газты, изиг болгаш соок сугну камнаар, арыг-шеверни чурумчүдүр айтырыгже бажың комитеттерге база чугула киичээнгейни салып келген.

Чурттакчы чоннуң ортузунга культура-массалыг, кадыкшыл болгаш спорт талазы-биле ажылды эки-жидерингe бажың комитеттери чүгүла ролдуг болуп турарын база деңгеглээр бодадым. Чээрби алдыгы квартында микрорайон тургустуунганы өөрүнчүг. Ында бичии уругларга таарыштыр дерип кылган клуб көруштүг: мун ажыг ном фондулуг библиотека, автомодель, хөл-шыдыраа, хоккей, лыжа, танцы, уран-шевер болгаш өске-даа болгумнер ажылдап турар. Ол бүгү солун хемчегларде доктаамал киржип турар бот-идепкейлиг уруглар безин 200 ажыг.

Моон-биле кады четпестерни база айтыр херек. Чурттакларга фондузуун ыяш ажыглаарынга чоннуң киржилгезин ам-даа эки чедип албайн турар. Чамдык бажыңнарның девискээри шевергин эвес, иштики байдалының эдилелинде четпестер хөй.

Бистин ийиги бажың эргелелиниң девискээринде ниитизи-биле 342 чурттакларга бажыңы, ооң иштинде хөй квартиралдыг 72 бажың бар, ол бүгүнү 56 бажың комитеттери башкарып турар.

Эрткен соңгулдалар үезинде чоннуң чагыгларын чамдык бажың комитеттери четпес күүседип келгенин айтыры чугула. Чижээ, Ленин кудумчузунда № 89 (даргазы Николай Чакышев), Кочетов кудумчузунда № 108 (даргазы Виктор Крашкин) бажың комитеттери арыг-шеверинде, ногаанчыдыга болгаш чаагайжыдыга айтырыңгаже четпес киржип келген.

Төрээн хоорайывысты көруштүг, арыг-шевер, ногаан үнүштерге бүргеткен чараш чаагай болдурарынга чурттакчы бүрүзү киржир үлээлгелиг. Бо чугула айтырыгны организастап башкарарын бажың комитеттериниң чаа соңгудар составы киичээнгейге алыры чугула.

Н. ТЕМБРЕК,
Кызымдың хөөчүм чурттанчызы.

ДИПТЕР БҮРҮЗҮНДЕН

Совет Эвилелинде делегейниң 135 чурттарындан келген студентилер өөренип турар

Даштыны чурттарга национал кадрлар белетнээриниге Совет Эвилели бүгү таланың дузаазын чедирип, эртемни хөгжүдериниң узун хуусаалыг планнарын тургузарынга, программаларны ажылдап кылырынга, акша-хөреңги хандырарынга база ол ышкаш даштыны чурттарга янзы-бүрү өөредилге черлерин, шинчилел төптерин, лабораторияларны тударынга киржип турар.

Амгы үеде Совет Эвилелинде 135 чурттарның студентилери өөренип турар. Бөгүн социалистиг он ийи чурттуң, Төп болгаш Мурнуу-Чөөн Азияның 18 чуртунуң, Африканың Сахарадан мурнуу талазында турар 44 чурттарындан, 17 араб күрүнөлериндеи, Латин Американың 22 чурттарындан болгаш сайзырааңгай 22 капиталистиг чурттардан келген ооллар, кыстар бистиң чуртувустуң дээди өөредилге черлериниң студентилеои апарган. Олар 60 хире хоорайларда барык 500 чыгаа өөредилге черлеринде болгаш эртем-шинчилел черлеринде өөренип турарлар.

Совет өөредилге черлеринге дээди эртемни чедип алган он-он муң даштыны хамаатылар амгы үеде боттарының төрээн черлеринде чедиишкинниг ажылдай бергилээн. Чыл санында-ла Совет Эвилелиндеп даштыкы чурттарга улус өөредири-биле муң ажыг профессорларны болгаш башкыларны чорудуп келген. Совет Эвилелиниң дузазы-биле дыка хөй чурттарда тергиин эки институттарны тудуп тургускулаан ийикпе азы ам тудуп турар.

Бистиң чуртувустуң дээди өөредилге черлеринде болгаш техникумнарында амгы үеде 35 муң даштыкы студентилер, сургуулдар өөренип турар. Оон аңгыда чыл санында-ла 16 муң хире түү хуусаалыг билиг бедидер курстарга өөренип, практиканалыг ажылдарны чорудуп турар.

ССРЭ-ге өөренир дээш бир-ле дугаарында 1922 чылда моол ооллар, уруглар келген. Олардан аңгыда дайын мурнунда чылдарда бистиң дээди өөредилге черлеринге испан аныяктарның хөй санныг бөлүктери өөренип турган.

1946 чылдан эгелээш, даштыкы чурттарга даштыйы национал кадрлар белетнээр талазы-биле ажыл калбарган. ССРЭ-ге өөренир дээш улусчу демократияның болгаш социалистиг чурттардан хөй-хөй аныяктар иээп эгелээн. Албаниядан, Болгариядан, Венгриядан, ГДР-ден, Польшадан, Румыниядан, Чехословакиядан, ВДР-ден, КУДР-дан, Кыдаттан болгаш оон сөөлүредир Кубадан муң-муң ооллар, уруглар совет студентилериниң интернационалчы өг-бүлезинге иээп киргеннер. 1956 чылдан эгелээш, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың хөгжүп олурар чурттарындан студентилер немежип келген.

Даштыкы аныяктар Совет Эвилелинге келгеш, профессионал-техниктиг училищелерге тускай өртуман болгаш дээди өөредилге черлеринге аспирантурага болгаш эртем-шинчилел талазы-биле практиктиг ажылдарга кирип ап турар. 160 ажыг тускай эртем алыр факультеттерде даштыкы студентилер өөренип турар. 1956 чылдан эгелээш ССРЭ-ниң дээди өөредилге черлеринге болгаш техникумнарынга 13 муң ажыг бедик мергежилдиг даштыкы специалистерни белетнээн.

Чаа сайзырап олурар чурттарга эртемни болгаш уяус өөредилгезин хөгжүдеринге бүгү таланың дузаламчызын бистиң чуртувус иөргүзүп турар. Ооң бир хевири— өөредилге черлерин тудуп тургускаш, ону эргежок чугула дериг-херексел-биле хандырары болур. Чүгле чаңгыс ССРЭ-ниң Дээди болгаш ортуман тускай өөредилге министерствозунуң шугуму-биле безин сайзырап олурар чурттарга дээди 23 өөредилге черлерин болгаш беш техникумну тутнаш, дерип берген. Амгы үеде 17 өөредилге черлери дериттинип турар.

Конакирде (Гвинея) политехниктиг институт, Пном-Пенде (Камбоджа) техниктиг дээди институт, Рангунда (Бирма) болгаш Бомбейде (Индия) технология институттары, Бумердесте (Алжир) Афоикада нефть талазы-биле өөредилге комплекизи; Тунисте инженерлеронің национал школазы, Бахр-Дарда (Эфиопия) политехниктиг институт, Кабульда политехниктиг институт дээш өске-даа өөредилге черлериниң ат-сураз тарап нептерээн. Оларның шуптузу Совет Эвилелиниң дузазы-биле тудуп тургустунган болгаш бөгүн ында он-он муң студентилер өөренип турарлар.

ССРЭ сайзырааңгай капиталистиг чурттар-биле ийи таланың кады ажылдажылгазын боттандырып турар. Чижээ, ССРЭ биле ГФР-ниң аразында чылдың-на 30-40 хире хамаатылар бир чурттан өске чуртка баргаш аңаа эртем-шинчилел ажылдарынга киржип, лекциялар номчуп, орус болгаш немец дыл өөредирииге мергежилдерин бедидип алыр. Оон аңгыда аңгы-аңгы чурттар-биле өөредилге номнарын, көргүзүг материалдарын, планнарны болгаш программаларны солужарын боттандырып келген. Совет дээди өөредилге черлериниң даштыкы чурттар-биле кады мындыг янзылыг ажылдажылгазы улустар аразынга найыралды быжыглаарынга, бот-боттарын биличириигe улуг деткимче болуп турар.

(ПМА).

НЕМЕЦ ӨӨННҮКТЕРНИҢ ДУЗААЛАМЧЫЗЫ

Алма-Атаның хевис аргыыр фабриказы тосну беш чылдың эгезинден бээр продукция будурүп үндүрериин он хуу ажыг улгаттырган. Бо чылын эртнен чылдыынаан 60 метр хөй — 467 муң дөрбөлчин метр хевистерни кылып үндүрер деп шиитпирлээн.

Герман Демократтыг Республиканың машина тудукчуларының дузаламчызы-биле ол будурүлге чериниң техниктиг дериг-херекселдерин чаартып тургускаиының ачызында хевистерни ол хире хөйну будурүп үндүрер аргалыг болур.

Ол фабрикада «Текстима» дээр марканың хевис аргыыр ийи оруктуг он алды чаа станогу ажылдап турар. Ындыг машиналарны Герман Демократтыг Республиканы кылып берип турар. Тудуп воозуп турар чаа делгем бажында он бир станоктарны база эптеп тургузуп турар. Олардың биргээзи-ле эзирег иштинде 36 дөрбөлчин метр хөмчөлдиг хевисти кылып үндүрөөр аргалыг.

ЧУРУКТА: Алма-Атаның хевис аргыыр фабриказының техниктиг хынала киидизиниң контролёру Ольга Качисова биле мастер Валентина Щикина «Текстима» деп станокка аргып кылган хевистерни көрүп турлар.

И. БУДНЕВИЧИНИҢ фотозу.

ПМА.

Өл-шык курлавыры

Оренбург областтың ажыл-ишчилери төлдерге хөй хар болуп, өл-шыкты курлавырлаар дээш социалистиг чарыштың эгелекчилери болган. Олар боттарының аазаан сөзүгге ээ боон шыдааннар. Олар беш мөлиөн гектар черниң харын болуп, ызырындырган.

Шарлык, Пономарево, Матвеев, Илек районнарның ажылагыйлары эң эки ажылдаан. Олар планнарын бүдүп чартык катап ажыр күүсеткилээн. Кур черниң Адамов районунуң тараажылары ийи түс дөртен муң гектар черниң харын болган.

ЧАА ТЕХНИКАНЫҢ БААЗАЛАРЫ

Курск областың эң ыракузак дээш районнарында көдээ ажыл-агыйның чаа техниказын хүлээп ап, ажыглалга киирериниң беш черде баазазын тургускан. Оларны областың «Сельхозтехника» каттыжышкынны Харьковтуң трактор, Алтайның мотор болгаш өске-даа черлериниң чамдык заводтары-биле кады организастап тургускан. Ол черлерде ажыл-агыйларның саиал-онаажарын хүлээп ап, магадылаан хуусаавынга четпейн үрелген комплектерин солуп, чаа-чаа машиналарны ажыглап, ажылдадырынга колхозчуларны болгаш совхозтар ажылдакчыларын өөредип турар. А түс-түс заводтар оларже боттарының төлээлекчилерин — дуржулгалыг инженерлерин болгаш техниктерин чорудуп турар.

Үлетпүр черлериниден түгле чаа кылып үндүрериие белеткеп турар техниканы өөренип көөрү-биле зоналар аайының алдан черлерин база тургускан. Төп нара хөрээнүүт куржагның байдалдарынга көдээ ажыл-агый культураларын өстүрүп, ажаан алырының технологтуг комплекстерин, мал фермаларынга ажылдарны механизастаарының машиналарын төнеп көрүп турар. Чижээ, ССРЭ-ниң, Герман Демократтыг Республиканың болгаш Болгарияның киржингеи-биле тургускан сиёкла ажаар КС-6 дээр боду шимчээр комбайның шенелде ажылдарының нигиз түңнелдерин үндүргеи. Ол комбайн мурпунда комбайнындан дыка улуг будурукчулуун бадыткаан.

(СЭТА-ның корр.).

КУРСК.

АМДАННЫГ АЪШ-ЧЕМНИҢ МАСТЕРЛЕРИ

Ангара унунуң эң аныяк дээн хоорайы — Усть-Илимскийниң аныяктары боттарының хүндүлүг аалчыларын — амыдырал хандырылга черлериниң ажылдакчыларының бригадазын үдеп чорутканнар. Олар профессионал мергежилиниң Бүгү-эвилел болгаш республикалар конкуретарының тинлекчилери-дир. Олар сөөлгү үеде ВЛКСМ Төп Комитединиң эгелекчи саналын ёаугаар Чөөн Сибирьын иезип чораан. Аныяк поварлар болгаш кондитерлер, официанттылар болгаш парикмахерлер Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуглары — Усть-Илим ГЭС-ке болгаш Усть-Илимниң Хребтовый дээр демир-орууга боттарының уран-шевер ажыл-ижин үш хүн дургузунда сонуургадып көргүскеннер.

Брестеи болгаш Барановичиден барган аныяк кыстар Раиса Колишук, Александра Третьяк болгаш Тамара Ольшевская олар белорус аъш-чемнин белеткеп, кыырының аргаларын боттарының чаа таныштарынга өөреткеш, а боттарының төрээн черлеринче сибирьжилериниң амданныг аъш-чемеринииң рецептилерин алгап чанганнар. Парикмахерлериниң делегей конкурузунуң лауреаттары боттарының Усть-Илимде эштеринге баш дүүгүн иаас-чараш модалыг кыырын канчаар чедип алырын көргүскеннер.

Северный суурнуң клубунга амгы үениң модаларының дугайында, каас-чараш чорукту болгаш совет кижилериниң негелдезин канчаар хандырарының база ол чугула херекке аныяктарның роляпун дугайында солуп чугаа болган.

(СЭТА-ның корр.).

УСТЬ-ИЛИМСК, Иркутск область.

САНЧЫЛАР ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

«Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазы Тес-Хем районда дээре ажылдыг деп каш чыл улаштыр санадып келген. Эң дээре көргүзүглериг саанчылар ында. Тудуг-суур талазы-биле бүрүнгаар базымнар база бар. Ынчангаш ол фермаиың базазынга районнуң саанчыларының арга-дуржулга солчур өөредилгезин эрттирген.

СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. Бойду семинарны ажыдың тура, арга-дуржулга солчуушкунуун ужурдузазын онзалап демдеглээн. Беш чылдың шинтпирлиг чылында эки түңнелдериг болур дизе, кожаларындан өөренип ап, боттарының эки түүлдерин дамчыдары чугула. Февраль айда хойжулар семинарын «Тес-Хем» совхозтуң малчыны А. Монгалбининиң аалынга организастап эрттиргени база ажыктыг болган деп, ол айытkан.

Фермаиың эрткен чылда чедиишкиннериниң дугайын бода мал бригадири Ч. Баткар чыылган саанчыларга чугаалап берген. Амгы үеде ферма-да мал чеми четчир, инектерни рацион ёзугаар чемгерип турар. Бир инектен хүнде 7 литр ажыг сүттү саап алыр. Ынчаларга А. Адыя, М. Нурзат ышкаш мурнакчы саанчылар 9—10 литрни төрээн бир инээнден-не саап ап турарлар.

— Сүт саалдазын көвүдеринге ийи түүл ан чугула болгай — деп, бодунуң чугаазын колхозтуң кол зоотехниги И. Ооржак эгеледи.—Бисте ону канчаар боттандырып турарыл? Бираәде, эки ажаалда, чемгерилге-дир. Инектерни торүүр бетинде ийи ай бурунгаар үзүп алгаш, түскай азырап турар. Амгы үеде саап турар инек бүрүзүнге хүнде бир килограмм холуксаалыг чем, 20 килограмм чедир кукуруза силозу, 4 килограмм сиген онаажыр. Оон аңгыда, чылыткан суг, чудан берип турар. Бызааларны алды ай четкиже эки азыраары чугула. Чемни база түскай рацион ёзугаар оларга бээр. Бо үеде бызаа бүрүзүнүң хонукта ортумак немелде демзизи 600 грамм чедип турарын денизлээшкиннер көргүскен. Ийи дугаар чугула, кол түүл — инектин уксаазын экижиири. Фермада ам саап турар инектер 2—3 салгал чедир экижиттинген тыва уксаалыг. Ийи чыл улаштыр уксаалыг инектер садын ап келдивис. Амдаа садып алыр апаар. Оларның ең-не дээрелерин түскайлап тургаш, чоокыу чылдарда инек бүрүзүнден 1800 килограмм чедир сүттү алырын планнап турар бис.

Уксаажыдылганы экижиирииге тарып бооздырының ужур-дузазының дугайында чугаа солун болган. Тарып бооздылга станциязының эмчизи М. Шывык фермаларда байдалды тодаргай чижектер кылдыр алган. Эң ылангыя «Тес-Хем» совхозтуң фермазында тарып бооздылга дыка багай, оон уржуундан инектер кызырап азы багай шынарлыг төл алдының турар. Саанчы бүрүзү түгле хөй сүт саап алыр дээш харыысалгалыг эвес, оон-биле чергелештир быжыглаан инек бүрүзү төрээн турарын харыылаар ужурлуг. Төрүттүнген бызаа ыяп-ла эки уксаалыг болган турарын база харагалзаар хүлээлгелиг.

«Ак-Эрик» колхозтуң, «Тес-Хем» совхозтуң саанчылары З. Чамзы, Э. Шалык ажылдап турар фермаларында ажыл-херекти таныштырып, боттарының арга-дуржулгаларын чугаалааннар.

Семинар ажыктыг, улуг дузалыг болган. Ылангыя Хараал-Тей фермамының базазы экижип турар, бо талазы-биле колхоз баштаар чери хөй ажылды кылып турар-дыр деп, саанчылар демдеглээн.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

- *Моолдуң көдээ ажыл-агыйынга деткимче*
- *Чехословакия—улус ажыл-агыйын химижидеринге*
- *Хөй чурттарда сураглыг будурүлге*

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Күрүне дузаламчызы — чугула фактор

УЛАН-БАТОР. Сөөлгү чылдар дургузунда Моолдуң көдээ ажыл-агый каттыжышкыннары экономиканың нарын сорулгаларын боттары шинтпирлеп тыдаар улуг ажыл-агыйлар болу берген. Чыл орулгаларының хемчээлиниң аайы-биле оларның хөй нуруузу «миллионерлер» апарган. Ынчанмыже, күрүнениң берип турар дузаламчызы көдээ ажыл-агый каттыжышкыннарының материал-техниктиг баазазын быжыглаарынга, мал ажылын доктаамал көдүрүн хандырарынга шинтпирлиг фактор болбушаан турар.

Көдээ ажыл-агый каттыжышкыннарынга күрүнениң 1969—1972 чылдарда бергеп үр хуусаалыг чээлилериниң хемчээли ооң мурнунда эрткен дөрт чыл дургузунда турганындан 4 катап көвүдээн. Чурттуң кооператив ажыл-агыйлары эрткен чылын кыска хуусаалыг чээлилерии 1970 чылдың деңнелиидеи барык 8 катап ажыг түңнүг кылдыр алган.

Көдээ ажыл-агый каттыжышкыннарынга чээли тыпсырының чаа системазы бодупуң түңнелдериниң талазыбиле көдээ ажыл-ишчилериниң материалдыг чаагай амыдыралын улам бедидеринче угланган түгле экономиктиг эвес, харын чугула политиктиг хемчег болу берген.

Химиктерниң чедиишкини

ПРАГА. Чехословакияның эң улуг химия будурүлгези — Братиславаның химия комбинады «Словнафт» полипропилеи будурүп эгелей берген.

«Словнафтының коллективи 1972 чылдың будурүлге планын хуусаавындан эрте күүсеткеш, 4 миллиард ажыг крон түңнүг түүл-бүрү химия продукциязын будурүп үндүрген. Комбинаттың ажылдакчылары 4түгле эрткеп чылын беәиә 7,5 миллиоп тонна хире нефтиии болбаазыradып ажылдаан.

Будурүлгениң шылгараан од чедиишкиннери будурүлге черииге социалистиг чарыпты калбартканының, амыдыралга ЧКП-ниң XIV съездиипиң шинтпирлеиип чедиишкиииг боттандырып турар бүгү коллективтиң шудургу ажылдаанының ачызында чедип алдынган.

Чехословакияның химия үлетпүрүнүң будурүүшкүнүүнүң хемчээли эрткеи 20 чыл дургузунда 13 катап көвүдээн.

Республиканың улус ажыл-агыйын химижидеринге совет нефть болгаш газ улуг ужурдузалыг. Олар түгле национал үлетпүрүнүң тургузуунга эвес, харын республиканың экономиказының өске-даа адырларыига салдарлыг болган.

Бистиң чуртувус ол дузаламчыны бергеш, ЧССР-деи электровозтарны болгаш автомобильдерни, түүл-бүрү дериглерии, станоктарны, щиктерни база шил бараанпарны ап турар.

Чаа саналга төвү

БУХАРЕСТ. Галаптың металлургия комбинадында чаа электроника-саналга төвү ажыглалга киргеи. Комбинаттың эң чугула хөй-хөй объектилериң Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле тудуп тургускан. Чаа төп болза, Румыниядың ол эң улуг будурүлге чериниң информация-саналга системазын сайзырааңгайжыдар, ооң бар турар саналга техниказыи ажыглаарының дээштиин улам бедидер сорулгалыг.

Ам комбинатта кол тос боттарының төрээн черлериичe сибирьжилериниң амданныг аъш-чемеринииң рецептилерин алгап чанганнар. Парикмахерлериниң делегей конкурузунуң лауреаттары боттарының Усть-Илимде эштеринге баш дүүгүн иаас-чараш модалыг кылырын канчаар чедип алырын көргүскеннер.

Северный суурнуң клубунга электроника-саналга машиназы болгаш дөрт бичe технология дериглери ажылдап турар. 1973—1975 чылдарда оларга румын будуштуг база тос саналга машиназы — «Феликс Ц-256» немежир.

Румыниида национал информация системазын сайзырааңгайжыдарының болгаш румын улус ажыл-агыйын ең чаа саналга техниказы-биле дериринииң улуг программазын боттандырып турар. Электроника-саналга дериглери болгаш төптери республиканың ең улуг хөй-хөй будурүлге черлеринде бар апарган.

(СЭТА).

«Трепча» маркалыг

БЕЛГРАД. Югослав Косовска-Митровица хоорайның «Трепча» комбинады Европаның, Азияның, Африканың болгаш Американың хөй-хөй чурттарында сураглыг. Будурүлге черииің продукциязын Совет Эвилели база садып ап турар. «Трепча» — чуртта коргулчун, цинк, моигун, алдын, висмут болгаш өске-даа металл аймаанның эң улуг будурүлге чери.

Будурүлгениң коллективи 1973 чылдың планын чоокта чаа бадылаан. Ол планда будурүүшкүн хемчээлин эрткеи чылдаазымдан 23 хуу улгаттырар деп айытkан. Комбинат ийи миллион ажыг коргулчун-цинк рудазын болгаш 29 муң тонна электролит цинкиин бээр.

Барык бир чүс муң хире норвегтериин амыдырал-чурталгазы далай-биле холбаалыг. Олар балыктап, ону болбаазырадып кылып турарлар. Норвегияның далай әриинде районнарының болгаш хөй санныг ортулуктарының чурттакчыларынга балык дээрге аъш-чемниң кол-ла продуктузу боп турар. Туткан балыктың хөй кезиин даштыкыже, а ол ышкаш Совет Эвилелиннче үмдүр сөөртүп турар.

Далайның 30 ажыг ишчилери Сонгу чүктүн кадыг-дошкун агаар-бойдузу турза-даа, чыл дургузунда үзүк-соңсаал чокка балыктаарлар. Ынчалза-даа агаар-бойдустуң берге байдалы балыкчының үлүг-хуузунга чүс чылдар мурнунда ышкаш ам-даа шаптыктавышаан.

ЧУРУКТА: балыктаашкын үезинде.

НТБ—СЭТА-ның фотозу.

Улуг дуза

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). «Вьетнамны деткииринииң швед комитединиң» саналын ёзугаар вьетнам улустуң чуртунуң улус ажыл-агыйынга таварышкан дайын үргедилдерин эдериигe дуза чедирер 400 муң крон акшаны Швецияның чону чыгган. Комитет Стокгольмга хуралдаашаа, ол акшаны МВР-ниң Революстуг түр чазаанын болгаш ВДР-ниң төлээлериигe дамчыдып берген.

Патриоттарның чедиишкини

ДАКАР. (СЭТА). Гвинеяның (Биссаунуң) патриоттары португал колонизаторларның быжыгланыышкынныг Катио девискээрин артиллерия детпимчези-биле атаналаашаа, эмеленчилерниң шеригларииге дириг күш болгаш техниика талазы-биле улуг когаралды таварыштырган деп, Гвинеяның болгаш Ногаан Шенек ортулуитарның хамаарышпас чоруунуң Африка партизаныың чарлаан дыңнадыында чугаалаан. Португал колонизаторларга удур демиселдиң мурнуу фронтузунга болгаш өскеда участокгарынга март эгезинде шыңгыы сегиржип алыышкыннар болган. Аңаа дайзын хөй-хөй солдадын өлүртүп, балыгладып когараан деп, ол документиде айытkан. Хосталга армиязының шавар халдаашкыннары чедиишкиниг чоруп турар деп, партияның дыңнадыының түңнелиинде чугаалаан.

БОМБАЛААШКЫННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Камбодманың партизаттарының хостаан девискээрлерин бомбалаарын америн ужар түүл үргүлүчүлеп турар. АКШ-тың Оожум олеан девискээринде шериг командылалының дыңнадыгларын барымаа бадургаш, ону Гонолулудан Парлаага агентилели дыңнатkан.

ДЫШТАНЫЛГА БЮДЖЕДИ

Профэвилелдериниң путевкалары-биле курорттарга болгаш дыштанып черлерге 1973 чылда дыштанып кижилерниң саны тос миллион болуп турар. ВЦСПС-тиң социал-хандырылга килдизиниң бюджет-план секторунуң эргелекчизи Павел Петрович Данилов ПМА-ның корреспондентизи-биле чугаазынга ынчаар санны адаан. Ынчалза-даа, бо дээрге чүгле күрүнениң социал хандырылга хөреңгизи-биле төлээр путевкалар-дыр. Оон аңгыда, санаторийлерже, дыштанып черлерже, пансионаттарже, туристер базаларынче путевкаларны бүдүрүлге черлери, колхоздар, совхоздар болгаш түвүг чеолериниң хөреңгилери-биле база төлеп турарлыг болгай. Бо чылын дыштанычыларның ниити саны 26 миллион ажыг кижи болуп турар — деп ол немеп чугаалаан.

ССРЭ-ниң алдын хөй курорт зоналарында бо чылын эрткен чылдагызындан дыштанылга эрте эгелээн. Чижээ, Кара далайда Сочи хоорайда болгаш оон чоок-кавызында бүгү курорттар январьның баштайгы хүннеринде-ле дыштаныкчыларны хүлээп ап эгелей берген. Моон мурнунда оларның дыка хөйү апрель азы майда ажылдап эгелээр турганнар. Бо курорт хоорайынга улуг хемчээлдиг капитал тудугларын бөстандырганындан, далай суглуг чылыг, эштир бассейннерни дерип тургусканындан, кварц хередиг тургузугулар-биле дерээниндеп курорт сезону узай берген.

Чиитеткен путевкалар-биле январь айда Сочиге 28 мун кижи эмнедип база дыштанганнар. Оларның иштинде Донбасстың шахтёрлары, Таганроггун ажылчыннары болгаш алдан-хаакчылары, Мурманскиниң балыкчылары база бар. Февральдың баштайгы хүннеринде оларның орнунга Уралдан металлургтар, Сибирьден тудугжулар, Дөштүг океанның эриктеринден порт ажылчыннары база чедип келгеннер.

ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелелиниң дыннадылын өзугаар алырга, ССРЭ-нин дыштанып черлеринде болгаш санаторийлеринде хары үзе дыштанып кижи саны 1971 чылда турганынга бодаарга 1973 чылдың эгезинде 30 мун кавудээн. Ол дээрге бо чылын кадыкшылыга черлеринге бодунуң дыштанылгазын 360 мундан эвээш эвес кижи немей эрттирип болур дээни ол болур. Ынчаарга тоску беш чылдың планын ёзугаар алырга, ам бар турар санаторийлерге болгаш дыштанып черлерге чаа корпустарның-даа болгаш чаа черлерге кадыкшылганың-да тудугларын моон соңгаар-даа тударын үргүлчүлээр деп көрген. Чижээ, ам оон бар турары санаторийлериге немей Молдавияга улуг-улуг 20 курорттарны тударының планын ажылдап кылган.

Кадыкшылга черлерин ынчаар улуг хемчээлге тударын болгаш оларның өзүп турар четкилериниң ажылдаарын хандырып турарын ниитилелдиң хереглелдеринге ССРЭ-нин национал орулгазан берип турар кезээ бүрүн хандырар арганы берип турар. Чүртүүн национал орулгазы 1972 чылда турганы-биле домейлээрге, 11 миллиард рубль көвүдеп, ниитизи-биле 310 миллиард рубль болуп турар. Бо түнүүн дөрткүн үш кезээ хиреэлин совет улустуң материалдыг болгаш культурлуг амыралының деңнелдин бедидериниге ажыглаан. ССРЭ-ниң күрүне бюджединиң дутайында хөөйлүүну ёзугаар, янзы-бүрү төлевирлер болгаш чингелделерге (оон иштинде - санаторийлерге база дыштанып черлерге халас болган чингелделиг путёвкалар бөөринге) 1972 чылда 73 миллиард хире рубльди чарыгдаан. 1973 чылда бо түн 3, 5 миллиард рубльге база немей өзер.

А. ГОРБАТОВ,
ПМА-ның тайылбырлакчызы.

АЛДАН-МААДЫРЛАР 1883 1973

4. СӨӨЛГҮ ТУЛЧУУШКУН

(Эгези №№ 51, 52, 55, 64, 65 «Шында»).

ЫНЧАН 1883 чылдың күскээр чайынында тура халышкын улам өскээн. Ондарларның чаңгызы Сенгинин чурттап ортаа черинден ойлаткан соонда Кара-Даг, Оргу-Шөлге маадырларның ёзулуг дайынчы арганшөлдиг отряды тургустунган. Оон киржикчилериниң саны 300 кижи ашкан. Оларны баштап турган кижилерге Дажыма, Самбажык, Катыжывай, Оттукай, Агаржаа, Уэүн-Белек, Шокар-Сегбе оларның аттары хөй таваржып турар.

Оон аңгыда чүс-чүс арттар Самбажык, Дажыманың өөрүнге дорт кириишпейн турган-даа болза, оларның салгары-биле ноян, дүкүметтерииге чагыртпастаан, байларже халдан эгелээн. Тура халышканнарга Хемчиктиң ийи кожуунунда Моңгуштар, Ондарлар, Ховалыглар, Ооржактар, Хертектер, Сарыглардар, Күжүгеттер болгаш өске-даа сумуларның ядыы арттарының каттыжа бергеин хостаага, социал чаартылга дээш шимчээшкининиң байы хире калбарганың база түс-түс төрел-болуктериин боттарының хүүда эрге-ажыыл бодаар чөрүүн айын эрткенинг бадыткап турар.

ОЛ чеде Даа болгаш Бээзи кожуундарның девискээр аайы-биле тода чардынмайн, сумулар аайы-биле ангылаттының турганын айтыр херек. Амгы Улуг-Хем районнуң Оттук-Даштап ыңайлаарга-ла, Хемчиктиң ийи кожуунуң девискээри эгелээр турган. Бээзи кожуунга дараазында сумулар (оларны одактар деп адаар турган) хамаарыжыр: Тулуш, Адыг-Тулуш, Сарыг-Допгак, Чадаана-Допгак, Кара-Допгак, Чоолу-Допгак, Куулардарның ийи сумузу, Хертек, Сарыглар, Күжүгет, Кара-Сал, Сэт, Кыргыс, Тумат, Салчак, Толаан-Шара.

Бээзи кожуунуң чагырыкчылары моол нояннар (тывалар оларны Өөлет-дарга деп адап турганнар) чылдың-ла солчур турган. Томуйладып келген Өөлет-дарга азы Дарга-ноян чазын шагаа күнүнде боттарынан чоок кижи эштиг келир: ноян болу, амчаан болур лама, бижээчизи, 4 хөделеп (шерии). Ол кээп турган нояннарның албан хаар, чурттаар черя амгы Чалаана хоорайның чаны, чоокка чедир үлегерлиг станция турган чер ол деп билдинип турар.

Ам алдан-маадырларывыстың дугайында чугаалы үргүлчүлеттээлиер. Мында болгаш моон ыдай кирер фактылар колдуунда кырганнарның бижидип каан сактыышкыннарындан алдынган, ынчангаш оларның төөгүүнүн, бүүлүг болгуушкыннарынга, үелериге дүжүрүп берге. Ынчалзажок төөгүге улуг хамыдыышкын болдурбазы-биле сактыышкыннарда дүжүп турар түүлдерни колдады кирерин кызыттым.

Тура халышкыннарны баштай «чазай сүргаар», оон соонда шүүт базар дээш амбын нояннең чызаанындан шеригин каш удаа чорудуп турган, ынчалзажок алдан-маадырлар «сөрээзисти (Тывада болгаш Сенгин чөнгү ядаштыларның киирген бижиктерии эде көрдүрөр бис, маңаа үзе шинтпирледир бис, ол хоржок болза орус чүртүүче кирер, кыдат-моолга чагыртпас бис» дээш түттүрбайн, дешп чоруп турган.

1883—1884 чылларның кыжынын Кара-Даггга кыштап эрттирген, оон чазынында алдан-маадырлар хөделиишкининиң улам күштелдирө бергеннер. Ол шимчээшкинии арат массалар калбаа-биле деткий бөөрге, амбын ноян Олзей-Очур шинтпирлиг хемчеглерии ап эгелээн. Тура-халышкын болбаан кожуундардан шериг чыылдавын кылган, 1884 чылдың күзүүнүнде 300 хире кижилиг отрядты Хемчикче аътқарган.

Оны дыннаан алдан-маадырлар база-ла бир ийи хемчегии ап эгелээннер. Тура халышкаңнарның баштынчыларының Тываның өске кожууннарының чону-биле элээн харылзаалыг турганының дугайы база-да билдинип турар. Олар улуг орүктар аксы, арттар кыры черлерге доскуул, таныылдарын тургузун турганнар. Чижээлерге, Хандагайтының арт кырынга турган кезек доскуул амбынның шерии-биле атқылашкан. Алдан-маадырларның баштынарының бирээзи Кошгуштай апаа аттырган.

КҮС дүшкеп, кара-доңгак Дамырактар кургады катканн. Улуг суглардың, тапкын хемнериниң кыдыгларының чаактаан.

Таима шерии Самагалдайдан үнериие белеткеин берген деп медээ алган алдан дургунмар чогум чүү каңчаар айның тыпкайн турганнар. Чүү-даа болза, Хемчиктин ийи кожуунун чагырган нояннарны түткеп, олар-биле чүгаа кылып, амбын черже киргеи бижиктерни эде кыдыртырын кызыдып көөр деп сүмелеткеннер.

...Эрес ор Дажыма кезек өөрүн элертпеш Бээзи кожуунуң нояннының чызаанын турган. Чадаана уннче кежээликтей хапкан. Чазаананың Кара-Дытка таң ора-ла аттаанда чедип келгеннер. Хүн үнер чоокшулап орда, моол нояң өргээзинден үнүп, харагайнар аралыиче бар чорда кайгалдар оңу түткан хүүгү алганнар. Улуг ыыт-шимээн үндүрбейн, нояның дорт шеригин, бижээчиин база түткүлээп, хүүгүлээннер. Эрте болуп ламага дегбейн. Бээзи кожуунуң нояның өске албатылары-биле кады Кара-Даггга экелгеннер. Аңаа келгеи нояң-биле чугаалы кылган. «Бир эвес бистиң дугайывыста чазый Сенгин чаңгының киирген бижиин эккелдирип, эде кымбас болзуларза, казак-оруе чүрту кире бээр бис. Моолдарга чагыртпас бис» деп негелдеин дургунаа кылган.

Ноян «ол дугайты чүнү-даа билбес мен» дээш олурун бергеи. Ол ярадында сес хонук эрткеи.

Бир ноян холга киргеи болганда, өске нояның база түдүп алыр-дыр. Ийи ноян кайы-бир шинтпирии кылыр боорлар деп сүме үнүп келген.

Хемчиктин Даа кожуунуң нояны Дутарның күзээ Хемчик үнүнде Арыг-Узуунуң ядаштыларның киирген бижиктерии эде көрдүрөр бис, маңаа үзе шинтпирледир бис, ол хоржок болза орус чүртүүче кирер, кыдат-моолга чагыртпас бис» дээш түттүрбайн, дешп чоруп турган.

1883—1884 чылларның кыжынын Кара-Даггга кыштап эрттирген, оон чазынында алдан-маадырлар хөделиишкининиң улам күштелдирө бергеннер. Ол шимчээшкинии арат массалар калбаа-биле деткий бөөрге, амбын ноян Олзей-Очур шинтпирлиг хемчеглерии ап эгелээн. Тура-халышкын болбаан кожуундардан шериг чыылдавын кылган, 1884 чылдың күзүүнүнде 300 хире кижилиг отрядты Хемчикче аътқарган.

Оны дыннаан алдан-маадырлар база-ла бир ийи хемчегии ап эгелээннер. Тура халышкаңнарның баштынчыларының Тываның өске кожуунларының чону-биле элээн харылзаалыг турганының дугайы база-да билдинип турар. Олар улуг орүктар аксы, арттар кыры черлерге доскуул, таныылдарын тургузун турганнар. Чижээлерге, Хандагайтының арт кырынга турган кезек доскуул амбынның шерии-биле атқылашкан. Алдан-маадырларның баштынарының бирээзи Кошгуштай апаа аттырган.

КҮС дүшкеп, кара-доңгак Дамырактар кургады катканн. Улуг суглардың, тапкын хемнериниң кыдыгларының чаактаан.

Таима шерии Самагалдайдан үнериие белеткеин берген деп медээ алган алдан дургунмар чогум чүү каңчаар айның тыпкайн турганнар. Чүү-даа болза, Хемчиктин ийи кожуунун чагырган нояннарны түткеп, олар-биле чүгаа кылып, амбын черже киргеи бижиктерни

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнделип эгелээн

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
МАРТ
22
ЧЕТВЕРГ
№ 68 (9144).
Өртээ 2 бот.

ТУДУГЖУ КЫС

Елизавета Дожулаа тудугчу болур мүзелии чедип алган. Ол ам Ак-Довуракта Салчак Кара-оолдуң удуртканы бригадада ажылдап турар. Бригада амгы үеде бо чылдың ажыглалга киирер объектизинде — 60 квартиралыг бажыңның тудуунда ажылдап турар.

Ак-Довуракты мурнакчы бригадаларының бирээзи болур бо коллектив беш чылдың шиитпирлиг чылында күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алыр соруглалыг. Бригада неижгүннери хөлүшкак чаа мергежилдерни шиңгээдип алыр талазы-биле хүлээлгелерни алган. Мурнакчы тудугчу, Ак-Довуракты профтехучилищезиниң доозуйчузу Елизавета Дожулаа дээвиир шывыкчызының мергежилинге өренип алыр хүлээлгелиг. Күзээнин ол ыяап-ла чедип алыр.

ЧУРУКТА: Е. ДОЖУЛАА.

А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮР

ССРЭ-нвд бсжен чылының дутайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган теоретиктиг түңнелдер болгаш практиктиг соруглалар база юбилейге хозбаштырган Москвага болган ол байырлыг хуралдың оске-даа документилеря амгы үеде партия болгаш оске-даа хой-ниити организацияларының организакчы болгаш политиктиг бүгү ажыл-чорудулгазының үндезини, дайынчы программазы боон турар. Ол документилерни калбаа-биле пропагандалаары, чогаадыкчы ёзу-биле өөренири болгаш тайылбырлаары партия организацияларының бир эп чугула соруглалы деп чүвени бедик харысалга-биле медерел биливишаан, олар бо талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар.

Хөй санныг партийжи актив юбилейлиг байырлыг хуралдың документилерни ажылчы чоннарга калбаа-биле таныштырып, оларны партияның болгаш комсомолдуң политиктиг чырыдышкынының системазында өөредип турар. Оон-биле кады ол тоогүдүг документилерни чон ортузунга чорудар политиктиг илеткелдерниң, информацияларның, бесседаларының кол темазы болдуруп турар. Чоруттунуп турар идей-политиктиг ажылдың децнели бедөөн, оон амыдырал-биле, практиктиг соруглалар-биле харылзаазы күштелген. Оон түңнелдиде планиарның болгаш социалистиг хүлээлгелерниң күүседлези экижээн. Ылаңгыя үлетпүр, тудуг, транспорт, амыдырал хандырылганың хөй-хөй коллективтери, элээн хөй колхозтар болгаш совхозтар планиарын доздур болгаш ажыр күүседин, эвээш эвес продукцияны берип турар апаргап. Республиканың партия активизиниң чоокта боон эрткен хуралынга ону сеткил ханышкыны-биле айыткап, ол бүгү дээрге бо талазы-биле чорудар улуг ажылдың үүлге өгээн-дир дээрзин демделээн.

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чылының дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге холбаштыр идей-политиктиг ажылды күштелдиргениң, ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезинин талазы-биле республиканың партия организациязының соруглаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан партактивтиң ол хуралынга парторганизацияларда идей-политиктиг ажылдың байдалын хандыр аналител корген болгаш кол кичээнгейни чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, четпестерни чайладырының оруктарынче углалдырган.

Коммунистерниң болгаш активтиг политиктиг өөредилгезин база ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин организастап турарында четпестер ам-даа үргүлүүлеп, Бин-Хем, Тожу, Бай-Тайга болгаш оске-даа районнарның чамдык коллективтеринге политичиөлдер ховар болгулаар, а Бин-Хемниң, Кызылдың парторганизациялырында политиктиг чырыдышкынның кичээлдери улуг сөөлдаашкынибиле эгелээн таварылгалар бар. Партияның Моңгүн-Тайга, Каа-Хем, Барыын-Хемчик шыкаш чамдык райкомнары, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партком политиктиг өөредилгениң децнелин бедидеринде айтырыгларынче кошкак кичээнгей салып турар. Өртээ чылын олар бүрө хуралдарында ол талазы-биле чаңгыс-даа айтырыг чугаалашпаанын мацаа тодаргай чижек боор-дур. Ол шыкаш ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин организастап турарында база улуг четпестер бар.

Чон ортузунга масса-политиктиг ажылды дээштиг, утказыңнарлыг кылдыр чорударынга бисте күүтер болгаш эргадар четчир. Парторганизацияларда үүлге агитаторлар болгаш политинформаторлар безип он муң кижи бар. Оларның хөй нуруузу массага билиглерин иеитередир, ажылчынарлиң күүнү планныг соруглаларны күүседириче моөцизөр талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар болбайынаан. Ынчалзажок чамдык партия организацияларында агитколлективтер кампания хевирлиг, үүлге соцгудалар үезинде ажылдаар, политинформаторларның болгаш агитаторларның чорудар бесседаларының, информацияларының темазы чаңгыс пай болгаш оларны экономиканың, ажыл-агый соруглаларының, планнар күүседлезининг айтырыглары-биле сырый холбаштырбас тавармылгалар ам-даа үзуткаттынмаан. СЭКП-ниң Улуг-Хем, Тес-Хем болгаш оске-даа райкомнары база эге организациялар агитаторларның, политинформаторларның ажылын кошкак башкарып, оларның семинарларын организастаар, методиктиг дуза коргүзер хемчегларни албайын турар.

Улуг ажыл-агыйының планныг соруглаларын күүседиринге, социалистиг чарыштыг үре-түңнелдиг кылдыр организастаарынга база чамдык кижилерниң медерелинде эргининг артыышкынарын ажып эртеринге идей-политиктиг ажыл дээштиг салдарны чедирген турар үзүрлүг. Практикадан алгаш көөрге, чамдык коллективтерде социалистиг чарыштыг ёзу барымдаалап организастаан болгаш хой-ниитиниң корум-чурумунуң үрекчилери, ажыл шагы үзерлер-биле болгаш арагачылар-биле шиитпирлиг демнеселди чорутпайын турар. Ылаңгыя чоннуң чурттан турар черинден аайыбиле масса-политиктиг кижизидилге ажылы дыка кошкак тургустунган.

Республиканың партия активиниң хуралынга чер-черде партия болгаш оске-даа хой-ниити организацияларының чон ортузунга политиктиг болгаш идей-кижизидилгелиг ажылын бүгү талалыг тодаргай чугаалашкан, моон соңгаар чорудар ажылдың соруглаларын айыткап. Хамыктың мурнунда юбилейлиг байырлыг хуралга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган теоретиктиг түңнелдерни болгаш практиктиг соруглаларны партия, совет, профсоюзтар болгаш комсомол, ажыл-агый организазының боттарының ажыл-чорудулгазының үндезинин кылгаш, ол тоогүдүг илеткелди болгаш юбилейниң оске-даа документилерни ажылчы чоннарга ханызы-биле таймылбырлаарынче, калбаа-биле өөредип, пропагандалаарынче идей-политиктиг ажылдың бүгү хевирлерин угландырар херек.

Мацаа политиктиг өөредилгениң янзы-бүрү хевирлерин, лекция пропагандазын, политинформацияны болгаш көскү агитацияны, парлалганы, радиону, кипону калбаа-биле ажыглаар херек. Оон-биле кады илеткелчилер болгаш лекторлар белүктериниң, агитколлективтериниң ажылбан улам идейкейжидери эргежок чугула. Лекторларның, илеткелчилерниң, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның удуртукчуларының илеткелдер, лекциялар кылыр тускай хүннерни тургузуп, удуртур ажылдакчылар ажылчы чоннарның коллективтеринге илеткелдерни план ёзугаар кылырын чедип алырын калбаа-биле практикалаар. Ленинчи национал политиканы, бистиң чурттуң улустарының чедимшиккиннериниң талазы-биле пропагандаңы улам калбартыры бир эп чугула соруглга болур. Кижилерни коммунистиг бедик медерелге болгаш ажыл-чагга хевирлеп кижизидер талазы-биле ажылды улам сайзырагайжыдар, ажыл-ишчилерни шиитпирлиг ушкү чылында социалистиг чарыштың дээштинин бедидеринің талазы-биле ажыл-херекти улам күштелдирзе чогуур.

Партия комитеттери өске хой-ниити организары-биле кады идей-политиктиг ажылдың бүгү хевирлерин болгаш аргазарын улам мцай сайзырагайжыдар, опу амгы үениң негелдезинге дүүштүр чорудар база ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге партия эге организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң база оларның удуртукчуларының, идеология албан черлериниң бүгү ажылдакчыларының ролүн болгаш харыысалгазын бедидер дээш бүгү талалыг хемчегларин алыр хүлээлгелиг. Чер болганга чоруттунар идей-политиктиг ажылдар СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерни, тоску беш чылдың шиитпирлиг ушкү чылының планныг соруглаларын чедимшиккиниг күүседиринче угланган, хүн бүрүнүң практиктиг соруглалары-биле сырый холбашкан турар ужурлуг. Ындыг таварылгада оон ажыктым-даа, дээштин-дээ бедик болур.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ТАРААЖЫЛАР, ЧАС ДАЛАШТЫРЫП КЕЛДИ!

ЭГЕЛЕКЧИЛЕРДЕ БАЙДАЛ КАНДЫГЫЛ?

Бо беш чылдың шиитпирлиг ушкү чылында чурттуң кодээ ишчилери тараа болгаш оске-даа кодээ ажылагый продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын ковүдедири дээш бүгү улусчу чаршыче чаңгыс кижи дег көдүрдүп үнтеп. Бистиң республиканга шак ындыг эгелекчилери Тываның тараалап районнарының бирээзи — Бин-Хемниң механизаторлары болган.

Бин-хемчилерниң бо чазын кылын чорудар ажылдарының хемчээли кажангызындан-даа улуг. Бодап-даа көрүдерден: 15.550 гектарны чазын удур ашаралар, 34.980 гектарның шыгын базырар, 25.410 гектар шөлге тараанны чаштырар. Ол дээрге чылдын-на чорудар ажыл дээрзи чоп-ле харын. Ынчалза-даа мурнуку чылдарныындан бо час оранчок ылгалдыг, берге. Чүл дизе эрткен күстүң агаар-бойдузунуң аар уржуу-биле шөлдерде чүге савак эвес, а харын-даа хар адаанда кыштаан тараанны ажаап олыр.

Оон-биле кады районнуң ажыл-агыйлары бо чазын тарылга ээлчештирилгезин үревейн тургаш, планга немештир тараа культураларының шөлүн 1220 гектарга калбартырын райкүүскөм бодувүң март 15-те хүлээп алган доктаалында айыткан. Ол дээрге, часкы хову ажылдарывга четчир кылдыр баш удур саңап каан күштү, чепсек-херекселди, техниканы, үрезинни дарый эдо көөрүн, артыкшылдыг курлавырларны дилеп тыварын иеген келген.

Болеткеп кандыгыл? Техника септелгезинден эгелеп көрээли. Районда шупту 281 трактор бар. Оларның 207-ви септелге эртер үжурлуг турда, бо хүннерге чедир 114 трактор мастерскаялардан үнген. Ындыг-даа болза септелгеге кирбес болгаш септеттинген 172 тракторнуң 108-и бо хүннерде мал чеми соөртүрүнге киржип турар. Оскээр чугаалаарга, ам-даа септелгеде турбупаан 96 трактордан ангыда, бетин дээрге-ле техниктиг ажаадага кирер үжурлуг 58 хире трактор ажылдан турар шыкажыл. Оон кедереве ол тракторларны септелгеге киирер апаар. Ынчангаш механизаторларның кылза чогуур ажылы ам-даа хөй. Байдалдың мындыг болу бергенин, артык кезектер чогу-биле тайылбырлаттывын турар.

Райкүүскомнуң көдээ ажылагый эргелелиниң кол инженери А. П. Струковтуң чугаазы бо:

— Бистиң районну Каа-Хем-биле деңнеп болбас-ла ыяпаан. Ынчалза-даа бо садырда арткан тракторну келир айның эгезинге чедир доозуп бериптеринге бүзүрел болур. А Кызылда районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынын биске 20 трактор септеп бээр турганнар, чүгле үрезин чаштырылгазын ап көрээли. Ону районнуң ажыл-агыйлары 6—7 ажыл хүнүнде эртирер деп шиитпирлээн. Районда шупту 166 сеялка, азы 83 агрегат бар. Ындыг санныг сеялка-биле ол хире кыска хуусаада бо чугула кампанияны эрттирери берге.

Ону тодузгай барымдаалар-биле бадыткаарын кызыдып көрээли. Районда часка белеткели дээре дээн ажылагыйларның бирээзи—«Саяң-совхоз. Ол бо чазын 8080 гектар шөлге тараа культураларын чаштырар. 53 сеялкалыг, азы 17 агрегаттыг. Бир хүнде чангыс агрегат-ла 30 гектарга чаштырар болза, хүнде-ле 500 га болур дижин. Ындыг бедик темп-биле ажылдаарга беанны 16 хүн херек апаар-дыр! «Хадың», «Кызыл тараачыл» колхозтарда болгаш «Ооң» совхозта байдал база шак-ла ындыг. Техника септелгезин дыка саададып турар «Шивилиг» совхозтуң дугайын чугаазаан-даа ажыы чок.

Тараажымның часкы шылгалдага шүүлүп үнерин шиитпирлээр кол чүүл — механизатор кадрларны четчелээри болур. Бо айтырыгны районнуң ажыл-агыйлары орайтап-даа болза, чүгээр шиитпирлеп турар. Ылчирбе дугуйлуг тракторну 2 ээлчеглиг ажылладыр кылдыр санаарга, районга 365 механизатор херек, оон 75-и чедиппес. Профтехучилищелердо —24, ажыл-агыйларның боттарында —60 хире механизаторну оөредип, 40 кижи мергежилин белидип турар, 22 кижиниң механизатор мергежилге оөредилгезинге районнуң будүрүлгелеринге партия райкому биле райкүүском онаатыр. Боттары тракторларлыг черлер — механизаторлар-биле кады часкы тараачыл кииришкирери база даасхан. Оон ангыда ДОСААФ чери бодунуң шугуму-биле шеригге келдиргир назылыг солдаттан каш кижиниң база оөредип турар.

Ынчалза-даа районга бо чазын, ылаңгыя тарылга эргининде хөй механизаторлар хөрек апаар: тараа шөлдерининге аргыян тавылчаларны бастырар, кестирер комбайнерлер, саваң чайлады сөөртүр чоллачылар, плииртээр, катоктаар, культивастаар трактористер дээш, кымны хереглеттинмес дээрзи! Ынчангаш бо айтырыгны ыяк чедир шиитпирлээри чугула апарган.

Тараа шөлдерининге одек сөөртүгээн дыка саадап турар. Ажыл-агыйлар 5 муң тонна планның үгүле 500 тонназын күүседип алган. «Сельхозтехника» салбыры (эргелекчиан И. А. Лихненко, парторганизация секретары И. М. Горохов) хүлээлгезинде айтып алган хуусаалары, көргүзүглерин уткан чыгыы: 10 муң тонна одек төгер турган, хар улуунга сылдан алган, мынчага шнаар шуут хол дегбээн. Март 15-ке чедир техниканың часка белеткелин доозар деп саазаан сөзүн эллевээн.

«Шивилиг» совхозта техника септелгезиниг саадап турары оон кол инженер чогундан база хамааржыр. Шак бо шыкаш, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш удуртукчулар талазы-биле чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар база бар.

Кыйгырыгда айыттынган түүлдерден күүсеттинген болган боттанын болур түүлдер чок деп болбас-ла харын. Чижээ, ажыл-агый бүрүзүнде техниктиг ажаалданыш звеноларын четчелээн, тарылга шөлдерининге техниканы ажык дээр адаанга тургуспас толээде, шывыглыг херимнерин тургузуп ап турар.

Ынчалза-даа кол-ла түүл — техника септелгези саадап турары дүүренчиг. Моңу бин-хемчилер канчаар таарымчалыг шиитпирлеп шыдаарывдан часкы тарылганың салымчолу хамаажыр.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг ушкү чылында Бин-Хемниң тараажыларының болгаш механизаторларның мурнунда белеп эвес соруглалар туруп турар: тараанны иилги чыылдазын 37.000 тонна чедирер, бир гектарга онааштыр 12,5 центнер, а суггатгыг черлерден —15 центнер дужуттуг алыр, 10 муң тонна чедир тараанны Төрээн чурттуң шыгжамырыга киирер. Чогум-па моон ужурунда чаршыдың агелекчилерниң хаңы болгаш ужурлуг түүлдерп-ле хөй.

О. НАМЧЫЛАК,
«Шынның» тускай корр.

1973 ЧЫЛДЫҢ I КВАРТАЛЫНЫҢ СҮТ БОЛГАШ ЭЗЫТ САДАРЫНЫҢ ПЛАНЫН РЕСПУБЛИКАНЫҢ РАЙОННАР ААЙЫ-БИЛЕ КҮҮСЕТКЕНИ (МАРТ 16-ДА МЕДЭЭ-БИЛЕ ХУУЗУ)

Районнар	Сүт	Эзыт	Районнар	Сүт	Эзыт
Эрзин	123,0	20,6	Таңды	91,6	64,6
Кызыл хоорай Соведи	122,3	66,5	Бин-Хем	84,0	63,1
Бай-Тайга	114,6	85,2	Каа-Хем	79,3	66,6
Тожу	113,6	159,6	Тес-Хем	61,8	108,4
Улуг-Хем	103,5	53,6	Өвүр	57,4	103,8
Барыын-Хемчик	102,5	84,5	Моңгүн-Тайга	—	—
Чөөн-Хемчик	93,9	46,1	Республика ниитизи-биле	91,8	66,2
			Эртиен чылдың ол үезинде	80,7	74,0

АЖЫЛДАР ТОДАРГАИЛАТТЫНГАН

ХАНДАГАЙТЫ. (Телефон-биле). 1973 чылдың апрель 21-де ленинчи коммунистиг субботник эрттирер дугайында москвачыларның эгелээшкининден Өвүр районнуң орук-будуруглге участогунуң ажылчилери бир үе-биле деткээн, ол хүн кандыг ажылды кылырын дугуржүп, тодаргайдап алганнар.

Участоктуң ажылчыннары субботник хүнүнде шупту ажылдаар. Олар үш болук боп алгаш, янзы-бүрү ажылдарны кылыр. 30 кубометр тудуг дажын чыгган, тудуг шөлүнче сөөртүр оруктарга сай төгер, адагаштар тургузар болгаш суур чаагайдылгазына киржир.

Орук-будуруглге участогунуң ажыл-ишчилери ол хүн ажылдаан акшазының 200 рубльди тоску беш чылдың фондузунче киирер.

В. ОЧУР-ООЛ.

СУББОТНИКТИҢ ШТАБТАРЫ

Калининградтың вагон кылыр заводунда «Кызыл субботаны» эрттирер штабты тургускан. Ол хүн 3000 хире кижи ажыыже үнер деп турар. Ынчан 7 самосвал-вагоннарны, 12 электрочүдүрүкчүлерни болгаш бир муң рубльдиг бөрлаңнарын кылып үндүрер. Ол хүн 800 хире кижи завод девискээринге ногаан ыыштарны озуруттуп, чаартылга ажылдарын база кылыр.

Москваның автозаводчуларының кыйгырыын Калининградтың дыка хөй будүрүлге коллективтери деткээн болгаш чер-ле болганда субботниктиң штабтарын тургускулаан.

(СЭТА-ның корр.).

КАЛИНИНГРАД.

ЭГЕЛЭЭШКИННИ ДЕТКЭЭН

Таганрогтуң «Кызыл котельщик» заводунуң коллективи субботник хүнүнде 275 муң рубльдиг янзы-бүрү продукцияның будүрүп үндүрген, ажылдаан бүгү акшаларын хөреңгинин беш чылдың фондузунче шилчидер деп шиитпирлээн.

(СЭТА-ның корр.).

ТАГАНРОГ.

МОСКВАЧЫЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

Рязаньның станок кылыр заводунда коммунистиг субботник эрттирериниң штабындан дыцнаттынары: апрель 21-де демир човдурар он станокту, кылыр, оп беш тонна демир артынчыларын чыын дужаар.

Рязаньның нефть болбаазырадыр, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг заводунуң үшкү цехының коллективи апрельдиң 21-де күш-ажылдың эң бедик будүрүкчүлүүн көргүзер болгаш моон соңгаар шак-ла ындыг деңнел-биле хүн бүрү ажылдаарын чанчыл болдурар деп чылдың фондузунче шилчидер деп шиитпирлээн.

Беш чылдың шалыпчы түдүү — Рязань ГРЭС-тиң түдугжулары, Сасовонуң, Касимовтуң, Михайловонуң, Скопинниң болгаш оске-даа хоорайларның ишчилери москвачыларның кыйгырыын баугаар коммунистиг субботникче үнеринге белеп. Олар ажылдан алган акша-хөреңгизин шупту үзүп беш чылдың фондузунче шилчидер.

(СЭТА-ның корр.).

РЯЗАНЬ.

ТАШКЕНТИЧИЛЕР СУББОТНИККЕ

Ташкентниң пос-таавы комбинады апрель 21-ни шалыпчы ажылдың хүнү кылдыр чарзааш, ынчан 190 муң метр бодүүн, 200 муң метр белен постү, 21 тонна долгаан удазыннвы болгаш чартык миллион кезек чиңге хевдирин будүргеш, ажылдан алыры 15 муң рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер деп шиитпирлээн.

Аллаларыг аргыкчы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Б. Джураева ол хүн ийи норманы күүсеткеш, 220 килограмм аргыгны кылырын хүлээлгеп.

(СЭТА-ның корр.).

ТАШКЕНТ.

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААР

Тула областтың комбайн заводунуң ажыл-ишчилери апрель 21-де комбайнларга, көдээ ажыл-агыйлыг оске-даа машиназаларынга 100.000 рубльдиг артык кезектерни кылып үндүрер болгаш ажылдан алган акша-хөреңгизин шупту үзүп беш чылдың санынче шилчидер деп шиитпирлээн.

(СЭТА-ның корр.).

ТУЛА.

МАЛ АЖЫЛЫ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

КЫШТАГЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

ХУРАГАННАР ДӨТПЕЖЭЭН

«Ооң» совхозтуң шээр малы массалыг оолдап, харын чамдык коданнарда шыкларлыг турар. Марттың баштайгы чартыынга чедир төрүттүвген 1950 ажыг хураган шупту мөңгө. Моңгүн Маадының коданында 460 хураган, Оюржак Шыланыында — 440 хураган хүр, эки мандын турар. Эрте оолдаан хойнун хураганы ам дөтпежээн.

Чаш мал кыштаг бүрүзүндө ковүдээн, хураган чемге, «оңтка» кирген амгы хүннерде кок-сула, ногаан сигеп, чарба ишкаш хоолулуг, хоолукаалыг чемнер онза негелделиг. Чамдык кыштагларда ылаңгыя чаш малга таарымчалыг чемнерни чедирбейн турар. Совхозтуң дирекциязы, зооветеринарнын алыдакчыларды бо айтырыгже кичээнгей салыры күзелчиг.

М. МААЖЫК.

ЧАРЫШ СОРУК КИИРГЕН

«Улуг-Хая» совхозтуң Хаяракая салбырында барык 17,5 муң хой үш бригада аайы-биле кыштаглап турар. Бо хүннерде оолдаашкын түүлүктээн, каяа-даа бааргa малчын бүрүзү хураган-на дугайын чугаалашкан тургулаар. Оларның аразында социалистиг чарыш калбарган, кижи бүрүзүн демнег ажыл-ишче улам сорук киирген.

А. Базыр-Тараалың баштайгы төрээн 200 хоюнун хураганы 220, О. Карашпайның 220 хоюнун хураганы 230 болган. К. Шыырап, К. Кызылоол, А. Олчейбея, Т. Чпгжитпенек оларның хураганы база хорамча чок.

Чамдык коданнарда чаш малдың хорамчалыг болуп турары четпес. Кыштагларже мал чеми соөртүр, сакманщиктер аътқарар хемчегларни эш эгелээн. Соолгу хүннерде 70 ажыг аныяктарны сакманщиктедип чоруткан.

О. ТАВАА.

ЗООВЕТЕРИНАРЛЫГ ӨӨРЕДИЛГЕ

«Бардык» совхозтуң Аксы-Бардык салбырының малы хүр чыл ажып турар. Кыштагларда мал чемнериниң курлавыры ам-даа арбын. Бо хүннерде даг одары карандылаан, ылаңгыя шээр малга таарымчалыг апарган.

Хомушку Пашыц-оолга удуртқан бригаданың төрүүр хонунуң алдан хире хуузу оолдапкал, азы 3856 хойнуң хураганы 3857 болган. Салбырының оске-даа коданнарында хой массалыг төрүү эгелээн.

Совхозтуң дирекциязы болгаш партком малчыннарның политиктиг билиин бедидеринче кичээнгей салбышаан, ылаңгыя бригада аайы-биле организастаан зооветеринарлык кичээлдерин доктаамал чорудуп турор. Малчыннарның бо талазы-биле сонуургалы мурнуку чылдардан бедээн.

М. ОЧУР-ООЛ.

МАЛЧЫННЫҢ САКМАНЩИКТЕРИ

Частың баштайгы айы — марттың анс хүнү. «Саяң» совхозтуң малчыны Маады Седенбилдиң аалынга чордум. Кыштагның девискээри арыг-шевер, кажаазы таарымчалыг. Малчынның чуртталга бажыңы база эки, иштики дериг-херексели коруштуг.

Бо чылын хой бүрүзүндеңне 3 кг дүктү кыргыдарын, чаш хураганнарны чидириг чокка камгалап остүрерин ол хүлээлгеп. Малчынның соолгу оон ажыл-ишкидо бадыткаттынып турар. Төрүүр 410 хой шупту куштуг, бо хүннерде оолдаан 350 хойнуң 358 хураганы бүрүн бар.

Малчынның кадайы Рая дуржулгалыг сакманщик, оон ажаалдаашында 140 хураган эки дорутун турар. Ашыкотбуле Новзаттар 80-80 хураганныг, коданнарында хой массалыг төрүү эгелээн.

Совхозтуң дирекциязы болгаш партком малчыннарның политиктиг билиин бедидеринче кичээнгей салбышаан, ылаңгыя бригада аайы-биле организастаан зооветеринарлык кичээлдерин доктаамал чорудуп турор. Малчыннарның бо талазы-биле сонуургалы мурнуку чылдардан бедээн.

М. ОЧУР-ООЛ.

ДОҢГАКТАРНЫҢ КЫШТААНДА

Талдыг-Адыр ылаңгыя шээр малга онза таарымчалыг оран. Ийиги хой бригадазының малчыны Доңгак Оолактың аалынга баарымга, оон кайдыы Доңгак Хапа биле сакманщик Доңгак Достаңмаа олар чаш хураганнарын чемгерип, чай алынмайн турлар.

Доңгактарның коданында 327 хой хүр чыл ажып, баштайгы оолдаан 290 хойнуң 297 хураганы бүрүн доругун турар болду. Кажаазының кырында шилдеш каш рамаларлыг, иштн арыг, девискээри шеверлиг. Малга чемнер курлавыры четчир, суг сөөртүлгезин Х. Болат үзүктелдирбейн турар.

Бо чылын төрүүр чүс хойга омаштыр 105 хураганны мөңгө доруктурарын, чаршыда идереткен оске-даа хүлээлгелерни чедимшиккиниг күүседиринге «Бардык» совхозтуң бо малчыннары бүзүролдигдеп.

Х. ОТУГАШ.

Советтер болгаш амыдырал

ДЕПУТАТТАРНЫҢ ЭРГЕ-ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИНИҢ

Б. Ш. ДОЛЧАҢМАА,

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Ажылчы чоннарның эң-не калбак массазынга партияның политиказының идепкейлиг нептередикчилери, улус ажылагайының чедишкинниг хөгжүлдези, бүгү совет кижилерниң хүлээлгелериниң тодаралып турар түскай хооойлуну ажылдап кылыры эргежок чүгула апарганын партиянын XXIV съездизинге Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ның Чикгине секретары эш Л. И. Брежнев демделээн. Ол саналды съезд деткээн. Эрткен чылдың сентябрьда ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң IV сессиязы болуп эрткен. Күрүне эрге-чагыргазының дээди органы «ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Хоойлузун хүлээп алган. Ол дээрге күрүне, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга Советтерниң ролюн бедидеринче угланган партияның политиказын чайгылыш чокка боттандырарынга чаа базым болур.

Бистиң республиканың хөй-ниитизи ол чаа Хоойлуну политиктиг онза чугула документ деп хүлээп алган. Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиуму болгаш чер-чер Советтери ону амыдыралга идепкейлии-биле боттандырып турар. Хоойлуну республика солуннарынга чырыткан. Ону орус болгаш тыва дылдарга хөй тиражтыг парлап үндүрген. СЭКП обкомунун болгаш райкомнарының, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң харыысалгалыг ажылдакчыларының Совединиң депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Хоойлузун хүлээп алган. Ол дээрге күрүне, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга Советтерниң ролюн бедидериниң Коммунистиг партия улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар.

Ол соруланы чедишкинниг шиитпирлээри ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның болгаш бистиң чуртувустун бүгү нацияларының болгаш бичө улустарының интеллигенциязының төлээлекчилери — депутаттарның хөй-ниитичи база күш-ажылчы ажыл-чорудулгазының ажыктың бедидери-биле дорт хамаарылгалыг. Депутаттарның бүрүн эргелерин, а ол ышкаш депутаттарга хамаарыштыр албан-дужаалдыг кижилерниң хүлээлгелерин тодаралып турар түскай хооойлуну ажылдап кылыры эргежок чүгула апарганын партиянын XXIV съездизинге Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ның Чикгине секретары эш Л. И. Брежнев демделээн. Ол саналды съезд деткээн. Эрткен чылдың сентябрьда ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң IV сессиязы болуп эрткен. Күрүне эрге-чагыргазының дээди органы «ССРЭ-де ажылчы чоннар

ДУГАЙЫНДА ХООЙЛУ БОТТАНЫЫШКЫНДА

ларның дугайын депутаттарга баш бурунгаар дыннадып, ол айтырыгга хамаарышкан эргежок чүгула материалдарны оларга бээрин хоойлу Советтиң күүскомнарынга хүлээндирип турар.

Тыва АССР-ниң чер-чер Советтериниң сессияларын эрткен чылын хоойлуда көрдүнген хуусааларда эрттирген. Аңаа чугаалажыры-биле киирген айтырыглар хөй болгаш язы-бүрү, сессияларга депутаттарның киржилгези элээн бедээн, чер-черге ажыл-агый болгаш культура түргузуушкүнүн хогжүдеринге оларның салдары өскен. Район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтериниң сессиялары СЭКП-ниң XXIV съездизининг экономиканың болгаш социал-культура түргузуушкүнүнүң талазы-биле шиитпирлерин күүседиринге Советтерниң организакчы ажылын анализтээринче кичээнгейни салып турар апарган. Чижээ, Каа-Хем районнуң Күндустуг кодээ Соведиинин сессиязы соңгукчуларның чагыгларының күүседиринин. Бүрен-Аксы болгаш Сарыг-Сеп кодээ Советтериниң сессиялары ажыл-агый болгаш культура түргузуушкүнүнүң сорулгаларын шиитпирлээринге депутаттарның ролюн бедидериниң. Сизим болгаш Бүрен-Хем кодээ Советтериниң сессиялары оларның девискээрлеринде ажыл-агыйларда күш-ажылдың сагыга-чүрумүн улам ыңай быжыглаарының байдалын чугаалажып көрген.

Советтиң сессияларына ажылчы чоннар депутаттарының Каа-Хем район Соведиинин күүскому хынамчалыг белеткенип турар. Чижээ, ээлчеглиг сессияга көөр айтырыгларны белеткээринге чурттакчы чонну калбаа-биле киириштирип турар. Эрткен чылдың сентябрьда болган сессияга чоннүң садыг хандырылгазының дугайында айтырыгны чугаалажыр мурнунда чурттакчыларга тускай анкетаны таратkан. Ынчангаш массаның үнелиг чамдык санал-оналарын сессияга депутаттарның идепкейлиг киржилгези-биле ажыл-ишчи байдалга сайгарган.

Депутаттарның сессияга киирген саналдарын кичээнгейлиг көрүп, ону амыдыралга бүтүндүрген дугуй оларның идепкейи улам бедиир ужурлуг. Советтин сессиязынга депутаттарның көдүрген саналдары Советке көрдүнер ийикпе оларны чогуур күрүне болгаш хөй-нийти организларынче база албан-дужаалдыг кижилерже Советтер чорудар дээрзин депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлуда айтыкан. Ол саналдарны болгаш айтырыгларны, ол организар азы албан-дужаалдыг кижилер доктаатгынган хуусаада шиитпирлеп көөр болгаш түңнелдерин депутаттың бодунга ийикпе күүскомга дыңнадыр хүлээлгелиг.

Депутаттарның санал-оналарының күүселдезин болгаш боттандырылгазын контрольдаарын Советтерниң күүскомнарынга хоойлу дагзып турар. Республиканың чер-чер Советтериниң күүскомнарының хөй кезии хоойлуның ол негелделерин шын боттандырып келген. Чижээ, Тожу, Улуг-Хем, Каа-Хем район Советтериниң күүскомнары депутаттарның шүгүмүүлелдиг саналдарын доктаамал сайгарып көруп, ында айыткан четпестерни чайладыр дээш боттуг хемчеглерни ап, оларның саналдарының болгаш Советтиң хүлээп алган шиитпирлериниң боттаныышкынын ээлчеглиг сессияларга дыңнадып турар.

Депутаттың бир чугула эргезин — Советтиң организарын соңгууру болгаш аңаа соңгудары. Бистин республиканың Советтериниң күүскомнарынга безин 653 депутат соңгуткан. 2286 депутат азы депутаттарның 74 хуузу Советтериниң 626 доктаамал комиссиязында соңгуткан ажылдап турар. Ылаңгыя Кызыл хоорай болгаш чамдык кодээ Советтериниң доктаамал комиссияларының кежигүннери боттарының хүлээлгелерин багай эвес күүседип турар. Чижээ, оларның инициативазы-биле пассажирлер АТБ-зинде аныяктар-биле ажылды, хоорайның чүртталга-коммунал ажыл-агый эргелелинде хамаатыларны хүлээп ап, оларның чагааларын, билдиришкиннерин, хомудалдарын сайгарыү көруп турарының байдалының дугайында айтырыгларны чугаалажып көрген. Шынаа болгаш Черби кодээ Советтериниң доктаамал комиссиялары багай эвес ажылдап келген.

Депутаттарның эрге-дүлээлгелериниң дугайында Хоойлу үнген соонда соңгулда округтарынга оларның ажылының дээштии бедээн. Эрткен чылдың төнчүзүнде болуп эрткен Улуг-Хем, Тес-Хем район Советтериниң сессияларынга, «Советтериниң организас-массалыг ажылдарының байдалы болгаш оларны экижидер хемчеглер дугайында» айтырыгны чугаалажып тура, депутаттарның бүдүрүлге болгаш хөйниити амыдыралынга идепкейлиг киржилгезининг эки чижектерин көргүскүлээн. Улуг-Хем район Соведиинин депутаты, хойжу О. С. Бадыжык төрүүр чүс хойдан-на 112 хураганны менди камгалап ап, хой бүрүзүнден-не 3,3 кг дүктү кыргаан, ниитининг малынга 24 тонна сигенни белеткээн. Депутат соңгукчуларның амыдырал хандырылгазын экижидер айтырыгның талазы-биле саналдарын Советтиң сессияларынга үргүлчү берип турар. Оон ажыл-хөрээ бедик үнеледи алган, ол Октябрь Революциязы орден-биле шаннаткан.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинин депутаттары ССРЭ-ниң күрүне пиригинин артизи РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң үлүстүң артизи В. Б. Оскал-оол, «Улуг-Хая» совхозтуң механизатору К. Б. Толдук-Эник, Тываның кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының хойжузу К. К. Оюн, Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта персоналдыг пенсионер Х. К. Кудурукпай, Кызылдың хоорайлар аразының телефон станциязының телефонизи М. Г. Мамаева, «Кызылсадыгның» № 13 магазинининг секция эргелекчизи М. А. Краева олар болгаш өскө-даа хөй депутаттар соңгукчулар мурнунга улуг ажылды чорудуп турар.

Депутаттың негелдези — күрүнеиниң эргелел органнарының болгаш албан-дужаалдыг кижилерниң ажылын контрольдаарының дээштиг чепсээ болур. Бо эргени Бии-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнар база Хову-Аксы суур Советтериниң депутаттары калбаа-биле ажыглаан. Чер-чер Советтериниң сессияларынга депутаттарның 47 негелдезин көргени күрүнеиниң эргелел органнарыйың болгаш албан-дужаалдыг кижилернин ажылынга эки салдарны чедирген.

Оон-биле кадң депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлу боттаныылгазында ам-даа шыңгыы четпестер бар. Республиканың чамдык чер-чер Советтериниң депутаттарының ат-алдары, идепкейи хоойлуның негелделериниң деңнелинге ам-даа четпейн турар. Чөөн-Хемчик, Тандыболгаш Бии-Хем районнарның чер-чер Советтериниң күүскомнары сессияларга четпес белеткенип, чамдыкта сессияларны депутаттарның долу эвес киржилгези-биле болгаш оларның идепкейи кошкак байдалга эрттирип турар. Ол дээрге «Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузун кошкак күүседип турарының дерегизи-дир. Оон туружук Бии-Хем районнуң Севи, Бай-Тайга районнуң Шуй кодээ Советтери эрткен чылдың февраль, март, апрель айларда сессияларын шуут эрттирбээн.

Республиканың чер-чер Советтериниң доктаамал комиссияларының кежигүннери депутаттар боттарының эргелерин болгаш хүлээлгелерин амдаа кошкак ажыглап турар. Советтерниң күүскомнары Советтерниң сессияларынга доктаамал комиссияларның отчёттарын болгаш илеткелдерин чугаалажып көрбейн, оларның ажылын планнарынга база организастаарынга боттуг дуза чедирбейн турар. Республиканың чер-чер Советтериңде түргүстүнган доктаамал комиссияларның чүгле 216-зы чыл иштинде Советтер мурнунга отчёттарын берген. Тожу, Чөөн-Хемчик болгаш Эрзин районнарның чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары сула ажылдап турар.

Депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында хоойлуну ёзугаар чер-чер Советтериниң депутаттары бөлүнүн ажыл-чорудулгазының дугайында чыл иштинде ийидеп эвээш эвес удаа соңгукчулар мурнунга отчёдуп бээр ужурлуг. Ынчалза-даа ол негелделер ыракта чедир күүсеттинмейн турар. Депутаттарның отчёдунга тураскаатkан хүраларга эвээш соңгукчулар олурүүр чоруктар бар. Депутаттарның саналдарынга хамаарыштыр ажылды организастап, ону погуур деңнелге тургузар дээш, соңгукчуларның чагыгларын күүседир, депутаттарның соңгулда округтарынга ажылының, депутаттарның негелде тургузар эргелерин ажыглаарының талазы-биле ам-даа кылыр ажылдар хөй.

Үстүнде айыткан болгаш өскө-даа четпестерни чайладыры тоску бет чылдың шиитпирлиг үшкү чылында республиканың чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазының дээштиин үлам бедидер болгаш партиянын XXIV съездизининг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга төлептиг салыышкынны киирер арганы оларга бээр ужурлуг.

Сибирьниң нефть үлетпүрүнге

Нефть тывар шинчилел ажылдарынга, нефть дамчыдар шугүмнарны болгаш нефть шыгжаар улуг саваларны түдүп тургузарынга калбаа-биле ажыглаар 250 тонна деңзилиг кан хоорзаларны Барыын Сибирьниң нефтичилери 1973 чылдың төнчүзүнге чедир алыр. Оны Азербайджанның ындыг хоорза кылыр заводу бүдүрүп үндүрүп турар. Од хоорзалар белен дадарбас, үрелбес шынарлыг болгаш түдүштүрүп, канналааны дыка быжыг боон турар.

Эң сайзырангай, чаа хевирнин станоктары-биле эптеп, тургускан автоматтыг дериг-херекселдерниң дузазы-биле ол безик шынарлыг, дыка быжыг кан хоорзаларны былыш үндүрүп турар. Ол заводта ам эң-не быжыг дээш хоорзаларны кылыр тускай тургузуглуг машинаны, чер үттээр демир хоорзаларның тиглерин канналар чаа агрегатты кылып доозуп турар.

Чылдың-на чартык миллион тонна кан хоорзаларны нефть үлетпүрүнге берип турарў Азербайджанның ол заводу тоскў беш чылдың (1971 — 1975 ч. ч.) төнчүзүнге чедир техниктиг дериг-херекселдербиле бүрүн чаартынар ужурлуг. Хөй-хөй станоктардан тургустунган 7 автоматтыг шүгүмнар ажылдап эгелээр. Оон ачызында продукцияның саны болгаш шынары-даа дыка улгадыр.

ЧУРУКТА: тускай автоматтың дузазы-биле хоорзаның тиглерин чыпшыр кажнап турары.

В. КАЛИНИННИҢ фотозу.

ПМА.

УЛУСТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле совет-америк каттышкан комиссияның сессиязы Вашингтонда эртип турар. Комиссияның ажылының баштайгы хүнүнде-ле ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга кайы-кайызынга ажыттыг кады ажылдажылганы боттуг ёзу-биле коорүнче оларның чүткүлү илергейлеттинген.

Ийи чурттуң аразында эртем-техниктиг кады ажылдажылганың амгы байдалының ниити допчулалын баштайгы ажылчыи хуралга кылган. Энергетикага, саналга техниказын башкарылгага ажыглаарынга кады ажылдажылганың перспективаларының дугайында, кодээ ажыл-агыйның, микробиологтуг синтезтиң, химиктиг каталиатиң болгаш суг күрлавырларының талазынга кады ажылдажылга дугайында ажылчын болуктериниң илеткелдерин дыңнаан, чүүлдүг деп көрген.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы академик В. А. Трапезинков баштаап совет делегациязын болгаш Национал эртем фондузунуң директору Г. Ствер баштаан америк делегациязыны АКШ-тың күрүне секретариның оралакчызы К. Раш хүлээп алган.

Ийи чурттуң төлээлекчилери хүлээп алыышкынга чүве чугаалаан, эртем-техниканың талазынга совет-америк кады ажылдажылганың чугулазын айтып, бодунуң мурнунда салдынган сорулгаларны компесия шиитпирлеп, ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың улустарының чаагай чоруунга дүүштүр совет-америк харылзааларны калбартырынга салыышкынын киирип шыдаар дээрзинге бүзүрелии илергейлээн. Делегейниң дүшкүүрааг чоруунуң ниити кошкаашкынының база 1972 чылдың майда Москвага бедик деңнелге ужуражышкын болган үеден бээр совет-америк харылзааларның чогумчуп келгенининг уламындан бо ужуражышкын болдунар арганыг болган деп, олар онзалап демдеглээн.

ДЕЛЕГЕЙ об хүннерде

ДЕМИСЕЛ ХҮНҮ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның улузу америк экелекчи даймына удур демисел хүнүн демдеглээн. Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының ТК-зының топ органы «Нян зан» солун ол болуушкунга мурнуку чүүлүн тураскаатkан.

Бистиң чуртувустуң мурнуу кезээндеп америк экспедиция корпузун үндүрген турар ужурлуг хүнге чедир артkан үе бир неделядан шоолуг ашпас. Ынчанмыже АКШ бодунуң кара сагыштыг бодалдарындан ам-даа ойталаваан. Париж дугуржулгазынга ат салган хүнден бээр ооң үүлгедиглери оны тодаргай хереглеп турар деп, «Нян зан» бижээн. Чепсектиг сегиржип алыышкыннар амдыгаа чедир чогум-на ооң уламындан болгулап турар.

Сайгон администрациязы туттурган шериг кижилерни эгидип бээрин амдыгаа чедир эгелевээн.

Каттышкан Штаттар америк шериглерни үндүрер дугайында, шериг баазаларын узуткаар дугайында негелделерни күүсетпейн турар. Олар оон туржук, шериг кижилерин кара туразында артырып ап, улам ковүдедип, дипломаттыг болгаш консул системаларын командылаа апарады кылдыр организастап, Сайгон администрациязынга даштыкыдан кара-туразында боо-чепсек соөртүп экжеп берип турар. Олар Соңгу Вьетнамның сут оруктарындан миналарын уштуруп саа-дадып турар.

Каттышкан Штаттар ВДРге калчаалыг кыжавып, оларны хайгыылчы болгаш шериг самолёттары ол республиканың агаар делгеминче хөй удаа шургуп кирип турар.

Бистиң улузувус хамаарышпас чорук болгаш мурнуу талага демократия дээш, төрээн чуртту тайбың каттыштырарынче бурунгаарлаашкын дээш демиселин черле удамчылаар. Неоколониализм бистиң чуртувустуң кайы-даа кезээнге турза, аңаа шуут удур бис деп, «Нян зан» демдеглээн.

Делегей байдалында бистиң демиселивиске таарымчалыг талалар хөй. Революстуг болгаш деңшилгелиг күштер империализмниң, агрессияның, милитариамниң күштеринден ажыг. Америк империализмниң кара сагыштыг чаа-чаа хамык бодалдарын бистиң улузувус чылча шаап шыдаар, нацияны хостаар ыдыктыг хереқти туюлунга чедирер деп, «Нян зан» медеглээн.

Нйи таланың сүмележилгелеринде

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катаң тургузар дугайында дугуржулга чарганының соонда мурнуу-вьетнам нйи таланың аразынга сүмележилгелер эгелээн. Бодунуң салым-чолун даштыкыдан холгаарлаашкын чокка боду шиитпирлээр эрге дээш мурнуу-вьетнам чоннүң чорудуп турар демиселинге чугула база бир базым ол болган. Мурнуу-вьетнам нйи таланың аразынга болган баштайгы ужуражышкынның соонда Париж чоогунда Сен-Клу хоорайга болган парлалга конференциязынга Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның ол сүмележилгелерде төлээлериниң удуртукчузу Нгуен Вап Хиеу ынчалдыр медеглээн. Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазы вьетнам улустуң национал кол-кол эргелерин болгаш мурнуувьетнам чоннүң ёзулуг боттаңкартынар эргелиг болурунуң мөгөдылалын берген болгай деп, Нгуен Вап Хиеу демдеглээн.

Мурнуу-вьетнам нйи таланың аразында сүмележилгелерге Париж дугуржулгазының принциптеринге база утка-шынарынга болгаш национал чөпшээрежилгеге дүүштүр Мурнуу Вьетнамның иштики айтырыгларын таарыштыр чугаалажыр чугула сорулганы шиитпирлээри эргежок чугула деп, Нгуен Вап Хиеу айыткан.

Демократтыг эрге-шөлээниң магадылалдарын тургузары болгаш национал чөпшээрежилгени национал чөвүлелиң үш таланың төлээлериниң тургузары, хостуг болгаш демократтыг соңгулда эрттирери дүрген шиитпирлээри негеттинип турар, эң чугула айтырыгларның бирээзи болган деп, МВР-ниң Революстуг түр чазаанның төлээлериниң удуртукчузу медеглээн.

Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катаң тургузар дугайында дугуржулганың бүгү негелделерин шыцгыы, хажык чок күүседири, ожээшнежир үүлгедиглер кылырын соксадыры болгаш ең чаагай күзел-чүткүлдүүн илергейлээри эргежок чугула деп, төлээлер удуртукчузу айыткан. Улустуң күзел-болалдарынга болгаш делегейниң тайбыңга ынакшылдыг хөй-ниитизиниң ынаныштарынга дүгжүр ол чаагай сорулгаларны чедип алырынга Революстуг түр чазак бодунуң күжениишкиннерин харамнанмайн бээр деп, Нгуен Вап Хиеу демдеглээн.

Сайгонның кара-бажыңнарында хинчектенип турар политиктиг хоругдаткыннарның дугайында айтырыгны шиитпирлээри эргежок чугула. Ону шиитпирлевес болза, демократтыг эрге-шөлээни магадылалдыг дээр арга чок деп, МВР-ниң Революстуг түр чазаанның төлээлериниң удуртукчузу айыткан.

Каттышкан Штаттар боттарының Японияда тургузуп алган шериг баазаларындан Сайгон шеринге боо-чепсекти, шериг техниказын чорудуп бээрин соөлгү үеде уламчылаар, Париж дугуржулгазын үреп келгеи деп, Нгуен Вап Хиеу чугаалаан.

ССРЭ-ниң төлээзининг медеглели

ПАНАМА. (СЭТА). Бодунуң бүтү девискээрининге Панаманың ёзулуг бүрүн эргезин болгаш хоойлу баугаар чурумуп хүндүлеткен турар база аңаа делегейниң судноолар аргыштырылгазын хандырган турар кылдыр Панама каналының айтырыын ынчаар таарыштырарын деткип саналдаары эргежок чугула деп, ССРЭ-ниң төлээлериниң санап турарын КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң үнүүшкүнүт сессиязынга ССРЭ-ниң доктаамал төлээзи Я. А. Малик медеглээн. Совет төлээлер Панама каналының дугайында Панаманың болгаш Перунуң киирген резолюция төлевилелин деткээн. Ол төлевилелде Панама каналының дугайында 1903 чылда чарган керээни күп чок болдурарын база ол айтырыгны шиитпирлээринин деп эргелиг болуруп, чөптүг принциптерин барымдаалаарын негээн.

Хөй-хөй чурттарның төлээлекчилери колониализмниң болгаш неоколониализмниң артынчыларын уязткаар, улустарның национал бүрүн эргелерин болгаш боттарының бойдуе байлактарының ээлери болур эргезин хүндүлээр деп саналдап, бодунуң девискээр талазы-биле бүдүн турарын катаң тургузарынче Панаманың чүткүлүн деткээн.

Планга ат салган

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Даштыкы чурттар-биле пайыралдың болгаш культура харылзаалдарының совет ниитилелдер эвилелиниң база Совет-корей пайырал ниитилелиниң Корей-совет пайырал ниитилели-биле 1973 чылда кады ажылдажылгазының планынга март 20-де Пхеньянга ат салган.

Кады ажылдажылга планынга ат салганы нйи чурттуң культура талазы-биле кады ажылдажылгазынга тураскаалдыг болуушкун болур дээрзинде чигинниг чок деп, Корей-совет пайырал ниитилелиниң төп баштаар черинең даргазының оралакчызы Тен Чун Гын ат салырынды ёзулалынга демдеглеп чугаалаан. Корей болгаш совет улустарның аразында пайырал быжыглыр, колбарар дээрзинге бүзүредиянистн илергейлеп тур бис деп, Тен Чун Гын демдеглээн.

Министрниң медеглели

ВЕНА. (СЭТА). «Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ниитиевропа чөвүлел хуралын эртирерин бодувүк чүүлдүт деп саналын турарын Австрияның федералдыг чазаа тодаргай чугаалаап болгай» — деп, Австрияның социалистиг партиязының Вена организациязының Венага болган конференциязынга Австрияның министрниң чер-чер Советтериниң күүскомнары сессияларга четпес белеткенип, чамдыкта сессияларны депутаттарның долу эвес киржилгези-биле болгаш оларның идепкейи кошкак байдалга эрттирип турар. Ол дээрге «Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузун кошкак күүседип турарының дерегизи-дир. Оон туружук Бии-Хем районнуң Севи, Бай-Тайга районнуң Шуй кодээ Советтери эрткен чылдың февраль, март, апрель айларда сессияларын шуут эрттирбээн.

Республиканың чер-чер Советтериниң доктаамал комиссияларының кежигүннери депутаттар боттарының эргелерин болгаш хүлээлгелерин амдаа кошкак ажыглап турар. Советтерниң күүскомнары Советтерниң сессияларынга доктаамал комиссияларның отчёттарын болгаш илеткелдерин чугаалажып көрбейн, оларның ажылын планнарынга база организастаарынга боттуг дуза чедирбейн турар. Республиканың чер-чер Советтериңде түргүстүнган доктаамал комиссияларның чүгле 216-зы чыл иштинде Советтер мурнунга отчёттарын берген. Тожу, Чөөн-Хемчик болгаш Эрзин районнарның чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары сула ажылдап турар.

Депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында хоойлуну ёзугаар чер-чер Советтериниң депутаттары бөлүнүн ажыл-чорудулгазының дугайында чыл иштинде ийидеп эвээш эвес удаа соңгукчулар мурнунга отчёдуп бээр ужурлуг. Ынчалза-даа ол негелделер ыракта чедир күүсеттинмейн турар. Депутаттарның отчёдунга тураскаатkан хүраларга эвээш соңгукчулар олурүүр чоруктар бар. Депутаттарның саналдарынга хамаарыштыр ажылды организастап, ону погуур деңнелге тургузар дээш, соңгукчуларның чагыгларын күүседир, депутаттарның соңгулда округтарынга ажылының, депутаттарның негелде тургузар эргелерин ажыглаарының талазы-биле ам-даа кылыр ажылдар хөй.

Үстүнде айыткан болгаш өскө-даа четпестерни чайладыры тоску бет чылдың шиитпирлиг үшкү чылында республиканың чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазының дээштиин үлам бедидер болгаш партиянын XXIV съездизининг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга төлептиг салыышкынны киирер арганы оларга бээр ужурлуг.

Чагаа парлаттынлаза-даа

Хемчеглерни алган

«Тоора-Хем» совхозтуң Май 1 салбырының Күштуг-Кежиг фермазында мал чеми төңүп турар. Ол ышкаш Оңгачада коммунист Маңлай-оолдуң кадарган молдургаларының ажаалгазы, хайгааралы багай, чудап эгелээн. Мал чеми бардаа болза, 180 ажыг шарыжыктар арып турар. Бо бүгү совхозта кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң ажылга харыысалга чогундан, малчыннарның зоотехниктиг чурумнарының негелдезин ёзугаар малды чемгербейн, четче ажаап хайгааравазындан болган деп, бистиң штаттан дашкаар корреспондентивис С. Самня бижээн.

Тожу районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы С. Хирлиг-оолдуң биске харыылааны болза:

Мал кыштаглаашкынында четпестерни авторнуң илереткени хыналдалан шын болуп бадыткаттынган. Совхозтуң директизязы мал ажылында бар четпестерни чайладыр дээш хемчеглерни алган. Сайлыг-Холге турган аныяк малды Кек-Чар фермазында эккелген. Оларның байлалы амдыызында чүгээр эки. Куштуг-Кежиг фермазын сиген холуксаалыг чемнер-биле хандырган, малдың ниити күжү арган болгаш оон байдалы ам-даа берге, ынчангаш немелде хемчеглерни алыры негеттинип турар.

Улустуң соруунда сыныш чок

ГАВАНА. (СЭТА). «Чурттуң томаартырынга оон шуптузун чевег болдурары-даа пегеттинер болза, дадагалзаваңар — ону черле чедип алыр мең» — деп, Гватемаланың дерзин чагырыкчызы Карлос Арапа Осорио үш чыл бурунгаар ыыжанган. Ынчап ковгресс ону президент кылдыр чарлап каан.

Оон бээр үш чыл болган «юбилейниң» бүдүүзүнде Гватемала армиязының полконниги Умберто Дель Сидтиң черинге оңгар казын турган ажылчыннар черге хооп каан чыткан он-он кижи соөгүнге таваржы бергеп. Оларны дерзин хинчектээш, дириге-ле черге хооп каапкан-дыр деп, медицина эксперттери тодаратkан.

«Ис чок читкен» деп чарлаткан оолдарлыг чүс-чүс нелер ол кижи соөктерип тапыдылгага киирерип пегээрге, оларның ол негелдезин хандырбас деп дыңнаткан.

Информация агентилелдериниң дыңнадып турар барымдааларындан алган көөрге, Арана Осориоңуң эрге-чагыргага кирген үезинден бээр Гватемалага хинчектедип өлүрткен болгаш «ис чок читкен» деп чарлатkаннарның саны хүнүң-не 3—5 кижиден ковүдеп келген. Осориону чоп ооң ужурунда «Сакапа чурттуг магачын» деп толалаан.

Полициявың, армияның болгаш чазакка детkиткен дүржок дээрбечи «Мано бланка» чижектиг организацияларның хинчектеп өлүрген кижилериниң саны улам ковүдеп турар. Олар чоокта чаа Гватемаланың Күш-ажыл партиязывың болүк удуртукчуларын өлүрген соонда студент аныяктарны болгаш депшилгелиг профзвилел ажылдакчыларын ам кыргып-хидып турар. Преnса Латина агентилелдиң дыңнатkанын ёзугаар алырга, чурттуң пайысылалывга үүгле соолгу неделялар дургузунда безин үүс-чүс гватемалдар боттарының базыңнарындан «чиде» бергеп. Чээрби харлыг Мария Флогосту, 22 харлыг Хавьер Асейтуласты, студент Марко Тулио Ромерову болгаш оондаа оскелерни тудуп хоругдаан. Оларның салым-чолунуң дугайында үүг-даа билдинмейн турар.

Ыпчалза-даа чурттуң коммунистерге баштаткан демократтыг болгаш депшилгелиг күштери демиселин соксатпайн турар. Бернардо Альварадо Монсонну болгаш Гватемаланың Күш-ажыл партиязының сураглыг оско-даа болүк удуртукчуларын өлүрген дерзин үүлгедиг болганынга холбаштыр ГКП ТК-ның чарлаан медеглелинде дыңгырак болган мындыг сөстер бар: «Тарда, чер, хостаага болгаш национал хамаарышпас чорук дээш демиселге берге орушусту революстуг ыяңг чүткүлдүг, демир дег тура-соруктуг уламчылаар бис. Ажылчын, тараачыларга эрге-чагырганы чаалап бербээжевиске, кижини кижи молчүүр чорукту узуткаважевиске демисежир бис».

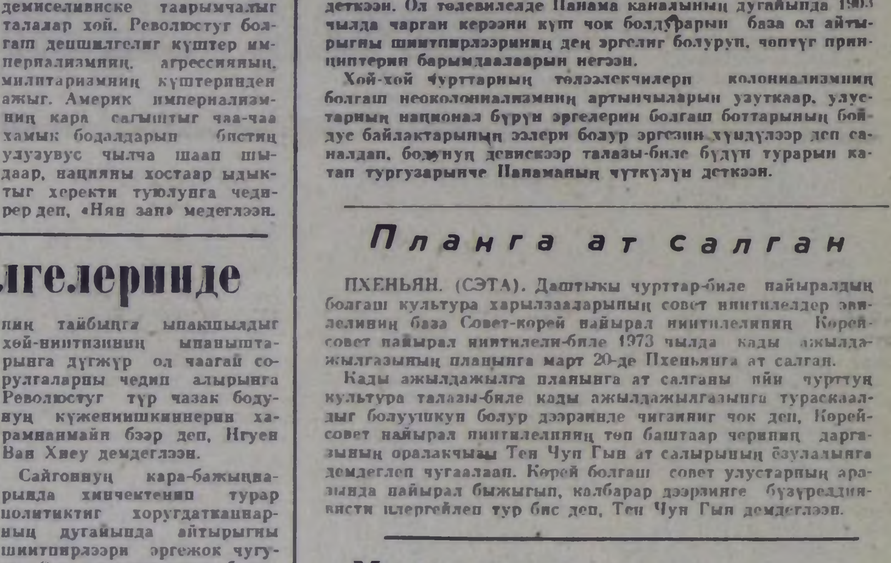

ЯПОНИЯ. Америк эжелел үезинде-ле, 1948 чылда-яа үндүрген, күрүне албан черлериниң ажылын, албан-хаанчыларының ажыл соксадыышкынынарынга киржирин хоруур хоойлу бар. Хоойлумудулгада айытkан шыңгыы хемчеглерни алыр бис деп, бүдүрүлге болгаш албан черлериниң администрациялары кортпактап турза-даа, ажыл-ишчилер часны шавар халдаашкын үезинде демиселге киришкеш, «ажыл соксадыр эргелиг болурувусту негеп тур бис!» — деп шиитпирлиг медеслеп турар.

ЧУРУКТА: ажылчын, албан-хаанчыларның ажыл соксатkан үезинде күрүненин бүдүрүлге черлериниң бирээзининг хаалгазының чанында доскуулчулар.

Н. ТЕБИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

„ЭҢ ЭКИ КИЖИЗИДИКЧИ“ ДЕП ЧАРЫШТЫ ДЕТКИИР

Комсомолдуң кол соругазы болза аныяктарны коммунистиг идейлиг чоруктуң, совет патриотизминиң, интернационализминиң, бедик организаторлуг сагылга-чурумнуг болурунуң өзугүнга кижилери, социалистиг тургузуг-бүрүн чедишкиннериниң болган артык күүдүүвүн дугайында аныяктарга ортузунга пропагандавы идепкейлиг чорудары. аныяк кижи бүргүү чаа ынтылелдиң идепкейлиг тургузукчузу болуруп чедип алыры болур дээрзин СЭКПниң XXIV съездиниң айтыкан.

Бо соругданы чедип алыр дээш турттуң комсомол организациялары улуг ажылды чоруткан. Ылаңгыя аладларның революсчу, дайынчы-болган күш-ажылчы чаңчылдарынга аныяктарны кижизидеринге кол кижизидикчи — ажылчын коллектив болуп колгеш. Аныяк кижи коллективтеп ажыл-амыдыралывыңг эге оруктарын ап турар. Ол коллективтиң мурнакчы кижилери аныяк оолдар, кыстарны күш-ажылга, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киргашкеп турарын чедип ап, оларны коммунистиг өзугга кижизидип, өстүрүп келгеш.

Ленинград хоорайда «Электросила» каттыжыышкынның бригадири коммунист Степан Витченко аныяктарның өзүлүг кижизидикчи башкызы болуп турар. Ол 117 аныяк ажылчынны холга ап кижизиткеп. Ол ышкаш чоокта чаа Кустанай областың «Комсомольский» совхозта күш-ажылдың хоочулыары аныяктарны кижизидип турарының дугайында арга-дүржулганы «Правда» солунга парлаан болгай. Ында сохозтуң хоочуп кижилери И. Ярмолюк, А. Борисов болгаш өскелерлээ совхозта аныяк оолдар, кыстарның 60 хуузун беш чылдың үшкү шинтпирлиг чылында бирги, ийнги класстың механизаторлары киллдыр белеткээрин хүлээнип алганын көргүскеп.

Тываның ажыл-ишчилериниң мурнакчылары база-ла аныяктарны кижизидер хереңге үлүг-хуузун кирип турар. Ылаңгыя кадржаан ажылчынар, Ленин орденниң эдилекчилери Семен Сандан, Августа Ельшова, Данзырык Калдар-оол болгаш өске-даа чүс-чүс кижилер аныяк оолдар, кыстарны тулуг ажылынга хөйүбиле ооредип кижизиткеннер. Маңаа чижек кылдыр № 48 тудут эргелелиниң бригадири Августа Ивановна Ельшованы көрүп болур. Ол Ленин орденниг, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудутчузу. Ельшова ажылдап келген 20 чылының дургузунда хөй санныг аныяктарны тулугуп шеверлел ажылынга ооретken. Ам оон бригадазында 20 кыс бар. Оларга Ельшова дүрүп болур. Ол Ленин орденниг, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудутчузу. Ельшова ажылдап келген 20 чылының дургузунда хөй санныг аныяктарны тулугуп шеверлел ажылынга ооретken. Ам оон бригадазында 20 кыс бар. Оларга Ельшова өзүлүг ие, кижизидикчи болуп турар.

Ынчалза-даа аныяк оолдар кыстарны кижизидер ажыл бистиң республикада четпес тургустунганып демделээр апаар. Механизация, садыг училищелерин, кодээ ажыл-агый техникумун доосканнарга таварымчалыг байдалды тургузуп, оларны ажылдаарынче чогуур кичээнгейни чамдык колхоз, совхоз, бүдүргелге, албан организацияларның черлерни салбайн келгеш. Оон түнелинде олар ажыл чок артып, арагалаар, оорлаар чоруктарга таваржып турарлар. Оларга дузалаарыбиле чүнү кылырыл?

Бо айтырыгны комсомол обкому профвилелдер човуделиниң сөвүледи-биле кады шын шинчилээр соругга-биле СЭКП обкомунуң хүралдаар залында республикавың хоочун партия, совет, комсомол ажылдакчылары болгаш лайынның, күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылганы организастаан. Ону ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары эш Ромашов ажытkаш, бо айтырыг талазы-биле ипеткелди кылыры-биле комсомод обкомунуң секретары Д. Салчакка сос берген.

Аныяктарның күш-ажылчы болгаш идей-политиктиг кижизидилгезин улам экижидер соругга-биле республикага «Оң эки кижизидикчи» деп социалистиг чарышты организастаанын болгаш оон пегедезин чылганнарга ол таныштырган. Бо чарыш 1973-1975 чылдарның дургузунда болуп эртер. Аныяк ажылчынарны, колхозчуларны, профессионал-техниктиг училищелерниң сургуулдарын кижизидеринiң чарыжының түнелдерип чылда ийи катап түнээр. Аңаа тиилекчи болганнарны ВЛКСМ обкомунуң, профвилелдер човуделиниң тургускавы дипломнар-биле болгаш өртектиг барааннар-биле шаңнаар. «Оң эки кижизидикчи» деп атты база тыпсыр деп, эш Салчак ипеткелиниң төнчүзүнде чугаалаан.

Ужуражылгага киришкеннер боттарының сананалдарынга комсомол обкомунуң «Оң эки кижизидикчи» деп ат дээш социалистиг чарыжын бүрүн деткээннер. Оларның чамдыктарының сананалдарын көрүп көрээлиңер.

В. Чемков, республика типографиязының хоочун ажылдакчызы:

— Аныяктарның тускай мергежил чедип алырына таарымчалыг байдал, оларны күш ажылга кижизидер ажыл бистең эки тургустунган. Чалыы салгаадын 60 толээлери бо хүннерде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедип алган. Олар типографиявың хоочун кижилериниң күш-ажылчы чалгай чаңчылдарын төлептиг салгап ап турарлар. Эрткен чылын бистен 6 кадржаан ажылчын пенсиняже үнген. Ынчалза-даа оларның орнунга ооредип, кижизидип алган аныяктар ажылдай бергеш. «Оң эки кижизидикчи» деп чарышка идепкейлиг киржир бис.

К. Хүрекпен, алгы заводунуң дүржүлгелиниң бригадири:

— Бистиң заводта 45 аныяктар бар. Чыл санында-ла биске ажылдаары-биле 4—5 аныяк оол, кыс кээп турар. Токарь Шадрин, септекчи Аржак-оол, шуткучу Сандык олар ам будүрүлгенниң аргажок ажылчыны:

— 1942 чылда, Ала-Чурттуң Улуг дайынының кадыг-берге үеливде заводка ажылдап кирдим. Бистe хөй-хөй аныяктар будүрүлгенiң мурнакчылары болуп турарынга чоргаарланып турар бис. Ынчалза-даа хоорайда чамдык элээди оолдарның арага-дарыже хавдыкшыл, хөй-ниитиниң корум-чурумун үреп, харындаа оорланыр чоруктары бар. Бо талазы-биле ажылды ВЛКСМ Кызыл хоорком болган оске-даа хөй-ниитиниң организациялары дарый чорудар ужурдуг.

А. Ельшова, № 48 тудут эргелелиниң бригадири:

— Бистe коддуунда № 35 профессионал-техниктиг училищенiң доозукчулары ажылдап турар. Оларның аразында башпайгы үеде ажылга кыымак эвес, ажылдан оозалдаар кижилер бар турду. Оларның бile кады ажылды күштелдиргенивис түнелинде шыңг чоруктар узуткаттынган. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеже оларны бүрүн хаара тутkан. Оларның хой кезии 2—3 разрядтарның тудугжулары. Ылаңгыя аныяк тудугжу Т. Хертек ам Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады. Аныяк оолдар, кыстарны кижизидер ажыл-херекке ам-даа идепкейлиг киржир мен.

С. Борисов, автосептелге заводунда партия организациязының секретары:

— Бистиң заводта 45 аныяктар бар. Чыл санында-ла биске ажылдаары-биле 4—5 аныяк оол, кыс кээп турар. Токарь Шадрин, септекчи Аржак-оол, шуткучу Сандык олар ам будүрүлгенниң аргажок хоочун ажылчыны:

— 1942 чылда, Ала-Чурттуң Улуг дайынының кадыг-берге үеливде заводка ажылдап кирдим. Бистe хөй-хөй аныяктар будүрүлгенiң мурнакчылары болуп турарынга чоргаарланып турар бис. Ынчалза-даа хоорайда чамдык элээди оолдарның арага-дарыже хавдыкшыл, хөй-ниитиниң корум-чурумун үреп, харындаа оорланыр чоруктары бар. Бо талазы-биле ажылды ВЛКСМ Кызыл хоорком болган оске-даа хөй-ниитиниң организациялары дарый чорудар ужурдуг.

А. Ельшова, № 48 тудут эргелелиниң бригадири:

— Бистe коддуунда № 35 профессионал-техниктиг училищенiң доозукчулары ажылдап турар. Оларның аразында башпайгы үеде ажылга кыымак эвес, ажылдан оозалдаар кижилер бар турду. Оларның бile кады ажылды күштелдиргенивис түнелинде шыңг чоруктар узуткаттынган. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеже оларны бүрүн хаара тутkан. Оларның хой кезии 2—3 разрядтарның тудугжулары. Ылаңгыя аныяк тудугжу Т. Хертек ам Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады. Аныяк оолдар, кыстарны кижизидер ажыл-херекке ам-даа идепкейлиг киржир мен.

С. Борисов, автосептелге заводунда партия организациязының секретары:

— Бистиң заводта 45 аныяктар бар. Чыл санында-ла биске ажылдаары-биле 4—5 аныяк оол, кыс кээп турар. Токарь Шадрин, септекчи Аржак-оол, шуткучу Сандык олар ам будүрүлгенниң аргажок дүржүлгелиг хоочуннары апар чыдар. Олар аныяк ажылчыннарга үлегерлиг.

№ 14 школаны шефтеп турар бис. Аңаа болган ужуражышкынга бо-ла киржир кижи-дир мен. Ол школаның өөревикчилериниң күзедери шупту-ла эмчи, башкы, ужудукчу, инженер... болуксаарлар. А токарь, слесарь тракторист, ажылчын... болур мен дээр күзеддиг кижи барык чок. Ынчангаш бичии чаштарны школачы чыдардан күш-ажылга чаңчыктырар, кижизидер ужурлуг бис.

О. Макаренко, хоорайның харылзаа бөлдүрүвде телефонист:

— Аныяк оолдар, кыстарны кижизидерiнге идепкейлиг киржирiнге кыйгырган чарышты бүрүн деткиир мен. Бистe 30 аныяк кижилер бар. Оларны шефке ап, кижизидип турар бис.

Ол ышкаш Удут-Хемден келген фронтучу **В. Китайкин**, «Көк-Тей» совхозтуң директору **А. Ломаев**, Бии-Хемден башкы **В. Костенко** олар «Оң эки кижизидикчи» дээш социалистиг чарышты деткип, чурттап, ажылдап турар черлеринге бо ажылды калбартып чорударынга идепкейлиг киржирiнiң хүлээнгеннер.

Хөй-ниити аймыралынга, күрүше, ажыл-агый болган культура тургузуушкунунга оолдар, кыстарның калбаа-бile киришкеп турарын чедип алыр дээш ам-даа экижилдарынче хоочун салгалдың кижилерiн СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болган агитация кылдыңның эрдедекчiзиниң оралакчызы С. С. Сонам кыйгырды, чүве чугаалаан.

К. САРЫГ-ООЛ.

ЧУРУКТА: умудажыпганың киржикчилери (солагай талдан) Кызылдан А. ЛОМАЕВ, Тес-Хемден С. САМДАҢ, Каа-Хемден С. ФОМЕНКО. Кызылдан О. КАЛЗАН.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КӨРҮКЧҮЛЕР МАГАДААН

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң төвү Биче-Тейде Культура бажыңының бот-тывынгыр артистеря Эрги-Барлык ортумак школазының башкызы Куулар Чаш-оолдуң тыва тоолдар аяны-бile шүдүкчүдүп чогаатканын ёзугаар «Өскүс-оол» деп шинии тургускан. Культура бажыңының артистери ук шинии белеткеп, оон бүгү хер-херекселдерiн, каасталга, идик-хевин кылыр дээш элээн ажылдарны чоруткандыр.

«Өскүс-оол» деп шинде 11 кижи ойнап турар. Шинiнiң тургускан режиссёру — Культура бажыңының директору Куулар Отук-оол. Чурук каастелгазын Шекпээр ортумак школазының башкызы Чадамба Шилов, чырык каастелгазын совхозтуң чолаачызы Монгуш Кудур-оол олар көрүштүг кылдыр белеткеп кылганын көрүкчүлер мактап турар. Ук шинiни Чадаана хоорайга, «Сут-Хөл», «Чыраа-Бажы» совхозтарның төптеринге болгаш салбырларынга көргүскүзеэн.

Чоокта чаа район төвү Кызыл-Мажалыкка «Өскүс-оол» деп шинiнiң чарлалы кестүп келген. Кодээ артистериниң чогаадыкчы белээн кызыл-мажалыкчылар сонуургап көргеннер.

Биче-Тейниң бот-тывынгыр артистери чаа шинизин удавас Өвүр, Монгун-Тайга районнарга барып көргүзери-бile белеткеп турарлар.

С. ТАВАА-САМБУУ.

Надя Рушеваның делгелгези
Кызылда ажыттынган

Бодунуң кыска назынының иштинде АКШ, Индия, Италия, Япония, ГДР дээш өске-даа чурттарга болган үргүлларның чүрүлга делгелгелериңге ажылдарын киирип четтигишкеп, хып дээн аныяк чурукчу — Надя Рушеваның чамдык чуруктарының делгелгези республиканың Алдынмаадырлар аттыг чурт-шинчилел музейинде ажыттынган.

Делгелгениң эгезинде аныяк чуруктчуның Казах ССР-де күрүшенiн Т. Г. Шевченко аттыг чүрүлга галереязынга болган делгелгелиниң чарлалын аскан. Ында улуг үжүктер-бile «Надя Рушева (1952—1969)» деп бижээнiн номчаваш, талантылыг кыстың электе бистең чарыланган бодай бээр бис. Оон чүрүү бисче көрүп олурар: шөйбексимээр арынныг, кыдырык, хевег, хавы бодалдарлыг киракгар. Этин ажып турар терең чаъшты. Оон чурулгага салымныг чинге салаалары кандыг бир чүүлүү дилээнiг эриннеринде дээп олурар...

Надяның незинiк төрээн черинде ажыттынган бо делгелгезинде хөй эвес чуруктар бар. Ынчалзажок оон ажылдары болгаш амыдыралы-бile таныжып ап болур. Бичии кижинiң кайгамчыктыг фантазиязы-бile чураан чуруктар хөй. Оларның аразында А. С. Пушкиниин Татьяназы, чечектиг болган шарлыг уруглар, балерина дээн ышкаш ажылдары онзагай. Эң ылаңгыя жирафтарны чуразы солуп. Оларның мооннары чылан ышкаш ораажып, долгаткан кылдыр бичии чуруктчуның чураанын көрүкчүлериң сонуургаары чугаажок.

Делгелгеге келген кижилериң санал-онаа дептеринде Кызылдың № 7 школазының өөреникчилери ынчаар бижээн:

«Надя чуруктарын сагыш-сеткилдiн ханызындан бүдүүн, чиик шыйыглар-бile чурааны солун-дур. Ол чуруктчуның адын эки билир бис, а ажылдары-бile башпай таныткаш улуг-бile сонуургадывыс. Л. Толстойнуң «Дайын болгаш тайбың» деп чогаалынга, «Золушка», «Колобок» деп тоолдарга чураан чуруктарын эң-не үнеледивис. Бо делгелгени организастаанны биске ажыктыг болду».

Ук делгелгезин Надяның чуруктарындан ангыда аныяк чуруктчуның дугайында «Советская Россия», «Тувинская правда», «Шын», солуннарга болган «Юность» журналга парлаттынган чүүлдер-бile таныжып болур сиздер. Ол ышкаш чуруктчуның ангы-ангы хоорайларга болган делгелгелериниң дыка эки кылдынган чарлалдарын көөр бис. Моны көргеш, Кызылга болган делгелгениң чарлалын онзагай кылдыр кылган болза, база бир экспонат боон артар-дыр ийин деп бодап тыптып кээр.

Республика музейинде ажыттынган, тыва иениң чуруктчуруунун бо бичии делгелгезин көөру — киижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилинге чаа, чараш чүүлүү арттырып каар боор деп бодавышаан, эш-оорлу, Надяның үезижилерин олче чалаксаар-дыр бис.

С. ВЛАД-ООЛ.

Кызылдың педагогика институдунда 4—5 демдектерге өөренип турар, хөй-ниитичи болгаш комсомолчу солун ажыл-херектиң эгелекчилери, организаторлары оолдар, кыстар хөй. Бо дээди өөредилге черiниң чүгле биохимия факультединиң үшүү курузунда безин 50 ажыг аныяктар тергиин болгаш эки өөредилтеңнер.

БО ЧУРУКТА ол институттуң филология факультединде 4 болгаш 5 демдектерге өөренип турар студентилер (өң талазындан)—ТАНЯ КУЧЕРЕНКО, ИРА БУНИНА, НИНА КИТАЙКИНА олар-дыр.

Шүлүк кыдыраажындан

ЧОГААЛ

Чараш чүве хүнүнде-ле чараш ыйнаан,
Шаа барып чайыр онүн оскунуптар
Болгаттынып, тыртылбайн чугаалаар мен.
Бодал күжүү кезээ мөңге шүгүүр боор-дур.
Орай күзүн бойдус ышкаш күүраровас.
Оңмас чечек чүректерде частып чоруур.
Ураң, чараш чалаалга боон мөңгеде артар.
Угаан-сеткил артинеан чогаал од тур.

КИЖИ

Кижи дээрге делегейниң тергиинiя-дир.
Кижилерге чоргаарадым кызыгаар чок.
Бойдуспу улуг боду бүткеп кайгамчык дээр.
Болгаан көргөр. Кижи ону чаартып туруу.
Талыгырда чайынналган сылдыстар-даа
Тайбың иштиң кижизинче чырып чажар.
Чыргалаңның дээди бедин — коммунизм
Шынныг хөрээн кылып турар кижээ—алдар!

А. ХУУРАК.

КУЛЬТУРА амыдыралының страницазы

АРЫГ, ХОЮГ АЯЛГАЛАР

«Симфонияны билип шыдаваc болгаш радиону дуглаптардыр мен»—деп, чамдык аныяк кижилерниң чугаалажырынга бүзүреваc-тир мен. Олар боттарын чедир үнелевейн турар деп чүвени оттур билир мен. Лев Толстойнуң «Дайын болгаш тайбың» деп чогаалын дүргем, чүгүртүр номчуурга чүү-даа билдинмес болгай, а симфонияны база чай аразында дыңнаары берге. Хөгжүм чогаалын чаңгыс эвес удаа дыңнап, ону хандыр бодап билир херек, ынчан үнелиг чараш чүүл силерниң сеткилиңерге артып каар. Симфония болгаш аңаа ырының темазы чаңгыс болгай. «Кижи — ооң сеткил сагыжы, ооң күзелдери болгаш бодалдары» деп, ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады, композитор Александра Пахмутованың чугаазын, Кызылдың уран чүүл училищезинге бөлүп эртикен композитор Ростислав Кенденбильдиң чогаадыкчы кежээзи бадыткап турар. Хоорайның аныяктары концерт заавын долдур олургулапкан, хостуг олуут чок.

Уран чүүл училищезиниң музыка теориязының башкызы Зинаида Константиновна Дехканова композиторнуң допчу намдарын, чогаадыкчы амыдыралының дугайында чыылганнарга таныштырып чугаалады. Эң-не эки таныжылыга ооң чогаалдарыбile танымары болуур дээнзиг концерт-даа эгеледи. Кызыл салбырының национал хору «Орденниг Тыва», комаң ырларны, «Чечен биле Белекмаадан» үзүндүлерни күүседирге дыңнакчылар сеткил ханган адыш часкаашкыннарыбile уткуп алдылар. Телевидение болгаш радиодамчыдылга комитединиң симфония оркестри бо удаада дыңнакчыларга онзагай белекти кылган. Ростислав Кенденбильдиң башпайгы симфониялыг чогаалын күүсеткен. Ол хөгжүм чогаалында чылдың дерт эргилдезин — кыштың, частың өвүр-хевирин илереткен. Ону дыңнап олурарга Тывавыстың чаптыг берген делгемнери, амыдыралдың хайныышкынныы караанга көстүп, кулакка дыңналып кээр. Оя-ла симфония оркестриниң үделгезинге Өшкү-Саар Куулар биле Борис Малышев Чечен биле Белекмаанның дуэт ырызын күүсеткени дыңнакчыларның сонуургалын хайныктырып, катап дыңнаары-бile күүседикчилерни сценаже чалап турган.

Күүсеялелер төнген санында-ла композитор оркестриниң дирижёру Ришад Ахметзяновна болгаш ыраажыларга өөрүп чөттиргенiн илередип, оларның хөлдарын тутнунады. А дыңнакчылар композиторга сеткил-сагыжындан диңмиттиг адыш часкаашкыннарны бараалгадып турган.

«Чечен биле Белекмаа» деп операга увертюраны, «Аъдым» деп чурумалдыг симфонияны оркестриниң коя дирижёру Виктор Тока башкарарога, кайгамчык аллалар куттуляр. Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг амылдакчызы Ростислав Кенденбильдиң уран чүүл училищезинге эртирген чогаадыкчы кежээзи ынчаар доозулду. «Чогаадыкчы чедишкиннiг болуңар, силерниң ырларыңарны сеткил ханып ырлажыр бис»—деп, чыылганнар чыгыг сестерни соглеп турганнар.

С. БАИР,
уран чүүл училищезиниң башкызы.

СПОРТ

МОСКВА. Баскетбол талазы-бile Европаның чемпионнарының кубогу дээш маргылдаанның чартык финалдыг — түңнел ужуражышкынынга ЦСКА (ССРЭ) команда Белградтың (Югославия) «Црвена звезда» командазын тиилээн. Оон түңнелинде совет спортсменнер бо маргылдаанның эң шилиттиңген командаларының санынга киргеп болгаш бөгүн Бельгияның Льежага Италияның Варезе хоорайының «Ильче» командазы-бile ужуражыр.

ЧУРУКТА: оон үениде. Солагай талазында Горан Ракочевич («Црвена звезда»). Оң талазында Николай Коврыкин (ЦСКА) олар.

А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

П. Первушин
тергиидээн

ТАШКЕНТ. (СЭТА). Совет штангист Павел Первушин бирги аар дөңзиниң спортчуларыяга делегей рекордтарының таблицазынга чаа адыгын киирген. «Наңырал» деп шаңнал дээш делегей маргылдаанынга киржип тура 176 килограммны ол көдүргеш.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, хар чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—5 градус соор, өскелериңге 0 градус болур.

Кызылга бүргеп, аязыр, чагбас. Хаттың дүргени секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы 1—3 градус соок болур.

ФУТБОЛ. Футбол маргылдаазының бирги даңгыының түңнел ооңгуда Ворошиловградтың «Заряның-бile Орджоникидзениң «Спартак» командазы ужуражкаш, чурттуң чемпионнары ворошиловградчылар тиилээн. Сан—2 : 1.

• • •

ХОККЕЙ. ССРЭ-ниң шилиндек командазы Финляндияның тергиин дээш спортсменнерiн Таллиннага 5:1-ээ-де уткан.

• • •

ЧИИК АТЛЕТИКА. Актың Римчинда хоорайынга совет спортсменнер ол чурттуң командазын 146:141 санныг тиилээн. 100 дрд черге чарышка Ниев чурттуг Евгений Аржанов тиилээн—ону ол 4 мин. 06 секундада эрткеш, Европаның чаа рекордун тургускан.

• • •

ВОЛЕЙБОЛ. Ворошиловградтың «Звездан» командазы Софияның «Спартак-Левски» командазын 3:1 санга удуп алган.

• • •

ААР АТЛЕТИКА. Донецк чурттуг спортсмен Голубцов 60 кг чедир дезилыг кижилерниң Таңдыңгыс болган «Наңырал» деп маргылдаазында 158,5 кг шойну көдүргеш, делегей рекордун тургускан. Ол-ла маргылдаага чартык аар дезилгелерден Давид Ригерт үш делегей рекордун бам тургускан. Ол Шахты чурттуг спортсмен делегей. Бүдүү-зоолел түңнелдериниң 2,5 кг ажыг аар дезилиг көдүргеш.

• • •

ТЕННИС. Стол теннизиниң талазы-бile ССРЭ-ниң шилиндек командазы Будапештиге өөредилгелерниң командазын 6:1 санга уткаш, Европа лигазының бирги черин алган.

• • •

ШЫДЫРАА. Делегей чемпионду чораан Михаил Тель чурттар аразының «Таллин-73» дээр чаңчыл болган маргылдаазынга тиилээн.

• • •

ГАНДБОЛ. ССРЭ-ниң эр кижилер командаларының аразынга маргылдаазының ийиги ооңгузунде ужуражылгалар: «Университет» (Краснодар)—ЦСКА—18:22, МАИ—Скиф (Ташкент)—32:25, «Запорожалюминий тудугу»—СК (Кузнецово—22:19, СКА (Киев)—Зенит—21:24 санныг боон доозулгулаан.

• • •

СУГЖЕ ШУРААШКЫН. Сугже шураашкының делегей маргылдаазының Минакада эгелээн маргылдаазынга олиимий чемпионду Владимир Васин үш жетр бедик трамплинден тепкеш 564,64 сан-бile тиилеелеп чедип алган. Өске чемчээдиг бедиктен шураашкыга база-ла совет спортсмен Николай Михайлин 514,62 санныг алаш, бирги черде үнген.

• • •

КОНЬКИ. Ленинград чурттуг Галина Степанская Медео катокка 1500 метрге чарышка киришкеш, ону 2 минута 13,4 секундада эрткеш, делегейниң чаа рекордун тургускан. Ол ышкаш алдарлыг конькичи Я. Мельникованың шаңналы даңгыя маргылдаага Киев чурттуг Татьяна Шелехова болгаш Горькийден Татьяна Авгарина олар база-ла делегейниң чаа рекордун тургускавыр. Оларның үези 2.11,3 болган 2.16,5 секунда болган.

• • •

ХАЛЫК. Делегей болгаш Сахорого олимпиада чемпионку Ижевск чурттуг дыжачы Галина Кулакова чурттуң бо талазы-бile бирги черi дээш Мурманскиге боон турар маргылдаага 5 километрге чарышка киришкеш, ону 17 минута 42,33 секундада эрткеш, бирги черни база катап алган.

Телевидение

МАРТ 22-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30— Дамчыдылалар программазы. 13.35— Мелодиялер. 13.45— Школачыларга «Алдын шайба» клубтуң шаңналы дээш. 14.15— Концерт. 14.40— Сээнүг телекоргүзүүт. «Данстыкы фильмниң экраны». «Алдын чиргичээн». Уран-чечен телефильм. (ГДР). 15.50—16.00— Чаңсар. 16.00— «Миллионнарның ленинчи университединiң». «Ажылчын ажы-ыяларының коз бүдүрүкчү күжүү». 16.30— Документалдыг фильм. 16.45—«Театр дугайында рассказтар». Дамчыдылгаяы И. А. Абалкин башкарар. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—«Банган». Телефильм. 19.00—Телемедээлер. 19.10—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.15—Ужуралдарлыг уранчечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Кызыл даштар чанында чажыт ыыгжыг». 3-кү серия. 20.30—«Музыкалыг ужуражылгалар. Е. Жарковскийниң ырлары. 20.50—«Улуг чер» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.45—21.55—Чаңсар. 21.55—«Иркутскиге болган тоогу». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—00.35—«Иркутскиге болган тоогу». Уран-чечен телефильм (2-ги серия).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кинотеатрларда

МАРТ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бежениң бежениге» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эң соолгу хүн» 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ниишету — ашпачылардың баштыңчызы» 15.00, «Бедик» 16.30, 18.40, «Кижи — оркестр» 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Барабанчының садыы-чолу» 9.00, 10.50, 12.40, 14.30, «Хай-бачыт» 16.30, 18.20, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 24-63, редакторлуң оралакчыларының 35-24, абонаглаан киллизинiң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи аймыралга киллизинiң 37-13, культура киллизинiң 23-54, сөөлү ажыглагый киллизинiң 21-47, үлетпүр киллизинiң 22-64, чагаа киллизинiң 41-27, информацияа база совет гургузуг киллизинiң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефоннче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 694.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыңының талазы-бile эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00111

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үдээлеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ МАРТ 23 ПЯТНИЦА № 69 (9145). Өртээ 2 көп.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, эът, сүт болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүреринге болгаш белеткээринге төлептиг үлүүвүстү киирээли!

Л. И. БРЕЖНЕВ БИЛЕ А. Н. КОСЫГИН В. ШТОФТУ ХҮЛЭЭП АЛГАН

СЭКП ТК-ның Чигинге секретары Л. И. Брежнев биле СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штофту ВДР-ден торээн чурттунче эвээ бар чораан Москвага доктаагаш үезинде, март 21-де, хүлээп алганнар.

Бот-боттарын чүректиң ханызындан биличириниң байдалынга болуп эрткен беседа үезинде ийи партияның болгаш чурттуң сонуургаш турары элээн хөй айтырыгларның, оон иштинде ССРЭ биле ГДР-ниң делегей хемчелиниң кады ажылдажылгазының эң чүгүлә айтырыгларының-даа талазы-биле санал-оналга солчуушкуну болган. Парлик дугуржулгазын бүгү талаларның хажык чокка күүседири болгаш Вьетнамга база бүгү Индия-Кытат чартык ортулукка быжыг тайбың байдалды тургузары дээш демисежип турар аксы-дүшка выетнам улус-биле чайгылыш чок эп-сеткил каттыштырылгазын талаалар бадыткап илереткеп.

Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың аразында эң-найыралчы бүзүүн хөй талалыг кады ажылдажылганың быжыгып, улам калбарып турарын ажаа сеткилиң ханызындан демлеткээн. Ынчангаш кады ажылдажылганы ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң-даа улустарының чаагай чорууна, социализмниң болгаш коммунизмни чедиишкинниг тургузарының эргеажыктарынга дүүштүр үлэм хамыладып, калбартырынга белеңнии ийи тала илереткеп.

Ужуражышкынга киришкеннер: совет таладан — СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ГДР-де элчизи М. Т. Ефремов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чигинге секретарының дүзээлакчызы К. В. Русаков; ГДР-ниң талазындан — ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ГСЧП-ниң Ростоок округ комитединиң бирги секретары Г. Тыш, ГСЧП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Г. Вайс, ГСЧП ТК-ның кежигүнү, ГДР-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы О. Фишер, ГСЧП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ГДР-ниң ССРЭ-де элчизиниң Х. Биттнер, ГСЧП ТК-ның делегей кандизинниң эргелекчилиниң оралакчызы Г. Кениг.

• • •

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штофтуң ады-сары дээш, март 21-де, эртенги шайлага тургускан.

Ажаа барганнар: СЭКП ТК-ның — Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары И. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, М. А. Лесечко, Л. В. Смирнов, ССРЭ-ниң министрлери болгаш албанның өске-даа кижилери. Немец таладан ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ГСЧП-ниң Ростоок округ комитединиң бирги секретары Г. Тыш, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Г. Вайс болгаш В. Штофту үдеп чоруур өске-даа кижилер ажаа барганнар.

Эртенги шайлага үезинде А. Н. Косыгин биле В. Штоф найыралдың дашкаларын кедүргеннер.

ГДР-ниң партия-чаазак төлээлери ол-ла хүн Берлинче чорупкан.

Төлээлерни А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, К. Ф. Катушев болгаш албанның өске-даа кижилери Внуково аэродромга барып үдеп каапнар.

ГДР-ниң ССРЭ-де элчизи Х. Биттнер, ВДР-ниң ССРЭ-де элчизи Во Тхук Донг үдээнерниң аразынга турганнар.

ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

КВАРТАЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН

● ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Тоскуу беш чылдың шиитпирлиг үшүү чылында планныг онаалдаларын болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш, Улуг-Хем районнуң сүт-бараан фермаларының саанчылары бо чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш кызымак ажылдап турарлар. Ылаңгыя малдың продуктулуг чоруун көвүдедир болгаш баш саның менди камгалап алыр талазы-биле мал ажылданчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының негелделерин күүседир дээш бүттүг хемчегларни алган. Оон түңнелинде районда сүт бүдүрери көвүдээн.

Колхоз, совхозтарның саанчыларының шудурбу ажылының ачызында район бирги кварталда күрүнеге 545 тонна сүт садар хүлээлгезин хуусаа бетинде 564 тонна кылдыр ажыр күүсеткеп. Амгы үеде ажыл-агыйлар ийиги кварталдың үлүүнге кииришкилер сүт дужаарын чорудуп турарлар.

«Х Улуг хураа» колхозтуң Оттуп-Даш сүт-бараан фермазының коллективи эң эки көргүзүгнү чедип алган. Олар эрткен чылдың бо үезинге деңнээргө сүт бүдүрерин ийи катап көвүдеткеп. Ынчангаш кварталда планын ыракта ажыр боттандырган. «Найырал», «УТКА 25 чылы» совхозтарның сүт-бараан фермалары багай эвес ажылдаанмар.

Ынчалза-даа «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарының фермаларының ажыл-ишчилери боттарының бар аргаларын чедир ажыглап шыдаваанындан, күрүнеге сүт садарының планын эң-даа күүседип шыдаваанмар.

Д. АРАКЧАА.

● ХАНДАГАЙТЫ. (Телефон-биле). Бөвүр районнуң септелге-тудуг участогунуң тудугжулары бирги кварталда ийи ог-бүле чурттаар ийи бажыңны ажыглалга киирер планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүсеткеш, үшүү чурттаага бажыңын тудуп турар. Оны чоокну хүннерде ажыглалга киирер.

Монгуш Чафаш-оолдуң удуртказын тудугжу бригадазы шалыпчы ажылдавышаан, кылган чүүлүнүң шынары эки болурунче доктаамал киичээнгейни салып келген. Септелге-тудуг участогунда Кара-Сал Байыскылаң, Канчан Кызыл-оол, Олег Сат, Доңгак Маадырбай ышкаш мурнакчы тудугжулар эвээш эвес.

В. ОЧУР-ООЛ.

● КЫЗЫЛ. Үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга Кызылдың сайгарылга базазының ажылданчылары киришип, 1973 чылда бердинген онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап турарлар.

Төскуу беш чылдың үшүү чылының баштайгы кварталында 514 муң рубльдиң нимти продукциязын бүдүрер тургаш, хуусаа бетинде — март 19-та 562 муң рубль чедирген. Сайгарылганың бердинген онаалдазын 58 муң рубльге ажыр күүсеткеп. Сайгарылга базазының ишчилери бирги кварталдың планын чедимишкинниг күүсеткеп, ону социалистиг чарыштың организастап, ишш-ажылдың бүдүрүмчүдүүн бедидип тургаш, чедип алган.

К. ХЕРТЕК.

«Кызыл тудуг эргелелинде эш А. Торгашевке удурткан бригаданың кежигүннери Кызылда чаа театрның тудуунда хайныышкынныг ажылдап, ай планын үргүлчү ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: ол бригаданың мурнакчыларының бирээзи Виктор Монгуш хүннүң улугнормазын доктаамал 120—130 хуу күүседип турар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Белеткелди шапкынчыдар

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хураа» колхозу бо ажылдагый чылында 1712 гектар черни андырып, оон иштинде 1310 гектарга тараа, 370 гектарга — мал чеми культураларны, 42 гектарга картофель болгаш ногааларны тарыыр.

Ийиргбе дугуйлуг 10 трактор үн 7-зин септээн, а дугуйлуг 15 трактордан — 11-и ажылдап чоруп турар. Ажылдагый 7 сеңгазының кырынга чаа 2 сеңгазы немей садып алган. Септекчилер 23 андазыныңың, 60 илиринин септелгезинче март эгезинде улуг озалдап киргенин база айтыр херек.

Белир чылдың дүжүдүнге нинтизи-биле 126 тонна тараа үрезинии херек. Март эгезинге чедир чүүле 50 тонна үрезинии арыглап белеткээн. Ол ышкаш ногаа үрезинии база-ла чок. Картофельге 20 тонна үрезин негеттинии турар, ону амыгаа чедир арыглап белеткевээн.

Нинтизи-биле 600 гектар хире чер суттаттыг. Суттатчыларга кедер ишк-хеп чедишпес. Марттың баштайгы хүннериниң бирээзинде Баян-Кол кожээ Советтиң сессиязы болган. Анаа часкы тарылгага белеткел ажылының дугайында колхозтуң кол агроному Чойган-оол Монгуштуң илеткелин дыннап чугаалашкан. Сессиялга санал берген депутаттар тарылгага белеткелдиң оожум темпилиниң демдеглээш, четпестерни кыска хүүгаада чайлалырының аргаларын айтып чугаалаанмар.

Б. МАНДЫП-ООЛ.

Ак бажыңга ужуражыышкын

ВАШИНГТОН (СЭТА). Эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле совет-америк холуушкак комиссияның сессиязы Вашингтонда эртип турар. Ол сессияда совет төлээлерин удурткучузу, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединиң даргазының оралакчызы академик В. А. Трапезниковтуң АКШ-тың президентизи Р. Никсон Ак бажыңга хүлээп алган.

Ол комиссияның ажылының айтырыгларын болгаш Каттыышкан Штаттар биле Совет Эвилелиниң аразында эртем-техниктиг кады ажылдажылганы улам калбартырының перспективаларын ол ужуражыышкынга чугаалашкан. Анаа бар турар арталарны калбаа-биле ажыглаарынче ийи таланың чүүкүдүүн илерглейлеттингеп.

Ужуражыышкынга ССРЭ-ниң АКШ-та элчизи А. Ф. Добрынин болгаш национал эртем фондузунуң директору Г. Ствер оолар киришкеп.

Өңнүктерниң инициативазы

● ПРАГА. Чехословакияның эң улуг металлургия бүдүүлгелериниң бирээзи — Острава Клемент Готвальд аттыг «Нова гуть» комбинатта Чехословак-совет найырал эвилелин (ЧСНЭ-ни) ажылчы чон аажок хүндүлээр. Заводтуң хий муң кижилиг коллективиниң дөрт кежигүнүнүң бирээзи-ле — ЧСНЭ кежигүнү. Ол организацияның инициативазын ёзугаар бо чылын металлургтарның база дөрт бригадазы Совет-чехословак найырал аттыг коллектив деп адаар эрге дээш идепкейлиг чаржып эгелээн.

Чехословак-совет найырал эвилели — ЧССР-ниң эң массалыг организациязы. Ол эвилел ам 1,3 миллион кежигүнүг болган оон хүрээлеңи соксаал чок өзүп турар. ЧСНЭ организациялары республиканың бүгү областарында болгаш районнарында ажылдап турар.

Судно тудугжулары

● СОФИЯ. Варнага бо чылын тудар деп планнаан, 38 муң тонна чүк сөөртүр ийи судноңуң бирээзин тудуп тургускаш, сугже салып үндүрген. Г. Димитров аттыг завод 23,5 муң болгаш 25 муң тонна чүк сөөртүр элээн хөй судноңу 1973 чыл доозулугже чедир база будүрүп үндүрер.

1975 чылда нинтизи-биле 400 муң тонна чүк сөөртүр судноларын тудар деп, партияның болгаш чазактың салган соруглазын судно тудугжулары чедиишкинниг шиитпирлеп турар. Эртем-техниктиг чедиишкиннерни практикага нептередири оны күүседиринге улуг ужур-дузалыг. Күрүнениң ажыл-агый каттыжышкынны «Судно тудуунда» эртем-шинчилел төвү Варнаның судно тудугжуларынга улуг дузаны чедирип турар.

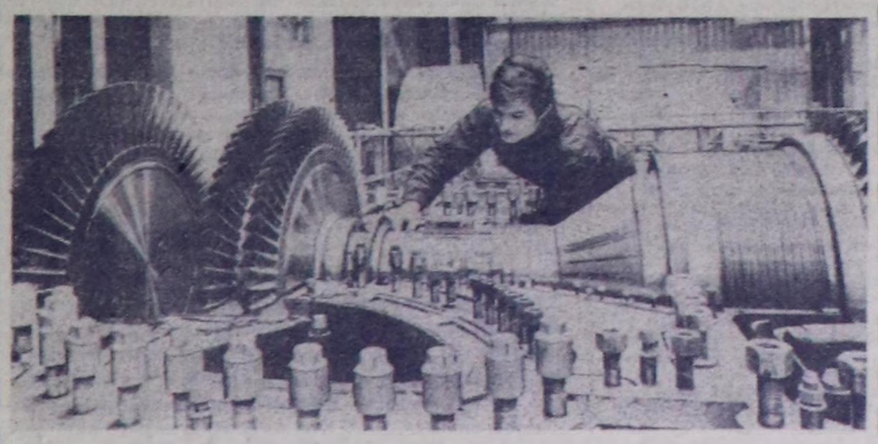

ЧССР. «ССРЭ — Барыын Европа» аразының дөрт газ дамчыдыкчызы хоолай салырының ажылы хайныышкынныг чоруп турар. Бо чылын түгле Чехословакияның девискээринге безин алаан каш үлелге станцилары ажыглалга киирер. Прага чоогунда Коуржимага күчүлүг насос станциязының тудуун доозар.

ЧУРУКТА: Коуржимада станцияның дериг-херекселдерин эптеп турары.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

Чедиишкин бар

Баштай-ла четкен хойжуус Сояң Үүргети мынча деп ор:

— Эртеңги күүгүн үскел 444 баш кыс хураган маадан турмен. Черле шымбай кыштадывыс. Мал чеми, дүт бар. Сүүнү машина хүнүүн эккеп турар. Автолавкавыс үргүлчүде кээр. Чагыдып алган солун-сеткүүдеримни почтачывыс шоолуг озалдатпайн экелээр-дир.

Үүргетиниң кожаазы Кашыыл-оол Дугар-оол коданында байдалды мынчаар чугаалады:

— Сес ийда алдан харлаар мен. Пенсиялаарывче далашпас, ам-даа ажылдаар мен. Ажаан турар иртчигештерливистя бодум күүнү семиртилге совхозунга чедир сүрер мен. Күс ышкаш кыш-тыр бо. Иртчигештерим көжээ кажаапке кирбестеп, дешкилежип турар. Корбес силер бе, ам база. Бо сарадка уксаалыг хураганнар бүдүрелдиг-ле-дир. Дүгү узун, арбын болгаш доңмас. Кастыным турда канчаар силер, хөртүктерим ап октапкаш, дүште чок оътпап чүүр. Чем база далдавас, хараган бажыңдан тура чиир.

База-ла ор хураганның хойжу Алдын-Херел: «эрткен чылын дужааган иртчигештеримнин бирээзин-ле ортумаавиле дөрткө ажыг килограмм болган чүве, бо чылын оон көвүдедир сорулгалыг ажылдап тур мен» — диэн. Малчын бүрүзү бедиткен хүлээлгелерин алган, бот-боттарын чарышка кыйтырышкан. Чарышкан эжиниң байдалын сонуургап орарын эскердивес. Хүлээлгелерин биижэп, өг савында аскан.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп ады кыймак күш-ажылы-биле чоокта чаа чедип алган хоочуп хойжу Анчы Бызаакайның коданында төрүүр 935 хой бар. 270 хой төрээн, оларның хураганнарын мөңги доруктуруп турар болду. Кыштаглаашкын эгелээнден бээр малынган хорамча болдурбаан. Мынчаар байдал төрүүр хой кадарчыларының хөй кезиниде. Долума Саяна, Дарган Лаңаа, Шимет Хөвеңдей, Сояң Алдын-Херел, Арина Сүрүң, Сувак Сояң, Дагба Чазыр, Орус-оол Динчимаа оларда хой оолдаашкыны чогумчалыг, чаш төл мөңги, кыштаглаашкын чедиишкиннинг эртип турар. Оларның күш-ажылчы хейаъдын үнелеп, өөрүшкүүн үлежири эки-дир. Хой оолдаашкыны ырай доозулгалаавиле болза, үстүнде адаан малчыннар чүс хойдан 85—90 ажыг хураганнарны камгалап алган. Ийи дугаар бригаданың төрүүр хоюнун дөрткө үш мөңги хирээн хураганнаакан, төлү барыкла шүүгү мөңги алдынган, он ажыг шиистер.

Найыралдың аян-чоруу

Ирактың Араб социалистиг катап тургустуунукчун партизының (БААС) Регионалдыг удурулгазының Чигинге секретарының оралакчызы, Ирак Республиканың Революстуг Командылал Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Саддам Хүсейн март 21-де Москвада найыралдың аян-чоруун кылып чедип келген.

Ирак Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң туктарының-биле шиимээн Внуково аэродромга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары И. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, М. А. Лесечко, Л. В. Смирнов, ССРЭ-ниң министрлери болгаш албанның өске-даа кижилери. Немец таладан ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ГСЧП-ниң Ростоок округ комитединиң бирги секретары Г. Тыш, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Г. Вайс болгаш В. Штофту үдеп чоруур өске-даа кижилер ажаа барганнар.

Эртенги шайлага үезинде А. Н. Косыгин биле В. Штоф найыралдың дашкаларын кедүргеннер.

ГДР-ниң партия-чаазак төлээлери ол-ла хүн Берлинче чорупкан.

Төлээлерни А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, К. Ф. Катушев болгаш албанның өске-даа кижилери Внуково аэродромга барып үдеп каапнар.

ГДР-ниң ССРЭ-де элчизи Х. Биттнер, ВДР-ниң ССРЭ-де элчизи Во Тхук Донг үдээнерниң аразынга турганнар.

МАЛ АЖЫЛЫ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Рейд КОДАННАРДА БАЙДАЛ — ХОЙЖУЛАРНЫҢ НҮҮРУ

Тес-Хем районнуң «Ак-Эриг» колхозу бо кыштың элээн белеткелдиг уткаан. Бөдүүн мал чемин планнаанындан хойнуу белеткеп алган. Ылаңгыя кок-суланың дужуду багай эвес. Кыштагларны баш бурулгаар чүгээр септеп кылган. Агаар-бойдус колхозтуң девискээринге оңза уржук чедирбээн: хар дыка кылын эвес, от-сигеи бажы көстүп чыдар, хат хадаап, харыы тырый хөртүктевээн, дыштайнып турар улуг соок база чок.

Чаш мал ажаалдазының кидин чымыштыг бо үезинде ажыл-агыйның кыштагларында байдал-биле рейд бригадазы таныышкан. Колхоз шиитпирлиг чылдың бирги кварталында эът садар планын күүседипкеп. Сүт талазы-биле байдал база чүгээр.

Чедиишкин бар

Баштай-ла четкен хойжуус Сояң Үүргети мынча деп ор:

— Эртеңги күүгүн үскел 444 баш кыс хураган маадан турмен. Черле шымбай кыштадывыс. Мал чеми, дүт бар. Сүүнү машина хүнүүн эккеп турар. Автолавкавыс үргүлчүде кээр. Чагыдып алган солун-сеткүүдеримни почтачывыс шоолуг озалдатпайн экелээр-дир.

Үүргетиниң кожаазы Кашыыл-оол Дугар-оол коданында байдалды мынчаар чугаалады:

— Сес ийда алдан харлаар мен. Пенсиялаарывче далашпас, ам-даа ажылдаар мен. Ажаан турар иртчигештерливистя бодум күүнү семиртилге совхозунга чедир сүрер мен. Күс ышкаш кыш-тыр бо. Иртчигештерим көжээ кажаапке кирбестеп, дешкилежип турар. Корбес силер бе, ам база. Бо сарадка уксаалыг хураганнар бүдүрелдиг-ле-дир. Дүгү узун, арбын болгаш доңмас. Кастыным турда канчаар силер, хөртүктерим ап октапкаш, дүште чок оътпап чүүр. Чем база далдавас, хараган бажыңдан тура чиир.

База-ла ор хураганның хойжу Алдын-Херел: «эрткен чылын дужааган иртчигештеримнин бирээзин-ле ортумаавиле дөрткө ажыг килограмм болган чүве, бо чылын оон көвүдедир сорулгалыг ажылдап тур мен» — диэн. Малчын бүрүзү бедиткен хүлээлгелерин алган, бот-боттарын чарышка кыйтырышкан. Чарышкан эжиниң байдалын сонуургап орарын эскердивес. Хүлээлгелерин биижэп, өг савында аскан.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп ады кыймак күш-ажылы-биле чоокта чаа чедип алган хоочуп хойжу Анчы Бызаакайның коданында төрүүр 935 хой бар. 270 хой төрээн, оларның хураганнарын мөңги доруктуруп турар болду. Кыштаглаашкын эгелээнден бээр малынган хорамча болдурбаан. Мынчаар байдал төрүүр хой кадарчыларының хөй кезиниде. Долума Саяна, Дарган Лаңаа, Шимет Хөвеңдей, Сояң Алдын-Херел, Арина Сүрүң, Сувак Сояң, Дагба Чазыр, Орус-оол Динчимаа оларда хой оолдаашкыны чогумчалыг, чаш төл мөңги, кыштаглаашкын чедиишкиннинг эртип турар. Оларның күш-ажылчы хейаъдын үнелеп, өөрүшкүүн үлежири эки-дир. Хой оолдаашкыны ырай доозулгалаавиле болза, үстүнде адаан малчыннар чүс хойдан 85—90 ажыг хураганнарны камгалап алган. Ийи дугаар бригаданың төрүүр хоюнун дөрткө үш мөңги хирээн хураганнаакан, төлү барыкла шүүгү мөңги алдынган, он ажыг шиистер база бар. Сакманщиктер четчир.

Малчыннарның чымыжын деңге үлежип турар сакманщиктерни мактаар апаар. Шаанда колхозтуң мурнакчы саанчыларының бирээзи чораан Үлзай Чамзы хойжу К. Кенейниң аалынга 95 хураган ажаан доруктургаш, өске малчында сакманщиктээрин уламчылап турар. Колхоз төвүнден келген аныяктар Люда Куулар, Витя Эренден 100—105 чедир хураганнарны азырап, доруктуруп турар болдулар. Ындыг кызымак эштерниң саны он-оя. Чайжок ажылдыг малчыннарга эргежок чугула бараанарны автолавка эргелекчизи Бираат Лаңаа үүктеллирбейн чедирип турарын барык-ла кыштаг бүрүзүнге дыннадывыс.

менээргенип болбас

Үстүнде одуругларны комчупкаш, колхозта кыштаглаашкын кайгамчык эки-дир деп бодай бээр болза, чазыг болур. Баштай хүн бүрүнүң айтырыгларынга хамаарышгыргы дег четпестерни көрээл.

Холуксаалыг чемнериниң курлавыры колдуунда төнүп турар, а ону ап болур арга амгыымында колхозта чок. Ол чем-биле малды чемгереринниң ажыктыыы билир апарган болгаш малчыннар ону негеп турар. Ынчалзажок кандыгдаа чүвени камнаш, хуваарга четтир. Чамдык тавырылгаларда мында мыдыг эвес. Холуксаалыг чемни хааржыктап, савалап алган турган кыштаг чок болду. Эки-ле дизе, сиген кажаазынга оваалаш, кырындан сиген-биле ыш каар. Чамдык кыштагларда малга чем каап бээр коопшалар чедишпес. Сигенни база аваа-ла төге-чай каап берип турары илдең: тускай шагжалар көзүлбес. Суг сөөртүр машиналар хойжу кодан бурузунге барып-даа турар болза, чогум ында улуг савалар чок, четтир хире хөй сигчачаларлыг кыштагаар эвээш. К. Дугар-оолдан өске малга сүүнү чыгыдып берип турар хойжуларга тавырышпадывыс. А. Сүрүнүң залыга келген машина чүгле бидов биле боталарга сүт күдүп берегеш, төрүп барды. Хар эрей бээрге, моон соңгаар мал суггарары бергедээри илдең, ынчангаш колхоз баштаар чери немей хемчегларни алыр ужурлуг.

Чаш малдан өлүп-хораашкын шоолуг билдинмейн-даа турар болза, (нинтизи-биле 5-6 хире), улуг хойларда хорамча бар: арыы өлген ийикпе азы бажы эргээн дээш эъдин складка азы диригге күрүнеге дужаашкан тавырылгалар элээн хөй. Хойжу Х. Шимектиң коданындан 3 хураган өлген. Сезин-оол Лаңаадан база бирээ өлген, 3-4 хире хураган аарып турар. Мал эмчилери коданнарны эргип, чамдык дузаны чедирип тураа-даа, четтикпейн турары илдең. Элээн каш мал аарып турар черге доктаамал туруп, хайгаарал эмнээри чугула. Чамдык кажаалар шык, хойнуң дугу дүжүп турар. Ошку кадарчызы Уланг-оол Көчилекте хомудал бар: комбикорм болгаш дус чок. Одаар керженги төнгеп. Автолавка, солун келбээнден бээр үр болу берген. Сараджа болгаш тыва уксаалыг кошкарлар турар коданда мал чеми төнер чыгаан, кажаазы шык. Брактаан хураганнарда база чем эвээш.

Бо четпес чүүдерни чайладырынче колхоз баштаар чери, тускай эртемнигнер кичээнгей салыры чугула. Эът-кир утланмышкынның бода мал бригадазында ийиги бызаалап эгелей берген. Эдерижилгеге киирер инектер хүн бүрү көвүдеп турар. Ындыг турбуже, эдерижилге ажылын мурнуку-ла чаңчыл ёзугаар чорудар дей бертеин көстүп эгелээн. Кадарчы М. Даңдаа-биле чугаалажып оргаш, мындыг харыыны алдывыс: «төрүүр 108 инектиг кижи мен. Ам бодумда беш инек төрээн. Чамдыкы кызыр хевирлиг. 3 бута бар, инек-биле кады турар, ынчалза-даа оларның инек эдерип турарын көрбедим».

Суда эдерижилгени моон соңгаар болдурбас, чүгле туда эдериштирер азы тарын боозадыр деп шиитпирлерни хүлээп ап турда, чогум-на ону күүседир ужурлуг. Эдерижилгеде учёт чок. Ынчангаш колхоз инектен эвээш бызаалы ап турар.

Күрүнеге дужаар аныяк мал кадарчыларының хомудалы чоптуг. «Эрткен чылын өске коданга турумда, чаңгыс катап деңнилээн чүве. Күрүнеге дужааган соовуста-даа түүнеп чок болду. Бо чылын база мыдыг болур дей бердим, амга чедир деңнилевейн тур» деп, иртчигештер кадарчызы К. Дугар-оол чугаалап ордү.

Бо хүннерде байдал-биле алырга «Ак-Эриг» колхоз, районнуң өске ажыл-агыйларынга бодаарга, кыштаглаашкынны дээре эртирип турар. Ынчалза-даа четпестер база барын рейд көргүскен, ону ёзугаар кичээнгейни күүтүү салыр херек.

Рейдиниң киржикчилери: С. Тавва — ССРЭ-ниң Дээди Соединиң депутады, хойжу. Ю. Балчар — районнуң үлүсчү контроль комитединиң кежигүнү. А. Дембрель — «Шынның» корр.

ПАРТИЯ ОРГАННАРЫНЫҢ ХЕРЕК ЭМГЕЛЕЛИ

Партия органнарының бүгүн-де хөй талалыг ажыл-чорудулгазы янзы-бүрү партийжи документилерде көргүстүнүп турар. Ол документилерни чыып чурумчударын херек эмгелели дээр. Партийжи херек эмгелелин анаа-ла бир техниктиг ажыл кылдыр көрүп болбас, ону партийжи-организастыг ажылдың бир кол чугула кезээ деп саналр ужурлуг.

В. И. Ленин база партияның Төп Комитедиң партияның херек эмгелелин анаа-ла бир аар-саар чүүл кылдыр көрүп болбас дээрзин каш удаа сагындырып келген болгай. Ынчангаш СЭКП Төп Комитедиң партия документилерин-биле ажылга бир аай корум-чурумну тургузар дугайында докталдарны хөйну хүлээп алган. Партияның херек эмгелели тодаргай тургустуумаан турар болза, Коммунистиг партияның ажыл-чорудулгазы база партияның удуртур органнарының составының талазы-биле кандыг-ла эскерлиишкиннер болуп турарын билип алыры бергедей бээр. Бир эвес партияның иштики херек эмгелелин ыш тургускан болза, партия органнарының ажыл-чорудулгазын өөренип коорүне болгаш оларның арга-дуржулгазын солуштурарынга база әртем ажылын чорударынга улуг дузаны чедирер.

Партияның иштики херек эмгелелин ажыл-ла бир техниктиг ажыл кылдыр көрүп болбас, ону партийжи-организастыг ажылдың бир кол чугула кезээ деп саналр ужурлуг.

В. И. Ленин база партияның Төп Комитедиң партияның херек эмгелелин анаа-ла бир аар-саар чүүл кылдыр көрүп болбас дээрзин каш удаа сагындырып келген болгай. Ынчангаш СЭКП Төп Комитедиң партия документилерин-биле ажылга бир аай корум-чурумну тургузар дугайында докталдарны хөйну хүлээп алган. Партияның херек эмгелели тодаргай тургустуумаан турар болза, Коммунистиг партияның ажыл-чорудулгазы база партияның удуртур органнарының составының талазы-биле кандыг-ла эскерлиишкиннер болуп турарын билип алыры бергедей бээр. Бир эвес партияның иштики херек эмгелелин ыш тургускан болза, партия органнарының ажыл-чорудулгазын өөренип коорүне болгаш оларның арга-дуржулгазын солуштурарынга база әртем ажылын чорударынга улуг дузаны чедирер.

Партияның иштики херек эмгелелин анаа

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Пөс аргыкчыларының чедиишкини

ХАНОЙ. Вьетнам Демократтыг Республиканың пөс аргыыр бүдүрүлге чергелери пөс бүдүрүп үндүрериң көвүдедириниң улуг күжениишкинии салып турар. Ханойнуң пөс аргыыр «Март 8» фабриказы америк бомбалаашкыннарга үрелген-даа болза, бүдүрүлге ажылын шуудадып апкан. Оон пөс бүдүрүп үндүрери биеэги деннелге барык четкен. Бүдүрүлге черинде 600 ажыг кижи ажылдап турар. Ында оларның билиин бедиидер өөредилгени организастаан.

Комбинаттың аргылда цеги ажылды организастаарын экижидип, ажыл шагын ажыглаарының дээштинин бедидип тургаш, марттың чүгле баштайгы он хүнүнүң дургузунда безин пландан ажыр он муң метр хире пөсту бүдүрүп үндүрген.

Намдынь хоорайның пөс аргыыр комбинадының коллективи ол бүдүрүлге черинден чайладып көжүрген чергелерден дедир эккелген станоктарын болгаш дериглерин эптеп тургузар ажылды кыска хүүсаа дургузунда доозуп алган. Комбинаттың коллективи ам бо чылдың биргн кварталында продукция бүдүрүп үндүрериң 5 хуу көвүдедири дээш демисежип турар.

Намдыныңн торгу аргыыр фабриказы биргн кварталда пландан ажыр чүс муң метр торгуну бүдүрүп үндүрер.

ЧКП ТК-ның пленуму

ПРАГА. (СЭТА). Март 21-де Прагага ЧКП Төп Комитединиң ээлчеглиг пленуму болган. ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү Л. Свободаны Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизинге катап соңгуурун саналдаар деп, ЧКП ТК-ның Президиумунуң саналдаанын ёзугаар пленум бир үн-биле шиитпир үндүрген. Ол саналды ЧКП ТК-ның Президиумунуң өмүнээзинден ЧКП ТК-ның Чингине секретары Г. Гусак киирген.

ЧКП ТК-ның пленуму организастыг чамдык айтырыгларны база чугаалашкан. Пленум ТК-ның кежигүнү Я. Барылды ЧКП ТК-ның секретарынга болгаш Секретариадының кежигүнүнге база ЧКП ТК-ның кодээ ажыл-агый болгаш аъшчем талазы-биле комиссизының даргазынга соңгаан.

Сөөк-язы ылгаар чорукту узуткаар дээш

Бо хүннерде делегейниң хөй-ниитизи сөөк-язы ылгаар чорукту узуткаары дээш делегейниң демисел хүнүн демделеп эрттирген. КНО-нуң Кол Ассамблеязының шиитпирин ёзугаар ол хүнүң мартың 21-де демделеп турар. Он чыл мурнунда, март 21-де Мурнуу-Африка Республикага араатанзыг херек үүлгедин болган: амыдыралдың кижи шыдажыр аргажок берге байдалынга, апартеидтиң кижизиг эвес системазынга удурланыышкынын илерейлеп чыскаал эрттирип турган африканнарны Шарпевиль хоорайның кудумчуларынга кыра боолаан.

Мурнуу-Африка республиканың сөөк-язы ылгаар ёзу-чурумуу-биле кандыг-даа политиктиг, шериг болгаш өске-даа кады ажылдажылгазын соксадырынче, апартеидтиң айыылынга таварышканнарга делегей дузаламчызын калбаа-биле организастаарынче бүгү чүрттарны КНО-нуң апартеид политиказынга удур демисежир тускай комитеди ол делегей хүнүнге таварыштыр кыйгырган.

Сөөк-язы ылгаар чорук Африканың база бир чурту Родезияда келереп турар. Оон сөөк-язы ылгаар үзелдиглери Зимбабвениң беш миллион чурттакчызын дерзин дарлап турар.

Кеш-сөөк ылгаар чорукту узуткаары дээш демисеидиң делегей хүнүнге холбаштыр Мурнуу Африканың национал африкан конгреси сөөк-язы ылгаар ёзу-чурумга удур маалыр демиселчилерни камгалап, үнүн кодуреринче, Мурнуу-Африка Республикада политиктиг бүгү хоруудатканнарны хостаарын негээринче, сөөк-язы ылгаар ёзу-чурумга удур Мурнуу Африканың депшилгелиг күштеринин демиселинге дуза чедиреринче делегейниң хөй-ниитизин кыйгырган. Ол национал конгресс кижи көөр хөнүжок ол ёзу-чурумну дужүреринге чепсектиг демисел чорудары-биле чергелештир ан шиитпирлиг хемчегелерни алыры эргежок чүгүла деп демделээн.

(СЭТА).

РАСИЗМНИҢ ПОЛИТИКАЗЫ

Мурнуу-Африка Республика — үндезин чурттакчылар болур африканнарны «өске чурттуң кижилери» деп санап турар делегейде кара чаңгыс чурт болур.

Форстериңң чазаа хөй чылдар дургузунда кара кештиг кижилерни узуткаарының араатанзыг, каржы политиказын боттандырып турар. Чылдың-на чүге муң хире африканнарны ак кештиглерге чер хоетап бээр дээш тускай кызыгаарлыг черлерже тырый көжүрүп турар. Ында чуруктарга колдуунда ът-сиген-даа үнмее, олар хүн херелинге өрттенген, куруг черлер боол турар. Оон чурттакчылары аш-чуттан, аарыг-аржыктан болгаш ядыы-түренги чоруктан чоорту өлүп, кырлыр ужурга таваржып турарлар.

Чоокку чылдарда Наталь дээр можуда «кара кештиглер» суурларынче ийи миллион кижиин күш-биле көжүрер деп турар.

ЧУРУКТА: Наталь можуда Екувукени дээр суурнуң бичии чурттакчылары.

Камера Пресс—СЭТА-ның фотозу.

Мурнуу Вьетнамның кара-бажыңнарында

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Аныяк ийи француз Ж.-П. Дебри биле А. Менра олар мурнуу-вьетнам кара-бажыңга хоруудаткан, ийи чыл ажыг үе дургузунда аңаа турган. Олар Мурнуу Вьетнамның кара-бажыңнарында политиктиг хоруудалда турарларының хинчектээшкиннерге шыдашпайн хүннүң-не кырлып турарын чугаалаан.

Тхиеуның ёзу-чурумунга удурланган дээш муң-муң вьетнамнар кара-бажыңнарда хоруудаткан деп, олар медеглээн. Ол француздарның хереченлеп чугаалаанын ёзугаар алырга, кара-бажың хоруудалында хинчектениң турар 7 хардан өрү назылыг уруглар безин муң-муң.

Сайгон ёзу-чурумунуң политиктиг хоруудалда турар кижилер бисте чок деп турарын шуут буруу шавар бармындаларны Мурнуу Вьетнамның кара-бажыңнарынга көргеп бис деп, Дебри биле Менра демдеглээн.

Мурнуу Вьетнамның кара-бажыңнарында политиктиг хоруудалда турарларның дугайында четче медээ-түңнелдә киирерин пеген, күрүне департаментиниңге болгаш камгалал министерствозунга чоокку үеде резолюция киирер сагыштыг мен деп, ол ийи француз журналистер-биле таныштырган конгресс кежигүнү Белла Абзуг (демократ, Нью-Йорк штат) медеглээн.

Хүн айтырыы—Национал фронтунуң ажыл-чорудулгазы

ПРАГА. (СЭТА). Март 21-де Прагага ЧССР-ниң национал фронтузунуң, Төп Комитединиң пленуму болган. Пленумнуң ажылын ЧССР-ниң национал фронтузунуң ТК-зының Даргазы, ЧКП ТК-ның Чингине секретары Г. Гусак удурткан. Хуралга ЧКП ТК-ның Президиум кежигүннери, ЧССР-ниң национал фронтузунуң өске-даа политиктиг партияларының болгаш хөй-ниити организацияларының удуртукчулары киришкен.

Национал фронтунуң ажыл-чорудулгазының чамдык түңнелдериниң болгаш моон соңгаргы сорулгаларының — чугаалажыр бирги айтырыгның талазы-биле ЧССР-ниң НФ ТК-зының Даргазының оралакчызы Т. Травничек илеткелдин кылган.

Илеткелдин талазы-биле Национал фронтунуң партияларының болгаш организацияларының төлээлери санал бергеш, ЧКП-ниң XIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле боттарының организацияларының боттуг ажылыкын, сорулгаларын чугаалаан.

Түңнелинде Г. Гусак санал берген. Национал фронтунуң түс-түс звеноларының, ылаңгыя ажылчы чонуң маасалыг организацияларының партияның ол съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле ажылын Г. Гусак бедии-биле үнелээн, республиканың социалистиг хөгжүлдезинге боттарының ажыл-ижи-биле үлүгхүүзүн киирип турар бүгү кижилерге чүреттиң ханызындан өөруп четтиргенин чугаалаан.

Пленумнуң киржикчилери оон соонда ЧССР-ниң НФ ТК-зының Президиумунуң илеткелин үндезин документ кылдыр бадылаан. Ол документинде Национал фронтунуң бүгү органнарының болгаш организацияларының моон соңгаар чорудар ажылын, тодаргайлап айытқан.

ЧССР-ниң национал фронтузунуң ТК-зының пленуму ЧССР-ниң Президентизинге ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ЧССР-ниң амгы Президентизи Л. Свободаны катап соңгуур деп ЧКП ТК-ның саналдаанын чугаалашкан. Ол саналды ЧКП ТК-ның Чингине секретары, ЧССР-ниң НФ ТК-зының Даргазы Г. Гусак үндезилеп чугаалаан, Л. Свободаның ажыл-чорудулгазын болгаш ачы-хавылазын бедии-биле үнелээн.

Национал фронтунуң ТК-зы ЧССР-ниң Президентизинге Л. Свободаны Национал фронтунуң кара чаңгыс кандидады кылдыр саналдаар деп, бир үн-биле шиитпирлээн.

ЧОЛААЧЫЛАП ЧОРААНЫМ

1940 чылдан бээр СЭКП-ниң кежигүнү, төс уругну бомбаан, өстүрүп дорукторган, 1936 чылдан 1945 чыла чедир чолаачылаап чораан, ам Таңды районда «Тиилелге» совхозта пенсиялыг чурттап орар Чаңгва Ондар угбайның сактыышкыны.

Херээженнер дугайында тускай темалыг материалдарны чыып турар кижи мен. Бистиң республикага бир-ле дугаар «эртем-техниканың аълыг эзертеп мунган» херээжен кижиниң дугайын эргим номчукчуларга таныштырып көрейн. Ол угбайның чүгаазы бо:

Чөөн-Хемчик кожуунунуң Суг-Хөлге төрүттүнген мен. Мээң адам Кенеп болза Сурүн дузалакчы деп феодалдың аалынга чыгычылап чораан. Авам Өлаай өг ээзи кижи чүве. Авам, ачам мырынай чажымда-ла чок апарган. Өскүссүрей берген мен. Төреллерим кезип, шымбай өзе берген мен. Кызылга чолаачылап турган даайым - боор Ооржак Бичe-оолду эдерип келген мен. Мээң хензиг намдарым Тывага, ылангғыя ажылчын ангының мурнакчы олурууңга херээжен кижилериниң киржи бергенинге бүзүрелиг барымда ирги бе деп бодаар мен, ынчангаш аныяк өскенге тоогүп орарым ол ийин.

1936 чыл. Күскээр. Кызылга чолаачы сургууулу белеткей берген. Үжен сөөлүн аразынга чүгле ийи уруг турган бис. Эжим Лопсан-Сурүн чүве, ол ам бо совхозтуң тараа складында ажылдап тур. Башкывыс Александр Сысоев, хелемечи башкывыс суг тывалаар Панаргии турган. Шала часкаар шылгалданы тудуп эртим. Чолаачылаар эргени алдым. Кызыдан Таңдыже, Самагалдайже, Сарыг-Сепче, Туранче почта машиназын чолаачылап турдум. Дайын үезинде он алды кижи олурар автобуска чолаачылап турган мен. Кызылдан Тее-Хемче база Шивилиг-Кара-Сугже чоруп турдум. Ол үеде оруктуң кадыр-бергезин чугаалаар канчаар ону. Дөртен бээ чылга чедир тускай автобуска артистер сөөртүп. Кызылдан Чаламанга чедир халдып турдум.

Чолаачылары дээрге ажылдың база бергези деп бодаар мен. Бир катап машина авдарылганын чугаалап көрейн. Дайынның кидин түүк берге үезинде, 1942 чылда Арева Төп Комитединге «М-1» деп бээ кижи олурар машина чолаачыладып каан. Кызылдан Барыын-Хемчикче чоруп каан бис. Элёгестиин көвүрүүн кешкеш миндынга машинам тургузуп каан. Хөреэндиве суг кудуп алган мен. Кабинамга олурар дээримге, Виталий Костриков дээр дарга:

— Мен база чолаачылап бидир кижи мен. Силер мээң дее ол орнумга олуруп алынар! — дигген. Сөөлүнде олурган даргаларже кордум, олар база чүве ыыттавас болдулар. Олуруп-ла алдым, даргамның дайындан эртпээним ол-дур ийин.

Кызыл-Хавакче үнүп бар чыткам. Бай-Булунда сиген кескен кижилерже көре бээр арамда, машина-даа чык-чакла кылынган. Машина үш катап авдарылган. Бир минийп кээримге, медээжок-ла аар чүве кырымда дыргелип келген. Машина дээрге сирбенейип-ле тур. Костриков дарга машинаның ажнин ажыда идипкеш, бодуу баштай үнүп келди, оон мени база үнүр тыртa берди. Оон ийилээ эмеглежип тургаш, сөөлүнде олурган ийи эживисти база үштүн алдывыс. Кижи когаралаан. Чүгле Дамдыңның, ам бо совхозта (инек фермазының бригадиря аан), чолазы бичии сивирли берген, ону эк пес-биле так шарып берген мен. Чап-чаа келген «М-1» деп машинаның ак-көк өнүү ыры дээрге шуут бырыжып калган. Кызылче кээрде Бөөнаап ашпайн, эрги аът оруу-биле долганып келгеш, машинаны гаражка тургузуп каан мен.

— Бо чолаачы уругда буруу чок, мен-не буруулуг мен, кандыг-даа ялазын хүлээр мен! — деп, ол машинаны чап долганкан дарга миннип чугаалаар үжурга таварышкан.

Машинаның тудазын өске кижиге черле берип болбас. Чолаачылап чораан угбанарның чагыы ол-ла-дыр.

ЧУРУКТА: Ондар Кененовна Чангаа.

Дыннап бижээн Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

Павел ГОЛЬЦОВТУҢ фотозу.

Мактадыг

С. К. Очур столованга баштай сава аштаарынга, чем дамыгларынга амыдап кирген. Оон ийи-ле чыл болганда азы 1956 чылдан эгелээш бо хүннерге чедир Кызыл-Мажалык ортумак школаның столованында уруг повар. Бо аразында ол школаны чеже өөреникчи доозпаан дээр, олар шупту Саара Кодур-ооловнаны эки билиир, мактаар. Дуржулгаяыт повардан амданныг чем кылырынга өөренип алганнар-даа хөй.

Школаның өске-даа амыдарынга ол база бот-идепкейлиг. Чайгы септелге үезинде өрээлдерни чугайаарынга, херексөлдерни будуп дозулаарынга идепкейлиг киржип, өскелерге үлегерлиг, амыл-ишке организаторчы чоруун көргүзүп келген. С. К. Очурнуң уругларының база эки өөредилгелиг. Валязы—10, Галязы—6, Лоразы—4, Байыры—1 классчарда мактадып турар.

Ш. КҮЖҮГЕТ.

ӨӨРҮШКҮМ

Тускай эртемин чедип алган кижи бүрүзү ниитилелге кандыг-бир ажыктыг болгаш буянныг чүүлдү кылып бээрин ораладжып чоруур. А эмчи кижиниң оруун, оон тускай эртемин шилип алыры харыысалгалыг, чымыштыг болгаш эң-не буянныг болур-дур.

Бистиң Ак-Туруг суур—Улут-Хем районнуң эң улуг суурларының бирээзи. Мында чурттакчы чон база-ла хөй. Оон эмнелге пунктузунда ийи эмчи ажылдап турар. Бирээзин Тамара Кыргысовна Дугар-Сурүн дээр. Шак ол ак шырайлыг, силиг аныяк эмчи кысты мында кижи бүрүзү хүндүлээр болгаш оон дугайында чылыг, чымчак сөстерни чугаалажып турар.

Өг-бүлем ээзи Александра Мачын биле мен база-ла оларга каттыжып, өөрүп, четтиргенивисти илередип чоруур бис.

1971 чылдың ноябрьда өг-бүлевиске баштайгы чаа кижи немешкеп. Ол биске аажок улуг байырлал болганы билдингир. Ынчалзе-даа бичии кижиниствиң дендиин четпес, кадышның бәйдалы киреглиг болганындан үргүлүү эмчи хайгаарадыгга өзер ужурга таварышкан.

Чогум-на оон өзүлдеэн дээш Тамара Кыргысовна бүгү-ле сагыш човагыр, ээлдек шудургу чоруун көргүзүп келгени уттуздурбас. Үш дүнүүн ортузунда-даа оттуруп чедип-ле турдувус. Чалгаарап ойталаарын сагынмас эмчи чүве. Оон кадында, бодунуң күзелчилиг-биле бо-ла аргып келир турду. А оон чымыштыг болгаш буянныг дузазын чүгле бистер эвес, хөй-хөй кижилер мичаар ап, өөрүшкүүнүн илередип турар-ла болгай.

Бичии Аллаңыс ам чаптавчыг болгаш кадык чаагай өзүп олурар. Ол дээрге бистиң өөрүшкүвүс. Ында Тамара Кыргысовнаның чаагай үлүг-хуузу база бар.

А өг-бүлеге аарыг-аржык чокта амыдырал чырык болгаш чиик болур-дур. Ынчангаш ам оөм ээзи Александра ажылдап турар. А мен бодум «Ак-Туруг» совхозта доктаамал ажылдавышпаан, үшкү класстың чолаачылының эргезин чап-чаа өөренгеш чедип алдым.

П. ШОЙДАН.

ТӨРЭЭН ДЫЛДЫ БАШКЫЛААРЫНЫҢ АЙТЫРЫГЛАРЫ

Тыва школаларның үстүкү класстарынга төрээн дылды өөредири үжен чылдарның төнчүзүнде дөртен чылдарның эгезинде Кызылга, Шагаан-Арыгга, Самагалдайга, Кызыл-Мажалыкка, Чадаанага болгаш өске-даа кожууннар төп-терингe чедi чыл школаларының ажыттынганы-биле эгелээн. Ол үеде школа грамматиказының эге кезээ (киирилде болгаш фонетика) саналаска, 5—7 класстарга тыва дылдың программалары болгаш өөредилге номнары турбаан.

5—8 класстарга төрээн дылды башкылаарының методиказы Тываның Совет Эвилелиниң составынга бактаан киргенинiң соонда улуг хөгжүлдени алган.

Төрээн дылды башкылаарының деңнелин улам бедидип, өөреникчилерни бижиг билигдиле чепсегларар төлээде, школаларга 5—8 класстарның өөредилге номнарын чогаадыры негеттинип келген. Ол соруглга РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң, областың улус өөредилге килдизининң база Тываның дыл, литература, төөгүүнүң эртем-шинчилел институдунуң улуг организакчы болгаш чогаадыкчы ёзу-биле кады ажылдаанының түңнелинде чедиишкинниг боттанган.

1949 чылда 5—6 класстарга тыва дылдың өөредилге номунуң биргн кезээн (фонетика болгаш морфология) М. Д. Биче-оол биле Ф. Г. Искаков кылган. Бир чыл болгаш 6—7 класстарга ол өөредилге номунуң ийиги кезээн (синтаксис) А. А. Пальмбах, М. Д. Биче-оол база Л. Б. Чадамба тургускан. Оон эгелээш ук номнар алдан чылдарның эгезинге чедир олзон каш катап чаартыныш үнгүлээн.

Тыва дылдың өөредилге программаларын 1956—1957 өөредилге чылында чогаадып тургускан. Ынчангаш өөредилге номнарын программалар чокта тургузары авторларга берге болгаш нарын боол турганы билдингир.

Амгы үеде 1-ден 5 класска чедир хереглээр чаа өөредилге номнарын үндүрген болгаш 6, 7, 8 класстарга хереглээр номнарны белеткеп турар. Ам чогаадып кылып турар өөредилге номнарынга улуг негелделер салдынган.

Төрээн дыл башкыларының саны чыл келген тудум көвүдеп турар болгаш оларның белеткели шынаржып бар чыдар. 1956—1957 өөредилге чылында төрээн дылдың 118 башкызындан түгле үш кижи дээди эртеминг турган болза, 1971—1972 өөредилге чылында төрээн дылдың 186 башкызындан 143 кижи дээди эртеминг болгаш 10 чыл ажыг стажтыг кижи 169 болган.

Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу биле Башкылар билиг бедидер институт төрээн дыл башкылаашкынының шынарын экижидеринче база өөреникчиниң билиинiң деңнелин бедидеринче угланган хөй талалыг ажылды чорудуп турар.

5—8 класстарга эдертиглер болгаш диктантылар созуглелдериниң чыындылары болгаш орфография таблицазы парлаттынган. 1968 чылда үстүкү класстарга төрээн дыл башкылаарының методиказының талазы-биле методиктиг пособиени К. Х. Оргу бижээн. Бо ажыл тыва дыл башкылаашкынының эртем-методиктиг деңнелин бедидеринге моон соңгаар-даа бодунуң ролюн ойнаары чугаажок.

Сөөлгү чылдарда төрээн дыл башкылаашкынында көскү чедиишкинер бар. Республикада мурнакчы, дуржулгалыг башкыларның саны көвүдээн, олар боттарының күжүн, билиин озуп орар салгалды кижизидиринге харам чокка берип турар.

Кызылдың № 2 ортумак школазында С. М. Содунам хөй чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг башкыларның бирээзи. Ол кичээл бүрүзүнге эки белеткенип ап, оларны солун кылдыр эрттирип билир. Ынчангаш оон башкылап турар өөреникчилериниң билиин ханы быжыг. С. М. Содунамның кичээлдериниң онзагай талазы болза, янзыбүрү карточкаларны ажылдап тургаш, онаалга хыналдаазының болгаш бот-ажыл үезинде өөреникчи бүрүзү-биле тускай ажылдап турары. Карточкаларны ол элээн каш болүктер аайы-биле белеткеп алган: фонетика болгаш орфография; морфология болгаш орфография; синтаксис болгаш пунктуация; словарь ажылы; чугаа сайзырадылгазы; чыдыш каап турар өөреникчилер-биле ажыл. Ол методтуң дузазыбиле өөреникчилериниң чугаазын сайзырадыры болур. Ындыг турбуже, чугаа сайзырадырының программа негелдезин В. С. Кызыл-оол 1954 чылдан бо хүннерге чедир Чаа-Хөл ортумак школазында тыва дыл болгаш литератураны башкылап турар. Ол мергежилдиг башкы. Оон методика талазы-биле мергежилин ажылының түңнелинден көрүп болур: чылдан чылче ол бодунуң башкылап турар эртемперинге өөреникчилериниң долу өөредилгезин чедип ап турар. Мурнакчы башкылар бисте школа бүрүзүнде бар.

Ортумак школаларга тыва дылды башкылаарының ажылында адаттынган чедиишкиннер-биле чергелештир четпес түүлдер база бар. Нарын берге хевирлиг айтырыглар амдаа шиитпирлеттинмээн. Ынчангаш элээн хөй школаларда төрээн дылга өөреникчилериниң билиинiң деңнели куду.

Оларның билиинiң чавыс боол турарының кол чылдагаанныңарының бирээзи болза, чамдык башкыларның амгы үениң негелделерине чедир ажылдавайн, кичээлдерин чалгаарынчыг эрттирип турарында. Кичээлдерге үениң хөй кезиин (20—30 минута) түгле өөреникчилерни айтырарынга чарыдаар. А чаа материалды тайылбырлаарынга эвээш үе (15—20 минута) арттырып алыр. Оон түңнелинде чаа материалдарны быжыглаарынга, сайгарылга, мергежилгелер кылдырарынга түгле 10 хире минута артар.

Төрээн дыл башкылаарының бир кол сорулгазы болза, өөреникчилериниң чугаазын сайзырадыры болур. Ындыг турбуже, чугаа сайзырадырының программа негелдезинин олар ам-даа чедир күүсетпейн турар. Кичээл үезинде башкы боду хөй түве чугаалап тайылбырлаар, харын чамдыкта бодунуң чугаазының культуразын безин хайгааравас таварылгалар тургулаар. Оон ужурундан чамдык өөреникчилериниң чугаа-домаа сайзырангай эвес, чевен, чаңгыс аай боол турары таварылга эвес.

Көргүзүү материаддарын башкылар ам-даа шын, төп ажыглавайн турар. А техниктиг хереклерни ховар ажыглап турар деп чугаалап болур.

Шын бижиринге уругларны өөредири төрээн дыл башкылаашкынында чугула черни эзлеп турар бир кол айтырыг. Төрээн дылды школаларда башкылап турарының байдалын хынаары-биле чоруткан бижимел ажылдарның түңнелдерин өөренип көөрге, шын бижилге талазы-биле частырыглар черле хөй.

Оларны мындыг бөлүктерге хуваап болур: 1. Үзадыр адаар ажык үннерлиг сөстерни чаңгыс ажык үжүк-биле бижиптер таварылгалар хөй (чижектерде баштай литературдуг нормаларны, оон соонда орфографтыг чазыгларны көргүскен): **өөрүүшкүн—өөрүшкүн, каждалыг—кажалыг** дээш оон-даа өске. 2. Сос эгезинде т, п болгаш д, б деп үжүктерни солуптар: **демдек—темдек, дүрген—түрген, тондон, баг—паг, пок—бок, тинделге—диилелге, тускай—дускай, деидии—тендии** дээш өске-даа.

3 Сөстүң иштинге дакпырдап бижиир ажык эвес үжүктериниң орнунга чаңгыс ажык эвес үжүк бижиптер: **чассыг—часыг, көкүр—көкүр, дыттыг—дытыг, четтирдим—четтирдим, каттыжар—катыжар** дээш оон-даа өске... 4. Дазылдың иштинде бижиир чаңгыс дүлей үжүктүң орнунга ийи дыңзыг үжүк бижиптер: **каттай—каттай, хуусаа—хуусаа, экн—экки.**

5. Нарын сөстерге херек черлерге дефисти биживес, а херек чок черлерге дефистептер таварылгалар хөй. Чижээлээрге, **эки турачы, тура халымшкын** деп бижиирининг орнунга **эки-турачы, тура-халымшкын** деп бижиптер азы **эштиг-өөрүг** деп бижиир тургаш **эштиг өөрүг** деп бижиптер дээш өске-даа.

6. -дыр, -ла, аан, даан, ыйнаан деп артынчыларны чок болза хамаарышкан сөзүнге тудуштур, чок болза дефистеп бижиптер таварылгалар хөй: **чоруп-тур, кел-ле чыткан, кордаан** деп бижиирининг орнунга **чоруптур, келе чыткан, кордаан** деп шын эвес бижиптер.

7. Орус дылдан үлегерлеп алган сөстерге кожумактар немээрге, болу бээр фонетиктиг онзагай чүүлдерни сагыйлын баар: **курузу, трактористиң** дээриниң орнунга **курсу, трактористтиң** деп бижиптер.

8. Я, е, ё, ю деп үжүктерни узун ажык үнмер көргүзер таварылгада кандыг-бир ажык үжүк-биле кады хереглээрде хөй чазыг кылып турар. Хаза, көпееэм, хоюу, дуруяа деэш-биле бо-ла аргып келир турду. А оон чымыштыг болгаш буянныг дузазын чүгле бистер эвес, хөй-хөй кижилер мичаар ап, өөрүшкүүнүн илередип турар-ла болгай.

Бичии Аллаңыс ам чаптавчыг болгаш кадык чаагай өзүп олурар. Ол дээрге бистиң өөрүшкүвүс. Ында Тамара Кыргысовнаның чаагай үлүг-хуузу база бар.

А өг-бүлеге аарыг-аржык чокта амыдырал чырык болгаш чиик болур-дур. Ынчангаш ам оөм ээзи Александра ажылдап турар. А мен бодум «Ак-Туруг» совхозта доктаамал ажылдавышпаан, үшкү класстың чолаачылының эргезин чап-чаа өөренгеш чедип алдым.

П. ШОЙДАН.

А. ОЙДАП-ООЛ.

РСФСР-ниң национал школаларының Эртем-шинчилел институдунуң Тыва лабораториязының эртем ажылдакчызы.

АЛДАН-МААДЫРЛАР 1883 1973

4. ДЕРЗИИ ШААЖЫЛАЛ

(Төнчүзү. Эгези №№ 51, 52, 55, 64, 65, 67 «Шында»).

КАШ хонук улаштыр Хемчик унуп дургаар дииниреп келген боо даажы чоорту чавырылган. Ыраккы тайгаларның кашпаларынга ында-хаая аткылажыышкынар болуп, хөделиишкиннин ыыт-шимээнниг девии Саян сынарынче шымның кире берген.

Алдан-маадырлардан 20 хире кижи өлүрткен болгаш суга душкен. Туттурганнарны баштай үгер-даанын аалынга болуп эгелээн. Оон соонда Чыргакы-Аксынга самдар он-ог тиккеш, алдан дургуннарга киришкеннерни шуптузун анаа чыткан. Чоок аалдарның демир-ожуктарын чыгыргаш Хемчиктиң уран-шевер дарганнарынга үгер-даа, кан демир кинчилерни соктуруп эгелээн. Ожуктардан кылган оң кинчилернин бирээзи республика музейинде бо хүннерге кадагалаттынган чыдар. Доң тереклерден дөнгүлерни база кылдыган.

Каш хонук мурнунда дииниреп турган боо даажын үё-човуур солаан. Кымчы, шаагайның даажы, хилинчектеткеннерин алгы-кышкызы Хемчиктин шынааларын долган, хүн-хүн ливес ыыналыр турган.

Алдан-маадырларның херээнин дугайында баштайгы көрүүшкүн маңаа Чыргакыга болган. Эң-не коя-кол дээн кижилерни кинчилеп, дөнгүлээш, амбын ноянның чызаазынче чоруулар деп айтышкын ыңдыг болган. Элээн хөй кижилерни доңуруп өлүргеп.

Кыш ортузу тос-тостуң чыкылама соогу эгелээн. Эң-не тергиин дээн чүс хире кижини кинчилеп, дөнгүлеп, Самагалдайже чоруларынга белеткей берген. Холдары хүүглуг кижилерни өзерлерге олурташ, тоннарының ченин келирбейн, эгиннеидип куржагылап алгаш, буттарын аът адаан өттүр эзенгилерге чыпшыр шарыгылап алган. Аъттарның үстеп, «чуларларын үжулгаш, бир өөр чылгы ышкаш кылдыр сывырып алгаш, Самагалдайже кирип турган.

Ол уеде Тес-Хемге чурттап турган Оюн Сойзур болгаш оон-даа өске араттарның бижидип каан сактыышкынынарында алдан-маадырларның баштайгы бөлүүн Самагалдайга кыштын ортан үезинде эккелгилээп деп чугаалап турар.

Тываның бүтү кожуннарын чагырган амбын ноянының чызаазы. Тываның улуг хүрээзи — амгы Самагалдай суурнуң турар девискээринге турган. Ынчангаш Тываның административтиг болгаш политиктиг эргечагыргазының төвүнге алдан-маадырларның херээн көргени таварылта эвес. Төп чызаазы Самагалдайга турза-даа, амбын ноян оон чоок-кавызынга чайлагаап, кыштаглап чораан. Алдан-маадырлары эккээр кыжын амбын ноян Өлзей-Очурнуң баштайгы кадайы Середирниң оон «Бичө аал» деп адаар турган.

Амбын ноян Өлзей-Очурнуң дужаалын ёзугаар Самагалдайның Дыттыг-Хемге ёл дытчарбиле кара-бажынны тутказ. Анаа 60 кижини хорутпаан. Самагалдай хүрээзинге хууракпан эгелээш демчи четкен Оюн Балчыйлаа мындыг сактыышкынны бижидип каан:

«.....Ынчаарда хүрээге турган мен. Кыш ортузу уеде 60 шаа кижини маңаа эккелген чүве. Чоорту оларның саны чүс ашкан боор. Чамдыызын Үстүү Тестиң Ак-Эрик бажы Теректиг-Арыгга аппарып бажыңнаан чүве. Оларның өчүүн ап турган. Ол улусту өчүдүп турда алгы-кышкызы, үё-човууру кайы ыракпан дыңналыр чораан.

Шагаа мурнунда оларның чамдыызын Иргит Намчал хүнду баштадыр көзек улус Улаастайже киирге берген. Оон бир тевеге-ле 6 баш чүдүруп келген...»

Тыва улустуң хосталга дээш демисежип чораан эрес-дилим маадыр оолдарын даштыкы эжелекчилернин кайы хире хилинчектеп, дорамчылаанны оңу көрген кижинин чугаазынган илдең-дир.

Улаастайже чогум чеже хире кижини аппарганы эки тоораттынмаан. Араттарның сактыышкынында 20-ден 50 чедир санаттынып турар. Ынчаарга 1885 чылдың июль 15-те үнген «Сибирская газета» деп солуунуң (Томск хоорай) «Тываан медээлер» деп дыңнадынга Улаастайже 70 кижини киирген, оларның 43-үүн баштарын эккелген деп бижээн.

Улаастайже киирген кижилерни канчаар шаажылаанының дугайын сактыышкынынардан номчуурга кончуг-ла коргунчуг. Дажыманы анаа аппаргаш, тос хонук дургузунда бүгү-ле чүстерин сып хилинчектээн. Хөй чонну чыш алгаш, шиидер дээн кижини чуларлап чагыга аскаш, чыдарбиле киригге-ле өжүп-ооруун сый долгаштарга, аскан кижинин мойну узап кээр орта сөлеме-биле одура шаап турган. Араатанзыг шаажылал оон кайын артер. Кижилер баштарынга кылган чуларларның, баштарны ораараан пестерниң, ортаан, чүдүрүп келген тевелерниң хөлезиниң даштыкы нояннар тывалардан толеттирип аппарган деп бир сактыышкында бижээн.

Бажын алысканнарның чогум саны база-ла чедир тодараттынмаан. Мээн көргеним документилерде болгаш сактыышкынарда кирген аттар бо: Дажыма, Дажыпай, Узун-Белек, Доржукай, Урдумай, Хүртей (оруе документиге Күрде дээн), Садыпа, Агаржаа, Баткыжывай, Аалчывай. Шаажылатканнарның баштарын чонну көргудары-биле Алаш-Аксы, Маанайлыг-Хову, Хорум-Даг, Шемя-Аксы, Оргу-Шол, Кара-Даг, Адар-Төш ынчаар улуг оруктар белдирлеринге, арттар кырынга узун ыыштарга аскылаан деп сактыышкынарда чугаалап турар.

Адаан-маадырларның аразынган дыка хөй кижинин каш чыл улаштыр туттурбайн, дезип чоруп турганын билир бис. Самбажык бир эштиг Шом-Шумга дезип чоруп турган, ону Сенгин дангы бооладттырып каан. (Чамдык сактыышкыннарга хилинчектеп өлүрген деп турар). Кундуспай баштаан 7 кижи Улаастайган дургуннап келген. Кожагар-Комбулдай орус чурту кирип бар чыда. Он хемге туттурган. Бо кижинин төөгүзү черле солун. Хемчиктиң ийи кожуунунуң дүжүметтери моол нояннарның малын кодан-коданы-биле ядыларга оорладып ап турган, кажан ол үүлгедир ышкерей бээрге, ону демги ядыларже чаа каап, амнажып турганнар. Кожагар-Комбулдай Садыяа хүндүнүң (алдан-маадырлар эжи Садыяа эвес) ыңдыг ооруу турган. Комбулдай бир катап мал оорлап эккээрге, демги хүндүзү хереченлепкен. Кожагар-Комбулдайны моолдуң нояннары тутказ, шаажылаары-биле кара-бажынnап алганнар. Кайгал ар ол аразында хөрбет уругбиле таныжа берген. Ол уруг хостуг үени ажыглап алгаш, бир-ле дүне кара-бажын дээр караңгы тамыдан Комбулдайны үндүргеш, эзерлиг аътты эккеп тулускан. Кужур Кожагар-Комбулдай чуртунга келгеш, дөрт кижи авиледеп алгаш байларны хоозуралып эгелээн. Ол-ла эштери-биле самбажыктарга каттышкан. Тура халышкын бастыраргга бир эштиг соңгаар углапкан. Амгы Ак-Довурак—Абаза оруун туткан чернин көпа оруубиле чоруткаш, Саян сынының ыңдында Он хемге келген. Чазын үерлеэн хемнин сыыгаарын манап турда, оларны аңаа туткан.

БИСТИҢ эрес-дилим өгбелеривистиң дугайында билген үүлдериминиң кол-колуун номчукчуларга дөпчулап сонуургаттым. Адаан-маадырларның тура халышкынны тыва улустуң төөгүзүнде чыруткыланчак арын болуп арткан болгаш артардаа. Ол шимчаашкинниң уламчылалы 1912 чылда маңчыкыдаттың тергиилелин дүжүр октаарынга чедиргениң билир бис. Цин династиязының төрииг-феодалдыг дарлалының сөөлгү ижээни Хомду (Кобдо) шивээзин чылча шаварынга эрес-маадыр тывалар кириишкеш келгеннер.

В. И. Ленинниң чугаалаанывыбиле алырга, «кандыг-даа ыыт-даваш, адаан-демисел ыяшбайн, акаа-ла алура өөрү хөңму чок турган» орус тараачыннарның «ала-чайгаар демисежип үмүп турганы»-биле бир дөмей боду чайгаар өскээн алдан-маадырларның тура халышкыны политиктиг, организастыг эвилел чок дээш, оон-даа өске бөттүг чылдагаанныларның уржуун бастырган-даа болза, бистиң үениң болгаш келир салгалдың кижилерин революсчу, зайынчы болгаш күш-ажылчы чаагай чанчылдарга кижизидериниң дирит чижек болуп артар.

Буянныг чанчылдыг бистиң чонувус өгбелериниң эрес-маадырлыг чоруун дээп, ону мөңгежидип чоруур. Республикавыста Алдан-Маадыр аттыг суур, совхоз, музей-даа бар. Сураглыг композиторувус А. Чыргал-оол улуг чогаалын оларга тураскаадып, оларның ады-биле адаан.

Үеден эртер, маадырларывыстың дугайында улам чаа үүлдер тыптыр. Он чыл болгаш демгелээривис алдан-маадырларның тура халышкынының үүс чыл алдын юбилейинге чедир бистиң чогаадчыларывыс, чурукчуларывыс, эртемденнеривис чаа-чаа үүлдерни тып бижип, тургузуп кээр боор деп идегел кижинин бодалынга артып каар.

С. МААДЫ.

ХӨГЖҮМГЕ ХАНДЫКШЫЛДЫГЛАРГА

Совет кижилерниң хөгжүм уран чүүлүнге сонуургалы чылдың-ма өзүп турар. Совет ог-бүделерде пианинo чижектиг хөгжүм херекселдериниң нептереңгей апарганы оон төларгай барымдаазы болур.

Саратовтуң хөгжүм херекселдер фабриказының бүдүүрүп турар биче хемчээлдиг «Волжанка» пианинозу хөгжүмчүлериниң үмелелин алган. Бүдүрүлге черииниң амыдамчыларының боттарының ол продукциязын бедик шынарыг, чараш көрүштүг болган турарынче сагыштыг салып турар.

ЧУРУКТА: пианинo алтекчизи Владимир Юрин.

Ю. НАБАТОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Маргылдаалар

СПОРТ

Спорттуң кышкы сезонунуң хагдынышкынынга тураскаатkан хаак маргылдаазы Шагаан-Арыгга болуп эрткен. Аңаа районнуң алды шилиндек командазының спортчулары киришкен.

Херээженнериниң 5 километрге чарыжынга Ак-Туруттуң төлээзи Клара Амаран, эр улустуң 10 километрге маңаарынга — «Күш-ажылдың хостуу» совхоздуң хаакчызы Николай Чуруто бирги черии алганнар. Маргылдаанның ийи дутаар хүнүнде хаакчылар эстафетага маңнаан.

Ийи хүн үргүлүлээп маргылдаанның түннелиинде бирги черии ак-туругжулар алган. Ийиги, үшкү черлерии — «УТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтарның спортчулары эзээн.

Арыг-Үзүүнүң ортумак школазының спорт залынга районнуң волейбол маргылдаазы болган. Орта тос шилиндек команда күжүн шевешкен. СЭКП райкомунуң волейболистери тергиидээн. Иштин-Хемсүт-бараалг фермазының спортчулары ийиги, залдың өзлеринге үшкү черии алганнар.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң профсоюзылелиниң ажылчын комитеди маргылдаанны организастыг эрттирген болгаш тиилекчилерге шаңналарны тывыскан.

Л. АРАКЧАА.

Беш удаа чемпион

МУРМАНСК. (СЭТА-ның тускай корр.). Галина Кулакова 10 км черге хаактыг чарыштың беш удаа чемпиону болганын судьялар протоколга демдеглээр ужурга таварышканнар. Оон бо дистанцияга кымга-даа четтирбезинниң дугайын март 21-де чарышка көргүскен үеан ылап бадытвап турар—34 минута 8,13 секунда. Делегейниң болгаш Саппорога болган олимпиаданың чемпионунуң соонда ленинградчы Нина Балдычева келген. Оон шагы —35.29,17 секунда. Түннелиидо Балдычева мөңгүн медаль-биле шаңнаткан. А үүлер шаңналды оон мурвунда хүн 5 километрге база-ла үшкү черии эзээн. Сыктывкар чурттуг Раиса Сметанина алган.

Шилиндек хаакчылар илерээн

АЛМА-АТА. (СЭТА). Чурттуң чүс ажыг оң шилиндек хаакчылары ССРЭ-ниң чемпионлуг ат дээш Чимбулактың кадыр-берт даанга маргышканнар. Иштин-биле 3300 метр узун оруктуг болгаш 30 хаалгалаглыг кадыр черден чүгүлээшкинга Москва чоогундан барган спортсмен Александр Голубков алдын медальды алган. Оон дистанцияны эрткен үеэн — 1 мин. 56,85 секунда. Москвадан келген студент Анатолий Тормосин биле Киев чурттуг Валерий Семенов олар ийиги, үшкү черлерде.

Ленинградчы Сергей Гришенко эң улуг слаломга тиилээн. Оон шагы 2.35,22 секунда. Ийиги черии Минскиден барган Сергей Пинегин, үшкүзүн — Алма-Ата чурттуг Мансур Хусаинов эзээн.

Телевидение

МАРТ 23-ТЕ

МОСКВАДАН

13.35 — Медээлер. 13.45— Школачыларга. «Читайгород» С. В. Михалковтуң чогаал ажылынның дугайында. 14.40— Кино таймылбыры. 15.40 «Абрамцево». Документтиг фильм. 15.50—16.00— Чапсар. 16.00— Өөнүг телекөргүзүг. И. Штраустуң операзы «Цыган барон». Одессаның музыкалыг комедия театры шиинип монтажтаан. 17.20— Баскетбол талазы-биле европа чемпионнарының кубогу. ЦСКА —«Иньес». (Италия) 2-ги оюн. Лыжетен дамчыдылга. «Ye». Информастыг программа.

МОСКВАДАН

18.30— Күргүсенин «Березка» деп хореография ансамблиниң концерти. 19.05—Ужуралдарлыг ураң-чеченин телефильминиң баштайгы көргүзүү. «Кызыл даштар чанында чажыт шыгжаг». 4-ку серия. 20.10— Телефильм.

КЫЗЫЛДАН

20.25— Телемедээлер. 20.40— Телефильм.

МАРТ 23-ТЕ

МОСКВАДАН

21.50 — Эртем болгаш культураның чугула айтырыглары. Диринг амытаннар камгалалы. 22.30—П. Аедоницкийниң кежээзи. Бүгү-эвилелдиг Композиторлар бажыңындан дамчыдылга. 23.00— «Ye». Информастыг программа. 23.30—00.20— П. Аедоницкийниң кежээзиниң уланчызы. 00.15— Өөнүг телекөргүзүг. «Бистиң кожаларывыс». Хөгжүлдүнниң телетеатры. 01.00— «Орус хээлер». Телефильм. 01.30—04.00— Өөнүг телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле делегей ужуражылгазы. Швецияның болгаш ССРЭ-ниң чыныды командалары Шведиядан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

АГААР

Бөгүн республикага адыр булуттаар, чатбас. Барыын чүк угланышкынныг хаттың дүргеш секундада 5-9 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 0-5 градус соок, артканнарынга 0-5 градус чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар, чатбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 0—2 градус чылыг болур.

КИНО

МАРТ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Беженни бөменге» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдын дулгуур» 10.00, «Эң сөөлгү хүн» 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алдын ыыыстар» 9.00, 10.50, 12.40, 14.30, «Чес суурга» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

САДЫП АЛЫНЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Кызыл-садыгның № 33 магазинин (Каа-Хем кудумчузунда) март 21-ден эгелеп ыштаныр хүн чокка ажылдаар апарган.

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

Хөглүг частың хөөннери

Часны хүннүң алдын хередери саарлыг, бистиң долганыр бүргээн бойдусту оттуруп, сагыгаарлыыңың уран тоолуп сымыраныш кээр. Бойдустуң болгаш частың ужуражын хөөрешкен чылыг тыныжынган хар бээни бустаалып, аруп эгелээр. Ол чурумалды көөрге ыяк оруктан ээп келген ынаажаанарның баштай ужурашканы дег. Өөрүшкүүнүң карак чажы дамдылар боон мөңгүннежир. Орук кыйышында эрээн хар дамырак суг болуп хуулуп алгаш, «Орук-суур эки чоруулар!»—деп, ялбалыг ышкаш шуулааш үнү-биле чаптанчыы сүргей «чадаганнаар».

«Хөглүг частың хөөнүн ырлажыпар» дээнзиг бора-хирилээлер бөлдүнчүлүкеп ырлажыш, чалгыннары-биле дирижёрлаарлар. Оон олар «изин чурттардан кел чыдар чалгынның өөрүүстүү уткуудунар!»—дээнзиг диг кылдыр ужа-даа бээрлер. Ол өөрүшкүге ужудукчулар база-ла хейъат кирип, ак-көк дээрлеп «хыралбас чүглүг» чалгыннарны кылыйытыптарлар.

«Часты көргүсээш кыштың эртир чыттывыс, часты көргүзүнер!»—деп, аймаарларда кат-чимис аймаа хөлзей бээрге, хүнгээректиг кудумчуларга садыгжылар алдын-сарыг апельсиннер баштадыр амданныг аъш-чемнин делгептер.

Час—ынакшылдың үези. Сеткил-чүрээн хөөрешкен, четтинчиппеп апыяктар бо-ла часкы «чажыттарын» ажытчын чугаалашкан чоруур.

Кайыже-даа базып, кайнаар-даа көөрүдергө час-ла, час—чалыы назынга деңнексеңниг чараш үе.

В. ВОЛЧЕНКОНУҢ чураан чуруктары.

СУГГАРЫЛГА СЕЗОНУ ЭГЕЛЭЭЛЕКТЕ

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бойдус байлаан камгалаарын күштелдиреринче болгаш оон курлавырларын чөп ажыглаарының айтырымынче улуг кичээнгейни салып турар. Оны сөөлгү уеде үндүрген чугула доктаалдар база хереченлеп турар.

Тываның хемнеринде, хөлдеринде үнелиг балыктар хөй. Оларны өстүрүп ковудедирин, чөп ажыглаарын хайгаараары-биле балык камгалалының инспекциязын тургускан. Ында тускай ихтиологтар база ажылдап турар.

Балык камгалалының бир чугула айтырыы — балыктыг хөөлбектерден, суглардан суггатка хереглээр суг аксып алырда балык, байлаңны хову-шөлдерже эрттирбес камгалал херекеелдерни ажыглаары болур. Ол талазы-биле байдал бисте багай.

1970 чылдан эгелээш, балык камгалал черинин ажылдакчылары суггарылга сезону эгелээлекте бугалар дестерине балык камгалаар херекселдерни быжыглап тургузар дугаймында сагындырыг бижикти колхозтар, совхозтар удуртукчуларынга, суггат системазының ажылдакчыларынга чедирип турар. Ук ажылды дорт харыылаар кижини суггарылга үезинде тускайларын дүрүмде база көрүп турар болгай. Балык камгалаар херекселдериниң тургузуун, хевирин тодарадып турар айтыышкын Мелиорация болгаш суг ажылагый министерствозунда база бар. Ук херексел нарын-даа эвес, четки хевирлиг арган демирлер болур.

1971 чылдың майдан эгелээш, суггарылга бугаларынче балыктың кирип турарын хайгаарал пунктузу хынап турар анарган. Эң баштай Улуг-Хемниң суггарылга системазын эргелелиниң объектилеринге хыналдаңы чоруткан. 3 ай дургузунда оп хонуктап дүн-хүннүң хайгааралын организастаан. Бугa дөзүнге болгаш оон үшүнга балык тударү херекселдерни ,тургускаш, ийи пык болгаш-ла ында балык бар, чогун хынап турган. Камгалал херекселдер тургуспаанынган үүрмек балыктарның бугаже киргенин илерээн. Суггарылга четкизин 1050 рубльге торгаан.

Эрткен чазын Тапсының суггарылга четкизинге хыналда чорударын планнаан турган. Объектиниң чогуур хуусавында ажыглалга дужаавлаан. Ынчалза-даа күрүне комиссиязы хүлээвээн бугаже сугну аксып, суггарылганы чорудул турган. Бугa дөзүнге балык камгалаар херекселдер тургузар дугаймында чугаа бээин турбаанны билдингир. «Кара-Хаак» совхозтуң дирекциязының мурнунга айтырыг тургузуп көөрийиске, сугну совхоз эвес, а тудугжулар — «Тыва суг-тудуг» трестиң ажылчыннары аксып турар-дыр деп харыы келген. А тудугжулар база харыысалгадан чайлап, бүрүүну совхозче чүүй каггаан. Ийи организация бот-бодун «агартырыны» праздажып турда суг шөлдерже акпышаан болган. Оон түңнели кандыг болгамыл? Тапсы хеминиң балык курлавыры шуут үйдер четкен.

Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары ихтиологтарның балык камгалаар талазыбиле ажылын чедир үнелевес, оларның негедделеринге удурлаңыр болгулаар. Харып-даа бистиң ажылывысты ховушөлдерни суггат-биле хандырарынга шаптыктыг түүл кыдыр-даа көөр эштер бар. Элегестиң суггат четкизин ажыглаап турар «Элегес» совхоз (директору эң Зверева) Тываның балык камгалалд инспекциязының саналдарын тоол корбейн, үш чыл улаштыр бистиң айтырыглавывыска харыы бербээн.

Суггарылга сезонунга чедир эвээш үе арткан. Суггат бугаларынче балыктар кирип, хөй черге өлүп кырлыры болдурбас төлээде, суггарылга четкилериниң эргелелери, колхозтар, совхозтар ажыглаар объектилерни камгалал херекселдери-биле дерлир херек. Байлаң болгаш аныяк балык эрттирбези-биле караа 2х2 миллиметр хемчээлдиг, а узуну 30 сантиметр болгаш оон-даа өрү хемчээлдиг улуг балыктарга 4х4 миллиметр каректыг шүүрлерни тургузар херек. Ук четкилерни үе-үе болгаш-да бокпан аштап арытлаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели эрткен чылдың июньда республиканың хемнер, суглариыга балыктың үнелиг хевирлерин камгалаар дугаймында доктаалды хүлээп алган. Ында балык талазыбиле ужур-дузалыг черлерни тодараткан. Бо чылдан эгелээш, ол черлерден суггат суу алырда, ыяап-да балык камгалалының херекселдерни тургузарын ук доктаалда айткан.

А бистерге, ихтиологтарга хамаарыштыр азырга, камгалал херекселдерин бүгү буга дестерине тургузарын чедип алыр апаар бис.

И. БЕСКРОВНЫХ,
В. АГАФОНОВА.
Тываның балык камгалал инспекциязының ихтиологтары.

„Шынның" материалдарының изи-биле

Септелгени кылган

Советиниң күүсекчи комитединиң даргазының оралакчызы М. Верещагинниң редакциягa дыннатканы болза:

Клубтуң одалга системазын багай кылганындан соок болуп бол хагдынчак турганы шын. Ону март 15-ке чедир септеп доозкан. Көрүкүлер олурар залды болгаш клубту ышкаш-биле чылыдыр одап эгелээн.

«Тыва суг-тудуг» трестиң № 1 КМК-ының начальниги эш Постниковтуң ажыл-агыйы эвес чоруун райкүүскомнуң хуралынга чугаалашкан. Одалга системазын доңурган буруулуг киижилерге хемчет хүлээткен.

У д а в а с т и р а ж б о л у р

Күрүкенин 1966 чылда үндүргени ойнап алыышкынныг иштики үш хуулуг чээлизиниң ойнаашкынныг ээлчеглиг—бежен дөртку тиражы март 30-де Ереванга болур.

СЭТА-ның корреспондентизи ССРЭ-ниң күркүшажыычы ажаалга кассаларының баштаар черинге баарга, бо тиражтың үезинде чээлиниң разряд сакыынга онааштыр ниити түңү 512.560 рубль 9.400 ойнап алыышкыннар таваржыр ужурлуг деп дыннаткан.

1973 чылда күрүкенин үш хуулуг иштики ойнап алыышкынныг чээлизиниң талазы-биле оон аңгыда ойнап алыышкыннарының алды тиражы база болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Бравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 21-63, редакторнуң оралакчыларывының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажыырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаңза 32-75 телефонна болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пер ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 695.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле арттелелиниң типографизы. (Кызыл, Шетинкин-Бравченко кудумчузу бажын № 1). ТС — 00114

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнелеэттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл
МАРТ
24
СУББОТА
№ 70 (9148).
Өртээ 2 коп.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР, ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫННАР

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң болгаш Иракты Араб социалистиг чаартылга (БААС) партиязының Регионалдыг удуртулгазының Чиңгине секретарының ораланчызы, Ирак Республиканың Революстуг командылал Чөвүлелиниң Даргазының ораланчызы Саддам Хусейнниң аразынга март 22-де Кремльге чугаалажыышкынныр эгелээн.

Чугаалажыышкынныргa совет талаадан СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев болгаш албанның эске-даа кижилери киришкен.

Чылыг эш ёзугунуң байдалынга эртнен чугаалажыышкынныр үезинде талалар совет-ирак харылзаалардың айтырыгларын чугаалашкан. Ийи таланың сонуургап турары делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле самал-оналдарның солчуушкуну база болган.

• • •

Иракты Араб социалистиг чаартылга (БААС) партиязының Регионалдыг удуртулгазының Чиңгине секретарының ораланчызы, Революстуг командылал Чөвүлелиниң Даргазының ораланчызы Саддам Хусейнниң аңдары ээзэш ССРЭ-ниң чазаанның өмүнээзинден март 22-де Кремльдиң Улуг ордузунга эртенги шайлалга тургускан.

Шайлалгага совет талаадан эштер А. Н. Косыгин, П. Е. Шелест, В. Н. Пономарев, албанның эске-даа кижилери чораан.

Шайлалгага ирак талаадан аян-чөрүкке Саддам Хусейнни үдеп келген албан кижилери чораан.

Шайлалга үезинде А. Н. Косыгин биле Саддам Хусейн оларның чугааларын өлурушкыннар кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Шайлалга чылыг, найырлачы бәйдалга эртиен. (СЭТА).

Малчыннарның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжы

Тыва болгаш хакас хойжуларның кыйгыржылгазы

БАШТАЙГЫ ЧЕДИИШКИН

«Элегес» совхозтуң улуг хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Уин-оол Андреевич Бавун-оолдуң чагаазында Хакасияның «Степной» совхозунуң улуг хойжузу Алексей Александрович Аткинниниң харыызын моон адаанда парладывыс.

Экии, эргим Бавун-оол!

Силерниң чагаанарны алдывыс. Силерниң баштайгы чедиишкиннериңерниң дугайын, кышты канчаар эртирип турарыңарны улуг сонуургал-биле билип алдывыс. Силерниң чедишкиниңер дээш өөрүп тур мен, эргим өнүк. Чүге дээрге бот-бодувустан өөренип алыр, ажылда үнелиг бүгү үүлдү, эки дүржулганы ажыглаар, көдээ ажыл-агыйның, ылаңгыя мал ажылының хой ажылы дээн ышкаш ындыг чүгүла адырының ниити көдүрлүүшкүнүн чедип алыр дээш чаржып турар-ла болгай бис.

Ийет, бо кыш биске, хойжуларга шөлээткел бербеди. Бистиң совхозтуң нарын дүктүг он-он муң хойларын остуруп турар Уйбат ховузунга барык-ла хүнүң хадыр, улуг харлыг кыжын бээин кара чылар чер болгай. Бо чылын хар ак-чайга кайган тур бис. Баштай чагган хар-ла черге чыштынгаш, отчаан кыштады. Ам харын час тыныжы чоорту кирип, хүн караа чылып келди, а хар ам-даа эриибээн, хирехиреде соок хат хадый бергилээр-дир. Мындыг кыштың чымыш-даржы улуг-дур.

Силерниинде ышкаш, бистиң Хакасияда хойжуларга чымыштыг хүннер эгеледи. Хой оолдаашкыны тараа дүжүлүп ажаап алыры-биле дөмей. Ындыг болбас аргажок. Чүге дээрге, чыл дургузунда бистиң кылып келген ажылывыстың түннели ынчан үнер болгай.

Бисте мал чеми четчир. Силерде чылыг суг барында магадап тур бис, а бисте чылыг суг чок. Оон аңгыда, сакманнар кылдыр үскен хураганнар турар кажааларның иштиаргай-ла сооксумаар. Хат база хадып турар. Ынчалзажок төрүттүнген хураган бүрүзүн мен ди камгалап алыр дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып тур бис. Шалага савакны кылыннадыр чадып, төрээн хойларны эки ажаап, чемгерип турар чорук чаш хураганнарны өстүреринге таарымчалыг байдалды тургускан.

ЧУРУКТА: А. Аткинн хойларын сүрүп чор.
М. ТУГАРКОВТУҢ фотозу.

Март 8-те, делегейниң херээженнериниң чырыткылыг байырлалының хүнүнде, 12 хой оолдаан, оон үжү биске ийис хураган шаннады. Херээженнер оларны өөрүшкү-биле хүлээп алдылар. «Мындыг байыр хүнүнде баштай төрүттүнген хураганнарны ажаары таагай-дыр» деп, олар чугаалажып турдулар.

Баштайгы неделяда 200 ажыг хой оолдаан. 1973 чылда төрүүр 100 хойга онааштыр 115 хураганны менди ап, доруктурар дээн маңа хүлээлгемни билир болгай Силер. Баштайгы хүннериниң түнелеи ынанышты деп чугаалап болур. Төрээн хойга онааштыр 100-тен 115—118 хураган алдының тур. Ынчалзажок бисте ажыл ам-даа хой, апрель 10-га чедир 500 хойнуп оглун хүлээп алыр апаар. Минута хире безин чай чок болур хүннер тургулаар-дыр. 50 хой ийистээн. Ажыл амыр-дыш чок, ынчалза-даа бодунуң күш-ажылының, күжеңишкинниниң үре-түннелин көргеш, кижиниң өөрүшкүзү, хей-аъды киискиир-дир.

Төрүүр хойларның күш-шыдалы эки, баш саны хораваан, бо чугула кампанияга эки белеткенген чорук амгы оолдаашкын кампаниязы мелди-чаагай эртер дээрлинге бүзүреллия берип турар. Ийистээн хойларны онзалап ажаар керек. Чүге дээрге, чаш хураганнарны камгалап алыры нелиинин күтдеңгелинден хамаарыр болгай. Ынчангаш оларны анчы чемгерил турар бис.

Төрээн 40—50 хойну бир сакманга, а ийистээн хойларны бир сакманга 30-ден хөй эвести үзүп тур бис. Ынчаар кылырга, ажаап, азыраарда эки. Мал ажылынга үр чыл ажылдаан болгаш бо талазы-биле арга-дүржулгалыг хоочун пенсионер-херээженнер эки туразы-биле биске дузалажып дээш чедип келгеннер. Абаканиның көдээ ажыл-агый техникумундан келген элээн каш уруглар база мында ажылдап турар.

Кол үүрге менээ болгаш маңа дузалакчыларымга онаажып турар. Бригадада кадайым Нина Романовна болгаш Володя Кожевников кирип турар. Эдлечиин дежурныйлап, кижилерни сакманнар аайы-биле таарыштыр тургузуп, бүгү чүүлдү хайгаарап, аныяктарны күш-ажылга өөредип, а боттарывыс хоочуннардан ажыктыг чүвени өөренип, арга-сүмени ап тур бис. Хүнүүн-не чылгаш, чөвүзежир бис. Сүмележилге соолунде кошкак хойларны аңгы үскеш, оларны ажаарын дүржулгалыг кижилерге дагзыр. Арган хойлар хөй эвес, ынчалза-даа оларны шыырак хойлар-биле кады тургузуп болбас.

Совхозта дөрт кодан хой эрте чазын оолдаар. Улуг хойжулар Н. Ооржак, Г. Кугендиев, С. Боргояков оларда база-ла чымыштыг хүннер эгелээн. Мен мында совхозумда Боргояков-биле чаржып турар мен. Ол база дүржулгалыг хойжу, оон хою оолдап эгелээн, байдал эки болуп турар.

Бистиң бригадавыс бот-орулга-чарылгалыг. Бүгү чүве шыгыры үчүтта. Мал чемин, акша-хөреңгини артыр чарыгдаарын болдурбайн, ниитилел бүдүрүлгезинин үре-түннелдинн чедип ап тур бис.

Ынчаар ажылдап тур бис, эргим өнүк. Хой оолдаашкыны доозулганда, чагаа солчуру күзенчиг-дир. Силерниинде оолдаашкын адакталып турар, а бистинде кидин түлүк-тур. Оолдаашкын доостурга, бистиң ажылывыстың баштайгы түннелдериниң дугайын силерге бижиир мен. Соолгу түнелди сөөлзүредир үндүрер апаар. Дүк кыргылдазы-даа, үзер үеде хураганның денизин-даа чүгүла үжүр-дузалыг. Бистиң күш-ажылчы чарыжывыстың чогум түннелин ынчан үндүрер бис.

Хой оолдаашкыны чедимчелиг эртип база эки чедишкин чедип ап турарыңар-биле холбаштыр, болумнуң бригадаминң өөрүнээзинден силерге болгаш эштеринерге изиг байырлы чедирдим. Бистиң күш-ажылчы чарыжывыс чаагай түннелдерни бөлүп даарзынге идегээр бис.

Ажы-дүнманың изиг байыры-биле Алексей АТКИНН.

«Степной» совхозтуң улуг хойжузу.
Хакас автономнуг область.

Часка БЕЛЕТКЕЛ

ХЫНАЛДА ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

Тоскуу беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Тываның тараалаң району — Тандының чер ажылдакчылары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыышыга киришпишаан, часкы ховуу ажылдарынга белеткелди күштелдирер сорулганы салган.

Часкы тарылгага белеткелди кайы хире чорудуп турарын Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, совхозтарның бүдүрүлге болгаш республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыннарының база Тандының көдээ ажыл-агый эргелелиниң төлээлери киришкен күрүне комиссиязы хынап көргеш.

Ховуу ажылдарынга киржир 504 тракторнуң 366-зы, 441 сеялканың 345-и, 423 трактор андазыннарының 321-и септеттинген болган. Ховуу ажылдарының үезинде машина-техникага хереглээр 899 тонна кывар-чаар материалды ховуу турлагларында чедирген.

Иниитизи-биле алырга, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының часкы тарылазынга белеткелдерде четпестер ам-даа бар, оны чайладыр хемчегларни дарый ап чорударының аргежок чугузалын комиссия айыткан. Ажыл-агыйларда ам-даа 230 механизатор кадрлар чедишпес. «Тиилелге» болган «Россия» совхозтарда часкы тарылгага белеткел дүвүренчиг байзалда. «Тиилелге» совхозта ам-даа 32 трактор, 60 сеялка, 49 андазын, «Россия» совхозта 18 трактор, 14 сеялка, 24 андазын септеттинмээн.

Үрезин белеткелиниң талазы-биле районда байзал эки деп көргеп. Чазын чажар үрезинни түс хуу белеткеп алган, оон 82 хуузун чажар шынарында чедир арыгаан. Техника септелгезин база үрезин белеткедин ССРЭ-нин 50 чылы аттыг совхоз. Тываның көдээ ажыл-агый дүржулга станциязы эки чоруткан деп комиссия демдеглээн.

Хыналдаан илерээн четпестерни апрель 1-те чедир чайладырын болгаш септеттинмээн техниканы септеп доозарын ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, тускай эртемниглеринге сүмелээн.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

ӨВҮРЖҮЛЕР БЕЛЕН ЭВЕС

Мал болгаш чер ажылынын продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыышыга киришпишаан, Өвүрнүң ажыл-агыйларының механизаторлары тоскуу беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

Бо чылын районнуң колхозтары болгаш совхозу 2335 гектар шөлге мал чеми нульураларны тарыыр, ол шөлдерге 6000 тонна органиктиг чемишчидилгени сөөртүп төгер болгаш 453 тонна үрезинни белеткеп алыр — хүлээлге ындыг.

Амгы байдал-биле алырга, чүгле чангыс «Кызыл тук» колхоз 1500 тонна органиктиг чемишчидилгенин 93 хуузун шөлдерге төп, херек үрезинниң 92 хуузун белеткеп ап, алган хүлээлгезин күүседип турар. А оске ажыл-агыйларда байдал мырыңай дүвүренчиг. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхоз едек сөөртүлгенин 1,5 хуу болгаш «Торгалыг» совхоз — 28 хуу күүсеткен. «Торгалыг» совхоз хереглеттинер 213 тонна үрезинниң чүгле 78 тонназын. «Коммунизмче орук» колхоз — 180 тонна үрезинниң 145 тонназын белеткээн.

Районда часкы тарылгага киржер үжүрлүг 48 трактордуң 9-у септеттинмээн, 11 трактор техниктиг ажаалда эртпээн. Оон иштинде «Торгалыг» совхозтуң 20 трактоорунун 5-и септеттинмээн. Олла совхозта 8 сеялканың алдызы, 7 андазынның 4-ү белеткеттинмээн. Оске ажыл-агыйларда байдал оон дээредевес.

Моон алгаш көөрге, Өвүр районнуң ажыл-агыйлары часка белеткелди кончуг оожум чорудуп турар-дыр. Арткан санныг хонуктарда ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери бо четпестерни чайладырының боттуг хемчегларын алыры негеттиниң турар.

К. ООРЖАК.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН

Кызыядың тууйбу заводунуң коллективи СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырыышаан, тоскуу беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының бирги кварталының бүдүрүлге планын хуусаа бетинде марттың 21-де күүсеткенинин дугайында рапорттаан.

Завод эртнен чылдың бо үези-биле дөңнээрге 369 муң тууйбуну планнан ажыр бүдүргеш, планныг онаалдазын 108,9 хуу боттандырган. Эртнен үш айларның сайгарыыга планын 111,4 хуу күүсеткеш, 26 муң рубльдиң орулгазын алган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү заводта эртнен чылдың бирги кварталы-биле дөңнээрге 3,8 хуу өскен.

Тууйбу заводунуң амыл-ишчилери марттың төнчүзүнге чедир ам-даа 200 муң тууйбуну планнан ажыр бүдүрерин, квартал дургузунда онаалдазындан ажыр 11 муң рубльдиң продукциязын сайгарарын хүлээгиген.

С. КРАСНОПЕРОВ,
тууйбу заводунуң директору.

Апрель 21-де—
Коммунистиг
субботник

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААР

Ленинчи субботникиниң хүнүнге хоорайларның болгаш көдээниң бүгү ажыл-ишчилери күженишкинниг белеткенип, ол хүн кызыл чогуур ажылды баш удур тодарадып турар. Чоокта чаа «Тыва тудуг» трестиң 48-ки тудуг эргелели Ленинчи субботникке канчаар киржириңге холбаштырган митингиниң ол коллективке эртиргеп. Тудугжулар Москваның автозаводчуларының кыйгырыын деткивишаан, бар аргаларны саналп көргеш субботник хүнүнде бригадаларның кылыр ажылын ылаңдаан. Апрельдиң 21-де коллективтиң бүгү ажылчыннары Кызылдың тудугларынга "шалыпчы ёаң" биле ажылдаарын шиитпирлээн.

Тудуг эргелелинде чамдык бригадалар ол хүн ажылдаарының бедиткен хүлээлгезин ап турар. Е. С. Краснобаева удуртқан комсомолчуаныяктар бригадазы субботникте онаалдазы 115 хуу күүседирин болгаш намнап алганы хоюдуг-биле 150 дербелчин метр ханаңы штукатурлаар болгаш тоску беш чылдың фондузунче 42 рубльди шилчидерин аазап турар. Ынчаарга М. В. Сафронованың коммунистиг күш-ажыыл бригадазының кежигүнпери ол хүннүң онаалдазын 110 хуу күүседир деп шиитпирлээннер. Олар 800 дербелчин метр ханаңың шеверлел ажылдарын кылыр, хаалгаларны, соңгаларны будуур болгаш эске-даа ажылдарын чорудар.

Оң ышкаш М. Б. Горбачевскийниң коммунистиг күш-ажыыл бригадазының хүлээлгези база бедик. Оон кежигүнпери чазанмылга ажылдарын чорутпушаан, планын 130 хуу күүседирин шиитпирлээннер. 10 хире ажиктерниң кастыктарын тургузар болгаш эргин, хаалга кылыр калбак шиитарны белеткээр. Тоскуу беш чылдың фондузунче бригада 60 рубльди шилчидер. 48-ки тудуг эргелелиниң бодунуң аппарады субботникче база-ла эвилелдин-биле үнер, олар организациянын девискээрин чаагайжыдар болгаш чечек олуртур черлерни белеткээрлер.

Бо тудуг эргелелинден субботникке 200 ажыг кижи киржир. Ол хүн ажылдаан акшазындан ажылчыннар 450 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер.

Тудугжулар Ленинчи субботникке шалыпчы ажылдаар, идепкейлиг киржир деп долу шиитпирлиниң илерегйлеп турар.

(Бистиң корр.).

2300 рубльди шилчидер

Коммунистиг субботник хүнүнде «Тыва тудуг» трестиң Кызылда тудуг эргелелдериниң тудугжуларындан 750 ажыг кижи ажылдап хүнээзер. Оларның кижи бүрүзү бодунуң участоктарынга, бригадаларынга эң-не будурукчузут ажылдаарын хүлээнгеп.

Тудугжулар апрель 21-де ниитизи-биле 18 муң ажыг рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кызырып баш бурунгаар санап көргеш. Беш чылдың фондузунче 2300 хире рубльди шилчидерни шиитпирлээн.

ДЕМ-БИЛЕ

Апрель 21-де болур коммунистиг субботникке «Тыва даг-дугу» комбинаттың рудничниниң коллективи бир деминг киржип тургаш, хөй продукцияны будуруп кылырын дугурушкан.

Рудниктиң ажыл-ишчилери ол хүн 15 тоннадан эвээш эвес шиититтинген руданы чыыр. Чамдыктары хоорай чаагайжыдылгазынга ажылдаар.

Дагжылар беш чылдың фондузунче 950 рубльди шилчидер.

Х. КИМ-ООЛ.

ДАШТЫКЫДАН чаа МЕДЭЭЛЕР

Студентилер чурттуң улус ажыл-агыйынга

БУХАРЕСТ. Бухарестиң дээзи өөредилге черлериниң эң эки ийи муң хире студентилер артем-шинчилел болгаш төлевилел коллективтери кылдыр эвилелдежип алганындан бээр каш-ла чыл арткан. Олар ам хоорайның бүдүрүлге черлериниң 3000 ажыг чатын күүсеп турар.

Бухарестилерниң агелээшкининге чурттуң оон өске университет төптери база катышкан. Энир чылын январьда Клужка студентилериниң артем-шинчилел төвүн организастаан. Ам ол төп үш салбырыг апарган болгаш 22 темага хамаарышкан шинчилел ажылын кылып турар. Тимиштаар хоорайның ындыг төвү 13, Яссының — 4, Галацтың — 9 керээни чарып алган.

Чурттуң студентилериниң артем-шинчилел төптери ам 346 темага хамаарышкан, ниитизи-биле 14 миллион ажыг лей үнелиг шинчилел ажылдарын боттандырып турар. Бо семестр дургузунда Плоештиге болгаш Петрошаньга студентилериниң артем-шинчилел төптерин тургускан.

ГДР биле ГФР-ниң аразында керээлерни чугаалажы берген

БОНН. (СЭТА). Бундестагтың даштыкы харектер талазы-биле комиссиязы ГФР биле ГДР-ниң аразынга харылзаалар үнелезиннериниң дугайында керээни чугаалажып эгелээн. Керээни чугаалажырын бундестагтың эрге айтырыгларының талазы-биле комиссиязы база үргулчүлеп турар. Керээ чарарының барымдаалаттынып турар чурумун ёзугаар алырга, парламент комиссиялары керээ дугайында хөйлу төлевилелин чугаалажып көрген соонда, оны күштүг болдуруп бадыладыр дээш чугаалажып кеерү-биле бундестагка киирер.

ВЛКСМ-НИҢ ТӨЛЭЭЛЕРИНИҢ АЯН-ЧОРУУ

БЕРЛИН. (СЭТА). ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельниковна баштаткан ВЛКСМ төлээлериниң ГДР-ге үш хүнүң аян-чоруу доозулган. Совет аалчылар боттарының ол аян-чоруунуң үезинде Хостуг немец аныяктар эвилелиниң Төп Чөвүлелинге чораан. Аңаа Берлинниң аныяк амылчыннары-биле үн төлээлерниң ужуражышкыннары, беседалары болган.

Е. М. Тяжельниковту ГСЧП ТК-ның секретары, Политбюро кежигүнү А. Норден хүлээп алган. Беседа үезинде олар ССРЭ биле ГДР-ниң аныяктарының аразында харылзаалар улам калбартыр, аныяктар биле студентилерниң Берлинге болур X бүгү делегей фестивалынга ССРЭ-ниң, ГДР-ниң аныяктарының идепкейлиг белеткенириниң дугайында бодаларын чугаалашкан. Берлин фестивалынга боттарының киржилгезин деңгээлиниң аныяктарының эң эки үнелээринге эргежок чүгула бүгү чүүлдерни ГСЧП Хостуг немец аныяктар эвилели-биле иады кылыр деп, А. Норден демдеглээн.

Совет төлээлер ГДР-ге Хостуг немец аныяктар эвилелиниң Төп Чөвүлелиниң чаланың ёзугаар аалдап чораан, Төрээн чуртунче чанып кан.

ДЕМ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ ЧААГАЙ ТҮННЕЛДЕРИ

СОФИЯ. (СЭТА). Софияга БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болган. Аңаа чуртуң иштики амыдыралының хөй-хөй айтырыгларын чугаалашкан.

Чазак социалистиг экономика интеграциязының комплекстиг программазын чуртуң күүседип турарының дугайында информацияны база дыңнаан, чугаалашкан деп, БТА агентилел дыннаткан. Министерстволар болгаш ведомстволар интеграциязы ЭДЧ кежигүннери чуртгар-биле ийи талалыг болгаш хөй талалыг дем каттыштырып боттандырар улуг ажылды чорудуп турар деп түвө демдеглеттинген. Совет Эвилели-биле дем каттыштырын ажылдаарынга онза эки түннелдерни чедип алган бис деп, хурал демдеглээн. Дем каттыштырар ол ажыл-иш Болгарияның ийи талалыг экономика харылзаазынга улам быжыгып, оон экономиказын Совет Эвилелиниң экономиказы-биле чоокшулаштырары болгаш комплекстиг интеграция болу берген.

Энергетиканы хөгжүдер

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияда ядро энергетиказын хөгжүдерин дургедир дээштиг хемчеглерни ап турар деп, премьер-министр Индира Ганди парламентининң улустуң палатазынга медеглээн. Чурттуң энергетика айтырыгларын шиитпирлээри атом электростанцияларының сайзырангай системазын тургузары-биле улуг холбаалыг деп, Индира Ганди демдеглээн.

Национал экономиканы хөгжүдериниң бешки беш чыл планында радиоактивтиг минералдар тывыжын калбартырыбиле чергелештир чуртка атом электростанцияларын тударын көвүдедир деп айыткан.

Пхеньянда чугаалажылга

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Соңгу болгаш Мурнуу төлээнин Кызыл Крест ниитилелдериниң төлээлериниң аразында чугаалажыышкынныңарның бешки хуралы Пхеньянда эртип турар.

КТТА агентилелдиң дыңнаадын турарын ёзугаар алырга, ол хуралда «Соңгу болгаш Мурнуу талада быдарай берген ог-булелерниң, төрелдериниң чурттап турар черлерин, сала-чолун тодаргайлаар, оларны дыңнадып бээр дүвүренчиг чугаалажып турар.

Хурал хаалгыг эртип турар.

ТАРАДЫР ОЙЛАТКАН

АФИНЫ. (СЭТА). Афины университединиң хоойлу эртемнери өөренир салбырының өөревиичилери митинг эртиргеп. Оларны тарадыр ойладыр дээш чорутқан полицейжилер 12 студентини балыглаан.

Грецияның Афины университединиң болгаш эске-даа дээди өөредилге черлериниң студентилери чуртка дээди өөредилге системазын демократчыдары дээш демисел чорудуп турар.

БЕРЛИН. «Жигули» дээр 170 автомобильдя Тольяттиден ийи кааът платформа кырынга шуут-ла заводтан ГДР-ниң найысылалынга шенелде рейс-биле чедирер берген. Чүүктерни шуут чедирериниң ол аргазын социалистиг экономиктиг интеграциянын комплекстиг программазын хөгжүдеримге ажыктыг кылдыр совет болгаш немец демир-оруктчулар ажылдап кылган.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Эвилелдешкен РЕСПУБЛИКАЛАРДА

Армения.

Чаа приборлар

Ереванның заводу Л-64-И дээр пирометрлиг приборларны кылып үндүрүп эгелээн. Даг ажыдарының үезинде частыышкын үндүрүп болур айыылдыг от чаштанчыларын болдурбазынга ол керексел дыка дузалыг. Чаа арга-биле кылып турар ол приборлар казыыр 200-тен кадар 650 градус чедип турар температураны база хемчээп шыдаар аргалыг.

Ол завод бо чылын Ереванның конструкторларының чогаалын тургусканы МВУ-6 дээр индивольтметрни база будүрүп үндүрүп эгелээн. Оон мурнундагы ындыг керекселдерден оон ылгалы чүл дээрге, демирден кылган стрелка-согунну херел айтыкчызы-биле солаары болур. Оон ачызында хемчээшкин бүзүредиг болгаш чазыг чок болур.

Ол заводтуң бүдүрүп үндүрүп турары 20 хевирииң пирометрлиг приборларын улус ажыл-агыйының хөй-хөй адырларында ажыглап турар. Анаа чүгле температураны хемчээр эвес, харын-даа ону автоматтың дузазы-биле таарыштырып шыдаар ындыг керекселди чүртке бир-ле дугаарында кылып үндүрген. Бо чылын ол завод чаа арга-биле ажылдап, техниктиг чаартылга кылганының ачызында продукция бүдүрүп үндүрериин 10—12 хуу көвүдеткен.

(СЭТА-ның корр.).

ЕРЕВАН.

Молдавия

Электроннуг юрист

Эвилелдешкен кайы-бир республиканың бүгү-ле хоойлу-дүрүм документилериниң утка-шынарын бодунуң бажыңга ыяк сиирип, доктаадып алган, чыып бижээн хөй санныг номнарны-даа ажыглавайн, хоойлунуң, доктаалдың, инструкцияның бижимелин кара угаан-биле чазыг чок чугаалаштар юрист турар бе?

Кишиневтуң политехниктиг институту ындыг ажылды кибернетиктиг керекселдерден тургустунган «Минск-22» дээр электроннуг саналга машиназынга дааскан. Ол саналга машиназы Молдав ССР-ниң 1940 чылдан 1970 чылга чедир хүлээп алган хоойлу-дүрүмнериниң бир муң кезек үүлдерин «угаанга доктаадып» алган болгаш каш-ла минута иштинде кандыг-даа айтырыгга харыылап шыдаар. Ол машина юристиң професссиязын институтта ажыттынган хоойлу-дүрүм кибернетиказының хөй-иниттизи лабораториязынга «сөөренип алган» деп болур.

Электроннуг тайылбырлакчының дузазын үлетпүр черлери ап турар. Хоойлу-дүрүм талазы-биле айтырыглара харыы алыр дээш, олар институт-биле узун хүүсаалыг керээлерни чарып алган.

Институтка автоматтыг информация тайылбырлакчызын тургусканынга үндезилээн, юридиктиг консультациянын автоматтыг комплексизин тургузар ажыл база эгелээн.

(СЭТА-ның корр.).

КИШИНЕВ

Украина

Ногааның чаа сорттары

Украинаның ногаажыларының ажыл-ижи кидин түлүк. Олар томаттарның, баклажаннарның, перецтиң болгаш өскеда культураларның үрезиннерин чылыг черлерде өстүрүп эгелей бергеннер. Оларны ам удавас ажык хөрзүнге олуртурунга белеткеп эгелей берген.

Бо чылын ногаа культураларының ассортиментилери чаа-чаа сорттар-биле байлакшаан. Оларның аразында «Белетеньский-5» деп помидор база бар. Ол — улуг-чаагайы-биле амданыг шынары-биле онзалаяып турар. Ындыг помидорларны Херсон областың суттаттыг черлеринге ортумак дүжүү гектардан-на 600 центнер чедип турар.

Республиканың Төп болгаш Барыын талакы зоналарының огородтары база чаартынар. Ивано-франков областың Тисменицкиниң күрүне участогунга дүрген быжыычал «Заря» дээр редис гектар санында-ла 25 центнер немедге дүжүттүг болган. Ногаажылар «Витаминная-6» дээр столовая морковуп дыва сонуургап турарлар. Ол оон мурнунда анаа тарып турган сорттардан 78 центнер хөй—гектардан-на 429 центнер дүжүттүг болган. Полтаваның шөлдеринге морковьтуң ол сортунуң үнүжү база дыка ыяк боон турар.

(СЭТА-ның корр.).

КИЕВ.

Азербайджан

Тарылга мурнуу чарыы

Азербайджан ССР-де хөвен тарыыр талазы-биле ан улуг дээн шөлдүг чери—Бардин районунуң ажыл-ишчилери хөвен өстүрер шөлдериниң шуптузун эң таарымчалыг агротехниктиг хуусаа иштинде суттарып, ол-шыкты курлавырлааннар. Белен техниканың шугумунда хөвен одуртур 250 агрегаттарны тургускан, бедик шынарлыг үрезиннерни четчири-биле белеткээн. Хөвен тарыыр бригадаларда дүржүлгалыг кадрларны киирген.

Азербайджанның колхозтарында болгаш совхозтарында тарылгага белеткелдиң байдалын хынаар республика рейдизи чоруп турар.

(СЭТА-ның корр.).

БАКУ.

Туркмения

Аныяк биолог школазы

Туркмен ССР-ниң Эртеминер академиязының чанында тургускан «Аныяк биологтуң школазында» Ашхабадтың 70 хире үстүкү классчылары өөренип турар. Зоология, ботаника болгаш кургак чер институдунуң ажылдакчылары урулларга неделя санында-да бир катап лекция номчуп турардыр.

Дөрт чылга доктаатkан өөредиглеге программазын әзүглаар урулар бойдус дугайында эртемин болгаш Туркменистанның дириг амытаннарын база үнүштерин камгалаарының айтырыгларын өөренип доозар үжүрлүг. Кичээлдерге диапозитивтерни болгаш кинофильмнерни база көргүзүп турар.

«Аныяк биологтуң школазынга» өөредиглеге Копет-Даг болгаш Каракумнар девискээрлеринге часкы экспедициялар-биле хөөстүр.

(СЭТА-ның корр.).

АШХАБАД

БАШКЫЛАР КОЛЛЕКТИВТЕРИНИН УДУРТУКЧУ КҮЖҮ

Партиниң XXIV съездиниң улус өөредиглеге ажыдакчыларының мурнунга чугула соруулганы салган. Тоску беш чылдың төнчүзүнге чедир аныяктарның бүгү-ниити өртүмек өөредилгезин бүрүн боттандырар. Ону чедип алырда өөредилгени чаа программалар әзүглаар чорудуп, өөредилге-кижизидилге ажылын амгы үениң негелдемелерин әзүглаар эртемге үндезилеп чорудар.

Бүгү-ниити өртүмек өөредилгени амыдыралга боттандырары политиктиг болгаш социал ужур-дузалыг айтырыг. Аныяктарның эртем-билии бедээн тудум, оларның будуулагеге ажыл-ижи чедимишкинниг боттанар.

Үстүнде көргенивис айтырыгларны амыдыралга боттандырып чорударында школаларның партия организацияларының ролю кончуг улуг. Школаларның партия организацияларының ажылы хөй талалыг. Школаның өөредилге-кижизидилге ажылын бүгү талалыг экижидер, коммунистерниң болгаш шупту башкыларның идей-теоретиктиг дадыгыышкынын, профессионал өзүлдезин чедип алыр дээш олар доктаамал сагыш салыр ужурлуг.

Кижизидикчилерниң кижизидикчилери болганда школаның партия организациязының ролю, башкы коммунистерниң хүүда үлегер-чижээ кончуг улуг.

Бистиң республиканың школаларында 86 партия өге организациязында 900 ажыг коммунистер болгаш партия кежигүнүге кандидаттар бар. Оларның чогаадыкчы идепкейи, энергиязы болгаш организакчы арга-мергежили школа коллективтериниң мурнунда салыынган чугула соруулганы шиитпирлээринче угланган. Бирги чартык чылда барык 800 хире башкы өөреникчилерниң багай демдек чок өөредилгезин чедип алган. Школачыларның билининиң шынары бедип турар. Бүгү өөреникчилерниң 26 хуузу 4—5 демдектиг өөренип турар апарган.

Ортумак эртем чедип алыр дээш чүткүл бедээн. Эрткен чылын сески класс дооскаларның 92,8 хуузу школаларда, ортумак болгаш профтехниктиг өөредилге черлериниң аразында хаара түттүнган.

СЭКП Бии-Хем райкому школаларның партия организацияларының ажылынче улуг кичээнгей салып келген. Эге организациялар удуртукчуларында мергежилдиг кадрлар ажыглап турар. Түскай семинарларны организастап, арга-дуржулга солчулгазын чорудуп келген. Райкомнуң удуртукчулары оларга иштелдерни номчуп, талыыштырып турар.

Коммунистерниң уставчы негелделарни күүседип турарын доктаамал хайгаарап турар. Шак мынды ажылдарның түннелинде багай эвес көргүзүлгер чедип алдынган. Школаның партия организациялары хураллрны доктаамал эрттирип, анаа хүннүң чугула айтырыгларын чугаалажып турарын айтып болур. Коммунистерниң болгаш башкыларның идей-теоретиктиг база профессионал өөредилгезин багай эвес организастаан. Башкыларның хөй кезии өөреникчилергэ быжыг билиглерни берип турары эки. Эрткен өөредилге чылында Бии-Хем районнуң школалары өөредилге деннелиин 97,8 хуу күүсеткен. Ол дээрге республикада эң бедик көргүзүг-дүр.

Кызыл хоорайның школаларында партия организацияларының эвээш эвес эки түүлдерни чорудуп турарын айтыры өөрүнчүг. Хоорайның № 15 школазын ап көрээл. Мында тос коммунист школаның хөйниити амыдыралынга эки кирижилгезин көргүзүп турар. Башкылар коллективинин ажылының бир демнинин, башкы бүрүзүнүң бедик харыысалгалыг болурун чедип алыры —коммунистерниң кол сагыш салыышкыны ол. Ону чедип алырының арга-методтары ангы-ангы. Партия хураллрынга кежигүн эвес башкыларны чалап, анаа чугула айтырыгларны чугаалажырын практикалап турар. Партиниим ажык хураллрынга коммунистер дээштиг санал-оналларны көдүрүп, өөредилге кижизидилге ажылының бедик деннелдиг болурунга идигни берип турар. Чамдык эштерге хамаарыштыр эш хүүзүнүн принципиалдыг шүүмүүлелин база чорудар. Шүүмүүлелден түннел үндүрери эки чанчыл апарган.

Башкы кижи бодунуң ниити билиин бедиткес болза, чеминишкинниг ажыдаары болдунмас. Сарыг-Септиң № 1 школазының башкылары теоретиктиг семинарда кичээлдерни доктаамал чорудуп турар, дыннакчыларның сонуургалы бедик. Ылаңгыя ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга тураскаткан юбилейдиг хураллрын материалларын хандыр өөренген.

В. И. Ленинниң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазының үлегериниге уругларны кижизидер талазы-биле улуг ажылды Тураниың № 1 школазының коллективи чорудуп келген. Бо ажылды түскай система әзүглаар чорудуп турары өөреникчилерниң быжыг билиг чедип алырынга улуг ужур-дузалыг болган.

Чадаананың № 1 школазының коммунистери коллективте кол күш апарган. Коммунист бүрүзү ажылы дээш бедик харыысалгалыг болурун чедип алган. Кижи бүрүзүнүң билиг-мергежилиниң, амыдыралчы дуржулгазының дайыбиле даалгаларны доктаамал берип турар. Комсомол, профэвилел организацияларының ажылынга коммунистер дээштиг салдарны чедирип келген. Тус-тус эртеммер болгаш техниктиг бөлүмнериниң ажылынга контрольду күштелдирген.

Коллектив-биле бир деминг ажылдап, оон мурнунда салдынган чугула соруулгаларны шиитпирлээринче бүгү күштерни мөөннээн таварылгага ажыл-херек будүүгүр болуру чугаажок. Коммунистер коллективтиң кол өзээ, халыыр күжү болур ужурлуг.

Бо өөредилге чылының бирги чартыының түннелдеринден алгаш көөрге, республиканың школаларында ажылдап турар коммунистериниң эң хөй кезии ажылынга харыысалгалыг, өскелерге үлегер-чижектиг боон турар. Башкы ажылынга коммунистиң үлегер-чижээ дээрге, кезээде бурунгаарлап, чаа үүлдү кезээде өөренип ап, бодунга негелдедиг болуру-дур. Оон кичээлдери уругларны чаа үүлдер-биле хүн бүрү таныштырбышаан, волгандыр турар үүлдерге, амыдыралга уругларны белеткээр, өөредир ужурлуг.

Кызылдың № 2 школазында С. Ш. Дүкежек, А. А. Алдын-оол, С. М. Содунам ышкаш коммунистер ажылынга ак сеткилдиг, кызымак чоруун көргүзүп келгеннер. Башкылап турар эртемин ыяк билир, өскелерге үлегериг чоруу дээш коллективи оларны хүндүлээр.

Амгы бо хүннерде, школаның мурнунда чаа, чугула соруулгалар салдынган үеде, уставчы негелдерни коммунистиң канчаар күүседип, эгелекчи чаа саналларны киирип, мурнакчы дуржулганы тарадып, бодунуң билиин доктаамал бедидип турарындан, коммунистиң авторитедиң улуу-биле хамаарыжыр. Школаларның партия организациялары ынчан түс-түс коллективтерниң ёзулуг удуртукчу күжү боп шыдаар.

П. КИСЕЛЕВ,
СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң инвидизиниң эргелекчизи.

Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының мебель цехи мооң мурнунда чылдарда будүрүлгениң хожудаңгай участогунга санадып турган. Ук коллективтиң кежигүннери иштики курлавырларны дилеп тыварыпче кичээнгейни күштелдиргенниң ачызында будүрүлге көргүзүглери эжикиң эгелээн. Ылаңгыя эт-керекселдер кылыр материалдарны баш удур курлаган, белеткээрин организастаанны ажылды шапкынчыткан. Цех бо чылдың эрткен айларының планын ажыр күүсеткен.

ЧҮРУКТА- цехтиң хоочун ажылчыны, чазанычы В. ГОЛЬЦОВТУҢ ажылдап турары. Мурнакчы коммунист февраль айның планын 150 хуу күүсеткен.

С. МААДЫ.

Ө ДҮГЕН тайгазы үүле Тожуда эвес, харын Тывада сураглыг оран болгай. Оон аңчылар чыл бүрүзүнде-ле мун-мун рубльдиң «чымчак алдынын»—аң-өлүүн ап турарлар. Өдүген чүгле аңменнин ораны эвес, харын база «Тоора-Хем» совхозтуң өлбек иви малының түрлаа. Ивижилер кыш, чай-даа чок ында доктаамал чурттап, ол ажыктыг малды азырап, өстүрүп, тайга-тандының кадыгдошкун байдалдарынга берге ажыл-херекти будүрүп турарлар. Олар — Өдүгеннің ёзулуг өөлери.

«Тоора-Хем» совхозтуң иви фермазы ол ат-сураглыг тайгада турар. Кызымак, шудургу ажыл-ишчи ивижилер нарын байдалдарга ажылдаап, бойдустуң бергелерин ажып эртпишаан, боттарының оналакшан ажыл-херээн ак сеткилдиг күүседип турарын ол фермага СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун каш удаа улаштыр тывысканы херечилеп турар.

Амыр-дыш билбес ол кижилерниң ажыл-ижининң дугайын маңаа чугаалаар бодадым.

Бо чылдың агаар-бойдузу берге болган. Күзүн өл хар чатташ, иви олдарлары доштадыр донуп калган. Хар удуг болганындан тайганың ажар арттары боолган. Ынчангаш чүгле иви черден от тып чиир арга чок апарган эвес, харын-даа түс-түс коданнар аразынга аргыжылга безин үзүлген. Байдал шак ындыг берге болганда, ивижилер каш дакпыр күжениишкинниг-биле ажылдаар ужурга таварышкан. Улуг харга чары мундунмас апаарга, ивижи бүрүзү шана кылып алган, оон-биле чоруп турар. Олар коданнар аразын, одарже баар арттарны изеп-оруктап, канчаар-даа аажок улуг ажылды кылган. Оон-биле чергелештир, араатан аңнар: бөрүлер, дырбактыглар, чекпелер-биле база-ла демиселди чорудуп турар.

Өдүгеннің ивижилери дуржулгалыг малчыннар Бараан Дамдын, Чоргаа Монаажап, Бараан Чогунча, Савааң Дамдың болгаш өскелерниң-даа кызымаккай, түүкүллүг, арга-мергежилдиг чоруунуң ачызында тайганың хар улгаткан курлаандан үнгеш, 100—130 километр ыракта чуга харлыг одарларже ишкээрлээш, чаа чум оттуг, таарымчалыг черлерни тып алганнар. Олар Азас биле Ий хемнернин аразында Шерештээнин Чедиг-Хөлдер чанында 3000 хире ивини ам менди кыштадып турарлар.

— Мындыг улуг харлыг, берге кыш бежен чыл дургузунда болуп көрбээн—деп, ферманың бригадири Чигжит Бараан чугаалап турар.—Ивилеривисти менди камгалап алырының арга-методтары ангы-ангы. Партия хураллрынга кежигүн эвес башкыларны чалап, анаа чугула айтырыгларны чугаалажырын практикалап турар. Партиниим ажык хураллрынга коммунистер дээштиг санал-оналларны көдүрүп, өөредилге кижизидилге ажылының бедик деннелдиг болурунга идигни берип турар. Чамдык эштерге хамаарыштыр эш хүүзүнүн принципиалдыг шүүмүүлелин база чорудар. Шүүмүүлелден түннел үндүрери эки чанчыл апарган.

Башкы кижи бодунуң ниити билиин бедиткес болза, чеминишкинниг ажыдаары болдунмас. Сарыг-Септиң № 1 школазының башкылары теоретиктиг семинарда кичээлдерни доктаамал чорудуп турар, дыннакчыларның сонуургалы бедик. Ылаңгыя ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга тураскаткан юбилейдиг хураллрын материалларын хандыр өөренген.

В. И. Ленинниң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазының үлегериниге уругларны кижизидер талазы-биле улуг ажылды Тураниың № 1 школазының коллективи чорудуп келген. Бо ажылды түскай система әзүглаар чорудуп турары өөреникчилерниң быжыг билиг чедип алырынга улуг ужур-дузалыг болган.

Чадаананың № 1 школазының коммунистери коллективте кол күш апарган. Коммунист бүрүзү ажылы дээш бедик харыысалгалыг болурун чедип алган. Кижи бүрүзүнүң билиг-мергежилиниң, амыдыралчы дуржулгазының дайыбиле даалгаларны доктаамал берип турар. Комсомол, профэвилел организацияларының ажылынга коммунистер дээштиг салдарны чедирип келген. Тус-тус эртеммер болгаш техниктиг бөлүмнериниң ажылынга контрольду күштелдирген.

Коллектив-биле бир деминг ажылдап, оон мурнунда салдынган чугула соруулгаларны шиитпирлээринче бүгү күштерни мөөннээн таварылгага ажыл-херек будүүгүр болуру чугаажок. Коммунистер коллективтиң кол өзээ, халыыр күжү болур ужурлуг.

Бо өөредилге чылының бирги чартыының түннелдеринден алгаш көөрге, республиканың школаларында ажылдап турар коммунистериниң эң хөй кезии ажылынга харыысалгалыг, өскелерге үлегер-чижектиг боон турар. Башкы ажылынга коммунистиң үлегер-чижээ дээрге, кезээде бурунгаарлап, чаа үүлдү кезээде өөренип ап, бодунга негелдедиг болуру-дур. Оон кичээлдери уругларны чаа үүлдер-биле хүн бүрү таныштырбышаан, волгандыр турар үүлдерге, амыдыралга уругларны белеткээр, өөредир ужурлуг.

Кызылдың № 2 школазында С. Ш. Дүкежек, А. А. Алдын-оол, С. М. Содунам ышкаш коммунистер ажылынга ак сеткилдиг, кызымак чоруун көргүзүп келгеннер. Башкылап турар эртемин ыяк билир, өскелерге үлегериг чоруу дээш коллективи оларны хүндүлээр.

Амгы бо хүннерде, школаның мурнунда чаа, чугула соруулгалар салдынган үеде, уставчы негелдерни коммунистиң канчаар күүседип, эгелекчи чаа саналларны киирип, мурнакчы дуржулганы тарадып, бодунуң билиин доктаамал бедидип турарындан, коммунистиң авторитедиң улуу-биле хамаарыжыр. Школаларның партия организациялары ынчан түс-түс коллективтерниң ёзулуг удуртукчу күжү боп шыдаар.

П. КИСЕЛЕВ,
СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң инвидизиниң эргелекчизи.

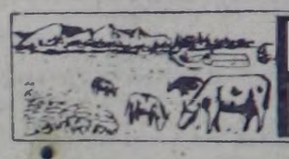

МАЛ АЖЫЛЫ— ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

ӨДҮГЕННИҢ ӘӘЛЕРИ

Улуг харга чары мундунмас апаарга, ивижи бүрүзү шана кылып алган, оон-биле чоруп турар. Олар коданнар аразын, одарже баар арттарны изеп-оруктап, канчаар-даа аажок улуг ажылды кылган. Оон-биле чергелештир, араатан аңнар: бөрүлер, дырбактыглар, чекпелер-биле база-ла демиселди чорудуп турар.

Өдүгеннің ивижилери дуржулгалыг малчыннар Бараан Дамдын, Чоргаа Монаажап, Бараан Чогунча, Савааң Дамдың болгаш өскелерниң-даа кызымаккай, түүкүллүг, арга-мергежилдиг чоруунуң ачызында тайганың хар улгаткан курлаандан үнгеш, 100—130 километр ыракта чуга харлыг одарларже ишкээрлээш, чаа чум оттуг, таарымчалыг черлерни тып алганнар. Олар Азас биле Ий хемнернин аразында Шерештээнин Чедиг-Хөлдер чанында 3000 хире ивини ам менди кыштадып турарлар.

— Мындыг улуг харлыг, берге кыш бежен чыл дургузунда болуп көрбээн—деп, ферманың бригадири Чигжит Бараан чугаалап турар.—Ивилеривисти менди камгалап алырының арга-методтары ангы-ангы. Партия хураллрынга кежигүн эвес башкыларны чалап, анаа чугула айтырыгларны чугаалажырын практикалап турар. Партиниим ажык хураллрынга коммунистер дээштиг санал-оналларны көдүрүп, өөредилге кижизидилге ажылының бедик деннелдиг болурунга идигни берип турар. Чамдык эштерге хамаарыштыр эш хүүзүнүн принципиалдыг шүүмүүлелин база чорудар. Шүүмүүлелден түннел үндүрери эки чанчыл апарган.

Башкы кижи бодунуң ниити билиин бедиткес болза, чеминишкинниг ажыдаары болдунмас. Сарыг-Септиң № 1 школазының башкылары теоретиктиг семинарда кичээлдерни доктаамал чорудуп турар, дыннакчыларның сонуургалы бедик. Ылаңгыя ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга тураскаткан юбилейдиг хураллрын материалларын хандыр өөренген.

В. И. Ленинниң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазының үлегериниге уругларны кижизидер талазы-биле улуг ажылды Тураниың № 1 школазының коллективи чорудуп келген. Бо ажылды түскай система әзүглаар чорудуп турары өөреникчилерниң быжыг билиг чедип алырынга улуг ужур-дузалыг болган.

Чадаананың № 1 школазының коммунистери коллективте кол күш апарган. Коммунист бүрүзү ажылы дээш бедик харыысалгалыг болурун чедип алган. Кижи бүрүзүнүң билиг-мергежилиниң, амыдыралчы дуржулгазының дайыбиле даалгаларны доктаамал берип турар. Комсомол, профэвилел организацияларының ажылынга коммунистер дээштиг салдарны чедирип келген. Тус-тус эртеммер болгаш техниктиг бөлүмнериниң ажылынга контрольду күштелдирген.

Коллектив-биле бир деминг ажылдап, оон мурнунда салдынган чугула соруулгаларны шиитпирлээринче бүгү күштерни мөөннээн таварылгага ажыл-херек будүүгүр болуру чугаажок. Коммунистер коллективтиң кол өзээ, халыыр күжү болур ужурлуг.

Бо өөредилге чылының бирги чартыының түннелдеринден алгаш көөрге, республиканың школаларында ажылдап турар коммунистериниң эң хөй кезии ажылынга харыысалгалыг, өскелерге үлегер-чижектиг боон турар. Башкы ажылынга коммунистиң үлегер-чижээ дээрге, кезээде бурунгаарлап, чаа үүлдү кезээде өөренип ап, бодунга негелдедиг болуру-дур. Оон кичээлдери уругларны чаа үүлдер-биле хүн бүрү таныштырбышаан, волгандыр турар үүлдерге, амыдыралга уругларны белеткээр, өөредир ужурлуг.

Кызылдың № 2 школазында С. Ш. Дүкежек, А. А. Алдын-оол, С. М. Содунам ышкаш коммунистер ажылынга ак сеткилдиг, кызымак чоруун көргүзүп келгеннер. Башкылап турар эртемин ыяк билир, өскелерге үлегериг чоруу дээш коллективи оларны хүндүлээр.

Амгы бо хүннерде, школаның мурнунда чаа, чугула соруулгалар салдынган үеде, уставчы негелдерни коммунистиң канчаар күүседип, эгелекчи чаа саналларны киирип, мурнакчы дуржулганы тарадып, бодунуң билиин доктаамал бедидип турарындан, коммунистиң авторитедиң улуу-биле хамаарыжыр. Школаларның партия организациялары ынчан түс-түс коллективтерниң ёзулуг удуртукчу күжү боп шыдаар.

П. КИСЕЛЕВ,
СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң инвидизиниң эргелекчизи.

Партиниң XXIV съездиниң улус өөредиглеге ажыдакчыларының мурнунга чугула соруулганы салган. Тоску беш чылдың төнчүзүнге чедир аныяктарның бүгү-ниити өртүмек өөредилгезин бүрүн боттандырар. Ону чедип алырда өөредилгени чаа программалар әзүглаар чорудуп, өөредилге-кижизидилге ажылын амгы үениң негелдемелерин ёзүглаар эртемге үндезилеп чорудар.

Бүгү-ниити өртүмек өөредилгени амыдыралга боттандырары политиктиг болгаш социал ужур-дузалыг айтырыг. Аныяктарның эртем-билии бедээн тудум, оларның будуулагеге ажыл-ижи чедимишкинниг боттанар.

Үстүнде көргенивис айтырыгларны амыдыралга боттандырып чорударында школаларның партия организацияларының ролю кончуг улуг. Школаларның партия организацияларының ажылы хөй талалыг. Школаның өөредилге-кижизидилге ажылын бүгү талалыг экижидер, коммунистерниң болгаш шупту башкыларның идей-теоретиктиг дадыгыышкынын, профессионал өзүлдезин чедип алыр дээш олар доктаамал сагыш салыр ужурлуг.

Кижизидикчилерниң кижизидикчилери болганда школаның партия организациязының ролю, башкы коммунистерниң хүүда үлегер-чижээ кончуг улуг.

Бистиң республиканың школаларында 86 партия өге организациязында 900 ажыг коммунистер болгаш партия кежигүнүге кандидаттар бар. Оларның чогаадыкчы идепкейи, энергиязы болгаш организакчы арга-мергежили школа коллективтериниң мурнунда салыынган чугула соруулганы шиитпирлээринче угланган. Бирги чартык чылда барык 800 хире башкы өөреникчилерниң багай демдек чок өөредилгезин чедип алган. Школачыларның билининиң шынары бедип турар. Бүгү өөреникчилерниң 26 хуузу 4—5 демдектиг өөренип турар апарган.

Ортумак эртем чедип алыр дээш чүткүл бедээн. Эрткен чылын сески класс дооскаларның 92,8 хуузу школаларда, ортумак болгаш профтехниктиг өөредилге черлериниң аразында хаара түттүнган.

СЭКП Бии-Хем райкому школаларның партия организацияларының ажылынче улуг кичээнгей салып келген. Эге организациялар удуртукчуларында мергежилдиг кадрлар ажыглап турар. Түскай семинарларны организастап, арга-дуржулга солчулгазын чорудуп келген. Райкомнуң удуртукчулары оларга иштелдерни номчуп, талыыштырып турар.

Коммунистерниң уставчы негелделарни күүседип турарын доктаамал хайгаарап турар. Шак мынды ажылдарның түннелинде багай эвес көргүзүглер чедип алдынган. Школаның партия организациялары хураллрны доктаамал эрттирип, анаа хүннүң чугула айтырыгларын чугаалажырын практикалап турар. Партиниим ажык хураллрынга коммунистер дээштиг санал-оналларны көдүрүп, өөредилге кижизидилге ажылының бедик деннелдиг болурунга идигни берип турар. Чамдык эштерге хамаарыштыр эш хүүзүнүн принципиалдыг шүүмүүлелин база чорудар. Шүүмүүлелден түннел үндүрери эки чанчыл апарган.

Башкы кижи бодунуң ниити билиин бедиткес болза, чеминишкинниг ажыдаары болдунмас. Сарыг-Септиң № 1 школазының башкылары теоретиктиг семинарда кичээлдерни доктаамал чорудуп турар, дыннакчыларның сонуургалы бедик. Ылаңгыя ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга тураскаткан юбилейдиг хураллрын материалларын хандыр өөренген.

В. И. Ленинниң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазының үлегериниге уругларны кижизидер талазы-биле улуг ажылды Тураниың № 1 школазының коллективи чорудуп келген. Бо ажылды түскай система әзүглаар чорудуп турары өөреникчилерниң быжыг билиг чедип алырынга улуг ужур-дузалыг болган.

Чадаананың № 1 школазының коммунистери коллективте кол күш апарган. Коммунист бүрүзү ажылы дээш бедик харыысалгалыг болурун чедип алган. Кижи бүрүзүнүң билиг-мергежилиниң, амыдыралчы дуржулгазының дайыбиле даалгаларны доктаамал берип турар. Комсомол, профэвилел организацияларының ажылынга коммунистер дээштиг салдарны чедирип келген. Тус-тус эртеммер болгаш техниктиг бөлүмнериниң ажылынга контрольду күштелдирген.

Коллектив-биле бир деминг ажылдап, оон мурнунда салдынган чугула соруулгаларны шиитпирлээринче бүгү күштерни мөөннээн таварылгага ажыл-херек будүүгүр болуру чугаажок. Коммунистер коллективтиң кол өзээ, халыыр күжү болур ужурлуг.

Бо өөредилге чылының бирги чартыының түннелдеринден алгаш көөрге, республиканың школаларында ажылдап турар коммунистериниң эң хөй кезии ажылынга харыысалгалыг, өскелерге үлегер-чижектиг боон турар. Башкы ажылынга коммунистиң үлегер-чижээ дээрге, кезээде бурунгаарлап, чаа үүлдү кезээде өөренип ап, бодунга негелдедиг болуру-дур. Оон кичээлдери уругларны чаа үүлдер-биле хүн бүрү таныштырбышаан, волгандыр турар үүлдерге, амыдыралга уругларны белеткээр, өөредир ужурлуг.

Кызылдың № 2 школазында С. Ш. Дүкежек, А. А. Алдын-оол, С. М. Содунам ышкаш коммунистер ажылынга ак сеткилдиг, кызымак чоруун көргүзүп келгеннер. Башкылап турар эртемин ыяк билир, өскелерге үлегериг чоруу дээш коллективи оларны хүндүлээр.

Амгы бо хүннерде, школаның мурнунда чаа, чугула соруулгалар салдынган үеде, уставчы негелдерни коммунистиң канчаар күүседип, эгелекчи чаа саналларны киирип, мурнакчы дуржулганы тарадып, бодунуң билиин доктаамал бедидип турарындан, коммунистиң авторитедиң улуу-биле хамаарыжыр. Школаларның партия организациялары ынчан түс-түс коллективтерниң ёзулуг удуртукчу күжү боп шыдаар.

П. КИСЕЛЕВ,
СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң инвидизиниң эргелекчизи.

САЯН ДАЛАЙЫНЫҢ ЭРИИНГЕ

(ШАГААН-АРЫГНЫ БОЛГАШ ӨСКЕ-ДАА ЧУРТТАКЧЫЛЫГ ЧЕРЛЕРНИ КӨЖҮРЕРИНГЕ ХОЛБАШТЫР)

1972 чылдың декврьда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, бо чылдың февральда РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели Саян ГЭС-тиң тудуу-биле холбаштыр келир үеде Енисей унунга чаттылар далайның суу хөме алыр девискээрде чурттакчылыг черлерни өскээр көжүрерин, ыяш, көдээ ажыл-агый девискээрлерин белеткээрин организастаар хемчөглер дугайында доктаалды хүлээп алган.

Енисей хемниң унунда Карлов кыдаазында делегейниң эң улуг гидростанциязын—Саян ГЭС-ти 1963 чылда тудуп эгелээн. СЭКП-ниң XXIV съездиниң Директивалларында Саяның девискээр аайы-биле будүрүлге комплексизин тургузар дугайында одуртулар ук ГЭС-тиң тудуу-биле сырый холбаалыг. Эрткен чылдың төнчүзүнде гидротудугжулар станциязының суг боор плотинязын тургузарынче шилчип, гидротехниктиг бетонну салып эгелээн. Станцияның баштайгы агрегаттары ажыдаан эгелээр үе ырак эвес: 1978 чылда Саян ГЭС баштайгы электроэнергияны бээр ужурлуг. 1981 чылда ол улуг будүрүлге төлевилээн күүзүү-биле ажылдаар. А станцияның тудуу, плотина... Ол бүгү-биле холбаштыр келир үениң далайы база ырак-чоок девискээрлерже чаттылар. Далай буурул Саяның Енисей унунда кыдаазындан чаттыгаш, Улуг-Хем унунда амты Үрбүш, Чаа-Хөл суурларының, Шагаан-Арыгның чоок кавы девискээрни хөме алыр.

Делегейде күүлүг гидростанцияларның чурту—бистиң чуртувуска Саян ГЭС-тиң тудуу, оон-биле холбашкан чаа далай, келир үеде оон дүвү апаар черлерде хоорай, суурларны көжүрери, арга-арыгны болгаш өске-даа бойдус байлактарын баш удур ажыглаары чергелиг айтырыглар чаа чүүл эвес. Ол талазы-биле дуржулга, практика улуг. Ынчалза-даа Енисей унунуң мында географтыг байдалы нарын. Тывада Саян далайның дүвүнге баар зона демир-орук шугумундан хажыы, чуттуң сайзырааңгай экономиктиг районнарындан ыраа-биле онзагай.

Улуг-Хемниң Шагаан-Арыг хоорайны болган өске-даа 5 көдээ суурну амгы турар черинден өскээр көжүрери көрдүнген. Хоорайның болгаш суурларның чурттакчылга бажыңнарын көжүрер чаа черлерге социал-культурааның, кадык камгалалдың, чырыдыышкынның албан черлерин амгы үениң негелдезинге дүүштүр тудар. Чурттакчылыг үеврерни харылзаа, электри, суг дамчыдыгазының шугумнары-биле хандырар, дериир.

Суг хөме алыр девискээрде 15,5 муң гектар көдээ ажылагый черлери (оон иштинде 3 муң га тарылга, 3400 га сиген шөлдери) болгаш барык 14 муң гектар черде арга-арыг чаттылган. Көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг ук черлерин анаа чидирбези-биле амдыышында ында-бүрү чыдагааннардан ажыглаттынмайн турар оске девискээрлерни мелиорастап экижидериниң ажылдарын баш удур чорудар апаар. А 14 муң гектар черниң ыяжын аштап арыгларр тускай будүрүлге организациязын база тургузар.

Саян далайы чаттылар девискээрни суг хөме алырынга белеткээриниң төлевилел, шинчилел ажылдарын күүседир кол организация болаа «Ленгидропроект» эртем-шинчилел институду болур. Оон-биле керээлиг дыка хөй специалиастаттынган институттар боттарының ажылының аайы-биле төлевилелдерни күүседип турар. Чижээ, чаа Шагаан-Арыг хоорайны төлевилээринге «Красноярскгражданпроект» институт, оон тыва салбыры киржип турар. Оон архитекторлары, хоорай тудукчулары колдуунда чурттатга, социал-культура бажыңнарын төлевилээр. Олар хоорайның турар черин, оон оруктардан ыраан, черниң географтыг, экономиктиг байдалдарын кичээнгейге ап турар. Хоорайның баштайгы ээлчээ 7,5 муң чурттакчылыг болур.

Оларның амыдырал, коммунал хандырылгазының, аъшчем үлетпүрүүн будүрүлгелери—үлетпүр зоназы база тударар апаар. Ону өске организация — Красноярскпромстройниипроект» төлевилеп турар.

Шагаан-Арыгдан ацгы көдээ чурттакчылыг суурларның төлевилелии «Гидросовхозпроект» институдунуң коллективи кылып дооскан. «Южгидроводхоз», «Сельэнергопроект» дээш өске-даа хөй-хөй институттар сут хөме алыр девискээрде амгы суурларны, хоорайны өскээр көжүрүп, чаа тудуглларны кылырының техниктиг төлевилелдерин доосканы, кол төлевилекчиге—«Ленгидропроект» институтка бээр. Оон ажылдакчылары бүгү ажылдарының хемчээлин тодаратkаш, тудугжуларга ажылчын төлевилелди бээр.

Бо бүг

Салдадыышкын сезонунга уткуштур

ХЕМЧИЛЕРНИҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Республика төвүнче чайгы үеде ыяш салдадырының кол суг оруу болур Бии-Хем кыштаар. Ырбанның ыяш белеткекчилери тудуг материалдарын хем кыдынга белеткеп, улуг үүлени бүдүрүп турар. А ол муң-муң километр ыяшты салдадып бадырар улус бистер, хемчилер база-ла анаа орбас бис. Ажылывыс чылдың кайы-даа үезинде үзүктелбес.

Бир эвес бүгү теплоходтарывысты болгаш өске-даа херекселдеривисти кыжын ыяк септеп албас болзувусса, сезон үезинде үреливишкиннер болур, алдынган бедиткен хүлээлгелер күүсеттинмес, харын-даа тудуг материалдарының чедишпезинден республиканың тудуг планы үстүп болур.

Салдадыышкын сезону чыл бүрүде чангыс аай, дөмейлешкек болбазын бистер эки билир бис. Хем улгадырга-даа, сыыгаарга-даа бистиң ажылывыска шаптыктыг. Бии-Хемниң агымы дүрген болгаш күштүг. Чижээлээрге, Хүттүң, даг-ужарының чоогунда хемниң агымының дүргени шакта 25 км чедип турар. Ол хире шапкын хемни өрү өскээринге ыяк септеттинген, күштүг моторлуг теплоходтар негеттинер апаар.

Ам бистиң сугжуларывыстың бо хүннерде кылып турар ажылын сонуургап, таныжып көрээлиңер. Чайгы салдадыышкын үезинде күштүг техниканы башкарып чоруп турар бедик болгаш ховар мергежилдиг специалистер — капитаннар, мотористер болгаш матростар кышкы үеде септелге ажылчыннары апаарлар. Тускай ортумак өөредилге черин доозакаш, сес — он чыл дургузунда улуг, бичe хемнерге эжиндирип келген назы-харын дөгээн капитанның бо хүннерде мотор септээн азы электродизельлектрикчы-биле ажылдаан турары аңаа шуут чанчыл апарган.

...Ийи одуруг кыдыр чыскаан каан теплоходтарның эң бетиндээнин септээн - кезек улустуң аразында үргүлчү холундан көк от чайыннаан аныяк оол-биле танышып көрээлиңер. Оон ады Владимир. Чайгы үеде судновун бүдүп коллективин удуртуур капитан Владимир Бабанцевтиң ам газоэлектроход а к ч ы л а р ның аныяктар звеновун удуртуп турары бо. А бошу өскелерге дең эртелиг аңаа ажылчын — электрокацканчы. Ол хүннүң нормазын үргүлчү 1,5—2 катап ажыр күүседиринге чаңчыккан. Оон удуртқан звеновоу септекчилериң аразында чарыштың бирги одуруунда чоруп турар.

Тожу районнуң чурттакчылыг суурларынга түүктү сөөртүп чедирер бо судновну навигация эгелээринге чедир эй бурунгаар септеп доозарын авено хүлээнген.

Оон дараазында «Радон» деп судновну Ю. Запоточный-ның звеновоу септеп турар. «Радоннуң» септелгезин хынамчалыг чорудары онза чугула. Чүге дээрге ол Хүт ужарын өрү өске судноларның эртеринге дузалажыр судно.

Үстүү-Енисейниң пароходство черинiң капитаннары, мотористери болгаш матростары септелге, тудуг ажылдарын чорутпушаан, тускай мергежилиг бедидип турарлар. Теплоходтарның кышкы септелге кылыр черин Дөге даванның баарындан Сукпак чоогунче көжүргеп бис. Аңаа бистиң нол септелге базазывыс тургустунар. Бо хүннерде коллектив кежигүннери тудуг болгаш септелге ажылдарын бир денге чорудуп турар.

1973 чылдың салдадыышкын сезону эгелээринге чедир чартык ай бурунгаар бүгү техниканың септелге, хыналда-электкириягезин ховвар деп хүлээлгеин бистиң хемчилеривис алган. Ынчангаш кайы-даа участокта ажылчыгыг үе келгени-биле хүнбүрү улам хайныгып орар.

Бо бүгү ажылдар-биле чергелештир командызын составының, мотористерниң кышкы курсау доктаамал ажылдап турар. Амдыы чугаалаанывыс септелгеде турар бүгү кижилер доктаатқан хүнинде эдлетлиг кичээлдерин эрттирип, аңаа чаа үүлдерин өөренип, боттарының тускай мергежилиин бедидип турарлар.

Бисте кадр айтырыы чедишкинниг шинтирлеттингей. Сугжуруп нарын болгаш ховвар мергежилиге өөренирин күзээн аныяктарны кижизидер дээш коллективтиң администрациязы, партия болгаш хөй-иянын организациялары таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Бистеп шериг албанныга барган оолдар Н. Анисимов, В. Нугис, Г. Молодых Шериг-далай флодунга албан хүлээлгеин чедишкинниг эрттирген, бисте катап ажылдай бергеннер. Олар ам мурнакчыларның одуруунда.

Салдадыышкын сезонун чедишкинниг эрттиреринге бистиң коллектив хынамчалыг белеткенип турар.

В. ГУРКИН,
септелге мастерскаязының начальныгы.

ЧУРУКТА: моторист Н. Анисимовтуң септелгеде ажылдап турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Коммунист дугайында чугаа

БҮЗҮРЕЛГЕ ТӨЛЕПТИГ

Күскээр чүве. Бедик даглар әдээ черде алдын-сарыг өңнүг чаагай тараанның ортузунда комбайннар далайларда пароходтарзыг таваар «эштип» каап чорлар. Оларже хап олурувуста-ла, каракара булуттар чаапкан соонда, комбайннар хомус үннерин соксадыпты. Эң бетинде комбайнның башкарыкчызы — үүлде ийи дозур караа борбаңнаар, доозун-довурак дуглаан, хүдүмзүргей шырайлыг, хып дээн чалыы, күдер кара оол үс-чар борапкан комбинезонун әде-хөре тыртыпшаан, булуттуг дээржө чиге көрүп турда, оон-биле ужуражы бердивис. Ол кижини дораан-на танып кагдым. Шаанда Чадаана ортумак школазынга кады өөренип турганым Бичe-оол болду. Оон совхозта чоланчылап турарын мооң мурнунда-ла дыңнаан мен.

Каш чыл дургузунда ужурашпаан-даа болаувусса, дүүн чаа-да хөөрежип турган чүве дег, мендилежип, чугаалажы бердивис.

— Че эш, ажыл-амыдыралың дугайын сонуургадып көрем — деп, диледим.

— Менде улуг-ла сонуургадыр чүве чок ийин. Күрүненiң ажыл-херээнге шынчы бараан болуп чоруур, бо-ла. Өг-бүлелиг-ле болгай мен. Уругларым ам дөрт болдур ийин. Хайлыг, бо чаашкын ажылывыска шаптыктап тур. Удавас аялы-да бээр боор. Ынчан таптыг кестирип тургай бис аан.

— Чоланчылап турар деп дыңнаан мен, а комбайнер кышкажыг але?—деп, иштимде аайын тыппайын чораан айтырымымы сала каапкам.

— Чоланчы хевээр мен. Күскү сезон үезинде комбайнны черле мунуптар чаңчылыг кижи мен. Улус чедишпес боор кышкажыл. Чазын трактор хүлээп алгаш бо-ла черлерни эндарып турүүм.

Ол чугаазын доозуптары билек, механизаторларның дыштанып хонар бажыңынга кирип келдивис. Одар-биле мендилешкеш, элээн хөөрежип ор бис.

— Бичe-оол дээрге, холушкак мергежилдиг механизатору. Ажыл дээнде кончугула кызымак кижи. Бичe сеткилдиг, хүндүлээчел-даа. Чүнү-ээ кыл дей-дир, ону ол ак сеткилдиг күүседир. Бистиң совхозтуң мурнакчы механизатору, хөй-иянын ажылдарынга база идепкейлиг—деп, бригадири ынчан чугаалаар болду.

Ол совет оолдар-биле бир дөмей, 1958 чылда Совет Армияга ыдыктыг хүлээлгезин күүседири-биле хапкан. Шериг албанны ону быжыг сагылга-чурумга, кадыг-быжыг чорукка, политиктиг болгаш дайынчы белеткелге өөредип каан. Оон турган кезээнден толептиг оолду кижизидип остүргени дээп өөрүп четтиришкинiниң чылыг сестери ада-иезинге каш удаа кээп турган. Чылдар солчуп, эрткилээн.

Бичe-оол шериг хөйлеңнеде Совет Армияның тергиинин болгаш спортчу шылгаралдың хөрек демдектерин кадап алган чанып келген. Ол аалыга үр-даа болбайн, өөреним мен дээш, Кызылче чорупкан. Удаваанда ада-иезинге оон Кызылдың механизация училищезинде өөренип бергенин дыңнаткан чагаазы келген.

1962 чыл—оон механизатор ажылының эгези болган. Оон ийи чыл ажылдаан. Чадаананың ДОСААФ черинiң шугумузу-биле чоланчының үш эй хүүсаалыг курунун доозуп алган.

Ленинчи юбилей чылында эки ажылдаан совхозтуң механизаторлары шаңнал-макталга база-ла четкеннер. Оларның аразындан Бичe-оол ленинчи юбилей медалының эдилекчизи болган.

Чоокта чаа Бичe-оолга Кызыл хоорайга чорда ужуражы бердим. Ол ам совхозтуң директорунуң чиик машиназын башкарып чоруур болду.

Бичe-оол Монгуш трактористеп, комбайнерлеп, чоланчылап-даа чораш, техниказын камнуг эдилеп, кыварчаар материалдарны камнап чаңчыккан.

Сураглыг механизатор Кокай-оол, дуржулгалыг чоланчы Хунажын аныяк оолдуң бүгү назынында сактып чоруур башкылары болуп арткан. 12 чыл дургузунда Бичe-оол чоланчының чиик эвес ажылының шылгалдазын эрткен. Ынчалза-даа хүн бүрүде техниканың чаартынып турары-биле ханы билигни, улуг арга-дуржулганы амыдырал оон негээр апарган. Мурнакчы чоланчы ажылдап турган-да, ийиги класстың чоланчызы деп эргени дужаап алган.

1972 чылдың февраль айы чоланчы Бичe-оолдуң сеткилсагыжындан кажан-даа утпундурбас. Ону Коммунистиг партияның кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алган. Аныяк кижиге ындыг улуг бүзүрелди партия организациязы көргүскен. Бичe-оол «Тыва» совхозтуң бүгү коммунистери-биле кады партия кежигүнүнүң чаа биледин алыр.

Вторник санында оон совхоз конторазынче номнар, кыдыраштар колдуктапкан бар чыдарын улус бо-ла көөр. Политиктиг билиниң улам бедидери-биле марксизм-ленинизмниң үндезинниерин өөренир политшколаның кичээлинче далажып бар чыдары ол. Политшколаның дыңнакчылары СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң каттышкан баймалыг хуралынга СЭКП Төп Комитединиң Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чыл оюнуң дугайында» илеткелин өөренип дооскан. Аныяк коммунист илеткел талазы-биле зачёттуг чедишкинниг дужаап, пропагандизиниң эки үнелээшкинiнiн алган.

Мурнакчы чоланчы Бичe-оолдуң ажылынга кыымакай, хөй-иянының ажылдарынга идепкейжи чоруун өөренип көргеш, тева-хаяжылар ону Тева-Хая кодээ Совединиң депутадынга соңгаан.

— Кожавыс Шеми кодээ Советди «Эң эки корум-чурумнут суур дээш» чарышче Чоон-Хемчик районнуң кодээ Советтерин социалистиг чарышче кыйгырган. Бис ону бүрүн деткип, суурувуска корум-чурум үрээшкиннерни болдурбас, чаагайжыдылганы эжижидер хемчеглерни ап эгелээн бис. Ол ышкаш улуг башкы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнү—апрель 21-де коммунистиг субботникче чаңгыс кижи дег үнүп, ажылдаан акша-хөреңгивисти тоскуу беш чылдың фондузунче киирер бис. Коммунист, депутат кижиниң кылыр хөй-иянчын даалгалары-да хөй. Ону ак сеткилдиг күүседирим мээң хүлээлгем. Ынчангаш улам кылымаккай ажылдаар мен—деп, ол чугаалаар болду.

К. САРЫГ-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙ об хүннерде

Л. СВОБОДАНЫ ЧССР-НИҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНГЕ КАТАП СОҢГААН

ПРАГА. СЭТА-ның корреспондентизи Б. КРАЕВСКИЙ дамчыткан:

ЧССР-ниң Федералдыг хуралының Улусчу болгаш Националдар палатазының депутаттары каттышкан хуралынга Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизин соңгуур дээш, Прага хоорайның төвүлүг залдарының бирээзинге чыылган.

Каттышкан хуралды ЧССР-ниң Федералдыг хуралының Даргазы А. Индра эге сөзүбиле амытқан. Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизин соңгуурун Президентиниң хүндүткелдиг даңгырак бээри — хуралдың чугаалажыр айтырыгларын оон саналдаанын ёзугаар бир үн-биле бадылаан.

ЧКП ТК-ның болгаш ЧССР-ниң Национал фронтузунуң ТК-зының өмүнээзинден сес алгаш, ЧКП ТК-ның Чиигине секретары Г. Гусак Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизинге ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнүнге, ЧССР-ниң амгы Президентизи Л. Свободаны катап соңгуур деп депутаттарга саналадаан.

ЧССР-ниң Федералдыг хуралының ийи палатазының депутаттары чамыт бадылаашкынны эгелээн. Каш-ла минута эртпеңде А. Индра түңнеп-дерии чарлаан. Хуралга киришкен бүгү депутаттар Л. Свободаны Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизинге соңгууру дээш бир үн-биле бадылаан.

ЧССР-ниң Президентизинге Л. Свободаның соңгутқанынга ЧКП ТК-ның Президиум кежигүннери, ЧКП ТК-ның секретарьлары болгаш Секретариадының кежигүннери, ЧССР-ниң Федералдыг хуралының Президиумунуң, Чех болгаш Словак Национал Советтериниң кежигүннери, федералдыг болгаш национал чазактарның министрлеери изиг байыр чедирген.

Совет-ирак харылзаалар быжыгып турар

БАГДАД. (СЭТА). Иракның Араб социалистиг чаартыга партиязының Регионалдыг удуртулгазының Чиигине секретарының оралакчызы, Ирак Республиканың Революстуг командылал Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Саддам Хусейнниң Москвада найыралдыг аян-чорук кылып эгелээнин Багдадтың парлалгазы, радиозу калбаа-биле чырыдып турар.

Ол аян-чорук ийи чурттуң аразында найыралдыг харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы калбартып, быжыгаарынче угланган деп, информация агентилери ИНА демдеглээн.

Саддам Хусейнниң Совет Эвилелинде барган аян-чоруу бүгү талалыг совет-ирак харылзааларны улам быжыглаарының болгаш ханыладырының херээнге бараан болур деп бүзүрелдиин бодунуң дамчыдылгаларынга Багдад радиозу база илергейлээн.

Холушкак комиссияның сессиязы доозулган

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле холушкак совет-америк комиссияның баштайгы сессиязы Вашингтонга ажылын дооскан. Совет болгаш америк төлээлериниң кады кылган медеглелиниде айтып турарын ёзугаар алырга, энергетика, көдээ ажыл-агый, химия болгаш кур суг байлактарының талазы-биле кады ажылдажылга чорудары-биле капсырлаштыр кады ажылдажылганың хөй-хөй айтырыгларын, талаларын комиссия чугаалашкан.

Ажыл-чорудулганың боттуг хевирлерин база немей чугаалашкан.

Эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле холушкак совет-америк комиссияның келир сессиязын Совет Эвилелинге 1973 чылды сөөлүредир эрттирер.

ИЙИ ТАЛАГА АЖЫКТЫГ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). ССРЭ-ниң даштыкы садыг министриниң оралакчызы В. С. Алхимовка баштаткан Совет чазак төлээлериниң чугаалажышкынар эрттиргенiнiң түңнелинде, ылангыя Каманың автомобиль заводунга ажыглаар дээш АКШ-тан совет даштыкы садыг организацияларының садып ап турар машиналарын, дериглерин төлээр үр хуусаалыг чээлилер айтырыының талазы-биле АКШ-тың күрүне экспорт-импортунуң банкызы-биле база өске-даа америк банкылар-биле чарган дугуржулгаларга Вашингтонга ат салган.

Дерзии шиидилгелер үргүлчүлевишаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк шеригниң чагырга черлери АКШ-тың Вьетнамга чорудуп келген дайынын буруу шаап турган шериг албанныгларны сүрүп, кызаарын амдыгаа чедир үргүлчүдеп турар.

Огайо штаттың Ферборн хоорайынга апрельдин ай чаазында шериг эмчизи, шериг-агаар күштериниң лейтенантызы Б. Эшлини судтаар. Ону «дужаалга чагыртпайн турган» деп буруудаткан.

Парлалганың дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ВДР-ге турган үезинде «Тайбың комитединiң» тургускаш, дайынны шыгыы буруу шаап турган, туттурган америк шеригларни судтаарының истелгезин шериг эргелели база чорудар деп турар. Ол туттурган америк шериг кижилериниң 1972 чылдың июньда АКШ-тың конгрезинге чоруткан кыйгырыы аажок сураглыг апарган. Туттурганнар ол чагаазынга «боттарының конституцияда эргелерин ажыглаш» дайынны соксаттырарынче америк хоойлужудукчуларны кыйгырган.

АКШ-тың төлээлери шаптыктаан

ПАНАМА. (СЭТА). ХНО-нуң Айыыл чөк чорук Чөвүлелиниң латин-америк чурттарын эң баштай Панамага эрттирген сессиязы ажылын дооскан. Түннел хуралга АКШ-тың төлээлери «хоруур» эргезин ажыглаан. Ынчангаш Панама каналының девискээрiнге Панаманың бүрүн эргезин катап тургузары — сессияга чугаалашкан ол чугула айтырыгларның бирээзинiң талазы-биле шиитпир үндүреринге АКШ-тың төлээлери шаптык таварыштырган. Сессияга хүлээп алыры-биле Перунуң, Югославияның, Панаманың болгаш өске-даа хөй-хөй чурттарның төлевилеп кирген резолюциязында Вашингтонуң негезинiң ёзугаар 70 чыл мурнуда чарган, аңыгаа чедир барымдаалаттынып турар, деп эргелиг эвес керээнiң орнунга чаа перво чарар дугайында чугаалажышкынарны уламчылаарынче АКШ-ты, Панаманы кыйгырган. Бадызаашкынга түгле Англия далгалаан. Чөвүлелиниң ооң өске кезигүннери ол резолюция дээш бадылаан.

ЛИВАННЫҢ МУРНУУ ТАЛАЗЫНГА БОЛГАН ТАВАРЫЛГА

БЕЙРУТ. (СЭТА). Чурттуң мурнуу талазында Рашай аль-Вади девискээрде ливан армиязының туруштарының бараазын чепсектиг билдиимес болуқ кижилер боолаан. «Хенертен халдаашкын болганының түңнелинде ийи солдат өлүрткен болгаш бир солдат аар бадыглаткан» деп, Ливан армиязының дыңнадынында айытқан. Халдакчылар чаптына берген деп, дыңнадыгда демдеглээн.

Удурланыышкынның палестин шимчээшкинiниң чепсектиг отрядтарының командылалы ол халдаашкынны шинтирлиг буруу шапкан.

Ливан армия биле удурланыышкынның палестин шимчээшкинiниң аразынга маргылдаа иептередир болган Чоокку Чөөн үүкте байдалды улам чидиглендирер соруга салып турар сионистиг, реакциялыг күштериниң база бир чөңгээзи деп, ол халдаашкынны Ливанның болгаш Палестинаның политиктиг белүктери буруу шаап турар.

Араб улустарның дайзыннары болур күштериниң ораңдажышкынны бууран дүжер. «Ливан болгаш палестин улустарның чаңгыс эвин кандыгдаа чөңгээлер үреп шыдавас» деп, Ливанның премьер-министри С. Салам хөй удаа демдеглээп келген.

Удурланыышкын

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк шериг-транспорттуң «С-130» самолёдун Ливанның ийи шүүрседекчи самолёдунуң боолаанынга холбаштыр Каттышкан Штаттарның күрүне департаментизи Ливанга удурланыышкынның медеглээн. Ол таварылга Чер ортуу далайга, Мальта оргулуктуң мурнуу телевизинга болган.

Португалия колонияларынга 12 чыл ажыг үе дургузунда дайын чорудуп келген

Ол дайынга миллиард-миллиард эскудо акшаны чарыгдаан болгаш муң-муң португал хамаатылар амы-тынын оскүпкеген.

Европаның ол бичии чурту «бодунуң далай мидинда мөзуларын» салбас дээш, чүге ынча дыка күженип турарыл деп айтырыгның харыызы мырыңай билдингир: Анголаның демир рудазынга, хөвең биле алмазынга; Мозамбиктиң энергетика курлавырларынга база чиик хелезилиг ажыычын күжүге Португалия харамдыгып турар.

Даштыкы чурттуң дараалындан хосталыр демиселче кодурулуп үнген улустарның португал магачиннарга удурланыры хүнүнүң-не улам күштелип турар. Португал колонизаторлар ФРЕЛИМО-нуң болгаш ПАИГК-тиң каттышкан күштүг ойтур шавышкынынга таварышкаш, боттарының туруштарын үргүлчү оскунуп турар.

ЧУРУКТА: патриоттарның доскуулунга таваржы бергеш, португал дайынызырактарның буу-хаа камгаланып турары. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Шериг-политиктиг кызыы болуглежиишкиннер Азияда ышкаш чер бөмбүрзээниң чаңгыс-даа районунда мындыг хөй эвес боор. Сингапурнуң «Стрейтс таймс» солунунуң «Блоктар дузаа» деп чеченчидип адааны шак ол болуглежиишкиннер шуут-ла бо диптиң шыва алган. СЕАТО, АЗПАК, АНЗЮК, АСЕАН дээр болгаш өске-даа ол янзылыг блоктар мында тургустунган. Оларның чамдыктарында Каттышкан Штаттар шуут киржип, а оларның чамдыктарын даштыкыдан чамыды-биле детиип турар.

Мурнуу-Чөөн Азияда эң баштайгы шериг блогу—СЕАТО, Мурнуу-Чөөн Азияның ол керээлиг организациязын 1954 чылдың сентябрьда тургускан. «АКШ-тың күрүне секретары чораан Джон Фостер Даллестиң үре-салгалы болган ол блок Индий-Кыдат талазы-биле Женева дугурмулгаларынга 1954 чылдың чайынында ат салганының соонда дораан-на кеспүп келген. Антикоммунистиг үндезинге СЕАТО-ну тургусканы АКШ баштаан барыын талакы күрүнелерниң күменишкиннерин каттыштырар, Азияга байдалды оларга таарышкан угланыышкынга башкарар сорулганы салган.

СЕАТО-нуң 18 чыл догуннаашкыны Азия диптиң улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкинiнге удур ол шериг блогунуң ажыл-чорудулгазын угландырар дээш АКШ-тың сонсаал үөн ораңдажышкыннарының төөгүзү болган. Бо блоктуң туруп келген чылдары ол блок Азияга байдалды баксырадырының чепсээ болуп турарын улам тода көргүскен. Делегей байдалының нимити чүгээртээшкинiнiң болгаш Азияга болган боттуг дыка улуг өскерлимишкиннерниң байдалдарында «соок дайынның ёзулуг сыскындызы» болуур шаан ол СЕАТО блок шуут-ла харыы алдараан артынчы болуп бар чыдар.

СЕАТО чөвүлелиниң эртнем чылын даштыкы хереглер министрлериниң деңнелинге болган сессиязын дыка хөй даштыкы хайгаарамчылар ол блок талазы-биле «орнукшудулга ёзулалы» кылдыр үнелээн. Даштыкы хереглериниң дыка хөй министрлери ол болуглежиишкинге «үндезин чаартылгалар» кылырын негеп турган. Мурнуу-Чөөн Азия керээзинiң организациязы долу чаартылганы негей берген деп, филиппин даштыкы хереглер министри Ромуло медеглээн. Мурнуу-Чөөн Азияның чурт бүрүзүнүң негелделериниң дүүштүр ооң угланыышкынын үндезини-биле өскертири эргежок чугула деп, ол айытқан. Боттарының киттики хереглеринге дашкаартан кандыг-даа холгаарлаашкынны болдурбас дээр бо диптиң улустарының чүткүдүн барымдаалап көөрү эргежок чугула боор деп, ол база демдеглээн.

Ол блоктуң шериг өөредилгелеринге Францияның шагдан бээр киришпейн барганы ооң буураанының херечизи болур. Блоктуң сессияларынче хире-хире бодунуң хайгаарамчыларын чорудары-биле ол кызыгаарлаттынып турар. «СЕАТО-биле бодун дөңнаштырарын Франция күзээйн турар деп бурун барымдаалыг чугаалап болур» деп, Париктиң «Монд» солуну бижээн. Ол болуглежиишкинден бодунуң үнгенинiң дугайын эртнем чылдың төнчүзүнде Пакистан чарлаан. Оон түңнелинде СЕАТО-да чарлыышкын улам күштелип орар.

Бо чылдың майның эгезинде СЕАТО чөвүлелиниң он сесии сессиязын чыылдырар дээн турган. Ынчалза-даа ол хуусаазыны өскертип каапкан, ону каяан чыылдырары ам билиннимес. Парлалга дыңнадыгларындан алгаш көөрге, АКШ бодунуң ол үре-садызындан шуут чарлырын күзээйн турар болгаш СЕАТО-да бодунуң эвилелчилерин күзүн Вашингтонга чыгыып көрээлиңер деп көгүдүп турар. Ол-даа саналды чамдык киржикчилер деткивейн турар.

(СЭТА).

БОЙЛААН БЛОК

Улуг драматургтуң төрүттүнген хүнүнге

Сценада—А. Н. Островскийниң шиилери

Бо хүннерде А. Н. Островскийниң шиилери Улан-Удэге орус болгаш бурят дылда дыңналып үнген. Хоорайның орус шии театрында ооң «Чырытса-даа, чылытпас» деп шиизин көрүкчүлер сонуургап турар, а Бурятияның Х. Намсараев аттыг театрында бурят дылда А. Н. Островскийниң «Оруулгалыг чер» дээр шиизи үнүп турар. Ийи шиининиң кайызын-даа улуг драматургтуң төрүттүнгэн хүнүнден бээр 150 чыл болуп оюнга тураскаатпаан.

А. Н. Островскийниң чогаалдарын бурят дыл кырынга наш удаа көргүзүп келген. Х. Намсараев аттыг бурят шии театрынга улуг драматургтуң «Чаңнык» деп шиизи ооң коллективиниң улуг амыдарының бирээзи болган. Ук шиини чүгле Улан-Удэге эвес, харын республиканың бүгү районнарынга көргүсүлээн. Ооң соонда «Бальзаминовтуң кадайлакыышыны» болгаш «Кадчаа акша» дээр шиилери үнгүлээн. Оя чогаалдарга бурят артистерниң үш салгалы өзүп кииризиттинген.

УЛАН-УДЭ.

Соңгу-Осетин АССР-ниң орус шии театры А. Н. Островскийниң «Мерген угаан чонга билдингир» деп шиизин чаа көргүскен. Театр ол амылды база улуг драматургтуң юбилейинге утказутар белетиэзэн. РСФСР-ниң улустуң артизи З. Бритаева ону тургусман.

Островскийниң маадырвары осетин дылга база ыыткыры биле «чугаалап үнген». Ооң «Чаңнык» деп шиизин национал хөгжүм-шии театры көрүнчүлерге белетиэзэн. Ында театрның кол артистери киржип турар.

Ооң мурнунда осетин көрүкчүлер улуг драматургтуң «Өнчү чок кыс», «Мый-ыттың бодалы таңды бажында» дээр шиилери-биле танышканнар.

ОРДЖОНИКИДЗЕ.

Удмуртияның хөгжүм-шии театрынга шии көргүскен. РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Перевощиковтуң удуртулгазы-биле А. Н. Островскийниң «Шын эки, а аас-кежии оон эки» деп шиизин чонга белетиэзиннер.

Шиизе кол рольдарны театрның билдингир артистери РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Банишева болгаш Удмурт АССР-ниң улустуң артизи Б. Безумов болгаш өскелерээ ойнап турарлар.

(СЭТА-ның корр.).

ЭРТЕМ-ПРАКТИКТИГ КОНФЕРЕНЦИЯ

Республиканың школаларында тыва дыл башкыларының эртем-практиктиг конференциязы дүүн Кызылда ажыттынган. Конференцияның баштайгы хүнүнде тыва дыл башкылаашкынының методиказынга хамаарышкан дыңналыгларны ол хүн дыңнаан.

Бөгүн эртем-практиктиг конференция ажылын үргүлүэлээр. «Тыва литератураның амгы үеде хөгжүлдезин» деп илеткелди филологии эртемнериниң кандидады Д. С. Куулар, «4—8 класстарга чогаадыгларны бижидериниң ужур-дузазы» деп илеткелди Тес-Хем районнуң Самагалдай ортумак школазының башкызы С. С. Тараачы олар кылыр. Аас чогаалын өөренири, чугаа культуразы, класстан дашкаар ажылдарга хамаарышкан дыңналыглар база болур.

Б. ДИРЧИН.

ТЕЛЕКӨРҮКЧҮЛЕР-БИЛЕ УЖУРАШКАН

Кара-Хаак суурнуң телекөрүүчүлер конференциязы март 22-де болуп эрткен. Анаа 200 ажыг кижи олурушкан. 1973 чылдың бирги кварталда Кызылдың телестудиязының ажылының түңнелдерин болгаш ийиги кварталда дамчыдыла планнарының дугайында телевидение студиязының кол редактору А. Дугержаа, диктор С. Кондинкин, телецентр черинг инженери Ш. Ондар олар конференцияга илеткел кыланнар.

Тоску беш чыл планының пинтиримиг үшкү чылының планныг даалгаларын хуусаа бетинде чедиишкинниг күүсеп-пир дээш көдээниң ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжын телевидение дамчыштыр тодаргай чырыдар айтырыгже оныа кичээнгейлик телекөрүкчүлер утландырган. Бистиң республиканың дээре ажылдыг ногаа ажаакчыларының ажылынга дуржулгалын көргүскен түскай дамчыдылганы чоокку үеде организастаарын Кызылдың телестудиязынга саналдаан.

Д. ИРГИТ.

Мурнакчы-садыгжы

Дуктуг-оол Бичө-оолдуң Эрзин райпозунуң коллективиниң ажыл-ишчилериниң оргузунда социалистиг чарыштың мурнакчыларының бирээзи. Бо хүннерде ол чолаачы-садыгжы «Мерен» колхозтуң девискээринде бүгү малчыннарны хүн бүрүнүң чугула хереглел барааннары-биле үзүктел чокка хандырып турар.

Чоннуң хереглелинге дыңнангыр, сагыш човангыр садыгжы малчыннарның чагыларын ёзугаар силаптарда бар барааннарны хире чергезибиле үндүрүп ап, оларга чедирип берип келген. Бо чылдың февральда бараан саарылгазының планын 110 хуу күүсеткен.

Мурнакчы садыгжы эш Бичө-оол ыызымакнай ажылдавышаан, райпода организастаан экономиктиг билиглериниң үндезиннериниң политшколазында өөренип, политбилиниң бедидип турар.

ЧУРУКТА: биоги класстың чолаачызы, садыгжы Б. Бичө-оол.

С. ЧАЖИН-ООЛДУҢ фотозу.

КОРУМ-ЧУРУМ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫ

Ол дөрт чыл бурунгаар чүртүүн хоорайларының кудумчуларынга өжүүнүге кызыл пөс багдап алган кижилер көстүп келген. Ол дээрге хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаары-биле үнген эки турачылар — улусчу дружинниктер-дир.

Эрткен үениң дургузунда улусчу дружинналар улуг хүнзүлелди чаалап алган. Олар организастаазы-биле бижигыл, ажыл-чорудулгазының хевирин тодараан, эрге-хүлээлелери доктаатпынган. Бөгүн чүрттүн бүгү хоорайлар болгаш суурларында хөй-ниитиниң корум-чурумун чедиишкиннерин күүсеп. Шиичип дооскан соонда кезии эмневе болза хоржок деп таймылбырлады. Эмчиниң сагыш човангыр сестери бүзүрелиимин хайныктырган болгаш кестиреринге чөпшээрештим. Кеспер мурнунда дөртен ажыг хопукта шыдал киир эмнедилер.

Нарын, берге кежиишкин эрткен. Миниин келиримге мени эмчилер, сестралар, ажаакчылар чаш уруг ыылкаш каракпан, азырап турдуда 70 харыг хойлу К. К. АРАПЧОР редакцияга мынчаар бижээн.

«Чем ыже албастаар аар аарыгга таварышкаш бергедей бээримге Чаа-Хөл эмнелгезинин эмчилерге мени республиканың онкология диспансеринче чоруткан. Анда Өвүр районнуң Кадыл-Бажы деп черге автомашиналыг биледиимес кижи херек үүлеткеш, четтирбейл барган. Ону билген дораан дружинниктер Моңгуш, Маадыр-оол болгаш Куулар олар ол машинаны доп-дораан сүрүп чорааш, шинтпиримиг, аваайгыр хемчет алгаанының түнелинде кеминг-херек үүлгедиишин илереттингөн.

Эрге-чагыргаанның түскай төлээлекчилерги чок чүрттакчылыг ырак-узак черлерге хөй-ниитиниң ылаңгыя дружинниктериниң ролю улуг. Кудумчуга болгаш бажыңга хулиганнаарларга база дүржоганыр оске-даа кижилерге хамаарыштыр хөй-ниитиң организациялары дээштиг хемчеглерни ап турар.

Чижээ, Эрзин районнуң Хөндей-Аксы суурунда улусчу дружинаның идепкейлиг ажыл-чорудулгазының ачызында ында хөй-ниитиниң салгалга-чуруму экижээв. Хүннүң-не 6—8 кижи суурга дежурныйлаар. Корум-чурум үрээшкиниң, хулиганнаар чорукту болдурбас сорулга-биле баш удур хемчеглер ап, чурум үрей бюр хире кижилербиле дружинниктер бо-ла бесдалажыр. Колхозта партия организациязы, көдээ Совет дружинниктерге чогуур дузаны чедирип турар.

Улусчу дружинниктериниң иштинде хөй-ниитиниң хөрээнге бердингеннер хөй. Кызыл хоорайның улусчу дружиназының штабынга улгады берген, ак баштыг кижиниң кежээниң-не көрүп болур. Ол дээрге пенсионер Василий Иванович Бобкин-дир. Ооң боду мурнуунда милиция органнарынга ажылдап чораан болгаш үш чыл бурунгаар пенсиялап үнген. Ооң бөгүн бодунуң байлак дуржулгазын, арга-мергежилин дружинниктерге дамчыдып берип, олардың ажыл-херээн эки тура-биле башкарып келгөн.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун милиция органнары-биле кады демнеп камгалап, кеминг-херек үүлгедии-биле демиселдя күштелдирери-биле чергелештир улусчу дружиналарның мурнунда база бир сорулга—социалистиг өнчүжерегниң камгалаары болур. Үлетпүр бүдүрүлгелерде, колхозтарда, совхозтарда дружиналар болза ажыл-агыжы эвес, үчёт' болгаш отчёттуышын тургуспас чоруктарны эскерип, ниитиниң өнчүзүн оорлаар, төтчеглээр таварылгалар-биле шинтпиргиг демисежир херек.

Дружинник кижи бүрүзү кажан-даа лайынчы албанда турукту болдурбас сорулга-биле баш удур хемчеглер ап, чурум үрей бюр хире кижилерби-ле дружинниктер бо-ла бесдалажыр. Колхозта партия организациязы, көдээ Совет дружинниктерге чогуур дузаны чедирип турар.

Улусчу дружинниктериниң иштинде хөй-ниитиниң хөрээнге бердингеннер хөй. Кызыл хоорайның улусчу дружиназының штабынга улгады берген, ак баштыг кижиниң кежээниң-не көрүп болур. Ол дээрге пенсионер Василий Иванович Бобкин-дир. Ооң боду мурнуунда милиция органнарынга ажылдап чораан болгаш үш чыл бурунгаар пенсиялап үнген. Ооң бөгүн бодунуң байлак дуржулгазын, арга-мергежилин дружинниктерге дамчыдып берип, олардың ажыл-херээн эки тура-биле башкарып келгөн.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун милиция органнары-биле кады демнеп камгалап, кеминг-херек үүлгедии-биле демиселдя күштелдирери-биле чергелештир улусчу дружиналарның мурнунда база бир сорулга—социалистиг өнчүжерегниң камгалаары болур. Үлетпүр бүдүрүлгелерде, колхозтарда, совхозтарда дружиналар болза ажыл-агыжы эвес, үчёт' болгаш отчёттуышын тургуспас чоруктарны эскерип, ниитиниң өнчүзүн оорлаар, төтчеглээр таварылгалар-биле шинтпиргиг демисежир херек.

Дружинник кижи бүрүзү кажан-даа лайынчы албанда турукту болдурбас сорулга-биле баш удур хемчеглер ап, чурум үрей бюр хире кижилерби-ле дружинниктер бо-ла бесдалажыр. Колхозта партия организациязы, көдээ Совет дружинниктерге чогуур дузаны чедирип турар.

Ю. ПЕНОМНЯЩИЙ.
Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң инспектору.

ЧУРУКТА: Кызылда эки тураның улусчу дружиназының штабы. Эзирчелиг үнүүшүүн мурнунда хоорайда байдал-биле дружинниктерниң танымын турары. Хоорлүүсномнуң иштики херектер килдизининг начальнигиниң ораалачызы Г. М. Сибирцев чүүме кичээнгей салза чогуурун оларга чугаалап берип тур.

Авторлуң фотозу.

КЕЛИР ҮЕНИҢ СПЕЦИАЛИСТЕРИНГЕ

Үзбекистанның Эртемнер академиязының Киберетика институдунда Ташкент университединиң студентилери өөренип эгелээннер. Ол эртемчилел албан черинден дээш өөредилге чери-биле чаа хевирлиг харылзаазы шинчаар эгелээн.

Республика академиязы-биле Ташкентиниң В. И. Ленин аттыг университединиң мындыг харылзаазының сорулгазын болгаш хевирлэн оларның аразында чарган керээде айтыкан.

— Студентилериниң кады өөренириниң программазында үшкү болгаш дөртку курстарның студентилери медээлэ саанында-ла институтка кээп, бир ажыл хүнүн долузу-биле эртиреринге көрүп турар. Баштайгы дөрт шак дургузунда лекциялар болур, а ооң соонда — эртемденириниң удуртулгазы-биле түс-түс темаларга шинчилел ажылдарын кылыр апаар—деп, Киберетика институдунуң эртем секретары И. А. Мумнов СЭТАның корреспондентиниинге дыңнаткан. Студентилер ийи чыл дургузунда киберетика талазы-биле эң чаа түүлдерни билип алыр, ангы-аңгы хевирниң саналга машиналарынга өөренир. Улус ажылагыйының салып турар айтырыгларын болгаш соругаларын тодаратказы, ажылдап кылып турар шинчилел албан черинге олардың ажылдаары эң чугула үүлү болуп турар-дыр. Ооң-биле кады мындыг арга-биле аныяк оолдар, кыстарны эртем-шинчилел ажылдарынга хаара тударын база чугула.

Институт биле дээди өөредилге черинин аразынга мындыг харылзаа келир үеним специалистерни өөредип, белеткээринге база улуг ажыктуулалыг болур. Студентилер шинчилел болгаш практика ажылдарынга эки бедеткенир арганы, а дээди өөредилге чери биле академиктиг институт — боттарының өөренпикчидерининг мергежилин долузу-биле илередир арганы алыр.

(СЭТА-ның корр.).

ТАШКЕНТ.

Школачылар күжүн шенежирлер

Тыванын болгаш Кызыл хоорайның школачыларының бо часкы каникулдарының үезинде спорчу хөй солун маргылдаалар болур. Чижээ, амгы үеде Кызылда шилипте маргылдаазы чоруп турар, оон түнелинде стол теннизинин талазы-биле республиканың чыынды командазын оон четчелээр. Сибирь болгаш Ыракы Чөөн чүк зоналарның бирги черги дээш маргылдаага ол команда киржир. маргылдаа марттың 25-те Кызылга эгелээр. Бистин спортсменнеривистен ангыда. Алтай, Краснояерск крайларның, Новосибирск, Кемерово, Омск, Томск, Иркутск областарның командалары анаа киржир. Олар хүү-даа, команда-даа талазыбиле бирги чер дээш демисежир. Оон тиилекчилер Россия Федерациязының бо чайын болур чемпионадынга киржир эргени алырлар.

Чоокку дыштанар хүннерде Тыванын школачылары өскелээ маргылдаалаарга киржир. Бүгү-авиледиин «Ак терге» клубунуң шаңналы дээш болур республика маргылдаазының түнелинде чаламында ак дээрге школа командазын аныяк шыдыраачылар боттарының аразында маргылдаага илередирлер.

Школаның ак шыырак хаакчылары болгаш гимнастары база күжүн шенежирлер. Ынчаарга мартың 26-да, понедельниктө хостуг хүрештин аныяк мөгелериниң командазы Сибирь болгаш Ыракы Чөөн чүк зоналарның чемпиону атты чедип алырының маргылдаазынга киржирги-биле Новосибирскиже аъттанып чорулгалар.

Бистин аныяк спортчуларывыска чедиишкинниг болуруп күзээр бис.

С. САМБА-ЛЮНДУП.

Телевидение

МАРТ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Даңгыдыылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10—Өөнүт телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы. 12.40—«Кадыкшылга». Эртем-таймылбырлыг программа. 13.10—Өөнүт телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле эш хуузунуң делегей ужуражыгазы. ССРЭ-ниң болгаш Швецияның чыынды командалары. 2-ги. 3-кү оюннар. 14.20—Өөнүт телекөргүзүг. «Ыраажы болгаш ыр». Н. Слячевко. 15.10—Е. Габрилович. С. Ровен — «Баштак кижи». Москваның Гоголь аттыг шии театрының пиесазы. 15.50 — 16.00 —Чапсар. 16.00 — «Баштак кижи» деп шиизиниң үлевчизы. 17.15—«Циркти оттарыл». 18.00 — «Үе». Информастыг программа. 18.30—«Кампонир Долластың ужуралдары». Уран-чечен фильм. 1-ги серия.

КЫЗЫЛДАН

20.00 — «Тываның неделязы». Информастыг программа. 20.35 — «Андрей Семевюк». Документалдыг фильм. 20.45—Телемедээлер. 21.05—«Артыл дашка». Кыска метражтыг фильм.

МОСКВАДАН

21.30—Өөнүт телекөргүзүг. «Совет Белоруссия». Документалдыг телефильм. 22.20 — Көрүкчүлерниң чагаалары ёзугаар музыкалыг программа. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30 «Цирк мыңчаар эгелээр». Документалдыг фильм. 23.50—01.30 — Хоккей талазы-биле делегей ужуражыгазы. ЧССР-ниң болгаш ССРЭ-ниң чыынды командалары. 2-ги. 3-кү оюннар. Чехословакиядан дамчыдылга.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээлеринге ёзугаар алырга бөгүн республиканың бүрүзүнге, аялыр, чамдык черлерге биче хар чаар. Ямаң-бүрү угланыышкынның хаттың дүргени секундада 5—9 метр чедер.

Агаарның температуразы дагдыг районнарга 0—5 градус соок, артканнарынга 0—5 градус чылыг болур.

Кымылга адыр булуттаар, чагбас. Соңгу үүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы 0 градус болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кчнотеатрларга

МАРТ 24-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Бежеңге бежеңнин» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хай-баттыг» 11.35, 13.10, 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алдын мыйыстар» 9.00, 10.50, 12.40, 14.30, «Чес суурга» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

ТАЛАНТЫЛЫГ, ХҮНДҮТКЕЛДИГ ЭМЧИЛЕРИВИС

Чагаалар допчулалы

«Шынга» хүн бүрүде төрчерден кээп турар чагаалардың иштинде буянныг мергежилдиң кижилери—эмчилерниң, сестраларның болгаш эмнелге черлериниң эки ажылдакчыларының дугайын мактаан одурутпар кайы көвей. Оларэмчилериниң түткүүлүг, чер-черге ажыл-херекти мергежилдиг шинтпиргелеп турарының дугайында дыңнадып, оларга өөрүп четтиргеп чылыг сестерни чүүректи хамызывдан илергейдеп турар.

Ол чагаалардың бирээзи бо. Ында мынча дээш: «Бистиң Арыг-Узуу суур бичии эвес, оон чүрттакчылары-даа көвей. Суурувуста улуг, чылыг, чырык бажында эмнелге чери бар. Оон эргелекчиин Урана Шыраповна Ондар Томскиниң медицина институдун маңаа ажылдап эгелээ-де 4 чыл четкен. Ажылынга кызымаккай, шудургуу-биле чоннуң хүндүткелин од чаалап алган. Кыштың соогунда, чайның хаттыг. частыг кандыг-даа үелеринде дүп-хүн дивейн майдала арыг кижиже ону чалайдыр, аңаа чедип, дуза көргүзээн шаанда эмчиниң сестрадар»—деп. Улуг-Хемден В. Даваа бодунуң чагаазынга бижээш, биче сеткилдиг аныяк эмчи эш Ондарның ажылынга, чүрттакчыларын күүсеп. Шиичип дооскан соонда кезии эмневе болза хоржок деп таймылбырлады. Эмчиниң сагыш човангыр сестери бүзүрелиимин хайныктырган болгаш кестиреринге чөпшээрештим. Кеспер мурнунда дөртен ажыг хопукта шыдал киир эмнедилер.

Нарын, берге кежиишкин эрткен. Миниин келиримге мени эмчилер, сестралар, ажаакчылар чаш уруг ыылкаш каракпан, азырап турдуда 70 харыг хойлу К. К. АРАПЧОР редакцияга мынчаар бижээн.

«Чем ыже албастаар аар аарыгга таварышкаш бергедей бээримге Чаа-Хөл эмнелгезинин эмчилерге мени республиканың онкология диспансеринче чоруткан. Анда Өвүр районнуң Кадыл-Бажы деп черге автомашиналыг биледиимес кижи херек үүлеткеш, четтирбейл барган. Ону билген дораан дружинниктер Моңгуш, Маадыр-оол болгаш Куулар олар ол машинаны доп-дораан сүрүп чорааш, шинтпиримиг, аваайгыр хемчет алгаанының түнелинде кеминг-херек үүлгедиишин илереттингөн.

Эрге-чагыргаанның түскай төлээлекчилерги чок чүрттакчылыг ырак-узак черлерге хөй-ниитиниң ылаңгыя дружинниктериниң роль улуг. Кудумчуга болгаш бажыңга хулиганнаарларга база дүржоганыр оске-даа кижилерге хамаарыштыр хөй-ниитиң организациялары дээштиг хемчеглерни ап турар.

Чижээ, Эрзин районнуң Хөндей-Аксы суурунда улусчу дружинаның идепкейлиг ажыл-чорудулгазының ачызында ында хөй-ниитиниң салгалга-чуруму экижээв. Хүннүң-не 6—8 кижи суурга дежурныйлаар. Корум-чурум үрээшкиниң, хулиганнаар чорукту болдурбас сорулга-биле баш удур хемчеглер ап, чурум үрей бюр хире кижилерби-ле дружинниктер бо-ла бесдалажыр. Колхозта партия организациязы, көдээ Совет дружинниктерге чогуур дузаны чедирип турар.

Улусчу дружинниктериниң иштинде хөй-ниитиниң хөрээнге бердингеннер хөй. Кызыл хоорайның улусчу дружиназының штабынга улгады берген, ак баштыг кижиниң кежээниң-не көрүп болур. Ол дээрге пенсионер Василий Иванович Бобкин-дир. Ооң боду мурнуунда милиция органнарынга ажылдап чораан болгаш үш чыл бурунгаар пенсиялап үнген. Ооң бөгүн бодунуң байлак дуржулгазын, арга-мергежилин дружинниктерге дамчыдып берип, олардың ажыл-херээн эки тура-биле башкарып келгөн.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун милиция органнары-биле кады демнеп камгалап, кеминг-херек үүлгедии-биле демиселдя күштелдирери-биле чергелештир улусчу дружиналарның мурнунда база бир сорулга—социалистиг өнчүжерегниң камгалаары болур. Үлетпүр бүдүрүлгелерде, колхозтарда, совхозтарда дружиналар болза ажыл-агыжы эвес, үчёт' болгаш отчёттуышын тургуспас чоруктарны эскерип, ниитиниң өнчүзүн оорлаар, төтчеглээр таварылгалар-биле шинтпиргиг демисежир херек.

Дружинник кижи бүрүзү кажан-даа лайынчы албанда турукту болдурбас сорулга-биле баш удур хемчеглер ап, чурум үрей бюр хире кижилерби-ле дружинниктер бо-ла бесдалажыр. Колхозта партия организациязы, көдээ Совет дружинниктерге чогуур дузаны чедирип турар.

Ю. ПЕНОМНЯЩИЙ.
Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң инспектору.

ЧУРУКТА: Кызылда эки тураның улусчу дружиназының штабы. Эзирчелиг үнүүшүүн мурнунда хоорайда байдал-биле дружинниктерниң танымын турары. Хоорлүүсномнуң иштики херектер килдизининг начальнигиниң ораалачызы Г. М. Сибирцев чүүме кичээнгей салза чогуурун оларга чугаалап берип тур.

Авторлуң фотозу.

Чонга буянныг мергежилдиң кижилери

таам экономиктиг билигларининг үндезиннериниң политшколазында өөренип, политбилиниң бедидип турар.

ЧУРУКТА: биоги класстың чолаачызы, садыгжы Б. Бичө-оол.

С. ЧАЖИН-ООЛДУҢ фотозу.

КЕЛИР ҮЕНИҢ СПЕЦИАЛИСТЕРИНГЕ

Үзбекистанның Эртемнер академиязының Киберетика институдунда Ташкент университединиң студентилери өөренип эгелээннер. Ол эртемчилел албан черинден дээш өөредилге чери-биле чаа хевирлиг харылзаазы шинчаар эгелээн.

Республика академиязы-биле Ташкентиниң В. И. Ленин аттыг университединиң мындыг харылзаазының сорулгазын болгаш хевирлэн оларның аразында чарган керээде айтыкан.

— Студентилериниң кады өөренириниң программазында үшкү болгаш дөртку курстарның студентилери медээлэ саанында-ла институтка кээп, бир ажыл хүнүн долузу-биле эртиреринге көрүп турар. Баштайгы дөрт шак дургузунда лекциялар болур, а ооң соонда — эртемденириниң удуртулгазы-биле түс-түс темаларга шинчилел ажылдарын кылыр апаар—деп, Киберетика институдунуң эртем секретары И. А. Мумнов СЭТАның корреспондентиниинге дыңнаткан. Студентилер ийи чыл дургузунда киберетика талазы-биле эң чаа түүлдерни билип алыр, ангы-аңгы хевирниң саналга машиналарынга өөренир. Улус ажылагыйының салып турар айтырыгларын болгаш соругаларын тодаратказы, ажылдап кылып турар шинчилел албан черинге олардың ажылдаары эң чугула үүлү болуп турар-дыр. Ооң-биле кады мындыг арга-биле аныяк оолдар, кыстарны эртем-шинчилел ажылдарынга хаара тударын база чугула.

Институт биле дээди өөредилге черинин аразынга мындыг харылзаа келир үеним специалистерни өөредип, белеткээринге база улуг ажыктуулалыг болур. Студентилер шинчилел болгаш практика ажылдарынга эки бедеткенир арганы, а дээди өөредилге чери биле академиктиг институт — боттарының өөренпикчидерининг мергежилин долузу-биле илередир арганы алыр.

(СЭТА-ның корр.).

ТАШКЕНТ.

5000 рубль чедир ойнап ап болур

Бо чылын түрүнеинин иштики үш хуу ойнаашкынынын чээшкиниинин талазы-биле ойнаашкыннарының 54 дугаар тиражы марттың 30-де Ереванга болур.

Тиражка 40-деп 5000 рубль чедир түңнү ойнап алыр 376 мун ойнаашкыннар болур. Оон иштинде:

Удур хемчээли:	Ойнаашкыннар саны:	Ойнаашкыннар түңү (рубль-биле)
5000 рубль	80	400000
2500 рубль	200	500000
1000 рубль	800	800000
500 рубль	4360	2180000
100 рубль	30000	3000000
40 рубль	340560	13622400
Шуптү	376000	
Ойнаашкыннарының ниитә түңү		20502400

Бо чээшкиниинин талазы-биле сес тиражты февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш екабрь 30-де чылдың-на эртиптер.

Чээшкиниинин облигацияларын ажаалга кассалары хостуг садыл турар болгаш садыл ап турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 21-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-21, пропаганда киллизининиң 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийлиг ажыраал киллизининиң 37-13, культура киллизининиң 23-54, көдээ ажылагый киллизининиң 21-47, үлетпүр киллизининиң 22-64, чагаа киллизининиң 41-27, информация база совет туругуут киллизининиң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 696.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС-0115

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
МАРТ
25
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 71 (9147)
Өртээ 2 кеп.

«... 1973 чылда тарааның, картофельдиң, ногааларның бедик дүжүдүн алыр дээш, колхоз, совхоз, бригада, звено бүрүзүнге, көдээнин ажыл-ишчилериниң аразынга политиктиг болгаш организастыг ажылды чорудары, дайынчы социалистиг чарышты калбартыры эргежок чугула...»

(Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң, ВЛСПС-тин болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалындан).

Л. И. Брежнев Саддам Хусейнни хүлээп алган

ССРЭ-де найыралдың аалчоруун кылып чоруп турар, Араб Социалистиг Чаартылга партиязының (БАДС-тың) регионалдыг удуртулгазының чиигине секретарының оралакчызы, Ирак Республиканың Революсчу командылал Чөвүлелиниң дargазының оралакчызы Саддам Хусейнни мартың 23-те СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев хүлээп алган.

Чылыг, найралдыг байдалга арткен бесстага найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында совет-ирак керээге үнезилеттингеи Совет Эвилелиниң болгаш Ирак Республиканың аразында харылзааларны хөгжүдүрииниң айтырыгларын чугаалажып кергеи. СЭКП биле Иракның БАСС партиязының аразында харылзааларның айтырыгларын база чугаалашкан, ол харылзаалар болза империализмге болгаш неоколониализмге удур, национал хамаарышпас чорук болгаш социал депшилге ханы демиселге ниити соруулгаларга үндезилеттингеи.

Израиль агрессиялыг уламчылап турары-биле болгаш империализмниң база реакциянын хоралыг ажыл-чорудулгазының ол районда идепкейжип турары-биле холбаштыр Чоокку Чөөн чүкте байдалдың дугайында саналонал солчуушкуннары болган. Чоокку Чөөн чүктүн айтырыгларыны чөптүү-биле таарыштырып шиитпирлээри болгаш Чоокку Чөөн чүкке тайбыңны катап тургузары болза израиль агрессиянын түнелиинде эжелеттингеи араб девискээрлерни чүгле долузубиле хостаан турза чедип алдынып болур даярга демжилеттингеи.

Совет-ирак харылзааларын бүгү талазы-биле доктаамал найыралдыг болуп турарын болгаш ол харылзааларның ийи чүрттүн чагай чорууңга, Чоокку Чөөн чүкте тайбыңның болгаш айыл чок чорукчун эрге-ажыңга таарыштыр улам ынай хөгжүп турарын ханы сеткил ханыышкыны-биле талдап демиселээнер.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-нин даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның аппаратының харыгалгалыг ажылакчызы Е. И. Самотейкин база ол ышкаш БАДС партиязының регионалдыг удуртулгазының кежигүнү, Революсчу командылал чөвүлелиниң кежигүнү, Ирак Республиканың даштыкы херектер министри Муртад Саид Абдель Бак болгаш БАДС партиязың регионалдыг удуртулгазының кежигүнү, Революсчу командылал чөвүлелиниң кежигүнү Мухаммед Фадыль олар беседага киришкеннер.

(СЭТА).

ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

Планны ажырган

Тоску беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында Кызыл-дың алгы заводунуң ажыл-ишчилери социалистиг чарышка кириишеш, планны доктаамал амыр күүседип, продукцияны бедик шынарлыг кылдыр бүдүрер дээш кызымак ажылдап турарлар. Заводтуң коллективи февральда 4950 эжеш идикти кылыр тургаш, 6284-ту белетизин.

Идик даараар цехтиң мурнанчызы Татьяна Ивановна Баранованы бо чурукта көргүскен. Бүгү улусчу социалистиг чарышка ол идепкейлиг киржип турар, ооң херечизи — февральда бодунуң планын ооң 157 дууга күүсеткени болур. Ооң кылган ажылының шынары база бедик.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Час далаштырып тур

ХУРАЛДАН ДААСКАН

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының часкы тарылгазы өгеләәр чыгаан. Чөөн-Хемчикте Ленин аттыг колхозтуң баштаар чери техниканың часкы тарылгага белеткелин бодуңун хуралынга чоокта чаа чүгаалажып көргеи. Ол ажыл-агыйда ылчирбе-хүгүйлүг 2, аңаа дүгүйлүг 2 трактор болгаш 3 сеялка, 20 илиир, 3 андазын ам-даа септеттинмээн. А септеттинген техниканың шынары куду. Часкы тарылгага колхозтуң белеткелин хынаар комиссия техниканы белен эвес деп саналы. Чамдык септеттинген ангылынарның әртекен чылгы тырылган чашпаны-даа, довураа-даа хевээр.

Септелгете 12 механизатор доктаамал ажыллап келген. Ынчалажок оларның оргузунга кандыг-даа агитас-массалыг ажылдар чоруттурнаан. Ол түрүк, мастерская эргелекчизи Монгуш Дарын-оол септекчилериниң хүн немделгелиң бедик кылбайн турган. Колхозтуң кол инженери Яков Сагаанның үк ажылды удуртпайн турганың баштаар черниң хуралынга санал бергеи әштер шынгыы шүгүмүүлээн.

Техника септелгезинде илереттингеи четпестерни кыска хүүсаала чайладырын көл инженер Монгуш Дарын-оол, машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи Яков Сагаан оларга колхоз баштаар черниң хуралы дааскан.

О. АРАҢЧАА.

Мурнуку одуругда

«Кара-Хаак» совхозтуң суг-бараан фермазы Черби суурнуң чанында турар. Фермаңың инектери кидиң-не торуп эгеләән болгаш бызаалар хүн келгеи түдүм-на немежин турар.

Ферманың ажылчыннары мал ажылының ажыллакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришпишаан, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында челиишкиниг ажылдаарын шиитпирлээйнер. Бо хүннерде бызаа ажаакчызы Наталья Семистрованың шудургу ажылдап турар үжүру ол. Ооң ажаалазында болук бызаалардың бирээзи-де хонукта 710 грамм чедир деңзинин немеп турар. Бо дээрге, хоочун бызаа ажаакчызының социалистиг хүлээлгезинде көрдүгениниң 210 грамм ажын турар түннел-дир.

Наталья Ивановна Семистрованың ажаалдазында бызааларның саны бо хүннерде 36 четкеп. Оларның детерези семис, шыырак. Мурнакчы бызаа ажаакчызының чүүрүү — совхозтуң Хүндүлел самбыразында.

1973 чылдың планныг онаалгаларын хүүсаа бетинде күүседир дээш совхозтуң бүгү ажылчыннары шудургу ажылдап турарлар. Социалистиг чарыштың мурнуку одуругда — бызаа ажаакчызы Наталья Ивановна Семистрова.

З. БУРУҢНЕЙ.

Хүлээлгени хынап турбис

«Ак-Тургуг» совхозтуң механизаторлары көдээ ажылагый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришпишаан, тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында бодтарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алганнар. Совхозта техниканы часкы хоюу ажылдарынга белеткээр талазы-биле амты байдалды алырга, мынчыл болуп турар.

Он санның ДТ-75-ти септээр тургаш, 6-зын доозкан. 5 ДТ-54-түн шуптузу. 4 МТЗ-50-нин ийизи белеп болган. 10 сеялка, 14 андазын, 250 илиир база-ла септеттинген.

Механизаторлар алган хүлээлгезин багай эвес күүседип турар дээрзин бо үстүнде саннар хереченип турар. Арткан трактордарның септелгезининң хожудаан чылдагааны болза, «Сельхозтехника» салбырындан херектиг артык кезектерни чогуур үезинде алыр.

Чарышка сорук киргеи

Респотребсоюзтуң үлетпүр комбинадының ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының әртекен ийи айларында әрестиг ажылдаан. Комбинат январь, февраль айларда ниити продукция будуреринин даалгазын 104,6 хуу, а бараанның продукцияны сайгарарының планын 106,6 хуу күүсеткеп. Күш-ажылдың будурукчулуу әртекен чылдың бо үезинге деңнээрге белээн.

Социалистиг чарышты цехтер, бригадалар аразынга дээштиг организастап, чарыштың түннелин ай санында доктаамал үндурүп, ооң мурнакчыларын шаннап, мактап турар.

Агафья Елисееваның удуртканы даараныла пеги мартта 10 муң рубльдиң продукциязын даараар онаалгазын күүседир чыгаан. Цехте Мария Ярославцева, Екатерина Баланина, Галяна Машинкина олар күш-ажылга бедик көргүүлерни чедип ап, мурнакчыларның одуругунда киргеиңер.

Ол ышкаш сускун аймаан савалап кудар цехтиң ажылчыннары база-ла эки ажылаан. Ында Валентина Федорова, Клавдия Насырова, Оюн Борунмаа, Екатерина Оюн олар хүн бүрүнүң улуг-нормазын доктаамал ажыр күүседип, коллективтиң хүндүткелин чедип алганнар.

Бүгү улустуң социалистиг чарыжынга сорук киргеи үлетпүр комбинадының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажыллакчылары шиитпирлиг 1973 чылдың планын декабрь 25-те күүседир деп хүндээлге алгаш, күжениишкинниг ажылдап турар.

А. КУМАЯК.

Коммунистиг субботникке

Тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында коммунистиг субботникке чаңгыс кижи дег киржирин Тес-Хемде Ак-Эрик суурнуң ажылчы чону шиитпирлээн.

Апрельдиң 21-де кылыр ажылды ында партия, комсомол организациялары, Кызыл-Чыраа көдээ Советиниң болгаш «Ак-Эрик» колхозтуң баштаар чери баш бүрүнгаар планнап, машина-техниканы болгаш кижи күжүн хуваап алган. Субботник хүнү келирге, суурнуң чурттакчылары кыштагларда көргеи хоорарынче, тарылга шөлүнге өдек сөөргүрүнче аътханыптар болгаш суур чаагайжыдылгазынга киржирлер.

Бистиң корр.

Ильичиниң дунмазы чурттап чораан черде

Вологданың чурт шинчилээр область музейи мартың 23-те бежен харлаан. Музейниң чүгле совет ниитилел төөгүзүнүң салбыры безин 33 муң коргузуглуг.

Музей элээн хөй, салбырлыг. Оларның бирээзи Совет кудумчуның ийи наът ыыш бажыңында турар. Ооң дашты ханазында маны даш самбыра бар. Ында «Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүвениң сыраглыг ажылдакчызы Мария Ильинична Ульянова шөлүгге эртирип турган, хостала дээш демиселчилерге ук салбырның коргузуглерининг хөй кезиин тураскаатkан.

Александровна-биле кады 1913 чылдың августан 1914 чылдың сентябрыга чедир чурттап турган» деп, ол самбырада дыннадып бижээн. Ол бажыңны хоочун аныышпинниңге дүүштүр чоокта чаа чаартkан. Ында Ленининиң дунмазы биле, аваазының чурттап турган квартиразын бүрүн катап тургускан. Ол черге ангы-ангы чылдарда шөлүгге эртирип турган, хостала дээш демиселчилерге ук салбырның коргузуглерининг хөй кезиин тураскаатkан.

„Луноход-2" үшкү чаданы чедиишкинниг дооскан

ЫРАКБЫ КОСМОС ХАРЫЛЗААЗЫНЫҢ ТӨВҮ. (СЭТА). Автоматтыг «Луноход-2» аппарат үшкү ай хүнүмүи дургузунда Лемонье онгарның мурнуу кезээнге шинчилеллер кылган. Аңаа аппараттың әртекен орүү дип дээр черден агелээш, дип ында чер кыпының доннерлиг девискээрин кежиллир, ол онгарның мурнуу ийин таварты әртекен болгаш Лемонье онгарның талазында бүстүп калган улуг курлаңгыдан ийи чартык километр черге кээп доктааган.

Ол уеде алдынган тедевиин чурүктарын болгаш стереоскопия дурзулеллерин геология-морфология аайы-биле сайгарып көргее, айда сонуургаңчыг элээн хөй девискээр дурзулерни илереткеш, шинчилеп болур арганы берген. Ылангыя ийлериниг көшке истери бар бир онгарны шинчилээн, будумелдер кээп дүшкенинин уламынан тывылган, хаая таварышкылаар даштыг онгарларының хөйүн билдинген.

Будумелдериниң химия составын хемчээп көөрге, далай — дип деп биллинер шинчилге девискээринге Луноходтуң әртекен орүүнга ооң таварышкан, үүл-бүрү аяннарын илередип алыр арганы берген. Химия талазы-биле кылган хемчээшкиннериниң түннелдери ай кырының херел кайтыктырар байдалын шинчилээнинден билдинген барымдаалар-биле әки хүүшкен.

Соруңза күжүн хемчээп көөрге, дип кыдыы деп биллинер девискээрде айның соруңзалыг талаларының күштүүн болгаш дип кылдыр биллинер девискээрже болу чоруур аппаратның бар чораан үезинде ооң өскерилгенин хемчээр арганы берген.

Чамдык онгарларның соруңзалының база-ла ийиги ай хүнүнээзин дег хемчээп көргеи. Болу чоруур аппарат аңаа нарын ходелишкиннер кылырын күүсеткеп.

Луноход шимчевейн турда, Айның иштин тургузуун шинчилээринге ажыглаар информация алыр дээш соруңзалыг талаларының янзы-янзы байдалдың хемчээп көргеи.

Үшкү ай хүнүнге Хүнүүн болгаш галактиканың космос херелдериниң шуужарын автоматтыг аппараттан хемчээрин үргүлчүлээн.

Болу чоруур аппараттың әртекен орүүнүң ниити дурту 25 муң 600 метр болган.

Март 23-те үшкү ай хүнүнүн дургузунда түннел харылзажылгазын әртиргеш, Луноходтуң хүн батареязының панелин хаттан болгаш системаларын хынаан. Болу чоруур аппаратты ай дүнүге белеткээн.

Ю. ЛЕДНЕВ,
СЭТА-ның корр.

Ильичиниң дунмазы чурттап чораан черде

Вологданың чурт шинчилээр область музейи мартың 23-те бежен харлаан. Музейниң чүгле совет ниитилел төөгүзүнүң салбыры безин 33 муң коргузуглуг.

Музей элээн хөй, салбырлыг. Оларның бирээзи Совет кудумчуның ийи наът ыыш бажыңында турар. Ооң дашты ханазында маны даш самбыра бар. Ында «Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүвениң сыраглыг ажылдакчызы Мария Ильинична Ульянова шөлүгге эртирип турган, хостала дээш демиселчилерге ук салбырның коргузуглерининг хөй кезиин тураскаатkан.

Александровна-биле кады 1913 чылдың августан 1914 чылдың сентябрыга чедир чурттап турган» деп, ол самбырада дыннадып бижээн. Ол бажыңны хоочун аныышпинниңге дүүштүр чоокта чаа чаартkан. Ында Ленининиң дунмазы биле, аваазының чурттап турган квартиразын бүрүн катап тургускан. Ол черге ангы-ангы чылдарда шөлүгге эртирип турган, хостала дээш демиселчилерге ук салбырның коргузуглерининг хөй кезиин тураскаатkан.

Улусчу театрлар

Кызылда аныяк көрүкчүлер театры (режиссёру З. Саая) бедик утка-шынарлыг шиилерин тургузуп, артистериниң мергежилин бедидиериниң кичээнгейин салып келген. Ол театрның тургусканы А. Арбузовтуң «Ырак орун» деп шиилэн көрүкчүлериниң үнелелин чедип алган. А. Алексинниң «Телефонпапкам чедип келиңер», Л. Гарфельдиниң «Ваня база Буран дээр адыг, хоочуп лесник болгаш илбилиг боошкун» деп шиилерин кыпкы дыштанылганың үезинде бараалгатkан болгаш ону пайысылалдың школачылары чылыы-биле хүлээп алган.

Тээлиниң улусчу театры (режиссёру Х. Мюрзю) — чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар коллектив. Эртекен юбилейлиг чылда ук театр бурят драматург Ц. Шагжиниң «Аптарада аза», хакас чогаалчы М. Кильчичаковтуң «Хайыракаанныг өзеп» деп шиилерин чоңга көргүскен. Бо театрның бир онзагай түүлү — репертуарны чогаадыкчы ёзу-биле шиилп ап турары. Олар С. Сарыг-оолдуң «Чечен биле Белекмаазын» тоол-шиң кылдыр, түе черниң бот-тывыңгыр композиторунуң музыказы-биле тургускапы чедиишкиниг болган. Ам С. Пюрбюнүң «Чечек» деп шүлүглелиң шиижиткеш тургузуп турарлар.

Чоокку хүннерде улусчу театрларның республика көрүлдезин болуп артер. Аңаа белеткелдер чер болгаинда калбарган. Ук көрүлдеге кайы коллектив эки, кайызы кошкак дээрзин түңнезиринден аңгыда, көрүлде сооңда театрларның удуртукчуларының дуржулгазын солуштуруп, чамдык шиилерге хамаарыштыр режиссёрларның, артистериниң делгерентей сайгарылгаларын чорудары кончуг чугула. Харын-даа көрүлдете илерээн четпестерге хамаарыштыр семинарларны түскай эртеминтлериң дузазы-биле чорудар болза эки.

Республикада чамдык улусчу театрлар репертурар шиилп алырына бергедээшкиилерге таварыжын турар. Моон уламындан бир шиини белеткеп эгелээш ара соксап, катап чаа шии белеткеп, хөй үени чидирер таварылгазар бар.

Чадавааның улусчу театры эң-не башкай тургустунган театр болгай. Соолгу чылдарда ооң ажылы кошкаан. Эртекен ийи чылдарның иштинде ол театр түгле чаңгыс шии тургускан. Башкир драматург Д. Юмагуловтуң «Өжээн» деп шиилин элээн белеткеп чоруй, ара каапкан. Ол ышкаш В. Кок-оол, С. Пюрбюнүң «Найыралы» чедир ажылдаттынмаан, бо чылын ол-ла шиилэн улай тургузуп турар. Бо театр 12 чыл ажылдап келгеи-даа болза, улуг-ла өзүлде чок болуп турар. Чоокта чаа тургустунган Самагалдайның улусчу театры безин тыва авторларның үш шиилэн тургузуп четтигипкеп.

Республиканың Культура министерствозу, Улусчу чогаадылга бажыңы көрүлдезинге негелделериниге дүүшкен кавдыг шиилерни белеткезе экил дээрзиниң дугайында тайылбыр ажылын кошкак чорудуп, белеткелдериниң шынарын хынаарынче авазын кичээнгей салганындан чамдык театрлар көрүлдеге кандыг шиилэн ойнаар дээрзи безин чоокка чедир-де билдинмейн келгеи.

Репертуар шиилгеин кайы-даа театрда кошкак. Бо айтырыг республиканың хөгжүм-шиң театрында безин аскап турар. Дыка хөй улусчу театрларның шиилери мурнунда профессионал артистериниң ойнап каапканы, чонга билдингир шиилер болуп турар. Ынчангында ол шиилериниң тургузукчулары, ойнап турар артистер чаа, солуун чогаадыкчы дилээпкиниер чок, аңаа-ла өттүнүүшкүнниериң кылып турары — көрүкчүлериниң сонуургалын базып турар.

Амгы үениң чаагай херээн бүдүрүп турар үежилериниетиң опур-хевирин көргүскен шиилер барык чок деп болур. Ынчангаш профессионал болгаш улусчу-даа театрларның репертуарынга ажыглаар бедик утка-шынарлыг чогаалдарны тургузарынче чогаалчыларны хаара тудар хереп. Моону чедип алырының аргалары бар. Каш чылдар бурунгаар Улусчу чогаадылга бажыңы очуудурган болгаш тыва авторларның чаңгыс кожеге шиилериниң чыыдыларын үндүүп турган. Ол ам чүге уттундурганыл? Ол ышкаш Улусчу чогаадылга бажыңы ийи чыл бурунгаар амгы үе темазынга эң эки чаңгыс кожеге шиилер конкурузу чарлаап, кандыг-даа түңнел чок, уттуткаңы ажылга ээ-харыысалга чок чорукту хереченип турар.

Шии чогаалынга хамаарышкан боттуг ажылдарны чорударын амыдырал негеп келген. Улусчу театр бүрүзү репертуар талазы-биле курлавырлыг турар ужуралут. Культура министерствозу, Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилели хөй болгаш чаңгыс кожеге шиилериниң конкурудун чарлап, чогаалчылар-биле керээлерни чарары черле артык эвес.

Чаңгыс культура одаавында улусчу театр, агитбригада, автоклуб дээш аңгы-аңгы бөлүктер кады тургулаар. Ооң артистери кайызынга-даа кады ойнап, киржип турар. Ынчангаш демниг, таарыштыр тургустунган планныг ажылдаары кончуг чугула. Чамдык таварылгаларда хүнүүк айтырынга дүүштүр шиилерден аңгыда театржыткан концерттерни тургузары режиссёрга, урая түүл улуртукчузунга-да солуун.

Кайы-бир хоорайда азы суурда улусчу театр бары биске чоргаараачыг. Ооң чоргаараачыг болур ат-алдары — чогаадыкчы ажыл-херээ дээрзин утпас херек. Чер-черде партия, совет болгаш профэвилел органнары улусчу театрның ажыл-чорудулгазынче ханылап, ооң негелделиг болур болгаш кадрлар база репертуар шиилгезинче кичээнгейин күштелдирери чугула. Ында ажылдап турар режиссёр артистериң профессионалдыг деңнелиин бедитпишаан, оларның кижизидилгезинге хамаарышкыл ажылды күштелдирери чугула.

Улусчу театрларның сценаларынга бедик утка-шынарлыг, совет кижилерни патриотизмге, коммунистиг идеяларга бердингеи чорукка кижизидер, СЭКП-ниң XXIV съездизининң салган сорулгаларын чедиишкинниг боттандырарынга дузалаар шиилерни тургузары негеттинип турар.

Казахстанның чаа областары

АЛМА-АТА. (СЭТА). Казах ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын бүгүлээр Казах ССР-деги чаа область тургустунган — Джамбазаган область, төвү — Джамбазаган хоорай, база Мангышлак область төвү — Шевченко хоорай. Чаа областарны тургусканы — Төп болгаш Барыын Казахстанның улус ажыл-агыйының дүргеи хөгжүлдезиниң түңнели болур.

(СЭТА).

Соолгу шакта
ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Шиитпирлиг чыл

ВАРШАВА. Чурттагга тудуунуң темпилерин дүргедедирип болгаш шынарын экижидери — партияның, чазактың бүгү польша улустуң кол сорулгаларының бирээзи. Оны күүседириичо олар кол күжениишкиннерин салып турар. 1985 чылга чедир чурттагга тудуунуң программазында 4,5—4,8 миллион чурттагга бажыңын ажыглалга киирер деп айытkан.

1973 чыл Польшаның тудугжуларынга шиитпирлиг ужурдузалыг. Улуг панелдиг конструкциялар бүдүрер 11 завод чогум-на бо чылын ажыглалга киирер. Ол конструкцияларны школаларның, эмнелге черлериниң, гостиницаларның, магазиннериң бажыннарын тударынга калбаа-биле ажыглаар. Ол заводтарның баштайгыларын июльда Варшавага, Лодзиге болгаш Щецинге тудуп доозар. Вроплавтың, Гданьскиниң, Любляниниң болгаш Колобжегтиң ыыдыг будурулге черлери баштайгы продукциязын сентябрьда будурүп үндүрер.

Чаа заводтарның ажыл-ижи ажок будунгур болур. Оларның бирээзи-ле 2100 квартираны 250 хүн дургузунда тудар.

Чүс янзының мебели

БУХАРЕСТ. Румын мебель делегейниң хөй-хөй чурттарының садыг-саарылгазында ажок хереглеттинип турар. Чурттуң шенер чазаныкчыларының будурүп турар продукциязы эки шынарлыг, чаа, чараш хевирлиг болгаш ажыглалга таарымчалыг.

Ол хөй румын мебельди садып ап турар чурт — Совет Эвилели. Республиканың ыяш болбаазырадыр чээрби комбинады бистиң чурттувуска 150 вагон мебельди хүнүүн-не чорудуп берип турар. Румыниянын ыяш болбаазырадыр үлетпүр бо чылын 400 хире хевирниң мебелин будурүп үндүрер. Оларның чүс ажыы магазиннерге ап баштай көстүп келир. Продукциязы аян-шиичи киирериниге амгы үениң чаа дозулал материалдарын ажыглап турар.

Бо чылын чуртка мебель будурери 1972 чылдаазындан барык чээрби хүү көвүдээр.

Төлээлерниң удурланыышкыны

ХАНОЙ. (СЭТА). Дөрт талалыг каттышкан шериг комиссиязында Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг турлаажының шериг төлээлериниң удурукчузу генерал Чан Ван Ча Мурнуу Вьетнамга Каттышкан Штаттарның боо-чепсекте болгаш шериг чемээн чажырып эккеп берип турарынга удурлаштаның медеглээн.

Каттышкан Штаттарның Мурнуу Вьетнамга боо-чепсек сөөртүп эккеп берип турары Вьетнам талаазы-биле париж дугуржулгазын чөрүп үрээн үүлгедир боон турар деп, генерал Чан Ван Ча демделээн.

Японнаан Дакангга чажырып эккелген чепселеадын доп-дорлаан сөөртүп үндүрерин Каттышкан Штаттардан Чан Ван Ча иегээн.

Орус дыл семинары

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Данияның гимназияларының орус дыл башкыларының алды хонук хуусаалыг семинары Копенгагенге эгелээн.

Семинарны Данцияда орус дыл башкыларының каттыжышкыны организастаан. Аңаа киржир дээш Москва школаларының орус дыл башкылары Копенгагенде чеде бергеи. Совет аалчылар башкылаашкының методиказының талазы-биле хөй-хөй илеткелдерни кылыр. Данияның гимназияларында орус дыл башкылары-биле дуржулгазын база чугаалажыр.

БОЛГАРИЯ

Благоевград хоорайда девискээр аайының чаа электронсаналга төвүн ажыттыган, ында ол девискээриниң үлетпүр будурулгелериниң болгаш аграр-үлетпүр комплекстериниң ажылының дугайында информацияларны ажыктап кылып турар. Ук төптү ССРЭ-дэн баргаи машиналар болгаш электрон-техниказы-биле дерзээн.

ЧУРУКТА: операторлар Эмилия Тассева болгаш Александр Кочев олар электрон-саналга төвүнүң машиналар залында.

БТА—ПМА-ның фотозу.

ХАНЫ АНАЛИЗКЕ ҮНДЕЗИЛЭЭШ...

СЭКП Кызыл хооркомунун хуралдаар залында хоорайның партия активинин хуралы болган. Анда тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында боттарынга алган хүлээлгелерин күүседириниң чүгүрүмүнүң кодээ ишчилерин мобилизастаар талазы-биле хоорайның партия организациязының сорулгаларын тодаргай чугаалажып корген.

Кызыл хоорай Советиниң кодээ ишчилериниң мурнунда бо чылын тургустунган сорулгалар улуг: 2270 тонна этти, 900 тонна сүттү, 59 тонна дүктү, немелде онаалда-биле кады 1870 тонна тарааны садар планын 2000 тонна кылдыр, 12,4 миллион, азы 1 миллион чүүрганы пландан ажыр күрүнеге садар.

Бо сорулгаларны күүседир дээш совхозтарның болган «Тере-Хөл» колхозтуң ажылчылери чыл эгезинден бээр чамдык чедиишкиннерлиг болганын илеткелчи, СЭКП Кызыл хооркомунуң кодээ ажылагай килдизинин эргелекчизи А. Н. Килин болган санал берген эштер демдеглээн. Эрткен чылдың бо үезинде денээрге, март 1-ге чедир мыйыстыг бода малдың баш санын 6, ишкинин —13,7, чыгтыгын —7,1 хуу эскен. Ол ышкаш сүт бүдүрери болган ону садары алзан нөвүдээш, март 15 чедир ол талазы-биле квартал планы 122,2 хуу, азы пландан ажыр 356 центнерни сатказ, квартал тоңчүзүнге чедир 600 центнерден эвээш эвести дүжаар. Ол ышкаш ажыл-агыйлар эът садар планын күүседип шыдаар аргаларлыг.

Чедиишкиннер-биле кады, Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйзарының ажылында, малдың мал ажылында улуг четпестерниң барын актив хуралынга илеткелчи болган санал берген эштер чөптүү-биле шүгүмчүлээн. Малдың баш санын кудулап турары дүвүреңгир. Бо чылдың эрткен 2 айында 20 баш мыйыстыг бода мал, 166 хой өлүп хораан. Ол дээрге эрткен чылдың бо үезиндеги хой бо-7 кг чемни чарыгдаар тургаш, ону 11,3 кг кыдыр берип турган, а хой норма ёзугаар 1 кг бөдүүн чемни чип турган. Ниитизи-биле колхоз 700 тонна сигенни болгаш кок сулаңы ажыр чарыгдаан-дыр. Ынчангы бе дээш көөрге, 1972 чылдың дөрткү кварталында 130 баш, а бо чылдың эрткен 2 айында—104 баш мал канчаа хорамчага таварышканыл?

Бо колхозтуң ырак-узак одарларда малчыннарынга баштаар черниң нежигүннери, парткомнуң агитаторлары болгаш медицина ажылдакчылары ховар барып турар. Ол ышкаш Кызылдан барган мал ажылчыларның тускай эртемниглери ук ажыл-агыйда мал өлүп хораш, аарып турарының түгле фактыларын чыып алгаш чедип кээр, боттуг дуза чедирбейн турар фактылар бар.

Эрткен ажыл-агый чылында хоорай чоогунуң ажыл-агыйлары төрүүр үүс малга онаалтыр 65-ле бызаа, 75-ле хураган алган турбуже, бо чылын оон түңнел кылбаанын илеткелчи демдеглээн. Март 1-ге чедир 365 инекти тарып бооладылгага киирер тургаш, түгле 157 инекти киирген. Бо ажыл ылаңгыя «Тере-Хөл» колхозта ээ-не куду дединелде.

Чөскы тарылгага тракторлар бедеткели барык доозулган болза-даа, кодээ ажыл-агыйның кожут машиналарының септелгези түгле чаа эгелээн. Механизатор кадрларның бедеткелинде четпестер хөй. Ылаңгыя ажыл-агыйларга бо ыжыын оларның белеткелин болгаш мергежил бедидеринің курстарын организаставаан. Бо чылын хоорай Советиниң совхозтарынга болгаш колхозунга тараа культураларының тарылгазын калбартыр дээнинге, мурнунда чыддарда кажан-даа туруп корбээн—бо чылын 15 муң тонна тарааны шаптык ужураштырып болур.

Бо талазы-биле «Сукпак» совхозта партком секретары И. А. Кодосовтуң саналы солуун. Ук совхозтуң коллективи бо чылын тарылга шөлүүн тургузуун эде көрүп турар болгаш мал продуктуларын нөвүдедиринге тараа база мал чеми культураларның тарылгазын калбартыры кайы хире улуг ужур-дузалыг болурун дээрзин көргүзүттер-биле бадыткаан. Сорттулуг үрезиннер түгле тараа эвес, мал чеми культураларын өстүрериниге база ажыктыгын оратор демдеглээн.

Мал болгаш чер ажылының ажылдакчыларының аразында социалистиг чарышты канчаар организастап, оон дээштиин канчаар чедип ап турарының дуржулгазын «Көк-Тей» совхозтуң кол ,ээотехниги В. М. Гаврилова чыылганнарга сонуургаткан. Ол ышкаш саналонал бээринге «Кара-Хаак» совхозтуң хойжузу Кидис-оол Маады, «Тере-Хөл» колхозта партком секретары С. Г. Чигжит, прокурор М. Ф. Главырин, С. Х. Красный болган өске-даа эштер киришкен.

Тоску беш чылдың бо шинтпирлиг чылында салдынган сорулгаларны күүседир талазы-биле тодаргай хемчегерни айткан шинтпирни актив хуралынга хүлээп алган.

О. НАМЧЫЛАК,
«Шынның» тускай корр.

(1972 чылдан — 10—15 хуу хөй) бүдүрер деп сорулганы күүседиринге ол четпестер

КӨДҮРЛҮҮШКҮННҮГ ЧҮТКҮЛ

Чөөп-Хемчик районуң кодээ ишчилери тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын нөвүдедир сорулганы чедиишкинниг шинтпирлээринче улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап киришкен дээрзин районнуң партия активиниң хуралынга илеткел кылган СЭКП райкомунуң секретары Эш Родченко демдеглээн.

Районнуң малчыннары эрткен юбилейлиг чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. Бо чылдың бирги кварталы ажыл төнмээн, ынчалза-даа сүт садарының квартал планы 93 хуу күүсеттинген.

«Большевик» совхозта, «Искра», «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтарда мал кыштаглаашкыны организастыг чоруп, малдың чаш төлүн мендиң алдының туразын актив хуралы демдеглээн.

* * *

Кем-керек үүлетекени дээш харымсаланы күштедирер хемчегер дугайында СЭКП ТК-нын болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң докталы районга канчаар күүселип турарының дугайында айтырыгны ол-ла актив хуралынга база чугаалашкан.

Партия райкому, чер-черде партия организацииллары, райкүүском, хоорай болгаш кодээ Советтер база административтиг органнар хоойлу-дүрүмүү шыңгыы сагырыынче угланган хемчегерни боттандырып келгенинин түңнелинде чамдык черлерде кем-керек үүлгедир чоруктар кызырылган.

Ылаңгыя «Большевик» совхозта, Чадаананың хөмүр-даш разрезинин коллективинде хоойлу-дүрүм камгалалы эки тургустунган. Ол черлерде партия, совет органнарындан ангыла хей-ниитинин организациялары бо айтырыгже улуг ынчаңгейин салып турар.

Ынчаң болза-даа «Тыва», «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарда, «Октябрь 30 чылы» колхозта партия, профсөвилел болгаш комсомол организацииллары хоойлу-дүрүмүү сагырыының айтырыынче четпес кичээнгей салып турар. Оон ынай районнуң суд, прокуратура, милиция органнары чон ортузунга лекция пропагандазын калбартырынга четпес киржип турарын база айтыткан.

Чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле чогуур контрааларны хүлээп алган.

С. МОНГУШ.

Кызылдың партия активиниң хуралындан

БӨТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГАЛЫГ

Чөөп-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң дирекциязы, парткому, ажылчын комитеди 1972 чылда ажыл-агыйның төп салбырында трактор-хову бригадазының бир звеноюн бөт-орулга-чарылгалыг, ажылдаар кылдыр организастаан. Ол болза, совхозтуң бөт-орулга-чарылгаже ишкинириниң эге базыны болган. Звенога ийи «ДТ-75», бир «Беларусь» тракторларыны, бир автомашинаны бижыглаан, звеноюн составы 14 кижи. 350 га тараа культураларының, 100 га көк-сулаңның, 50 га сигенниң шөлүн тускайлаш, звенога хүлээткен.

Звеночулар бөт-орулга-чарылганың эң чугула принципи болур чарыгдалдың дедир эгиттинерни, коллективтин орулгалыг чоруу дээш кылза чогуур ажылдарынга бедиткен социалистиг хүлээлгени алган: тараа культураларының бир гектарындан-на 13 центнерни, чаңгыс чылдыг сигеннерниң газыдан 13,4 центнерни, ёнаа сигенни 10 центнерни алырын звено кежигүннерни шинтпирлээн. Звеноюну мурнакчы механизатор Николай Ооржак, суттатчылар бөлүүн Доржу Ховалыг удуртуп турган.

Звеночулар эвээш чарыгдалды үндүрүп, хөй продукцияны бүдүрер дээш бир ёнаа ажылдаан. Звеноюң ажылынга баштайгы үеле бергелер тургулаан. Ынчалзажок ажылга чаңгыс эп-сеткилиг тураскүүр чорук бергелерни ажыр күүсеткен, звено немелде төлевирге 592 рубльни алган. Звеноюң ажыл-ишчилери «1973 чылда тараанны болгаш чер ажылының өскелээ продуктуларын бүдүрерни база белеткээрни нөвүдедир дээш кодээ ажыл-агый ажыл-

Гектардан-на 13 центнерни

турушкуу-биле ажып эртеринин аргазын берген. Кодээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүн чедип алырынга чугула негелде болур суггарылганы, чемишчидиагенни чеп ажылдарын, техниканың бүдүрүкчүлүг ажылдаарын, черни агротехниктиг чурум ёзугаар болбаазырадырын звено чедип алган. Часкы, чайгы, күскү ажылдар үезинде чарыктың негелделериниң күүселдезиниң түңнелдерин бек, он хонуктап үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап, четпестерни илередип, ону чайгыларының хемчегерин ап турган.

Звеноюң ажылының коргузуу чыл түңнелинде бедик болган. 350 га кызыл-тастан ниити чылда 560 тонна, а гектар бүрүзүндеи дүжүт 16 центнер алдынган. Бир центнер тарааның бөт-үнезин планнаанындан 10 хуу чыгаан, азы 5 рубль 71 копеек болган. Мал чеми культуралардан база ёки дүжүт алынган. Дүжүт алырының планчыларының Бүгү-ёнаа социалистиг чарыгың калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң доктаалын амыдыралга боттандырары-биле республиканың тараажыларынга кыйгырыгны хүлээп алган. Ол кыйгырыгны Барыын-Хемчик районнуң «Бардык» совхозунуң тараажылары, механизаторлары деткээш, «Алдан-Маадырны» чарышка кыйгырган. Звено тарылгага үлегерлиг белеткенген, звеночулар агротехниктиг ооредилгеге хаара түүтүнгеп.

«Алдан-Маадырның» бөт-орулга-чарылгалыг звеноюну туржулгазын нептеретиннээн, районнуң колхозтарынга, совхозтарынга ийиг звеноларны бо чылын организастарын, оларга ниитизи-биле 2570 га шөлүү быжыглаарын баш үдүр көргөн.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

АК-ДОВУРАКТАН

Кара-оол Байгирович Салчак Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бирги эзлчээн тудуп эгелээнден тура ол ында тудугчу. Ак-довуранчыларның Постоянный суурунуң дөрт-беш нөөт башкыларының барык чартык кезиниң тудугларынга ол киришкен. Ам оон бригадазында дөртен хире киши бар, олар 60 аал иштн чурттаар башкыны тудуп турарлар. Олар — февральдың планын ашыр күүсеткен.

ЧУРУКТА: бригадир С. Кара-оол.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың үүрмектеп чуурар комплексизиниң ийиги эзлчээнде слесарь Мерчан-оол Салчакович Сүүр-оолду «алдын хөлдуг мастер» дииптир. Дериглелерни ол дүрген болгаш баштыг кылдыр сөптээр. Оон эзлчээнниң планнарын дөртаамал ажыр күүседип турарында оон үлүү база бар. Чурукта — эзлчегниң эң дээре слесарь М. С. Сүүр-оол. Ол — социалистиг чарышка кезээде мурнавчы.

А. НЕВОЛИННИҢ фотолары.

ТАРЫЛГАГА БЕЛЕТКЕЛ МАСТЕРСКАЯДАН ЭГЕЛЭЭР

Орденнит «Сүг-Хөл» совхозтуң машина-трактор мастерскаязында бо хүннерде ажыл-иш хайныыщкыныыг. Механизатор, септекчи бүрүзү оларның бөгүн канчаар ажылдаанындан часкы тарылганың чедиишкинниг эртери хамаарыжыр дээрзин эки билир. Идегелдиг кылдыр септеп каан кевек, кожуг машиналы, трактор часкы тарылганы кыска хуусаада, чогуур агротехниктиг деңнелге чорудырынга улуг рольдуг болгай.

Ынчангаш бистиң механизаторларывыс септелгениң темпизин улам шапкынчыдып, бо хүннерге чедир септезе чогуур 35 тракторуңг 31-ин бөлен кылдыр септеп доосхан. Артхан 4 тракторнуң септелгезин чоокку хүннерде дүрген доозуп болур аргалыг. Тракторларның септелгезиниң шынары багай эвес.

Совхозтуң мастерскаязында ködээ ажыл-агый кожуг машиналарының септелгези кады чоруп келген. Амга чедир 17 трактор аждазының, 57 ниитирни, «СУ-24» маркалыг 6 сеялканы, 4 кожугну белеңиниң шугумунда тургускан.

Ажыл-агыйның механизаторлары болгаш септекчилери каш хонгаш, техника септелгезин бүрүн доосхаш, ону тускай комиссиялга дужаар. Оон ѳѳлүүде планда хуваатынганың ёзугаар хову турлагларынга ол техниканы чедирер. Ол ышкаш совхозтуң хову турлагларының ниити септелгезин чорудуп эгелээн. Оон чижээнге совхозтуң Киров салбырында Монгуш Мактар-оолга удуртkан № 1 бригаданы айтып болур. Ук бригаданың кежигүннери механизаторларының чурттаар бажыңнарын аштап, арыглап, чугайлаан, орун-дөжээн эңмеаеп, четчелээн. Ол-ла салбырда Куулар Чечекмаага удуртkан 12 кижи составтыг ногаажылар звеновзу ногаа үрезиннерин олуртуп, шөлдерже ѳдек соортулгезин чорудуп турар.

Техника септелгезинге кызымакай чоруун көргүскен шалыпчыларны борта адаары ѳөрүнчүт. Коммунист токарылар Күжүгет Экер-оол, Моңгуш Биличиң-оол, слесарь Моңгуш Доржу машина, трактор мастерскаязының эргелекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Айыш-оол Төмүр-оол, хоочун дарганнар Моңгуш Кара-оол, Моңгуш Эрес-оол болгаш ѳскелер-даа чүткүлдүг күш-ажылының улуг үлүүн киирген дээрзин айтыр аңаар. Механизатор болгаш септекчи болтуң, хөй чылда ажылдап келген бо үстүнде ады үнген мурнакчылардан аңгыда, аныяктарның улуг үлүг база киргеп. Ылаңгыя бо чылгы септелгеге Василий Сат, Ооржак Аныш-оол, Ондар Бавуу ышкаш аныяк механизаторлар боттарының ол хоочун эштеринден калыш чок ажылдаан.

Септелге ажылдарының темпизинге, оон шынарынга партия организациязының ролю улуг болган. Оон канчаар чоруп турарын, тус-тус механизаторларның араазында чарыштарның түңнелдерин коммунистер боттарының ажык хуралдарынга бо-ла чугаалажы бээр. Февраль айның төнчүзүнде партия эге организациязының ажык хуралынга «Часкы тарылгага белеткел болгаш совхозта техника септелгезиниң чоруп турары» деп айтырыгны чугаалажып көрген. Орта совхозтуң кол инженери Ондар Кошкар-оол биле контролер механик Борис Начын-оолдуң, гараж аргедекчиси Эрелчин Хүрең-оолдуң отчёттарын дыңнаан. Аңаа илереттинген четпестерни инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш удуртукчулар чайладып, септелгениң темпизин улам шапкынчытканы улуг ужур-дузалыг болган.

Часкы тарылга үезинде ажыл-агыйда бар техниканы чеп ажылаар толээде, илчирбе дутуйлуг тракторларга ийи волчегиг ажылдаарын мында шинтпирлеп алган. Ындыг сорулга-биле совхозтуң бодунда 25 кижиниң тракторист-машинистиң мергежилинге ѳөредип курсту ажыткан. Оларны совхоз дирекциязы стипендия, чүртгаар база ѳөреңир черлер-биле хандырган. Олар ам удавас ол курсту доозарының экзаменнерин тударлар. Совхозта 40 кижи III класстың чолаачыларының курузунда ѳөренип турар. Чоокта чаа ажыл-агыйда чолаачылап ажылдап турар 57 кижи кудумчу шимчээшкинниниң чаа дүрүмүнге шылгалдалар дужаган. Бо чылын совхозтуң 30 механизатору I болгаш II класстың трактористмашинистериниң курузун ѳөренип эрткен.

«Сүт-Хөл» совхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары часкы тарылгага белеткѐл машина-трактор мастерскаяларындан эгелээр деп чөптүү-биле санап турар. Ынчангаш олар бо чугула кампанияга ыяк белеткелдиг ужурашкан.

С. БИЧЕ-ООЛ,
мастерскаяда дунгаадакчы.

АНЫЯК ЛЕКТОРЛАРГА

Политиктиг чырыдышкын бажыңнга республиканың аныяк лекторларының семинары болуп эрткен. Ол семинар ийи хүн дургузунда үргүлчүлээн.

Чер-черден келген аныяк лекторлар «Аныяктар ортузунга кижизидилге ажылының чугула айтырыглары», «Элээди уруглар-биле ажылын арга-дужүлгазы», «Аныяктар ортузунга эрге пропагандазының айтырыглары», «Аныяк совет кижиниң моральыт мөзү-шынары», «Делегей байдалының дугайында» лекцияларны улуг сонуургалбиле дыңнааннар.

Семинарның ажылынга киржип, ёнаа солуп лекцияларны Политиктиг чырыдышкынын бажыңының консультантызы В. Тимофеев, республика прокуратуразының ажылдакчызы Э. Германова, Кызылдың № 3 школазының башкызы А. Сухэмлинова, милиция ажылдакчызы Р. Ингуе олар кыптаннар.

Аныяк лекторларның семинары дыңнакчыларга улуг дузалыг болган.

М. ХАЙДЫП,
семинарның киржикчизи.

Чарышканывыс Хакасияда

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИР

Хүлээлгелер күүседеминң хынап көөрге, Хакасияның үзетпүрүү улус ажыл-агыйынга бо чылдың баштайгы ийи ѳйында планнан ажыр 4 миллион рубльдиң продукциязын берген. Бүдүрүлгелер продукциянын хөйнү, бедик шынарлыг болгаш чиик өртектиг кылдыр бээр деп лозуң-биле ажылдап турар. Ынчангаш беш чылдың үшкү, шинтпирлиг чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга ооң баштайгы хүннеринден эгелээш-ле күжениишкинин улам калбартkан.

Моон түңнелинде бүдүрүлгениң хөгжүдериниң темпизи бедээн, түл дээрге ийи ай дургузунда ооң ниити хөгжүдезинин деңнели 13 хуу, продукция сайгарарының хемчээли — 18 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин — 11 хуу бедээн. Ынчалзадаа бо дээрге областың ортумак көргүзүгтерин-дир. Бо хүннерде он-он бүдүрүлге коллективтери шалыпкын ажылдап турар.

Абаканның болгаш Черногорскиниң, Алтай, Боград, Таштың районнарның үлетпүрүүн ажылдакчылары боттарының социалистиг хүлээлгелерин ниитизи-биле чедиишкиннинг күүседип турар.

Черногорскиниң шахтёрлары марттың эгезинге чедир планнан ажыр 65 муң тонна оттулар чүүлдү берген. Пөсчүлер база шалыпчы ажылдап турар, олар бо аразында 33 муң погон метр пөсту ажыр бергеннер. «Советская Хакасия» солуң бо доңчу түңнелдерни кылгаш, чарышта четпестерни база демдеглээш, мурнакчыларга деңнежириниче бүгү коллективтерни кыйгырып турар.

(«Советская Хакасия» солуң).

БЕРГЕН СӨСТҮ ЭЭЛЭЭР

«Абаканвагон тудуг» трестиң тудугчулары бо чылдың ийи айларында 3270 муң рубльди шингээдип алган, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң таласы-биле онаалда ажыр күүсеттингеп. Социалистиг чарыш ам улам калбарып турар. Оон эгелекчиван № 30 тудуг эргелелиниң П. Бойко удуртkан монтажниктер бригадазы болган. Ол коллектив тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын бо чылдың ноябрь 7-ге чедир күүседирин хүлээптеген. Оларның эгелээшкинин хей бригадалар деткээн.

Амгы үеде чарышта бүгү салбырлар, участоктар, бригадалар киржип турар. Керээлер чардынган, ажылчыннарның хөй нуруузу хууда хүлээлгелерни алган, тускай эртемнигдер боттары чогаадыкчы планнарлыг.

Бо бүгү—ажылдың организастыг талазы-дыр. Чарыштың кол сорулгазы—дуржулганы нептередири, ниити көдүрлүүшкүнүү чедип алыры болур. Ону бистер мындыг арга-биле: экономиктиг ѳөредилге, ажылчыннарның мергежилин бедидери болгаш янзы-бүрү профессиялыг болуруубиле чедип ап турар бис. Түңнел үндүрерде баяндыг системаны тургускан. Чижээ, № 31 тудуг эргелелиниде тудуг-монтаж ажылдарының неделя планын күүсеткенде 30 балл салып каар, ажыр күүсеткен хуу бүрүзүнге бир балды немээр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ѳстүрер талазыбиле көрдүнген көргүзүгнү күүсеткенде 10 балл биижип каар. Прогул барда, бүдүрүлгениң культуразы багайда ени ниити түңнелдерден чогуур санныг балдны казып кааптар. Мындыг система чарышты дээштиг организаставарынга дузалаан турар.

№ 51 тудуг эргелелиниде чиженер-техниктиг ажылдакчыларның хуу чогаадыкчы планнарының нетелделерин ажылдап кылган, ында киргеп кол чүүл — эртем-техниктиг дешилгени нептередири, белеп продукцияның единиязынга онаштыр чарыгдалдарны эвээжедири, мурнакчы дуржулганы түңнээри болгаш нептередирге киржип турар. Ынчаарга № 30 тудуг эргелелиниде кижи бүрүзүнүң хүлээлгелериниң түңнелин ылгаш, тиилекчилерге «Дээре монтажник», «Дээре дашчы» болгаш ескелээ аттарны тыпсып турар.

Бо бүгү хемчегериниң ачызында трестиң коллективи мурнунга салдынган сорулгаларын чедиишкиннинг күүседиринге бүдүрелдиг.

Н. СЛАЙКОВСКИЙ,
каттышкан тудуг комитединиң даргазы.

ЧАРЫШТЫ АРАЗЫНДА ХЫНАЖЫШКАН

СЭКП-ниң Усть-Абакан райкомунуң ажылының практиказында социалистиг чарышты удуртуру кол айтырыгларның бирээзи болуп турар. Ында уксажымдыганың Москва совхозу биле Октябрь совхоз аразында хөй чыл чаржып келген.

Чоокта чаа партия райкому ол ажыл-агыйларның аразында чарыжың хынашчырын организастаан. Кожалар бот-боттарындан хөй чүүлдерни билчип алган. Чедиишкин илдең. Чижээ, Октябрь колхоз бо талазы-биле түткүлдүг ажылдап турар. Совхозтуң коллективи беш чыл онаалдазын күүседир төлээде, хөй чүүлдерни кылыр. Чүгле 1973 чылда 143 муң центнер тарааны, 25 муң центнер сүттү, 6405 центнер эттн, 1180 центнер дүжүт бүдүрери планнаттынган.

Планнарда болгаш хүлээлгелерде мыйыстыг бода малдарның болгаш хойларның баш санын өстүрери, продукцияның бөтүнезин чиигедирри, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерн көрдүнген. Кожалары-биле бүдүрүлгениң кол адырларынга чарышка бо ажыл-агый кожуг чедиишкиннерни чедип алган. Кварталда эътн 1900 центнерни бүдүрер турда, ону 1838 центнер чедирген. Сүттүг бүдүрери болгаш күрүнеге садары чедиишкиннинг чоруп турар.

Чарыштың хынаддазын кылып турда, чамдык четпестер база илерээн. Чижээ, Москва совхозтуң сүт-бараан фермазының девискээри коруп-чуруп чок болган. Сүттүң шынары куду, чамдык ѳрээдерде санитар байдалы багай. А Октябрь совхозтуң фермазында чуруп база четпес. Малга чемнинда туснай бедеткевейн турар, ону каминавас.

Ажыл-агыйларның пайызындан-даа хынаң чоруун эштер ол четпестерни демдеглегнээш, хемчегер алырын айыткылаан. Ам ол четпестерден хөй чүүлдерни узуткан, ажылды оларда эдип алгылаан.

(«Коммунизмче орун» солуң).

ХАЙГААРАЛДЫ КҮШТЕЛДИРИП ТУРГАШ...

Хоойлуларны хажык чок күүседиири дээрге оон негелделерин амыралга боттанырары болур. Онү хайгаараарын ССРЭ-нин үндезин хоойлуу прокурорларга дааскан. Прокурор болуунун бо хүлээлгелерин күүседип, албан организация чердиринден, албандужаалдыг кижилерден, хамаатылардан хоойлуунү шынгы сагыырын, онү хажык чок күүседиирин негээр аргелиг. Маңаа хамаарыштыр бистин районда администрациинг органнарын хоойлуларга үндезилеп үндүрген боттарынын шиитпирлерин амыралга боттандырып турарында чамдык четпестерге доктаар болдым.

Иитизи-биле байдалды анализтеп көөрге, районнуң улус суду болгаш иштики хереқтер киллизи кандыг-бир болуушкун дугайында тодаргай кижилерге хамаарыштыр үндүрген боттарының шиитпириниң күүселдезин холдуу-биле амма чедип ап шыдавайн турар.

Чижээ, өре-самчыгдал кылган, шенелдеге шиитпирген Л. Чайбар, Д. Салы, Г. Дежиней оларны күш-ажылга ыяан-ла ажылдадып, тыпкан ажыынын 15 хүүдүн тыртыпгар деп шииткен турган. Оларга кеземче харыысалгазын онааган дугайында документилерни улус суду чогүүр органнарже 4—5 ай дургузунда чоруптааны-биле олар аңаа-ла чоруп турган.

Арага ижип алгаш, хой-иитининг чүрүмүн үреп, хүлиган херек үүлгеткен кижилерни иштики хереқтер киллизи штрафташ, оны төлевип алырынче кичээнгей салбаан. Хемчег алдырганнар оон түнелиниле 1697 рубльи төлеп бербейн читкен. М. Бады-Сүү, Ч. Хылбан-оол, Б. Довүү, Н. Чайбар ышкаш үргүлчү арагалаар, хой-иитининг корум-чүрүмүн үреп турар чамдык кижилерге үдүр шиитпирлиг хемчег албайн келген.

Айтырыг чүл дээрге, хоойлу-дүрүм үреэн тавырылга бүрүзүн аңаа эртиирбейн, оон харыысалгазының аар-чинги хамаан чок, чогүүр хемчегни алырында болур. Бир эвес ыяыг кемчегни албас, азы харыысалга хүлээткен кижилерге онү күүсеттирбес болза, кайы-даа тавырылгада хоойлу-дүрүмүн үреэни ол болур.

Моон адаанда чижектер онү коскүзүү-биле балыткай бээр. Улус судунун негелде херектериниң талазы-биле дүрүм ёзугаар күштүг болган шиитпирин суд күүсекчизи күүседир үжүрлүг. Район прокуратуразынга кирип турар негелде-хомудалларның он ажыг хүүзү үрүг азыралынга азы кырып назылаан ада-иезинге алимент төлээр дугайында судтун шиитпирин харылакчы кижилер үр үеде төлевейн турарының дугайында болуп турар. Оны тодаралып келиргеге, суд күүсекчизи күүседир хүүдүстү харылакчының ажылдап турары организациязынче чорудулгакаш, оон-биле кызыгаарланып турар болган. Харылакчылар ол ажылынан үнүп алгаш, өскээр чорүй баарга, албан черинин бухгалтери күүсекчи хүүдүстү суд черинге дораан чорудуп бээринин орнунга, шкавынче суп каар. А суд күүсекчизи ол хүүдүстүн күүселдезин контрольдавас. Мынчангаш негелде-хомудалдар үнүп келир. Бо тавырылгага күүседир хүүдүстү чоруткан албан организация чери болгаш суд күүсекчизи хоойлу-дүрүмүну күүселиринин дорту-биле хажыткаяы ол-дур.

«Чолураа» колхоздуң бухгалтериязы аңаа керээ ёзугаар ажылдаан В. Подольскийзең үдүрларынга төлээр алиментини тыртпайн турган. «Ак-Эрик» колхоздуң бухгалтери турган Ш. Сенди алимент төлекчизи П. Малышевтен 77 рубльи тыртказ, ону алыр ээзинче үш ай дургузунда шилчитпээни илерээн.

Тес-Хем райпозунуң негелдезиин ёзугаар өре-самчыгдалдар-биле холбашкан 100 мун ажыг рубль туниуг күүседир хүүдүстер шиитпирлеттинмейн чыпып турар. Ол дээрге кооперация хөрөнгизин самчыгаан кижилер ол дээш каныг-даа хемчег хүлээвейн, чедирген материалдыг каражаны төлевейн турары-дыр. Эрзин районда чурттап турар Соян Доржуда 8000 рубльиин өрээн. Самагалдайда Төре-Бижи, Ак-Эрикте Р. Карты дээш ышкаш кижилер өрелерин каш чыл уламтыр төлевейн келген.

Албан организацияларның кол бухгалтерлери күүседир хүүдүстер ёзугаар харылакчылардан акша-хөрөнгини чылдагаан чок тыртпайн турар тавырылгаларда, оларны 10 рубльге штрафтаар болгаш негекчи ол албан черинден харылакчының өрезин төлеттирип ап болуур эргелиг дээрзин хоойлуда айтып турар. Күүседир хүүдүстер чоруткан албан черлериниң бухгалтерлери моңу эки билип алыры чугула.

Колхозтарның, совхозтарның мал-маганын чиирип, төтчеглээн кижилерден ону мал-биле төледирин чедип алырын ССРЭ-нин Министрлер Чөвүделиниин 1954 чылдың февраль 17-де үнген доктаалында айытқан. Тес-Хем районда ындыг тавырылгалар бар. Ажыл-агыйлар үдүрүкчулары ону күүседир дээш боттуг хемчегларни алыр ужурлуг.

Хоойлу-дүрүмну хажык чок сагыыры дээрге албан-дужаалыг болгаш хамааты кижинин хүлээлгези болур. Ынчангаш ону амыралга боттанырары дээрге эрге-хоойлуну быжыглаарының бир дээштиг хемчээ. Ону чедип алыр дээш чогүүр хемчегларни район прокуратуразы моон сонгаар-даа күштелдирер сорулгалыг ажылдап турар.

Д. МИЖИТ,
Тес-Хем районнуң прокуроруу.

Кижи болгаш хоойлу

КОСМОС-БИЛЕ ХАРЫЛЗАА ТӨВҮНДЕ

ЧУРУКТА: «Луноход-2-ниң» экипажы ажыл өйүнде.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Н. Акимовтуң фотозу.

БАЗА КАТАП ОРУКТА

Часкы, күскү үелерде бойдустуң эргидези онзагай чараш-даа болза, Георгий аңаа ындыг-ла өөрүвес. Орукчуларга ол черле ындыг бооп чалавас. Өл-шыктыг, үер-суглуг үелерде орук ажылдакчыларының ажылы нарыылай бээр. Харыылап турар участокталарынга ажылды бичии-ле сулаадыптар болза, оруктарның үрелиишкини үргүлчүлээш туруп бээр, аргажок черденне улут ажыл үнер. Дон кыжын азы изиг чайын оруктарны ол-бо талазынче дескилей тыртырын каарга алаан үеним дургузуунда экижий бээр.

Ынчалзажок орук ажылдакчызы бижинин ажылын чылдың кайы-даа үезинде таарымчалыг дең канчап чугаалаар боор. Дувүлээн шүүрганның кышкы дүне, каш-каш хонук уламтыр бораннаан төнмес-бантас чаашкынның хүннерде орукчулар ажык дээрнин адаанга ажылап, чоннуң орук харылзаазын үзүктелирбес дээш боттарының үйгу-дыжын үттүптәлар.

Хүлээнген участогунда орук тун шынарын доктаамал эки байдалга тургузар дээш орукчу бүрүзү дыка-ла кызар. Ол дээрге, оон ажылының хойге кесту бээр шынары-дыр. Орук дескиге чаагай боорга чолаачылар, пассажирлер сээн адынны билбес-даа бол, сээн болгаш өөрүн дугайында чылыг сөстү чугаалаарлар. Чүүк сөөртүрүвүн хемчээли улгадыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедирер.

Бульдозерист Георгий Трояков бо бүгүнү бодавышаан, күчүлүг техниказы-биле Шүүрмак артының дошталган онгуа-чингил орууң аштап турар. Ол мергежил бедидериниң курузун чап-чаа ооскаш, бөгүн ажылынга бир дүүлээр үнгени ол. Бо чоокта тракторнуң башкарылга тудаларын түүпаан холдар, өөренген ажылын сагынган ышкаш, трактору дүргеледиптеринге белеин кончуг газ немээр туланы болганчок-ла туда бээр турган. Дүргедеп болбас. Дүргедээр болза орук багай аштаттынар, өнгар, дон черлер хевээр артып калыр.

Ынчангаш Трояков трактору кынамчалыг башкарып, чоокта чаа курска дыннап, билген чүүлдерин база катап сактып, сеткилги өөрээниңден хүлүмзүрүп каар.

Бульдозерист Г. Трояков № 2 орук-түдүг эргелелиниин мурнакчы ажылчыны Балганзын — Самагалдай аразының чазаглыг орууң ол кылчың турар. Ийи ай бүрүнгаар орук түдүүнүң ажылдап турар механизаторларның мергежил бедидериниң күрүзүн организастаан турган. Дүржүлгалыг механизатор аңаа чедиишкинниг өөренген болгаш гидравлика-биле башкарар орук түлүүнга ажыглаар күчүлүг грейдерлериин тургузуун, материалыг кезээн болгаш оларны башкарарының аргаларын шингээлип алган.

Күрстүң кичээлдери доостуруу билек нарын техника башкарарының шынзылаазын хүлээп алгаш ынак ажылында Трояковтуң база катап ажылдап киришкени ол.

А. КРИВОНОШКИН.

РОССИЯНЫҢ АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАЛАРЫНДА

ДОШКА УДУР КЫЗАҢНААШ

САРАНСК. Саранскиниң «Электровыпрямитель» заводу беш чылдың бо шиитпирлиг чылында полупроводниктиг чаа приборларның баштайгы болууш бүдүрүп үндүрген. Шынар талазы-биле эң чергиин чергелиг дээш оң чаа приборлар электри дамчыдар бедик вольтулуг демир удазыннарның дошталырынга удур демисежирииге ыка дузалыг.

Ам күүдүүг энергиины замчыдып турар электролиг демир удазыннар бойдустуң хөй-хөй айыылдыг болуушкуннарындан: чаңчык хүжериинден, хат-чаъстан, бүлүт-тумандан идегелдин-биле камгалалдыг болган. Кыжын өл хар болгаш агаарның өлшыгы аңаа чыпшыгаш, деңзи партай бээриинден удазын үстүп чаштай берип болур. Ынчангаш удазыннарны оон камгалаарының эң таарымчалыг аргазы — чыпшыгнан доштуу дүүген-ле эргизери болур. Ынчаарга ону канчап кылырыл? Удазынны кылымаа «чаңнык» дүүген изиидиттери специалистерге билдингир турган. Ынчангаш физиктер болгаш конструкторлар чогум-на ыңыг арганы ажыглаар деп шиитпирлээнер. Электротехниктиг эртем-шинчилел институдунуң болгаш «Энергосетьпроект» эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары полупроводниктерниң хүзээзи-биле электри тогу дамчыдар демир удазыннарның ложун эргизер хереклелги тургускан.

Саранскиге тургускан ыңыг чаа приборларны чурттуң янзы-бүрү агаарлыг бүгү зоналарынга шынеп көрген болгаш таарымчалыг шынарын бадыткаан.

Ыңыг баштайгы агрегаттарны Сахалинче, Норильскиже, Магадан областче болгаш Кавказче чүдүүл чорукан.

И. ХВАСТУНОВ,
СЭТА-ның корр.

МАСТЕР АЗИЗОВТУҢ ШКОЛАЗЫ

МАХАЧКАЛА. Дагестанның сураглыг нефтичизи, Ленин болгаш Октябрь Революциязы орденнериниң адылеичизи Магомед Азизовтуң бригадазы хонук дургузуунда ажыл үезинде беш хире шакты камнап ап турар. Ол коллективтиң күш-ажылчы календары ам 1974 чылдың апрель айын көргүзүп турар. Ажылчыннар технологиниң улам-на сайзырангайжыдыр турар, ынчалза-даа күш-ажылды эң таарымчалыг кылдыр организастааны код түүпелди берип турар. Ажыл хүнүн доллур ажыглаар дээш бригадага эдлеглер солуурда ажылды соксатпайн кылып турар апарган. Ам ол үеде чаңгыс-даа ажыл минутазы халас эртпес болу бергеи. Ол ыяжаш кол болгаш чузалал-даа ажылдарны хары угда кылып турар апарган соонда, эвээш эвес шак-үе база камнаттынган: хооразаларны чер иштинче суп азы көдүрүп үндүрүп турар үелерде ажыл-чыннар насостарны сөптей шаап алыр. Черни үттеп эгелээнде, механизмни чер иштинче киирип, көдүрериниге, үүтээн черни арыглаар суук бүдүмелиг кударынга болеткеп ап четтигиптерлер. А чүүлда үезинде чер үттээр зериг-хереқселдерни ыяк хынаап, белеткээр. Бригаданың кежигүннери барык шупту-зу янзы-бүрү мергежилдерни чедип алган — каныг-даа ажылды кылып шыдаар.

Камнаттынган минуталардан түүнер болгаш бүдүн-бүдүн айлар тургустунар. Орус Хутор деп төлде совхозу № 85 скважиназын М. Азизовтуң бригадазы планда көргеи хуусазыындан 77 хонук бүрүнгаар ажыглалга хужаапкан. Ол бригада ийи ай бичии-ле ажыг че дургузуунда черни 3500 метр хаңыр үттеп четтигиптер. Бригада аңаа 80 мун ажыг рубльди камнап алган. Оон аттыгып үнген нефть коллективтиң шалыпчы ажылынга ёзугаар шаңнал болган.

Мурнуу Сухокумнуң чер үттээр ажылдар эргелелиниң ол эң дээре бригадазында мурнакчы дуржулганың школазын тургускан. Оон дыка хөй «доозукчуларын» бригадир М. Азизовтуң мергежилиниң чажыттарын билип алганнар. Бир эвес мурнунда чүгле ол бригада чылда 10 метр черни үттеп шыдаар турган болза, эрткен чылын аңаа өөренип турган Айболат Халитовтуң бригадазы базала ол хире черни үттеп шыдаан. Школаның доозукчуларының бирээзи Гаджа Далгатовтуң бригадазы чер үттээрининг планын ийи катап ажырташ, 220 мун рубльди камнап алган.

А. АМАЕВ,
СЭТА-ның корр.

«ЖИГУЛИЛЕРНИҢ» СЕПТЕЛГЕЗИ

ГРОЗНЫЙ. «Жигулилерни» фирманың күсели-биле септээр чер — Грозныйның базазы Волгада автомобиль заводунуң онза хевирлиг бирцези болуу бээр. Амгы үениң ол улуг будурузе черинден кандыг-даа артык кезектерни алыр, кандыг-даа нарын (капиталдыг безин) септелгени кылыр, дүржулгалыг специалистерниң сүмезин ап болур. Ол чаа базазының хандаг-даштыг чуртка автомобильдиг аян-чорукчуларның машиналары болур.

Бо часкы хүннерде монтажчылар кол бажыңны тудуп эгелей берген. Аңаа «Жигулилерниң» септээр пектер болгаш баштаар чер турар. Кол чазаглыг оруктан Грозныйга четкен делгем автоорукту кылып доозупкан. Бо чылын бажыңның дээвиринге чедир туткан, технологтуг дериг-хереқселдерни эптеп эгелей бээр сорулгабиле ажылды шалыпкын кылып турар.

«Жигулилерниң» септелгениниң ол базазынга ындыг машиналарны чонга садар делгем-садыгны ажыдарын шиитпирлээн. Аңаа көргүзүп залын болгаш бензин кудар станцияны база тудар.

Г. НАСОНОВ,
СЭТА-ның корр.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

- Чехословак-совет найырал иитилелиниң кежигүннери миллион үш чүс муң кижи
- Японияның чонунуң боттарының эрге-ажыы дээш демисели
- Депшилгелиг күштериң эвин бузарынче Пекин угланган

Найырал эвилелиниң хүрээлеңи өзүп турар

ПРАГА. Чехословак-совет найырал эвилелиниң кежигүннериниң саны чүгле Чех Социалистиг Республикада безин 750000 кижи четкен деп, ЧСНЭ-нин Чех организациязының ТК-зының бирги секретары М. Гранде ол найырал эвилелиниң обком секретарьларының Прагага болган чөвүлел хуралынга медеглээн. ЧСНЭ хүрээлеңиниң бүгү кежигүннери Чехословакияның 1 миллион 300 мун ажыг хамаатылары болган.

ЧСНЭ болунуп тургустунганының 25 чыл оюн чоокта чаа демдеглээн. Ол эвилел чээрби беш чыл дургузунда ЧССР-нин Национал Фронтузүнүн эң маселыг организацияларының бирээзи болу берген. Оон организациялары республиканың бүгү 108 районунда ажылдап турар. Олар херек кырында үлетшүрүнүн улуг бүдүрүлге бүрүзүнде, көдээ ажыл-агый кооперативтеринде, шериг кежектеринде, дээди өөредилге черлеринде, школаларда ажылдап турар.

Чехословак-совет найырал эвилели ЧКП-нин XIV съездизинин тургусканы чехословак бешки беш чыл (1971—1975) планының экономиктиг сорулгаларын боттандырарынга ботту улуг үлүг-хуузун киирип турар. «Чехословак-совет найырал коллективи» деп хүндүлүг ат чедип алыры дээш социалистиг күш-ажыл бригадаларының чарыжы бүгү чуртта калбарган.

ЧСНЭ-нин боттандырып турар ажыктыг ажыл-ижинин чамдык үлүг-хуузун безин санаар болза — будүрүлге талазы-биле чаагай эгелээшкиннер, чанчыл болган найырал айлары, совет ураи үүлдүн конкурстарын, фестивальдарын эртиирери болуп турар. Өөнүктерниң эвилели ССРЭ-нин чеиишкиннерин пропагандалаарынче. СЭКП-нин XXIV съездизинин шиитпирлерин амыралга боттандырар талазы-биле совет ажылчы чоннарның үре-түнелиг ажыл-чорудулгазы-биле чехословак хой-иитинии таныштырарынче болуунун ажылынга кол кичээнгейни салып турар.

Өжээнниг чөңгээ

КАИР. (СЭТА). АКШ-тың өжээннег үүлгедиг кылганын — америк шериг-агаар күштериниң «С-130 геркулес» самолёдунун Чер-ортузу далайның ливия-египет эриктерин дургаар хайгыыл ужудуушкуннар кылганын Каирнин солунналы дыннаткан. АКШ биле Израильдин аразында харылзаа эки билдингир чүве болганда, америк самолёт АКШ-тың-даа, Израильдиңдаа ажыынга таарыштыр хайгыыл ужудуушкуннарны кылып турган деп бүзүредиг чугаалаап болуур дээрзин «Аль-Ахбар» бижээн. АКШ-тың ол үүлгедии болза «Фантон», «Скайхок» самолёттарны Израильге бээр дугайында дугуржулгазы-биле бир дөмей болуп турар-дыр деп, солун үламчылап бижээн.

Часкы шавар халдаашкын

ТОКИО. (СЭТА). Япон ишчилер часкы демиселдиң баштайгы чаңгыс ай ажыл соксадыышкынын март 29-та Японияның 14 үлетчүр адырының профэвилелдеринге эрттирер. Аңаа металлистер, машина тудугжулары, түүлбүрү ажылдар кылыр ажылчыннар болгаш оон-даа өскелер киржир. Од ажыл соксадыышкынының дугайында шиитпирни япон ажыл-ишчилериниң каттышкан часкы демиселин чорудар комитеттиң удурутулга черинин хуралынга үндүрген. Ук хуралга бо чылдың часкы шавар халдаашкынының баштайгы түнелдерин чугаалашкан. Комитеттө япон ажыл-ишчилериниң профэвилелдериниң Кол чөвүлели, каяа-даа хамаарышпас профэвилелдериниң харылзаа чөвүлели болгаш өске-даа каттыжышкынчылар бактаап турар. Оларның хүрээлеңнери сес миллион ажыг кижилиг.

Часкы шавар халдаашкынны ол чөвүлел хуралдың киржикчилери эки эгелээн деп демдеглээн. Хой-хой профэвилелдер ажыл төлевирин остүрерин болгаш ажылдаарывың байдалын экижидерин, ажыл шагын кызырарын болгаш өске-даа негелделерни күүседирин ам безин чедип айтан. Чогум кол тулчуушкуннар ам болур.

Бо чылын Японияга часкы шавар халдаашкынны чорудуп турары ону 19 катап эртери ол боон турар. Часкы шавар халдаашкын ажыл төлевирин остүрер, ажылдаарының байдалын болгаш пенсия системазын экижидер, боттарының амыдырал эргелерин камгалаар дээш ажыл соксадыр эргени күрүненин албан-хаакчыдарынга тыпсып бээрин чедип алыры—кол лозунгуг. Японияның ажылчы чону АКШ-биле шериг кереэзин узуткаары дээш, Азияга америк стартегиязы күштелдиринге Японияның ролюн күштелдиринге удур, япон чепсектиг күштериниң күжүн улам улгаттырарындан ойталаары дээш, тайбың конституциязы камгалаар, дайынга удур демиселди база чорудуп турар.

Эрткен чылын часкы шавар халдаашкын үезинде 3000 ажыг ажыл соксадыышкынын эрттирген. Аңаа барык ийи миллион ажыл-ишчи киришкен. Бо чылдың часкы демиселиниң эгелээвинден бээр бир ай болган. Демократтыг парлаагаиың демдеглеп турарын ёзугаар алырга, од демиселдин түлүктеп турары чурттун ажылчын шимчээшкининиң бүгү төөгүзүнүң дургузуунда ажыл соксадырының эң хөй санныг турганындан безин ажыг түңнелдиг болуруң чедип алыр деп ыңаныр барымдааны берип турар.

Чаа далай өртээли

БЕЛГРАД. Воеводинаның чүктер сайгарар чаа, эң улуг далай өртээлин Самборда тудуп эгелей берген. Оон судноолар турар денискээриниң узуң дурту 500 ажыг метр. Аңаа кылыр ажылдарны бедии-биле механизастаар, чүүк дүжүрер-чүдүрер сайзырангай чаа-чаа деригларни тургузар. Ыңаачгаш чылдың-на 850 мун тонна чүктү аңаа сайгарып болуур апаар.

Самборнуң далай өртээли ажыглалга кирерге, Воеводинаның хой-хой хоорайлары машина тудуунун, химия үлетчүрүнүн болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының продукциязын Белградтан, Нови-Садтан база Югославияның өске-даа хоорайларынан алыр. Сут оруун ламчыштыр-ону дажыглаарының чарыгдалы чиик болур. (СЭТА).

Пекин—депшилгелиг күштерге удур

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның парламентизининг башкарыкчы Индий национал конгресс партиязын соңгутқан кежигүнү Шаша Бхушан «Индия биле Бангладештиң Кыдаттың хөлегелеп турарыл» деп номун үндүрген. Ол номда хогжүп орар чурттарның аразынга Пекининиң удуртукчу рольдуг болуксап турарын сойгалаан. «Кыдат шыналла хогжүп орар чурттарның санынга кириксээн болза, империализмге удур, колониализмге удур политика чорудуп, өске улустарның империалистиг хамааржылгадан хосталырының херөзинге дуза чедирген турган. Ынча дээринин барымдаазы безин чок ышкажыл. Кыдат бир талазында, империализм-биле дем каттыштырып алгаш, өске талазында, — хогжүп орар чурттарда депшилгелиг болгаш демократтыг күштерниң эвин бузар политиканы чорудуп турар» — деп, автор айытқан.

Кыдат удуртукчулар национал-хосталгалыг шимчээшкинни шиитпирлиг деткиир бис деп бүгү делегейге медеглеп келген. Ынчанмыже, хе-ректиң ужуру Бангладешке хамааржы бээрге, олар боттарының ол медеглелин үттүп каапкан. Дарлаткан улустарның хостакчы демисели-ниң эрге-ажыктарынга өскерликчилер болгаш үүлгедиг-дерни Пекин кылган. Бангладеш хамаарышпас күүзүне болу бээрге, ол аныяк күүзүнениң КНО-га киреринг шаптыктаар дээш. Пекин делегейниң ол организациязынга хоругдал тургузар эргезин ажыглаан деп, индий парламент кежигүнү оон ыңай бижээн.

Пекин болза Индия биле Пакистанның аразынга, Бангладеш биле Пакистанның-даа аразынга тыйбыңны тургузарынга удурланырын база үнгүлчүлеп турар. Пекининиң пропагандачы хамык күжү ол девискээрде дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырбазынче мобилизастаттынган деп, Ш. Бхушан оон ыңай демдеглээн.

«Кыдатка 1972 чылдың сентябрьда каш-даа хүнү эртиргеи мен. Пекининиң ажылдакчылары-биле чугаалашкаш, Кыдат болза Индияның каяа-даа каттышпас политиказының болгаш тайбыңга ыңак бүгү улустарның дем каттыштырылгазының эптеш чок дайзының деп үүвеге шуут бүзүрээн мен. 1962 чылда Кыдаттың Индияга удур хөделиишкини, ыланғыл каяда-даа каттышпазының дашты-кы политиказынга удур угланган. Ол политиканы Нерунуң удуртулгазы-биле Индия найгылыш чок боттандырып келген болгай» —деп, автор айытқан.

Кыдат үүлгедиглер делегейниң коммунистиг шимчээшкининге удуралынган болгаш кол халдаашкынның олче утландырып турар. «Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чарылдырарынче утланышкын ол шимчээшкинге Мао Цзэ-дуннуң кара чаңгыс болгаш маргылдаа чок баштыңчы болдуруксаар чүткүлүн херечилеп турар». Пекин оон-биле капсырлаштыр империалистиг күрүпелериниң демократтыг шимчээшкининиң бүгү делегейге кошкадыр оралдажышкы нарынга улуг дузаны чедирип турар.

Эфиопия. Бо чурттуң найысылалы Аддис-Абебе хоорайда «ЭФСО» дээр советэфиопия иитилелдиң девискээриниде совет кодээ амыл-агый болгаш орун-тудуг техниказының база автомобильдериниң делгелгези улуг чедишкин-биле эрткен. Янзыбүрү хевирниң тракторларын, бульдозерлерни, комбайннарны, орук таптанчыларын, компрессорларны аңаа делгегилээн.

ЧУРУКТА: делгелгениң бир булуңу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КАҢ-КАДЫК БОЛДУРАР ДЭЭШ

Кызыл хоорайның Октябрь кудумчуузунда үш каът, түн лег аяккыр бажында республиканың өкпе аарыглары эмнээр диспансериниң уруглар эмнээр салбырынга чораап, ында ажылдап турар дээди эртемниг эмчилерге ужуражыр.

Өлчей-оол, Татьяна Одумовна Падарчи, Лидия Александровна Удумбора оларның кайгыдаа калбак-делгем ораи-чуртуустуң улуг хоорайларынга эмчи институттарын дооскулаанкар. Эмнелгениң эргелекчизи, РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи, бодунуң мергежилиниң аайыбиле 22 чыл ажылдаан Лидия Ивановна Кабешева бо аныяк эмчилериниң дугайында мактадың өөрүнүт, чылыг сөстерни сөгледи. Оларның кайгы-даа боттарының билиин, мергежилии бедидип, эмнедип келген бичии уругларны кичээнгейлиг пинчип, чаштарын кан-кадык болурунче улуг сагыш салышкынының болуп, терле төлептиг ажылдап турарлар. Татьяна Одумовна Падарчи институт дооскаш, 10 ажыг чыл ажылдаан. Эмчилерниң билиг бедидер курстарын база дооскан. Чонуң кадыкшылын быжыглаарының хөрээге төлептиг үлүүн киирип келген, бедик мергежилдиг эмчите эрткен чылдың төнчүүнде Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизин деп хүндүлүг атты тывыскаан. Оон-биле кады ажылдап турар авыян эмчи Клара Байыровна Өлзей-оол дээди эртемни чедип ап, кан чыл эмчилээш, Москвага уругларның өкпе аарыгларын эмнээр талаазыбиле билиг бедидериниң ийи чыл хуусаалыг дээди курузун дооскан. Ол ышкаш, арга-мергежилии бедип бар чоруур эмчивис Лидия Александровна Удумбораның өөрүлделиг базымнарының дугайында база хөйнү чугаалап болур.

Өкпе аарыглары эмнээр диспансериниң бо салбырында 75 орун бар. Ацаа республиканың районнарындан келген уругларны эмнеп, кадыкшылар. Ук коллектив тодаргай чедиишкиннерлиг. Эрткен 1972 чылда 163 уругну экирти эмнээш, авалдарынче үдээп. Аар ааражы, кадыы экижээн, үш хардан өрү чаштарны Балгазының санаторийинче дыштандырып чорудуп турар. Маңаа үр хуусаала эмнээр ужурунда, оларга чиигеткен өөредилге программазын ёзулаар өөредир класстарны ында ажыткан. Оларның башкызы Клара Байыровна Базыр-Сат кичээлдерни эрттирип, онаалталарны берип, өөредилгениң түнелин үндүрүп турар.

Түскай негелдеделиг социалистиг чарыш республиканың уруглар эмнелгелериниң аразында чоруп, оон түнелин үндүп турар. Ол чарыштың бир дугаар черинде Россия федерациязының алдарлыг эмчизи Лидия Ивановна удуртқан салбыр болган. Эмнелгениң өөрөлдеринде арыг-шеверни, эмнедириниң, дыштанырының талаазы-биле хүн чурумун сагыры бедик деңнелде. Уругларга таарыжыр чаа номнарны садып ап, библиотеканы ажыткан. Телевизор болган ойнаар чүүлдер уругларның долу ажытталында. Мында чамдык уруглар аргыырының, даараныгының болгүмнеринде улуг сонуургалдыг өөреним турар. Ол бүгү мактадыг чүүлдер эмнелгениң найыралдыг коллективиниң ачызында болдуюп турар. Кадыы кошкак чаштарны ажаап, хайгаараарынга, оларга сагыш-човаашкынныг дуза чедиреринге медицина ажылдакчылары Надежда Ивановна Бегаева, Анна Васильевна Девятлова кылымак болуп, мактадың келгеннер.

Оң талакы чурукта ол эмнелгеде эмнедип, кан-кадык болуп бар чыдар уругларның аргыя өөренип турары.

О. ОХЕМЧИК.

Авторнуң фотолары.

Шүлүк кыдыраажындан

КЫЗЫЛЫМГА

Белдир черде Кызыл хоорай
Мени кел деп кыйгыра бээр
Кылаң дээрлеп ылгып аъттыг
Кылыйтыптар чаячылдыг мен.

Самолёттан куду көөрге:
Чараш Сибирь чаптыла бээр.
Сээн сыныңар меңгилерге
Чайынналып кестүп келир.
Сагынганым хоорайым
Чассыткан дег утказып алыр.
Хөгжүлдезиң эскерип каап,
Хөрек-чүрээм таалап хаптар.

С. ОРТУН-ООЛ.

Москва.

ЧАС-ЛА КЕЛИР

Удавайн чеңнер бадар.
Улуг сыннар хевин солуур.
Алдын сырга—анай-хаактар
Арыгларны аян киирер.

Тулаа, төлдер делгемнерни
Дуруналар ыры долар.
Эрткен күзүн көшкен куштар
Эдержипкен чанып келир.

Ак-көк кудай, эргим черим
Аялгалар арыын дыннап,
Моге, күштүг кижидиве
Мөгейгензиг кыннып келир...

Час-ла келир. Бойдус оттуп,
Сагыш-чүрек доюлдурар.
Чалбыраштыг одаг ышкаш
Чалыы, изиин сөңнеп келир.

Ишчи болгаш чымыштыг чае
Ие-чуртту эргип келгеш,
Чүрегтериң одун көзеп.
Чүгле үлеп турарын көр.

М. ДОРЖУ.

БИР ЭВЕС ИЛБИЧИ БОЛЗУМЗА

(Чеченчугаа)

Чайын арга-ыяштың аразыбиле агыы бадып чыдар хемнериҥ эремнеринге эштиҥ алгаш хүнге догелеҥип чыдарга магалыг-ла ийи! Бир-ле чайыы, суурувусу кыдыында хемчигешке оолдарның болганчок-ла чыглып келир черге—эштиҥ эремге келгеш, шымнып-ла кирдим. Кажан эриктиҥ өске талазыдан шымныҥ үнүп келиримге, бир-ле бичии үн:

— Аныы, силер «суг ээзи» эвес силер ыйнаан?—деп бо.

Мен дораан-на кожаларым оолдарын таныш кагдым. Олар мен шымны бергенимде, маңнаҥыш келген дээрэйн биле тыртып алган мен.

— Чок, оолдар. Мен бодумнуң илби-шиҥим-биле суг ээзиҥе бараалган чордум ийин—деп, баштактанмышаан эриктеҥ сай кырынга чыдып алдым.

Оолдар каттырышпышаан, илик-хевин үштүна бердилер.

— Бир эвес илбичи болган болзунараа чүнү кончаар силер, оолдар?—деп, олардан айтыргаш, харыы маңаа эдеҥ чыдып алдым.

— Илбичи болган болзумза, дыка хөй акшалыг ыылдыр илбилеҥиҥ алгаш, чүнү-даа бол садыҥ алыр ийик! —деп, оолдарның бирээзи чугаалады.

— А мен илбичи болзумза, суурувусту улуг театрлыг, магазиннерлиг хоорай ыылдыр илбилеҥтер ийик мен—деп, ийигзии харылады.

Адактың соонда мээң эң-не танывыры Айдың-оол турган:

— Бир эвес шынап-ла илбичи болган болзумза, делегейге лайын халавыт, аш-чүтүү болдурбайн, бүгү-ле кижилерге дең эргеҥи, хосталганы, тайбыҥы, ыйнаралды илбилеп бээр ийик мен!—деп, чугаалаш, улуг тыҥнаш оорлеринге удур корду.

Козек када оолдар ыяжым барылар. Шупту-на бодунуң бодаллары-биле бодаҥып олурганнары чадавас боор оң.

— Ор-хей, Айдың! Илбилиг болуру албан эвес, а бистер бүгү кижилер чер кырынга аас-кежиҥ, чаагай чоруктуг дээш турүүр үжүрлүг бис—дээш, Айдың-оолдуң холуң туттум.

Оолдар хөглүү кончуг тура халыышкаш:

Алдын хүн хүннеп турзун,
Аяс доор чайынналзын,
Авам маңге чурттазын,
А мен кады чоруурийн—

деп, ырлавышаан, эзремче эштип кириптилер.

В. САТ.

Мүзик-холл келир

Удавас Тывага лилипут артистер келир. Бистиң чурттуң хөй хоорайларынга ол ансамбльдиң артистери ойнап келген болгаш оларны казадаа улуу-биле сонуургаар. Оон составында 26 кижи бар. Орус улустуң ырыларын, жанрлыг ырыларны, өске-даа номерлерни олар күүседир. «Ында бүгү кижилер бүгү чүвени күүседир—ырлаар, чугаалаар, ынчаарга олар танцылаар, чеченчугаалаар, ынчаарга олар ол күүседиглерни бедик мергежилдиг, хандыкшылыг, аажок солуң күүседирлер»—деп, «Социалистиг Осетия солун бижип турган.

Бо «бичии мүзик-холлдуң» ойнаашкыннары Кызылга март 26-да ажеглээр. Мында эстрада чүүлдерин А. Галь тургускан, артистерниң удуртукчузу — Н. Дольский.

С. САЛЧАК.

ЧОНУҢГА БАРААН БОЛГАН

«Дамырактар каттышкаш хем болур, тарамыктар каттышкаш күш болур» деп үлегер чугааны үндезини кылдыр алгаш, бодумнуң өөрүшкүдеп хайныкпан боалдарымны бижип көрейн.

«Улуг-Хемним-Енисейим» дижип ырлажып турарывыс Сибирьниң күүлүг хемниҥ бажыңда чурттап турар-дыр бис. Ол чүгле Сибирьниң эвес, харын-даа делегейниң улуг хемнериниң бирээзи. Ол ышкаш Енисей—найыралдың хеми. Оон дугайында чугаалаары дээрге-ле, хөй-хөй нацияларның амыралы, салым-чолуунун дугайында бүзүн төөгүдүр.

Революция мурнунда Енисей эзнизиргей орай, шөлүүлекиҥ чурту чораан. Ол дугайында ыыдыг одуруглары сактып олур мен:

Дүмен чылдар дургузунда
Түрек көрүп,
Дүмбей Сибирь—шөлүүлениҥ хеми чорупм.
Волгага төрүттүнген улуг кижи.
Болу безиҥ маңаа турду.
Шүшь хем бо-дур.

«Енисейге амыралыр үё-човуур-биле эгелээн, а келизинде барып бистиң дүжүүске безиҥ кирип чорбаан өөрүшкү-биле ол бүрөттинер... Кандыг кайгамчык, дески чаагай, үтаанныг болгаш эрес-дидим амыралыр шаа барып бо эриктерни чыырдар ирги!» деп орус чогаалчы А. П. Чехов күүлүг Енисейниң дугайында шүүт өттүр көрүп чугаалааны кайгамчык. Шынап-ла Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачызында ол демниҥ унунда амыралдың кайгамчык чаартынганын

Енисейниң бедик бажы
Эстеп баткан Улуг-Хем бо.
Уның чурттаан улус-чону—

деп чүве ол-дур.

Енисейни делегейде эң күүлүг, сураглыг дижир. Ол—шын. Оон шак ыыдыг ат-алдары канчап тыптып келгенил? Чежемейниҥ-даа улуг. 4 мүн ажыг километрни агыы эртип чызары-биле Енисей сураглыг бооп алдаржывайн келген-не болгай. Енисейниң ат-алдары, оон күүзү—унунда чурттап турар совет кижилерниң хеминиң күжүн амыралга ажыктыг кылдыр ажыглап, делегейде эң улуг, ГЭС-терни тудуп кылганында. Ол ГЭС-терниң энергиязы Сибирьниң

Енисейни богданының 10 чылынга

Улуг Совет ээзи болган—дижип ырлажып турар апарган ышкажыл бис. Улуг-Хемниң унунда орустар, тывалар, хакастар, эвекилер даан ышкаш өске-даа хөй-хөй биче-бүүрай улустар чурттап, коммунизмниң өндүр-улуг, чаагай херээнге үдүүн киирип турарлар.

Улуг-Хемниң бир улуг адыры—Бий-Хем бистиҥ Төөдан бодунуң эгезин ап чыдар. Өлүген тайгазының хүннээрек талазындан ол дамырак кара суг бооп үнген. Ол чоорту Көк-Хол, Кара-Балык деп хөлдерге киргеш, ам-на күжүн чыып алгаш, ырлап бадып чыдар.

Сонгу-Доштуг океанга чедир Улуг-Хемге чүс-чүс хемчегештер каттыжып, делегейде сураглыг хемни тургузуп турар. Оон ең улуг адырлары Ангара, Тунгуска болгай. «Дамырактар каттышкаш күш болур»—деп чүве ол-дур.

Енисейни делегейде ең күүлүг, сураглыг дижир. Ол—шын. Оон шак ыыдыг ат-алдары канчап тыптып келгенил? Чежемейниҥ-даа улуг. 4 мүн ажыг километрни агыы эртип чызары-биле Енисей сураглыг бооп алдаржывайн келген-не болгай. Енисейниң ат-алдары, оон күүзү—унунда чурттап турар совет кижилерниң хеминиң күжүн амыралга ажыктыг кылдыр ажыглап, делегейде эң улуг, ГЭС-терни тудуп кылганында. Ол ГЭС-терниң энергиязы Сибирьниң эгээртиннес байлаан ажыглаарынга хайымналган ажыл-иштиҥ «арыг ханы» болуп, коммунизмни тургузарының өндүр улуг херээнге бараан болуп турар.

Он чыл бурунгаар күүлүг Енисейни бооп, Красноярск ГЭС-тиҥ плотиназынче абеыр турда аналаа чордум. Ол улуг болуушкунну көргенимни кажан-даа утпас мен.

Енисейни дүй бооруның түскай штабы бар чораан. Ук штабтың удуртулгазы-биле ажыл ийи эриктиҥ бүгү-де участоктарында бүрүн доозулган турган. Ол дег чалым хаяларны чүдүргеи чүс-чүс самосвалдар, чарыштырар аъттар ышкаш, четтикпейн тургулааннар. Каш-ла минүтэ болган бойдус-биле кижиниң демисели эгелээр. Красноярск дүжүнда Енисей терең болгаш калбак. Хемни дүй бооруның демисели шиитпирлиг. Ажыл биче-ле саадаар болза, дем алдырбайн барып болур.

Медээ өткен. Белен турган чүс-чүс самосвалдар шимчеп үнүпкен. Бетон хаялар хемче дүжүп эгелээн. Амгы үениң күүлүг техниказының даашпимээки «чер-дээр аксы» эдип турганзыг. Моондактай дүжүрүп турар хаяларда «Енисей, чагырт!», «Енисей, коммунизмге ажылда!» деп бижигилеп каан. Моондак өл-бо эриктерден бот-бодунче чоокшулаан тудум күүлүг чалгыглар баалыктар ышкаш кедүрүлүп, бетон хаяларга үскеш, ак көвүктерин чажып, шиилеп, коолап, «ытлап» турду...

Совет кижи бүрүн шагның күүгени—Енисейни 6-да шак иштинде «чүгенепкен.» Енисей ам чаа унунче кирип, бүгү делегейде амга чериер ээ улуг ГЭС-ти хөделдирип эгелээн.

Бистиң аныяк тыва республикавыстың делгемнеринде ажыл-иш хайныгып, чаа хоорай, суурлар каракка көлүлүр-де өзүп турар! Кажан Енисейниң унунга база бир чаа күүгүтен —Саян-Шушенск ГЭС ажылдай бээрге, оон ажыын бистиң республикавыс бүрүн ажыглаар. Харын-даа чаа кылымал далай бээрин турустунарын билир бис. Бо бүгүнү бодап ээрге, унун чүрттаан Улуг-Хемивиске чоргаараливыс улам хайныгап ышкажыл.

Бистиң «Тоора-Хем» совхозалдарлыг хемниң агыы баткан бажыңда. Оон экономиктиг болгаш культурлуг деңнелчыл келген түдүм-на улам өзүп турар. Совхозтуң ишчилериниң аразында тоску бет чылдың планныг онаалталарын хуусаа бетинде күүседир дээш шиитпирлиг үшкү чылда социалистиг чарыш кажаҥгызын кагбарган.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

Тожу район.

БЕЛЕКТЕРИВИС

Бо чылдың Март 8-ке таварыштыр үндүрген акша-бараан лотереязынга немелде хөй янзы ойнаашкыннарны тургускан деп солуннарга бижип, радиога чугаалап турган болгай.

Ойнаашкын тиражы солуннарга парлаттынган соонда Кызылдың хероженнер бөжүүр бажыңының ажылчыны, Александра Федоровна Чипчигашева садып алган лотерея билеттерин хынап көргеи. № 013, сериязы 08500 билет «Москвич—412» деп, 4039 рубль өртектиг чиик машина ойнап алган болган. Ол дээрге бистиң республиканың чурттакчыларының бо чылын ойнап алган үшкү мыдыг машиназы-дыр.

Хооралның харылзаа бөлүминиң ажылдакчызы А. Хабарова база улуг өөрүшкүлүг болган: ол соодукчу ойнап алган. Магазин эргелекчизи П. Сормолатовага илдеглиг дуулакчы — «Чайка» деп хөл чүүр машина таварышкан.

Март 28-те Г. Попова 340 рубль өртектиг телевизор ойнап алган билетти аймаалга кассазынга дужаагаан.

Найысылалдың аймаалга кассалары байырлалга таварыштыр үндүрген лотерея билеттериниг 6500 рубльдың төлеп берген.

А. БЕЛОЗЕРОВА,
Төп аймаалга кассазының инспектору.

Бөрүлерни узуткаан

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Хөлчүк салбырының девискаарынга соолгу үеде бөрү шимээргеп, харын малга хорамчаны болдуруп турар апарган. Оларны дораан узуткаарын малчын ачылар дугурушкан.

Ийи неделяның дыштанылга хүннеринде аглап сегиртир хемчегелерни организастаан. Кыргыс Өдекей, Хаплаң Бүрбу, Сергей Санчы олар 1—1 бөрүнү өлүргеп. Летник Эш Тряхлев бир бөрүнү чоокшулады улуп турган өлүргеп.

А. ЧҮЛДҮМ.

• • • •

Кызыл хоорай Советиниң «Тере-Хөл» колхозунуң ийи фермазының почтачызы, хоочун ынчы Андрей Сагааны 2 улуг бөрүнү өлүргеп. Колхозчулар Хоншулуур Сотпа, Тожу Отур олар демнежип алгаш, 3 бөрүнү узуткааннар.

С. КОЛ.

Телевидение

МАРТ 25-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

11.00—«Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга. 11.35—Уругларга фильм. «Демир эжик». Телефильм.

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгаар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Школачыларга. «Будильник». 12.40—«Музыкалыг киоск». 13.40—Школачыларга. Ю. Хазанов—«Мен—Робин-Гуд». Телешоу. 14.20—Өөнүт телекөргүзүт. «Кино аян-чоруктарының клуву». 15.20—Совет Армиязының болгаш Флоттуң дайынчыларынга. Офицерлерниң дээди курстарының репортаж. «Боолаашкын». 15.50—16.00—Чапсар. 16.00—Москваның Вл. Маяковский аттыг академиктиг театрының чогаадыкчы отчёду. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—«Канооинр Долистың ужуралдары». Уранчечен фильм. 2-ги серия. 19.45—«Правда» солуннуң политиктиг районнарга 2—7 градус чылыг, арткаларынга 2 градус соок болур.

Кызылга бүргеп, аялыр, чагбас. Барыын чүк улганыышкынның хаттың дүргепп секундада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы 0—2 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.05—Уругларга фильм. «Комедиант». Мультфильм. 19.30—«СЭКШ-ниҥ XXIV съездиниҥ шиитпирлерин — амыралга». Дамчыдылга. 20.00—«Ам Саян сыннары». Документалдыг фильм. 20.15—«Чеҥээш». Аныяктарга программа. 20.45 Телемедээлер. 21.00—Чаргалар, реклама. 21.05—22.30—«Эдгер биле Кристина». Уранчечен фильм.

АГААР

Кызылдың агаар ставциязының медээзин өзүгаар алырга бөгүн республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге бир-ле хар чаар. Барыын чүк улганыышкынның хаттың дүргепп секундада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы 0—2 градус соор.

кинотеатрларда

МАРТ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бежеҥге бежеҥним» 10.10, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдың дүгүүр» 10.00, «Хай-Бачыт» 11.35, 13.10, 14.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алдың мыйыстар» 9.00, 10.50, 12.40, 14.30, 16.30, «Чес-суурга» 18.30, 20.20 шактарда.

МАРТ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Арыг ынакшылдың коклазы-биле (биче аалга), «Мен—Тянь-Шань мен» (1-ги, 2-ги козектери) 10.00, 12.40, 15.20, 18.20, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыныды 11.00, «Шкид республиказы» 13.10, «Чес суурга» 15.00, 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Адыр, мана!» 9.00, 10.50, «Алдың ыйыстар» 12.40, 14.30, «Бежеҥге бежеҥним» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бурунгунуң мурнунда» 11.20, «Хай-бачыт» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

УЖУП ЧОРААШ...

Куштарның амыралында ам-даа чедир ажыттынмаан чүүлдер хөй. Аистер (ала шиленнер) ырак ужуушкун үезинде кандыг байдалга чоруурун сөөлгү үеде билдинген.

Ужарының мурнунда аистер алгыржып, дүвүрээр дээш дыштанып ап четтикпестер. Ынчангаш олар ужуушкун үезинде агаарга ээлчежип үзүп алыр. Он хире минута иштинде аист үдүй-даа берзе, чалгыннары ажылдап, өөрүнүн дээжин дыннап, чыдып калбайн ужуп чоруур.

БОЙДУСКА УНДЕЗИЛЕТТИНГЕН

Москвада Останкинонуң телевидение суургазы бистиң планетавыста эң бедик кылыр туттунган суурга болур. Анаа хат-шүүрган безиҥ коргунчуг эвес. Чүге дээрге бедик сыптыг үнүштер хат аайы-биле эглип, хөндүрлүп турар пускай волокноларлыг болгай. Анаа үндезилей ук суургала чиигеҥ кан үдазынарны оон бетон туружунда быжыглаан каан.

СОЛУН ЧҮҮЛДЕР

«НАЙЫРАЛ» БОЛГАШ «ӨЖЭЭННЕЖИГ»

Чердеҥ үнүп турар үнүштер ап-найыралдыг болурунган ангыда бот-боттарынга «өжээннешкек»-даа болур. Олар кайы бирээзиниҥ чемижин хүнаап ап, өлүрүп каар. Роза чечек биле согуна аразында «дуналажып» чурттап чоруурлар. Согунаны розалар аразынга тарып каарга, ол оон чыын дыка нептередиптер.

АДААН-МӨӨРЕЙ

Бир жирафтар чаңгыс баштыңчылыг болур. Ол улуг эргени чедип алырда адаанмөөрейни эртер апаар. Аныяк жирафтар өзүп келгеш, кол жираф-биле бо-ла сегиржин алган турарлар. Ол өйде өске жирафтар көрүп турар. Ур авес демисел соонда, шыалы көшкак жираф дезип эгелээр, а тиилээни баштыңчы болуп артар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 21-63, редакторнуң орлакчыларының 35-21, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыралга киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кедээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлетөүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузут киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейд барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 697.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС — 00119

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үшкеэлеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
МАРТ
27
ВТОРНИК
№ 72 (9148).
Өртээ 2 көп.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының болгаш үлетпүрүнүң бүгү ажыл-ишчилери, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалгаларын күүседиринге төлептиг үлүүвүстү киирээлиңер!

Апрель 21–
коммунистиг
субботник

ФОНДУЖЕ ШИЛЧИДЕР

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнге турасказаккан коммунистиг субботникке организастыг ниити жиргирин Бай-Тайга районунуң «Кара-Хөл» колхозунуң ажыл-ишчилери чаңгыс эп-сеткилдиг шиитпирлээн.

Коммунистиг субботникке эрттиреринде колхозта штавы белеткел ажылдарын чорудуп, ол хүн чүнү кылырын тодарадып турар. Келир кыжын школага, эмнелге, культура албан черлеринге, ясли-садтарга болгаш өске-даа коллективтерге хереглээр оттулар ыяш белеткелинге үш чүс ажыг кижи киржир, олар 600 ажыг кубометр оттулар ыяшты белеткээр. Малчыннар кышкы турлагларның девискээрин аштап арыглаар, мал камааларының едеи-кержеңин хооруп үндүрер.

Апрель 21-де кылган ажылдарның ажыазын беш чылдың фондузунче шилчидер.

К. МААДЫ.

ШУПТУ КИРЖИР

Коммунистиг субботникке Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң ажыл-ишчилери шупту киржип, бир демниг ажылдап хүнээрин дугуржуп чугаалашкан. Колхозтан ниитизи-биле 500 ажыг кижи ажылдап хүнээр.

Субботник эрттиреринің ажыл-агыйда тургускан штавы апрель 21-де кылыр ажылдарның хемчээлин, чүнү кылырын санап, тодарадып турар. Баштайгы санаашкын ёзугаар алырга, чүс кижи тайгага 160 кубометр тудуг материалын белеткээр, 140 колхозчу бирээзинге-ле 500 баш хой киирер беш нажааны тудар, он беш кижи ийи чүс метр узун хемчээлдиг суггарылга бугазын аштаар болгаш өске-даа ажылдарны кылыр.

Колхозчулар коммунистиг субботник хүнүнде ажылдаан ажазымдан 600 рубльди беш чылдың фондузунче киирер.

Д. КУУЛАР.

ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ БОЛГАШ СПОРТ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазында база партияның XXIV съездизиниң шиитпирлеринде күш-культураны болгаш спортту совет кижизи коммунистиг ёзугга кижизиреринің эң чугула хемчеглериниң бирээзи кылдыр көрүп турар. «Совет күш-культура шимчээшкини ёзулуг бүгү улусчу характерниг болуп, чаш назыдан эгелээш, чоннуң бүгү бөлүктерин чайгылыш чок хаара тудуп турар күш-дамыр кижизидилгезиниң эртемге үндезилеттинген системазына даянып ужурлуг» деп күш-культураны болгаш спортту улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айытнан.

Күш-культура аныяктарның моральдыг болгаш угаан-бодал мөзүзүнүң хевирлеттинип тургустунарынга, оң бүгү талалыг таарымчалыг хөгжүлдезинге, кадыын бышыглаарынга, Төрээн чуртун камгалаар херекке белеткенирингө идигни бээр. Ынчангаш дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң амыдыралында спорт чугула черни эзелеп турар. Студентилерниң болгаш сургуулдарның, күш-культураны үргүлчү кылган турарынга эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны тургузарын, өөредилге планында күш-дамыр кижизидилгезинге көрдүнген шактарны эвээжедир чорумту болдурбазын, факультативтиг кичээлдерни калбартырын партия болгаш чазак чугулалап көрүп турар.

Тыванның дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң удуртучулары, партия, комсомол организациялары, башкылар коллективтери партия болгаш чазактың шиитпирлерин амыдыралга боттандырарыбле күш-дамыр кижизидилгезин эжижиреринче угланган чамдык боттуг хемчеглерни алган. Спорттуң материалдыг базазы элээн эжижээн. Кичээлдерниң болгаш секциялардың эртип турарының шынарының деңнели бедээн. Оң түңнелинде күш-культурчуларның саны өскен, оларның спортчу мергежили бедип орар. Эртикен чылын ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидаттың нормазын ийи кижи күүсеткен, 26 кижи бирги разрядтың нормазын дүмааган. Республиканың, эки тура спорт шиитилелдериниң бирги чери дээш болуп эртип турар маргылдааларга дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң командалары идепкейлиг киржип турарлар.

Күш-дамыр кижизидилгезиниң ажылы Кызылдың политехникумунда өскелерден дээре организастаттынган. Мында өөренип турар сургуулдарның колдуу спортта хаара туттунган. Ону чедип алыр дээш күш-культура башкылары М. Н. Лебедев, Н. А. Авдеев болгаш комсомол организациязы улуг оргажызанчы ажылды чорутнан. Техникумга спартакиадаларны эрттирери чаңчыл болу берген. Оолдар болгаш кыстарны спортка хаара тударынга, хандыкшыдарынга ол зң эки аргаларның бирээзи. ГТО-нуң чаа комплекизиниң кышкы хевирлериниң нормаларын дужаарының маргылдаазы организастыг эрткен. Башкылар болгаш сургуулдар ажаа ийи ай белеткенип келген. Орта 300 хире сургуулдар ГТО-нуң хаанга маңнаарының нормазын дүмааган. Спорттуң янзы-бүрү секциялары бар, ажаа сургуулдар күзелдии-биле киржип турар. Политехникумда күш-культура ажылында кол үүл спорттуң массалыг болуп турары болур.

Республиканың дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде спорт ажылында чамдык кылдыңган үүлдер бар-даа болза, үениң негелдезинге эм-даа дүүшпейн турар. Күш-культураны хөгжүдеринге материалдыг базаза улуг рольду ойнаар. Ындыг турбуза өөредилге черлеринде спорт шөлдери, чүгүрээр оруктар колдуунда чок. Ону боттарының күжү-биле кылып алырының аргалары бар-даа болза, боттуг организакчы хемчеглерни албайн турар. Чиик атлетика, коньки, спорттуң национал хевирлери ышкаш оң массалыг хевирлерин нептередир ажылды чамдык өөредилге черлеринде куду деңнелде тургускан. Күш-дамыр кижизидилгезиниң кичээлдериниң база секцияларның эртип турарының шынары чогуур негелдеге четпес. Ону өөредилге черлериниң удуртучулары хынавайн, ажылдың шынарын хандыр аналиэтл көрбейн турар. Оң уламынган күш-дамыр кижизидилгезиниң байдалы чамдык черлерде кошкаан. Көдээ ажыл-агый техникумунга бо ажыл мурнунда чылдарда багай эвес турган болза, а сөөлгү үеде сураан. Республикада чаңгыс дээди өөредилге чери — педагогика институдунда, башкы училищезинде спорт ажылы чогуур негелдени харыылап шыдавайн турар.

Спортка эң-не кол көргүзүг — оң массалыы болгай. Ону ол өөредилге черлери чедип албаан. Ол чүнү чугаалап турарын дээргө, организакчы ажылдың кошкаан хереченлеп турар. Бо талазы-биле ажылды эжижидер хемчеглерни дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде партия, комсомол организациялары алыр ужурлуг.

Студентилер болгаш сургуулдар ортузунга спорт-массалыг ажылды организастаарынга күш-культура башкылары улуг рольду ойнаар. Оларның мергежилинден, бодунуң хергезинге бердингенинден ажылдың деңнели хамааржыр. Ортумак өөредилге черлериниң күш-культура башкыларының методиктиг наттыжыышкыны ажылдап турар. Оң ажылынга башкы, уран чүүл училищелериниң, көдээ ажыл-агый техникумунуң, хоорайның № 35 профтехучилищезиниң башкыларының киржилгези кошкан. Башкыларны шилип алыр, оларның билиин бедидер дээш чүгле ректор, дисекторлар, партия организациялары эвес, харын республиканың күш-культура болгаш спорт комитеди, эки тура спорт шиитилелдери сагыш салыр херек.

Күш-культура — келир үениң тускай эртемнигерии кижизидериниң чугула чепсээ болур. Ынчангаш үстүнде айытнан болгаш өске-даа четпестерни дарган чайлаткаш, өөредилге черлеринде күш-дамыр кижизидилгезиниң хөрээн эжижидери амгы үениң чугула сорулгазы болур.

ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ТУДУГЖУ БРИГАДА

Кызыл хоорайның тудуг ажылы хайныккан 12 дүгаар кварталында беш каът чурталга бажыннары бедип үнгүлээн. Ол кварталдың адаа талазында сөөлгү тудугларның бирээзинде Августа Ельшованың, Мария Сафронованың болгаш өске-даа тудутжуларның бригадалары штукатурмаляр болгаш шеверлел ажылдарың кылып турар. Ында бедик будурукчулуг ажылдап турар Наташа Копотеваның бригазазынга барып чордум.

Олар бир подъездтиң адаккы өрээлдериниң ханаларын малгаштаан турлар. Хоюдуп каан малгаштыг улуг калбак ханаже чаштырарда электри күжү-биле ажылдаар херекселди ажыглап турар болду.

Оон уламынган штукатурлаашкын кылыры шалыпкын чорүп турар-дыр. Ол бригаданың кежигүннериниң хөй келии аныяктар. Ынчалза-даа хоочун кижилер база бар. Оларның бригадири-биле ужураттым. Ортумак школага өөренип чораан. Оон соонда тудуг сургуулун доозкан. Ленинчи комсомолдуң кежигүнү. Наташа кады ажылдап турары хоочун-даа, аныяк-даа кижилер-биле ээлдек чугаалажыр болду. Наташаның башкарганы херекселден хоюдуг дүндүүштелдир аттыккаш, түүйбулар-биле сырып каапкан ханаңы дең дескилектир малгашташтыр. Ол шак ынчаар ажылын уламчылавышаан, чанында эш-өөрү-биле чугаалажып, хөглүг хүлүмзүрүп, ажылдап тур. Оон чанында Августа Зверева, Зина Тулуш, Тоня Вешкина, Ооржак Халыын олар ханаларда дүшкен малгашты дескилештир чаай тудуп турлар.

Тудуг ажылы кылып мергежээн бистин күш-ажылчы бо аныяктарывыстың, шимченгир түдүнгүрүн арестиин эскерием. Малгаштаашкынны болгаш шеверлээшкинни үргүлчүлеп турлар

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

СЭКП-ГЕ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН БОЛГАШ КИЖИЗИДИЛГЕ

Партия организациямның дашчы арга-шимээзи, оон ажыл-чорудулгазының чеди-шкини чүүл-даа мурнуда оон кежигүннериниң шынар составында, идейлиниде, организастыг болгаш тагыла-чурумнуундан хамаарыжыр. Ынчайгаш партияга кежигүн болурунуң дугайында айтырыг партийжи тургузуушкунуң кол айтырыы боон келген болгаш боон турар-даа. Чугула сорулгаларывыс бирээзи болаш, партияга ажылчын өзекти бызыглаары болгаш ону остүрери болуур.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Л. И. Брежневтиң чугаалаваны-биле алырга, СЭКП-ниң хүрээлениге ажылчын адгымның толээлекчилерин колдадыр хүлээп алыр дугаында СЭКП-ниң XXIII съездизиниң партияның шынар составының дугайында айтыышкынды бистиң партиявыстың бүдүжүнге, ажылчын адгының бистиң инитилевисте эвлеп турар черин болгаш ролюн бижыглаарында бүрүн дүгжүп турар дээрзин демдеглээв. Партияның ол шугуму бүгү партия эге организацияларына болгаш бүгү коммунистерге хамаарыжыр.

СЭКП-ниң Кызыл хооралең комитеди СЭКП-ниң хүрээлениниң озуулдезиниң айтыырыларын таарыштыр шинитпирлээрииче доктаамал салгыш салып, оон социал составынга ажылчын адгының башкарыкчы ролюн хандырарынче угланган ажылды чайгылыш чок боттандырып турар. Партияга кирип турарларда ажылчыннарның хуузу чылдың-на озуп турар. Бир эвес 1970 чылда партия кежигүнүнге кандыдат кылдыр хүлээп алганнарның 29 хуузу ажылчыннар турган болза, 1972 чылда хүлээп алганнарның 60,8 хуузу ажылчыннар болган. СЭКП-ниң хүрээлениге кирер талазы-биле ажылчыннарның чүткүлү ССРЭ-ниң 50 чылын чедишкинниг уткууру дээш белеткелдиң үеэниве дыка күштелген. Ол үеде партияга киргенперден «Жөк-Тей» совхозтуң мурнакчы саанчызы И. А. Манчикти, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобаазазында чолаачы В. Кузьменкову, № 2 АТБ-де чолаачы Л. Мартыненкову, «Кызыл тудуг» эргелелиниң дашчылары Ю. Побызакову болган В. Вострецованы, даараныкчы Н. Карманованы, ужудукчулар П. Неумержицкий биле Ременяти болган оон-даа оскелерни чижек кылдыр адап болур. Олар күш-ажылды коммунистиг өзу-биле коор, бедик медерелдиг, активчи болгаш корум-чурумнуг болганы-биле партияның хүрээлениге хүлээп алырынга толептиг болганнар.

«Кызыл тоң электростанция тудуг» эргелелинде аныяк коммунист З. Селиванованың удуртуп турары штукатурщеверлекчилер бригадазы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш демисежип турар. Бригада 1972 чылда социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүсеткөн, ийи даал иштиң чүрттаар беш бажыңны эки үнелеп-биле планнаан ажыр ажыглалга киирип, дужаган. Бригаданың бүгү кежигүннери эки ажылданыдаан ангыда хөй-инитинниң ажылынга идепкейлиг киржип, боттарының мергежилин база идей-политиктиг деңнелин бедидип турар.

«Кара-Хаак» совхозтуң хой-жуузу аныяк коммунист О. Чооду бодунуң бар ажыларын санап көргеш, торүүр 100 хойга онааштыр 105 хураганны камгалап алырын база бир хойдан-на 3 кг 300 грамм дүктү кыргыырын хүлээнген. Оон үлегери-биле совхозтуң хойжуузы аныяк коммунистер К. Маады биле Б. Оюн олар боттарының социалистиг хүлээлгезин бедиткен болгаш ам оон күүселдези дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

«Кызыл тудуг» тудуг эргелеливде, аэропортта, «Восток-сантехмонтажтың» КМК-да партия организациялары бүдүрүлгениң мурнакчыларын партияга хүлээп алыр талазы-биле тодаргай ажылды чорудуп турар.

«Тыва кодээ худуг» хрестиң автобаазазында партия эге организациязы мурнакчы ажылчыннарны партияга хүлээп алырынче кичээнгейни күштелдиргенинден оон хүрээлези 1972 чылда 5 кижиге немеш өскем. Олардың аразында чолаачы С. Митряшкин ам 1973 чылдың ноябрьның планын күүседип ажылдап турар, а чолаачы У. Куулар үлүг-нормазын үргүлүү 120-130 хуу күүседип турар. Ол автобаазаның аныяк коммунистери чүгле эки ажылдаар эвес, хөй-инитинниң ажылынга база идепкейлиг киржип турар, Олар эш хуувуң судунуң, хөй-инитиниң кадр кылдыныңң кежигүннери, активчи дружиниктер. Рекомендация берген коммунистер эштер Апин, Селеэнев, Щедров болгаш оскелердаа аныяк коммунистер-биле партияның Уставывыл болгаш Программазының талазы-биле бесседаларны кылып, партийжи даалгаларны күүседиргеге дузалажып турар.

Күш-ажылга ак сеткилдиг, принципиалдыы болгаш идейлиг бүзүредилгези бижыг болганы-биле партияга хүлээп алган аныяктарны бүгү талалыг кижизидилгезинче кичээнгей салза чогуур. Кызыл аэропортунда партия эге организациязы аныяк коммунистерни кижизидиргеп талазы-биле ажылдың системазын таарымчалыг кылдыр тургускан. Партия организациязының составының үштүң бирээ аныяк коммунистер болганы-биле ада ындыг ажылды чорудары чугула апаарган. Ол организацияда шупту коммунистер коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары ийикке азы ол атты чедип алыры дээш демисежип турар. Партийжи даалганы коммунистерге бээрде кижилернин арга-мергежилин барымдаалап берип турар. Партбюрога болгаш партия хуралдарынга аныяк коммунистерниң ажылының, өөредилгезиниң дугайында отчёттарны дыңнаарын чурумчуткан.

Хооралның харылзаа белдирининде, даараныдга комбинадында партия эге организациялары база аныяк коммунистер-биле ажылды элээп ажыглап чорудуп турар.

Ындыг болза-даа СЭКП-ниң хүрээлениге шилип, хүлээп алырының база аныяк коммунистерни кижизидиргенин талазы-биле бистиң ажылывыста четпестер ам-даа хөй. 1972 чылда автосептелге заводу, республикалың хереглекчилер кооперациязының АТБ-зи, хооралның амыдырал-хандырылга комбинады, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели болгаш өске-даа улут-улуг коллективтерде партия организациялары озалдыг чок болган.

Сүт комбинадында, алгы заводунда, хлеб заводунда партия организацияларының эвээш санныг кежигүннерден тургустунган. Ынчангаш оларның бүдүрүлгее партийжи салдары кошпак.

Кызылдың хууда чагыг-биле хөп даараар фабриказында 200 ажыг кижи ажылдап турар. Оларның иштинде үр чүлдә будүрүлгее ажылдаан, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, хөй-инитиң ажылынга идепкейлиг кижилер хөй, ынчалза-даа бүдүрүлгениң дээре кижилерив партияның хүрээлениге шилип алырының талазы-биле ажыл чоруттунмайн турар. Оон хараазы-биле соолгу үш чылда ол парторганизация озер хамаан чок, кежигүннериң саны кызырлып келген, инда ам үгүле он коммунист бар.

Коммунистиг партия аныяктарның, ылаңгыы комсомолчуларның күсези-биле бодунуң хүрээлениң немей өстүрериниче кичээнгейни салып келген болгаш салып-даа турар. Ынчанмыже комсомолдуң сүмелээви-биле партияның хүрээлениге хүлээп ап турарларның саны база-да эвээш болуп турар.

Тываның электри четкизиниң бүдүрүлгезинде, № 1 АТБ-де, чуртталга коммунал ажылгың министерствозунуң АТБ—зинде, № 62 КМК-да, «Тыва сүт тудуг» трезинде комсомол организациялары 1972 чылда партияга киреривиле чаңгыс-даа комсомолчуну сүмелевээн. Хооралда комсомолчу-аныяктарның эвээш эвес бригадаларын, ээлчегелерин, авеноларын тургускан болгаш олар эки ажылдап турер, ынчалза-даа олар мурнакчы ажылчыннарны СЭКП-ниң хүрээлениге кирип алырыбиле белеткээринин школазы боон шыдаваан турар. Ол черлерде партийжи өзектиң кошкаа моон-на илдең-дир. Хар-назыны улгатқан дээш комсомолчу-активчилер н е ң будүрүлгенин мурнакчыларның улуг болүүв комсомол учедудан үндүр бижип каар, олардан кап-ла кижи комсомолду дамчыштыр партийжи хүрээлеңге кирип турар. Ол бүгү чүүлдер чамдык будүрүлге коллективтеринде комсомол ажылын партия организацияларының четпес удуртуп, комсомолчуларны, ыяңгыя ажылчыннарны партияга хүлээп алырынга белеткел ажылдарын ыракта четпес тургусканын хереченээ турардыр.

Чамдык партия организациялары партияга хүлээп алышкынга далаш чорукту болдуруп, төлеп чок кижилерни партийжи хүрээлеңге кирип ап турар. Чижээ, пассажирлер АТБ-зинде партия организациязы чолаачы Н. Логиновту партия кежигүнүнүң кандидадыңга хүлээп алган, ынчалза-даа үр болбаанда огбүлезиңге төлеп чок чоруу дээш, ону кандидаттан үндүрер ужурга таварышкан. Логистоның калайы ийи уруун алган, ашкыдан чарааш чоруур ужурга таварышкан. Ындыг төлеп чок кижиге коммунистер рекомендация берип турганы мырыңай элдеп.

Эът комбинадында партия эге организациязы СЭКП-ге хөй кижилер хүлээп алырынче сундуккаш, шилиттиниң кижилерни аңаа хүлээп ап, олар-биле кандыг-даа ажылды чоруттирээн. Аныяк коммунистерниң школазын тургуссадаа од ажыдаваан. Оон түңелинде эрткен чылын хүлээп алган соонда бир-ийи ай болганда-ла ийи аныяк коммунистиң хууда херээн көөр ужурга таварышкан. Столовая повары турган Л. Ивановаңы партиядан үндүрген, социалистиг өнүүнү оон үргүлүү самчыгдап турганы илерээн, а чолаачы В. Малофеевти күш-ажылдың болгаш партияның сагылга-чурумун үрээни дээш партия талазыбиле хемчет алган.

Маңаа хамаарыштыр рекомендация берип турар кижилериң харыысалгазының дугайын айытса чогуур. Коммунист бодунуң рекомендациязының талазы-биле мырыңай шуут харыысалгалыг болур деп үүвеин утпаза чогуур.

Хооралның партия организациязы партия документтерин солуурунче киргипкеп, ол ажыл коммунист бүргүзүүн лайынчы арга-шимээзинин, организастыңның, корум-чурумнуунуң болгаш идепкейниниң көрүдези болур. СЭКП кежигүүнүге чогум кымнар киргип болурунуң болгаш аныяк коммунистерни кижизидериниң айтырыңга онза кичээнгей салдынар ужурлуг. Партияның хүрээлеви өзүүлүг-ле мурнакчы, толептиг, идей-политиктиг биляи бедик кижилер-биле оскен турарынче кичээнгейни утландырар херек.

Аныяк коммунистерни кижизидериниң хевирлери болгаш аргалары хөй. Ынчангаш оларны билдинир, чоп ажылаары чугула. СЭКП-ниң хүрээлениге шилип алышкын талазы-биле ажыл кижи бүргүү-биле шудургу ажылды негээр, хүн бүрүнүң бодамчалыг, чүүлдүг көрөө болур.

И. ИВАНОВА.

СЭКП Кызыл хооркомунуң чайында партия комиссиязының даргазы.

Тываның кооператорларында

АЖЫЛ КЫЛДЫНЗА-ДАА

Мөңгүн-Тайга райпозунуң шүгүмүнде 7 садыг четкиш, 3 ларек, 2 школа бүфеди, 2 автолавка бар. Ол коллективтерниң иштинде планның доктаамал күүседип турар мурнакчыларның саны өскен. Районнуң чонунга чугула хереглел барааннарын эккеп садар дээш элээп ажылды райпо баштаар чери организастаан. Баштаар чер, инда партия, комсомол, профсоюзтар организациялары күш-ажылдың салгыл-чурумун экижидип, кадрларны таарыштыр тургузарының айтырыгларын шинитпирлээринче кичээнгейни күштелдирип турар. Бо бүгүнүң ачызында эрткен чылын чамдык планныг онаалдалар күүсеттингенин чоокта чаа болган хүүчүлар төлөөлекчилериниң хуралынга демдеглээн.

Ол хуралга райпо баштаар черинин чоннун садыг хандырыңгазын организастаарынга хамаарыштыр ажылын тодаргай сайгарып чугаалакан. Эрткен юбилейлиг чылда хлеб быжырарының, белеткелдерниң талазы-биле чыл планнарын ажыр күүсеткен. Хлеб быжырар черни механизастаза-даа оон күүзүү улуг эвес, хлеб чонга чедишпес. Оларны ыяшбиле оны багай хандырган. Далгандан янзы-бүрү булочка кылыгларын кылбайн турар.

Садыгның материал-техниктиг баазазынче сагыш салыры негеттинип турда, 2000 тонна бараан кирер складты тутқан, оон одалга системазын ой-шаанда кылбаанындан ажылдаарынга таарымча чок. Барааннарны сайгарары берге, олар шык складтарда үрелип чыткылаар. Септелгете хөй түнүг акшаны үндүрведе чамдык магазиннер соок. Пом магазинниниң иштың бичин, тар, каранғы. Белеткелдер складының оран-савазы эргижиреп калган. Райпонуң ажылында, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле оске-даа четпестерив хүүчүлар төлөөлекчилериниң хуралынга шинитпирлээр ужурлуг айтырыгларына доктаамал.

Садыгның дешилгелиг аргаларын, ярмаркаларны организаставаан. Складта бар барааннарны чогуур өйүнде үндүрбес таварылгалар бар. Белеткелдер ажылын четпес организастааны-биле райпо чөнга ът, сүт ышкаш чугула хереглелдин продукциязын сыгылавайн турар.

Район төвүнде столовая чонну культурлуг хандырар дээш ажылды ам-даа кошкак тургускан, белеткээн чеминиң шынары куду, ассортиментизи янзы-бүрү эвес. Хлеб быжырар черни механизастаза-даа оон күүзүү улуг эвес, хлеб чонга чедишпес. Оларны ыяшбиле оны багай хандырган. Далгандан янзы-бүрү булочка кылыгларын кылбайн турар.

Садыгның материал-техниктиг баазазынче сагыш салыры негеттинип турда, 2000 тонна бараан кирер складты тутқан, оон одалга системазын ой-шаанда кылбаанындан ажылдаарынга таарымча чок. Барааннарны сайгарары берге, олар шык складтарда үрелип чыткылаар. Септелгете хөй түнүг акшаны үндүрведе чамдык магазиннер соок. Пом магазинниниң иштың бичин, тар, каранғы. Белеткелдер складының оран-савазы эргижиреп калган. Райпонуң ажылында, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле оске-даа четпестерив хүүчүлар төлөөлекчилериниң хуралынга шинитпирлээр ужурлуг айтырыгларына доктаамал.

Ужуражылгаларга соңгукчулар санал бергеш, боттарында ажыл-ишкин байдалын аналиэтеп көрүп, четпестерден чайладыр дээш кандыг хемчегелерни ап турарын чугаалаваннар.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Соңгукчулар-биле ужурашкан

САМАГАЛДАЙ. (Телефонбиле.). Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы, РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутады эш Б. Ш. Долчацмаа Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик», «Чодураа» колхозтарының, «Тес-Хем» совхозтуң Самагалдай суурунуң соңгукчуларын-биле ужурашкан.

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чылының дугайында» СЭКП ТК-ның чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң хурааның еске-даа документтилериниң холбаштыр ажыл-ишкилерниң мурнунда салдынган соруулгаларның дугайында эш Б. Ш. Долчацмаа соңгукчуларга чүве чугаалап, районнуң ажыл-ишчилериниң шинитпирлээр ужурлуг айтырыгларынга доктаамал.

Ужуражылгаларга соңгукчулар санал бергеш, боттарында ажыл-ишкин байдалын аналиэтеп көрүп, четпестерден чайладыр дээш кандыг хемчегелерни ап турарын чугаалаваннар.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ШЫННЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

Мергежилинге бердинген

Кылып турар ажылынга кызымак кижилерни чон мактаар, хүндүлээр. Ындыг кижилериниң бирээзи Тес-Хем районда Чыргаланды сес чыл школазының аштакчы ажылчыны коммунист Изыгүүр Ужуновна Дензиваа.

Эш Дензиваа 1953 чылда школага аштакчылап киргеш, инда ам-даа ажыддавышаан. Оон аштап турар школазы үргүлүү-ле арыг-шевер, чылыг, чырык турар. Ынчангаш башкылар, өөреникчилер база школага келген ада-иелер аштакчының ажылын бедии-биле үнелеп турар.

Изыгүүр Ужуновна школаның чайгы сепителгезинин үезинде кызымак ажылдавышаан, аңаа херээжен эш-өөрүн киништирер талазы-биле база улуг чүткүлү үндүрүп, кижилерниң аңаа идепкейлиг киржилгезин чедип ап турар.

Школаның техниктиг ажылдакчылары Дензивааа үгбайның үлегер-чижээ-биле кызымак ажылдап турарын база демдеглезе чогуур. Эштер Айлынмаа Чооду, Куцаа-Сынрин Чула, Алим Коданмай олар кызымак ажылдап турзрлар.

Эш Дензивааа 1953 чылда школага аштакчылап киржип турар. Ол улус судунуң төлөөлекчизиңге он чыл улай соңгудуп келген болгаш колхозта херээженнеер чөвүлелиниң кежигүнү хүзээлгени база идепкейлиг күүседип турар. Назыны үлгады берген болза-даа эш Дензивааа бодунуң билиниң бедидери-биле эге политшколада өөренип турар.

Изыгүүр Ужуновна кызымак ажылдакчы, идепкейлиг хөй-инитичи болурундан ангыда, уруг-дарыын кижизидер талазы-биле база үлегерлиг ие болуп турар. Оон дээди, ортумак өөредилге черлериниде өөренип турар болгаш колхоз бүдүүлгезинде өкы ажылдап турар үруглары бар.

Эскертинмес ажыл-иштин кижилериниң кылып турар ажылының хөй-иниитиге ажыы үлүг деп чүвени эш Дензивааа амыдыралда көргүзүп турар.

М. АДЫЯА.

«Тыва кобальт тудуг» участогунуң Анатолий Глуховка удурткан тудугжулар бригадазы Хову-Аксы суурда 140 уруглар турар ясли-садтың тудуун кылып эгелээн. Ол бригада эрткен айлар планын ажыр күүседип келген. Инда шалыпчы ажылдап турар мурнакчы тудугжулар хөй. Станислав Константинов биле Казбек Горбунов олар шак ындыг мурнакчы тудугжуларның одуруунда. Бо ийи тудугжунуң кайызы-даа туйбу ханаларын салырының хүнде үлүүн 140—150 хуу чедир күүседип, макталга кирип турарлар.

Бо чурукта Станислав Константинов биле Казбек Горбуновтуң ясли-садтың ханаларын эптеп салып турары.

В. ХУДЯШЕВТИҢ фотозу.

Автономнуг республикаларда

Дагга тывылган сорттар

● **ОРДЖОНИКИДЗЕ.** Соңгу Осетияның селекционерлери «Осетинский-5» деп кукурузаның хайгаатаан бедик дүжүттүг чаа сортун тывыскан, үрезини ашыл-агыйларынга хүрээдип берген. Кукурузаның мурнунда сураглыг турганы «ВИР-267» деп сортундан ол 4—10 центнер артык дүжүттүг болганы шенелдеден илерээн. «Осетинский-5» суттат чок черниң бир гектарындан-на ортумаабиле 50—60 центнер үрезинни берген. Оон ангыда ол аарыгларга шыдамыккай, бедик дүжүттүг бээр шынарлыг. Агаар-бойдүзүү таарымча чок эрткен чылын безин гектардан-на 20 тонна чедир картофельди берген. Картофельдиң чемгир амданы база эки.

Т. ЕФИМЦОВ,
СЭТА-ның корр.

Суг хандырылгазы

● **ИЖЕВСК.** Кама-Ижевск аразында суг дамчыыр кан хоорааар республиканың наймысалын Воткинниң суг хоолбээ-биле тудуштурган. Тудугжулар 1200 миллиметр хоорааларны 54 километр черге уладыр салып доозаан. Ижевскиниң чоогунда насос станциязының бажыңын дерип-херекседерин эптеп, тургузары-биле дужаан бергеннер. Ийи түе чыл мурнунда тургускан кылымал хөл хоорайның чурттакчыларының ижер суг алыр карачаңгыс черп ол боон турган. Түс черниң будүрүлгелери база-да оон сугну ап турган. Бо хүннерде чурттакчылары 500 муң чедер дей берген ол үлетпүр төвүүң сугга негелдезин кара чаңгыс ол хөөлбек хандырып шыдавас апарганы билдингир.

— Кама—Ижевск аразының суг дамчыыр хоорааны нарын тудут. Оон бүгү унунда суг дамчыдар насос станциязы безин чок. Күчүдүг насостар чүгле суг шыгжамырыңдан эгелээш, ону хоорайның станциязынга чедир акыын чорудар апаар.

Хоорааның бүгү унун дургаар дүрген харылзаа болгаш сигнализация ажыддаар. Ол бүгүнү амгы үениң автоматиказының болгаш телемеханиказының дузазы-биле башкарар. Суг дамчыдар хоораа ажылдай бээрге, Ижевск хонук санында-да 240 муң кубометр сугну алыр болгаш хоорайның суг-биле хандырылгазының айтырыы долузу-биле үзе шинитпирлеттинер.

Ю. КЕДРОВ,
СЭТА-ның корр.

БЕДИКЧЕ

Хем дажы бергенде кандыг ийик? Дургектелип, даап-шимээни-биле дойлуп чыдар ышкажык. Ону көрүп турарга хөлзээзиннигле. Кижи кандыг-бир бодап чоруур чүвезин чедип алыр дээнде база ындыг. Оон сеткил-сагыжы амыр-дыш чок болуп келир. Чаа-ла сескн классты доосканда Зина Салчакка база ындыг болган. Ол Красноярскиниң профтехучилищезинге өөренип кирер деп шинитпирлээн соонда байгы-ла сагыш-бодалы ол болу берген. «Профтехучилищеже кирип шыдаваамза канчаарыл? Шнаар хөй кижи кирер ирги бе? Өөрүм уруглардан канчап дора деп мен. Ияап-ла кирип алыр мен» деп, бодангаш, оожургай-даа бээр. Ынчалза-даа аалындан ырадыр чоруп чорбаан кижиге танывазы чер, бот башкарнар амыдырал хөй-ле бодалдарны киирип турган.

Зинаның шылгалда тудуп чоруур үези келген. Шупту чээрби ажыг оолдар, уруглар автобуска олурупкаш, өөремир дээн изиг күзели-биле ырак-узак черже аъттанып-кан. Олар Кызылдан орай кежээ үнгеннер. Терең суглуг Улуг-Хемнин эриин дуртаар чаттыла берген Кызыл хооранның муң-муң сайгылганнары чайынналып артып калган. Оон чырыы кылаң суглуг Улуг-Хемнин кырынга безин чүрүттүнүп тургулаан. Чер чырып, дан адып келгенде ажай-буурул Саян сынарын ажыл өрткеннер. Чеди айда Саян сыннары чарашла! Пөшеүт, хадызыг, артыпшаанакеыг чаагай чыт думчук иштин долуп, хөөп турар. Ажык оймактарда чечекчимис айыран чайт. Карактарны өөртүп келир кандыг чечек инда чок дээр!

Зина Салчак ынчаар-ла өөренип чорупкан. Баштарында меңги харлыг, ажай-буурул Саян сыннары чингир көк дээрже шаштыгып үне бергилээн, чаңгыс черде өртеп каглылаан чүве дег, көгерип көстүп туруп калган.

Аныяк кыс Красноярскинин профтехучилищезинче киреринин шылгалдазын чедишкинниг дужааган. 1963 чыл. Комсомолчу удуг штукатурмалярның нарын мергежилин шингээдип алгаш, ынак Тывазынга чанып келген. Ол дораан-на чаа туттунуп турган «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуунга ажылдап эгелээн.

Эртем-билиглиг, тускай мергежилдиг кижи болгаш, Зина Салчак ярестиг ажылдап турган. Ол чамдык уруглар ышкаш шүшпең, пөрүк эвес, аваангыр-кашпагай. Соругдаанын чедип алыр дээш шудургу чоруун көргүзүпкен. Ынчангаш ол эш-өөрүнүн бедик хүндүткелин чедип алган.

Ажылдап турар кижиге бергелер чугаажок таваржыр. Ону туруштуг, бедик тура-соруктуг кижилер ажып эртер. Ол үеде тудугнуң хөгжүп органының шаа ындыг. Болган чок-ла тудуг материалдары чедишпейн баар турган. Штукатур-маляр кижиге түүл хереглээ? Дозу-будук, цемент, чугай, штукатур ажылынга ажыглаар хоюдуг херек болгай. Чамдыкта олар база чедишпейн баргылаар турган. Ынчап баарга ажылга шаптыктыг-ла. Механизастаан ажыл дугайында чугаалажып турза-даа үр-ле үеде ол чугаа болуп артып калган.

Дистанчипкеш чаңа берген дуруялар ышкаш, элээп каш чылдар эрткен. Зинанда Салчак бөдүүн штукатур-маляр-дан бедик мергежилдиг, ажылга харыысалгалыг, негелделиг, кижилер-биле ажылдап билир бригадирге чедир өскен. Мында кижи кайгаар чүве чок. Ажылынга кызымак, эрес-шудургу кижи ындыг болур ужурлуг.

Ам Зинаида Салчак Ак-Довуракгың комсомолчу-аныяктар бригадазын удуртуп турар. Бригадада чээрби штукатур-маляр кыстар бар. Бо бригаданың ат-сураа чүгле Ак-Довурак хоорайда эвес, а харын бүгү республикада билдингир апарган. Аныяк ажылчыннарның кылган ажылы бедик шынарлыы-биле онзаланып турар. Ажылды үрей кылыр ийикпе, борасгаарынга хөөнү чоктар. Эрестиг аныяктарның бригадазы ай, квартал планнарын чылдынна ажыр күүседип келген. Тоску беш чылдың шинитпирлиг үшкү чылының баштайгы ийи айларында штукатур-малярлар шалыпчы ёзу-биле ажылдаан. Олар Постолиниий суурда чеден үш квартиралыг улуг бажыңны ажыглалга киришкеннер. Ам олар харылзаа бажыңының улуг тудуунда ажылдап турар.

Чараш, шевер ажылды штукатур-малярлар кылыр. Чаа дужааган бажыңга кире бээрге, кайы хире чараш ийик? Сеткилди чазап, сагышты өөртүп келир чүүл дээрге тудугжунуң карак кызыл ажылының түннели болбайн канчаар.

Зинанда Салчактың бригадазында онаашкан ажылынга харыысалгалыг шалыпчылар хөй. Зинанда Күжүгет, Тамара Сактаа, Александра Хомушку, Мая Ынаалай олар тергиин ажылдап турар. Олар шупгузу комсомолчулар. Ынчангаш боттарының күш-ажылчы үлегер-чижээн өске өөрүнге көргүзүп турар. Бригаданы ажыл үезинде кижи көөрге, магалыг-ла. Олар дег хөглүг, демниг улус чок. Аныяктарның ажылга мергежээни-даа аажок.

Аныяк бригадир Зинанда Салчак — коммунист. Ынчангаш бодунуң бедик моральдыг мөзүү-шынарын көргүзүп турар. Ажылдап билир-даа, эш-өөрүнге негелделиг-даа.

— Ленинчи партияның хүрээлениге кирген хүнүмү кажан-даа утпас мен. Мээң амыдыралымда эң аас-кежиктиг хүн ол болган деп. Зинанда Салчак чугаалап турар.— Ол хүнден эгелээш, амыдырал-чуртталгаже, ажыл-ишче бодалым улам ханы апарган. Бодумга негелдеви улам күштелдирген мен. Чүге дээрге коммунист кижи кажан-даа, каяа-даа бодунуң үлегер-чижээн улуска көргүзер-де болгай. Партия Уставының негелделерин күүседир дээш кезээде мурнуку одуругга чөрүүр ужурлуг...

Ол шын. Коммунистиг овур-хевири шак ындыг болур ужурлуг. Бригадир Зинанда Салчак ол адынга төлептиг. Ынчангаш чон ону хүндүлеер. Кижилерниң хүндүткелин чедип алыр деп чүве мындыг-ла амыр эвес.

Шудургу ажылды дээш бригадир Зинанда Салчак Совет чазактың бедик шанналы — «Хүндүлелдин демдээ» орден-биле шаннаткан. Ол ышкаш эрткен чылын ол Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп атты алган. Ынчангаш Зинанда Салчак ам улам кызымак ажылдап турар.

— Бригадир болганымда ажылым харыысалгалыг. Бистиң бригада Ак-Довурак хоорайда нурнакчы бригадаларның мурнуку одуруунда кирип турар. Эң нарын, берге ажылдарны кылыксаар бис. Ылангыя Культура ордуузунга шеверлел ажылы кылып турган, дыка-ла хөй чаа түүлдерни билип ап, өөренген бис— деп, ол чугаалап орду.

Эки кылган ажыл алеп читпес алдар деп чугаа бар. Ынчангаш Зинанда Салчактың удурткан бригадазының ажылынга үре-түнелдиг. Хүнде бир кижи он алды дөрбелчин метр хананы штукатурлаар планныг. Ону кижи бүрүзү күүседир дээш эрестиг ажылдап турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

Фронтучу дугайында чугаа

«Шынның» шериг-патриоттуг үндүрүлгези № 5 (11)

Руль артынга—33 чыл

Донгак Уванович Үнүкпен 20 харлыг тургаш, 1939 чылдын чайынында Чадаанага турган Дүрттүлүг станциязынга чолаачы болуп ажылдап эгелээн.

Донгак Үнүкпен ынчалдыр ийи чыл хире ажылдап турда, Совет Эвилелинче фашистиг Германия халдаан. Ынчан ол оске эш-оорум-биле кады Тываның Революстуг Шериниң хүрээленинге хүлээлге эртирери-биле чоруткан. Анаа оны техника-биле таныш кижи боорга, командылал чери танк кезээнге киирип каан. Ол чаа техниканы чүткүлдүү-биле өөренип апкан. Ол үеле фронтуже чорударын дилээн билдирипкинин ол бижээн.

Сержант Үнүкпенниң шериг өөредилгезинге кызымаккайын өөренип көргеш, 1943 чылдың чазынында Москваже Тываның шериг төлээлери-биле кады чоруткан. Оон Донгак Уванович Москвадан чедип келирге, баштайгы тыва эки турачылар — танкистерни фронтуже үдепкен болган.

Ынчалза-даа ол фронтуже ыяап-ла чоруурун шиитпирлеп алган.

1943 чылдың сентябрьда тыва эки турачы аътыг эскадронну фронтуже үдээн. Оон араазында Үнүкпен база бар. Ол тыва эки турачылар-биле кады мээлирлиг тулчуп, Ровно, Дубно хоорайларны болгаш оске-даа суурларны ол хосташкан.

Ровно дээш тулчуушкунга Донгак Уванович 13 гитлержилерни чок кылган. Ынчан ол маадырлыг чоруу дээш Ада-чурт дайыны орденнин бирги чергези-биле шаңнаткан.

Донгак Уванович фронтудан келгеш база катап төрээн чери Чадаананың Дүржулга станциязынга чолаачылап ажылдай берген. Ол анаа мурнакчыларның одуруунга кирип, 1947 чылда партияның кежигүнүнге кирген.

1954 чылда Донгак Уванович амыдыралының дайын-биле «Барлык» совхозка көжүп келгеш, база-да чолаачы ажылын уламчылаан болгаш бо хүнге чедир ында ажылдап турар. Чайның изиг хүннеринде-даа, кыштың чыккылама соогунда-даа Донгак Увановичиниң тараа, сиген шөлдерине, ырак-узак кыштагларга, чайлагларга халдың чоруурун үргүлчү көрүп болур. Оон одилеп турар машиназы кайнаар-даа чоруурунга кезээде белен турар. Ол ыяпкат аныяк чолаачылар Донгак Увановичиниң «башкыбыс» деп чоргаарал-биле адаарлар. Сөөлгү үш чылда Донгак Уванович өрт машиназын мүмүшаан, совхозта өрт дружиназының инспекторунда ажылдап турар. Оон командазында 9 аныяк өр бар. Ол команда районнуң өрт дружиналарының эң дээрези деп санадып келген. Оон толаргай чижээ, 1971 болгаш 1972 чылдарда районнуң өрт дружиналарының командаларының маргылдаазынга бирги черлерни эвлөөш, команда кежигүннери өртектиг белектер-биле шаннатканнар.

Донгак Уванович совхозтуң аныяктарының мурнунга фронтучу чылдарының дугайында "сактышкынналарын сонуургадыы-биле чугаалап берип турар. Ылангыя эрткен субботада Барлык орутмак школазының өөреникчилерибиле ужуражыышкын кончуг солуп болган. Школаның өөредилге эргелекчизи Очур-оол кежээня ажыткаш, Донгак Увановичиге сөс бээрге, ол фронтучу чылдарын сактып чугаалаарга, өөреникчилер дыка-ла сонуургааннар.

Оон дайынчы болгаш күш-ажылчы оруунуң херечизи—Ада-чурт дайыны орденниг бирги чергези, Кызыл Сылдыс, Күш-ажылдың Кызыл тук орденнерни болгаш хөй-хөй медальдарны өөреникчилер магадап көргеннер.

Коммунист Донгак Уванович Үнүкпен совхозта партия организациязының партбюро кежигүнү, суму Советиниң депутады.

Д. МОНГУШ,
башкы.

Кызыгааржы

Кызыгааржы Владимир Пирюльников шеригге барган хүнүнден эгелеп, топтуг-томаанныг, хүндүлээчел чоруубиле командирлериниң болгаш эш-өөрүпүң хүндүткелин чаалап ап эгелээн.

Кызыгааржының алган хүлээлгези ындыг-ла беден эвес. Олар минута бүрүзүнде төрээн чуртун амы-тын дег камгалап, дайын-биле дужуп келзе, сынып чок демисежир хүлээлгелиг. Кызыгааржы Владимир дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинилериниң бирээзинде санадып турар. Ол биче сержант деп эргени чедип алган.

Ол хөй-нинти ажылдарынга идепкейлиг киржип, хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Владимир Пирюльников эш-өөрүнге бодунуң корум-чүрүмнүг, төлептиг чоруун көргүзүп келгени болгаш «Совет Армияның тергиини» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Кызыгааржы В. Пирюльниковтуң кезекте тургустунган политиктиг кичээлге белеткенип орары.

А. ЧАРАШ-ООЛДУҢ фотозу.

ДАЙЫНЧЫ МӨЗҮ

Александр онгу классты доозупкамда, ону Совет Армияның хүрээленичиге кыйгырты берген. Ыдыктыг хүлээлгезин ол Польшага эртиргеп. Анаа дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергинни болганы дээш Александрны чолаачылар курузунче өөредип чоруткан.

Аныяк оол чолаачының моргежилин чедип алгаш, кезээнге келгеш, шеригниң дайынчы машиналарын мунуп, мурнакчы дайынчы-чолаачыларның одуруунуң ол киргеп. Шериг хөрээн эки өөредиинге, чурум-биле эртирип турганы дээш ол фашистиг Германияны тиилээнинең 20 чыл оюн таварыштыр медаль-биле шаңнаткан. Шериг албан-хүлээлгезин ак сеткиндиг күүсеткеш, төрээн черинге ол эвээ келген...

Өвүрнүң район эмнелгезиниң дүрген дуза чедирер «УАЗ» деп маркалыг машиназының чолаачызы — Александр Монгуш коллективтиг мурнакчы кижилериниң бирээзи. Оон амылыы харыысалгамыг. Херек апарган таварыгада дүн, хүн-даа дивейн хап орар. Хенертен аараан киижилерге дүрген дуза көргүзер эмчилерни ол сөөртүп чедирер.

Чоокта чаа «Коммунизмче орук» колхозтуң Бора-Шай салбырында малчын Монгуштуң уруу хенертен аарый берген. Ол дугайын оон үгбазы эмчи черинге дыңнадып келген. Ол орайтаан, кемзэкиниң 11 шак ашкан турган. Черниң ыраа база кончуг, чүс километр ораанчок амыг. Эмчи-биле кады Александр ынаар хапкан.

Аараан уругга эмчи дузазын өйүнде көргүскен болгаш Кызылче чорудары-биле ону Хандагайты эмнелгезинге эмнелгеннер.

Шак мындыг буянныг дузаны эмчилери-биле кады чолаачы Александр та чеже кижиге чедирген чүве.

— Кижилерге дуза чедирерим дег эки чүве кижиге каяа турар. Дүрген дуза чедирер эмнелгениң машиназы ыңайбээр чоруурунга доктаамал белен турар ужурлуг. Ынчангаш ынаар-чаар материалдарны камнап ап, машинамны кайнаар-даа чоруурунга бүрүн белеткеп алган турар киижи мен—деп, ол бодунуң ажылынга хамаарыштыр ынчаар чугаалаар.

Александр ленинчи юбилей чылында партия кежигүнүнге кирген. Оон бээр-ле хөй-нинтиниң амылынга ооң киржиягезии идепкеймээн. Ол эмнелге черинде чолаачыларның бригадири. Коллективтиң «Эмчи» деп хана солунунуң редактору. Бо хүлээлгезин ол ак сеткиндиг күүседип турар. Чоокта чаа районга болган хана парлалгазының көрүндезинге «Эмчи» деп хана солун улуг үнелелди чедип ап, шаңнал-макталга четкен.

Александр Монгуш—Хандагайты кодээ Советиниң депутады, идепкейлиг агитатор.

Коммунист Александр амылынга мурнакчы болгаш хөй-нинтичи чоруу дээш хөй удаа өртектиг барааннар, хүндүлел, макталдар биижиктер-биле шаңналып келген. Оон хөрээнде ленинчи юбилей медалы чайынналып чоруур.

Эмнелге черинiң «УАЗ» дээр машиназы Хандагайты суурнуң кудумчузу-биле боля маңнап бар чоруур. Оон кабиназында Александр Седий-оолович Монгуш амылыдыралынга сеткили ханган, хүлүмзүрүп орар.

М. ДИҢГИЛ-ООЛ,
чолаачы.

Үлегер-дуржулгалыг чолаачы

Эрткен, 1972 юбилейлиг чылдың күзүүдүжүт ажаалдазының изиг-түлүк өйү чүве. Бир-ле эртен «Искра» колхозтуң конторазынче херектиг базыптым. Контора эжинде аныяк өр машиназын долгандыр кылаштаан, довураан аштап чүлгээн тур. «Ол черле ындыг, доктаваан-на черинге, кана-даа болза, ылап-ла машинаазын долганып, хынаар, доозунуң чүлгээн турар кижи» деп, чоп соолүнде чугаалаар чораан. Ол-даа шын болду. Семис-оол Бүрбүевич Түлүш ажылынга ол хире ынак, машинамнига ол хире камныг. Ол 1957 чылда бо-ла колхозка чолаачылап эгелээн.

Семис-оол Бүрбүевич коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты 1969 чылда чедип алган. Кызымак, ак сеткилдиг чолаачыны колхоз баштаар чери, партком хөй удаа мактап, демдеглеп келген. Семис-оол Бүрбүевич хөй-нинтичи инспектор-контролёр.

Колхозтуң чолаачыларының арааында социалистиг чарыпка чаңгыс эвес удаа бирги черни чаалап алган. Оон көргүзүгдерп:

1970 чылда хүлээлгези 50 муң тонна километрни эртер тургаш, 75 муң кылдыр күүседип, 1200 кг кывар чүүлдү камнап алган.

1971 чылда хүлээлгезин 69,5 муң тонна-километрге күүседип, 1029 кг кывар чүүлдү камнап алган.

1972 чылда 60 муң тонна-километрни тос айларда 77 муң кылдыр күүседип, 1180 кг кывар чүүлдү камнап алган.

Семис-оол Бүрбүевичиниң ам эдилеп турары автомашиназы беш чыл улаштыр сөптелгеде кирбейн турар. Кайнаар ырак-узак чорук барыл, ынаар Түлүштү чорудар.

1973 ажыл-агый чыдында Семис-оол Бүрбүевич тоску беш чылдың планныг опаалдаларының сөөлгү чылын доозар. Хөй чылдарда ажылдап келзе-даа ол чалгаараар деп чүве билбес, чонунуң хүндүткелин чаалап алган, эш-өөрүнге арга-дуржулгаайн дамчыдып чоруур.

Семис-оол Бүрбүевичиниң эки ажылын үнелеп көргеш, ооң чуруун республикының Хүндүлел самбыразында аскан болган адын «Искра» колхозтуң хүндүлел дептеринде кижр бижээн.

О. ЧАҢ-ООЛ.

Чөөп-Хемчик район.

Делегей бо хүннерде

Империализмге удур суд

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң эрткен неделяда Панамага болган үүүшкүнүүр сессиязы делегейге дыка улуг кичээнгейни хаара тутkан. Ол черле билдингир. КНО-нуң бүгү төөгүзүнүң дургузунда Айыыл чок чорук Чөвүлели Латин Америк чурттарының бирээзинге бир-ле дугаарында хуралдаан болган делегейниң 300 миллион кижи чурттакчыыг ол делгем районунуң күрүнелеринге бирги чергенiң ужурдузалыг айтырыгларже кол кичээнгейни салган. «Делегейниң тайбыгын болган» айыыл чок чоруун бижыглаарынче утланган хемнегler дугайы болган КНО-нуң Уставының түүлдеринге базе негелдеринге дүүштүр Латин Американың улустарының аразынга кады ажылдажылгага идиг бээр» деп айтырыгны Панаманың чазаанның инициативазын ёзугаар сессияның хүн айтырыгына киирген.

Империалистиг монополияларның Латин Америкада дээрбечи политиказын сессияның киржикчилериниң хөй нуруузу шиитпирлиг буруу шапкан болган ол диптиң улустарының иштикп херектеринге империализмниң холгаарлаашкынының кандыг-даа илерээшкиннерин чок кылырын негээн. Венесуэланың, Колумбияның, Коста-Риканың, Кубаның, Мексиканың, Эквадорнуң болган латин-америк өскө-даа чурттарның сессияга хайгааракчылар болуп келген дашпыкы херектер министрлери ол чурттарның национал хамаарышпас чорууң болган бот-эргезин камгалаарынга чаңгыс эп-сеткилдиг турушкаш. АКШ-тың империалистиг болуктериниң ол күрүнелерин боттарының тергиидеринiң адаанга тудар дээр чимеленишкиннерин сойгаан. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң Панамага эрткен сессиязында АКШ дээрге «судтаттырыкчы» болган деп, «Нью-Йорк таймс» солун миннип бижиир ужурга таварыштаан.

Латин-америк республикаларның боттарының бойдус курлавыларын ээлээр ботэргезин бадыткаан резолюциязы Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хүлээп алыры харын америк монополияларның ол дипке тергиидээр дээр чоруунга удур утланган. Латин Американың чурттарынга ыйышкын кылырын сагыштыы-биле кызыгыы турар компаниялардың ажылчорудулгазын сый шавар сорулгалыг аргежок чугула хемчеглерин алырынче ол күрүнелерни резолюцияда чүткүлдүг кыйгырып түрар.

Панама каналының зоназынга Панаманың бүрүн ботэргезин катап тургузар дугайында болган 1903 чылдала Каттышкан Штаттарның Панамага доңнаштырган кереэзин болур-чоруулуу-биле ээде коорунуң дугайында Панаманың чазаанның негелдези сессияга шыңгыы чугаалажылганы хайыктырган. Бодүүнүң негелдезин үндезилебишаан, панама чазактың баштыңы Омар Торрикос Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң сессиязынга берген саналынга мынча деп онзалап демдеглээн: «Колониял күрүне, колония азы протекторат болуп кажан-даа турбаан болгаш турбас-даа бис. Каттышкан Штаттарның чугунга кажан-даа база бир сыдыс-чыгаат дүрүүну бозбас бис».

Сессия киржикчилериниң аажок хөй нуруузу Панаманың ол дүрүм ёзугаар болгаш чөптүг негелдезин деткээн. Ындыг «турбуже» панама улустуң бот-эргелерин херекселес дээр бодунуң күзелин, АКШ база дагын көргүскей болгаш Панама каналының зоназын америк аглерииниң ажеэзерин үргүлүүрине утланган каналлашкынзарны кылган. АКШ-тың тышелекчизи удур бадылаар эргезин ажыглаан, ынчангаш Панама казадының дугайында Панаманың Чөвүлел кежигүнү оске чедиг чурт-биле кады киирген резолюциязының төлевилелин хүлээп алырын төкеп. Ынчалза-даа Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 15 кежигүннериндеп 13 кежигүнүүр ол резолюция дээш бадылааны (Англия дадагалаан) АКШ-тың чаасказинырай бергенин чеччилеп турар. Ынчангаш Айыыл чок чорук Чөвүлелдиге бадылаашкынның түүнелдерин дашпыкы тайылбырлакчыларның америк империалистиг политиказының шыңгыы буураашкынын кылыр үнелеп турары таварылга эвес. «АКШ Латин Америка-биле харылзааларының талазынга эң улуг ажытырышкыннарын биргээнинге таварыштакан» деп Антаяның «Гардиан» солуну демдеглээн.

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң сессиязының ажылы болгаш түүнелдери латин-америк чурттарның империалистиг хамаарылгадан ,бүрүн хосталын алыр дээш демисеяын үргүлчүүр деп шиитпирлиг чорууң бөөе дагын бүзүрелдиг көргүскен.

Чугула сүмележилгелер

Мурнуу-вьетнам ийи таланың аразында сүмележилгелер Париж чазында Сельсен-Клу хоорайда март он тоста эгелээн. Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаанның болгаш Сайгон администрациязының делегациялары ында киржип турар. Сүмележилгелерни Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыгны катап тургузар дугайында дугуржулгага дүүштүр чорупуп турар болгаш Мурнуу Вьетнамга иштикп политиктиг айтырыгларны таарыштыр шиитпирлээр сорулгалыг.

Ол айтырыгларның аразында дараазында түүлдер бирги чергенiң ужур-дузалыг болуп турар: чоннуң демократтыг эргелерiн болгаш хосталгаларын хандырары, МВР-ниң Революстуг түр чазаа, Сайгон администрациязы болгаш нейтралистиг эдеменитилер дедиге төлээлеттирген турар ужурлуг эптежилгенiң болгаш чопшээрежилгенiң Национал чөвүлелиниң тургузары, адак соонда, Мурнуу Вьетнамга хостуг болгаш демократтыг соңгуулделарны организастаары.

Сель-сен-Клуда чөвүлел хуралды делегейниң хөй-нинтизи болгаш парлалгазы улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп, ол чөвүлел хуралды январь 27-де ат салдынган Париж дугуржулгазын боттандырарының херээнге чугула болуушкун кылдыр демдеглеп турар. Амгы сүмележилгелер «Париж дугуржулгазында чугаалаттывганы ышкаш, мурнуу-вьетнам улустуң бот баш миннип шиитпирлеттирер эргезин бадыткаан турар шүүлган болур ужурлуг» деп, «Нью-Йорк таймс» солун санап турар.

Ынчалза-даа бо сүмележилгелер чоруп турарының үезинде чугаалажыр апаар айтырыгларны ийи таланың ийи янзы көрүү баштайгы хуралга-ла илергейлеттинип келген. МВР-ниң Революстуг түр чазаалың делегациязы хүн чурумында турар айтырыгларны таарыштыр шиитпирлээриниге хамаарыштыр чаагай тура-соруун, чөптүг болгаш шыпчы сеткилдиин илергейлээн турбуже. Сайгон администрациязының делегациязы Париж дугуржулгазының негелдеринге болгаш ёзу-чүрүмүнге канчап-даа таарышпас туруштуг эдээп алган. Мурнуу Вьетнамның чонунга демократтыг хосталгалар дугайында онза чугула ужур-дузалыг айтырыгны чугаалажырындан оң шүүт-ла бөлдээп турар.

Ол хирезинде сайгончу эрге-чагыргалар Мурнуу Вьетнамның чонупун черле турза чогуур демократтыг эргелерин базып турар болгай. Сайгончу эрге-чагыргалар дескен кижилерни соңгу талазы районнарже эвээ чорударындан ойталап, оларны Сайгонну долгандыр можуларда күш-биле чурттадып эгелээн деп дыңнадыглар көөп турар. Сайгонның ара-бажыңнарында болган албадал лагерьлеринде политика талазы-биле хорудаттырган муң-муң кижилер хилинчеттиртирип турар. Сайгон шөриглери МВР-ниң Революстуг түр чазаанның контролюнда турар хосталган девискээрлержe чепсектиг халдаашкыларын үргүлчүдеп, ол дээш үүлгедиглерине АКШ-тың оларга чажыды-биле дамчыдып турар боо-чепсээн болгаш дайынны техникаазын ажыглап турар. МВР-ниң Революстуг түр чазаанның делегациязының онзалап демдеглээнiң ёзугаар алырга, сайгончу эрге-чагыргаларның ол үүлгедиглерiн «Мурнуу Вьетнамда байладыы үзэн нарын болгаш айыылыг болдуруп бар чыдаа». Ол үүлгедиглер Сель-сен-Клуда сүмележилгелерге база бак салдарлыы чайгаар-ла билдингир.

Амгы сүмележилгелерниң таварыжын турар бергелери турааскан. Мурнуу-вьетнам ийи таланың ийи янзы көрүү баштайгы хуралга-ла илергейлеттинип келген. МВР-ниң Революстуг түр чазаалың делегациязы хүн чурумында турар айтырыгларны ийи таланың ийи янзы көрүү баштайгы хуралга-ла илергейлеттинип келген. МВР-ниң Революстуг түр чазаалың делегациязы хүн чурумында турар айтырыгларны таарыштыр шиитпирлээриниге хамаарыштыр чаагай тура-соруун, чөптүг болгаш шыпчы сеткилдиин илергейлээн турбуже. Сайгон администрациязының делегациязы Париж дугуржулгазының негелдеринге болгаш ёзу-чүрүмүнге канчап-даа таарышпас туруштуг эдээп алган. Мурнуу Вьетнамның чонунга демократтыг хосталгалар дугайында онза чугула ужур-дузалыг айтырыгны чугаалажырындан оң шүүт-ла бөлдээп турар.

Ол хирезинде сайгончу эрге-чагыргалар Мурнуу Вьетнамның чонупун черле турза чогуур демократтыг эргелерин базып турар болгай. Сайгончу эрге-чагыргалар дескен кижилерни соңгу талазы районнарже эвээ чорударындан ойталап, оларны Сайгонну долгандыр можуларда күш-биле чурттадып эгелээн деп дыңнадыглар көөп турар. Сайгонның ара-бажыңнарында болган албадал лагерьлеринде политика талазы-биле хорудаттырган муң-муң кижилер хилинчеттиртирип турар. Сайгон шөриглери МВР-ниң Революстуг түр чазаанның контролюнда турар хосталган девискээрлержe чепсектиг халдаашкыларын үргүлчүдеп, ол дээш үүлгедиглерiне АКШ-тың оларга чажыды-биле дамчыдып турар боо-чепсээн болгаш дайынны техникаазын ажыглап турар. МВР-ниң Революстуг түр чазаанның делегациязының онзалап демдеглээнiң ёзугаар алырга, сайгончу эрге-чагыргаларның ол үүлгедиглерiн «Мурнуу Вьетнамда байладыы үзэн нарын болгаш айыылыг болдуруп бар чыдаа». Ол үүлгедиглер Сель-сен-Клуда сүмележилгелерге база бак салдарлыы чайгаар-ла билдингир.

Амгы сүмележилгелерниң таварыжын турар бергелери турааскан. Мурнуу-вьетнам

Бөгүн—делегейниң театр хүнү

ТЕАТРНЫҢ ЧОГААДЫКЧЫ БӨЛҮҮ

Республиканың хөгжүм-шии театрының чогаадыкчы бөлүү делегейнин театр хүнүнге улуг чедишкиннер-биле ужуражыр дээш мурнукузунды күжениишкиниг ажылдаанвар. Дагестан чогаалчы М. Яхьяевтиң «Куда черле дүжер» деп шиизинде ойнап турар артистер республиканың Өвүр, Мөңгүн-Тайгадан аңгыда бүгү районнарынга чедишкиннииг ойнагылаан. Олар сөөлгү хүннерде ыраккы Тожунуп ажылшчилеринге база аалдап чораан.

Д. Фурманов биле С. Поливановтуң «Үймээнинде» хаара туттунган артистер Улуг-Хемден база-ла чедишкиннииг ойнаашт ээп келгеннер. Ол ышкаш орус бөлүктүң артистери И. Рубенштейниид «Тоол оранында» деп аттыг тоол-шиизин бии-хемчилерге көргускеш, ам часкы дыштанылганып хүннеринде Улуг-Хем районуи школачыларында бараан болуп турар.

Апрельде театр чаа шиилерни белеткээр. Сураглыг орус драматург А. П. Островскийниң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл оюн демдеглээр болгай. Ол юбилейге тыва театр оон «Арыг» деп шиизин тургузар. Ол ышкаш С. Сарыг-оолдуң либреттозунга А. Чыргал-оолдуң музыказын ёзугаар «Хүннүң ыраажылары» деп хөгжүмнүг шиини көрүкчүлер май айда көрүп эгелээр.

Бистиң корр.

Москвачылар ам дөрт удаа «Комеди франсез» дээр сурһаглыг француз комедия театры-биле таныжып турар. Парижтен келген ол театрның бистиң чуртувуска оюн көргүзүшкүнү—ССРЭ биле Франциянық аразында культурлуг кады ажылдажылганың херечизи болуп турар.

ЧУРУКТА: Ж-Б. Мольерниң «Аарыычаңнаан авыястаныкчы» деп комедиязындан бир көргүзүг.

А. КОПЬКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы)

ХӨЙ ТАЛАЛЫГ УРАН ЧҮҮЛ

Театр—уран чүүлдериин ан-не бурунгузу. Ындыг болзажок ол аназа-ла музей ышкаш төөгү шыгжамыры боп артпас. Эрте-бурунгу грек театр, орус скоморохтар, ортаакы вектериин Европа театрлары, кыдат театр дээш, бо-ла бүгү делегейниң театр төөгүзүн тургузуп турар-даа болза, бот-боттарындан ылгалдыг.

Үе-үеиин аайы-биле амыдырал театрны онза хевиринң тускай уран чүүлү кылдыр тургузуп келген. Театр кижилерге херектиг-даа болуп турар.

Бистиң театрларывыстың артистери даштыкы чурттарга болгаш ол күрүнелериин артистериинин биске бараан болуп ойнап турары чүгле эстетиктиг эвес, а политиктиг, эп-найыралды бызыглаарынга ужур-дузалыг дээрзин биляр бис. Харын-даа ол чорук, кандыг-даа очулга чокка ол-бо чурттарда амыдыралды кижилер карак-биле көрүп, бүзүреп алырының онзагай «дылын» тургузуп турар.

Уран чүүлдүң кайгамчык байлаан көөр дээш, бүгү масса чон чыглып турар кылдыр, кижи бүрүзүнүң билиг-медерели болгаш культурлуг деңнели ынчаар өзе бээр болза деп, Владимир Ильич Ленин күзеп чораан. Ол күзел амыралда боттанган.

Театр—хөй талалыг уран чүүл. Ол музыканың, чуруулганың, литератураның, архитектураның, танцының эң эки шынарларын бодунга сиңирип ап шыдаан. Театр—чаа болган болушкынну ол-ла дораан тургузуштуп болур. Театр—бурунгу, бөгүнгү болгаш даартагы уран чүүл болур. Ол—мөңге болгаш келээде аныяк уран чүүл. Театр делегезин!

Ю. ЗАВАДСКИЙ, ССРЭ-ниң улустуң артизи.

Ниитиниң корум-чурумунуң хайгааракчылары

ДАЙЫНЧЫ ТАҢНЫЫЛДА

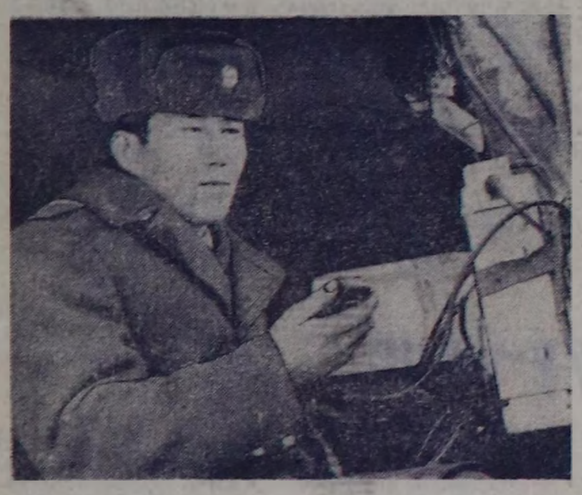

Уруглар комнатазының инспектору милицияның лейтенантызы Людмила Романовна Сладикова Каа-Хем райкүүскомунун иштики херектер килдизиниң тергиин ажылдакчыларының бирээзи. Ооң мергежили—башкы 1970 чылда комсомолдуң путёвказы-биле милиция органнарынга ажылдап кирген.

Ийи чыл ажыг үе иштинде ол бодунуң албан-хүлээлгезин кончуг эки шингээдип алган. Пазы четпээннер ортузунга кемниг-херек үүлгедиин болгаш оларның хайгаарал чок чоруун болдурбазы-биле баш удур хемчегларни ап, чон ортузунга, өөредилге болгаш уруглар албан черлеринге лекцияларны, беседаларны кылып кижизидилгези четпес, багай аажы-чанга алзын чоруурларны болгаш оларның ада-иелерин тускай үеткә ап, оларның-биле кижизидилге ажылын органнзастап турар. Ол ажылды билдилиг, янзы-бүрү хевирлиг, дээштиг удуртуп келген. Бодунуң ажылынга, алээдилерин кижизидеринге бүгү-билиин, арга-дуржулгазын ол беріп турар.

Людмила Романовна—идепкейлиг хөй ниитичи. ВЛКСМ райкомунуң бюро кежигүнү.

Комсомолчу **Михаил Анчы** шериг албаның эрттиргеш, «Бурунгаар» сохозка чаныл келирге, ында хөй-ниитиң органнзацнялары оон мурнунда актеткилдиг ажылдап турганың болгаш Совет Армиянын хүрээленинге дайынчы хүлээлгезин чедишкиннииг эрттиргекин бедии-биле үнелеп көргеш, ону милиция органнарынга ажылдажы-биле чорудуп, улуг идегелди аңаа көргускен.

Милицияның сержантызы Михаил Анчы патруль машина башкарыкчызы болгаш бодунуң хүлээлгезин мергежилии-биле күүседип, чурумнуг, ак-сеткилдиг, ажылдап турарларның бирээзи. Ол ийиги класстың чолаачызы.

Сержант М. Н. Анчы дежурный-биле харылзаа тудуп турда ону чурукка тыртқан.

О. ИРГИТ.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

Дүнеки патруль

— Хөй-ниитиниң корум-чурумун болгаш социалистиг өнчүнү иамгалаары-биле албанче чоруурларны дужаадым!— деп, команда үнген. 4—5 шагдаа машинага олурупкаш, карањгы дүне хоорайның кудумчуларынче үнүпкен.

Бо дээрге дүнеки милиция бодунуң хүлээлгезин күүседип кирипкени ол.

Эрткен чылын чаа тургустунган дүнеки милиция кысса хуусаа иштинде корум-чурум солдаттарының бүзүредилиг отряды апарган. Оларның кол сорулгазы—социалистиг өнчү-хөреңгини кадагалаан черлерниң таңнылдарын шагдаа ажылдамчылары-биле солаш, оларны техника-биле дерээш, янзы-бүрү объектилерни бүзүредилди-биле камгалаары база дүне хоорайның кудумчуларын патрульдаары болур. Оларның бедик дээштиг чоруун амыдырал кыска үеде бадытқаан. Оон чижээн Кызылдың дүнеки милициязының ажылындан көрүп болуо.

...Дүнеки милицияның механизастаттынган шалыпкын бөлүүнүң бир экипажы чоокта чаа айытқан маршрут ёзугаар патрульдап үнүпкен. Карањгы кежээ. Кудумчуга шимчээшкин чуруму үреп турган наш чолаачыларны патрульдар сагындырган. Автовокзалга эзирик кончуттунуп турган чурум үреичизин тутканнар. Рабочая кудумчузунга ужуп калган эзирик кижини эзириктер сергедир черге чедирген.

Дүн ортайтаан. Соок кежээлеп бар чыткан. Бажыңнар соңгаларының оду өжүп эгелээн. Ол үеде патруль машиназы Пушкин кудумчузу-биле чоруп орган. Шагдаа Юрий Васильев кудумчуда киоски оду өже бергенин эскерип каан. Ол дугайын дежурный кезекче радио-биле доп-дорааи дамчыткаш, киосктиниң оду чүге өшкенин хынап эгелээн. Көөрге, киосктиме чырык дамчыдып турган электроудазыннды үзе кезип каан болган. Оон эжиинде шоочаны база тура тыртып каан. Ам айтырыг билдингир—оор кирип турган. Ынчалза-даа үе үр эртпээн болгаш ооо оон ыравас ужурлуг. Киосктиниң чоогунда черлерни патрульдар көруп эгелээн. Бир чурттагы бажыңының хериниң иштинде хөмүр-даш шыгжап турар хаажанты ажыдыптарга ында кижи чыткан. Карман фонарының чырыындан ол арның чажыра тудупкан. Оны үндүруп эккелгеш, үжеп көөрге чүве үрээр янзы-бүрү херекселдерлиг болган. Туттурган кижини машинаже аппар чыдырда, оозу ушта халаап, дезерин база оралдашкан.

Милиция демүрныйынга эккээрге «Дүнеки монтёр кижи мен, чаныл ордум, чүге мени тудуп алдыңар»—деп, серте чок кончуттунуп олурган. Ону тодарадыры-биле байысаанчыга дамчыдып берген. Истелгедеп илерээни—таныттынмас кижи мурнунда ол-ла киоскини оорлаан, шиттирип чораан Иван Шарапов болган. Дүнеки оор ынчаар туттуруган.

Дүнеки милицияның ажылындан эске-даа чижектерни көргүзүп болур. Ооң оперативтиг, шалыпчы чоруунуң ачызында социалистиг өнчү-хөреңгини оорлардан камгалаары, дүнеки үеде ниитиниң корум-чурумун хайгааралры дыка эниижээн.

А. РУМЯНЦЕВ, милицияның майору.

Бирги класстың чолаачылары

Республиканың улус ажылагыйының янзы-бүрү адырларынга чаа-чаа маркаларның автомашиннары хөйү-биле кээп турар. Оларны башкарырынга бедик мергежилдиг чолаачылар пегеттинер.

Ынчангаш кайы-даа ажылагый бодунуң хөөнүн чолаачыларын мергежил бедиделиинии курузунче чорудуп турар. Кызыл хоорайның ДОСААФ организацпязының курузун чоокта чаа болук чолаачылар дооскан. Олар КрАЗ—256, 257 болгаш 258 маркалыг база МАЗ болгаш ЗИЛ маркаларның чаа хевирлерин башкарар бирги класстың чолаачызы эргелп алганнар. Чолаачылар В. Богатырев, П. Бурнаков, А. Васильев «ДОСААФтың тергиинии» деп хөрек демдектери-биле шаннаткан.

В. ГУРКИН.

Хөгжүм триозу

Казахстаннан келген Накипбекова үгбашкылар. Эң улуун Эльвира дээр, 21 харлыг, ортуну — Элеонора, 20 харлыг, бичезм — Альфия, 19 харлыг. Эрткен чылын Альфия Москва консерваториязынга өөренип кирген. Ооң улуг үгбалары база ында өөренип турарлар: бирээзи — дорткү, өскези — үшкү курстарда. Альфия консерваториянга киреринин экзаменнерин кончуг эки демдектерлиг дужаагаш, музыка талазы-биле чурттуң база бир сураглыг өөредилге черинии студентизи апарган.

Ынчан хөгжүмнүг трио тургустунган: Эльвира — скрипач, Элеонора — пианист, Альфия — виолончелист. Накипбекова үгбашкыларның хөгжүмнүг триозу тургустунга-ла чүгле чыл чедикен, ынчалза-даа оларның дугайы чүгле бистиң чуртта эвес, харын-даа даштыкыда безин билдингир апарган.

Белградка болган аныяктарның делегей конкурузунга чедишкиннииг ойнаашт, лауреат аттарны чедип алган соонда бис ол ансамбль-биле ужуражып таныжкан бис. Ынчалза-даа оон мурнунда ол үгбашкылар дугайын Москва консерваториязының ректору, ССРЭ-ниң улустуң артизи Александр Васильевич Свешников биске чугаалап берген чүве. Хөгжүмнүг триону ол ховар таварыла деп демдеглээн.

Консерваторияда үгбашкыларны дуржулгалыг башкылар өөредип турар. Эльвираның башкызы алдарлыг скрипач Игорь Безродный. Элеонора пианист Михаил Межлумовта өөренип турар. Альфия сураглыг виолончелист Мстислав Ростроповичиинин өөренижилиинге өөредип турар.

Триоиуң репертуарында классиктиг болгаш амгы музыка чогаалдары хөйү-биле киргеи. Белградка болган делегей конкурузунга кыстар Моцарттың, Бетховенниң, Брамстың, Шостаковичиинин, югослав композитор Шварның чогаалдарын күүседкилээн.

Үгбашкылар боттары тускуста концерт программалыг. Эльвира Генуяга болган скрипачылар конкурузунга чедишкиннииг ойнаан. Элеонора филармония залынга фортепьинога кайгамчык солуи оюнун көргускен. Альфия Чайковскийниң аттыг чанчыл болган Москва конкурузунга бирги шаннаиы алган.

Эльвира биле Альфия күрүне коллекциязында ховар даан үнелиг музыка хереклерининге ойнап турарлар. Эльвираның скрипказын 1743 чылда сураглыг мастер Гварнери чогаадып кылган, а концерттерге ол Страдиварииин скрипказынга ойнаар.

Накипбекова үгбашкыларның бүгү амыдыралы музыка-биле холбашкан. Оларны улуг чогаадыкчы ажыл манап турар.

Михаил АЛЕКСАНДРОВ. (ПМА).

Өөрүшкүлүг

Чөптүг негелде

«Суг көрбейн идиң ужулба, даг көрбейн адаан азынма» деп үлегер чугаа ханы уткалыг. Кара-Чыраа салбырның удуртукчулары чаа чүнар-бажың кылдырып алгаш, ооң кылдынган будужун, ажыглалга таарымчалыын эки хынавайн чыткаш, өрги чүнар-бажыңны ол-ла дораан өскээр ажыглапкан.

Барааны чаагай ол чүнар-бажың үр-даа болбайн «үрелгеп». Четпес кылдынганындан, ам аиаа туруп берген. Кудуу кыдыра болганындан, ону кашпаа удаа каскан, одалга системазында «үрелишкиннер» база хөй.

Кара-Чыраанық чону ам Суг-Аксынга барып чүнар ужурга таварыш турар. Ол аралы аазын ырак. Негелдениң кошкаандан, тудугжуларның бот-харыысалга чок чоруундан болдунган ол бүгү четпестерни дарый чайладыр хемчегни алыры чугула. Бо айтырыгже чүгле салбырның эвес, «Суг-Хол» совхозтуң удуртукчулары база кичээнгей салыры күзенгиг.

Х. ООЛАК.

Телевидение

МАРТ 27-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.15—«Амылчын». Документалдыг фильм. 19.30—«Кадыкшылга». Дамчыдылга. 19.55—«Билдинмес ортулуктар». Телефильм. 20.25—«Улусчу контроль». Дамчыдылга. 20.55—Телемедээлер. 21.10—Чарлалдар, реклама. 21.15—22.30—«Чалыы назыныиың эрии». Ураи-чечен фильм.

АГААР

Бөгүн республикага булуттаар, соңгу районнарга бичезар чаар. Барыын утланышкынныг хаттың дүргени секундада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы дажлыг черлерге 6—10, оскелериге 4—9 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы 6—8 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кинотеатрларда

МАРТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ханы ынанчылдың копказы-биле» 13.30 (бичезалга), «Дүвүрээзинниг хроника» 16.40, (бичезалга), «Мен—Тянь-Шань мен» (1-ги, 2-ги сериялары) 10.00, 12.40, 15.20, 18.20, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сарыг чемоданчыгаштың умуралдары» 11.00, «Хамаарылга чок суглар» 13.10, 15.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хай-бачыт» 11.20, 13.10, 15.00, 18.40, «Ырап сылдыстың чырыы» (1-ги, 2-ги сериялары) 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Адыр, мана!» 9.00, «Алдын мыйыстар» 10.50, 12.40, «Бешенге бешенни» 14.40, 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

КУБОК ТАҢДЫНЫҢ ШКОЛАЧЫЛАРЫНДА

Республиканың школачыларының хаакка шиликтек командаларының түңнел маргылдаазы мартың 24-25-те Кызылга болуп эрткен. Аңаа Кызылдан болгаш тос районнардан ниитизи-биле 120 ажыг шиликтек хаакчылар кирипкен.

Элээдп уруглардың 3 километрге чарыжынга Таңдының төлээзи Г. Бабкина айыткан хемчээлди 13 минута 30 секундада эрткеш, шылгаравн. Оюң командада ажи В. Пустынцева ийиги, Кызылдың № 11 школаның өөреникчизи Г. Сафронова үшкү черлерни алганнар. Хову-Аксының оргумак школаазының онгу класының өөреникчизи Л. Михайлова 5 километрни 28 минута 5 секундада эрткеш, уругларның ол хемчээлге чемпиону болган. Ийиги черни база Таңды районнуң спортчузу А. Феоктистова эзлээн. Бии-Хемниң төлээзи О. Росщупкина үшкү черде.

Ооглардың 5 километрге хаак орузунга чемпион ат дээш демисел Таңдының спортчузу В. Пахоруков биле Кызылдың хаакчызы Ю. Оскирко оларның аразынга болган. Ынчалза-даа В. Пахоруков эжиидеи техника-даа, белеткел-даа талазы-биле артык күштүүн көргүзүп, айытқан хемчээлди 20 минута 55 секундада эрткеш, тиилээн. Ю. Оскирко оон үш минута озалдаап, ийиги черни алыр аргалыг болган. Ооглардың 10 километрге маргылдаазынга Таңды районнуң школачылары өскелерден артык күштүүн көргүзүп, шупту шаннадыг черлерни алганнар. С. Бабкин 10 километрни 37 минута 5 секундада эрткеш, чемпионнаан, а оон командада эштери С. Шадрин ийиги, Н. Макаров үшкү черлерни эзлээнер.

Таңды районнуң школачыларының хаакка шиликтек командазы коллуунда Хову-Аксының өөреникчилериинден тургустунган, олар хемчээлдүң бүргүзүнге тиилекчи болган. Хову-Аксында хаак спортунче чогуур кичээнгейлии салыш турар. Ол ажылга Хову-Аксында уругларның спорт школазының директору Семён Бай-Каранын, тренери Владимир Ковалёвтуң болгаш ортумак школаның күш-культура башкызы Федор Малютиниин киирип турар улуг-хуузу улуг.

Хаак маргылдаазының ийиги хүнүнде команда талазы-биле эстафета маргылдаазы болуп эрткен. Уругларның үш-үш кижи киржикчилиг 2,3 километр, ооглардың үш-үш кижи киржикчилиг 3,5 километр хемчээлдерлиг эстафеталарынга Таңды районнуң хаакчылары кымга-даа аштырбаан.

Республика школачыларының ийи хүнүн үргүлчүдеп келген хаак маргылдаазының түңнелинде Таңды районнуң ачыяк хаакчылары команда талазы-биле бирги черни алгаш, республиканың Чырыдыкшын министерствозунуң тиилчинир кубогу, бирги черге-ниин диплому, тураскаалдыг вымпели-биле шаннаткан. Ийиги черни—Кызылдың шиликтек командазы, үшкүзүн — Бии-Хем районнуң школачылары алганнар.

Болуп эрткен маргылдаа бистиң республикада талантылыг аныяк хаакчыларның саны озуп орарын балыткаан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: ооглардың 10 километрге чемпиону С. Бабкин (солагай талазында) биле 5 километрге тиилекчи болган В. Пахоруков олар.

Солун маргылдаа эгелээн

Воскресеньеде «Спартактың» республика төвүлелиниң бирги черн дээш ажык маргылдаа эгелээн. Оон соруглазы чүгле спорт ниитилелиниин чаа чемпионун илередир эвес, харын мастерге кандидаттың баллын күүседипкеннер ыңдыг атты чедип алыры болур. Ынчангаш ол ажык маргылдаага Новосибирск хоорайдан мастерге беш кандидатты чаалаан. Олар шупту чедип келгеи болгаш оң-ла хүн ойнаи эгелээнер.

Новосибирскиден келгеи аалчылар болза: «Спартак» ниитилелиниң область чемпиону Вениамин Заусаев, «Труд» ниитилелиниң область чемпиону Павел Соколов, Новосибирск хоорайның чемпионадынга ийиги болгаш областтың чемпионадынга үшкү шанналлардың эдилекчилэн Петр Огурцов. «Труд» ниитилелиниң бо чылгы область маргылдаазынга ийиги черни эзлээн Валерий Пальчиков болгаш «Спартактың» область чемпионадының тиилекчилериниң бирээзи Альберт Панюкин олар. В. Заусаев биле А. Панюкин республика категориялыг судьылар.

Ажык маргылдаада шупту 12 шыдыраачы ойнап киргикеп. Оларның алдызы мастерге кандидат болгаш өскелерн бирги разрядчылар. Бистиң спартакчыларывыстан мастерге кандидат Николай Шишигин, мастерге кандидат баллды чедип алган бирги разрядчылар Моңгүп Адыг-оол биле Леонид Мохов, Петр Беркович, Юрий Быков, Кан-оол Саян болгаи Матпа Хомушку олар киржип турар.

Баштайгы салыгда мурнайла М. Хомушку биле В. Пальчиковтуң салыы доозулган. Бистиң ойнавчывыс он үшкү коште чалыглыг көп кылгаш, ол хевээр идепкейин алдып, шынгыы атакага таварышкан. Түңнелинде Хомушку дүжүп бергеи.

Ю. Быков удурланыкчызы П. Берковичиниң солуи аалган ооян талазынче чедишкининиг шаап халдаап, ооң мерезин ийи болзага орнап «чигдеш», удатпайн удуп алган.

Аныяк салыкчы Леонид Мохов Тывага ийи удаа кээп турар Петр Огурцов-биле дең салыш олурган. Оюн дооступ турда Мохов ковчут шын коштер кылгаш, тиилелгеге четнеп. Залда көрүкчүлер ооң баштайгы чедишкиниин дээш, адыш часкап, байыр чедирген.

Моңгүш Адыг-оол Новосибирскиниң чемпиону Павел Соколов-биле ойнаш, эрес тулчуп, салыгның бүгү дургузунда соруктуг ойнап, идепкейин солбайн келген. Адак соолуне удурланыкчызы ооң холун тудуп, аштырганын билинген.

Альберт Панюкин моон мурнунда биске база кээп, ойнап чораан кижи. Ооң-биле Шишигинии таныш-даа. Бо удаада бистиң кандидадывыс оюнуң ортузунда бичии «дузак сөлыпкаш», материалдыг тергидээшкиннерге чедип, мерзе үнер хире ийи ажыл оолдуг болган. Салыг соңгаарлаттынган-даа болза, ында Шишигинииң тиилээри чягзиниг чок.

О. ИРГИТ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шегинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 21-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиинин 23-54, хырысалгалыг секретарынын 23-35, партийжи ажыл-ыраа киллизиинин 37-13, культура киллизиинин 23-54, кедээ ажылагый киллизиинин 21-47, үлегүүр киллизиинин 22-64, чагаа киллизиинин 41-27, информацпя база совет тургузуг киллизиинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн баргаиза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 698.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сатсынын талазы-биле эргелелиниин типографиязы. (Кызыл, Шегинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00513

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда радиофикацияткан

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ МАРТ 28 СРЕДА

№ 73 (9148)

Өртээ 2 коп.

Л. И. Брежнев ГФР-ниң элчинин хүлээп алган

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев март 26-да Германияның Федеративтиг Республиказының ССРЭ-де элчини У. Замны март 26-да хүлээп алгаш, ооң-биле эп-найыралчы беседаны кылган. ГФР-ниң федераалдыг канцлери В. Брандтының хууда чагаа-бижиин Л. И. Брежневке элчин дамчыдып берген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалаачызы А. И. Баатов, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүнү А. П. Бондаренко, ГФР-ниң ССРЭ-де элчин черииниң чөвүленчизи Г. Алемси олар беседага олурушканнар.

Часка БЕЛЕТКЕЛ

ЭКИ ШЫНАРЛЫГ ҮРЕЗИННЕР ДЭЭШ

Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Ол соруулгаларның чедишкинниг боттанары хову ажылдакчылары бо чылын кандыг дүжүттү өстүрүп алырындан улуг-биле хамааржыр. Ол ышкаш дүжүттен мал ажылының децпели база хамааржыр апаар. Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидерииге үмүш өстүрелиниң агротехниктиг дүрүмнерин шыңгыы сагыыры-биле чергелештир сорттуг болгаш райончуттуунган үрезиннерни чаштырары улуг ужур-дузалыг.

Тараа культураларының сорттуг үрезиннерин тарылгага ажыглаарыңче Таңды районнуң ажыл-агыйлары онза кичээнгей салып келген. Эрткен чаамын ук районга чаштырган ындыг үрезин 81,4 хуу турган. Ол ышкаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларынга үрезинниң 94,4, Бии-Хемниң—76,3, Каа-Хемниң — 76 хуузу сорттуг турган. Үстүнде адаанывыс районнарга кол тараа культуразы — ыыаыл-тастың үрезини база бүрүнү-биле сорттуг турган.

Келир күзүн чаагай дүжүт алырының ол курлавырынче бо чылын база-ла ол районнарда аңдыгаштан улуг сагыш салып турары таварылга эвес. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң тараажылары ам безин тараа культураларының үрезинниң 87,5 хуузун I болгаш II классты кылдыр белеткеп алган. Көдээ ажыл-агый дуржулга станцизында, «Бурунгаар», «Саян», «Өөк», «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда, Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозта сорттуг үрезиннер белеткелиниче улуг кичээнгей салып турар.

Ынчалзажок тараа культураларының сорттуг болгаш райончуттуунган үрезиннериче республикада ниитизин-биле ам-даа кошкак кичээнгей салып турарын айтыр апаар. Өнүр чылын чаштырган үрезинниң 66,2 хуузу сорттуг, а 50,8 хуузу райончуттуунган болуп турганын айтырга-ла четпир.

Чамдык районнар ол чугула курлавырже кончуг кошкак сагыш салып келген. Чижээ, Чоон-Хемчик районга эрткен чылын тараа культураларының сорттуг үрезини түгле 21,1, Эрзинге — 13,9, Бай-Тайгага—40,2, Барыын-Хемчикке—42,2, Улуг-Хемге — 59,6 хуу болган. А райончуттуунган үрезиннерни чаштырганы оон-даа эвээш. Ындыг харыысалга чок чоруктуң үржүү-биле ынчаш ук районнар оргүмаа-биле бир гектарга оналаштыр түгле 3—7 центнер дүжүт алган.

Республикада тараа культураларындан кызыл-тастыг сорттуг үрезин-биле тарыры чүгээр — ниитизи-биле 85,8 хуу, а ак нулу денделге сула, чиңге-тараа биле арбай болуп турар. Чоон-Хемчик район 1972 чылда кызыл-тастың сорттуг үрезинин чаштырарын ооң мурнуундагы чыл-биле деңнээрге, 41,5 хуу чедир кынырган, азы 4253 гектарга чаштырар тургаш, 2450 гектарга чаштырган.

Картофельдиң сорттуг үрезинин олуртуру республикада оон-даа дора. Өнүр чылын бүгү тараан картофельдиң түгле 14,8 хуузу сорттуг үрезинниг болган. Ону кандыг деңнел дээрил! Чогум-на ооң хараазындан картофельдиң гектардан ортумак дүжүт түгле 37,1 центнер болган. Бо чугула культураның сорттуг үрезиннерин четчелээриче сагыш салыры чугула.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидерииге сорттуг, ылаңгыя райончуттуунган үрезиннерни тарыырынче шилчиири улуг ужур-дузалыг. Ындыг түрбүже, колхозтарда болгаш совхозтарда 1972 чылда райончуттуунган сорттуг үрезинниг тараа культураларын чаштырары кызыл-тастан өскези, кудулаан. Чижээ, 1971 чылда республикага арбайның райончуткан сорттуң 2,4 муң гектарга чаштырган болза, 1972 чылда ол түгле 3,4 муң гектар болган, а суланы ынчан 6,5 муң га черге тараан болза, эрткен чылын түгле 3,1 муң гектарга, чиңге-тараазы—7,7 муң гектарга, а эрткен чылын—2,4 муң гектар-ла черге чаштырган.

Ол четпестериниң тургустумун келген чылдагаанныңарының бирээзи Көдээ ажыл-агый дуржулга станцизымдан республиканың совхозтары болгаш колхозтары тараа база мал чемги культураларның райончуткан сорттуг, бедик репродукциялыг үрезинниң сөөлгү чылдарда ап көрбээниде болуп турар. Чыл бүрүде бедик репродукциялыг үрезинге хереглел 2100 тонна болуп турда. 1968 чылдан 1972 чылга чедир чагыгларны 149-ла тоннага күүседкенин айтырга четпир. Бир эвес Дуржулга станцизы 1972 чылда кызыл-тастың алита биле бирги репродукция үрезинин садар соруулга-биле 1270 тонналы бүдүрген болза, республиканың ажыл-агыйларында онза чедишлейн турар — арбайның, суланың болгаш чиңге-тараанның элита үрезинин шуут өстүрбейн келген. Көдээ ажыл-агый дуржулга станцизы тараа биле мал чемги культураларның бедик репродукциязын бүдүрер, көдээ ажыл-агый культураларының сорттун чаартыр, сортун солуур үрезин өстүрер чаңгыс-ла ажыл-агый ол. Ындыг түрбүже, республиканың ажыл-агыйлары каш чыл улай оон кызыл-тастан өске суланың, арбайның болгаш чиңге-тараанның элита үрезинин ап көрбээн.

Сөөлгү чылдарда ажыл-агыйларда суланың, арбайның, мал чемги культураларың, ылаңгыя хөй чылдыг сигеннериниң тарылгазын көвүдедириниң күсели-биле тарылга шөлүүн структурazын өскерткен. Ынчалза-даа колхозтар болгаш совхозтар ол культураларның бедик репродукциялыг үрезинин тыптынар чери чок. Харын-даа, өске ажыл-агыйларны чүгээлээлекча, тараа болгаш мал чемги культуралар үрезинни өстүрер ажыл-агыйлар безин үрезинге хереглээрибле хөй чылдыг сигеннерниң, чиңге-тараанның, арбайның эргежок чугула хемчээлдиг үрезинин албайын турар.

Бо чылын тараа культураларындан кызыл-тастың сорттуг үрезинин чажар шөл калбарар апаар. Чүге дизе, үрезин өстүрер ажыл-агыйлар оон элита үрезинин садып алган, ол ышкаш суланың сорттуг үрезинин элээн көвүдээр. Ынчалза-даа оон өске тараа культураларының сорттуг үрезинин чажары көвүдевес. Ынчангаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станцизы сула биле арбай ышкаш тараалардың, хөй болгаш чаңгыс чыдыг сигеннериниң элита үрезинин будүрелиниче онза кичээнгей салза чогуур. Олче кичээнгей кошкак турда тараа болгаш мал чемги культураларның дүжүдүн бедидип шыдавас. Республикада хөй чылдыг сигеннериниң үрезинин бүдүрер база садар «Элегес», «УТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу», «Барлык» совхозтар, Каа-Хемде «Октябрь 14 чылы» колхоз мшкаш үрезин өстүрер ажыл-агыйлар бар. Ол хиреде ук ажыл-агыйлар ол хүлээлгезин күүседип шыдавайн турар болгаш бедик репродукциялың сорттуг үрезинин албайн келген. Үрезин өстүрер ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери бүгү көдээ ажыл-агый культураларының бирги болгаш ийнги репродукциялың райончуткан сорттарын бүдүрүп, ооң-биле республиканың ажыл-агыйларын хандырарыңче, 1973—75 чылдарда райончуткан сорттар чаштырарыңче калбаа-биле кирер аргаңы бээр болза чогуур. Ооң-биле Тываның тараажыларының мурнунда 1973 чылда болгаш тоску беш чылдың дараазында чылдарында турустуктуң соруулгаларны күүседиринге төлептиг үлүүн киирер ужурлуг.

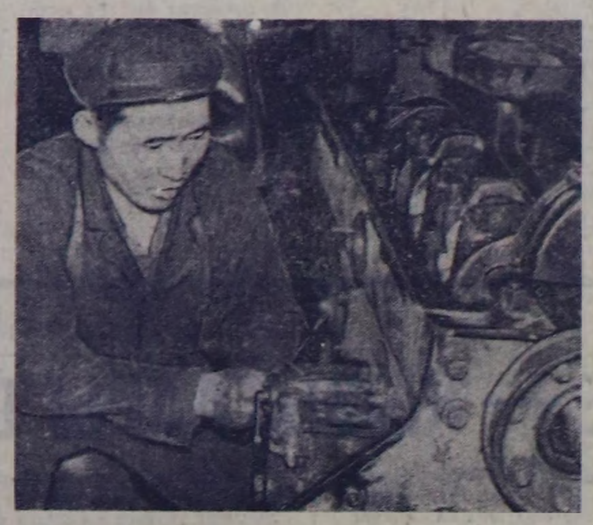

«Сельхозтехника» каттыжышкынының районнар аразының Чадаана салбырының ажылы частың бо хүннеринде түлүктээн. Ында машина-трактор мастерскаязының шимчедикчи септекчизи Петр Байыр-оол хүнде үлүүн 130 хуу чедир — күүседип турар. Дунзаалакчы Андрей Шумовтуң кылган ижи база эвээш эвес.

ЧУРУКТА: Петр Байыр-оол (үстүнде) шимчедикчи септеп, А. Шумов үс радиаторун хынап тур.

А. КРИВОНОЖКИННИҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

БИИ-ХЕМ РАЙОНДА МЕХАНИЗАТОРЛАР ЧЕДИШПЕС

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер талазы-биле доктаамал комиссиязының март 23-те Бии-Хем районда механизатор кадрларны белеткеп турарын чугаалашкан. Механизатор кадрларның белеткели районда кандыг байдалда турарын райкүүсском даргазы М. К. Дамчай комиссияга илеткээн. Тарылга кампаниязын чедишкинниг эрттирериңге Бии-Хемге 388 механизатор херек болуп турарын ол дыңнаткан. Ам ында 291 кижи бар, а 97 механизатор чедишпес. Оон ыңай 122 кижини өөредип турар.

Доктаамал комиссияның бо хуралывга депутаттар—көдээ ажыл-агый министри Т. Т Лаасол, СЭКП Өвүр райкүүсскомунуң бирги секретары К. Н. Шулуу, «Кара-Хаак» совхозтуң директору В. И. Евтушков, СЭКП Тыва обкомунуң килдис эргелекчизи М. Е. Абрамов олар санал бергеннер. Бии-Хем районга часкы тарылга нарын, берге байдалдыг болур дээрзин олар саналынга чугаалаанныар. Эрткен күстүң агаар-бойдузунуң багай уржуктарындан күсүү чер андырылгазының планы күүсеттинмээн, ынчангаш 15 муң гектар черни чазын удур андырар болгаш тарылганы 8—10 ажыл хүнүнде чорудар. Ол хуусааны уздыр болза дүжүт чидириглиг болу бээри чугаажок. Мооң үжурунда механизатор кадрларны дүрген болгаш шынарлыг белеткеп алыры хүнүңү чугула айтырыы болу берген. Тарылганы шалыкшын эрттирериңге механизаторларның ийи эвелчегліг ажылдаарын организастаары чугула.

Бо айтырыгның талазы-биле райкүүскомнуң боттандырып чоруткан ажылдарында четпестер барын комиссия демделээн. Чижээ, «Сельхозтехника» салбырының чанында организастаан курсту четчелевээн, кичээлдерни үзүп турар таварылгалар бар. Районнуң ажыл-агыйларында тургустунгулаан курстарда өөренип турарларның билиинин деннелиниче, өөредип турарының шынарыиче кичээнгей салбайн келген.

Комиссияның хуралыга механизаторларның өөредилгезиниче кичээнгейни күштелдиреринге райкүүскомга болгаш ооң көдээ ажыл-агый эргелелиңге дагаш, дээштиг хемчегларни алырынче кыйгырган. Механизаторларның чедишпейн турарын барымдаалаш, ажыл-агыйларда трактор башкарып шыдаар, практиктиг кижилерни шылгалдаар дужаатказ, ону башкарар шынызыгаларны тыпсыр талазыларынга хемчегларин ап чорударын саналдаан. Ол ышкаш райкүүскомнуң болгаш ажыл-агыйлар көдээ ажыл-агыйда механизатор кадрларның күшаажыл байдалын экижидер база оларны быжыглаар талазы-биле хемчегларниң дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1971 чылдың апрель 14-теги доктаалын боттандырар хемчегларин ап чорударын даскан.

Райкүүскомнуң болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларын механизаторларның техникага камналгалыг болгаш дээш, часкы чер андырылгазын өйүлээнде шынарлыг чоруткаш дээш чергелиг түүлдер дээш материалдыг шаңнал-маалдарны ажыглаарын практикалаайн турарын ук комиссия демделээн. Ол талазы-биле партияның болгаш чазактың доктаалдарын күүседиринче кыйгырган. Кижилер дугайында сагыш салышкын механизатор кадрларның чедишпестээр чоруун болдурбазынга улуг идиглиг болур дээрзин орта демделээн.

Ол ышкаш комиссия школачыларны механизатор мергежилге хандыкшыдар дээш тайылбыр ажылын кадбартырынче кичээнгейни утландырган. Бии-Хем районда механизатор кадрларның мергежилгедиринче кошкак кичээнгей салып турарын айткан. Бүгү механизаторларның 47-де хуузу I болгаш II классты болуп турарын ооң-биле тайылбыралп болур. Оларның мергежилгин бедидерии чедип алыры дээрге-ле күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидерииге, техниканың ажыглалын экижидерииге улуг ужурдузалыг, оларның материалдыг сонуургалын коллер дээрзин ол хуралга демделээн.

Механизатор кадрларны районга четчелээриниң бир курлавыры хереэжеңнерни ол мергежилге хандыкшыдары, ындыг механизаторларның тускай бригадаларын, звеноларын тургузарынче сагыш салыры болур. «Тиилелге» совхозта мал чемги белеткээр «МТЗ-50» маркалыг тракторларлыг хереэжен механизаторлар звенозу ажылдап турарын үлегер кылдыр комиссия алаан. А Бии-Хемде чаңгыс-да хереэжен механизатор бар болуп турары кинчап-даа таарышпас.

Күүскомга комиссияның хүлээп алган шинтпирин чугаалажып көөрүн болгаш ооң күүселдезин 1973 чылдың апрель 30-га чедир дыннадырын эш М. К. Дамчайга комиссия даскан.

ХӨЙНУ КЫЛЫР

ТООРА-ХЕМ. Коммунистиг субботник хүнүнге Тоожу районнуң ажылчы чону хынамчалыг белеткеңип, кижи бүрүзү хөй ажыктыг ажылды кылырын хүлээнип турар.

Район төвүнүң чурттакчылары болгаш албан организацияның черлериниң ажылдакчылары үш бригада болуп алгаш, школалар, эмнелге болгаш культура албан черлериңге олаар ыяшты белеткээриңге ажылдаарын дугурушкан. Олар 600 кубометр ыяшты белеткээр.

Ырбаннын ыяш белеткээр пунктузунун, районнуң амыдырал хандырылга комбинадының, септелге-тудуг участтогунун болгаш өске-даа коллективтериниң ажыл-ишчилери апрель 21-де хөй продукциязы бүдүрериң аазап турардар.

Коммунистиг субботник эрттиреринин район штабының башкызы саналшкынын ёзугаар алырга, Тоожу районнуң ажыл-ишчилери беш чылдың фондузунче беш мундан эвээш эвес рубльди шилчидер.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Апрель 21— Коммунистиг субботник

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААР

САМАГАЛДАЙ. (Телефонбиле). Тес-Хем районнуң ыяш ажыл-агый черинде ажылдакчылары Коммунистиг субботник хүнүнде кажангызында артык бүдүрүкчүлүг ажылдап турган, ажылдаан акшазын беш чылдың фондузунче киирерин шинтпирлээннер.

Ажыл-агыйның 30 кижизи Самагалдай суурнуң чаагайжыдылгазынга ажылдап хүнзээр. Олар манза-биле 50 метр тротуарны кылыр, 25 ыяшты олуртур болгаш өске-даа чүүлдерни кылыр. Шуурмакка 40 кижи Коммунистиг субботникке киржир. Бо ажыл-ишчилер 16 кубометр дилген материалды, 100 кубометр одаар ыяшты белеткээр.

Ыяш ажыл-агый черинин ишчилери тоску беш чылдың фондузунче ол хүн дөрт чүстен эвээш эвес рубльди шилчидерин шинтпирлээн.

Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузундан 140 кижи субботникке киржир. Олар чеди мун рубльдиң продукциязын бүдүрер.

А. ДЕМБРЕЯЛ.

МОСКВАЧЫЛАР «КЫЗЫЛ СУББОТАГА»

Коммунистиг субботниктер аддарлыг күш-ажылчы херектер-биле эртип турар. В. И. Ленин оларның бирээзин «Улуг эгелээшкин» деп адаан. Улуг эгелээшкинниң чанчылдарын моон-даа сонгаар үргүлчүлээр шинтпирлиниң, коммунистиг ёзу-биле амыдырал, ажылдап өөренирииниң дугайын март 26-да «Октябрь» деп киноконцерт залынга Москванын мурнакчы коллективиниң телээлекчилери чугаалашкан.

Хураалдың киржикчилери найысылалдың ажыл-ишчилериңе кыйгырыгны чаңгыс үн-биле хүлээп алгаш, апрельдиң 21-нин хүнүнде Коммунистиг субботникке үнеринче бүгү москвачыларны кыйгырганнар. Ол субботник беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының соруулгаларын күүседиринге чугула үе-чада болуурун кыйгырыгда демделээн. Ол коммунистиг күш-ажылдың ёзулуг байырлалы болур.

(СЭТА).

МОСКВА.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ФОНДУЗУНГА

Днепр чоогунуң Новомосковское районунуң Калининниң аттыг колхозтуң Коммунистиг субботник штабы апрель 21-де ажылдың планын бадылаан. Ол хүн 400 кижи — тараажылар, малчыннар, механизаторлар ажылдаар. Ол ышкаш улуг кижилер-биле кады школачылар база-ла мал кажаалларын септеп, чурттага черлерин чазагайжыдарынга киржир. Олар будун-чартык мун чаган ыяштарны олуртур. Ажылдап алганы акшаларынга беш чылдың фондузунче шилчилер.

(СЭТА-ның корр.).

ДНЕПРОПЕТРОВСК.

КАМНАП АЛГАН МАТЕРИАЛДАРЫНДАН

— Минскиниң Куйбышев аттыг хөм-галантерея фабриказының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары коммунистиг субботникче шуптуу, чаңгыс кижи дег үнер деп шинтпирлээн. Коллектив ол хүн аналдазындан хөй — 81 муң рубльниң продукциязын бүдүрерин хүлээнген.

Фабрика бо чылдың эгезинден бээр 80 муң дөрбелчиниң децпметр хөмүү, чартык миллион дөрбелчиниң децпметр торгуну, хөй кылымал алгыны болгаш дериг эттерин камнап алган. Субботникте будурун үндүрер бүгү продукциянның үштүн бир кезини ол материалдардан бүдүрер.

(СЭТА-ның корр.).

Эбилелдешкен РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР

Ленинградта С. М. Киров аттыг көдүрер-транспорт дериглелериниң заводунуң туругсканы улуг кранының бол ажыктыг чүүлү—ооң эң-не ылавылалдыы болуп турар. Ооң кол механизмнерин чаңчыл болуу бергеп электри шимчедикчилери-биле эвес, харын сугга ажылдаар моторлар-биле шимчедир. Ооң харазында кранның согуннары элээн маажык дээскинер, он тонна чедир чүүктү көдүрер. Чижээлээрге, ол кранның хөлүн эртгир дүрген эвес шимчээр аргазын судно түлүкчулары болгаш монтажниктер оңза үнелээрлер.

Моторнуң сугга ажылаар болганы ооң белдирлериниң болгаш хереклелдериниң ажылдаар хуусаазын база удыр. Кранда редукторлар ам шуут чок, ол чорук ооң конструкциязын бодуунчудуп, улам изегелдиг болдурган.

Ол чаа кран шеңелдеви чедишкинниг эртken болгаш оны Севастопольуун далай суднолары түлүүнүн заводунче чүдүрүп чорудар.

УКРАИНА

Ювакрил будурер талазыбле чуртта баштайгы технологтуг шугум Киевте ажылдап эгелээн. «Тураскаалдыг акрилат» деп атты алган синтетиктиг ол материалды республиканың Эртемнер академиязының бедик молекулярлыг каттыжышкынныар химиязының институдунга чогаалып тыпкан. Ол болза малахиттин болгаш яшманын онуң болгаш чүрүмалын эттүндүр көргүзүп турар полимерлиг чүүл болур. Ону тураскаалдыг кылыглар белеткээринге чедишкинниг ажыглап болур.

Каасталгага хереглээр ол чаа материалдың составында хөй янзы будумел кирген. Ол будумелдериниң душтурулгезин оскертип тургаш, ювакрилди быжыг, чылыгга болгаш соокка шыдамык, кадыг болгаш көргүгүр кылдыр таарыштырып ап болур.

Ооң ынгыза, бо чаа материалды ажыглап кылыры эптиг. Ону паста хевирлиг кылыр белеткеп алгаш, хереклелдер кылдыр хевирлеп, пресстеп ап болур, а чамдык ооң хевирлерин — калбак амалар кылдыр таарыштырып алыр. УССР-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-бежингүү Ю. С. Липатовтуң бодалы-биле алырга, синтетиктиг яшманы болгаш малахитти бажыннарның каастталга чүүлдерин шеверлеп кылырынга калбаа-биле ажыглап болур, а оларның чамдык хевирлерин пленка материалдарын, согуушкунга быжыг хереклелдерни белеткээринге калбаа-биле ажыглап болур.

Киев.

БЕЛОРУССИЯ

Минск областын Фрунзе аттыг совхозунда комбикормнар будурер талазы-биле завод ажыглалда киргеп. Ооң күүзү —эвелчегле 15 тонна продукция бээр. Ынча хемчээлдиг концентраттар болза малдың баш санын үш катап-даа көвүдеткеп турда, ажыл-агыйның бодунун хереглелдерин долузу-биле хандырарынга четчир.

Дуржулганың көргүзүп турарындан алырга, витаминнер, микроэлементилер болгаш өске-даа ажыктыг будумелдер холаан комбикорм малдың продуктулуун 25—30 хуу бедидип турар.

— Фрунзе аттыг совхоз болза республикага комбикорм заводун түзүп алган он ийиги ажыл-агый болур — деп, БССР-ниң көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы Ф. В. Мирочицкий дыннаткан. —Ол-ла ышкаш будурулгелерни тулары-биле дериглелерни 50 ажыг колхоз болгаш совхоз саткылап алганнар. Ынчаарга беш чылдың төнчүзүнге чедир БССР-ге колхозтарның, совхозтарның болгаш районнар аразының 250 хире комбикорм заводтары ажыглалга киргеп турар.

Минск.

АЗЕРБАЙДЖАН

Бура демнин аксы талазында, Нефтечала хоорайдан ырак аверсте йодогром заводунуң тудуу эгелээн.

Ол чаа будурулге йод будурер талазы-биле чуртта ээн улуг будурулге болур. Ленинградтың эртемденнериниң ажылдап кылганы йоно-солчуушкунуут чукту ажыглап турган кылыр дешилгелиг схеманы ёзугаар ол үнелиг продуктуну химиктер алырлар.

Ындыг арга болза, ол продуктуну алырының чорудулгазынга аар өртектиг хөмүрзаймаанның чүүлдерин ажыглаарын сокпадыр. Чукту йодбиле холуп күштелдиреринин чорудулгазы ам туруп турар технологияга болаарга дөрт-беш катап дүген болур.

Завоздуң будурулге цехтери болгаш тургузуглары чоокта чаа Хиллинскиде шинчилеп тыпкан йодогромнуг сугларынын чанынга тургустунуп келгилээр.

Нефтечала.

(СЭТА-ның корр.).

Бүгү-армияның партия организацияларының секретарьларының чөвүлел хуралы

Кремльдиң Улуг ордузунга, март 27-де. Бүгү-армияның партия организацияларының секретарьларының V чөвүлел хуралы ажыттынган.

Чөвүлел хуралдың президиумунда — эштер М. А. Суслов, П. Н. Демичев, И. В. Капитонов, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко, ССРЭ-ниң иштики херектер министри Н. А. Щелоков, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодумуң Политиктиг нол эргелелиниң начальнигы, армия генералы А. А. Епишев, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчылары Совет Эвилелиниң Маршалы И. И. Якубовский, армия генералы В. Г. Куликов, армия генералы С. Л. Соколов, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчылары, өске-даа шериг удуртукчулар.

Чөвүлел хуралга кирмишкеннерге чыяыы-биле уткуткан, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов чөвүлел хуралга чүве чугаалаан. Бүгү-армияның партия организацияларының секретарьларының чөвүлел хуралының кирмишкилеринге СЭКП Төп Комитединиң байырлыг чагаазын ол номчуп дыннаткан.

(СЭТА).

БЕДИК ШАҢНАЛ

Полиграфиага үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр республика типографиязының парлакчызы Мария Максимовна МИХАЛЕВАНЫ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

ОНУ БИРГИ СААНЧЫ ДЭЭР

Курган областың «Утятский» совхозунуң сүт-бараан фермазында тургускан социалистиг чарыштың ажыраныга саанчы Надежда Ивановнаның чедиишкиниинин дугайын улуг үнүттер-биле чонга чарлаткан. Шынап-ла кыштаглаашкын совхозуреш келген, мындыг берге үеде безин ол киек санныдап-на хонукта 20 килограмм сүттү канчап саап ап шыдап турарын? Амдыгаа чедир-ле чайгы үеде безин ол хире сүт сааткан кижилер область-ка дыка ховар турган болгай.

Оон ужурундан Надежда Ивановнаны чангыс сууг чурттуглары бир дугаар саанчы деп адап турарлар. Ол мал ажылынын ёзулуг мастери болгаш азаан каш чыл дургузунда оон рекордтуг чедиишкинин ыым-даа ашпаан. Ол бодунга хүлээнген инектериниң - бирээлиндеи-не чыл дургузунда 5000 ажыг килограмм сүттү саап келген. А бо чылын ол 6000 килограмм сүт дээш шинчирлиг демиселиин турар.

Саанчы бодунуң социалистиг хүлээлгезин чарлаарының мурнунда дыка хей «таарыкпас» болгаш «таарыштыпас чүүлдерниң» тодарадып көргеш Ол совхозтуң зоотехниктери-биле кады инектериниң быжаалаар хуусаларын илередип, мал чеминге хоолулуг протеининиң, каротининиң, минералдыг дустарының кайы хире хемчээлдиин хынаан.

Совхозтуң курнавырлаан мал чеми инектерин тургузу азыраарының үезинде оларга 3-3 килограмм сигенниг, кукуруза силозун шыдаар шаабизе бербишаан, 10-10 килограмм сеналгы болгаш сагдынган сүт үлүшке онаалтыр 300 грамм концентраттарны бээр болза чайлыг чедерги саваашкыдан илереттинген.

Надежда Иванова бодунуң бедик хүлээлгезин чүге бодунуң улуг мергежилдиинге болгаш ажыл-херекти эки биливиинге, бодунуң шинчирлиинге бүзүрээш алган деп база болбас. Совхозтуң зоотехниктери саанчыларны мал ажылының продуктуларын бүдүрелиг ковүдедирикче кыйгырарда, сеэр инектерни «таарттыш, солаан», эң сүткүр дээш инектерге үндезилээш, эки-уксалыг инектер болүүн тургускан. Инектериниң составын чаартты-ры-биле дуцгужун төрээн чара-шокар инектерин фермага достүрүп эгелээн. Машина-биле иней саарының мастерлери инектерни ажаап-тежээриниң болгаш чемгереринің эң-не канналгалыг болгаш таарымчалыг аргаларын өөренип алыр ужурлуг апарган.

Чыл эгезинде Надежданы оон кады ажылдап турар оңнуктери Татьяна Вотяшова, Елена Медведева болгаш Людмила Носкова бо-ла изыртыы чедип көөр турган.

Надежданың харылаан турар болгук инектериниң бызаалаар үези бо чылын кыштың төлүүзүнге таварышкан, ынчангаш инектерни шуптузуп саап эгелей бергенде— Надежданың экранда адының дужунга чөзүрби деэш сан көстүп келген.

Ферманың саанчыларының инектерни шуптуу чаңгыс ай уксаалыг болгаш дең хар-назылыг, чаңгыс кажаада мырыңай кожа тургулаар, мал чемни чаңгыс-ла складтан чип турар болганда ылгалдыг чүве чок ышкаш кылдыр сагындырар. Саанчылар ажылкшчи болгаш кызымаккай чоруу-биле бот-боттарындан дудак чок-даа болза, оларның бүдүрүзгеге көргүзер түңнедери бот-боттарындан дыка ылгалдыг. Чаа инектер алган соонда сүт саалдазының деңнели өрүлеп, кудулап-даа турган.

— Бир эвес шуптузуе Надюша Иванова ышкаш инек азыраар болзувуесе, совхоз хүнүүн-не күүгенее үш центнер немелде сүттү чорудар ийик — деп, зоотехник-селекционер Александра Кочкина бир-ле катап чугаалаан.

А Надеждада инек саарының онаалынчак аргазы-даа чок. Ол чаржыш турар өөрүдеп бичии-ле ажыл, бичии-ле түгээр ажылдап турар болган. Ол «бичии-ле» деп чүведеп алган продукциязы элээн хей деңнеп немежир.

Ферманың саанчыларының инектерин хөнүкте алды катаа чемгерип турар. Ынчалза-даа олардың хей кезии чемни карап-биле хемчээп, «ынча хемчээлдиг боор» дээш кааш берип турганнар. А Надежда хамыктың мурнунда демдеглеалдыг блокнодун ушта соп көөр. Ол инек бүрүзүнүң онзагай байдалын барымдаалаш чемгерериниге чаңчыккан.

«Ол хенинг, экертиннее» чүүлдерни эткен соонда, кышкы үеде безин саалдадан алыр сүттүң хемчээли чайгы үениң-биле деңнежи бергеи. Ферманың коллективи ажыг үеде инектен-не 5.300 килограмм сүт дээш деминсежип турар.

«УТЯТСКИЙ СОВХОЗ,
Курган область.

Н. СТЯЖКИН,
СЭТЭ-ның корр.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш түлүг, транспорт организацияларының эвээн хей партия организацияларының СЭКП Төп Комитединиң түскай докталаын удуртулга болдурган, 1972—1973 өөредилге чылында экономиктиг өөредилгени экижидер талазы биле эвээн ажылдарны чоруткан.

Экономиктиг өөредилгеде бүдүрүлгелериниң удуртур кадрларын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын болгаш ажылчынарны, албан-хаакчыларны хаара туткан. Экономиктиг өөредилгени организастаарын улам экижидер дугайында айтырыгны партия организацияларының хуралдарынга, техниктиг чөвүлдерге, министерстволарның коллегияларынга чугаалажып көрүп турган. Ол хемчеглериниң түңнелинде үк өөредилгениң янзы-бүрү хевирлериниге Кызыл хоорайда 4 муң кижини хаара туткан. Ак-Довуракта 230 кижи экономиктиг семинарның системазында өөренип турар. Коммунистиг күш-ажылдың 48 школазын ажыткан. Ында 1461 кижи өөренип турар. «Тыва кобальт» комбинаттага экономиктиг өөредилгениң үндезинеринин болгаш коммунистиг күш-ажылдың школаларында 400 ажыг кижи бар.

Кызылдың электри четкилер бүдүрүлгезинде ажылдап турар 250 кижиниң 108-и ол өөредилгеде хаара туттунган. Ында экономиктиг өөредилгениң методиктиг чөвүлелиин тургускан. Кичээлдерге ажыглаар көргүзүг материалдарын болгаш өөредилге кинофильмнерин көргүзер аппаратты ажыглап турар. Эки белеткелдериг кичээлдерге дынакчылар сонуургалдыы-биле киржип, долу харыыларны берип турар.

Республиканың автотранспорт эргелелиндеги болгаш «Тыва түлүг» трестиң автотранспортчуларында, түлүгжуларда техниктиг депшилгениң университеттериң ажыттан. Ында бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының инженер-техниктиг ажылдакчылары өөренип турар. Ол ышкаш Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйында, Кызылдың түүйбу заводунда, Тыва авиабүдүрүлге коллективинде болгаш № 1 АТБ-де, пассажирлер АТБ-зинде, «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарда, «Тыва даг-дүгү түлүг» эргелелинде экономиктиг өөредилгени эки организастаан.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде болгаш Чадаана, Кызыл хоорайларда экономиктиг өөредилгениң 4 эге школазын, ортумак звенонуң 2 школазын ажыткан. Пропагандистериниг бүдүрүлгелериниң коллинженерлерин томуйлаан. Ол школаларда 230 кижи өөренип турар. Кичээлдер айда 2 удаа эртип турар.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде экономика болгаш бүдүрүлгени эргелеп-башкарарының теоретиктиг семинарының кичээлдерин разрезтиң директору эш Шагиахметов эки белеткелдиг эрттирип келген. Ол семинарның киржикчилери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерииниң оруктарын болгаш аргаларын, продукциязының бот-үнезин чигедирин, бүдүрүлгени эргелеп-башкарарын организастаарын кичээлдерге улуг сонуургал-биле өөренип турар. Бүдүрүлгениң ажыл-ишчилери экономиктиг өөредилгениң кичээлдериниге киржип, билиглерни эки шингээдип ап турары, ажыл-агый планнарын күүседириниге эки салдарлыг болуп келген. Ынчангаш разрезтиң күш-ажылчы болгаш сан-хөө көргүзүглери бедик.

Бо өөредилге чылында Кызылдың түүйбу заводунда болгүмүнүң кичээлдерин оон пропагандизи С. Шейкина солун болгаш эки шынарлыг эрттирип турар. Ол пропагандист бодунуң тайылбырларын заводтуң ажыл-ишки-биле холбап, шинчирлээр ужурлуг айтырыгларже, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин чедип алган. Күш-ажылга чедиишкиннерни база хей-ниитиниң херээже идепкейлиг киржилгези дээш Ленинча юбилей медалы-биле ол шаннаткан.

Бедик шанналга сорук кирген аныяк колхозчу улам эки ажылдаарын шинчирлээн. Сөөлгү чылдарда ол суттарыкчылап ажылдап турар. Чаагай дужүттү өстүрер дээш бодундан хамаарыжыр бүгү-ле хемчеглерни ап келген. Амгы үеде кандыг-даа ажылды кылырда эртемге үндезилеп чорударын Арбай-оол Канчыыр коңчуг эки билир. Ынчангаш тараанын канчаар суттарарының база чаагай дужүттү өстүрүп алырының талазы-биле колхозтуң агрономунуң өөретккинин база хөочун суттагчыларының дуржулгазын ол шинчээдип алган. Суттарыкчы биликин практика кирынга ажыглавышаан, ону улам хандыр өөренип турар. Онаашкан ажылынга бердингени, оон эки көргүзүглерни чедип алыры дээш болдунар хемчеглерни шудургу боттандырып турары чедиишкинге чедирери чугаажок. Эрткен юбилейлиг чылда Арбай-оол быжыглаан участогунуң гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 12 центнер дужүттү өстүрген. Ол аныяк ишчиге багай эвес көргүзүг болган.

Аныяк суттагчы башгайгы түңнеиге сеткили ханмаан, оку тоску беш чылдың шинчирлиг үшкү чылында улам көвүдедир сорулганы бодунуң мурнунга салган. Тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрелин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партия болгаш чазактың доктаалын таныжып көргеш, аңаа идепкейлиг киржири-биле бар аргаларын санап тургаш, быжыглаан 30 га черинің бир гектардан-на ортумаа-биле 16 центнерден эвээш эвес дужүттү алырын хүлээнген.

— Алдынган хүлээлге кызыгаары ол эвес-ле болгай, оон хей дужүттү өстүрер дээш бүгү-ле күжүмнү, билиимнии, аргаларымны үндүрүп ажылдаар мен — деп, Арбай-оол чугаалап турар.

1972 чылда чер ажылының продуктуларын бүдүрериң көвүдедириге чедип алган чедиишкиннери дээш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаткан колхозтуң мурнакчы суттагчызы Хертек Тадар-оолду Арбай-оол Канчыыр социалистиг чарышка кыйгырган. Ону хавыяалыг суттагчы хүлээп алган. Олар суттарылга чорударының белеткел ажылдарын амгы үеде хынамчалыг чорудуп турарлар.

— Төлептиг ажыл-ишчи Арбай-оол Канчыырны ажылагыйның коммунистери СЭКП-ниң кежигүнүнге февральда бир үн-биле хүлээп алган — деп, колхозта партком секретары Хертек Чүдекеевич Кудурукпай биске чоокта чаа телефон дамчыштыр дыннаткан.

Аныяк коммуниске кандыг-даа партийжи даалга бээрге, ону ак сеткилдиг күүседип турар. Ол Чангыс-Теректе № 4 хойжу бригадада агитатор. Даштыкыда, чурт иштинде болуушкынарны болгаш районнуң, колхозтуң амыдыралында ажыл-иштиң байдалын хойжуларга чугаалап берип турар.

Арбай-оол Канчыыр ажылчы чоннар депутаттарының Шүү кодээ Советиниң депутады. Хамаарышкан округунуң сонгучулары-биле айтыкан хуусаларында ужуражып, отчёдун берип турар. Сессияларның шинчирлерин болгаш сонгукчуларның чагыларын күүседир дээш боттуг хемчеглерни ап келген.

Коммунист Арбай-оол Канчыыр 1973 чылда бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алыр сорулгалыг ажылдап турар.

Бай-Тайга район. **Т. ХЕРТЕК.**

ЧУРУКТА: Н. Х. АРБАЙ-ООЛ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Беш чылдың мурнакчы кижилери

ХҮЛЭЭЛГЕ — КЫЗЫГААРЫ ОЛ ЭВЕС

Арбай-оол Канчыыр колхоз бүдүрүлгезинге киржип эгелээнден бээр ажылга түткүлдүүн болгаш кызымаккай чоруун көргүскен. Каш чыл эрткенде «Мурнакчы» колхозтуң мурнакчы-суттагчызы Хертек Тадар-ооларга ол ышкаш онаалтыр 30 бызааны алырын, аныяк малдың хонукта немелде деңнезин 600 грамм чедиреринии, центнер сүттүң бот-үнезин үш хуу чедир чигедирин хүлээнген.

Ийи коллективтиң социалистиг чарыжының керээзинге ат салырының мурнуу чарыында чарышка алган хүлээлгени күүседирип дыка берге боор дээш хөөнвер чамдык кижилерге база турган. Ынчалза-даа совхозта партия организациязы, фермада партия бөлүү, мал ажылының тускай эртемнигүүр-биле үнелевишаан, боттарывыстың болдунар аргаларывыстың дугайын база уттуп болбас ужурлуг бис. Үш чүс баш инек кирер делгем, саалдадан эгелээш, бүгү ажылдарны механизациялыг дузазы-биле чорудар чаа кажаавыс удавас ажыглалга кирер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедидер болгаш малдан алыр продукция көвүдээр база оон бот-үнезин чигээр дээрзи чугаажок. Оон ынай кол-ла чүве — биске бедик тура-соруктуг кижилерниң бары, оларның шудургу чүткүлдүү болур.

Көк-тейжилер-даа, карааларының санынга ол кирген. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң үндезилекчизи В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл иөнга алдар болдурган социалистиг чарышка Арбай-оол идепкейлиг киришкеш, эки күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алган. Күш-ажылга чедиишкиннерни база хей-ниитиниң херээже идепкейлиг киржилгези дээш Ленинча юбилей медалы-биле ол шаңнаткан.

Бедик шанналга сорук кирген аныяк колхозчу улам эки ажылдаарын шинчирлээн. Сөөлгү чылдарда ол суттарыкчылап ажылдап турар. Чаагай дужүттү өстүрер дээш бодундан хамаарыжыр бүгү-ле хемчеглерни ап келген. Амгы үеде кандыг-даа ажылды кылырда эртемге үндезилеп чорударын Арбай-оол Канчыыр коңчуг эки билир. Ынчангаш тараанын канчаар суттарарының база чаагай дужүттү өстүрүп алырының талазы-биле колхозтуң агрономунуң өөретккинин база хөочун суттагчыларының дуржулгазын ол шинчээдип алган. Суттарыкчы биликин практика кирынга ажыглавышаан, ону улам хандыр өөренип турар. Онаашкан ажылынга бердингени, оон эки көргүзүглерни чедип алыры дээш болдунар хемчеглерни шудургу боттандырып турары чедиишкинге чедирери чугаажок. Эрткен юбилейлиг чылда Арбай-оол быжыглаан участогунуң гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 12 центнер дужүттү өстүрген. Ол аныяк ишчиге багай эвес көргүзүг болган.

Аныяк суттагчы башгайгы түңнеиге сеткили ханмаан, оку тоску беш чылдың шинчирлиг үшкү чылында улам көвүдедир сорулганы бодунуң мурнунга салган. Тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрелин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партия болгаш чазактың доктаалын таныжып көргеш, аңаа идепкейлиг киржири-биле бар аргаларын санап тургаш, быжыглаан 30 га черинің бир гектардан-на ортумаа-биле 16 центнерден эвээш эвес дужүттү алырын хүлээнген.

— Алдынган хүлээлге кызыгаары ол эвес-ле болгай, оон хей дужүттү өстүрер дээш бүгү-ле күжүмнү, билиимнии, аргаларымны үндүрүп ажылдаар мен — деп, Арбай-оол чугаалап турар.

1972 чылда чер ажылының продуктуларын бүдүрериң көвүдедириге чедип алган чедиишкиннери дээш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаткан колхозтуң мурнакчы суттагчызы Хертек Тадар-ооларга Арбай-оол Канчыыр социалистиг чарышка кыйгырган. Ону хавыяалыг суттагчы хүлээп алган. Олар суттарылга чорударының белеткел ажылдарын амгы үеде хынамчалыг чорудуп турарлар.

— Төлептиг ажыл-ишчи Арбай-оол Канчыырны ажылагыйның коммунистери СЭКП-ниң кежигүнүнге февральда бир үн-биле хүлээп алган — деп, колхозта партком секретары Хертек Чүдекеевич Кудурукпай биске чоокта чаа телефон дамчыштыр дыннаткан.

Аныяк коммуниске кандыг-даа партийжи даалга бээрге, ону ак сеткилдиг күүседип турар. Ол Чангыс-Теректе № 4 хойжу бригадада агитатор. Даштыкыда, чурт иштинде болуушкынарны болгаш районнуң, колхозтуң амыдыралында ажыл-иштиң байдалын хойжуларга чугаалап берип турар.

Арбай-оол Канчыыр ажылчы чоннар депутаттарының Шүү кодээ Советиниң депутады. Хамаарышкан округунуң сонгучулары-биле айтыкан хуусаларында ужуражып, отчёдун берип турар. Сессияларның шинчирлерин болгаш сонгукчуларның чагыларын күүседир дээш боттуг хемчеглерни ап келген.

Коммунист Арбай-оол Канчыыр 1973 чылда бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алыр сорулгалыг ажылдап турар.

Бай-Тайга район. **Т. ХЕРТЕК.**

ЧУРУКТА: Н. Х. АРБАЙ-ООЛ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ТЕРГИИННЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

Ооң фермазының дугайы

АНЫЯК эриң лей-аътты, сеткили ханган, өөрүш-күүгүг олурары оон хулумзуруп турар арнындан илдең болду. Шоваа карактарының оду кыштыккан эр далаш чок маажык чугаалады:

— Аас-кежиктиг араттың бирээзин болдум. Бистиң организацияның коммунистери партияның чаа документилерин СЭКП Кызыл хоорхомуунуң бирги секретары эш Владимир Борисович Добромысловтуң холундан байырлалдыы-биле алдывыс. Секретарыныр: «Силерниң саанчы уран холдарыңарга партийжи документиниң байырлалдыы-биле түтсүп тур мен» деэни менээ кажан-даа уттундурбас. Бир тээ мээң ажылчын, саанчы холдарымны партия ол хире бедик үнелеп турар чүве болганда, мээң тура-соруум бедик, холдарым мөге-шырак болур ужурлуг.

Бо сестерни «Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазында партия болүүнүң организаторы, мурнакчы саанчы Борис Даш-оолович Сат чугаалаан.

Борис Сат баштай совхозка инек кадарып ажылдап киргеи. Ук малчынның ажылынга хандыкшылдыын кады ажылдап турар эш-өөрү, мал ажылының тускай эртемнигилерни база совхозтуң удуртукчулары эскерип каан. 1971 чылдың сентябрь айда ол бодунуң ажылын солаан. Эр кижилер саанчы болуруудан ыядыр ол ажылды холуур чанчылдыын билир болгай бис, ынчалза-даа Борис «эр кижиниң эвес», «херээжен кижиниң» ажылын кылып эгелээн. Эр саанчыны көргеш чиктигинер, бүдүү шоодуп каттырар кижилер база турган болбайнаан.

Бир эвес саалдаиы механизастаан турган болза, эр-даа, херээжен-даа саанчының ажылдаары дөмей-ле болгай, а хол-биле саалда дээрге, ыынап-ла саанчы холдуң уранын көргүзер апаар. Б. Сат саанчылаи эгелээнинин баштайгы чылында эр кижи инек саарынга чүгле өөренип ап болуруи эвес, харын-даа өске саанчылар-биле бир дөмей, планныг онаалдаларын-даа чедиишкиниг күүседип шыдаар деп чүвеин көргүскен.

1972 ажыл-агый чылында Борис Сат бедиткен социалистиг үлүзээгени, тодаргайларга, саар бир инектеи-не 3000 иг сүттү алырын хүлээнгеи, ажыл-ишче дидимиибиле шимнып кирипкеи...

Совхозтуң дирекциязы чери, партия болгаш профсоюзтың организацияларының социалистиг чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп турарын быжыы-биле чурумчуткан. Чарыштың тиилекчилериниге шаңнал-мактавыл, оларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчени доктаатка чурүм үзүгаар тыпсыы, өөрүүп турган. Ынчан мурнакчыларының аразында база бир чаа ат тыптып келген. Ол болза эр саанчы Борис Саттыр. Саанчы эрткен чылын саар бир инекке онаалтыр 3145 кг сүттү бүдүргеи. Тоскуу беш чылдың шинчирлиг үшкү чылының баштайгы ийи айында саанчы алган социалистиг хүлээлгезиниң база чедиишкиниинг күүседиткеи.

ЧООКТА чаа Көк-Тей сүт-бараан фермазының ажыл-ижинге бир чаа чүүл болган: Таиды районда ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозтуң Кара-Булуң фермазының коллективи көк-тейжилерни социалистиг чарышка кыйгыргаш, оон керээзин чарары-биле аалдап келгеивер.

— Бир тээ бистиң силер-биле чаржыш шыдаар улус кылдыр корүп турар болгаимарда, кыйгырыыларны күзелдиивис-биле хүлээп алыр ужурлуг бис—деэш, көк-тейжилер аалчыларны чылыы-биле уткаан. Керээ чардынган. Аңаа ферма эргедекчизи И. Пичугин, зоотехник Е. Чистобаева, саанчылар В. Долганина, Б. Ондар, З. Кураётикова олар-биле кады Б. Сат база ат салган.

Фермаиың алган социалистиг хүлээлгези бедик болгаш ону күүседирип улуг күжеиишкинии негээр. Тоскуу беш чылдың шинчирлиг үшкү чылында үк коллектив 925 тонна сүттү бүдүрерии, 780 тонна сүттү садарып, төлүүнүң чүс инекке онаалтыр 90 бызааны алырын, аныяк малдың хонукта немелде деңнезин 600 грамм чедиреринии, центнер сүттүң бот-үнезин үш хуу чедир чигедирин хүлээнгеи.

Ийи коллективтиң социалистиг чарыжының керээзинге ат салырының мурнуу чарыында чарышка алган хүлээлгези күүседирип дыка берге боор дээш хөөнвер чамдык кижилерге база турган. Ынчалза-даа совхозта партия организациязы, фермада партия бөлүү, мал ажылының тускай эртемнигүүр чүс инекке онаалтыр 90 бызааны алырын, аныяк малдың хонукта немелде деңнезин 600 грамм чедиреринии, центнер сүттүң бот-үнезин үш хуу чедир чигедирин хүлээнгеи.

Ийи коллективтиң социалистиг чарыжының керээзинге ат салырының мурнуу чарыында чарышка алган хүлээлгези күүседирип дыка берге боор дээш хөөнвер чамдык кижилерге база турган. Ынчалза-даа совхозта партия организациязы, фермада партия бөлүү, мал ажылының тускай эртемнигүүр-биле үнелевишаан, боттарывыстың болдунар аргаларывыстың дугайын база уттуп болбас ужурлуг бис. Үш чүс баш инек кирер делгем, саалдадан эгелээш, бүгү ажылдарны механизациялыг дузазы-биле чорудар чаа кажаавыс удавас ажыглалга кирер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедидер болгаш малдан алыр продукция көвүдээр база оон бот-үнезин чигээр дээрзи чугаажок. Оон ынай кол-ла чүве — биске бедик тура-соруктуг кижилерниң бары, оларның шудургу чүткүлдүү болур.

Көк-тейжилер-даа, карааларының санынга ол кирген. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң үндезилекчизи В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл иөнга алдар болдурган социалистиг чарышка Арбай-оол идепкейлиг киришкеш, эки күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алган. Күш-ажылга чедиишкиннерни база хей-ниитиниң херээже идепкейлиг киржилгези дээш Ленинча юбилей медалы-биле ол шаңнаткан.

Бедик шанналга сорук кирген аныяк колхозчу улам эки ажылдаарын шинчирлээн. Сөөлгү чылдарда ол суттарыкчылап ажылдап турар. Чаагай дужүттү өстүрер дээш бодундан хамаарыжыр бүгү-ле хемчеглерни ап келген. Амгы үеде кандыг-даа ажылды кылырда эртемге үндезилеп чорударын Арбай-оол Канчыыр коңчуг эки билир. Ынчангаш тараанын канчаар суттарарының база чаагай дужүттү өстүрүп алырының талазы-биле колхозтуң агрономунуң өөретккинин база хөочун суттагчыларының дуржулгазын ол шинчээдип алган. Суттарыкчы биликин практика кирынга ажыглавышаан, ону улам хандыр өөренип турар. Онаашкан ажылынга бердингени, оон эки көргүзүглерни чедип алыры дээш болдунар хемчеглерни шудургу боттандырып турары чедиишкинге чедирери чугаажок. Эрткен юбилейлиг чылда Арбай-оол быжыглаан участогунуң гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 12 центнер дужүттү өстүрген. Ол аныяк ишчиге багай эвес көргүзүг болган.

Аныяк суттагчы башгайгы түңнеиге сеткили ханмаан, оку тоску беш чылдың шинчирлиг үшкү чылында улам көвүдедир сорулганы бодунуң мурнунга салган. Тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрелин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партия болгаш чазактың доктаалын таныжып көргеш, аңаа идепкейлиг киржири-биле бар аргаларын санап тургаш, быжыглаан 30 га черинің бир гектардан-на ортумаа-биле 16 центнерден эвээш эвес дужүттү алырын хүлээнген.

— Алдынган хүлээлге кызыгаары ол эвес-ле болгай, оон хей дужүттү өстүрер дээш бүгү-ле күжүмнү, билиимнии, аргаларымны үндүрүп ажылдаар мен — деп, Арбай-оол чугаалап турар.

1972 чылда чер ажылының продуктуларын бүдүрериң көвүдедириге чедип алган чедиишкиннери дээш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаткан колхозтуң мурнакчы суттагчызы Хертек Тадар-ооларга Арбай-оол Канчыыр социалистиг чарышка кыйгырган. Ону хавыяалыг суттагчы хүлээп алган. Олар суттарылга чорударының белеткел ажылдарын амгы үеде хынамчалыг чорудуп турарлар.

— Төлептиг ажыл-ишчи Арбай-оол Канчыырны ажылагыйның коммунистери СЭКП-ниң кежигүнүнге февральда бир үн-биле хүлээп алган — деп, колхозта партком секретары Хертек Чүдекеевич Кудурукпай биске чоокта чаа телефон дамчыштыр дыннаткан.

Аныяк коммуниске кандыг-даа партийжи даалга бээрге, ону ак сеткилдиг күүседип турар. Ол Чангыс-Теректе № 4 хойжу бригадада агитатор. Даштыкыда, чурт иштинде болуушкынарны болгаш районнуң, колхозтуң амыдыралында ажыл-иштиң байдалын хойжуларга чугаалап берип турар.

Арбай-оол Канчыыр ажылчы чоннар депутаттарының Шүү кодээ Советиниң депутады. Хамаарышкан округунуң сонгучулары-биле айтыкан хуусаларында ужуражып, отчёдун берип турар. Сессияларның шинчирлерин болгаш сонгукчуларның чагыларын күүседир дээш боттуг хемчеглерни ап келген.

Коммунист Арбай-оол Канчыыр 1973 чылда бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алыр сорулгалыг ажылдап турар.

Бай-Тайга район. **Т. ХЕРТЕК.**

ЧУРУКТА: Н. Х. АРБАЙ-ООЛ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ТЕРГИИННЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

Ооң фермазының дугайы

АНЫЯК эриң лей-аътты, сеткили ханган, өөрүш-күүгүг олурары оон хулумзуруп турар арнындан илдең болду. Шоваа карактарының оду кыштыккан эр далаш чок маажык чугаалады:

— Аас-кежиктиг араттың бирээзин болдум. Бистиң организацияның коммунистери партияның чаа документилерин СЭКП Кызыл хоорхомуунуң бирги секретары эш Владимир Борисович Добромысловтуң холундан байырлалдыы-биле алдывыс. Секретарыныр: «Силерниң саанчы уран холдарыңарга партийжи документиниң байырлалдыы-биле түтсүп тур мен» деэни менээ кажан-даа уттундурбас. Бир тээ мээң ажылчын, саанчы холдарымны партия ол хире бедик үнелеп турар чүве болганда, мээң тура-соруум бедик, холдарым мөге-шырак болур ужурлуг.

Бо сестерни «Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазында партия болүүнүң организаторы, мурнакчы саанчы Борис Даш-оолович Сат чугаалаан.

Борис Сат баштай совхозка инек кадарып ажылдап киргеи. Ук малчынның ажылынга хандыкшылдыын кады ажылдап турар эш-өөрү, мал ажылының тускай эртемнигилерни база совхозтуң удуртукчулары эскерип каан. 1971 чылдың сентябрь айда ол бодунуң ажылын солаан. Эр кижилер саанчы болуруудан ыядыр ол ажылды холуур чанчылдыын билир болгай бис, ынчалза-даа Борис «эр кижиниң эвес», «херээжен кижиниң» ажылын кылып эгелээн. Эр саанчыны көргеш чиктигинер, бүдүү шоодуп каттырар кижилер база турган болбайнаан.

Бир эвес саалдаиы механизастаан турган болза, эр-даа, херээжен-даа саанчының ажылдаары дөмей-ле болгай, а хол-биле саалда дээрге, ыынап-ла саанчы холдуң уранын көргүзер апаар. Б. Сат саанчылаи эгелээнинин баштайгы чылында эр кижи инек саарынга чүгле өөренип ап болуруи эвес, харын-даа өске саанчылар-биле бир дөмей, планныг онаалдаларын-даа чедиишкиниг күүседип шыдаар деп чүвеин көргүскен.

1972 ажыл-агый чылында Борис Сат бедиткен социалистиг үлүзээгени, тодаргайларга, саар бир инектеи-не 3000 иг сүттү алырын хүлээнгеи, ажыл-ишче дидимиибиле шимнып кирипкеи...

Совхозтуң дирекциязы чери, партия болгаш профсоюзтың организацияларының социалистиг чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп турарын быжыы-биле чурумчуткан. Чарыштың тиилекчилериниге шаңнал-мактавыл, оларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчени доктаатка чурүм үзүгаар тыпсыы, өөрүүп турган. Ынчан мурнакчыларының аразында база бир чаа ат тыптып келген. Ол болза эр саанчы Борис Саттыр. Саанчы эрткен чылын саар бир инекке онаалтыр 3145 кг сүттү бүдүргеи. Тоскуу беш чылдың шинчирлиг үшкү чылының баштайгы ийи айында саанчы алган социалистиг хүлээлгезиниң база чедиишкиниинг күүседиткеи.

ЧООКТА чаа Көк-Тей сүт-бараан фермазының ажыл-ижинге бир чаа чүүл болган: Таиды районда ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозтуң Кара-Булуң фермазының коллективи көк-тейжилерни социалистиг чарышка кыйгыргаш, оон керээзин чарары-биле аалдап келгеивер.

— Бир тээ бистиң силер-биле чаржыш шыдаар улус кылдыр корүп турар болгаимарда, кыйгырыыларны күзелдиивис-биле хүлээп алыр ужурлуг бис—деэш, көк-тейжилер аалчыларны чылыы-биле уткаан. Керээ чардынган. Аңаа ферма эргедекчизи И. Пичугин, зоотехник Е. Чистобаева, саанчылар В. Долганина, Б. Ондар, З. Кураётикова олар-биле кады Б. Сат база ат салган.

Фермаиың алган социалистиг хүлээлгези бедик болгаш ону күүседирип улуг күжеиишкиниг негээр. Тоскуу беш чылдың шинчирлиг үшкү чылында үк коллектив 925 тонна сүттү бүдүрериң, 780 тонна сүттү садарып, төлүүнүң чүс инекке онаалтыр 90 бызааны алырын, аныяк малдың хонукта немелде деңнезин 600 грамм чедиреринии, центнер сүттүң бот-үнезин үш хуу чедир чигедирин хүлээнгеи.

Ийи коллективтиң социалистиг чарыжының керээзинге ат салырының мурнуу чарыында чарышка алган хүлээлгези күүседирип дыка берге боор дээш хөөнвер чамдык кижилерге база турган. Ынчалза-даа совхозта партия организациязы, фермада партия бөлүү, мал ажылының тускай эртемнигүүр-биле үнелевишаан, боттарывыстың болдунар аргаларывыстың дугайын база уттуп болбас ужурлуг бис. Үш чүс баш инек кирер делгем, саалдадан эгелээш, бүгү ажылдарны механизациялыг дузазы-биле чорудар чаа кажаавыс удавас ажыглалга кирер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедидер болгаш малдан алыр продукция көвүдээр база оон бот-үнезин чигээр дээрзи чугаажок. Оон ынай кол-ла чүве — биске бедик тура-соруктуг кижилерниң бары, оларның шудургу чүткүлдүү болур.

Көк-тейжилер-даа, карааларының санынга ол кирген. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң үндезилекчизи В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл иөнга алдар болдурган социалистиг чарышка Арбай-оол идепкейлиг киришкеш, эки күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алган. Күш-ажылга чедиишкиннерни база хей-ниитиниң херээже идепкейлиг киржилгези дээш Ленинча юбилей медалы-биле ол шаңнаткан.

Бедик шанналга сорук кирген аныяк колхозчу улам эки ажылдаарын шинчирлээн. Сөөлгү чылдарда ол суттарыкчылап ажылдап турар. Чаагай дужүттү өстүрер дээш бодундан хамаарыжыр бүгү-ле хемчеглерни ап келген. Амгы үеде кандыг-даа ажылды кылырда эртемге үндезилеп чорударын Арбай-оол Канчыыр коңчуг эки билир. Ынчангаш тараанын канчаар суттарарының база чаагай дужүттү өстүрүп алырының талазы-биле колхозтуң агрономунуң өөретккинин база хөочун суттагчыларының дуржулгазын ол шинчээдип алган. Суттарыкчы биликин практика кирынга ажыглавышаан, ону улам хандыр өөренип турар. Онаашкан ажылынга бердингени, оон эки көргүзүглерни чедип алыры дээш болдунар хемчеглерни шудургу боттандырып турары чедиишкинге чедирери чугаажок. Эрткен юбилейлиг чылда Арбай-оол быжыглаан участогунуң гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 12 центнер дужүттү өстүрген. Ол аныяк ишчиге багай эвес көргүзүг болган.

Аныяк суттагчы башгайгы түңнеиге сеткили ханмаан, оку тоску беш чылдың шинчирлиг үшкү чылында улам көвүдедир сорулганы бодунуң мурнунга салган. Тараа болгаш чер ажылының өске-да

АЖЫКТЫГ ҮЛЕГЕР

Новосибирьжилерниң чедиишкиннери

Новосибирск областың совхозтарының ажыл-агыйны хынамчалыг эки башкарып турарының дуржулгазын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязының хуралынга чугаалашкан. Тараанын болгаш көдээ ажыл-агый продукциязының өске-даа хевирлериниң бот-үнезин чигедиринге, чарыгдалдарны камнап алырынга болгаш совхоз бүдүрүлгезинин ажыктыын бедидеринге сибирьжилерниң чедиишкиннерин өөренип алырын болгаш калбаа-биле нептередирин чогумчалыг үлегер-чижек кылдыр үнелеп көргеи.

Новосибирскиниң совхозтарында чарыгдалдарны кызырып турарының кол үндезиннериниң болгаш оруктарының дугайын **ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң совхозтарының нол эргелелиниң начальниги В. С. ПРОСИН** СЭТА-ның корреспондентизи **Д. Смирнов-биле** беседазынга мынчалдыр чугаалаан:

— Аграр экономиказын киниртиир бистиң бүгү экономикавыстың ажыктыын бедидеринче кол угланыышкын партияның болгаш чазактың программа болур шиитпирлери-биле тодаргайлаттынган деп, министерствоиун кол эргелелиниң удуртукчузу онзалап демдеглээн.—«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бежен чылының дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде мынча деп чугаалаан: «Ам кол сорулга — угланыышкынны шынгыы өскертири, ажыл-агыйны башкарарының күжениишкинниг аргаларынче кол кичээнгей салыры,ынчангаш экономиканың ажыктыын шынгыы бедидерин хандырары болур».

Ажыл-агыйны башкарарының күжениишкинниг аргаларынче кол кичээнгей салыры дээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, әртеминң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин практикага дүрген нептередири, көдээ ажыл-агыйга берип турар материалдыг болгаш акша-хөрөнгилерин улам долу ажыглаары-дыр. Новосибирск областың совхозтарының бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылдакчылары болгаш ажыл-агыйлар коллективтери боттарының күжениишкиннерин харын ол шиитпирлиг угланыышкынче мөөңнээннер.

Түңнелдер мындыг болган: Новосибирскиниң совхозтарынга көдээ ажыл-агый продукциязының дыка хөй хевирлерин бүдүреринге чарыгдалдар 1969 чылдан эгелээш чыл бүрү 8—10 хуу чиигеп келген, а чамдык хевирлер талазы-биле өзүп турар, ынчалза-даа кожазында областарныңдан әвээш.

1969 чылда тарып өстүрген центнер тараа бүрүзү ажыл-агыйларга 7 рубль 47 көпеек үнелиг болган. Ооң соонда центнер тараның бот-үнези чиигеп эгелээн болгаш 1970 чылда — 5 рубль 20 көпеек, 1971 чылда — 4 рубль 85 көпеек, 1972 чылда — 4 рубль 55 көпеек болган. Ындыг болганда Новосибирскиниң килограмм тараазы күрүнеге чүгле 4,55 көпеек өртек-үнелиг шыкаҗыл! А кожазы— Алтайның тараажыларының тараазының өртээ оон-даа чиик. Чер болганга ындыг болур болза, моон-даа бай болур ийик бис. Сибирьжилерниң үлегер-чижээ ынчангаш улуг ужурдузалыг, оларның ачы-хавыяазы ынчангаш маргыш чок-тур.

Центнер картофельдиң болгаш ногааның бот-үнезин мында барык 7 рубль чедир, сүттүң — 16—17 рубль чедир, муң чүүрганың 70 рубль чедир чиигээн. Семиртилгеде мыйыстыг бода малдың чаш төлүнүн центнер немелде деңзизи ажыл-агыйларда 113—120 рубль, а хаваннарның оон-даа әвээш болуп турар.

Новосибирск области агаар-бойдустуң байдалы тарылгага онза таарымчалыг әвес болгай. Хат болгаш суг эрозиязындан черни камгалаарда, хөрзүнге шык курлавырларын көвүдеримде чер ажылының хөрзүн камгалаар системазын ам нептередип турары тараажыларга дузалап турар. «Андреевский», «Октябрьский», «Советская Сибирь» болгаш өскеда совхозтарга ол системаны шингээдип алганы гектар тарылгадан немей 1,5—2 центнер тараана алыр арганы берип турар. Бо таварылгада технология чүгле черни камнап турар әвес, харын бүдүрүлгениң ажыктыын база бедидер. Кулунда зоназының совхозтарынга 260 муң гектар черге машиналарның эрозияга удур комплекизин ажыглаанда 800 муң рубль чыгам экономиктиг ажыкты берген.

Тарылга әэлчеттирилгелери чокта черни чөп ажыглаары болдунмас. Эрткен чылын Новосибирскиниң совхозтары тарылга әэлчеттирилгелерин колдуунда дооскан, ону тарылганың үштүң ийи кезинге шингээдип алган. Тарылгаларның структуразын сайзырангайжыткан. Мал чеминиң эң дүжүткүр культуралары — сула болгаш арбай тарыыр шөлдерни чамдык зоналарда калбарткан. Колдуунда-ла чангыс чылын үнер, шоолуг дүжүт чок сигеннер тарылгазын әвәжедип турган, хөй ,чылда үнер сигеннер тарылгазын 100 муң ажыг гектар көвүдеткен. Аъш-чемниң кол культуразы —кызыл-тасты тараажылар сорттуг үрезиннер-биле тарыыры чаңчыл болган. Эң күштүг болгаш быжыг чеминиг кызыл-тастар тарыыр шөлдерни сөөлгү чылдарда бүдүн чартык катап улгаттырган. Арбайның, кызыгыг-караның, чинге-тараның болгаш өске-даа культураларның сорттуг тарылгаларын калбарткан.

Совхозтарның экономиктиг көргүзүглериниг ажыл-агыйларның материал-техниктиг баазазын быжыглаанда эки салдарлыг болган. Минералдыг чемишчидилгелерни ажыглап турарының хемчээлдери ,сөөлгү беш чылда 1,8 катап немей өскен. Ол бүгү дүжүттериниң бедиринге, ындыг болганда адырның орулгалыг болурунуң өзеринге база дузалаан. Кулунда ховузунда «Запрудихинский» совхоз тараанның чыл бүрүдеги чыылдазын гектардан-на 18—19 центнер чедирген болгаш әрткен чылын гектардан-на 20 ажыг центнерни бастырып алган. Барабин зоназының совхозтары («Петраковский», «Центральный», «Южный») гектарданна 20—26 центнер тараана өстүрүп алган.

Новосибирьжилер боттарының боттандырып турар хемчегларининг кол звеноларын илередип билирлер. Чижээлээрге, чүгле чаа техниканы болгаш дешилгелиг технологияны нептереткенинден безин областың совхозтары чылда-на 2,5 миллион ажыг рубль камналганы ап турар. Техника ажыглалын эки организастап турар. Обласка продукцияның бот-үнезйн чигедиринге көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаары болгаш мөөңнээри чаагай салдарын чедирген. Ногаалар болгаш картофель өстүрерин 19 совхозта мөөңнээн, ол продукцияны области белеткеп турарының 90 чыгам хуузун олар берип турар. Новосибирскиниң чер ажылдыгларынын чонунуң ногааларга болгаш картофельге хереглелдерин херек кырында бүрүн хандырбышаан, дүжүдүнүң чамдыызын чурттуң өске районнарынче чорудуп турар.

Ажыл-агыйны күжениишкинниг башкарарының алдынган угланыышкыны мал ажылынга база боттуг өскерлиишкиннерни болдурган. Чижээ, 1972 чылда чайгы шөлдерге совхозтар 80 муң баш мыйыстыг бода малды семирти чемгерген. Оон-биле чергелештир деңзи немелдези дыка немей өскен, күш-ажыл чарыгдалы тос катап кызырылган, продукцияның бот-үнези бүдүн чартык катап чиигээн. Совхозтар чай дургузунда 200 муңдан әвээш әвес кижи-хүнүг камнап алган.

Мал ажылын үлетпүрлүг үндезинче шилчидип турарыбиле холбаштыр сүттүг мал ажылында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүг өзүп турар. «Сарабалыкский», «Медяковский», «Мироновский» болгаш өске-даа совхозтарда чаңгыс ажылчын кижи мурнундаазындан ийи-үш катап хөй, 50—60 чедир инектерни ам саап турар. Ажылды калбаа-биле механизастаарынга үндезилеттинген чаа технология центнер сүттү алырынга ам 0,8 чедир кижи-хүнүң чарыгдаар, продукцияның бот-үнезин 10—15 хуу чиигедир арганы берип турар. Хөй ажылында база шак ындыг чаартылгалар болуп турар. Чижээлээрге, «Сибирь» совхозка улгаттырган бригадаларны организаставаны-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ийи катап өскен, дүктүн бот-үнези 18 хуу чиигээн.

Бо хүннерде областың тараажылары болгаш малчынчары тараанын база өске-даа культураларын бедик дүжүдү даэш, беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында шөлдерге болгаш фермаларга чаа-чаа тиилелгелер даэш социалистиг чарышты калбаа-биле нептередип турарлар.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Совет парламентарийлер Колумбияда барган

БОГОТА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Националдар Советиниң Даргазының оралакчызы В. Е. Лобаноква баштаткан ССРЭ-ниң Дээди Советиниң төлээлери Колумбияда аянчорук кылып чоруп турар. Төлээлер Картахена хоорайга чораан.

Совет аалчыларны хоорай даргазы Хуан Аранго болгаш өске-даа албан кижилери чылыы-биле уткаан.

Төлээлер Картахенаның онза сонуургавчыг черлери-биле танышкан. Төлээлерге алдар болдурган хүлээп алыышкын болган. Анаа Колумбияның парламентарийлери болгаш черчерниң эрге-чагырга төлээлекчилери киришкен.

ҮШКҮ ХУРАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның болгаш Сайгон администрациязының төлээлериниң аразында сумележиишкиннерниң үшкү хуралы Париж чоогунда Сельсен-Клу хоорайга болган.

Каттышкан Штаттар Мурнуу Вьетнамдан боттарының шериглерин үндурерин үзүктелдирер деп шиитпир үндүрген. Ол шиитпир — Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында Париж дугуржулгазын кармы үрээни, вьетнам улустуң национал нол эргелерининг халдаашкын болган деп, МВР-ниң Революстуг түр чазааның төлээлериниң удуртукчузу, күрүне министри Нгуен Ван Хиеу ол хурал эгелээр деп турда медеглээн. Мурнуу Вьетнамның хостагган районнарынга удур дайылдажыышкыннар чорударын Сайгон администрациязы база улам калбартып турар деп, Нгуен Ван Хиеу чугаалаан.

ДХМ-ниң МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнам Республиканың Даштыкы херектер министерствозунуң төлээзи Пентагоннуң төлээзининң март 23-те медеглелин буруу шапкан. МВР-ниң ДХМ-ниң төлээзининң демдеглээнин ёзугаар алырга, Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери Кхесаньда (Куангчи можу) ракета чепсээн сайгара тургузуп турар деп, Пентагоннуң төлээзининң ол медеглелинде бадыткаан болгаш «ол дайынчы туруштарга удур эргежок чугула хомчегларни алыр бис» деп кыжанган.

Делегейниң хөй-нинтизининң сагыш-бодалын алаактырар болгаш Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын АКШ-тың, Сайгон администрациязының үреп турар үүлгедиглерин чажырар даэш Каттышкан Штаттарның организастаан кампаниязының база бир нүүлдүг тезизи ол болган деп, МВР-ниң ДХМ-ниң медеглелинде айыткан.

МВР-ниң Революстуг түр чазаа Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганы шынгыы күүседир база АКШ-тың болгаш Сайгоннуң ол дугуржулганы үрээр кандыг-даа үүлгедиглерин кичээнгейге албайн барбас туружун өскертнес деп, Даштыкы херектер министерствозунуң медеглелинде демдеглээн.

ДУГУРЖУЛГАНЫ САГЫЫР

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның тайбың даэш шимчээшкинининг национал чөвүлели Сайгон кара-бажыңнарының политиктиг хоругдалында турарларның салым-чолунга онза сагышсырап турарын илергейлээн.

Париж дугуржулгазынга ат салганының соонда ийи ай эрткен турда, Сайгон эргечагыргазының хоругдалында турар хамааты кижилериниң байдалынга холбаштыр делегейниң хөй-нинтизи чөптүг сагышсыраашкынын илергейлеп турар. Париж дугуржулгазының негелделерин күүседирин контрольдаар болгаш хайгаараар талазы-биле улустар аразының комиссиязының хоругдал черлеринге баарынга чөпшээрел бээринден сайгончу эрге-чагырга ойталап, хоругдалда турарларның байдалын контрольдаар аргаиы оларга бербейн турар.

Францияның тайбың даэш шимчээшкинин Париж дугуржулгазының негелделерин күүседирн даэш демиселди күштелдиреринче, ол дугуржулганы үрээр үүлгедиглерге идепкейлиг удурланып үнеринче делегейниң хөй-нинтизин кыйгырган.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

БАГДАД. (СЭТА). Ирактың Араб социалистиг чаартылга партиязының (Баас) Регионалдыг удуртулгазының Чиңгине секретарының оралакчызы, Революстуг командылал чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Саддам Хусейниниң найыралдыг аян-чорук кылып, Совет Эвилелиниге чорааныың түңнелдеринче Ирактың парлалгазы кол ничээнгейин салбышаан турар.

Дээди деңнелдиг иран-совет учуражыышкынын Москвага ийикпе Багдадка-даа болза, бистиң харылзааларывысты калбартырынга үнелиг үлүтхуузун черле киирип турар. Ону Москвага болган соолгу ужуражыышкын бадытыаан деп, ол аян-чорукту доозулганын тайылбырлааш, неделя санында үнер «Ар-Расид» журнал бижээн.

Империализм болгаш реакция араб-совет найыралга хора чедирер дээр оралдамыышкынын нүштелдирип турда, ол ужуражыышкын араб-совет найыралды быжыглаарынче угланган. Ук ужурамыышкын ынчангаш чугула деп, журнал айытпан.

«Социалистиг дем маттыштырылгазы биле националхосталгалыг шимчээшкиннерниң аразында эвилел "чоока империализиге удур демисел дээштиг болгаш чедиишининиг болган туруп шыдавас. Ол эвилел амыдыралга ынчангаш эргежок чугула. Совет-араб найырал ол эвилелге чугула ужур-дузалыг» деп, «Ар-Расид» аңаа холбаштыр демдеглээн.

ДАЙЫН ХЕРЕКТЕННЕРИН ХАРЫЫСАЛГАЖЕ

ЖЕНЕВА. СЭТА-ның корр. П. Егоровтуң дамчытканы:

КНО-нуң кижиниң эргелериниң талазы-биле комиссиязының Женевада Национал ордуузунда әртип турар сессиязында дайын херектенеринге болгаш кижи торелгетенге удур нем-херек үүлгетккен кижилерге кеземче көргүзер дугайында айтырыгны чугаалажыш көрүп турар.

Белорус ССР, Йемен Улус Демократтыг Республиканың болгаш Чехословакияның КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVII сессиязынга сөөлдан киргени «Шериг үүлгедиишкиннериниң болгаш кижи торелгетенге удур үүлгедиишкиннериниң талазыбиле буруулуг кижилерни дилеп тывар, түдүп хоруг-даар, хүлээдип бээр болгаш кеземче көргүзер дээш делегейге кады ажылдажылганың принциптериниң» төлевилели — комиссияның көрүп турар кол-ла айтырыы ол боон турар.

ССРЭ-ниң, УССР-ниң, Болгарияның, ЕАР-ниң, Индияның болгаш өске-даа элээн каш чурттарның төлээлекчилери ол төлевилелди деткээш, бо айтырыг талазы-биле делегейге кады ажылдажылга ындыг хевирлиг үүлгедиишкиннерни кылган кижилерни илередип, кеземчелээринге, а ол ышкаш ындыг үүлгедиишкиннерни моон соңгаар болдурбазынга идиглиг болурунга идегелди илереткеннер.

Делегейниң ийнги дайынының үезинде үүлгедиишкин кылган дыка хөй херектеннер ам-даа хостуг чоруп турар болгаш агрессияның, шериг эжелелиниң, расизм политиказының, апартеидтиң болгаш колониализмниң уржуундан делегейниң ады-аңгы черлеринде ындыг үүлгедиишкиннер ам-даа кылдыыып турар даэрзин делегаттар боттарының саналовалдарынга демдеглеп турганнар.

Дайын херектеннерин болгаш кижи торелгетенге удур кем-буруу үүлгедиишкининг кылганнарга кеземче хүлээлир даэш делегейге кады ажылдажылгазының принциптерин бадылаар резолюция төлевилеэнин Белорус ССР-ниң делегациязы киргеш, ол документини ам болур XXVIII сессияга чугаалажыш көрүп сүмелээн.

АМЕРИК ПРЕЗИДЕНТИНИҢ ШИИТПИРИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында парижи дугуржулгазынга дүүштүр Мурнуу Вьетнамдан америк шериглерни үндурери март 28-те доостур ужурлуг турган. Мурнуу Вьетнамдан америк шериглерни үндурерини АКШ-тың президентизи үзүктелдирер деп, эрткен улуг-хүнде шиитпир үндүрген. Ону ак бажыңның төлээзи чарлаан.

ТУТТУРГАН АМЕРИК ШЕРИГЛЕРНИ ХОСТААР

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаоста байдалды уламна тазарыштыр чогумчудар, а ол ышкаш Лаостуң патриоттуг фронтузу биле Вьентьянчы эрге-чагырганың аразынга чугаалажыышкыннарга шын шиитпирлерни чедип алыр сорулга-биле Лаостуң Патриотчу фронтузу америк таламың дилээн барымдаалаваш, эки тура-сөөлүүн илередил, Лаосна дайын үезинде туттурган АКШтың шериг болгаш хамааты-даа кижилерин шуптузуун хостаар дугайында шиитпир хүлээп алган.

ГВИНЕЯНЫҢ ПАТРИОТТАРЫНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

КОНАКРИ. (СЭТА). Гвинеяның (Биссау) патриоттарының агаардан халдаашкынга удур камгалал салбырлары Фарим хоорайның барыын талазынга португал реактивтиг хыдыкчы-бомбалакчы ийи самолёттуу дүжүр аткан. Гвинеяның болгаш Ногаан Шенек ортулуктарының хамаарышпас чоруунун Африка партиязының (ПАИГК) Конакриге чарлаан дыңнадыында ынча дээн. Дүжүр аттырган ол самолёттар НАТО-нуң чагыын ёзугаар белеткээш, Португалияга шилчидип берген 40 самолёттуң санынга кирип турган деп, дыңнадыгга демдеглээн. Колонизаторлар чер кырыының шериглериниң дайылдажыышкынынарын деткиринге база чурттуң хостагган девискээрлеринге удур агаардан халдаашкыныарга дузалаарынга сөөлгү чылдарда ол самолёттарны ажыглап турар.

Варшаваның чурттанчылары чыл келген тудум-на улам хөй чаа квартираларны ап турар. Польшаның найысылалында амгы үениң хөй каът бажыңнары улам көвүдеп турар.

ЧУРУКТА: Варшаваның чаа кварталы.

ЦАФ — СЭТА-ның фотозу.

Чурттталга тудуу

ПУР. Польшаның бүгү-ле черлеринде демир-бетондан болгаш шилден кылдынган хөй каът бажыңнар дыка малыпкыны-биле туттунуп турар. Чүгле эрткен чылын безин ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның 125 муң ажыг өг-бүлелери чаа квартираларны алган. А бо чылын 140 муң квартираны тударын планда көрген.

Ол улуг планны күүседир дизе ам-даа улуг күжениишкин-биле ажылдаары чугула. Тускай программа ёзугаар 1990 чылга чедир 7 миллион өг-бүле чаа квартира алгаа турар ужурлуг. Ол сорулганы тудугнуң чаа аргаларының болгаш чурттталга бажыңнарын тударының үлетпүрге үндезилээн аргаларын ажыглап турган күүседири билдиңгир.

Чурттуң булуң бүрүзүнде чурттталга бажыңнарын тударының индустриязын тургузуп эгелээн. ССРЭ-ниң дузазы-биле тудуп тургускан элээн каш бажың тудар комбинаттар долу күш-биле ажылдап турар. Бо чылын ындыг 14 комбинаттар ажыглалга кирер ужурлуг.

• • •

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТҮҢ ДАШТЫКЫ САДЫГ ХАРЫЛЗААЛАРЫ

Бистиң чуртувустуң Ыраккы Чөөн чүгүнге кылып үндүрген продукцияларын долегейниң 60 ажыг чурттары садып ап турар. Чыл санында саарылгаже барып турар бараанналрның нииги өртээ 600 миллион доллар ашкан. Беш чыл мурнунда турганы-биле деңнээрге ам ийи катап көвүдей бергени ол. Парлалганың медээлер агенствозунуң дилээн ёзугаар ол садыг харылзааларының дугайын ССРЭ-ниң Даштыкы садыг министерствозунуң Ыраккы Чөөн чүк талазы-биле төлээзи Геннадий Игнатьевич Ваганов дараазында тайылбырны берген.

Даштыкы чурттарже бараан үндүр садарының дүрген өзүп сайзырааны дээрге-ле Ыраккы Чөөн чүктүң үлетпүр талазыбиле өзүп хөгжээнининг, ол черниң кайгамчык хөй бойдус байлактарын шингээдип алганының түңнели-дир. 250 ажыг бүдүрүлге черлери боттарының бүдүрген продукцияларын даштыкыже үндүр садып турар, оларның аразында белен барааннар — машиналар болгаш херекселдер база әвээш әвес. Белен барааннарны үндүр садары үлүг рольдуг бооп бар чыдарын чугаалаар апаар.

Нефтиден кылган продуктулар, ак-демир, цемент, үс аймаа, химия болгаш өске-даа бүдүрүлгелернин барааннары даштыкыже хөйү-биле үнүп турар. Ылаңгыя сөөлгү чылдарда өөнүг металлдар, химия барааннары саазын болгаш целлюлоза аажок көвүдеэн. Ыяш болгаш нефть продуктулары болбаазырадыр бүдүрүлгелернин чаа тудуглары доозулган соонда ооң кылыглары база даштыкыже саартынар апаар.

Барааннар саарылгазы-биле чергелештир мурнундан турала даштыкыже чорудуп келген чиг-эттер болур ыяш, хомүрдаш, нефть база көвүдеп өзүп бар чыдар. Моон мынчаар сайзырап турарының ийи чылдагааны бар: бирээде, Байкалдан ыңай районнарда чиг-эт курлавыры кончуг хөй, ийиде, Оожум океан бассейнинде турар чурттар-биле узун хуусаалыг садыг харылзаалары мурнундан тура-ла туруп турган.

Мындыг чижектен алгаш көрүп болур. Ыраккы Чөөн чүктүн ыяш курлавырларын ажыглаар даэш ССРЭ биле Японияның аразында үр хуусаалыг дугуржулга бек чыл дургузаунда чедиишкинниг күүсеттинип келген. Ыяш ажылагыйын сайзырадырынга чугула херектиг чепсек херекселдерни Япония чегдирип берип турар, а ССРЭ ол чээшкиннерниң орнунга Японияже ыяш үндүр сөөртүп турар. Мындыг садыг кайы-даа талазынга ажыктыг. Япон фирмалар — тудугга хереглээр ыяштарны, а бистиң Чөөн талакы районнарывыс — сайзыраарынга немелде аргаларны ап турар. Врангель мугулдурунда терен суглуг портту тударынга, Сахалин ортулуунун эриктеринге нефть болгаш газты дилеп тыварынга япон фирмалар базала үстүнде чугаалааны ышкаш дугуржулга ёзугаар киржип турар.

Бо дээрге кады ажылдажылганың бурунгаар хөгжүүр арталыг хевири. Бис Японияже хомүр-даш, торф, газ, тудуг материалдары даэн хевирлиг түүлдерни үндүр сөөртөкеш, ооң орнунга белен үлетпүр продукциязын, заводтарга дериглерни, далай судноларын, химиктиг болгаш амыдырал хандырылга барааннарын алыр бис.

Япония — бистиң барааннарывысты үндүр садып ап турар улуг капиталистиг чурт болур Ыраккы Чөөн чүк социалистиг чурттарже бараан үндүр сөөртүрүн база көвүдеп турар. Эң ылангыя Көрей Улус Демократтыг Республикабиле харылзаа дыка өскен. Ыраккы Чөөн чүк кожа турары КУДР болгаш Япония-биле кожа холбаанын садыглажыышкынын дыка калбарткан. Садыглажырының бо хевирин Австралияның, Сингапурнуң болгаш Гонконгунуң фирмалары ханы сонуурган турар апарган.

Оожум океанга ССРЭ-ниң даштыкы садыының хөгжүлдезин транспорттуң эң ылангыя далай транспортунуң хөгжүлдези-биле холбашкан. Аңгы үеде Оожум океанның эриктеринде 26 далай порттары бар, оларның эң улуглары Находка биле Владивосток. Ынчалза-даа олар аңгы үенин негелделерин долузу-биле хандыра албас апарганын барымдаалаваш, Врангель мугулдурунда чаа улуг хемчээлдиг портту тудуп эгелээн. Ол порт чылда 30 миллион тонна ажыг чүктү сайгарар. Маңаа 100 муң тонна ажыг деңзилиг судноларны кээп болур апаар.

(ПМА).

ОЛЬСТЕРДЕ БАЙДАЛ

ЛОНДОН. (СЭТА). Ольстерде болаан даалтар, бомбалар чазылганы катап динмиреп турар. Белфастың хөйхөй районнарынга ангйи солдаттар биле чурттакчыларның аразынга сегиржип алыышкыннар болгулаан. Ирландыларның аразында балыглатканнар бар. Англи шериглер хоорайның барыын кезээнге бажың бүрүзүн үжеп-чиңээш, «корум-чурум тургузуп» эгелээн. Тудуп хоругдаар аглаашкыннар кылган.

Белфастың хөй-хөй католик кварталдарында куяктыг транспортерлар дола берген. Дайылдажырынга вертолёттар белен.

Кедергей дүржок протестантылар хамааты эргелер даэш демиселчилерге удур террор кампаниязын күштелдирип турар. Барыын үзелдир дерзин идегеттернин баштыңнары Крейг болгаш Пэйсли католиктер геттоларының чурттакчыларынга удур дерзии хемчеглер алыр бис деп, боттарының талалакчыларының Белфаска болган чыыжынга кыжаныышкынныг мелеглелди кылган.

Бомбалаарын үргүлчүлевишаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШтың ужар чүүлү Камбоджаның хостагган девискээрлерин стратегтиг бомбалавчы «В-52» самолёттар-биле бомбалап турар. Ону АКШтың Оожум океан девискээринде чепсектиг нүштериниң командылалының төлээзи Гонолулудан дыңнаткан.

ДЕРЗИИЛЕРНИҢ ЭВИЛЕЛИ

БАМАКО. (СЭТА). Израиль Африка диңко Африканың хамаарышпас күрүнелерин көргүдүп төөредир болгаш оларның ең өжээнниг дайынналры — Мурнуу Африканың сөөк-назы ылгаар үзелдиглери-биле сүүлчээлежир политиказыг. «Жен Африк» журналдың хереченлеп турарын ёзугаар алырга, Египетке удур израиль әжелекчи дайынның эгелээн үези 1967 чылдан бээр Мурнуу-Африка Республиканың сионистерибиле Израильдиң харылзаалары улам быжыглып, хамаарышпас Африкага айылдыг апарган. Ол ийи ёзу-чурумнуң дем каттыштырып турары ам африканнарга онза дуурениг апарган. Израиль сионистер Мурнуу-Африка Республикага боттарының чепсек бээрин сөөлгү үеде 5-тен ажыг катап көвүдеткеш, ону эмге-халажок боо-чепсек-биле хандырып турар. Араб чурттарның тайбың чонун кырып амдажаан израиль пиструкторлар хостагга даэш африкан демиселчилерге удур демисел чорударының аргазынга мурнуу-африк өлүрүкчүлерни өөредип турар. Ийи армиянның командылаларының боттарының планнарын дүүштүрүп, үргүлчү эрттирип турар ужуражыышкыныарының үезинде дуржулгазын чугаалажып турар.

Форстерниң ёзу-чурумунуң күүрүнде Израильдиң солуттунмас эвилелчилиг болу бергенин ооң кара сагыштыг ажыл-чорудулгазы хереченлеп турар. Преториянның чагырга черлери Африканың мурнуу талазынга национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни базарының политиказын чорудуп турар.

М. Горькийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 105 чыл болганынга

1. МАКСИМ ГОРЬКИЙ ТЫВА ДЫЛДА

Александр Пушкин, Михаил Лермонтов, Тарас Шевченко, Максим Горький бистиң чогаадыкчы ажылывыстың хогжуп сайзыраарынга кайгамчык салдарлыг болганнар. Тодаргай барымдаа кылдыр Максим Горькийниң дугайын чугаалажыш көрөэл.

Горькийниң кандыг чогаалдары тыва дылда үнгүлээнил? Бо айтырыгны тыва дыл, чогаал башкылары болгаш номчулгага -хандыкшылдыг кижилер үргүлүү айтырып турар, оон алыс утказы дыка ханы: Максим Горькийни ынак чогаадчызы кылдыр биле бергенниң хереглээндир. Амгы үеде тыва дылда улуг чогаалчының он дөрт пому бар. Оларның чизе-дамзызын кылырда үнген чылын, очулдурган кижилерни бижип көргүзөр бодадым. Чүге дээрге көдээде библиотека ажылдакчыларынга, хөй-хөй номчуучуларга, оон туржун сургууулдарга, студентилерге, эртемденнерге боттуг дуза чедирер чадавас боор.

«Макар Чудра база январь 9-зү», 1940. (С. Сарыг-оол очулдурган), «Максим Горькийниң намдары», 1940. (очулдурган болгаш редакторлаан кижилерниң алы салдынмаан болду), «Кыс болгаш Өлүм», 1947. (С. Пюрбю очулдурган). «Ава», 1952. (С. Сарыг-оол очулдурган). «Хартыга дугайында ыр», 1952. (Бөлүк авторлар очулдурган), «Чаш чораанным», 1953. (С. Сереп очулдурган), «Кижилер холунга чораанным», 1954. (О. Саган-оол очулдурган), «Америкада», 1954. (Бөлүк авторлар), «Мээң университеттерим», 1955. (Б. Ондар очулдурган), «Кырган-ачазы биле Ленка» 1955. (М. Монгуш очулдурган), «В. И. Ленин», 1960. (Ю. Кюнзегеш очулдурган), «Чечен чугаалар», 1960. (А. Делгер-оол очулдурган), «Артамоновтарның ажыл-үүлези», 1965, (Сергей Пюрбю очулдурган), «Кижиниң төрүттүнгени», 1968. (Бо чыныцыда мурнунда үнгүлээн очулгаларны катап парлагылаан).

Бо болза арецгей дадзы эвес-тир. Мында Максим Горький Тывада эң-не сураглыг, аддаржаан, салдар-хавыяалыг чогаалчы дээрзин көргүзүп турар төөгүүнү барымдаазы-дыр. Улуг чогаалчының тыва дылда номнарының нияти тиражының саны 54000 боон турарын бээш бодап көрүнер даан!

2. МЭЭҢ УГБАМ ГОРЬКИЙНИҢ МААДЫРЫ

Тыва надайның төрээн кызы Москвага өөренип чеде бергеш, Максим Горькийге ужурашкан. Улуг чогаалчы мээң утбам Кыргыс Дакий-Сүрүң биле (ам Анна Намбыраловна Торжу дээр) кожа олурупкаш, орус дылга сагыш хандыр хөөрешкен болгаш тыва хереэженниң дугайында кайгамчыктыг одурулгарны бижип чогаатканы бистиң аас-нежиивис. Мен чүгле чаңгыс домактың утказын оларын очулдуруп көрейн:

«Мен дүүн Чөөн чүктүң ажылчы чоннарының коммунистиг университединге чордум... Аңаа тыва хереэжен кижи көстүп үнүп келди, оон буду «телефон» чагыныңдаалаа артык бижиг кылдыр көзүлдү, ол буттар кырынга ол хереэжен та чеже-чеже чылдар дургузунда туруп келгенин каячан билир боор...». (М. Горький, Чогаалдар чыындызы, том 26, арын 60.).

Максим Горькийниң тыва чогаалчыларга көргүскен үлегери бо ышкажыл. Бодунуң чурттап, ажылдап турар үеминиң эң эки кижилериниң дугайын бижиир херек деп үзеген улуг чогаалчы айтып бергенин бистин хоочун чогаалчыларывыс боттарының чогаалдарынга база чуруп көргүскенин, аныяк чогаалчыларның, моон соңгаар-даа чуруп көргүзери — чогаадыкчы бодалдың салдары ол. С. Сарыг-оолдуң «Алдын-кыс», С. Пюрбюнүң «Чечен», В. Көкоолдуң «Хайыран бот» деп чогаалдарында тыва хереэжен кижиниң садым-чолун дыка шыпрак бижип көргүскенин Максим Горькийниң нзин истээни деп өөрүп турар мен.

3. УГБАНЫҢ САКТЫЫШКЫНЫ

1931—1935 чылдарда Москва хоорайга өөренип турган, ажылчы төп техникумун дооскан мен. Үжен үш чыл үзүктел чок ажылаан келгеш, пенсилей бергеш мен. Ук-ла шаанда Улуг-Хемниң Хендергеден аът мунупкаш, үш хоңдур чоруп чораан. Кызылга чедип келген мен. Мээң кады келген өөрүм — тыва эки туралчыларның командирин, капитан Кечил-оол, фронтуга таныстеп чораан Михаил Конгар сүтлер чүве. Бо удаада силерге Максим Горькийге кажап, кала ужурашканым чугаалап берейн:

«Пролетарның улуг чогаалчызы Алексей Максимович Горькийге барык-ла 1933 чылдың кыжынында ужуражыр аас-кежии мендэ таварышкан.

Бистин Тывадан келген болгаш Москвага өөренип турган өске-даа аймак-сөөк сургууулдарга бир хүн А. М. Горький-биле ужуражыкка кежээн болур деп чарлаан. Чөөн чүктүң ажылчы чоннарының коммунистиг университединиң хүралдаар залынче кежээкиниң чедя шак үезинде А. М. Горькийге ужуражырыбыс биле чоруткан бис.

Максим Горький индирже үнүп келген. Холунда тутканы савазын-даа чок. Костюмнуг. Даңгыны чок. Узун болгаш шала бүшкүтүр. Ужун эдиндекээг салдыг. Баштай-ла А. М. Горький бодунуң чурттаргазының дугайын, эртип келген орууның дугайын бистен сурады. Бистиң өөренип турарывыс, ажылдаар черивис дугайын, эртип келгенивис, кандыг нацилымыны, найда өөренип турарымны сонуургап айтырды. Бодунуң тыва чугаанны, ужук-бижиндин билир сеп бе?»—диди. Мен Тывадан келгенимни, Москвадың эмчи техникумунда өөренип турарымны чугаладым. Бээл Тыва Арат Республика чаа сайзырап олурар чүрт дээрзин, Тыва биживиктин тывылгавыдан бээр үш чыл чедип турарын чугааладым. Алексей Максимович Горькийге ужуражыр турган үеңде таптыг-ла чаэрби ийи харлыг турган мен».

Анна Торжу. 1973 чылдың март 22.

Максим Горькийге магададып мактаттырган улуг утбавыс Анна Намбыраловнаның мөңгө чугаалаан бергеи сактышкынын «Шынның» номчукчуларынга база-да бараалгадып сүндүм. Чечен чогаалга тыва хереэжен кижи ёзулуг маадыр боон шыдаарын Максим Горький эскерип калзы ол.

4. МАКСИМ ГОРЬКИЙ— ЫНАК ЧОГААЛЧЫМ

Он классты доовуп турган, мээң бижээн ажылымның ады ол үүве. Орус дылда грамматиктиг чазыглар эндерик, ынчалза-даа утказы коңчуг хавы болган деп, башкыларым чугаалаар чораан. Хын дээн чалыы шаанда-за Максим Горькийниң тыва дылга үнгүлээн чогаалдарын номчаап, оон чогаадыкчы салдарынга алышкан мен. Мен дугайгы улуг чогаалчының «Мээң университеттерим», «В. И. Ленин», «Чечен чугаалар», «Артамоновтарның ажыл-үүлеэн» деп тыва дылда үнгүлээн номларының редактору болган мен. «Марко дугайында тоолуг» тымыбай очулдурупкан боор мен. База «Максим Горький, номчукчун мен» деп шүлүүм орус, тыва дылдарда парлаттынып үнгүлээн үүве

«Кыс болгаш Өлүм» деп Максим Горькийниң чогаалдың тыва дылда очулгазын номчуур туржук, харын шээжилеп ап чордум. Очулга дыка ыяпарлыг болган. Бир чамдык одурулгаларын ам-даа хемиреннп номчугулай боор мен. Бир катап Өлүм чедип келгеш, ынакшаан оглундан Кысты чара кире баэрге, ол уругуң харыылааны мынаар.

Шимээргеве, хөөкүйүн көргүгүйн көр.

Чидиг бистиг надырывыны кыңгыратпа!

Ёзулуг ынакшыл өлүмну тилеп турар деп утказы илереткен одурулгар кижиниң сагыжындан ыравас.

Каптагайда хүндеп чыгыл бурган-даа чок,

Кайгамчыктыг ынакшыздап артык от чок!

Максим Горькийниң чогаалдарын номчуурумга, кижилерге эң-не буянныг, эң-не чырыктыг үүлеин кылырынче бодаалдарны хөрээнин доодур-доодур хайныктырын келир, ол болза оон чогаадыкчы салдарының ачы-хавыяазының нүүлүүр дээжидир.

Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН, чогаалчы.

УЛЕТПУРАУГ АК-ДОВУРАКТЫҢ СПОРТЧУ АМЫДЫРАЛЫ

БИСТИҢ СПОРТЧУ АМЫДЫРАЛЫВЫС

Бистиң чуртувуста күш-культура болгаш спорт ажылчы чоннуң коммунистиг кижиндидлегинге улуг рольду ойнап турар. Спорт күш-ажылдың будурукчулуун бедидеринин чутула чепсээ, кижи бүрүзүнүң кадыкшылыын быжыглаарының бир хевири апарган. Ынчангаш күш-культура болгаш спортту чон ортузунга удам ынай сайзырадырынче Коммунистиг партия болгаш Совет чазак сагыш салып турар.

«Тыва даг-дүгү» комбинатның удурукчулары, ында хөй-нинти организацияларының күш-культура болгаш спорт ажылын массалыг болдурарының талазы-биле мурнуку чылдарга деңнээрге элээн көскү ажылдарны чорукан.

Оны чедип алырда комбинаттың директциязы спорттуң материалдыг базазын экижилериче улуг кичээнгейни салган. Ол чок болза спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге белеткелдер чоруттунмас. Амгы үеде Ак-Довуракның чүгле Постоянный суурунда бээш үш чаа спорт залы бар. Ол залдар баскетбол, волейбол, штанга көдүрер, стол теннизи ойнаар дээш оон-даа өске чугула дериглер-биле хандырылган.

Бисте ам алды баскетбол, дөрт футбол шоодери, 12 стол теннизи ойнаар черлер бар. 80 эжеш коньки, 200 кетаалар, 40 ажыг баскетбол, 60 хире волейбол, 60 футбол мячиктери, 40 ажыг футбол идиктери, 15 эжеш бокс хол-хаптары, 200 хаак, маргылдаа үезинде кедер хептер четчири-биле бар. Ынчангаш күш-культура болгаш спорттуң чон ортузунга сайзырадырының бүгү таарымчалыг байдалдары тургустунган.

Амгы үеде бисте волейболдуң, баскетболдуң, стол теннизиниң, шыдыраанның аар атлетиканың, чаак атлетиканың, футболдуң, бокстуң, хаактың, конькиниң, боодалганың секцияларын хөй-нинтичи тренерлер удуртуп турар. Чоннуң калбак массазын спортка хаара тудар, ылаңгыя ажылчын аныяктарны спортче хандыкшыдар ажылды чорудуп, оларны кижизидип турар хөй-нинтичи тренерлер бисте эвээш эвес. Оларга ортумак школаның күш-культура башкызы В. Назинин, бокс секциязының удуртукчузу А. Харковенкону хостуг хүрештиң удуртукчузу Ф. Ондарны, сес чыл школазының башкызы Ф. Беликованы, комбинаттың энергоцехтиң начальнигн Л. Черновту, арыгаал фабриказының электрагы Н. Иргитти, тудугжу Д. Салчанты болгаш оон-даа өскелерин хамаарыштырып болур.

Ак-Довуракты спортчулары спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдааларны, эш хуузунуң ужуражылгаларын хөңү-биле организастап турар. Кожалерывыс Абаканның, Абазаның, Минусинскиниң спортчуларын-биле волейболга, баскетболга, футболга эш хуузунуң ужуражылгаларын эртирип, арга-дружуластыг солчуп турар бис.

Күш-культура болгаш спорт ажылын экижидер хемчеглерни ап орукчан түнелинде спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге республикага болган маргылдааларга чедишкинниг киржип, волейболга, баскетболга, футболга, хостуг хүрешке ак-довуракчылар шаңналдыг черлерни ап келген. Бо чылын хоккейге республика чемпиону атты чедип алганывыс коңчуг өөрүнчүт.

Амгы үеде Ак-Довурак хоорайның дөртку кышкы спартакиадазы доостур чоокшулаан. Оон программазында спорттуң тос хевири киргеп. Ында хевир бүрүзүнге 16 командалар массалыг киржип турар, а ниитизи-биле ол спартакиадада 1 муң ажыг спортчулар хаара туттунган. Спартакиаданың спортчу маргылдааларынга «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бүгү цехтериниң командалары идепкейлиг киржип, ГТО-ның Бүгүзевилел комплексизинин нормаларын чедишкиннинг дужаагган. Ак-Довурак хоорайның чурттакчыларывыз 80 ажыг хуузу ГТО-ның нормаларын дужаагган. Ол чедишкинни хоорайның спортчулары чон ортузунга чаа комплексиң дугайында» тайылбыр-массалыг ажылды эки чорудуп турган чедип алган.

В. БАРАХТАЕВ,
хоорайда «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниин инструктору.

Комсомолчу Николай Иргит «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арытпал фабриказының электригинге 5 чыл ажылдап келген. Ол үениң дүргүзүнүң Николай ажылынга кызымаан киргүзүп, ай, квартал плайларын доктаамал ажыр күүседип келгеп.

Ол чүгле эки ажылчын эвес, а харын Ак-Довурак хоорайның эки спортчуларының бирээзинге санадып турар. Иргит конькиге, стол теннизинге улуг хандыкшылын киргүзүп, спорттуң ол хевирлеринге секцияларны удуртуп турар, бедик мергежилдиг, хөй-нинтичи тренер.

ЧУРУКТА: хөй-нинтичи тренер Николай Иргит.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ХОСТУГ ХҮРЕШ СЕКЦИЯЗЫ

Хостуг хүреш — бистиң республикада нептерелгей, массалыг болуп бар чыдар спорт хевирлериниң бирээзи. Ону улам ынай нептередип, сайзыradыр дээш хөй-нинтичи тренерлер боттарының - улуг-хуузун киирип, республиканың районнарында хостуг хүреш секцияларын ажыдып, аңаа дыка хөй оолдарны хаара тудуп турар.

Ак-Довурак хоорайга хостуг хүрештиң секциязы № 41 профессионал-техниктиг училищезинге 1971 чылда ажытынган. Оон эгелээш-ле аныяктарны бижыт тура-соруска, эрес-дидим, аваангыр-кашпагай чорукка кижизидип, хостуг хүрештиң нарын аргаларын оларга өөредип эгеледнм. Секцияга киржир улустуң саны чоорту көвүдеп, 80 нижи ажа баэрге спорт базазында, оон дериглеэнинин болгаш хандырылгазының четчирии барымдаалаш, ийи секцияны ажыткан бис.

Спортчу чедишкиннер биске дораан чедип келбээн. Башгайгы үеде бистиң секциянын мөгелери республикага болгулаан улуг маргылдааларга киржишкилээн, ындыгла эки түнелдерии чедип албайн турган. Бир чыл эрткенде бистиң кылып чоруткан ажылывыстың түңнели ыретүп, республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниин хууда болгаш командалар талазы-биле бирги черии дээш болган маргылдаазынга бистиң мөгелериивис тиилекчи болган.

Ол чедишкин бисти улам сорук киирген. 1972 чылдың эгезинде Красноярск крайның профессионал-техниктиг училищелер аразынга болган шүүлде маргылдаазынга мээң кижизиткен мөгелерим Алеша Хертек, Сергей Хомушку, Алексей Салчак, Саша Оюржак, Сергей Одан-оол, Олег Сат олар эки хүрежип, туетус деңнелеринге шаңналдыг черлерге четкеннер.

Мээң удуртқан секциямга киржип турган оолдардан Алексей Салчак, Сергей Хомушку, Олег Сат олар амгы үеде бистиң төрээн чуртувустуң аңгы-аңгы булуңнарында шериг албанын эртирип, кезекгеринин спортчу аммыдыралынга идепкейлиг киржип, хостуг хүрешке улут чедишкиннерлиг болуп турары

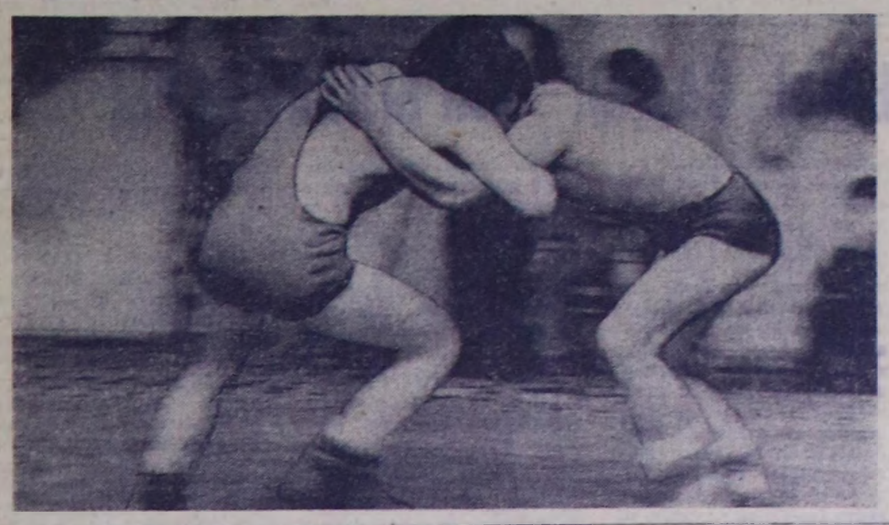

ЧУРУКТА: секцияның мөгелери тренировка үезинде.

ХОСТУГ ХҮРЕШ СЕКЦИЯЗЫ

Хостуг хүреш — бистиң республикада нептерелгей, массалыг болуп бар чыдар спорт хевирлериниң бирээзи. Ону улам ынай нептередип, сайзыradыр дээш хөй-нинтичи тренерлер боттарының - улуг-хуузун киирип, республиканың районнарында хостуг хүреш секцияларын ажыдып, аңаа дыка хөй оолдарны хаара тудуп турар.

Ак-Довурак хоорайга хостуг хүрештиң секциязы № 41 профессионал-техниктиг училищезинге 1971 чылда ажытынган. Оон эгелээш-ле аныяктарны бижыт тура-соруска, эрес-дидим, аваангыр-кашпагай чорукка кижизидип, хостуг хүрештиң нарын аргаларын оларга өөредип эгеледнм. Секцияга киржир улустуң саны чоорту көвүдеп, 80 нижи ажа баэрге спорт базазында, оон дериглеэнинин болгаш хандырылгазының четчирии барымдаалаш, ийи секцияны ажыткан бис.

Спортчу чедишкиннер биске дораан чедип келбээн. Башгайгы үеде бистиң секциянын мөгелери республикага болгулаан улуг маргылдааларга киржишкилээн, ындыгла эки түнелдерии чедип албайн турган. Бир чыл эрткенде бистиң кылып чоруткан ажылывыстың түңнели ыретүп, республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниин хууда болгаш командалар талазы-биле бирги черии дээш болган маргылдаазынга бистиң мөгелериивис тиилекчи болган.

Ол чедишкин бисти улам сорук киирген. 1972 чылдың эгезинде Красноярск крайның профессионал-техниктиг училищелер аразынга болган шүүлде маргылдаазынга мээң кижизиткен мөгелерим Алеша Хертек, Сергей Хомушку, Алексей Салчак, Саша Оюржак, Сергей Одан-оол, Олег Сат олар эки хүрежип, туетус деңнелеринге шаңналдыг черлерге четкеннер.

Мээң удуртқан секциямга киржип турган оолдардан Алексей Салчак, Сергей Хомушку, Олег Сат олар амгы үеде бистиң төрээн чуртувустуң аңгы-аңгы булуңнарында шериг албанын эртирип, кезекгеринин спортчу аммыдыралынга идепкейлиг киржип, хостуг хүрешке улут чедишкиннерлиг болуп турары

ЧУРУКТА: секцияның мөгелери тренировка үезинде.

Кичээнгейни салган

«Тыва даг-дүгү» чүдүү эргелелиниң чүдүгжүлары хоорайның спортчу аммыдыралынга идепкейлиг киржип, бегей эвес түңнелдерни чедип ап келген. Оон бир хереглиг хоорайның дөртку кышкы спартакиадазынга касседыг киришкенивис болур. Аңаа шыдыраага үзүү, волейболга ийиги, хаакка үшкү, хоккейге бирги черлерни эзээн бис. Чүдүү эргелелиниң парткому, ажылдың комитеди спорт ажылынче чоогур кичээнгейни салып турар.

Чүдүү эргелелиниң бригадалары тоску бөш чылдың шинтирлиг үшкү чылынче кирип турган, ГТО-ның Бүгү-эвилел комплексизинин дужаалгалын база бир кол киргүзүп кылдыр санаан, боттарының социалистиг хүлээлелеринде киирген. Бо хүннерде спорттуң кышкы хевирлеринге ГТО дужаалгалы чүдүү эргелелинде организастыг чорун, боостур чыгаан.

Бистиң ажылдакчыларывыс спорт үдүр ышкыны берип, күш-ажылдың будурукчулуун бедидеринге бүзүлеп турар. Оон бир чижээнге Ленин орденниг Даңгырык Калдар-оолга удуртқан бистиң бырачы-бетонщиктер бригадазын ап боруп. Бригада эрткен чылдың бо үеликче деңнээрге 3 хуу бедээн. Бригадада спортка хандыкшылдыг, талантылыг спортчуларның саны эзээш эвес. Алексей Сержини, Донуп Ортун-Назынны болгаш өскелерни-даа улуг чоргаарал-биле одаар бис.

Республиканың ылгалыг хоккейге бирги черн дээш Ак-Довуракка болган маргылдаага бистиң хоорайның «Асбест» командазы чедишкиннинг ойнап, республика чемпиону болган. Ол командада бистиң чүдүү эргелелиндэ спортка мергежилдиг аныяктарның саны хөй.

Дыштанмыр хүннерде бистиң чүдүжүүрлеримес волейболга, баскетболга, стол теннизинге ам хуузунуң ужуражылгаларын эртирип, спортчу мергежилин бедидип турар.

С. САРЫГ-ООЛ,
«Тыва даг-дүгү» чүдүү эргелелиниң чүдүжүзү.

Шыдыраа ИЙИ САЛЫГ

«Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону ат даап маргылдаанның ийиги салыы эртикен.

Новосибирьжилер В. Заусаев биле А. Панюкин ийиниң салыы хаймынашкан. М. Хомушку мастерге кандидат П. Отурцовка удур спицилиан камгалал-биле ойнаан, чаазы көптер кылгаш, дүжүп берген. В. Пальчиков биле П. Беркович хаймынашкан.

Республика чемпиону Н. Шишигин биле «Спартак» чемпиону Л. Мохов бот-боттарын утчуп чораан болгаш овазырымчалыг ойнааннар. Оларның салыы сонгаарлаттынган.

Ю. Быков бодунуң чаңгыс чер-чуртуу М. Адыг-оол-биле ойнаан. Сонгаарлаткан салыында Адыг-оол удуп алыр аргалыг. К. Сани Новосибирск областтың «Труд» ниитилелиниң чемпиону П. Соколовка утчурган. Оон үргүлчүлээр.

О. ИРГИТ.

Телевидение

МАРТ 28-ТЕ

МОСКВАДАН

16.00—Өңнүт телекөргүүзүт. «Кабулга даалта» Уран-чечен фильм. 1-ги серия. 17.05—Өңнүт телекөргүүзүт. «Силерниң санаалыңар». 18.00—«Үес». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—Телемедээлер. 18.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.00—«Коргуш чокка». Уран-чечен фильм. 20.30—Литература-беседалары. «Чогаалчы болган беш чыл». 21.20—21.30—Чаңсар. 21.30—«Дедектей пинкертоновтың». 22.00—«Оперетта пежизи». Программада Ж. Оффенбахтың оперетталарының үзүндүлер. 23.00—23.20—«Үес». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республиканга бүргеп, аңаар, биче хар болгаш чаъс чаар. Янзы-бүрү утланыышкынның хаттың дүргеви секундада 10—14 метр, барын районнарга 15-19 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы даглыг черлерге 6—8, өскелериге 4—8 градус чылыг болур.

Кыдыгга бүргеп, аңаар, биче хар болгаш чаъс чаар. Соңгу-барының утланыышкынның хаттың дүргеви секундада 10—14 метр болур. Агаарның температуразы 2—4 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кинотеатрларда

МАРТ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чебурашка» 13.30 (биче залга), «Чурттаарымга оожургалдан бериңер» 16.30 (биче залга), «Мен—Тань-Шань мен» (1-ги, 2-ги сериалары) 12.40, 15.20, 18.20, «Аза дээрбеңнинде шулбустуң чалчалары» 10.40, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Граф турлаанның буянныларында» 11.00, «Бобыл болзумаа» 13.10, «Хатка улур» 15.00, 16.45, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдын дулгуур» 11.20, «Үш мушкетерлер» (1-ги, 2-ги сериялары) 13.00, «Чее суурга» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Адыр, мама!» 9.00, 14.30, «Алдын мыйыстар» 10.50, 14.30, «Бежеңте бежеңнин» 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.

5000 рубль чедир ойнап ап болур

Бо чылын күрүвеннн иштики үш хуу ойнаашкынның чээшкининиң талазы-биле ойнаашкыннарның 54 лугаар тиражы мартның 30-де Ереванга болур.

Тиражка 40-дең 5000 рубль чедир түңну ойнап алыр 676 муң ойнаашкыннар болур. Оон иштинде:

Удуг хемчээли: Ойнаашкынар саны:		Ойнаашкынар түңү: (рубль-биле)
5000 рубль	80	400000
2500 рубль	200	500000
1000 рубль	800	800000
500 рубль	4360	2180000
100 рубль	30000	3000000
40 рубль	340560	13622400
Шүүтү	376000	
Ойнаашкынынарның ниити түңү		20502400

Бо чээшкининиң талазы-биле сес тиражты февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де чылдың-на эрттирер.

Чээшкининиң облигацияларын аважалга кассаларынга хостуг садыш турар болгаш садыш ап турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 24-63, редакторнун оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажылыраал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылагый киллизинин 21-47, үзетүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда. 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пер ама 2. Гираж 15453. Чагыг № 699.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сударының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00345.

Бүгү чуртталның пролетарийлери, **каттыжыңар!**

1925 чылда тудуелдиттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
МАРТ
29
ЧЕТВЕРГ
№ 74 (3150).
Өртээ 2 кеп.

«КАМГАЛАЛДАН ХАЛДААШКЫНЧЕ»

Латвияның пайысылалымда партия билединиң солуушкуну уламчылап турар. Партия биледин партияның 1904 чылдан бээр ажемүүү Христиан Янович Трейманга тывыскан. 1905 чылдың сентябрьда Риганың болүк дайынчы кижилериниң составынга кирип алгаш, Риганың каре-бажыңынга дидим халдаашкынга ол киришкен. Оон түңелиниде «Феникс» заводтуң бооларын шиидер дээн алмылчыннарын олар хостаан.

Ол эрес-дидим чорүүтү магадаан В. И. Ленинниң бижээни болза: «Камгалалдан халдаашкынче». «Риганың революсчу отрядының маадырларынга байыр!. Оларның ол чедиишкиниң бүгү Россияда социал-демократтыг ажылчыннарга сергек болгаш чижек болууп. Узуктуң революсчу армиязының эгелекчилери делгерезин!»

(СЭТА).

ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

БЕЛЕТКЕЛ КОШКАК

Эрткен чыл Тываның тараажыларында улуг аргалар болгаш курлавырлар бар дээрзин көргүскен болгай. Беш чылдың шиитпирлиг бо чылында эрткен үениң чедиишкиннерин улам быжыглап, тараанның болгаш чер ажылының өске-даа культураларын будүрериң көвүдедир талазы-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерин чедип алыр сорулга республиканың ажылчы чоннарының мурнунда тургустунган.

Тараажыларга, механизаторларга, колхоз, совхозтарда партия, комсомол, профэвилел комитеттерине, Совет органнарга шиитпирлиг хүннер — часкы тарылгага белеткелди бүрүн доозарыңыг хүннери келген.

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының часкы хову ажылдарынга белеткеминиң дугайын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң президиумунуң хуралынга чутаалашкан.

Районда колхозтарның, совхозтарның часкы хову ажылдарынга кирижир техниказын септээнин, тракторларның, андазыннарның, сеялкаларның ажылдаарынга белеткеминин хынаан. Техника часкы хову ажылдарынга кирижиринге туут белеп дээри берге. Ылчырбо дугуйлуг 7 трактордуу, артык кезектер чогундан богунге чедир септевээн. Оон аңгыда чамдык тракторларның шимчедикчизин «Сельхозтехника» каттыжышкыны төпчүткеп аргажилеп септээр дээш Кызылчо ажелгеп, оларның септелгезин узамдыккап.

Ажыл-агыйларның чагыын ёзугаар «Сельхозтехниканың» Чадаана салбыры техника септелгезиниң шынарын экилиндер, ажыл-агыйларны артык кезектер-биле хандырар талазы-биле копкак ажылдан турарын Кодээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш совхозтарның будүрүлге каттыжышкынының специалистериниң хыналдазы илередикеп.

Ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң даргазы эш Чодуктуң илеткелиндеп алырга, районга ам-даа 35 сеялка, 40 андазын, чер аңдарар тракторлар хереглеттинип турар. А чазын удур аңдарар чернің хемчээли улуг: 22,5 муң гектар черин (ниити тарылга шөлүнүң чартыынган ажыг) чазын удур аңдарар апаар. Тараа культураларының тарыыр шөлдү 1680 гектарга калбартыр дугайында райкүүскомнуң шиитпири база бар. Ылаңгыя «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездиниң, аттыг совхозтарның чазын удур аңдарар шөлү хөй.

Часкы хову ажылдарын организастыг, бедик агротехниктиг деңгелге эрттирер төлээде механизатор, суттагчы кадрларны четчелээри чугула. Ылчырбе дугуйлуг тракторларны пий, аңаа тракторларны бир ээлчеглиг ажылдадыр төлээде 500 механизатор херек. «Большевик» совхозтан аңгы ажыл-агыйларда механизаторлар четчир. Ынчалза-даа оларның мергежилиң бедидер хемчеглерни барык албаан. Биргн, ийиги класстың трактористеринин, чолаачыларының санын ниити механизаторларның 37 хуузу болуп турар.

Районда суттагтыг шөлдерден албек дүжүттүг алыр дээш республикага чарыштыдаа какп удаа эгелеп, кыйгырыг үндүрүп, инициативти чорүүн чөөн-хемчикчилер көргүзүп келген. Ынчалза-даа эгелекчи сапалды, салдынган сорулгаларны организастыг хемчеглер-биле быжыглаар, бүтү районга бедик көргүзүгнү чедип алыр талазы-биле ажыл коштаак.

Бо чылын 250 кижи состаптыг 36 суттагчы звенону тургускан. Оларның ажылжин үре-түнелдиг болдуралары чугула.

Чаагай дүжүт алырынга үрезин белеткелди чугула рольду ойнаар. Ынчалза-даа бо айтырыгны районнуң кедээ ажыл-агый эргелелв, колхоптар, совхозтар кыдыра көрүп турар. Тараа культураларының үрезини ам-даа четче эвес. Бар үрезинни чажар шыпарынга чедир эрыглаваан, болбаазыратпаан, I болгаш II стандарттың сорттуг үрезини барык чок. Сорттуг үрезин салып алырынче ажыл-агыйлар кичээнгей салбайн турда райкүүском байладлы эдер дээш дээштиг хемчег албайн келген. Сорттуг үрезин чаштырары чылдың-на эвээжеп турар. Амгы үеде район сорттуг үрезинин Бай-Тайгадан, Эрзинден, Тес-Хемден безин эвээштп ажыглап турар. Ылаңгыя СЭКП-ниң XXII съездиэн аттыг совхоз бо талазы-биле багай ажылдап турар. А оон директиямага, кол агрономунга ол дээш кандыг-даа харыысалга оналаавайн турары эдептиг.

Картофель үрелинин-биле район 33 хуу хандыртынган. Артканын кайын тыптынары билдинмес. Ногаа үрезинни чок, рассаданы ам-даа белеткеп кирбээн.

Чер ажылының культуразын бедидип, оон дүжүткүрүн өстүрер сорулганы Чөөн-Хемчик район күүседип шыдавайн келген. Бо чылын ол талазы-биле ажылды бурунгаарладыпкы дег хемчеглер база алдынмаан. Кукурузаны аңаа арга-биле чаштырып турарындан ногаан массаның дүжүдү чавыс. Чүге дээрге одуруглар аразын үлдүредип болбаазырадыр культиваторларны ажыглавайн турар. Районда чүгле «Искра» колхоз кукуруза тарыыр техниканы, культиваторлу ажыглаар деп турар.

Бо чылын тарылга шөлдеринче 35 муң тонна органиктиг чемнишчидилгени төгерип көрдүнгеп. Амта чедир чүгле 5 муң тонна өдекти төкпеки ажыл-агыйжы эвес чоруктуң хереглиэн. Минералдыг чемнишчидилгени тыпкаар, кадагалаар чердерни ам-даа белеткеваан, хову турлагларны механизаторлар хүлээп алырынга белеп эвес.

Чөөн-Хемчик районнуң часкы хову ажылдарынга кошкак белеткеминиң демдеглээш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байладлы дарый эдер хемчеглер алырын райкүүскомдан негээн. Бүтү колхозтарга, совхозтарга часкы хову ажылдарын чорударының ажылчын планын тургускап, ону механизаторларның сөңттарынга чугаалажырып, бүтү бригадаларга болгаш звеноларга будүрүлге планын таныштырарын, органиктиг чемнишчидиге төгер, кукуруза, картофель болгаш ногаалар өстүрер спецпализастыгтыган звеноларны тургузарын республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айыткан.

1973 чылда социалистиг чарыш—ЭҢ ЭКИ ШЫНАРЛЫГ, ХӨЙ ПРОДУКЦИЯНЫ ЭВЭЭШ ЧАРЫГДАЛДАР-БИЛЕ бээр —деп лозуннуң адаа-биле калбарар ужурлуг.

«1973 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседирн дээш үлетүрнүк, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-Эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалындан.

Септелге планын 120–130 хуу

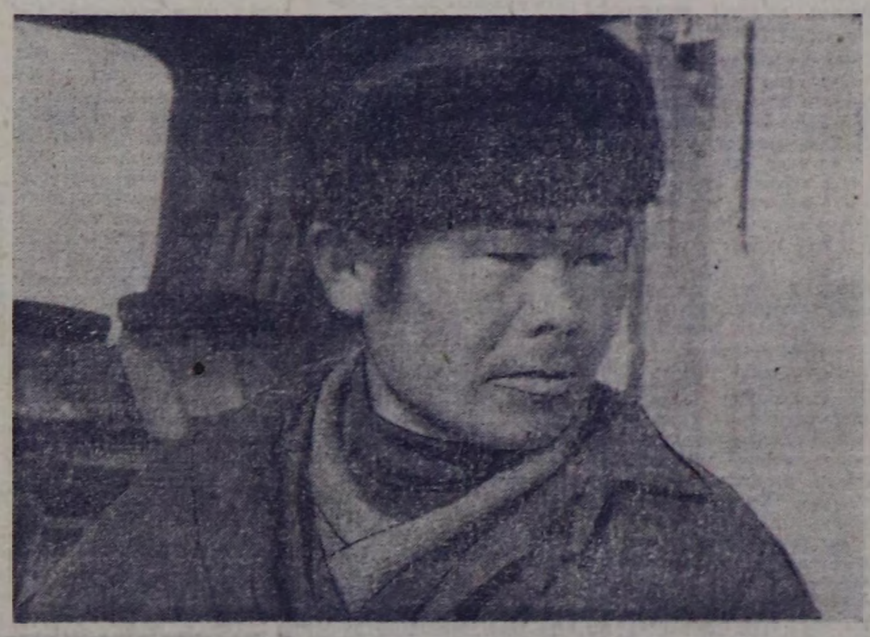

Каа-Хем районда «Бурунгаар» совхозтуң механизатору Ондар Богдан техника септелгезинге эми ажылдаан. Ол хүн нормазын доктаамал 110—120 хуу күүседип келген.

Мурнанчы ажыл-ишчиге совхозтуң дирекциязы «ДТ-75» деп чаа трактор берген. Часкы тарылганы кыска хуусаада, агротехниктиг чурумнар ёзугаар чорударынга Ондар Богдан эки ажылдаарын трактор ну хүлээп ап тура аазаан.

ЧУРУКТА: тракторист Б. Ондар.

О. ДАКАН-ООЛДУҢ фотозу.

Кварталды чедиишкинниг доозуп турар

Беш чылдың шиитпирлиг чылының бирги кварталының ажыл-херээн Тожу районнуң ажыл-ишчилери эки чедиишкиннер-биле доозуп турар. «Тоора-Хем» совхозтуң малчыннары планнан ажыр 50 тонна эттп, 30 центнер суттуг күрүнеге саткан. Район төвүнүң будүрүлгелериниден септелге-тудуг участогу эң дээре чедиишкинни чедип алган, планның ол 130 хуу күүседип турар. Амыдырал хандырылга комбинадының, ниит ажыл-агый черинин коллективтери база онаалдаларын эки күүседип турар.

Тудугжулардан эш Шомовтуң бригазазының ажылчыннары квартал планын күүсеткенин бир дугаарынга рапортаан. Олар онаалдазын 140 хуу күүсеткен. Септелге-тудуг участогунда штукатур, район Совединиң депутады эш Саливерстова эки ажылдап, хүн бүрүзе бүдүн чартык норманы күүседип турар.

Малчыннарның ортузунда мурнакчыларның хүрээлеп улам өзүп келген. Совхозтуң казарчызы Дажы-Сурун бо чылгы берге кыштаглаашкынны эки эрттирип турар. Инекгерниң чемгерилгезин, оларны эки организастаан, оларның деңгели эки. Ам бызаалаашкын эгелээн. Хойжуларның аразындан кыштаглаашкынны Бузурук Барзан эң дээре эрттирип турар. Эрткен чылын чүс-дойга онаштыр 98 хураганны ол алган, ам оон хөйну алырын хойжу хүлээнген.

К. ХЕРТЕК.

Апрель 21-де — коммунистиг субботник

БЕЛЕТКЕЛДЕР КАЛБАРГАН

АК-ДОВУРАК. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цехинин ажыл-ишчилери Ленинчи коммунистиг субботникке идепкейлиг кирижип, камнаан алган кыпар-даар материалдар-биле даг массазын сөөртүүн дутурупкап. Олар апрель 21-де 20 муң тонна даг массазын сөөртүр.

Сеңпекчидер беш автомашинаны, беш бульдозерни септээрлер.

Коммунистиг субботникке бо цехтен ниитизи-биле 150 кижи кирижир. Олар ажылдап алган ыяазын беш чылдың фондузунче шилчидер.

• • •

КЫЗЫЛ. Столоваялар болгаш рестораннар төрээнде коммунистиг субботник эртгеп, үрер штаб коллективтиэ кылыр ажылын тодаратпан.

Апрель 21-де столоваялар болгаш ресторанпарның ажылдакчылары тус-тус черлеринге ажылдап, коммунистиг субботникке кирижип турарларга аян шыпарлыг чемнерин белеткеп бергп, дүрген-биле чемгерер сорулганы салганнар. Тудугларда, хоорай чаа-тайжыдылгазында болгаш өске-даа ажыл-ишке хаара тутунган кижилерни аъш-чем аймаа-биле хандырарынга 30 ажыл үнүшкүнүүр буфеттер ажылдаар.

• • •

ТУРАН. Коммунистиг субботник эрттирериниң район штавының ээлчеглиг хуралы болган. Анаа ажыл планын бадылаан болгаш штаб кежигүнерин тус-тус ажыл-агыйларда быжыглаан. Апрель 7-ге чедир организастыг ажылды доозкап, апрель 21-де чүнү кылырын, оон хемчээлин, өртек-үевезин тодарадыр шиитпирин хурал хүлээп алган.

Бо хүннерде Бии-Хем районнуң чер болганда коммунистиг субботникке белеткел ыпамчылыг чорун турар.

Л. МИХАЙЛОВА.

• • •

ШАГААН-АРЫГ. Көжүп чоруур механизастаттынган № 686 колоннаның штавының даргазы эш Бачурин район штавынга дүүн мынаг дынадыгны кылган:

Мехколоннаның 19 бригадазы субботникке бүрүнү-биле ол-ла ажылдап турар черлеринге ажылдаар. Баштайгы сапаашкынны ёзугаар алырга, бистип 6 участогувуска ниитизи-биле 360 чедир кижи үнер. Чорудар ажылдарның кол-кодузга Ак-Гуругта 200 олуттуг клуб тудуу, Кызыл-Даг суурда 380 уруглар кирер сес чыл школазының тудуу кирип турар.

Мехколоннаның коллективи шиитпир-биле апрель 21-де ажылдап алган акшазының 360 рублин тоску беш чылдың фондузунче шилчидер.

Район төвүнде автобудурулениц чолаачылары тус-тус кылыр ажылдарын шуут тодарадып алганы коммунистиг субботник чорудар район штавынга билливо бергеп. Чолачылар ол хүн шуптузу камнап алган бензинни-биле ажылдаар.

Шагаан-Арыг АТБ-зинниц чолаачылары чаңгыс-ла ол хүн 300 тонна сай-даштыг, 24 тонна хире кыпар-даар материалды дажыглаар. Чадаанадан 30 тонна хөмүр-даштыг сөөртүр болгаш бир автомашина чүгү—4 тонна демир кескиндизин чыгташ, чүдүрүп чорудар.

Ук будүрүлгенин чолаачылары коммунистиг субботник хүнүнде 311 рубльди беш чылдың фондузунга киирер.

(Бистин корр.).

БЕДИК ШАННАЛДАР

Партия, совет органнарынга үр чылдарда үре-түнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүннерде бээр 50 харлаазы-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозунуң колхозчу пенсия талазы-биле улуг инспектору **Галина Тонмитовна ДОВААДОРНУ** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуң Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаан.

• • •

Республиканың ажылчы чоннарының ортузунга камгалал-массазыг ажылга идепкейлиг киришкени дээш Тыва АССР-ниң шериг комиссарының орлаачылыы **Федор Сергеевич ЛЕОНОВТУ** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаан.

Бүгү-армияның партия организацияларының секретарьларының чөвүлел хуралының киржикчилеринге

СЭКП Төп Комитединиң байырлыг чагаазы

Эргим эштер!

Бүгү-армияның партия организацияларының секретарьларының чөвүлел хуралының киржикчилеринге — ленинчи партияның алдарлыг, дайынчы, шылгаттынган отряды — Армияның болгаш Флоттуң коммунистериниң төлээлекчилеринге СЭКП Төп Комитеди иэнг байырны чедирип тур.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштери, социализмниң өндүр улуг чаалап алыышкыннарын серемчилеп камгалавышаан, бистин улустуң кезээ болуп, оон-биле кады чуртталп турар. Совет кижилер тоску беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының онаалдаларын күүседир дээш улуг кедүрүүшкүнүүр ажылдап турар. ССРЭ-ниң, акы-дүмма социалистиг чуртталның болгаш кижи төрелгетенниң тайбыңы ынакшылыг күштериниң күжениишкиннери-биле делегей байдалынга коскү акижиишкин чедип алдынган. Ынчалзада капиталистиг делегейниң агрессчи болуктеря делегейниң хүшкүүрлүг чоруун чөвирылдырарының чөптүг чорудулгазынга чүткүлүүг-биле үдүрланып, чепсегленишкинни эңдере бүдүрерин дүргедилп турарлар.

Империализм туруп турза агрессчи чаа дайынчар болурунун айыылы артып келир дээрзин төөгү көредип турар. Оон үжүрүнда Советтер чуртунуң камгаланыр аргазын болгаш оон Чепсектиг Күштериниң дайынчы күчүзүн бүгү хемчегдер-биле быжыглаары бистин партияның, совет күрүнениң болгаш улустуң кезээде ыдыктыг хүлээлгези болуп келген болгаш болуп артар-даа.

Кандыг-даа агрессорну шиитпирлиг чыпча шаварынга Армия болгаш Флот кезээде беден турзун дээш, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бодунар бүгү чүүлдерни кылып турар.

Совет займчылар социалистиг Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердинген. Олар бедик политиктиг болгаш моральдыг шынарлыг. Боттарының арес-маадырлыг чоруу-биле болгаш коммунизмниң херээнге бердингени-биле олар совет улустуң ылаг ынакшылын болгаш хүлээп көргүшкүнүн чедип алган. Армияның болгаш Флоттуң коммунистери бүгү дайынчыларга патриоттуг хүлээлгезин чайгылыш чокка күүседириниң кезээде үлегер-чижээ болуп келген болгаш болуп артар-даа.

Серемчиледп улам ынай бедидерин, шеригленнің дайынчы белен чорууң могаг чокка болбаазырангайжыдарын солдаттардан, матростардан, сержантылардан, старшиналардан, прапорщиктерден, мичманнардан, офицерлерден болгаш генераллардан совет күрүнениң айыыл чок чоруунун эргежы негеп турар. Ынчаарга ол болза, бодунуң залчээнде, партийжи-политиктиг ажылды бүгү хемчегдер-биле бедитпес, шеригленнің амыдыралының бүгү талаларынга партия организацияларының ролюн бедитпес, салдарын күштелдирбес болза, чедиишкин чок болур.

СЭКП-ниң политиказын Армияга болгаш Флотка армияның партия организацияларының чүткүлүг болгаш чайгылыш чокка амыдырапга боттандырары ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседиринин шиитпирлиг негелделериниң бирээзи болур. Аңаа холбаштыр партия организацияларының дайынчы байдалын болгаш бүгү коммунистериниң идепкейин бедидери онза ужур-дузалыг болур. Ол сорулга-биле партия организациязы бүрүзүнүң идеологтуг ажылын күштелдирер дугайында доктаамал сагышты салыры, бүгү-ле чаа болгаш мурнакчы чүүлдүң деткикчили болуру, четпестерге эптеш чок болуп, техниканы тергиин эки шингээдип алыры болгаш дайынчы белен шиитпирлиг ажылдаарын ханыпар ужурлуг.

Чепсектиг Күштерни быжыглаар талазы-биле ленинчи чагыларны болгаш партияның шиитпирлерин күүседиринин херээнге моон соңгаар-даа армейжи массаның ёзулуг үдүртүкчүлери болгаш организакчылары болуп ажылдаарлар дээрзинге быжыг бүзүрелии СЭКП Төп Комитеди илергейлеп тур.

Л. БРЕЖНЕВ.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары.

Чөвүлел хуралда

Партия организацияларының секретарьларының март 27-де Москвага, Кремльдин Улуг ордуузунда ажыттынган Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы — бистин Чепсектиг Күштеривис дутайында Коммунистиг партияның сагыш салыр турарының чаа херечиэн болур. Коммунистиг партия, оон Төп Комитеди камгалал дугайында айтырыгны кезээде бодунуң кичээнгейнинн төвүнге ап келген. Ол болза партияның болгаш улустуң эң чугула сорулгаларының бирээзи болбушаан, ону шиитпирлээринге Армияның болгаш Флоттуң коммунистериниң ролю улуг.

Президиумда—эштер М. А. Суслов, П. Н. Демичев, В. Ш. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев.

ССРЭ-ниң Камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко болгаш Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодувуң Кол Политиктиг Эргелелиниң начальныгы, армия генералы А. А. Епишев олар илеткел кыгаан.

Чөвүлел хурал ажылын үргүлчүлеп турар.

(СЭТА).

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫГЛАРЫНДАН

БАШТААР ЧЕРНИҢ ПЛЕНУМУ

РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин март 27-де Москвага болган пленумунга баштаар черниң даргазы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү И. Ф. Образцов илеткел кылган.

СЭКП ТК-ның декабрь пленумунуң шиитпирлеринде болгаш «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бежен чылының дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган экономиктиг болгаш социал-политиктиг хөгжүдүнүн сорулгаларын тайылбырлаар, социалистиг чарыштың дүржүлгазын нептередир, хүлээлгелерни күүседип турарын чырызар, өртемнин болгаш техниканың чедиишкиннерин пропагандалаар, техниктиг, экономиктиг болгаш көдээ ажыл-агый эртем-билиглерни ажылчы чоннарга нептередирнге дузалаар, талазы-биле ниитилелиниң лекторжу ажылларының кол-коо угланышкыннарын аңаа тодараткан.

Пленумга чугаалашкан айтырыглар талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

(СЭТА).

АҢЫЯКТАРНЫ КИЖИЗИДЕРИНГЕ

Профэвилелдериниң Төп Комитеттериниң, республика, край болгаш область чөвүлелдериниң аңыяктар ортузунга ажыл талазы-биле комиссиялариның даргаларының семинар-хуралы март 26-27-де Москвага боол эрткен. Аңаа профэвилел болгаш комсомол организацияларынга аңыяктарның коммунистиг кижизидилгезин экижилеринин айтырыгын чугаалашкан.

Илеткелчи — ВЛКСМ ТК-ның секретары. ВЦСПС-тин аңыяктар ортузунга ажыл талазы-биле комиссиязының даргазы Б. Н. Пастухов комиссиялардың аңыяктар ортузунга ажылының байдалын тодаргайы-биле чугаалаан, совет аңыяктар, комсомол Коммунистиг партияның доктаамал сагыш салышкынынла турарын демдеглээн.

СЭКП-ниң XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде, ол съездиниң документилериниде айыттынган сорулгалар совет аңыяктарның, ВЛКСМ-ниң ажыл-чорудулгазының пайынчы программазы болуу бергеп.

(СЭТА).

РОССИЯНЫҢ ХӨЙ НАЦИОНАЛДЫГ ШКОЛАЗЫ

«Аңыяктарны бүгү-ниитиг ортумак өредилгеже шилчидерни доозар болгаш ниити эртем школазын улам ынай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы канчаар күүсеттинин турарының дугайында айтырыгны Москвада март 27-де ажыттынган чөвүлел хуралда чугаалажып көрүп турар.

Аңыяктарны кижизидерп, коммунизмниң келир үеде тургузукчузун хевирлээри дээрге, бөгүнгү школаларның кол-да сорулгазы болурун РСФСР-ниң чырыдыышкын министри А. И. Даниловтуң илеткелинде болгаш хуралдың киржикчилериниң чугааларында онзалап демдеглээн. Бо беш чылда школаларга чаа программаларны киирери-биле чергелеттир башкылаашкынның чаа аргаларын, өредилгенин техниктиг көргүзүглерин калбаа-биле ажыглаарын ханыпар ужурлуг.

Татар болгаш Чуваш АССР-лерде, Ставрополь крайда, Белгород, Брянск, Волгоград, Иваново, Курск болгаш өске-даа чамдык областарда улус өредилгезинин чедиишкиннинг хөгжүлгезин хуралга демдеглээш, бо черлерде онаа кичээнгейни көдээ школаларже салып турарын айыткан.

(СЭТА).

КӨРҮЛДЕ БОЛУР

Агитация-уран чүүл бригадаларын болгаш агитеатрларны улам көвүдедип, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планнарын күүседири дээш улустуң демиселинге оларны улам калбаа-биле хаара тулар сорулга-биле ВЦСПС-тиң секретариады болгаш ВЛКСМ ТК-ның секретариады агитбригадаларның «Шиитпирлиг чылга — малынчы ажылдаар!» деп кыйгырыгның адаа-биле Бүгү-эвилел көрүлдезин эрттирер хуралында шиитпир үндүрген.

Заводтарның, фабрикаларның, будүрүлге болгаш организация черлериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның, өредилге черлериниң, клубтарның, культура бажыңнарының болгаш ордуларының коллективтера ол көрүлдеге киржир.

(СЭТА).

Партийжи амыдырал

Партия организациялары СЭКП-нин Уставында айыткаын ёзугаар аныяктарын коммунистиг кижизидилгезинче угланган хемчегларни бүгү тала-биле күштелдирер ужурлуг. Комсомол организацияларының ажылын тодаргай удуртуру, оларга далыры, ажыл чорудулгазын контрольдаары, инициативазын деткири парторганизация бүрүзүнүң бир чугула сорулгазы болур. Ол дугайын СЭКП-нин XXIV съездизинин шиитпирлеринде, Красноярск крайның партия организациязы комсомолга удуртулганы канчаар боттандырып турарының дугайында СЭКП ТК-ның докгаалында болган партийжи эске-дээ чугула документилерде тодаргай айыткан. Комсомолга удуртулганы күштелдирери—бүгү партия организларының эң чугула сорулгазы.

КОМСОМОЛГА КИЧЭЭНГЕЙ

СЭКП-нин XXIV съездизиге партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелин кылып турган, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Бистиң хүлээлгевис — чаа салгалдарга бодувустуң политиктиг дуржулгавысты, экономиктиг болган культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирээринии дуржулгазын дамчыдары, аныяктарның идейлиг кижизидилгезин удуртуру, олар боттарының адаларының херээн, улуг Ленинниң херээн толептиг уламчылазын дээш бүгү түүлүг кылырывые болур». Съездиниң ол айтышкынның күүсеңиштаан, сөөлгү чылдарда Эрзинниң партия райкому, чер-черде партия организациялары аныяктар-биле ажылды коскузу-биле ажыктеп келген. Комсомол организацияларының болган түс-түс комсомолчуларның идепкейли бедээн. Аныяктар ажыл-агый болган культура тургузуушкунунуң чугула участокгарынга хөйүбиле, улам идепкейлиг кирижип турар болу берген.

«Мөрен» колхозта комсомол организациязынга ында партком (секретары эш С. Онлар) удуртулганы күштелдиргенинии түнелиинде чүс ажыг комсомолчулар болган аныяктар колхоз бүдүрүлгезинин ён чугула участокгарында тварышгыр тургустунган. Мында ол чугула ажыл-херекти партия организациязының секретарының орлакчызы А. Намдак харыылап турар. Партийжи даалганы ол эки күүсеңип турар. Социалистиг чарыштың организастаарының, комсомол комитединиң ажылының дугайын партияның 'нинги хуралынга база партбюрога дыннап, четпестерни чайладырының оруктарын айтып, оон күүселдезин уре-түнелдиг кылдыр организастап турар.

Мында комсомолчулар малдаа, чер-даа ажылын хөгжүдеринге идепкейлиг кирижип турар. Ылангыя оларның идепкейлиг кирижилгези-биле эртикен чылын малга чем-суур четчири-биле белеткеттинген. Мурнакчы комсомолчу сааныңлар Тыва АССР-нин Дээди Соведиинин депутазы Светлана Эртинени база Кара-кыс Наастакты сүт-бараан фермазынга бижыглаан соолунде, ук коллективтиң ажылы коскузу-биле ажыктаан.

Комсомол организацияларынга партийжи ёзакти бижыглаарынче районнуң партия организациязы кичээнгейни күштелдирген. Районда комсомол организацияларының секретарьларының 50 хуузу аныяк коммунистер болуп турар. Комсомол организацияларын ынчаар бижыглааны эки түнелдерни берген. Чижээ, Ленин аттыг колхозта, районнуң харызаа белирииде комсомол организациялары мурнунда четпес ажылдап турган. Аныяк коммунистер М. Кыныраа, А. Ойдуп-оол оларны ук черлерниң комсомол организацияларының секретарьларынга сонгаан соонда, ажыл экижээн. Ынчаар чижектерни оон ынай-даа коргузуп болур.

Ындыг-даа болза бистиң комсомол ажылын удуртуп турарывыста четпестер ам-даа бар. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхозта 150 ажыг комсомолчулар болган аныяктар ажылдап турар. Оларның середилгези бо чылдың эгезинге чедир организастаттынмаан турган. Комсомол комитединиң кежигүнүнде коммунистер бар турган хирееде-ле байдалды эдериивге угланган хемчегler алдынмаан.

Чамдык партия организациялары комсомол ажылын удуртуруп бюро кежигүнүнге азы кайы-бир коммунисте дагзып каан турар, а коммунист ол партийжи даалганы канчаар күүсеңип турарын сонуургап корбейн, партия хуралынга оны дыннавайн турар. Бо дээрге партийжи даалганы ёзу барымдаалап көргени ол болур. Айтырыгның бо талазынче парторганизация бүрүзүү кичээнгейни күштелдирзе чогуур.

Оон ангыда СЭКП-нин XXIV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр эң мурнакчы толептиг кижилерниң күселибиле партийның хүрээлениң остурери, чугула айтырыг болуп турар. Комсомол организацияларынга партийжи удуртулганы күштелдирип турган, комсомолчуларга партийжи салдарны чедирип турган, оларның ажыл-агый болган культура тургузуушкунунуң херээнге кирижилгезин идепкейжидери чугула сорулга болур.

С. ОНДАР,
СЭКП райкомунуң организастыг ажылдар килдизинин эргеленчизи.

ЗАЧЁТТУ ДУЖААР

«Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин улам экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң докгаалын амыдыралга боттандырар дээш № 14 механизацияның эргелели чамдык ажылдарны кылып, боттуг хемчегlерни ап чорутkан.

Эргелелдиң бодунда экономиктиг билигларинiң үндезинnери болгаш тудуг бүдүрүлгезин эргелеп-башкарары» деп теманы сёолгү кичээлинге өөренип эрткеннер. Ам олар ында зачетту дужаарлар.

№ 14 механизацияның эргелелиндe партия организациязы экономиктиг өөредилгеже улуг кичээнгейни салбышаан, социалистиг чарыштың организастаарынга ону билдилиг ажыглап турар.

Эргелелдиң бодунда экономиктиг билигларинiң үндезинnери болгаш тудуг бүдүрүлгезин эргелеп-башкарары» деп теманы сёолгү кичээлинге өөренип эрткеннер. Ам олар ында зачетту дужаарлар.

Инженер-техниктиг ажылакчыларының болгаш ажылчыннарның экономиктиг өөредилгезин экижиктиен чорук коллективтиң беш чылың шиитпирлиг үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге улуг саддарлыг болуп турар. Политшколаның дыңнакчылары «Экономиканың кол үндезинnери болгаш тудуг бүдүрүлгезин эргелеп-башкарары» деп теманы сёолгү кичээлинге өөренип эрткеннер. Ам олар ында зачетту дужаарлар.

№ 14 механизацияның эргелелиндe партия организациязы экономиктиг өөредилгеже улуг кичээнгейни салбышаан, социалистиг чарыштың организастаарынга ону билдилиг ажыглап турар.

САЗНЧЫ МАСТЕР

Хүү дээрге, бистиң Тываавыстың кайгамчык черлериниң бирээзи болгай. Бойдустуң чурумалы, байлаа кижиниң чайгаар-даа хаара туда бээр. Бии-Хем районда Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхозтуң саанчызы Наталья Салчаковна Иргит бодунуң күш-ажылчы аммыдыралын ында эгелээн.

1957 чыл. «Кызыл тараачын» колхозтуң Хүт салбырынга Натальяның саанчылаан эгелээн үези ол. Дуржулга чок кыска ынчан берге-ле турган. Ынчалазында күзээнин чедип алыр дээш ажылга бүгү күжүн ол берген. Ийи чыл эрткенде Наталья Иргит ёзулуг саанчы апарган. Ынчан Туран сүт-бараан фермазынга келгеш, удаваанда-ла мурнакчыларның одуруунга киргеи болгаш хөйниитиниң ажылынга база идепкейлиг кирижип эгелээн.

Наталья Салчаковна социалистиг чарыштарга бедик көргүзүглери дээш СЭКП-нин Бии-Хем райкомунуң болгаш райкүүскомунуң Хүндүлел бижин-биле каш удаа шаңнаткан.

СССР Эвилелиниң тургустунганының бежен чыл ооында мурнакчы саанчы бир саар иненке онаалтыр 3108 килограмм сүттү сагган. Бо дээрге, оон социалистиг хүлээлгезинден 408 килограмм ажып турар коргүзүг-дүр. Тоску беш чыл планын күүседиринiң үшкү чылында ол эрткен чылгы көргүзүүдеи 92 килограмм сүттү хөйну саарын хүлээнген.

Он алды чыл дургузунда саанчылаан Наталья Иргит — машина-биле инек саарынга ийиги класстың мастери, коммунистиг күш-ажыл школазында өөренип турар болгаш бирги класстың мастериниң мергежилин чедип алырынга белеткенип турар.

А. АРТАЕВА.

ПЛАННЫ–ҮРГҮЛЧҮ 150 ХУУ

Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агый черинии мебель цехинде Владимир Николаевич Ярошенко ында ам он чыл иштинде ажылдап келген. Оон боду ылангыя тоску беш чылдың эгезинден бээр өөрүнүң аразынга мурнакчыларга үргүлчү саналып, кезээде хүндүткелдиг ажылдан келген. Ынчангаш анаа коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты тывыскан. Совет чазак ону «Эрес маадырлыг күш-ажыл дээш» деп медаль-биле шаңнаан.

Амгы үеде ол бүдүрүлге планын үргүлчү 150 хуу чедир күүсеңип, коммунистиң мурнакчы ролюн бижыг түдүп турар. Оон кылган ажылдары — бажын иштининиң янзы-бүрү нарын херекселдери кезээде бедик шынарлыг болур.

Беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында бүгү улусчу социалистиг чарышка оон ажылдап турар коллективиниин кирижип турары-биле холбаштыр Владимир Николаевич бодунга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган болгаш хүнүндээ, айнын-даа, кварталдың-даа планнарын доктаамал ажыр күүсеңип турган, чарыштың мурнуку одуруунга турар сорулганы ол салган. Социалистиг чарыштың массалыг, дээштиг болуру, чарышканнарның канчаар ажылдап турарын деннеп түнээри — бо талазы-биле эң чугула чүүлдер ол дээрзин столяр эки билир болгаш ол дугайында кады ажылдап турар эш-оору-биле чугаалажып, чарыштың түнелги эки болзун дээш, кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: В. Н. Ярошенконуң шифоньерни эптеп турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЧАРЫШТЫҢ АЧЫЗЫНДА

Чарышка мурнакчыларны чедер, ниити көдүрлүүшкүнү хандырар.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың рудниинде партия, профэвилел организациялары социалистиг чарышты дээштиг организастап турар. Ында чарышка хаара түттүнмайн турар бригадалар-даа, цехтерда, түс-түс кижилер-даа чок. Чарыштың түнелиин үндүрериие цехтер начальниктери, мастерлер болгаш рудниктиң удуртукчулары, местком кежигүнери ай саныида доктаамал киржип, түс-түс коллективтерниң ажылын бүгү тала-биле аналиэтеп коор. Кандыг-бир бригада планын ажыр күүсеткен-даа болза, оон бир ажылчын чылдагаан чок ажыл шагы үзүнкен таварылгада, ук бригаданы шаңнавас. Ай саныида социалистиг чарышка тиилекти болган бригадага азы цехке 100 рубльдин шаңналын тыпсыр. Ийиги черни алган коллективти — 50 рубль-биле шаңнаар. Чарышка тиилээн ээлчег, бригада, цехтерни коргузуг самбырызынга чырыпар. Социалистиг чарыштың бүгү негелдерелиин хажык чок күүсеткен ажылчыннарга шаңналдарны база тыпсып турар.

Рудникте база бир эки түүл —бригадаларның, цехтерниң болгаш күчүлүг машиналар башкарыкчыларының ажылының түнелиин хүн бүрүде коргүзүг самбырызынга бижип турары болур. Ол чорук коллективтерге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белидиринге улуг рольдуг болган.

Социалистиг чарыштың түнелдериниң, оон-чоруп турарын «Молния» хана парлалгазынга, «Асбест» дээш» солунга калбаа-биле чырыдып турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының XXIV съездизи үлетпүр бүдүрүлгелерде ажылчыннарның материалдыг болгаш моральдыг сонуургалын белидиринге чугула кичээнгейни салган болгай. Бо талазы-биле «Тыва даг-дүгү» комбинаттың директизы, партия болгаш профэвилел организациялары дээштиг ажылдарны кылып чорудуп турар. Бир эвес ажылчын кижи ай дургузунда чылдагаан чокка ажыл шагы үеппээн, сагыпга-чүрүм үревээн болгаш бодунуң ажылының нормазын хүн санында ажыр күүсеңип келген болза, шалымнига немей 30—40 хуунү төлеп бөрип турар. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белидиринге, машина-техниканы ажыктыг кылыр ажыглаарынга улуг рольду ойнап турар.

Василий Даржаанның удуртуп турары бригадада 33 кижи бар. Оларның 12-зи — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

— Бригаданың ажыл-ишчилери беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылын хере базымнар-биле этелээн. Февральда бистиң коллектив планын 127 хуу күүсеңип, планнан ажыр хөй 67 тонна эки шынарлыг руданы берген. Хүнде бир кижи-ле 138 килограмм шилиттиниген руданы чыыр турган, ону 145—150 килограмм чедирип турар —деп, бригадир чугаалап турар.

Февральда ол бригаданың кежигүннериниң 80 ажыг хуузу шалынының кырынга 20 ажыг хуунүн немелде төлевирин алган. Кандыг-бир кижи чылдагаан чокка ажыл шагы үскен болза, ону баштай бригаданың профэвилел бөлүүнге чугаалажыр, оон соонда бригаданың бүгү кежигүннериниң хуралынга тургузар. Эрткен чылдың сентябрында Ооржак Семис-оол арагалаап, ажыл шагы үскен турган. Ону бригаданың хуралынга чугаалаашкан, анаа шыңгыы сагындырыгны берген. Ол анаа улуг салдарлыг болган, оон бээр ол чангыс-даа катап чүрүм үреп көрбээн, бодунуң хүн нормазын үргүлчү 140—150 хуу күүсеңип, өскелерге үлегерчизээн көргүзүп турар.

Рудниктиң администрациязы болгаш партия, профэвилел организациялары февральдың социалистиг чарыжының түнелиин үндүрген. Чарышка бирги черни эш Болковка удуртkан ээлчээ алгаш, 100 рубль-биле шаңнаткан. Ийиги черни эш Коловтуң удуртkан электриктер цехи алгаш, 50 рубль-биле шаңнаткан.

К. ХЕРТЕК.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНЕР

Чурттакчы чоңга болгаш бүдүрүлге, албан организация черлериниге херектиг чугайны Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый чери Ак-Туруг салбырынга орттеттирип турар.

Бо чылын ол ажылда беш кижини быжыглаан. Олар чоокта чаа 50 тонна чугайны белеткээн. Ол продукциязын Улуг-Хем болгаш Чоон-Хемчик районнарының садыг черлериниче чорутkан.

Чугай өрттедикчилерни чыл төнчүзүнге чедир амдаа 250 тонна чугайны бүдүрер планныг. Ол планның күүсеттинии болурун эрткен айларның түнелги көргүскен.

К. КОМБУ.

АЖЫЛ-ИЖИ ҮЛЕГЕРЛИГ

К. Х. Дугараа бичезиндеи саанчыларынга чугаладуг, шагның кайы-даа эзчээнде аваазынга бо-да дузалашкан тургулаар. Кыргыс Хуурак-ооловна ам «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң төп сүт-бараан фермазының дуржулгалыг хоочун саанчыларының бирээзи, ында ол чээрби бет чыл болган. Бо аразында күүрүнеге чеже тонна сүттү бүдүрүп, төрээн совхозунга чеже бызааны өстүрүп бербээн дээр.

Коммунист үгбайның үнелиг ажылы, организаторчу мөзуг-шынары чугаа Торгалыг суурда эвес, харын Улуг-Хем районда бээн сураглаан. Ону совхозтуң дирекциязы, ында партия болгаш ажылчын комитеттери, кодээ Советтиң күүскому наш удаа шаңнал макталга киирген. Оон хөрээнде ленинчи юбилей медалы чайнап чоруур.

Торгалыг суурнуң бешында өскелериниидеи онзагай чуртталга бажыңы, бодунуң даштыкы байдалы-биле, ажылгал-эдилелдери болгаш деннекээриниң шеверлиги-биле анаа чораан кижилериниң ынчаңгейни дораан-на хаара тудуптар, ында ёзулуг ажыл-ишчи өг-бүле чурттап турарын ол бүгү байдал бүзүредиптер.

Кыргыс Хуураковна он уругну төрээп кижизиткен Маадыр-не. Бичии уругларны культурлуг, патриотчу кылдыр кижизидери — коммунистиг шиитпирлеидин идепкейлиг тургузукчузу кадрлар белеткээринге чугула айтырыг болур. Оон улуг оглу Хураган совхозтуң мурнакчы чоланчызы, Сергейи — тракторист, Юразы — машина, оон бичелери — школачылар.

Маадыр нениң өөнүң ээзи Түүгүш Сумпия баба-да мактанчыг — мурнакчы тудугжу кижи. Торгалыг суурда чуртталга, бүдүрүлге болгаш культура-амыдырал тудугларында оон шевер ходдары киришпээн бажыңнар ховар. Оон-биле кады ол — совхозтуң, харын-даа Улуг-Хем районнуң бешки ол сураглыг ажыл-чыларының бирээзи. 1971—1972 аңнымыр ээвээ чылында күүрүнеге 2200 рубльдиң тывыжын киирген, оон иштининде 8 кииң, 3 дырбактыг, 7 адыг, 132 диңиг оон-даа өске.

К. Х. Дугараа эрткен чылын бодунда бижыглаан болук инээниң бирээзиидеи-не 1600 кг сүт саарын хүзээнгеп, ону керек кырында 1800 кг кыздыр күүсеткен. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында оон бир инектеи саар хүзээлгези 1900 кг. Баштайгы айларның коргузүүнүдеи алган ноорге, Кыргыс Хуурак-ооловна сөзүн чедиишкиниг ээлээр дээрээн бадыткап турар.

Бистиң партияавыстың болгаш чазаавыстың бүгүде чүвени кижиге, кижиниң чагай чоруунга баралгадып турарынга ол өг-бүле улуг оорушкуну сеткиинии ханызындан илередип, оон соңгаардаа улам ыяш ажылдарын бүзүредип турар.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Съездиниң Директиваларын ёзугаар

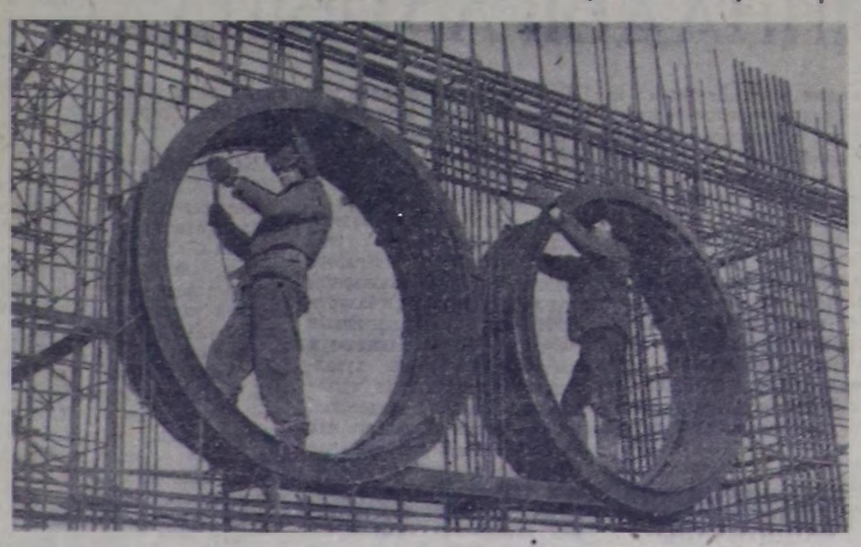

«...Чернобыльскиде атомнуг электростанциязының күүдезерин ажыглалга киидер...» деп, СЭКП-нин XXIV съездизиниң хүлээп алган Директивазында чугаалаан.

Киев область. Чернобыльскиниң атомнуг электростанциязының төп бажыңының тудуун ноорге, оон кол хемнер улам-на бедип, хүн бүрүзүнде илерген болуп бар чыдар.

ЧУРУКТА: монтажниктер Н. Щербань (солагай талазында) болгаш Б. Троицкий олар бетоннаарынга арматураны белеткеп турлар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СУУРНУ АДААН

КРАСНОЯРСК. Брай төвүнден 25 километр черде КамАЗ-тың «Сибирьде уламчылалың» тудуп турар, ол чүл дээрге автомобиль болгаш тракторлар кожугларының заводу-дур. Ам инда ажыл кижин чорун турар: заводтуң цехтериниң турар черлерин эптеп эгелээн. Оон-биле кожа заводтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының чурттаар суурун тудуп киришкен. Суурнуң адын край Советиниң күүскому чоокта чаа адаан: ону Сосноборовск дээн. Ону Красноярскиниң Ленин районунуң составынга киирген.

ТАРЫЛГА ДООЗУЛГАН

ТАШКЕНТ. Үзбекистанда тараа культураларының часкы чажып тарышкыны доозулган. Ам кукуруза болгаш ногаалар-биле тараан шөлдер хүн бүрүзү-биле калбарып турар. Ынчаарга Сурхандарья область «Социализм» совхозтуң механизаторлары хөвен тарышкынынче киришкен. Ол мурнакчы ажыл-агыйның коллективи бо чылын 1260 гектар шөлге гектар бүрүзүнге онаалтыр ортумаа-биле 40 центнер нарын удазынныг хөвенни остурерин шиитпирлээн. Ленин аттыг, «Коммунизм» болгаш Н. Баймуратов аттыг колхозтар база тарылганы чоруда берген. Республиканың сонгу чүк районнары — Наманган область Туракурган болгаш Ферхан область — Багдад районнар хөвен тарылгазын эрткен чылдан элээн эрте эгелээн. Бүгү хову ажылдарын кыска хуусаал чорудары дээш, механизаторлар чаржып турарлар.

МАЛГАШТЫГ ШЫНААНЫ КЕЖИЛДИР

ТЮМЕНЬ. Самотлор — Артемьевск аразының оруунда тудуп турар нефть дамчыдылгазында 1220 диаметрлиг хоорзаларның 50 километр участогун чоокта чаа белеткээн. Социалистиг хүлээлгелерин күүсеткенин «Востокмонтажгаз» трестиң дүнзаалакчы бригадалары бир дугаарында илеткээннер. Онаалгага немелде кылдыр Иска хемниң унунда үш километр курлавыр адырының хоорзаларын «база тудуштур дүнзаалаан.

Эң чугула бо тудуг доостуруга чедип турар: малгаштыг чарлеп эрткен бүгү участокгарда оонак ажылларны доозары арткан. Нефть дамчыдылгазының Тюмень областын девиискээринде чыдар муң ажыг километр оруундан 50 километрге хоорзалар тудуштурар дүнзаалал кылыры арткан.

Тудугжуларның сорулгазы хүндүлүг болгаш берге: Сибирьнин нефтизинге кайгамчык улуг кан дамчыдыкчызы-оруктуг ийиги кварталда тудуп доозар. Соңгу чүкте Самотлор даар холдуң эриинден ол орук Азиялап, Европалап ийи муң ажыг километр черии —чурттуп төп районнарының нефть болбаазыралыр будурудлелеринге чедир оруктуг эртер, оон ынай —нефть дамчыдылгазының «Найырал» системазынга улажыр.

СООК НАМДААН

ВОРКУТА. Заполярьеде бо хоорайның каш хүн иштинде шуурган шыпкан турган. Оон ол кошкаан, ынчангаш тундраның делгемнерин хүнүүн хереле чырыдып келген.

Марттың төнчүзү болгаш апрель — хоорай даштынга ыыштавырынга ээ-не таарымчалыг үе: бичии соокчугаштa агаар арыг, чылгыр хаак база эки, поляр хүнү база үзүн болгай. Эрткен дыштаныр хүнде мун-мун хоорайжылар лыштаныр хүнүн хоорай даштынга эрттиргеннер. «Кадыкшылдың поездилери» школачыларны Печера тайгазынга чедирип каан, олар анаа баргаш, майгыннарлыг лагерь тургузуп алгаш, спортчу маргылдаалар кылгылаан.

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРНИҢ ЧАГЫЫН ЁЗУГААР

БАКУ. Суггарылга техниказынга суг чарыгдалының счетчигининг шенелдези анаа чедиишкиниг эрткен болгаш ону чагыкчыларга дамчыдып бергилээр. Ол болза шөлдерни агротехниканың сүмезин ёзугаар суггарар арганы суггарыкчыларга бээр.

Суу пор довурак-биле ажок холушкак, алезини, балары хөй черге шенелдени эрттирген. Ажылдың кандыг-даа нарын үезинде ол улуг эвес, эптиг санакчы-данзылакчы (регистраторлар) ээ-не идегелдиг болуп турарын шенелде көргүскен. Ол болза «Нефтехимприбор» дээр түскай конструктор бюрозунуң чаа чүүлдериниң бирээзи болур. Ол түскай конструктор бюрозу өске-даа хевирииң счётчиктерин ажылдап кылган, чижээлээрге, мал ажылының механизастаттынган фермаларынга-даа ажылдап кылдынган. Оз болза суг дамчыдылгазында сүттүң чүгле чеже хире хемчээлиин данзылап каар эвес, харын база бир азы каш инектеи сагдынган сүттүң хемчээлин, оон ускуруу база тодаргайлап турар.

ХЕМНЕР КАТТЫЖА БЭЭР

Республиканың пайысылалының чанынга Дроздовскиниң суг шыгжамырын тулар дугайында доктаалды Белорус ССР-нин Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. Ол болза миллион ажыг чурттакчылыг ол хоорайның суг кандырылгазын экижидер. Ол суг шыгжамыры, Минскиниң долгандыр чаттылган өске-даа суг шыгжамырлары-биле бир домей. Сөмөлчи болгаш Вилии хемнериин суглариндан тургустунар. Суг шыгжамырының онгарын долуп, долу күчүзүнге 1975 чылда чедер.

(«Правда» солундан, оон корреспондентилери).

Парлалганың мастери

Республика типографиязының ном дептерлер болган ягыз-бүрү нарын бижиктер парлаар машиналар шимээргээн делгем цегниге кире бердим. Мадаа келген кол соругам болза—бо бүдүрүлгениң хоочуну Мария Максимовна Михалеваның ажылажи-биле танышжарь. Башкарган машинаазы, шапкын хем дег, шинчейиндир дагжап, энчек дег ама-ама саазынарны хылырт мылдыр ап октай маап турда, Мария Максимовна бодунуң күш-ажылчы оруун каксы чугаалады.

Мария Максимовна Туран хоорайга төрүттүнген. Кызыгга 1945 чылда типографияга ажылчын болуп кирген. Баштайгы үелерде ол бичии хемчээлдиг парлаар машиналарга бижиктерни парладып, мергежилдиг ажылчыннарның арга-дүржүлгазын өөренип ап тургаи. Чоорту оон дүржүлгазы бедөөп. Адаа «Виктория» дээр немец маркалыг машинаны хүлээдип берген. Колдуунда ягыз-бүрү өнөр-биле парлаар ол нарын техниканы камныг башкарып, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдан, будүрүлгениң шаңнал-маңталынга каш удаа кирип келген.

Парлалга ажылынын мастери эш Михалева түгле ол типографияга 28 чыл ажыг үеде ажылдаан. Ол хүнде-ле 10 муң ажыг калбак ама саазынарны парладып, хүн үлүгү доктаамал 130 хуу күүседип турар. Бодунуң ыяак мергежилиниг өөреткен аныяктары 30 ажыг. Ам надыр ажылдап турар өөренчилери — Надя Микова, Тамара Пономарева, Галя Агошкова болгаш еске-даа аныяктар бүдүрүлгениң мурнакчылары. Эш Михалеваның ажылдап турар цеги чарыштың бирги черинде.

Мария Максимовна коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Эрес-маадырлыг ажылажи дээш, Хүндүлүкелдиң демдээ орден база Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаткан.

Мария Максимовна март 28-те 50 харлаан. Төлептиг ажылчыныың мугур бежен хар харлаанынга турасхаатқан коллективтиң байырлыг хуралчыгажы оон ажылдаар цегниге болду. Адаа түрептиң ханызындан байыр чедириишкиннери уламыш турду. Полиграфияга үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааныбиле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиибиле Мария Максимовна Михалеваны шаңнаан. Ол дээди шаңналды Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң кежигүнү К. Д. Будук-оол юбилейге тывысты. Типографиянның өртектиг белектерни, байырлыг адрестерни база ацаа тывыскан.

О. ОХЕМЧИК.

ХАНЫ УТКА-ШЫНАР ДЭЭШ

СЭКП-ниң Мөңгүн-Тайга райкому хана парлалгазының ажылдакчыларының семинарын организастап эрттирген.

Ук семинарга түгле хаваа солуун ажылдакчылары эвес, партия, комсомол организацияларының секретарылары, профэвиэл комитеттериниң, херээженнер човуледилериниң даргалары, республика солуннарының районда көдээ бижикчилери болгаш идеологтуг ажылдың еске-даа активчилери киришкен.

«Хана парлалгазынга партийжи удуртулга» деп илеткелди райкомуң секретары эш И. У. Успуң аңаа кылган. Дешилгелиг чаа түүлдерни дилеп тыварынга, аңаа массанның ролюн кедүрериниг хана парлалгазының ужурдузазын илеткелчи тодаргай чугаалап, чижектер-биле ханы холбаан. Семинарга парлалганың ужур-дузазын чугаалажыл, чамдык эки ажылдыг хана солуннарның редакторларының арга-дүржүлгазын дыңнап, моон соңгаар чоорудар ажылдарны дугуржуп алган.

Бистиң районда хана солуннар доктаамал үнүп, ажыл-херектиң түс-түс адырларының аайы-биле хана парлалгазының үскай булуңнары кылдыңып турар. Чамдык хана парлалгалары хамаарышкан черлериниң ажылчымыдыралында чедиишкиннерни болгаш четпестерни долузу-биле көргүзүп, чурук каастадыгзын, утка-шынарын экижидип турар. Ылаңгыя районнуң культура килдизиниң «Культура ажылдакчызы», «Малчын» колхозтуң «Коммунист», харылзаа черинің «Харылзаачы» болгаш еске-даа хана солуннар бедик дедиелдиг үнүп турар.

Хана солуннар байырлалдар хүнүнге уткуштур база үнүлеп турар. Ылыг таварылгага солуннар база байырлаа шинчилиг туруп болбайн аан. Ынчалза-даа ол үеде үнүп турар солуннарда улуг четпестер бар. Чамдык коллективтер байырлалдарга уткуштур үнген солуннарының каастагзазын колдаткаш, кол түүлү болур — материалдарже кичээнгей салбайн баргылаар. Ол үеге чедир, азы ол байырлалды коллективтиң ажыл-ишчилеринга кандыг чедиишкиннер-биле уткуп алганыл, четпестер, шинтпирээр ужурлуг кандыг сорулгаларың барын чыгыдып бижиниринің орнунга, төп солуннарда, журналларда бижип каан түүлдерни дүжүргеш, ол-ла хевээр бүдүп солуннуң ярнын долдуруп каар. Азы чамдыкта телеграммалар, байыр чедиришкиннерни, чуруктардан аңгыда чогаалчыларның шүлүктери, викторина, кроссворд, цитатгар-биле долдуруп турар таварылгалар кайы хөй. Ол дугайын семинарга тодаргай чугаалашкан.

О. МАСПЫЙ-ООЛ.

Продукция шынарын—контрольга

«Сельхозтехниканың» септелге мастерскаязарының кылып үндүрүп турар продукциязының шынарын бедидериниң айтырыгынче сөөлгү үеде улуг ажыглөнгейни салып турар апарган. Кылыгларының шынары бедик болган тудум, оларның ажыглаттынар хуусаазы улуг, оларны катап белетеэрингe, септээринге чарыгдалдар эвээш болур. Септелге ажылынга болгаш септеттингеп түүлдүг шынарынга дараазында түүлдер салдарлыг: септелге документациязыны кылганы, септелге дериишкининиң шынары, техниктиг контроль хереклелдериниң шынары, материалдарның болгаш артык кезектериниң шынары, септекчилериниң күш-ажылын организастааны, шынарны доктаамал аналиазаэрн, будүрүлгениң кулътураазы.

«Сельхозтехниканың» Чадаана каттыжыышкыны септелгениң шынарын экижидерни-биле чамдык ажылдарны эрткен чылын кылган. Кезектерни чуурун ында эки организастаан. Агрегаттарны чазар мурнунда МД-1 деп машинага чуп, а тус-тус кезектерни чуулда конвейерни таварты эрттирип турар. Тракторлар кабинязын септээр участкоту организастаан. Септеп каан автомобиль шимчедикчилериниң агрегаттарын база эптеп каан кареткаларны эдиктир ажылдадырынга херектиг стендини боттарының күжү-биле кылып алган. Оон еске-даа ажылдарны чоруткан. Шынар хынаарының хүнүн база эрттирип турар апарган. Ол хүнү айда бир катап эрттирер.

Ол бүгү хемчеглер үндүрүгеп продукциянын шынарын дыка экижидериниң аргазын берген. Бир эвес 1971 чылда тракторлар септелгезин багай кылган дээш 8 хомудал киргеп болза, эрткен чылын түгле чаңгыс хомудал киргеп. Чадаана мастерскаязының дыка хөй септекчилери ажылдың эки шынарлыг кылып турар. Оларга слесарьмоторист Сат Доржуддай, шимчедикчилерни эдиктир инер-техниктиг ажылдакчылары ол чугула соругаяны шинтпирээрнiче коллективтериниң чогаадыкчы күжениишкиннерни мобилизастаайн турары-дыр. Үрей кылыр чоруктан когарал аажок улуг, мичээнээжок ону кымда барымдаалаар көрбейн, каидыг-даа отчётка киирбейн турар. Эң-не эвээш саннар-биле ажырга безин септелге мастерскаязарынга ажылды үрей кылырыдан когарал 6 муң рубль ажыл турар. Ынбыры «Беларусь» тракторларның соңгу өзектерни болгаш солуушкун «коробказын» адиктир ажылдатпайн турар. Кызыл каттыжыышкыны шатунларның дыңзыттынганын хынаайн келген.

Бо бүгү четпестер септелгениң технологиязынга болгаш септээн техниканың шынарынга багай салдарны чедирип турар. Кээп турар хомудалдарның хөй нуруузу (75 хуузу) трактор шимчедикчилерин багай шынарлыг кылырун, септелгениң шынарын бикседип турар чоруктар бар. Ындыгларга Улут-Хем салбырының инженер-контролёру эш Бардымов, Кызыл-Мажалык салбырының инженер-контролёру эш Евланов олар хамаарыжыр. Ындыг чоруктар септелгениң шынарын бедидериниң хөрөнге улуг уржукту таварыштырып турар.

«Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынын контрольду күштедирер, а оон-биле кады септелгениң шынарын экижидер сорулгабиле 1973 чылда организастехниктиг хемчеглерни ажылдап кыган. Мастерская бүгүзүнде техниктиг контрольдуң бөлүүн тургускан, ону инженер-контролёр баштап турар. Оон кол сорулгазы — септелгеден үнүп турар машиналарның шынарын болгаш четчеленнгенин хынаары, технологияны сагырын хайгаараары, аажыңы үрей кылганнарны илередири болгаш еске-даа чугула хынаддаларны кылыры. Септеттингеп техниканы түгле ол бөлүк хүнээн алган соонда, колхозтарга болгаш совхозтарга чорудуп бээрин чурумучткан. «Шынарның хүнүнө» эрттирерин септелге мастерская бүрүзүнге бо чылдан эгелеп ыяап-ла албан болдурган.

И. ОЛДЫРЕВ,

Республиканың «Сельхозтехниказ» каттыжыышкынының септелге эргелелиниң кол инженери.

КАЙЫЗЫ-ДАА МУРНАКЧЫ

Чадаанада № 463 механколоннада Куулар Калчаныс тудугуун шеверленчин ажыынга бүш чыл бээган. Ол коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, коллективинде мактадып турар.

Бүгү-эмнээдиг социалистиг чарышының эзэ-чазынге киргеш, ол алган хүлээзегезин чедиишкиниг уруседип турар. Ажылдың будүнгүру, продукциянын эки шынары дээш чарышка шеверленчин эмнээ С. Кок-ыскыты ыыт-гырган.

ЧУРУКТА: Куулар Калчаныс.

М. КУНГААЖАПТЫҢ фотозу.

Сарыглар Кок-ыс 1962 чылдан бээр тудугуңуң шеверленчизинде мактадыг ажылдап келген. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, будүрүлгениң ай, квартал планнарын ол үргүлчү 115—120 хуу нүүседип келген.

Чадаанада № 463 механколоннаның звено удуртулчузу Сарыглар Кок-ыс амгы үеде мурнукузундан каш дапкыр нүшеннишкиниг ажылаан турар.

ЧУРУКТА: Сарыглар Кок-ыс.

Ч. СЕНДАЖЫНЫҢ фотозу.

«Шынарның хүнүн» эрттирип турар

ажылдадыр слесарь Моңгуш Өпей-оол, кареткалар септээр слесарь Хомушку Белек-оол, соңгу өзектер болгаш солуга коробказы септеп турар Санчай Тадар-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Тес-Хем каттыжыышкынны тракторлар септээриниң шынарын алаэн экижиткен.

Ынчалзажок дыка хөй мастерскаязарының үндүрген продукциязының шынары техниктиг негелдерининг дедиелдиниге ам-даа четпейн турар. Оон хереглиэ болза, 1972 чылда хереглекчилерден 28 хомудалдарның киргени болур. Ындыг хомудалдар Кызыл-Мажалык салбырынга 8, Бии-Хем салбырынга — 6, Кызыл каттыжыышкынынга — 7 киргеп.

Багай шынардыг продукция үндүрүп турарының кол чыдагаанны болза, салбырларның эргелекчилери, инженер-техниктиг ажылдакчылары ол чугула соругаяны шинтпирээрнiче коллективтериниң чогаадыкчы күженишкиннерни мобилизастаайн турары-дыр. Үрей кылыр чоруктан когарал аажок улуг, мичээнээжок ону кымда барымдаалаар көрбейн, каидыг-даа отчётка киирбейн турар. Эң-не эвээш саннар-биле ажырга безин септелге мастерскаязарынга ажылды үрей кылырыдан когарал 6 муң рубль ажыл турар. Ынбыры «Беларусь» тракторларның соңгу өзектерни болгаш солуушкун «коробказын» адиктир ажылдатпайн турар. Кызыл каттыжыышкынны шатунларның дыңзыттынганын хынаайн келген.

Бо бүгү четпестер септелгениң технологиязынга болгаш септээн техниканың шынарынга багай салдарны чедирип турар. Кээп турар хомудалдарның хөй нуруузу (75 хуузу) трактор шимчедикчилерин багай шынарлыг кылырун, септелгениң шынарын бикседип турар чоруктар бар. Ындыгларга Улут-Хем салбырының инженер-контролёру эш Бардымов, Кызыл-Мажалык салбырының инженер-контролёру эш Евланов олар хамааржыр. Ындыг чоруктар септелгениң шынарын бедидериниң хөрөнге улуг уржукту таварыштырып турар.

«Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынын контрольду күштедирер, а оон-биле кады септелгениң шынарын экижидер сорулгабиле 1973 чылда организастехниктиг хемчеглерни ажылдап кыган. Мастерская бүгүзүнде техниктиг контрольдуң бөлүүн тургускан, ону инженер-контролёр баштап турар. Оон кол сорулгазы — септелгеден үнүп турар машиналарның шынарын болгаш четчеленнгенин хынаары, технологияны сагырын хайгаараары, аажыңы үрей кылганнарны илередири болгаш еске-даа чугула хынаддаларны кылыры. Септеттингеп техниканы түгле ол бөлүк хүнээн алган соонда, колхозтарга болгаш совхозтарга чорудуп бээрин чурумучткан. «Шынарның хүнүнө» эрттирерин септелге мастерская бүрүзүнге бо чылдан эгелеп ыяап-ла албан болдурган.

И. ОЛДЫРЕВ,

Республиканың «Сельхозтехниказ» каттыжыышкынының септелге эргелелиниң кол инженери.

МАЛЧЫН—ДЕПУТАТ

Хем районнуң бүгү ажылагайларында малчыннарның чарыжынга тиилекчилер болганнар.

Бистиң Төрөөн чуртувустуң ажылчы чоннарының болгаш делегейниң тайбыңга ынакшылдыг кижилериниң калбаа-биле демдеглеп эрткеп юбилейиниг чыдар — 1970—1972 чылдарда, оларның аразында 1971 чылда — бүдүн 3 чыл дургузунда аныяк малчыннар төрөөн колхозунга 1080 хураганны остүрүп бергеннер. Бо дээрге шинтиниң мадыңың баш саның остүрерингe аныяк малчыннарның киирген улуг салыышкыны болган. Ол-ла чыдларның иштинде бир баш хойта онааштыр база-ла эвээш эвес дүктү алганнар. Тодаргайларга, 1970 чылда бир хойдан 2,8 кг, дараазында чылда — 2,9 кг, а эрткен юбилейиниг чылда — 2780 грамм дүктү кыргып алганнар. Оларның эрткен үш чылда чүе баштан алган хураганыдаа, хойта онааштыр кыргаан дүгү-даа колхозтуң еске малчыннарындан хөй болган.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында Чамзыннар төрүүр 100 хойнуң чаш төлүн четче камгалап албышаан, бир хойта онааштыр 2,7 кг дүктү алырын хүлээгеннер. Алган хүлээгеэнин амыдыралга боттандырар дээш олар социалистиг чарышка колхозтуң № 1 хойжу бригадазының кежигүнү Дессп-оол Шаырааны кыйгырган.

Аныяк хойжулар Чамзыннарның күш-ажылчы чедиишкиннериниң бир чажыды болза, ажылды баш бурунгаар хынамчалыг эки организастап ап келгени-биле тайылбырлаттынар. Олар боттары-да эрте чайны кыштаан септеп, өдөөн болуп алыр. Кыштагта малчын кежүп четпээнде-ле, мал чемин ында аппарып дужүрүп, эмге-секселиг кадагалаап болур. Хой ооцдап эгелээриниң ырак мурнундала оларның сакманщиктери кыштагга чеде берген, баштайгы хурагандан эгелеп, ажаалга-хайгаралды кичээнгейлиг чоруткан турар. Хойжу амгы үеде дузалакчы кадарты эжи Михаил Шошпегер-биле одар белчиирни таарыштырып кадарын турарлар. Бо хүнүердө ол коданда төрөөн 100 ажыг хойнуң чаш төлү менди, чаагай доругуп турар.

Кажан хой оолдай бээрге, Арина Бай-Караевна чыл бүрүде-ле санманщиктеп эгелээр. Эрткен 1972 чылда ол 140 хураганны доруктуруп остүргеп. Ам ол коданда оолбиле кады Любовь Боруңмаа, Борис Сенгии-оол үшелээп арааныда социалистиг чарыштыг ажылдап турарлар.

Эрткен юбилейиг чылда Арианың амыдыралынга өөрүшкүдүг болуушкун болгаш. Колхоз баштаар чери Москвада улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң долгелегин барып көөр халас 4 путёвканың бирээзин аңаа бергеп. Хойжу эжи Кара-Уруг Сонуам болгаш өскө-даа чоланчы, кадарты чаңгыс чер чурттуглары-биле чурттуп түрээ Москвага барып, мурнунда радиодан дыңнап, солундан нөмчуп турган черлерни кара-биле көрүп, кайгамчык сонуургааның катап-катап чугаалап олурар.

С. ТАС-ООЛ.

Улустуң чөптүг негелдези

ПАНАМА. (СЭТА). Бистиң республикавыстың девискээринге америк түкту панам улус моон ынай киискиттирбее деп. Панаманың чазаанын баштыны генерал Омар Торрихос медеглээн. Найысылалдап 250 километр мурнуубарының талазы Сантьяго де Верагуас хоорайга болган митингиге ол түве чугаалаан. Америк эрге-чагырга Панаманың девискээринин бир чамдызын 70 чыл дургузунда эжелеп. Панама каналының девискээрин салбас дээш, панам улустуң эң эки төлөөлекчилерин өлүреринге чедир зорт болгаш доора сылдаглаашкынның түүл-бүрү үүлгедиглерни кылгылап келген дээрзин чазак баштыны айытказ.

КНО-нуң Айыл чок чорук Чөвүлелиниң Панамага болган үнүүшкүнүнүг сессизиниң үезинде Панама каналының зоназының дугайында шинтпир үндүрерин хоруглаан. Каттышкан Штаттар панам девискээрнин чамдызын эжелээрин моңгежидер орадаажышкынны ам база кылган деп, ол демдеглээн. АКШ-тың ол базымы түгле Панамага удур үүлгедиг эвес, харын делегейниң хосталга күзээр бүгү улустарынга чөңгээ болган деп, О. Торрихос чугаалаан.

Каттышкан Штаттар-биле чугаалажышкыннар берге болуур, бистиң каражадаашкынларга таварыштырарын негээр деп, панам чазактың удуртукчузу оон ынай чугаалаан. Панама каналының байдалының дугайында америкаңнар-биле катап чугаалажышкыннар кылырда кандыг базымнар кылырын шинтпирээр эргени менээ тыпсырын общиналар төлээлериниң национал хуралынган дилээр сагыштыг мен деп, О. Торрихос дыннаткан.

ЧИЛИНИҢ ЧАА ЧАЗАА

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң президентизи Сальвадор Альенде чазакты өде организастаан. Чаа алды министрни томуйлаан. Ылаңгыя иштики херектер министри социалист Херардо Эспиноса Каррильо болган. Ол болза оон халашкан генерал Карлос Пратсты солаан.

Март 4-те болган парламент соңгулдазынга Улусчу чаңгыс эптиң эвилели туружун быжыглап алган болгай. Президент ол соңгулданың соонда тургустунган байдалды барымдаалаан чазакты өде организастаарын боттандырган.

АЖЫЛ СОКСАТКАННАРНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Коннектикут штаттың 42 хоорайынга автобус чолаачыларының болгаш автомеханиктериниң ажыл соксадыры дөрт ай дургузунда үргүлчүлеп келгеш, тиилелгелиг доозулган. Ажыл-ишчилер үр демисел чорудуп келгениниң соонда негелделерин ханзырарын, ылаңгыя ажыл төлевирин улгаттырарын чедип алган.

Дарханның одылгага ажылдаар электри станциязы (ТЭЦ) Моолда эң улуг станцияларның бирээзи. Дархан улетүүр районун болгаш чурттуң еске-даа чамдык хоорайларын электри болгаш чылыг энергиялары-биле ол станция ханзырып турар.

Ажылчыннар, инженерлер болгаш техниктер «1973 чылды бедик будүрүкчүлүг ажылдың чылы болдуралы» деп лозуң-биле бүгү улусчу чарышта киргеп ажылдап турарлар. Бо чурукта—станцияга хамаарышкан черлерни чыттырган.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Делиге массалыг митинг

ДЕЛИ. (СЭТА-ның корр). Мартың 28-те Индияның пайысылалының кудумчуларынга муң-муң кызыл туктар дола берген. Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелиниң болгаш Профэвиэлдерниң Бүгү-индий конгрезиниң кыйгырыны ёзугаар чурттуң анчы-анчы штаттарының болгаш Делиниң 300 муң ажыг чурттакчылары парламент бажыңынга баар улуг чыскаалынга киришкен. Ол чыскаал барын үзеллиглерниң кыжаныышкынарын ойтур шавар, монополияларның эрге-чагырганын узуткаар, демократтыг чер реформазын боттандырар, ажыл чок чорукту узуткаар болгаш ажылчы чоннуң амыдырал деннелин бедидер зорулуг эрткен.

Чыскаалга чурттуң демократтыг массалыг организацияларының, тараачыннар, аныяктар, студентилер эвилелдериниң төлээлери киришкен.

Ол чыскаал үезинде болган массалыг митингиге оон-оон оратор түве чугаалаан, улустуң амыдырал деннелин камгалаар, реакцияның чимэнишкиннериниге удур, чурттуң тайбыңга ынак политиказын детки-дир боттуг хемчеглер алырынче чоон үзелдиг, демократтыг бүгү күштерни болгаш партияларны кыйгырган.

Ынчан парламентиниң хуралдаар залынга депутат-коммунистер 10 миллион ажыг ат салган негелде бижиктерин ийи палатаның даргаларынга бараалгаткан. Улустуң амыдырал эргежыктарын болгаш эргелерин камгалаарының, ажыл-чы массаларның амыдырал байдалын экижилериниң национал негелделериниң ёзулуг демократтыг программазы ол болган.

В. МАТЯШ.

Партияларның дугуржуу

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Турциянын эң улуг ийи партиязы — Чөптүг чорук партиязы болгаш Улусчу-республиканчы партиязы биле Бүзүрежилгениң республиканчы партиязы дугуржулга чедип алгаш, Турция Республиканың президентизинге үндезин хоойлу барымдаалаан сулуун даргазы Мухиттин Тайланны депшидер деп шинтпирлеп алган. Парламентиге чурттуң чаа президентизин соңгуур бадылаашкынынарның чедиишкин чок болгулаамының соонда ол шинтпирни үндүрген. Ынчанмыже, ЮПИ агентилелдин ыыннадып турарын ёзугаар алырга, Турциянын президентизи Джевдет Сунай ол партияларның төлээлери-биле ужурашкан соонда, Мухиттин Тайланны сенат кежигүнү эвес деп чылдагааннаап, оон кандилатуразын депшидерин хоруп каапкан.

Ирланд компартиянның медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Консерваторлар чазаанын Ольстер талазы-биле «Ак дентери» Соңгу Ирландиянын ажылчы чонунуң өргелерин болгаш эрге-ажыктарын мырнай керекке албайн турар деп, Ирландиянын Коммунистиг партиязының күүскомунун Белфаска чарлап үндүрген дынадыында демеглээн. Соңгу Ирландиянын чонунуң идепкейлиг демиселди дөрт чыл иштинде чорудуп келгенинин соонда британ чазак хамаатты эргелер дээш массалыг шимчээшкинге чамдык дүжүп бериишкиннерин кылыр ужурга таварышкан турбуже. Ольстерге англи контрольду быжыглаарынче угланган политика чорударын Лондон үргүлчүлеп турар деп, медегделде чугаалаан.

Консерваторлар партиязы колонния байдалдыг болуу бергеп Соңгу Ирландияга Лондонуң политиктиг болгаш экономиктиг тергиделин хевээр арттырар политикалыг деп, ИКП-нин Күүскому айытказ.

Кижилерге ажылды болгаш чурттагга бажыңнарын бээр талазы-биле Соңгу Ирландияда үргүлчүлевишаан турар ыагай көөр чоруктарны соксадырын база истедге кылбайн, судтавайн кара-бажыңнаан кижилерни хостарын, англи шеригдерни казармаларже доп-дораан чайлидырын болгаш Соңгу Ирландияның бүгү чонунга демократтыг өргелерни хандырып бээрин Ирландияның Компартиязы негээн.

Допчузу-биле

БОНН. Барыын Германияның концерниниң Франциядағ капитал салыышкыны амгы үеде 2,8 миллиард марка акша ажыг боон турар.

• • •

ДЕЛИ. Индий парламент коксставас хөмүр-даш шахталарын углап-баштазырын күрүненин контролюнга алыр дугайында чазактың хоойлу төлевилелин бадылаан.

• • •

БАРЫЫН БЕРЛИН. Пашиечи ийи үүлгедикчилер — Йоганн Беккерниң болган Ганс Квамбуштуң хераан Барыын Берлинниң судунда көрүп эгелээн.

Ол ийи асаачилер 1941—1943 чылдарда Польшаны гитлержи эжелекчилерниң түрүеде эжелеп турган черлеринге тайбың чонну массалыг-биле алып өлүреринге киришкеннер.

(СЭТА).

ЧАА ЧҮҮЛДЕР. БОЛУУШКУННАР. ФАКТЫЛАР

БАЗА БИР ЧАА ЭРТЕМ

1973 чылдың сентябрьдан эгелээш, үстүкү классталрның өренишкилери совет күрүнениң үндезиннерин болгаш эргелерин өренир эгелээр. Ындыг шинтпирни СССР-ниң Чырыдыышкын министерстволу хүлээп алган.

Чаа эртем школа программазын чаңгыс шак-даа узатпас. Амты туруп турар программаны чаартып кылганыбыла чергелештир ол чаа эртемни үш чыл улаштыр (чыдда 35 шактан 70 шак чедир) өренир кылдыр киирген. Нинтилел эртеми, төөгү, экономиктыг география дээн ышкаш өске-даа эртемнерден күрүне тургузуу болгаш эргелер дугайында медээлерни ап каапкаш, оон камнаттынып үнер үени чаа эртемни өренирингге чарыгдаар.

Школага Совет күрүнениң үндезиннерин болгаш эргелерин өренирин эргежок чугула. Ортумак школа дооскан өренишкилер мынчага дээр эрте болгаш нинтилел амыдыралында оон ролиюун дугайында тодаргай билигни алдайн келген.

Чаа эртем ол чугула айтырыгны нинтипирлээр сорулгазы салгап. Өренишкилер эргелериниң нол адырлары — күрүне, хамаатты эртелер, күш-ажыл болгаш өг-бүле талазы-биле билиглерни алыр-лар. Олар чугула хөөйдуларны, ылаңгыя назы четпээн уругларга хамаарыжыр актыларны өренир.

Чаа эртемни программада кииргенинин нол сонулгазы болза, школачы уругларның эрге айтырыгларынга сонуургалын бедидер, хөөйлу болгаш нинтилел мурнунга оларның харыысалгалыг болурунга кижизидер. Башкыларның бүгү методиказы олче угланган болур.

СССР-ниң Чырыдыышкын болгаш Юстиция министерстволары чаа эртем дугайында шинтпирни хүлээп алыр мурнунда дужулга чорткан. Узбекистанның, Украинаның, Латвияның, Россия Федерациязының улуг-улуг хоорайларының школаларынга Совет күрүнениң үндезиннерин болгаш эргелерин өренирин программага киирген. Дужулга чедишкининг түңнелди берген болгаш бодун бүрүнү-биле бадыткаан. Школачы уругларга юридиктиг эртемниң үндезиннерин күзелдин-биле өренир, боттарының хамаатты идепкейин бедидерингге сонуургалдыг болганнар.

Чаа эртем талазы-биле өредилге номун чогаадып турганының конкурузун чарлаан. Совет күрүнениң үндезиннерин болгаш эргелерин башкыларынга түгле башкыларны эвес, туснай эртемниг юристерни база хаара тударлар.

Михаил ПАВЛОВ.
ПМА-ның комментатору.

ДЕЛГЕЛГЕЛЕР

1973 чылда улуг делгелге программазын чогаадып турган Москваның «Сокольники» парыгынга делегейниң ийи улуг делгелгези ажыттынар. Оларның биреэзи — «Автосервис—73» (май 23-тен июнь 6-га дедир) амгы үениң автомобильдер септээр дериг-херекселдерин дедген көргүзер. Өскези — «Лесдревмаш-73» (сентябрь 5-тен 19-ка чедир) ыяш болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүрге ажыглаар амгы үениң машиналарының, чепсек-херекселдериниң болгаш приборларының калбак комплекзизин делгээр. Москвага, Ленинградка, Киевке, Минскиге болгаш Кишиневка 9 хире даштыкы тускай делгелгелерни организастаар. Акушерлерниң VII делегей конгреэ болгаш кан эдилдирикчилерниң XII конгреэ-биле чергелештир ийи көрүлде делгелгелерни чорудары көрдүкүп турар. «Социалистиг туруттарның электрончут саналга машиналарының чаңгыс аай системазы» деп делгелге солун болуру чугаатыг Сибирь» деп бажуп чорбур экспозициияны көргүзер. Ослога, Касабланкага, Парижке, Торонтога, Лимага, Могадишога тускай делгелгелерни чорудар.

СССР Министрелга болур «Цивилизациия» деп делегей делгелгезинге киржир. Бистин чуртувустун аалы хоорайларынга «Совет аныяктар» деп экспозициияны көргүзер.

Николай ХИТАЙЛЕНКО.
ПМА.

Школаларга совет күрүнениң үндезиннерин болгаш эргелерин өренир.

Москваның «Сокольники» парыгынга делегейниң ийи улуг делгелгези ажыттынар.

Минскиниң пөс кылыр комбинады чылдың-на 26.375.000 дөрбелчин метр дүктен кылган пөстү бүдүрүп үндүрүп турар.

КАНДЫГ-ДАА ПӨС БАР

Минскиниң пөс кылыр комбинады чылдың-на 26.375.000 дөрбелчин метр дүктен кылган пөстү бүдүрүп үндүрүп турар. Ол хире пөстен бүгү Американы кежиндию Аляскада Огненная Земляга чедир чаптыла баар калбаа метр чартык хире чазыгны кылып болур. Ол хире пөстен 10—12 миллион кижиниң кедер хевин даараар.

Комбинат пөс бүдүрүп кылырының үжен дөрт хевирин шинтеди алган. Оларның дөртүнге «Кветка», «Лада», «Чайка», «Старт» Күрүнениң шынар демдээн тывыскан. Бүдүрүлге ийи кол түүлче чугула сагыштыг салып турар: сыны болгаш камналгалы.

Бүдүн чартык мөң пөс-таавы артыкчылары түгле бирги сорттуң продукциязына бүдүрүп үндүрүп турар. Оларның эң дээреэн—Лидия Кочеткова, Зинаида Чернышова, Елена Акунда. Кижи бүрүзү дөрт станокка ажылдаар турган, беш станокта ажылдап, аазчет онаалдазының 112 хуу нүүлелиш турарлар. Олар пөстүң сантиметр бүрүзүн чөп ажылдарынга өөренип алганнар.

Бүдүрүлгеде ажыктың мергежилдің конкурстарын доктаамал чорудуп келген. Оларның биреэзин «Алдын колдар» деп адаан. Ол ыяка пенгерентей апарган. Оон түңнелин чылда бир катап үндүрүп турар.

Борис УСТИНОВ.
(ПМА).

ДАГЛЫГ ЧЕРНИҢ АРТИСТЕРИ

1973 чылдың чайынында Шукин аттыг театр училишезиниң сургууулдары Кабардин-Балкар АССР-ге оюн көргүзүп чорупкардар. Аның артистер боттарының чангыс чер чурттуларынга шиилерден уаңдыдуерни болгаш концерт программазын бараалгалар.

— Үш чыл мурнунда Москвада Евгений Вахтангов аттыг Академиктиг театрда Шукин аттыг театр училишезиниң Кабардин-Балкариядан келген малчыннар, саанчылар, чоланчылар болгаш башкылар уругларга — шупту 24 кижи өөренип киргем: Уругларның характери, амыдыралының салым-чолу ангыланы болза-даа оларның шуптузун сценага, театрга хандыкшыл каттыштырып турар.

Училишеге өөренирининг хуусаазы дөрт чыл. Ынчалза-даа националдыг студиялларга беш чыл өөренир. Репертуар турлузарынга база бир чыл эргежок чугула. Кабардин уругларга ам үшкү курста. Олар дипломнуг беш шиилерни белеткеп эгелей бергеннер. Уруглар шиилерни боттарының төрээн дылынга ойнап турарлар. Оларның аразында талантылыг уруглар хөй. Жанна Хомукова, Басир Шибаухов болгаш өскелериниң-даа күүселдерни үнелелдип ап турар.

— Бодум төрүттүнген хоорайым Баксанга турган мен Москваның театр училишезиниң өөренир боор мен деп бодавайн-даа чораан мен—дедп. Басир санаш чугаалаар. Ам мен бо-дур мен. Үчилише, башкыларым, Вахтангов театры меңээ эң-не үнелиг болгаш эргим апарган.

Борис БЕРМАН.
ПМА.

Спорт

Зона маргылдаазы доозулган

РСФСР-ниң школачыларының Сибирь зоназының стол теннизинге хууда болгаш команда талазы-биле бирги черни дээш маргылдаазы бистиң республиканың найысылалы — Кызыл хоорайга дөрт хүн үргүлчүлээш, тенген. Зона маргылдаазынга Алтай, Красноярск крайларының, Новосибирск, Кемерово, Омск, Томск, Иркутск областарының, Хакас автономнуг областың болгаш Тыва АССР-ниң школачыларының шилиндек ойнакчылары киришкен.

Өөлдер аразынга болгаш маргылдаага Иркутск областың төлээзи Никито Бенчаров болдунуң үдурланыкчыларын шупгузун уткаш, стол теннизинге Сибирь зоназының чемпиону деп бедик атты чедип алган. Омск областан келген Дмитрий Прона түгле Бенчаровка уттургаш, ийиги черни алыр аргалыг болган. Красноярск крайның аныяк техниссизи Сергей Котельның үшкү черни ээлээн.

Уруглар аразынга чемпион ат даан демисел Иркутск областың спортчузу Полина Шеведева биле Омскиден келген Оля Костикова оларның аразынга болган. Маңаа Полина Шеведева стол теннизинин чарын аргаларын ыяш ажыглап, дыңыг кагыгларны улаа-дараа кылып тургаш, удурлашкычызын тиилээш, бирги черни, а Оля Костикова — ийиги черни алган. Красноярск крайның ойнакчызы Ира Мягина үшкү черге.

Болуп эртеен маргылдаанын түңнелинде, Иркутск областың аныяк спортчулары команда талазы-биле бирги черни алган, школачыларының стол теннизинге Сибирь зоназының шилчир кубогун, бирги чергенин дипломун, тураскаалдыг вымпелин чаалап алган. Омск областың школачылары ийиги, Красноярск крайның командазы — үшкү черлерни эзээннер.

Бистин республиканың спортчулары ол маргылдаага чедишкини чөк ойнап, сеолуг черни алган.

З. ОНДАР,
маргылдаанын секретары.

20-ле минута чедишкен

«Спартактың» республика чемпионадынга эдлегиг үшкү салыышкын болуп эртеен. Аңаа хоогун шыырааччы П. Берковин мастерге кандидат П. О. Огурцов-биле ойнаан, баштайгы комтерилер-не чазыгларны кылып эгелээн. Новосибирск хоорайның чемпионадынын ийиги шаңналыкын эдлекчиин, ак таланың ойнакчызын кынчыктырбайн, үргүлүг шаап халдаан, 20-ле минута дургузунда удуп алган. М. Хомушкуга удурланыкчызы Л. Мохов бир болду халас каап бээрге, оон түге кынчанганын тып, ону алыр бе, албас бе деп, өске көштер болаан, эдлегиг 21-ги кожуне 37 минута чарыгдаан. Адак сеолунде материалдыг когералдарга таварышкаш, үүжүп берген. Ол ээрге оон үшкү аштырыышкынызыр.

Ю. Быков бо удаада К. Санига шоолуг удурланыышкын көргүзээн болгаш мерзезин чара шаптырар айылга таварышкаш, Шишигин—Зауслев база Панюкин—Соколов оларның салыглары хайым болуп доозугаан.

Үш салыг соонда Н. Шишигин 2.5, Мохов биле Огурцов 2-2 санныг.

Новосибирскиден келген мастерге кандидатгар хөстуг черинде наймыылалдың шыырааччылары-биле ужуражылга кылып, хары угла дей кижи-биле ойнаар сеанстарны чорудуп турар. Телевидение болгаш радиозамчыдыла комитединиң коллективинге Новосибирскиниң «Труд» нинтилелиниң чемпионы П. Соколов барып, 16 кижи-биле ойнаан, 12,5 сан алган. Ону разряд чок шыырааччылар А. Дүгержаа, А. Намзын болгаш В. Байыр-оол олар үдуп алган, С. Чигжит хайым болган. Мастерге кандидат А. Панюкин түүйбу заводунуң оон ойнакчыларын шупгузуп уткан.

О. ИРГИТ.

20-ле минута чедишкен

«Спартактың» республика чемпионадынга эдлегиг үшкү салыышкын болуп эртеен. Аңаа хоогун шыырааччы П. Берковин мастерге кандидат П. О. Огурцов-биле ойнаан, баштайгы комтерилер-не чазыгларны кылып эгелээн. Новосибирск хоорайның чемпионадынын ийиги шаңналыкын эдлекчиин, ак таланың ойнакчызын кынчыктырбайн, үргүлүг шаап халдаан, 20-ле минута дургузунда удуп алган. М. Хомушкуга удурланыкчызы Л. Мохов бир болду халас каап бээрге, оон түге кынчанганын тып, ону алыр бе, албас бе деп, өске көштер болаан, эдлегиг 21-ги кожуне 37 минута чарыгдаан. Адак сеолунде материалдыг когералдарга таварышкаш, үүжүп берген. Ол ээрге оон үшкү аштырыышкынызыр.

Ю. Быков бо удаада К. Санига шоолуг удурланыышкын көргүзээн болгаш мерзезин чара шаптырар айылга таварышкаш, Шишигин—Зауслев база Панюкин—Соколов оларның салыглары хайым болуп доозугаан.

Үш салыг соонда Н. Шишигин 2.5, Мохов биле Огурцов 2-2 санныг.

Новосибирскиден келген мастерге кандидатгар хөстуг черинде наймыылалдың шыырааччылары-биле ужуражылга кылып, хары угла дей кижи-биле ойнаар сеанстарны чорудуп турар. Телевидение болгаш радиозамчыдыла комитединиң коллективинге Новосибирскиниң «Труд» нинтилелиниң чемпионы П. Соколов барып, 16 кижи-биле ойнаан, 12,5 сан алган. Ону разряд чок шыырааччылар А. Дүгержаа, А. Намзын болгаш В. Байыр-оол олар үдуп алган, С. Чигжит хайым болган. Мастерге кандидат А. Панюкин түүйбу заводунуң оон ойнакчыларын шупгузуп уткан.

О. ИРГИТ.

ТАЙГАГА ТАВАРЫЛГА

Сыынар кыжын дагның мээс чарыынга турумчуур. Чүге дээрге аңаа хар чүге, барык-ла кара болур. Ол ышкаш тайга «дагыназы» ышкаш чараш амытаннарны бөже терен сарыг сигеннер, чалаң үнүттериниң аңдаанныг баштары чалай бээр.

Өөр сыынар олар соонда, дүне турлаглаар черинче шуужүпканнар. Ол үеде оларның үстүнден бөрүлер харап келгенин эскерип каапкаш, аннар дегийт-ле күдүргай куду ырак-ырак кылдыр шуравышаан, маңнажыпканнар. Өөр аннарның баштыны улуг сыын бөрүлерге удурланы берген. Ол элээн удурланган, бөрүлерни чаза тавараап, өөрүмүн соонче маннаптарга, бөрүлер ону суруп эгелээннер.

Сыынар кашпал иштинде хемге чүгүржүп келгеш, чоокта доңган кылама дошка богду бергеннер. Олар бир улаа дошче дап бергеш, селингезиг бурунувшаан, ээй соккаш, суг ринчүүн калыр ийи-биле маннажыпкан. Ол ойде демги улуг сыынны бөрүлер дошка чыгап келген. Сыын «дүмчүкка тулгаза быжа сүгжү» дээнзиг, дошче шурай бергеш, доораан-на чизирт барып ушкаш, кээргенчин көнчүг кыламага тайгактап, ужуптуруп турган. Бөрүлер оону оон тургуспазы-биле кылаңаже чинги көнчүг чыраалай аарак углапканнар.

Сыынның күштүг ужуушкуннарындан чуга дош ойлу берген. Сүгнүк тереңи аажок. Сыынның түгле спрти кестир. Бөрүлер дошпар аразында девидээнзиг эштип турган, а сыын бажын бурунгаар сунупкаш, ооскө эриккө кизиредир уне халаап, каңыр мээсче углапкан. Бөрүлер сыынны болаар турүжүк, дошка чыпшынар чазып, арай бооргө түгле тынныг үнгеннер.

В. ПОЛУХИН.

ЧАСКЫ ДЫШТАНЫЛГА ХҮННЕРИНДЕ

Өөредилге чылының сөөлгү удуну арткан. Дөртқү удун эгелээр мурнунда школачыларның часкы дыштанылгазын организастап эрттирип турары чанчыл апарган. Часкы хүннер кымга-даа өөрүнчүг. Хүн дурту узап, чылый бээр. Кышкы бойдус оттуп, чөөрту дирлип, аян-шинчи кирер. Часкы чылыг хүннерде арыг агаарга селгүүстээри уругларга ажыктыг.

Школачыларның дыштанылгазы чер болганда хөглүг, солун эртип турар. Чыл бүрүле школачыларның бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезин часкы дыштанылга хүннеринде организастап турар. Районнар төптеринде көрүлделер, техниктиг чогаадылга делгелгелери эрткен. Уруглардың шилиндек талантызы оңааланың илереэн. Кызылдың школачылары март 21-деп эгелээш, чедиң хонук дургузунда бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезин «Партия — бистиң баштыңчывыс» деп кыйгырыгбиле чоруткан.

Школа коллективтериниң программазында партия, кайырал темазы кесәү черни ээлей берген. ССРЭ-ниң улустарының танцылары, ынызбүү ырлар, шүлүктер, кыска көргүзүүлер школачыларның бо чылгы көрүлдезинде оңаагай.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 7 школазының бот-тывынгыр уран чүүл көргүзүүзүнден номерлер: ниитп ыр болуу (үстүнде чуруктa); аданда — грузин танцыны үшкү классчылар күүседип тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

КИНОМЕХАНИГИВИС

Деады хулумаңгүн чоруур, чавык чавгай шырайлыг аныяк кижи Ак-Туруг суурнуң ол-бо кудумчуларынга шеверген, чараш бижээн кино чарлалдарын эпти-ле азыы чоруурун көрүп болур.

Ак-Туругда киномеханик Назын-оол Монгушович Сайчы дээрэн ол. Чонунга ак сетківлиг бараан бүдүрү дег аас-кежик кайда боор. Түр курска өөренген соонда Шагаан-Арыг хоорайның Культура бажыңында дурмуугалыг механикке 3 ай дургузунда дузаланчылап ажылдаан. Эжинин арга-сүмезин өөренип ап, ажылчишке кызымаан дораан-на көргүзе берген.

1963 чылда Ак-Туруг, суурга ажылдап келген. Баштайгы уеде клуб соок болуур, кинота көрүкчүлер эвээш келгилээря хаяа эвес таварыжы турган. Кино орта үнмейн тургандан квартал планы күүсеттинмес болгулаар. Ажыл-ишинге чидыг берглер тургустуна бээрге Назын-оол оон түнелди үндүргеп.

Дыштанып хүннерде суурнуң аныяктарын авилеадээш, клубту чүтайлап, тайгага одаар ыяш белеткээр шефтээшкиннерни организастап, суурда партия, комсомол организацияларының, хөрөэженнер чөвүлелиниң дузазы-биле ажылдап киришкен.

Киноже шоолуг келбес өг-бүлелерже чалгага бижип, киноның утказын кысказы-биле көрүкчүлерге таныпбырлаары чанчы болу берген. Удаваанда көрүкчүлер хөй келир апарган.

Санчы Назын-оол ам чүгле районда эвес, харын республикада биллингир киномеханиги болу берген.

Коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы киномеханиги, ам партия кежигүнүүте кандидат боор киреринге белеткеним турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

КҮШТАР ХҮНҮНГЕ ТУРАСКААТКАН

Республиканың аныяк натуралистер станциязының «Күштар хүнүнге» тураскаатказ байырлалды эрттирери чанчыл болган. Күштарга бичии бажыңчыгаштарны станцияның левиссээринде кылгаш, аскылаан. Күштар темазынга ам эки чүрүк хаяа конкурсту эрттирген.

«Төрээн черимни билир сен бе?» деп, биология викториназын эге классчың өөренишкилеринге чорудуп турар. Оон түнелин түс-түс школаларга байырлалдыг шүүм чыскаалдырынга чарлаар. Конкурстуң тимелекчилери Ю. А. Гагарин аттыг пионер лагеринге дыштанып путёвкалар-биле шаңнадыр.

Дыштанылга хүнеринде үстүкү классчыларның биология викториназын база организастап турар. Генетика, селекция талазы-биле айтырыгларга уруглар харыылаарлар.

«Восток» кинотеатрының организастазы бойдус дугайында кинофестивальда уруглар идепкейлиг киржип турар.

М. ФИЛИМОНОВА.

КАТТЫШКАН СЕМИНАР

Бистиң республиканың «Урожай», «Спартак» эки тура спорт нинтилелдери бүдүрүлге гимнастиказының методистеринниң болгаш күш-культура коллективтериниң даргаларының семинарын организастап эрттирген. Аңаа республиканың колхоэтарындан, совхоэтарындан, Ак-Довурак хоорайдан, Хову-Аксы суурдан — нинтиэи-биле 25 кижи киришкен.

Чоп оргузунга ГТО-нуң чаа комплекзизиниң нормаларын дужаарының дугайында тө йылбыр ажылын организастаары, күш-культура коллективтеринин улуртукчуларының, методистеринниң ролюн бедидерип, бүгү чонну спортче хаара тударын — семинарның кол сорулгазы ол болган.

СӨКП ТК-ның болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураны болган спортту улам ыцай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалынга болган СӨКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр күш-культура организацияларының сорулгаларының, ГТО комплекзизиниң чаа нормаларын дужаары — совет кижи бүрүзүнүң хүзөлгезинин, спортуң гигиеналыг негелделеринин, күш-культура мергежилгелериниң кижиниң кадыгына ажык-дузалыгын, күш-культура массалыг болган кадыкшылга ажылын чоп оргузунга организастаарының дугайында болган өске-даа темаларга лекциязларны семинарга номчаан.

Семинарның дыцнакчыларынга республиканың күш-культура диспансериниң коо ыччаан Е. Чернигивов, облпрофсөвүдэлиниң спорт талазы-биле инструктору Н. Кувезин, «Урожай», «Спартак» эки тура спорт нинтилелдериниң даргалары В. Сырат, Х. Баранов, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң таныпда күш-культура болган спорт комитединиң инструктору З. Оидар болгаш өскелер-даа лекциязларны номчаан.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

Баштайгы салыгларда

Шыыраага республиканың бирги черн дээш башкыларның аразынга чанчыл болган маргылдаазы эгелээп. Ында Кызылдың, районнарның шилиндек 12 шыырааччызы киржип турар. Оларның аразында, хоогун шыырааччылар Б. Хомушку (Таңды), С. Идам (Каа-Хем), А. Бунгаалай (Барыын-Хемчик) болгаш өскелер-даа бар.

Беш салыг соолуңде Каа-Хем районнуң төлээзи С. Идам беш санны алгаш, аңдыызында бирги черде чоруп турар. К. Кыргыс (Улуг-Хем) 3,5, А. Серен-оол (Бии-Хем), Б. Хомушку (Таңды) — 3-3 санныг ойнап турарлар.

Маргылдаа уламчылап турар.

С. МААДЫ.

Телевидение

МАРТ 29-ТА

МОСКВАДАН

15.30 — Милиционнарның ленинчи университеми. «Күш-аңыладың моральдыг болгаш материалдыг деткимчелериниң дугайында». 16.00—Өңнүг телекөргүзүү. «Набулга дээрга». Уран-чечен фильм. 2-ги серия. 17.05—«Москваның концерт залдары-биле». Тайылбыр.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.15—Телемедээлер. 18.25—Чарлаллар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30—Венгр телевиденииниң программазы. 20.50—«Күш-аңычы маргылдаа». Телеочерк. 21.20—21.30—Чаңсар. 21.30—«Че-ве, ооңдар!». 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ГАЗ АЖЫГЛААКЧЫЛАРЫНГА

Ажыглап турар газыңарны ыпсыр мурнунда газ плитазының хаңдынганын хынап көрүңер. Өрээл иштин агаарладыңар! Газты ыпсырыкарда шаккан одуңарны краниың ыпсыр черинге чоокшуладып чедирип келгеш, ам кранны ажыдыптыңар. Тодаргайлаарга мындыг: шаккан одуңарны бир холуңарга тудуп алгаш, өске холуңар-биле кранны ажыдыптыңар. Савада чемиңер хайны бээрге, ону ажыр хабындырбазын бодап, краниың тудазын дуглаар талазынче ажыттынчаан эвээжедир долгаптыңар. Плитаның чем быжырар шкавын ажыглаар мурнунда оон эжиин ажыткаш, оон иштин 2—3 минута иштинде агаарладыңар. Газ плитазын ыпсып, ажыглаан соонда баштай оон краничыгазын дуглай долгаңар, оон соонда баллонгуң аксын дуй эзирптиңер.

Ыш үндүрер хоолайжыгаштың ышты үндүр тыртарын шаккан оттуу оон үшунга тудуп, хынап көрүңер. Хоолайжыгаш оттуу кимр тыртып турар болза, ыш үндүрер черниң шын ажылдап турары ол болур. А бир эвес шаккан оттуң чалбыышы ийинче, дашкаар чайгыылып турар болза, азы шуут өжүп каар болза, ыш хоолайының тыртлайн турары ол-дур. Ындыг таварылгада ыш үндүрүүчүзүн ажыглап болбас үшурлуг.

Ажыллап турар газ приборларын хайгаарал чокка нагбаңар! Ону үргүлчү арыг тургузуңар! Ажыттынып үнген газ айыылдыг дээрзин утпаңар! Газ приборларын шын ажыглаарының дүрүмнерин сагывас болза, хоранналыышкынны, ерт үндүрүүшкүнүн азы частыышкынны болдуруп болур.

«ТЫВА ГАЗ» ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ТЕХНИКТИГ КАБИНЕДИ.

КИНОТЕАТРЛАРДА

МАРТ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Салтан хаан дугайында тоол» 13. 45 (бичезалга) «Аза дээрбезинде шуулбус чалчалары» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Барабанчының салым-чолу» 11.00, «Бежинге бежеңни» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«БОСТОК»: «Миша селгүүстеп чор» 11.20, «Үш мушкетёрлар» (1-ги, 2-ги сериялары) 13.00, 20.00 «Чес суурга» 16.30, 18.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алдын ыйыстар» 9.00, 12.40, «Адыр, маңа!» 10.50 14.30, «Мен—Тянь-Шань мен» (1-ги, 2-ги сериялары) 18.20, 20.50 шактарда.

Хамаатыларның кичээнгейинге

1973 чылдың март 29-тан 31-ге чедир Красноярскиниң протезистери Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузунда 61 дугаар бажыңга (республиканың ВИЭК-ке) ажылдаарын дыннатты.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аяаыр, чаңыгыг хар чаар. Барыын углаңышкынның хаттың дүргеп секундада 5—9 метр, барыын районнарга — 10—15 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы даглыг черлерге 0—4, өскелеринге 3—7 градус чылыыр.

Кызыдта бүргеп, аяаыр, чагбас. Хатгың дүргеп секундада 5—9 метр. Агаарның температуразы 3—5 градус чылыг болуур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кидээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 700

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС —00523

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнделеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
МАРТ
30
ПЯТНИЦА
№ 75 (9451).
Өртээ 2 коп.

КЫЗЫЛЧЫЛААР, БӨГҮН ШУПТУ ВОСКРЕСНИКЧЕ!

ТӨРЭЭН НАЙЫСЫЛААЛЫВЫС — КЫЗЫЛ АРЫГ-ШЕВЕР, АЯН-ШИНЧИЛИГ БОЛЗУН ДЭЭШ ЧААГАЙЖЫДЫЛГАЖЕ БӨГҮН ЧАҢГЫС КИЖИ ДЕГ ҮНҮПТЭЭЛИ!

ХӦОРАЙ, СУУРЛАР ЧААГАЙЖЫДЫЛГАЗЫНГА ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИРИ — ОЛАРНЫҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНЫҢ ХҮНДҮЛҮГ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ.

ЧАСКЫ АЖЫЛДАРГА БЕЛЕТКЕЛ

Часкы хову ажылдарынга техника септелгезин бистин республиканың чер болганында бо хүннерде калбак фронт-биле чорудуп турар.

Иван Корнеевич **ПЕСТОВТУ** (бирги чурукта) Бии-Хем районнуң «Сельхозтехника» салбырында хүндүткел-биле адаар. Ол ында дизелдиг шимчедикчилерниң слесарь-моторизи болуп ажылдап турар. Бо салбырга ажылдап келген үезиниң дургузунда ол бодунуң ажыл-херээнге бердингенин көргүзүп шыдаан. Иван Корнеевич ай санында планныг онаалдазын үргүлчү 130 хуудан кудулатпайн келген.

Ол-ла салбырда часкы тарылгага техника белеткелин шалыпкын чорудар дээш чарышка идепкейлиг киржип турар септекчилер кайы хөй. Оларның аразында сонгу өзектернин болгаш башкарылга уязының септелгезин чорудуп турар слесарь Валентин **ЧЕРЕПОВСКИЙ** (ийнги чурукта) шылгарап үнген. Ай санының планныг онаалдазын ол 120—130 хуу чедир күүседип турар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

МАЛ АЖЫЛЫ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙНИ — ФЕРМАЖЕ

«Коммунизмче орук» колхозтуң Кужур-Чыраа сүт-бараан фермазы Өвүр районда мурнакчы ажылдыг ферма болуп турар. Саанчылар мал ажылдакчыларының Бүгү-Эвилел социалистиг чарыжынга киришкиннээн бедик хүлээлгени ап, «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур сүт-бараан фермазының коллективин чарышка кыйгырган.

Фермаңың саанчылары болгаш кадарчылары бедиткен социалистиг хүлээлгезин эрестиг күүседир дээш сорук киришкиннир ажылдап турар. Сүт. бүдүрелин элбедирип-биле малды чемгереринниң чаа аргаларын ажыглаарын районда бир-ле дутаарында эгелээн. Мында инектерни хөөткен чем-биле чемгерип, чылыг сүт-биле сугарып турар. Оон түңнелинде сүт саалдазы эрткен чылдың башгайгы айларының деңгелиндеп ийи катап көвүдээн, инектериниң күш-деңгилдези эки.

— Саваңны буска ыдыраш-дың бээрге инек дыка чыир, сүттенирп база аажок, инектер артында-ла семирий бээр-дир —деп, коллективтиң мурнакчы саанчызы Нордуп Иргит чугаалап орар.

Март 15-ке чедир колхоз бирги квартална күрүнеге сүт садар планының 90 хуузун күүседип алган. Оң болза саанчыларның, кадарчыларның кыымак ажылдап турарынга коргүзүү.

Ындыг түрбүже фермада саалдавың амгы байдалы эрткен ийи чартык айның деңгелинден куду болуп турар. Сүт саалдазы дең-дескн эвес, чамдык хүннерде ораанчок кудуурай бээрин саалдавың демдеглел дептеринден көрүп болур. Малды бир дескн эвес чемгерип турарындан ындыг болуп турар. Саар инектерге эртеп, кежээ ийи кочал иштн хөөткен чарбаны азы комбикормну немелде чем кылдыр, ыдыраткан тараа саваңын, сигеннн, көк-суланы берип турда инектерниң сүдү әлбеп турган. Ол чемнерни чедир бербейн барган таварылгада сүт саалдазы кудулай бээр.

Фермада саар 100 баш инек бар. Бо хүннерде олардан чаа төрээн болгаш орай боос 30 ажыг инекти саап турар. Артканнары апрель, май айларда бызаалаар.

1972 чылда фермаңың ажылдакчылары 40 тонна сигеннн белеткээн. Оңу бызаалаарга, молдургаларга, саар инектерге немелде чем ыыдыр берип келгеп. Ам 10 тонна хире сигеп арткан. Кыш эгезинде-ле фермага сөөртүп экнелген 30 тонна саван ам төнген. Амгы хүннерде саар инектерге, көшкак күштүг молдургаларга чүгле комбикормну хөөткеп берип турар.

Колхозтуң сүт сөөртүр автомашинары дожтаамал ажылдавас, үрелеп турарындан фермаңы сүт-биле хандырары болганчок-ла уаүктелп бээр. Ол ышкаш чем белеткээр черге одаар ыяш база үстүү бергилээр. Бо талазы-биле негелдевп колхоз баштаар черинге үргүлчү тургузуп келген. Байдал дөвээр артышпаан.

Чыыт дүжүп, өзт-сигеп үнгүже чедир ам-даа ырак. Фермада мал чеми төнүп турар чорук сүт будүрелин көвүдедир талазы-биле социалистиг хүлээлгени күүседирине бергедээшкинни болдурар чыгаан. Бир эвес колхоз баштаар черинден чогуур хемчегпер албас болза, часкы үеде фермаңың малынга бергедээ байдал турыстувары чайлаш чок апарган.

Колхоз баштаар черн (даргазы Д. Кичел-оол), партком (секретары Э. Майынды) коллективтиң ажыл-ишчилериниң культурлуг амыдыралынче кошкак кичээнгей салып, масса-политиктиг ажылды чавыс деңнеде чорудуп турар. Одаар ыяш чогундан чунар-бажың хагдыпган. Кызыл-булуң база эзпзергей. Ында бригаданың малчынарынын 1973 чылда социалистиг хүлээлгелери, январь айда сүт саалдазының хүн демдеглелдери, районнуң бөш чыл планының кол-бол чурагайлары астынган, оон өске чүү-даа чок. «Кым мурнак турарыл?» деп стеидпде көргүзүр чок. Ажылдакчылар үш ай дургузунда кино, концерт көрбээн. Чыл эгезинден бээр чаңгыс-даа лектор, агитатор келбээн. Ферма төвүнче шөйген радио шугуму үредилгезинден бээр ийи ай ашкан.

Сүт арылаар шүүр, сава чуур марля чок. Саанчыларның ол талазы-биле негелдеан баштаар чер херекке албаан.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин чеднишкиниг күүседир дээш Кужур-Чыраа сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилеря тура-соруктур ажылдап турда, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче колхоз баштаар черн, партком кичээнгей салып, боттуг дуза көргүзери негеттинип турар.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

МЭЭҢ АЖЫЛЫМ

Он чедн чыл дургузунда хой кадарып келдим. Мээң ол ажылым берге-дээ, харыы-салгалыг-дээ, чонумга болгаш совхозумга ажыктыг-дээ. Ындыг ажылды кылып чоруурум мелзе оорүнчүг.

Хой малдап эгелээримнин баштайгы чылдарында бергелерге база-ла таварышкылаар турдум. Эш-оорүнүм, хоочум малчынналрнің арга-сүмелин, дузазын болгаш дуржулгазын ап келгеним соонда, бергелерге торулбас апарган мен. Ам хойну канчаар одарладырын, канчаар ажаарын —ук мергежилди шиңгээдип апкан мен. Чайын алдын болгаш үстүү Теректиглер мичаар 3—4 чурт солуурум, күзүм Пыңдалыгга. оон соонда Дуралыг-Аксында тарва хоорайлушуга ай хире болурум чанчыл апарган.

Кышка белеткелдиг ужуражыры — чеднишкиннин үлевнин ол. Ынчангаш чылдың-на 15 тоннадан эвээш эвес сигеннн болгаш көк-суланы белеткеп алыр мен. Совхоз база мал чемнн берип турар. Оон ачызында чыл санында 90—118 хураганны чүс хойга онаштыр доруктуруп. хойдан-на 2,5—3 килограмм дүктүг кырғын ап келдим. ССР Эвилелиннің бежен чылында чүс хойга онаштыр 93 хураганны, хой бүргүзүдеп-не 3340 грамм дүктүг алдым.

Бо хүннерде Дуралыгда төрүүр 298 хой кадарып тур мен. Хоюнуң барык-ла дөгереэн төрүпнеп, толуг мендн. Тоску беш чылдың шинтпирлиг чылында төрүүр чүс хойга онаштыр 100 хураганны доруктурар, бир хойдан-на 2,5 килограмм дүк кырғыыр хүлээлгемнин күүсеттиннп эгелээн ол. Ынчангаш бүгү күжүмүң, арга-дуржулгамны ажылымче утпландырып тур мен.

И. ЭРЕЛЧИН.
«Тээли» совхоз.

ЫРАК ТОЖУДАН МЕДЭЭ

«Тоора-Хем» совхозтуң Май бири салбырның бир кодан хөө Ындык-Хемде кыштап турар. Оон кадарчызы совхозтуң мурнакчы малчынарынын бирээзи, коммунист Федор Сендижапович Байыр-Белек тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында төрүүр чүс хойдан 95 хураганны, бир хойдан орттумаа-биле 2 килограмм дүк кырғын алыр хүлээлгелиг. Бо черниң байдалы-биле алырга бедик хүлээлге.

Байыр-Белектиң коданында 490 төрүүр хой бар. Бо хүннерде солдаары доостур чыгаан. Чаш хураганны менги доруктурун алыр дээш пенсионер К. Ак. комсомолчу Р. Савага олар экн ажылдап турарлар.

Федор Сендижапович Байыр-Белек чүгле мурнакчы малчын эвес, а харын идепкейлиг хөйнинтичн. Ындык-Хем фермазының агитатору. Ол Ий кодаа Советниң депутады.

Н. В. Подгорный Нгуен Тхи Биньге орден тывыскан

Мурнуу Вьетнам Республиканың хөй-ниитизиниң сураглыг ажылдакчызы, Хосталганың Национал фронтузунуң Төп Комитединиң кежигүнү, Даштыкы херектер министри Нгуен Тхи Биньге Улустарның найыралы орденин СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный март 28-те Кремльге тывыскан. Дешилгелиг, демократтыг болгаш тайбыгга ынакшылдыг күштериниң делегейге эң-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарының херээнге удур ачы-хавыяазы. Вьетнамга тайбыгны хандырар болгаш Мурнуу Вьетнамның патриотчу күштерин сырый каттыштырар талазы-биле уре-түнелдиг ажыл-чорудулгазы дээш база Делегейниң хөрөзенчер хүнү март 8-ти холбаштыр ону ол орден-биле шаңнаан.

Бо шаңнал болза совет кижилерниң вьетнам улуска ақы-дуңма ёзулуңун улуг хүндүткелин илередирнинн база бир демдээ болуруң Н. В. Подгорный чугаалаан.

Силер вьетнам айтырыны тайбың арга-биле шинтпирлээрнге дорт садыышкынны кылганыңар-биле делегейге алдаржаан силер деп, Н. В. Подгорный бодуңун чугаазын үргүлчүлээн. Парижде парын болгаш үргүлчүлелдиг чугаалажышкынның үезинде быжыг туруштуг болгаш принципалдыг чоруунарны көргүскен силер.

Ол чугаалажышкынпарның түңнелинде бо чылдың январь 27-де ат салган, Вьетнамга дайынны соксадырыпың болгаш тайбыцны катаң тургузарының дугайында дугуржулга — тайбыцның болыш деңнилгенин ёзулуг төөгүлүг тнилелгеан болган. Ол тнилелге демнселдин үш фронтузунга —дайын, политиктиг болгаш дипломаттыг фронтузунга вьетнам улустуң кыымаккай күжениинкининиң ачызында, социалистиг дем каттыштырылганының чурттарының, делегейнің деңнилгелиг болгаш тайбыгга ынакшылдыг күштериниң бүгү талазыг деткимчезининң ачызында чедип алдынган. Вьетнамның шынчы хөрөзинң тнилелгеан делегейнің Вьетнам талазы-биле конференциязының түскай шинтпири-биле бадыткаттынып, быжыглаттынган.

Вьетнам улус дайынны соксадып, АКШ-тың болгаш оон эвилелчилериниң шеригнерин додузу-биле оон үндүрери-биле холбаштыр тайбың, тургузукчу күш-ажылын эгелээн. Мурнуу Вьетнамның национал чөп-шаэрежилгениң, демократиянын, ёзулуг хамаарышпас болгаш нейтралитеттиг чоруктуң оруу-биле чоруурунга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Оон-биле кадыол бедик эчпо сорулгаларны күүседир дизе, ам-даа эвээш эвес бергелерин эртерин бистер билип турар бис. Париж дугуржулгазының кол-кол пегелделерин күүсетпес дээш сайговчу эрге-чагырга орадаажышкын кылып турарын Мурнуу Вьетнамда болуушкуннар көргүзүп турар. Совет Эвилели Вьетнамда болушкуннарны кичээнгейлиг хайтаарап турар болгаш Париж дутуржугазын амыдыралга шыңгыызы-биле, чайгылыш чок боттандырын чорударынга бүгү талалыг детнимче кылырынга кезээде белеп.

Силерни Улустарның найыралы орден-биле шаңнап. Силерниң хүүда ачы-хавыяларны демдеглеп тура, бистер, совет кижилерниң акылуңма вьетнам улустуң, Мурнуу Вьетнамның эрес-маадырлыг патриоттарын, бүгү мурнуу-вьетнам улустуң эрге-ажыктарының ёзулуг камгалакчызы — Хосталганың Национал фронтузун болгаш Революстуг тур чазакты хаяы пайыралчы ёзу-биле хүндүлеп корүп турарын база катаң илергейлексеп турар бис. Совет улус вьетнам улустуң детклиринин херээп боттарының интернационалчы хүлээлгези кылдыр корүп турар деп, Н. В. Подгорный чугаалаан.

Нгуен Тхи Бинь Совет Эвилелиннің Коммунистиг партиязынга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Совет чазакка бедик шаңнал дээп чатбыштыг өөрүп четтиргенин илеретккеп.

Меңээ хамаарышкан бо алдар-ат дээрге, хамыктың мурнунда агрессорга удур бодувуң хостагазы болгаш хамаарышпас чорүу дээш демисежип, улустар аразынга, ол ыдыктыг өлүм чок Ленининиң чурту-биле бистиң ынак президентивис Хо Ши Минниң Төрээн чуртунуң аразынга пайыралды быжыглап, кадбартыры дээш үргүлчү сагыш салып келген Мурнуу Вьетнамның чурттакчыларынга болгаш бүгү вьетнам улуска база хамааржырып тергиин эки билир мен деп ол чугаалаан.

Акы-дуңма совет улус-биле, ёске-даа бүгү социалистиг чурттар-биле пайыралды болгаш сырый каттыжышкынны вьетнам улус дайын чыдарында-даа, тайбың хүнерде-даа бодуңун бүгү тнилелгелериниң чугула факзору деп көрүп турар.

Меңээ бо дээди орденни бөгүн тыпсып турары дээрге, биске харыысалгалыг сорулганы даандырып — Совет Эвилелиннің болгаш Вьетнамның улустарының аразынга, бистиң чазактарывыс аразынга пайыралды база дайынчы эң-сеткил каттыштырылгазын удам быжыглап, калбартыры дээш, ындыг нәйырал болгаш эң-сеткил каттыштырылгазы Урал дагларының сыннары болгаш бистиң чуртта Чыөнгшонцуңдаа сыннары мшкаш хүн бүрү быжыг болзун дээш демисежирин даандырып турарлыр.

Хосталганың Национал фронтузунуң, Мурнуу Вьетнамның Революстуг тур чазаның болгаш улузувуң өмүнээнден Нгуен Тхи Бинь улус совет улуска, Совет Эвилелиннің Коммунистиг партиязынга болгаш Совет чазакка вьетнам улуска улуг болгаш үвелиг дузаламчызы дээш хамыпы-биле өөрүп четтиргенишкиннн илергейлээн.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. П. Фирюбин, а ол ышкаш ВДР-ниң ССРЭ-де элчнин Во Тхук Довг олар Нгуен Тхи Биньге бедик шаңнал дээш изит байыр чедиргеп. (СЭТА).

ССРЭ-НИҢ ЧОГААЛЧЫЛАР ЭВИЛЕЛИНИҢ БАШТААР ЧЕРИНИҢ ПЛЕНУМУ

Совет кижизернин угаан-бодал өзулдезинин дугайында кижинин социал-чаңчыл талазы-биле үндезин бодалынын кевирлетпнин кижизаттинерининң дугайында Коммунистиг партпя доктаамал сагыштыы салып, кижилерниң аразында чаа, коммунистиг ёзуңун харылзаалиры канчаар кевирлетпнин быжыгып турарының дугайында доктаамал сагыштыы салып турар. Совет чогаалчылар боттарының ажыл-чорудулгазынга Совет Эвилелиннің Коммунистиг партиязының XXIV съездизинин «...совет улустуң хөй талалыг амыдыралы-биле чогаалчының харылзаалы улам сырый болгап тудум-на, чогаадыкчы чеднишкиннерже болгаш үүлелерже орук улам шын болур» деп демдеглээнин барымдаалап турар.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге совет чечен чогаалдың ролюн херен кырында амыдыралды илередиринге, коммунистиг тургузуушкуннуң үүлелерин көргүзеринге чогаалчыларның сорулгаларын ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиннің баштаар черпнің IV пленумунда чугаалажып турар, ук пленум ажыыны марттың 28-те чогаалчыларның А. А. Фадеев аттыг Төп бажыңынга эгелээн.

«Чогаалчы болгаш беш чылдеп ,илетпелдя ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиннің баштаар черпнің бирги секретары Г. М. Марков адаа ыыткан. Илеткелдиң соонда санал берипшкиннери эгелээн. Москвадан С. Наровчатов, В. Кожевников, А. Салынский, К. Симонов, Украинадан В. Козаченко, Узбекистандан Л. Казмов олар болгаш өскелер-даа коммунизмниң тургузукчузу—совет улустуң кайгамчыктыг ажыл-херектерин боттарының чогаал ажылынга көргүзер ужурлуг совет чогаалчыларының бедик үүлелгелериниң дугайында чугаалааннар.

СЭКП ТК-ның 1972 чылдагы декабрь Пленумунуң шинтпирлери-биле болгаш ССРЭ-ниң тургустуунганының бежен чыл ооңга холбаштырган байырлыг хураага эң Л. И. Брежневтиң илеткели-биле холбаштыр чогаадыкчы интеллигенциянын мурнунда улуг болгаш чугула сорулгалар туруп турарын олар демдеглеп турганнар.

Пленум ажылын дүүн үргүлчүлээн.

(СЭТА).

ДОНЕЦК ОБЛАСТЬ. «Трудовская» шахтаның ажылчынпары Кузбасста «Октябрьская» шахтаның төлээлери-биле ужурашканнар. Коммунистиг күш-ажылдың ол ийи будүрүлгелериниң коллективтеринин пайыралы үш бөш чыл дургузунда үргүлчүлеп келген. Донецкиде Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Иван Стрельченковуң бригадазының хомук дургузунда бир муң тонна хомүр-даш казар дээш эгелээн походун сибирьжилер деткээнпер. Донбассчылар боттарының эдчээнде будүрүлгеин автоматчыдарының аргазын, эвээп санныг ажылчынпарның күжү-биле хомүр-дашты хөйну казып тывырының аргазын база ажыглаанпар. Ол ийи күш-ажылчы коллективтиң бот-боттарының дуржулгазын созүп, кады ажылдажып турарының түңнели улуг: олар тоску беш чылда планда ажыр 775 муң тонна оттулар чүүлү казып үндүрген.

«Трудовская» шахтаның будүрүлге ажылын канчаар органпзастап турарын көрүү-биле «Кузбассуголь» комбинаттың «Ноябрьның 7-зи» шахтаның төлээлери анаа барып чораап.

ЧУРУКТА: Кузбасстың аалчылары — механизаторлар бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. К. Придченко («Ноябрьның 7-зи» шахта), «Октябрьская» шахтаның комбайн машинизи Н. П. Антонов (солагай талазындан ийнги болгаш үшкү) база «Ноябрьның 7-зи» шахтада бригадир А. Т. Попов (оң талазындан ийнги) олар «Трудовская» шахтаның ажылчынпары-биле чугаалажып турлар.

Л. САМСОНОВТУҢ фотолу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Апрель 21-де— КОММУНИСТИГ субботник

200 РУБЛЬДИ ШИЛЧИДЕР

Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнезиниң үзелелевчизи Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнге тураскаадыкка коммунистиг субботникке Тере-Хөл сельпозунуң коллективи организастыг киржип, бир деңнит ажылдаарын шинтпирлээн. Анаа 30 ажыг кижи киржип, ийи бригада боюн алгаш, одаар ыяш белеткелинге ажылдаар деп дугурушкан.

Белеткээн одаар ыяштыг сельпо девискээрниче соорткүрүнге бир автомашина, бир трактор ажылдаар.

Коммунистиг субботниктиң хүнүнде Тере-Хөл сельпозунуң ажылчынпары 200 рубльди бөш чылдың фондузунче шилчидер.

М. ОЮН.

КҮШ-АЖЫЛ БАЙЫРЛААЛЫ

Апрель 21-де коммунистиг субботник чорудар дугайында Москванның мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээнинни Кызылдың «Тудут кезектери» комбинадының ажыл-ишчилери изин-биле деткип, ол хүнүү бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың байырлаалы кылдыр эрттирер деп шинтпирлээн.

Заводта субботник эрттирериниң штавын тургузуп, ол хүн ажылдаар улустуң санын, ажылдарны тодаратган. Коллектив кежигүнүнери 330 рубльди бөш чылдың фондузунче шилчидер.

Л. МИХАЙЛОВА.

Демниг ажылдаар

Өвүр районнуң хереглекчилер нинтилелиниң ажыл-ишчилери Бүгү-эвилелдиң ленинчи коммунистиг субботник хүнүнге белеткелди чорудуп, ол хүн кызаа чогуур ажылдарны тодаратган. Анаа белеткелдиң канчаар чоруп турарын субботник эрттирериниң штавының хуралынга чугаалашкан.

Субботник хүнүнде коллективтиң ажылчынпары үш бригадага үстүп алгаш, шалыпчы ёзу-биле ажылдаап, тайгага 80 кубометр одаар ыштыы белеткээр. Ол хүн ажылдаан акшазындан 228 рубльди бөш чылдың фондузунче шилчидер деп ук коллективтиң ажылчынпары шинтпирлээн.

Д. ДАЛАЙ-ООЛ.

ДАШТЫКЫДА

ЭЛЧИННИ ХҮЛЭЭП АЛГАН

ТОКИО. (СЭТА). Японияның Премьер-министри К. Танака ССРЭ-ниң элчиин О. А. Трояновскийни хүлээп алган. Ол СЭКП ТК-ның Чигинге секретары Л. И. Брежневтин харыы бижиин япон чазактың баштыңынга дамчыдып берген.

ХАНОЙДА

ХАНОЙ. (СЭТА). ВЦСПС-тиң секретары П. Т Пимеповка баштаткан совет профавилелдерниң төлээлери Ханойда чеде берген. Одаар профавилелдерниң бүгү-делегей каттыжышкынының Доктаамал бюрозунуң аңаа ажыттынар сессиязынга киржир.

Одаар ыяш белеткели

Самагалдай ортумак школазының дирекциязы 1973—74 өөредилге чылында одаар ыяш белеткээрнге шефти организастаан. Анаа Самагалдайның 23 албан организациязындан 156 кижи ажылдаап, 398 кубометр ыштыы тайгада белеткээн. Ол ыштыы школаже соорткүрүнге 11 автомашина киришкеш, 122 кубометр ыштыы школа чанында дүжүргеп.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Партшиже информация

АЖЫКТЫГ УЖУРАЖЫЛГА

СЭКП-нин Танды райкомунун бюрозунга ундүрген шинчилеп амыдыралга боттандырар соруулга-биле районнун удуртукчу ажылдакчыларының чон-биле чер-черге ужуражылгаларын организастап эртирип турар. Ынчалза-даа «Россия» совхозка болган. Ону эртирип чоруур удуртукчулар чонга илеткелдерни номчуп, республиканын болгаш районнун амыдыралында чугула бөлүүшкүнүнарны таныштырып, депутат удуртукчулар чон мурнунга отчёттарын берип турар.

«Россия» совхозтун клубунга болган ужуражылга хуралы СЭКП райкомунун бирги секретары аш Д. К-Х. Ооржактың илеткели-биле эгелээн. Ол районнун ажылчы чонунары эртикен ийилейлиг чылга ажылагай болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле эвээш эвес чедиишкиннерлиг болганын демдеглевишаан, ооң-биле кады ажыл-херекте четпестерни хандыр аналиптеп көөрүнче улуг кичээнгейни үгландырган.

Ынаңгыя ол совхозтун ажыл-херээнде четпестерге илеткелчи тодаргай доктаалган. Бир кол четпес чүве болза ажыл-агыйның тараажылары чер ажылының культуразының дүжүткүр чоруун бедитпейн турары болур. Ооң тараа шолдери ында «Революциянын чалбыжы» болгаш Каа-Хем районда «Тилелге» колхозтун шолдери-биле кожа турар. Ол ажыл-агыйларнын кайгыына-даа черинң байдалы бир демей. Ынчалзажок «Россия» совхозтун тараажылары бир гектардан-на 8—10 центнер дүжүтүг ап, кожазында ажыл-агыйлардан хожудан турар. Ооң-биле кады мал ажылында база улуг четпестер бар. Малдың кызыраар чоруу хөй болгаш йнзы-бүрү чылдагааннардан ооң олуп хоралары эвээжевейн, харын-даа ковудеп турар.

Тоску беш чылдың шинчилеп ужуражылгаларын мөөн сонгаар-даа эртирип турары чугула-дыр дээрзин олурушканнар саналдарынга демдеглээн.

* * *

Дараазында хүн партия райкомунун секретары аш Т. С. Тюлюштүн удуртулгазы-биле совхозта партия организациязының пропагандистериниң, политинформаторларының болгаш ында культура ажылдакчыларының семинарын эртирген.

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелинин 50 чыл ооның дугайында» СЭКП ТК-нын Чингине Секретары аш Брежневтин илеткелин овереникпиниң база ону чонга тайылбырлап таныштырарының аргаларының дугайын аш-чүлүш семинарның киржикчилеринге таныштырган.

Пропагандистер Л. Д. Белоусова, Т. Н. Агапова олар боттарының ажылының дуржулгазын оске эштерге соонуургаткан. Районнуң улус өредилге килдизининң эргелекчизи аш Попова атеистиг пропаганданы чон ортузунга чорударының аргаларын пропагандистерге сүмелеп, чүве чугаалаан.

Түннелинде СЭКП обкомунун лектору аш И. П. Соболев делегей байдалының дугайында лекцияны номчаан. Семинарның киржикчилери ону улуг кичээнгей-биле дыңнаан.

Совхозтун фермаларында, чер-черде кыштагларда малдың байдалы эки. Ынчалза-даа малчыннар, ынаңгыя коммунистер аңаа бичии-даа ооңургавайн турар. Часкы тарылганың бүдүүш амгы чымыштыг хүннер база келген. Аңаа белеткел ажыры доозтур чоокшулаан.

Тоску беш чылдың шинчилеп ужуражылгаларын бирги кварталында бистиң ажыл-херээвис багай эвес чоруп турар. Ону улам быжыглаар дээш амдаа күженишкинниг ажылдаар бис.

Ю. МОНГУШ,
совхозта партиом секретары.

Бо чурукту Ленинградта Киров заводтуң цехтериниң бирээзинге тырттыргам. Мындыг маганыг улуг он-он тракторларны ол будурулге Болгария Улус Республикажке чылдың чорудуп берип турар. Бо чылын ол акы-дүмбө чурттуң кодаа ажыл-агыйы ыяулуг чүс тракторну Ленинградтың трактор тудугмуларындан аляр.

С. СМОЛЬСКИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

БОТ-ИДЕПКЕЙНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Чадаанның кижи эмнелгезинде партия организациязы партдокументилерни солуурунга белеткелдин үезинде коммунистериниң партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарының база харылаң турар ажылынга хамаарылгазының дугайында илеткелди кылган.

Хереженнер консультациязының кол эмчизи Л. М. Кооолдуң, ол-ла салбырда ажылдан турар коммунистер А. Ондар биле С. Кара-Салдың кызымак ажылдан турарын илеткелчи демдеглээн. Ук салбыр коммунистиг күш-ажылдың коллективи атты чедип алган. Поликлиникада уруглар консультациязының сестразы коммунист аш В. Ондарның эки ажылын база аңаа айытканы. Район эмнелгезинде уруглардың кол эмчизи А. Ш. Кавалай аарыглаарга удур тарылга чорударынга улуг организакчы ажылды чоруткаңын база демдеглээн.

Районнуң кижи эмнелгезинин коллективинде 300 ажыг кижи ажылдап турар. Коммунистерниң салдары оларга дээштиг болганы-биле ук коллективте ажыл-херек багай эвес чоруп турар. Кыдынган ажылдарны улам быжыглаарын, партия документилерин солуурунга белеткелдин үезинде коммунистериниң хайныккан идепкейин ам-даа күштелдирерин партия хуралы бир чугула соруулга кылдыр салган.

М. ООРЖАК,
эмчи.

Аныяктарның техниктиг чогаадылгазы

ВЛКСМ Тыва обкому болгаш Бүгү-авиледин чогаадыкчылар база чаартыкчылар ниитилелиниң область чөвүлелиниң президиуму бо чылдың июнь 23-24 үүнеринде Кызылга аныяктарның техниктиг чогаадылгазының республика делегелгезин эртирер дугайында шинчилеп хүлээп алган. Республиканың комсомол организациялары, комсомолчу-аныяктар коллективтери, аныяк ажылчыннар, колхозчулар, албан-хаалкчылар, школаларның өөреникчилери, профтехниктиг училищелерниң, техникумнарның сургуулилары, студентилер аңаа киржир.

Делегелгеге белеткелдин үезинде комсомолчулар болгаш аныяктар бүгү күженишкинин тоску беш чылдың шинчилеп планныг онаалгаларын күүсеширинче үгландырар. Ынаңгыя продукциянын шынарын экижидери, бот-үнезин чингедири, комсомолчу-аныяктар коллективтериниң база аныяк специалистериниң чөвүлелиниң ажылынын ажыктыын бедидери болгаш социалистиг чарыштыг улам калбартыры болуур.

Хоорайларга, районнарга, үлетнүр бүдүүлгелерге, өөредилге черлеринге республика көрүдешинге белеткел ажылдарын түс-түс черлерде тургускан оргкомитеттер боттандырып чоруур. Июнь 5-ке чедир чер-черге аныяк чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның делегелгелерин, мергежилдин конкурстарын, алдарлыг чаартыкчылар болгаш коллективтерниң ат-сүмнерин шинчилеп тургузар ажылдар хереченип турар. Ол Ленинчи юбилей медалы-биле бээ шаңнаткан.

Коммунист Степан Малышев шинтипирлиг чайлың часкы тарылгазының бүдүүзүнде кызымак ажылдап турар.

С. ТАВАА-САМБУУ.

Шалыпчы бригада

Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалыкта 471 нугаарлыг кожуп чоруур механизастаан колоннаның Ооржак Кызыл-оолга удуртқан тудугчулар бригадазы «Барлык» совхозтуң төвү Саалак-Терек суурда үш кезек чаа чурттарга бажыңнарын тудуун кылырын бо үүнерде доозупкан. Ол бажыңнарга 6 өгбүле чурттаар. Бо тудугчулар ол тудугларны колдуунда бо чылдың баштайгы ийи айында тудуп доозупканы ол.

Бо шалыпчы бригадының бызанчылары март бирдең эгелээп совхозтуң Ээр-Хавакта төп шаңның тараа шыгжаар складының тудуун кылып эгелей бергеннер. Олар ол складтың тудуун апрельде доозар соруулга салган база-на шалыпкын ажылдап турарлар-Бо-ла бызанчылар эрткен чылдың күзүүнде төп шаңда картофель складының болгаш оске-даа чугула тудугларны дүргени-биле ажыглалга киргеннер.

Тоску беш чылдың бо шинтипирлиг үшкү чылында бедик көргүзүглерни чедип ап, шалыпчы ажылдарының Бүгү-авиел чарыжынга идепкейлиг киржир соруулга салган бызанчыларның бо бригадазы чыл төнчүзүнге чедир ийи квартиралыг элээп каш чурттарга бажыңнарын болгаш оон оске-даа чугула тудугларны ажыглалга киирер соруулгалыг. Мында Ооржак Кызыл-оол баштаан ажылчыннар районнуң механизастаан колоназынга үр чылдарда кады чаңгыс демниг ажылдап келгеннер.

М. ДЫЛАЯ.

ХООЧУН ТОКАРЬ

Малышевтерниң бажыңының чанында чеде бээрге-ле, оларның күш-ажылга хандыкшылы костуг бээр: бажың долгандыр чечек, ногаа тараан огород база бар. Кайда-даа арыг-силиг.

Степан Васильевич «Сельхозтехниканың» каттыжылгының Кызыл-Мажалык салбырынга 23 чыл ажылдаан болгаш үргүлчү-ле токарьлап келген. Машина-техниканың янзы-бүрү кезектерин станокка чондурүп, орунеп, хоптап турда, мергежээнин кайгамчык. Ооң ак сеткилдиг ажылын хөй-хөй Хүндүлел бижиктер, өртектиг шаңналдар хереченип турар. Ол Ленинчи юбилей медалы-биле бээ шаңнаткан.

Коммунист Степан Малышев шинтипирлиг чайлың часкы тарылгазының бүдүүзүнде кызымак ажылдап турар.

С. ТАВАА-САМБУУ.

«Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң ийиги участогунда тудугмуларның М. Д. Шиповаленко баштаан комплекстиг бригадазы беш чылдың үшкү чылында улам мүнөмишкинниг аңыдап турар. Ол коллектив чыл эгезинден бээр участокка бирги черни элээп, февральдың ажыл нормазын 118,5 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: бригаданың мурнакчылары — комсомолчулар Валентина ДУБИНИНА биле Сайлаат СЕРЖИ.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

«Восходтуң» ээзи— мурнакчы чолаачы

Эрткен айда чүве. Мөңгүн-Тайгада «Малчын» колхозтуң хуралы болуп турган.

— ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болганынга бараалгаткан социалистиг чарыштың тиилекчизи Бичe-оол Салчакович Тасты «Восход» деп мотоцикл-биле шаңнаар-дыр—дээрге, хуралдың киржикчилери адыш часкан, колхозтуң мурнакчы чолаачызынга байыр чедирдилер.

Бичe-оолдуң назыны үжен безин четпээн. Ол 1962 чылда Кызылдың автошколазын доосканы. Мөңгүн-Тайганың кадыр-берт оруктарынга чолаачылап эгелээн. Эрткен үеним дүргүзүнда улуг хар, малгаш, соок аңаа та чеже катап таварышкан. Ынчалза-даа аныяк чолаачы ол бергедерге торулбаан. Коммунист кижиниң мозу-шынарының ындыг болуруда чөп.

Бүгү-ажылга хандыкшылдыг болгаш хөй-ниитичи чолаачыны Мугур-Аксының кодээ Советтиң депутадынга соңгуп алганнар. Чонның ол идегелин Бичe-оол ак сеткилдиг күүсеширип турар. Ол болунуң чолаачы мергежилин болгаш политбилиин бедидеринче база кичээнгейлиг үгландырган. Колхозта организастаттынган экономиктиг билиглерниң үндезинлерин өөренир болгунге өөренмишаан, ийиги класстың мергежилин дүжаарынга белеткеннп эгелээн.

Мурнакчы чолаачы Бичe-оол Салчакович тоску беш чылдың шинтипирлиг чылында кажангызындан-даа артык ажылдарын дүзээнген.

Х. АДЫГ.

Ажыл чогумчалыг

Аныяк коммунист Санчай-оол Кара-кыс «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыг сүт-бараан фермазынга 1959 чылдан бээр саанчылап эгелээн. Ажыл-ижинге кызымаан ол көргүскен. ССР Эвилелиниң тургустунганының бежен чылында бир саар иненке онаалтыр 2376 килограмм сүттү ол саап алган.

Мурнакчы саанчы — район Советиниң депутады, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниниң эдилекчизи. Тоску беш чылдың үшкү чылында ол эрткен чылгызындан хөй сүттү саарын хүлээнген болгаш «Улуг-Хем» совхозтуң саанчылыг Дутар Эшик-кыстың социалистиг чарышка кыйгырган. 1973 чылдың баштайгы кварталы төнүп турар. оон түңнели үнерге, ийи саанчының кайызының тиилекчи болганы билдинге бээр. А Кара-кыстың ажылы амдыызында чогумчалыг.

Б. МОҢГУЛ-ООЛ.

Чер ажылының бедик культуразы дээш

КЫЗЫЛ-ТАСТЫ ЧЕМИШЧИДЕРИ

Республикада чазын чажар тараа культураларында кол черни кызыл-тас ээлеп турар. Кызыл-тастың дүжүдүн улам ынай бедидери, оон ниити чыыдазын көрүдедири минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаары-биле сырый хөлбаалыг.

Ол культура хорзүнге чемиштиг бүдүмелдерниң бар болурунга негелделиг болгаш чогуур байдалдарга чемишчидилге кылырга дүжүдү ажок бедидир дээрзин демдеглээр херек. Кызыл-тастың чемиштиг бүдүмелдер алырының кол үнер дезү хорзүн болур. Ынчалза-даа ону ол-ла черге үргүлчү тарып остурүп турарга, хорзүннүң чемиштиг бүдүмелдери эвээжей бээр. Чүге дээрге чыл бүрүде үнүштүң бодунга сиңирип ап турары чемиштиг бүдүмелдер катап эгиттинмес болгай. Төне берген ол чемиштиг бүдүмелдерни органиктиг база минералдыг чемишчидилгелер төп тургаш, катап тургузары эргежок чугула. Хорзүнден үнүштүн ап турары чемиштиг бүдүмелдерни көрүдедирде, минералдыг чемишчидилгелерни ам бисте төп турарындан дыка хөйнү төгер херек.

Оон аңгыда кызыл-тас фосфорлуг чемишчидилгени хөйүбиле негеп турар. Ол культура алырланып үнүп база баш тыртып турар үезинде, фосфорну ажок сиңирип алыр, ынчалзажок өзүлдезинин эң-не эге үезинде, үнүп эгелээн үнүштүн дазыл системазы кончуг кошкак турар үеде, фосфор-биле хандырары улуг ужур-дузалыг. Фосфорлуг чемишчидилгени төгерге, кызыл-тастың дазылы ажок адырланыр болгаш хорзүнче ханылап кирер. Ынчангаш ук үнүш хорзүнүнүң ол-шыгын база чемиштиг бүдүмелдерин дээре ажыглаар аргалыг болур.

Чемишчидилге төкпээнинге бодаарга, фосфорлуг чемишчидилгени төгерге, кызыл-тас 4-5 хонук арте быжар. А ол чорук агаарның температуразы соогужеге чедир кызыл-тас бүрүнү-биле четчип быжпайн баар ындыг районнарга практиктиг улуг ужур-дузалыг.

Бистин шолдеривиске кызыл-тастың кол чемишчидилгези азоттуг болгаш фосфорлуг чемишчидилге болур. Ынчалзажок республиканың ажыл-агыйларында ол чемишчидилгелер ам-даа чедишпес. Чемишчидилгелерни чедишпезин барымдаалаш, борбаандылай кылган суперфосфатты бирги ээлчегеге, азот-биле база өлчык-биле эки хандыртырынган. бок үнүштерден арыг, курук-турган черге чашкан кызыл-тас шолүнге төгери эргежок чугула.

Кызыл-тастың арыг курук-турган черге тарыырга, ол үнүш азот-биле четчир кылдыр хандыртынар, ынчангаш аңаа азоттуг чемишчидилгелер шоолуг негеттинмес болур.

Дуржулга станциязының шинчилелдеринден алырга, «Саратов-29» сорттуң кызыл-тазы колдуунда фосфорлуг чемишчидилге төккен черден эки дүжүт немелдезин берип турар. Курукгурган черни андарар мурнунда гектарга дээштин 60 кг хемчээлдиг кылдыр фосфорлуг чемишчидилгени төккеш, үш чылда ортумаа-биле ан хөй немелдени гадан 1,8—4,1 центнер кылдыр алган.

Өске тараалар аңгызынга кызыл-тас тарыырда, бир гектарга онаалтыр дээштин 60 кг кылдыр азоттуг болгаш дээштин 30 кг кылдыр фосфорлуг чемишчидилгелерни катай төгер. Тараа аңгызынга ынчаар чемишчидип тараан кызыл-тас үш чыл дургузунда гектардан ортумаа-биле 2,3—5,9 центнер немелде дүжүттү берген.

Кукуруза аңгызынга кызыл-тас тарыырда, азоттуг болгаш фосфорлуг чемишчидилгелерни төгери база-ла чугула. Ындыг шолге азотту 30 кг база фосфорну 20 кг кылдыр төгерге, кызыл-тас дүжүдүнүн немелдези чазын 5,4 центнер болган.

Борбаандылаан суперфосфат чокта кызыл-тас шолүнге хөөр суперфосфатты гектарга 1,5—2 центнер хемчээлдиг кылдыр аңгысты андарар мурнунда төгерни сүмелеп турар. Суперфосфаттың кол нуруузун аңгысты андарар мурнунда төккеш, оон соонда чаштырылга үезинде база төгерге, кызыл-тас фосфор-биле ан-не эки хандыртынар. Ынчалзажок чемишчидилгелер чедишпес болганда, ол арганы чүгле кызыл-тастың ан үнелиг сортун тараан улуг эвес шолдерге ажыглаарын сүмелеп болур.

Азоту шоолуг эвес шолдерге азоттуг чемишчидилгелерни чазын хорзүнүң болбаазырадырда, бир гектарга дээштин 30—60 кг азот кылдыр, черниң кырынга төгер.

Кара болгаш караңгыр-сарыг хорзүннүг черлерге кызыл-тас хорзүнден калийни четчирип-биле ап турар болганда, калийге чемишчидилгелер негевес болур.

Кызыл-тасты фосфор-биле хандырарының ан-не камналгалыг болгаш бедик үре-түнелдиг аргазы болза, борбаандылаан суперфосфатты гектарга 10—20 кг фосфор онаалыр кылдыр, чаштырышкын-биле кады төгери болур. Кызыл-тас шолүнге фосфорлуг чемишчидилгени үрезин-чемишчидилге сеялкалары-биле чаштырбышаан, катай төгер чорук биология талазы-биле эргежок чугула болгаш ан-не үре-түнелдиг арга болур. Ынчаар төгерге, үнүштүң өзүлдезинниң эге үезинде фосфор-биле хандыртынылга чогумчалыг болур.

Оон-биле чергелештир бок үнүштүг шолдерге минералдыг чемишчидилге төп болбас дээрзин ажыл-агыйларның тускай эртемниглери утпас ужурлуг. Оон аңгыда шингээттинер чемиштиг бүдүмелдерниң хорзүнде кайы хире барын база чемишчидип турар үнүштерниң биологтуг хереглелин барымдаалаш турган, бедик агротехниктиг деннелге чемишчидилгени мергежилдин-биле ажыглаар херек. Өөке-дээ агротехниктиг хемчеглер-биле дүүштүр түгле мергежилдиг ажыглаан чемишчидилгелер хорзүнүн үнүш-дүжүттүрүн үнүзениң-биле экижидип база дүжүттү бедидип болур аргалыг.

Е. БАЛДАНОВА.

Недээ ажыл-агыйның дурмулга станциязының агрохимия килдизининң эргеленчизи.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫ ОРГАНИЗАСТААРЫ.
МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГАНЫ — БҮГҮ КОЛЛЕКТИВТЕРГЕ

2. Чарышты организастаарының кол-кол принциптери

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында-ла В. И. Ленин чарышты организастаарының кол-кол принциптерин тодаткан. Од принциптер массаларның ажыл-херээ-биле бүрүн бадыткаттынган болган дуржулга-биле байыттынган.

В. И. Ленин чарышты организастаарын хамыктың мурнунда чаржып турарларның хүзээлгелериниң болган чедиишкиннериниң коскү, неперенгей болуруун хандырары-биле хозаштырарын чугулалап көргөн.

Социализм болза күш-ажыдыг хөй-нийти калбак характерлиг болдуруп, күш-ажылдың кижилерин хүндү болган алдар-биле бүргеп, ажылчы чонналрның сонуургалдарының алыс нийтилешкөөн өскүдүүн үндүрер, бот-боттарындан кижилериң хоорлуксаар, күш-ажылды болган бүдүрүлгенин организастаарының депшиглелиг хевирлерин неперединксевес чоруктар-биле эптеп чок болурунга кижилерни кижизидер. Ажылчы кижи бүгүдээн, бүдүрүлгечи коллектив бүрүзү мурнакчы дуржулганы бүгү нийтилелдиң чедиишкини болдурар, ону дүрген болган бүрүн неперединр сорулгалыг.

Коммунистиг партия, профэвилелдер, хөй-нийти өскедээ организациялар чарышты кескү, неперенгей болдурар талазы-биле улуг дуржулганы мөөнөп алганнар. Бистиң чуртувуста информациянның бүгү хевирлериниң ажыыл бүдүрүлгенин чаартыкчыларын деткинирлери, мурнакчыларның чедиишкиннерин ажылчы чонналрга таныштырарынче, четпестерни илередиринче болган чайладырынче углангган.

Чарыштың чоруп турар байдалын көргүзер-биле көрүштүг кылган стендилерни, плакаттарны, хана солуннарны болган тус черниң радиодамчыдылгазын хөй-хөй бүдүрүлгелерде ажыглап турар, ол ышкаш чарыштың канчаар чоруп турарын агитаторлар болган политинформаторлар чугаалап турар. Ол дугайын хуралдарга-даа болган митингилерге-даа чугаалажып турар.

Социалистиг чарышка тиндеткилерни деткинир, алган хүзээлгелерни күүседиринге туруп келир бергедээшкининдерни чогуур өй-шаанда чугаалажыр чорук ажылчы чонналрны ажыл-ишче мобилизастаарынга, бүдүрүлгениң тодаргай сорулгаларын чедиишкиннинг шинтиризөрүнге дузаалаар.

Күш-ажылдың эң эки организачылары чокта, дединежик болур эки чижек чокта, чарыш организастаттынмас дээрээн Воронежтиң машина дугуйлары кылыр заводунуң хөй-нийти организациялары мончуг эки билип турар. Цехтерге болган участоктарга мурнакчыларның портреттерин көскү черлерге азып, бригадаларның болган чамдык ажылчыннарның күш-ажылчы чедиишкиннерин «Молния» деп хуудустарга хүннүү-не чырыдып, «Кым бөгүн мурнап турарыл» деп витриналарны доктаамал үндүрүп турар.

Социалистиг чарышты организастаарының өске бир принцини чаржып турар ишчилерниң болган коллективтериниң ажыл-чорудулгазының түүнелдерин дединеттирери болур деп В. И. Ленин санаан.

Бо принцип болза, хамыктың мурнунда чарыштың негелделерин болган көргүүлерин тодаргай тургузуп, оон киржикчилерни шын шилип алырын негээр. Кажан хүзээлгелер тодаргай болуп, олар чогуур сан азы шынар талазы-биле илередиттинген турда, чаржып турар кижилериң, бүдүрүлге коллективтериниң ажылының түүнелин түгле ынчан хынаштырып база дединеттирип болур.

Социалистиг хүзээлгелерин бүдүрүлгелериниң болган адырларының мурнунда туруп турар сорулгаларны барымдаалап тургузар. Ол ышкаш аңаа ажылчы чонналрның хууда хүзээлгелерин база саналарын киирер. Коллективтериниң хүзээлгелери ажыл-ишчилериниң инициативазын болган дуржулгазын тода илередип, чогаадыкчы чоруктуу, бар курлавырларны чөп ажыглаарынче оларны хайныктырган турар ужурлуг.

Чамдыкта бүгү-ле чарышты түгле хууда болган коллективтиг хүзээлгелер алырынче углаш, а оон соонда хүзээлгелериниң күүселдезин хынаар кылдыр организастап турар. Ындыг чарыш дээш чок болур болган саазын кырынга артар.

Коммунистиг партия социалистиг чарышка переэ чарыш алыр чорукту бүгү талабыле неперединрине, ажылчынарның, колхозчуларның, бригадаларның аразынга, чаңгыс аай болган хөй нийти продукция бүдүрер коллективтериниң аразынга чарышты калбартырынче кыйгырып турар.

Сөөлгү чылдарда тыптып келген аң эки мергежил дээш чарыш болза, чарыштың депшиглелиг хевири апарган. «Аң эки токарь», «Аң эки слесарь» дээн ышкаш өске-даа аттарны бүдүрүлгелерде ажылчынарга тыпсып, ол талазы-биле конкурстарны организастап турар. Чарыштың ол хевири көдээ ажыл-агыйда база калбарган. «Аң эки кыргыкчы», «Аң эки тараажы» дээн ышкаш мергежил талазы-биле аттарны чедип алыр дээш ажылчынар болган колхозчулар демисежип турар. Ажылдың түүнелдерин оперативтиг болган чогуур өй-шаанда үндүрериге чарыштың бо хевири кончуг эптиг боон турар.

Мергежил аайы-биле чарыштың сорулгазы түгле тинлекчилерни илередип тывары авес, а күш-ажылдың бедик түүнелдерин ажылчын бүгүдээн чедип алган турзун дээш оон-биле биддилиг ажыддаары болур.

Киров заводу чарышты ындыг янаылыг организастаар талазы-биле авээш авес дуржулгалыг апарган. Чарышка ким тинлекчи болганын тодарадып үндүрерде түгле продукция кылып бүдүрериниң нормазын күүсеткенин, материалдарны кайы хире камнап алганын, дерилгелерни чөп ажыглаан бе дээрээн барымдаалаар авес, а чогаадыкчы болган чаартыкчы ажылга, чаа техниканы неперединге, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарынга оон киржилгезин, чаңгыс сөс-биле, бодунуң участогунда, цегинде, заводунда техниктиг ажыл-чорудулгага кижи бүгүдезиниң киржилгезин барымдаалап көрүп турар.

Оон-биле кады ажыл-ишчилериниң болган коллективтериниң аразында чарыштың түүнелин үндүрерде, хөй сан-түң сүргөн ажыы чок дээрээн практика көргүүп турар. Чүге дээрге, түүнелдерин депшиттириш көөрүүн принцини чаржып турар кижилериниң ажылының аң чугула көргүүглерин айтып турар хөй авес тодаргай саннарын барымдаалап алырын негеп турар болгай. Ынчангаш түүнелдерин оперативтиг болгаш

ТӨРЭЭН ДЫЛ, ЛИТЕРАТУРА БАШКЫЛААШКЫНЫН ЭКИЖИДЕР

Бо чылдың март 23-24 хүнеринде Кызылга тыва дыл болгаш литература башкылаашкынынга турасказатқан әртем-практиктиг конференция боол әрткен. Оон киржикчилери тыва дыл биле литератураны башкылаарының айтырыгларын чугаалашкан.

Амгы үеде тыва национал литературлуг дыл хөй талалыг функцияларны күүседип турар. Аас болгаш бижимел харылзажылганың чепсээ боорундан ангыда, ол парлалганың, чечен литератураның, радио болгаш телевидениениң, театрның болгаш ботпывыгыр уран чүүлдүң, кино уран чүүлүнүң хөй талалыг функцияларын күүседип турар. Тыва дылда хөй-хөй агитас-массалыг хемчеглерни, лекция, беседаларны чорудуп турар. Төрээн дыл тывааларның амыдыралының бүгү-ле талаларында калбаа-биле ажыглаттынып турар. Амыдыралдың хөй талаларынга тыва дыл бодунуң функцияларын орус дыл-биле демнежип күүседип турар.

Тыва литературлуг дыл школага өөредириниң, башкылаашкынының база кижизидеринең дылы. Амгы үеде тыва уругларның барык-ла доозазы төрээн дылынга чугаалажыр. 7 класска чедир өөредилгени төрээн дылга чорудуп турар, 1-ден 8 класска чедир төрээн дыл биле литератураны тускай эртемнер кылдыр башкылап турар, келир өөредилге чылынган эгелээш 9—10 класстарга төрээн литератураны өөредип эгелээр. Көдээде уруглар албан черлеринде кижизидилге ажылын тыва дылда чорудуп турар. Бо бүгүден алгаш көөрге, уругларның билгилеринең үндезинниери чедип алырынга, оларны кижизидеринге төрээн дыл оныа чугула ужурдуулуг деп чүве билдингирдир. Бо өөредилге чылында школаларда 37.286 тыва уруглар өөренип турар. Тывага улус өөредилгезиниң хоочун ажылдакчыларының бирээзи М. Д. Биче-оол конференцияга савал бергеш, мынча дээн:

— Школага төрээн дыл болгаш литература башкылаарының айтырыгларын тускай конференцияга көрүп турары кончуг эки-дир. Мен аныямда башкылап чорумда башкылар-даа, өөренирчилер-даа аске чораан. Ынчан дыл өөредирде дүрүмнер өөредир, солуннар номчудар турган. Өөредилге ному чок. Ам өөредилге номнары четчир, башкылаашкынының байдалы чаа апарган. Чүве чугаалаан башкылар тыва дылды башкылаар болгаш сайзырадыр дутаймында хөй солун бодааларны чугаалады. Мен орта каттыжып тур мен.

Хоочун башкының чугаазы дыка чөптүг. Хөгжүдениң ниити херээже улус чырыдышкынының ужур-дузазы черле улут.

Тыва дыл биле литератураны башкылаарының херээжеде чедишкиннер-ле хөй. Өөредилге номнарын кылып үндүрген, үстүкү класстарның башкылары догере дээди азы дооспаан дээди эртемниг. Оларның аразында улус өөредилгезиниң тергиннери, алдарлыг башкылар-даа эвээш эвес. Башкыларның мергежилдин бедидери-биле чогуур хемчеглерни ап чорудуп келген болгаш өске-даа.

Ынчалза-даа бо дугайгы ам-даа чедир кылдынмайн туза чүүлдер бар. Чамдык школаларда төрээн дыл болгаш литератураны башкылап турарының дөмей-ле чаяыс, техниктиг херекселдер болгаш методиканың чаа арганарын ажыглап турары чегей, дыка хөй школаларда методика ажылы сула, тыва дыл кабинеттери тургустунмаан, төрээн литература методиказы ам-даа кылдынмаан, башкыларның ол талазы-биле даянып болгу дег ажылдары чок, төрээн дыл болгаш литература талазы-биле уругларның билгилериниң шынары чавыс боол турар. Ол дээрге башкылаашкында шыгыны четпестер барының хереч из-дир.

Илеткелчилер болгаш сана бергеи башкылар башкылаашкынының шынарын бедидер, өөренирчилерге быжыг билгилер бээр дээш кылып турар ажылының дуржулгазын чугаалаан болгаш кылза чогуур чүүлдерни айыткан.

Конференция төрээн дыл болгаш литератураны башкыларынга хамаарышкан рекомендацияларны хүлээп алган. Ында школаларга методиктиг ажылды күштелдирер, башкылардан негелдерни бедидер, төрээн дыл болгаш литература башкылаашкынын чаа чадаже бедидир көдүрериче утланган тодаргай хемчеглерни айыткан. Чижээзээрге, класс бүргүзүүго хамаарыштыр методиктиг айтышкынынарны азы сүмелерни чоокку үеде кылып үнүп-түзү дискетинин одургаш, үзүлдә кылыр. Ынчан база-ла «Реквием» чаңгыланып турган. Ук чернин-биле 11 шак. «Оожум оксанга боттарының походун доосканнарга» тураскаадырын башкылаар болгаш шолге турган кижилер дөгереэн хүндүлелдин ёзулалын кылып, могейин олурушканнар. Оон үеде москвачылар удуп чыткан. Чүгле Спасск суургазының шагы дөрт катап хакпан. Дүн, карагты дүне турган.

— Валентин Петрович!— дээш үн дыңналган, ынчалза-даа Биякин оны кый деп турарын эскербейн баргаи. Дежурныйлап турган хайгаракчы-капитан радиограмманың саазының сунган. Ында капитаннар: АКШ-тың ужар чүүлү Хайфонну бомбалап, миналарны бүзээлей салып турар. Америк командылал чери судноларны мугулдурдан үндүрүнер деп негеп тур — деп, дыңнатканнар.

Партияның Приморье крайкомунуң бирги секретары В. П. Ломакин-биле ол допчудоппчу чугаалашкан.

— Шалып хөделип, Москваже, флоттуң командылал черинге база дыңнадыңар. Мен дораан ажылдаар черге чеде бээр мен...— деп, Виктор Павлович чугаалаан.

Эртелеллин бажыңынга чедир узун эвес орукту дургаар Биякин халызы-биле боланып чораан: «Ыңдыг үүлгедиишкинни база кыла бергени од ышкажыл? Боду чоже-даа күш-шыдалдыг болза, улустуң чыыча шаап чадашкаш, кылыктаның турары ол бе? Бистерге база кыжаныг бе?»

ХАЙФОН, эртен эрте. Судноларның радиостанцияларыныа деп медээлээн:

«...Америк ужар чүүл ун миналы суднодан бир кабельтова хемчеэлдиг деиискээрже октаан. Оларның чыдар чери... Байдал дыка дүшкүүргүү.

Т/х «Дивногорск». Сальников».

«Кызыл хемче миналга дөмей чээрби борбак чүүл дүшкен. Олар шуптуу — өртээде турар суднолар чанында. Т/х «Бабушкин, Обздовский».

Хайфонга чоокшулаап келген — Тонкин мугулдурунга чораан теплоходтар «Певек», «Айон», «Моршанск» эң бергеи байдалга таварышкан. «Певектин» чиге кыры-биле 7-ги флоттуң корабльдериниң аар үгер бооларының октары сыгыйнып эртип, авианосецтен үжүдүп үнген бомбалар чүдүрген «фантомнар» болгаш ВДР-ниң харыы бооллаашкын кылып турар эрик батареяларының октары-даа оон кырыыбиле эртип тургулаан.

«Хайфонан дедир келген самолёт бистерни шорикгерлиг бомбалар-биле бомбалап, улуг октуг пулемёттар-биле бооллаан. Судноқун эмчизи, аштакчы, хайгыылчы, хлеб быжырыкчызы, чем белеткекчизи балыгланган. Орт болбаан.

«Певек» танкер, Устинников».

«Певек» чык болдур чүүктүг чораан. Капитан— «Орт болбаан» деп дыңнаткан. Ынчалза-даа Тонкин мугулдурунга болгаш Кызыл хемге суг белеп чалбыыштаглыг турган мыйаш болгаш... Байдал ыңдыг турган.

ВЛАДИВОСТОК. 11 шак 30. Вьетнамда бистиң бүгү-де судноларывыстың хөделимишкиниң дээш харылсаалганың аар чүүгүн Ыраккы Чөөн чүктүң пароходствозунуң начальныгы бир-ле дугаарында болуңга алган. Ол үшкү каатта болунуп кабинединче дүрген-не маңнап үне бээрге, оны далайга эжиндирипишкинниң айтыыл чон чоруунуң талазы-биле оон оралакчызы, хоочун капитан Александр Александрович Кашура маңаа олургаи. Ол өрээл ийи хонук иштинде корабльдиң лаймычы тоолу бооп, ийи хонукта олар үйгучыдыя чокка далайлар картазы болгаш радиограммаларбиле ажыддын келгеннер. Ынчап Москвага дең атпайн турган. ССРЭ-ниң Далай Флолунуң министри Тимофей Борисович Гуженкоже машина хаксыпкан. А Биякин биле Кашурага ширтилер үндүрериибиле үш шак берип каан. Валентин Петрович АКШ-тың радиостанцияларынга ыыткан дыңнадыгларын В. П. Ломакинге номчуп берген:

«Сонгу Вьетнамда судноларбелеткеи корабльдер ВДР-ниң порттарындан, бирээ эдегеде Хайфоннан үнүп чоруур диже, хүндүүеде үш шак иштинде четтиргитер. Оны тоолаас болза миналарны чеспээр дайынчы быладларга салыр апаар.

— Сиздерге чүү деп сүмелеп турлар?— деп, крайкомуның бирги секретары айтыргаи.

— Судноларны чайладып алыр...

— Силерниң ширтилериңер чүл?

— Ол черге аргар!— деп, чугаалаан, оны таныжырлап өгелээн.

— Судноларны үш шак иштинде-даа чайладып ап болбайн аан харын. Оон чүү болуруп ынчаш? Өңнүктерни аар-бээре байдалга каантар дээш ол эвес ийиаан. Мээң судноларымда ВДР-ге дыка чугула, онза херек 96 муң тонна чүк база бар болгай. Чо-оок бис оны черле ынчалдырбас бис...

Оок соонда Биякинниң сагыш-сеткилин бодунуң. Ыраккы Чөөн чүктүң эвес, а Кара далай судноларының дүвүреи берген. Чүге дээрге, олар оок харыыдан турары Оожум океанның болгаш Мурнуу-Чөөн Азияның далайларын шыва алган «харылсаалгалыг девискээрлеринде» эжиндирип киржип келгеннер. ВДР-ниң порттарынга оларның саны-даа хөй болгаш «Марат Казейдев», «Таврическандан», «Новосибирскиден», «Новославль-Залесскийден», «Гришка Аксиндан», «Зейдан»-даа улуг хемчээлдиг турганнар. Оларны Вьетфрахка хөлеэлеп берип каан-даа болза, совет экипаждар башкарып турар.

— Силерниң ширтилериңерни чүүлдүгүнеер-дир мен. Ынчалза-даа Москва чүү дээрии?— деп, В. П. Ломакин чугаалаан.

РАДИО ДАМЧЫШТЫР ХУЛЭЭП АЛГАН. «АКШтың суг кырыныҢ корабльдери Хайфон портту боолап, миналап болгаш будээлээни-биле холбаштыр Хайфонче бар чоруур бүгү судноларны байдалды тодаратқыжеге чедир Тонкин мугулдурунга, 20-ги параллельдиң девискээриниге турзукнар. Капурда.

«Кызыл хемде судноларге аймылдыг миналарны тодаратқыжеге чедир турар черлерни солуваас. Парашюттар-биле октап турар миналарны хайгаарап, душпен черлерин демдеглеиер. Биякин».

«Моршанск», «Певектен» балыгланган кижилерни доп-доораи барып алыңар. Оларны сөөртүп алгаш, Хайфоннуң госпиталынге чедирер...»

Вьетнам болгаш совет эмчилер танкерде балыгланганнарга шуптузунга ынчаның дүрген дузалаңчыларын көргүзүнеп. «Моршанск» боду болгаш Хайфонга чедер чыгаа берген оон ооске үш суднолар Тонкин турлее углаап чорупкан. Кызыл хемге 13 совет, ийи куба, бир польша судно, ГДР-ниң тутуп аскаи бир судно артып калгылаан. Социалистиг чуртталарның далайкылары совет эш-өөрүнге эш-сеткил каттыжымышкының илереткеннер. Олар шуптузу онза чугула чүүлдерни Вьетнамга чедиргеи болгаш ону дедир сөөртүр дээйн турган.

ХАЙФОН, хүндүскү үе. «Мина негелдезимнең» хуусазы-даа төнер четкен. «Переславль-Залесскийниң» аныяк, арганызымаар капитаны Владимир Прошин арткан 700 тонна чүктүг дүжүргеш, далайже эжиндирип корутпар дээш бар-ла хемчеглерни ап турган. Оон ацаа курут турган ажыы чүү боор? Дедир чоруптарын далаштырары-биле далайкылар чүдүрүкчүлеп ажыддан бергеннер. Ынчалза-даа чүктү шуптузуна дүжүрүп четтиргеннең барганнар.

Ол-ла үеде «Зейдан» Сингапурга аппаар кофеин болгаи аракпе уаун чүдүрбүшаан турган. Өске суднолар салап четпее миналар аразынга доду чүктери-биле аңаа турун бергеннер.

(Уланчылыг).

Шыдыраа

ДЕМИСЕЛ УЛАМ ЧИДИГЛЕНГЕН

Шыдыраа талазы-биле «Спартактың» бирги чери дээш маргылдаала үш салыг юөзулган. Средада сонгаарлаттынган болгаш болбайн барган оюннарны чоруткан. Новосибирскиң А. Панюкин биле бистиң «Спартактың» чемпиону Л. Мохов олар Н. Шишигин-биле сонгаарлаткан салыгларын үргүлчүлевейн, дүжүп берген. М. Алыг-оол биле В. Пальчиков оларның үшкү салыгда сонгаарлаткан салыы дайым болган.

Он-ла кежээ мастерге кандидат нормага ийи балдыг К. Сани Новосибирьнин «Спартак» нинтилелиниин чемпиону В. Зауслев-биле далаш чок, овааримчалыг эгелеп ойнаан, чоорту идепкейни алган. Новосибирь үүрзанымчыгының үргүлчү камгаланыр ужурга таварыжып, чазыглыг коштер-даа кылгылаан. Ынчалза-даа оюн доозулбаан, ынча Зауслевтиин байгалы аштырар хиреллиг.

Л. Мохов мастерге кандидат аныяк ойнакчы Валерий Пальчиковка улур шудургу ойнап, алак сөөлүнде дүжүп бээримче ону албадаан.

Бирги разрядчы Ю. Быков мастерге кандидат П. Оттурцов-биле кичээнгей чок ойнаан, мерзезин базыртыптар салыгны корбейн, далаш көш кылгаш, дораан дүжүп берген.

Турнирде мастерге алды кандидат киржип турза-даа, чамдык бирги разрядчылар дидим ойнап, олардан дулак чок мергежилдиин көргүзүп турарын демдеглеже артык эвес.

О. ИРГИТ.

Телевидение

МАРТ 30-ДЕ

МОСКВАДАН

14.30—Өңнүт телекөргүзүг. «Дириг амытаннар оранында» 15.40—Өңнүт телекөргүзүг. «Өлүмүнүг дайзын». Урыс-чечен фильм. (М. Шолоховтуң баштайгы ийи рассказын кино кылдыр тургусканы).

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.15—Телемедээлер. 18.25—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30—«Хөреңгитеннер делегейинде үлетпүр шпионнары». Төп телевидение болгаш Бүгү-эвилел радиозүүнүң политиктиг тайылбырлакчызы В. Дунаев дамчыдылганы чорудар. 19.00—«Урал чүүл мастерлери» ССРЭ-ниң улустуң артизи И. С. Плотников 20.30—«Чүрттүүн күш-ажылчы хүннери». Үлетпүр будурулгелериниң кыйгыржылгазы. 21.20—21.30—Чапсар. 21.30—Өңнүт телекөргүзүг. Дж. Пуччинниниң «Джанни Скикки» деп комиктиг операзы. Күрүменниң академиктиг «Эстония театрының шинээ. Кол рольда ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. Отс. 22.30—23.30—«Ут». Информастыг программа.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзи даатвар алыртта, бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттаар, чагбас. Сонгу-барыын угланышкынның ыяш даттың дүргени секундада 5—9 метр чедер.

Агаарның температуразы даглыг районнарга тик градус, өскелериниге 2—6. Кызылга 2—4 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кинотеатрларда

МАРТ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Разведчага таварыжта» 13.45, (бичә зал) «Ала дээрбеңнеринде шуубус чалчалары» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бичә дуңмаанның кудумчузу» 12.00, «Ийи катап хөй алыы куруг» (2 сериязы катай) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Туттурбастарның чаа ужуралдары» 11.20, «Беженге бежении», 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Адыр, мана!» 9.30, 12.50, «Алдын мыйыстар» 11.00, 14.40, 16.40, «Мен — Тянь-Шань мен» (2 сериязы катай) 18.20, 20.30 шактарда.

Силерни чалап тур

КООПЕРАЦИЯНЫҢ КЫЗЫЛДА ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ 1973—74 өөредилге чылында моон адаанда салбырларга өөренирлерни чалап тур:

САДЫГ.
КУЛИНАРИЯ.
ХЛЕБ БЫЖЫРАР.

Өөренирнинге хуусазы (мергежил аайы-биле): садыгжылар — 1 чыл, поварлар — 2 чыл, хлеб быжырыкчылары — 1 чыл.

Училищеге доосканнарга садыгжы, 4-кү разрядтың поварлыг, хлеб быжырыкчызы деп мергежилдерни тыпсыр.

Училищеге хүлээп алырда киреринниң экзамени болбас. Ортумак школа доосканының аттестады болгаш 8 класс доосканының шымалыгаын бээргаар көрүп, шилип алыр болгаш киреринге бүзээннербиле беседа чорудар.

Садыг салбырынга ортумак эртемниг ийиккие ажылдап чораан киижилерни хүлээп алыр.

Училищеге өөренирнин кузээннер моон адаанза документилерни киирер:

1. Директорнуң адынга билдириишкин.
2. Райпонуң, сельпонуң, ажылчын кооперацияның чоруткан бижин.
3. Эртемниң дугайында документ (болу-биле).
4. Ажылдан чораан кижилер күш-ажыл дептерин болгаш соолгу ажылдан турган черинден характеристиканы көргүзер.
5. Паспорт болгаш шериг билединг боду эккеп көргүзер.
6. 3х4 см. хемчээлдиг үш фоточурук.
7. Кадыгның дугайында эмия шынзылгазы.

Училищеге өөренип турган уезин ажыл стажынга киир саналар.

Училищеге хүлээп алыр дугаймында бүлдириишкинни 1973-чылдың август 1-ге чедир хүлээп алыр.

Бүлдириишкин киргергенербиле беседаны августуң 1-ден 20-ге чедир чорудар.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко көд. 41. Телефонзары 35-07, 36-54.

УЧИЛИЩЕНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Хамаатылларның кичээнгейинге

Тыва АССР-ниң Күрсстрахование эргелелиниң инспекциялары хамаатыларның ажыл-агыйыннан албан төлээр үндүргүү онаан, страхование черечилелин тыпсып эгелээн.

ХАМААТЫЛАР! Страхование үндүрүүн төлеңер! Үндүргүнү кодээ черлерге — кодээ Советке, хоорайларга — курбанкыга, ажаалга кассазынга, күрстрахованиениң инспекторларынга болгаш агентилерге төлээр.

КҮРСТРАХОВАНИЕ ЭРГЕЛЕЛИ.

ЧУРУКТА: Кызылдың педагогика институдунуң биохимия факультединиң бөлүк үшкү курсчулары гистология кичээлинде.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Улуг өг-буле

Шагаан-Арыгның № 2 ясли-садында 150 бичии чаштар олак сергек өзүп, доругун, культуразы чараш аажылчаңга кижизиттикип турарлар. Улуг болукчуң уругларынга ол хүн дыка кичээли чорун турган. Кижизидикчи Ольга Михайловна Стребкова адаары берге состерни шын адаалып өөреткен, уруглар ону катаптаарын ораладыкканнар. Ольга Михайловна мында 21 чыл дургузукда ажылдап турар болгаш бичии кижилер-биле чүүү кылга эки дээрзин тодаргай билир.

Беш харлыг Таня Бочегурова совет солдат дугайында шүлүктү өткүт, тода чугаалаанын сонуургадыкпас. Бичии Эремаа шивижиттеш чураан, оон кырында кушкаш чемгерер черни база утпаан. Уруглар ниитизе ажыктыг ажыл-ишке чаңчыгары комчуп чүзүл. Ясли-садта ону база утпаан. Ол хүн база ийи кижи дежурныйлаан турлар. Чечектерни суггарар, ажаакчыларга алак-сала эмгелээримге дуглаажыр ужурлуг.

Белеткел болуунуң бичии оолдары матрос таңцызын комплгай ойнадылар. Уруглар таңцыларын чараш болду. Аяа дугайында куба ырны база күүсеткен.

Музыка башкызы Николай Николаевич Евсеев уруглар-

РАЙОННАРДАН СПОРТЧУ МЕДЭЭЛЕР

ВОЛЕЙБОЛГА БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ. Волейболга Эрзин районнуң бирги чери дээш маргылдаа болуп эрткен, аңаа үш шилиндек команда киришкен. Спортчу демиселдиң түңнелинде Эрзинниң № 1 командазы тиилекчи болган.

Самагалдай суурнуң волейболистер командазы эрзинчилер-биле эш хуузунуң ужуражылгазын база кылган.

А. ДЕМБРЕЛЬ

* * *

КЫЗЫЛ-ДАГЖЫЛАР ТИИЛЭЭН. Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозка салбырлар аразынга хаак боргаш шыдыраа маргылдаазы эрткен.

Команда талазы-биле кызыл-дагжылар бирги черни алган. Бо салбырның шыдыраачызы Д. Даржаа, хаакчылар В. Куулар. К. Дамчай, К. Даспак эки түңнелдиг болганнар.

Д. МОНГУШ.

* * *

КОЛХОЗТУҢ ЧЕМПИОНУ. Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозтуң шыдыралга чемпионуң илередири-биле маргылдааны организастаан. Орта 17 шыырак шыдыраачы киришкен. Оларның аразында республиканың шыырак шыдыраачылары Оңдар Өмер-оол, Максим Монгуш, хоочунар Монгуш Дамбаа, Оңдар Данзын-оол болгаш өскелер-даа бар.

Максим Монгуш 14,5 санны алгаш, колхозтуң чемпиону болган. Оңдар Өмер-оол ийиги черни эзлээн.

Х. АЛДЫН-ООЛ.

Репортаж-хроника

ВЛАДИВОСТОК. 11 шак 30. Вьетнамда бистиң бүгү-де судноларывыстың хөделимишкиниң дээш харылсаалганың аар чүүгүн Ыраккы Чөөн чүктүң пароходствозунуң начальныгы бир-ле дугаарында болуңга алган. Ол үшкү каатта болунуп кабинединче дүрген-не маңнап үне бээрге, оны далайга эжиндирипишкинниң айтыыл чон чоруунуң талазы-биле оон оралакчызы, хоочун капитан Александр Александрович Кашура маңаа олургаи. Ол өрээл ийи хонук иштинде корабльдиң лаймычы тоолу бооп, ийи хонукта олар үйгучыдыя чокка далайлар картазы болгаш радиограммаларбиле ажыддын келгеннер. Ынчап Москвага дең атпайн турган. ССРЭ-ниң Далай Флолунуң министри Тимофей Борисович Гуженкоже машина хаксыпкан. А Биякин биле Кашурага ширтилер үндүрериибиле үш шак берип каан. Валентин Петрович АКШ-тың радиостанцияларынга ыыткан дыңнадыгларын В. П. Ломакинге номчуп берген:

«Сонгу Вьетнамда судноларбелеткеи корабльдер ВДР-ниң порттарындан, бирээ эдегеде Хайфоннан үнүп чоруур диже, хүндүүеде үш шак иштинде четтиргитер. Оны тоолаас болза миналарны чеспээр дайынчы быладларга салыр апаар.

— Сиздерге чүү деп сүмелеп турлар?— деп, крайкомуның бирги секретары айтыргаи.

— Судноларны чайладып алыр...

— Силерниң ширтилериңер чүл?

— Ол черге аргар!— деп, чугаалаан, оны таныжырлап өгелээн.

— Судноларны үш шак иштинде-даа чайладып ап болбайн аан харын. Оон чүү болуруп ынчаш? Өңнүктерни аар-бээре байдалга каантар дээш ол эвес ийиаан. Мээң судноларымда ВДР-ге дыка чугула, онза херек 96 муң тонна чүк база бар болгай. Чо-оок бис оны черле ынчалдырбас бис...

Оок соонда Биякинниң сагыш-сеткилин бодунуң. Ыраккы Чөөн чүктүң эвес, а Кара далай судноларының дүвүреи берген. Чүге дээрге, олар оок харыыдан турары Оожум океанның болгаш Мурнуу-Чөөн Азияның далайларын шыва алган «харылсаалгалыг девискээрлеринде» эжиндирип киржип келгеннер. ВДР-ниң порттарынга оларның саны-даа хөй болгаш «Марат Казейдев», «Таврическандан», «Новосибирскиден», «Новославль-Залесскийден», «Гришка Аксиндан», «Зейдан»-даа улуг хемчээлдиг турганнар. Оларны Вьетфрахка хөлеэлеп берип каан-даа болза, совет экипаждар башкарып турар.

— Силерниң ширтилериңерни чүүлдүгүнеер-дир мен. Ынчалза-даа Москва чүү дээрии?— деп, В. П. Ломакин чугаалаан.

РАДИО ДАМЧЫШТЫР ХУЛЭЭП АЛГАН. «АКШтың суг кырыныҢ корабльдери Хайфон портту боолап, миналап болгаш будээлээни-биле холбаштыр Хайфонче бар чоруур бүгү судноларны байдалды тодаратқыжеге чедир Тонкин мугулдурунга, 20-ги параллельдиң девискээриниге турзукнар. Капурда.

«Кызыл хемде судноларге аймылдыг миналарны тодаратқыжеге чедир турар черлерни солуваас. Парашюттар-биле октап турар миналарны хайгаарап, душпен черлерин демдеглеиер. Биякин».

«Моршанск», «Певектен» балыгланган кижилерни доп-доораи барып алыңар. Оларны сөөртүп алгаш, Хайфоннуң госпиталынге чедирер...»

Вьетнам болгаш совет эмчилер танкерде балыгланганнарга шуптузунга ынчаның дүрген дузалаңчыларын көргүзүнеп. «Моршанск» боду болгаш Хайфонга чедер чыгаа берген оон ооске үш суднолар Тонкин турлее углаап чорупкан. Кызыл хемге 13 совет, ийи куба, бир польша судно, ГДР-ниң тутуп аскаи бир судно артып калгылаан. Социалистиг чуртталарның далайкылары совет эш-өөрүнге эш-сеткил каттыжымышкының илереткеннер. Олар шуптузу онза чугула чүүлдерни Вьетнамга чедиргеи болгаш ону дедир сөөртүр дээйн турган.

ХАЙФОН, хүндүскү үе. «Мина негелдезимнең» хуусазы-даа төнер четкен. «Переславль-Залесскийниң» аныяк, арганызымаар капитаны Владимир Прошин арткан 700 тонна чүктүг дүжүргеш, далайже эжиндирип корутпар дээш бар-ла хемчеглерни ап турган. Оон ацаа курут турган ажыы чүү боор? Дедир чоруптарын далаштырары-биле далайкылар чүдүрүкчүлеп ажыддан бергеннер. Ынчалза-даа чүктү шуптузуна дүжүрүп четтиргеннең барганнар.

Ол-ла үеде «Зейдан» Сингапурга аппаар кофеин болгаи аракпе уаун чүдүрбүшаан турган. Өске суднолар салап четпее миналар аразынга доду чүктери-биле аңаа турун бергеннер.

(Уланчылыг).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амытырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кедээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келээйи барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 701.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сатыныың газазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС —00527.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнделеп эгидилгенге

ШЫН

1973 ЧЫЛ
МАРТ
31
СУББОТА
№ 76 (9152).
Өртээ 2 кеп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

БЕШ ЧЫЛДЫҢ МААДЫРЛАРЫ — ЧОГААЛДАРНЫҢ МААДЫРЛАРЫ

Март 29-та Москвага ССРЭ-ниң Чогаалчылар авиделиниң Баштаар черииниң IV пленуму болуунуң ажылын доозган. Илеткедчи —ССРЭ-ниң Чогаалчылар авиделиниң Баштаар черииниң бирги секретары Г. М. Марков болгаш саналдарген кижилердээ чаа амыдыралдың тургузукчуу совет кижи—чогаалдарының кол маадыры боолу артыпшаан, оон ажылхерээн, амыдыралын тырыдары чогаалчыларның хүндүлүг хүлээлгези дээрзин онзалап демдеглээнер.

Партиниң XXIV съездизиниң, СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлеринде, а ол мышкаш ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чылынга туразаатка байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Чигинде секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелиндеге айыттыгаан сорулгаларны күүседир дээш совет кижилериниң ниити сорук киришкинниг ажылынга совет литераторлар боттарының үлүүн база-ла киирип турарын демдеглээн доктаалды пленум хүлээп алган.

Пленум оон-биле ажылын доозган. (СЭТА).

Н. В. ПОДГОРНЫЙ ИНСТИТУТКА ОРДЕННИ ТЫВЫСКАН

Март 29-та Москванын ады-чем үлетиүрүүнүң технологтуг институдунуң профессорлары, башкылары, аспирантылары, студентилери болгаш алдан-хаакчылары Эвиледдер бажыңының колонналыг залынга чыылганнар. Анаа үлүг ажыл-агыныга специалистер белеткээринге болгаш артем шинчилелдерин хөгжүдеринге үлүг ачы-хавыяазы дээш институттуң шаңнатканы Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин тыосырынга тураскаатказар.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, СЭКП-ниң МХК бирги секретары В. В. Гришин, ССРЭ-ниң министрлери С. Ф. Антонов, В. П. Ленц, З. Н. Нуриев, партия, совет, хөй-ниити организациларының төлээлекчилери.

Хуралдың киржикчилерги СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга үлүг кодурлуушкүүнүн-биле соңгаан.

Н. В. Подгорныйны чыыгаанар хүндүткел-биле уткаан болгаш ол чүве чугаалаан.

Ол, СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш чазааның өмүүжээниден студентилерге, аспирантыларга, профессорларга болгаш башкыларга алдарлыг юбилейни база бедик шаңналы холбаштыр байыр чедиргеп.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткаңы бө беш чылдың кол сорулгазы —улустуң өмүдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин дыка кодурерин хандырары— беш чылдың баштайгы ийи чылының планнарын боттандырары-биле холбаштыр амыдралда чедиишкинниг күүсеттиккен турар.

Бистер бодаа кижи төрелгетеенин амыдыралының бүгү талазында эртем-техниктиг революция шиитпирлиг салдарын чедирип турар үеде чүрттан турар бис. Социалистиг шинтилеге оон чедиишкиннери улам долу болгаш хөй талазы болур.

Чүгүле эртем айтырыгларын хөңү-биле шинчилээри, машина-техниканы үлетүрге калбаа-биле ажыглаары бөгүн дешилгенин чайлаш чок чүүлү болурун демдеглээш, ол институтту доозаан специалистерниң бө талазы-биле чүгүле рольдуун Н. В. Подгорныйны айыткан. Ону 17 мун ажыг инженер доозуп үнген.

Совет улустуң эң эки чаңчылдарының, улус Ленинниң хөрээнің шынчы салгакчылары — аныяк кижилерниң бүгү талазы хөгжүдээнин Коммунистиг партия кажан-даа улус ужур-дузалыг деп көрүп чораан дээрзин Н. В. Подгорный чугаалаан. Комсомолчулар, чүрттүн бүгү аныяк оолдар кыстары беш чылдың маадырларының үдегери-биле бистиң Ада-чурттаачаагай чорууларын дээш боттарының күжүн болгаш инициативазын күш-ажылчы чогаалдыкчы ёзу-биле илереллер дээрзинге партия болгаш улус хамаарыжы-биле бүзүрээр.

Бистиң ам амыдыраа кылыр турарывыс 1976—1990 чылдарда чүрттү хөгжүдеринің үр хуусаалыг перспективтиг планның амыдыралга херек кырында күүседириниң парын сорулгазы чогум-на оларга оңаашкы турар.

Н. В. Подгорныйны бодуңуң чугаазынга СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет күрүнеңниң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының база тайылбырлаан. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткаңы тайбыңның программазын боттандырарынга улус чедиишкиннер — Коммунистиг партияның, Совет күрүнеңниң, бистиң бүгү улустуң улус күжегеминиккининиң түңнели-дир деп ол демдеглээн.

Дараазында Н. В. Подгорный ол институтту Күш-ажылдың Кызыл Тук орденинге шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчаан, залга олурганнар диниттиг адыш часкаан турда, ону институттуң тутуунга кадаан.

Н. В. Подгорныйның чугаазын чыыгаанар улус киржегей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннарны боот тургаан.

Институттуң ректору, РСФСР-ниң эртемнин алдарлыг амыдакчызы, техниктиг эртемнер доктору Н. Ф. Гатилин харыы сөс ап, чүве чугаалаан, бедик шаңнал, институттуң ажылын үлүг-биле үнелээри дээш партияның Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге хамызы-биле өөрүп четтиргенин институттуң бүгү коллективиниң өмүүжээниден илергейлээн.

Студентилерниң Бүгү-эвилел слёдузунга СЭКП ТК-ның Чигинде секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында, партияның дээди школа дугайында шиитпирлеринде айыткаңы кол-кол сорулгаларже бистиң коллективтиң бүгү амыдыралы уланган деп ол демдеглээн.

Муралдың киржикчилерги СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагаазы чаңгыс үнбиле хүлээп алган.

(СЭТА).

ПАРТДОКУМЕНТИЛЕРНИ СОЛУП ТУРАР

Ол хүнүң коммунист бүрүзү бодуңуң чүрээнге иезээ-мөңгеде арттырар. Ол болза сеткил хамыжыкшынныг, тураскаалыг болуушкун — партия биледиң аңаа тывысканы хүнүүр! Ол болза кижиниң амыдыралын чаазы-биле хереглеп, чоңуң авангардынга хамаарышкан кижи-дир мен деп сорук киришкинниң бодал-биле оңу чалгынаалдырып, бедик харымсалганың медерели-биле бадыткап турар.

СЭКП-ниң муң-муң кежигүннери партияның чаа биледи аңаанвар. Партияның үндезилевилиниң болгаш баштыңгызының ол документте парлап каан оңуур-хевири, оон: партия — бистиң үевистиң үгааны, алдары болгаш бүүрү дээш хандыкпылдыг состери — өндүр улуг ленинчи партияның кежигүнү болуру дээрге бодуңуң чоңунга бүзүрел-биле болгаш ылыңны-биле бараан болур, бодуңуң бүгү күжүн болгаш билиин ол чоңуң эрге-ажыы дээш, коммунизмниң тиилелгези дээш демиселиве бээр дээш ол-дур. Бир дугаарлыг партия биледиң Владимир Ильич Ленинниң адынга бижээн дээрзин коммунистер, бүгү совет кижилер кайгамчыктыг сеткил хамыжыкшыны-биле уткаан.

«Мээң бүгү эш-өөрүм-биле бир дөмей, үгаан-бодал талазы-биле көстүп көрбээн кодурлуушкүнүнүг болуп тур мен— деп, чаа партбилетти ап тургаш, Москвада «Калибр» заводтуң слесары А. Г. Лосев чугаалаан. — Ленинниң партиязының хүрээлеңинге чорууру хүндүлүг болгаш харымсалгалыг-дыр». Ол коммунист бодуңуң аргаларын санап өөргеп, чыл планның мурнунда бодап турганы ышкаш, декабрь 1-ге чедир эвес, харын ноябрь 7-ге чедир күүседирин шиитпирлээн.

Бо хүннерниң онза байдалы мындыг-дыр. Партия документилериниң солуушкунуңуң эгелээни-биле хайыыкан сорук киришкинни, күштүг болгаш энергияның кодурлуушкүнү, бүгү улусчу социалистиг чарыштың киржикчилериниң күш-ажылчы тодаргай ажыл-херээ болза, беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының олаңнарын амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга бодуңуң салыышкынын көөрүдүр талазы-биле иэнг күзел кылдыр шилчип турар.

Чүгүле организас-политиктиг хемчег болур документилер солуушкунуңуң үжүр-дузазы бөгүн оңза илергей көстүп турар, оон ниити партийжи утказы болза коммунистерниң авангардчы ролюн күштелдирери, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле парторганизациларының ажыл-чорудулгазын улам эңнежидеря болуп турар. Чоруттуунган белеткеп ажылының хемчээлиниң үлүү партийжилериң амыдыралының болгаш ажылының бүгү талаларында илереп турар. Оларның идепкейи, инициативазы бедээп, партияның хөрээ дээш харымсалга оскен, партийжи хүрээлеңниң арыг болуруның дугайында сагыш салышкыны улгатkан.

Документилер солуушкунуу — парторганизация бүрүзүнге, коммунист бүрүзүнге ыңгыры болгаш негелделиг шылгалда. «Бедик атты шывыдар дээш, бүгү-ле үүлдерин кылып тур мен бе?»—деп бо айтырыгны чаа билетти алырынга белеткеңниг тургаш, партия кежигүнү кижи болуурга катап-катап салыр үжүрлүг. «Бистиң бүгү күштериивис болгаш күралвырларывыс хедеңнээ кирген бе?»—деп бодал-биле партия организациялары боттарының ажылын ам көөр үжүрлүг.

СЭКП ТК-ның декабрь (1972 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниң «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чылының дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелиидеп айыттынган сорулгаларын коммунистер хуралдарынга, партия комитеттериниң пленумнарынга бүгү талазы-биле чугаалажыны көргүлээн. Ол сорулгалар улуг болгаш нарын. Партия болза ажыл-агыйны чорударын дүрген калбартырынче угланмышкынны салгаш, экономиктиг политиканга эргидеги боттандырып турар. Мында чугаа болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиреринің болгаш эртем-техниктиг дешилгенин дүргедиринип, ам ажылдап турар бүүрүлге бүүдүлерин улам долуулу-биле ажыглаарының аргазы-биле, ажыл-агыйга киирген рубль бүрүзүнден, тонна металл, оттулар үүл, чемишчидилге бүрүзүнден бедик эгидилгенин чедип алырыбле экономиктиг өзүлде улам улуу-биле оон хамаарышкан турарун дээр дугаймда чорун турар. Бистиң идей-кижизидилгеливис ажылывыс база чаа чадаже кодурлуп турар.

Ол бүгү болза партдокументилерни солуур талазы-биле хемчегдерни болгаш солуушкунуңуң бодун-даа ойу келген ажыл-агый-политиктиг айтырыглар-биле улам сырый холбаштырарын партия организацияларынга үлэдеп турар.

Партийжи ажылдың дээштиниинг эң чугула коргузүглеримиг бирээзи — документилер солуушкунунга ол-бо партия организациязының байдалды канчаар белеткээни болур. Мында болза бедик негелделиг, бот-шүгүмчүлелчи чоруктуг, четпестерге ёзулуг большевикчи ёзу-биле эптешпезиниң дугайында чугаа чорун турар. Чамдык коммунистер ажылынга, хөй-ниити амыдыралынга болгаш хуу амыдыралынга боттарының партийжи хүлээлгелерин күүсетпейн турар фактыларны канчап-даа таарымчалыг деп санаан болбас. Чижээ, төгөйленчек, сагышга-чуруум чок, салдынчак, чаавый, хоптак, арагачы дээн мышкаш үүлдер партия кежигүнү деп бедик ат-биле дүгжүр бе мынчап? Черле дүүшпес. Ёзулуг коммунист кижи олар-биле эптежип болбас. Оон хүлээлгези — хожудаңгай хөөнненгре ойтур шавыышкынны бээри, партияның медерелдиг болгаш идепкейлиг даймчызы болуру.

Документилер солуушкунунга белеткел ажылы партия организацияларын дмка улуг дуржулга-биле, ажылдың чаачаа хевирлерин болгаш аргаларын-биле байыткан. Ам болза, бүгү-ле ажыктыг, боттуг үүлдерни долуулу-биле ажыглавышаан, ол дуржулганы болдупар-да кинчаңгейлиг-биле шиитпиидип түңнээри болгаш оон-биле кады партияның эге организацияларының дайынчы шинээнин улам ыкай бедиреринің чедип албышаан, ёзу барымдаалаар чоруктарны шиитпирлин-биле чайладыры чугула.

Солуушкунуу чорударының организас-техниктиг талазы чугула ужур-дузалыг. Ынчаарга партияның бүгү-ле республика, край болгаш область организацияларында оон эгелээни билдингир болгай, ынчалза-даа ол партия организациялары бүрүзүнде — ол ажыл баштай чамдык хооркомпарга болгаш райкомнарга, райком эргелиг парткомнарга эгелээн соонда, документилер солуушкуну бүгү партия комитеттеривиге калбара бергенде ажылдың шыырак-даа, кошкак-даа талаларын барымдаалап көрүп болур төлээде, оларның практикалыг оңза кинчаңгейлин-биле өөреиин көөрү чугула.

Чижээ, СЭКП-ниң Москва хооркомунда болза наймыжылдың бүгү райкомнарының секретарылары болгаш эскедаа ажылдакчылары документ солуушкуну эгелей берген чөлөрге оон чорудулгазы-биле боттары барып танышкан турарынче сагыштыг салган. Хооркомга баштайгы недеслерлиг түңнелдерни тодаргайы-биле чугаалажын көргеп. Бо хүннерде партияның район комитеттеринің ажыл-чорудулгазы канчаар тургустуганын сайгарып көргүлээн, солуушкуну ылавылалдыг организастаарының эргежок чугулазынче, маңаа далажын, дүргедеп, чарып кылып болбазынче кинчаңгейлиг база катап углаан.

Партия документилериниң солуушкуну улам-на калбарын турар. Чаа-чаа партия комитеттери ол ажылче кирип эгелээн, оон-биле кады бо ажылга сөөлүүредим кирер партия организацияларында белеткелдер уламчылап турар. Кол чүве— ленинчи партияның кежигүнү деп бедик атты болгаш оон ужур-дузазын коммунист бүрүзү улам хамызыбле медереп билгеп турарынга ол ажыл идигин берген, партияның миллион-миллион демиселивилериң коммунизмниң хөрээ дээш чаа-чаа алдарлыг үүлелерин будүрериинче сорук киирген турар кылдыр, ол ажылды ынчаар чорудары болур.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

ТАРЫЛГАГА БЕЛЕН

Часкы тарылганың эгелээр хүнүнери чоокшулап келген. Улуг-Хемде «Найырал» совхозтуң Шанчы бригадазының тараажылары болгаш механизаторлары бо чылын 6 мун ажыг га тараа культураларын тарыыр. Аңаа чажар үрезин бүрүнүбиле четчир.

Механизаторлар бо хүннерде органиктиг чемишчидилгени тарылга шөлүнде төп турар. Мурнакчы тракторист Маадыр-оол Байыр 105 га черде чемишчидилгени чашкан.

Бригадада илиртээшкин чорудар чеди агрегат кожуг херекселдерибиле кады белен, андазыннар болгаш лушильниктер четчир.

Бо хүннерде хову турлагларында ниити чүрттелга бажыңын септээш, механизаторларга оруннарны салгылап каан. Хову турлаан шимеп-каастаар ажылды ам чорудуп турар.

К. МААДЫ.

Мал ажылы—шалыпчы фронт

Деңзини бедидер

Назыты Сатович Таспактың хары ам алдан. Ынчалза-даа бодуңуң ынак мергежилиинден чарылбаан: хөй кадарбшаан хевээр. Ортуң оглу Удаатай-биле кады 537 дотпе кадарын турар.

Хоочуң малчын ниитинин малын 1949 чылдан. Ак-Тургутта баштайы колхоз тургустунгандан бээр кадарын келген. Ол үеин дургузунда оон үре-түңнелдиг ажылдап келгенин Ленинчи юбилей медалы деречилеп тарар.

Малчынның ажы-төлү ам шупту өг-бүленнир. Оларның хөй кезии база-ла малчыннар апарганнар. Шаңгыя Оюу биле Дукар мурнакчыларга санадып турарлар. Оларны мал ажылынга ачазының хандыкшыткаңы чугаажок.

Назыты Сатович соолгу дөрт чылда ирт кадарын келген. Эрткен чылын оон күрүнеге дужаагаш ирттериинин бирээзинин-не ортумак деңзизи 45 килограмм болган. Хоочуң малчын бо чылгы дөтпелериниң ортумак деңзизин бээ оон кудулатпазын хүлээнген.

К. КОМБУ.

Улуг-Хем район.

Чүстен чүстү

Узуи-Сайыр бамында аалга изэривиске, малчыннар хөй мажаазының кырында хар аштаан турлар. Хураганнар намаа чанында сиген чип, дөшкилешкен.

— Хур ыыш болду. Хемнеустуң деңгээни ам-даа эки. 340 хөй чүве. Нургулайында дегерези торуптү. Чаш төлү менди —деп, Иннокентий Санчы чугаалады. Оон кадайы Тамара база-на бисие маттыжып, кыштаглаашкынынны макчаар эртмогенин сонуургатты.

Аныяк кадарчылар Иннокентий биле Тамара Улуг-Хемде «Куш-ажылдың хөстүүсовхозтуң Эйлиг-Хем салбырынга 1968 чылдан бээр ажылдаан. Бо үениң дургузунда олар совхозтуң мурнакчыларының одуруунга киргеннер. 1972 чылда чүс хойга онаштыр 120 хурагаанны совхозунга олар остуруп бергеннер. ССР Эвилелиниң бемеи чыыынга турасказаатkан социалистиг чарышка ол хире көргүзүүнү чедип алганы дээш, аныяк ог-бүле приёмнин-биле шаңнатнан.

Частың чылгы күннери Узун-Сайырда келген. Иннокентий биле Тамараның чүс хойга онаштыр 100 кураган, хой бүрүзүнден 2,5 килограмм дун аңыр хүлээлгезинниң ииусеттикнеринге чигзинниг турбас.

О. ДАЖЫ.

Хүлээлгезин күүседир

Каа-Хем районда «Ленинчи ёруке» колхозтуң мурнакчы хойжузу Хертек Кан-оол бо чылын төрүүр чүс хойга онаштыр 100 хурагадны доруктурарын, бир баштан-на 3,4 кг дүктү кыргып алырын хүлээнтеп. Ону күүседирибиле кыштан малын хүр ажырарының бүгү хемчегерин алган. Сигеп, сула коданда четчяри-биле бар, сутаа хойларга үргүлүү берип турар.

Малчының хойлары кыштан хур ашкан, бо хүннерде олар оолдап эгелээн. Коданда 400 ажыг төрүүр хой бар, оон 160 хиреэи төрүүкеп, баштайгы хурагаанар менди алдынган. Хойжу хүлээлгезин күүседирииге долу бүзүрелдиг. Ону ажыл-ниин теречилеп турар.

А. ХОМУШКУ.

Кызылдың алгы заводунуң ажыл-ишчилери беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылын күш-ажылчы улуг кодурлуушкүн-биле демдеглеп турар. Февральда олар 5300 эжеш кидие иник белеткээр планныг турда, ону 5055 кылдыр күүсеттикнен.

Ында будурүзлегиин мурнакчызы Мария Данилевна Баева эрткен ийи айларның планын 142—145 хуу күүсеткилээн (үстүүде чурукта). Ол-ла заводта ажылдап турар Мария Карамжоковна Ооржак будурүзге планын доктаамал ажыр күүседип, ажылдың шыырын тергиин кылдыр кылып турар (адаанда чурукта).

Ам олар бүгү улусчу социалистиг чарышка киришкеш, бедиткен чаа хүлээлгелерни алган, ону түгэе долуулу-биле эвес, харын ажыр күүседир дээш кызымак ажылдап тураразар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Коммунистиг субботникке

СЭКП-ниң Бии-Хем райкому Ленинчи коммунистиг субботникти эртгиреринин район штабын бадылап тургускан. Оон кежигүннерниг партия, комсомол болгаш профсвиюл организацияларының төлээлерин бадылаан. Штаб организастыг ажылды чорудуп эгелээн. Районнуң коллектив бүрүзүнде бо талазы-биле тайылбыр ажылын чорудуп, субботникке кызыл ажылларны тодаралып турар.

Чоңнуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективиниг хурал пилорама коллективи ол хүн чаңгыс кижи дег коммунистиг субботникче үнүп, 20 кубометр ыыштың хирээдеп белеткээрин хүлээнген. Ол ышкаш даараныла иеги база-ла хүн нормазын ниитизи-биле 140 хуугa күүседир деп сөзүн берген.

Коммунистиг субботниктиң хүнүнде комбинат ниитизибиле 30 кубометр чүдүктарны болгаш 50 кубометр ыыштың белеткеер. 16 кубометр материалды ийдер, Туран хоорайның албан организацияларынга 100 кубометр ыыштың сөөртүп эккеп бээр. 145 рубльлиг столяр, 250 рубльлиг даараан кылыгларын белеткеп кылыр. Ниитизи-биле ол хүн 1200 рубльлиг продукциязын бүзүрер болгаш күрүне фондузунче 400 рубльлиг шилчидер деп шиитпирлээн.

Субботникке тураскаатkан хуралдар «Сельхозтехника» салбырынга, «Кызыл тараачын» колхозтуң Туран сүтбараан фермазынга организастыг болуп эрткен. Колхоз, совхозтарның ажыл-ишчилери ол хүн хову, шөлдерде сабанны сөөртүп, малчыннарның кажаа-хораазының корженин аштап, часка белеткел ажылдарын чорударлар. Районнуң культура ажылдакчылары, школа коллективтери Туранның болгаш суурларның чаагайжыдылгазынга боттарының үлүүн киирердер.

Бистиң мөрр.

Ленинчи партияның дайынчы отряды

(Чөвүлел хурал доозулган)

Кремльдиң Улуг ордузунга март 29-та. Бүгү-арминиың партия организацияларының секретарларының V чөвүлел хуралы ажылын доозган. Аңаа Чепсектиг Күштериниң, шериг келектериниң, кызыгаар болгаш иштики-даа шеригларниң төлээлекчилери киришкен.

Чөвүлел хуралдың ажылынга эштер Ф. Д. Кулаков, М. А. Суслов, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, Б. П. Пономарев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев олар киришкен.

Бүгү-арминиың партия организацияларының секретарларының чөвүлел хуралында СЭКП-ниң Төп Комитединиң баймырлыг чагаазы коммунист-дайынчыларның чүректеринге оорткан. Ол документтиде Советтер чүртүнүң бүгү дайынчыларының ажыл-хөрээн бедии-биле үнелээн. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Чигинде секретары Л. И. Брежневтиң ат салгааны ол баймырлыг чагаада Чепсектиг Күштерге партийжи-политиктиг ажылдың үүлүн-дүлүг чүүлдериниң бирээзи болуруи ында айтылган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери ССРЭ-ниң Камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречконуң болгаш Совет Армиязының болгаш Шериг-Далай Флодуның Кол Политиктиг эргелелиниң начальныгы армия генералы А. А. Епишевтиң Чепсектиг Күштерге партийжи-политиктиг ажылдың чүгүле айтырыгларының дугайында илеткелдерин дыңнаан, чугаалашкан.

Бүгү-арминиың партия организацияларының секретарларының чөвүлел хуралы СЭКП Төп Комитединиг чагаазы үлүг кодурлуушкүнүбиле хүлээп алган.

(СЭТА).

ИДЕОЛОГТУГ АЖЫЛДЫҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

(Кызылдың партия активиниң хуралындан)

Бо чылдың март 29-та Кызылдың партия активиниң хуралы болган. «Совет Социалистиг республикалар Эвилелиниң бежен чыл ооңуң дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниг холбаштыр идей-политиктиг ажылды күштелдиреринің болгаш ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгелиниң дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелги СЭКП хооркомунуң ийиги секретары С. М. Кудажы киргаан.

Илеткелчи болгаш саналгерген эштер эш Л. И. Брежневтиң илеткели болгаш юбилейлиг хуралдың эске-даа документилеринге ажылчы чоннарның чаа-чаа политиктиг болгаш күш-ажылчы кодурлуушкүнүң хайыыктырганын, ол документилер партия, совет, профсвиюл, комсомол болгаш ажыл-агый организацияларының организастыг болгаш политиктиг ажыл-чорудулгазының үндезинин болуу бергенин демдеглээн.

Идеологтуг ажыл, массаны кижизидилгенниң айтырыглары партия болгаш оске-даа хөй-ниити организацияларның, школа, культура албан черлериниң, бүгү хөй-ниитиниң кинчаңгейлиниг дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелги СЭКП хооркомунуң ийиги секретары С. М. Кудажы киргаан.

Илеткелчи болгаш саналгерген эштер эш Л. И. Брежневтиң илеткели болгаш юбилейлиг хуралдың эске-даа документилеринге ажылчы чоннарның чаа-чаа политиктиг болгаш күш-ажылчы кодурлуушкүнүң хайыыктырганын, ол документилер партия, совет, профсвиюл, комсомол болгаш ажыл-агый организацияларының организастыг болгаш политиктиг ажыл-чорудулгазының үндезинин болуу бергенин демдеглээн.

Идеологтуг ажыл, массаны кижизидилгенниң айтырыглары партия болгаш оске-даа хөй-ниити организацияларның, школа, культура албан черлериниң, бүгү хөй-ниитиниң кинчаңгейлиниг дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелги СЭКП хооркомунуң ийиги секретары С. М. Кудажы киргаан.

Идеткелчи болгаш саналгерген эштер эш Л. И. Брежневтиң илеткели болгаш юбилейлиг хуралдың эске-даа документилеринге ажылчы чоннарның чаа-чаа политиктиг болгаш күш-ажылчы кодурлуушкүнүң хайыыктырганын, ол документилер партия, совет, профсвиюл, комсомол болгаш ажыл-агый организацияларының организастыг болгаш политиктиг ажыл-чорудулгазының үндезинин болуу бергенин демдеглээн.

Идеологтуг ажыл, массаны кижизидилгенниң айтырыглары партия болгаш оске-даа хөй-ниити организацияларның, школа, культура албан черлериниң, бүгү хөй-ниитиниң кинчаңгейлиниг дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелги СЭКП хооркомунуң ийиги секретары С. М. Кудажы киргаан.

Идеткелчи болгаш саналгерген эштер эш Л. И. Брежневтиң илеткели болгаш юбилейлиг хуралдың эске-даа документилеринге ажылчы чоннарның чаа-чаа политиктиг болгаш күш-ажылчы кодурлуушкүнүң хайыыктырганын, ол документилер партия, совет, профсвиюл, комсомол болгаш ажыл-агый организацияларының организастыг болгаш политиктиг ажыл-чорудулгазының үндезинин болуу бергенин демдеглээн.

Идеологтуг ажыл, массаны кижизидилгенниң айтырыглары партия болгаш оске-даа хөй-ниити организацияларның, школа, культура албан черлериниң, бүгү хөй-ниитиниң кинчаңгейлиниг дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелги СЭКП хооркомунуң ийиги секретары С. М. Кудажы киргаан.

Идеткелчи болгаш саналгерген эштер эш Л. И. Брежневтиң илеткели болгаш юбилейлиг хуралдың эске-даа документилеринге ажылчы чоннарның чаа-чаа политиктиг болгаш күш-ажылчы кодурлуушкүнүң хайыыктырганын, ол документилер партия, совет, профсвиюл, комсомол болгаш ажыл-агый организацияларының организастыг болгаш политиктиг ажыл-чорудулгазының үндезинин болуу бергенин демдеглээн.

Идеологтуг ажыл, массаны кижизидилгенниң айтырыглары партия болгаш оске-даа хөй-ниити организацияларның, школа, культура албан черлериниң, бүгү хөй-ниитиниң кинчаңгейлиниг дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелги СЭКП хооркомунуң ийиги секретары С. М. Кудажы киргаан.

Идеткелчи болгаш саналгерген эштер эш Л. И. Брежневтиң илеткели болгаш юбилейлиг хуралдың эске-даа документилеринге ажылчы чоннарның чаа-чаа политиктиг болгаш күш-ажылчы кодурлуушкүнүң хайыыктырганын, ол документилер партия, совет, профсвиюл, комсомол болгаш ажыл-агый организацияларының организастыг болгаш политиктиг ажыл-чорудулгазының үндезинин болуу бергенин демдеглээн.

Идеологтуг ажыл, массаны кижизидилгенниң айтырыглары партия болгаш оске-даа хөй-ниити организацияларның, школа, культура албан черлериниң, бүгү хөй-ниитиниң кинчаңгейлиниг дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелги СЭКП хооркомунуң ийиги секретары С. М. Кудажы киргаан.

Идеткелчи болгаш саналгерген эштер эш Л. И. Брежневтиң илеткели болгаш юбилейлиг хуралдың эске-даа документилеринге ажылчы чоннарның чаа-чаа политиктиг болгаш күш-ажылчы кодурлуушкүнүң хайыыктырганын, ол документилер партия, совет, профсвиюл, комсомол болгаш ажыл-агый организацияларының организастыг болгаш политиктиг ажыл-чорудулгазының үндезинин болуу бергенин демдеглээн.

(Уланчызы 2-ги арында).

БЕЛЕТКЕЛДЕР ДООЗУЛГАН, БИСКЕ ДОРААН ЭГЕЛЭЭР

Районнуң партия комитеди партия документилерин солуурунга белеткеддиң эгезинден-не кол кичээнгейни партия эге организацияларында ажыл-херекти хандыр сайгарып көөрүнче болгаш шында байдалды акижидеринче угландырган. Оон аңгыда коммунистерниң бүдүрүлгеге идепкейни, авангардчы ролюн бедидеринде, оларның хейнити ажылынга киржилгезин идепкейжидеринде, партийжи сагылга-чурумну быжыглаарында, партииның бригада организацияларыныңыктыг, партбөлүктериниң ажыл-херээн экижээн, хуралдарның дээштии бедизин. Парторганизацияларның хей нуруузунда партия хуралдарын Устав негелделерин канчаар күүседип турарының дугайында чугаалажыышкыннар болгаш, Ындыг чугаалажышкыннар информациязын ылгаан. Оон аңгыда, партия хуралдарына оларның Устав негелделерин канчаар күүседип турарының дугайында чугаалажышкыннар болгаш. Ындыг чугаалажышкыннар эки түңнелди чедирип турар. Чижээ, «Кызыл тараачыл» колхозта Маады Бичин-Уругуң адрезинге элээн хей шүтүмчүледдер болган. Оон түңнелинде коммунистиң хей-нийти ажылынга киржилгези эвижээн. Шак ындыг партийжи шыңгыы чугаалажышкыннарны «Саян» совхозта партия организациязының нийти хуралынга Минчимаа Дамбага, Назылба Севенге, «Хадың» колхозта партия организациязында Михаил Маныы-оолга холбаштыр кылгылаан.

Партдокументилерин солуурунга белеткеддиң үезинде: «Коммунистиң коллективке ролю», «Сээң партийжи даалганаң», «Сээң партийжи билединг» болгаш өске-даа ындыг айтырыгларны партия хуралдарынга чугаалажып көрүп турар.

Партия райкому, чер-черде партия организациялары коммунистерге партийжи даалгаларны канчаар берип турарының дугайында айтырыгны авалзытеп көрген. Оон түңнелинде бо талазы-биле четпестер база илерээн. Чамдык коммунистер кандыгдаа партийжи даалга чок турда, өскелери 2—3 даалгаларның болуп таварылгалар хей. Ылаңгыя аныяк коммунистерни кижизидериниче угланган партийжи даалгаларны хоорунь коммунистерге берип турары четпес. Ынчангаш коммунистерге партийжи даалгаларны бээрииң айтырыны эде көрдүнгеп.

Партиянын район комитеди партия документилерин солуурунга белеткеддиң кандыг чорун турарын доктаамал контрольдап турар. Чижээ, «Өөк» совхозта партия организациязының секретарының «Партдокументилерни солуурунга белеткеңиң турары» деп илеткелин СЭКП райкомунуң бюрозунга дыңнаан, эрткен чылдың декабрьда партия организацияларының секретарьларының семинарын эрттирген болгаш аңаа эргежок чугула түүлдерни олар билип алган.

Партия документилерин солуурунга холбаштыр организас-техниктиг ажылдарже база кичээнгей салдының турар. Ынчангаш партия документилерин солуурунга белеткел ажылы колдуунда доозулген деп санап турар бис. Оны бижип белеткээринге ажыглаар түскай өрөөлди партия райкомунда тургускан. Бижип белеткээр түскай кижилерни райкомнуң бюрозу бадылаан болгаш оларның сургаалдалыг өөредилгезин чоруткан. Районга ажыдап көөп турар коммунистерни доп-дораан үеткө ап турар болгаш үнүп чорааннарны барып ажылдаар черинде партия организациязынче саат чокка чорудуп берип турар.

Бистиң районга партия документилерин апрельдиң баштайгы хүнүнде солуп эгелээр. Бии-Хеминиң коммунистери ону ажыл-агыйжы сорулгаларны шинтпирээрибиле сырый холбаштырып турар. Бо талазы-биле «Кызыл тараачыл» колхозтуң Туран сүт-бараан фермазында коммунистериниң үлегерчижээн иергүзүп болур. Сүттү будуреринге болгаш оны күрүнеге садарын нөөдүдегир талазы-биле социалистиг чарыштың шында эгелекчилери коммунистер болуп турар. Ынчангаш ол сүт-бараан фермазы бо чыдың ийи айында саар бир инектен-не 403 кг сүттү саап алган, ол болаа эрткен чылдың бо үезинде турганыңдан 23 кг көвүдээн. Мурнакчы саачылар Г. Хайдывай саар бир инектен 477 кг, Н. Иргит—455 кг, З. Седипей—434 кг сүттү саап алганнар. Партия кежигүнүнге кандидат А. Кочкина саар бир инектен 452 кг сүттү саап алган, а быжаа ажаакчызы Е. Бичен аныяк малдың дүн-хүнде немелде деңзизин 660 грамм чедирген. «Өөк» совхозта коммунист эш Ш. Ооржак төрээн 100 хойдан 103 хураганны намгалап алган. Ол-ла совхозта хойжу М. Чимбин моданың коңчуг ээн кыштадың турар.

Коммунистерниң бо чижектиг бедик көдүрүлүшкүнүнерин хейнүң көргүзүп болур. Бистиң ам салып турар сорулгавыс болза партдокументилер солуур харысалгалыг ажылды организастыг бедик деңнелге эрттирери, аңаа холбаштыр коммунистерниң авангардчы ролюн, идепкейин улам бедидери, сагылга-чурумну быжыглаары болур.

В. ГАБИТОВ,
СЭКП райкомунуң организастыг килдиниң эргелекчизи.

Партия документилерин солуурунга холбаштыр

ИДЕОЛОГТУГ АЖЫЛДЫҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда). га садыгның будурүлгелери планнарын күүсетпейн турар.

Бо чыдың баштайгы хүнеринден эгелээн чамдык будурүлгелерде байдал база-ла таварымчалыг эвес болган. Ылаңгыя хоорайның амыдырал хандырылга комбинады, «Сельхозтехниканың» район-нар аразының каттыжышкыны, даараныла болгаш «Тудуг кезектери» комбинатар, телеателье бирги кварталдың планын үзеринге чедип турар.

Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, хоорайның үлетпүр будурүүшүнүүнүң хемчээли 2 хуу кудулаан, ол ышнаш күш-ажылдың будурукчулүүн бедидеринің темпизи кудулаан. Бо бүгү четпестериниң чылдагааны болза чамдык будурүлге удуртукчуларының, парторганизация секретарьларының сагыш-амыр чоруунда, будурүлгеин четпес организастап, оларда организаклыг болгаш массаполитиктиг ажылды багай чорудуп турарында, партия хооркомунуң талазындан негелдеши кошкаткаңында дээрзин актив хуралдынга демдеглээн.

Хоорайның парторганизацияларында он-он агитаторлар, политинформаторлар бар болгаш культура чырыдыышкынының хей санныг албан черлери санаттыныр турар. Ынчалзажок оларны ажылчы чоннарның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейни модурериниге, оларның дыштанылгазын организастаарынга багай ажыглап турар. Чижээ, № 1, 2, 3 АТБ-ниң, типографияның, рессотребсоюзтуң клубтары, «Тыва кедзе тудуг» трестиң, алты заводунуң кыяк-булуңнары чамдык дыштаныр хүннерде хаалчак болгулаар, чамдык байырлал болгаш дыштаныр хүннерде республиканың көргүзүм-шоу театрынга, хлеб заводунга, пароходствога, рессотребсоюзтуң АТБ-зинге, филармонияга, Садыг министерствозунга 5—6 хире-ле кичээлдер эрттиргилээн. Ол ышнаш республика типографиязында, хлеб-заводунда, пароходство коллективинде, Садыг министерствозунда болгаш өске-даа коллективтерде экономиктиг өөредилгени багай организастаан. Пиво заводу, «Сүкпак» совхоз болгаш өске-даа коллективтерде политкичээлдерниң деңнели чавыс, пропагандистер чогуур белеткел чок кээр таварылгалар турган.

Партия организацияларының талазындан политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени организастап турарында четпестерни шинтпирлиг чайладырын, соц ажыктыын болгаш дээштиниң улам бедидерин партактивтиг хуралынга чугула-лавынар. Ылаңгыя чамдык тудуг коллективтеринде арагалаар, прогулдаар чоруктарның саны эвээжевээн. Арагалаар болгаш хей-нийтиниң коруучурумун үреэр чоруктарга удур шинтпирлиг демиселди чорударынын, ажылчы чонарның янзы-бүрү кезектеринге таарыштыр база оларның чурттап турар черинің аайы-биле масса-политиктиг ажылды калбартырының чугулазын хуралга айыткан.

Амгы үеде идеологтуг ажылдың планнарын күүсетпейн, экономиктиг-даа өөредилгеин организастап турарында улуг четпестер бар. Чижээ, пассажирлер АТБ-зинде үш эге политиколаның бирээзинге кичээлдер ам-даа эгелевээн, республиканың хөгжүм-шоу театрынга, хлеб заводунга, пароходствога, рессотребсоюзтуң АТБ-зинге, филармонияга, Садыг министерствозунга 5—6 хире-ле кичээлдер эрттиргилээн. Ол ышнаш республика типографиязында, хлеб-заводунда, пароходство коллективинде, Садыг министерствозунда болгаш өске-даа коллективтерде экономиктиг өөредилгени багай организастаан. Пиво заводу, «Сүкпак» совхоз болгаш өске-даа коллективтерде политкичээлдерниң деңнели чавыс, пропагандистер чогуур белеткел чок кээр таварылгалар турган.

Партия организацияларының талазындан политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени организастап турарында четпестерни шинтпирлиг чайладырын, соц ажыктыын болгаш дээштиниң улам бедидерин партактивтиг хуралынга чугула-лавынар. Ылаңгыя чамдык тудуг коллективтеринде арагалаар, прогулдаар чоруктарның саны эвээжевээн. Арагалаар болгаш хей-нийтиниң коруучурумун үреэр чоруктарга удур шинтпирлиг демиселди чорударынын, ажылчы чонарның янзы-бүрү кезектеринге таарыштыр база оларның чурттап турар черинің аайы-биле масса-политиктиг ажылды калбартырының чугулазын хуралга айыткан.

Амгы үеде идеологтуг ажылдың планнарын күүсетпейн, экономиктиг-даа өөредилгеин организастап турарында улуг четпестер бар. Чижээ, пассажирлер АТБ-зинде үш эге политиколаның бирээзинге кичээлдер ам-даа эгелевээн, республиканың хөгжүм-шоу театрынга, хлеб заводунга, пароходствога, рессотребсоюзтуң АТБ-зинге, филармонияга, Садыг министерствозунга 5—6 хире-ле кичээлдер эрттиргилээн. Ол ышнаш республика типографиязында, хлеб-заводунда, пароходство коллективинде, Садыг министерствозунда болгаш өске-даа коллективтерде экономиктиг өөредилгени багай организастаан. Пиво заводу, «Сүкпак» совхоз болгаш өске-даа коллективтерде политкичээлдерниң деңнели чавыс, пропагандистер чогуур белеткел чок кээр таварылгалар турган.

Партия организацияларының талазындан политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени организастап турарында четпестерни шинтпирлиг чайладырын, соц ажыктыын болгаш дээштиниң улам бедидерин партактивтиг хуралынга чугула-лавынар. Ылаңгыя чамдык тудуг коллективтеринде арагалаар, прогулдаар чоруктарның саны эвээжевээн. Арагалаар болгаш хей-нийтиниң коруучурумун үреэр чоруктарга удур шинтпирлиг демиселди чорударынын, ажылчы чонарның янзы-бүрү кезектеринге таарыштыр база оларның чурттап турар черинің аайы-биле масса-политиктиг ажылды калбартырының чугулазын хуралга айыткан.

Амгы үеде идеологтуг ажылдың планнарын күүсетпейн, экономиктиг-даа өөредилгеин организастап турарында улуг четпестер бар. Чижээ, пассажирлер АТБ-зинде үш эге политиколаның бирээзинге кичээлдер ам-даа эгелевээн, республиканың хөгжүм-шоу театрынга, хлеб заводунга, пароходствога, рессотребсоюзтуң АТБ-зинге, филармонияга, Садыг министерствозунга 5—6 хире-ле кичээлдер эрттиргилээн. Ол ышнаш республика типографиязында, хлеб-заводунда, пароходство коллективинде, Садыг министерствозунда болгаш өске-даа коллективтерде экономиктиг өөредилгени багай организастаан. Пиво заводу, «Сүкпак» совхоз болгаш өске-даа коллективтерде политкичээлдерниң деңнели чавыс, пропагандистер чогуур белеткел чок кээр таварылгалар турган.

Партия организацияларының талазындан политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени организастап турарында четпестерни шинтпирлиг чайладырын, соц ажыктыын болгаш дээштиниң улам бедидерин партактивтиг хуралынга чугула-лавынар. Ылаңгыя чамдык тудуг коллективтеринде арагалаар, прогулдаар чоруктарның саны эвээжевээн. Арагалаар болгаш хей-нийтиниң коруучурумун үреэр чоруктарга удур шинтпирлиг демиселди чорударынын, ажылчы чонарның янзы-бүрү кезектеринге таарыштыр база оларның чурттап турар черинің аайы-биле масса-политиктиг ажылды калбартырының чугулазын хуралга айыткан.

Амгы үеде идеологтуг ажыл-санал берген эштер: № 7 школаның башкызы Л. В. Стальникова, автосептелге заводунуң директору А. М. Самойленко болгаш өске-даа эштер улуг кичээнгейни улгандырган.

Лекция болгаш пропагандавың өске-даа массалыг хевирлерин күштелдиреринің, аныяктарның нийти эртем-билиг чедип алырының, оларның кижизидилгезиниң база күш-ажылдың болгаш хей-нийтиниң корум-чурумун бижыглаарының талазы-биле айтырыглар хоорайның партия активиниң хуралынга чидин-биле тургустунган. Бо талазыбиле байдалды илеткелчи-даа, санал берген эштер: О. А. Тодгар-оол (төөгү эртемниң кандидады, хоорайда «Билиг» нийтилел салбырының даргазы), В. И. Виноградова (ВЛКСМ хооркомунуң бирги секретары), М. Н. Акимов (хооркүүскомнуң иштики херектер кылдынының эргелекчизи), С. Чигжит («Тере-Хөл» колхозта партком секретары) хандыр аналзатеп, тодаргай чижектерге көргүзүп чугаалавынар. Ылаңгыя чамдык тудуг коллективтеринде арагалаар, прогулдаар чоруктарның саны эвээжевээн. Арагалаар болгаш хей-нийтиниң коруучурумун үреэр чоруктарга удур шинтпирлиг демиселди чорударынын, ажылчы чонарның янзы-бүрү кезектеринге таарыштыр база оларның чурттап турар черинің аайы-биле масса-политиктиг ажылды калбартырының чугулазын хуралга айыткан.

Амгы үеде идеологтуг ажыл-санал берген эштер: № 7 школаның башкызы Л. В. Стальникова, автосептелге заводунуң директору А. М. Самойленко болгаш өске-даа эштер улуг кичээнгейни улгандырган.

Лекция болгаш пропагандавың өске-даа массалыг хевирлерин күштелдиреринің, аныяктарның нийти эртем-билиг чедип алырының, оларның кижизидилгезиниң база күш-ажылдың болгаш хей-нийтиниң корум-чурумун бижыглаарының талазы-биле айтырыглар хоорайның партия организацияларында бар. Оларны долуу-биле ажыглап турган юбилейниң байырлыг хуралынга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш аңаа үүлээп алган өске-даа документилерни ажыл-чы чоннарга калбаа-биле пропагандалап, тайылбырлаар база өөредир ажылды улам күштелдиреринче, бүгү идей-политиктиг ажылды тоску беш чыдың планныг сорулгаларын чедиштикинниг боттандырарынче парторганизацияларның кичээнгейни актив хуралы угландырган.

Хоорайның партия активиниң хурлынга СЭКП обкомунуң нийги секретары эш В. Н. Филиппов киржип чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң 50 чылының дугайында эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниге холбаштыр идей-политиктиг ажылды күштелдиреринің болгаш ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезиниң талазы-биле боттандырар практиктиг сорулгаларны айыткан хемчеглерни хуралга үүлээп алган.

ЧАА ЦЕХ АЖЫТТЫНГАН

Ак-Довуракты амыдырал хандырылга комбинадында хептиң химиктиг апталгазының болгаш будуурунуң цеги ажыттынган. Ол бистиң республикада ийи дугаар цех болур.

Цех амгы үениң техниказы-биле дериттингеп. «Специма-12» деп машина хары утка 12 килограмм курраг хепти апталар. Анаа ээлчегде 150 килограмм хепти апталап болур. Хепти базар пресс, костюм, тонну хере үрдүрер, өске-даа механизмнер бар.

Хептиң химиктиг апталгазының болгаш будуурунуң цеги Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Өвүр районнарның ажылчы чонарының чагыгларын үүлээп алыр.

С. ЧИГЖИТ.

ШУДУРГУ АЖЫЛ-ИШЧИ

Тожунуң сурагдыг ишчилериниң бирээзи—тудугчу болгаш аңчы Кара-Дамдың Бөлегович Бараанга он бир чыл бурунгаар «Тоора-Хем» совхозтуң дирекция чери нии малдаар харысалгалыг ажылды сүмелээн. Ии малдан эгелээн башгайгы чылында Кара-Дамдың Бараан дирекция черинин, парткомнуң аңаа көргүскен идегелин күш-ажылчы бедик көргүзүглери-биле бүзүредип эгелээн.

Ол 1962 чылда хүлээп алган 200 баш ииизиниң 100 баш мындыызынга онааштыр 90 баш ии анайларын алган. Оон соондагы он ажыг чылдарда оон күш-ажылчы түңнелдери багай эвес боон келген. Ниитиниң малынга 820-деп эвээш эвес баш ииин ол немей естүрүп берген. Ол чайын-даа, кыжын-даа, шагның кайы-даа үезинде ииилерге таарымчалыг одарлыг тайгаларны шилип алган, одарладыры-биле оон кадарган малының күш деңгели эки болган чидириг барык чок болуп келген.

Эрткен юбилей чылында К-Д. Бараан база-ла эрес шудургу ажылдаан. Төрүүр 95 мындыдан 89 анайны алган. Эш Бараан ии кадарар харысалгазын кошкатпайн, аңнаар ажылды база уламчылап, чыл бүрүде-ле 15 кишитин, 130-деп эвээш эвес диинниң кежин совхозунга дужаап турар.

Коммунист Кара-Дамдың Бараан болуунуң төлептиг күш-ажылы-биле совхозтуң ажыл-ишчилериниң хүндүткелин чаалап алган. Өдүтеннин ии фермазының ажылдакчылары ону район Советиниң депутадынга сонгаан. Соцгукчуларынга отчёттарын ол берип, оларның чагыгларынга болгаш хереглелдеринге холбашкан айтырыгларны район болгаш кедзе Советтерге, совхозтуң дирекция черинге, парткомга тургузуп, оон күүселдезин чедип ап турар.

Тоску беш чыдың шинтпирлиг, үшкү чылында коммунист кадарчы база-ла улам күжениишкиннииг ажылдаарын аазап, төрүүр чүс мындыга онааштыр 90 ии анайын алырын, оларның одар-белчиирин таарыштырып тургаш, чайгы үеде семиртир, өстүрерин хүлээнген. Чарышка совхозтуң «Май 1» салбырында Кадыр-Өөс фермазының хоочун ииижизи Ак Сава-ны ол кыйгырган. Оон аңгыда ол бо чылдың дөртку кварталында 10 кишти, 100 диинни өлүргеш, дужаарын база хүлээнген.

А. ДОРЖУ.

Беш чылдың үшкү чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш бүгү улусчу социалистиг чарышка киришпишаан, «Сукпак» совхозтуң мал семиртир бригадаларының кадарчылары кызымам ажылдап турар. Ында Д. С. Килиннииң бригадазы мурнуку одуругда. 350 шарыкыктың бирээзиниңне февральда немелде деңзизи 700 грамм болган (планы 430 грамм). Ийиги чөрде — М. А. Бигаевтиң бригадазы чоруп турар.

— Бистиң ажылдап турар байдалывыс дөмей болгай, ынчангаш эш Килиннииң бригадазын чедер дээш, бүгү нүүвүстү салгап ажылдаар бис — деп, М. А. Бигаев чугаалап турар.

Мурнаичыларның үлегерин көргеш, өскелери ону эдерип, база инициативчи болу бээрииң үлегерин бө бригадалардан иөрүп болур. Чарыштың нүүш ол-дур. Чуруктарда бригадаларны мында биижээн чурумун ёзугаар парлаан.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

ЧАГАА ПАРЛАТТЫНМАЗАДАА

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

Эрткен чылдың төнчүзүнде Бии-Хем районнан редакцияга чагаа келген. «Кызыл тараачыл» колхозтуң Билелиг сүт-бараан фермазының эргелекчизи Доржу Темир-оол болгаш оон учётчиги Евдокия Бай-Кара оларның үргүлүү арагалап, багай ажылдап турарын көдээ бижикчи чагаазынга илереткен.

Районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы Л. Шутовтуң бистиң бижинииске дыннатканы болза:

Авторнуң бижип турар фактылары хыналдадан шын болуп бадыткаттынган. Колхоз баштаар черинің хүрээлыңга оны чугаалажып көргеш. Темир-оол, Бай-Кара оларның хамаарышкан ажылынга харысалга чок болганы дээш, кайызын-даа ажылдан үндүргел.

Сүт-бараан фермазының удуртукчулары чаартыгаан соонда-тус черде байдал эвижип турар.

• • •

Барыын-Хемчик районнуң төвүнде ээли чок черлик болгаш хайгаарал чок бош ыттар эрткен чылдан бээр дыка көвүдээн деп эш Х. Ооржак редакцияже бижээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл-Мажалык суур Советиниң күүскомунуң даргазы М. Чульдүмүң биске харылаанны болза:

Суурда ээлиг, ээ чок ыттар көвүдээнин авторнуң илереткени шын. Суур Советиниң күүскомунуң хуралындан ээ чок ыттарны узуткаар дугаймында шинтпирни хүлээп алган. Амгы үеде черлик ыттар узуткаар түскай кижилер ажылдап киришкен.

БЕДИК НЕГЕЛДЕ-БИЛЕ

Партия организациялары партия документилерин солуп турар. СЭКП кежигүннери 1973 чылдың партия билеттерин ап турар.

Бистиң партиявыста тургустунган хоочун чанчылды боогаар бир дугаарлыг партия билединг Владимир Ильич Ленинниин адынга бүрүткээн. 1973 чылда үндүрген 1 дугаарлыг партия билединг СЭКП ТК-га март бирде В. И. Ленинниин адынга бижип берген. Ленинниин партия билеңинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев ат салган. Бистиң партиявыстың тургузукчузу, улуг баштынчызы болгаш башкызы В. И. Ленинниин адынга бир дугаарлыг партбилетти бүрүткеп берген дугайында ынчалдыта коммунистер, бүгү совет кижилер мораль талазыбиле аажок сеткил ханган, чогаалыкчы кодурлуушкуннуг сөөлк киргеп. Ол билетти бүрүткеп бергени аңаа-ла ёзулал эвес-ле болгай. Ленинниин идеялары, оон моңге дириг революстуг өөредии, чогаалыкчы ёзу-биле ажыллаарының болгаш тиилээринин деңнинчи эртеми — чогаалыкчы күштүг тыптып үнер эгээртинмес эртине байлаа болур. Бодунуң күштериниге чайгылыш чок бүзүредиг, шудургу болгаш революстуг хей-аътты, тиилелгеже чүткүлдүг кылдыр бистиң партиявысты болгаш үлүзүвүстү ол сорук кирип турар.

Партия документилерин солуур дугайында шинтпирни СЭКП-ниң XXIV съездизи хүлээп алган болгай. 1954 чылда үндүрген партия билеттериниң күштүг болур хуусаазы эртип турар болганда, ол хемчегни алган. Партиянын эрги билеттерин чаа билеттер-биле солуур ажылды эрең-гей эвес, харын организас-политиктиг чүгүлә хемчег кылдыр көрүп чорудар, солуушкун талазы-биле бүгү ажыл партиянын хүрээлениң улам быжыглаарынга, коммунистерниң идепкейлиниң болгаш сагылга-чурумун бедидериниге лүза чедирер кылдыр ол ажылды организастаар херек деп чүвени съезд база деңнеглээн. Ол хемчегниң солуурунга белеткениң турары» деп илеткелин СЭКП райкомунуң бюрозунга дыңнаан, эрткен чылдың декабрьда партия организацияларының секретарьларының семинарын эрттирген болгаш аңаа эргежок чугула түүлдерни олар билип алган

Партия документилерин солуурунга холбаштыр организас-техниктиг ажылдарже база кичээнгей салдының турар. Ынчангаш партия документилерин солуурунга белеткел ажылы колдуунда доозулген деп санап турар бис. Оны бижип белеткээринге ажыглаар түскай өрөөлди партия райкомунда тургускан. Бижип белеткээр түскай кижилерни райкомнуң бюрозу бадылаан болгаш оларның сургаалдалыг өөредилгезин чорутkан. Районга ажыдап көөп турар коммунистерни доп-дораан үеткө ап турар болгаш үнүп чорааннарны барып ажылдаар черинде партия организациязынче саат чокка чорудуп берип турар.

Бистиң районга партия документилерин апрельдиң баштайгы хүнүнде солуп эгелээр. Бии-Хеминиң коммунистери ону ажыл-агыйжы сорулгаларны шинтпирээрибиле сырый холбаштырып турар. Бо талазы-биле «Кызыл тараачыл» колхозтуң Туран сүт-бараан фермазында коммунистериниң үлегерчижээн иергүзүп болур. Бистиң ам салып турар сорулгавыс болза партдокументилерин солуур харысалгалыг ажылды организастыг бедик деңнелге эрттирери, аңаа холбаштыр коммунистерниң авангардчы ролюн, идепкейин улам бедидери, сагылга-чурумну быжыглаары болур.

В. ГАБИТОВ,
СЭКП райкомунуң организастыг килдиниң эргелекчизи.

Партия документилерин солуурунга холбаштыр

ның, партбөлүктериниң ажылын экижидери-биле холбашкан хемчеглерни алган.

СЭКП райкому партияның эге болгаш бригада организацияларының иштики ажылы канчаар тургустунганынче улуг кичээнгейни салган. Партия райкомунуң бюро хуралдарынга, пленумнарта партийжи-орган иазстыг ажылдың деңнелии бедидериниң, оон будурүлгеге ролюн улгаттырарының айтырыгларын үргүлүү чугаалажып көрүп, шинтпирлерни үндүргеп, оон күүседдезиниң хыналдазын доктаамал организастап келген.

Партия документилерин солуурунуң белеткелиниң үезинде СЭКП райкому болгаш оон чер-черде эге организациязары коммунистер-биле беседалар чорудары ышкаш чугула арганы ажыглап турар. Беседаларны партия талазы-биле хемчег алыскан коммунистер-биле болгаш партийжи даалгаларны күүсетпейн турарлар-биле чорудуп турар. Эш-хуунуң беседаларын чорударын чүс коммунист-биле, оларның үезрби бирии партияның район комитединге эрттирген. Беседаларны парткомнарның, партияның эге организацияларының секретарьлары, а райкомга СЭКП райкомунуң секретарьлары болгаш райкомнуң бюро кежигүннери эрттиргилээн. Олар чамдык коммунистерге хээштиг салдарны чедиргеп.

Районнуң парторганизацияларында хемчег алдырган коммунистер база турган. Оларның оон ийиси боттарының кылган чазының биилиген болгаш эдип алган болганда, олардан партия талазы-биле хемчегни дүмүргеп.

Партия документилерин солуурунга белеткел партийжи-организастыг ажылдың деңнелии бедидериниге идиг берип турар. Районнуң чер-черде партия организацияларында партия хуралдарын информациязын ылгаан. Оон аңгыда, партия хуралдарынга оларның Устав негелделерин канчаар күүседип турарының дугайында чугаалажышкыннар болгаш. Ындыг чугаалажышкыннар эки түңнелди чедирип турар. Чижээ, «Кызыл тараачыл» колхозта Маады Бичин-Уругуң адрезинге элээн хей шүтүмчүледдер болган. Оон түңнелинде коммунистиң хей-нийти ажылынга киржилгези эвижээн. Шак ындыг партийжи шыңгыы чугаалажышкыннарны «Саян» совхозта партия организациязының нийти хуралынга Минчимаа Дамбага, Назылба Севенге, «Хадың» колхозта партия организациязында Михаил Маныы-оолга холбаштыр кылгылаан.

Партдокументилерин солуурунга белеткеддиң үезинде: «Коммунистиң коллективке ролю», «Сээң партийжи даалганаң», «Сээң партийжи билединг» болгаш өске-даа ындыг айтырыгларны партия хуралдарынга чугаалажып көрүп чорудар, солуушкун талазы-биле бүгү ажыл партияның хүрээлениң улам быжыглаарынга, коммунистерниң идепкейлиниң болгаш сагылга-чурумун бедидериниге лүза чедирер кылдыр ол ажылды организастаар херек деп чүвени съезд база деңнеглээн. Ол хемчегниң солуурунга белеткениң турары» деп илеткелин СЭКП райкомунуң бюрозунга дыңнаан, эрткен чылдың декабрьда партия организацияларының секретарьларының семинарын эрттирген болгаш аңаа эргежок чугула түүлдерни олар билип алган

Партия документилерин солуурунга холбаштыр организас-техниктиг ажылдарже база кичээнгей салдының турар. Ынчангаш партия документилерин солуурунга белеткел ажылы колдуунда доозулген деп санап турар бис. Оны бижип белеткээринге ажыглаар түскай өрөөлди партия райкомунда тургускан. Бижип белеткээр түскай кижилерни райкомнуң бюрозу бадылаан болгаш оларның сургаалдалыг өөредилгезин чорутkан. Районга ажыдап көөп турар коммунистерни доп-дораан үеткө ап турар болгаш үнүп чорааннарны барып ажылдаар черинде партия организациязынче саат чокка чорудуп берип турар.

Бистиң районга партия документилерин апрельдиң баштайгы хүнүнде солуп эгелээр. Бии-Хеминиң коммунистери ону ажыл-агыйжы сорулгаларны шинтпирээрибиле сырый холбаштырып турар. Бо талазы-биле «Кызыл тараачыл» колхозтуң Туран сүт-бараан фермазында коммунистериниң үлегерчижээн иергүзүп болур. Бистиң ам салып турар сорулгавыс болза партдокументилерин солуур харысалгалыг ажылды организастыг бедик деңнелге эрттирери, аңаа холбаштыр коммунистерниң авангардчы ролюн, идепкейин улам бедидери, сагылга-чурумну быжыглаары болур.

В. ГАБИТОВ,
СЭКП райкомунуң организастыг килдиниң эргелекчизи.

Партия документилерин солуурунга холбаштыр

ның, партбөлүктериниң ажылын экижидери-биле холбашкан хемчеглерни алган.

СЭКП райкому партияның эге болгаш бригада организацияларының иштики ажылы канчаар тургустунганынче улуг кичээнгейни салган. Партия райкомунуң бюро хуралдарынга, пленумнарта партийжи-орган иазстыг ажылдың деңнелии бедидериниң, оон будурүлгеге ролюн улгаттырарының айтырыгларын үргүлүү чугаалажып көрүп, шинтпирлерни үндүргеп, оон күүседдезиниң хыналдазын доктаамал организастап келген.

Партия документилерин солуурунуң белеткелиниң үезинде СЭКП райкому болгаш оон чер-черде эге организациязары коммунистер-биле беседалар чорудары ышкаш чугула арганы ажыглап турар. Беседаларны партия талазы-биле хемчег алыскан коммунистер-биле болгаш партийжи даалгаларны күүсетпейн турарлар-биле чорудуп турар. Эш-хуунуң беседаларын чорударын чүс коммунист-биле, оларның үезрби бирии партияның район комитединге эрттирген. Беседаларны парткомнарның, партияның эге организацияларының секретарьлары, а райкомга СЭКП райкомунуң секретарьлары болгаш райкомнуң бюро кежигүннери эрттиргилээн. Олар чамдык коммунистерге хээштиг салдарны чедиргеп.

Районнуң парторганизацияларында хемчег алдырган коммунистер база турган. Оларның оон ийиси боттарының кылган чазының биилиген болгаш эдип алган болганда, олардан партия талазы-биле хемчегни дүмүргеп.

Партия документилерин солуурунга белеткел партийжи-организастыг ажылдың деңнелии бедидериниге идиг берип турар. Районнуң чер-черде партия организацияларында партия хуралдарын

Моон соңгааргы ажылга дузалыг

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизи районнуң ажыл-агыйларында болгаш алдан организация черлеринде хана солун редакторларының болгаш кодээ бижикчилерниң каттышкан семинарын эрттирген.

«СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга тураскаатқан каттышкан байырлыг хуралынга СЭКП ТК-ниң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде коммунистиг кижизидилгениң айтырыглары» деп илеткелди партия райкомунуң бирги секретары С. К. Орус-оол анаа кылган. «Хана солунга материалдарны шилип алыры болгаш оон дээштин», «Тыва литературлуг дыл болгаш парлалга», «Кодээ бижикчилерге болгаш хана солун редакторларынга сүмелер» деп илеткелдерден семинарның киржикчилери практиктиг ажыл-чорудулгазынга ажыктыг хей түүлдерни билип алганнар. Семинарның ажылынга «Шын» солуннуң ажылдакчызы В. Ч. Баир киржип, семинарның киржикчилеринге сүмелерин берген.

Хана солуннар делгелгезиниң база организастаан. Семинарның киржикчилери делгээн хана солуннарның материалдарын, кааставгазын сайгарып, бот-боттарынга шүгүмчүлелдиг санал-оналарын берип, эки талааларын демдеглээннер. «Мурнакчы» колхозта партия, комсомол, профавиилел организацияларының органы «Коммунист» деп хана солуннуң эки үнелээн. Оң ышкаш эмнелгениң «Молния», райпонуң «Крокодил» деп шоодутлуг болгаш шүгүмчүлелдиг хана солуннарында чырыттынган материалдарның сес-домаа чечен, шүгүмчүлели дээштиг болуп турар.

Хана солуннарның ажылдакчыларының моон соңгааргы ажылынга оң семинар улуг дузалыг болган.

Б. БАРБА.

Чедиишкин турза-даа

Күрүнеге эът садарының квартал планын «Чодураа», «Ак-Эрик» колхозтар, сүт садарының — «Чаа оруқ», Ленин аттыг колхозтар ийи ай дургузунда-ла ажыр күүседипкен. Бо болгаш оске-даа ажыл-агыйларның киирген үлүүнүң ачызында, эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, Эрзин район 54 центнер сүттүг, Тес-Хем район 477 центнер эът күрүнеге хөйнү январь, февраль айларда дужаган. Март 16-ның медээзинбиле алырга, квартал планын аравиилер сүт талазы-биле 123 хуу, Чес-хемчилер эът талазы-биле 108,4 хуу күүсеткен.

Хой ажылы ол ийи районнуң кыйызының-даа экономиказының кол адыры болганда, оон чаш төлүн менди доруктуруп алыры, баш саның өстүрери — хүннүң сорулгазы. Январь болгаш февраль айларда Эрзин район төрээн 17460 хойдан 17479 хураганы, Тес-Хем 11462 хойдан 11476 хураганны доруктуруп алган. Малдың чаш төлүнүң хораар чоруу кызырылган.

Тус-тус партия организациялар социалистиг чарышты мурнуку чылдардан дээштиг организастап турар апарганын бо чижектер хереченип турар. Социалистиг хүлээлгелерни болгаш оон негелдеринден улгаттыр бижээш ажыл-агый, ферма туржук, өг-бүле бүрүзүнде көскү черлерде эскылаан. Чарыштың түңнелдерин ай санында үндүрүп, четпестерни чайладыр хемчеглерни ап турар.

Кодээ ажыл-агыйның бүгү продуктуларын бүдүрениниң көргүзүглери эрткен чылдың бо үезининден бедик болаажок эрзинчилер эът садарының квартал планын март 18-ке чедир деңгүп-ле 45,4 хуу күүсеткен. Олар оон чылдагаанның малдың арганы-биле тайылбырлап турарлар. Шынап-ла, «Чаа оруқ» колхозтуң күрүнеге сатқан 33 шарыжтының бирээзинин-не ортумак деңзизи 210 килограмм болган. Ол районнуң оске колхозтарында байдал база моон дээредевес. Күрүнеге садар малды семиртир, оон деңзизин 265 килограми чедирер дээш социалистиг хүлээлгениң күүсеттинмейн турары бо-дур. Эрзинчилер «Тес-Хем» совхозтуң мал семиртир коданынга чорааш, ында шарыжгаштарга чуданны канчаар кылып берип турарын, суггатты канчаар организастаанын — мурнакчы дуржулганы көргеш хирезинде, ону бот-тарынга амдыгаа чедир ажыглавааннар.

Тес-Хем район бирги кварталда күрүнеге сүт садар планын март 21-ге чедир 78 хуу күүсеткен. Ук план бо кажан хонукта күүсеттинип болур-ла харып. Ынчалза-даа ажыл-агыйлар сүт садарын эки организастаан болза, дүүрээзинниг байдал тургустурмас турган ийик. Моон тургустунуң келгенин тес-хемчилер сүттүг сайгарар черниң тывылбайн турары-биле тайылбырлап турарлар. «Сүт доцмастаан, райпо хөй сүт албастады» дижип орарының орнунга, ону саржаглаан сатқан болза, байдал оске турар ийик.

Социалистиг чарыпты организастап турары Эрзин биле Тес-Хейниң кайызында чогумчалгыл? Кайы-даа районда чарыш дугайында чугаа хөй, чарышка кириппейн турар малчын азы тараажы барык-ла чок. Моон мурнундагы чылдарга бодаарга, ук шинчээткин шынап-ла шаңкывчаан. Тес-хемчилер үретүүнелдиг ужуражылгаларны, дуржулга солчуушкуннарын хөйнү эрттирген. Ылаңгыя саанчыларның, инек кадарчыларының болгаш бызаа ажаакчыларының Хараал-Тей сүт-бараан фермазынга, хойжуларның Александр Моңгалбиниң кодзынга семинарлар эрттиргени ажыл-ишке улуг дузалыг болган. Оон түңнелинде А. Моңгалбиниң хойга суг чылдың бээр тускай аргазы, хараал-тейжилерниң бызаа ажаар, малга холумактыг чем кылыр дуржулгазы ийи районнуң кайызынга-даа пептереп эгелээн. Тес-Хемниң төлээлери Тандының мурнакчы ажыл-агыйларынга база чорааннар. Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрер хүүдустардан эгелээш, малга хоолулуг чем кылыр, суг чылдар аргаларга чедир, оон көргеп түүлдерин олар ам ажыглап турарлар.

Кошкактарынче сагыш салыр, дузалажыр, деткижер, әртем-техниктиг чедиишкиннерни болгаш мурнакчы дуржулганы пептередир талазы-биле социалистиг чарыштың негелдезинниң ук районда чедиишкиннинг күүсеттинин турарының чамдык чижектери ыңдыг-дыр. Ол чедиишкин коллектив кежигүннериниң сагыш-сеткилин каттыштырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, чонның хей-аъдын көдүрер. Шак ыңдыг чарыш киижизидикчи уткалыгларлыг болур. Эрзинчилер ону үнелээр, оон дуржулга алыр ужурлуг.

Социалистиг чарыштың түңнелдерин үргүлчү үндүрүп, четпестерни чайладыр хемчеглерни дарый алыры, чедиишкиннерни пептередири, учёттуг болгаш хыналданы ыңгыырадыры база чарыштың негелдерининге хамааржыр. Оңу ук районнар мурнуку чылдардан дээре күүседип турар. Ажыл-агыйлар, бригадалар, фермалар бүрүзүнге ай санында хураалдар эрттирери, аңаа чарыштың байдалын чугаалажыры чаңчыл апар чыдар. Ол хуралдарта партия райкомунуң төлээлери киржир.

Оон-биле чергелештир, кодээ ишчилерге агитас-массалыг ажылдарның экижээнин айтыры чугула. Чүгле Тес-Хемге бевин эрткен ийи айның дургузунда 30 ажыг лекция номчуттунган. Лекторлар боттарының ажылынга тус черде социалистиг чарыштың түңнелдерин ажыттап, чонга чугаалап турарлар.

Эрзин биле Тес-Хем — мал ажылдыг районнар. Оон-биле чергелештир ол районнарга чер ажылын хогжүдериниң аргалары бар. «Коммунизмче оруқ» колхозтуң эрткен чылын күрүнеге 260 тонна тарааны дужаганы, «Ак-Эрик» колхозтуң бир гектарга онаалтыр 10 ажыт центнер дүжүт алганы чер ажылын сайзырадырының кедилинп хереченип турар. Ындыг турбуже ҷараажылар ортузунда чарыш ам-даа сула, техника септелгеэн доозулбаан, сорттуг үрезиннер четчелеттинмээн, хову турлагларының белеткели эгелевээн. Ынчангаш чер ажылының ажылдакчыларының ортузунга социалистиг чарышты организастаарын күштелдиреринче сагыш салыры негеттинип келген.

Эрзин биле Тес-Хем районнар боттарының араазында социалистиг чарышты шагдан бээр организастап келгеннер. Тоску бет чылдың шинитпирлиг чылында ук чарыш улам күштелген болзажок районнарның төлээлериниң хол үжүү салган керээзиниң чок болуп турары чарышты организастаар, хынаар болгаш түңнелдерни үндүрер кижилерниң сула ажылдап турарын көргүзүп турар. Тес-Хемниң төлээлери Эрзинге ам-даа чедип чадаан. Районнар социалистиг чарыштың айда азы кварталда түңнелдерин бижээн хуудустарын солуушпаан, ол райкүүскоинарның радиодамчыдылга черлери бот-боттарының районнарының байдалын база чырытпайн турар. Чарышка дузалыг бүгү аргаларны долу ажыглаары, чарыштың негелдерин күүседири чугула. Ажыл-ишчиң түңнели оон улуу-биле хамааржыр.

Шинитпирлиг 1973 чылдың баштайгы кварталында ийи районда социалистиг чарыштың ниити байдалы мындыг болду. Мал болгаш чер ажылының ажылдакчыларының бүгү-эвилел социалистиг чарыжына идепкейлиг киришпишаан, кожаларның бот-боттарындан дужугаяны солчуп, чарышты ам-даа калбартыры күзенчиг.

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

- Федералдыг канцлер чүнү чугаалааныл?
- Америк шериглерни үндүрери доозулган
- Кырганнарның удурланыышкыны

В. Брандтының медеглели

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң чазаа Европаның социалистиг күрүнелери-биле эгелээн харылзажылганы үргүлчүлээр бодаалдыг. Ону даштыкы чурттарның Боннда дипломаттыг толээ черлеэнинин удурткучулары-биле ужурашкаш чугаазынга ГФР-ниң канцлери В. Брандт медеглээн. Идеология талазы-биле чөрүлдээлерлигдаа болзувусса, ийи талалыг болгаш хей талалыг дугуржулгалар ёзугаар кады ажылдажылга чорударын бүгү талабиле калбартырын күзеп турар бис деп, ол демдеглээн.

Совет Эвилели-биле болгаш Польша-биле ГФР керээлер чарып алырга, Европага дүшкүүрлүг байдалды калбаа-биле чавырылдырарынче орук ажыттынган деп, В. Брандт оон ынай чугаалаан.

Ам Хельсинкиде эртип турар хей талалыг сүмележилгелер айыыл чок чоруктун болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларын чагаалажыр талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын чедиишкининиг эрттирериниге дузалыг болган турар ужурлуг деп, канцлер демдеглээн.

ГФР биле ГДР-ниң араазынга харылзаалардың үндезиниериниң дугайында кереэни улуг ужур-дузалыг деп, В. Брандт айыткаш, ук керээ ийи герман күрүнеиниң араазында харылзааларны таарыштырып эгелээриниң белеткелин тургузар деп медеглээн.

Ажылчы чоннуң күсели-биле

ВАШИНГТОН. (СЭТА), АКШ-тың чазаа социал программаларны кызагдап турган «акча камнап алыр» политика чорударын үргүлчүлеп турар. Човуланга туттурган американнарга дуза чедиреринге 2,6 миллиард доллар үндүрүп бээр дугайында конгресстиң бадылаан хоойлу төлевилелиин күштүг болдурарын президент Р. Никсон хорун каан.

Ол шинитпирни үндүрериңге ажыглаан сылдаглаашкында чаа барымдаа болгу дег чүве-даа чок: анаа ынча «хей акша үндүрүп бериптерге», акша үнези улам кудулаан, чазактың чарыгдалдары улгадыр, оон уламыңдан үндүрүг база улгадыр деп, чазак медеглээн.

Социал айтырыгларны шинитпирлээринге үндүрүп бээр акшаны улам өвөөжедип турарынга АКШ-тың хей-ниитизи шинитпирлиг удурланың турар. Миллион-миллион американнарның хереглелдерин «херекке албайн» турар силер деп, конгресстин хей-хей кежигүннери чазакты бүрүү шапкан. Президентинниң ол шинитпирин чарлаан парлалга конференциязынга корреспондентилер Ак бажыңның төлээзи-биле чугаалашкап, акша үнезинин кудулап турарының кол чылдагааны болган шериг чарыгдалдары соксаал чок улгадың турда, социал программаларны боттандырарынга үндүрүп бээр акша-хөреңгини өвөөжедип турар ышкажыл деп, сагындырып чугаалагылаан.

Ынчанмыже чазак ол чөптүг шүгүмчүлелди тоон көрбейн, американнарның өң чугула социал хереглелдерин хандырарынга үндүрүп бээр акшаны моон соңгаар-даа өвөөжедир сагыштыг. «Амыдыралга боттандырар болза, өвин эрттир аар чарыгдалдыг болур ам-даа он шаа хоойлу төлевилели бар. Конгресс ол хоойлу төлевилелдерин чугаалажып турар» болгаш чазак «оларны хүлээп алыр арга чок» деп санаан дээрзин Ак бажыңның төлээзи медеглээн.

Туттурганнарны хүлээдип бээри доозулган

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаа АКШ-тың дайын үезинде туттурган болгаш ВДР-ге хоругдадып турган шериг, хамаатты кижилерин америк эргечагыргага. хүлээдип бээрин доозкан. Оларны хүлээдип бээриниң Ханойда Залям аэропортка болган ёзулалынга америк эргече-чагырга боттарының сөөлгү, 67 кижилиг бир бөлүк шериг албанныларын хүлээп алган. Оларны АКШ-тың шериг-агаар күштериниң ийи самолёдунга олуртупкан.

Туттурганнарны хүлээдип бээриниң ёзулалынга болүк-бөлүк хей санныг вьетнам болгаш даштыкы чурттарның журналистери кириштикен.

АКШ-тың Сайгонда командылалының дыңнадыы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамда америк командылалдың дыңнатканын ёзугаар алырга, Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага дүүштүр ам дөрт талалыг каттышкан шериг комиссиязында АКШ-тың төлээлеринге капсырылда кылдыр шериг албанныг 825 кижи база Сайгонда америк әлчин черин камгалаар далайжы 159 чадаг-шериг болгаш америк әлчин черинин шериг атташеинге хамааржылгалыг 50 офицер Мурнуу Вьетнамга артар деп чарлаан.

1961 чылдың эгезинден бээр Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салган үеге чедир, парлалганың дыңнаткан барымдааларын ёзугаар алырга. Каттышкан Штаттар Мурнуу Вьетнамга дайын чорудуп турган, 360000 хире кижизин өлуртүп, балыгладып когараан. Каттышкан Штаттар Вьетнамга эжелекчи дайын чорударынга 137 миллиард долларны чарыгдаан деп, пентагон бадыткап дыңнаткан.

Шиитпирлиг удурланыышкын

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Пенсионерлернин болгаш назыны улгаткан хамаатыларның хереглелдерин хандырарынга үндүрүп бээр акшаны штаттың федералдыг чазаанын эрге-чагыргазының кызырып турарынга шинитпирлиг удурланыышкының илергейлээр дээш, Нью-Йорк хоорайның чагырга черинин бажыңынын чанынга мун ажыг америк кырганнар келген.

«Кырганнарның эрге-ажыктарын камгалаар дугайында хоойлу үндүрер!», «Кым-даа назылап кырыыр!» деп лозуннар бижээн плакаттар туткан чыскаалчылар боттарының төлээлерин болгаш удурланыышкын медеглелдерин эрге-чагырга черинин хүлээп алырын негеп, кадык камгалалының, өөредилгениң база социал хандырарының айтырыгларын харыылаар хоорай эргеделинин бажыңын кап-даа шак дургузунда доскүүлдап келген.

Күрүне чизезинде ядыылардан дора деннелдиг орулга тып амыдырап чоруур деп демдеглеткен хей пуруулуг ол кырган американнар пенсия фондузунга үндүрер чарыгдалдарны федералдыг эргечагырга черлеринин улам кызырар деп турарын шинитпирлиг бурүү шапкап, оларның эрге-ажыктарын оода кандыгбир арга-биле камгалагы дег хөойлу үндүрерин негээн.

ПАРИЖКЕ БОЛГАН ХУРАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). ВДР-ниң болгаш АКШ-тың Вьетнам талазы-биле париж дугуржулгазынга дүүштүр тургустуган, экономиктиг каттышкан комиссиязының ээлчеглиг хуралы Парижтиң Клебер кудумчузунда Делегейниң шуулганнар бажынынга болган. Хуралды эксперттер деңнелинге эрттирген.

Англия чепсеглеп турар

ЛОНДОН. (СЭТА). КНО-ның шинитпирлеринге шүүт удурланган, барыын чүк чурттарының дузаламчызы-биле улуг шериг күчүзүн тургузуп апкан Мурнуу-Африка Республиканың соок-язы ылгалг узедиг ёзу-чурумун боо-чепсек-биле хандырып турар кол салдарлыг чурттарның бирээзи Англия апарган.

Соок-язы ылгаар идегеттерге боо-чепсекти Португалия база берип турар.

НАТО чурттарының дузаламчызы-биле Мурнуу-Африка Республика улуг шериг үлегер пурун тургузун алган. Оон ол үлетпүрү амгы үеним боочецсээнин хей-хей хевирлерин шериг самолёттары-биле, ракеталар, хоранныг газтар-биле катай бүдүрүп турар деп, илеткелде демдеглээн.

МОСКВАГА УЖУРАЖЫЫШНЫННАР ДУГАЙЫНДА ОТЧЁТ

РИМ. (СЭТА). Италияның Коммунистиг партилыының удуртукчулары Москвага ИКП биле СЭКП-ниң төлээлериниң араазынга мындаа чаа болган ужуражыышкынналрның түңнелдериниң дугайында ИКП-ниң Чингине секретары Э. Берлингүэрнин отчёдун среда дээрге болган хуралынга дыңнаан. ИКП-ниң удуртукчулары ук төлээлериниң ажыл-чорудулгазын чүүлдүг деп санаан. ужуражыышкыннарның түңнелдеринге сеткил ханганын илергейлээн.

Корабльдер тудуушкуну Польша Улус Республиканы бүгү делегейге алдаржыттынан. Чүгле амгы беш чылда чүүн көдүрер нинти күчүзү 3500 муң тонна 340 судну аңаа ажыглалга киирген турар. Амгы үеде польша судноларны делегейниң 20 ажыг чуртунче үндүр садып турар. Оларның эң-не улуг чагыкчызы — Совет Эвилели.

ЧУРУКТА: Щецинде судно тударының А. Варский аттыг чери-дир. ССРЭ-ге чүс хире судну маңаа туткан.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

үрей берип турарының ужурун боттуг таварылга бүрүзүнге хамаарыштыр тыварын болаар. Оон-биле капсырлаттыр коммунистиң четпестери оон-бодундан кайы хире чергелии-биле хамааржылганын, болгаш парторганизацияның, оон удуртукчуларының кайы хире четпеэ ажылдап турарын илередир. Чамдык коммунистерге хамаарышкан шүгүмчүлелдиг сагындырыгларны боттарының хүн бүрүде амыдыралынга ол эштериниң барымдаалап турарын хынап, олар-биле беседалажыр ажылды чамдык организацияларда катап чорудуп турар. Ол черле шын.

Хууда беседалажыш көрген коммунистерниң хей нуруузумун боттарынга негелделии бедээн, боттарының эге организациязының болгаш ниитизи-биле партияның ажыл-херектеринге харыысалгалың бодаар медерели быжыккан деп чүвени фактылар бадыткап турар. Эрттирген беседалардан боттарынга чогуур түңнелдерни партия организацияларының удуртукчулары база кылып ап турар. Даалгаларны ан шын хуваарынче угланган хемчеглерни ап, партия хуралдарын белеткээринин, коммунистерге информация чедиреринин практиказын экижидиш, хүлээп алдынган шинитпирлерниң күүселдези дээш негелдени бедидип турар. Партия хүрээлениңге бот-контрольду күштелдирер чорук идепкейлиг ажылишче чаа-чаа күштерни эвилелдеп киирериниге, парторганизацияларга ёзулуг ажылишчи, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар байдалды тургузарынга дуза чедирип турар.

Партия ажылының кол негелдези, сорулгазы кижи бүгүдезинге чедир ажылдаары болур. Ылангыя коммунистерниң билет солуушкунунга белеткел үезинде эгелээн ажылды уламчылаап, анаа чедип алдынган таарымчалыг дуржулганы ажыглаарын болгаш илереэн четпестерни чайладырын кичээнгейлиг барымдаалап турар. Ол четпестер чамдык черлерде ылангыя беседалажыштыкынны эрелгейлеп эрттирип турарындан, чамдык эштер-биле канчаар чугаалажырын, оларның медерелинге, сагыш-бодалынга канлыг арга-биле салдарлыг болурун шоолуг бодавайн, харын хей санныг беседа-ла эрттирер дээш, ол ажылды кампания кылдыр бодап турарындан илереп турар. Партия организациялары боттарының практиказын база катап аналиэтээп, эрттирер беседа бүрүзүнүң сорулгазын чедип алган турарынче сагыш салза чогуур. Сөөлгү үеде партия организацияларында партия талазы-биле хемчег алдырган коммунистер-биле улам кичээнгейлиг чугаалажып турар апарган. Анаа айтырыгларны СЭКП Уставының негелделеринге ылап дүүштүр шинитпирлеп турар. Хемчегге онаашкан соонда шын түңнелдерни кылгаш, четпестерин эдип алган коммунистерниң хемчеглерин дужүрүп турар. Учёт карточкаларда демдеглеп хемчег алдырган коммунистерниң санының чыл дургузунда эвээжээни барык дөрттүн бир кезии болган.

Коммунистер бот-боттарынга негелде салырын күштелдирип турар. Олар кады ажылдап турар чамдык эштериниң шүүлен болгаш тоор чүвези чок чанынга удур, партийжи сагылга-чүрүмну база коммунистиг моральдың чижек хемчээлдерин үрей бээр фактыларга удур улам чайгылыш чок туржуп турар. Партия кежигүнү деп хүндүлүг атка таарыштыпас ажы-чанныг кижилерни партия организациялары боттарындан улам шинитпирлиг чайладып турар апарган. Документилер солууру — партияның ашталгазы эвес деп, СЭКП Төп Комитединиң айтышкыннарын парторганизациялар, бодавыже, шынгыы удуртууда болдуруп турар. Амгы үеде массалыг политиктиг кампания кылдыр партияга ашталга кылырының кандыгдаа социал чылдагааннары чок, ынчангаш ашталга чорудары эргежок чугула эвес.

Партия документилерин солууруңга белеткенип тура, партия организациялары СЭКП-ге кирерлерге салыр негелдени улам бедиткеп, партия хүрээленин улам быжыглаарын чаа кирген кежигүннернин күүсеттиринче угланган шугумну ылап барымдаалап турар. СЭКП-де партия кежигүнү ажылчыннарның саны чылдың-на улам өзүп турар. Эрткен чылын партия кежигүнүнүң кандидаттарынга хүлээп алган ажылчыннар 57,3 хуу,— сөөлгү дөртен чыл дургузунда эң хей санныг болган. 1972 чылда партияга хүлээп алган коммунистерниң составынга ажылчыннар-биле колхозчулар 69 хуу болган. СЭКП-ге хүлээп алганнарның барык дөрттүн бир кезии (24 хуузу) — инженерлер, агрономнар, зоотехниктер, башкылар, эмчилер, әртем, литература, уран чүүл ажылдакчылары. Партияга комсомолчуларны шилип алыры ёзугаар. Олар эрткен чылын партияга хүлээп алганнарның 63 хуузу, 1971 чылдаазындан 6,9 хуу ажыг болган. Кандидатка хүлээп алганнарның 28,9 хуузу хөрээженнер.

Партия организациялары партдокументилерни солууруңга белеткел үезинин дургузунда коммунистерниң идей кижизидилгезининиң болгаш марксисчи-ленинчи өөредилгезининиң айтырыгларынче күчээнгей салырын күштелдирген. Бо өөредилге чылында политиктиг чырыдыышкын системазынга партия кежигүннери болгаш кандидаттары Ленининиң теоретиктиг өөредиин, экономика теориязының болгаш СЭКП-ниң политиказының, эртемниг коммунизмниң, коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадазынга нациялардың хөгжүлдезининиң, национал харылзааларны калбартырының айтырыгларын ханы өөренип турар. СЭКП-ниң удуртукчу ролюнүң улгадып турарының, оон Программа, Уставының, партийжи демократияның, сагылга-чүрүмнүң, күш-ажылчы коллективке коммунистиң ээлээр туружунуң болгаш оон-даа оске айтырыгларның дугайында лекцияларны, беседаларны улам үргүлчү арттырып турар апарган.

Ындыг болганда, партдокументилерни солууруңга белеткел үезинде партия кежигүнү болурунуң бедик негелделерин улам ышнгыы сагыыр, коммунистерниң идеология талазыбиле дадыгыышкынынче, ленинчи чижек-нормаларны, принциптерни сагыырынга үндезилээп оларның инициативазын, бот-идепкейлиг ажылчорудулгазын калбартырынче сагыш салырын күштелдирер хемчеглерни боттандырганы партияны идей болгаш организас талазы-биле улам быжыглаарынга, коммунистиг тургузуушкунга оон ролюнүң улгадырынга дуза чедирип турар. Партия документилерин солуп турар үеде чоруткан, таарымчалыг ол бүгү ажылды быжыглап, улам хөгжүдери эргежок чугула.

Партия документилерин солууру бүгү республикаларның, крайларның, областарның парторганизацияларында болгаш чогуур политорганнарда эгелээн. Шоолуг үр эвес үе эртерге солуушкунуун башгайы түңнелдерин, хооркомнарга, райкомнарга, парткомнарга үндүрер, оларның чедип алган дуржулгазын ниитижидип пептередир, оон ынай частырыглар туруп болурун өөренип көөр. Партия документилерин солууру — бүгү партия комитеттеринин харыысалгалыг сорулгазы болгай. Ындыг болза-даа, ол ажылдың берге кол улуг-хуузу партия хооркомнарынга болгаш райкомнарынга онаажыр. Ындыг болганда, олар документилер солууруң организастаарының айтырыгларын онза хынамчалыг ылавылап көөр, хүлээлгелерни ажылдакчыларның аразынга шын хуваарынче сагыш салыр, коммунистерниң бүдүрүлгеде ажылдап турарын барымдаалап, оларны таарымчалыг үеде хоорком-га, райкомга чалап келдирер дээш, бүдүрүлге черлериниң, тудугларның, колхозтарның, албан черлериниң ажылында эң түлүктүг үелерни графикке баш бурунгаар көрген турар болза чогуур. Тодаргайлап чүгээлаарга, коммунистерниң үешагын халас эрттирбес, хөлзеп, далажы бээрин шүүт чайладыр, ылап ажыл-ишчи байдалды тургускан турар ужурлуг.

Коммунистерниң ленинчи партиязының кежигүнү болуру — өндүр улуг алдар болгаш бедик харыысалга. Партия биледи — коммунистиг ниитилелди тургузары дээш идепкейлиг демиселчилерниң, чаңгыс аай үзел-бодалдыгларның улуг, алдарлыг хүрээленинге коммунистиг хамааржылгалың хереченээр мандады болгай.

Коммунистерниң хей санныг күзел-саналдарын барымдаалаш, амгы партия билединге бистиң партиявыстың үндезилекчизи болгаш баштынчызы Владимир Ильич Ленининиң чүруун, оон «Партия — бистиң үевистиң үгааны, алдары болгаш нүүрү» дээн сөстерин парлаан. Ленинчи улуг партияның кежигүнү болуру — бодунун улузунга бүзүрелдиг болгаш шынчы бараан болур, оон эрге-ажыктары дээш демиселге бүгү күжүн, билиглерин бээр, партияны быжыглаар, сырый каттыштырар, хүлээнип алган ажыл-херээнге бедик харыысалгалыг болур, СЭКП Программазының болгаш Уставының бүгү негелделерин шыңгыы күүседир дээни ол деп чүвени коммунистерге кезээде ол сагындырып чоруур. Партия документилерин солууру чогум-на ындыг негелдедерниг эртип турар.

Г. КРИВОШЕИН.

Кичээнгейни — кадыкшылга школазынче

Өзүп олурар салгалдын өредилгези, кадыкшылы дээш сагыш салышкын бисте улуг. Кадыы кошкак уругларны тускай школаларда өредип турар. Оларның биразынге Чербинин кадыкшылга школазы хамаарыжыр.

Бистин школада 1-ден 7 класс чедир уруглар өөренип турар. Туберкулёзтан аараан уругларның кадыын быжыглаар сорулга-биле оларны эмневишаан, ооң-биле чергелештир ада-иези аарыг уругларны база хаара тудуп турар. Кадыкшылы эккижээн уругларны аңгы школаларже чорудар. Ынчангаш бо школага чылдан чылче өөренип артар уруглар өвээш болуп турар.

Чаа өөредилге чылы эгелээри биле районнардан немелде чылданы үргүлчү чорудуп келген. Аарыг уругларны база аарыг кижилер-биле харылзаалыг уругларны чогуур өйүнде бистиң школаже чоруткайн турары черле таарымча чок. Уругларның кадыкшылын эккижитпишаан, тускай хүн чурумнуг школага өөредирге оларга эптиг болуру тугаажок. Шак мындыг түүлүү түс-түс емчилер, школа директорлары чугулага көрбейн турары кончуг шын эвес. Маңаа Тандының Кур чер школазын чижекке ап болур. Ол школа бо өөредилге чылының чүгле ийиги чартында өөреникчилерин бистиң школаже чоруткан. Өөреникчилерниң билиги кончуг кошкак. Ооң чылдагааны — ниити школаларда кадыы кошкак уругларга хайгааралдың четпезинде. Ындыг уруглар кадыкшылга школазынга өйлаашаан